

(2)

SECUNDVS TOMVS

OPERV M VENERABI

lis Bedæ presbyteri, Philosophica, necnon eorum quæ ad artes excellentiores præcipuè faciunt, miras quasdam & subtiles explanationes continens: eorundem

Index, uersa pagella
apparet.

BASILEAE, M. D. LXIII.

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35

2 400 40 Kaiser
MADE IN GERMANY

in quarto nonarum Aprilis, uigefima nona: in tertio nonarum trigefimus embolismus est. Illa enim luna quæ secundo nonarum Aprilis incipit, & extenditur usque in sextum nonarum Maij, uigefimanona luna Aprilis est, Paschalis etenim est, & euenit decimaquarta in quindecimum calendarum Maij: & nisi ita fecisset, euenisset ter in termino Paschali, luna decimaquinta: & fuisset error in Pascha, & in ætatibus lunæ. Luna uero quæ inchoatur in quinto nonarum Maij, & finitur trigefima in calendis Iunij, luna Maij est, Iunij quoque luna, tertio nonarum ipsius initium sumit, finiturque secundo calendarum Iulij uigefimanona. Quæ ergo tertio calendarum Iulij est primo, & extinguitur uigefimanona, luna Iulij est. Et quæ uis tertio calendarum Augusti trigefima terminari debuisset: unum diem amittit propter saltum rationum, & computatur luna Augusti tertia, in calendis ipsius, cum hanc ratione argumenti secundam existere doceat, quæ etiam uigefimanona sexto calendarum Septembris finitur. Et ceteræ ordinem suum sequuntur, Martius quinto, Aprilis primo, Maius tertio, Iunius

sexto, Iulius primo, Augustus quarto, Septem ber septimo, October secundo, Nouember quinto, December septimo, Ianuarius tertio, Februarius septimo, Septēber quinto, October quinto, Nouember septimo, December sexto, Ianuarius nono, Februarius decimo, Martius nono, Aprilis decimo, Maius undecimo, Iunius duodecimo, Iulius decimotertio, Augustus decimoquarto. Vigefimosexto, decimoquinto, trigefimoquarto, uigefimotertio, duodecimo, trigefimoprimo, uigefimo, trigefimoquinto, quarto, uigefimooctauo, decimoseptimo, trigefimosexto, trigefimoquinto, trigefimoquarto, trigefimotertio, trigefimosecundo, trigefimoprimo, trigefimo, decimoquinto, quarto, trigefimooctauo. Ad terminum septuagesimæ, à septimo idus Ianuarij numerat: ad terminum quadragessimæ à quinto calendarum Februarij, numerat: ad terminum Paschæ, à quinto idus Martis, numerat: ad terminum Rogationum, à decimoseptimo calendarum Maij, numerat: ad terminum Pentecostes, à tertio calendarum Maij, numerat.

PRIMI TOMI
FINIS.

SECUNDVS TOMVS

OPERVM VENERABILIS
Bedæ presbyteri, Philosophica, necnon eorum quæ ad artes excellentiores præcipuè faciunt, miras quasdam & subtiles explicationes continens: eorundem
Index, uersa pagella
apparet.

BASILEAE, M. D. LXIII.

SECUNDI TOMI

ELENCHVS.

De natura rerum, liber.	pagina 1
De temporum ratione, liber.	51
De sex aetatibus mundi, siue Chronicon, libellus.	174
De temporibus, liber.	205
Sententiæ ex Aristotele.	213
Sententiæ ex Cicerone.	259
Proverbiorum liber.	284
De substantijs.	302
Πρόσι διδασκαλίαν, siue elementorum philosophiæ libri IIII.	311
De Paschæ celebratione, siue de æquinoctio uernali, liber.	343
De diuinatione mortis & uitæ, epistola.	348
De arca Noe.	350
De linguis gentium.	ibidem
Sibyllina oracula.	351

De rerum natura, liber.

VENERABILIS BEDAE presbyteri Anglosaxonis, de Rerum natura, Liber.

PRAEFATIO.

Naturas rerum uarias labentis & æui,
Perstrinxi titulis, tempora lata citis.
Beda Dei famulus, tu fixa obsecro perennem,
Qui legis astra, super mente tuere diem.

GLOSSAE SVPER PRAEFATIONEM BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: incerti autoris.

Glossa Graeca interpretatione, linguae sortitur nomen. Hanc philosophi aduerbium dicunt, quae uocem illam, de cuius proprietate requiritur, uno & singulari uerbo designat. Quid enim illud sit, in uno uerbo positum declarat: ut conticescere, est taceere. item, Latus haurit apertum. Haurit, percutit, item cum terminum dicimus finem, aut populas interpretamur esse uastatas: & omnino, cum unius uerbi rem uerbo uno manifestamus.

VERSUS BEDAE PRESBYTERI.

Nominatus uersus ab eo quod fluat, seseq; ipse circueat. Versus proprie dicitur à uertendo, quia cōuerti potest: id est, ut id quod habet in fine, habeat in medio. & e contra, ut est: Cornua uelatarum, uertimus antennarum, cornua uelatarum. Vel ideo dicitur uersus, quia à fine manus scribentis, ad initium conuertitur. Arma uirumq; cano, Troia qui primus ab oris.

Naturas rerum uarias labentis & æui. Quicquid est siue uisibile, siue inuisibile, sensibile seu intelligibile, creatum siue creatum, natura dicitur. Ergo generale nomen est natura, omnium rerum: & earum quae sunt, & earum quae non sunt. Illa autem non esse dicuntur, quae nec sentiri nec intelligi possunt: sed quod ita sunt, ut omnem cognitionem corporis & mentis transcendat. Duobus namq; modis natura dicitur. Deus itaque natura dicitur, quod cuncta nasci faciat. Omnis etiam creatura, natura uocatur, eo quod nascatur. Rerum: id est, causarum creaturarum, uisibilem scilicet & inuisibilem. Varias: id est, diuersas & multiplices, ac dissimiles, ueluti in mundo habentur. Labentis: id est, decurrentis & deficientis. Aëui: αἰών Græcè, Latine seculum, hinc, æuum dicitur seculum. Perstrinxi: id est, breuiter scripsi. Perstringere, proprie est, strictim narrando abbreviare. Titulus. Titulus autem dicitur à Titane, id est, sole: quia sicut sol sua presentia mundum illuminat, ita & titulus sequentem paginam illustrat. Nam si titulum frontis eraseris, muta pagina remanebit: ut ait quidam, Titulum frontis erade, ut muta sit pagina. Tempora lata: id est, ampla. Citis: id est, breuibus. Titulis, id est, praefatiunculis ita inchoantibus: De quadrifario Dei opere, &c. Beda: subauditur, Ego. Dei famulus: id est, seruus. Qui legis: scilicet meum librum. Per apostrophem alloquitur Lectorem. Obsecro: scilicet te o Lector. Tuere: id est, contemplare. Perennem diem: id est, perpetuam lucem, Deum uidelicet, qui est dies æternus ante omnem diem & omni sole lucidior. Mente, id est, intellectus ratione & discretionem. Fixa: scilicet illa mente. Super astra: id est, super caelos, ubi astra sunt: de quibus in hoc opusculo Deo auxiliante, disputabimus.

SCHOLIA SVPER PRAEFATIONEM BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Naturas rerum. Distichon hoc in exemplari scripto & satis ueteri usq; ad tetrastichon productum fuit, adiectis hinc duobus: Beda dei famulus, tu fixa obsecro perennem, Qui legis ista super mente tuere diem. Quae ab alio quopiam adiecta uidentur: fuit enim Beda uersificator tolerabilis, ut planum fecit in opere quod hexametris uersibus composuit de uita Guthberti.

De quadrifario Dei opere. Caput I.

PERATIO diuina, quae secula creauit & gubernat, quadriformi ratione distinguitur. Primo, quod haec in uerbi Dei dispensatione non facta, sed aeterna sunt: qui nos, Apostolo teste, ante tempora secularia praedestinauit in regnum. Secundo, quod in materia informi pariter elementa mundi facta sint, ubi qui uiuit in aeternum, creauit omnia simul. Tercio, quod eadem materies, secundum causas simul creatas non tam simul, sed distinctione sex primorum dierum in coelestem, terrestremq; creaturam formatur. Quarto, quod ex eiusdem creaturae seminibus, & primordialibus causis totius seculi tempus naturali cursu peragitur, ubi pater usq; nunc operatur & filius, ubi etiam coruos pascit, & lilia uestit Deus.

GLOSSAE SVPER LIBRVM BEDAE PRESBYTERI, DE natura rerum: authore Bridefero Rameliensi. Cap. I.

Operatio diuina, quae secula creauit & gubernat. a. Duobus modis dicitur Deus gubernare secula, uel cōseruando facta, uel per successiones reparando.

Beda tom. 2.

2

Dispensatio

b Dispensatio & consilium Dei, & ars, ipse Deus est: quia in eo præter seipsum, nihil esse potest.
c Proinde omnia quæ ab ipso facta sunt per dispositionem, æterna sunt: sicut & ille æternus est, & tunc Deus sunt. Vt enim beatus Augustinus dicit: Aliter sunt ea quæ sub eo facta sunt, aliter ea quæ in Deo sunt, Deus uidelicet in dispositione existendo, unde omnia quæ sunt, Deus sunt.
d Quis explicet uerbis, quomodo Deus & quietus operetur, & operans quiescat: in eo quod Deus die septimo requieuit: ipsum Dominum & saluatorem nostrum Iesum Christum, qui hæc loquebatur & dicebat, Pater meus usque modo operatur, & ego operor: magnum sacramentum significauit, quia & Dominus Iesus utique Deus. Ipse est enim uerbum Domini, quia in principio erat uerbum, & non qualescunq; uerbum: sed Deus erat uerbum, & omnia per ipsum facta. Operatus est pater lucem, sed dixit ut fieret lux. Si dixit, uerbo operatus est. Verbum eius ego eram, ego sum. Per me factus est mundus, in illis operibus: per me regitur mundus, in istis operibus. Pater meus & tunc operatus est, cum fecit mundum, & usque nunc operatur cum regit. Operatur ergo Deus non noua creando, sed creata gubernando. Fuerunt quidem in præsentia Dei, antequam fuissent creata: sed æterna sunt, ante omne uel delictet tempus, & ante aliquam creationem. Ante mundi creationem quidem tempus fuit, sed non tale quale nunc est: quia nulla tunc erat uicissitudo diei & noctis.

GLOSSAE SUPER LIBRUM BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: incerti auctoris. Cap. I.

Operatio diuina quæ secula creauit & gubernat. Duobus modis dicitur Deus gubernare secula, uel conseruando facta, uel per successiones reparando. Quadriformi ratione, id est, quadrupartito intellectu. In uerbi, id est, filij Dei dispensatione, id est, dispositione & prouidentia. Non facta, id est, non temporalia sunt. Fuerunt quidem in præsentia Dei antequam fuissent creata: sed æterna sunt, ante omne uidelicet tempus, & ante aliquam creationem. Ante mundi creationem tempus quidem fuit, sed non tale quale nunc est: quia nulla uicissitudo diei & noctis. Ante secularia temporalia: id est, ante constitutionem mundi, informi materia, id est, confusa, ubi cælum & terra necdum habebant formas & species suas. Elementa mundi, id est, terra & aqua, ignis & aer.

SCHOLIA SUPER LIBRUM BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago. Cap. I.

Operatio diuina. Orditur Beda à mundi generatione, iam enim in confesso est mundum esse à deo creatum, ut primo Geneleos scriptum est: In principio creauit deus cælum & terram. Verum in theologicis disceptationibus quæri solet, de temporis duratione, id est, quantum temporis Deus occupatus in producendo fuerit, nam ex Geneleos principio modo momentaneum fuisse intelligitur, id est, facta esse omnia uno temporis momento, modo creationis, duratio dicitur fuisse & sequi. ne igitur uideatur pugna esse in sacris, enumerat hic Beda quatuor species operationis, quibus mundus dicitur esse factus. Prima quidem est quam Deus ab æterno (ut sic dicam) concepit. Nam theologi aui hereticum esse statuere in Deo nouum aliquod faciendi consilium, si enim quod optimum est posterius concepisset, nec iuisset eum id ante, aut noluisse sequeretur, quorum in Deum neutrum cadere potest, aut optima quæ sint non uidere, aut nolle facere, itaque à principio seculorum, id est, ab æterno creatio mundi in mente diuina fuit: de hoc conceptu loquitur Iohannes in exordio Euangelij sui: In principio erat uerbum & c. & Apostolus ad Ephesos: Qui nos ante tempora prædestinauit in regnum. Secunda creatio qua Deus (cum iam orbis nasciturus erat) uno momento ex nihilo creauit materiam informem, id est, solutam quandam omnium rerum, quæ postea per formarum applicationem formarètur: hanc informem materiam, in qua adhuc nullius rei, nec arboris nec hominis species fuit, Gentiles philosophi negabant esse factam, sed fuisse ab æterno putabant: uocabantque syluam huiusmodi Chaos, quod rerum omnium confusam materiam significat. De hac creatione sic scriptum est: Qui uiuit in æternum creauit omnia simul, id est, rerum omnium materiam. Tertia creatio est, qua Deus ex illo Chaos formas & facies rerum inchoabat atque produxit, ut cæli, terrarum, marium, arborum, animalium, quæ operatio temporalis fuit, & attestante scriptura, sex dierum. Quarta operatio, qua Deus quotidie mundum conseruat, uiuificat & gubernat: falsa enim quorundam philosophorum sententia est, existimantium hunc temere & nulla potestate Dei conseruari & regi: ex hac operatione animalia alià ex alijs nascuntur, terra ex se producit arbores, semina in agris condita cum scenore redeunt: producit igitur Deus quotidie nouas eiusdem generis res, de hac conscriptum est in Psalmo XLVI. Qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluuiam. Qui producit in montibus scenum, & herbam: & qui dat iumentis escam suam & pullis coruorum inuocantibus se. Prima igitur creatio facta est ab æterno: secunda momento: tertia, spatio sex dierum: quarta est quotidiana durans usque ad consummationem seculi. Disputantur hæc questiones passim à sacris interpretibus & à B. Augustino libro I X. de ciuitate Dei, à Petro Lombardo II. Senten. distinet. XII. à D. Thoma & alijs.

An teppora secularia. Tempus seculare quod ex cæli ac stellarum circumactu obseruatur, aliud est tempus ante seculare, sine ulla permutatione sempiterna duratio, id uocant Philosophi à sempiternitate & uide Aristotelem de celo, uolumine primo, capite nono.

DE MVNDI FORMATIONE. CAP. II.

In ipso quidem principio conditionis facta sunt cælum, terra, angeli, aer, & aqua de nihilo. Die autem primo lux facta est, & ipsa de nihilo: secundo, firmamentum in medio aquarum: tertio, species maris & terræ, cum eis quæ terræ radicitus in hærent: quarto, luminaria cæli de lumine primo die facta: quinto, natalitia & uolatilia de aquis: sexto, reliqua animalia de terra, & homo quidem carne de terra, anima uero de nihilo creatus: qui in paradiso, quam Dominus à principio plantauerat, constituitur: septimo Dominus requieuit, non à creatura gubernatione, cum in ipso uiuamus, moueamur & sumus, sed à nouæ substantiæ creatione.

GLOS.

GLOSSAE IN CAPVT II. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Bridefero Rameliensi.

a In ipso quidem principio decimo quinto Calendarij Aprilium, in prima parte arietis: quia aries triginta partes habet. In sex enim primis partibus ipse, totus mundus factus est. Sed queritur, qualis lux erat, antequam factus esset sol. Sic dicunt: Sine calore erat, id est, blanda, pertingens ab oriente ad occasum, ab aquilone ad austrum: quæ lux postea conuersa est in lucem solis.
b Cælum hic spiritale intelligere debemus, quo continentur angeli, quod utique in principio factum est de nihilo ante omnem diem. Hoc autem cælum, quod est firmamentum, secundo die de aquis factum est: superius autem cælum ideo spiritale uocatur, quia spirituales continet creaturas, de quo tantum legitur quod factum sit, uel est.
c Lux quæ primo die facta est, non adeo clara erat, sicut nunc ista est. quia aquis omnia repleta erant, quamuis minus densis & subtilissimis: & ipsa lux de nihilo, id est, de nulla materia. Non enim secundum causam, sed secundum materiã. Nam quod ex Deo est, ex nihilo non est. Non enim materiam habuit Deus aliam, nisi se ipsum, & ideo ex nihilo esse non possunt.
d Firmamentum est, ubi signa uidemus. Sustinet enim superiores aquas, & est frigida natura: quia quantum distat sol à terris, tantum distat firmamentum à sole, & ideo glacialis naturæ est.
e In medio aquarum dicit, quia ex omni parte firmamenti aquæ sursum scilicet & deorsum. Has aquas superiores multi dicunt cecidisse, ad diluuium faciendum. Sed Augustinus interrogat, quid erat factum de isto aere. Nam quantum elongatur aer à terra, tantum elongatur diluuium usque ad lunam, id est, centum uiginti quinque milia stadiorum, atque inde facilius intelligitur secundum Augustinum de lumine, quod factum est in principio: Quod lumen non erat tante claritatis, sicut post creationem solis & lux nã: sed speciem auroræ habebat, sicut ante solis ortum: quia dicit istum aerem conuersum fuisse in aquam, & iterum post annum aqua conuersa est in aerem. Nam aer & aqua simul fieri non possunt, nec habuit aer locum, in quo fuisset, quàm diu diluuium erat: & nulla aqua uel tempestas supra lunam potest fieri, sed infra lunam sunt semper.
f Quando angeli creati sunt, tunc & anima secundum quosdam. Beatus autem Augustinus & Hieronymus nihil temere de anima affirmare conati sunt, sed ingeniose se ignorare dixerunt unde fiat, uel quando ad corpus ueniat, utrum tempore conceptionis, an alio quolibet tempore. Philosophi iam in antiquis dicebant fieri, id est, iteratã generatione, illud sentire uolentes, quod ab alio in alium transfret, uel quod anima ex anima uel uero caro ex carne descendat. Horum nonnulli dicebant, eam præparatam esse, eamque in ipsa conceptione dari, uel alio quolibet tempore. Nos uero ueraciter de nihilo esse credere debemus, quanquam tempus destinationis illius ignoremus, hoc solum Deo relinquentes. Queritur utrum anima una creata est in sexto die, an multe: sed aperta questio est. Si enim unus homo creatus est, quare non & una anima? Et sicut omnia corpora hominum ab illo uno homine deducta sunt, ut scriptura dicit, in quo omnes peccauimus: quare non & anima deducuntur similiter ab ipsa una anima? Ex hoc intelligitur etiam illud semen, quando immittitur animam habere. Anima nostra ad imaginem Dei creata est, in qua non exigua nostri portio, sed totius uniuersitatis substantia est: quæ proculdubio libera est, & diffusis cogitationibus atque consilijs huc atque illuc uagatur, & considerando spectat omnia. Est igitur ad imaginem Dei, quæ non corporea æstimatur, sed mentis uigore absentes uidet, trans maria abit, transcurrit appetitum, scrutatur occulta, huc atque illuc uno momento sensus suos per totius orbis fines & mundi secreta circumfert: quæ Deo iungitur, Christo adheret, descendit in infernum, atque ascendit. In hac enim anima totus homo est, sine qua nihil est sed terra, & in terram resoluens. Aliter Hieronymus in loco ubi dicit, Puluis reuertitur in terram suam, unde sumptus est, & spiritus redeat ad Dominum. Satis irridendi sunt, qui putant animas cum corporibus fieri, & non à Deo, sed à corporum parentibus generari. Cum enim reuertatur caro in terram, & spiritus redeat ad Dominum, qui dedit illum: manifestum est, Deum patrem animarum esse, non homines.
g Creatoris potentia, atque omnipotentis & omni tenentis uirtus, causa subsistendi omni creaturæ. Neque enim sicut constructor ædium, cum fabricauerit, abscedit, atque illo cessante & abscedente, stat opus eius: ita mundus istu oculi stare poterit, si ei Deus regimen sui subtraxerit.
h Non tanquam substantia eius, sic in illo sumus: sed utique cum aliud simus quàm ipse, non ob aliud in illo sumus, nisi quod continet & disponit omnia per quam dispositionem in illo uiuimus, mouemur & sumus. Unde colligitur, quia si subtraxerit se, nec uiuimus, nec mouebimur, nec erimus.

SCHOLIA IN CAPVT II. BEDÆ PRESBYTERI, De rerum natura: auctore Ioanne Nouiomago.

In ipso quidem. Distributio creationis per sex dies, quam copiosissime explicuit Hexameron Basilij Magni, cuius supplementum scripsit frater eius Gregorius Nicenus, quod inscribitur πρὸς τὸν Πῶλον ἐπισκοπὸν Ἰερουσαλῆμ. Et uersum à Dionysio Romano, cognomento Exiguo: hoc mensibus aliquot ab hinc typis antea non excusum in lucem emisimus.

Et homo, carne quidem de terra. Homo natus est postremo reliquis rebus omnibus productis, cuius gratia (quod Theologi & philosophi gentiles scripserunt) omnia condita sunt: estque maxime secundum naturam, ut destinata operi ante opus pareretur: est enim, quod philosophi dicunt, finis intentione primum, sed productione postremum.

Qui in paradiso quam Dominus à principio plantauerat, constituitur. Natus est homo in agro Damasceno, unde translatus est in paradysum. Ait autem Beda Dominum ante hominem condidisse paradysum, qui horti erant uoluptatis, destinati humanis rebus: ubi autem paradysus sit, disputatur à theologis per uarias sententias: plerique autem discedunt in illam sententiam, ut existimant uniuersum locum de paradiso ænigmaticis intelligendum, nec esse aliud quàm hunc mundum. Quemadmodum enim gentiles appellant mundum domicilium & templum quoddam decorum, ab inexplicabili pulchritudine summæ uenerationis opificium: ita in sacris intelligendum locum uoluptatis hunc mundum, cuius absoluta elegantia qua nihil ornatius excogitari potest, in quo ornatu mens hominis naturæ uarietatem admirans, uoluptate expleri nequit. Nam fontem illum ex quo fluunt quatuor flumina, interpretantur Oceanum: unde, ut Homero etiam placuit, omnium annuum & fontium cursus uim & initium sumit. Nam quomodo intelligi possit ex paradisi fonte Nilum, & Euphratem & Gangem uenire, nisi per paradysum intelligamus hunc mundum.

Bedæ tom. 2.

fontem

fontem illum mare, quod occultis meatibus subterraneis, longe lateq; infusum omnibus fluminibus humorem suppeditat. Hæc quoque...

Septimo Dominus qui euit non à creaturæ gubernatione. Vltimi diei describitur actio, quem diem Iudæi sabbatum uocant, ut quidam à sabbate, quod eorum lingua septem sonat: alij interpretantur quietem, quidam deducunt à Græco...

QVID SIT MVNDVS. CAPVT III.

Mundus est uniuersitas omnis, quæ constat ex cælo & terra, quatuor elementis in speciem orbis absoluti globata: igne, quo sydera lucet: aere, quo cuncta uiuentia spirant: aquis, quæ terram circumgendo & penetrando communiunt. Atq; ipsa terra, quæ mundi mediâ atq; ima, libra ta uolubili circa eam uniuersitate pendet immobilis.

GLOSSAE SVPER LIBRVM BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: authore Brediferto Ramesiensi.

- a Cæli tam pro ipso, quàm omnibus quæ in eo sunt: similiter terrâ pro ipso elemēto, & pro his quæ in ea continentur, posuit.
b Illa rotunditas absoluta, id est, perfecta est, cui tantum in longitudine, quantum in latitudine, & quæ à suo centro undiq; æquali spatio distat.
c De descensionis ordo est. Ignis enim superior est, & superiorem obtinet locum in omni creatura: post ignem aer, deinde aqua, postquam terra imum obtinet locum.
d Cingit enim aqua undiq; secus terram, & penetrat, ne terra quæ est sicca, fatiscat in puluerem.
e Queritur id quoque, quod est medium, potest esse imum: aut id quod est imum, potest esse medium.
f Verbum Græcum est, quod nos Latini quasi usui habemus: à quo cælum Græcè ὑπερανθραξ dicitur, quo nomine apud illos quoque est, quando mundus uocatur.

GLOSSAE SVPER LIBRVM BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: incerti authoris.

Mundus est uniuersitas omnis, quæ constat ex cælo & terra quatuor elementis, in speciem orbis absoluti globata. Quatuor sunt principalia elementa: ignis, aer, aqua, terra, ex quibus nouissimum mediumq; elementum terra est. In circuitu terræ aqua, quæ est Oceanus: in circuitu aquæ, aer, unde cælum uocatur aerum: in circuitu aeris, æther, quod est ignis, unde cælum uocatur æthericum.

SCHOLIA SVPER LIBRVM BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Mundus est uniuersitas, &c. Continet caput hoc mundi definitionem tum partium quæ in eo sunt, enumerationem, postremo

postremo nominis rationem. Definitio autem ex Aristotelis libro de mundo ad Alexandrum assumpta uidetur, sic enim habet: ὁ κόσμος ἡ δὲ οὐρανὸς οὐρανὸς ἡ γῆ, hoc est: Mundus est compages ex cælo & terra. Adiecit autem quod sequitur atq; eis naturis quæ intra hæc continentur, igne uidelicet, aere, & humore.

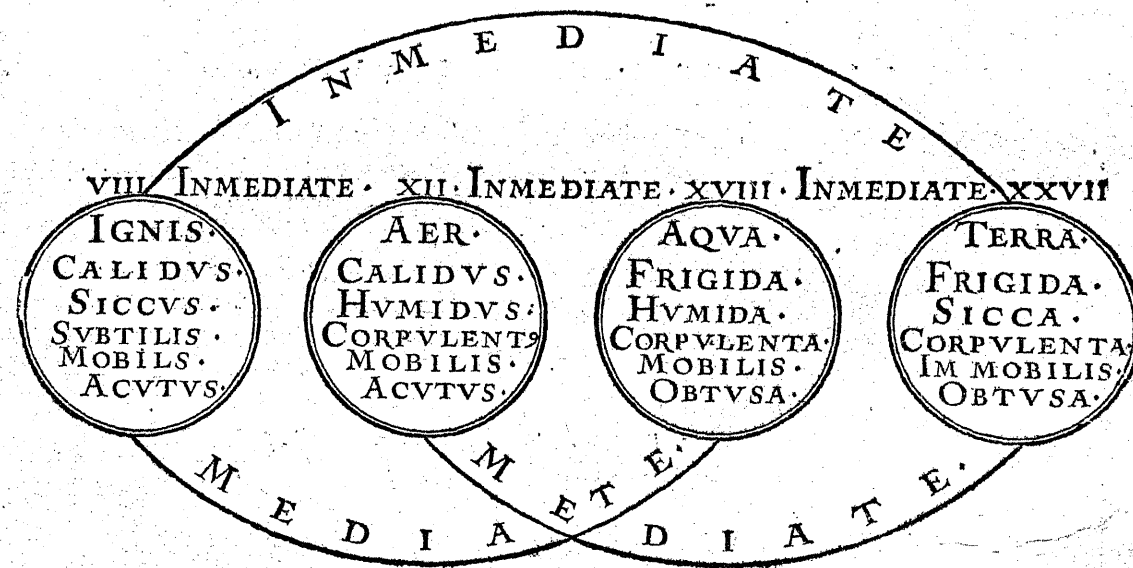
In speciem orbis absoluti globata. Ad eundem modum Plinius capite secundo libri secundi de forma eius. Porro mundi figuram esse spheram non argumenta modo docent, sed & hominum consensus orbem appellantium à rotunditate. Multis probationibus hoc conuincit Aristoteles libro secundo de cælo.

Ignem quo sydera lucent. Multi ac præclari authores crediderunt cælum igneum esse, stellas ipsas sempiternos ignes, quod splendebat, calorem rebus affundant, ac perpetuo motu cidentur quæ ignium sunt affectiones naturales, quapropter Anaxagoras Glazomenius cælum æthera dictum uoluit ab ardendo, ἄθεον ἀθεόν est. Sed Aristoteles hanc persuasionem usq; contendit esse falsam, asserens in cælo nihil esse elementare, huiusmodi enim corrupti potest per naturam, sed habere essentiam incorruptibilem ac sempiternam, diuersam ab igneo, acrico, humido & terreno, quam quintam uocat Cicero naturam, hæc ex Aristotelis sententia æther dicitur à sempiterno cursu.

Verū mundi nomine etiam cælum à perfecta absolutaq; elegantia uocatur. Cælum ex Aristotelis sententia plura significat, uniuersus namque mundus cælum dicitur, ueluti apud Græcos κόσμος & οὐρανός. Sic apud Plinium capite primo: Mundus & hoc quod alio nomine cælum appellare libuit cuius circumflexu omnia teguntur, alias significat uniuersum æthera, id est, totam compagem rerum cælestium, à Luna uidelicet usq; ad ambitum mundi, hoc pleriq; secundum cælum uocant & secundum mundum. Primus enim & mundus seu cælum quatuor elementorum est comprehensio, qui corruptibilis est & spheræ acti uorum & passiuorum à philosophis recentioribus dictus.

DE ELEMENTIS. CAPVT IIII.

Elementa sibi met sicut natura, sic etiam situ differunt. Terra enim ut grauisissima, & quæ ab alia natura sufferrî non possit, imum in creaturis obtinet locum. Aqua uero quanto leuior terra, tanto est aere grauior. Qui si forte aquis in uase aliquo subdatur, statim ad superiora ut leuior euadit.

GLOSSAE IN CAPVT IIII. BEDAE PRESBYTERI, De rerum natura: auctore Bredfero Ramelsensi.

a Natura elementorum est ipsa qualitas, ut ignis calidus est & secus: terra autem frigida & secca. Dicimus autem elementa, & elementa, & hylementa. Elementa quasi eleuamenta, eo quod ex elementis omnia consistunt. Elementa ab elimo, id est, forma: quia inde cuncta sunt formata. Hylementa, ab hyle, id est, informi materia, de qua facta sunt omnia in species suas. Elementa autem quatuor sunt: caelum, ignis, aqua & terra, quae in omnibus sibi mixta sunt. Siquidem & in terra ignem reperies, qui ex lapidibus & ferro frequenter excutitur: & in caelo cum sit ignitum & micans fulgentibus stellis, polus aqua esse intelligi potest.

b De Syzygijs, id est, coniunctionibus elementorum pauca dicit. Omne namque corporeum quatuor sepe dictis constat elementis, quorum unumquodque duas habet qualitates: unam propriam, alteram uero alterius elementi, sicut in terra frigiditas & ariditas. Ariditas ergo propria est terrae qualitas: frigiditas non propria terrae, sed aquae, sic & de ceteris. Nam frigiditas propria est aquae qualitas, humiditas uero ab aere illi uenit. Sic aeris humiditas propria, at caliditas ex igne descendit. Similiter & ignis propria est caliditas, sed ariditatem de terra sumit. Sex igitur qualitatibus syzygia fiunt. Quarum quatuor dicuntur immediate & nexae, non egentes medietate, quae coniungantur. Ignis enim caliditas, cum terrena frigiditate coniungitur in humiditate: aeris uero humiditas copulatur cum terrena secitate in frigiditate. Caliditas uero aeris cum frigiditate aquae coniungitur in humiditate: aeris uero humiditas cum ignea secitate coniungitur in caliditate. Haec sunt quatuor quae dicuntur immediate & nexae. Restant duae quae dicuntur medietate & dissonae: quia non possunt sibi coniungi sine medio, obstante qualitatum diuersitate. Ignis enim calidus & secus, cum aqua humida & frigida coniungi non potest sine medio, id est, sine terra. Rursus aer humidus & calidus, cum terra quae frigida est & secca, coniungi non potest sine medio, id est, aqua, quae locum tenet medietatis, & coniungit utrumque.

c Nubila pro spissis accipe nubibus, quae semper habent aquas. Inter nubila & nubes hoc interest, quod nubila dicimus spissas & densissimas nubes, nubes uero & spissas & raras.

GLOSSAE IN CAPVT IIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: incerti auctoris.

Elementa sibi met sicut natura, sic etiam situ differunt. Natura elementorum est ipsa qualitas: ut ignis calidus & secus, terra secca & frigida. Elementa, & elementa, & hylementa dicimus. Elementa quasi eleuamenta, eo quod ex elementis omnia consistunt. Elementa ab elimo, id est, forma, quia inde cuncta sunt formata. Hylementa ab hyle, id est, informi materia, de qua facta sunt omnia in species. Situ, id est, loco, uel positione & ordine locorum. Differt, id est, distat. Elementum secundum Isidorum, Graecum est, & sonat latine materies. Hyle enim Graecè, latine informis materies. Secundum Ambrosium uero latinum nomen est, & deriuatur ab eo quod est elimo, id est, forma: & quod nos elementum dicimus, Graeci σοῦξενον.

SCHOLIA IN CAPVT IIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Quis forte aquis in uase. Gleba & quaelibet terrae pars per aquam inferius cadit, quo signo constat terram aquae esse grauiorem, grauius enim sunt quae naturaliter deorsum cadunt.

Ignis quoque materialiter accensus. Ignium plura sunt genera, quae hic obiter recensito. Primus est caelestis ille lucidus, cuncta fouens, seruans ac uiuificans. Secundus est qui luna statim subiectus est, usque ad loca nubium non lucens quidem: est enim ueluti aer torridus, qualis est in caldarijs, prunis ac flamma extinctis, qui quidem non lucet, nisi materiam sortiatur, in quam calor is uim exercent: hinc incenduntur sub caelo ignes repentini, quos alij uocant deciduos, alij uolantes. Tertius est, quo humanum genus ad uarios usus & necessarios utitur: quartus, quem summo artificio naturae uel animalibus pariter in animatis affluit, nihil nanque calor is est expers.

Quae tamen quadam naturae propinquitate sibi met ita commiscentur. Elementa mundi quae loco ac situ coniunguntur symbola sunt, id est, altera qualitate consentientia, ut aqua & terra frigiditate, cum aqua aer mobilitate ac humiditate, à symbola interuallo discreta sunt, ut aqua ignis inter medio aere.

DE FIRMAMENTO. CAPVT V.

Caelum subtilis igneaeque naturae, rotundumque, & à centro terrae aequis spatijs undique collectum. Unde est & conuexum, in mediumque quacunq; cernatur, inenarrabili celeritate quotidie circumagi sapientes mundi dixerunt, ita ut rueret, si non planetarum occursum moderetur: argumento siderum nitentes, quae fixo semper cursu circumuolant, septentrionalibus breuioribus gyros circa cardinem peragentibus: cuius uertices extremos, circa quos sphaera caeli uoluitur, polos nuncupant, glaciali rigore tabentes. Harum unus ad septentrionalem plagam consurgens Boreas: alter de uentis in Austris, terraeque oppositus, australis uocatur: quem interiora Austris scriptura sancta nominat.

GLOSSAE IN CAPVT V. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Bredfero Ramelsensi.

- a Non in modum pileae rotundum est caelum, sed à parte polorum in longitudine porrectum.
b Ignea natura dixit, propter sidera igneam naturam habentia, quae in eo collocata sunt.

Quantum

c Quantum ab hoc loco terrae ad caelum, tantum ex utraque terrae parte spatium ad caelum protenditur, & hoc est à centro terrae undique collectum. Nam terra in medio locum obtinet puncti, circa quam caelum uertitur in modum circini, propterea non amplius quam medietas eius uideri potest, quae semper super terram est.

d Planeta contra mundum feruntur, & ideo mundus temperatur & retinetur.

e Argumentum est, quod rei dubiae facit fidem: & dictum est argumentum, quasi argute inuentum. Argumento siderum in caelo fixarum, uolubilitas caeli circa terram à sapientibus deprehensa est.

f Septentrionalia signa breuiora habent circulos, scilicet propter acutiorem polum, qui ibi est, & nunquam occidunt. At ubi caelum spaciatur, & in maiorem rotunditatem dilatatur, maiores circulos agunt.

g Polus breuissima stella est in uertice septentrionalis circuli, à qua tota illa pars polus uocatur: & sicut sidera septentrionalis poli semper à nobis uidentur, quia super nos sunt: ita quoque australis poli nunquam nobis apparent, quia sub terra sunt.

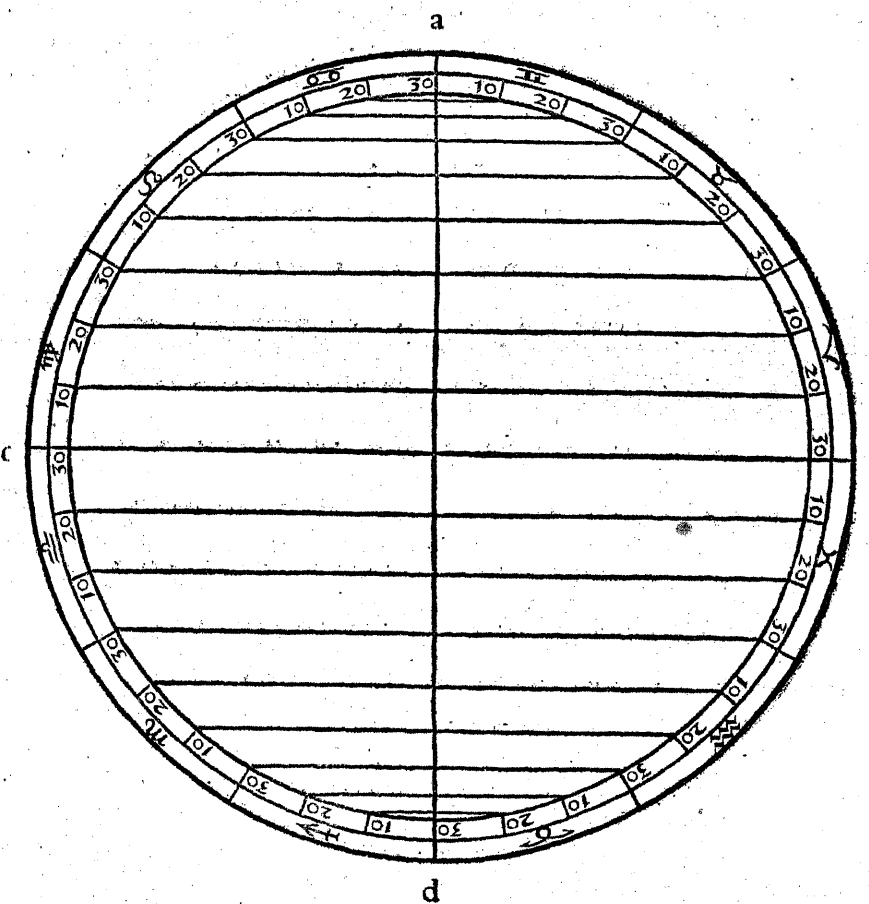
h Boreus semper à nobis uidetur, nec unquam nobis occidit, aut sub terris uadit. Trahit autem nomen polus, id est septentrionalis borei, à uento boreas dicto, qui est flans à septentrionali parte, qui etiam aquilonaris dicitur.

SCHOLIA IN CAPVT V. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Inenarrabili uelocitate quotidie circumagi. Hoc est spatium uiginti quatuor horarum. Celeritatis ratio ex partibus caeli deprehendi potest: nam sol totus exoritur breui temporis momento, atqui uel trietas maior est toto terrarum ambitu, proinde ex hac collatione animaduertitur nihil sub caelo, neque uentos, neque auium uolatus, neque missilium iactus tam perniciousiter rapi posse, ut cum illa incredibili uelocitate conferri queat. Quod autem ex Plinij auctoritate, dicitur scriptores quamlibet grauissimi casuum caelum, id est, motus rationem egressurum, qui quadam successione partium perficitur, nisi aduerso cursu planetarum (qui sit à dextris partibus in sinistras) temperatur: lepide sane dictum est, magis quam physice.

Septentrionalibus breuioribus gyros circa cardinem peragentibus. Ex mundi circumactu unaquaeque nota in caelo circumulum, qui animo tantum concipiatur, describit: mathematici enim singulos transitus punctorum, singulas autem efficere lineas. Sphaera itaque circumacta super cardine immobili, notae quae sunt uicinae utriusque cardinis extremitati, angustiores describunt circulorum ambitus: quae uero in medio sphaerae, maximos circulos efficiunt, quod apud Euclidem demonstratur in conuersionibus sphaerae. Sit namque in subiecto schemate sphaera a b c d, axis uero quem circumuertitur a d: circumacta itaque sphaera super linea a d, circuli qui describuntur à partibus signorum, quos sunt uiciniore termino, a aut d, eo continuo euadunt angustiores, maximus uero omnium is est, qui describitur ex b uersus c.

Cuius uertices extremos, quos circa sphaera caeli uoluitur, polos nuncupant. Extremitates axis Graeci πύλος uocant, Latini uertices, ut apud Ciceronem in Arato: Alter de cardine uertex, dicitur esse polus, & apud Vergilium libro primo Georgicorum: Hic uertex nobis semper sublimis, at illum Sub pedibus styx atra uidet, manesque profundi. Dicuntur autem Graecè & Latine à uertendo: quod circa has extremitates caelum uertatur, puncto ipso manente immobili, quare astra uicina polis angustos describunt circulos: ueluti in orbe nostro, Septentrio & Cynosura totis noctibus sine occasu circa polum angusto ambitu feruntur, & stella ipsa uicina polo, quam polarem uocant in extremitate Cynosurae, breuissimo circumactu toto tano die in eadem parte caeli sine ulla inclinatione cernitur. Glaciali rigore tabentes. Sol per medium sphaerae uertitur: extrema igitur, quia ad haec nunquam accedit loca, semper per frigora occupant.

Cuius uertices extremos, quos circa sphaera caeli uoluitur, polos nuncupant. Extremitates axis Graeci πύλος uocant, Latini uertices, ut apud Ciceronem in Arato: Alter de cardine uertex, dicitur esse polus, & apud Vergilium libro primo Georgicorum: Hic uertex nobis semper sublimis, at illum Sub pedibus styx atra uidet, manesque profundi. Dicuntur autem Graecè & Latine à uertendo: quod circa has extremitates caelum uertatur, puncto ipso manente immobili, quare astra uicina polis angustos describunt circulos: ueluti in orbe nostro, Septentrio & Cynosura totis noctibus sine occasu circa polum angusto ambitu feruntur, & stella ipsa uicina polo, quam polarem uocant in extremitate Cynosurae, breuissimo circumactu toto tano die in eadem parte caeli sine ulla inclinatione cernitur. Glaciali rigore tabentes. Sol per medium sphaerae uertitur: extrema igitur, quia ad haec nunquam accedit loca, semper per frigora occupant.

DE VARIA ALTITVDINE COELI. CAP. VI.

Non autem ita mundus hoc polo excelsiore se attollit, ut undique cernantur haec sidera: uerum eadem quibusque proximis sublimiora creduntur, eadem quoque demersa longinquis, utque nunc sublimis

limis in defectu positus uidetur hic uertex, sic in illa terræ deuexitate transgressis illa se attollunt, residentibus quæ hic excelsa fuerant, opponente se contra medios uisus globo terrarum, adeo ut septentriones, quæ nobis à uertice pendent, in quibusdam Indiæ locis quindecim tantum in anno diebus appareant.

GLOSSAE IN CAPVT VI. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideserto Ramesiensi.

a Sidera circa cardinem errantia uel rotantia, septentrionalia uidelicet, id est arcturi, & alia: quia caelum non se in erectam altitudinem eleuat, sed parum ascendit in modum cochleæ de uertice: & inde fit, ut sidera quæ nobis in septentrione positus uidentur sublimia, in uicino austri constituta, propter oppositionem terræ uideantur humilia.

b Globo terrarum dicit, quia terra sphaeroides, id est, rotunda est.

SCHOLIA IN CAPVT VI. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Non autem ita mundus. Poli altitudo non in omnibus regionibus eadem permanet, nam ex quolibet loco uersus septentrionem digressis sexaginta stadia, polus septentrionalis una parte (quales sunt in circulo maximo CCC LX.) sublimior fit: si uerò ad austrum uergat hoc, idem polus una parte, per totidem stadia sublimior, & quantum unus polorum fit sublimior, tantum alter ex aduerso sub terra fit humilior: euenit igitur ut sidera quæ sub hoc caelo nobis totis noctibus cernuntur, transgressis ad austrum aliqua noctis parte non cernantur, ueluti lyra Orphei in Germania non occidit: uerum in Italia plerisque locis duabus horis sub horizonte occultatur priusquam emergat.

In quibusdam Indiæ locis XV. tantum in anno diebus appareant. Similia sunt quæ habet Plinius de lunæ effluuionibus in Taprobana & alia pleraque, quæ Beda in hoc opere pro confessis habet: uerum si hæc ad certâ sphaeræ & circini, cuius ratio indubitata est, descriptionem accommodentur, hoc certe de septentrionibus consistere nequit: sed hæc isto loco discutere non putauimus esse opportunum.

DE COELO SUPERIORE. CAP. VII.

Coelum superioris circuli proprio discretum termino, & aequalibus undique spatijs collocatum, uirtutes continet angelicas: quæ ad nos exeuntes, ætherea sibi corpora sumunt, ut possint hominibus etiam in edendo similari, eademque ibi reuersæ deponunt. Hoc Deus aquis glacialibus temperauit, ne inferiora succenderet elementa. De hinc inferius cælum non uniformi, sed multiplici motu solidauit, nuncupans illud firmamentum, propter sustentationem superiorum aquarum.

GLOSSAE IN CAPVT VII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideserto Ramesiensi.

a Primum caelum est ab aqua usque ad lunam, quod est aer: secundum à luna usque ad firmamentum, quod est æthereum: tertium & quartum à firmamento usque ad infinitum, quod est superius caelum. In his tamen septem sunt spatia circa æquinoctium, quia procul sunt ipsa loca à polo, & ideo ibi non semper ut hic nobiscum, sed aliquando apparent.

b Sicut firmamentum aequali spacio à terra undique elongatur, ita illud superius caelum, ubi angeli sunt, ab inferiori aequaliter distat.

c Angelica uirtus ad nos destinata, quia subtilitas eius carnalibus non potest uideri aspectibus: corpus sibi assumit æthereum, nec solum æthereum, sed etiam aerium. Dæmones uerò ex isto aere corpus assumunt.

d Contra Augustinum loquitur. Augustinus enim dicit, quatuor elementa fieri intra firmamentum, & aqua semper iuxta terram locum suum tenet, ignis uerò superiorem locum possidet. Ergo qua ratione cogimur dicere glaciales aquas fieri super firmamentum, cum nulla terra ibi sit: & est superior illo locus, ubi solus ignis est? Ita ergo intelligitur quod dicitur aquæ, quæ super caelos sunt, angelos significare.

e Hac igitur ratione colligunt illud superius caelum igneum esse, quia ignis superiorem locum in omnibus creaturis possidet. Si ergo illud caelum superius est, necesse est ut igneum fiat.

f Non uniformi dicit: quia non conuertuntur speciei eius in una parte, sed in diuersis partibus. Nam firmamentum in dexterâ partem ab oriente ad occidentem semper uoluitur, contra quod sol semper in partem sinistram ad orientem uoluitur, sicut planetae reliquæ: diuerso tamen modo cursus suos peragunt, quorum multiplici motu solidatur firmamentum, ne nimia celeritate sui secundum philosophos labatur. Firmamentum non propter stationem, sed propter firmitatem, aut propter intransgressibilem terminum superiorum & inferiorum aquarum uocatum intelligere debemus.

DE AQVIS COELESTIBVS. CAP. VIII.

Aquas super firmamentum positas, cælis quidem spiritalibus humiliores, sed tamen omni creatura corporali superiores, quidam ad inundationem diluuij seruatas, alij uerò rectius ad ignem siderum temperandum suspensas affirmant.

GLOSSAE IN CAPVT VIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideserto Ramesiensi.

a Firmamentum in cristalli modum ex aquis congelatis factum est. Est tamen igneæ qualitatis propter sidera in se collocata, quæ

quæ igneæ sunt. Sicut terrarum ponderibus & aer & aqua cedunt, ut ad terram perueniant: sic aquarum ponderibus & ipse aer cedit, ut uel ad terram uel ad aquam perueniat. Aeris quoque particulam si quis in spatijs illis sublimibus caeli posset demittere, pondere suo caderet, donec ad aëria subter spatia perueniret. Huiusmodi argumentis colligunt philosophi aquas super æthereum caelum esse non posse, quibus ita respondetur: Si potest aqua, sicut uidemus, ad tantas guttarum minutas peruenire, ut super istum aërem uaporaliter feratur, qui natura leuior est aquis: cur non potest & super illud leuius caelum minoribus guttis, & leuioribus ferri uaporibus? Quomodo autem & qualeslibet aquæ ibi sint, esse eas ibi minime dubitamus. Maior est quippe scripturæ sanctæ auctoritas, quam omnis humani ingenij capacitas.

b Sidera tam igneæ naturæ sunt, ut consumerentur, nisi ab aquis temperarentur. Sicut consumeretur ista terra igne solis, nisi aqua interius & exterius fuisset in ea: sic consumeretur firmamentum eodem igne solis, & igne signorum, quæ in eo sunt, nisi haberet aquas super se.

GLOSSAE IN CAPVT VIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: incerti auctoris.

Aquas super firmamentum positas, cælis quidem spiritalibus humiliores. De aquis quæ super caelos sunt, hæc est beati Ambrosij sententia: Aquas super caelos sapientes mundi aiunt esse non posse, dicentes igneum esse caelum, nec posse concordari cum eo naturam aquarum: addunt quoque dicentes, rotundum, ac uolubilem atque ardentem esse orbem caeli, & in illo uolubili circuitu aquas stare nequaquam posse. Nam necesse est ut defluant & labentur, cum de superioribus ad inferiora orbis ille detorquetur: ac per hoc nequaquam eas stare posse aiunt, cum axis caeli concito se motu torquens eas uoluenso effunderet. Sed hi tandem insanire desinant, atque confusi cognoscant: quia qui cuncta potuit creare ex nihilo, potuit & illam aquarum naturam glaciali soliditate stabilire in caelo. Nam cum & ipsi dicant uolui caeli orbem, stellis ardentibus resurgentem: nonne diuina prouidentia prospexit, ut intra orbem caeli, & supra orbem redundaret aqua, quæ illa feruentis axis incendia temperaret?

SCHOLIA IN CAPVT VIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Alij uerò rectius ad ignem siderum temperandum. Vide Isidorum Hispalem episcopum in libro De natura rerum, ubi harum aquarum meminit. Nata est opinio disputatio hæc ex cantico trium puerorum: Benedicite aquæ quæ super caelos sunt. Datum est hinc negotium doctis indagandi harum aquarum qualitatem.

DE CIRCVLIS MVNDI. CAP. IX.

Quinq; circulis mundus diuiditur, quorum distinctionibus quedam partes temperie sua incoluntur, quædam immanitate frigoris aut caloris existunt inhabitabiles. Primus est septentrionalis, frigore inhabitabilis, cuius sidera nobis nunquam occidunt. Secundus est solstitialis, à parte signiferi excellissima, nobis ad septentrionalem plagam uersus temperatus, habitabilis. Tertius æquinoctialis, medio ambitu signiferi orbis incedens, torridus, inhabitabilis. Quartus brumalis, à parte humilima signiferi ad austrinum polum uersus, temperatus, habitabilis. Quintus australis, circa uerticem austrinum, qui terra tegitur, frigore inhabitabilis. Tres autem medij circuli inæqualitates temporum distinguunt, cum sol hunc solstitio, illum æquinoctio, tertium bruma teneat. Extremi enim semper sole carent. Unde & à Thyle insula unius diei nauigatione ad aquilonem mare congelatum inuenitur.

GLOSSAE IN CAPVT IX. BEDAE PRESBYTERI, De rerum natura: auctore Brideserto Ramesiensi.

a Circuli de quibus hic loquitur, sicut terram, sic etiam caelum continent.

b Non mirum quod sidera, quæ super nos sunt, nunquam nobis occidunt: quia cum sint eorum circuli breuissimi, eo quod in angustiore caeli parte sunt positi, eos ex omni parte uidemus, scilicet oriendo & occidendo.

c Cancer & capricornus tropici, id est, conuertibilia signa uocantur: ex quibus cancer excellissima pars signiferi est. Conuertibilia autem dicuntur, quia conuertitur sol uel superius uel inferius. Est uerò eius domicilium in cancro, XV. Calend. Iulij, quando ipse solstitialem circulum percurrens, facit solstitium XI. I. Calendarum supradicti mensis: in capricorno uerò XV. Cal. Ian. moratur, quando brumalem cursum explens, XI. I. Calend. ipsius mensis aliud facit solstitium, à quo superiores repetit cursus. Solstitium autem dictum, quasi solis stantium: non quia ibi sol stet, sed quia ibi finit cursum suum.

d Aequinoctialis circulus ideo uocatur, quoniam dum per eum sol transit, semper fit æquinoctium. Mense quidem Septembri, XI. Cal. Octob. in signo librae: mense uerò Martio, XI. Cal. Aprilis, in signo arietis. Sive æquinoctialis dicitur, eo quod ibi sit nox & dies æqualis omni mundo. Dum enim oritur sol in medio mundo, omnes uident, similiter dum occidit: non sic quando ad nos uenit, uel quando australes uadit, tunc enim uariantur dies noctesque.

e Quia per totum illum circulum & per medium illius sol discurret, ideo nimio calore est inhabitabilis: in superiori autem circulo solstitiali iam dicto, sol neque per medium neque per totum currit, sed ex una parte tantummodo illum tangit, atque ideo temperatus est.

f Brumalis dicitur à breuitate dierum, uel ab remeatu solis. Quantum enim ad nos pertinet, breue spacium est ab ortu hyemalis diei, usque ad occasum. Bruma autem Græcè, edacitas Latine: maxime enim in hyeme consumunt homines, quicquid laborati est.

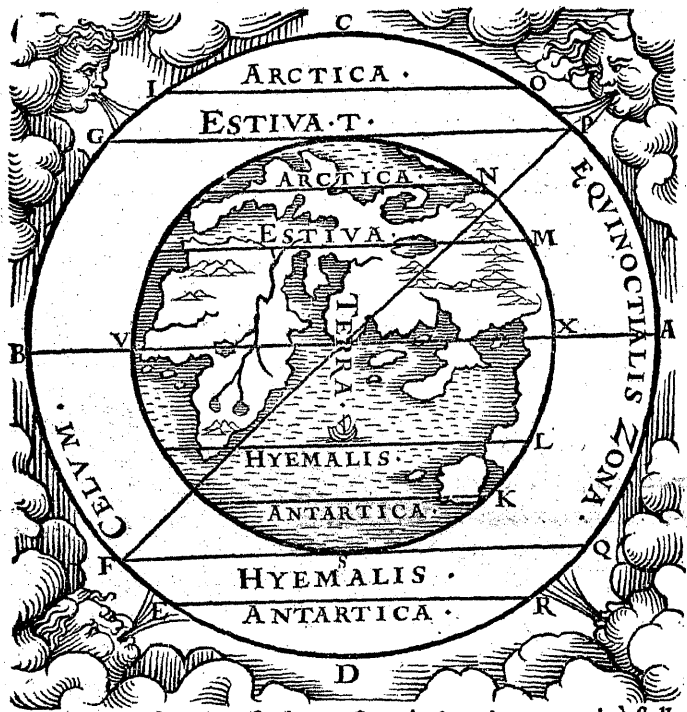
Quintus

g Quintus australis circulus dicitur à uento, qui inde flat. Sicut autem notissimum signum est septentrio in septentrionali, sic canopus in australi: sicut nobis polus nunquam occidit, sic nec Aegyptijs canopus.

h Inequalia tempora dicit, quia aliud est calidum, aliud frigidum: aliud habet longos dies, aliud breues, uel ideo, quia quando sol in solstitiali circulo est, dies longi, noctesq; breues sunt: quando autem in æquinoctiali, dies & noctes pene æquales. sicut in duodecimo Calendarum Aprilium, & in duodecimo Calendarum octobrium, in his enim sunt æquinoctia. Quando autem in brumali circulo noctes longæ, & dies breues fiunt, eo quod longè à nobis sit sol: quod fit XII. Cal. Ian. ibi enim est brumale solstitium.

i A Britannia usq; ad Thyle nouissimam omnium insularum, nouem dierum iter habetur, à qua unius diei navigatione ad mare congelatum peruenitur. Huius insule habitatores dicit Plinius hyemi lacte uesci, æstate uero inter sua pecora herbas ore carpere.

SCHOLIA IN CAPVT IX. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Quinq; circulis mundus diuiditur. Agitur hoc capite de circulis parallelis, quorum interuallis distinguuntur in caelo ac terra quinq; zone, quarum passim scriptores meminerunt. Sunt uero paralleli circuli, qui mundi circumactu describuntur: nam alij sunt in caelo non paralleli, ut horizon, meridianus, coluri, quos motus caeli non efficit. Parallelorum itaq; seu æquidistantium circulorum, tres sunt qui describuntur à sole. Aequinoctialis, quem sol describit bis in anno, mense Martio ac Decembri, in primis partibus Virginis & librae: estq; hic circulus æquidistantium omnium maximus, ducitur enim per mediū sphaerae. Reliqui duo, Tropici dicuntur, Graeci τροπικὸς uocat: horum unus describitur die solstitiali, sole existente in prima parte cancri, alter die brumali, dum sol primam partem capricorni ingressus est. hi duo solis limites sunt, extra quos ad extrema mundi longius non progreditur: duo reliqui sunt, quorum hic continet astra semper apparentia, ille perpetuo sub horizonte demersa habet. Verum hi duo postremi hoc à superioribus differunt, quod horum magnitudo non in qualibet regione est eadem: abeuntibus enim ad septentriones, continuo fiunt maiores, ut in Græcia describitur à pede posteriore urse maioris, at in Germania à stella que in Lyra maxime lucet, sit autem in subiecto schemate a b c d sphaera, & eius axis a, b: conuersa igitur sphaera super axe a, b, in media sphaera describitur parallelus ex c, uersus d, æquinoctialis, deinde ab m, uersus n, tropicus æstiuus: ab k, uersus l, tropicus alter, scilicet Capricorni, deinde ab e, uersus f, circulus antarcticus sphaera continens, nunquam sub nostrum conspectum uenientia: postremo ex g uersus i, continens non occumbentia astra circulus arcticus. Spacium uero comprehensum inter lineam m, k, ac rursus inter lineam n, l, per quod transversa ducitur linea m, l, torrida zona est: nam huic caelo quod in terris est subiectum, uehementia caloris solis ægrè habitatur. Similiter extremae partes, uidelicet g, a, i, & e, b, f, inhabitabiles ex frigore: ad has namq; partes radij solis non penetrant: præter has duæ sunt habitabiles, quarum una nostra est, uidelicet g, i, m, n, reliqua antichthonum scilicet, k, l, e, f.

DE PLAGIS MUNDI. CAP. X.

Climata, id est plagæ mundi sunt quatuor. Orientalis ab exortu solstitiali ad brumalem: Australis inde ad occasum brumalem: Occidentalis ex hinc usq; ad solstitialem. Porro septentrionalis ab occasu solstitiali usque ad ortum eiusdem partis contingens. Ex quibus orientalem & occidentalem ianuas caeli nominant. Hæc in medio tantum terræ politis habentur æqualia. Nam sub aquilone degentibus brumalis dies breuior, & solstitialis prolixior, ortum occasumq; dilatans, alias plagas angustat. Item apud australes utraq; præfata dies moderatior, supradicta diuersitatem immutat, licet ubique solstitiali exortui brumalis occasus ex eadem linea respondeat. Nam & cunctis exortibus solis eodem modo post sex semper menses congruit occasus.

GLOSSAE IN CAPVT X. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Bridefero Ramesiensi.

- a Orientem ideo ianuam caeli uocant, quia in ea parte caelum aperiri uidetur, oriente mane sole. Hinc Vergilius: Panditur interea domus omnipotentis Olympi. Occidentem uero ideo, quia in ea plaga quodammodo à mundo fit eius exitus, & intra caeli secreta receptio. Vel ideo ianua caeli dicuntur, quia ibi oriuntur omnia signa, & per occidentem uadunt. Ab australi uero parte uel septentrionali, nullum signum ortur nec occidit: ideo non ianua, sed latera caeli dicuntur.
- b In Ierusalem, que est in Iudæa ciuitate, uel in Asia constituta, pene tantundem diei est tempore æstatis, quantum ex hyemis: quia cum sint circa umbilicum, id est medietatem terræ, non ortus apud illos dilatatur, nec occasus.

Ortum

e Ortum suum dilatat solstitialis dies ab ortu brumali, usq; ad ortum solstitialem. Similiter occasum dilatat ab occasu brumali, usq; ad occasum solstitialem, & hoc apud nos fit, qui in septentrione sumus, circa quos & oriens & occidentes sol apparet, sed alias plagas angustat: hoc est, australem & septentrionalem. Nam quando nobis sol æstate media oritur, non statim uidetur ab illis qui in meridiè sunt, usq; quo superiores sui circuli partes petat. Similiter cum occidit, non ab illis uidetur: quia à septentrione nobis uicino ubi occidit, longè illi sunt. Septentrionalem plagam similiter angustat, quia ortus citissimus, & occasus tardissimo eam tenet: & quo occidit modo in septentrione, eo etiam prope & oritur. Deniq; apud Britanniam insulam septentrionalem, decem & octo dies sunt continuui, singulis annis sine nocte tempore æstatis. Hinc Horatius diuitem lucis eam esse dicit: & Iuuenalis, Minima contentos nocte Britannos. In hyeme quoq; totidem noctes sunt illis sine die. Sic enim nobis uidetur ortus & occasus solstitialis, qui & æstiuus diei usq; ad brumalem ortum magnum spacium uidemus. Iterum ortus brumalis diei, & occasus in australi tantum parte cernuntur, & ideo angustat. Paruum enim spacium ibi est. Item à brumali occasu usq; ad æstiualem occasum magnum spacium cernitur esse, & ideo dicit, Ortum occasumq; dilatans, & reliqua. Itaq; brumalis etiam dies solstitij dilatatur ortum, quia tardè oritur, & tres plagas continet ipsa nox. Similiter dilatatur occasum, quia citò occidit in eadem plaga, in qua oritur.

d Nam quod nobis longum est, illis breue est: & quod nobis breue est, illis longum est. Aestiuales enim dies nobis sunt longi, brumales uero breues. E contra, æstiuales dies illis sunt breues, brumales uero longi: quamuis non eodem modo. Non enim sic abbreviatur illis noster dies æstiuus, sicut nobis illorum brumalis: atq; ideo dicit, Moderatior. Sed hæc quamuis circulorum ratione fiat, diuina tamen dispositione fieri creduntur. Neq; enim australes sufferre possent ardorem solis, pene semper sibi uicinum, si tam longi dies apud illos essent, quantum apud nos sunt. nam etiam terra exuretur.

e Non dicit solem occasum brumalem habere, quando solstitiali parte oritur: quia nec unquam hoc contingit, sed mensium transacto spacio in hunc occasum labitur, ad quem linea à solstitiali parte deducta peruenit. Ergo quod dicit, Licet ubiq; solstitiali exortui brumalis occasus ex eadem linea respondeat: tale est ac si diceret, Quamuis habeamus uarietatem in longitudine dierum & noctium, non habemus tamen in lineis. Nam semper ortus solstitialis in una linea est, & occasus brumalis.

f Sol namq; per sex menses ascendit, per alios sex retrogradens per eandem lineam, in occasum recurrit. Illud igitur signum quod hodie occidit, post sex menses erit in ortu, Verbi gratia: Si cancer est hodie mane in ortu, post sex in initio noctis erit in occasu, & capricornus mane erit in ortu.

SCHOLIA IN CAPVT X. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Climata, id est plagæ mundi sunt quatuor. Climata pro plagis improprie accipit. Climata nanque in agris significat, quod quoq; uersum patet lx. pedes, in mundo autem climata sunt spacia terrarum, quæ distinguunt duo paralleli distantes dimidiatis partibus horarum: huiusmodi spacijs terrarum globus est diuisus ab æquinoctiali, sub quo dies longissimus non est maior duo decim horis, usq; ad eum locum ubi dies solstitialis continet horas æquinoctiales xvi. cum igitur climata distent horarum semestibus, fit ut climata sint octo. Plaga autem est finitior per quatuor limites diuiso, unaquælibet eius pars, sic enim à Plinio accipiuntur, alij uocant caeli cardines. Astrologi centra, & angulos uulgo appellamus: sunt autem, ex his meridies & septentrio stabiles, ortus uero & occasus, quia sol propter flexum signiferi non semper ex eodem loco exoritur, uariant: fecerunt itaq; studiosi exortus tres, & totidem occasus, unum scilicet ex quo sol oritur, dum primam partem cancri est ingressus, quod fit die solstitiali, estq; hic prope septentrionem: alius unde oritur sol brumalis sub nonas Decembres, qui est iuxta meridiem. Inter hos medius est, unde oritur diebus æquinoctialibus sole existente in primis partibus arietis & librae: hic exortus uerus est, similiter in occidentia parte caeli totidem sunt occasus, quorum latitudo uersus septentrionem proficiscenti crescit, uersus meridiem uero decrescit: quemadmodum ex sphaericis manifestum est.

Ex quibus orientalem & occidentalem. Quemadmodum enim mundus ab exortu aperitur, sic ab occasu clauditur, quapropter utraq; pars ianua est. In sacris quoq; fit huiusmodi ianuae mentio, ut Psalmi 77. Ianuas caeli aperuisse dicitur.

DE STELLIS. CAP. XI.

Stellæ lumen à sole mutuantes, cum mundo uerti, utpote in uno loco fixæ, & non stante mundo, uagæ ferri dicuntur: exceptis ijs quæ planetæ, id est errantes uocantur: easq; diei aduentu celati: nec unquam caelo decidere, sulgor pleni lunij, & solis probat deliquium. Quamuis uideamus igniculos ex aethere lapso portari uentis, uagiq; lumen syderis imitari, trucibus cito coorientibus uentis. Sidera autem alia sunt in liquorem soluti humoris foecunda alia concretæ in pruinas, aut coacti in niues, aut glaciati in grandines. Alia flatus teporis, alia uaporis, alia roris, alia frigoris. Nec solum errantia, ut Saturnus, cuius transitus imbriferi fiunt, sed & quædam fixa polo, cum errantium fuerint accessu uel radijs impulsa: ut lucula in fronte tauri, quas ob id Græci pluio nomine hyadas appellant. Quin & sua sponte quædam, statiscq; temporibus, ut hoc dorum exortus & arcturi qui per idus septembres cum procellosa grandine surgit, & nimborus Orion, & canicula, quæ nimirum feruens, xv. Calendas Augustas emergit.

GLOSSAE IN CAPVT XI. BEDÆ PRESBYTERI, De rerum natura: auctore Bridefero Ramesiensi.

- a Stellæ omnes & luna à sole lumen accipiunt. Licet enim igneæ sint naturæ, & ex eadem luce factæ sint, quæ sol: tamen quia tenuis & subtilis eorum ignis est, non tantæ uirtutis sunt, ut perfecte possint sine sole lucere. Illuminantur itaq; radijs solis, qui maioris potestatis sunt.

Bedæ tom. 2.

b ris pon

ris potestatis ignem habet. Exhibetur hoc autem in figura Christi & sanctorum eius : qui quod uirtutis habent, ab ipso accipiunt. Stella quoque secundum mysticum intellectum sancti uiri intelliguntur, de quibus dictum est: Qui numerat multitudinem stellarum. Sicut autem omnes stelle à sole illuminantur: ita sancti à Christo gloria celestis regni clarificantur. Et sicut præ fulgore solis & uim maxima luminis eius obtunditur: ita & splendor sanctorum in comparatione gloriae sanctorum Christi quodammodo obscuratur. Et quemadmodum stelle sibi differunt claritate: ita diuersitas uirtutum meritorum discretione.

b Plenilunium Græcè πῶς ἔλας dicitur, quod est in luna X. V. cuius fulgore circumpositæ sibi stelle obscurantur. Si mili etiam ratione probatur, solem in die ipsas stellas obscurare: & hoc tunc maxime manifestatur, quando fit eclipis solis, qui etiam in media die fiat, uidentur stelle in caelo. Ad superiora hoc pertinet loca, ubi dicitur stellas fixas esse in firmamento.

c Quamuis igniculos ex æthere uideamus labi, quod uulgus uidentur putat cadere stellas à firmamento: sed non ita fit, sed dum uentus aera peruolat, ætherem etiam tangit, & inde scintillas in modum stellarum radiantes secum auferit.

d Stella & sidera inter se differunt. Nam stella est quælibet singularis, à stando dicta, quia semper in caelo fixa stat: sidera uero sunt stellis plurimis facta, ut hyades & pleiades. Astra autem stelle sunt grandes, ut orion, bootes. Sed hæc nomina scriptores confundunt, dum & astra pro stellis, & stellas pro sideribus ponunt.

e Succula stelle dictæ, quasi sub oculis sunt enim in fronte tauri: uel à succo, quod succi mimitur. Vnde & hyadæ Græcè, id est, aquaticæ appellantur. Græcè enim ὕδωρ, aqua dicitur. Vel hyadæ dicuntur, ἕρπυς, id est, à succo. Hæc alio nomine Vergilia dicuntur, quod nemo tempore oriantur.

f Hactenus de planetis & de signiferis signis, per quæ planetæ currunt: nunc autem de signis, per quæ non currunt planetæ dicitur: atque ideo sua sponte dicit, uel nulla planetarum cogente.

g Hæduli in signo agitatoris sunt, quando oriuntur. Agitator autem uel auriga ipse est Erichonius, signum est aquilonale, in cuius dorso est una stella, quæ uocatur capra, & duos hædos ante se agit. de quo ortu uel quibus nunc loquitur. Vnumquodque enim signum quatuor ortus habet, id est matutinum, meridiam, uesperinum, & media noctis. Ex quibus duo pleni sunt, matutinus uidelicet & uesperinus. Sed modo de matutino ortu loquitur. Cum enim sol oritur ab oriente mane, & ex illius latere oriuntur ista, tunc pluuie uel grandio cetera fiunt.

h Non dicit de illo arcturo, qui quotidie cernitur. Arcturus stella est in præcordijs Bootis. Signum Bootis est, quod Græcè arctophylax, id est custos planetarum dicitur. Nam Græcè phylax, custos Latine.

i Hucusque dixit de signis, quæ sunt à septentrionali parte signiferi: nunc autem de illis, quæ in australi parte sunt.
k Canicula est stella in ore canis, quæ mense iulio oriens, X. V. Cal. Aug. nimio calore mortuos excitat, & tempestates: quæ alio nomine uocatur lingua Syrii, id est canis. Vnde & illi dies caniculares dicuntur.

SCHOLIA IN CAPVT XI. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Stellæ lumen à sole mutantes. Plinius iunior de laudibus solis: Hic suum lumen cæteris quoque sideribus fecerat, præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens ut principi literarum Homero placuisse in uno eo uideo.

Exceptis his quæ planetæ, id est errantes uocantur. Errantes nō dicuntur quod quiescentibus orbibus, in quibus sunt, uagi dissolutiq; uagentur seu quod nō stabiles cursus nec spacia certis interuallis definiunt, sed quod inter se & cū illis intransitibus non paria locorum interstitia custodiant, in quod iuxta signiferi inclinatione modo humiles sint, alias sublati ad uerticem mundi.

Quamuis uideamus igniculos ex æthere lapsos. Sub caelo ac supra nubes, ignes quidam ex motu repentini fiunt, quorum alij ad terram triduntur, alij in diuersum directo motu aguntur, quos quidam uolantia sidera appellant.

Sydera autem alia sunt in liquore soluti humoris fœcunda. Hæc ad planetarum ac stellarum fixarum significationes atq; effectiones pertinent, de quibus uide Pontanum lib. II. de rebus celestibus.

Vt sucula in fronte tauri. Hæc stellas imperitè Romani suculas uocauerunt, quasi græcè dicuntur ὕδωρ ἕρπυς, hoc est per diminutionem à subibus, & non potius ἕρπυς ὕδωρ, id est à pluendo, uide Aulum Gellium in noctibus Atticis.

Vt hædorum exortus & arcturi. Exortum intelliges heliacum, id est, dum à sole recedunt, sunt autem hædi in huius meris Heniochi. Arcturus septentriones proximè sequitur: de significationibus, uide primum Georgicon.

Nimbosus Orion & canicula. Orion tempestuosus sidus est occumbens & oriens, est enim stellarum magnitudine ac multitudine maximum, uide Aristotelem lib. II.Meteorolog. Carnicula stella est fixarum omnium maxima in ore canis maioris, quam Græci uocant σείρορ à siccitate, alij canicula uolunt significari canem minorem, quem Græci uocant πικρὸν. Cicero uertit antecancem in Arato. Antecanis πικρὸν Graio qui nomine fertur.

DE CURSV PLANETARVM. CAP. XII.

Inter caelum terrasq; septem sidera pendent, certis discreta spacijs, quæ uocantur errantia, contrarium mundo agentia cursum, id est, læuum, illo semper in dextra præcipiti. Et quamuis aliquidua conuersione immensè celeritatis attollantur ab eo, rapianturq; in occasum, aduerso tamen ire motu per suos quæq; passus aduertuntur: nunc inferius, nunc superius, propter obliquitatem signiferi uagantia. Radijs autem solis præpedita, anomala, uel retrograda, uel stationaria fiunt.

GLOSSAE IN CAPVT XII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideseerto Ramesiensi.

a Pythagoras sagacissimus Græcorum philosophus, spaciū quo distat caelum à terra, Geometrica mensura collegit, dicens à terra ad lunam spaciū esse CXXV stadiorum: à luna ad solem duplum, inde ad firmamentum triplum. Quæ etiam spacia mysticis uocantur.

et uocabulis appellauit: à terra ad lunam dicens tonum, inde ad Mercurium semitonium: à Ioue ad Saturnum semitonium, à Saturno ad firmamentum tria semitonium. Simul omnes toni sex fiunt, quibus diapason harmonia perficitur. Tonus igitur habet miliaria XVDCCXXV. Semitonium uero habet miliaria VII. DCCXXI. & semissem. A luna ad solem sunt toni duo: id est, miliaria XXX. & I. CCL. inde ad Saturnum toni sunt duo, id est, miliaria totidē. inde ad signiferum toni duo, et semissem, id est, XXXIX. LXII. & semissem. Sunt in summa, quæ continentur in his septē tonis, stadia DCCCLXXXV. id est, miliaria CI. X. CCCLXXXV.

b Caelum in dextrum ab oriente in occidentem fleuitur, planete uero eregione ab occidente in orientem in læuum uoluntur: quamuis agilitas celestis sphaere tanta sit, ut cursum præpedit planetarum, illasq; cursu suo rapiat, atq; ideo uidentur nobis currere ad occidentem, cum tamen semper ferantur ad orientem. Nam nunquam cursum suum amittunt, licet ad cursum celestis sphaere uideantur ferri. Illud autem quod dicit planetas in læuum ferri, & mundum in dexteram, uarie intelligitur. Primum enim sic: Cum homo conuertit faciem suam ad solis occasum, sinistra pars illius de australi parte erit, contra quam omnes planete currunt ab occasu ad ortum. Vel etiam terra, quæ uocatur mundus, sic fingitur, sicut homo supinus, cuius caput ad orientem est, pedes uero ad occasum. Contra cuius sinistram manum omnes planete currunt, uel etiam omne quod contrarium est, læuum dicitur. Quia ergo contra mundum currunt, ideo in læuum currere dicuntur.

c Tanta uirtus est solis, ut radijs illius reliqua errantia sidera percussa, modo fiant anomala, modo retrograda, modo autem stationaria: id est, nunc inaequaliter currunt, nunc retro aguntur, nunc uero in loco uno consistunt. Anomala autem dicuntur, quia tunc non possunt currere propter solem. Nam non dimittit eam radius solis per rectum iter in latitudine signiferi currere. Retrograda dicuntur, quando retro trahit ea radius solis. Verbi gratia: Si uideris aliquam planetam ante solem fieri, cogit eam radius solis, ut post solem cernatur. Stationaria uero, quando radius solis ea in altum iactat. Nos enim qui sumus in terra, quando aliquam planetam sursum ire cernimus, uidetur nobis quasi stare in uno loco, cum ipsa non stet, sed sursum ascendat. Et hoc maxime in illis tribus fit, quæ sunt super solem: id est, in Saturno, in Ioue & Marte.

SCHOLIA IN CAPVT XII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Contrarium mundo agentia cursum, id est, læuum. Quæ sunt in caelo dextra & sinistra partes, copiose disputatur ab Aristotele lib. 2. de caelo. Astrologi autem dextra reijciunt ad occasum, læua ad exortum: uerunt nāq; pectus ad meridiem, ubi stellarum motus, quas illa professio obseruat, celerissimus est, ad hunc modum planetæ à dextris ad sinistra progrediuntur, qui motus est secundam naturā: facili autem est hunc motum oculis deprehendere, primum in luna. Notetur quippe qualibet nocte luna in caelo, & proximè illi stella quæpiam fixa, post bidie uero magno interuallo caeli luna eam stellam anteuertisse clarum fiet. Porro quis ordo sit planetarum, & quomodo signiferum ambient, uideatur ex subiecto schemate.

Sit Zodiacus circulus cui descriptæ sunt A B C, &c. usq; ad M duodecimo loco positum. Sub hoc circulo septem inferiora sidera perpetuo motu, inaequali tamen ac dispari inter se uoluntur, ocyore quidem ambitu quæ sunt centro uiciniora: de quo dicitur capite sequenti.

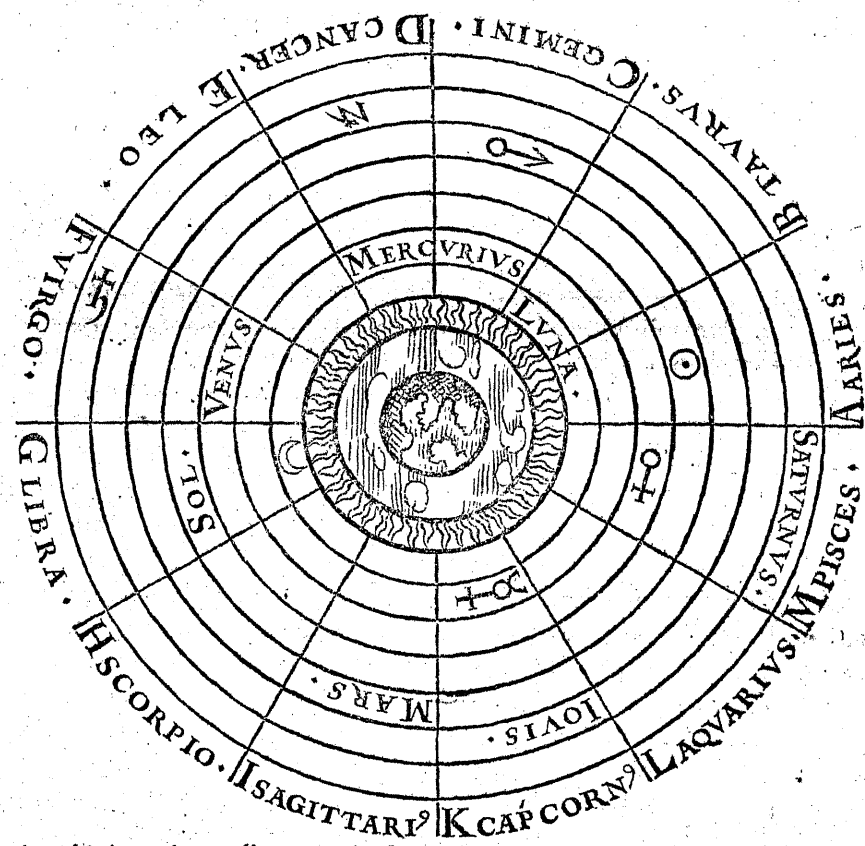
DE ORDINE EORVM. CAP. XIII.

Summum planetarum Saturni sidus est, natura gelidum, XXX. annis signiferum peragens. Deinde Iouis, temperatum, annis XII. Tertium Martis feruidum, annis II. Medius Sol, CCCXXV. diebus, & quadrante. Infra Solem Venus, quæ & lucifer & uesper, CCCXXVIII. diebus à sole nunquam absistens partibus sex & quadraginta longius. Proximū illi Mercurij sidus, nouem diebus ocyore ambitu, modo ante solis exortus, modo post occasum splendens, nunquam ab eo XXXII. partibus remotior. Nouissima luna XXVII. diebus, & tertia diei parte signiferum conficiens, dein morata in coitu solis, biduo nō comparere in caelo. Saturni sidus & Martis cum plurimum diebus CLXX. Iouis XXXVII. aut cum minimū denis detractis diebus. Venneris LXVIIII. aut cum minimū LII. Mercurij XIII. aut cū plurimū XVIII. Occultatur uero meantes cū sole in partibus nunquam amplius undenis: interdum & à septenis partibus erumpit.

Bedæ tom. 2.

b

GLOS

a Saturni sidus superiorem locum tenet omnibus planetis. Dicitur autem Saturnus à saturitate, eo quòd Italiam tempore...

b Iouis stella temperatur frigore Saturni supra se positi, & calore Martis infra se constituti. Est autem uel nominatiuus, uel genitiuus.

c Mars dicitur quasi mors, deus belli: quia est effector mortuum. Vnde & apud Græcos ares, id est, uirtus appellatur.

d Medius sol dicitur esse, quia in medio planetarum est, tres supra se, & tres infra se habens planetas. Dicitur autem sol eo quòd exortus solus luceat, obscuratis omnibus sideribus.

e Quadrans est quarta pars uniuscuiusq; rei. Dies ergo cum sua nocte uiginti quatuor horis constat, cuius quadrans, id est, quarta pars sex horæ sunt: quod uerò remanet sublato quadrante, dicitur doctrans, & est compositum.

f Venus media nocte dicitur à uenustate sui luminis, quæ lucifer mane uocatur: quia lucem fert ante solis ortum. uesper uerò dicitur, quia uespere apparet post solis occasum.

g Hoc quod dicit Venere nunquam abesse partibus sex, & quadraginta longius: sciendum quod pars dicitur hoc loco, quantum sol in die de quolibet signo excurrit.

h Mercurius sidus aliquando antecedit, aliquando subsequitur solem. Et quia non habet ubi spaciatur, propter breuitatem sui circuli, semper uicinus est soli, ideo perustus depingitur.

i In coitu, id est, in comæatu, ac si diceret: Quando luna I X. uel X X X est, non apparet, quia contra solem est posita, cuius claritate obscuratur, & id uocant calculatores coitum.

k Istas occultationes bisariam intelligimus. Primum, quando unaquæq; planeta currit in regione alterius, sicut Mars in regione Saturni.

SCHOLIA IN CAPVT XIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

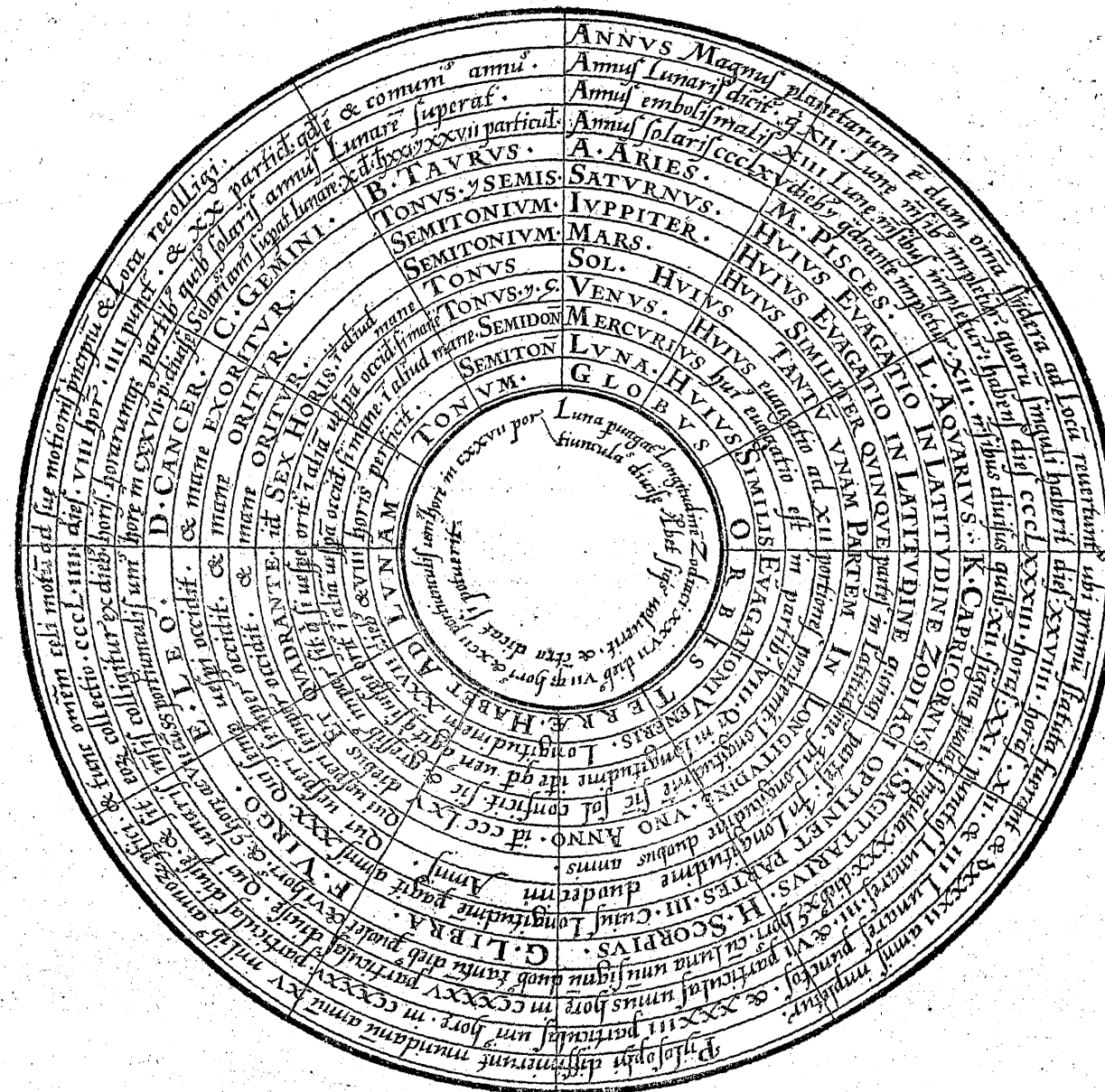
Occultantur uerò meantes cum sole. Hanc occultationem Astrologi uocant occasum heliacum, id est, solarem, nam occasus quemadmodum exortus duplex est, uerus scilicet & apparens.

AD LECTOREM.

Sunt huius libri & sequentis loca quædam uetustis commentarijs incerti auctoris explicata, quæ quia in uetusto exemplari capitibus hinc ad scripta fuerant, tum propter uetustatem exemplaris quæ ex se habet aliquid uenerationis, tum propter eruditonem quoq; ad uerbum, quemadmodum ibi erant scripta huc transtuli, adscripto titulo ueteris commentarij, ut nostra ab illis essent diuisa.

VETVS COMMENTARIVS.

Secundum ordinem hic dispositi in figura alphabeti, oriuntur X I I signa zodiaci, quorum ab Ariete retrorsum ordinem sequuntur sol & luna: & ob hoc dicuntur ὀρθῶν ἡμέρας, reliquæ planetæ ante & retro possunt incedere.

QVADRATA FORMVLA.

Horum duodecim signorum ortus qualibet diei uel noctis hora liquido deprehenditur, si à Calend. Octob. horæ dierum ac noctium usq; ad eam quam sibi quis proposuit colligatur. Quarum summa per uiginti quatuor metiatur, & quod excreuerit, diuidat sicut quadrata inferiori instruit formula.

Quoniam ab oriente signo quolibet semper septimum occidit, & ab occidente semper septimum oritur, utrunq; medium, id est, quartum dicitur esse centrum.

QVIBVS SIGNIS ORIENTIBVS QVAE OCCIDANT.

Table with 4 columns: Month, Sign, Planet, and Direction. It lists the months from October to September and the corresponding zodiac signs and planets that rise and set during those months. For example, in October, Libra rises and Scorpius sets.

Sunt autem sui cuiq; planetarum circuli, quos Græci absidas in stellis uocant, aliq; quam mun- do, quoniam terra à uerticibus duobus, quos appellauerunt polos, centrum cœli est, necnon & signiferi obliqui inter eos siti. Omnia autem hæc constant ratione circini semper indubitata. Ergo ab alio cuiq; centro absides suæ exurgunt: ideoq; diuersos habent orbes, morusq; dissimiles. Quoniam interiores absides necesse est breuiores esse: igitur à terræ centro absides altissimæ sunt. Saturno in scorpione, Ioui in Virgine, Marti in Leone, Soli in geminis, Veneri in sagittario, Mercurio in Capricorno, medijs omnium partibus: & contrario ad terræ centrum humilissimæ atq; proximæ, sicq; fit ut tardius moueri uideantur, cū altissimo ambitu feruntur: non quia accelerēt tardent ue naturales motus, qui certi ac singuli sunt illis, sed quia deductas à summa abside lineas coartari ad centrum necesse est, sicut in rotis radios: idemq; motus alias maior, alias minor centri propinquitate sentitur. Motum autem augeri quādiu in uicinia sunt terræ, cum abscendant in altitudinem minui, lunæ maximè sublimitatibus approbatur. De quibus si plenius scire uelis, lege Plinium Secundum, ex quo & ista nos excerptimus.

GLOSSAE IN CAP. XIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideferro Ramesiensi.

- a Planete habent suos proprios circulos, præter quos mundus habet: & ideo alios, quia non solum nomine differunt circuli mundi, sicut paralleli & coluri, & signifer, & lacteus, & orizon. isti enim equaliter stant etiam positione. Namq; circuli mundi, id est, sphaera cœli, signifer, atq; alij æquis spacijs semper uoluuntur, ideoq; semper est illis terra centrum: hoc est, in medio. Planete uerò non semper rectum ordinem tenent, nec semper eodem modo uoluuntur, sed sunt errabunde. Aliquando enim appropinquanti terræ, aliquando elongantur à terra, sicut in sequentibus apparebit, atq; ideo alij circuli illis sunt quam mundo.
b Circulos mundi ratione circini dicit constare: quia unusquisq; habet suum centrum, & circulum suum ita æqualem, quasi circino formatum, uel ratione circini: quamuis in positione dissimiles sint. Hæc ratione colligitur circulos mundi, & circulos planetarum similitudinem habere, & dissimilitudinem. Similitudinem habent, quia omnes ratione circini constant; dissimilitudinem autem, quia circuli planetarum non equaliter appropinquant terræ, sicut circuli mundi.
c Absides Græco uocabulo circuli planetarum ideo uocantur, quia absis Græcè, Latine circulus. Unde mansit ut hemicidia, quæ in quibusdam ecclesijs sunt, ubi continentur altare, absides dicantur: & hinc abusiue nonnulli etiam appellant absidas ecclesiæ, totum illud quod iuxta altare est. Hic autem absidas Græcus accusatiuus. Quidam tamen dicunt absiden esse latum, & inde uolunt esse dictum parapsiden, à paribus absidis. Sed alij repugnant, dicentes absiden Græcum nomen esse, & tertie declinationis: ideoq; non posse ablatiuu facere absidis. Hi ergo dicunt parapsiden uile uas, quasi parapsiden, ab absonus, quod in eo omnes cibi administrantur.
d Dum Saturnus fuerit in scorpione, & Iupiter in uirgine, tunc sunt altius à terra: similiter cætera dum in his signis sunt, altius sunt à terræ centro. Quanto autem superius leuantur ad cœlum, tanto inferius deprimuntur ad terram: & hoc est quod dicitur, ad terræ centrum humilissima atq; proxima.
e Non tamen ita fit, sed uno eodemq; motu immutabili citius breuiorem suum, tardiusq; transfusum discurrunt.
f Singuli, id est, indiuisi. Nam in uno uarietas fieri non potest.
g Deductas, id est, procedentes à summa, id est, excellentissima parte circulorū. Absida enim proprie adificij est latior cœchula.
h Quod supra positum est, lunæ maximè sublimitatibus dicit approbari: quia & in hoc alijs dignoscitur signis, sed non tam perspicue. Extra hoc enim quod luna in superioribus signis ostendit, in suo ipso circulo etiam altiora ascendit. Nam sicut per latitudinem signiferi huc illucq; latè uagat: similiter etiam superius ascendendo uagatur, ac propterea minuitur quodammodo motus, cū ita uagando ascendit. Quod ita comprobatur, cum nos computamus lunam aliquando primam, non possumus adhuc eam uidere: quid eam tunc detinet, nisi ipse ascensus, qui fit euagando in ipso suo circulo? Interdum etiam antequam primam computemus, solet uideri. Hoc quippe facit discursus per inferiora sui circuli.

GLOSSAE IN CAP. XIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: incerti auctoris.

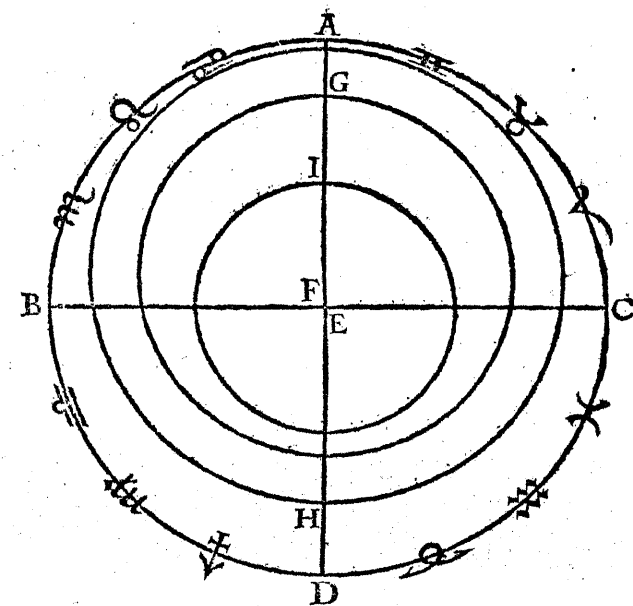
Sunt autem sui cuiq; planetarum circuli, quos Græci absidas in stellis uocant. Absides Græco uocabulo circuli planetarum uocantur. Sed quia lunæ circulus (nunc enim propinqua cœlo, nunc contigua montibus) cum in regione umbræ uenit, eclipsin facit: tum autem in æthera scandit, ultra umbrā uadit: & ideo defectum non patitur, quia à sole illustratur, sicut ut in rotis radios idemq; motus. De formicis potest similitudo fieri, si in rotæ radijs canales incidantur, & ipse per eas discurrentes. licet eodem motu & eadem uelocitate: non tamen cum una finierit cursum, uel non finierit, reliquæ similiter faciunt. Motum autem augeri quādiu in uicino sunt terræ: quia celerius peragunt cursum suum, quando iuxta terram sunt. Lunæ scilicet, quæ tardior uidetur, ut potius ascendere cœperit. Sublimitatibus id est, ascensionibus. Maxime scilicet quamuis & in alijs signis hoc dignoscitur. Extra hoc quod luna in superioribus signis ascendit, in suo ipso circulo etiam altiora ascendit. Sicut per latitudinem signiferi huc illuc latè uagatur, similiter etiam superius ascendendo euagatur, ac propterea minuitur quodammodo motus, cum ita euagando ascendit. quod ita comprobatur. Cum nos enim computamus lunam aliquando primam, non possumus eam adhuc uidere: quid eam tunc detinet, nisi ipse ascensus, qui fit euagando in ipso suo circulo? Interdum etiam antequam primam computamus, solet uideri. hoc quippe facit discursus per inferiora sui circuli approbatus, qui tardior uidetur, ut potius ascendere cœperit. Excerptimus: id est, traximus.

SCHOLIA

SCHOLIA IN CAP. XIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Sunt autem sui cuiq; planetarum circuli, quos Græci absidas in stellis uocant. Suprà iam testati sumus unumquemq; planetarum suum habere orbem, cui infixus mundi motu ac sui orbis, hoc est proprio, cursus suos definiat, ut luna suum habet orbem, cuius initium est in confinio mundi elementaris & ætheris finis, ubi Mercurij sphaera incipit. Aduertendum autem est, præcipue ad intelligendum Plinij librum secundum, illius unusquisq; planete sphaeram diuisam esse in circulos ut minima tres, quorum supremus exteriore ambitu idem centrum habet cum mundo: interiore uero excentrus est, infimus contra interiorem circulum habet, mundo concentrum superiorem excentrum. Communis horum circularum est partium inæqualitas, ut ex lato paulatim in angustum desinant inter quas medius orbis secundum circulum exteriorem & interiorem non habet idem centrum quod mundus, omnino enim est excentrus transitu tamen equali. Hic orbis in omnibus planetarum sphaeris astrum medio loco infixum habet, qui dum ipse suo motu circumagitur, euenit ut plancta aliquando à terris sit altior alias autem uicinior. Verbi gratia, luna est singulis mensibus semel in infima parte sui cœli, deinde in media: postremo in summa, quæ res etiam uisui manifesta est: alias namq; maior alias minor apparet integra, proinde ut est in altiore aut humiliori loco orbis sui. Dicitur autem absis, supremi superioris circuli curuatura, quæ crassities in tenuitatem desinit, summa absis, nam semper à terra hæc curuatura est altissima, infimi uero circuli angustior pars absis imat: terris enim hæc pars semper proxima est. absis significat huiusmodi circuli curuaturam, recentior: enim peregrina uoce augem uocant absidem summam, & augis oppositum imam, quod ut astrologie imperitis manifestum fuerit, grammicam apodixin hic subiici.

Sit cuiuslibet planete ceu solis, sphaera a b c d e secta in partes tres, quarum suprema g b exteriore ambitu, scilicet a b c d idem centrum habet cum mundo e, interior autem g h, aliud centrum à terra remotum, scilicet f, infima uerò pars i interius centrum habet e, quod est mundi centrum, exteriore autem centrum f: at medius circulus g, orbitæ quidem in circuitu æqualis, iuxta exteriorem & interiorem circulum centrum habet f. Ex his tribus medijs stellam sibi fixam transebit iuxta signorum ordinem, qui est ab arietis per signa sequentia. Progreddente itaque hoc circulo ex a uersus b, necesse est stellam huic orbi infixam, scilicet g, dum uicina sit à signo, a terris esse altiore: uiciniorum autem, dum percurso spacio a b, inde peruenit ad h.

Aliq; quam mundo.] Ex Pliniana lectione hunc locum restituimus, unde frè ad uerbum hoc caput desumptum est, sed librariorum incuria in multis locis deprauatum. Sensus autem huius periodi est iste: esse peculiare circulos planetarū, quorum suprema & ima non æquis interuallis distent à terra, & à polis mundi, quorum terra quidem est centrum, sed non horum circulorum excentrorum. Ergo his uerbis continetur definitio circularum, quos astrologi deferentes uocant. quod ut clarius intelligatur, respice denudò schema descriptum, in quo poli quidem sunt, quos Plinius uertices uocat, unus a, alter b, & centrum e terra, quod cœli & signiferi est centrum, id est octauo orbis & omnium inferiorum sphaerarum, circulus uerò excentrus g, aliud habet centrum, uidelicet f, & alios polos. Nam poli erunt, extremitates lineæ, quæ ducta per centrum f, excentrum diuidet in quatuor æquales partes cum lineæ, a d, quemadmodum lineæ c b exteriorem ambitum cum lineæ a d, quoq; diuiditur in IIII partes, ueluti suprapositum schema declarat.

Omnia autem hæc constant ratione circini semper indubitata. Reiectio disputationis prolixioris, in demonstrationes lineares, neq; enim hæc uerbis explicari possunt, quæ circini delineationibus, quarum ratio certa est & euident, oculis spectanda subiiciuntur: ueluti in geometria principia quæ dicuntur lemmata, sæpe ante descriptionem ambigua apud huius disciplina imperitos, adhibita descriptione per lineas, omnem dubitationem deponunt.

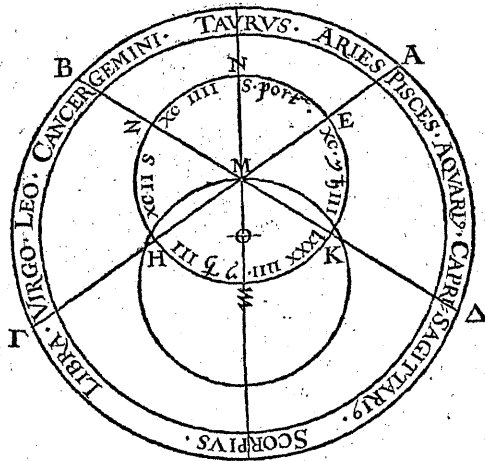
Ergo ab alio cuiq; centro absides suæ exurgunt. Planetarum absides neq; omnes fiunt sub eiusdem partibus signorum, neq; sub eisdem perpetuo manent: ut solis, ætate Plinij in medijs partibus geminorum, nostra ætate in secunda parte cancri, nā ex orbibus illis eccentricis crassities inæquales secundū signorū ordinē suo motu incedunt ex a uersus b usq; ad c d: ita fit, ut summa absis, quæ est sub tenuitate illa orbis supremi, non sit perpetuo sub eisdem partibus signiferi, quæ res demonstrationibus erit manifesta. Inuenimus enim in hūc locum, ueterem commentarium cum multis descriptionibus, qui sane uetusti cuiusdam uidetur esse scriptoris, nescio etiam num alicuius græci, etenim Græcis elementis res agitur: nos, ne exemplari & uetustati fieret fraus, ad literam ut inuenimus, subiicimus.

VETERIS COMMENTARII, DE QVO SVPRA mentio est habita, explicationes doctissimæ.

Septem sphaeræ, in quibus septem discurrunt planete aplanæ, id est cœlo, sunt subiectæ, exteriore quoq; quæ interiori continet ambiente, longeq; & à cœlo omnes, & à se singula recesserūt. Constat ergo, unaquæq; de uagis, q; licet in sideribus signorū zodiaci, mixta ferri uideatur, nunquā tamē ut alicui hæres miscetur, sed in illo signo dicitur, quod super uerticē uagæ habetur.

b + Alij

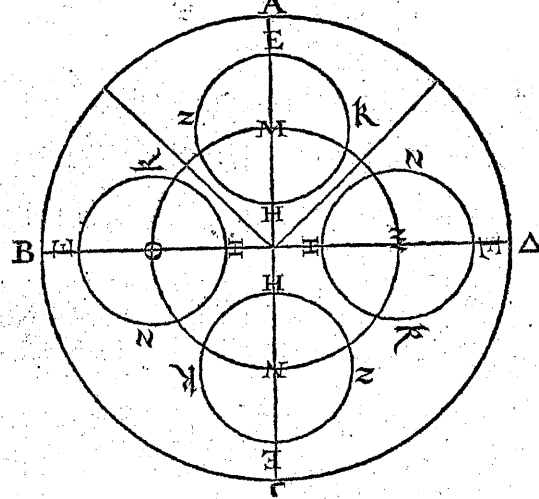
QVOD SOLARIS CIRCVLI SIT ECCEN- TRON TERRA.

Alij sphaeris eccentricis, id est, quæ terram intra se contineant quidem, sed non ut punctum suum uebi planetas asserunt. Alij epicyclis potius, hoc est à terra separatis, nec imminentibus ei globis. Sit igitur solstitialis eccentricus circulus $\Theta X H K$, & habeat punctum sub E, Z ambitum immediatè scilicet, ubi est M , hoc igitur circulo in $CCCLXV$. partes, & parte quarta unius portionis diuiso: ad earundem partium exæquationem, $E Z$ quidem ambitus $XCIII$. portionibus continebitur $Z H$ $XCII$. $H K L$ XXX . & IIII. & horis III . $K E$ XC . partibus, & horis III . Necessè est itaq; ut cum sol accedit ad E , nobis ex Θ , id est terra, quasi ex puncto intuentibus, super A , tunc ferri

uideatur, cum illa regio non solstitialis circuli, sed zodiaci sit multo altioris summitas, ad quam uisus noster non potest peruenire. Atq; ita per $E Z$, ambitum means æquabiliter, qui ambitus tribus circulis maior est, pluribus, ut necesse est diebus, maiorem ambitum conficiens, ubi ad Z peruenit, ad B peruenisse uidebitur. Rursus $Z H$ peragrato ambitu AB , ad Γ peruenisse creditur. Eodem modo dum transit ab H in K , uidetur transire à Γ in A . Similiter dum K & E ambitum peragit à Δ in A transit, alienam scilicet zodiaci circuli summitatè. Quod si solstitialis eccentrici & zodiaci circuli, duo puncta iungantur, id est $M \Theta$, deinde per hæc exeat $N X$ linea, quia $E Z H K$, medietas est M , æquales erunt lineæ $N M X$. Maior igitur est $N M$ linea, quam $H \Theta$: multo ergo maior $N \Theta$, quam ΘX . Cum ergo sol per N feretur, $A \Theta$, id est terra è longinquo minor & tardior nobis uidebitur: cum uerò per X , proximus terræ, maior putabitur & uelocior, quoniam illic in quinta & semis parte geminorum, hic in quinta semis parte sagittarij creditur.

DE SOLIS EPICYCLO.

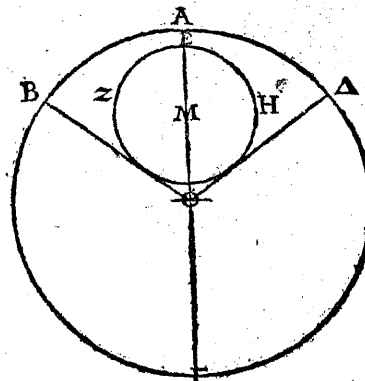

Si, ut quidam putant, per epicyclos globos sol feratur, nihilominus, moderatis eum gressibus, temperatisq; conficere annuos cursus, exposita epicyclorū forma docebimus. Epicyclus enim dicitur globus, qui per aliquem circulum fertur. Sit igitur zodiacus circulus, quem limitant $AB \Gamma \Delta$, solstitialis, excludens zodiaci circuli punctum $E Z H K$, qui epicyclus intelligatur, habens proprium punctum M , & puncto quidem Θ : interuallo autem M , describatur circulus $M O N X$. Epicyclus ergo rapiatur cum mundo ab oriente in occidentem raptatu quotidiana no: feratur tamen naturaliter contra mundi cursum, et sol in eodem epicyclo constitutus, iuxta totius mundi conuersionem moueatur. Qua propter sol suo epicy-

do contrarium motum agens per descriptum $M O N X$ circulum, anni spacio utiq; suum conficit cursum. Nam cum epicyclus ab M peruenit ad O literam, quartam mundi partè, obibit, & tunc sol ab E ad K pergit. Erit ergo sol ubi & litera O : nobis tamen à terra, id est Θ spectantibus, directa uisus acie, uidetur esse apud notā B . Sicq; fit, ut cū rursus epicyclus pergit à litera O ad N , pergat sol à K ad H , licet uideatur esse ubi est Γ . Rursus idè epicyclus transit ab N in X , & sol ab H in Z , cum nobis uideatur esse in Δ . Residuum demū quadrantem idem epicyclus obeat à X in M , & sol à Z representatus in E : post annum loco suo uidebitur esse ubi est A , & putabitur zodiaci circuli transcurrisse semitam. Quare ratione palā fit etiam secundum epicycli motum, ea quæ uidentur nobis aliter q̄ reapse fiunt, uideri. Tardior enim & minor uisu uidetur sol, cum uelut in geminis erit, maximus uerò & incitantissimus,

etissimus, cum uelut in sagittario. Est in solis circuitu maximum interuallum à Θ ad E , id est à terra ad summum litem solstitialis epicycli, minimum uerò ad eiusdem infimum litem. Sequitur, ut quoniam planetæ modo stant, modo progrediuntur, modo retrogradantur per certa zodiaci signa quæ causa sit, inuestigari.

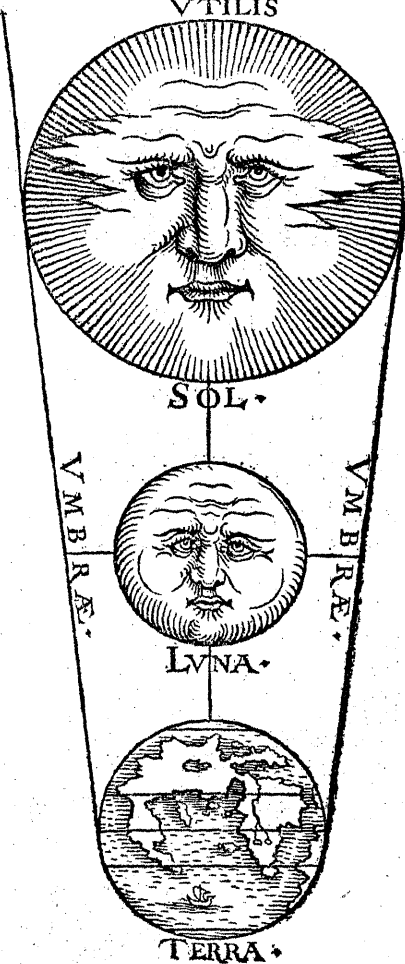
Sit zodiacus circulus $AB \Gamma \Delta$, cuius punctus est Θ : DE EPICYCLO PLANETARVM epicyclus autè erraticæ cuiuslibet stellæ $E Z H$, cuius punctus sit M litera, per quam uelut axem proprium feratur, idem epicyclus cum stella in semet locata ab oriente in occidentem. Agantur etiam in regione Θ obliquæ duæ lineæ stringentes utriusq; extremos ambitus epicycli $\Theta Z B$, & rursus $\Theta H A$, per quæ M epicycli punctum, ducatur in altum linea $\Theta M A$. Ergo stella cum erit in Z , putabitur esse in B : & cum fuerit in H , estimabitur esse in Δ : & cum de Z progreditur ad E , putatur de B progressa esse ad A , ad præcedentia scilicet signa. Cumq; enim multum spaciij $A Z$, recedet tanquam in B , diu in eodem loco morari putatur. Sed mathematici mundum & stellas omnes uniformiter secundum naturam suam putant circumferri. Ergo stella cum erit in H , uidebitur esse penes Δ , & cum $H E$ lustrauerit ambitum ΔA , zodiaci orbis ambitum obisse credetur iuxta signorum sequentium ordinem. Sic stationum, præcessionum, & regradationum uisa patefiunt. His patefactis ad cœtus, id est concursiones errantium ueniamus.

DE ECLYPSI SOLIS FIGVRA VTILIS

Sphæra quæ aplanas dicitur, subter se septem habet sphaeras planetarum. Cumq; aliquis eorum nobis uicino rum, obiectus fuerit uisui nostro, qui naturaliter in directum porrigitur, ne uideatur superiorum, fit ipsius superioris repentina obscuratio, & post repentina effulsio. Denique nec luna, nec ulla alia stella inferior superiori opposita, ad illam superiorem uidendam uisui nostro est peruia. Nec mirum cum quidam planetarum non solum oppositione, sed etiā uicinitate quosdam obrubilent. Nam luna quæ omnibus est inferior, non stella, sed terrena umbra diametro à sole distans, obscuratur: ita tamen utrosq; orbes epipedos, id est planos aduersum se, tam solis, quæ lunæ constituas, & ita directa positione, ut per centrum utriusque lineæ (quæ diametros dicitur) transeat, nunc solem oculis nostris, licet minor sit, luna subtrahit, nunc lux lunæ obiectu terræ deficit, quæ si etiam dimidio momento declinet, sed à diametro in aquilonem uel austrum nunquam patitur defectum. Cur uerò non fiat per totum orbem eclypsis solis uno diei momento, hinc sumitur ratio.

Quia luna utpote minor, illi obiecta, si huic clumati lucem eius subtrahit, alteri nequit, sicut manifestat pictura.

Luna

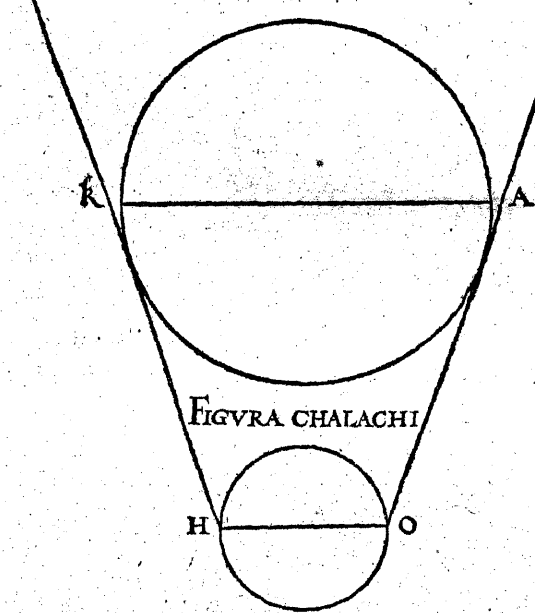
DE ECLYPSI LVNE

FIGVRA CHILINDRI

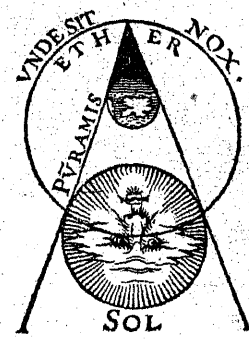
Luna ut quibusdam placet, minor est quam terra, ut quibusdam maior, ut quibusdam æqualis. Sed cum ignis lucem præbens, æqualis erit corpori, ex quo emicant umbræ, ipsæ umbræ nascuntur in modum cylindri: utpote sit lucem afferens AB : quod uero illuminatur $\Gamma \Delta$. Hæc quoque æqualia sint & globosa utraque, perspicuum est radios unum $A \Gamma$, alterum $B \Delta$ indirectum, exaltatos iuxta se esse positos æquali distantia merito, quia circuli AB , diametro uisus æqualis est. Idem radij crescunt in altum, erit $A \Gamma E$, radius radio $B \Delta Z$, distans æquali rigore, hoc est, sine inclinatione, & quantumcunq; crescant, nunquam eorū cacumina contingent, E scilicet ac Z .

DE ECLYPSI OMIVM PLANETARVM

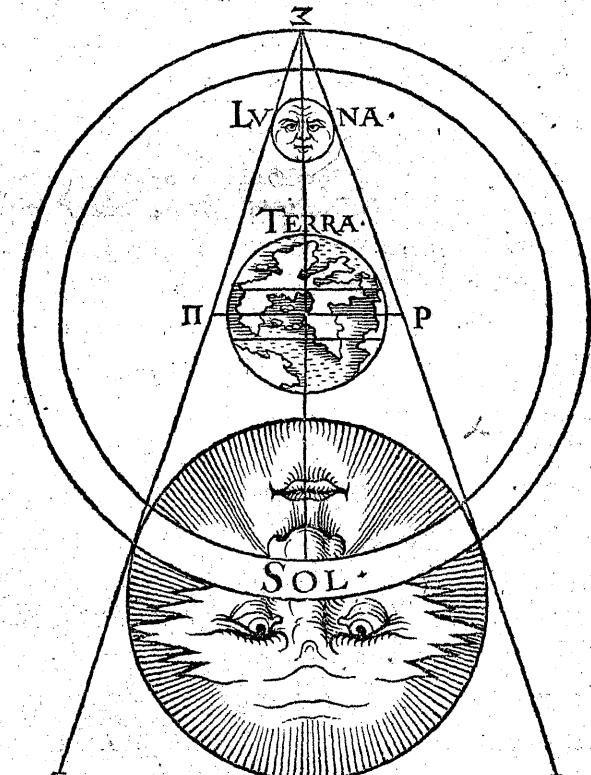
FIGVRA CHALACHI

Sin quod illuminat minus, ut $H \odot$, quod illuminatur maius, ut $K A$, articuli $\Gamma \Delta$, diametro: manifestum est umbrā orbis $K A$, quæ est $K M$ & $A N$, in formam quidē effigiarj calathi, cuius species crescit in immensum. Nam cum sit maior $K A$, diameter $H \odot$ diametro, profecto tamen $H K M$, radius $\odot A N$, in immensum porrecta, latiorē quo plus crescūt, effigiat opacitatē.

$X \Pi$, & $O P$ in altum, & contingentibus se inuicem apud notam C . Quod fit ex eo quia ΠP , diameter minor est diametro $X O$, propter eaq; umbræ species conoides erit. Quia igitur Hipparchus docet magnitudinem solis in $DCCCLXXX$ partibus, potiore esse quam terram: terram demum $xxvii$ potiore esse quam lunam, multoq; solem altiore quam luna sit: apparet umbram terræ coni similem effici. Quippe radij solis $X \Pi$, & nunc $O P$ angustant se iuxta diametrū terræ, ΠP , & dextra læuaq; omnia illuminant. Terra uero obiecta lumini solis circumfluente

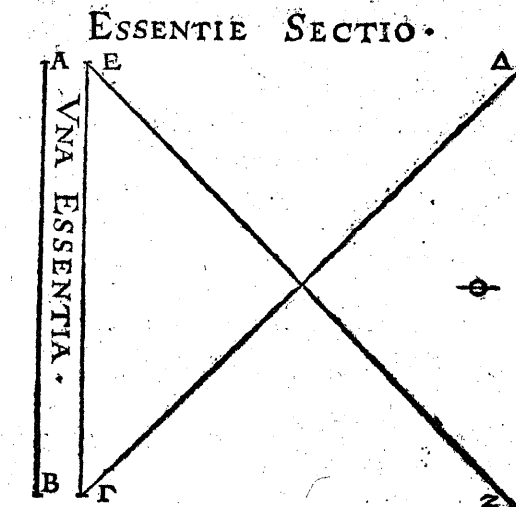
DE LVNA SOLE ET TERRA

CONO IDES O

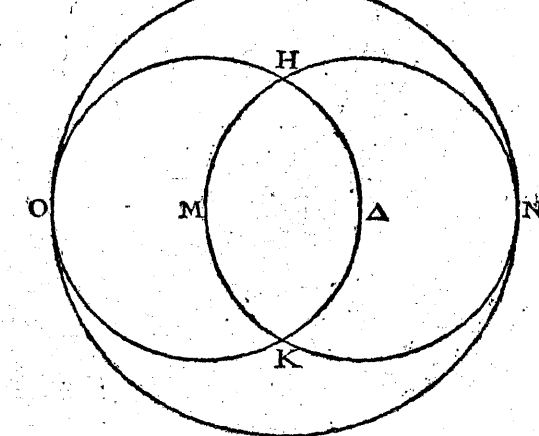
Sed oportet semper maiorem esse illustrantem globum his quæ illuminantur. Si itaq; lucem aduehens præstabit magnitudine, ut $X O$, & sit minus quod illustratur, ut ΠP , utraq; autem globosa in modum continescens, nascitur umbra in acumen radijsq; porrectis

cumfluente se lumine, umbram efficit à diametri sui latitudine in angustam protractam, & usque ad finem ultimum angustiarum attenuatam. Quam cum inciderit nocturna luna diametro à sole distans, in tenebras conditur: porro cum non per centrum solis & lunæ transit diametra linea, nullam patitur obscuratiōe euadens terrenam umbram. Est autem centrum punctus medius circuli æqualiter undiq; differens, circumductæ lineæ spacijs. Cumq; in eodem circulo ab una in alteram partem plures lineæ in transfuersum possint duci: nulla unquam dicitur diameter, nisi illa sola quæ circulum æqualiter diuidens recta, per medium centrum transit.

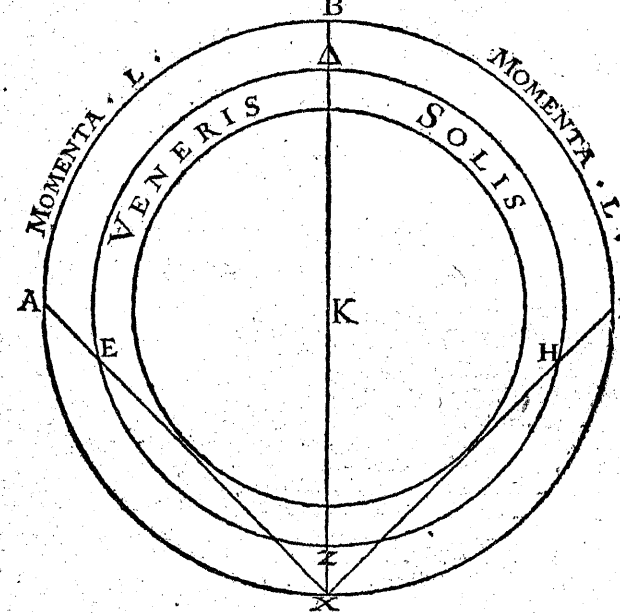
Essentiæ geminæ partes sunt, quæ Plato uocat seriem. Hanc enim non materiam neque corpus secuit, inquit, Deus, ut si quis AB rectam lineam in longo findat, & de segmentis duobus chi faciat $\Gamma \Delta E Z$.

DE VNA ESSENTIA INNECTVNCVR SIBIDVO CIRCVLI

Idipsum incuruet demum, & duos innexos sibi inuicem circulos faciat $H \odot K A$ & $H M K N$. Hosq; ipsos exteriore alio circulo, cuius motus conuersio quidem semper & uniformis sit, circumliget, ut est aplani, qui à dextra mundi parte oriente, uidelicet semper eodem modo agitur.

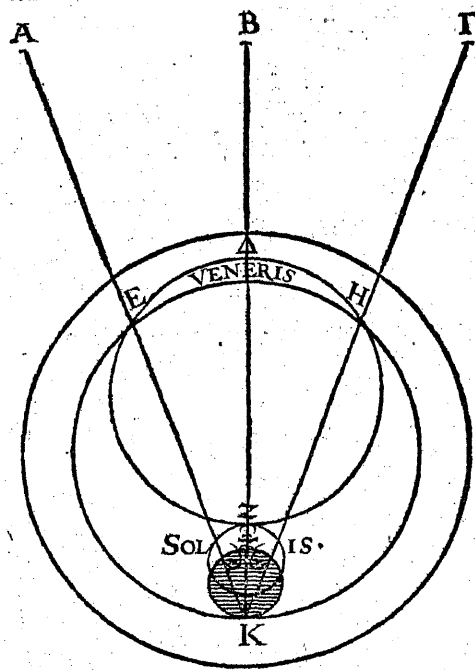
DE SOLE ET VENERE

Ad Solis & Veneris demonstratiōnem, erit una linea directa ex terræ medietate, solem demonstrans à litera X : diu uerò alia dextera læuaq; nihilominus directæ lineæ: à sole quidem distantes L , momentis, a se autem inuicem C : dextera quidem à parte orientis per X & A , læua uerò ab occidente per X & Γ : zodiacus quoq; circulus sit $AB \Gamma$, quæ singula distant à se momentis L . & cum sol sit in B , & per $X B$ lineam, sit punctus solis in litera K , hæc, id est $X \Gamma$, linea prius occidit & prius oritur quam sol: illa uerò alia $X A$, posterius occidit & posterius oritur. Neesse est igitur, ut litera A demonstrat bestiarum post solis occasum, Γ uerò luciferum ante solis ortum.

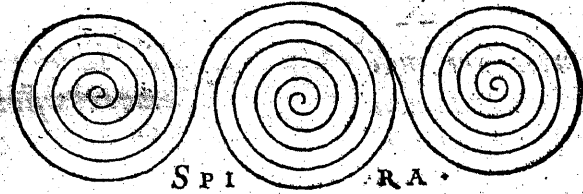
At uero

ITĒ DE SOLE ET VENERE

At uerò Plato & alij, aliquanto quàm solis, est, elatiorem Luciferi globum astruunt, qui limitatur A E Z H contingens, A quidem lineam per E literam, K Γ uerò per H. Cum ergo fuerit in E, Lucifer uidebitur esse in A: & cum in H, putabitur esse in E: cum uero penes Δ, dubium non est, proximi soli uideri excelsozem, & cum in Z, proximum terræ humiliorem. Iam illud obseruandum, quod siue ad orientem, siue ad occidentem Lucifer secesserit diebus fere DLXXIIII. ad id in quo fuerat remeare pridem, & H Δ E quidem peragrat diebus cccc XLV. ut maiorem ambitum, minor uero depressozemq; reliquis diebus cxxx- XIII.

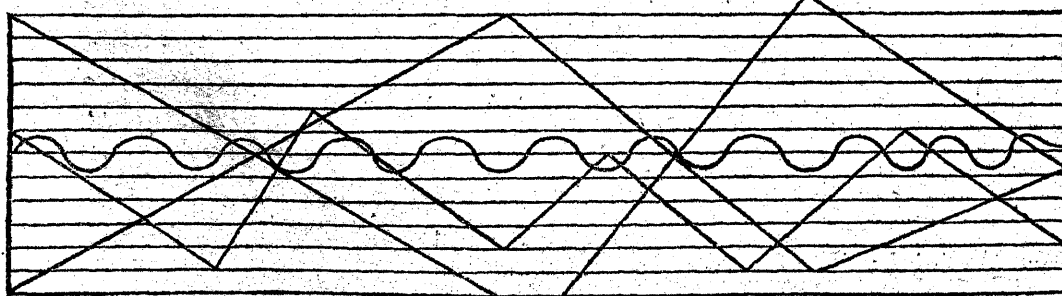
DE HELIACIS GYRIS

Cum fixo cardine circini casu uel etiam uoluntate nostra oppresso aut relaxato circino, describuntur circuli tales, ut postremitas circumductæ lineæ non solum perueniat ad exordium, sed deflectens à competenti rigore, infra uel supra circumducta lineæ sæpius arctiores laxiores uel circulos faciat, hoc genus circularum spiram, uel acanthum, uel uolumē uocamus. Igitur quia planetas sic a planes rapit quotidiana uertigine, ut non patiat eos in eundem locum, & uelut sedem, ex qua progressi fuerant, representari: recte dicuntur in spiram & uelut sinuosum acanthi uolumen rotari, ob inconstantem atq; inæquabilem circumuectionem, ut si stella qualibet errans sit in signo Arietis, quæ ad præcedentia signa Pisces & Aquarium prouebatur. Contra si remissior erit raptatio ab Ariete ad sequentia signa Taurum, Geminos & Cancrum recedet, gyris deflectentibus ab exordio & conuenienti rigore.

HIC EST ZODIACVS, QVEM PLANETAE NVNQVAM nisi præfixo modo percurrunt, huius cccclxv. passus sunt longitudinis, & xli. latitudinis, sicut & in inferiori rota conspiciis.

REGVLARE AD INVENIENDV QVO SIGNO PLANETE SVNT

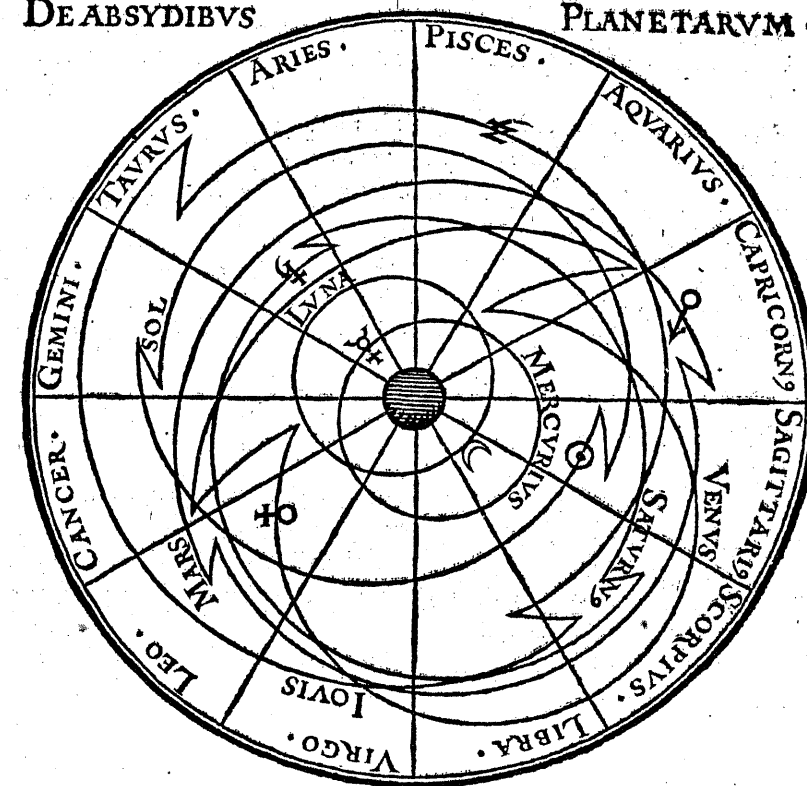

SCORP. MARS. VI
SAGIT. IVPPI. XVIII
CAPCOR. SATNVS. XXX
LIBRA. VENVS. XXIII
VIRGO. MERCVR. XII

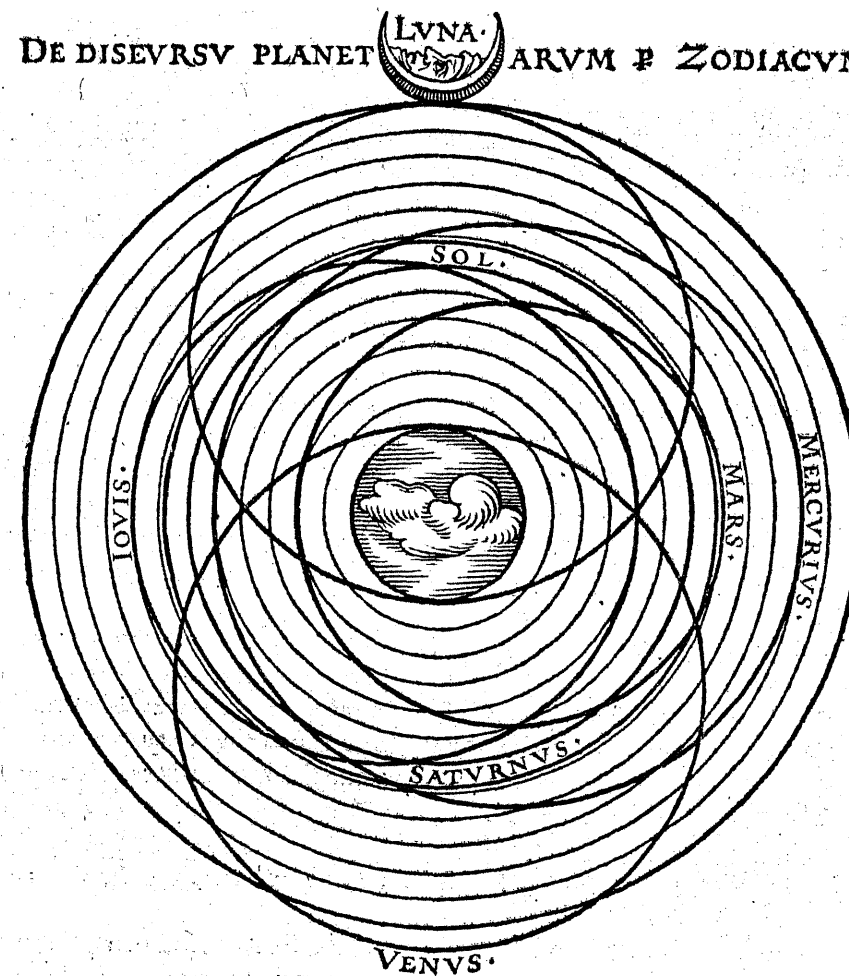
Quos quidem gyros Græci heliacos appellant, à sole, cuius potentia cedunt planeta. Superfunt

per sunt due rotæ, quarum altera ostendit planetarum iniquos gyros post absides: altera, quæ partes teneant zodiaci uagantes.

DE ABSYDIBVS PLANETARVM

DE DISEVS PLANETARVM & ZODIACVM

QVARE MVTENT COLORES. CAP. XV.

Svus quidem cuiq; color est: Saturno candidus, Ioui clarus, Marti igneus, Lucifero gaudens. Vespero splens, Mercurio radians, Lunæ blandus, Soli cum oritur ardens: postea dies. Sed colores ratio altitudinum temperat, siquidem earum similitudinem trahunt, in quarum aera Bedæ tom. 2. ra Ve/

ra Venere subeundo, tingitq; appropinquantes utrolibet alieni circuli meatus. Circulus frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, uentus in horrorem, Sol atq; commissuræ absidum, extremaeq; orbitæ atram in obscuritatem.

GLOSSÆ IN CAPVT XV. BEDÆ PRESBYTERI, De rerum natura: auctore Bridefero Ramensi.

- a Mercurij stella flammionem est, sicut dicit, quia eam pauci uiderunt.
 b Ut si Iouis stella uenerit in aere Saturni, dubium est utrum Iouis an Saturni sit, sic & in reliquis planetis sit. Cum enim ascendunt ad superiores circulos, mutant colores: quia cum altiora sui circuli petunt, inferiores partes petunt signi superioris. Hoc ipsum autem & de eorum descensu sentiendum est.
 c Solem dicit facere atram obscuritatem, quia claritate illius relique planetæ lumine priuantur. Commissuras quoq; absidum, quas Ioue planetæ concurrunt, ubi circuli eorum cōueniunt, una ex illis obscuratur, & quasi una stella esse uidetur. Extremi etiā orbitæ, id est, superiores & nouissimas partes circuloꝝ: quia quo altiores sunt, plus obscuratur. Itaq; hæc tria faciunt atrā obscuritatem.

SCHOLIA IN CAPVT XV. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Lucifero gaudens.] Apud Plinium legitur candens, quomodo & hic legendum opinor.
 Vespero splendens.] Apud Plinium est, uesperis resplendens.
 Postea retulgens.] Sic quidem cum aliquo sensu legitur, apud Plinium autem: Postea radians.
 In quarum aerea Venere.] Pro aerea suspicor legendum aera, nam cælo cuiuslibet planetæ accipitur, ut Iouis aer, & Saturni aer.
 Sol atq; commissuræ absidum.] Commissuræ sunt *α* & *β* circuli, id est, caput & cauda draconis, in quibus sunt lune ac solis eclipses.

DE ZODIACO CIRCULO. CAPVT XVI.

Zodiacus uel signifer, est circulus obliquus, XII signis constans, per quem errantes stellæ feruntur: nec aliud habitatur in terris, quam quod illi subiacet, reliqua polis squalent. Venens tantum stella & cedit eum binis partibus. Luna quoq; per totam latitudinem eius uagatur, sed omnino non excedens eum. Ab his Mercurij stella laxissime, ut tamen è (duodenis partibus) tot sunt enim latitudinis non amplius octonas pererret: neque has æqualiter, sed duas medio eius, ut supra quatuor, & infra duas: sol deinde medio eius fertur inter duas partes flexuoso draconum meatu inæqualis. Martis stella quatuor medijs, Iouis media, & supra eam duabus: Saturni, duabus ut sol.

GLOSSÆ IN CAPVT XVI. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Bridefero Ramensi.

- a Zodiacus Græcè signifer latine. Zoa enim animalia dicuntur, quod uitalem habeant animam, quæ *ζῷον* Græco nomine uocatur. Vel zodiacus dicitur à signis, eo q; signa animalium in eo esse uideantur, quæ zodia dicuntur, dicitur uero ita secundum Macrobius.
 b Habitatio hominum tantum sub zodiaco est: quia non habitatur aliquid in mundo, nisi subter illo. Vnde Lucanus Æthiopiā dicit inhabitabilem esse, nisi ex porrecto pede tauri tangeretur. Zodiacus autem contingit tres zonas, solstitialem uidelicet, æquinoctialem & brumalem: quarum due, id est solstitialis & brumalis temperatione solis, qui per zodiacum currit, inhabitantur.
 c Due zone à polo uidelicet septentrionali, usq; ad zodiacum, & à polo australi usq; ad zodiacum propter frigus inhabitabiles sunt, & ideo squalent.
 d Veneris stella zodiacum binis partibus sic excedere, ut aut per duas partes contra aquilonarem partem eum excedere perhibetur, & per duas contra australem, aut per unam contra aquilonem, & per unam contra australem.
 e Præter Venere & lunam nulla alia planetarum tantum spacij occupat in zodiaco, quantum Mercurius. Solus enim ipse alijs infra numerum octo partium in zodiaco pererrantibus, per octo partes illius uagatur. Notandum autem, quod illam superiorem dicit, à qua luna cursus inchoans, latitudinem zodiaci errando percurrit: inferiorem uero illam, ubi Venus cursum suum aggreditur, tam superius quam inferius binis eum partibus excedit.

DE DVODECIM SIGNIS. CAP. XVII.

Signa XII, uel à causis annalibus, uel à Gentilium fabulis nomina sumpserunt. Nam Arietē Martio mensi propter Hammonem Iouem tribuunt: unde & in eius simulachro Arietis cornua fingunt. Taurum Aprili, propter eundem Iouem, quod in bouem sit, fabulose conuersus. Castorem & Pollucem Maio, propter insignem uirtutis. Porro Cancrum Iunio, quando sol ad inferiorem redit: quia cancer impulsus, retro cursum dirigere solet. Leonem quem occidit Hercules, Iulio, propter uim feruoris adsignant. Virginem Augusto, quod tunc exhausta caloribus tellus nihil pariat. Libram Septembri, ob æquitatem diei & noctis. Scorpionem & sagittarium equinis

equinis cruribus deformatum, propter fulmina mensium ipsorum, October & Nouember accipiunt. Capricornum Decembri, propter capram Iouis nutricem, cuius extrema pisci similia pinguntur, quod huius mensis ultima pluuialia sint. Aquarium Ianuario: Februarii pisces ob menses imbriferos tradunt. Singulis autem signis XXX partes. Terræ uero decades putantur, eo quod sol XXX diebus & decem semis horis illa percurrat, à medio mensis, id est, xv. Calendarum die semper incipiens.

GLOSSÆ IN CAP. XVII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Bridefero Ramensi.

- a Signa uocantur, uel ex annalibus rebus, quæ singulis annis naturaliter eueniunt: uel ex fabulis, quas gentiles monumentis scripturæ tradiderunt, aut ex utrisq; Nam aries, taurus, gemini, ex fabula tantum: cancer & uirgo, ex utrisq; pisces & scorpius, ex natura, cætera ex utrisq;.
 b Fabula talis est. Liber pater cum reuerteretur de Indico bello, cepit populus siti periclitari. Qui cum inuocasset Iouem, statim apparuit eis aries, stans in harena: quem persequentes, subito non comparuit, & in ipso loco, in quo apparuerat, fontem repererunt: per quod intellexerunt eum Iouem fuisse, & Iouem Hammonem appellauerunt, quasi arenarium, eo quod in arena apparuerit. Hammonia namq; Græcè, latine arena. Propter hoc etiam eius simulachrum cornibus arietinis depingitur, uel ideo, quia responsa illius incerta & obscurissima sunt. Alij Martio mensi arietem illum tribuunt, unde Phryx mare transiit.
 c Taurus ideo Aprili tribuitur, quia Iupiter aliquando in taurū conuersus est, scilicet propter quandam puellam nomine Europa, pro cuius amore in bouem conuersus mare tranauit, eamq; super dorsum suum secum attulit: uel propter illum taurum Agenoris, ad quem interficiendum missus est Hercules ab Aristæo rege.
 d Castor & Pollux Græcè Dioscori uocantur. Erant autem, ut fertur, amantissimi inter se fratres, in tantum ut neq; de principatu contenderent, neq; ullam rem sine communi consilio facerent. Ex Læda enim filia Thesei nati fuerant, fratres Helene, quam Paris rapuit, qui & Alexander dictus est, qui propter suam fortitudinem Maio deputantur, quando iam semina confortata erumpunt in filia: uel propterea quod illo tempore bella fiant, eo quod alter eorum fratris mortem sua redemerit.
 e Cancer animal est sex pedum tangenti se, ex utraq; parte incedens. Congruit Iunio, quod superiori cursu exacto inferiorem petat. Plinius dicit in Naturali historia, circa solstitium æstiuum, id est sole illam partem signiferi transeunte, cancrum in scorpionē transire, & undas deserere, & terram petere. Hinc probabile uidetur, ut illud signum, in quo sol moratur, quando cancer in scorpionem uertitur, merito cancri nomine appelletur. Sicut enim cancer aliqua causa impulsus retrograditur: sic sol cum superiora signiferi, id est, octauam partem, uel ut alij, quartam partem conscenderit, mox quasi quodam modo repulsus ad austerina redire uidetur.
 f Leo feruidum est animal, & Iulio mense feruida æstas, & tunc terra acrius exsiccare dignoscitur.
 g Quia sicut libra pondera æquantur, ita mensis istius tempore æquales sunt noctes & dies.
 h Scorpio à posteriori parte percussit. Sagittarius etiam cum spiculo depingitur, & istis mensibus in Hispania & Italia fulmina cadunt. Sagittarius autem Chyron, filius Saturni & Philere ipse est Centaurus. Coeunte namq; Saturno cum Philera ad aduentū Opis uxoris sue conuertit se in equum: & inde natus est Centaurus, semihomo & semiequus.
 i Capricorni prima pars in commemoratione Olenie nutricis Iouis, in similitudine capræ depingitur: ultima autem pars in similitudine piscis, propter pluuialem qualitatem ipsius mensis. Sed & initium eius in glaciem uelut cornu duratur.
 k Triginta enim linee sunt in uno quoq; signo de duodecim signis. Multiplicata triginta duodecies, fiunt CCCLX dies: item multiplicata decem horas duodecies, fiunt CXX horas. Partire per XXXIII, inde ueniunt quinque dies. Iterum multiplica semis uel dimidium horæ duodecies, fiunt sex horæ, quæ perficiunt quartam partem diei, unde fit bissextus in quarto anno.
 l Pars est quotidianus, progressus per XXXIII horas. Vna pars in cælo, sunt stadia XL minor: maior uero septingenta.
 m Quod dicit triginta, non est hoc uerum, sed uerisimile: nam in singulis signis uarijs & diuersis spacijs moratur. Nam in geminis triginta spaciatu diebus: & e contrario XXXI diebus sagittarium transit, similiter & in cæteris signis uariè cursum suū peragit. Hinc est quod in nullo signo tali spacio, id est triginta dierum, & decem semis horarum moras facit: propterea uero uerisimile est, quomodo si quis totius anni circulum uel cumulum: id est, trecentos sexaginta quinque dies, & sex horas in duodecim & quas partes secundum numerum signorum partiti fuerit, duodecimam partem inueniet, in triginta diebus & decem horis, & dimidia parte unius horæ.
 n Sed mense Ian. XV. Cal. Febr. incipit currere & introire per eorum signa. Vnumquodq; enim signum medietatem unius mensis, & alterius similiter medietatem mensis occupat, à medio semper mense incipiens.

DE LACTEO CIRCULO. CAP. XVIII.

Lacteus circulus est figura candidior per medium cæli uerticem, quem uulgo dicunt ex splendore solis in eo currentis ita fulgere: sed frustra, cum ab illo nunquam, nisi in parte sagittarij & geminorum tangatur, in quibus candidum circulum signifer cingit.

GLOSSÆ IN CAP. XVIII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Bridefero Ramensi.

- a Lacteus circulus Græcè galactites. Huius amplitudinem tantam dicunt, quantam zodiaci. Hercules cum fuisset appostus dormienti Iunoni ad sumendum lac diuinum: illa excitata intellexit non esse filium suum, & subtraxit se. Qua occasione guttæ lactis diffuse per cælum, lacteum circulum creauerunt. Macrobius ita: Lacteus circulus zodiacum obliquo circumflexionis ambiendo circumplectitur, ut eum qua duo signa tropica capricornus & cancer feruntur, interfecet. Sciendum tamen quia nō in cancro & scorpione zonæ

pione zodiacum interfecit, sed in geminis & sagittario tantum tangit. Item Macrobius Theodosius in libris de Somno Scipionis dicit, Lacteus circulus lucere ultra ceteras partes caelestes, propter radios solares, primo quasi ad suam sedem naturalem ad signiferum venientes, & inde repercuti, repercussiq; ad lacteum circulum peruenientes illum splendescere, atq; praeter ceteras illum fulgere confirmat. Verbi gratia: Sicut radius solis superueniens ad superficiem aquae in aliquo vase positae repercussus, ad aliquam partem ibi plenius atq; splendidius fulget, quam in ipsa aqua, ad quam primo peruenerat: sic generaliter solares radij illuminant lacteum circulum, ad quem de signifero repercussi perueniunt, quam ipsum signiferum, ad quem primo de corpore solis egredientes uenire conueniunt. Hinc est quod idem lacteus circulus a phil. sophis signiferi resulsio uocatur.

b Et in hoc falsitas quorundam deprehenditur, qui dicunt in capricorno & cancro lacteum circulum interfecare zodiacum, sicut paulo superius ostensum est.

SCHOLIA IN CAP. XVIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Lacteus circulus est figura. Descriptio circuli, quem Graeci Galaxiam uocant a candore lacteo. Aristoteles primigenia dictione uocat γαλα, circulus est uulgo etiam notus, solus namq; ex his quae sunt in sphaera sensu deprehenditur. Apud poetas uia est, per quam dii caelum sursum ac deorsum scandunt. Recensentur apud Aristotelem multae opiniones de huius circuli essentia, de quibus definire aliquid non est huius loci tantum subijciam per quae sidera ducatur, est enim hoc opere precium scire, nec inuicendum. ducitur igitur in sphaera a septentrione meridiem uersus per medium signiferum, principium ducens ab septentrionibus, in quo reuertitur per signa & signorum partes, quae sequuntur per median Cassiopeiam, per dextra Persei, per sinistra Erichthonij, & utrunq; eius pedes: deinde per cornua tauri, per omnes pedes geminorum, per dextram Orionis, per occiput Canis: deinde per median nauim Argo, per imos pedes centauri, per aram, per Scorpionis caudam atq; arcum Sagittarij, per aquilam & telum: hinc per cygnum & Cyphei caput usq; ad Cassiopeiam, unde sumus egressi.

DE CURSU ET MAGNITUDINE SOLIS. CAP. XIX.

Solis ignem dicunt aqua nutrir, multoq; hunc luna ampliozem: lunam uero terra esse maiorem, unde & cunctis unius magnitudinis apparet. Quod enim nobis quasi cubitalis uideatur, nimiae celsitudinis distantia facit: alio qui maior oriens Indis, & maior Britannis apparet occidens: qui dum natura sit igneus, motu quoq; nimio calorem adauget. Hic cursu uariante dies & menses, tempora diuidit & annos, aeris temperiem accedendo uel recedendo pro temporum ratione dispensat: ne si semper in iisdem moraretur locis, alia calor, alia frigus absumeret.

GLOSSAE IN CAP. XIX. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: authore Bridefero Ramesiensi.

- a Dicunt poetae solem diurno cursu fatigatum, in Oceano mare mergi, ibiq; tota nocte morari, donec mane quasi reparatus & restitutus clarior appareat. Post pluuias etiam splendidius lumen emittere uidetur.
b Propterea infinitus oceanus sub aequinoctiali circulo est positus naturaliter, ut solem semper in aequinoctiali circulo, aut proxime hinc inde currentem, aquarum copia enutriet & pasceret, nimiumq; feruorem compesceret gelida aquarum natura.
c Corpus solis triplo quantitatem lunae superare dicunt, lunam uero maiorem terra: unde a quibusdam quaeritur, quare terra obscurare dicatur lunam, si triplo maior est, cum umbram ipsius incidit, uel etiam ad deuiores partes illius descendit. Quod illa ratione contingit, quia affirmatur umbram triplo maiorem esse suo corpore.
d Dicunt etiam solem per se moueri, non cum mundo uergi. Si enim sol in caelo fixus maneret sicut stellae, omnes dies & noctes aequales essent.
e Cum enim sol ad cancerum ab aequinoctiali parte descendit, aetatem praestat hominibus, qui sunt inter solstitialem & septentrionalem plagam: cum autem ab eodem cancro in aequinoctialem libram descendit, autumnum facit. Cum uero ad brumalem lineam recedit, hyems habetur, propterea quia calore demoto torpor inuadit. Rursus cum a capricorno hyemali in aequinoctialem arietem surgit, uernum tempus aridet, apparens hinc denuo in cancro aestas torrida renouatur.
f Verbi gratia: Si semper esset sol in austro, terra eius calore exureretur, & Scythia frigore sathifceret. Propterea enim Deus soli diuersos cursus instituit, et loca et tempora, ne dum semper in iisdem moraretur locis, quotidiano uapore citius consumeretur.

DE NATURA ET SITV LUNAE. CAP. XX.

Lunam non minui, nec crescere dicunt, sed a sole illustratam, a parte qua habet ad eum, paulatim uel ab eo recedendo uel ei appropinquando, nobis candidam partem reuoluere, uel atram. Et die quidem crescente, supinam cerni nouam lunam, ut puta superiorem soli, & ad aequilonia subeuntem: decrescere uero erectam & deiectam in austrum, plenam autem soli semper aduersam. Sublimem humilifoli, humilemq; sublimi, quam lucere, dodrantis semuncias horarum, a secunda adijcientem usq; ad plenum orbem, detrahentemq; in diminutionem, intra tredecim autem partes solis semper occultam esse. Nouissimam uero, primamq; lunam, eadem die uel nocte nullo alio in signo arietem conspicit. Si in accessione erecta fuerit, in matutino ortu supina apparebit. Itē, si in ascensione supina in modum nauis fuerit uisa, in matutino ortu erecta cernetur. Habet ergo tres status: id est, supina, erecta, prona, aliquando uideretur.

GLOSSAE

GLOSSAE IN CAP. XX. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: authore Bridefero Ramesiensi.

a Luna, Martiano attestante, non per se ipsam, sed a sole illuminatur: sicut speculum nihil splendoris neq; imaginis a seipso habet, accipit tamen lumen & imaginem per res sibi extrinsecus oppositas. Quando autem luna a sole recedit, illustratur paulatim ab eo, & tunc dicitur crescere: quando uero ei appropinquat post X. V. lunam, obscuratur paulatim, donec tota obnubiletur uicinitate solis: & tunc dicitur minui, cum tamen in suo corpore nunquam minuatur, nunquam crescat.

b Quaeritur, cur crescente die luna noua supina uideatur, decrescere autem die non prona, sed erecta: cum debuerat, ut sicut supina in lucis incremento, sic prona in detrimento apparere. Ita tamen soluitur. Crescente die naturaliter, luna superior est sole, & propterea ipse sol superiorem lunam supra se positam illuminat, & supinam efficit. Dum autem dies decrescit naturali positione, eiusdem altitudinis sol & noua luna esse deprehenduntur: ac per hoc non infra se positam lunam accendit, sed ex latere suo positam & propterea eam facit erectam.

c Quando sol australes circulos, qui sunt inferiores, circuit tempore hyemali, tunc luna septentrionales circulos, qui altiores sunt peragit, & tunc altior est sole, ideo supinatur, cornua sursum habens in modum nauis: quia uidelicet ab inferiori sui parte, qua solem respicit, accenditur. Rursus migrante sole septentrionales circulos, luna petit australes. Et quia inferior tunc sole est, a superiori sui parte qua solem respicit, illuminatur, obuersa habens terrae cornua, & ad aquilonares circulos. Verbi gratia, X. II. Cal. April. adhuc dies crescunt. Si fuerit luna in ariete accensa, statim in taurum citò transfens erit, quasi sol superior, quantum ad signiferum. Dodrans uocatur illud, quod remanet de quacunq; re, dempto quadrante & quarta parte. Hora autem constat duodecim uncias, & continet in se quadraginta momenta. De illis quadraginta momentis accipe triginta, quia dodrans est, & dimitte decent, quia quadrans est: iterum diuide illa quadraginta momenta per duodecim, ut inde inuenias praescriptas semuncias. Dodrantem enim intellexisti de prima diuisione quaternam: quadraginta momenta per duodecim ter diuisa, sunt triginta sex, & remanent quatuor. Ex illis triginta sex, tria momenta accipe: quia duodecima illorum pars est, & de quatuor quae remanserunt, recipe tertiam partem unius momenti. Si enim deduxeris ad duodecim unum, partem illorum quadraginta momentorum tria momenta sunt. Unde & tertia pars unius momenti, quod est una uncia, quia pars duodecima illius numeri quadragenarij est. Iterum diuide illam unciam per medium, quod fit unum momentum, & dimidium & sextans, id est, sexta pars unius momenti. Haec est semuncia, de qua dixit dodrantis semuncias augei luna quotidie uel minuit. Hoc spaciū quod a plenilunio iuxta naturalem lunae cursum ad liquidum & ad purū expressum est, propter facilitatem calculandi, Beda in suo argumento quatuor punctorum nomen & mensuram appellare curauit. Si quis uero uult dignoscere, quanta differentia sit inter dodrantes & semuncias, & spaciū quatuor punctorum: sciat talem esse differentiam, qualem inter triginta duo momenta, & triginta unū & biffe, id est, duabus partibus unius momenti, haec autem differentia inuenitur in tertia unius momenti parte. Quatuor igitur puncti superant dodrantem & semunciam, in tertia parte unius momenti. Nos in argumento quatuor punctos habemus propter facilitatem computandi: sed ista ratio est ad purū & liquidū comprehensa.

d Tredecim partes quotidie transit in zodiaco, sed antequam extra tredecim partes perueniat, non uidetur antequam in coetu solis. Tunc non uidetur luna, quando uicinia est soli, infra tredecim partes, hoc est, infra illud spaciū, quod agit sol in tredecim diebus: at mox ut in decimam quintam partem fuerit emersa, uideri incipit. In hoc loco duplex sensus fieri potest. Nam quod dixit infra tredecim partes solis semper occultam esse, potest semper intelligi, ut luna noua nunquam apparere possit, antequam tredecim partes uel a sole recedat, uel etiam ex alio latere nascitur, soli appropinquet. Intra tredecim ergo partes solis dum luna morata fuerit noua, in nullo signo apparebit, excepto ariete: mox autem ut longius a sole recesserit, terris apparebit. Vel sic potest intelligi, intra tredecim partes solis occultam esse: id est, in omni die tredecim partes luna transcurrit. In uiginti enim & quatuor horis, luna tredecim partes signiferi peragit. Occultam ergo dixit, id est, a sole quotidie elongatam, usq; ad plenilunium per tredecim partes, uel ad solem recedat latere appropinquando, eundem numerum habebit.

e Quia aliquoties euenit, ut triginta uel uiginti nouem apparens in oriente, primo initio diei, & peragens cursum suum, ad soli tardius incedenti, appropinquans accendatur ab eo medialis, quacunq; hora diei, & ipso die uespere appareat in occidente.

ARGUMENTVM DE CURSU LUNAE PER SIGNA. CAPVT XXI.

Una zodiacum tredecies in duodecim suis constitit mensibus, duobus scilicet diebus, & sex horis, & biffe, id est, octo uncias unius horae, per singula signa decurrens. Si ergo uis scire, in quo signo luna uertetur, sume lunam quam uoueris computare, utpote XII. multiplica per IIII. fiunt XLVIII. Partire per nouem, nouies quini, quadragies quinquies. Quinq; ergo signis ex quo luna nata est, exactis quae haud dubie in eodem quo sol est sidere semper accenditur, in sexto iam signo luna duodecima commoratur: quod signum remanserit, sex horas signi sequentis noueris esse completas: si duo, duodecim: si tria, decem & octo: si quatuor, diem integrum: si octo, octi es senas horas, id est, duos adiectos esse dies. Ex quibus tamen horis per terna semper signa binas subtrahere memento. Operosum est enim in lingulis signis horas minutatim diuidere per uncias. Unde in praesenti quamuis ad nonas portiones tria remanserint, non horas XVIII. sed XVI. sexti signi duodecima luna complebit. Et haec quidem luna in prima uel media parte signi cuius libet nata, prompta est computatio: si autem alias, quod primo signo luna accensa uel deimplebit, uel retinuerit partes, tot sequentibus etiam detrahere uel adijcere recorderis, nouem horis in luna pro quinq; diebus in sole computatis.

GLOSSAE IN CAP. XXI. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: authore Bridefero Ramesiensi.

a Luna in unoquoque mense suo in uiginti & septem diebus, & tertia parte diei circuit duodecim signa, & insuper unū. Hoc Beda tom. 2.

c 3 argumento

argumento iniustato deprehenditur luna xiiij. circuire zodiacum melius, quam in illo usitati sumus. Quod potest probari, si xxx. lu nam hoc argumento consideraueris. Istud namq; argumentum est uerius, quia ad liquidum hæc ratio comprehenditur. Illud uero argumentum aliud, per triginta dies computat signum, quod non ita esse manifesta ratio docet: quia scilicet etas luna in xxx. diebus, et xij. horis completur. Nos tamen illo argumento xxx. dies damus, propter facilitatem computandi, et ideo istud argumentum quia subtilius est, ideo uerius: quod probatur ita, quia trigessimam lunam secundum hoc argumentum inuenies xiiij. signa habere peracta, illo uero alio non amplius quam duodecim.

b Quomodo tredecies? Quia postquam luna accensa fuerit, in prima parte signi per uiginti septem dies et octo horas currit duodecim signa, usq; dum uenerit ad eam partem primi signi, ubi accensa fuit: et per illud signum a quo coepit, recurrit iterum per duos dies et quatuor horas. Hoc enim superest tantum de sua etate, antequam fiat impleta, et antequam inchoauerit alterum cursum signorum a capite. Tali siquidem modo peragit, quasi xiiij. signa in unoquoq; cursu suo.

c Multiplica illos duos dies duodecies, et reddunt xxiiij. dies. Multiplica sex presatas horas duo decies similiter, et sunt lxxij. horæ. Diuide per xxiiij. et sunt ter xxiiij. et reddunt iij. dies. Super sunt in singulis signis adhuc bisse unius horæ. Duodecim ergo bisse, octo faciunt horas. Collige in unum, et sunt uiginti septem dies, et octo horæ. In quibus uiginti septem diebus et octo horis, conficitur luna totum illud signum, quo coepit et quo desinit, antequam inchoauerit cursum suum secundum. Hoc modo perlustrat xiiij. signa, per unumquoq; cursum suum, et sic potest intelligi, quod tredecies in anno suo: id est, in cccliiij. diebus peragit xiiij. signa.

d Quinquies ix. quadrans quinquies: id est, quadraginta quinq; et restant adhuc de XLVIIII. quadrantibus tres indiuisi, post quadraginta quinq;, qui faciunt horas octodecim: quia unusquisq; de istis quadrantibus sex horas habet in se. Et si diligenter per hanc computationem ad unumquoq; numerum, id est, ad unumquoq; quadrantem sex horas multiplicaueris, inuenies in unoquoq; numero nouennali: id est, in nouem quadrantibus liiiij. horas, quæ reddunt duos dies et sex horas. Ideo per tot dies et horas, et bisse unius horæ, currit luna unum signum: quia quod sol agit diebus quinq;, hoc facit luna in VIIII. s. horis. Quod ita probatur. Sexies quini xxx. sexta eius pars quinq; sunt. Hoc ad solem pertinet, xxx. diebus unumquoq; signum perlustrat. Econtrâ luna duobus diebus et sex horis perficit unumquoq; signum, quæ faciunt horas liiiij. Tres remanserunt post quadraginta quinq;, et ad unumquoq; sex horæ multiplicantur, sicut supra dictum est.

e Bene usq; ad terna signa dicit, quia bisse quæ supersunt in luna, non complent duas horas, nisi in tribus signis, quater si ponas octo uncias, faciunt duas horas: quia unaquæq; hora habet xij. uncias.

f Ideo auferre præcipit per terna signa binas horas, quia ubi signa per nouenos quadrantes comprehendit, non computauit bisse eorundem signorum, qui faciunt horas duas in tribus signis: et licet non computauerimus, bisse perfecti. Propterea secundâ computationem nostram, tot signa habet percurra: id est, in quoto signo sit luna elongata à sole, ex quo fuit accensa. Verbi gratia: Si fuerit luna accensa in tertia uel quarta parte arietis, et est elongata à sole tribus signis, ex quarto signo accipies tres partes, uel quatuor, et supplebis totum arietem. Unde dicit: Quot partes dempseris, tot adijcere recorderis. Si uero in xx. parte, uel in alia quali bet post medietatem signi fuerit accensa, non computabis illud signum, in quo fuit accensa, sed secundum ab illo. Et cum perueneris ad illud signum, ubi luna est, tot partes retrabe ab eo signo, quot retinuit luna: ex eo signo ubi fuit accensa, si tamen post medietatem fuit accensa: et propterea illud signum non computabis totum, ubi est luna.

DE ECLYPSI SOLIS ET LVNAE. CAPVT XXII.

Solem interuentu lunæ, lunamq; terræ obiectu nobis perhibent occultari: sed solis defectum non nisi nouissima, prima ue fieri luna, quod uocant coitum: lunæ autem non nisi plena. Non posse autem totum solem adimi terris intercedente luna, si terra maior esset quam luna. Omnibus autem annis fieri utriusq; syderis defectus, statis diebus horisq; sub terra: nec tamen cum superne fiant ubiq; cerni, aliquando propter nubila, sæpius globo terræ obstante conuexitatibus mundi: & lunæ defectum aliquando quinto mense à priori, solis uero septimo fieri. Eundem bis in triginta diebus super terras occultari, sed ab alijs hoc cerni: quondam in quindecim diebus utrunq; sidus defecisse, semel iam mira ratione lunam in occasu defecisse, utroq; super terras conspicuo sidere. Sed ne singulis mensibus eclipys fieret, latitudo signiferi lunam superius inferius ue transmittit.

GLOSSAE IN CAP. XXII. BEDAE PRESBYTERI, De rerum natura: authore Bridefero Ramensiensi.

a Quando in media signiferi linea, per quam sol semper currit, corpus lunæ positum fuerit, inter solem et terram, tunc lunæ solis auferitur à terris. Non enim potest per corpus lunæ uentre ad eos, qui tunc sub luna sunt: et hoc est solis eclipys. Sin autem illa lineam mediam aut hinc aut inde transitum fecerit, lumen à sole accipiens, defectum solis non facit. Non enim inter solem et terram positam tunc, sed ex lateris solis esse manifestum est. Deficere sol ab usu dicitur, quia nullum detrimentum patitur: luna autem ueri simili ratione deficit, quia auferitur ab ea per omnia lumen, non tamen nisi cum plena fuerit.

b Sed luna maior est quam terra, ideo potest abscondere lumen solis, ut non uideatur à terra. Martianus luna terram esse maiorem, certissimis approbat argumentis. Luna namq; deficiente in australibus mundi partibus, id est in Aegypto, in Aethiopia, umbra eius non amplius quam quatuor obscurat climata, id est, primum dema Diameroes, secundum Diasennes, tertium Dialexandrias, quartum Diarrhodu. Sed Ptolemai regis geometræ decimam octauam partem totius terreni ambitus, in his quatuor climatibus contineri confirmant. Sed quia illa umbra minor sit lunari corpore sub triplo, luna enim umbram suam triplo superat, ut nouennarius ternarium sequitur, ut quia lunaris umbra decimam octauam partem totius terræ tenuit, ipsa luna cuius umbra est, sextam terna

nere eiusdem terræ necesse sit. Terra igitur sexies maior est ipsa luna. Umbram autem lunæ terram decies octies superare manifestum est. Hinc est quod umbra lunæ decimam octauam partem totius terræ, ipsa uero luna sexta terræ pars est.

c A priori, id est, à Martio: uel ab illo, in quo fuerit defectus prius.

d Non est hoc mirum. Defecit enim sol in nouilunio: id est, prima luna, et luna in plenilunio. Potest ergo defectus utriusq; inter quindecim dies euenire.

e Latitudo signiferi circuli duodecim partes, id est, duodecim uias habet, quas luna singulis mensibus perlustrat. Quantum enim spacium graditur sol per duodecim dies in longitudine signiferi, tantum spacium habet latitudo eiusdem signiferi. Luna enim non potest pati defectum, nisi in ea linea fuerit superius, in qua sol inferius. Unde fit ut diuerse lineæ latitudinis signiferi circuli, per quas luna egreditur, succurrant ei ne patiatur defectum, etiam et diuersa altitudo absidium succurrit ei in hoc: aliquando enim procul à terris est, aliqua do prope. Et quando prope, si in una linea fuerint, tunc patitur defectum: et quando in illis signis sit, quæ altius nobis super terram: id est, quæ sunt altius super uerticem, non patitur defectum. Quando uero in illis, quæ sunt nobis prope terram: id est, quæ sunt nobis australia, tunc patitur.

f Si enim luna mediam signiferi lineam teneret sicut sol, in omni plenilunio eclipys pati necesse esset. Potest enim superius uel inferius sole iter suum agere, ac per hoc latitudine signiferi liberatur, ne defectum patiatur.

SCHOLIA IN CAP. XXII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Solem interuentu lunæ. Quæ faciunt ad exactiorem huius capituli explicationem, supra exposita sunt in ueteri Commentario.

VBI NON SIT ET QVARE. CAPVT XXIII.

Defectus solis & lunæ uespertinos orientis incolæ non sentiunt, nec matutinas ad occasum habitantes, obstante globo terrarum. Neq; enim nox aut dies quamuis eadem toto orbe simul est, oppositu globi noctem aut ambitu diem adferente. Tempore enim Alexandri Magni luna defecit in Arabia hora noctis secunda, eademq; in Sicilia exoriens. Et solis defectum, qui fuit Ispanio & Fonteio CONS. I. Cal. Maij, Campania hora diei inter septimam & octauam, Armenia inter decimam & undecimam sensit.

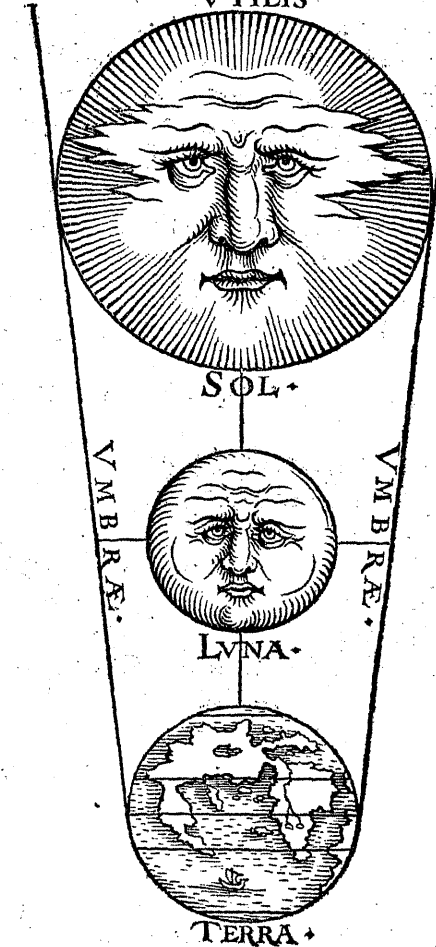
GLOSSAE IN CAP. XXIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: incerti autoris.

Defectus solis ac lunæ uespertinos, orientis incolæ non sentiunt. Defectus solis, qui fit apud nos uespertino tempore, orientis incolæ, id est, orientales non sentiunt, sed propter globum terræ. Iam enim tunc illis fit nox. Nec sentiunt matutinos, scilicet defectus orientis, ad occasum habitantes sicuti nos: quia tunc nox fit nobis adhuc. Obstante, id est, obstitente. Quamuis eadem, id est, quamuis una eademq; sit dies uel nox. Simul est, id est, neq; pariter sit. Oppositu, id est, oppositione globi, id est, terræ. Toto orbe in noctem, scilicet illis. Aut ambitu, scilicet solis, id est, circuitu. Diem, scilicet nobis afferente, id est, adducente. Eadem, scilicet luna defecit in Sicilia. Exoriens, id est, dum oriretur initio noctis: quia quando illis secunda hora noctis aduenit, istis prima erit. Illi enim ante noctem habent quam isti: quia uiciniore sunt orientali plage. Qui, scilicet defectus, fuit consulibus, scilicet regnâ tibus, Campania, scilicet sensu, id est, Italia. Armenia, scilicet sensu in oriente: quia quando uesperasit in India partibus, media dies est in Campania.

SCHOLIA IN CAP. XXIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Obstante globo terrarum. Esto cœli ambitus maximus a b c d, horizon habitantium orientalem plagam: a b d, cœlum eorum conspectum, in conspectum uero a c d et d quidem oriens b meridies, a occasus: alius uero horizon eorum qui occidit uersus partibus XC, hoc est, quadrante mundi à superiore horizonte remotis) b c et cœlum conspectum b a c, inferius autem cœlum seu non conspectum b d c et b quidem oriens, a meridies, c uero occidens. Igitur eclipys lunæ aut solis habitantibus orientem, fiat in exortu, hoc est, in d. manifestum est eam non posse uideri ab his quorum horizon est b c et b a c, cœlum conspectum. Cum autem eclipys sit iuxta b, hoc est, in meridie, his scilicet qui habitant uersus orientem, cernitur eclipys eadem his qui alterum horizontem habent in exortu, b enim in hoc horizonte erat exortus. Dum autem eclipys uidetur in puncto a, qui horizontem habent a d, uident eam in occasu, quorum uero horizon est b c, his est in meridie, quare quæ eclipys fit orientalibus gentibus in meridie et hora sexta, ea sit occidentalibus in occasu et hora duodecima. distant enim quadrante mundi hi horizontes, hoc est, sensus

DE ECLYPSI SOLIS FIGVRA UTILIS

horis, totus namq; mundus uiginti quatuor horarum spacia continet. Horum facilius erit intellectus si legantur, quæ copiosius dicemus libro ultimo de meridianis & longitudine cæli.

Neq; enim nox aut dies quamuis eadem.] Nox quæ est umbra terræ, semper fit aduerso sole, quemadmodum igitur sol mundum ambit ab exortu uersus occasum, sic nox ab occasu paulatim discedens, subterraneo meatu uersus exortum sequitur, quemadmodum plenius docebitur de positione & figura terræ.

Et solis defectum qui fuit Ipsanio & Fonticio CONS.] Apud Plinium legitur non Ipsanio, sed Vippsanio; suspicor lectionem apud Bedam esse deprauatam. Fuit autem pridie Calendæ Maij, non tertio, ut apud Bedæ legitur.

DE COMETIS. CAP. XXIII.

Cometæ sunt stellæ flammis crinitæ, repente nascentes, regni mutationem, aut pestilentiam, aut bella, aut uentos, ætus uel portententes. Quarum aliæ mouentur errantium modo, aliæ immobiles hærent. Omnes ferè sub ipso septentrione, aliqua eius parte non certa, sed maxime in candida, quæ lactei circuli nomen accipit. Breuissimum quo cernerentur spacium septem dierum annotatum est, longissimū LXXX. Sparguntur interdum & errantibus stellis ceterisque crines, sed cometes nunq; in occasura parte cæli est.

Cometæ in septentrione.

SCHOLIA IN CAP. XXIII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Cometæ sunt stellæ flammis crinitæ.] Κομήτης ἄστὴρ ἡ κομήτης dicitur, hoc est, à coma cometa dicitur, significat enim coma latinè crinem seu casuriam. Physicorum quidam putant fieri fortuito igne, & repentino incendio aeris, qui est supra nubes in confinio ætheris, etenim ille feruidus est à cæli superioris motu, quo etiam in occasum rapitur: alij putant esse stæra in cælo perpetua, sed non uideri nisi iusto spacio à sole relicta, quemadmodum & Mercurio accidit & Veneri.

Regni mutationem, aut pestilentiam, aut bella, aut uentos portententes.] Corporum affectiones animorum motus sæpè efficiunt, itaq; fit ut qualitatibus corporum, ex rerum cælestium & aeris influxu per motus, uoluntas & sententia hominum in diuersa consilia agantur, ut cholera excitata (quod Marti tribuunt & Cometis: sunt enim huius factionis) homines ira & furore exagitantur. Naturale est igitur ut alijs influentijs alia homines affectent, uelint, agant: cometæ autem qui proxime terras feruntur, ualidissimè corporibus influunt: nam cum siccitates efficiant haustus humoribus, naturaliter quorum sunt pronostica, etiam cause haberi possunt. Siccitates uerò sequitur & sterilitas & terræ motus, & pestilentia lues, & inundationes & tæpe states aeris, ceteraq; huiusmodi.

Quarum aliæ mouentur errantium modo, aliæ immobiles hærent.] Sparguntur caudæ aliquando stellis aut fixis aut errantibus, quemadmodum Aristoteles memorie prodidit sua ætate euenisse, in stella quæ est in femore canis maioris: alia sunt libera incendia in uago aere, quorum motus est tardior quam mundi, propter aerem qui supra nubes leniter insequitur motum cæli: huiusmodi omnes sunt infra cælum, altiore tamen loco quam sunt uenti, imbres aut pluuie.

Sub ipso septentrione.] Ratio sumitur à loci eius qualitate, istic enim sol, à quo hæc regio remota est, horum ignium materiam dissoluit neq; dissipat.

Sed cometes nunquam in occasura cæli parte.] Occasuram partem opinor intelligi posse occasum æquinoctialem, hic namq; medius est sub solis itinere, ubi rarum cometas uidere est. Vide Aristotelem libro primo ἡ μετρωσθησῶν. Operæ precium est, isto loco annotare plura esse eorum genera, quorum discrimina sumuntur à figuris & magnitudine. Cometa ipse generaliter quidem sumitur, interim tamen specialiter, ut apud Aristotelem, pro eo, cuius crines quoquo uersum sparguntur rotunda specie. Pogonia aliæ dicuntur quibus ex inferiore parte in speciem barbæ iuba prominēt: κόρυμβος enim barbæ est. Aliæ ἀκοντιαὶ in iaculi similitudinem forma tenuiore, sed longiore diriguntur, à græco ἀκόντιον, quod iaculum significat, & telum missile minus hasta. Aliæ breuiores sunt & ad similitudinem ensis fastigiato mucrone: hos græci ἑρπυλίας, ἑρπύλη enim est ensis, sunt enim hæc omnium palidissima, & quodam gladij nitore sine ullis radijs. Est etiam quem ἀσηκία græci uocant colore argenteo, à disco quod notum est: ἀσηκίητες dicuntur figura doliorum. αἰθήρ enim dolium significat, in his cauitas quedam apparet, quod exterior ora candida sensim in fumidam lucem euanescat. Est etiam ubi coma ad figuram cornu reflexum sit, hos græci uocant κεραιαὶ, à κέρατος, quod cornu significat. Sunt etiam quæ ab animalibus figuram & nomina recipiunt, ut Hippæus, ab equo, qui hippos dicitur: hic habet equinas iugas in orbem supra se reflexas. Tragi uel hirci etiam quidam dicuntur, specie uellorum, & iuba quadam circumdati. Fit etiam auctore Plinio cometes candidus argenteo crine, ita resurgens, ut nix contueri liceat, specieq; humana Dei effigiem in se ostendens.

DE AERE CAP. XXV.

Aer est omne quod inani simile uitalem hunc spiritum fundit, infra lunam, uolatus autem nubiumq; & tempestatum capax. Vbi etiã potestates aereæ superna sede deturbatæ, eum tormento diem iudicij durius tunc damnandæ præstolantur. Ex quo hominibus apparentes, aerea sibi

sibi corpora meritis similia sumunt. Nam supra lunam, quæ aeris ætherisq; confinio currit, omnia pura ac diurnæ lucis sunt plena, cuius uicinia tangere fertur Olympus. A nobis autem per noctem cernitur sidera, ut reliqua lumina è tenebris. Superior uerò & serenus aer cælo, inferior autem, qui exhalationibus humidis corpora scit, terra deputatur: ubi sunt ignis, grandis, nix, glacies, & spiritus tempestatum, quæ Dominum laudare de terra iubentur. Sed & ipse aliquando cælum uocatur: unde & Petrus ait cælos in diluuiio perijisse, cum aer turbulentus esset conuersus in undas. Et cæli cælorum dicuntur sidera cæli istorum aereorum, tanquam superiores inferiorum.

Aer pro cælo.

GLOSSAE IN CAP. XXV. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideserto Ramensi.

Cum ergo cælum dicitur, etiam ipse aer, ubi uenti, & nubes, & procellæ, & turbines fiunt: nemo existimet haberi ibi demonia mala, ubi solem & lunam, & stellas Deus ordinauit. Non enim arbitrari debemus in sidere, statuto cælo habitare diabolum cum suis angelis, unde eos cecidisse credimus.

SCHOLIA IN CAP. XXV. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Aer est omne quod inani simile uitalem hunc spiritum fundit.] Docent physici statim sub cælo non esse aerem, sed ignem: aeris enim regio supra nubes definit. Ostendunt namq; ignes nocturni, quorum alij è cælo in terram excutuntur, alij in directum feruntur occisimè instar auium uolatus, mundi huius inferioris supremam partem, quæ lunam attingit totam esse incensam, tum quod calida suprema quæq; petunt: deinde quod uniuersum illud à nubibus, usq; ad ætheris confinium, una cum mundo celerimè ad occasum rapiatur. Etenim motus dissoluens materiam, incendium facit: quod itaq; est si luna, uolunt esse aerem supra naturam suam calefactum, ex motione ætheris. Verum hic aer, neq; flamma est, neq; ulla materia quæ lucem præbere potest, ut pyra na aut huiusmodi aliquid. Flamma enim fit, dum ignis materiam nactus est, in quam caloris uim exerceat: sed inane quiddam feruidum ueluti in hypocavitis, fornacibus, reliquisq; caldarijs, quibus ignis subijcitur: in quibus quidem flamma nulla, uerum talis feruor, ut fistruppa aut similis puluis in eum locum fortè incidat, statim inflammetur. Itaq; interuallum hoc usq; ad lunam non uno corpore seu elemento Deus impleuit, ut elementorum inter se esset rectus ordo, atq; conueniens proportio.

Nam supra lunam omnia pura ac diurnæ lucis sunt plena.] Supra ostensum est umbram terræ, quæ uocatur nox, non altius quam luna est, peruenire: forma enim eius umbræ pyramidis similis est, cuius conus seu uertex intra cælum definit: adeo sol omnia largissimo lumine collustrat, neque in cælo ulla nox aut obscuritas, sed tantum apud mortales, ut nostræ nos mortalitatis memores reddat.

Cuius uicinia tangere fertur Olympus.] Nota sunt quæ de Olympo traduntur fabulis similia. Est autem mons, cuius hoc loco mentio fit, in Macedonia iuxta Larissam, alius non pari celebritate est in Phrygia, dicitur autem Ὀλυμπος, ut Græci quasi ὄλος λαμπρός, id est, totus lucidus. Est huius loci, quod à Græcis poetis apponatur ei ἠὲ ἕως, quod nocte scilicet caret, sole enim iam dudum sub horizonte merso, in uertice adhuc dies est, usq; ad secundam noctis uigiliam, ac matutino tempore paribus horis, præluet uicinis campis.

A nobis autem per noctem.] Quemadmodum fieri potest, ut claro die ex profundis tenebris ceu puteis, ceterisq; similibus altitudinis cauernis, sidera cernantur in lumine, circumfusus uidelicet tenebris hebetato: pari modo nocte in cælo intuemur stellas in regione quidem lucis, sed tenebris circumfusi, quod si supra lunæ globum conspiceremus, præ solis lumine nulla in cælo infra, aut supra stella cerneretur.

DE VENTIS. CAP. XXVI.

Ventus est aer commotus & agitatus, sicut flabello breui potest approbari, nec aliud intelligitur quam flatus aeris: qui, ut Clemens ait, ex quibusdam montibus excelsis, uelut compressus & coangustatus, ordinatione Dei cogitur & exprimitur in uentos, ad excitandos fluctus, ætusq; temperandos. Pro diuersis autem partibus cæli nomina diuersa fortitur.

Clemens hic Alexandrinus fuit

GLOSSAE IN CAP. XXVI. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideserto Ramensi.

Sicut nihil aliud est unda, nisi commotio maris: sic non aliud est uentus, nisi aer commotus.

GLOSSAE IN CAP. XXVI. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: incerti auctoris.

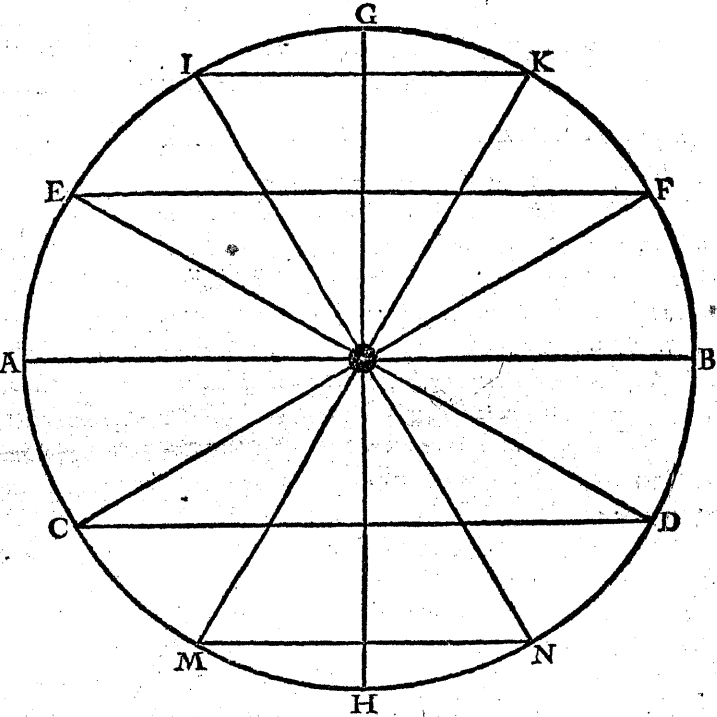
Ventus est aer commotus & agitatus, sicut flabello breui potest approbari.] Quidam autem dicunt uentos esse, eo quod ex aquis aer, ex aere uenti nascuntur. Clemens autem auctor dicit, eo quod montes excelsi certis quibusdam in locis habeantur, & ex his uelut compressus & coangustatus aer, ordinatione Dei cogatur & exprimitur in uentos: quorum spiramine & fructus germen concipiat, æstiuusq; ardor temperiem sumat, cum pleiades igniti solis ardoribus incanduerint. Venti autem interdu angelorum intelliguntur spiritus, qui à secretis Dei ad salutem humani generis per uniuersum mittuntur mundum. Item nonnunquam uenti in centores spiritus poni solent, pro eo quod male suggestionis flatus, ad terrena desideria iniquorum corda succendant: secundum quod scriptum est, Tolle eum uentis uentis.

SCHOLIA

Ventus est aer commotus & agitatus, sicut flabello breui potest approbari. Ventorum generationem tradit ex opinione Stoicorum. Putant enim Stoici, aerem, nubes, uentos, imbres, materia atq; subiecto esse eadem, sed differre tantum pro diuersis naturæ affectionibus, motum enim aerem & ueluti percussum aut concussum esse uentos, eundem constantem sine motione transscere, atq; imbres efficere: ceterum istud ut frigidum commentum, Aristoteles reprehendit. Reddenda namq; erat ratio, quæ naturæ uis aerem hoc pacto undelibet impellat: ipse ne partes ueluti oriens aut septentrio, hoc modo aerem trudent, & si sic fit, cur per interualla flatus excitentur, & non potius sint perpetui. Sunt alij, putantes hos spiritus esse quasi terræ anhelitum: quemadmodum antra & caua terrarum, sine flatu non sunt. Ad eandem sententiam inferri potest commentum poetæ in primo Æneidos in descriptione uentorum, sic enim habet:

— Conuersa cuspide montem, Impulit in latus, illi uelut agmine facto, Qua data portarunt, ac terras murmure perslant.

Pro diuersis autem partibus cœli, nomina diuersa sortitur. Ordo & nomina uentorum ex diuersis partibus horizontis sumuntur, sunt enim nota præcipue 4. & in summa 12, quas scriptores communi consensu acceperunt. qui enim plures faciunt quam 12, nauticam magis sequuntur, quam physicam, quamq; apud ueteres ne plures quidem quam quatuor possit scimus: sed ut tota hæc res clare deprehendatur, de descriptionibus agemus. Sit itaq; horizon circulus, qui mundi partem conspectam ab inconspicua diuidit, quem cernimus sub aperto cælo rotundo ambitu super terram. Sit in hoc circulo nota, unde sol die æquinoctiali exoritur A: hinc ducatur linea in aduersam partem, cuius terminus est B, occasus æquinoctialis: per hanc ducatur linea à dextris ad sinistram, sitq; dextra pars H, meridiem ostendens, sinistra G septentrionem, ex his duobus limitibus inuicem sese secantibus, in centro ad angulos normales, statim 4. loca emergunt in horizonte præcipua: deinde ducatur alia linea sinistrosam ab F uersus C, quorum F ostendit exortum solstitialem. Post orientis enim notâ sol æstate oriatur uersus septentrionem, C autem occasum hybernium, hunc limitem secet alius ab D uersus E, quorum D orientem hybernium, E uero occidentem ex aduerso ostendit æstiuum, sunt itaq; ex quatuor his limitibus octo notæ: sit insuper alia nota media inter septentrionem & exortum, hoc est, circuli arctici contactu K: ab hac per centrum circuli agatur linea in contrarium, sitq; terminus M, hic eodem interuallo distabit à meridie uersus exortum, quo prior ab oriente æquinoctiali uersus septentrionem: alia deinde linea medio loco inter septentrionem & occasum æstiuum à puncto I in contrarium signum N. Manifestum est igitur ex tribus exortibus, & totidem occasibus fieri sex notas, quas signant tres dimetientes seu diametri, tum à meridie septimam ab septentrione octauam, quam ostendit quarta diameter: tum à binis contactibus angustioris lineæ iuxta G, & alterius iuxta H adijci reliquos quatuor, ut in summa sint duodecim notæ in horizonte ex solis determinatione partim, & ex contactu arctici & antarctici cum horizonte, quemadmodum adiectum schema demonstrat. Quinq; sunt in hoc circulo lineæ parallele, id est, æquidistantes I K, arcticum significat sequens exortum hybernium & æstiuum: tertius exortum & occasum uerum, hoc est æquinoctialem: quartus occasum hybernium & æstiuum: quintus antarcticum: sextus nulli parallelus est: secet enim antedictas lineas. quomodo igitur in horizontis designatione ex parallelorum terminis fiant diametri, ex quibus uenti sibi mutuo contrarij flant, superius ex descriptione apparet.

ORDO VENTORVM. CAP. XXVII.

Ventorum quatuor cardinales sunt, quorum primus septentrio, qui & Aparctias dicitur, flat rectus ab axe, faciens frigora & nubes: hinc dexter Circius, qui & Thracias, faciens niues & grandines: à sinistris aquilo, qui & boreas, nubes constringens. Secundus cardinalis Subfolanus, qui Apeliotes, ab ortu in tonans solis, temperatus: cuius à dextris Vulturinus, qui & Cæcias, cuncta desiccans: à sinistris Euris, nubes generans. Tertius cardinalis Auster, qui & Notus, humidus, calidus, atq; fulmineus: huic à dextris Euroauster, calidus: à sinistris Euronotus, temperatus, calidus. Venti australes quia ex humili flant, maiores in mari tempestates faciunt, quam septentrionales. Ideoq; post australes sunt noxij præcipue terræ motus. Quartus cardinalis Zephyrus, qui & Fauonius, hyemem resoluens, floresq; producens: cui dexter Africus, qui & Libas, tempestuosus, tonitrua generans, & fulmina: à sinistris Corus, qui & Argestes, in Oriente nubila, in India faciens serena. Sunt etiam alij quidam peculiare quibusq; gentibus uenti, nō ultra certū procedentes terminū, ut Atheniensibus Scyron, paulum ab Argeste deflexus. Narbonensibus Circius,

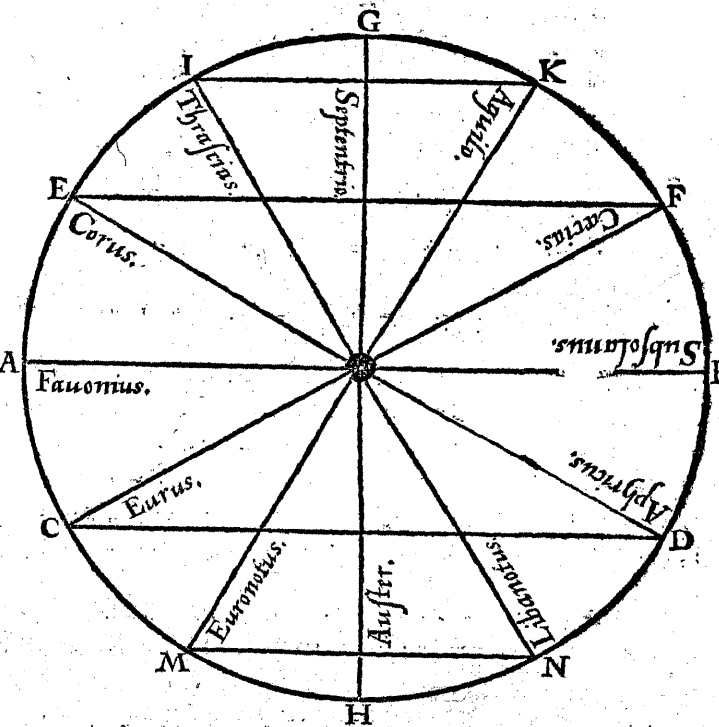
Circius, qui nec ad Viennam quidem eiusdem prouinciæ peruenit urbem. Duo sunt autem extra hos, utiq; spiritus magis quam uenti, aura & altanus. Aura enim est lenis motus aeris in terra: altanus in pelago.

GLOSSAE IN CAP. XXVII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideferto Ramefensi.

- Flant enim ex humili: id est, ex ima parte mundi, quam septentrionales, qui ex alto spirant. Feruntur hi uenti de uoraginibus montium emergi.

SCHOLIA IN CAP. XXVII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Ventorū quatuor cardinales sunt. Cardinales dicuntur, quo ex quatuor mundi præcipuis partibus, quas designant duo limites secantes finitorē in quatuor quadrantes, cum his quatuor reliqui omnes sic agunt, ut eius factiones esse dicantur, quos enim dextra sinistraq; habet septentrio, septentrionales dicuntur, quemadmodum in reliquis fit: quin & uerna cula lingua quatuor duntaxat simplicibus uim uentorū nominibus, medios enim ab extremorū compositione effertur, ueteres quoq; nō plures fecerūt. Vide Strabonem primo libro Cosmographie. Quomodo autem per horizontem collocentur, & à quibus partibus emergant, tum quos uicinos & contrarios habent ex antegresso schemate manifestum est. Quod quidem sic disponitur, ut eius exortus exortui in mundo respondet, quo posito facile erit deprehendere quolibet momento, quis sit uentus.

Hinc à dextris Euroauster. Euroauster & Euronotus synonyma sunt, uerū enim austrū significat. Improprie itaq; Beda accipit Euronotum pro Phœnicia, sic enim greci hunc uocant, quem à sinistris auster, Græciæ namq; ex ea mundi parte flat, in qua Phœnicia est, id est, iudea: dextrum autem & sinistrum accipienda sunt, si pectore sis auersus ab eo uento, cui aliquis dicitur esse dexter aut sinister.

A sinistris Corus qui & Argestis in oriente nubila. Suspicio hunc locum esse deprauatum. India enim est in exortu, uide igitur legendum ne sit, loco orientis occidentem. Aristoteles namq; auctor est, uentum esse niuosum ac pluuium: quod haud dubie de occidentalibus intelligendum est, si spectemus India situm.

Narbonensibus Circius. Vide præter Plinium, Gellium etiam libro secundo capite duodecimo. Marcus Cato hunc uentum non Circium appellat in libris Originum, sed Certium.

Altanus in pelago. Vitruuius libro primo de Architectura, altanum uocat eum qui proxime meridiem paululum inclinans ad occasum, hoc est, medio loco in austrum & libanotum, nam uentos facit uiginti quatuor, nautas opinor secutus.

DE TONITRVO, CAPVT XXVIII.

Tonitrua dicuntur ex fragore nubium generari, cum spiritus uentorum earum sinu concepti, sese ibidem uersando pererrantes, & uirtutis suæ mobilitate in quamlibet partem uiolenter erumpentes, magno concrepant murmure, instar exilientium de stabulis quadrigarū, uel uesicæ quæ licet parua magnū tamen sonitum displosa emittit.

SCHOLIA IN CAP. XXVIII. BEDÆ PRESBYTERI, De rerum natura: auctore Ioanne Nouiomago.

Tonitrua dicuntur ex fragore nubium generari. Variæ sunt de tonitru apud physicos opiniones: alij aiunt ignem ex cælo in nubes lapsum stridorem efficere, ueluti candens ferrum dum mergitur. Aristoteles putat fieri spirituum motione, qui se fortiore conatu è nubibus explicant. Beda hoc loco Lucretij opinionem recensere uidetur, cuius uersus adscribam.

- Principio tonitru quatiuntur cœrula cœli Propterea, quia concurrunt sublime uolantes, Aethereæ nubes contra pugnantibus uentis. Nec fit enim sonitus cœli de parte serena. Verum ubicunq; magis densō sunt agmine nubet,

Tam magis hinc magno fremitus sit murmure sæpè.
Præterea neq; tam condensæ corpore nubes
Esse queunt, quàm sunt lapides ac tigna: neq; autem
Tam tenues, quàm sunt nebule fumiq; uolantes.
Nam cadere abrupto deberent pondere presse,
Vt lapides, aut ut fumus constare nequirent,
Nec cohibere niues gelidas, & grandinis imbres.
Dant etiam sonitum patuli super æquora mundi.
Hoc etiam pacto tonitru concussa uidentur.
Omnia sæpè graui tremere & diuisa repenti,
Maxima dissiluisse capax moenia mundi.

Vel uesicæ quæ licet parua sit, magnum tamen sonum displosa emittit.] Est & hoc simile ex Lucretij physico sumptum de tonitru, quo loco sic habet:

Cum subito ualidi uenti collecta procella,
Nubibus intorsit sese, conclusaq; ibidem
Turbine uersanti magis, ac magis undiq; nubem,
Cogit uti fiat spisso caua corpore circum.
Post ubi commouit uis eius & impetus acer,
Tum per terræ tepo sonitu dat missa fragorem.
Nec mirum cum plena anime uesicula parua,
Sæpè ita dat pariter sonitum displosa repenti.

DE FULMINIBVS. CAPVT XXIX.

Fulmina nubium attritu nasci in modum silicium colliforum, concurrente simul & tonitruo: sed sonitum tardius ad aures, quàm fulgorem ad oculos penetrare. Nam omnium rerum collisio ignem creat. Quidam dicunt, dum aer in se uaporaliter aquam de imis, & ignem caualiter de superioribus trahat, ipsis confligentibus horrifonos tonitruorum crepitus gigni: & si ignis uicerit, obesse fructibus: si aqua, prodesse. Ideo autem fulminis ignem uim habere maiorem ad penetrandum, quia subtilioribus elementis factus est, quàm qui nobis in usu est.

GLOSSAE IN CAP. XXIX. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: authore Bridefero Ramensiensi.

- a Visus cæteris sensibus acutior & subtilior est: quapropter licet ignis fulminibus, & sonitus tonitru simul fiant, ante tamen ignis uidetur, quàm tonitru audiat.
b Vapor est emanatio, uel exhalatio terre, quando uidelicet aqua de imis terre, ut modum in tenuissimis nebulis, exhalando sursum ascendit.
c Cauma Græcè, calor Latine. Zetos etiam Græcè, calor Latine. Hinc zete dicuntur asse balneæ: & zetarius dicitur, qui præest zets, id est, balneis.
d Hinc apparet quod ignis celestis penetrabilior sit, quàm ignis terrestris, cuius effectus inuisibilis est: sed uidetur per colores & colores.

GLOSSAE IN CAP. XXIX. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: incerti autoris.

Fulmina nubium attritu nasci in modum silicium colliforum.] Cum nubila inuicem in se fuerint collisa, illico fulmina emittuntur, dehinc sequuntur tonitrua: quæ licet tardiora sint sonitu præcedente, concussi luminis claritate, pariter tamen cum fulgure emittuntur. Sed eorum sonitus tardius penetrat aures, quàm oculos splendor fulguris, ad instar securis arborem procul cedentis: cuius quidem ante cernis ictum, quàm ad aures perueniat sonitus. Fit enim fulmen, nube, imbre & uento. Nam cum uentus in nubibus uehementer agitur, sic incalcescit ut accendatur: dehinc ut prædictum est, fulgura & tonitrua simul exprimitur, sed illud celerius uidetur, quod clarum est: hoc autem ad aures tardius peruenit. Post fulminis autem ictum uentorum erumpere uiolentiam, sicq; furorem tempestatis, quem in nubibus conclusi agebant, exeuntes ad terras emittunt, Horatius:
Feriuntq; superos fulgura montes.

SCHOLIA IN CAP. XXIX. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Sed sonitum tardius ad aures, quàm fulgorem ad oculos penetrare.] Sonum cum igne fieri certum est, collisione enim facta, statim incendium emicat: quod uero cernatur citius fulgetrum, quàm tonitruum audiat, non est alia ratio, nisi quod lux oculo est plaga. Lumen enim repente & sine successione aerem illustrat, quemadmodum lucerna loco tenebroso illata, statim omnia plena sunt luce, ad quæcūq; loca radii ignis peruenire potest: at sonus qui fit aeris motione, tanquàm lapide immisso in aquam stagnantem, quoq; uersum à centro exeunt, innumerabiles circinationes paulatim ad terram peruenientes, uide Aristotelem libro secundo de Anima.

Et ignem

Et ignem caualiter de superioribus trahat.] Caualiter aduerbium traxit à Græco καυμα, quod calorem & æstum significat.

Ideo autem fulminis ignem uim habere maiorem ad penetrandum.] Plura sunt fulminum genera: primum humidum quod non urit quidem, sed infuscatur, id ab Aristotele psoleo cognominatur. Sicca alia sunt non urentia etiam, sed dissipantia. Tertium est quod à poetis, ut Aristoteles inquit, ægys dicitur. Plinius uidetur interpretari clarum: mirifica natura, quod dolia exhaurit intactis operimentis, nec ullo signo alio relicto. Aurum, es, argentum intus liquatur, faculis illis nullo modo ambustis: & Martia grauida, ista fulmine partu exanimato, ipsa uixit citra ullum aliud incommodum.

VBI NON SINT, ET QVARE. CAPVT XXX.

Hyeme & æstate rara fulmina dicunt: quia hyeme gelidus aer quicquid accipit ignei uaporis, extinguit. Æstate calidi uaporis raro tenuesq; densantur in nubes, sine quibus non fulgurat. Quæ ratio Scythiam Aegyptumq; præmunis à fulmine: cui subiacet Italia, ubi mitiore hyeme & æstate nimbofa semper quodammodo uernat uel autumnat.

GLOSSAE IN CAP. XXX. BEDAE PRESBYTERI, De rerum natura: authore Bridefero Ramensiensi.

- a Scythia frigidissima regio est, ibi ergo non fiunt fulmina propter frigus: sicut nec in Aegypto, propter calorem.

SCHOLIA IN CAP. XXX. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Hyeme & æstate rara fulmina dicunt.] Vniuersa hæc ferè ad uerbum ex Plinio desumpta sunt.

DE ARCV. CAPVT XXXI.

Arcus in aere quadricolor, ex sole aduerso nubibusq; formatur, dum radius solis immisus cauae nubis, repulsa acie in solem refringitur, instar ceræ imaginem anuli reddentis: qui de caelo igneum, de aquis purpureum, de aere hyacinthinum, de terra gramineum trahit colore. Rarius autem æstate q; hyeme, & raro noctibus: nec nisi in plenilunio cernitur, ut pote de luna resurgens.

GLOSSAE IN CAP. XXXI. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: authore Bridefero Ramensiensi.

- a Dum nubes è regione solis sunt, formatur iris: sciendum etiam quia de luna formatur, quando in plenilunio est.
b Imago enim anuli arcus est: quia sicut imago in cera exprimitur cuiuslibet rei, sic nubibus solis imago figuratur.

GLOSSAE IN CAP. XXXI. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: incerti autoris.

Arcus in aere quadricolor ex sole aduerso, nubibusq; formatur.] Arcus, id est, iris. Est enim iris, solaris corporis impressio. Quadricolor, id est, quatuor colorum, nubibusq; formatur. Nubes parua nobis uidetur, adeo tamen magna est, ut plerunq; solem nobis occultet, & radios ipsius in ipsam refringat. Repulsa, id est, repercussa acies illius radij. Caua nubis, id est, densa. Dum nubes è regione solis sunt, formatur iris. Sciendum etiam, quia de luna formatur, quando in plenilunio est. In solem, id est, contra solem. Refringitur, id est, repercutitur. Instar, ad exemplum uel ad similitudinem ceræ. Similis est nubes, sicut cera imagi ginem anuli. Imago enim anuli arcus est: quia sicut imago in cera exprimitur cuiuslibet rei, sic nubibus solis imago figuratur. Qui, scilicet arcus. De caelo igneum, id est, rubeum trahit colorem. De aquis, id est, de mari. Purpureum, id est, rosaceum. De aere hyacinthinum: ipsum in modum hyacinthi lapidis. De terra gramineum, id est, uiridem. Rarius autem æstate, quàm hyeme, id est, formatur arcus in aere: quia maiores nubes fiunt in hyeme quàm in æstate. Et raro noctibus, scilicet formatur: quia de pleno orbe solis efficitur. Nec cernitur, scilicet in nocte, nisi in plenilunio, ut pote de luna resurgens. Item: Sine sole & nubibus nunquam apparet arcus, quia ex tepore radij solis, species eius formatur. Quadricolor enim est, & ex omnibus elementis in se rapit species. De caelo enim trahit igneum colorem, de aquis purpureum, de aere album, de terris colligit nigrum. Hic autem arcus pro eo quod à sole respundet in nubibus, Christi gloriam indicat, in prophetis ac doctoribus resurgentem. Alij ex duobus coloribus eius, id est, aquoso & igneo duo iudicia significari dixerunt: unum per aquam, dum impij perierunt in diluuiio: alterum, per quod postmodum peccatores creandi sunt in inferno. Item iris græcè, latine dicitur arcus. Arcus in die pluuie patet, & est signum propitiationis, dicente Domino tempore diluuij ad Noe: Ponam arcum meum in nubibus, & recordabor fœderis mei, &c. In arcu uero duo sunt colores principales, uiridis scilicet, id est, aquosus & rubeus: in quibus nimirum designatur apertè aqua baptismatis, & sanguis redemptionis, uel gratia spiritus sancti. Per hæc duo ab omnibus emundamur peccatis. De quibus duobus mysterijs tota ecclesia cingitur, & per hæc in nouitatem gratie Dei renouatur. Vel per duos colores possumus intelligere duo iudicia: unum, quod factum est per aquam: atq; aliud, quod faciendum est per ignem.

SCHOLIA IN CAP. XXXI. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Arcus in aere quadricolor.] Aristoteles in Meteoris lib. 3. trium duntaxat, quorū rationē reddit, colorū meminit. Bedæ tom. 2. d. Ettra/

Etrard noctibus.] Cernitur et nocturna iris, sed raro. Aristoteles etate sua intra sexaginta annos, semel noctu uisam, nec unquam nisi luna decima quinta dum plena est.

DE NUBIBVS. CAPVT XXXII.

Nubes coactio guttatim aere conglobatur, qui fumali leuitate uapores aquarum de terra mariq; sustollens, quandiu in minutissimis stillis consistit, sua ui suspendit in altum, qua uel solis igne decocti, uel aeris itinere murati decrefcunt: ut marinam aquam humo, uel dulcem marinis herbis infundentes, in contrarium solemus transferre saporem.

GLOSSAE IN CAP. XXXII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: incerti autoris.

Nubes coactio guttatim aere conglobantur.] A nubibus ergo rapiuntur aquae maris, et iterum ab ipsis reduntur in terris. Sed ut esse dulces possint, in pluujs coquuntur igne solis. Alij autem dicunt, non tantummodo aquis maris nubes concrefcere, sed etiam exhalatis terrae uaporibus, nebulas adolefcere, quibus densatis coactisq; nubes alius surgere, atq; iisdem labentibus pluias effundere. Nubes autem apostoli significantur atq; doctores. Pluuia ergo nubium, eloquia sunt apostoloru, quae quasi guttatim, id est, sentialiter ueniunt, sed abundantius doctrine fecunditatem infundunt.

SCHOLIA IN CAP. XXXII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Nubes coactio guttatim aere conglobantur, qui fumali leuitate.] Tradunt physici, loca per quae imbres suspense feruntur, frigida esse per antiperistasi: qua proprietate natura fit, ut hyberno tempore putei ac subterranea loca tepent, aestiuo autem frigida sint. Igitur dum tepore solis continguntur maria, lacus et stagna, exhauriuntur uapores, et ui caloris tolluntur an sublimitatem nubium: hi propter frigus densantur in nubes, quae humore nondum sese conglomerante sua se ui, et quadam manitate istuc sese sustinent: primum igitur propter humoris breuitatem non decidunt, ubi autem e nube congestus fit humor, propter pondus sese sustinere nequit, sed demum ad terram fertur.

DE IMBRIBUS. CAPVT XXXIII.

Imbres ex nubium concreti guttulis, dum in maiores stillas coeunt, aeris amplius non ferente natura, nunc uento impellente, nunc sole dissolvente pluualiter ad terras dilabuntur. Sed pluias uocamus lentas et iuges: nimbos autem repentinos et praecipites.

SCHOLIA IN CAPVT XXXIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Sed pluias uocamus lentos et iuges.] Pluuia generale nomen aquarum omnium caelestium est, ros enim sublimi non fit, nec pluuia dicitur. Nimbi repentini sunt, et praecipites, hos Aristoteles uocat λευροπρόβρα: aliud genus est minutissimis guttis, densis tamen atq; instar rogis cadens, quod idem author λευροπρόβρα: imber autem est moderatus, neq; rorulentus, neq; praecipit.

DE GRANDINE. CAP. XXXIII.

Grandinis lapilli ex stillis pluuiarum, frigoris et uenti uigore conglaciati, in aere coagulantur, sed citius niue soluuntur, et interdum saepius quam noctu decidunt.

SCHOLIA IN CAP. XXXIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Grandinis lapilli ex stillis pluuiarum.] Grando differt a niue, modo, loco, et tempore. etenim nix modice coepta est flocci instar, aut tosti salis grandio in solidam glaciem. Nix fit in nubibus, grandio inferiore loco: pluuia namq; inter cadendum propter repentinam mutationem calidi et frigidi congelatur antiperistasi, unde montes niuosi sunt, sed sine grandine, inferiore loco etiam fit: si deniq; nix frigidis locis temporibusq; at grandio temperatis.

Sed citius niue soluuntur.] Quaecunq; antiperistasi fiunt, statim redeunt ad naturam, quae causa est, ut grandio statim soluantur.

Et interdum saepius quam nocte decidunt.] Noctes propter absentiam solis frigidae sunt, at grandines fiunt, dum gelidus humor tepido aere excipitur.

DE NIVE. CAP. XXXV.

Niues aquarum uapore, nec dum densato in guttas, sed gelu praeripiente formantur, quas in alto mari non cadere perhibent.

GLOSSAE

GLOSSAE IN CAPVT XXXV. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: incerti autoris.

Niues aquarum uapore necdum densato in guttas, sed gelu praeripiente formantur, quas in alto mari non cadere perhibent.] Deniq; ait beatus Ambrosius, quod plerunq; glacialibus uentorum flatibus rigentes aquae solidantur in niuem, et rupto aere nix funditur. Simili quoq; ratione grandinum coagulatio fit. Aquae enim nubium rigore, uentorumq; fringuntur in glaciem, atq; durefcunt. Dehinc glacies ipsa partim fragore uentorum comminuta in fragmine, partim solis uapore soluta, frustatim ad terram dilabitur. Quod autem rotunda uidetur, hoc solis calor facit, et mora refrenantis aeris, dum per longum spaciū usq; ad terras currunt. Figuratur namq; grandio perfidiae duritia est, torpore malitiae frigida. Nix enim, homines increduli sunt, frigidissimi atq; pigri, et ad infima torpore mentis depressi. Item alio intellectu: Niues homines sunt dilectione frigentes, qui etiam etsi existant candidi puritate baptismatis, non feruent spiritu charitatis.

SIGNA TEMPESTATVM VEL SERENITATIS. CAPVT XXXVI.

Sol in ortu suo maculosus, uel sub nube latens, pluuium diem praefagit. Si rubeat, syncerum: si spalleat, tempestuosum: si concauus uidetur, ita ut in medio fulgens radios ad austrum et aquilonem emittat, tempestatem humidam et uentofam: si pallidus in nigras nubes occidat, aquilonem uentum. Coelum si uespere rubet, serenum diem: si mane, tempestuosum significat. Ab aquilone fulgur, et ab euro tonitrus tempestatem, et ab austro flatus aetum portendit. Luna quarta si rubeat quasi aurum, uentos ostendit: si summo in corniculo maculis nigrescit, pluuium mensis exordium: si in medio, plenilunium serenum. Item cum aqua in nocturna nauigatione scintillat ad remos, tempestatem erit. Et cum Delphini undis saepius exiliunt, quo illi feruntur, inde uentus exurget, et unde nubes discussa coelum aperiant.

GLOSSAE IN CAP. XXXVI. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Bredeserto Ramensensi.

- a Prognostice loquitur. Prognostica enim dicuntur, rerum futurarum signa.
b Sagare, est acute sentire, ex quo sagaces dicti sunt canes.
c Delphini obuiam uentis pergunt, ne uenti eos in undis collectos ad litora allidant, et ad mortem consumant.

SCHOLIA IN CAP. XXXVI. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

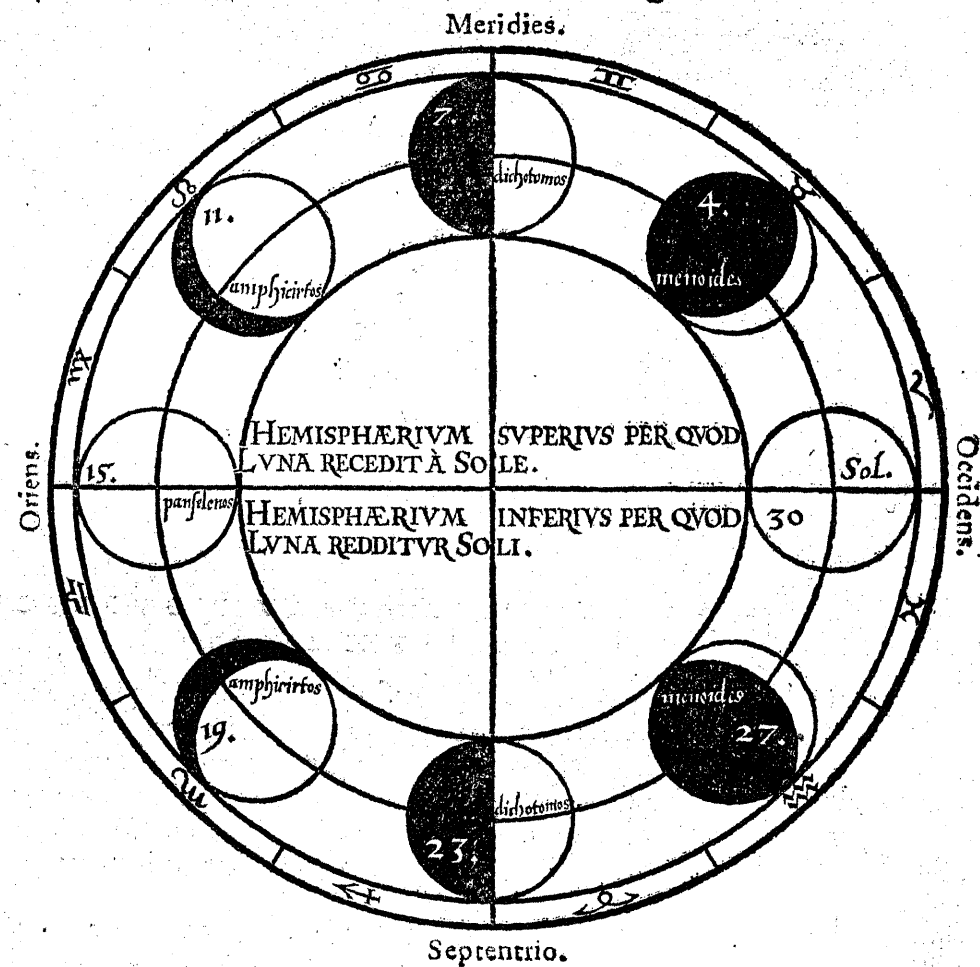
Sol in ortu suo maculosus.] Pertinent etiam ad rerum naturam, tempestatum per prognostica consideratio, utilis in agris rem agendis, quae non a sole ac luna rebusq; caelestibus, tantum, quam ab his potissimum, sumuntur: sed ab animalibus, tum etiam rebus uita carentibus. Purus oriens et non feruens, quemadmodum a Plinio scriptum est, serenum diem nunciat. Sol si pallidus, hybernā grandinem: si serenus occidit, ac rursus pridie serenus orientur, praefagium indubitatae serenitatis.

Vel sub nube latens.] Praesertim si ueluti iras superioris e loco solis globo immineat, ac eadem mox condatur.

Si rubeat sincerum.] Si ante exortum nubes rubea sunt, uenti erunt: si cum his nigrae copulentur, miscentur uenti imbribus. Si occidens, et rursus mane oriens rubeat, pluias praefagit: at si nubes circa occidentem rubeant, serenum fore cum, qui sequetur.

Bedæ tom. 2.

Si pallidus

Si pallidus in nigras nubes, aquilonem uentum.] Si à solis exortu nubes dextra ac sinistra dispelluntur, presagium est uentorum cum imbris: aspera uero tempestas, si cum pluuia occidit.
 Luna quarta si rubeat.] Quarta luna maximè in presagijs obseruatur, si splendens ac puro nitore fulserit, serenitatè: si rubicunda, uentos: si nigra, pluias. patri modo obseruatur Δ 1. μ 2. ρ 3. σ 4. τ 5. ν 6. ξ 7. ζ 8. η 9. θ 10. ι 11. κ 12. λ 13. μ 14. ν 15. ξ 16. ζ 17. η 18. θ 19. ι 20. κ 21. λ 22. μ 23. ν 24. ξ 25. ζ 26. η 27. θ 28. ι 29. κ 30. λ 31. μ 32. ν 33. ξ 34. ζ 35. η 36. θ 37. ι 38. κ 39. λ 40. μ 41. ν 42. ξ 43. ζ 44. η 45. θ 46. ι 47. κ 48. λ 49. μ 50. ν 51. ξ 52. ζ 53. η 54. θ 55. ι 56. κ 57. λ 58. μ 59. ν 60. ξ 61. ζ 62. η 63. θ 64. ι 65. κ 66. λ 67. μ 68. ν 69. ξ 70. ζ 71. η 72. θ 73. ι 74. κ 75. λ 76. μ 77. ν 78. ξ 79. ζ 80. η 81. θ 82. ι 83. κ 84. λ 85. μ 86. ν 87. ξ 88. ζ 89. η 90. θ 91. ι 92. κ 93. λ 94. μ 95. ν 96. ξ 97. ζ 98. η 99. θ 100.

DE PESTILENTIA. CAP. XXXVII.

Pestilentia nascitur ex aere uel siccitatis, uel caloris, uel pluiarum intemperantia pro meritis hominum corrupto: qui spirando uel edendo perceptus luem mortemq; generat. Vnde saepius omne tempus aestatis in procellas turbinesq; brumales uerti conspiciamus. Sed hæc cum suo tempore uenerint, tempestates: cum uero alias, prodigia uel signa dicuntur.

SCHOLIA IN CAP. XXXVII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Pestilentia nascitur ex aere uel siccitatis, uel caloris, uel pluiarum intemperantia.] Pestilentia unde nascatur, quemadmodum & alij euentus rerum naturalium, etiam à phisicis queritur, quanquam tota hæc disputatio ad medicos adijcienda sit, existimant multi uenenofo halitu ex terra coorto, quem sol dum uenenum feruet, in aera adducit, qui longe lateq; hoc ueneno infectus (infectus enim unus omnium & facillimè & maxime) uicissim corporanon hominum modo, sed & quadrupedum & auium etiam hoc afflatu inficit, itaq; ad solem quem alijs tamen medicum faciunt poetae, huius luis causam referunt, uocantq; Apollinem à greco $\alpha\pi\omega\lambda\lambda\iota\omega$, quod perdere significat. Sunt de hac re non inelegantes nec inuicundi uersiculi Lucretij poeta in primis uetusti, quos adscribam, conueniunt enim cum hac sententia Bedæ.

E LIBRO SEXTO.
 Nunc ratio quæ sit morbis, aut unde repenti
 Mortiferam possit cladem conflare coorta
 Morbida uis hominum generi pecudumq; cæterum,
 Expediam, primum multarum semina rerum
 Esse supra docui, quæ sint uitalia nobis:
 Et contra, quæ sint morbo mortiq; necesse est
 Inuita uolare: ea cum casu sunt forte coorta,
 Et perturbant cælum, fit morbidus aer.
 Atq; ea uis omnis morborum pestilitasq;
 Aut extrinsecus, ut nubis, nebulaq; supernè
 Per cælum ueniunt, aut ipsa sepe coorta
 De terra surgunt, ubi putorem humida nacta est
 Intempestiuis pluijsq; & solibus icta.
 Nonne uides etiam cæli nouitate & aquarum
 Tentari, procul à patria quicumq; domoq;
 Adueniunt, ideo quia longè discrepant res.
 Nam quid Britannis cælum differre putamus,
 Et quid in Aegypto est qua mundi claudicat axis,
 Quid ni quod in Ponto est, differri & Gadibus, atq;
 Vsq; ad nigra uirum percoctaq; secla calore:
 Quæ cum quatuor inter se diuersa uidemus
 Quatuor à uentis, & cæli partibus esse,
 Tum color & facies hominum distare uidetur,
 Largiter & morbi generatim secla tenere.

DE NATVRA AQVARVM DVPLICI. CAP. XXXVIII.

Aquarum duplici natura formantur & reformantur omnia quæ cernuntur in terra. Nam sal, fructibus, sicut sedandæ congruunt. Sed quæ harum naturalis sit queritur. Vtraq; autem deprehenditur, dum in alterutrum refundi, hæc per marinorum holerum cineres, illa per humum diffusa queant, maris uero fructibus crebris terrarum spacia distinguuntur, ut & gentium terminos intercludant, & alternis opibus omnes prouincias per commercia ditent.

SCHOLIA IN CAP. XXXVIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Aquarum duplici natura formantur & reformantur omnia quæ generantur in terra.] Sequitur opti

tur opinionem uetustissimæ Thalæ Milesij, qui numeratur inter septem sapientes: hic ut Aristoteles loquitur, humorem $\pi\omega\lambda\upsilon$ esse esse scriptur rerum omnium que sunt & que nascuntur in celo & in terra, cum quo fabula consentit Homeri de Oceano patre Iliados X. Hic igitur alijs omnibus sub terra affunditur maribus, primum in tænis, ueluti à Plinio dictum est, Oceanum in terna maria allatrare: hic reliquis omnibus generibus aquarum materiam suppeditat: at res alit deposita crassitie & austeritate, dum per arinas colatur, hoc est, ut ita dicam cybratur, unde fit ut omnibus dulces aquas reddat. Sunt enim flumina dulcia, unde non modò agri & stirpes alantur, sed animalibus quoq; potus sit, quapropter grece dicta sunt $\pi\omega\tau\alpha\mu\omega\iota$ à potando flumina, & apud poetæ potacula, quod eandem rationem respicit.

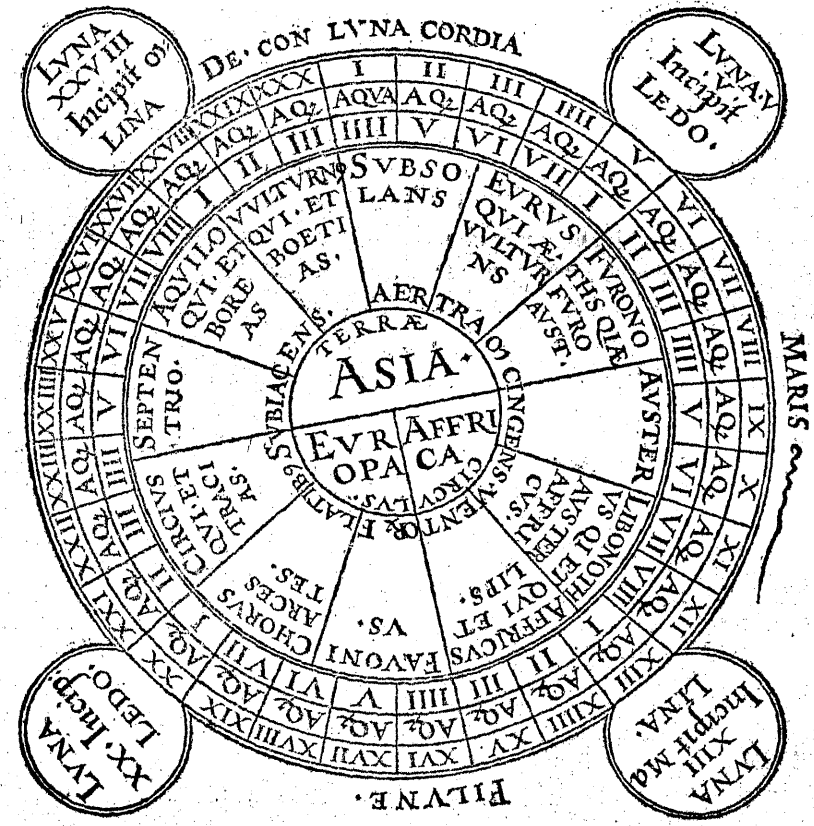
Maris uero fructibus.] Maiores regiones maribus distinguuntur: minores fluminibus, ut qui ad extras regiones penetrat maria transfunditur, unde litera & studia transmarina apud Hieronymum, pro Atheniensium & philosophorum apud eos schola. Et apud prophetam ex spiritu Dei maria laudantur usu navigationis & commerciorum intra sese. Vtrum uero mare sit & an naturaliter salsa, tum de fluuiorum origine, uide Aristotelem libro primo $\pi\epsilon\upsilon\sigma\epsilon\tau\alpha\sigma\iota$.

DE AESTV OCEANI. CAP. XXXIX.

Aestus oceani lunam sequitur, tanquam eius aspiratione retrorsum trahatur, eiusq; impulsu retracto refundatur; qui quot die bis adfluere & remeare, unius semper horæ dodrante & semina uincia transmissa uidetur, eiusq; omnis cursus in Lædonæ & Malinas, id est, in minores aestus diuiditur & maiores. Sed Lædon à quinta & uicesima luna inchoans, quot horis occurrit tot & recurrit. Malinas autè à XIII. & à XXVII. incipiens, citior in accessu, sed tardior in recessu, septē diebus & quindecim horis perseverat, in medio sui semper lunam primam & decimam quantum ostendens, & per æquinocia uel solstitia solito ualidius exæluans. Per octonos autem annos ad principia motus, & paria incrementa certissimo lunæ reuocantur ambitu: illa semper à quilonia tenente mitiores, quam cum in austrum digressa propiore nifu uim suam exercet.

VETVS COMMENTARIVS.

Ista rota pertinet ad concordiam maris & lunæ, quæ si concordat maxima est, ut Beda docet in libro secundo de Temporum ratione. Nam aestus Oceani quotidie bis uentre & remeare perhibetur, in ortu scilicet & occasu luna. Ascensus autem ipsi in lædonas & malinas diuiduntur, id est in minores ac maiores aestus. Malina enim à maiore luna & lædonas quasi læsa dicitur unda. Qui accensus quando incipiat, uel quantum temporis teneant signatum est in figura. Nam interior rotula, trium partium mundi habet nomina. Spacium quod extra hanc est, aeris terram undiq; cingentis, typum gestat: unde & uentorum per aerem flantium nomina habet. Exterior sane rota ætates lunæ habet, à prima usq; ad tricesimam. Subter hanc, quæ est lineæ circularis angustior, continens aquam, significat Oceanum, qui totum orbem circuit. At infra hanc ducta lineæ, numerum continet dierum, quibus accedunt uel recedunt præfati aestus. Unde semper contra primum numerum est fortis signatum quota luna incipiat, quisq; eorundem accessuum ad malinæ uel lædonæ exortum.

SCHOLIA IN CAP. XXXIX. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Superior commentarius recentioris est cuiusdam, quam illa antegresse expositiones, quemadmodum facile colligitur tum ex Bedæ tom. d 3 sermone

sermonis habitu, tum ex tractatione ledon uel ledonæ & malinæ peregrinarum uocum, nos tamen schema & commentarium ut in uenimus in exemplari manuscripto, excudendum dedimus. Quod uero ad æstus attinet, (est enim hoc propter Ptolemæi Cosmographica, atq; propter physica annotandum) non esse ubilibet, nec loca eadem semper obtinere æstus. Est enim causa quedam ignea & occulta, qua undæ sic impelluntur, maxime in faucibus litorum, quæ usu longioris temporis sic euanescent, ueluti in arboribus & animalibus uitalis uegetatio paulatim emoritur. Hinc est quod quedam ueterum obseruata pro falsis atque incomptis habeantur: quemadmodum Ptolemæus in litore Britannico, plures recenset quam hodie in his litoribus inueniuntur: tum quæ de memorabili illo æstu inter Atticam & Eubœam (quem Euripum uocant Græci) longè aliter res deprehenditur nunc, atq; à ueteribus memorie mandatum est. In Ptolemæi tabulis, quia interpres Græcam dictionem non uertit (quod tamen commodè fieri potuisset) Græcæ dictionis ignarus, eo loci oppidum eius nominis positum arbitratur. Aristoteles autor est (quanquam à quibusdam scribatur eum doloris impatientia uictum, quod in Euripo reciprocationis causam inuenire nequiret, in mare hoc præcipitem sese dedisse, adiecta causa mortis, quam ijs uerbis prodidit: Aristoteles Euripum capere nequiuit, at ipse capiet Aristotelem) hanc reciprocationem uenire ex occultis flatibus, qui aere in cauitatibus horum locorum constructo, expellantur. Fieri enim putat maxime in locis angustis, & ubi litora ex aduerso facto concursu, fretum efficiunt. Nam in loci angustia motus primum & maxime deprehenditur, qui in uago pelago propter latitudinem in immensum spargitur ac sic euanescat. Vide Aristot. lib. 2. Meteorologia.

Et per æquinoctia uel solstitia solito ualidius æstuans. Et hoc naturale est, quandoquidem quod Aristoteles quoq; scriptum reliquit, hæ temporum permutationis æra commouent propter uolenta sidera, quæ sunt in Ariete & Orione, uide rursus Aristotelem libro secundo Meteoron.

CVR MARE NON CRESCAT. CAP. XL.

Quod mare fluuiorum accursu non augetur, dicunt naturaliter falsis uadis fluenti dulce consumi, uel uentis aut uapore solis abripit, ut in lacis lacunisque probamus, in breui momento desiccatis, uel etiam occulto meatu in suos refluere fontes, & solito per suos amnes gressu recurrere: marinis autem aquis dulces superfundit, utpote leuiores: ipsas uero ut grauioris naturæ, magis sustinere superfusas.

GLOSSAE IN CAPVT XL. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: incerti auctoris.

Quod mare fluuiorum accursu non augetur, dicunt naturaliter falsis uadis fluentium dulce consumi. Vtrum uentorum spiritu aquæ erigantur, an lunari cursu increpant, an sole trahente decrepant: hoc Deo soli cognitum est, cuius & opus mundus, soliq; omnis mundi ratio nota est. Oceani autem magnitudo incomparabilis, & intraneabilis latitudo perhibetur. Mundi philosophi aiunt, quod post oceanum terra nulla sit, sed solo denso aere nubili contineatur mare, sicut & terra subterius. Salomon autem dicit: Ad locum autem unde exeunt flumina, reuertuntur. Vnde intelligitur, mare non crescere, quod etiam per quosdam occultos meatus aquæ reuoluit in fontes suos refluant, & solito cursu super suos amnes recurrant. Mare propterea factum est, ut omnium cursus fluminum recipiat. Cuius cum sit altitudo diuersa, indistincta est tamen dorsus eius æqualitas. Vnde & quor appellatum creditur, quod superficies eius æqualitas sit. Physici autem dicunt, mare aliis esse terris.

SCHOLIA IN CAPVT XL. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Salsis uadis fluentium dulce consumi. Scilicet præ calore, quod idem & cineres efficiunt. Vapore solis absumi. In hac sententia est Aristoteles libro secundo Meteorologia. Lacis lacunisque. Id est lacibus, utroque enim modo dicitur. Est hoc uidere in paludibus, quæ hyberno imbre stagnantes, æstate à sole desiccantur. Vel etiam occulto meatu in suos refluere fontes. Quemadmodum scriptum est in Ecclesiaste: Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat. Ad locum enim unde exeunt flumina, reuertuntur, ut iterum fluant.

CVR SIT AMARVM. CAP. XLI.

Mare idcirco dicunt falsum permanere, tot fluminibus ac pluuijs irrigatum, quod exhausto à sole dulci tenuiq; liquore, quem facillimè trahit uis ignea, omnis asperior crassiorq; lingua tur. Ideoq; summam æquorum aquam dulciorem esse profunda. Sed in dulcibus aquis lunæ alimentum esse, sicut solis in mari.

SCHOLIA IN CAP. XLI. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Sed in dulcibus aquis lunæ alimentum esse, sicut solis in mari. Ex eorum opinione loquitur, qui sidera & stellas ignes arbitrantur, ac ali humoribus è terris ac maribus in sublime raptis: quod existimant pleriq; ex Homeri fabula originem duxisse, in Illiade enim recenset Iouem cum reliquis dijs ad Aethiopas profectum epularum gratia. physice intelligitur è loco nox, qua sidera & sol potissimum in Oceanum cadere uidentur. super hac opinione uide apud Strabonem libro primo.

DE

DE RUBRO MARI. CAPVT XLII.

Mare rubrum nomen à roseo colore trahit, quem tamen non naturaliter habet, sed uicinioribus, quæ sanguineo colore rubent, inficitur. Ideoq; inde Minium, & alij colores picturarum, rubræq; gemmæ leguntur. Scinditur autem in duos sinus: quorum Perlicus Aquilonem, Arabicus petit occidentem, qui c. x. v. passibus distat ab Aegypto mari.

SCHOLIA IN CAP. XLII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Mare rubrum à roseo colore nomen accepit, quem tamen non naturaliter habet. Rubrum mare, hoc est sinum Arabicum, Græci uocant ἑρυθρὸν θάλασσαν seu quod Erythras rex in his locis imperauerit, seu quod aquas habeat rubras. rubrum enim Græci uocant ἑρυθρὸν: scriptorum alij de ratione nominis ambigunt, ut Pomponius Mela lib. 3. alij à rege nomen inditum uideri uolunt: in qua sententia est Herodotus in Melpomene. Cum Pomponio quoq; sentit Plinius. Vulgatio fama est (quam confirmant peregrini, qui ad ea usq; loca per terram sanctam penetrarunt) colorem quidem uideri rubrum: uerū hūc esse ex barene & fundi rubedine, quæ per undas alioqui claras, minimeq; infectas pelluceat. Vide multa de hoc mari apud Strabonē lib. 16. Magnorum animalium ac beluarum magis quam alterius ferax: cuius rei ab Aristotele redditur ratio & in Problematis, & in libello de Longitudine & breuitate uitæ. Mare hoc in sacris literis Israelitarū reditu ex Aegypto in iudæā nominatissimū est.

DE NILO. CAPVT XLIII.

Nilo flumine, quod inter ortum solis & Austrum enascitur, pro pluuijs utitur Aegyptus, propter solis calorem imbres & nubila respuens. Mense enim Maio, dum ostia eius, in quibus in mare influit, Zephyro flante, undis electis harenarum cumulo præstruuntur, paulatim intrumescens, ac retro propulsus, plana irrigat Aegypti: uento autem cessante, ruptisque harenarum cumulis, suo redditur alueo.

SCHOLIA IN CAP. XLIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Nilo flumine. Hic fluuiorum omnium quos terra habet notos, est maximus. Aristoteles eum ex argenteo monte (quem Ptolemæus lib. 4. de Cosmographicis rebus montem lunæ appellat) primo ἄρμετρεωπῶν, de fluuiorum origine nasci scribit, qui ultra Aethiopiam est, uersus Prassum promontorium: fluuius iuxta eximius, ac naturæ maxime admirabilis. Seruius scribit hunc antedictum fuisse Melonem, deinde Nilum, quasi ἡνὸν ἰλίου. Originem eius, quia nihil certi habuere ueteres, incertam fecerunt, unde est illud Lucani in decimo Pharsalica: Arcanum natura caput non prodidit ulli, Nec licuit populis paruum te Nile uidere.

AQUIS TERRAM NECTI. CAPVT XLIIII.

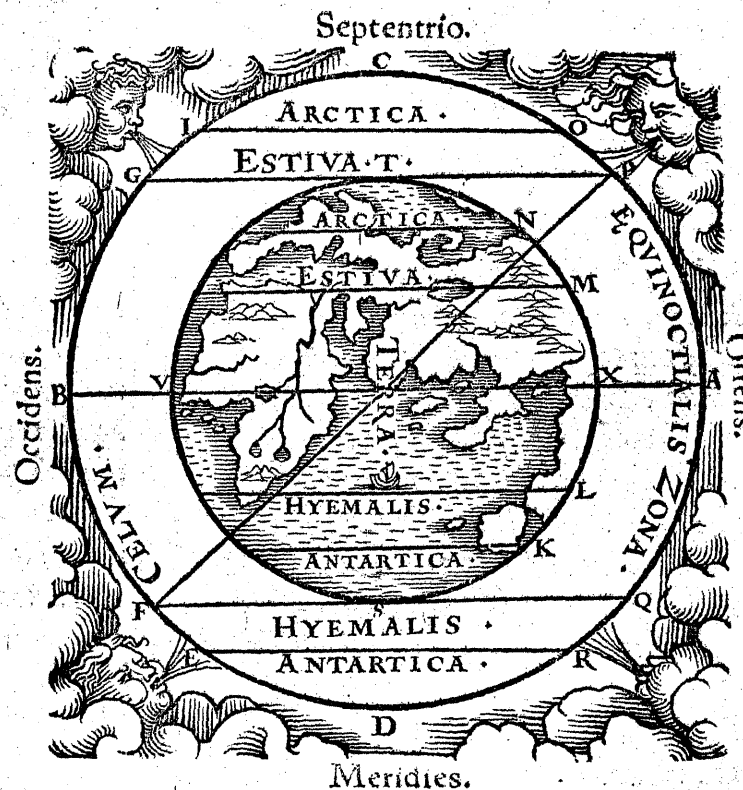
Aqua creator orbem medio ambitu præcinxit, quæ ex omni parte in centrum terræ uerget, ut interiora nitens decidere non possit: ut cum terra arida & sicca constare per se ac line humore nequiret: nec rursus stare aqua, nisi sustinente terra, mutuo amplexu iungerentur, hac si nus pendente, illa uero permeante totam intra, extra, supra, infra, uenis ut uinculis discurrentibus, atq; etiam in summis iugis erumpente.

Quæ sequuntur, sic in ueteri commentario inuenimus, quæ quoniam erudita sunt, & ab eruditissimis scriptoribus sumpta, non existimabam esse omittenda.

Refusio Oceani per orbem quarte partis totius terræ.

Zona terræ perusta, quam undique sursum ac deorsum circumfluit Oceanus: qui à suis duabus extremitatibus, oriente scilicet & occidente, in septentrionem & austrum refunditur: qua refusione reumata, id est, ebullitiones maris fieri uidentur.

Omnis terra quæ colitur à nobis, parua quædam est insula: quia & singula de quatuor habitationibus, parua quædam efficiuntur insulae, oceano bis eas ut uides ambiente, ex quo omnia maria orta pro adiacentibus regionibus sumunt sibi nomina. Nam si attendas superficiem nostræ insulae, alteram e contra deorsum potes intelligere: & rursus trans zonam torridam, debes intelligere superiorem & inferiorem insulam habitabilem.

Meridies.

d 4

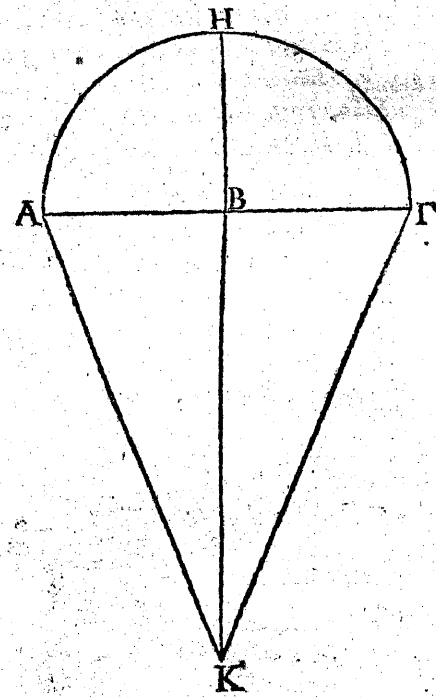
TERRÆ

Terra fundata est super stabilitatē suam: abyssus sicut pallium amictus eius. Sicut enim ignis sedes non est nisi in ignibus, aquarum nisi in aquis, spiritus nisi in spiritu: sic & terræ coherētibus cunctis in se locus non est, natura cohibente, & quo cadat negante. Quæ in centro uel cardine mundi sita, humillimum in creaturis, ac medium tanquam gratissima, locum tenet cum aqua, aer, & ignis ut leuitate naturæ, ita & sursu ad altiora præueniant.

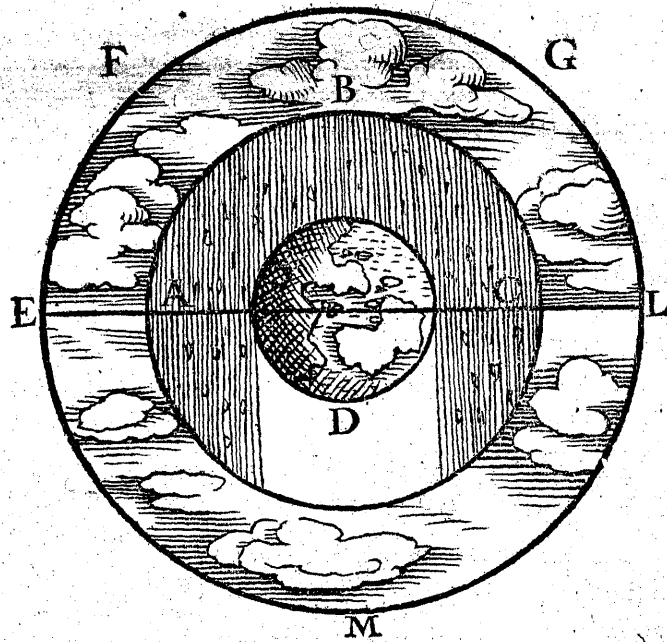
GLOSSAE IN CAP. XLV. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: incerti auctoris.

Terra fundata est super stabilitatem suam: abyssus sicut pallium amictus eius.] Qualiter terra super aerem fundata libratis creditur stare ponderibus, sic dicit beatus Ambrosius: De terra autem qualitate siue positione sufficiat secundum scripturam Iob. Sciendum, quia suspendit terram in nihilo. Philosophi quoque similiter opinantur aere denso terram sustentari, esse in modum spongiae, atque in medio aeris mole sua immobilem pendere, sicque ut aequali motu hinc atque inde ueluti alarum suffulta remigis, ex omni parte librata propendeat: quia scribitur, Qui fundauit terram super aquas. uel quomodo aer mollis et tenuis molem possit sustentare terrenam, aut super aquas stat tam immane pondus: quomodo non dimergitur, aut quomodo aequitatis libram teneat, ne in alteram partem propensa incumbat. hoc nulli hominum mortalium scire fas est, nec nobis discutere atque perscrutari licet cuiquam tantam diuinæ artis excellentiam: dum constat eam lege maiestatis Dei ac super aquas ac super nubes stabilem permanere. Quis enim, inquit Salomon, sufficiat enarrare opera illius, aut quis inuestigauit magnalia eius? Ergo quod mortalium naturæ secretum est, diuinæ potentiae relinquendum est.

Vetus commentarius qui sequitur, ostendit aquæ superficiem esse sphaericam, atque terram ipsam esse globum.

Maris & totius aquæ, cum est in tranquillitate stabilis, forma apparet globosa, quare si ponamus aquæ superficiem planam & indirecta linea positam, ut est ABG, & à puncto terræ, id est K, ducatur linea KB. Cōiungantur autem lineæ KA, & KI, quæ singulæ tanto sunt maiores media, id est KB, quantum est AB, ad H. Igitur tranquillæ aquæ per AHG ubique curuatur.

Sphaera terræ adscripta sunt ABCD. circa hanc sit aeris orbis, cui adscripta sunt EFGLM. Et utrunque orbem, id est terræ & aeris diuidat linea ducta ab E usque ad L: erit superior ista, quia possidemus & illa sub pedibus. Nisi ergo caderet omne pondus in terram, paruam nimis imbrium partem terra susciperet ab A usque C. Latera uero aeris humorem suum in coelum ducerent, restat ut ex omni parte aeris humor influat terris.

TERRAM

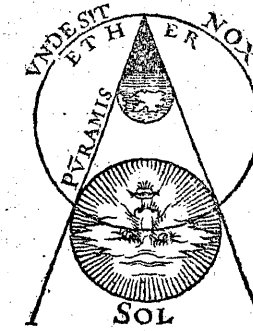
Orbem terræ dicimus, non quod absoluti orbis sit forma, in tanta montium camporumque disparitate, sed cuius amplexus, si cuncta linearum comprehendantur ambitu, figuram absoluti orbis efficiat. Inde enim fit, ut septentrionalis plagæ sidera nobis semper appareant, meridiana nunquam: rursusque hæc illis non cernantur, obstante globo terrarum. Septentriones non cernit Troglodytice, & confinis Aegyptus, nec Canopum Italia: quamuis eiusdem orbis penè dimidio maior pars ab oriente ad occasum, quam à meridie ad septentrionem habitetur: hic calore, illic rigore prohibente accessum.

SCHOLIA IN CAP. XLVI. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Septentriones non cernit confinis Troglodytice, nec confinis Aegyptus.] Troglodytæ græcè dicuntur, quod pro domibus antra habitent, sic exigente caloris uehementia. Horum alij sunt in Asia, alij de quibus hoc loco mentio fit, in Africa interiore ultra Aegyptum in torrida zona, & ultra æquinoctialem circulum, uide descriptionem Ptolomei.

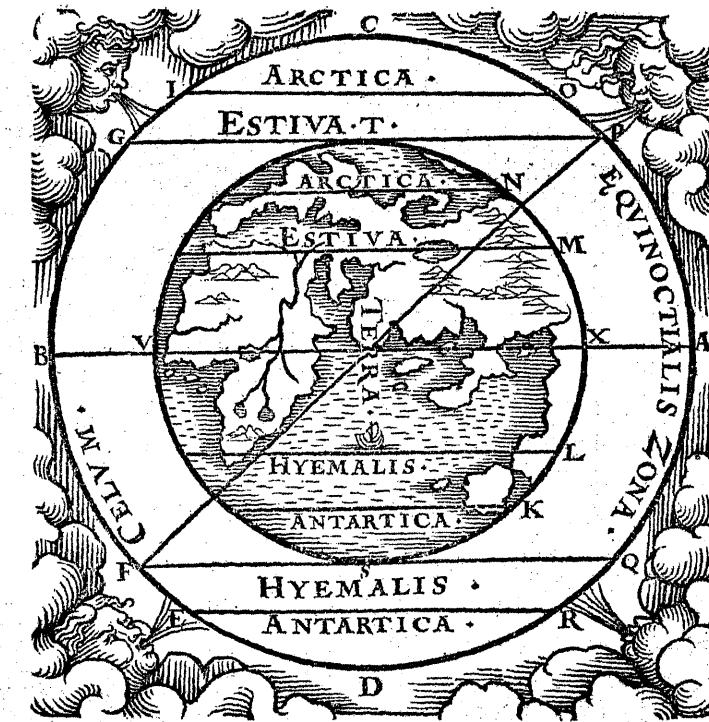
Nec Canopum Italia.] Canopus Menelai nauclerus fuit, qui dum in Aegyptum nauigarent Græci, ad repetendam Helenam, submersus est in Nili ostio, quod hinc Canopicum uocatur. Hic relictus est inter sidera, ac constitutus in uauis Argo, sed hanc partem regiones septentrionales non uident, idem de hac stella est apud Aristotelem & Plinium. Sed sunt et alia argumenta, quibus efficitur terram esse globum: luna uidelicet ecliphs, quæ fit per menocides figuras & æquinoxiales, unde constat unbram eius esse Pyramidem, quæ ex nulla alia materia prouenit, nisi globata, id quod uetus commentarius hoc schemate proposuit.

Hanc figuram in commentario sequebatur ea, quam hic quoque statim adiecimus, in qua demonstratur terram eisdem circulis distingui, quibus coelum: sumptum autem est ex Macrobij commentario, super Scipionis somnium.

QUOMODO QUINQUE ZONAE COELI SUPERPERIACENT QUINQUE ZONIS TERRÆ.

Orbis terræ est cui hic adscriptæ sunt literæ ABCD. Quomodo uero du cantur lineæ inter literas, quæ in circuitu prædictarum sunt uides. Nam spacia duo aduersa sibi, id est à C in I septentrionum, & à D in F, australium intelliguntur pruina obriguisse perpetua. Siquidem id ostendunt lineæ ab I in G, & ab F in E. Inter hos extremos singulos & medium, sunt duæ mortalibus concessæ, ab I scilicet in N, & ab F in L. Ab his quoque ducuntur lineæ, ostendentes zonas ab N in M, & ab L in K. Nam inter I & N æstiuæ: inter L & F hyemalis constat, quæ utraq; altrinsecus frigoris & calor temperie gaudent, quoniam ab N in L semper sol rubet. In interiore quoque rota, quæ hanc præcedit quinque zonas terræ, superiacent quinque zonæ coeli, quæ omnes distinguuntur literis, sicut hic prædictus terræ orbis. Est enim coeli sphaera ABCD, & intra se claudit sphaeram terræ SXTV. His depictis constat singulas partes terræ à singulis coeli partibus super uerticem suam positis qualitatem mutuari.

DE CIRCVLIS TERRAE. CAP. XLVII.

Octo circulis terra pro dierum uarietate distinguitur. Primus ab Indiæ parte Australi, per rubri maris accolas, & Africæ maritima, ad columnas Herculis peruenit. Quo æquinoctij die medio gnomon VIII. pedum, umbram IIII. pedes longam reddit. Dies uero longissimus XIII. æquinoctiales habet. Secundus ab occasu Indiæ per Medos uadit & Persas, Arabiâ, Syriam, Cyprum,

prum, Cretam, Lylibeū, & septentrionalia Africæ contingens. Umbilicus æquinoctio **XXXV**, pedum, umbram **XXIII**, pedes longam facit. Dies autem maxima **XXIII**, horarum est accedere bis quinta parte unius horæ. Tertius oritur ab Indis Imao proximis, tendit per Caspias portas, Taurū, Pamphiliā, Rhodum, Cycladas, Syracusas, Catinam, Gades: gnomonis cuncta umbram **XXVIIII**, unciarum faciunt. Longissimus dies horarum **XXIII**, atq; dimidiæ, cum tricesima unius horæ. Quartus ab altero latere Imai per Ephesum, mare Cycladum, septentrionali Sicilia, Narbonensis Gallia exortiva, Africæ maritima tendit ad occasum. Gnomoni **XXI**, pedum respondet umbra **XVI**, pedum. Longissimus dies habet horas **XXIII**, & tertias duas unius horæ. Quinto circulo continentur ab introitu Caspij maris Bactrij, Armenia, Macedonia, Tarentum, Thuscum mare, Baleares, Hispania, Media: Gnomonis **VI**. Maximus dies horarum **XV**. Sextus amplectitur, Caspias gentes, Caucaſum, Samothraciam, Illyrios, Campaniam, Hetruriam, Mafiliam, Hispaniam, Terraconensem mediā, & inde per Lusitaniam. Gnomoni pedes **IX**, umbræ **VIII**. Longissimus dies horarum **XV**, addita nona parte unius horæ. Septimus ab altera Caspij maris ora incipit, uaditq; per Thraciæ auersa, Venetiam, Cremonam, Rauennam, transalpinam Galliam, Pyrenæum, Celtiberiam, Gnomoni **XXXV**, umbræ **XXXVI**. Amplissima dies horarum **XV**, & quintarum partium horæ trium. Octauus à Tanai per Mæotim lacum, & Sarmatas, Dacos, partemq; Germaniæ Gallias ingreditur. Longissimus dies horarum **XVI**, est. His circulis antiqui duos præponunt, unum per insulam Meroen, & Ptolemaidam rubri maris urbem, ubi longissimus dies horarum * **XVI**, est, dimidiā hora amplior: alterum per Syenem Aegypti, qui est horarum **XIII**. Duosq; subiiciunt, primum per Hyperboreos & Britanniam, horarū **XVII**: alterū Scythicū, à Riphæis iugis in Tylen in quo dies continuatur noctesq; per uices.

SCHOLIA IN CAP. XLVII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Post hoc caput inuenimus scriptū quoddam expositionis loco additum, fragmentū uidelicet ex secundo libro Ptolomei *πρῶτον μὲν ἡμεῖς τῶν ἀποκεκολλημένων, nos operæ precium arbitrati sumus, si totum illum commentarium adscriberemus huic capiti: uniuersam enim hanc distributionem absolute continet de climatis ac parallelis, qua recte intellecta studiosi cum fructu in Cosmographia Pliniana præsertim uersabuntur.*

CAPVT VI. EX SECUNDO LIBRO PTOLOMAEI DE magna operatione, quod Almagestum inscribitur.

Expositio proprietatum per singulos parallelos.

Eodem modo in cæteris quoq; parallelis uniuersales propositasq; proprietates sumentes, quarta parte unius æquinoctialis horæ declinationem excessibus adactis, sufficienter fecerimus, si posuerimus uniuersalem earum expositionem, antequam ad particularia descendamus. Initium igitur à parallelo, qui sub ipso æquinoctiali est capiamus. Is dissēparat proxime à totius quartæ nostri orbis parte, illam quæ ad meridiem est, solusq; dies & noctes uniuersas æquales inter se habet. Ibi enim solummodo omnes qui in sphaera sunt paralleli ad æquinoctialem circulum in duo æqualia diuiduntur, ita ut partes quæ super terram sunt & inter se similes & æquales subterraneis partibus singulæ singulis sint, quod in nulla prorsus declinatione accidit, solus tamen æquinoctialis rursus ubiq; æqualiter ab horizonte diuisus, dies qui per ipsum fiunt æquales ad sensum noctibus facit. De maximis enim ipse quoq; circulus est, reliqui uerò quum in æqualiter & secundum nostri orbis declinationem diuidantur. Australiores quidem ipso partes quæ super terram sunt minores subterraneis, & dies noctibus breuiores faciunt: Borealiores autem e contra, maiores super terram partes, longiores dies. Huius paralleli umbræ quoq; duplices sunt Sol enim bis super uerticem habitantium sub eo sit secundum æquinoctialis obliquiq; circulis partes. Quare tunc solū in meridie Gnomones nullam umbram reddere possunt. Quum uerò sol per borealem semicirculum feratur, tunc ad meridiem: quum aut per australem, tunc ad septentrionem umbræ à gnomonibus redduntur. In his regionibus qualium partium Gnomon est 60, talium utraq; tam æstiuæ quam hyemalis umbra 26, 30, proxime est. Dicemus autem uniuersaliter, nisi de illis umbris quæ in meridiibus fiunt. Non enim accipere possumus ueritatem meridiæ, neq; in punctis æquinoctialibus neq; solstitialibus. Sed tamen quando non acciperimus umbram in his temporibus apud horam meridiæ, erit proximum ueritati neq; causaliter aliquis error sensibilis: supra uerticem uerò eorum qui sub æquinoctiali habitant, illæ stellæ perueniunt, quæ in ipso æquinoctiali uoluuntur, & omnes tam oriri quàm occidere uidentur. Nam sphaeræ poli cum in ipso sint horizonte nullum circulum æquatori parallelum aut semper apparentem, aut nunquam apparentem faciunt orbem meridiæ secantem. Habitationes autem posse sub æquinoctiali esse quasi in regione nimium temperata, multi contendunt. Nam solem nec in punctis super uerticem immorari: quoniam recessus secundum latitudinem uelociter ab æquinoctialibus punctis deficit, unde temperatam reddi æstatem, nec in solstitialibus multum à uertice distant, quare leuissimas hyemes fieri. Quæ uerò istæ sint habitationes, uerisimiliter dicere non possū

Sub æquatore est habitatio secundum plerisque nostri temporis 1522.

possumus. Nam ad huc usq; diem nostri orbis homines minime illo penetrarunt. Quare coniectura tam magis quam ueram historiam ea quæ de ipsis narratur, quisquam extimabit. Sed de proprietatibus quidem parallelis qui sub æquinoctiali est, hæc breuiter dicta sint. De reliquis uerò à quibus & habitationes nonnulli æstimant comprehendit, illa re in singulis repetantur, addemus q; super uerticem in singulis illæ stellæ fiunt, quæ arcu æquali eius circuli qui per polos æquinoctialis est, ab ipso distant, æquali inquam arcui, quo suppositus quoq; parallelus similiter distat, & q; semper ille apparet circulus qui polo æquinoctialis boreali polo & eleuatione poli spacio describitur, à quo quæ intercipiuntur stellæ omnes semper apparent: contra uerò nunquā ille apparet circulus, qui polo australi & eodem describitur spacio, à quo quæ intercipiuntur stellæ nunquam apparent.

Secundus est parallelus, in quo maximus dies horarum est æquinoctialium 12, 15. hic ab æquinoctiali gradibus 4, M. 17, distat, & describitur per insulam Taprobanem: hic etiam umbræ duplicis est. Sol enim bis super uerticem illorum sit. Qui sub eo habitant, & gnomones in meridiibus umbra tunc priuat, quando ab æstiuæ solstitio in utraq; parte G. 79, M. 30, distat: ita dum per hos 79, gradus fertur ad australia, dum uerò per reliquos 201, ad borealia gnomonum umbræ protendantur. Hic qualium gnomon est 60, talium æquinoctialis umbra 4, 25, æstiuæ 21, 20, brumalis 32. Tertius parallelus est, ubi maximus dies æquinoctialium est horarum 12, M. 30. Hic G. 8, M. 25. Ab æquatore distat & describitur per sinum Aualicum: umbræ duplicis hic quoq; est, sol enim bis super uerticem illorum sit, qui sub eo habitant, & gnomonica etiam in meridiibus umbra tunc priuat: quando ab æstiuæ solstitio in utraq; parte 69, partibus distat. Ita dum per hos 138, gradus fertur ad meridiem gnomonum umbræ protendantur, dum uerò per reliquos 222, ad septentrionem. Hic qualium gnomon est 60, talium æquinoctialis quidem umbra est 8, 50, æstiuæ uerò 16, 50, brumalis autem 37, 54.

Quartus parallelus, in quo maximus dies est horarum æquinoctialium 12, 45. hic distat ab æquinoctiali gradibus 12, 30, & describitur per sinum Aduliticum: hic quoq; duplicis umbræ est. bis enim sol super uerticem sit, & gnomonas in meridiibus umbra tunc priuat, quando ab æquinoctiali solstitio in utraq; parte 57, 50, gradibus distat. Ita dum per hos 115, 40, gradus fertur ad meridiem, umbræ gnomonum protrahuntur: dum uerò per reliquos 244, 20, ad septentrionem, hic qualium gnomon est 60, talium æquinoctialis umbra 13, 20, æstiuæ 12, brumalis 44, 10.

Quintus parallelus, sub quo maximus dies est horarum æquinoctialium 13, hic ab æquinoctiali G. 16, M. 27, distat, & describitur per Meroem insulam. hic quoque umbræ duplicis est, & sol bis super uerticem sit, gnomonasq; umbra in meridiibus tunc priuat, quando in utraq; parte ab æstiuæ solstitio 45, gradibus distat, ita dum per hos 90, gradus fertur, gnomonum umbræ ad meridiem tendunt: dum uerò per reliquos 270, ad septentrionem, hic qualium gnomon est 60, talium æquinoctialis umbra 17, 45, æstiuæ 7, 45, brumalis 51.

Sextus est parallelus, sub quo maximus dies est 13, 15, horarum æquinoctialium, hic ab æquinoctiali 20, 14, gradibus distat, & describitur per Napata: & est etiā iste duplicis umbræ. sol enim bis super uertices sit, & gnomonas in meridiibus umbra tunc priuat, quando ab æstiuæ solstitio ex utraq; parte 31, gradibus distat, ita dum per hos 62, gradus fertur gnomonum umbræ ad meridiem protrahuntur: dum uerò per reliquos 298, ad septentrionem, hic qualium gnomon est 60, talium æquinoctialis umbra 22, 10, æstiuæ 3, 45, brumalis 58, 10.

Septimus est parallelus, ubi maximus dies est horarum æquinoctialium 13, 30. hic ab æquinoctiali 23, 51, gradibus distat, & describitur per Syenem, hic parallelus primus eorum est qui simplicis umbræ nominatur, nunquam enim sub ipso gnomonū in meridiibus umbræ ad australia protendantur, sed in ipso æstiuæ solstitio super uerticem habitantium sub eo sol sit, & gnomones tunc absq; umbra esse cernuntur, tantum enim ab æquinoctiali distat, quantum æstiuæ tropicum punctum, reliquo uerò tempore uniuerso ad septentrionem umbram mittunt, hic qualium gnomon est 60, talium æquinoctialis umbra 26, 30, brumalis 65, 50, æstiuæ uerò umbra gnomones carent. Omnes quoq; istos borealiores paralleli usq; ad eum qui nostrum orbem dissēparat, habitabilesq; regiones terminat, simplicis umbræ sunt, sub ipsis enim meridiibus sine umbra penitus gnomones cernuntur: nec ad meridiem eas, sed ad septentrionem semper mittunt, nunquam tamen sol super uertices in istis sit.

Octauus est parallelus, sub quo maximus dies est 13, 45, horarum æquinoctialium: hic ab æquinoctiali G. 27, M. 40, distat, & scribitur per Ptolemaidem, quæ in Thebaide est: quæq; Mercurus appellatur, hic qualium gnomon est 60, talium æstiuæ umbra 31, 30, æquinoctialis 31, 50, brumalis 70, 10.

Nonus est parallelus, ubi maximus dies est 14, horarum æquinoctialium, hic ab æquinoctiali 30, 22, gradibus distat, & scribitur per inferiorem Aegypti regionem: hic qualium Gnomon est 60, talium æstiuæ umbra 6, 50, æquinoctialis 35, 12, brumalis 83, 15.

Decimus est parallelus in quo maximus dies est 14, 15, horarum æquinoctialium: hic ab æquinoctiali 33, 18, gradibus distat, & scribitur per medium Phœnicen, hic qualium gnomon est 60, talium æstiuæ umbra 11, æquinoctialis 39, 30, brumalis 93, 5.

Undecimus est parallelus sub quo maximus dies est 14, 30, horarum æquinoctialium: hic 36, ab æquinoctiali gradibus distat, & scribitur per Rhodum, hic qualium gnomon est 60, talium æstiuæ est æstiuæ

æstivalis umbra 12.55. æquinoctialis 43.50. brumalis 103.20.

Duodecimus est parallelus, in quo 14.45. maximus dies horarum æquinoctialium est: hic ab æquinoctiali 38.35. gradibus distat, & scribitur per Smyrnam: hic qualium quomodo est 60. talis æstivalis umbra 15.20. æquinoctialis 47.50. brumalis 114.55.

Tertiusdecimus est parallelus, in quo maximus dies est horarum 15. æquinoctialium: hic ab æquinoctiali 40.56. gradibus distat, & scribitur per Hellepontum: hic qualium gnomon est 60. talium æstivalis umbra est 18.30. æquinoctialis 52.10. brumalis 127.50.

Quartusdecimus est parallelus, ubi maximus dies 15.15. æquinoctialium horarum: hic distat ab æquinoctiali gradibus 43.5. & scribitur per Malsiliam: hic qualium gnomon est 60. talium æstivalis umbra 20.50. æquinoctialis 55.55. brumalis 140.15.

Quintusdecimus est parallelus, ubi maximus dies 15.30. æquinoctialium horarum, distatq; ab æquinoctiali gradibus 45.1. & describitur per medium Pontum: hic qualium gnomon est 60. talium æstivalis umbra est 23.15. æquinoctialis uero eorundem 60. brumalis 155.15.

Sextusdecimus est parallelus, sub quo maximus dies 15.45. horarum æquinoctialium est: hic ab æquinoctiali 46.51. gradibus distat, & scribitur per Danubij amnis fontes, hic qualium gnomon est 60. talium æstivalis umbra est 25.30. æquinoctialis 63.55. brumalis 171.35.

Decimusseptimus parallelus, ubi maxime dies 16. horarum æquinoctialium est: hic ab æquinoctiali 48.23. gradibus distat, & scribitur per hostia Borysthenis: hic qualium gnomon est 60. talium æstivalis umbra est 27.30. æquinoctialis 67.50. brumalis 188.35.

Decimusoctauus est, ubi maxime dies 16.15. horarum æquinoctialium est: hic ab æquinoctiali 50. gradibus distat, & scribitur per mediam Meotida paludem: hic qualium gnomon est 60. talium æstivalis umbra est 29.55. æquinoctialis 71.20. brumalis 208.20.

Decimusnonus parallelus est, in quo maximus dies 16. horarum æquinoctialium est: hic ab æquinoctiali 51.35. gradibus distat, & scribitur per australissimam Britanniæ: hic qualium gnomon est 60. talium æstivalis umbra est 31.25. æquinoctialis 75.25. brumalis 229.20.

Vigésimus est parallelus, sub quo 16.45. horarum æquinoctialium maximus dies est: hic ab æquinoctiali 52.50. gradibus distat, & scribitur per Rheni fluij hostia: hic qualium gnomon est 60. talium æstivalis umbra est 33.20. æquinoctialis 69.5. brumalis 253.10.

Vigésimus primus est parallelus, ubi maximus dies 17. horarum æquinoctialium est: iste ab æquinoctiali 54.1. gradibus distat, & scribitur per Tanaidos fluij hostia: hic qualium gnomon est 60. talium æstivalis umbra est 34.55. æquinoctialis 82.35. brumalis 278.45.

Vigésimus secundus parallelus est, in quo maximus dies 17.15. horarum æquinoctialium est, iste 55. gradibus distat ab æquinoctiali, & scribitur per Brigantium magnæ Britanniæ: hic qualium gnomon est 60. talium æstivalis umbra est 36.15. æquinoctialis 85.20. brumalis 304.30.

Vigésimus tertius est parallelus, ubi maximus dies 17.30. horarum æquinoctialium est, iste ab æquinoctiali 56. gradibus distat, & scribitur per mediam Britanniam magnam, hic qualium gnomon est 60. talium æstivalis umbra est 37.20. æquinoctialis 88.50. brumalis 335.15.

Vigésimus quartus parallelus est, sub quo maximus dies 17.45. horarum æquinoctialium est: iste ab æquinoctiali 57. gradibus distat, & scribitur per caturacori Britanniæ, hic qualium gnomon est 60. talium æstivalis umbra est 39.20. æquinoctialis 92.25. brumalis 372.40.

Vigésimus quintus parallelus est, ubi maximus dies 18. æquinoctialium horarum est: iste ab æquinoctiali 58. gradibus distat, scribitur per parua Britanniæ australia, hic qualium gnomon est 60. talium æstivalis umbra est 40.44. æquinoctialis 96. brumalis 419.5.

Vigésimus sextus parallelus est, ubi maximus dies horarum est æquinoctialium horarum 18. M.30. Iste ab æquinoctiali 59.30. gradibus distat, & scribitur per mediam Britanniam parua. Nō sumus hic usi incremento quartæ partis horæ unius, tum quoniam crebriores hic paralleli fiant, tum quoniam eleuationum differentia ne integri quidē unius gradus colligatur: & ad hæc quia non similiter nobis in borealioribus scrutanda sunt omnia, propterea & proportionones umbrarū ad gnomones, superfluum putauimus in separatīs reconditisq; locis apponere.

Vbi ergo dies maximus 19. horarum æquinoctialium est, ille parallelus 61. ab æquinoctiali gradibus distat, & scribitur per borealia parua Britanniæ.

Vbi autem maximus dies 19.30. æquinoctialium horarum est, ille parallelus 62. gradibus ab æquinoctiali distat, & scribitur per insulas quas Ebudas nominant.

Vbi autem maximus dies 20. horarum æquinoctialium est, ille parallelus 63. gradibus distat ab æquinoctiali, & scribitur per Thylem insulam.

Vbi uero maximus dies horarum 21. æquinoctialium est, ille parallelus 64.30. gradibus distat ab æquinoctiali, & scribitur per Scythicas gentes ignotas.

Vbi maximus dies horarum est æquinoctialium 22. ille parallelus 65.30. gradibus distat ab æquinoctiali.

Vbi maximus dies horarum est æquinoctialium 23. ille parallelus ab æquinoctiali 66. gradibus distat.

Vbi autem maximus dies 24. horarū æquinoctialium est, ille parallelus distat ab æquinoctiali gradibus 68.40. Hic primus eorū est qui periscij, hoc est latine circumbratiles appellantur: in æstiuæ

in æstiuæ tamen solstitio duntaxat sole non occidente, ad omnes horizontis partes Gnomonis umbra uertuntur: hic æstiuæ tropicus parallelus semper, Brumalis uero nunquā apparet, ambo enim permutatim horizontem tangunt. Obliquus autem circulus, qui per medium signorum est, quando uerum æquinoctiale punctum oritur, idem fit cum horizonte: si quis uero contemplationis causa uniuersaliora borealiorum declinationum accidentia quærat, is inueniet ubi eleuatio poli graduum 67. M.15. ferè est, ibi nequaquam zodiaci gradus, siue orbis signorum partes ad utramq; æstiuæ solstitij partem occidere: ita ut dies maxima & umbrarum ad omnes horizontis partes circunductio, menstrua ferè fiat. Hæc quoq; facile per iam expositam obliquationis tabulam intelliguntur. Nam quemcunq; distare ab æquinoctiali gradibus parallelum inueniemus, qui uerbi gratia 15. gradib. ab utraq; tropici parte intercipiatur, quicq; tunc aut semper, aut nunquam apparet, cum intercepta eius circuli parte, qui per medium signorum est, tot profectio gradibus ab 90. unius scilicet quartæ partis, borealis poli eleuatio deficiet.

Vbi autem eleuatio poli 69.30. graduum est, ibi 30. gradus ex utraq; solstitij æstiuæ parte solem non occidere quisquam inueniet: ita ut duorum proxime mensium maximus dies, & Gnomones circumbratiles eodem tempore fiant.

Vbi eleuatio poli 73.20. graduum est, ibi 45. gradus ex utraq; solstitij æstiuæ parte non occidere quisquam inueniet, ita ut maximus Gnomones periscij ad trium mensium proxime spacium extendatur.

Vbi eleuatio 78.20. graduum est, ibi ex utraq; solstitij æstiuæ parte 60. gradus non occidere quisquam inueniet: ita ut maximus dies & umbrarum circunductio ad mensium quatuor spacium procedat.

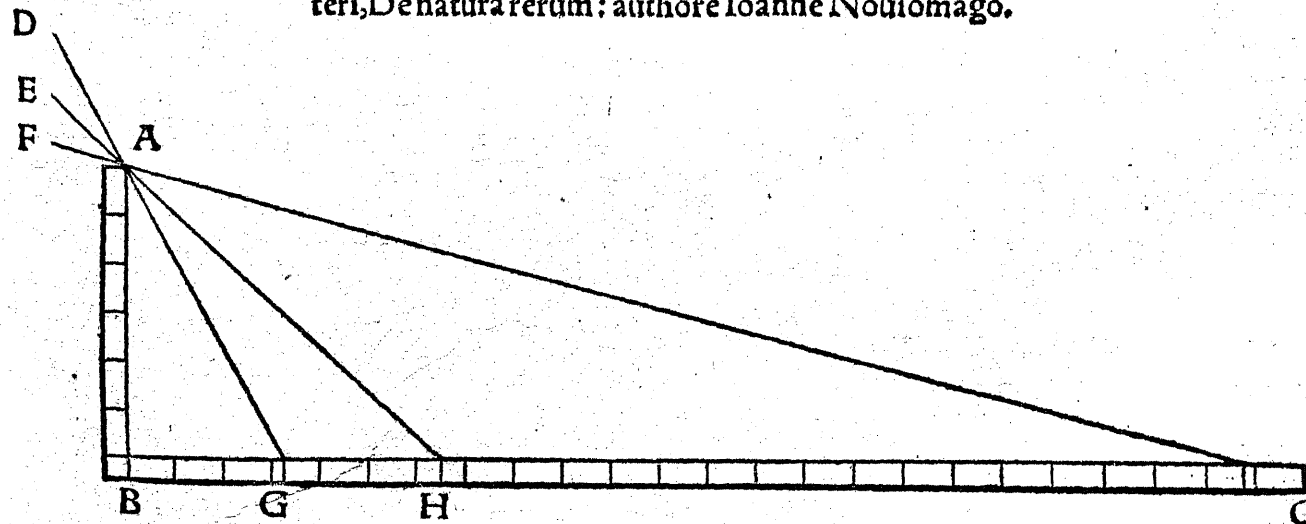
Vbi eleuatio poli 84. graduum est, ibi ex utraq; solstitij æstiuæ parte 75. gradus non occidere quisquam inueniet, ita ut quinque maximus dies mensium ferè fiat & Gnomonum umbra eodem tempore circunducantur.

Vbi uero totius quartæ partis 90. gradibus borealis polus eleuatur ab horizonte, ibi borealior æquinoctiali, semicirculus signiferi hoc est, circuli qui per medium signorum est medietas, nunquam sub terra fit Australior, nunquam super terram: ita ut dies unus & nox una annui spacij sint sex proxime mensium, gnomones uero semper periscij sint. Huius declinationis propria sunt ut borealis polus super uerticem sit: & obliquus quidem tum semper tum nunquam apparet situm accipiat, & borealis semisphærium situm super terram Australis sub terra semper efficiat, æquinoctialis uero situm habeat horizontis.

GNOMICA DE IISDEM. CAPVT XLVIII.

Vmbilici, quem gnomonem appellant, umbra in Aegypto meridiano tempore, æquinoctij die paulo plus quam dimidiam gnomonis mensuram efficit. In urbe Roma nona pars gnomonis deest umbra. In oppido Ancona superest quinta tricesima. In parte Italiæ quæ Venetia appellatur, isdem horis umbra gnomoni par fit. Simili quidem modo est super Alexandriam Vmbilibus stadiorum, solstitij die medio nullam umbram facit. Sicut & in India supra flumen Hypasim: quod & apud Troglodytas XLV. ante & post solstitium die fieri dicunt medijs XC. diebus in meridiem umbra sita. Sed & in Meroe insula Nili, V. milibus stadiorum à Syene bis in anno absumi umbras, sole duodecimam partem Tauri, & quartamdecimam Leonis obtinente.

SCHOLIA IN CAP. XLVIII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Vmbilici quem gnomonem appellant.] Gnomonica inueniuntur à radijs solis, stylo ad perpendicularum à plantæ secundum rectum angulum erecto, qui dum est in lumine umbram necessario facit, quæ ratio ad horologiorum descriptionem & mundi inclinationem & cosmographiam sanè necessaria est. Sit itaq; in proposito schemate umbilicus, id est, stylus erectus AB, qui Bedæ tom. 2.

qui splendens sole facit umbram, humili quidem sole longam, sublimi breuem. Sit itaque sol in D, radius à contactu umbilici ubi est A, descendit in G, efficiens umbram B G, dimidio breuiorem. Stylus enim sit pedum lx. umbra xxx. talis die æquinoctiali fit (solē semper intelliges in meridie) in Aegypto, eadem fit die solstitiali apud Coloniam Agripinensium. Eodem die in oppido Syene nulla fit umbra, in meridie enim erit sol in A, radius uero recta descendit in B, quæ ratio umbrarum, uergentibus ad meridiem & æquilonem continuo mutatur, ueluti Germaniæ plerisque locis hyberna umbra erit B C. sol enim erit in F. Dum autem sol est in E, fit umbra H B, duodecima parte longior, quam umbilicus, quod fit Colonia die æquinoctiali.

Duodecimam partem tauri & quartamdecimam leonis. Quemadmodum ex signorum partibus antistis constat, hoc sic fieri nequit. Duodecima enim pars tauri antistis habet decimam octauam leonis non quartamdecimam, ueluti inferius copiosius docebimus de antistis signorum. Legitur & apud Plinium aliter, sed neq; hoc ad recentiorum partium distinctionem quadrat. Vide inferius de æquinoctio.

DE TERRÆ MOTU. CAPVT XLIX.

Terræ motum uento fieri dicunt, eius uisceribus instar spongiæ cauernosis incluso, qui hanc horribili tremore percurrens, & euadere nitens, uario murmure concutit, & se tremendo uel dehiscendo cogit effundere. Vnde caua terrarum his motibus subiacent, utpote uenti capacia: harenosa autem & solida carent. Neq; enim fiunt, nisi cœlo marique tranquillo, & uenti in uenas terræ condito. Et hoc est in terra tremor, quod in nube tonitruum: hocq; hiatus, quod fulmen. Fiant simul cum terræmotu & inundationes maris, eodem uidelicet spiritu infusi, uel residentis sinu recepti.

GLOSSÆ IN CAP. XLIX. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: incerti authoris.

Terræ motum uento fieri dicunt, eius uisceribus instar spongiæ cauernosis inclusa. Terra motus autem illic fieri solet, ubi caua terrarum sunt, in quibus uenti ingrediuntur, & faciunt terræ motum. Nam ubi arenosa est aut solidata, non ibi fit terra motus. Huius autem terræ motatio pertinet ad iudicium, quando peccatores & terreni homines spiritu oris Dei concussi, commouebuntur. Item: Terræ commotatio, hominum terrenorum ad fidem est conuersio, unde scriptum est: Pedes steterunt, & commota est terra, utiq; ad credendum.

INCENDIUM AETHNÆ. CAPVT L.

Tellus Siciliæ, quæ cauernosa & sulphure ac bitumine strata, uentis pene tota & ignibus patet, spiritu introrsus cum igne concertante, multis sæpè locis fumū, uel uapores, uel flammam eructat, uel etiam uento acrius incumbente, harenarum lapidumque moles egerit. Inde montis Aethnæ ad exemplum gehennæ ignium ram diutinu durat incendium, quod insularum Aeolidum dicunt undis nutriti, dum aquarum concursus spiritum secum in imum profundum rapiens, tam diu suffocat, donec uentis terræ diffusis fomenta ignis accendat. Hinc Scyllæi canes latrare finguntur, dū procul nauigantes undarum fremore terrerentur, quas sorbente uoragine collidit astus.

DIVISIO TERRÆ. CAPVT LI.

Terrarum orbis uniuersus, oceano cinctus, in tres diuiditur partes: Europam, Asiam, Africam. Origo ab occasu solis, & Gaditano freto, qua irrupēs oceanus Athlanticus in maria interiora effunditur: hinc intranti dextra Africa, læua est Europa. inter has Asia magnitudine compar est alijs duabus. Terminum sunt amnes Tanais & Nilus. xv. passuum in longitudine quas diximus fauces Oceani patent: v. in latitudine. Europa ergo ab occidente usq; ad septentrionem, Asia uero à septentrione per orientem usq; ad meridiem, atque inde Africa à meridie usque ad occidentem extenditur.

GLOSSÆ IN CAPVT LI. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: incerti authoris.

Terrarum orbis uniuersus Oceano cinctus, in tres diuiditur partes, Europam, Asiam, Africam. Terra, ut testatur Hyginus, mundi media regione collocata, omnibus partibus æquali destitens interuallo, centrum obinet. Oceanus autem regione circumductionis spheræ profusus, propè totius orbis alluit fines. Itaq; & signa occidentia in eum cadere existimantur. Regio autem terræ diuiditur tripartite: e quibus una pars Europa, altera Asia, tertia Africa uocatur. Europam igitur ab Africa diuidit mare, ab extremis Oceani finibus, & Herculinis columnis. Asiam autem & Libyam cum Aegypto determinat ostium Nili fluminis, quæ Canopicon appellatur. Asia autem, ut ait beatus Augustinus, à meridie per orientem usque ad septentrionem peruenit: Europa uero à septentrione usque ad occidentem, atque inde Africa ab occidente usque ad meridiem. Vnde uidentur orbem dimidium due tenere, Europam & Africa: alium uero dimidium sola Asia. Sed ideo ille due partes sunt, quia inter utrumque ab oceano ingreditur, quicquid aquarum terras interluit, & hoc mare magnum nobis facit. Totius autem terræ mensuram geometrici, centum octuaginta milium stadiorum estimauerunt. Ambrosius in libro Hexameron: Cælum legimus, cælum accipiamus, Terram legimus,

mus; terram intelligamus frugiferam. Quid mihi querere quæ sit eius mensura circuitus, quam geometra centum octuaginta milium stadiorum estimauerunt? Libenter me fateor nescire quod nescio, imò nescire, quod scire nihil proderit. Quemadmodum possumus comprehendere, quod impossibile esse hominibus scriptura demonstrat, dicente Domino: Quis mensus est manu aquas & cælum palmo, & uniuersam terram clausa manu?

Marginibus ternis tellus hæc cingitur omnis,

Obliquatq; latus per cunctas lineas partes,

Indorum terras, hinc Thetios æquora claudunt,

Quas primo Titan ascendens lumine cernit:

Hesperios fines, immans terminat Indus,

Ad Thylem ueniens, qui nocte dieq; relucet.

LIBRI DE NATURA RERUM, FINIS.

VENERABILIS BEDÆ

presbyteri, Anglofaxonis, in librum
De Temporum ratione,
Præfatio.

De natura rerum, & ratione temporum, duos quondam stricto sermone libellos discentibus, ut rebar, necessarios composui. Quos cum fratribus quibusdam dare atq; exponere cœpisssem, dicebant eos breuius multo digestos esse quam uellent, maxime ille De temporibus. Cuius propter rationem Paschæ potius uidebatur usus indigere: sua debantq; mihi, latius aliqua de temporum statu, cursu, ac fine differere. Quibus concitus parens, perspectis patrum uenerabilium scriptis, prolixiorum de temporibus librum edidi, prout ipso largiente potui, qui æternus permanens, tempora quando uoluit constituit, & qui nouit temporum fines: imò ipse labentibus temporum curriculis, finem cum uoluerit imponet. In quo uidelicet opere, ne quem forte offenderet, quod Hebraicam magis ueritatem, quam LXX translatorum editionem in seculi præcedentis serie secutus sim: & illam quoq; per omnia quoties discrepare uidebatur inserui, ut legens quisq; simul utrumq; conspiciat, & quod amplius sequendum putat eligat. Fixa autem mihi stat sententia, quam a nullo prudentium redarguendam autumo, ut sicut reuerendissimus eiusdem Hebraicæ ueritatis interpres obtrectatoribus sui operis: non damno, inquit, non reprehendo LXX, sed omnibus his Apostolos præfero: ita & ego confidenter profiteor, quia non reprehendo ueteres Chronographos: qui translationem LXX interpretum modo secuti, esse, modo prout libuit probantur habuisse contempti, sicut etiam in processu huiusce opusculi nostri monstrabitur, sed omnibus his Hebraicæ ueritatis integram præfero puritatem, quam præ eminentissimi doctorum, Hieronymus in libris Hebraicorum quæstionum: Augustinus in libris De ciuitate Dei, Eusebius ipse Chronographus in tertio historiae Ecclesiasticæ libro: ex uerbis Iosephi historici, aduersus Apionem Grammaticum scribentis, breuiorem temporum seriem, quam in LXX. editione uulgò ferunt continere comprobant: neq; hanc amplius sequendam, etiam hi qui LXX. magnis diuinisq; libris ad cælos tollunt, dubitant: quorum quisq; dicta perspexerit, credo mox nostrum laborca-

lumniam facere desistet, si non hunc tamen iudicis, quod absit, contemplatur obtutibus. Verum ut unq; ferant hæc mea scripta legentes, primo editum pro captu meo libellum, tibi dilectissime abbas Hucbercte percurrendum offero: multum deprecans; ut si quid in eo tu uituperabile deprehenderis, statim mihi corrigendum inlines. At ubi ordinatè ac rationabiliter actum uideris, mecum Deo qui donauit, & sine quo nihil possumus facere, deuotus gratias agas. Si quem sane uel tilud offendit, cur aliquid de huiusmodi negotio tentare præsumperim: quare de his quæ sparsim in ueterum scriptis inueniri poterant, ipse nouum opus condere studuerim, audiat, dicente sancto Augustino: quia ideo necesse est plures à pluribus fieri libros diuerso stylo, non dicente sancto Augustino: quia ideo necesse est plures à pluribus fieri libros diuerso stylo, non diuersa fide, etiã de quæstionibus eisdem, ut ad plurimos res ipsa peruenit: ad alios sic, ad alios autem sic. Audiatur & me pro me simpliciter respondentem: cui displicet, uel superfluum uidetur, quod hæc rogatu fratrum undecunq; collegi, uniusq; libelli tenore concludi, dimittat ea legendam, danti quis uelit. & ipse de communibus patrum fontibus, quæ sibi suisq; sufficere arbitretur hauariens, mecum nihilominus debita fraternitatis intemerata iura custodiat.

Ad Lectorem.

Mos est scriptorum, ut in initijs librorum tria ponant: personam uel locum, & tempus: ideoq; hæc tria requirenda sunt. Persona dicitur, eo quod per se sonat: id est per se sonando se ipsam demonstrat. Locus dicitur a locando, eo quod ibi aliquid collocetur. Est autem locus situs uel positio: quia quicquid corporeum est, loco continetur, & non potest esse nisi in loco: id est, quicquid dextrum & leuum, ante & retro, supra & subtus habet, locale & corporeum est. quod autem his caret, incorporeum & ilocale, id est spirituale est.

Quid sit tempus, inuenies capitulo primo. Locus est, monasterium beatorum apostolorum Petri & Pauli, quod est ad ostium Uiramiensis, & iuxta anem Tinam, in loco qui uocatur Ingruum: quod etiam beatus pater Bist, cognomento Benedictus, construxit, cum cooperatore ac socio eiusdem operis Ceolfido, qui post ipsum Benedictum, ipsius monasterij abbas per triginta annos extitit. Tempus magni Caroli, filij Pippini, filij Ansigisi, qui genuit Pippinũ patrem Caroli. Persona BEDÆ, qui ut ipse in sequentibus demonstrat, gentis Anglorum indigena fuit. Est igitur quædam Oceani insula, cui quondã Albion nomen fuit, & modo Britannia dicitur, inter septentrionem & occidentem locata, Germania, Gallia, Hispania, maximis Europæ partibus multo interuallo aduersa. Hæc in præsentem iuxta numerum librorum, quibus lex diuina scripta est, quinque gentium linguis, unam eandemq; summæ ueritatis & ueræ sublimitatis scientiam scrutatur & confitetur, Anglorum uidelicet, Britorum, Scotorum, Pictorum & Latinorum, quæ meditatione scripturarum cæteris omnibus est facta communis. Interpretantur autem Angli secundum beatum Gregorium, quasi angeli, ob pulchritudinem corporum. De quoru scilicet Anglorum prosapia, Venerabilis Beda originem duxit: qui natus in territorio prædicti monasterij, cum esset annorum septem: cura propinquorum datus est educandus reuerendissimo abbati Benedicto, ac deinde Ceolfido: cunctumq; ex eo tempus uitæ in eiusdem monasterij habitatione peragens, omnem meditando scripturis operam dedit, atq; obseruantiam disciplinæ regularis, & quotidianam in ecclesia cantandi curam, semper aut discere aut docere, aut scribere dulce habuit. Decimonono autem uitæ suæ anno diaconatum: tricesimo gradum presbyteratus: & trunq; per ministerium reuerendissimi episcopi Ioannis, iubente Ceolfido abbate, suscepit. Ex quo tempore accepti presbyteratus usq; ad annũ ætatis suæ L X I. scripturam sanctam ex opusculis uenerabilium patrũ breuiter annotare, siue etiam ad formam sensus & interpretationis eorum superadhibere curauit. In principium Genesis usq; ad natiuitatem Isaac, & eiectionem Ismaelis, libros IIII. De tabernaculo & uasis eius, ac uestibus sacerdotum, libros IIII. De ædificatione templi allegorice, libros III. Item in Regum librum, x x x. quæstiones. In Prouerbia Salomonis, libros III. In Cantica canticorum, libros VII. In Ezram & Neemiam, libros III. In librum beati patris Tobia, explanationis allegorice de Christo & Ecclesia, librum I. Item capitula lectionum in Pentateuchũ Moysi,

Moysi, Iosue, Iudicum. In libros Regum, & Verba dierum. In librum beati patris Iob. In parabolas, Ecclestaen. In Euangelium Matthæi, libros IIII. In Euangelium Marci, libros IIII. In Euangelium Luca, libros V. In Euangelium sancti Ioannis. In Apostolum quæcunq; in opusculis sancti Augustini exposita inuenit, cuncta per ordinem transcribere curauit. In Actus Apostolorum lib. II. In epistolas sex canonicas, libros singulos. In Apocalypsin sancti Ioannis, libros III. Item librum epistolarum ad diuersos: quarum de sex ætatibus seculi una est. De ratione bissexti una. De æquinoctio iuxta Anatholium uena. Vitam sancti patris monachi simul & antistitis Cuthberti, & prius heroico metro, & postmodum plano sermone descripsit. Historiam Ecclestaicam suæ insulæ ac gentis, in libris quinque. Martyrologium de natalitijs sanctorum diebus, in quo omnes quos inuenire potuit, non solum qua die, uerum etiam quo genere certaminis, uel sub quo iudice mundum uicerint, diligenter annotare studuit. Librum hymnorum diuerso metro siue rhythmo. Librum de Orthographia, alphabeti ordine distinctum. Item librum de metrica arte, & huic adiectum alium de schematibus siue tropis libellum: hoc est, de figuris modisq; locutionum, quibus scriptura sancta contexta est. De natura rerum: & de temporibus libros singulos. Inter quæ omnia composuit hunc pulcherrimũ librum, anno uidelicet iuxta Dionysium ab incarnatione Domini DCC. x x v. quem titulauit De temporibus, siue de ratione temporum, ac postea nouem feliciter uixit annos, migrantq; ad Christum, pro cuius amore præsens contempsit seculum.

De trimoda temporum ratione. Caput primum.

TEMPORA igitur à temperando nomen accipiunt, siue quod unumquodq; illorum spacium separatim temperatum sit: seu quod momentis, horis, diebus, mensibus, annis, seculisq; & ætatibus omnia mortalis uitæ curricula temperentur. De quibus singulis, prout Dominus dederit, exposituri, primò Lectorem admonemus, trimoda ratione computum temporis esse discretum. Aut enim natura, aut cõsuetudine, aut certè autoritate decurrit. Et ipsa quidem autoritate bifariè diuisum: humana uidelicet, ut Olympiadas quatuor annorum, nundinas nouem dierum, indictiones x v. annorum ambitu celebrari. Diem quoq; qui ex quadrantibus cõficitur, mensis Februarii uel Augusti intercalari Gregi, Aegyptij, Romaniq; pro suo quicq; captu iusserunt. Diuina autem, ut septima die sabbatum argi, septimo anno à rurali opere uacari, quinquagesimum annum iubileum uocari in lege Dominus præcepit. Nam et si barbaræ gentes hebdomadas habere probentur, à populo tamè Dei mutasse non latet. Consuetudine uerò humana firmatum est, ut mensis xxx. diebus computetur, cum hoc nec solis, nec lunæ cursui conueniat. Siquidem lunam duodecim horis minus, salua ratione saltus: solem uerò decem horis & dimidia plus habere. qui solertius exquisiere testantur. Porro natura duce repertum est, solis annum ccc lxxv. diebus, & quadrante confici: lunæ uerò annum, si communis sit, ccc lxxxiii. Si embolismus, ccc lxxxiiii. diebus terminari, totumq; lunæ cursum decennouenali circulo comprehendere. Sed & errantia sidera suis quæq; spacijs zodiaco circumferri, quæ natura non iuxta ethnicorum demeritiam dea creatrix una de pluribus, sed ab uno uero Deo creata est, quando sideribus cœlo inditis præcepit, ut sint in signa, & tempora, & dies & annos.

GLOSSAE IN CAPVT I. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Bridefero Rameliensi.

Tempora igitur à temperamento nomen accipiunt, siue quod unumquodq; illorum spacium separatim temperatum sit, &c. Vnumquodq; tempus ab altero temperatur, sicuti dicit in post, ubi de temporibus loquitur: & omnes fructus in temporibus à frigore, calore, pluuia, temperamentum assumunt, & ab ipso temperamento tempora uocantur. Illorum, scilicet temporum. Temperatum sit, scilicet ab altero: secretum ab inuicem, ut uer. Nam aliam temperationem habet quam ætas, similiter, &c. Et de mensibus similiter potest intelligi. Secula dicta à secu deo, à quo gentiles philosophi secula esse putabant. Secus autem Græcum nomen est, & interpretatur forma. Secula namq; generationibus constant, indeq; secula à sequendo dicta: à uerbo scilicet sequor, quia sequuntur. Abentibus enim alijs, alij succedunt. Annis siquidem quinquaginta, seculum terminari dicunt. Hinc est quod ille Hebræus aure pertusa, seruire iubetur in seculum: hoc est, usq; ad annos quinquaginta. Actas est tempus, quod de multis instruitur. Nam etas pro uno anno, & pro septem, & pro centum, & pro quouis tempore ponitur. Temperantur, Bedæ tom.,

doctrinam significat: cum aspiratione, doctrinam ueram, & scientiam perfectam. Genituris, natiuitatibus, id est, quales sint futuri, utrum boni an mali. Contendunt, certant in duodecim signa. Dicunt enim mathematici, quia ille qui nascitur sub signo piscium, piscator erit. Et reliqua quæ beatus Gregorius in homelia de Epiphania Domini sapienter destruit.

In punctos duodecim.] Maiores sunt isti ceteris punctis prædictis, & his utuntur mathematici. Vnus enim ex his punctis continet unam horam in se.

In ostenta LX.] Ostentum est ostensio signi alicuius. Fatum, fortunatum euentum. Virgilius: Fatum quicquid dii santur, aut bonum aut malum. Quæ observatio scilicet Mathematicorum in stellis.

Omnes quidem resurgemus.] Hieronymus, An iuxta quædam exemplaria, non omnes quidem dormiemus. Omnes immutabimur, scilicet in gloriam.

In atomo.] Augustinus, in summa celeritate. Atomos Græcè, in diuisibile interpretatur. In ictu oculi.] Ictus oculi est celerissima radiorum ex pupillis emissio, in id ad quod tendunt. Tuba: id est, præconio aut signo. Subaudis, ideòque sine illa obseruatione mathematicorum debemus uti hoc sicet & Apostolus.

Quia etsi calculatores necessariò discernant.] Calculatores uerò à calculo nomen acceperunt. Calculus dictus est à calculo lapide. Calci enim, sunt lapilli quidam minutissimi, rotundi & lenes: qui ideo ita uocati sunt, quia calcari sine molestia queunt, quibus ueteres omnia numerabant. Antiqui enim ante inuentionem numeri nescientes numerare, ex lapillis sua tempora suosque dies numerabant: in prosperitate candidis, in aduersitate nigris. Vnde Persius: Hunc Macrine diem numera meliore lapillo: id est, dido. Discernant, scilicet atomum, ab alijs spacijs temporum. Momentum in oculo à motu palpebræ usque ad aliud momentum: id est, quàm diu palpebræ quiescunt. In una hora sunt quatuor puncti, & faciunt decem minuta, id est, quadraginta momenta: quæ quadraginta momenta, quindecim partes reddunt. A principio ortus uniuscuiusque signi, usque ad extremum, duæ horæ peraguntur. Viginti quatuor horæ sunt inter diem & noctem, & duodecim signa sunt in cælo, & ideo unicusque signo duæ horæ pertinent in oriendo. Talis est ratio: Natura est ut sol circueat totam terram in uiginti quatuor horis, & triginta partes sunt: id est, triginta lineæ in uno quoque signo, & per unamquamque de illis uiginti quatuor horis, quindecim de illis lineis apparent in ortu uniuscuiusque signi, quando se erigere inchoat, supra terram ueniens ab imo. Aliiter: Recipit autem hora, scilicet solis quatuor punctos: in quantum uerò ad lunam pertinet, recipit hora lunaris quinque punctos. & hoc facit uelocitas lune. Punctus lunaris habet duo minuta, id est, quintam partem unius horæ. punctus uerò solaris habet duo minuta & semis, partes tres & semis, & quartam partem partis, momenta decem. Minutum habet partem unam & semis, momenta quatuor. Pars habet momenta duo & bisse: id est, duas tertias partes. Quindecim partes, scilicet in ortu signi. Motus cæli in quindecim partibus horam efficit, id est, quindecim partes signiferi in una hora oriuntur uel occidunt, uel de loco ad locum mouentur. Vnaqueque enim pars mouetur duobus momentis & bisse unius momenti: id est, duabus tertijs partibus. Quod spacijs duorum momentorum & bisse unius momenti, quindecies ductum integrum facit horam. Hac igitur ratione una hora quindecim partes habere dicitur. Nam trecentesima sexagesima quinta portio signiferi pars appellatur. Et uiginti quatuor horæ, id est, totus dies quibus sol illam signiferi partem illustrat, & spacijs illud quo illa pars signiferi de loco in locum mouetur, partes appellantur. Sed sicut uariatur mensura horarum, pro longitudine dierum, ita etiam momentorum. Aliquando hora æquinoctialis est, id est, naturalis: aliquando maior uel minor: unde efficitur ut cuiuscunque longitudinis aut breuitatis hora fuerit, quadragesima pars illius momentum appellatur. Recipit autem hora, ut iam dictum est, momenta quadraginta, ostenta sexaginta, uel secundum Mathematicos LXXI . DLX . Et in quibusdam lune computis, scilicet hora noctis recipit quinque punctos. Non enim hæc diuisiones, id est, hora, punctus, minutum, pars, momentum, ostentum, atomus, naturales, scilicet sunt temporum: sed uidentur esse conditiuæ, id est, factitiæ & nominatiuæ, & ab auctoribus inuentæ & nuncupatæ. Calculatores, id est, computatores: dicti à calculo, id est, lapillis, per quos numerando computabant. In duodecim scilicet horas, uel in quatuor scilicet punctos, aut in decem scilicet minuta, aut in quindecim scilicet partes, aut in quadraginta scilicet momenta, aut scilicet cum necesse esset in alias minores, scilicet sicut ostenta sunt & atomi, maioræ scilicet sicut trientes, quadrantes & dodrantes. Anni in dies, & mensures, & hebdomadae, uel dies hebdomadae.

Quid distribuere particulas.] Quid, id est, aliquid, quibus scilicet uocabulis. Alterutrum, aduerbialiter, scilicet quid esset una pars, aut quid altera. Horam, id est, terminum & finem. Hora, id est, tempus oris, cum aspiratione, ceterarum autem rerum sine aspiratione scribitur. Punctos uerò, scilicet appellantes. Punctus est quarta pars horæ, scilicet in sole, id transcensus unius puncti. Punctus à pungendo est dictus, eo quod quibusdam punctationibus certæ designationis in horologijs designetur. Horologium, id est, series horarum, de puncto scilicet in punctum. Minuta, à minore interuallo, scilicet puncti. Nam minutum minus spacijs est quam punctus, decima scilicet pars horæ. Partes, scilicet uocantes, decima quinta pars horæ, à partitione circuli, zodiaci. In unaquaque die currit sol unam partem zodiaci, id est, signiferi, per uiginti quatuor horas, in quantum ad illum attinet cursum, quem facit contra firmamentum: in quantum uerò ad illum, quem facit cum firmamento, eadem pars quam per uiginti quatuor horas in suo cursu peragit, quæ est decima quinta pars dimidij signi, nam dimidium signum quindecim partes habet. Mouetur de loco ad locum, per decimanquintam partem unius horæ: id est, per duo momenta, & bisse unius momenti. Et ideo rectè dicit Beda, quod partes horarum à partibus zodiaci circuli uocantur, dum eadem pars est horæ & pars signi, quamuis bino cursu intelligatur. Et quia diuersæ significationes frequenter inueniuntur, necesse est eas singillatim distinguere. Aliquando enim duodecim signa, zodiaci appellantur partes, siue particule. Et spacijs illud quod sol perficit per horas uiginti quatuor, pars nominatur, uidelicet illa quæ est decima quinta pars dimidij signi, & ipsa hora quindecim partes habere fertur. Partes à partitione zodiaci circuli.

RECAPITVLATIO HVIVS GLOSSAE.

Duos cursus facit sol in cælo: unum cum firmamento, alterum contra firmamentum. Nam quotidiè unam partem graditur in cælo, per uiginti quatuor horas. Istud ipsum tamen cælum uoluit circa terram per uiginti quatuor horas: hoc est, duodecim signa. Dimiduum cælum, id est, sex signa, uoluit per duodecim horas. Et si per duodecim horas uoluuntur sex signa, per duas tantum horas uolunt unum signum. Et si per duas horas uoluit unum signum, dimidia pars unius signi uoluit per unam horam, in qua continetur quindecim partes. Nam triginta partes sunt in integro signo, in dimidio autem signo quindecim partes. Inde decima quinta

quinta pars dimidij signi, hoc est, una pars, mouetur de loco ad locum per decimanquintam partem unius horæ. Et ideo rectè dicit dominus Beda: quia cursus solis per unam partem, id est, per uiginti quatuor horas conficitur. Motio tamen illius unius partis de loco ad locum cum cælo per decimanquintam partem horæ fit. Et hic iterum querendum est, utrum equali spacio temporis uoluitur: illud ipsum cælum circa terram per se, & cum sole uoluitur. Ad hoc respondendum, quia inæqualiter uoluntur. Nam ab ortu solis usque dum oriatur iterum, uiginti quatuor horæ sunt: in reuolutione autem cæli, deest decima quinta pars horæ. Verbi gratia: Orietur sol hodie in prima parte arietis, primo mane: cras tamen oriatur sol in secunda parte arietis, & ante solem, oriatur prima pars arietis tota, in decima quinta parte horæ: inde fit ut post quindecim dies, dimidium signum oriatur ante solem: post integrum autem annum, uoluitur totum cælum ante solem. Inde fit, ut quàm diu sol trecentis sexagesis quinque circuit terram, circueat cælum per se trecentis sexagesis sexies. Nam in una reuolutione superat cælum reuolutionem solis. Quem scilicet zodiacum, trigenis, id est, triginta diebus findunt, id est, diuidunt, scilicet calculatores.

Porro momenta.] In initio motionis, momentum fit. Initium enim motionis, quo mouetur sidus aliquod, momentum dicitur: non tota motio sideris, uel cuiusque rei: sed hoc est cum aliquid sibi, id est, fideri cedere, scilicet à loco: id transire atque succedere, scilicet in loco, quod per foramen aliquod probatur, quando stella aliqua perspicitur. Nam unum signum per duas horas mouetur. Vna stella uelocissima, id est, per unum momentum mouetur. Sentitur, scilicet à calculatoribus. Minimum omnium, scilicet temporum, atomus. In tempore taliter constat. Cum maiora spacia temporis, sicuti est dies uel hora, per punctos uel ceteras minores partes diuidens, ad talem particulam peruenerit: quæ ob sui pusillitatem, id est, paruitatem nullam habeat moram talem, quæ ullo modo diuidi possit, sicuti est ictus oculi, & ipsa scias esse atomum.

Quod ob sui pusillitatem grammaticis potius, quam calculatoribus usibile est.] Scilicet quia calculatores non habent, nisi quod diuidant. Grammatica, est scientia rectè loquendi, & origo & fundamentum liberalium literarum. Hæc in disciplinis per literas communes inuenta est, ut hi iam qui didicerant literas, per eam rectè loquendi rationem sciunt. Grammatica autem à literis nomen accepit. Grammatica enim Græci literas uocant. Ars uerò dicta, quod artis præceptis, regulisque consistat. Attamen Mathematici in explorandis hominum genituris, & cetera quæ sequuntur, iam superius exposita sunt: hic tamen in ordine esse debuisse.

SCHOLIA IN CAPVT II. BEDÆ PRÆSBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Hora est duodecima pars diei.] Diffinit horam temporalem, quam nunc inæquale uocant: alij etiam dicunt planetariam, ea est uniuscuiusque diei naturalis: seu ut uulgo dicitur, artificialis, pars duodecima. Hæc æstiuis diebus longiores esse facile intelligitur, hybernis uerò breuiores, quia spacijs temporis inter solis exitum & occasum non semper æquale est: unde apud bonos scriptores horas solstitiales, maximas intelligimus, brumales uerò minimas. Veluti apud Plautum hora æstiuæ pro longa, huiusmodi horis Romani & Iudei pariter in temporis diuisione sunt usi, quarum prima exordium cepit ex oriente sidere solis, sexta semper in meridie: unde apud Persium in desides iuuenes: Stertimus, quinta dum lineæ tangitur umbra: id est, ut nos iam numeramus, usque ad horam undecimam. Sic & hymni quos ecclesia canit ad preces horarias, distributi sunt, ut hora prima: iam lucis orto sidere, ad sextam: Et ignibus meridiem: hæc horas ubique, ubi horarum mentio fit in sacris Biblijs, oportet intelligere. ueluti in Euangelio, qui hora undecima uenerant, una hora uenerunt ante solis occasum: & apud Ciceronem nona diei hora inserere prouerbialiter. Sunt alie horæ æquinoctiales, quas æquales uocant, quibus ipsi non utebantur nisi ad clepsydram: nos autem ipsi utimur nunc dato signo per rotarum ferrearum machinas, quæ ad temporales horas accommodari non possunt. Veteres pro his machinis solaris sunt usi, quæ non pluribus quam 22. lineis constabant. Vocantur autem æquinoctiales horæ, quod colligantur à partibus circuli æquinoctialis transfactis: ueluti dum æquinoctialis circuli semuncia una exorta est, hora quoque una præterijt, dum duodecim horæ quoque lapsæ sunt. Hæc necesse est contineri hybernis diebus pauciores, æstiuis uerò plures. Hoc ob id pluribus egi, ne in sacris usum horarum æquinoctialium putemus. Locus quem citat Beda, est Ioannis 11.

Recipit autem hora quatuor punctos.] Ampla solaris diuisa habent linearum interualla tribus punctis, unde de prebendunt horarum quadrantes: quemadmodum & in astrolabijs ponuntur singule horæ quadrupartite: & quibusdam machinis ferreis redditur signum ad singulos horarum quadrantes.

Decem minuta.] Intellige minuta uulgaria, non autem physica. Uulgaria minuta dicuntur qualibet portiones integri in partes quaslibet diuisi: ut si æstem diuidas in partes duodecim, quæque duodecima pars minutum est, horum in disciplinis rarior usus. Physica autem minuta, sunt partes quæ fiunt diuisione alicuius facta per sexaginta, ueluti tricesima pars signi, seu (ut recentiores loquuntur) gradus unus diuiditur in sexaginta minuta prima, quorum quodlibet rursus diuiditur in sexaginta alia, quæ dicuntur minuta secunda: illa iterum in minuta tertia, quod fit usque ad denarium. Græci, unde hoc mutuati sumus, sic effecerunt: $\pi\rho\omega\sigma\kappa\lambda\epsilon\pi\alpha$, $\lambda\epsilon\pi\alpha$, $\delta\epsilon\upsilon\tau\omicron\pi\alpha$, $\lambda\epsilon\pi\alpha$, $\tau\omicron\upsilon\tau\alpha$, $\gamma\epsilon\tau\epsilon\pi\alpha$. Horum in mathematicis tantum est usus, ob id annotaui.

Horam uidelicet appellantes.] Hora græca uox est: uocant autem horas Græci & hæc, quas nos deinde quatuor anni partes trimestres, uel, æstatem, autumnum, & hyemem: & Homerus quatuor huius nominis deas celebrat, quæ cæli claudunt atque recludunt. Scholias intelligit per figmentum hoc, partes anni iam dictas.

Partes à partitione circuli.] Hora inæqualis, quindecim habet partes, propterea quod dum hora exigitur, exoriuntur quindecim partes æquinoctialis, seu quindecim gradus, id est, dimidium signum.

Partes item singulas in punctos duodecim.] Horum punctorum, neque etiam ostentorum (ut uocat) apud alios scriptores nullam inueni obseruationem.

DE DIE. CAPVT III.

Dies est aer sole illustratus, nomen inde sumens, quod tenebras à luce disjungat ac diuidat. Nā cum in primordio creaturarum tenebræ essent super faciem abyssi, dixit Deus: Fiat lux, & facta

facta est lux: & uocauit Deus lucem diem. Quæ definitio bifariè diuiditur, hoc est, uulgariter & proprie. Vulgus enim omnem diem solis præsentiam super terras appellat. Proprie autem dies 24. horis, id est, circuitu solis totum orbem lustrantis impletur: qui secum semper & ubiq; lumen diurnum circumferens, nõ minore aerum spacio noctu subter terras quàm supra terras interdum creditur exaltari. Quod multorum quidem & nostrorum, & secularium literarum testatur autoritas. Sed nos unius patris Augustini testimonium ponere sat est. Dicit in libro quæstionum Euangelij secundo, 72. discipulorum summam figuratè explanans: Sicut 24. horis totus orbis peragitur atq; lustratur, ita mysterium illustrandi orbis per Euangelium trinitatis in 24. discipulis intimatur. Vicies enim quaterni septuagies terni dipondius est. Dicit idem in libro de Genesi ad litteram primo: An dicendum est, quod cum cito peractum esset hoc opus Dei, tamdiu stetit lux nõ succedente nocte, donec diurnum spaciũ perageretur: & tandiu mansit nox luci succedens, donec spaciũ nocturni temporis præteriret, & mane fieret diei sequentis, uno primòq; transactor. Sed si hoc dixerò, uereor ne ridear & ab ijs qui certissimè cognouerunt, & ab ijs qui possunt facillimè aduertere, quod eo tempore quo nox apud nos est, eas partes mudi præsentia lucis illustret, per quas sol ab occasu in ortum redit: ac per hoc omnibus 24. horis non deesse per circuitum gyri totius alibi diem, alibi noctem. Et paulo post, commemorata Ecclesiasticis sententia de sole: Australis ergo pars, inquit, cum habet solem, nobis dies est: dum autem partem aquilonis circumiens peruehitur, nobis nox est: non tamen in aliam partem non est dies, ubi præsentia solis est: nisi forte poeticis figmentis cor inclinandum est, ut credamus solem mari se immergere, atq; inde lotum ex alia parte mane surgere. Quanquam si ita esset, abyssus ipsa præsentia solis illustraretur, atq; ibi esset dies: posset enim & aquas illuminare, quando ab eis non possit extingui. Sed hoc monstruosum est suspicari. Ante uerò solis creationem primitiua lucis circuitu, quod nunc per solem fit, agebatur: primo quidem secundoq; die aquas abyssi, quæ omnem terram texerant: tertia uerò aere uacuum sua circumuagatione lustrantis. Sunt etenim quidam patrum, qui in eo quod scriptum est: In principio creauit Deus cælum & terram, terra autem erat inanis & uacua, & tenebræ erant super faciem abyssi: in formem cæli, terræ & aquæ, omniumq; elementorum consensionem putent esse designatam, ita ut nec aqua, nec terra, nec cælum, sed eorum omnium una, ut ita dixerim, seminaria sit indicata materies. Ideoq; non inuenientes mundi locum, primæ lucis capacem, necessariò cuncta quæ de septem primis diebus legunt aliter, quàm consuetudo nostri seculi se tenet, altius perscrutando dogmatizant. Sed multò facilius est sensus, si iuxta traditiones patrum atq; catholicorum, cæli nomine circulus cæli superioris intelligatur esse monstratus. Terra nomine tellus ipsa, suis quibusq; ut nunc est, finium spacijs inclusa: excepto quòd nihil uidentium germinum, nihil uiuentium produxerat animantum. Abyssi uocabulo infinita aquarum diffusio, omnem alluentium terram, in quarum medio postmodum firmamentum cæli esse factum commemoratur. Deniq; sanctus Clemens apostolorum discipulus, & Romanæ ecclesiæ tertius post Petrum episcopus, in sexto historiarum suarum libro ita scribit: In principio fecit Deus cælum & terram, terra autem erat inuisibilis & incomposita, & tenebræ erant super abyssum, & spiritus Dei ferebatur super aquas. Qui spiritus Dei iussu Dei, quasi ipsa conditoris manus lucem se parauit à tenebris, & post illud inuisibile cælum, istud uisibile produxit: ut superiora quidem habitacula faceret angelis, inferiora uerò hominibus. Propter te ergo iussu Dei aqua, quæ erat super faciem terræ fecerit, ut terra tibi produceret fructus. Consentit huic Ambrosius Mediolanensis antistes, in libro Hexameri secundo. Sed & Basilius Cæsareæ Cappadociæ episcopus, qui in quarto eiusdem operis libro: Velamentum inquit, aquæ, ut appareat arida. Velamentum subducitur, ut conspicua fieret quæ interim non uidebatur. Hieronymus quoq; sacræ historiæ doctissimus interpres, in expositione prophetice sententiæ, qua dictum est: Qui dicebas in corde tuo: In cælum ascendam, super sidera Dei exaltabo solium meum, meministi cæli superioris, ita scribens: Vel antequam de cælo corrueret, ista dicebat, uel postquam de cælo corruit: Si adhuc in cælo positus, quomodo dicit, Ascendam in cælum: Sed quia legimus, Cælum cæli Domino, cum esset in cælo, id est, firmamento: in cælum, ubi solium Domini est, cupiebat ascendere, non humilitate, sed superbia. Sin autem postquam de cælo corruit, ista loquitur, uerba arrogantis debemus intelligere, qui nec præcipitatis quiescat, sed adhuc sibi grandia repromittat, non ut inter altra, sed super astra Dei sit. Quantum ergo nobis uestigia patrum sequentibus conicere datur, cum diceret Deus, Fiat lux, mox tenebræ quæ abyssum texerant, abierunt, & lux ab oriente medias inter undas emergens, cunctam terræ superficiem operuit latitudine sui fulgoris, boreales australesq; necnon & occiduas oras attingens: paulatimq; se completo diei unius spacio subducens, inferiora terræ gyrandò subiit, atq; aurora procedente, diem secundum tertiumq; simili ordine compleuit: hoc tantum à solari luce differens, quod caloris fotu carebat: & quia sidera nondum erant, præcis adhuc tenebris noctes illas relinquebant obscuras. Quod si cui uideatur inaredulum, meatus aquarum luminis esse capaces, uideat opera nautarum, qui olei aspergine perspicuum sibi profundum maris efficiunt, ut intelligat rerum conditorem Deum multò amplius sui oris afflatu quantamlibet aquarum profunditatem illustrare potuisse: maxime cum tenuiores tunc aquæ fuisse credantur, priusquam eas conditor in congregationem unam cogeret, ut apparere posset arida. Et diem quidem uulgarem Dominus sententia quam & supra posuit, definiuit, dicens:

Clemens liber
historiarum.

Nautæ olei aspergine profunda rimantur.

dicens: Nonne duodecim horæ sunt diei: Moyses autem proprium ita descripsit. Et factum est, in quiens, uespere & factum est mane dies unus. Quem Hebræi, & Chaldæi, & Persæ sequentes iuxta primæ conditionis ordinem diei cursum à mane ad mane deducunt: umbrarum uidelicet tempus luci supponentes. At contra Aegyptij ab occasu ad occasum. Porro Romani à medio noctis in medium: Umbri & Athenienses à meridie ad meridiem dies suos computare maluerunt. Diuina autem auctoritas, quæ in Genesi dies à mane usq; ad mane computandos esse decreuit, eadem in Euangelio totius diei tempus à uespere inchoari, & consummari sanxit in uespera: quia qui in exordio mundi prius lucem uocauit diem, deinde tenebras noctem, ipse in fine seculorum primo noctem gloria suæ resurrectionis illustrauit, sic diem se discipulis ostendendo consecrauit: quos etiam uespera procedente conuocando, & se palpandum offerendo, spiritus quoq; sancti gratiam tribuendo plenius suæ resurrectionis fide confirmauit. Et quia tunc post creatam lucem factum est uespere & mane dies unus, nunc autem uespera sabbati lucefcit in prima sabbati, ipsa mutatio temporis nos quoque à paradisi quondam lumine translatos in cõuallem lachrymarum, iam modò à peccatorum tenebris ad cœlestis gaudium transferendos esse designat. Neque enim aliter quàm nocte diei præposita potest explicari, quod Dominus in exemplum Iona tres dies & tres noctes in corde terræ fuerit: ubi synecdochicè, si diei parafceues partem, qua sepultus est, cum præterita nocte, pro nocte ac die accipies, hoc est pro toto die sabbati noctem, & diem integram, & noctem Dominicam cum eodem die illucescente, ac per hoc incipiente partem pro toto: habes profectò triduum, & tres noctes. Merito autem quæritur, quare populus Israel, qui diei ordinem iuxta Moysi traditionem à mane semper usq; ad mane seruabat, festa tamen omnia sua, sicut & nos hodie facimus, uespere incipiens, uespere consummarit legislator edicente: A uespera usq; ad uesperam celebrabitis sabbata uestra.

GLOSSAE IN CAPVT III. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: auctore Brideseo Ramensi.

Dies est aer sole illustratus, nomen inde sumens, quòd tenebras disjungat ac diuidat. Scilicet à luce. Dies dicitur à disjungendo, eo quòd lucem diuidit à tenebris. Dies enim naturaliter est spaciũ temporis uiginti quatuor horarum, ab ortu ad ortum. Dies enim geminè appellari solet. Proprie à solis ortu, donec rursus oriatur: abusiue, à solis ortu usq; quo ueniat ad occasum. Mystice quoq; dies imaginem legis portat. Sicut enim diei claritas obscura tenebrarum illuminat, ita & lex uiam uitæ demonstrans, depellit tenebras errorum, lucem declarat ueritatis, & iniquorum peccata arguens, bonos ad meliora perducit. Dixit Deus: Fiat lux, & facta est lux. Si autem quæritur, quibus in locis iubente Deo facta sit lux, cum abyssi adhuc omnem terræ amplitudinem contegeret: patet profectò, quia in superioribus eiusdem terræ partibus, quas & nunc diurna solis lux illustrare consueuit, tunc principalis lux emicuit. Non igitur totas mundi tenebras luce dispulit infusa, sed ab una illum parte illustrans, aliam reliquit obscuram. Et si rursus quærit aliquis, quale potuerit esse lumen diurnum ante creationem siderum: non ab re est credi, quòd tale fuerit, quale uidemus quotidie mane, proximate scilicet solis ortu, & necdum terris apparente: quando lucet quidem obtulis stellarum radijs dies, sed minime adhuc dicitur, sol oriatur, resulget: unde nulla tunc esse discretio temporum potest, diei solum & noctis poterat. Item: Dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux, & uocauit Deus lucem diem. Remigius: Dixit Deus non uoce carnea, nec motu labiorum: sed dixit, id est, uoluit. Velle enim eius, dicere est. Unde scriptum est: Dixit, & facta sunt. Vel etiam dixit, id est, filiũ genuit, per quem omnia facta sunt.

Fiat lux. Lux dicitur à luendo, id est, purgando tenebras. Lux autem illa non eiusmodi erat, quæ nunc est sole super terras posita, sed qualis esse solet, uel ante solis ortum, uel post eius occubitum. Et uidit Deus lucem quòd esset bona, non quòd tunc primum uiderit, in cuius præsentia semper hoc fuit: sed uidit, id est, uideri à nobis uoluit lucem esse bonam. Sunt etenim quidam patrum, qui in eo quòd scriptum est, in principio creauit Deus cælum & terram, terra autem erat inanis & uacua. Beda in Genesi: Non in principio temporis creauit Deus cælum & terram. Deus enim fecit tempora, & ideo antequam faceret tempora, non erant tempora. Non enim possumus dicere, quando Deus nondum aliquid fecerat, ideo non in principio temporis fecit Deus cælum & terram: sed principium filius est accipiendus. Quòd ergo dictum est, in principio creauit Deus cælum & terram: materiam totius creaturæ ostendit, rationalis & corporalis, angelorum & huiusmodi. Vtrunq; igitur fecit Deus, materiam & formam: & uox & uerbum simul fit, quamuis uox prior sit origine. Unde scriptum est: Qui fecisti mundum de informi materia. Proinde duas res ante omnem diem & ante omne tempus condidit Deus, angelicam creaturam, & informem materiam: quamuis simul omnia facta sint, ut Salomon ait, Qui uiuit in æternum, creauit omnia simul, sed ut diximus, origo materie informis, antecedit formatam speciem, sicut uox uerbum. Itaq; non omnia ex nihilo fecit Deus, sed quædam ex nihilo, quedam ex aliquo. De nihilo, mundum, & angelos & animam: ex aliquo hominem. Deniq; sanctus Clemens apostolorum discipulus, & Romanæ ecclesiæ tertius post Petrum episcopus, in sexto historiarum suarum libro, ita scribit: In principio fecit Deus cælum & terram, terra autem erat inuisibilis & incomposita: & tenebræ erant super abyssum, & spiritus Domini ferebatur super aquas. Remigius: Plato tria dixit esse principia, Deum uidelicet, exemplar & materiam: & Deum non quasi auctorem ex nihilo cuncta creasse, sed quasi opifici ei in rebus creandis, materiam adiutoriam præstitisse. Aristoteles autem duo dixit esse principia, materiam scilicet & speciem: tertium quiddam, nescio quia uolens dicere, operatorium appellauit. Quorum erroribus obuians Moyses, utpote à Domino electus, ueritatem rei demonstrauit: ostendens Deum ex nihilo cuncta formasse, non quidem in tempore, sed in initio temporis, dicens: in principio. Dum dicit, in principio, & subauditur temporis: patet proculdubio, tunc tempus coepisse, quòd ante minime erat. Creauit Deus cælum & terram. Cælum non istud uisibile firmamentum accipere debemus: sed illud empyreum, id est, igneum: uel intellectuale cælum, quòd non ab ardore, sed à splendore igneum dicitur, quòd statim repletum est angelicis spiritibus, de quibus in Iob dicitur: Cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei.

Terra

teles. Alij, quod idem ualet, spacium inter solis exortum & occasum. Est autem definitio diei naturalis, quam literatorum uulgo ar- tificialem appellat. Beda uulgarem uocat. Alius est dies ciuiliis, quem nunc naturalem uocant: spacium quo sol terram supra ac infra circumuoluitur, quod fit spacio horarum æquinoctialium, X. X. IIII.

Nomen inde sumens quod tenebras à luce dislingat atq; diuidat.] Diem Festus à Deo deducit: alij à dio, quod significat lumē sub cœlo diurnum: unde sub dio dicimus extra tecta. Ego arbitror diem dici à Ioue, quem Græci dia uocat. Nam solem etiam per Iouem intelligimus, ut testatum est uulgo Orphei uersiculo:

Et Iuppiter, Diespiter quod diei pater sit, atq; lucis.

Nisi forte poeticis figmentis.] Inuenti sunt etiam philosophi, qui serid disputarent, solem dum occideret, mergi ac extingui humore: accendi autem rursus, dum oriretur. Euerunt in hac opinione Epicurei, quos & Lucretius sequitur. Vide Strabo- nis primum de Geographia. Verum solem tam expedito spacio infra terras ferri, ut supra, iam uulgo quoq; non est incognitum.

Vmbri & Athenienses.] Memoria lapsus Bedam existimo, dum passim constat Athenienses diem ab occasu solis inci- pere: qua de re lege apud Gellium & Macrobius plura.

VBI PRIMVS DIES SECVLI SIT. CAPVT IIII.

QVo sanè in loco primus seculi dies sit, nonnulli quærentes, VIII. Calendarum Aprilium: alij XI. Calendarum supra scriptarum die magis adnotatum putarunt, uno utriq; hoc est, æqui- noctij argumento nitentes, quasi rationi congruat, ut quia Deus æquis in principio partibus lu- cem tenebrasq; diuiserit, ibi præcipue tunc caput mundi, ubi nunc æquinoctiū fieri credatur: be- ne quidē inquirentes, sed non plene qd dicerent prouidentes, multo utiq; peritius acturi, si tēpus æquinoctij non primo diei quo lux, sed quarto quo luminaria sunt facta, potius adsignarēt. ibi nā que temporis initium statuit, qui luminariis conditis dixit, Vt sint in signa, & tēpora, & dies, & annos. Nam præcedens triduum, ut omnibus uisum est, absq; ullis horarum dimensionibus, ut- pote necdum factis syderibus, æquali lance lumen tenebrasq; pendebar: & quarto demum mane sol à medio procedens orientis, horis umbratim suas per lineas currentibus, æquinoctium quod philosophi quartam partem Arietis appellant, eundemq; peracto anno circuitu, post dies CCC LXV. & sex horis repetiturus, cuius argumento quadrantis efficitur, ut ipse uernalis æquinoctij punctus modo mane, modo meridie, modo uespere, modo medio noctis occurrat: luna e contra- riō uespere plenissima, neq; enim quid imperfectum creator æquisimus instituit, si illis una ful- gentibus, ac medio apparens orientis, quartam partem libræ, qua æquinoctium autumnale ad se uerant, tenuit, initiumq; paschale suo consecrauit exortu. Neq; enim alia seruanda paschæ regu- la est, quam ut æquinoctium uernale plenilunio succedente perficiatur: at si uel uno die plenitu- do lunæ præcesserit æquinoctium, iam non primi mensis, sed ultimæ luna putetur. Oportet enim, ut sicut tunc primo sol potestatem diei, deinde luna cum stellis potestatem noctis accepit, ita & nūc ad insinuandum nostræ redemptionis gaudium, primo dies noctem longitudine adæquet, ac deinde luna plenissima eam luce perfundat, certi utiq; mysterij gratia: quia uidelicet sol illi crea- tus omnium illuminator astrorum, æternam ueramq; lucem significat, quæ illuminat omnem ho- minem uenientem in hunc mundum. Luna autem & stella, quæ non proprio ut dicunt, sed adu- titio, & à sole mutuato lumine fulgent, ipsum ecclesiæ corpus, & quosq; uiritim sanctos insinuat: qui illuminari, non illuminare ualentes, cœlestis gratiæ munus accipere sciunt, dare nesciunt. At qui in celebratione maximæ solemnitatis Christus ecclesiæ debuit anteponi, quæ non nisi per il- lum luceret. Nam si qui plenilunium paschale ante æquinoctium fieri posse contenderit, osten- dat uel ecclesiam sanctam priusquam saluator in carne ueniret, extitisse perfectam: uel quem li- bet fidelium ante prouentum gratiæ illius aliquid posse supernæ lucis habere. Neq; enim linera- tione paschalis obseruantia temporis, qua mundi salutem & figurari & uenire decebat, ita diui- nitus est procurata, ut neq; prima die qua lux facta est: neq; secunda, qua firmamentum: neq; ter- tia, qua arida apparuit: neq; mox quarta inchoante, qua sol æquinoctialis tanquā è thalamo pro- celsit, sed ad uesperam tandem oriente luna fortiretur exordium. Expectata est enim hora, quæ il- laminationem ecclesiæ olim in Christo uenturam designaret. Vt sicut in mysterio sacrificij cœle- stis nec uinum solum, nec aquam solum offerre licet: ne uidelicet ipsa oblatio uel Deo tantū, uel homini conueniat: sed saguinē, qui torculari crucis expressus est, nostræ fragilitatis aqua tēpera- mus: granū quoq; frumenti, passionis mola contritum, aqua miscemus, ut iuxta qd Apostolus ait, Adhærentes domino, unus cum eo spiritus effici ualeamus. Ita etiam in eiusdem sacrificij tē- pore obseruando, nec solis tantummodo cursum quæritemus, quasi dominum quidem creden- tes, sed ultra nostræ curam sublimatum, iuxta eos qui dicunt: nubes latibulum eius: nec nostra cō- siderat, & circa cardines cœli perambulat. Nec item lunæ solius plenū captemus exortum, qua si iuxta Pelagianos absq; gratia superna beati esse non queamus: uerum iuxta eum qui dixit: De- us meus misericordia eius præueniet me. In nostra Paschæ celebratione æquinoctialem solis ex- ortum, cuncta uidelicet tenebrarum offendicula deuincens, plenilunio nostræ deuotionis eue- stigio sequente, dedicemus. Hanc Mosaicæ Paschæ rationem die proprie resurrectionis perfectit, qui

Obseruanda Paschæ ratio.

Sol Christus, luna ecclesia.

Paschæ exor- dium.

qui non uenit soluere legē, sed adimplere. De quibus singulis suo loco consequentius, prout Do- minus dederit, exponemus: nunc admonere contenti, XI. Calendarum Aprilium die occursum æquinoctij, & ante triduum, hoc est, XV. Calendarum earum dem- primum seculi diem esse notā- dum: cuius ad indicium primitus ibi reor antiquos initium Zodiaci circuli uoluisse præfigere. Neq; enim illa die uel Romanorum, uel Græcorum, uel certe Aegyptiorum mensis annus ue cur- ius hoc causa fieret, oritur: sed nec ab his gentibus, quamuis se Græci iactitent, uerum ab antiqui- oribus Chaldæorum astrologia cœpit, à quibus Abraham patriarcha, ut Iosephus testatur, edo- cuit, ut Deū cœli syderūq; conuersione cognouit, ipsam mox disciplinam ueracius intellectam Aegyptiorum genti aduexit, cū apud eos exularer. Nā & in libro beati Iob, qui non longe post Abraham extitit, mazaroth, id est, signa horoscopi legimus. Igitur iuxta Zodiaci quidem diuissi- onem XV. Calendarum Aprilium die, quando facta est lux, sol Arietis signum ingreditur. Iuxta uero primæ suæ conditionis ordinem XI. Calendarum supra scriptarum initium sui circuitus, & omnium simul temporum caput attollit, iuxta quod Anatholius Laodicæ Antistes de æqui- noctio scribens euidentur astruit: In qua inquit, die inuenitur sol non solum conscendisse pri- mam Signiferi partem, uerum etiam quadrantem in ea die iam habere, id est, in prima, ex XII. partibus. Hæc autem particula prima ex duodecim uernale est æquinoctium, & ipsa est initium mensium, & caput circuli, & absolutio cursus stellarum, quæ planetæ, id est uagæ dicuntur, ac fi- nis duodecimæ particule, & totius circuli terminus. Vbi & uertissimè intellexit, & elegantissi- mè prompsit, non nisi in æquinoctio uernali, quantum ad naturā, caput esse Signiferi, & ibi XII. signa, quæ ab illo particula nuncupatur, initium ibi habere & terminum, ibi quadrantem, quem his sextum dicimus, ibi saltem lunæ incipere ac finire, ibi annū magnum, hoc est, planetarū cur- sum, exordium sinemq; fortiri.

Abrabæ astro- logie peritus.

GLOSSAE IN CAP. IIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Bredeferto Rameliensi.

Ibi nanq; temporis initium statuit, qui luminariis conditis dixit: ut sint in signa, & tempora, & dies & annos. Nam præcedēs triduum, ut omnibus uisum est, absq; ullis horarum dimensionibus, utpote necdum factis sideribus, æquali lance lumen tenebrasq; pen- debat. Priusquam sidera fierent, non erat quibus ordo temporum annotaretur indicijs: non erat unde meridiana hora dimosceretur, antequam sol medium cœli conscenderet igneus orbem: non unde cætera diei noctisq; signarentur horæ, donec astræ polium, æquali inter se forte die noctūq; diuiderent. Nam totum illud triduum superius, in deserto cursus sui processu transierat, nullam penitus di- mensionem horarum habens: utputa, quia lumine primario adhuc generaliter omnia replente, nullumq; caput habente, quod nunc de sole accipit, nusquam radij ardentiores illuxerant, nulla sub caute uel arbore quasi remotior umbra frigebat. Vt sint in signa, & tempora, & dies & annos: hoc uel propter terminum paschalem dicitur, quia luna signum est paschalis termini, qui non nisi in deci- ma quarta luna celebratur: uel quia sidera signa sunt nauigantibus per mare, uel iter agentibus per Libyam, ubi uestigium itineris ad motum uentis dissipatur. Et quarto demum mane sol à medio procedens orientis, horis umbratim suas per lineas currentibus, æqui- noctium quod annuatim seruaretur, inchoauit, illam enim uim per omnia sol habuit primo creatus, quam nunc habere creditur. Ante creationem solis non erat tempus neq; hora: quia uidelicet non erat qui umbram faceret, per quam temporis uel horæ fieret deter- minatio. Aequinoctium. Sol æquinoctialis fuit creatus, nihil inæquale fecit Deus æquus. Cuius augmento quadrantis efficitur, ut ipse uernalis æquinoctij punctus, modo mane, modo meridie. Prima positio solis in ariete, modo primo anno mane, meridie secundo an- no, uespere tertio anno, medio noctis, quarto anno occurrat, ut sub audias iterum mane. Ita & nunc ad insinuandum nostræ redem- ptionis gaudium, primo dies, noctem longitudine adæquet. Primo dies, id est, prius antecedit Christus, deinde sequatur ecclesia. Li- cet enim nunc, propter Dominice resurrectionis honorificentiam dies sequatur noctem, tamen in æquinoctio secundum primæ con- ditionis ordinem nox sequitur diem, & propter gratiam sacramenti in ipsa nocte sequenti fit adimpletio æquinoctij. Sacramentum autem cur hoc fiat, satis hic dominus Beda demonstrat. Noctem scilicet sequentem, quæ æquinoctio deputatur. Ac deinde luna plea- nissima eam luce perfundat, certi utiq; mysterij gratia. Solaris enim perfectio, quæ est in æquinoctio, antecedere debet, & deinde per-fectio lunaris sequi. Expectata est enim hora quæ illuminationem olim in Christo uenturam designaret, ut sicut in mysterio sacrificij cœlestis, nec uinum solum nec aquam solum offerre licet, sicut non conuenit primus dies, nec secundus, nec tertius, nec quartus, ubi sol fuit procreatus ecclesia, antequam luna uenit in uespere creata: sic nec uinum solum, nec aqua sola debent offerri, antequam sat- quis uina cum aqua commisceatur, & granum frumenti contritum cum aqua mixtum. Et sicut non decet uinum offerri sine aqua, nec aquam sine uino: sic non debet pascha celebrari propter cursum æquinoctialem solis, antequam peruenerit decima quarta luna. Expectata est uespertina hora, per quam intelligitur ecclesia à Christo illuminata. Per matutinam enim horam intelligitur Christus illuminator ecclesiæ: & per uespertinam intelligitur ecclesia à Christo illuminata, ita etiam in eiusdem sacrificij tempore obseruan- do. In paschali festiuitate utrunq; obseruari debet, æquinoctium uidelicet uernale, & luna decima quarta post æquinoctium. Si enim æquinoctij tantum fit obseruatio, quasi credulitatis nostræ in Deum, fit tantum demonstratio, illius prorsus à nobis sublato regimīa- nesi uero decimæ quartæ lunæ tantum obseruatio quasi nil salutis à Christo, sed à seipso humanum genus & habeat & habuerit. Cu- ius ad indicium primatus, ibi reor antiquos initium zodiaci circuli uoluisse præfigere. Cuius primatus, id est, primordij & dignita- tis: ibi, id est, XV. Calend. April. initium temporum. Neq; enim illa die uel Romanorum, uel Græcorum, uel certe Aegyptiorū men- sis annus ue, cuius hoc causa fieret, oritur. In eo quippe die neq; annus neq; mensis Græcorum aut Aegyptiorum inchoatur, & nulla alia causa nisi primordij die in XV. Calend. April. initium zodiaci positum esse deprehenditur. A quibus Abraham patriarcha, ut Iosephus testatur, edocuit. Refert Iosephus duos filios Noe, Sem & Iaphet, inuentores fuisse omnium liberalium artium: tertium uer- o, id est, Cham, magicarum artium fuisse repertorem, sicuti est astronomia, in qua mathematica, & similia. Audientes autem à patre diluuium uenturum, per quod omnia aut igne aut aquis perire poterant, in duabus columnis ex latere & lapide factis, ipsas artes con- scripserunt.

Beda tom.

scripserunt.

scripserunt, ne deleterentur memoria, que sapienter inuenerant: sed transacto diluuiio seruantur, et ad notitiam hominum perueniunt: quarum lapidea columna fertur diluuium euasisse, et hactenus in Syria permanere. Nam et in libro beati Iob, qui non longè post Abraham exiit, Mazaroth, id est, signa horoscopi legimus, non unius significat naturam, sed translatiue dicitur de toto zodia co. Horoscopus horarum speculator, ab hora et ὥροσκοπος. Scopis, id est, uidere. Translatiue tamen totum significat signiferum. Mazaroth, id est, duodecim signa, uel signum multarum stellarum, uel nomina duodecim signorum. Horoscopi, id est, signiferi circuli. Iob filius Tharae de Bostra, rex Idumæorum quartus post Esau, successor Balæ filij Beor, homo gentilis, fide stabilis, humilitate summus, hospitalitate precipuus, in disciplina mansuetus, in elemosynis largus, diues in censu. Extemplo factus egenus locuples, in liberis repente orbatus, tentationi traditus: sed contra tentationem fide religionis armatur. fit gloriosus in certamine: æquanimis in dolore, damna rerum pertulit, funera pignorum doluit, corporisq; uulnera patienter excepit, et inter supplicia semper Deum glorificauit: mala suadentem in super patienter sustinuit coniugem, uerba amicorum superauit, pro tanta uirtute patientie duplici in finem subleuatur remuneratione, recipiens post rerum casum multiplicem claritatem donorum. Post noctem enim tristitie, diem genuit: post fetores ulcerum, casta frangantiam edidit: post abiectiõnem, cornu in unctionem regni promeruit, et tibiam in accentu laudis assumpsit. Vixit autem post plagam centum septuaginta annis, et fuerunt omnes dies uite eius ducenti quadraginta octo, et mortuus est, et sepultus in regione sua. Hunc Hebræi asserunt non fuisse de genere Esau, sed de Nachor fratris Abraham descendisse stirpe, et fuisse eum temporibus patriarcharum. Nachor enim genuit Hus, de cuius stirpe creditur generatus, secundum quod in exordio uoluminis eius notatur: Vir erat in terra Hus, nomine Iob. In libro Hebræicarum questionum, sic dicit sanctus Hieronymus: Prius magis Nachor fratris Abraham, de Melcha uxore eius, filia Aran natus est Hus, de cuius stirpe Iob descendit, sicut scriptum est in exordio uoluminis eius: Vir fuit in terra Hus, Iob nomen eius. Male igitur quidam æstimabant, Iob de genere esse Esau. Siquidem illud quod in fine libri ipsius habetur, eo quod de Syro sermone translatus sit, et quartus sit ab Esau: et reliqua que ibi continentur, in Hebræis uoluminibus non habentur. Hæc autem particula prima ex duodecim, uernale est æquinoctium. Omnia enim ista sunt secundum naturam in ariete, in duodecimo Calend. April. Signa duodecim appellat partes, quorum primum est aries, ultimus pisces. Initium mensium, scilicet anni, uel caput circuli, id est, zodiaci, uel anni. Naturaliter enim in primo signo, ubi sol et luna sunt creata, id est, in ariete, est initium et finis mensium et annorum: et ibi cursus omnium planetarum deligatur, id est, ad unam concordiam uenit, ibiq; omnes circuli iuxta naturam finiuntur. Absolutio Deus finis et terminus laboris, id est, operis.

SCHOLIA IN CAP. IIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Quo sanè in loco primus seculi dtes.] Disputant Theologi quando mundus sit creatus, in uere ne an autumno? Quæstio in autumno mundum creatum, mouentur hac ratione, ne si in uere esset factus, media perissent primi homines, nullis fructibus adhuc maturis. Probabilior sententia, primum diem fuisse dum sol arietis signum teneret. Disputant de hac questione etiam Astrologi: Vnde Iouinianum Pontanum libro primo de rebus cœlestibus.

Mazaroth, id est, signa horoscopi legimus.] Horoscopus est ea pars signi, que aliquo nascente exoritur: ueluti nascente Lucio, exoriebatur octaua pars tauri: eam igitur habet horoscopum, quod et sic efferunt Astrologi: Lucius horoscopum habet in tauro. Homerus ut obseruatum est, in sagittario. Plato in aquario. Vrbs Roma in decima quinta libra. nam et ciuitates habent horoscopum, hinc uerbum ὁροσκοπία, pro quo nos utimur horoscopare: ut nascente Paride horoscopabat Capricornus.

DE NOCTE. CAPVT V.

NOX dicta, quod noc eat aspectibus uel negotijs humanis: siue quod in ea fures latronesq; nocendi alijs occasionem nanciscantur. Est autem nox absentia solis terrarum umbra conditi, donec ab occasu redeat ad exortum, iuxta naturam eius & Poeta inquit:

— Ruit oceano nox,

Inuoluens umbra magna terramq; polumq;

Et Salomon sacris literis expressit: Qui pascitur inter lilia donec aspiret dies, & inclinentur umbræ. Eleganti utiq; sensu decessiõnem noctis inclinãtionem appellans umbrarum. Nam quoniã pro conditionibus plagarum, quibus solis cursus intenditur, & splendorem eius à nobis obiectio terrenæ molis includit, inumbratio illa, quæ noctis natura est ita erigitur, ut ad sidera usq; uideatur extendi, merito contraria uicissitudine, id est, lucis exortu umbras inclinari, noctem uidelicet deprimi pelliq; signauit: quam uidelicet umbrã noctis ad aeris usq; & ætheris confinium philosophi dicunt exaltari, & acuminatis instar pyramidum tenebris lunam, quæ infima planetarum currit, aliquando contingi, atq; obscurari, nullumq; aliud sidus taliter eclipsum, id est, defectum sui luminis pati, eo quod circa fines telluris solis splendor undiq; diffusus, ea libere quæ tellure procul absunt aspiciat. Ideoq; ætheris quæ ultra lunam sunt spacia, diurnæ lucis plena semper efficiat: uel suo uidelicet, uel syderum radiata fulgore. Et quemadmodum nocte cæca procul accensas faces intuens, circumposita quæq; loca eodem lumine perfundi non dubitas, tamen si tenebris noctis obstantibus, non amplius quàm solas facum flammæ cernere præualeas, ita, inquitur purissimum illud & proximum cœlo inane, diffusis ubiq; syderum flammis, semper lucidum sit: sed præpeditis aere crassiore nostris obtutibus, sidera quidem ipsa luce radiantia apparent, uerum red dita ex eis illustratio non apparet. Lunam uero aiunt, cum infimas sui circuli ab lidas plena peti erit, nonnunquam umbra memorata fuscari, donec paulatim centrum terræ transgressa, rursus à sole cernatur. Verum ne hoc omni plenilunio pariat, latitudinem ei signiferi, quæ XII. partium est, diuersamq; ab lido altitudinem succurrere. Nam quia in umbra faciendã tria simul concurrere

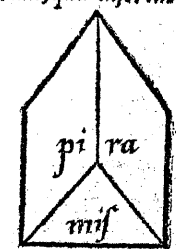
rere necesse est, lucem, corpus, & obscuratum locum: & ubi lux corpori par est, ibi æqualis umbra iacitur: ubi lux corpore exilior, ibi umbra sine termino augetur: ubi lux corpore maior, ibi umbra paulatim rarefendo deficit, argumentantur solem terra esse maiorem, quamuis ob immensam longinquitatem modicus uideatur: atq; ideo noctis umbram quia senlim decrescat, priusquàm ad æthera pertingat deficere. Meminit huius umbræ ac noctis & beatus Ambrosius in sexto hexameron libro ita dicens: An non ille, id est, Moyses, putauit dicendum, quantum de spacio aeris occupat umbra terræ, cum sol recedit à nobis, diemq; obducit, inferiora axis illuminans et quæ admodum in regionem umbræ huius incidens lunæ globos eclipsum faciat? Est autem noctis umbra mortalibus ad requiem corporis data, ne operis auida continuato labore deficeret ac periret humanitas: ut ad animantibus quibusdam, quæ lucem solis ferre nequeunt, ipsis etiã bestijs, quæ præsentiam uerentur humanam, discursandi ubiq; ac uicium queritandi copia suppeteret, iuxta quod in Deilaudibus Psalmista decantat: Sol cognouit occasum suum, posuisti tenebras & facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluarum, &c. Quam mira prouisio creatoris ita temperauit, ut ubi ob solis longinquitatem rigidior, ibi ad opera breuianda & fouenda sit mæbra prolixior: quia & hyeme quàm æstate uniuerso orbilongior: & in ipsa hyeme multo Scythijs quàm Afris est productior: sicut etiam æstate multo longior in Scythia quàm in Africa dies fragar. Nam si non tanto breuior, quanto ardentior Lybiam dies ureret, totam nimirum iam dudum absumeret. Noctis sanè partes sunt VII. Crepusculum, uesperum, conticinium, intempestum, gallicinium, matutinum, diluculum. Crepusculum est dubia lux: nam creperum dubium dicimus: hoc est, inter lucem & tenebras. Uesperum, apparet stella eiusdem nominis, de qua Poeta:

Ante diem clauso componet Uesper olympo. Conticinium, quando omnia conculescunt, id est, silent. Intempestum, media nox, quando omnibus sopore quietis nihil operandi tempus est. Gallicinium, quando galli cantum leuant. Matutinum inter abscessum tenebrarum & auroræ aduentum. Diluculum, quasi iam incipiens parua lux diet: hæc & Aurora, pertingens usq; ad solis exortum.

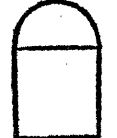
GLOSSAE IN CAPVT V. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideserto Ramesiensi.

Nox dicta, quod noceat aspectibus uel negotijs humanis.] Nox est obscuritas mundi, latibulum malorum, requies iuuiorum. Est autem nox solis absentia, terrarum umbra, conditi mortalibus ad requiem facta, ne opere diutino auida deficeret humanitas: et ubi rigidior, ibi ad opera minuenda, et membra fouenda prolixior. Sicut dies nonnunquam prosperitatem et scientiam diuinæ legis significat, ita et nox in scripturis aliquando tribulationem persecutionis, aliquando ignorantiam et cæcitate morum secundum prophetæ dictum: Nocti assimilauit matrem tuam, factus est populus meus tanquam non habens scientiam, quasi dixisset, Non habens lucem.

Qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies, & inclinentur umbræ.] Qui scilicet Christus pascitur inter lilia, scilicet fidei munditia et candore uirtutum. Aspiret, id est, illuminet. Aliter, Qui pascuntur in lilijs: hoc est, delectantur purissimis et nitidissimis sensibus scripturarum. Donec aspiret dies: hoc est, dies illa donec ueniat æterna, quam desiderabat Psalmista, dicens: Melior est dies una in atrijs tuis super milia. Et inclinentur umbræ: hoc est, transeant moerores et perturbationes istius seculi. Donec aspiret dies, id est, orietur. Apparebit enim dies, id est, orietur: quando ille uerus sol iustitie, id est, Christus apparebit. Et tunc inclinantur umbræ: hoc est, omnia nubila moeroris, et tenebræ presentis seculi pertransibunt. Sed est ipsam literam uelimus aspicere, pulchre expressit ortum diei, et occasum noctis. Nam nox nihil aliud est, nisi umbra terræ, quæ sole sub terras descendente confurgit. Sole autem iterum ascendente, inclinantur umbræ, id est, cadit nox. Pascuntur ergo in lilijs: donec aspiret dies, et inclinentur umbræ: quia sanctorum doctorum in presenti tantum uita necessaria est prædicatio et doctrina. Nam in alia uita postquàm apparuerit æterna dies, et finita fuerit nox presentis seculi, non necesse erit doceri aliquem: quia omnes reuelata facie gloriam Domini contemplantur. Vnde et Dominus dicit per prophetam: Non docebit uir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum, omnes enim cognoscent me à minimo usq; ad maximum. Beatus Ambrosius in libro Hexameron: Queritur qualiter spaciæ aeris occupet umbram terræ, efficiens nobis noctem. Cum sol recedit, diemq; à nobis abducit, tum inferiora axis septentrionalis illuminat. Omne enim corpus facit umbram, et naturaliter umbra corpori adheret, adeo ut etiam pictores corporum umbras, priusquam pinxerint, intantur exprimere, idq; asserant artis non intermittere uim naturæ. Ergo sicut in die cum à parte solis aliquod corpus hominis uel arboris occurrit, ex ea parte qua lumen repercutitur, umbra substitit: sic cum recedente die sol ad eum locum peruenit, ubi occidere dicitur, ibi montium magnitudine à nobis separatur, sic terræ obiectu à septentrionali parte obumbratur aer, adeo ut noctem nobis faciat hæc ipsa umbra terrarum. Quam uidelicet umbram noctis ad aeris usq; et ætheris confinium philosophi dicunt exaltari, et acuminatis instar pyramidum tenebris, lunam quæ infima planetarum currit, aliquando contingi. Et acuminatis tenebris, id est, acutissimis: ab acumino uerbo, et fastigiatis, instar, id est, ad similitudinem pyramidum, id est, sepulchrorum, quæ inferius spaciuntur, et superius acuminantur. Sic tenebræ et umbræ noctis inferius supra terram sunt late et ample, superius uerò angustæ et acutæ, à quibus luna dicitur aliquando tangi et obscurari, si fuerit sol sub terra in centro, id est, in eadem parte cœli inferius, in qua luna superius. Pyramis pyramidis, sepulchrum inferius latum et amplum, superius uerò angustum et strictum ad similitudinem pyr. id est, ignis. Antiqui enim talia faciebant sepulchra, sic enim tenebræ et umbræ, et c. Omnis structura uel ædificium superius acuminatum, pyramis uocatur ab igne. Ignis enim inferius spaciatur, et superius acuminatur. Pyramis est, ut Isidorus dicit, figura quæ in modum ignis ab amplo in acumen confurgit. Ignis enim apud Græcos pyr appellatur. Nullumq; aliud sidus taliter eclipsum, hoc est, defectum sui luminis pati. Nullumq; aliud sidus, id est, non sic cætera errantia deficiunt, sicut luna deficit. Ita enim sol eclipsum

lypsin patitur, ut non deficiat eius splendor, sed ut interiectu terræ luna non appareat. Stella quoque errantes, non defectum sui luminis habent: sed cum aliæ ab alijs calantur, deficere dicuntur, quos defectus philosophi occultationes siderum appellant. Luna uero eclipsem patitur, ut penitus lumine priuetur. Pati, scilicet dicunt philosophi. Undique id est, ex omni parte diffusus splendor solis. Sol enim multo maior est terra, et ideo siue in nocte siue in die, undique circa terram mittit suum splendorem. Nocte autem non potest propter umbram terræ, ipsa loca quæ prope sunt terræ irradiare, irradiat tamen superius spacia ætheris, quæ ultra lunam sunt, et longè à terris. Verum ne hoc omni plenilunio patiat, latitudinem ei signiferi quæ duodecim partium est, diuersamque absidarum altitudinem succurrere. Huius uersuuli glossam in ante capitulo uigesimo septimo pleniter inuenies. Quæ scilicet latitudo duodecim partium, est duodecim signorum, diuersarumque absidarum altitudinem. In altitudine absidarum non patitur hoc luna, id est eclipsem, sed quando prope terræ est. Succurrere, scilicet dicunt philosophi. Absides Græco uocabulo circuli planetarum uocantur. Sed quia luna circulus uariatur, nunc enim propinqua celo, nunc contigua montibus, cum in regionem umbræ uenit, eclipsem facit: cum autem in æthera scandit, ultra umbram euadit, et ideo defectum non patitur, quia illustratur à sole. Nam quia in umbra faciendâ, tria simul concurrere necesse est, lucem, corpus, et obscuratum locum. Sicut in umbra faciendâ tria sunt: id est, ut sit lux, corpus et locus: sic tria umbrarum genera sunt, id est, pyramides, cilindrides, turbonides. Nam necesse est ut lux maior sit quàm corpus, aut minor aut æqualis. Si ergo maior fuerit lux quàm corpus, pyramides umbra uocatur, sicut umbra terræ, id est nox. Maior enim sol est, ut Macrobius et plures alij docent, quàm terra, octies. Si autem minor lux fuerit quàm corpus, uocatur turbonides: si uero æqualis fuerit lux et corpus, cilindres uocatur. Cilindres est figura quadrata, habens semicirculum superius, ita necesse est lucem, scilicet cuius absentia fit umbra. Aliter enim corpus non potest facere umbram nisi in luce. Sol cognouit occasum suum, usque bestie syluæ. Remigius: Sol cognouit occasum suum, id est, Christus mortuus est, in cuius morte posite sunt tenebre in toto mundo.

Posuisti tenebras, & facta est nox.] Spiritualliter positis tenebris facta est nox, quia in passione Christi infidelitas in cordibus apostolorum ascendit. In ipsa nocte pertransibunt omnes bestie solue, id est, demones, instigando uel ad crucifigendum Iudeos, uel ad negandum apostolos.

SCHOLIA IN CAPVT V. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Nox dicta quod noceat.] Sic et Varro libro quinto de Origine uerborum, quod nocet noctem dictam esse scribit. Græcè dicitur νύξ, quam Physici definiunt οὐρανὸν ἢ γῆν. Non est autem qualiscumque terræ umbra, sed quæ nascitur ex solis subterraneo meatu. Nam cum terra sit globus, ut ante demonstratum est: sic et sol globus, et maior quidem quàm terra, necesse est (quemadmodum ex optice constat) ab altera terræ parte quam sol non aspiciat, umbram exire, quæ metæ aut pyramidi similis est. Cum enim materia lucida rotunda est, et in eius radijs posita alia materia crassa seu opaca, omnino necesse est, priorem partem materie opacæ illustrari aduerso lumine: alteram uero obscuram longius manante umbra ad figuram pyramidis: ex quo facillè intelligitur, hanc umbram è regione semper contra solem esse positam, ac incipiente sole se mergere uersus occasum, à parte exortiuâ tantum se in altum tollit umbra, quantum sol sub terras abiit, dum autem dimidia noctis parte transacta est in hipogeo (sic enim uocant Græci subterraneum eum locum, quem sol occupat medio noctis) umbra terræ uersus austrum proclinat sublimis super terram: unde et profunda et alta nox apud Poetas ex ratione physica intelligitur. Isthec si uoles clarius intelligere, respice figuras umbrarum quas apposimus libro primo.

Lunam quæ infima planetarum currit aliquando contingi.] Quomodo lunæ eclipsis fit, satis intellectum iri existimo ex ijs, quæ diximus in scholijs primi libri. Quod autem alijs sideribus lumē non auferatur per umbram terræ, causa est, quod alia sidera altiora sunt, quàm umbra terræ potest peruenire: itaque supra lunam, umbra desinit in conum pyramidis, id est, in uerticem seu acutam extremitatem. Est enim solis orbis longe ac multo amplior quàm terra sphaera, propterea sic exigente ratione luminis, corporis umbra in immensam altitudinem nequit peruenire, et sol radios suos non longè à terra iterum cõponit: unde dicitur sol omnia uidere, quemadmodum et Homeri noto uersiculo celebratum est: ἦν δὲ λίσσθ' ὄσ' ἰσθ' ἔφορε κλέ' ἰσθ' ἔπακός εἰ. Et celum idem ἀνύχιοι uocat, id est, sine nocte: in celum enim umbra terræ, quæ nox dicitur, peruenire non potest.

Cum infimas sui circuli absidas plena petierit.] Absides quid sint in planetarum orbibus, ex scholijs et figuris primo libro appostis facillè intelligitur: accepit autem Beda hoc loco absides, pro circulo commissis, quæ recentiores uocant caput et caudam draconis, Græci ἀνὰ τὴν ἑξέτην καὶ κατὰ τὴν ἑξέτην.

Quam mira prouisio creatoris ita temperauit.] Somnus frigidis conciliatur: ergo ex re mortalium fuit, ut temporibus ac locis frigidis longior quies hominibus daretur.

DE HEBDOMADA. CAPVT VI.

Hebdomada Græcè à septenario numero nomen accepit, humana quidē consuetudine septenis solum acta diebus, sed scripturæ sacræ auctoritate multis speciebus insignis, quæ tamen cunctæ, ni fallor, ad unum finem spectant: nos scilicet admonentes, post operum bonorum perfectionem in spiritus sancti gratia perpetuam sperare quietem. Prima ergo singularis illa hebdomada & à quæcaterâ formam capeflunt, diuina est operatione sublimis: quia Dominus sex diebus mundi ornatum complens, septima requieuit ab operibus suis, Vbi notandum, quod non ideo senarius numerus est perfectus, quia dominus in eo mundi opera perfecit, sed sicut Augustinus ait: Ideo Dominus qui omnia simul creare ualebat, in eo dignatus est operari, quia numerus est ille perfectus, ut etiam per hunc opera sua probaret esse perfecta, qui suis partibus primus impletur, id est, sexta & tertia, dimidia, quæ sunt unum, duo & tria, & simul sex sunt. Ad hunc exemplum diuina hebdomadis secunda hominibus obseruantia mandatur, dicente Domino: Sex diebus operaberis, facies omnia opera tua, septimo autem die sabbati Domini Dei tui non facies

omne

omne opus seruire in eo. Sex enim diebus fecit Deus cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, & requieuit in die septimo. Quæ populo Dei hebdomada ita cõputabatur antiquitus: prima sabbati, uel una sabbati siue sabbatorum: secunda sabbati, tertia sabbati, quarta sabbati, quinta sabbati, sexta sabbati, septima sabbati, uel sabbatum. Non quod omnes sabbatorum, hoc est, requietionum dies esse potuerint, sed quod à requietionum die, quæ suo nomine & cultu singularis excellebat, prima, uel secunda, uel tertia, uel ceteræ suo quæque censerentur ex ordine. Verum gentiles cum obseruationem à populo Irael hebdomadis addiscerent, mox hanc in laudem suorum deflexere deorum. Primam uidelicet diem Soli, secundam Lunæ, tertiam Marti, quartam Mercurio, quintam Ioui, sextam Veneri, septimam Saturno dicentes: eisdem utique monstrosos dies, quibus & errantia sidera consecrantes, tametsi diuerso ordine putantes. Existimabant enim se habere à Sole spiritum, à Luna corpus, à Marte feruorem, à Mercurio sapientiam & uerbum, à Ioue temperantiam, à Venere uoluptatem, à Saturno tarditatem: credo quia Sol in medio Planetarum positus totum mundum spiritus instar calefacere, & quasi uiuificare uidetur, Ecclesiaste attestante, qui de ipso loquens, ait: Gyrans gyramdo uadit spiritus, & in circulos suos reuertitur. Luna per humoris ministerium cunctis incrementum corporibus suggerit. Martis stella, utpote Soli proxima, calore simul & natura est feruens. Mercurius perpetuo circa Solē discurrendo, quasi inexhausta sapientiæ luce radiari putabatur. Iupiter frigore Saturni & ardore Martis, hinc inde temperatur. Venus luminis uenustate, quam ex solis uicinitate percipit suo cernentes allicit aspectu. Saturnus eo tardior cæteris Planetis, quo & superior incedit. Nam xxx. annis Signiferum complet, inde Iupiter xii. annis, tertius Mars ii. annis, quartus Sol cccclxxv. diebus, & quadrante, infra Solem Venus, quæ & Lucifer & Vesper, cccclviii. diebus à Sole nunquam absistens partibus xlv. longius. Proximum illi Mercurij sidus ix. diebus, ocyore ambitu modo ante solis exortus, modo post occasus splendens, nunquam ab eo xxxi. partibus remotior. Nouissima luna xxvii. diebus & viii. horis Signiferum conficiens. Hæc igitur erat stultitia Gentilium, falsa ratiocinatione subnixta, qui quasi iure primam diem Soli, quia maximum est luminare: secundam Lunæ, quia secundum luminare est, se consecrare putabant: dein ordinata alteratione tertiæ diem primam à sole stellam, quartæ primam à luna, quintæ secundam à sole, sextæ secundam à luna, septimæ tertiam à sole præponebant. Ferias uero habere clerum primus Papa Syluester edocuit: cui Deo soli uacanti nunquam militiam uel negociationem liceat exercere mandam, dicente Psalmographo: Vacate & uidete, quoniam ego sum Deus. Itemque Apostolo: Nemo militans Deo implicat se negocijs secularibus. Et primum quidem diem, quæ & lux in principio facta, & Christi est resurrectio celebrata, dominicum nuncupauit: quod illi nomen iam primis Ecclesiæ temporibus fuisse inditum, testatur Ioannes, qui dicit in Apocalypsi: Fui in spiritu in die dominico. Deinde secundam feriam, tertiam feriam, quartam, quintam & sextam de suo adnectens, sabbatum ex ueteri scriptura retinuit: nihil ueritus grammaticorum * ferulas, quibus Calendas, Nonas, & Idus, ita etiam ferias plurali tantum numero proferendas esse decernunt. Tertia species hebdomadis in celebratione Pentecostes agitur: vii. uidelicet septimanis dierum & monade, hoc est, l. diebus impleta. Qua die & Moyse ardentem conscendens in montem, legem de celo accepit, & Christus in linguis igneis spiritus sancti gratiam de celo misit. Quarta septimi mensis erat hebdomada, qui solennitatibus præclaris penè totus expēdebatur. Inter quas præcipue dies propitiatiōis eminebat, quæ sola per annum Pontifex derelicto foris populo, sancta sanctorum intrabat, annuis antea fructibus, hoc est, frumenti, uini, & olei ex ordine collectis: Significans, Iesum Pontificem magnum impleta dispensatione carnis, per proprium sanguinem cœlestis regni ianuam ingressurum, ut appareat nunc uultui Dei pro nobis, qui foris adhuc positus, præstolatur & diligimus aduentum eius. Vbi notandum, quia sicut quidam immundi per legem prima, tertia, & septima die iubebantur iustrari, sic & primus, tertius ac septimus mensis suis quique ceremonijs extiteret solennes. Quinta hebdomada septimi anni, quo toto populus ab agricolandi opere legis imperio uacabat, dicente Domino: Sex annis feres agrum tuum, septimo cessabis. Sexta, anni iubilæi, hoc est, remissionis hebdomada est, quæ septem hebdomadibus annorum, hoc est, xlix. annis textitur: quæ expleta, hoc est, quinquagesimo demum anno incipiente, turbæ clarius resonabant, & ad omnes, iuxta legem, possessio reuertebatur antiqua.

GLOSSAE IN CAPVT VI. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brideferto Ramensi.

Hebdomada Græcè à septenario numero nomen accepit.] Hebdomada Græcè, latine septimana, quod seipsum habeat mane, id est, per septem dies currat. Inter hebdomadam per b, et hebdomadam per p, hoc distat: quod hebdo est conuincio, unde hebdomada dicitur conceptiones: hepta uero per p, dicuntur septem. Unde hebdomada dicitur septimana. Marcus Varro in libris, id est, de hebdomadibus septenarij numeri, uirtutes uarias describit. Marcus Varro, homo omnium acutissimus, et sine ulla dubitatione doctissimus, 41. libros scripsit antiquitatum, inter quos sex de temporibus composuit. De quo Terentianus elegantissimo uersiculo breuiter ait: Vir doctissimus undecunq; Varro, qui tam multa legit, ut aliquid ei scribere uacasse miremur: tam multa scripsit, quàm multa uix quenquam legere potuisse credamus. Si uis audire, quid de eo beatus Augustinus dicit, lege librum de Ciuitate Dei sextum. is numerus, id est, septenarius, septentrionem maiorem minoremq; facit in celo: et uergilias, quas Græci pleiadas uocant,

tra denarium continentur: huius subtilitatis plurimis argumentis præponunt septenarium. Vide etiam A. Gellium lib. 3. cap. 10.
 Primam uidelicet diem solis. Gentiles septimanæ diebus imposuerunt nomina planetarum, cuius rei etiam uestigiū seruat lingua Germanica: nam diem Dominicum à Sole, Sonntag; sequentem à luna, Montag; tertij & quarti diei nomina Germanice, quid sibi uelint, nondum inueni: quartus à tonitruis, Donners tag, intelligitur Iouis esse: sequentis nomen à Venere corruptū est: sic tamen, ut origo remanserit. Postremus est Saturni tag. Vulgò creditum est, primam diei horam, quæ est ab exortu solis, esse sub dominio eius planetæ, unde dies nomen habet. Secundam sub eo qui sequitur terram, uersus à cælo, & sic deinceps eo ordine quo cõstituti sunt in cælo, qua serie exacta ad Saturnum redemit: ut, prima hora diei Domini, est solis; secunda, Veneris; tertia, Mercurij; quarta, lune; quinta, Saturni; sexta quæ est in meridie, Iouis. Sed hoc ratione caret, neq; à ueteribus astrologis traditum inuenio. Cur autem planetarum in dierum assignatione non sit seruatus ordo, pulchrè Beda reddit rationem physicam, sumptam ex qualitate & uisiderum: qua de re uide plura apud Pontanum in commentarijs super C. sententias Ptolemæi, & lib. 4. de rebus cœlestibus.
 Quæ Lucifer & uesper. Quando solem matutino ortu præcedit, Lucifer dicitur, colore candenti: quando sequitur, colore quidem resurgenti, uocatur uesperus: unde Græci heptera uocant loca ad occidentem posita, ab occasu enim semper apparet uesperus noctis initio, quam partem istinc Latini uocant uesperam. Desumpsit autem hæc Beda ex 2. libro Plinij, cap. 8.
 Nunquam ab eo uiginti duabus partibus remotior. Apud Plinium legitur uiginti tribus, cum quo consentiunt magis quæ tradunt recentiores: quare negligentia describendi, commissum uitium esse arbitror, aut Bedam memoria lapsam.

DE HEBDOMADIBVS LXX. PROPHETI
 C. I. S. CAPVT VII.

Septima species hebdomadis est, qua Propheta Daniel utitur, more quidem legis septenis annis singulas complectens hebdomadas, sed noua ratione ipsos annos abbrevians, duodenis uidelicet mensibus lunæ singulos determinans. Embolismos uerò menses, qui de annuis XI. E. pactarum diebus ad crescere solent, non lege patria tertio uel altero anno singulos adiciens, sed ubi ad duodecimum numerum augetur peruenient, pro integro anno pariter inferens. Hoc autem fecit non ueritatis cognitionem querentibus inuidendo, sed prophetiæ more ipsum quæ rentium exercendo ingenium: malens utiq; suas margaritas à filijs clausas fructuoso sudore inuestigari, quam profusas à porcis fastidiosa despectione calcari. Verum ut hæc apertius elucescant, ipsa iam angeli ad Prophetam dicta uideamus: Septuaginta, inquit, hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, ut consummetur prauaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur uisio & prophetia, & ungatur sanctus sanctorum. Nulli dubium quin hæc uerba Christi incarnationem delignant, qui tulit peccata mundi, legē & Prophetas impleuit, unctus est oleo lætitiæ præ participibus suis, & quod hebdomades LXX. per septenos annos distinctæ CCC. & XC. annos insinuent. Sed notandum quod easdem hebdomadas non simpliciter adnotatas siue computatas, sed abbreviatas asserit: occulte uidelicet lectorem commonens, ut breuioribus solito annos non uerit indicatos. Scito ergo, inquit, & animaduerte ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Hierusalem, usq; ad Christum ducem hebdomades VII. & hebdomades LXII. erunt, & rursus ædificabitur platea & muri in angustia temporis. Esdra narrante, didicimus: quod Neemias cum esset pincerna regis Artaxerxis, XX. anno regni eius, mense Nisã impetrauerit ab eo restaurari muros Hierusalem, templo multo ante Cyro permitente constructo: ipsū quoq; opus ut dictum est, in angustia temporis perfecit, adeo scilicet à finitimis gentibus impugnatus, ut structores singuli gladio renes accincti una manu pugnasse, altera murum recuperasse narrentur. Ab hoc ergo tempore usq; ad Christum ducem hebdomadas LXX. computa, hoc est annos duodenorum mensium lunariū CCCXC. qui sunt anni solares CCCCLXXV. Si quidem Persæ à præfate XX. anno regis Artaxerxis, usque ad mortem Darij regnauerunt annis CXVI. Exhinc Macedones usq; ad interitum Cleopatraz annis CCC. Inde Romani usq; ad XVII. Tiberij Cæsaris annum, monarchiam tenuerunt annis LIX. qui sunt simul, ut diximus, anni CCCCLXXV. Et continentur circulis decenouenalibus XXV. decies nouies enim uiceni & quini sunt CCCCLXXV. Et quia singulis circulis embolismi septem ad crescunt, multiplica XXV. per VII. fiunt CLXXV. qui sunt embolismi menses CCCCLXXV. annorum. Si ergo uis scire quot annos lunares facere possint, partire CLXXV. per XII. duodecies deni & quaterni CLXVIII. XIII. ergo annos faciunt, & remanent menses VII. hos iunge ad supra scriptos CCCCLXXV. fiunt simul CCCCLXXXIX: adde & menses superfluos VII. partemq; XV. anni imperij Tiberij, quo Dominus passus est, & inuenies à tempore præfinito ad eius usq; passionem LXX. hebdomadas abbreviatas, hoc est, annos lunares CCCXC. Ad eius uerò baptismum, quando unctus est sanctus sanctorum, descēdente super eum spiritu sancto sicut columba, non solum hebdomades VII. & LXII. fuisse computatas, sed & partem iam septuagesimæ hebdomadis inchoatam. Et post hebdomadas, inquit, LXII. occidetur Christus, & non erit eius populus qui eum negaturus est. Non statim post sexaginta duas hebdomadas, sed in fine septuagesimæ hebdomadis occisus est Christus: quam ideo, quantum conijcere possumus, segregauit à cæteris, quia de hac erat plura relaturus. Nam & Christus in illa crucifixus, & à populo perfido non modò in passione, uerum continuò, ex quo à Ioanne prædicari cœpit, negatus est. Quod autem sequitur: Et ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce uenturo, & finis eius uastitas, & post finem belli statuta desolatio: non ad se-

ptuaginta hebdomadas pertinet: prædictum enim fuerat, quod ipsæ hebdomades ad Christi usq; ducatum pertingerent, sed scriptura prædictio aduentu & passionis ipsius, quid etiam post hanc populo qui eum recipere nollet, esset euenturum ostendit. Ducem enim uenturum Titū dicit, qui quadragesimo anno Dominicæ passionis ita cum populo Romano, & ciuitatem & sanctuarium dissipauit, ut non remaneret lapis super lapidem. Verum ijs per anticipationem prælibatis, mox ad exponendum hebdomadæ, quam omiserat, redijt euentum. Confirmauit autem pactum multis hebdomas una. Hoc est in ipsa nouissima, in qua uel Ioannes Baptista, uel Dominus & Apostoli prædicando multos ad fidem conuerterunt. Et dimidio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium. Dimidium hebdomadis huius, decimus quintus annus Tiberij Cæsaris erat, quando inchoato Christi baptismo, hostiarum purificatio fidelibus paulatim uilescere cœpit. Item quod sequitur: Et in templo erit abominatio desolationis, & usq; ad consummationem & finem perseuerabit desolatio: ad sequentia tempora respicit, cuius prophetiæ ueritatem, & historia ueterum, & nostrorum hodie temporum testatur euentus. Totum ideo Prophetæ testimonij pondus, quantum facultas suppetebat, exposuimus: quia hoc & à plerisque lectoribus ignorari, & speciale genus hebdomadæ flagitare cognouimus. Falluntur autem qui putant Hebræos annis talibus ufos, alioqui tota ueteris instrumēti series uacillat, nec ullius ætas tanta, quanta scripta est debet intelligi, sed ad lunæ cursum stringi. Et Græcos quidem ueteres legimus CCCLIII. diebus, annum ad lunæ cursum computantes, octauo semper anno nonaginta dies qui nascatur, si quadrans cum undecim diebus epactarum octies componatur, pariter intercalasse, in tres uide licet menses tricenarum dierum distributos. Iudæos autem nunquam, sed altero uel tertio anno mensē lunæ tertiumdecimum, quem embolismum uocitamus, inserere solitos, sicut notissima decimaquarta lunæ paschalis aperte ratio probat. Sciendum sanè quod Africanus hebdomadarum cursum, quem nos in decimum septimum uel decimum octauum Tyberij Cæsaris annum, quo Dominum passum credimus, iuxta Chronicam Eusebij perduximus, ab eodem quo nos incipiens exordio, decimo quinto eiusdem Imperatoris anno, quo eum passum credit, putat esse cõpletum, ponens annos regni Perfarum CXV. Macedonum CCC. Romanorum LX. Sed diligēs lector quod magis sequendum putauerit, eligat.

GLOSSAE IN CAPVT VII. BEDAE PRESBYTERI,
 De temporum ratione: authore Bridefero Rameliensi.

Septima species hebdomadis est, qua propheta Daniel utitur. De septuaginta hebdomadibus abbreviatas super populum Deit consummetur prauaricatio totius mundi in passione Christi, cum tulerit peccatum mundi, & iustitiā adduxerit Euangelijs, uaria patrum est expositio. Namq; propheta Daniel tales conscripsit hebdomadas: Quæ scilicet specie, more legis ideo dicit: quia similiter complectuntur in ista singula hebdomada septem annis, sicuti in sexta specie faciunt. Legaliter, id est, per legem. Annis septenis singulas, scilicet ex illis septuaginta complectens, id est, colligens. Terminans, scilicet illas species. Sed noua ratione, scilicet quia antea non fuerat hoc factum, nisi à Daniele. Abbrevians, scilicet septuaginta annos hebdomadarum tollendo embolismos. ipsos annos abbrevians. Notandum est in hoc tenore hebdomadis, quod quamuis à Daniele spiritu prophetiæ illuminato computentur, quod communes, id est, lunares anni essent ab exitu sermonis regis Artaxerxis, usq; ad Christi passionem: non sic tamē ab hominibus computabantur, sed iuxta seriem temporum consueto more, communium & embolismorum annorum computati sunt. Aliter enim à propheta numerati sunt, aliter secundum seriem temporum exacti sunt. Propheta ergo Daniel nullum ibi posuit embolismum, sed omnes communes, scilicet quamquam Hebræi nostro more computent, interponentes embolismos, sicut & nos. Non ad hoc abbreviauit illos annos, ut tolleret inde embolismos. Vbi enim embolismi menses ad duodecimum numerum conuenirēt, aut & conueniebat, ibi cursus solis & lune. Pro integro anno pariter inferens, scilicet illos menses embolismos: sed in hoc illos abbreviauit, quia omnibus illis duodecim menses tantum dedit. Minores enim annos nostris, qui tredecim menses in tertio uel secundo anno habent, intulit & plures. Ergo post triginta tres annos, ubi embolismi menses ad duodecimum numerum conueniunt, designauit de illis duodecim embolismis integrum annum computare, & sic in antea usq; ad finem septuaginta hebdomadarum, id est, usq; ad quadringentos nonaginta annos. Unde quia non computantur in hac computatione anni tredecim mensium, sed duodecim tantum, fit ut plures anni intelligantur nostris annis & minores. Et si aliquis secundum istam supputationem annos computaret, nulla ætas tanta intelligi potuisset, & non pauciores est computata. Hoc autem fecit, scilicet Daniel prophetiæ more: scilicet quæ obscure loqui consueuit. Ipsum ingenium, id est, ut exerceret suum ingenium, qui hoc quæreret: occulte uidelicet lectorem commonens, ut breuioribus solito annos nouerit indicatos. Non enim Daniel propheta in hac supputatione, sicut iam supra diximus, annos posuit embolismos, sed communes. Nam si solito more annos computaret, embolismos uidelicet communibus inferens, quindecim anni minus à CCCXC. inuenirentur.

Scito ergo, inquit, & animaduerte ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Hierusalem usque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt: & rursus ædificabitur platea & muri in angustia temporis. Scito ergo & animaduerte, scilicet hoc quod dico tibi: quia ab exitu sermonis Artaxerxis regis, quando dedit licentiam reaedificandi muros Hierusalem. Siue ab exitu sermonis, id est, ex quo exijt sermo responsionis regis Artaxerxis, ut ædificetur Hierusalem: quod fuit anno uigesimo regni eius, petente Neemia, qui fuit ipsius pincerna. Usq; ad Christum ducem, id est, filium Dei, scilicet, erunt hebdomades septem, id est, septem anni, qui habent annos quadraginta nouem. Et rursus ædificabitur platea, scilicet & ita fuit, id est, reedificatio infra illas septuaginta hebdomades. In angustia temporis, in spacio quinqueaginta duorum dierum. A primo anno Cyri usq; ad sextum annum Darij, anni sunt quadraginta nouem, id est, hebdomades septem, in quibus totum opus templi consummatum est. Non tamen de istis hebdomadibus dicit hic. Deniq; & Iudæi in Euangelio

Anni Hebræorum ad lunæ cursum non exit guntur.

regina, quæ dicta est Semiramis, in cuius medio est arx siue capitolum. Turris quam edificauerunt filij Adam post diluuium, antea quam diuiderentur per uniuersum orbem, quæ terris dicitur tenere in altitudinem tria milia passuum, hoc est. leucas duas, paulatim de lato in angustas contracta, ut pondus inminuens facilius à lateribus sustentetur. Et quia ibi confusum est labium uniuersæ terræ, uocatur Hebraicè Babel, græcè Babylon. Isidorus: Linguarum diuersitas exorta est in ædificatione terris post diluuium. Nam priusquam superbia terris illius in diuersos signorum sonos humanam diuideret societatem, una omnium nationum lingua fuit, quæ Hebraea uocatur, qua patriarchæ et propheta usi sunt non solum in sermonibus suis, uerumetiam in literis sacris. Initio enim, quot gentes, tot lingue fuerunt. Deinde plures gentes quam lingue, quia ex una lingua multe sunt gentes exorte. Lingue enim dictæ in hoc loco pro uerbis, quæ per linguam sūt: genere locutionis illo, quo is qui efficit, per id quod efficitur, nominatur. sicut os dici solet pro uerbis, et sicut manus pro literis. Septima die consummatis operibus suis Deus, requieuit, eamq; sanctificans sabbatum nuncupari præcepit. Augustinus in libro undecimo de Ciuitate Dei: Cum uerò in die septimo requiescit Deus ab omnibus operibus suis, et sanctificat eum, nequaquam est accipiendum pueriliter, tanquam Deus laborauerit operando, qui dixit et facta sunt: uerbo intelligibili et sempiterno, non sonabili et temporali, sed requies Dei requies significat eorum, qui requiescunt in Deo: sicut letitia domus letitiæ et sempiterna, non sonabili et temporali, sed etiam si non eos domus ipsa, sed alia res aliqua letos facit. Similiter cum leta epistola dicitur, significat eorum, qui letantur in domo, etiam si non eos domus ipsa, sed alia res aliqua letos facit. Similiter cum leta epistola dicitur, significat eorum, qui letantur in domo, etiam si non eos domus ipsa, sed alia res aliqua letos facit. Similiter cum leta epistola dicitur, significat eorum, qui letantur in domo, etiam si non eos domus ipsa, sed alia res aliqua letos facit.

Perficietur autem, quando receptis sancti corporibus, in terra sua duplicia possidebunt, letitia sempiterna erit eius.] In terra sua, hoc est in terra uiuentium et mansuetorum. Duplicia possidebunt, id est, in corpore et anima, cum perceperint immortalitatem et incorruptionem in corpore, et incommutabilitatem in anima, et letitia sempiterna erit eis.

ITEM VNDE SVpra.

In ipso quidem principio conditionis facta sunt cælum et terra, angeli, aer et aqua de nihilo. Die uero prima facta est lux, et ipsa de nihilo. Secundo, firmamentum in medio aquarum. Tertia, species maris et terræ, cum eis que terræ radicibus inheret. Quarta, luminaria cœli de lumine primo die facta. Quinto, natantia et uolatilia de aquis. Sexto, reliqua animalia de terra: et homo carne quidem de terra, anima uero de nihilo creatus, qui in paradiso, quem Dominus à principio plantauerat, constituitur. Septimo Dominus requieuit, non à creaturæ gubernatione, cum in ipso stauimus, moueamur et simus, sed à nouæ substantiæ creatione.

HEPTAMERON. PRIMORDIA MUNDI.

- Primus in orbe dies, lucis primordia sumpsit.
- Alter, splendidus cœlum firmavit in horis.
- Tertius, undiuagum mare dat cum germine terræ.
- Quartus, habet phœbum lunamq; et sidera cœli.
- Quintus, plumigeras uolucres piscesq; natantes.
- Sextus, quadrupedis reptans, hominesq; sagaces.
- Septimus, est Domino requies his ritè peractis.

SCHOLIA IN CAP. VIII. BEDÆ PRESBYTERI. De temporum ratione: authore Ioanne Noujomago.

Octava species.] Ultima species hebdomadæ, est omnium seculorum ab initio temporum consummatio, cuius septimus dies requies est: perennis, per infinita secula durans. Dicuntur autem huius septimane partes, etates mundi, quorum temporum rationem septem primi dies creationis typicè expresserunt: quam rem Beda historiarum collatione et accomodatione luculenter agit.

DE MENSIBVS. CAPVT IX.

Menses dicti à mensura, qua quisq; eorum mensuratur. Sed melius à luna quæ Græco sermone *μην* uocatur: nam & apud eos menses uocantur *μηνες*. Sed & apud Hebræos Hieronymo teste, luna, quam *לַיְלָה* nominant, mensibus nomen dedit: Vnde & Iesus filius Syrach, qui utiq; Hebraice scripsit, de luna loquens, ait: Mensis secundum nomen est eius. Antiqui enim menses suos non à solis, sed à lunæ cursu computare solebant: unde quoties in scriptura sacra, siue in lege, seu ante legem quota die mensis quid factum dictum ue sit indicatur, non aliud quam lunæ atas significatur, à qua semper Hebræi, quibus credita sunt eloquia Dei, antiquo patrū more menses obseruare non cessant. Primum mensem nouorum, qui Pascha ceremonijs sacratus est, Nisan appellantes, qui propter multiuagum lunæ discursum, nunc in Martium mensem, nunc incidit in Aprilem, nunc aliquot dies Maij mensis occupat. Sed rectius Aprilij deputatur: quia semper in ipso uel incipit uel definit, uel totus includitur, ea duntaxat regula, cuius & supra meminimus, obseruata, ut quæ xv. post æquinoctium luna extiterit, primū sequentis anni mensem faciat: quæ uerò antea, nouissimum præcedentis, sicq; per ordinem. Secundus eorum mensis Iar Maio: tertius Sivan Iunio: quartus Thamul Iulio: quintus Aab Augusto: sextus Elul Septembri: septimus Theseri

Theseri Octobri, quem propter collectionem frugum, & celeberrimas in ipso festiuitates nouum annum appellant. Octauus Marefuan, Nouembri. Nonus Cassæu, Decembri. Decimus Tebeth, Ianuario. Undecimus Sabath, Februario. Duodecimus Adar, Martio similiratione comparatur. Quos uidelicet menses propter lunæ circulum, qui xxxi. semis diebus constat, tricenis undetricenisq; diebus alternantes, secundo demū uel tertio anno exactio, mensem superfluum, qui ex annis xi. Epactarum diebus confici solet, intercalant. Vnde nonnulli moueor scrupulo, quo modo maiores nostri diem, qua lex data est, quæ est tertia mensis tertij, quinquagesimam ab agni occisione computent, ponentes uidelicet primi mensis residuos dies numero x. & vii. quia tredecim priores fuerant ante Pascha transacti, secundi xxx. tertij lvi. qui fiunt simul dies lxxv. diebus computatus, xv. sui cursus dies post pascha retinuerit, secundum iam mensem non xxx. sed xxxix. diebus debere concludi, ac per hoc in summa temporis memorati non plus quàm xlix. dies inueniri: nisi forte putandum est synechdochicè, quæ est regula sanctæ scripturæ frequentissima, à parte totum computari. Verum hæc utcumq; acta, uel computata fuerint, claretamen Hebræos ad lunæ cursum suos menses obseruare consueisse. Nec aliter in Genesi recte sentiendum, ubi Noe cum suis xv. die secundi mensis arcam ingressus, & xxv. eiusdem mensis die post diluuium egressus asseritur, quam annum solis integrū, hoc est, cccclxv. dierum esse descriptum: quia uidelicet luna, quæ præsentis anno, uerbi gratia: per Nonas Maias septimadecima existit, anno sequente uicelima septimadecima pridie Non. Maias occurret. Norandum sane, quod nimium falluntur, qui mensem definiendum, uel ab antiquis definitum autumant, quam diu luna Zodiacum circulum peragat, quæ nimirum, sicut diligentior inquisitio naturarū edocuit, Zodiacum quidem xxxvii. diebus, & viii. horis, sui uerò cursus ordinem xxxix. diebus, & xi. horis, salua sui saltus ratione conficit. Ideoq; rectius ita definiendū, quod mensis lunæ sit luminis lunaris circuitus, ac redinte ratio de noua ad nouam. Solaris autē mensis digressio sit solis per duodecimam partem Zodiaci, id est, signiferi circuli, quæ xxx. diebus & decem semis horis impletur, uiginti uidelicet duabus horis ac dimidiā, lunari mense productior, e quibus xi. Epactarum dies & quadrans annuatim subcrescere solent: duodecies enim uiceni & bini cclxxiiii. faciunt, quas esse horas xi. dierum hinc facile patet, quia undecies uiceni & quaterni eandem summam efficiunt. Porrò duodecies semis sex faciunt, quæ annuæ sunt horæ quadrantis: siquidem luna xi. suos menses xi. diebus, ut dictum est, & quadrante breuiore totidem solis mensibus agens, in iisdem peragendis tredecies Zodiaci ambitum lustrat. Sed in utroq; mense computando, consuetudo, uel authoritas, uel certe compendium calculandi naturæ præualuit. nam non solum lunæ menses, quod calculandi necessitas cogit, tricenis undetricenisq; diebus ordinant, sed & lunam superfluum, quæ iuxta naturæ rationem in fine anni debuerat intercalari, pleriq; ubilibet intercalant, & quod est grauius, tantum inter se calculatores dissident, ut uno nonnunquam eodemq; die hic quartamdecimam, ille quintamdecimam, alius sextamdecimam adseuerent lunam esse putandam, nec non & solis annuos menses dissimilima regula diuerso quæq; gens ordine metitur. Deniq; Aegyptij, qui primi propter ocycorem lunæ discursum, ne uidelicet error calculandi eius uelocitate gigneretur, ad solis cursum, cuius motus tardior facilius poterat comprehenditur, suos menses putare cœperunt, sumpto ab autumnii tempore primordio, tricenis hos produntur includere diebus, quorū primus mensis Thoth, lvi. Cal. Septembrium: secundus Phaosi, lvi. Cal. Octob. tertius Athir, v. Cal. Nouemb. quartus Choeac, v. Cal. Decembrium: quintus Tybi, vi. Cal. Ianuariarū: sextus Mechir, vii. Cal. Februariarum: septimus Phamenoth, vi. Cal. Martiarum: octauus Pharmuthi, vi. Cal. Aprilij: nonus Pacho, vi. Cal. Maiarum: decimus Pauthi, vii. Cal. Iuniarum: undecimus Epiphi, vii. Calendarum Iuliarum: duodecimus Mesor, viii. Cal. Augustarum die sumit exordium: quem decimo Cal. Septembrium die terminantes, residuos quinque dies *επιπλεονεκτης*, uel intercalares, siue additos uocant, quibus etiā quarto anno diem sextum, qui ex quadrantibus confici solet adnectunt. Vnde fit ut eorum anni primi ab bissexto tertio Cal. Septemb. cæteri uerò lvi. Cal. earundem die fortiantur initium: ipsi autem bissextilibus anni lvi. cæteri v. Cal. memoratarum die terminentur. Porrò dissonantia, quam bissextilibus annis à tempore intercalati ab eis quadrantis dicimus oriri, non ante nostræ tempus intercalationis, quæ fit sexto Cal. die Martiarum, in computo lunæ, uel earundem festiuitate dierum potest cum nostri anni curriculo recipere concordiam: sed idem die festus eadem luna, uerbi gratia septima, quæ apud nos secunda sabbati, apud illos tertia sabbati computantur, & cætera in hunc modum.

GLOSSAE IN CAP. IX. BEDÆ PRESBYTERI. De temporum ratione: authore Brideserto Ramesiensi.

Menses dicti à mensura, qua quisq; eorum mensuratur: sed melius à luna, quæ Græco sermone *Μην* uocatur.] Neo nouum, *Μην* Græcè dicitur luna, à quo nomen componitur *neomenia*, id est, exordium nouæ lunæ. Et à *Μην* quæ dicitur luna, uocatur mensis apud illos, qui initium Calendarum non iuxta solis cursum et diuersa mensium spacia, sed iuxta circuitum lunæ incipiunt et terminant, ut Hebræi faciunt, Hieronymus: Neomenia mensis exordium est, quod nos secundum Bedæ tom. a. g. latine

Romanorum.	Aegyptiorum.	Hebraeorum.	Græcorum.	Britannorum.
1 Ianuarius.	5 Thibi.	10 Adar.	8 νυλιών	1 Giuli.
2 Februarius.	6 Mechir.	11 Sabbath.	9 Περυλιών	2 Solmonath.
3 Martius.	7 Phamenoth.	12 Tebeth.	10 Νύσθ	3 Rhodmonath.
4 Aprilis.	8 Pharmuthi.	1 Nisan.	11 ξαυλιός	4 Costur monath.
5 Maius.	9 Baccho.	2 Iar.	12 ἀρτεμισι	5 Trimilchi.
6 Iunius.	10 Pancri.	3 Sivan.	1 δέσι	6 Lida.
7 Iulius.	11 Epiphi.	4 Thamul.	2 πάνεμ	7 Lida.
8 Augustus.	12 Mesor.	5 Aab.	3 λω	8 VVeid monath.
9 September.	1 Thoth.	6 Elul.	4 γορδία	9 Algemonath.
10 October.	2 Phaopfi.	7 Thiseri.	5 παρθερεπαι	10 Vuintyrfyltich.
11 Nouember.	3 Athur.	8 Maresuan.	6 λι	11 Bloithmonoth.
12 December.	4 Choeac.	9 Cassen.	7 ελαφρολιών	12 Giuli.

Ex Beda sunt præcedentia.

SEQUUNTUR MENSES VARIARVM NATIONVM, ex Theodoro Gaza, Calonymo, & reliquis non prænitendis authoribus.

Romanorum.	Atheniensium.	Achiuorum.	Macedonum.	Bithyniorum.	Cypriorum.
Ianuarius.	γαμλιών	διδυμω	αγοκίρω	Ireos.	Aphrodisios.
Februarius.	ελαφρολιών	πιδεός	υδροχ	Ermos.	Apogonicos.
Martius.	μενυλιών	δύσθ	ιχθ	Metroos.	Aluicos.
Aprilis.	θαργηλιών	ξαυλιός	κρί	Dionysios.	Iunios.
Maius.	σκιροφοριών	δεσμω	πιδ	Heraclios.	Casarios.
Iunius.	εραμω	δέσι	διδυμο	Dios.	Sebastos.
Iulius.	μεταγεπνιών	πάνεμ	κέρου	Bendigeos.	Autocratoricos.
Augustus.	βογδρομω	λω	λεω	Stratigios.	Plethytatos.
September.	μαεακτιρω	γορδία	πάρη	Arios.	Diamarpsfosios.
October.	πανελιών	αγοκίρω	συγός	Periepios.	Archiereus.
Nouember.	αυδερλιών	υδροχ	σέρπ	Aphrodisios.	Ethios.
December.	ποσειδω	ιχθ	τοφόρ	Dimetrios.	Romæos.

Aduertendum tamen est Græcorum mensum rationem, apud scriptores parum constare: nam Anthesterion Gazæ respondet Noembri, Macrobio Aprilis, ab alijs tribuitur Martio, sic et in Gamelione uariant, ac alijs quibusdam.

BARBARICORVM MENSIVM ENVMERATIO.

Germanorum.	Hebraeorum.	Chaldeorum.	Alexandrinorum.
Herbstmonat.	Tisrim p.	Tisri.	Thoth.
Vuclin monat.	Tisrim sc.	Maresuan.	Phaopfi.
Vuinter monat.	Remitz p.	Chisleu.	Athir.
Christ monat.	Remitz sc.	Teueth.	Chiach.
Ienner monat.	Sabath.	Senath.	Tybi.
Hornung monat.	Adar.	Adar.	Mechir.
Mertz.	Nisan.	Nisan.	Phamenoth.
April.	Idar.	Yiar.	Pharmuti.
Mey.	Haziram.	Sivan.	Pachon.
Brach monat.	Tamus.	Tamuz.	Pauni.
Heumonat.	Abh.	Ab.	Epiphi.
Augst monat.	Eyul.	Elul.	Mesori.

DE MENSIBVS ROMANORVM. CAPVT X.

Quare autem Romani tam diuersæ longitudinis habeant menses, hæc, ut in disputatione Hori, & prætextati legimus, causa extitit. Romulus cum ingenio acri quidem, sed agresti, statum proprium ordinaret imperij, initium mensis ex illo sumebat die, quo nouam lunam contigisset uideri: quia uerò non continuo euenit, ut eo die semper appareat, sed modò tardius, modò celerius ex certis causis uideri solet, contigit ut cum tardius apparuit, præcedenti mensi plures dies, aut cum celerius

celerius pauciores darentur, & singulis quibusq; mensibus perpetuam numeri legem primus casus adduxit: sic factum est, ut alij xxx. & i. alij * xxx. fortirentur dies. Primum mensē Martij, xxiix. cuius se filium credi uoluit, dicauit, eo quod hoc mense constet lunonem Martem peperisse in Phrygia, quem mensē anni primū aliquem fuisse, uel ex hoc maxime probatur, quod ex eo septimus, octauus, nonus & decimus inditum antiquitus à numero nomen usq; hodie seruant. Secundum mensē nominauit Aprilem, quasi aperilem, eò quod in illo remotis nubibus, pruinis, ac tempestatibus hybernis, cœlum, terra, & mare nautis, agricolis & horoscopis aperiatur: arbores quoq; & herbæ in germen, sed & animantia quæq; in prolem se aperire incipient. Maium tertium, quartum Iunium posuit, in honorem uidelicet maiorum ac iuniorum, in quos diuisit populum, ut altera pars armis, altera consilio rempublicam tueretur. Contendunt alij Maiam Mercurij matrem, Maio nomen dedisse: hinc maxime probantes, quia hoc mense mercatores omnes Maiæ pariter Mercurioq; sacrificabant. Iunius mensis aut ex parte populi, ut diximus, nominatur, aut ut Cincius arbitrabatur, Iunonius apud latinos ante uocatus est: & hæc appellatio mensis apud maiores diu permansit, sed post detritis quibusdam literis ex Iunonio Iunius dictus est: nã & ædes Iunoni Monetæ Calendis Iunijis dedicata sunt. Iulius mensis nomē Quintilis, quod à numero sumpserat, etiam post præpositos Martio duos menses seruauit, sed postea in honorem Iulij Cæsaris dictatoris legem ferente Marco Antonio Marci filio consule, Iulius uocatus est, quod hoc mense ad IIII. Idus Quintiles Iulius procreatus sit. Augustus mensis Sextilis antea uocabatur, donec honor Augusto daretur ex senatusconsulto; eo quod ipse die primo huius mensis Antonium & Cleopatram superauerit, & imperium populi Romani firmauerit. September mensis, October, Nouember & December, principalem sui retinent appellationē, significantes nomine quoti sint à uerno mensē. i. Martio, uel quod imbrēs in eis immineant. Hæc Romuli fuit annua ordinata dimensio, qui annum x. mensum, dierum uerò ccc. & IIII. habendum esse constituit. Mensesq; ita disposuit, ut IIII. ex ijs, Martius, Maius, Quintilis, October tricenos singuli, sex uerò reliqui tricenos haberent dies, qui hodie quintanas habent nonas, cæteri septimanas. Septimanas autem habentibus, ab Idibus reuertebantur Calendæ ad diem septimum decimum: uerū habentibus quintanas, ad octauum decimum remeabat initium Calendarum: sed cum hic numerus neq; solis cursui, neq; rationibus lunæ conueniret, nonnunquam usu ueniebat, ut frigus anni æstiuis mensibus, & contra calor hyemalibus proueniret. Quod ubi contigisset, tantum dierum sine ullo mensis nomine patiebantur absumi, quantum ad id anni tempus adduceret, quo cœli habitus instanti mensi aptus inueniretur. Sed secutus Numa quinquaginta dies addidit, ut in ccc. l. & IIII. dies, quibus XII. lunæ cursus confici credidit, annus extenderetur, atq; ijs l. diebus à se additis, adiecit alios VI. retractus illis VI. mensibus, qui xxx. habebant dies. i. de singulis singulos, factosq; l. & VI. dies, in duos nouos menses pari ratione diuisit, ac de duobus priorem Ianuarium nuncupauit, primumq; anni esse uoluit, tanquā bicipitis Dei mensē, respicientem ac prospicientem transacti anni finem, futuriq; principia. Quidam autem Ianuarium nuncupatum ex eo, quod Iimes & Ianua sit anni. Sed & omnes ingressus Iano Gentiles ascribebant, & hinc ei dem duas facies figurabant, unam qua interiora, aliam qua foris posita uideretur aspicere. Ac sic insipientes dum eum de rege mortuo Deum immortalē facere cupiunt, monstrum esse fecerunt, utpote ignorantes eum de quo fructuose dicere possint: Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum. Secundum Numa dicauit Februus, id est, Plutoni, qui Iustrationum potens credebatur: Iustrariq; eo mense ciuitatem necesse erat, quo statuit, ut iura dijs manibus solueretur. Sed hanc Iustrandi consuetudinem bene mutauit Christiana religio, cum in mense eodem die sanctæ Mariæ plebs inuetera cum sacerdotibus ac ministris, hymnis modulata uocis per ecclesias, perq; congrua urbis loca procedit, datosq; à pontifice cuncti cereos in manibus gestant ardentes, & augescēte bona consuetudine, id ipsum in cæteris quoq; eiusdem beatæ matris, & perpetuæ uirginis festiuitatibus agere didicit, non utiq; in Iustrationem terrestris imperij quinquennæ, sed in perennem regni cœlestis memoriam: quando iuxta parabolam uirginū prudentium, omnes electi lucentibus bonorum actuum lampadibus, obuiam sponso ac regi suo ueniētes, mox cū eo ad nuptias supernæ ciuitatis intrabunt. Paulo post Numa in honorem imparis numeri unum adiecit diem, quem Ianuario dedit, ut tam in anno, quàm in mensibus singulis, præter unum Februarium impar numerus seruaretur, quasi inferis & diminutio, & par numerus conueniret. Cū ergo Romani ex hac distributione Pompilij ad lunæ cursum, sicut Græci, annum proprium computarent, necessario & intercalarem mensē instituerūt more Græcorum. Nam & Græci cum animaduertent temere se ccccliiii. diebus ordinauisse annum, quoniam appareret de solis cursu, qui cccclxv. diebus & quadrante Zodiacum conficit, deesse anno suo xi. dies & quadrantem, intercalares statuta ratione commētati sunt, ita ut octauo quoq; anno xc. dies, ex quibus tres menses tricenorum dierum computauerunt, intercalarent. Hunc ergo ordinem Romanis quoq; imitari placuit, sed frustra: quippe fugit eos diem unum, sicut supra admonuimus, additum à se ad Græcum numerum in honorem imparis numeri ea re per octennium conuenire numerus atq; ordo non poterat, sed qui exinde sit error genitus, qualiterq; eidem sit succursum, in præfata Hori & Prætextati disputatione, unde & ista decerpimus, qui scire uult inueniet. Tandem Caius Iulius Cæsar imitatus Aegyptios, ad numerum solis annum, sicut hodie seruat in-

stituit, X. videlicet dies obseruationi ueteri superadiiciens, ut annu CCCLXV. dies, quibus ipse Zodiacum lustrat, efficerent. Et ne quadrans deesset, statuit ut quarto quoque anno sacerdotes, qui curabant, mensibus ac diebus unum intercalarent diem, eo scilicet mense ac loco, quo etiam apud ueteres mensis intercalabatur, id est, ante quinque ultimos mensis Februarij dies. idque bisextum censuit nominandum. Omni enim intercalationi mensis Februarius deputatus est, quoniam is ultimus anni erat, quod etiam ipsum ex Græcorum imitatione faciebant: nam illi ultimo anni sui mensi superfluos interferebant dies. Verum una re à Græcis differabant, nam illi confectio ultimo mense, Romani non confectio Februarij, sed post uicesimum & tertium diem eius intercalabant. Terminalibus scilicet iam peractis, deinde reliquos Februarij mensis dies, qui erant quinque post intercalationem subiungebant, credo ueteri religionis suæ more, ut Februarium omnimodo Martius sequeretur.

GLOSSAE IN CAPVT X. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brideserto Ramesiensis.

Romani auctoritate Romuli decem mensibus annum ordinatum, diebus uero CCCIII. agebant. Qui primum mensem genitrici suo Marti dicauit: secundum ab apertione frugum nominauit Aprilem: tertium Matri Mercurij: quartum Iunoni sacrauit. Quintili & Sextili, qui nunc à natiuitate Iulij Caesaris & Augusti triumpho nuncupatur, & ceteris sequentibus à numero nomen imposuit. Quorum initia Calend. appellauit, quia tunc Calata, id est, uocata in Capitolium plebe, dicto quinquies uel septies uerbo Calo, id est, uoco, quot dies superessent, ad nonas pronunciabatur. Nonas autem, quod nono ante idus die confluere in urbem, scilicet tunc quid esset eo mense faciendum. Porro idus diem qui medium diuidit mensem. Iduare enim Hetrusca lingua diuidere est. His Numa duos menses adiciens, Ianuarium à Iano: Februarium à Februo deo illustrationum nominando, 354. diebus, annum ad cursum lunæ disposuit. Quem Iulius Caesar undecim diebus adiecit, sicut hodie seruatur, instituit.

Sed postea in honorem Iulij Caesaris dictatoris legum ferente Marco Antonino. Omnes enim imperatores Romanorum Caesares appellabantur, à primo Caio Cesare, qui ob duas causas Caesar est appellatus: uel quia caeso uentre matris exiit, uel quia cum caesare capitis, id est, cum capillis est natus. Dictatores quinquennij temporis imperio utebantur. Plus enim erant honore quam consules, qui annuas potestates tenebant. Et dicti dictatores, quasi principes & preceptores. unde & magistrum populi nominabantur: unde & edita dicuntur. Paulo post Numa in honorem imparis numeri unum diem adiecit, quem Ianuario dedit, ut tam in anno quam in mensibus singulis præter unum Februarium impar numerus seruaretur. Retraxit enim superius à sex mensibus, qui triginta dies habuerunt unum diem, omnes illi sex. i. Aprilis, Iunius, Augustus, September, Nouember, Decem-ber, & insuper Ianuarius, habent uiginti nouem dies, propter imparium numerum. Quatuor autem, id est, Martius, Maius, Quintilis & October, triginta unum diem apud Romulum habebant: & ideo impar numerus erat in omnibus præter Februarium. Sicut aliter. Nam cum in quatuor mensibus triginta unum diem poneret, & in septem, uiginti nouem, simul congregauit trecentos quinquaginta quinque. Quippe fugit eos diem unum, sicut supra adnotauimus, additum à se ad Græcum numerum in honorem imparis numeri. Fugit eos, id est, Romanos diem unum: id est, oblitum sunt diem unum. Vel diem unum dicit, pro die unus. Græci autem ad lunæ cursum computabant annum, & 354. dies tantum habebant in suo anno, quibus addebant undecim dies epactarum, & quadrantem, ut ad solis cursum possent conuenire: & statuerunt ut in octauo anno nonaginta dies intercalarent, ex quibus tres menses fecerunt. Quos Romani uolentes imitari, non potuerunt. Nam cum ipsi iuxta distributionem Pompilij in quatuor mensibus 31. diem ponerent, & in septem uiginti & nouem, & in uno, id est, Februarij, uiginti octo, congregauerunt simul 355. dies. Et ideo si undecim dies, more Græcorum adderent: fugeret, id est, supercrederet eos una dies de concordia Græcorum. Quapropter inueniunt ut ad solis cursum more Aegyptiorum annum computarent, addentes ad prædictum numerum decem dies tantum & quadrantem, non undecim. Et etiam Græci nunc more nostro iuxta solis cursum computant annum. Sed qui exinde sit error genitus, qualiter eidem sit succursum, in præfata chori & prætextati disputatione, unde & ista decerpimus, qui scire uult, inueniet. Hæc igitur disceptatio, iam superius est scripta, cuius initium est: Romani uero auctore Romulo, decem mensium habuisse annum comprobantur. Qui annus, sicut Macrobius ostendit, incipiebat à mense Martio, & conficiebatur diebus 304.

SCHOLIA IN CAPVT X. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Quod ex eo septimus, octauus, nonus & decimus. Hi menses habet ex ordine nomē, ut September, October, Nouember, December. ber autem ad uocabuli formam & supplementum pertinet non ad significationem: ueluti arius in quinquaginta trius, & tullium in medullis, sic quintus & sextus mensis etiam nominabantur temporibus Ciceronis ad huc quintilis, sextilis, qui tunc non tam commodè subiungitur syllaba ber, propter aliam terminationem, ob id numerorum uocabula sunt ibi aliter inflexa.

Secundum nominant Aprilem quasi aperilem. Hoc mense aperitur annus spirante saouine, qui asperitatem hyemis discutit sole existente in tauro, quæ domus est Venere. Quod propterea à doctis hominibus excogitatum est, seu inuentum potius (ne astrologos ledam) quia hoc mense primum copiosus omnia ex terra proueniunt, non solum stirpium genera, sed & uermium scaturigines, quæque alia sunt sub hyemem intermoriantia: quin & omnia ferè animalia tunc magis tentantur gignendi cupiditate. Quæ natura uis (quam Aristoteles ait esse maxime secundum naturam, id est, ad naturæ conseruationem) apud ueteres physici eos Ventis nominata est, quod ut Cicero inquit, ad cunctas res ueniat. Quare & hic mensis à quibusdam Aprilis, quasi aprillis dictus, & quædam enim Venere apud Græcos nomen dedit: mira breuitate hæc omnia complexus est doctissimè doctissimus poetæ unico uersu: Candidus auratis aperit cum cornibus annum Taurus, quod utranque etymologiam continet.

Horoscopus aperitur. Quid hoc loco Beda uocat horoscopus, fateor me nescire. Nam ὁρῶσκιον & horoscopus significat, id est, eam signiferi partem quæ nascente quopiam super horizontem emergit, & caelestium rerum temporumq; obseruatorem,

torem, quem si hoc loco accipere uoles, non uideo cur his annum aperiat Aprilis. Nam hyernæ noctes tam sunt idoneæ, & quidē amplius quam uernæ aut æstiuæ.

DE CALENDIS, NONIS ET IDIBVS. CAPVT XI.

Præcis temporibus Pontifici Minori hæc prouidentia delegabatur, ut nouæ lunæ primum obseruaret aspectum, uisumque regi sacrificulo nunciaret. Itaque sacrificio à rege & Minore pontifice celebrato, idem pontifex calata, id est, uocata in Capitolium plebe, iuxta Curiam Calabram, quæ casæ Romuli proxima est, quot numero dies à Cal. ad Nonas superesset, pronunciabat, & quintanas quidem dicto quinquies, uerbo κελῶ septimanas repetito septies prædicabat. Verbum autem κελῶ Græcum est, id est, uoco: & hunc diem qui ex his diebus, qui calarentur primus esset, placuit Calendas uocari, & hinc ipsi Curia ad quam uocabantur, Calabræ nomen datum est, & Clasi, quod omnis in eam uocaretur populus. Ideo autem Minor pontifex numerum dierum, qui ad Nonas superessent, calando prodebat, quod post nouam lunam oportebat Nonarum die populares, qui in agris essent, confluere in urbem, accepturas causas feriarum à rege sacrorum, scituosque quid esset eo mense faciendum. Unde quidam hinc Nonas existimant dictas, quasi nouæ initium obseruationis, uel quod ab eo die semper ad idus nouæ dies putarentur. Porro Idus uocari placuit diem, qui diuidit diem. Iduare enim Hetrusca lingua diuidere est: unde uicua, quasi ualde idua, id est, ualde diuisa: aut uicua, id est, à uiro diuisa. Nonnullis placet, Idus dictas uocari, quia diuisa, id est, à uiro diuisa. Nonnullis placet, Idus dictas uocari, quia diuisa, id est, à uiro diuisa. Nonnullis placet, Idus dictas uocari, quia diuisa, id est, à uiro diuisa. Notandum autem quod in scriptura sacra Calendas cum legimus, nihil aliud quam nouæ ortum lunæ intelligere debemus. iuxta illud Numerorum: In Calendis autem, id est, in mensium exordijs offeretis holocausta Domino. Quia nimirum Hebræi, ut supra dictum est, non alia mensium exordia, quam Neomenias, id est, nouilunia norunt.

GLOSSAE IN CAPVT XI. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brideserto Ramesiensis.

Præcis temporibus pontifici minori hæc prouidentia delegabatur. Id est, tendebatur, committebatur, uel credebatur. Visumque, scilicet eius lune sidus, uel uisum, id est, uisionem & apparitionem. Regi sacrificulo, id est, pontifici maiori: qui causa adulationis ita uocabatur à rege, id est, à seniore & maiore pontifice. Idem pontifex, id est, minor. Calabram, id est, uocatricem, quæ casæ Romuli proxima est, quot numero dies à Calendis ad nonas superessent, pronunciabat, scilicet utrum quinque dies an septem, Curia Calabræ, nomen loci. Quintanas, scilicet nonas. Et hinc, id est, ex ista re. Ipsi curia & clasi, scilicet Calabræ: quia clasi Græcè, latine uocatio. Vocaretur, id est, calaretur. Feriarum, solemnitarum. Scituos, id est, interrogaturos. Quasi nouæ initium obseruationis, id est, à noua obseruatione ab eo die, id est, à nonis. Putarentur, scilicet com. diuidit, id est, separat. Diuidere est, scilicet latina lingua. Valde diuisa, scilicet à uiro. Idea Græcè, species uel forma latine. Ea die, id est, in idibus. Calendas cum legimus, scilicet quamuis Hebræi non habent Calend. tamen Romani per suum proprium uerbum nominant initia mensium eorum. Numerorum, libri Moysi, qui liber Numeri dicitur.

SCHOLIA IN CAPVT XI. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Notandum quod in scriptura sacra Calendas cum legimus. Græcia non habet Calendas, sed initia mensium sunt apud eos ἡμέρας: unde promerbio cum uolumus rem significare nunquam futuram, dicimus, ad Calendas Græcas.

DE MENSIBVS GRÆCORVM. CAPVT XII.

Sed & Græci & Aegyptij, de quibus supra diximus, nullam in suis mensibus Calendarum, Nonarum, Iduum distinctionem obseruant. Verum ab incipiente cuiusque mensis exordio usque ad terminum eius, cretente simpliciter, & inenarrabiliter dierum concurrentium ordine computando perueniunt. Siquidem Græci (nam de Aegyptiorum anno & mensibus supra disseruimus) mutatis ex hoc tempore & correctis prædictarum intercalationum ambagibus, cunctis fixum in duo decim mensibus anni uertentis ordinare circulum, quorum plerique à Calendis Decembris suum inchoantes annum, eodem quo Romani menses suorum dierum numero perstringunt: nil quidem de Romanorum, ut præfati sumus, Calendis, Nonis, uel Idibus curantes, sed à primo usque ad extremum diem augetente paulatim numero, singulum quocumque mensem computantes. Vocatur autem apud eos ipse December, ἐλεφεθελιών: Ianuarius, ἰανουάριος: Februarius, φεβρουάριος: Martius, ἰσπῆριος: Aprilis, ἀπριλιος: Maius, ἀπριλιος: Iunius, ἰουνιος: Iulius, ἰουλιος: Augustus, ἀγουστος: September, σεπτεμβριος: October, ὀκτωβριος: Nouember, ἑνοβριος. Quo illos ordine annum obseruare, uel menses, & nuper transmissus ad nos de Roma computus eorum annalis ostendit, & Canones, qui dicuntur Apostolorum, idem antiquioribus literis edocuerunt, ubi duodecimus dies mensis ὀκτωβριος: 111. Iduum Octobr. esse memoratur: quo utiq; colligitur, utrunque

utrunq; mensẽ pariter incipere, qui uterq; diẽ duodecimum habere probatur eundẽ. Qui- bus etiam liber sancti patris Anatholij, quem de Pascha composuit, astipulatur, ubi scriptum est: Est ergo in primo anno initium primi mensis, quod est x. & i x. annorum circuli principium, secundum Aegyptios quidem mensis Phamenoth uigesimo sexto die: secundum Macedones Distri mensis uigesimo secundo: secundum Romanos uero undecimo Calend. April. Hic enim uicesimam secundam diẽ Distri mensis æquẽ uicesimam secundam Martij fore commendans, in dicit manifeste, quia simul uterq; mensis initium sumit. Et ne quis dicat quod Anatholius in hac sententiã non scripserit undecimo Calendas, sed octauo Calendas Apriles, conuincet hoc non ita esse mensis Aegyptiorum Phamenoth, cuius uicesima sexta dies, non octauus Calendarũ, sed undecimus Calendarum Aprilium dies est: utriq; autẽ, id est, & qui octauo Cal. & qui undecimo Cal. Apriles, in Anatholio legunt, uigesimalum sextum diẽ Aegyptij mensis in eadem sententiã habent annotatam, quæ absq; ulla dubietate in undecimo Cal. April. deuenire probatur, iuxta quod superius eorum annalem describentes signauimus.

SCHOLIA IN CAP. XII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Sed & Græci & Aegyptij. De Græcorum mensibus scripsit Theodorus Gaza, quem uide, si uis plura de his cognoscere. Quæ ratio sit notandi dies tum apud Græcos, tum apud Latinos, discẽ ex subiecta tabula: ubi nota, quemadmodum Latini diuidunt dies mensium in Calendas, Nonas & Idus: sic Græci (ut est apud Pollucem primo ὀνομαστικῶν) 30. dies, & 3. denarios, quorum primus dicitur ἰσαμῖνος: secundus à naturali ordine: tertius λήγου, seu φθίνου: sumptimus autem Ianuarium & eum, qui huic apud Græcos respondet Gamelionem: uerior enim est hæc sententiã quam eorum, qui dicunt esse Octobrem. Nam Aristoteles auctor est lib. 1. μεταωρῶν, mense Gamelione solem esse in hybernis uersionibus, quod est partim in Decembri, partim in Ianuario.

Table with 2 columns: Greek letters and Roman numerals/dates. Includes entries like α νεομηνία, β δελτα, γ τεταρτη, etc., corresponding to 1 Calend., 2 III., 3 III., 4 Prid., 5 Nonas Janu., etc.

Dierum, Calendarum, Nonarum, Iduum, in omnibus mensibus non est par ratio, quam uarietatem complectuntur uersus hi, quos pueri discere solemus:

Iulius, Aprilis, septemq; nouemq; tricenos. Maius sex nonas, October, Iulius & Mars.

Vnum plus reliqui Februus tenet octo uicenos. Quatuor at reliqui tenet Idus quilibet octo.

GLOSSAE

GLOSSAE IN CAP. XII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brideserto Ramesiensi.

Sed & Græci & Aegyptij, de quibus supra diximus, nullam in suis mensibus Calendarum, nonnarum, iduumq; distinctionem obseruant. scilicet quia non habent nec Calendas, nec nonas, nec idus. Inerrabiliter, id est, sine errore. Ordine, computando perueniunt. Dicunt enim prima dies Martij, secunda dies Martij, &c. Quibus etiam liber sancti patris Anatholij, quem de Pascha composuit, astipulatur, ubi scriptum est: Est ergo in primo anno, &c. ipse etiam liber asseruit, quia eodem numero & ordine dierum perstringunt Græci suos menses quo & nos. Aegyptij incipiunt Martium in quinto Calen. Mart. nos & Græci in Calendis. Astipulatur: astipulor, interrogo. Stipulari, interrogare. Isidorus: Stipulatio, est sponso. unde & promissores stipulatores dicuntur. Dicta autem stipulatio, à stipula. Veteres enim quando aliquid sibi promittebant, stipulam frangebant, quam iterum iungentes, sponsones suas agnoscebant, siue quod iuxta ludicrum firmum sacramentum appellauerunt. Est ergo in primo anno initium primi mensis, quod est nouedecim annorum circuli principium. Principium decennouenalis cycli est in undecimo Calen. April. quia quando trigesima est luna in undecimo Calen. April. tunc fit primus annus decennouenalis, & à prima luna primi mensis. In ipso anno fit ibi, in crastino tamen, id est, decimo Calen. April. Cuius uigesimalus sextus, non octauo Calen. April. sed undecimus Calen. April. dies est. Cuius, scilicet mensis uigesimalus sextus dies, scilicet quæ est initium decennouenalis cycli. Sic uigesimalus secundus dies apud Græcos, & apud Latinos uigesimalus sextus dies, scilicet & ideo melius undecimo Calen. April. quia octauo Calen. non inuenitur in uigesimo sexto die, sed undecimo Calen. Quæ, scilicet uicesima sexta dies in undecimo Calen. April. scilicet non in octauo Calen. deuenire probatur. Vicesima sexta dies Phamenoth, & uicesima secunda Distri, Martijq; & undecimo Calen. April. una dies est, & ibi semper est initium decennouenalis cycli. Ideo enim dixit omnia hæc prædicta, ut ostendat quia Græci & Romani uno ordine perstringunt suum annum & suos menses: nõ tamen Aegyptij, qui in uigesimo sexto die habent illud initium eorum annalem, scilicet Aegyptiorum describentes signauimus. Quinto enim Calen. Martij incipit Phamenoth apud illos, sicut diximus superius, & ideo uigesimalus sextus dies fit in undecimo Calen. April. iuxta quod superius, scilicet in undecimo capitulo, eorum annalem describentes signauimus. Inter historiam autem & annales hoc interest, quod historia est eorum temporum quæ uidimus: annales uero sunt eorum temporum & annorum, quos etas nostra non uidit.

DE MENSIBVS ANGLORVM. CAP. XIII.

Antiqui enim Anglorum populi (neq; enim mihi congruum uidetur, aliarum gentium annalem obseruantiam dicere, & meæ reticere) iuxta cursum lunæ suos menses computauerunt: unde & à luna Hebræorum & Græcorum more nomen accipiunt. Siquidem apud eos luna Monath mensis Monath appellatur. Primusq; eorum mensis, quem Latini Ianuariũ uocant, dicitur Guili. Deinde Februarius, Sol monath: Martius, Rehd monath: Aprilis, Eostur monath: Maius, Trimilchi: Iunius, Lida: Iulius similiter Lida: Augustus, Vued monath: September, Haleg monath: October, Vuyntyr fyllyth: Nouember, Bloth monath: December, Guili, eodẽ quo Ianuarius nomine uocatur. Incipiebant autem annum ab octauo Calendarum Ianuariarum diẽ, ubi nunc natale Domini celebramus. Et ipsam noctem nunc nobis sacrosanctã, tunc gentili uocabulo Moe drenech, id est, matrum noctem appellabant: ob causam ut suspicamur ceremoniarum, quas in ea peruigiles agebant. Et quotiescunq; communis esset annus, ternos menses lunares singulis anni temporibus dabant. Cum uero Embolimus, hoc est, xlii. mensium lunarium annus occurreret, superfluum mensem æstati apponebant, ita ut tunc tres menses Lida uocarentur, & ob id annus ille Trilidi cognominabatur, habens lxxii. menses æstatis, ternos ut semper temporum ceterorum. Item principaliter annum totũ in duo tempora, hyemis uidelicet & æstatis dispartiebant: sex illos menses quibus longiores noctibus dies sunt æstati tribuendo, sex reliquos hyemi. Vnde & mensem, quo hyemalia tempora incipiebant, Vuynter fyllyth appellabant, composito nouo nomine ab hyeme & plenilunio, quia uidelicet à plenilunio eiusdem mensis hyems sortiretur initium. Nec ab re est, si & cetera mensium eorum nomina quid significent interpretari cuseremus. Menses Guili à conuersione solis in austrum diei, quia unus eorum præcedit, alius subsequitur, nomina accipiunt. Sol monath dici potest mensis placentarum, quas in eo Djs suis offerrebant: Rehd monath à Dea illorum Rheda, cui in illo sacrificabant, nominatur: Eostur monath, qui nunc Pascalis mensis interpretatur, quondam à Dea illorum quæ Eostre uocabatur, & cui in illo festa celebrabant, nomen habuit: à cuius nomine nunc Paschle tempus cognominant, consueto antiquæ obseruationis uocabulo gaudia nouæ solennitatis uocantes. Trimilchi dicebatur quod tribus uicibus in eo per diem pecora mulgebantur. Talis enim erat quondam ubertas Britannia, uel Germania à qua in Britanniam natio intrauit Anglorum. Lida dicitur blandus, siue nauigabilis, quod in utroq; mense & blanda sit serenitas aurarũ, & nauigari soleant æquora. Vueden monath mensis zizaniorum quod ea tempestate maxime abundant. Haleg monath mensis sacrorum. Vuintyr fyllyth ac si dicas composito nomine hyeme plenium. Bloth monath mensis immolationum, quod in eo pecora quæ occisuri erant, Djs suis uouerent. Gratias tibi bone Iesu, qui nos ab his uanis auertens, tibi sacrificia laudis offerre donasti.

GLOSSAE IN CAP. XIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brideserto Ramesiensi.

Antiqui autem Anglorum populi. Angli nomen est regionis, in qua primum coeperunt populi Angli esse. Lege historiam ecclesiasticam generis Anglorum: ibi enim in libro primo, cap. 15. qualiter prædicta gens anno ab incarnatione Domini 449. in Britanniam primo aduenit, per ordinem inuenies.

SCHOLIA

Antiqui autem Anglorum populi. Britanni ex proximis littoribus, id est, Gallicanis & Germanicis eam insulam occuparunt, quæ antea Albion à Romanis dicta fuit, ab albis montibus, qui ad nauigantibus primum occurrunt: unde ex utroque idiomate lingua quidem nata est simillima Germanicæ seu Batavicæ lingue, quam gentem priori loco isthic fuisse constat, de lingua cuius etiamnum ferè sic utuntur, satis constat ex Bedæ.

DE SIGNIS XII. MENSIVM. CAP. XIII.

Singuli autem menses sua signa, in quibus solem recipiant, habent: Aprilis, Arietis; Maius, Tauri; Iunius, Gemina; Iulius, Cancr; Augustus, Leonis; September, Virginis; October, Libræ; Nouember, Scorpionis; December, Sagittarij; Ianuarius, Capricorni; Februarius, Aquarij; Martius, Piscium: sicut quidam ueterum etiam uersibus explicauit heroicis:

- Respicis Aprilis Arietis Phrixæe Calendas.
Maius Agenorei miratur cornua Tauri.
Iunius æquatos cælo uidet ire Laconas.
Solstitio ardentis Cancr fert Iulius astrum.
Augustum mensem Leo feruidus igne perurit.
Sydere Virgo tuo Bacchum September opimat.
Æquat & October sementis tempore Libram.
Scorpius hybernum præcepit ire Nouembrem.
Terminat Arcitenens medio sua signa Decembri.
Principium Ianu sancit tropicus Capricornus.
Mense Numæ in medio solidi stat sidus Aquarij.
Procedunt duplices in Martia tempora Pisces.

Qui quod de uno Decembri specialiter dixit, de cæteris utiq; generaliter intelligendum signa uit: quia uidelicet singula quæq; signorum medio suo mense terminentur, à medio priore sumant exortum. De quorum positione strictum nescientes cum instruemus, obsecro scientibus oneri nõ sit. Vndiq; gyrum cæli rotundissimum per lineam Zodiaci circuli, quasi per zonam quandam amplissimæ sphaeræ circumdatam, distincti ordines gemmarum XII. sese inuicem contingentium obsident: tantæ sunt magnitudinis, ut non minore quàm duarum spacio horarum, uel oriri, uel occidere, uel de loco possint moueri: singulis tricenæ partes ob tricenos dies, quibus à sole lustrantur adscribuntur, decem semis horæ quæ plus sunt, quia plenam circem XXXIII. horarum non reddunt, simul computari negliguntur. At tamen & ipsæ duodecies circumactæ, ubi dies quinq; & quadrantem consummauerint, iam quantum ad tricenæ partes addiderint patebit, completusq; solis annus non CCC. solum & LX. diebus, sed additis V. diebus, & quadrante perficietur. Primum igitur Arietis signum in illa cæli parte, quam in medio Martij mensis sol tenet, oriri incipit, consumatur in illa, qua in medio Aprilis ipse circumfertur, ideoq; in octaua sua parte iuxta quosdam, sed uerius iuxta Aegyptos, qui calculationibus præ omnibus gnari sunt, in quarta sua parte locum æquinoctij uernalis ostendit. Secundum Tauri ab illa cælestis circuli parte, qua in medio Aprilis sol circumfertur, ortus initium faciens, complet in ea, quam ipse in Maij medio seruat. Tertium Gemina à parte Signiferi, quam sol in medio Maij: Quartum Cancr, ab ea quam in medio lustrat Iunij, facit principium ortus, & ideo iuxta quosdam in octaua sua parte recipit solstitium, iuxta uerò sollicitiores indaginem aliquot partibus prius inde deflexo ad inferiora situ Zodiaci, id est, signiferi circuli, Quintum Leonis signum à parte qua sol in medio Iulij, Sextum Virginis, ab ea qua in medio Augusti, Septimum Libræ, ab ea qua in medio Septembri circumagitur, inchoat oriri, quapropter & in octaua sua parte iuxta uulgarè opinionem, sed iuxta enucleatorem sententiam aliquanto prius locum autumnali præbet æquinoctio. Hinc uer gente ad brumalem zonam Signifero, Octauum Scorpionis signum à parte, quam in medio Octobri, Nonum Sagittarij, ab ea quam in medio Nouembri, Decimum Capricorni, ab ea quam in medio Decembri sol inhabitat, caput attollit, & propterea, ut uulgo creditur, in octaua sua parte, ut uerò Aegyptus mater artium docet, aliquot partibus antea brumali solstitio dedicat mansionem. Dein reuerso ad altiora signiferi cursu circuli, Undecimum Aquarij sidus à parte solari median- tis Ianuarij, Duodecimum Piscium ab eadem parte Februarij uerticem erigens, finitur in medio Martij, ubi Arietis sublequens ortus sui pandit initium: siquidem omnia signa, etli non formæ figura, regionum tamen suarum coniunctione, & computandi sibi ratione coherent, de quibus Poeta:

Idcirco certis dimensum partibus orbem, Per duodena regit mundi sol aureus astra.

Signifer autem lacteum circulum in Sagittario recipit, & Geminis. Multa hinc dici poterant, sed hæc melius à colloquente, quàm à scribente fiunt. Sanè quia de planetarum quarum per signiferum circulum meatus est, ordine & tempore supra memorauimus: tantum nunc dicamus, quia sol CCC. LXV. diebus & VI. horis, luna XXXVII. diebus, & VII. horis Zodiaci ambitum lustrant:

strant: singula uerò signa sol tricenis diebus, & denis horis ac semisse: Luna autem binis diebus & senis horis, ac besse unius horæ perlabitur. Si autem queris besis quid significet, & in principia huius opusculi de calculis diximus, & nunc breuiter repetimus. Tanto minus est besis ab integra hora, quantum VIII. à XII. XX. à XXX. X. à XV: tertia enim parte subtrahita, quoties duæ solum remanent, ipsæ duæ partes besis ipsa tertia triens nuncupatur. Errant ergo qui lunam tricenis diebus tantum spacij cælestis, quantum CCC. LX. solem percurrere dicunt, cum manifeste ueritas prodatur, quod & supra perstrinximus, lunam XXXVII. diebus & tertia diei parte tantum conficere cursum, quantum CCC. LXV. diebus, & quarta diei parte constat conficere solem, & quantum spacij in uno suo mense lunam, tantum in tredecim suis solis explere circuitum.

GLOSSAE IN CAP. XIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brideseo Ramensi.

Singuli autem menses sua signa, in quibus solem recipiant, habent. Aprilis scilicet habet signum arietis, &c. Quia uidelicet singula quæq; signorum medio suo mense terminentur, à medio priore sumant exordium.

QUIBVS DIEBUS SOL QVODQVE signum ingrediatur.

Table with 4 columns: Calendar date, Sign name, Calendar date, Sign name. Rows include April, Maij, Junij, Iulij, Augusti, Septemb. and Octob., Nouemb., Decemb., Ianuar., Febr., Mart.

Hæc igitur terminationes secundum consuetum linem & auctoritatem accipere potes: at uerò iuxta naturam, ita exordia signorum, & qualiter bissextus accrescat, intelligere debes.

DE BISSEXTI PRÆPARATIONE.

Primo igitur anno præparationis bissexti, prima hora noctis, quæ diem decimumquintum Calendarum Aprilium præcedit, intrat sol in arietem: & exit de ariete secundo puncto undecimæ horæ noctis, quæ præcedit diem XV. Calend. Maij. Et intrat in taurum tertio puncto horæ undecimæ noctis, quæ præcedit diem decimumquintum Calend. Maij: & exit de tauro hora nona diei plena, quod est decimosexto Calend. Iunij. Et intrat in geminos decima hora diei inchoante, quod est decimosexto Calend. Iunij: & exit de geminis secundo puncto horæ octauæ noctis, quæ præcedit diem decimumquintum Calend. Iulij. Et intrat in cancrum tertio puncto horæ octauæ noctis, quæ præcedit diem decimumquintum Calend. Iulij: & exit de canero, hora sexta diei plena, quod est XVI. Calend. Augusti. Et intrat in leonem hora diei septima inchoante, quod est decimosexto Calend. Augusti: & exit de leone secundo puncto, quinta hora noctis, quæ præcedit diem XVI. Calend. Septemb. Et intrat in uirginem tertio puncto quinta horæ noctis, quæ præcedit diem decimumquintum Calend. Septemb. & exit de uirgine hora tertia diei plena, quæ est XVI. Calend. Octob. Et intrat in libræ hora diei quarta inchoante, quod est XVI. Calend. Octob. & exit de libræ secundo puncto horæ secundæ, quæ præcedit diem XVI. Calend. Nouemb. Et intrat in scorpionem tertio puncto horæ secundæ noctis, quæ præcedit diem XVI. Calend. Nouemb. & exit de scorpione hora duodecima plena noctis, quæ præcedit diem XVI. Calend. Decemb. Et intrat in sagittarium hora diei prima inchoante, quod est XVI. Calend. Decemb. & exit de sagittario secundo puncto undecimæ horæ diei, quæ est XVII. Calend. Ian. Et intrat in capricornum tertio puncto undecimæ horæ diei, quod est XVII. Calend. Ian. & exit de capricorno hora nona plena noctis, quæ præcedit diem XVII. Calend. Febr. Et intrat in aquarium hora decima noctis inchoante, quæ præcedit diem XVII. Calend. Febr. & exit de aquario secundo puncto horæ octauæ, quod est XV. Calend. Mart. Et intrat in pisces tertio puncto horæ diei octauæ, quod est XV. Calend. Mart. & exit de piscibus hora sexta plena noctis, quæ præcedit diem decimumquintum Calendarum Aprilis.

DE SECUNDO ANNO PRÆPARATIONIS BISSEXTI.

Anno secundo præparationis bissexti, intrat sol in arietem hora septima inchoante noctis, quæ præcedit diem XV. Calend. April. & exit de ariete secundo puncto quinta horæ diei, quod est XV. Calend. Maij. Et intrat in taurum tertio puncto quinta horæ diei, quæ est XV. Calend. Maij: & exit de tauro hora tertia plena noctis, quæ præcedit diem decimumquintum Calend. Iunij. Et intrat in geminos, hora quarta inchoante noctis supra dictæ: & exit de geminis secundo puncto horæ diei secundæ, quod est decimoquinto Calend. Iulij.

Et intrat in cancrum tertio puncto horæ diei secundæ, quod est XV. Calend. Iulij: et exit de cancro hora diei duodecima plena, quod est X. V. Calend. Augusti.

Et intrat in leonem hora prima noctis inchoante, quæ præcedit XV. Calend. Augusti. et exit de leone secundo puncto horæ undecimæ noctis, quæ præcedit diem X. V. Calend. Septemb.

Et intrat in uirginem tertio puncto horæ undecimæ noctis, quæ præcedit diem decimum quintum Calend. Septemb. et exit de uirgine nona hora diei plena, quod est XVI. Calend. Octob.

Et intrat in libram decima hora diei inchoante, quod est XVI. Calend. Octob. et exit de libra secundo puncto horæ octauæ noctis, quæ præcedit diem XVI. Calend. Nouemb.

Et intrat in scorpionem tertio puncto octauæ horæ noctis supradictæ: et exit de scorpione hora diei sexta completa, quod est XVI. Calend. Decemb.

Et intrat in sagittariū hora septima diei inchoante, quod est XVI. Calend. Decemb. et exit de sagittario secundo puncto quinta horæ noctis, quæ præcedit diem XVI. Calend. Ianuarij.

Et intrat in capricornum tertio puncto, quinta horæ noctis supradictæ: et exit de capricorno tertia hora diei plena, quod est decimo septimo Calend. Febr.

Et intrat in aquarium quarta hora diei inchoante, quod est XVII. Calend. Febr. et exit de aquario secundo puncto, secunde horæ noctis, quæ præcedit diem XVII. Calend. Febr.

Et intrat in pisces tertio puncto secunde horæ noctis prædictæ: et exit de piscibus duodecima hora noctis plena, quæ præcedit diem decimum quintum Calend. April.

DE TERTIO ANNO PRÆPARATIONIS BIFFEXTI.

Anno tertio præparationis biffexti, in initio primæ horæ diei, quod est XV. Calend. April. intrat sol in arietem: et exit de arietem secundo puncto horæ diei undecimæ, quod est XV. Calend. Maij.

Et intrat in taurum tertio puncto horæ diei undecimæ, quod est decimo quinto Calend. Maij: et exit de tauro hora nona plena, quæ præcedit diem decimum quintum Calend. Iunij.

Et intrat in geminos inchoante hora decima noctis supradictæ: et exit de geminis secundo puncto horæ diei octauæ, quod est decimo quinto Calend. Iulij.

Et intrat in cancrum tertio puncto horæ octauæ, quod est XV. Calend. Iulij: et exit de cancro sexta hora noctis, quæ præcedit diem decimum quintum Calend. Augusti.

Et intrat in leonem hora septima supradictæ noctis inchoante: et exit de leone secundo puncto horæ diei quintæ, quod est decimo quinto Calend. Septemb.

Et intrat in uirginem tertio puncto horæ diei quintæ, quod est XVI. Calend. Septemb. et exit de uirgine hora tertia noctis plena, quæ præcedit diem XV. Calend. Octob.

Et intrat in libram quarta hora prædictæ noctis inchoante: et exit de libra secundo puncto horæ diei secundæ, quod est XVI. Calend. Nouemb.

Et intrat in scorpionem tertio puncto horæ diei secundæ, quod est XVI. Calend. Nouemb. et exit de scorpione hora duodecima diei plena, quod est XVI. Calend. Decemb.

Et intrat in sagittarium prima hora noctis inchoante, quæ præcedit diem decimum quintum Calend. Decemb. et exit de sagittario secundo puncto undecimæ horæ noctis prædictæ, quæ præcedit diem XVI. Calend. Ian.

Et intrat in capricornum tertio puncto undecimæ horæ noctis prædictæ: et exit de capricorno nona hora diei plena, quod est XVII. Calend. Febr.

Et intrat in aquarium decima hora diei inchoante, quod est XVII. Calend. Febr. et exit de aquario secundo puncto octauæ horæ noctis, quæ præcedit diem XIII. Calend. Mart.

Et intrat in pisces tertio puncto horæ octauæ noctis supradictæ: et exit de piscibus hora VI. diei plena, quod est XV. Cal. April.

DE QUARTO ANNO PRÆPARATIONIS BIFFEXTI.

Anno quarto præparationis biffexti, intrat sol in arietem hora diei septima inchoante, quod est XV. Calend. April. et exit de arietem secundo puncto horæ noctis quintæ, quæ præcedit diem XIII. Calend. Maij.

Et intrat in taurum tertio puncto, horæ quintæ noctis prædictæ: et exit de tauro hora diei tertia plena, quod est XV. Cal. Iunij.

Et intrat in geminos hora diei quarta inchoante, quod est XV. Calend. Iunij: et exit de geminis secundo puncto horæ noctis secundæ, quæ præcedit diem XIII. Calend. Iulij.

Et intrat in cancrum tertio puncto horæ secundæ noctis supradictæ: et exit de cancro hora duodecima plena noctis, quæ præcedit diem XV. Calend. Augusti.

Et intrat in leonem hora diei plena, quod est XV. Calend. Augusti. et exit de leone secundo puncto horæ diei undecimæ, quod est XVI. Calend. Septemb.

Et intrat in uirginem tertio puncto horæ diei undecimæ, quod est XVI. Calend. Septemb. et exit de uirgine nona hora noctis plena, quæ præcedit diem XV. Calend. Octob.

Et intrat in libram decima hora noctis inchoante, quæ præcedit diem XV. Calend. Octob. et exit de libra secundo puncto octauæ horæ diei, quod est XVI. Calend. Nouemb.

Et intrat in scorpionem tertio puncto octauæ horæ diei, quod est XV. Calend. Nouemb. et exit de scorpione sexta hora noctis plena, quæ præcedit diem XVI. Calend. Decemb.

Et intrat

Et intrat in sagittarium hora septima supradictæ noctis inchoante: et exit de sagittario secundo puncto quinta horæ diei, quod est decimo sexto Calend. Ian.

Et intrat in capricornum tertio puncto horæ diei quintæ, quod est XVI. Calend. Ian. et exit de Capricorno hora noctis tertia plena, quæ præcedit diem XVI. Calend. Febr.

Et intrat in aquarium inchoante hora noctis quarta supradictæ: et exit de aquario secundo puncto horæ diei secundæ, quod est decimo quarto Calend. Mart.

Et intrat in pisces tertio puncto horæ diei secundæ, quod est XIII. Calend. Mart. et exit de piscibus duodecima hora diei plena, quod est XV. Calend. April.

Sicq; sol primo anno post biffextum sexta hora noctis, qua arietem intrauerat, exit de piscibus: secundo uero anno, duodecima hora eiusdem noctis: tertio anno sexta hora diei sequentis: quarto autem anno duodecima hora ipsius diei, quod est XV. Calend. April. Heq; uiginti quatuor, id est nox cum die sexto Calend. Mart. intercalari iubentur, ut iterum sol biffexto completo prima hora noctis, quæ præcedit decimo quinto Calend. April. arietem possit ingredi. Signa duodecim uel à causis annalibus, uel à gentiliū fabulis nomina sumpserunt. Nam arietem Martio mensi propter Hammonem Iouem tribuunt, unde et in eius simulachro arietis cornua fingunt. Taurum April propter eundem Iouem, quod in bouem sit fabulose conuersus. Castorem et Pollucem Maio propter imagine uirtutis. Porro cancrum Iunio, quando sol ad inferiora redit, quod cancer impulsus retro cursus dirigere soleat. Leonem, quem occidit Hercules Iulio, propter uim feruoris assignant. Virginem Augusto, quia tunc exhausta caloribus tellus nihil pariat. Libram Septembri, ob æqualitatem diei et noctis. Scorpionem et sagittarium equinis cruribus deformatum, propter fulmina mensum ipsorum, October et Nouember accipiunt. Capricornum December, propter capram Iouis nutricem, cuius extrema pisci similia pinguntur, quod huius mensis ultima sint pluuialia. Aquarium Ianuario, Februario pisces, ob menses imbriferos tradunt. Singulis autem signis triginta partes, ternæ uero decades putantur, eo quod sol triginta diebus et decem semis horis illa percurrat, à medio mensis semper incipiens, id est decimo quinto Calend. die. Signa duodecim, scilicet signiferi, uel à causis annalibus, id est, historicis, quæ per singulos annos eueniunt: uel à gentiliū fabulis, id est, segmentis nomina sumpserunt, à quibus signa uocantur: uel ex annalibus, id est, ex rebus quæ singulis annis naturaliter fiunt, sunt illis imposita: uel ex fabulis, quas gentiles monumentis scripture tradiderunt, aut etiam ex utrisq; Arietem, Abraham: pro eo quod arietem Domino obtulit pro Isaac filio suo. Taurum, Iacob: qui quasi taurus cum angelo luctatus est in monte Bethel. Gemini, Adam et Eua: quod uno corpore facti sunt in paradiso. Cancer, Iob propheta: quia cancriolus fuit. Leo, Daniel: qui in lacu leonum fuit. Virgo, Maria: quia filium genuit, et uirgo permansit. Libra, Iudas Scarioth: qui ad stateram precium Saluatoris pensauit. Scorpium, Pharaon: quia per concupiscentiam mersus est in mari. Sagittarius, Dauid, qui beligerator fuit contra Goliath. Capricornus, Esau: qui per cupiditatem uenationis, et per capram perdidit benedictionem. Aquarius, Iohannes baptista: quia in alueo Iordanis Saluatorem baptizauit. Pisces, Ionas propheta: quia in uentre ceti tribus diebus et tribus noctibus commorauit. Singulis autem signis triginta partes, ternæ uero decades. Quod autem dicit triginta, non est hoc uerum, sed uerisimile, nam sol in singulis signis uarijs et diuersis spacijs moratur. Nam in geminis triginta duabus spaciatur diebus, et e contrario 29. diebus sagittarium transit. Similiter et in ceteris signis uarie cursum suum peragit. Hinc est quod in nullo signo tali spacio, id est, triginta dierum, et decem semis horarum moras facit. Propterea uero uerisimile est, quoniam si quis totius anni circulum uel cumulum, id est, 365. dies, et sex horas in duodecim æquas partes secundum numerum signorum partitius fuerit, duodecimam partem inueniet in triginta diebus, et decem horis, et dimidia parte unius horæ. Tantæ sunt magnitudinis, ut non minore quam duarum spacio horarum uel oriri uel occidere, uel de loco possint mouere. Singulis tricene partes ob tricenos dies, quibus à sole lustrantur, ascribuntur. Nullum enim signum potest moueri, nisi per duas horas. Et ideo quia in duabus horis mouetur unum signum, in uiginti quatuor horis mouentur duodecim signa, id est, totum firmamentum. A principio ortus uniuscuiusq; signi usq; ad extremum, duæ horæ peraguntur, uiginti quatuor horæ inter diem et noctem, ideo ad unum quodq; ex duodecim signis duæ horæ pertinent, siue in oriendo, siue in occidendo. Zodiacus uel signifer, est circulus obliquus, duodecim signis constans, per quem errantes stellæ feruntur. Nec aliud habitat in terris, quam quod illi subiacet, reliqua à polis squalent. Veneris tantum stellæ excedit eum binis partibus: luna quoq; per totam latitudinem eius uagatur, sed omnino non excedens eum. Ab his Mercurij stellæ laxissime, ut tamen è duodecim partibus (tot sunt enim latitudinis) non amplius octonas pererrat. Neq; hæc æqualiter, sed duas medio eius: et supra quatuor, infra duas. Sol inde medio feruit inter duas partes, flexuoso draconum meatu inæqualis. Martis stellæ quatuor medijs, Iouis mediæ, et super eam duabus: Saturni duabus, ut sol. Zodiacus græcè, latine signifer. Zodia enim animalia dicuntur, quod uitalem habeant animam, quæ æn Græco nomine uocantur: uel zodiacus dictus à signis, eo quod signa animalium in eo esse uideantur, quæ zodia dicuntur. dicitur uero ita secundum Macrobiū. Circulus obliquus, id est, tortuosus. Cuius partes latitudinis sunt duodecim, per quas diuersis modis sidera spaciuntur. Per quem, scilicet zodiacum. Per cuius partes, quæ dicuntur errantes: feruntur autem multifariæ, nam alia per tres partes, alia per quatuor, alia per quinque, alia per octo, quedam per duodecim. Nec aliud, scilicet spaciū habitatur in terris, scilicet ubi nos habitamus. Habitatio hominum sub zodiaco tantum est, quia non habitat aliquid in mundo, nisi sub uo illo. Macrobius ita commemorat: Luna ferè nunquam in uno signo bis continuo nascitur, nisi in geminis: ubi hoc nonnunquam euenit, quia dies in eo sol duos supra triginta altitudine signi morante consumit. rarissime in alijs si circa primam signi partem à sole procedit. Hoc autem iuxta naturam aliquatenus intelligi potest, tamen iuxta rectam et consuetam calculandi consuetudinem nequaquam accipiendum est. Multa hinc dici poterant, sed à me de signifero et de duodecim signis planetarū, id est solis et lune, et c. Meatus transitus, scilicet contra mundum, tantum nunc dicamus: quia sol 365. diebus et sex horis, id est, quadrante: luna uero uiginti et septem diebus et octo horis. Zodiaci ambitum lustrant, id est circueant. Singula uero signa sol trigenis diebus, et denis horis ac semisse, id est dimidia hora perlabitur, id est, percurrit. Accipe ergo triginta dies duodecies, et fiunt 360. dies: et accipe decem horas duodecies, et fiunt 120. horæ. duodecim ergo semisses, faciunt sex horas. iste est quadrans. Euntq; simul 365. dies, et sex horæ, in circuitione solis per zodiacum. Luna autem binis, id est, duobus diebus: et semis, id est, sex horis ac biffæ. Accipe autem duos dies duodecies, et fiunt uiginti quatuor dies. Et accipe sex horas duodecies, et fiunt septuaginta duæ horæ, id est tres dies. Accipe biffæ duodecies, et fiunt octo horæ. Eunt simul in circuitione lune per zodiacum, uiginti septem dies, et octo horæ. De duodecim biffibus fiunt octo horæ ita. Tolle enim de duodecim biffibus quatuor biffes, et fac inde octo trientes, et da unicuiq; biffæ ex octo biffibus unum trientem, et erunt octo horæ integræ. Duo enim trientes, habent biffæ in se. Ac biffæ unius horæ, id est, duabus partibus unius horæ.

Bedæ tom. 2.

h 2

Si diuers

loco qui emergebat, cum secundum uas esset impletum, et à sine primo signi usque ad locum, qui ad secundæ aque finem oriebatur, secundum signum annotatum est: atque ita uicissim uasa mutando, et per singulas influentis aque partes, singulos sibi ascendenti cœli partium limites annotando: ubi consummata iam omni per duodecim partes aqua ad primi signi exordia peruenitum est, sine dubio iam diuisas, certisq; sibi obseruationibus et indicijs annotatas duodecim cœli partes tante compotes machinationis habuerunt. Quod non nocte una, sed duabus effectum est: quia omne cœlum una nocte non uoluitur, sed per diem uenit eius pars media, et medietas reliqua per noctem. Nec tamen cœlum omne duarum sibi proximarum noctium diuisit inspectio, sed diuersorum temporum nocturna dimensio, utriusq; hæmisperij paribus æque uicibus annotauit. Et has ipsas duodecim partes signa appellari maluerit, certaq; singulis uocabula gratia significationis adiecta sunt. Et quia signa græco nomine zodia nuncupantur, circum ipsum signorū zodiacum quasi signiferum uocauerunt. hucusq; Macrobius. Fabula poetarum de duodecim signis ideo omisi, quia fructum in eis inuenire minime putauit. respuenda est enim lectio quæ plus nocitura est insipientibus, quam profutura sapientibus. Tabulas poetæ à fando nominauerunt, quæ non sunt res factæ, sed tantum loquendo factæ.

DESCRIPITIO POLI.

Duo sunt extremi uertices mundi, quos appellant polos septentrionis et austris: quorum alter à nobis semper uidetur, alter nunquam. In eo qui à nobis cernitur, tria sunt signa constituta: duo scilicet arcturi, et serpens circum atq; inter illos in morem fluminis means. Helicem arcturus maior, cynosura minor appellatur, quæ diuersum quidem aspiciant. Nam dorso eorum sibi inuicem mutuo auertuntur, auersis huc atq; illuc pedibus. Serpens ergo cauda cingit helicem, cætero circuitu cynosuram, ita tamen ut eadē medius interlabens separet: cuius caput ad dextrum pedem eius qui in geniculo stat, uidetur extensum. Ille uero qui in geniculo stat, quæ Herculem dicunt, dextro pede caput premit serpentis, capite ad austrum conuerso, humeris suis coronæ tangit confinia. Ipsa uero corona post tergum Herculis sita, capiti serpentis quem serpentarius tenet, appropinquat. Serpentarius autem, qui à Græcis ophiuchus uocatur, sub Hercule postus ad austrum, uersis pedibus scorpionem calcat, serpente præcinctus, quem utraq; manu tenet: qui plurima longitudine protentus, usq; ad coronam extenditur. iuxta huius serpentis flexuosa uolumina, nullo alio interueniente signo, bootēs post tergum arcturi maioris uidetur, pedibus ad uirginem uersis. nam uirgo sub pedibus bootis est constituta. Contra guttur uero et pedes anteriores uirge maioris in commissura zodiaci atq; lactei circulo, gemini sunt locati, habentes à leuo latere agitatorum cum hædulis duobus, qui contra caput helicis capite uerso, pede dextro sinistram tauri cornu tangere uidetur. iuxta geminos, quo zodiacus altissime erigitur, contra uentrem uirge maioris, cancer situs est, habens in dorso asellos albicante inter eos nubecula, quæ persepium appellatur. At contra pedes eiusdem uirge posteriores inter cancrum et uirginem, leo dicitur constitutus, bootē habens iuxta se: sub pedibus uero agitatoris taurus iacet, uno pede protento ad orientem, qui sub illo est constitutus. Cephæus inter brachia et castepham medius expansis brachijs, pedibus ad terga minoris uirge porrectis: Castepha contra uolumen maximum septentrionalis serpentis, inter agitatorum, Perseum, Andromedam, Cephæumq; consistit. In lacteo circulo, inter pisces, Castepham atq; arietē, Andromeda est locata, cum triangulo quem post tergum habere dicitur, caput uersum habes ad aluum equi, qui equus supra est positus. Aries in commissura zodiaci atq; equinoctialis circuli sub triangulo situs est, habens sub se cetum ad australem partē. At proximum huius signi pisces duo, quorum alter in aquilonē erectus, alter in austrum pronus, caudis tamen uinculo quodam connexis colligati sunt. Aquilonius ad Andromedam extenditur, austrinus ad aquarium: iuxta pedes uero Andromedæ, à latere Castepha, Perseus ostenditur, Gorgonis caput manu sinistra tenens, cuius sub femore sinistro, iuxta caudam tauri pleiades uidentur constitutæ. Lyra uero inter leuum crur Hercules, et inter cygnum posita est: sed cygnus expansis alis uolanti similis, ad dexteram Cephæi manum, dextram alam, sinistram ad pedes equi porrigit. Inter pisces et equum, caudamq; capricorni, aquarius est collocatus, aquam urna fundens, quæ effusio ad magnum piscem usq; decurrit. In parte autem humillima zodiaci, iuxta sagittarium atq; aquilam, capricornus in commissura hyemalis circuli ac signiferi situs est: habes post se sagittarium, in commissura circulo zodiaci atq; lactei sub delphino constitutum. Est et sagitta quædam sola sub cygno iuxta aquilam iacens. Supra capricorni uero caput delphinus est positus post caudam serpentis, qui à serpentario tenetur: sub ipso autem serpentario scorpionem dicunt esse locatum, ita ut pedibus serpentarij tangatur: et habere sub se ad australem plagam centaurum bestiam, manu quasi ad aram ferentem. Hæc ara à quibusdam sacrarium uocatur, et est contra summitatem caudæ scorpionis ad austrum posita. Brachia uero scorpionis locum obinent, quem libram dicunt, eo quod in eo sol æquinoctium faciat autumnale. Hydra quoq; iacet in circulo æquinoctiali nimia longitudine protenta, capite cancro, medietate leoni, cauda uirgini subiecta, coruum atq; urnam in dorso gestans. At sub pectore tauri, Orion gladio accinctus conspicitur, lepori qui sub pedibus eius est superpositus. Habet enim post uestigia sua canem, quem Syrium, quenq; caniculam appellant collocatum, cancri signo subiectum: ante quem sub geminis anticanem cognoscere potes. Post caudam uero Syri ad austrum nauis, quam Argo dicunt, uidetur effulgere: at sub pede sinistro Orionis, fluuius quem Eridanum uocant, flexuoso cursu superlabitur usq; ad cetum. Cetus autem subiacet arietē, à piscibus longissimo tractu porrectus. Post cuius caudam longo quidem intervallo sub aquario et capricorno in austrum porrectus, piscis magnus conspicitur: ultimus eorum quæ uideri possint signorum, effusio nem urnæ aquarij, qui ad ipsum usq; decurrit, accipiens.

ITEM DE EODEM.

Ad boreæ partes arctoi uertuntur, et anguis.
Post hæc arctophylax, pariterq; corona genuq;
Prolapsus, hyra, auis, Cephæus, et Castepha.
Auriga et Perseus, delatōn, et Andromedæ astrum.
Pegasus et Delphin, telumq; aquila, anguitenensq;
Signifer inde subest, bis sex hinc sidera complent.
Hinc aries, taurus, gemini, cancer, leo, uirgo:
Libra, scorpis, arcitenens, capricornusq; et urna.
Qui tenet et pisces, post sunt in partibus austris.

Orion

Orion procyon, lepus, ardens Syrius, Argo,
Hydrus, chiron, thuribulum quoq; pisces et ingens
Hinc sequitur pistris, simul Eridanij, fluenta.
Hi bis sex uersus signant cœli regiones,
Fistula quos finxit, Prisciani docta magistri.

DE MANSIONIBVS PLANETARVM.

Ordo planetarum, non ordine sit feriarum:
Cynthia, Mercurius, Venus et Sol, Mars, Iouis et Ther.
Pisces et chiron Iouis est nepa Martis et Ammon.
Taurus item chela, regionis erunt Ericina.
Cancer erit luna, leo solis pro regione:
Mansio Mercurio modo sunt gemini, modo uirgo,
Sessio Saturno stat in urna uel capricorno.

DE ORTV ET OCCASV XII. SIGNORVM.

Exoriens chela aries demergit in ima.
Scorpion aurati submergunt cornua tauri.
Hinc subit arcitenens geminis surgentibus æquor:
Cum cancer surgit, capricornus mergitur undis.
Portitor urceoli formidat signa leonis.
Virgo fugat pisces, redit et uictoria uictis. Item:
Mergitur ammonis, libra, tauri scorpis ortu.
At geminos fugit arcitenens, cancrum capricornus:
Hinc leo pellit aquas fundentem, uirgoq; pisces. Item:
Libra quod est ammon, nepa, bos, geminos fugit chiron:
Egan cancer agis, urna leo, uirgoq; pisces.

Luna zodiacum tredecies in duodecim suis conficit mensibus, duobus scilicet diebus, et sex horis, et bisse, id est, octo uncis unius horæ, per singula signa decurrens. Si ergo uis scire in quo signo luna uersetur, sime lunam quam uolueris computare, ut puta duodecim multiplica per quatuor, sunt quadraginta octo, partire per nouem, nouies quini, quadrans quinquis. Quinq; ergo signis, ex quo luna nata est exactis, quæ haud dubie in eodem quo sol est sidere, semper accenditur. In sexto iam signo luna XII. commoratur. Quod si unum remanserit, sex horas signi sequentis noueris esse completas: si duo, duodecim: si tria, octodecim: si quatuor, diem integrum: si octo, octies senas horas, id est, duos adiectos esse dies. Ex quibus tamen horis, per terna semper signa binas subtrahere memento. Operosum est enim in singulis signis, horas minutatim diuidere per uncias. Unde in presenti quamuis ad nonas portiones tria remanserint, non horas tamen octodecim, sed sexdecim, sexti signi luna duodecima complebit. Et hæc quidem luna in prima uel media parte signi, cuiuslibet nata, prompta est computatio. Sin autem alias, quot primo signo luna accensa uel demperit uel retinuerit partes, tot sequentibus etiam retrahere uel adicere recorderis, nouem horis in luna, pro quinq; diebus in sole computatis. Luna zodiacum, id est, circum Luna in unoquoq; mense suo, id est, in uiginti et nouem diebus, et duodecim horis, circuit duodecim signa, et unum penè insuper. Hoc argumento insutato deprehenditur luna XII. circuire zodiacum melius quam in illo alio uisitatissimo, quod potest probari, si trigessimam lunam hoc argumento consideraueris. Istud namq; argumentum est uerius, quia ad liquidum hæc ratio comprehenditur. Illud ergo aliud argumentum per triginta dies computat signum, quod non ita esse manifesta ratio docet: quia scilicet ætas lune in uiginti nouem diebus, et duodecim horis completur. Nos tamen illo argumento triginta dies danus, propter facilitatem computandi. Et ideo istud argumentum quia subtilius est, ideo uerius, quod probatur ita: quia trigessimam lunam secundum hoc argumentum inuenies tredecim signa habere perfecta: illo uero alio non amplius quam duodecim. Tredecies in duodecim suis conficit mensibus. Quomodo tredecies? Quia postquam luna accensa fuerit in prima parte signi per uiginti septem dies et octo horas, currit duodecim signa, usq; dum uenerit ad eam primam partem signi, ubi accensa fuit: et per illud signum, à quo coepit, recurrit iterum duos dies et quatuor horas, duobus scilicet diebus et sex horis et bisse, id est, octo uncis unius horæ per singula signa decurrens. Multiplica illos duos dies XII. et inuenies uiginti quatuor dies: multiplica sex præfatas horas duodecies similiter, et sunt septuaginta due horæ. Diuide per uiginti quatuor, sunt ter uiginti quatuor, et reddunt tres dies. Super sunt adhuc in singulis signis bisse unius horæ. Duodecim ergo bisse, octo faciunt horas. Collige in unum, et sunt uiginti septem dies, et octo horæ, in quibus uiginti septem diebus et octo horis, conficit luna totum zodiacum: sed tamen adhuc desunt ei de suo cursu duo dies, et quatuor horæ, antequam perfecta sint, et in illis duobus diebus et quatuor horis recurrit per illud signum, quo coepit et quo desinit, antequam inchoauerit suum cursum secundum. Hoc modo perustrat quasi tredecim signa, per unumquemq; cursum suum, et sic potest intelligi, quod tredecies in anno suo, id est, in CCLIII. diebus peragit duodecim signa. Firmo quadraginta octo, scilicet quadrantes: quia quatuor quadrantes faciunt diem. Partire per nouem. Quinquies nouem, quadrans quinquis, id est, quadraginta quinq; et restant adhuc de quadraginta octo quadrantibus, tres indiuisi, post quadraginta quinq;, qui faciunt horas octodecim: quia uniusquisq; de istis quadrantibus, sex horas habet in se. Et si diligenter per hanc computationem, ad unumquemq; numerum, id est, ad unumquemq; quadratē, sex horas multiplicaueris: inuenies in unoquoq; numero nouenali, id est, in nouem quadrantibus LIII. horas, quæ reddunt duos dies, et sex horas. Ideo per tot dies et horas, et bisse unius horæ, currit luna unum signum. Quinq; ergo signis, id est, dum luna perustrauerit quinque signa, secundum eundem numerum nouenalem: tres remanserunt post quadraginta quinq;, et ad unumquemq; sex horæ multiplicantur, sicut supra dictum est. Signi sequentis, id est, sexti. Noueris, scilicet o calculatōr. In eodem sidere, id est, signo.

Quod si unum, uel quadrans, uel punctus.] Quoddam genus est punctorum, in quo continet uniusquisq; punctus

Etus sex horas, id est, quarta pars diei. Vel quadrans dicitur illud genus, quia partem quartam diei recipit in se. Nisi enim in ipso loco ubi dicitur Partire per nouem, scilicet quadrantes unumquemque quadrantem pro sex horis computaueris, non poteris intelligere: quomodo luna quinque signa percurrit, per eundem, id est, nouenalem numerum, per terna semper signa. Bene usque ad terna signa dicitur: quia bisse quæ supersunt in luna, non complent duas horas nisi in tribus signis: quia ter si ponas octo uncias, faciunt duas horas, quia unaqueque hora habet duodecim uncias.

Subtrahere memento. Ideo auferre præcipit per terna signa, binas horas: quia ubi signa per nouenos quadrantes comprehendit, non computauit bisse eorundem signorum, qui faciunt horas duas in tribus signis: licet non computauerimus bisse, tamen ipsa luna suos bisse perfecit.

Propterea secundum computationem nostram, tot signa habet percurra. Computatio, id est, in quo signo sit luna elongata à sole, ex quo fuit accensa: sicut autem alias, scilicet in secunda uel in tertia, uel in qualibet signi parte nata fuerit.

Quot primo signo. Verbi gratia. Si fuerit luna accensa in tertia uel quarta parte arietis, et est elongata à sole tribus signis, ex quarto signo accipies tres partes uel quatuor, et supplebis totum arietem. Unde et dicitur: Quot partes dempserit, tot adijcere recorderis. Si uero in XX parte uel in alia qualibet post medietatem signi fuerit accensa, non computabis illud signum in quo fuit accensa, sed secundum ab illo. Et cum perueneris ad illud signum ubi luna est, tot partes retrahere ab eo signo, quot retinuit luna ex eo signo, ubi fuit accensa, si tamen post medietatem fuit accensa. Et propterea illud signum non computabis totum ubi est luna: quia eadem luna in eo signo ubi fuit accensa, decem partes sibi retinuit. Et hoc est quod dicit, quot retinuerit, scilicet ex primo signo: tot retrahere, scilicet sequentibus signis recorderis. Demere est quot lineæ recessæ sint à signo, antequam accensa sit luna, si tamen ante medietatem signi fuerit accensa: si uero post medietatem signi fuerit accensa, hoc intelligitur retinere. Item: Quot partes dempserit luna accensa in primo signo, tot adijcere recorderis de sequenti signo. Hoc autem fit si in anteriori parte signi fuerit luna accensa, id est, ante medietatem: si uero post medietatem fuerit accensa, quot retinuerit partes de nouissima parte signi ubi fuit accensa, tot retrahere recorderis de sequenti signo. Verbi gratia: Si duodecim lineas retinuit de signo in quo fuit accensa, totidem retrahere de sequentis signi extremitate.

RECAPITVLATIO.

Luna zodiacum tredecies. Nam tredecim menses lunares, qui habent solummodo uiginti septem dies, et octo horas, absque dubitatione in zodiaco reperiuntur, computatis semper uiginti nouem diebus in una luna, et triginta in alia. Et ex his duobus diebus et quatuor horis, qui post uiginti septem dies, et octo horas per singulos menses tibi remanserint, decimum tertium perficies, licet unus desit dies.

Partire per nouem. In his enim nouem quadrantibus decurrit unumquodque signum luna: et solummodo nouem in luna inuenieris, integrum signum peractum habebis: et si bis nouem, duo: si ter, tria, et reliqua, dempto semper bisse. Nouies enim sex, LIII, sunt. Et per tot horas discurrit unumquodque signum et bisse. Nam et hoc quod unaqueque pars ex quatuor multiplicatis, sex horas habet, ipse in subsequenti demonstrat dicens: Si unus remanserit sex horas, etc.

Quinque ergo signis ex quo luna nata est exactis. Caue hic quod in alio loco in argumento dixit, lunam à sole quatuor punctis elongari: hic uero non inter solem et lunam metitur, sed à loco incensionis lune, usque ad punctum cuiuslibet signi in quo currit: id est de signo quando accensa est, usque ad signum in quo est, semper retrahere binas horas de residuis horis: quæ remanserint post nouenos quadrantes, scilicet per terna semper signa.

Quot primo signo luna accensa uel dempserit uel retinuerit partes. Verbi gratia. Præfens luna nata fuit in quinta parte arietis, et uiginti quinque partes postea retinuit, per quas cucurrit. Quinque dempsit, quas non tetigit. Accidit de se probare uolueris hodie nona luna in quo signo est, multiplica nouem per quatuor, sunt triginta sex, scilicet quadrantes. Multiplica septem ex his, scilicet quadrantibus, per sex, propter sex horas, quæ in unoquoque quadrante sunt, et tres horas sume de uiginti nono quadrante, et habebis quadraginta quinque horas: et da arietem, quia tot horas per eum cucurrit, computatis semper nouem horis in cursu lune, pro quinque partibus, id est, diebus solis. Quod hic etiam bene conuenit, nam quinque nouem XLV, et quinque XCV, Tot enim partes solis semper, per tot horas luna discurrit. Accipe de quinque, uiginti septem quadrantes, et da nouem tauro, nouem iterum geminis, et similiter nouem cancro. Et adhuc habes quadrantem et dimidium, qui reddunt nouem horas, ex quibus duæ tribus signis peractis dabuntur, et sic restant septem horæ. Ergo nona luna VII horis in leone erit. Luna accensa uel dempserit, scilicet de primo signo in capite. Tot retrahere, scilicet de fine sequentis signi, et adijcere ad primum signum recorderis. Vel retinuerit, scilicet de primo signo in fine, tot retrahere similiter de fine subsequenti signi, et adijcere ad primum signum recorderis. Nouem horis in luna, pro quinque diebus in sole computatis: quia quod sol agit quinque diebus, hoc facit luna in nouem horis. Quod ita probatur. Sexies quini, XXX, sexta eius pars sunt V. Hoc ad solem pertinet. Triginta diebus unumquodque signum perlustrat. Contra luna duobus diebus et sex horis perficit unumquodque signum, quæ faciunt horas LIII.

RECAPITVLATIO.

Luna zodiacum tredecies, etc. Zodiacus signifer. Zoæ græcè, animal latinè. Inde zodiacus dicitur à zoi, id est, animalibus, quorum imagines ibi depictæ sunt.

Duobus diebus et sex horis, ac bisse, etc. Si diligenter quaesieris, inuenies lunam in unoquoque signo duobus diebus et sex horis, ac bisse unius horæ, insuper etiam duodecimam partem unius horæ immorari. Et si cogitas cur ipsam particulam prætermittit, dico quia perito calculatori hanc minime latuisse præsciuit, et ideo fastidium locutionis amisit. Quæ quidem ratio ita probari potest. Quemadmodum nouem horæ in luna, et quinque dies in sole, et sicut nouem quadrantes in luna, et triginta dies in sole: ita quinque uiginti septem dies in luna, et CCC LX in sole, omnino concordant. Et restant adhuc de cursu solis dies quinque, et de cursu lune octo horæ et duodecim particule, ex quibus nona hora conficitur. Sicque cursus solis et lune, per zodiacum concordare probatur, in hoc loco nouem quadrantes, et duo dies et sex horæ æqualem habent numerum.

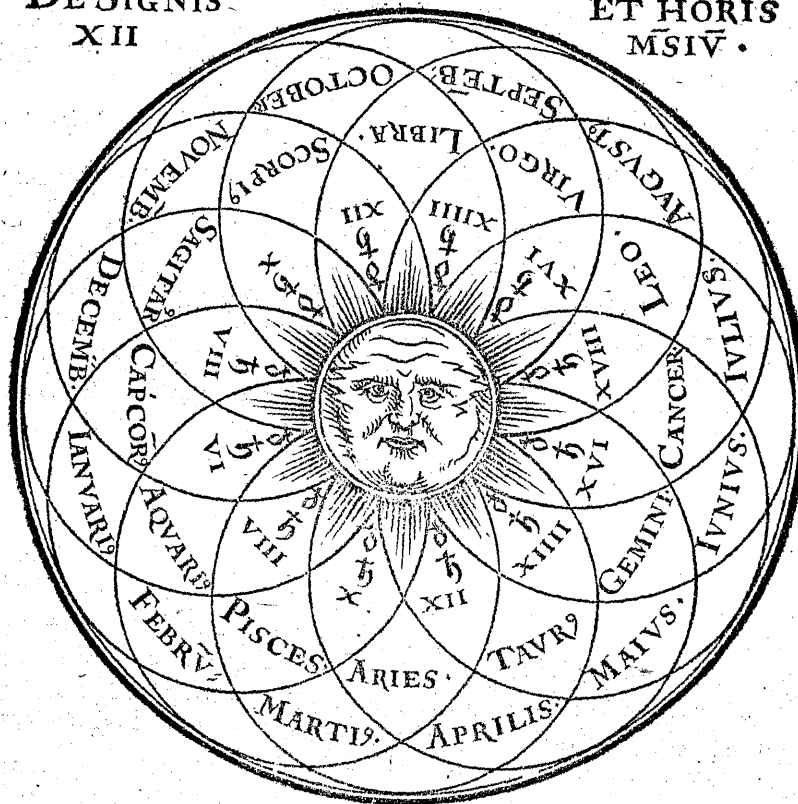
Operosum est enim, in singulis signis, etc. Laboriosum est enim unicuique signo statim post nouem quadrantes, octo tribuere uncias. Et ideo breuitatis causa prætermittuntur, usque dum tribus signis peractis, duæ horæ, id est, tres bisse, restant. Et hæc quidem luna in prima uel media parte signi cuiuslibet nata, prompta est computatio: quia quanto minus restaurare oportet, tanto facilius est computatio.

Sin

Sin autem alias quod primo signo, etc. Id est, si alio loco accensa fuerit quam in prima uel media signi parte. Dempserit, scilicet in capite signi, uel retinuerit, scilicet de fine signi, tot sequentibus scilicet signis retrahere uel adijcere: scilicet ad illud signum, in quo primo fuit luna recorderis. Hanc igitur restorationem taliter agere debes. Si uis unum diem restaurare, tribue illi nouem punctos: si duos, octodecim: si tres, uiginti septem: si quatuor, triginta sex: si quinque, quadraginta quinque, qui faciunt nouem horas. Et hoc est quod dicitur, Nouem horis in luna pro quinque diebus in sole computatis. Potest etiam id ipsum ita facere: si unum diem restaurare gestis, da illi duas horas, ex quibus semper decimam recide partem. Si quinque, tribue illis decem horas: abiecta decima parte, nouem horæ itidem restant.

SCHOLIA IN CAP. XIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

DE SIGNIS ET HORIS XII MSIV.

Singuli autem menses sua signa. Distributio signorum est per singulos menses, quod tamen haud commode fieri potest: non enim initia mensium Romanorum (de his enim agitur) respondent mensium principijs: in medijs enim mensibus sol ferre nouum aliquod signum ingreditur, ueluti XI Ianuarij aquarium, quæ tamen ratio firma non est. Nam olim ut apparet, ipse mensium Calendis in aliud signum transitus fuit: nec desunt qui opinantur Christum natum esse nocte brumali, quæ totius anni longissima est: ea tum fuit VIII. Calendas Ianuarij. Nostra etate uero bruma fit pridie Idus Decembris, id est, XIII. diebus citius: quod propterea accidit, quia annus solaris breuior est aliquanto quam computatur. Constat enim diebus CCCLXV, et quadrante non integro, qui quoniam propter intercalandi commoditatem sumitur integer, necesse est tardius annum exire quam sol signiferum permensus est, quæ temporis redundantia remedium nondum inuenit intercalationis, seu potius ademptionis. Tolleretur autem (si id liberet ecclesie seu Romano Pontifici, cui primum potestis intercalandi data est) ad hunc modum: Primum, dies qui sunt à duodecima die Decembris, quo bruma est, usque ad Calendas Ianuarias, Decembri detraherentur scilicet unde uiginti: constaretque eo tantum anno Decembris duodecim diebus: præterea centesimo decimo quoque anno non intercalaretur, intercalatio enim plus temporis addit, quam solis circuitus requirit, quod nisi detractione tolli non potest. Hoc pacto contingeret, ut constanter toto æuo sol Capricorni sidus ingrederetur Calendas Ianuarij, quod annis quingentis ante Christum natum fuit: si modo tam diu intercalatum est. Apposui hic, non quidem quod ego tempora in ordinem alium redigi cupiam, sed ut lectori constaret, quæ ratio sit, quod bruma iam propius eueniat Calendis Decembris, quam dum seruator noster nasceretur: quod aliquando futurum sit durante longo seculorum ordine, ut eodè tempore December eueniret, quo nunc habemus Nouembrem.

Sicut quidam ueterum etiam uerbis explicauit. Apud quem ex ueteribus poetis hi uersus habeantur, non memini me legisse, apparet cuiusdam recentioris quam est Manilius, apud quem similes leguntur, sed non ijdem. Solent autem olim in Calendarijs (ut uocant) hi uersiculi singulis mensibus distribui, ueluti iam prænotantur uersibus parum sobrijs et nihil eruditjs. Prioris generis uidi uetustissimum quendam codicem sacrarum cantionum et lectionum, passim aureis literis scriptum cum eisdem uersibus in titulis mensium, quem Colonia nobis ostendit in æde diui Gerconis D. Andreas Barduccensis eiusdem loci canonicus.

Aries Phrixæ Calendas. Phrixæus arietis cælestis epitheton ab euentu, quod Phrixum et Hellem per mare (quod ab ea postea Hellepontus dictum est) transtulerit. Vide poeticon astronomicon Iulij Higini.

Maius Agenorei. Agenoreum taurum uocat à Venere, cuius domus est in hoc signo. Agenoream enim ueteres acceperunt deam quæ ad agendum excitaret: hæc non alia est quam Venus, quæ cuncta uiuentia ad gignendum excitat.

Iunius

Iunius æquatos cœlo uidet ire Laconas.] Aequatos Lacones, Geminos intellige, Castorem uidelicet & Pollucē, quos Iupiter propter imperij moderationem, qua simul usi sunt in Lacedæmonios, inter nobilia astra collocauit.

Solstitio ardentis.] Sol in prima parte Cancrī solstitium efficit, quo tempore umbra propē absuntur, & æstus propter astri sublimitatem supra modum augentur: propterea ardentem appellauit.

Leo feruidus.] Sol in hoc signo, dies canicularis mortalium corporibus feruore intolerabiles reddit.

Æquat & October.] Respicit æquinoctium, quod fit autumno in prima parte libræ.

Scorpius hybernū præceps.] Præcipiem Scorpiū intelligimus, propter subita dierum decremēta, quæ sub hoc sidere celerissima sunt.

Principium Iani: faneit Tropicus Capricornus.] Capricornus signum est tropicum, quemadmodum & cancer. Nam ut in illo solstitium fit: ita in hoc bruma, qui dies sunt in auctum lucis & tenebrarum postremi. Quod autem dicitur habere Ianuarij principium, ad nostram ætatem non quadrat, sed sic fuit, quemadmodū supra ostendimus duobus abbin. c. annorū millibus.

Solidi stat sidus aquari.] Cur solidi, cum à Luciano leuis dicitur, ab alijs citus, ab alijs præceps? Respicit hic diei tardis incrementum, quod tum uix dum aduertitur: & astrologi fixa uocant signa quæ sequuntur statim tropica, qualis est aquarius: qui secus eum uocant, respiciunt temporis moram, quo totus exoritur, quod fit intra horam, dum alia quædam plus quam duas horas cōficiant, priusquam integra orientur, propter flexum signiferi. Per Numæ mensē Februariū intellige. Eū enim anno adiecit ante à Romulo instituto, ueluti & Ianuariū.

Duarum horarum spacio.] Intellige horas inæquales seu temporales, non æquinoctiales, alicui falsum esse facile cōstat ex his, quæ traduntur de exortu & occasu siderum inæquali.

Decem semis horæ.] Intellige, quibus sol longius in unoquoq; signo commoratur quam triginta diebus.

Primum igitur arietis signum.] Obscurius paulò Beda indicat, in quibus cœli partibus seu signis quolibet mense fit sol, uel quod idem est, quod signum quouis mense cum sole oriatur, quod ut quolibet mense & cuiusq; mensis die exactè sciatur nostra ætate, adscripsi ad finem tabulam dierum, & partium signorum, ad annum salutis M. D. XL. exactè computatam.

Et ideo iuxta quosdā in octaua sui parte.] Ad hunc modum Plinius tradit libro 2. naturalis historie cap. XIX. Sol autem ipse quatuor, inquit, differentias habet, bis æquata nocte diei, uere & autumno, in centrum incidens terræ, in octauis partibus arietis & libræ, bis permutatis spacijs in auctum diei, bruma octaua in parte capricorni: noctis uerò solstitio totidem in partibus cancri. Sed dubitet quispiam, cum obliqui circuli ratio sit immutabilis, nec alio loco possint fieri æquinoctia, quæ ubi signiferi & æquinoctialis sunt sectiones, & harum sectionum una, prima sit pars arietis, altera uerò libræ pars seu gradus primus sine ulla mutatione: quomodo igitur intelligemus æquinoctia fieri in octauis partibus, cum ipsa sectio circulorum signiferi & æquatoris efficiat primas partes libræ & arietis. Respondeo ad hunc modum, Aegyptij, seu ut est apud Plinium Anaximander Milesius, cum primum deprehenderent & signiferi obliquitatem, atq; in eo solis æquinoctia uel solstitia, respexerunt iuxta ea loca uicina astra, quibus tum arietis & tauri nomina indebantur, notaruntq; horum asterisum in cœlo tractus & longitudines, ut unum quensq; locum manifesta nota deprehenderent. Deinde totum illud astrum diuidentes in partes 30. certa parte imaginis locum æquinoctij aut solstitij signabant: ut uerbi gratia, quo loco tunc æquinoctium fuit, ibidem pars octaua eius asterismi, qui aries in cœlo dicitur, reperiebatur. Verum cum stelle fixæ ad motum non e. sphaeræ paulatim contra cœlum mouerentur in exortum, nō poterat hæc ratio stabilis esse. Quapropter uniuersum circulum solis, sequentes diuiserunt in 12. spacia equalia, quæ dicuntur Græcè dodecamoria, quarum unumquodq; diuidebatur in 30. partes, quæ nunc gradus dicuntur, omissa computatione quæ per partes asterismi fiebat. Asterisum enim omnium magnitudo non est equalis, hoc modo existimo intelligendum esse locum Plinij, & quemlibet alium ubi est æquinoctia aliter euenire, quam in primis partibus arietis & libræ. Hoc si quis uolet clarius accipere, sumat Astrolabium quod superioribus annis edidimus, notet in eo primam partem cancri, non quidem eius astri, sed dodecamorij illius, quod quantum est à sectioe æquinoctialis: ad eam partem postquam sol peruenit, dicitur esse in prima parte dodecamorij quidem, non tamē in prima parte cancri. i. eius astri: sed circa secundam partem geminorum, quæ est in altera stellarum, quæ priorem pedem geminorum deformant: unde ipsa cancri imago plurium partium interuallo digressa est. Propterea (ut finem faciam) quando solem dicimus esse in leone seu alio quolibet signo, non astrum, sed dodecamorion intelligere debemus ab ariete quartum. Horum unumquodq; sol spacio tricenorum dierum & decem horarum percurrit, de quibus poetæ locus intelligendus est, quem hic Beda citat ex I. Georgicōn.

Vt uerò Aegyptus mater artium docet.] Aristoteles quoq; author est, abstrusarum artium primam inuentionē esse Aegyptiorum sacerdotū, quibus interdicitum fuit prophætas rebus operā dare. Vide principiu Metaphysices apud Aristotelem.

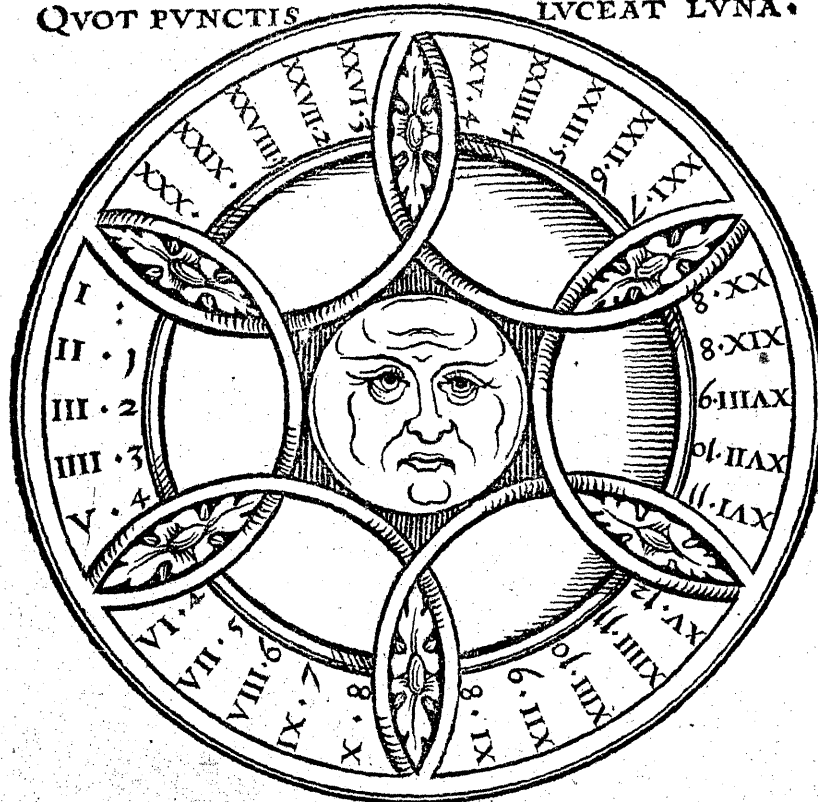
H A E C

H A E C T A B L A I N T E G R V M A N N A L E M COMPLECTITVR, IN QVO MENSES AC MENSIVM SIGNULORVM dies ordine ponuntur: è regione numerus partium seu graduum in signifero, qui singulis diebus respondent. Tertius numerus est minorum, quæ ληθηε πρωτε alibi declarauimus.

Table with columns for months (Ianuarius, Februarius, Martius, Aprilis, Maius, Iunius, Julius, Augustus, Septembris, Octobris, Nouembris, Decembris) and rows for days (Di., Gra., Mi., p.). It lists zodiac signs and their corresponding day/grade/minute/second values.

quàm pridie fuerat, redditur. Singula autem signa decem punctos habent, id est, duas horas, sic
ut & superius admonuimus, &c.

QVOT PVNCTIS LVCEAT LVNA.

Luna quotidie quatuor punctis à sole elongatur, usque ad plenum orbem: & iterum eodem spacio ad solem quotidie redeundo appropinquat. Quos quatuor punctos, dodrantem & semunciam Plinius secundus in Naturali historia solet appellare. Sed quia hoc spaciū temporis, quo luna crescere aut decre- scere perhibetur, quantæ & qualis mensura sit, non facile patet, apertis numerorum ex- plicis aperire debemus. Horam igitur quartam notissimas portiones habere, omnis calcula- tor dubitare non debet. Diuiditur aliquando in quatuor punctos, aliquando in quinque, ali- quando in decem minuta, frequentissime in quadraginta momenta: dum autem minutissi- me, in sexaginta ostenta. He tamen omnes partitiones inuenta sunt ab auctoribus ad in- ueniendos umbrarū transitus in horologio. Partio namq; horologio in uiginti quatuor spacia, iuxta numerum uiginti quatuor hora- rum, quibus sol uniuersum lustrat mundum: addiderunt singularum horarum diuisiones, ut facillime inuenirent horarum transitū per motum ipsius umbræ in spacijs horologi. Dum ergo transfret umbra per quartā par-

tem unius spacijs, quod horam significat in horologio, punctum uocabant: ipse uero punctus continet decem momenta. Addiderunt etiam alterum punctum, dum umbra per quintam partem horæ transcurrit, propter lunæ discursum, qui punctus octo momenta col- ligit, ex quibus punctis luna quotidie quatuor peragit, quinto in ipso remanente. Octo enim momenta, quinque multiplicata, ho- ram unam perficiunt. Momentum uero est quadragesima pars unius horæ. Ita enim uoluerunt astronomi minutissimum siderum mo- tum per umbras intelligere, ut quadragesimam partem unius horæ sentirent, dum umbram per quadragesimam partem in horolo- gio ipsius spacijs, quod unam horam significat, signifer transfret. Nec hoc suffecerat eis, sed & minora addidere spacia, quæ uocantur ostenta. Vnum enim momentum, ostentum semis comprehendit. Maxima ergo spacia diuisionum unius horæ, puncta dicuntur: mi- nima uero, ostenta uel atomi. Sed ut prædiximus, punctorum due sunt mensuræ: una quidem quartam partem unius horæ, id est, de- cem momenta: altera uero quintam continet, habens in se octo momenta. Minutum uero est maxima pars unius horæ: ostentum ue- rò LX pars horæ est, habens in se CCCLXXVI. atomos. Vna uero hora habet in se XXXII. atomos, & DLX. Ex his tamen partitionibus prædictis, duas tantum ad hanc præsentem questionem, id est, ad lunæ discursum pertinere non dubium est, quinaria scilicet & quadragesimam. Quinaria namq; ad solius lunæ cursum pertinet, ceteris partitionibus & solis & lunæ discursibus attri- butis. Quod ergo Plinius Secundus refert, lunam dodrantes & semuncias horarum, aut oriri, aut occidere tardius quotidie, quam pridie fuerat in ortu aut in occasu: tanti spaciū temporis tenet, hoc est XXXX. & unum momenta, & bisse unius momenti. Do- drans quippe in omni mensura tres quartas partes continet. Si ergo hora una quadraginta habet momenta, sequitur ut dodrans u- nius horæ triginta momenta contineat. Dum autem una hora in duodecim uncias ad similitudinem astis diuiditur, duodecima eius pars, quæ uncia uocari potest, in tribus momentis ac tertia unius momenti parte inuenitur. Cuius uncia dimidium est momentum, unum & dimidium momenti, & sexta pars unius momenti. Igitur prædictum spaciū, id est, dodrans & semuncia, XXXXI. momē- ta, & duas tertias partes, id est, bessem siue bissem intra se colligit. Bes namq; ut Priscianus docet, pro des ponitur. Des uero nomen compositum est, d dempto, scilicet uero triens à nomine, quod est triens una litera quidem assumpta. Hinc est des compositum, dem- pto triente, pro quo nomine ponimus bes. Sed prædictum spaciū quod à Plinio secundo iuxta naturalem lunæ cursum expressum est, pro facilitate calculandi, Beda quatuor punctorum nomen & mensuram appellare curauit. Si quis uero uult dinoscere quantæ differentia sit inter dodrantes & semuncias spaciū, & quatuor punctorum, sciat talem esse differentiam, qualem inter triginta duo momenta, & triginta unum, & bisse unius momenti. Hæc autem differentia inuenitur in tertia parte unius momenti. Quatuor igitur puncti superant dodrantem & semunciam, in tertia parte unius momenti: dodrantes uero & semuncias ratio atq; mensura, ex duodenario numero facile comprehenditur. Sit enim exempli causa, duodenarius numerus quasi uncia una: diuiditur illa uncia in tres partes: tertia pars quaternarius est. Quaternarius enim ter ductus, in duodenarium crescit. Cuius tertiae partis, id est, quaterna- rij dimidium, binarius est: qui binarius, duodenarij sexta. Hinc ostenditur, quod in omnimensura dimidium tertiae, sexta totius pars inuenitur. Item eiusdem duodenarij numeri dodrans, nouem sunt. Tantum enim in una hora dodrans tenet, quantum in duodenario nouem. Alio modo: Hora quadraginta momenta habet, & unumquodq; momentum quatuor habet trientes. Duodecima pars ipso- rum quadraginta momentorum, uncia uocatur. De triginta sex momentis accipe tria momenta, quia duodecima pars illorum est, & de quatuor momentis accipe unum trientem, id est, duodecimam partem illorum, & iunge ipsi in trientem cum tribus supra dictis mo- mentis, & erit tibi uncia. Et medietas unius uncias, id est, momentum & dimidium, & medietas trientis, quæ uocatur sextans, id est, sexta pars momenti, semuncia uocatur. Ergo hora quadraginta, ut diximus, habet momenta, & unumquodq; momentum tres tri- entes. Quadraginta enim ter siue ter quadraginta, CXXX. sunt. Et ideo unum est, triens unius momenti, & centesima uicesima pars unius horæ. Prima igitur luna post solis occasum lucens, moratur super terram, spacio dodrantis & semuncias unius horæ. Luna se-

cunda.

cunda post solis occasum moratur super terram, lucendo hora & dimidia, & una uncia. Tertia lucens post solis occasum, moratur spacio duarum horarum, & tertiae partis unius horæ, & semuncias: quarta, tribus horis & duabus uncijs: quinta, quatuor horis, ex- cepta semuncia: sexta, quatuor horis & dodrante: septima, quinque horis & dimidia, & semuncia: octaua, sex horis, & tertia parte unius horæ: nona, lucet septem horis, & una uncia & dimidia: decima, lucet octo horis, excepta una uncia: undecima, lucet octo ho- ris, & bisse unius horæ, & semuncia: duodecima, lucet nouem horis, & dimidia: tertiadecima, lucet decem horis, & quadrante & se- muncia: quartadecima, lucet undecim horis, & decuncem & semunciam, id est, duode- cim horis præter unam unciam & semunciam. Si uero hæc computatio secundum Bedam, quatuor punctis quotidie succrescat deci- ma quinta luna, duodecim super terram horis lucere inuenitur: ac per hoc apparet quantum distat inter Plinij secundi supputatio- nem, quæ per dodrantes & semuncias cumulat, & Bedæ quæ per quatuor punctos. Inuenitur enim una uncia & semisse unius un- ciae differentia. Plinium tamen secundum naturalem cursum esse secutum, dubitare non debemus: Bedam uero facilitatem computan- di elegisse. Si igitur agnoscere cupis, quantum unaqueq; luna secundum Plinij secundi computationem, à prima usq; ad decimam- quintam in nocte lucet, multiplica eius ætatem quater. Et cum perspexeris quot punctos ipse quaternarius reddiderit numerus, tunc ex ipsi punctis tot tertias partes momenti subtrahere, quot dies etas lunæ habuerit. Verbi gratia. Si fuerit V. quinque tertias partes mo- menti, id est momentum unum, & bisse unius momenti subtrahere: & si fuerit X. decem tertias partes momenti, id est, tria momenta & tertiam partem unius momenti subtrahere. Si fuerit XV. quindecim tertias partes momenti, id est, quinque momenta subtrahere. Ipsa uero quinque momenta, unam unciam & dimidiam reddunt hoc modo: Tria momenta, & tertia pars unius momenti, unciam faciunt. Vnum igitur momentum & dimidium, & sexta pars unius momenti, dimidiam unciam complent.

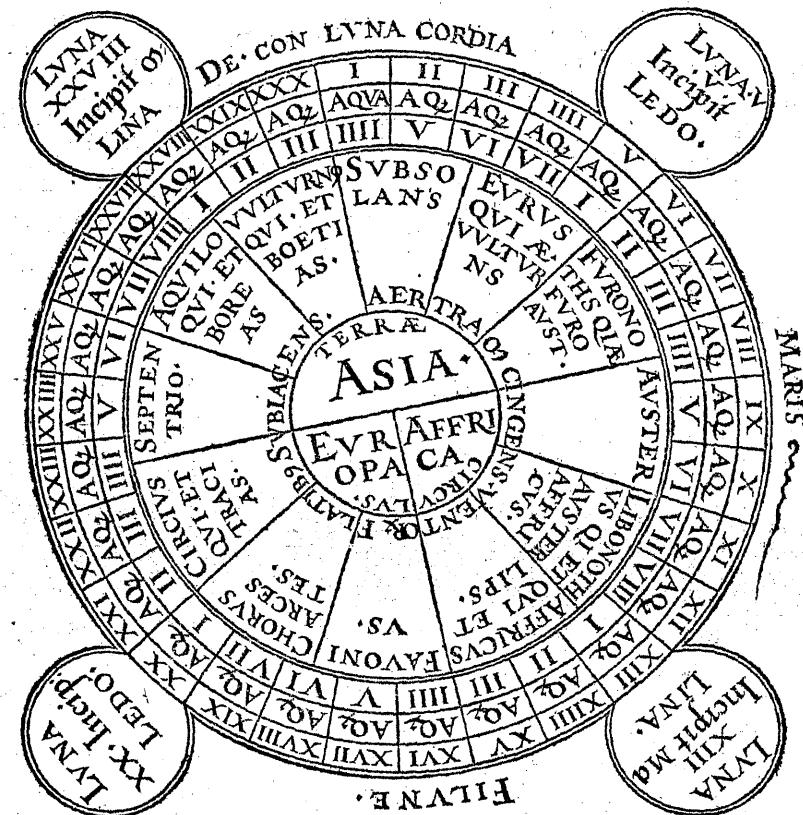
Hæc igitur ratio quam superius de cursu lunæ ostendimus, per omnia ac- cessibus atq; recessibus maris conuenire manifestū est. M. arts enim inuenitur atq; accessus, malina etiam & ledon natura li sequentia lunarem cursum obseruat. Hinc est ut sicut luna per signa cursum suum peragit, & circa terram quotidia no ambitu reuoluitur: ita maris accessus quotidianus & recessus, eiusdē spa- cijs tardius temporis aut ad terram ac- cedit, aut à terra recedit. Et sicut luna, ut prædiximus, dodrante & semuncia: uel quatuor punctis tardius (uerbi gra- tia) hodie quam heri orta est, aut post solis occasum supra terras moratur: si- militer accessus maris aut recessus eodē spacio tardius hodie quam heri fuerat, comprehenditur. Sicut enim animal ad se trahit spiritum, sic luna mare. Qui, scilicet æstus oceanus quotidie bis afflue- re: & scilicet bis remeare, id est, bis ac- cedere. Inter diem & noctem unius sem- per horæ dodrante, scilicet transmisso & semuncia, id est, momenta triginta: unumq; momentum, & dimidium, & se- xta pars momenti. Transmissa, id est, transacta, ad similitudinem lunæ uidetur. Eiusq; scilicet oceanus. Omnes cursus, id est, contractus.

In ledones. Latinus sermo, id est, lesa unda. Restringitur enim & repercutitur unda, quia non dimittitur tantum ire per terras, quantum malina. Malina, quasi maior luna dicta, quod in ea & ipsa luna & æstus maris plus ferueat, quam in ledone. Ledon enim dicta quasi lesa unda, quod in ea minus & luna & æstus oceanus ferueat. Malina & ledon lunarem mensem inter se diuidunt in quatuor partes æquales. Illa namq; malina, in qua prima luna inuenitur, septem diebus & nouem horis perseuerat, & à uicesima octaua inchoat, & usq; ad quintam lunam extenditur. Sequitur ledon à quinta usq; duodecimam permanens, septem similiter die- bus & nouem horis perdurat. Hinc, id est, decimatertia luna, malina secunda inchoat, in qua plenilunium ostenditur, in decimanona luna terminatur: eodem dierum numero, & horarum permanere perhibetur, id est, in septem diebus & nouem horis. Iterum ledon à uicesima luna incipiens, uicesima septima finitur, prædicto numero septem dierum, & horarum nouem, cursum suum peragit. Ha- bes ut puto, lunarem mensem, inter malinas & ledones in æquas partes diuisum. Aestus, id est, occursiones. Sed ledon, id est, minor æstus inchoans, id est, dum inchoat à quinta & uicesima luna, due enim sunt ledones. Quot horis, id est, septem accurrunt, tot & rea- currit, scilicet retrorsum. Ledon incipit à quinta luna, & permanet usque in XI. & XII. horis, ex duodecima luna: quia in una- quaq; ledone & malina, septem dies & duodecim horæ continentur.

Luna quotidie quatuor punctis siue crescens longius à sole abit, seu decrescens soli uicinior quam pridie fuerat, redditur, &c. Cum enim luna quatuor punctis tantum, id est, duodecim partibus quotidie à sole elongetur, & cum singula signa decem punctos, id est, triginta partes habeant, necesse est ut unumquodq; eorum signorum non mi- nus quam in duobus diebus & dimidio percurrat. Quatuor enim punctos tantum, id est, duodecim partes in elongatione sua à sole quotidie facit, & ideo in quantum pertinet ad illam elongationem, in duobus diebus & dimidia, decem punctos, id est, unum signum percurrat: in quantum uero ad suum iter pertinet, quo quotidie tredecim partes in signifero peragit, unumquodq; signum binis die- bus & senis horis, & bisse unius horæ perlabitur. Et ideo illud iter quod facit in suo integro itinere, per uiginti septem dies & octo

Bedæ tom.

horis,

horas, non potest facere in elongatione sua à sole, nisi per triginta dies. Decem punctos habent, id est, duas horas. Nunc de æquinoctia libus horis dicit. In duabus enim horis mouetur unum signum, cum totum signiferum in uiginti quatuor mouetur, sicut superius ad monuimus, scilicet in 14. capitulo, ubi dixit: Non possunt oriri, occidere, uel de loco in locum moueri, nisi in spacio duarum horarum. Horam faciunt, scilicet secundum lunæ computum. Deniq; orbem lunæ quoties plenissimus est, contra solem cernis oppositum: humilem uidelicet soli sublimi, et sublimem humili.

Deniq; orbem lunæ, id est, plenilunium. Si fuerit plenilunium in solstitio æstiuo, ubi sol in quarta parte cancri sit, erit ipsa nocte luna plena in quarta parte capricorni, ubi solstitium brumale fit. Et quamdiu sol tenuerit æstiuum circulum, ubi longiores dies fiunt, erit sol sublimis, et luna humilis. Cum autem sol ad brumalem partem desectitur, fit luna plena sublimis, et sol humilis. tunc enim longiores noctes fiunt. Et si fuerit plenilunium in æquinoctio uernali, ubi sol in quarta parte arietis sit, erit ipsa nocte plenilunium in quarta parte librae, ubi æquinoctium autumnale fit.

Et quot partibus transierit sol æquinoctium uel solstitium, quod nuperrimè iustauerat, tot partibus transiet ipsa nocte plenilunium in æquinoctio uel solstitio. Verbi gratia: Si fuerit sol in decima parte arietis, id est, in sexta parte post æquinoctium uernale, quando sublimis est sol, humilis est luna: et quando sublimis est luna, sol humilis, quantum sol elongauerit ab æstiuo solstitio, tantum luna xv. ab alio circulo cominus.

Luna prima quot punctis lucet.

Table with 2 columns: Luna (I-XXX) and punctis lucet (III, VIII, XII, XVI, XX, XXIII, XXVIII, XXXII, XXXVI, XL, XLIII, XLVIII, LII, LVI, LX, 56, 52, 48, 44, 40, 36, 32, 28, 24, 20, 16, 12, 8, 4, XXX).

Luna prima quot partibus distat à sole.

Table with 3 columns: Luna (alpha, beta, gamma, delta, epsilon, zeta, eta, theta, iota, kappa, lambda, mu, nu, xi, omicron, pi, rho, sigma, tau, upsilon, phi, chi, psi, omega), Luna (XII, XXIII, XXXVI, XLVIII, LX, LXXII, LXXXIII, XCVI, CVIII, CXX, CXXXII, CXLIII, CLVI, CLXVIII, CLXXX, CXCII, CCIIII, CCXVI, CCXXVIII, CCXL, CCLII, CCLXIII, CCLXXVI, CCLXXXVIII, CCC, CCCXII, CCCXXIII, CCCXXXVI, CCCXLVIII, CCLX), and Zodiac signs (Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpius, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Pisces).

Sume trigessimam lunam, quæ tunc sit tertio Calend. Febr. multiplica per quatuor, fiunt CXX. Partire per decem. Duodecies deni, ceniues: id est, centum uiginti. Illa cœli parte, scilicet in illa parte ubi in coitu sunt sol et luna. Illam enim partem coitus, semper per trigesima luna tenet. Quam partem, id est, illum punctum cœli, ubi nunc est simul cum trigesima luna, non potest sol obtinere, nisi transactis duodecim mensibus, id est, toto anni circulo. Lunam trigessimam, scilicet Ianuarij uel cuiuscunq; mensis currit. Quam duodecim mensibus exactis, id est, toto anni circulo transmissis, id est, CCLX. diebus expletis. Quinq; autem dies et quadrantem non comprehendit, dum dixit unumquodq; signum habere decem punctos tantum, id est, triginta partes. Et quamuis hic non computentur, complet tamen sol etiam in ipsis annum suum, et habet unumquodq; signum triginta partes, et præter hoc decem horas et semis. Ipsa est enim pars eadem, in qua et nunc conuersatus, lunam suo receperat in coitu. Ipsa est enim pars eadem, id est, trigesima. Quod enim dicit, ipsa est pars eadem, ad trigessimam partem illarum triginta partium pertinet, quas luna à prima usq; ad trigessimam ad con-

ad consequendum solem in signifero peragit. Luna enim in uiginti nouem diebus et dimidia ad coitum uenit, et ideo consuetè dicitur in triginta diebus ad coitum uenire: non tamen naturaliter, sed in uiginti nouem diebus et dimidia naturaliter ad coitum uenit. In qua et nunc conuersatus, scilicet sol pro conuersans, lunam suo receperat in coitu, in fine enim trigesima lune, et in capite prima sunt sol et luna in uno coitu semper.

SCHOLIA IN CAPVT XV. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Partire per decem, ter deni tries. Passim in his formis multiplicationu postrema uox numeri, quæ id quod ex multiplicatione prouenit explicat, corrupta est: quod siue Britannico idiomate siue librariorum incuria commissum sit, siue quod supra dixit, sic à pueris profertur solere, nescio: uerum quia constanter hoc factum inuenimus, quid uocule illæ significent, è regione posui in margine. Notandum autem est, quod in his computationibus loquendi forma ea utitur, quam usurpant arithmetici in diuidendo, nam quotientem (sic enim uocant denominantem) multiplicat per diuisorem: ueluti si quadraginta diuidam per V. V. inquam continent quadraginta decies, deinde quinq; X. efficiunt quadraginta, superest igitur nihil: hac enim forma explorant an aliquid supersit facta distributione.

DE LVNAE DISCVRSV, SI QVI SIGNA IGNORANT. CAP. XVI.

Quæ ut manifestiora cuilibet etiam tardioris ingenij reddantur, per singulas lunæ ætates quæ tum ea distat à sole distinctius adnotare curauimus. Prima ergo luna ubi suam perfecit ætatem, elongatur à sole spacio dierum XII. secunda spacio dierum XXIII. tertia spacio mensis unius, et dierum sex: quarta spacio mensis unius, et dierum decem et octo: quinta spacio mensium duorum, sexta spacio mensium II. et dierum duodecim, septima spacio mensium II. et dierum XXIII. octaua, spacio mensium trium, et dierum sex. nona spacio mensium III. et dierum XVIII. decima spacio mensium quatuor, undecima spacio mensium quatuor, et dierum duodecim: duo decima spacio mensium quatuor, et dierum uiginti quatuor: tertiadecima spacio mensium V. et dierum sex, quartadecima spacio mensium V. et dierum XVIII. quinta decima spacio mensium VI. decima sexta spacio mensium VI. et dierum duodecim, decima septima spacio mensium sex, et dierum uiginti quatuor, decima octaua spacio mensium septem, et dierum sex, decima nona spacio mensium VII. et dierum XVII. uigesima spacio mensium octo: uigesima prima spacio mensium octo, et dierum duodecim, uigesima secunda spacio mensium octo, et dierum uiginti quatuor: uigesima tertia spacio mensium IX. et dierum sex: uigesima quarta spacio mensium nouem, et dierum decem et octo: uigesima quinta spacio mensium X. uigesima sexta spacio mensium X. et dierum duodecim: uigesima septima spacio mensium X. et dierum uiginti quatuor: uigesima octaua spacio mensium undecim, et dierum VII. uigesima nona spacio mensium undecim, et dierum XVIII. tricesima spacio mensium duodecim.

GLOSSAE IN CAP. XVI. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brediferto Ramensensi.

Quæ ut manifestiora cuilibet etiam tardioris ingenij reddantur. Quæ scilicet prædicta ut manifestiora cuilibet, id est, cuiuscunq; quantum, scilicet desiderium. Ea, scilicet luna. Distinctius, id est, apertius.

Prima ergo luna, ubi suam perfecit ætatem. Diuide lunam primam in quatuor punctos, et quatuor punctos in tres partes, et sunt duodecim. Duodecim enim partibus distat luna prima à sole. Elongatur à sole spacio, id est, in quatuor punctos, dierum duodecim: id est, tantum elongatur à sole cursu suo per unum diem, quantum spacijs sol peragit infra duodecim dies. Iter elongationis eius à sole queritur hic, non suum iter integrum duodecim partes facit quotidie in elongatione sua à sole, et tredecim in suo integro itinere. Et ideo illud iter quod facit in suo integro itinere, per uiginti septem dies et octo horas, non potest facere in elongatione sua à sole, nisi per triginta dies, minus enim iter queritur in elongatione quam in progressionem. Secunda, scilicet luna: spacio dierum uiginti quatuor, id est, octo punctos. Tertia, spacio mensis unius, id est, decem punctis, et dierum sex, id est, duobus punctis. Triginta spacio mensium duodecim, id est, centum uiginti punctos, illud enim iter facit luna in triginta diebus, quod facit sol in uno anno, id est, in CCLX. diebus. Quinq; enim dies et quadrantem, qui ex decem semis horis quæ supersunt, unicuiq; mensi efficiuntur, non computant auctores, quia longum erat eis computare. in quibus tamen et si non computentur, perficit sol cursum suum, id est, suum annum luna. Et sicut diximus illud iter quod facit sol in CCLXV. diebus, et sex horis, percurrit secundum istam computationem in triginta diebus, etiam naturaliter in uiginti nouem diebus et dimidia. Triginta enim dierum tantum computantur isti menses, dum unumquodq; signum in eis triginta partes et decem punctos habeat. Triginta enim partes, id est, decem puncti, triginta dies tantum faciunt. Et ideo in duodecim mensibus secundum istam computationem, non fiunt nisi CCLX. dies. Naturaliter tamen unusquisq; mensis habet triginta dies, et decem semis horas: et ideo naturaliter duodecim menses, habent CCLXV. dies, et sex horas. Currit autem in uiginti quatuor horis luna tredecim partes, et octo horis, et quatuor momenta et atomum. Luna quotidie, ni fallor, transit per zodiacum tredecim dies et octo horas, ac bisse unius horæ, et insuper tertiam partem unius minuti, et restat adhuc de CCLXV. diebus, et quadrante unum minutum. Vicies septies tredecim, CCLL diem reddunt. Vicies septies octo horæ, nouem dies reddunt. Ipse octo horæ in quibus luna post uiginti septem dies moratur, tres dies et octo horas capiunt. Restant de CCLXV. diebus, horæ uiginti due, id est, minuta CXX. Da unicuiq; de uiginti septem die

bus, octo minuta, restant solummodo quatuor minuta. Lege glossam superius scriptam, de duobus supradictis argumentis, id est, de 18. & 17. cuius initium est: Si nosse desideras quot partibus distat luna à sole, multiplica etatem eius quotacumq; fuerit quater, &c. usq; in decima quinta parte geminorum moratur eo die luna. Et in capitulo 21. cuius initium est: In quo signo luna moretur quoti die, uel quot partibus à sole per singulos dies clongetur, usq; quod inter defectam & renascentem sit lunam: quia de his duobus argumentis subtilissimè loquitur.

DE EODEM SI QUI COMPUTARE NON DICERENT. CAP. XVII.

SI quis uerò etiam calculandi minus idoneus, lunaris tamè circuitus existit curiosus, & huic ad capacitatem ingeniosi sui commodamus argumentum, quo id quod querit inueniat: siquidè totam annalis circuitus seriem, quæ duodecim mensibus continetur, alphabetis diuinximus, ita duntaxat, ut primus & secundus ordo uicenos & septenos dies, tertius autem uno amplius complectatur, illo uidelicet qui de tertio repetitis VII. horis superfluis accrescit. Et ut diebus quos signare uolebam literæ sufficerent, non singulis has diebus, sed alternis apposuimus, atq; ideo non ultra o literam alphabetum tangere opus erat. Præposuimus eidem operi paginam regularem, quæ x. & ix. alphabeta huiusmodi à diuersis literis inchoantia, totidem annorum circuli decennouenalis caperet, simul & mensium singulorum signorumq; uocabula duodecim, quæ hoc ordine disposita est, iuxta numerum dierum, quibus luna Zodiacum peruolat, xxvii. lineas habet in longitudinè: nominibus signorum ante, nominibus uerò mensium retro adnotatas, ut quis signorum imperitus est, ex mensium tamen notitia possit inuenire quod querit, x. uerò & ix. habet in latitudine lineas, quæ ordinem decennouenalis circuli supra adnotato annorū numero præmonstrer. Cum igitur anno quolibet diem quemlibet quo in signo, uel cuius mensis in partibus lunam habeat, scire uolueris, aperto codice nota literam, quæ eidem sit præposita diei, & recurrens ad regularem paginam, in qua literarum est distincta congeries, eodemq; statim anno extitulo frontis inuento, illam quam quærebas literam eiusdem diei inuenies, atq; ante ac retro inspicies, quod signum, quem uel mensem è regione habeat adnotabis. Ponamus aliquod quod ad cætera, lector conualescat exemplum. Queris, ubi sit luna, uerbi gratia, in Cal. Aprilis anno VI. circuli decennouenalis: aperi codice, quare diem Calendarum memoratarum, inuenies è literam præscriptam, recurre ad paginam regularem, uidebis annum VI. perspecto eius alphabeto è literam reperies, circumfer oculos ad latera, hinc geminorum extrema, illinc lunæ mensis initia deprehendes esse notata. Et siue eruditus, siue simplex es lector, palam te quod cupiebas inuestigasse lætaberis. Insuper & toto illo anno quibuscumq; diebus è literam uideris adscriptam, siue crescentem, seu decrecentem, in hisdem cœli partibus lunam noueris esse conuersatam. Non enim in hoc argumento, in detrimento an cremento suæ lucis, in aduerso an in coitu solis sit posita luna requiris, sed & si hoc scire desideras, aderit argumentum uetusta Aegyptiorum obseruatione traditum.

GLOSSAE IN CAP. XVII. BEDAE PRESBYTERII, De temporum ratione: auctore Brediferto Ramensensi.

Siquidem totam annalis circuitus seriem, quæ duodecim mensibus continetur, alphabetis diuinximus, ita duntaxat, ut primus & secundus ordo uicenos & septenos dies, tertius autem uno amplius complectatur, illo uidelicet qui de tertio repetitis octo horis superfluis accrescit. Luna moratur in unoquoq; signo duobus diebus, & sex horis & bisse, id est, duas tertias partes unius horæ. Bisse ergo repetitis duodecies, efficiuntur octo horæ in anno, ex quibus octo horis per tres annos crescit dies unus. Sed tamen ille dies non inuenitur in pagina regulari, quamuis in annali inueniatur locus uacuuus inter o & a in tertio loco. De sex uerò horis crescit dies in quarto signo, & propterea quartum signum multiplicatur semper ter. Has, scilicet literas, sed alternis apposuimus, id est, interualla fecimus ibi, unam scilicet in ea relinquendo uacuum. Plures enim dies sunt in circuitu lunæ in alphabetis, quia non singulis diebus apposuimus eidem operi, id est, annali libello. Quot enim literas capit, tot etiam annos comprehendit.

DE PAGINA REGULARI.

Quare non inuenitur locus uacuuus inter o & a tertia uice in pagina regulari, sicut inuenitur in annali serie: ideo non inuenitur, quia uiginti septem diebus & octo horis luna zodiacum percurrit, & litera uniuscuiusq; diei, uel locus uacuuus in pagina regulari est, & idem alphabetum tredecies computatur in uno anno. Et si locus uacuuus fuisset, uiginti octo dies inuenirentur in unoquoq; circuli, & hinc maximus creuisset error, si inter o & a locus fuisset uacuuus. Item queritur, quomodo in pagina regulari inuenitur illud sidus, quod per locum uacuum inter o & a significatur in annali serie in tertio circuli, cum nullus locus uacuuus in illa pagina inuenitur? Ad hoc breuiter respondere possumus, quod inter o & a illud sidus cognoscitur similitudine bisse sexti, cui nullus locus est uacuuus in annali serie, sed inseritur inter duos dies solares: id est inter septimum & sextum Calend. Mart. in loco VI. Calend. Mart. Item queritur, quare quartum sidus in alphabeto semper ter scriptum inuenitur in pagina regulari? Et ad hoc respondere possumus, quod ideo ter scribitur unum sidus, propter integrum diem, qui de sex horis quater repetitis, uniuersa que sideri nascitur. Illi igitur sideri in quo tunc luna moratur, ille dies deputatur: id est, quarto semper sideri, item queritur, utrum tres

tres dies computantur in aliquo signo, quod ter scriptum non est in pagina regulari. Computatur utiq; in tertio circuli lunari, ubi est locus uacuuus inter o & a, in annali serie. Item queritur, utrum computantur quatuor dies in signo? Vtiq; computantur, quando ter scribitur unum signum propter sex horas supra scriptas. Et illi sideri computatur ille dies, qui nascitur de bisse, id est, de octo horis tertio repetitis. Scribitur septimum & octauum annum, & decimum sextum, & decimum septimum & decimum octauum. Item queritur, quare unum alphabetum tredecies in annali serie scribitur in uno anno, sed tredecim uicibus non iteratur unum alphabetum? Sic etiam illud soluitur, quod propter numerum solarium dierum, quibus sol signiferum circuit, unum alphabetum tredecies iterat in annali serie: hoc est, in CCCLXXV. diebus & quadrante. Viginti septem uerò diebus & octo horis, sicut supra diximus, signiferum circumuolat, ideo non est necesse, ut idem alphabetum iteretur ad significandos eosdem dies, ut eadem signa monstrantur. Item queritur, quare non ab a inchoat alphabetum uniuscuiusq; anni in pagina regulari? Sic soluitur: Si ab a semper inchoasset, arietis sidus significaretur semper, & illo sidere in quo luna moratur in primo anno decennouenalis circuli, quando est nona luna in Calend. Ianuarij, sub eodem sidere ponitur a, id est, sub ariete: & in eodem sidere, in quo luna moratur in secundo anno supra dicti circuli, quando est uigesima luna in Calend. Ian. id est, uirginis signo, sub quo inscribitur a, sic & reliqua. Item queritur, quare arietis inscribitur in fine anni, & in principio eiusdem? Hoc item ideo agitur, quia in extrema parte arietis luna peruolat, quando est nona luna in Calend. Ian. Item repetitis octo horis, quia luna moratur in unoquoq; signo duobus diebus & sex horis, & bisse, id est, duabus partibus unius horæ. Bisse ergo repetitis duodecies, efficiuntur octo horæ in anno. Ex quibus octo horis per tres annos crescit unus dies. Sed tamen illa dies non inuenitur in pagina regulari, quamuis in annali inuenitur locus uacuuus inter o & a in tertio loco. De sex uerò horis crescit dies in quarto signo, & propterea quartum signum multiplicatur semper ter, itemq;: Si uis inuenire in quo loco debent triplicari signa, dicito: quia zodiacum circulum uiginti septem diebus, & octo horis perlustrat. Qui ternarius, quarta pars est duodenarij. Omnis, id est, octo horis, quæ per ternos annos increcendo, diem integrum efficiunt, propterea in quarto loco triplicari debent signa.

SCHOLIA IN CAP. XVII. BEDAE PRESBYTERII, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Incipit Beda hoc loco aperire usum tabularum, quæ in principio operis summa diligentia posite sunt, & primum sextam quam signauimus, nota F. dedimus autem operam, ut exemplar uetustissimum, ac accuratissimè in his tabellis pictum, ad literam imitaremur, nisi quo loco ex uetustate consumptis occurrerentur suis, seu ubi Græci characteres pro illo seculo malè erant scripti. Quod si ex hac Bedæ explicatione usum deprehendere nequis, consule ea quæ ibi breuiter apposuimus singulis indicibus.

QUOTA SIT LVNA IN CALENDAS QVASQUE. CAPVT XVIII.

PRimo decennouenalis circuli anno, in quo nullæ sunt Epactæ, in Calendas Ianuarias ix. est luna, in Calendas Februarias x. in Calendas Martias ix. in Calendas Apriles x. in Calendas Maias xi. in Calendas Iunias xii. in Calendas Iulias xiii. in Calendas Augustas xiiii. in Calendas Septembres xv. in Calendas Octob. xvi. in Calendas Nouembres xviii. in Calendas Decembres xvi. Hos tibi numeros pro regularibus singulorum mensium sume, quibus annuas addens Epactas, luna quota sit per Calendas quasq; sine errore reperies. Si enim uis scire quota sit luna in Calendas Ianuarias anno secundo circuli decennouenalis, tene ix. regulares, adde Epactas x. I. fiunt xx. uicesima est luna. Si uis scire quota est luna in Calendas Iunias anno tertio, tene regulares x. II. adde Epactas anni illius xx. II. fiunt xxx. III. tolle xxx. remanent III; quarta est luna in Calendas memoratas. Quod si quis obiecerit uel huius, uel præcedentis argumenti alicubi ordinem uacillare, doceat ipse in huiusmodi quæstionibus indagandis ueracius & compediōsius argumentum, & nos libenter gratanterq; accipiemus. Hoc autem præcedens quod commemorauimus argumentum, & nonnullis ad transcribendum iam dedimus, & in principijs huius nostri opusculi præfigendum esse censuimus. Porro præfens argumentum quod de luna Calendarum quærenda posuimus, hoc tantum loco commemorasse & docuisse sufficiat. Nam cognita quota sit in Calendas luna, facile etiam cæteris cuiusq; mensis diebus qua sit ætate cantato ipso mense, & concurrentibus digitis apparebit. Sunt autem anni tres circuli decennouenalis, in quibus idem argumentum stabilitatem sui tenoris conseruare nequeat: octauus uidelicet, undecimus, & nonusdecimus, cui causam nutandi uaria facit ac dispersa per annum embolismorum insertio. Siquidem anno octauo luna Calendarum Martiarum iuxta rationem quidem argumenti xxv. I. computatur, sed propter embolismum, qui in Martio mense inseritur, xxv. II. probatur existere. Itè in Calendas Iulias iuxta argumentum xxx. fieri potuit luna, sed propter adiectionem diei, quem superfluitas embolismi attulerat, sit xx. ix. Item anno x. I. quia luna embolismi pridie Nonas decembres accenditur, facit lunam in Calendas Martias uigesimam esse & octauam: cum hanc ratio argumenti xx. ix. tunc existere doceat. Item anno x. ix. quia luna embolismi tertio die Nonarum Martiarum incipit, cogit lunam in Calendas Martias xxv. III. computari cum xx. ix. secundum argumenti calculationem canatur: quo etiam anno ratio saltus lunaris, de quo in sequentibus dicemus, fidem eiusdem argumenti impugnat. Si enim ipsum argumentum iuxta Aegyptos à Septembri mense, ubi principium est anni eorum, inchoaueris, necesse est ut luna Iulij mensis eo anno xx. ix. dies ut nunquam alias habeat, uno uidelicet ratione saltus amisso, & ob id luna Calendarum Augustarum tertia reddatur, quæ iuxta argu-

menti regulam secunda computabatur. Si uerb, iuxta hoc quod nos supra docuimus, à Ianuario principium argumenti sumere mauiis, eodem ordine luna in Calendas Decembres VII. incurrit, quæ iuxta argumentum sexta fieri debuisse putabatur: quia nimirum luna Nouembris mensis unam amitit diem, & pro XXX. consuētis XXIIX. solum diebus cogitur esse contenta. Quæ pro feçdò omnia melius colloquendo, quàm scribendo docentur. Non autem transitorie commemorandum, quod hoc argumentum à Septembri quidam incipiunt ponentes eidem Septembri regulares V. Octobri V. Nouembri V. Decēbri V. & cætera ut supra nos posuimus: quod ob auctoritatē Aegyptiorum rationabiliter profus agunt, ut à quibus origo computandi sumpta est: horum quoq; in computando anni principium imitentur. Verum alijs aptius multo & expeditius uidetur, ut computatio omnis, quantum non necessitas rationis obliſtat, à principio anni sui etiã apud Romanos incipiat, & usq; ad terminũ anni rato atq; in temerato ordine procurrat.

GLOSSAE IN CAP. XVIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Bridefero Ramesiensi.

Quota sit luna in Calendas quasq;.] Quasi diceret, quota sit luna in Calendas quasq;. In quo, scilicet anno nulle sunt epactae: quia non apponuntur, quoniam tunc hoc est in undecimo Calend. April. ubi est sedes epactarum, trigesima est luna. Vteris ergo illo anno luna quota sit in Calendis uniuscuiusq; mensis: in ceteris uero annis epactas habebis, & hos regulares, semperq; ad lunam quærendam in Calendis. Isti enim regulares secundum Aegyptios apponuntur in Calend. Ian. id est, quando trigesima est luna in undecimo Calend. April. unde epactae accipiuntur. Ipso enim anno nulle sunt epactae, quia ultra triginta non ascendit luna: sed quot regulares habet unusquisq; mensis, totam lunam habebit ipso anno. Epactae autem accipiuntur ab undecimo Calend. April. quia est post duodecimum Calend. April. ubi sol fuit creatus, & ubi æquinoctium uernale est, & terminus paschalis. ideoq; in uenerunt auctores, ut inde sumerentur epactae ad lunam inueniendam. Quota enim fuerit luna in undecimo Calend. April. tot epactae erunt in ipso anno usq; Calend. Septemb. & qualiscunq; epacta fuerit in Calend. Septemb. mutata, talis erit luna in undecimo Calend. April. in sequenti tempore. Primo decennouenalis circuli anno, in quo nulle sunt epactae in Calendis Ian. nona est luna: secundũ Romanos, inchoat. Hos tibi numeros, scilicet lunæ. Quibus, scilicet regularibus. Tolle triginta, remanent quatuor. Quare triginta? Quia ultra triginta non ascendit ætas lunæ. Si autem iuxta hoc quod nos supra docuimus, à Ianuario principium argumenti sumere mauiis, eodem ordine luna in Calend. Decemb. septimo incurrit, quæ iuxta argumentum sexta fieri debuisse putabatur. December habet regulares secundum Romanos octodecim, cum his adde more Romanorum epactas octodecim, sunt simul triginta sex: abiecit triginta, remanent sex. Si uero in ipsis Calend. Decemb. sextam computaueris lunam, non occurret in Calend. Ian. nona, sed octaua. ideoq; necesse est illam in Calend. Decemb. septimam computare, quàm sextam. Item anno undecimo, quia luna embolismi pridie Non. Decemb. accenditur, fuit lunam in Calend. Mart. uigesimam octauam esse, cum hanc ratio argumenti uigesimam nonam tunc existere doceat. Luna quoq; hoc anno in Calend. Mart. secundum epactarum seriem uigesima nona esse debuit, sed propter embolismum uigesima octaua occurrit, excepto bissextili anno. Si enim hoc anno bissextus fuerit, tunc in Calend. Mart. uigesima nona secundum lectionem, & secundum anni illius calculationem proueniet. Quæ etiam Februarij est luna, & finitur sexto non. Mart. trigesima propter bissextum, qui semper lunam Februarij trigessimam computari cogit. Non autem transitorie commemorandum, quod hoc argumentum à Septembri quidam incipiant. Quamuis enim Aegyptij & Romani diuerse ponant regulares, diuerseq; annum incipiant, tamen eadem luna inuenitur & apud Aegyptios & apud Romanos, in Calend. Septemb. & in Calend. omnium mensium: id est, primo Aegyptiorum, & penultimo Romanorum, nisi tantum in decimono anno ubi saltus fit. Illas enim epactas habent Aegyptij in Calend. Septemb. quas Romani habent in Calend. Ian. Illi enim à Septemb. incipiunt annum, ibiq; mutant epactas: & Romani similiter à Ianuario inchoant annum, & ibi mutant epactas, & epactae faciunt illam conuenientiam.

SCHOLIA IN CAP. XVIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Hoc autem præcedens quod commemorauimus argumentum.] Horum annalium fragmentum inuenimus apud Bedam circularum decennouenaliũ, ab anno D. XXXII. solutis usq; ad M. XXV. quem ipse (ut ex hac temporis ratione constat) altius repetijt, & longius produxit. Verum in exemplari scripto quod deerat, tum à principio tum à fine, usq; ad M. DC. produximus ex astrorum computationibus, ut posteris quoq; hæc computatio prodesse queat: atq; ad postremũ libri posuimus, quo loco plura quæ ad hoc caput intelligendum rectius ualent, uide.

QUAE SIT FERIA IN CALENDIS. CAPVT XIX.

Simile autem huic tradunt argumentum ad inueniendam diem Calendarum promptissimum, ita duntaxat, ut alijs utens regularibus. quod in hoc per Epactas facis, in illo facies per concurrentes septem dies. Habet ergo regulares Ianuarius II, Februarij V, Martij V, Aprilis I, Maij III, Iunij V, Iulij I, Augustus III, Septembris V, Octobris II, Nouembris V, Decembris V. Qui uidelicet regulares hoc specialiter indicant, quota sit feria per Calendas, eo anno quo septem concurrentes adscripti sunt dies: ceteris uero annis addes concurrentes quotquot in presenti fuerint adnotati ad regulares mensium singulorum, & ita diem Calendarum sine errore semper inuenies. Hoc tantum memor esto, ut cum imminente anno bissextili unus concurrentium in termitendus est dies, eo tamen numero quem intermissurus es, in Ianuario Februarij quoq; utaris: ac in

ac in Calendis primum Martij per illum qui circulo continetur solis computare incipias. Cum ergo diem Calendarum, uerbi gratia, Ianuariarum quærere uis, dicis Ianuarius II. adde concurrentes septimanæ dies, qui fuerunt anno quo computas, utpote III. fiunt quinque, quinta feria intrant Calenda Ianuariæ. Item anno qui sex habet concurrentes, sume V. regulares mensis Martij, adde concurrentes sex, fiunt undecim, tolle septem, remanent quatuor, quarta feria sunt Calenda Martiæ.

GLOSSAE IN CAP. XIX. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Bridefero Ramesiensi.

Ceteris uero annis addes concurrentes, quotquot in presenti fuerint annotati ad regulares mensium singulorum. Quotquot, id est, numerum feriae. In quota feria nonus dies, ante Calend. April. sabbatum: quia non semper, sed raro fit ut nonus dies ante Calend. April. adueniat in sabbato. Cum concurrentem, quem Aegyptij inchoant à Calend. Mart. Romani inchoant duobus mensibus ante, id est, à Calend. Ian. & Febr. coniungentes cum concurrentem cum regularibus Ianuarij, qui sunt duo secundum Romanos, & cum regularibus V. Febr. qui sunt V. similiter apud Romanos. Sed tamen memento, in omni bissextili anno unum subtrahere ex eo numero, id est, de regularibus Ianuarij & Februarij, & tunc erunt Calen. apud eos sicut & apud Aegyptios, in capite Ianuarij & Februarij, in alijs uero non est opus.

ARGUMENTVM DE QUALIBET LVNA VEL FERIA. CAPVT XX.

Est etiam uetus argumentum, non modo de Calendarum, uerum & de quorumlibet inter Calendas dierum luna uel feria dinoscenda repertum, aliquanto quidem grauius ad discendũ, sed maiorum tamen nobis auctoritate cõtraditum, atq; ideo minoribus nostra æque solertia tradendum. Si ergo uis scire, hoc uel illo die quota sit luna, computa dies à principio mensis Ianuarij usq; in diem de quo inquiris, & cum scieris, adde ætatem lunæ quæ fuit in Calendis Ianuarij, partire omnia per LX. & si amplius XXX. remanserint, tolle triginta, & quod superest ipsa est luna diei quam quæris. Item si uis scire hoc uel illo die quota sit feria, computa dies à Calendis Ianuarij usq; in diem de quo inquiris: & cum noueris, adde feriam quæ fuit die Calendarum Ianuariarum: & si bissextilis annus est, etiam bissexti diem postquam transierit augmentare memento: partire omnia per septem, & quod remanet diem tibi septimanæ quæ sit ubicunq; quæris ostendet. Quod ita solum sine labore currit argumentum, si numerum mensium singulorum per Calendas, Nonas & Idus memoriter decantare consueueris.

- Ianuarius in Calendas I. & Nonas V. in Idus XIII.
Februarius in Calendas XXXII. in Nonas XXXVI. in Idus XLIIII.
Martius in Calendas XL. in Nonas LXV. in Idus LXXIIII.
Aprilis in Calendas XLI. in Nonas XCV. in Idus CIII.
Maius in Cal. CXXI. in Nonas CXXVI. in Idus CXXXV.
Iunius in Cal. CLII. in Nonas CLV. in Idus CLXIIII.
Iulius in Cal. CLXXXII. in Nonas CLXXXVI. in Idus CXCVI.
Augustus in Cal. CCXIII. in Nonas CCXVI. in Idus CCXXV.
September in Calendas CCLXXXIII. in Nonas CCLXXVI. in Idus CCLVI.
October in Calendas CCLXXXIII. in Nonas CCLXXX. in Idus CCLXXXV.
November in Calendas CCCV. in Nonas CCCIX. in Idus CCCXVII.
December in Cal. CCCXXXV. in Nonas CCCXXXIX. in Idus CCCXLVII.

Si ergo scire uis, uerbi gratia, anno quo per Calendas Ianuarias nona est luna, quota sit luna in Calendas Maias, dicito, Maias in Calendas CXXI. tolle Calendas remanent CXX. adde IX. fiunt CXXXIX, partire per LX. quinquagies nouies bini centum decus octus: tolle CXVII. remanent XI. undecima est luna in Calendas Maias. Si uis scire quota est luna in XV. Calendas Iunias, dicito, Iunius in Calendas CLII. tolle XV. Calendas Iunias, remanent CXXXVII. adde IX. fiunt CXLVI. partire per LX. quinquagies nouies bini centum decus octus, tolle CXVII. remanent XXV. uicesima octaua est luna in XV. Calendas Iunias. Si uis scire quota est luna in VII. Idus Decembres, dicito, December in Idus CCLXVII. tolle V. Idus remanent CCLXII. adde IX. fiunt CCLXXI. partire per LX. quinquagies nouies quini CXC. tolle CXC. remanent LIIII. tolle XXX. remanent XXIIII. uicesima quarta est luna die memorato. Iuuat huiusce argumenti usum, si calculator ultima quinquagesima nona partis diligentius memoriæ cõmendat: quinquagies nouies seni CCLIIII. quinquagies nouies quini CXC. quinquagies nouies quaterni CXXXV. quinquagies nouies terni CLXXXII. quinquagies nouies bini CXVII. quinquagies nouies assis IX. Eodem ordine diem septimanæ quocunq; uolueris tempore adiuncto Calendarum Ianuariarum die requiris. Si enim uis scire, uerbi gratia, anno quo Calenda Ianuariæ quinta feria celebrantur, octauo Calendarum Octobrium die quota feria sit, dicito: October in Calendas CCLXXXIII. tolle V. III. Calendas Octobres, remanent CCLXXVI. adde quintam feriam quæ fuit in Calendis Ianuarij, fiunt CCLXXI. partire per VII. septies triceni ducenti decus, septies octoni quinquagies sexties, remanent V. quinta est feria octauo Calendas Octobres.

GLOSSAE IN CAP. XX. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Bredferro Ramelsiensi.

Quod ita solum sine labore currit argumentum, si numerum mensium singulorum per Calendar, Nonas & Idus memoriter decantare consueveris. Ianuarius in Calend. unum, in non. quinq; in idibus tredecim. Si forte quæris unde hi dies procedant, id est, Ianuarius in Calend. unum, Februarius in Calend. 32. &c. quæ sequuntur, dicitur: Ianuar. in Calend. unum habet diem, qui etiam I III non. habet: iunge unum & quatuor, & erunt simul quinq;. In non. V. Habet enim V III idus. Quinq; & octo, sunt simul tredecim. In idibus tredecim. Habet quoq; nouendecim Calendar post idus. Tredecim & nouendecim, sunt simul triginta duo. Sic igitur totum huius lectionis numerum à capite usq; ad finem facillimè reperire potes.

SCHOLIA IN CAP. XX. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Est etiam uetus argumentum. Ad hoc caput, deinde ad id quod sequitur, tum ad id quoq; quod præcedit, referendæ sunt tabule, quas principio operis proposuit, præsertim hæc quas literis maiusculis signauimus, A, B, C, I, V & X, quemadmodum ibi etiam annotauimus.

DE ÆTATE LVNAE SI QVIS COMPUTARE NON POTEST. CAP. XXI.

Quod si adedò quis deses uel hebes est, ut absq; omni labore computandi lunæ cursum scire uoluerit, innitatur alphabetis quæ in annali uidet libello iuxta cursum distincta lunare, ubi duos lunæ circuitus, id est, quinquagenos & nouenos dies terna tenent alphabeta: & quamcunq; literam luna in hac ætate semel habet, eandem per totum annum simili modo notatam in eadem semper ætate habere non desinit: nili forte, quod tamen raro accidit, embolismorum hæc ratio immutet. Verbi gratia, anno tertio cycli decenouenalis, luna quæ triginta dies habitura est, semper ab a nudo incipit, secunda est in b, tertia in c, similiter nudis, id est, nullo puncto adnotatis: & sic ex ordine suam litera quæq; seruat ætatem lunæ. Item luna, quæ undetriginta dies habitura est, ab l. subnotato incipiens, secunda semper in m, tertia in n, simili figura notatis: & sic ex ordine recurrens luna suam cuiq; literæ restituit ætatem. Discernendi enim gratia primum de ternis alphabetum nudis utrinq; literis, secundum subnotatis, tertium supernotatis determinandum prouidit antiquitas.

QUOT HORIS LVNA LVCEAT. CAPVT XXII.

Tradunt quoq; argumentum ueteres, quo luna cuiusq; ætatis quot horis luceat exploretur: quia enim prima luna inquitur quatuor punctos lucet, adicitur hic numerus à secunda luna quoridie usq; ad plenilunium, detrahiturq; dehinc parib; spacijs in diminutionem. Et ideo si nosse uis luna secunda quot horas luceat, multiplica per quatuor duo, sunt octo, partire per quinq;, quia quinq; puncti horam faciunt, quinq; ues asse quinq; & remanent tres, horam ergo & tres punctos lucet luna secunda. Item multiplica tria, per quatuor, sunt duodecim: partire per quinq;, quinq; ues bini decus, & remanent duo: duas horas, & totidem punctos tertia luna lucet. Item ubi ad decimam lunam perueneris, multiplica per quatuor, sunt quadraginta: partire per quinq;, tam partem, quinq; ues octoni quadratis: octo horas lucet decima luna. Et ne argumentum dubium fore arbitreris, tene quindecim, inquitur, & ubi pernox luna candet exquire, multiplica per quatuor, sunt sexaginta: partire per quinq;, quinq; ues duodeni sexais duodecim horas, id est, noctem integrâ decima quinta luna perlustrat. Item si nosse uis, sextadecima & septimadecima, & cætera deinceps quot horis luceant lunæ, recole per singulas quanto minus sint à triginta: & inde computandi crepidinem strue. Verbi gratia: Si nosse uis uigesima quinta quam diu luceat luna, dicitur: quanto minus à triginta patebit, quia quinq;, multiplica per quatuor, quater quinq; ues: partire per quinq;, quinq; ues quaterni ues, quatuor ergo horis splendet uicesima quinta, quomodo & quinq; luna. Et quidem hoc argumentum tempore æquinoctiali legitima fixum statione perlabitur: uerum longissimis in bruma noctibus, uel item ætate breuissimis, quarum alias duodecim horarum spacium longe transcendere, alias nequaquam ad hoc pertinere posse constat: qua ratione lunam duodecim horas lucere credamus, nisi forte putamus non æquinoctiales horas intelligendas, sed singulas quasq; noctes pro suæ mensura longitudinis, aut breuitatis in duodecim particulas, quas horas uocitemus æqua distributione findendas.

GLOSSAE IN CAPVT XXI. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Bredferro Ramelsiensi.

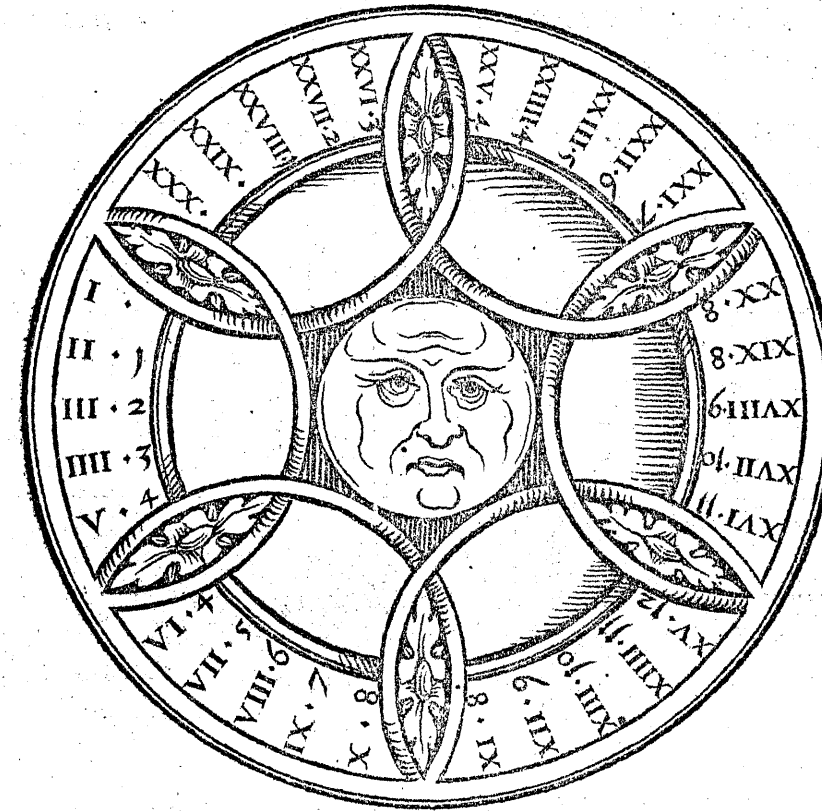
Item ubi ad decimam lunam perueneris, multiplica per quatuor, sunt quadraginta. Partire per quintam partem. Quinq; ues æoni, quadratis, octo horis luceat decima luna. Non de æquinoctialibus horis dixit, sed de artificialibus. Huius argumenti glossa iam superius scripta, cuius initium est: Si uis scire quot punctis uel horis luceat luna, primum considera, utrum in augmento sit an in detrimento, & quæ sic finitur, illud tempus interlunium dicitur.

Vetus

VETVS COMMENTARIVS.

Huius pagina quatuor sunt figurae: prima, quæ est rotunda, indicat quot punctis luceat luna: & quia luna à sole lumen accipit, & semper prima luna, occidente sole oritur.

QUOT PUNCTIS LVCEAT LVNA.

In secunda figura ite rotunda, duodecim signa exterius quasi in zodiaco ordinantur. Cumq; per singulos menses singulorum signorum teneat primordia: exempli gratia ab uno eorū, id est, arietem coepi, & quot formas à prima usq; ad xv. habeat, Græcis nominibus subnotauit: quæ de ficiendo iterat, quonia eisde momentis deficit, quibus crescit. Quod designat ætates lunæ sub signis descriptæ. Sicq; fit ut semper appareat monoides uersus occidentem, dichotomos superior uersus Septentrionem, panselenos uersus Orientem, dichotomos inferior, uersus meridiem.

Oriens.

Occidens.

Meridies.

Deniq; CLXXX. partibus, id est, CLXXX. diebus elongatur à sole, quod demonstrat tertiam figuram inferiori, parte altera longior. nam à prima paulatim XII. partibus progressa, CLXXX. partibus XV. è regione lunæ determinat. Taliq; modo XIII. & XIII. & reliquæ contra se reliquis concordant, ut tandem XXIIX. XII. partibus à sole distet: sicut & prima. Totius uerò lunaris circuitus summa deprehenditur in CCLX. quod ibidem alius ordo denotat, licet desit luna trigesima.

Table with 12 columns of Roman numerals and a final column labeled 'LVNA. Totius itineris supputatio.' The numerals are arranged in two rows, with the second row reading 'LVNA. His adest & abest sol.' from right to left.

In quarta figura ubi preparatio bissexti colligitur, superius anni præscribuntur. Primus scilicet à bissexto, secundus, tertius & quartus. Contra quos singulos sunt XII. horæ deorsum positæ, quibus signatur qua earum ingrediatur sol signum antepositum, eo uidelicet Calendario, quod supponitur unicuiq; signo. Deniq; horæ noctis arithmetico nempe (123.) diei horæ Scholastico quem uocant numero (17X) notantur: & quibus tria puncta desuper sunt, ipsius horæ tertio puncto in signum notat solis ingressus, quibus nihil inchoante hora signum introijt. Triginta numerum per X literam hoc modo (X) effigiata, singulis horis subieci: & ad ultimum XS. quoniam ab hora, qua ingreditur XXX. diebus, & XS. horis, in unoquoq; signo sol moratur.

Table with 7 columns: Preparatio, bissexti, Primus dies, Secundus dies, Tertius dies, Quartus dies, horæ. Rows list zodiac signs (Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpius, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Pisces) and their corresponding calendar dates and day counts.

QUANDO

QUANDO VEL QUARE LVNA VEL PRONA, VEL SUPINA, VEL VIDEATUR ERECTA. CAPVT XXIII.

Sunt qui auras explorare conati, dicant lunam nouam quoties supino cornu utroq; uideatur, tempestuosum mensem: quoties erecto uno, serenum portendere. Quod longe aliter esse naturalis ratio prodit. Quid enim? nunquid credibile est lunæ statum, qui fixus in æthere permanent, pro subiacentium mutatione flabrorum, uel nubium posse aliorum quam fuerat conuerti, & eam quasi futuræ metu tempestatis aliquanto altius cornu, quam naturæ ordo poscebat attollere? Maxime cum non omnibus in terris idem fluctuantium possit existere status aurarum: lunæ autem status idem, eademq; sit pro uariante solis digressu conuersio. Dicunt eam, sicut & beatus Augustinus in expositione psalmi decimi docet, non habere lumen proprium, sed à sole illustrari. Sed quando cum illo est, eam partem ad nos habere, qua non illustratur, & ideo nihil in ea lucis uideri: cum autem incipit ab illo recedere, illustrari ab ea etiam parte, quam habet ad terram, & necessario incipere à cornibus, donec fiat quindecima contra solem. Tunc enim sole occidente oritur, ut quisquis occidentem solem obseruauerit, cum eum cœperit non uidere, conuersus ad orientem lunam surgere uideat, atq; inde ex alia parte, cum ei cœperit propinquare, illam partem ad nos conuertere, qua non illustratur, donec ad cornua redeat, atq; inde omnino non appareat: quia tunc illa pars qua illustratur, sursum est ad cœlum, ad terram autem illa, quam radiare sol non potest. Cum ergo die crescente sol à meridians plagis ad boreales paulatim partes accēderit, necesse est luna, quæ eo tempore nata est, occyori trāitu solem ad borealia signa præcurrat: atq; ideo cum noua post occasum solis uidetur, quæ ad septentrionem solaris occasus occasura est, nimirum non iuxta, sed supra solem sita est, quo inferiora eius illustrante, æqualia pene cornua protendere, & instar nauis supina ire uidetur. At reuerso post solstitium æstiuum ad inferiora & australia cursu solis, luna quoq; illis nata mensibus, ad inferiora cursum tendat necesse est: unde fit, ut quæ ad australem partem solis, qui occiderat occasura est: absq; ulla dubietate cum primo post occasum solis appareat, non iam supra illum, sed iuxta illum ad meridiem posita uidetur. Atq; ideo aquilonalia eius latera sola aspectante cernitur erecta progredi: semper enim luna a uersis à sole cornibus, rotundam sui partem pandit ad illum, cuius rationis ordine agitur, ut quo dies longior, eo sit noua luna excellior: & quo breuior atq; ad meridiem decliuor est dies, eo deiectione noua luna cernatur. Et inde uulgi creuit opinio, lunam cum supina & cellior in cedit, turbines tempestatum: cum uerò erecta, & in austros deiectione, tranquillitatem designare: quia is nimirum status est anni uertentis, ut sex mensibus, quibus decreuit dies, multo clementior sit aeris motus, quam reliquis sex. Eadem ratio est etiam lunæ decreuentis, quare matutino in exortu nunc erecta, nunc supina appareat. Eadem cur interdum sæpe prona procedat: nimirum solis eam radijs superiore ex loco tangentibus. Non ergo lunæ conuersio, quæ naturalis est & fixa, potest futuri mensis portendere statum. Sed qui curiosi sunt huiusmodi rerum, coloris uel eius, uel solis, uel cœli ipsius, aut stellarum, siue nubium mutatione, uel alijs quibuslibet indicijs sæpe statum aeris, qui sit futurus explorant. Deniq; lunam quartā, si purā fuerit, neq; obtulis cornibus, dare reliquis diebus usq; ad exactum mensem indicium serenitatis existimant, & cætera talia.

GLOSSAE IN CAP. XXIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brediferto Ramesiensi.

Lunam non minui nec crescere dicunt, sed à sole illustratam à parte quam habet ad eum, paulatim uel ab eo recedendo, uel ei propinquando, nobis candidam partem reuolueri uel atram. Et die quidem crescente supinam cerni nouam lunam, ut puta superiorem soli, & ad aquilonia subeuntem; decrecente uerò erectam & deiectionem in austros, plenam autem soli semper aduersam. Sublimem, humiliter, humiliterq; sublimi. Quam lucere dodrantis semuncias horarum à secunda adijcientem usq; ad plenum orbem, detrahentemq; in diminutionem. Intra tredecim autem partes, solis semper occultam esse nouissimam uerò nouamq; lunam, eadem die uel nocte, nullo alio in signo quam arietem conspici. Si in accensione erecta fuerit, in matutino exortu supina apparebit. Item si in accensione ne supina in modum nauis fuerit uisa, in matutino exortu erecta cernitur. Habet ergo tres status, id est, supina, erecta, prona, aliquando uidetur. Lunam non minui nec crescere dicunt, scilicet sapientes, sed semper in una parte plena est. Luna, Martiano attestante, non per se ipsam, sed à sole illuminatur: sicut speculum nihil splendoris neq; imaginis à se ipso habet, accipit tamen lumen & imaginem per res sibi extrinsecus oppositas. Quando autem ipsa luna à sole recedit, illustratur à sole paulatim ab eo, & tunc dicitur crescere: quando uerò et appropinquat post decimam quintam lunam, obscuratur paulatim, donec tota obnubiletur uicinitate solis, & tunc dicitur minui, cum tamen in suo corpore nunquam minuat, nunquam crescat. Illustratam, scilicet esse dicunt, id est, illuminatam ad eum solem, id est, contra eum uersam, uel ab eo sole recedendo, scilicet partem candidam, uel ei propinquando, scilicet partem atram, id est, nigram nobis reuolueri, scilicet dicunt, in quantum enim propinquatur soli, in tantum auferitur nobis lumen illius. Et scilicet dicunt, die crescente, id est, dum crescit dies. Queritur cur crescente die luna noua supina uideatur, decrecente autem die non prona, sed erecta: cum debuerat sicut supina in lucis incremento, sic prona in detrimento apparere. Ita tamen soluitur. Crescente die naturaliter superior est luna sole, & propterea ipse sol superiorem lunam supra se postquam illuminat, & supinam efficit: dum autem dies decreuit, naturali positione eiusdem altitudinis sol & noua luna esse deprehenduntur, ac per hoc non infra se positam lunam accendit, sed ex latere suo positam, & propterea eam facit erectam. Cernunt à nobis nouam, id est, primam lunam, ut puta

Bedæ tom. 7.

k

te supe-

te superiorem soli. Hoc non ratione zonarum, sed ratione signiferi deprehenditur. Quando sol australes circulos, qui sunt inferiores, circuit tempore hyemali, tunc luna septentrionales circulos qui altiores sunt, peragat, et tunc altior est sole, ideo supina est, cornua sursum habens in modum navis: quia uidelicet ab inferiore sui parte qua solem respicit, accenditur. Rursus migrante sole septentrionales circulos, luna petit australes: et quia inferior tunc sole est, a superiore sui parte qua solem respicit, illuminatur; obuersa habens terræ cornua prona, et ad aquilonares circulos. Verbi gratia: Duodecimo Calend. April. adhuc dies crescunt. Si fuerit in arietate luna accensa, statim in taurum citò transiens, erit quasi sol superior quantum ad signiferum. Subeuntem, id est, ascendentem, scilicet illam lunam. Decrecente, scilicet die erectam, scilicet dicunt ex latere. et deiectam, id est, humilem in austris, id est, in meridie. Plenam, scilicet dicunt lunam. Soli aduersam, id est, eregionē positam, id est, contra solem. Sublimem, scilicet lunam in aquilone. Humili sole, scilicet in austris. Humilemque, scilicet lunam: sublimi, scilicet sole. Quam, scilicet lunam, dicunt dodrantes semuncias. Quid sit dodrans, semuncia, iam superius uerissime est expositum. Adijcientem, scilicet ipsas dodrantis semuncias à secunda luna. Ideo dicit à secunda luna, quia prima luna in coitu solis fit. Usque ad plenum orbem, id est ad decimam quintam. Intra tredecim, scilicet dicit partes, id est, dies. Tredecim quotidie transit in zodiaco, sed antequam extra tredecim partes perueniat, non uidetur. Vnaqueque hora continet in se quadraginta momenta. De illis quadraginta momentis, accipe triginta, quia dodrans est, et dimitte decem, quia quatuordecim est. Iterum diuide illa quadraginta momenta per duodecim, ut inde inuenias prescriptas semuncias. Dodrantem enim intellexisti de prima diuisione quaterna, quæ quadraginta momenta per duodecim ter diuisa, fiunt triginta sex, et quatuor remanent. Eductis ex duodecim, ter tria momenta accipe, quia duodecima pars illorum est, et de quatuor quæ remanserunt, recipe tertiam partem unius momenti. Si enim ad unum duxeris duodecimam partem illorum quadraginta momentorum, tria momenta fiunt inde, et tertia pars unius momenti, quod est in una uncia: quia duodecima pars illius numeri quadragenarij est. Iterum diuide illam unciam per medium, quod fit unum momentum et dimidium, et sextans, id est, sexta pars unius momenti. Hæc est semuncia, de qua dixit, dodrantis semuncias auget luna quotidie uel minuit. Semper occultam esse, id est, tunc non apparet luna, quando uicina est soli infra partes tredecim, hoc est infra illud spacium, quod agit sol diebus tredecim.

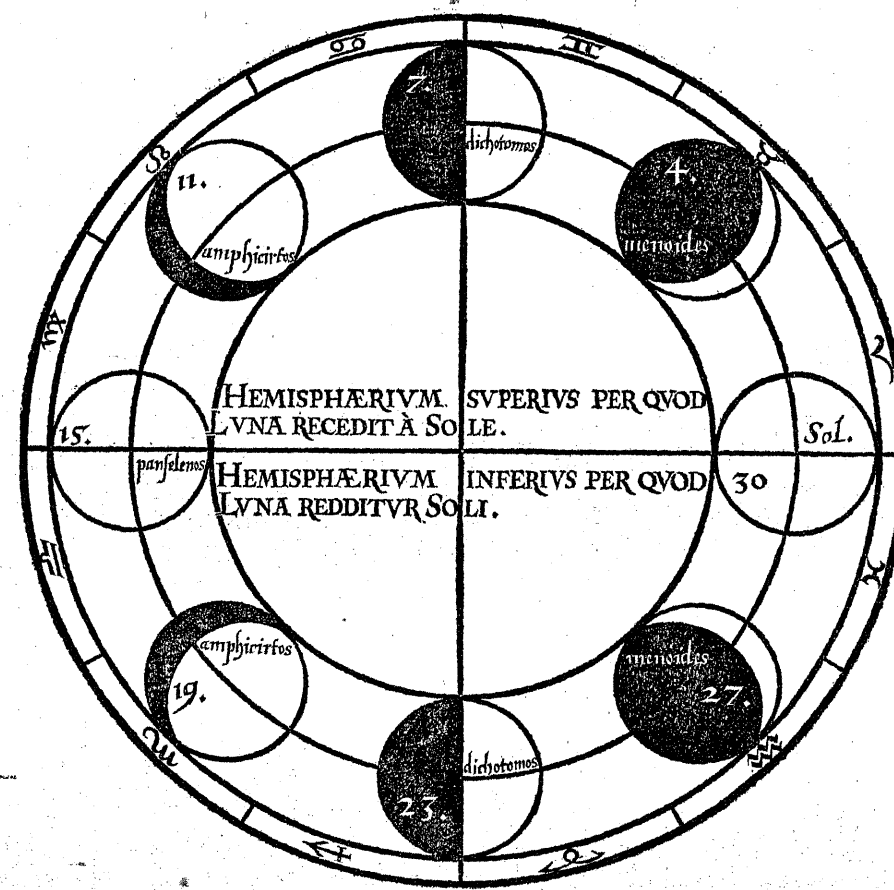
At mox ut in decimam quintam partem fuerit emersa, uideri incipit. In hoc loco duplex sensus fieri potest. Nam quod dixit, intra tredecim autem partes solis semper occultam esse, potest sic intelligi, ut noua luna nunquam apparere possit, antequam tredecim partes uel à sole recedat, uel etiam ex alio latere naturæ soli appropinquet. Intra tredecim ergo partes solis, dum luna noua morata fuerit, in nullo signo apparebit, excepto arietate. Mox autem ut longius à sole recesserit, terris apparebit. Nullo alio in signo, id est, in nullo signo, nisi tantum in arietate. Mane ante solem ultima luna apparere potest, et in eadem die post occasum solis noua apparere. Conspici, scilicet quamuis sit in alijs, tamen non uidetur: quia aliquotiens euenit, ut trigesima luna, uel uigesima noua apparens in oriente primo initio diei, et peragens cursum suum, ac soli tardius incedenti appropinquans accendatur ab eo media uel quacunque hora diei, et ipso die uespere appareat in occidente.

Quid enim? Nunquid credibile est lunæ statum, qui fixus in æthere permanet, pro subiaccientium mutatione flabrorum, uel nubium posse aliorum quam fuerat conuerti? Cur fixus, cum sit una planetarum septem? Sed fixa dicitur natura immobilis, ac per hoc uentorum uel non ualet turbari: quippe cum non in aere sit, sed in æthere: in æthere enim nulla est tempestas.

Lunam per alios ortus et occasus, ait Higinus, necesse est moueri, non stare: idque facilius est, quam de sole licet intelligere: quæ cum à sole accipiat lumen, et ita nobis lucere uideatur, non est dubium eam moueri potius quam stare. Terris autem uicina luna, breuiori orbe conuertitur, et iter quod sol in CCC LX V. diebus, et sex horis peragat, ista per uiginti septem dies et octo horas percurrit. Cum autem incipit ab illo recedere, illustrari ab ea etiam parte quam habet ad terram, et necessariò incipere à cornibus, donec fiat X V. contra solem, tunc enim sole occidente oritur. Prima luna apparet solum modo uespere in occidente, sole descendente ad inferiora. Quamuis enim in omnibus partibus cæli fiat sepe prima in oriente, et meridie, et in alijs locis, tamen non uidetur neque computatur prima, nisi in occidente propter splendorem solis, et propter primam conditionem, quia alijs in locis simul sunt super terram. Plena autem uespere in oriente, et mane in occidente necessariò uidetur: quia plena in sex signis semper distat à sole, et plena luna fit nocte super terram, et die sub terra. Prima autem fit nocte cum sole sub terra, et die cum sole supra terram. Corpus solis triplo quantitate luna superare dicunt philosophi: lunam uero triplo maiorem terra. Quod autem æqualis uniusque magnitudinis luna cum sole cernitur, ex eo fieri scimus, quod ille multo longinquior à terris atque altior quam luna incedat, ideoque magnitudo eius quanta sit, nequaquam à nobis qui in terris degimus, ualeat dinosci. Omnia enim longius posita, solent breuiora uideri. Atque ideo cum noua post occasum solis uidetur, quæ ad septentrionem solaris occasus occasura est, nimirum non iuxta, sed supra solem sita est. Tria sunt genera incensionis lunæ: subincensio, media incensio, superincensio. Subincensio est, quando luna desubtus accenditur à sole per sexaginta dies, et uiginti horas, circa undecimum diem Calendarum Ianuariarum: quia tunc luna altior est quam sol. Media incensio est, quando luna à sole accenditur, æqualiter per triginta dies, et decem horas, circa undecimum diem Calendarum Octobrium, quia tunc æquales sunt sol et luna in altitudine. Superincensio est, quando luna desuper accenditur, per sexaginta dies et uiginti horas, circa undecimum diem Calendarum Iuliarum, quia tunc altior est sol quam luna.

Illud certe manifestum est, et cuius aduerrenti facile cognitu est, quod luna non augetur ad oculos nostros, nisi à sole recedendo: neque minuitur, nisi ad solem ex parte alia appropinquando. Ab illo ergo accipit lumen, et cum sub illo est, semper exigua est: cum uero ab illo longius abscesserit, fit ampla, suoque ambitu plena. Si enim suo lumine uteretur, necesse erat semper eam esse æqualem, nec die trigesima exilem fieri. Et si suo lumine uteretur, huius nunquam eclipsis fieret. Ceterum quantum ad intellectum pertinet mysticum, luna huius mundi speciem tenet: quia sicut ista mensuris completionibus deficit, ita mundus ad completionem temporum currens, quotidianis defectibus cadit. Luna uero in sacro eloquio, humane fragilitatis defectum significat: quæ dum mensuris horis crescit, nostræ calamitatis mutabilitatem exprimit, qui crescimus nascendo, decrescimus moriendo: augemur in prosperis, minui in aduersis. Nonnunquam uero eadem luna etiam ecclesia accipitur, pro eo quod sicut ista à sole, sic ecclesia à Christo illuminatur. Sicut enim luna deficit atque crescit, ita ecclesia defectus habet et ortus. Frequenter enim defectibus suis creuit, et his meruit ampliari, dum persecutionibus minuitur, et confessorum martyrio coronatur. Item sicut luna larga est uoris, et dux humentium substantiarum: ita ecclesia baptismi et prædicationum imbribus irrigatur. Et quemadmodum luna crescente, crescunt et omnes fructus, atque ea minuente minuiuntur: non aliter intelligimus et ecclesiam, in cuius incremento proficimus cum ipsa. Cum uero persecutio nec patitur et minuitur, et nos cum illa patimur et minuiuntur. Item sicut luna septem formas habet, sic tot meritorum gratias ecclesia

ecclesia. Eodem constat numero etiam distributio charismatum, quæ per spiritum sanctum totius ecclesiæ fidelibus conferuntur. Septima autem et semis, et uigesima secunda et semis in sui orbe media est, ceteræ uero proportionales sunt. Ambrosius in libro Hexameron: Namque luna luminis imminutionem habet, non corporis, quando per uices mensuras deponere uidetur suum lumen, ut minuetur à sole: quod facile puro aere atque perspicuo, quando nulla eum obducta nubila caligantem facit, colligi potest. Orbis enim integer manet lunæ, est non similiter totus ut pars eius effluat. Et qualis uideri solet eum, plenus est luminis, talis est magnitudine semper, umbram quandam lumine suo uiduatus apparet: et inde cornua eius resurgunt, quia corpus est, in orbem diffunditur, et uelut deficiente portiois luce insinuat.

Denique multi philosophorum solem abesse à luna undeuiginti partes, quantas luna ipsam à terra. Pythagoras sagacissimus Graecorum philosophus, spacium quo distat cælum à terra, geometrica mensura collegit, dicens, à terra ad lunam spacium esse CXXXV. stadiorum, à luna ad solem duplum, inde ad firmamentum triplum. Quæ etiam spaciosa Muscis uocabulis appellauit: à terra ad lunam, dicens tonum, inde ad Mercurium, hemitonium, à Ioue ad Saturnum hemitonium, à Saturno ad firmamentum tria hemitonium. Simul omnes toni septem sunt, quibus diapason harmonia perficitur. Tonus habet miliaria XV, DCCXXV, hemitonium uero habet miliaria VII, DCCC, XII, et semissem.

SCHOLIA IN CAP. XXIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Sunt qui auras explorare conati. Reddit Beda hoc capite rationem, quare lunæ crescentis cornua aliquando supina cælum spectent, aliàs prona ad terram deiecta sint: tum quod ea res tempestatum indicium non sit nisi ex accidente: fit enim ratione stabili ex diuersitate loci, unde lumen haurit. Primum constat lunam non lucere suo, sed alieno lumine, scilicet solis qui cum ætatis astris lucem generat, deinde globum, qui dimidiata parte semper lucet, (uel ut Cleomedes probat paulò plus propter solis magnitudinem, cuius radij aliquanto amplius quam hemispherium circumfulgent, ut etiam docent optici) necesse est lunam ea parte lucere qua solem spectat, atque hæc sic posita sepe est, ut paululum ab illo distat: nequit igitur illa pars quæ contra solem est posita, terræ esse aduersa. Hinc est quod diuersis interuallis solis et lunæ, alia nobis schematisimi apparent. Verum quod cornua aliquando spectent cælum, (quod contingit diebus decrecentibus) causa est: ex solis tum etiam ex lunæ situ. Nam cum sol post conuersionem dierum ad humiliores signiferi partes descendat, sequitur et lunam è sublimi lucem à sole haurire, quod dum fit, est ambitus lucis pronus: extremitates autem quæ cornua dicuntur, sunt supina. Dum uero dies rursus crescunt, luna ex humiliore loco solem supra se positum habet, unde tunc contrario modo euenit, quod facile patebit, si cui in sphaera aut astrolabio id experiri liceat.

QVA RATIONE LVNA CVM SIT SITV INFERIOR, SVPERIOR SOLE ALIQVOTIES VIDEATVR. CAPVT XXIIII.

Nec mirari opus est, cum lunam per australia signa curretem, multo inferius ac uicinius terræ quam solem, cum isdem moratur in partibus, circuire uiderimus: quia uidelicet multo inferius Bedæ tom. 2. k 2 rius

rius non solum Sole, sed & Venere ac Mercurio, quæ infimæ stellarū sunt, luna inconfinitio aeris huius turbulenti, & puri decurrat aetheris. Deniq; multi philosophorum solem abesse à luna un-

SCHOLIA IN CAP. XXIIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Nec mirari opus est. Docet hoc capite Beda ex ratione optica, lunam (quæ longe terris est uicinior atq; sol) aliquan-

Deniq; multi philosophorum. Hæc ad uerbum sumpta ex secundo libro Plinij naturalis historiae, capite 21, integro. Aduertendum autem est, ex duabus his opinionibus de siderum interuallis, ueriores esse Pythagoricam, cum qua et si plus quadrat

Siquidem signifer idem CCC. quidem LXV. partibus & quadrante per cæli ambitum longus. Partes hoc loco intelliges non ut uulgo nunc gradus, sed quantum spatij sol quotidie in signifero peragit, alioqui semper partes in-

Harum duas tantum medias sol. Ex Plinio hæc quoq; sumpta sunt de catholicis siderum, sed istic legitur Martis stella quatuor medias, Iouis mediam & super eam duas, Saturni duas ut sol. Verum iam satis constat solem per mediam signiferi par-

Pharis suis quæq; suspensæ. Pharos uocat Coronides illas, in quibus lucernarū ambitus ab imo usq; ad fastigium sic sunt dispositi, ut continuo superiores angustiores inferiori bus Pyramidis seu turris formam ostendant, quales suspenduntur ex laquearibus sacrarum ædi-

DE MAGNITUDE, VEL DEFECTU SOLIS ET LUNAE. CAPVT XXV.

DE magnitudine, uel defectu solis, siue lunæ, Plinius secundus in opere pulcherrimo naturalis historiae ita describit: Manifestum est solem interuentu lunæ occultari, lunamq; terræ ob-

GLOSSAE IN CAP. XXV. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Bredeferto Rameliensi.

Solem interuentu lunæ, lunamq; terræ obiectu nobis perhibent occultari, sed solis defectum non nisi nouissima primæue fieri lunæ, quod uocant coitum: lunæ autem non nisi plena. Non posse uerò totum solem adimi terris intercedente luna, si terra maior esset

Solem interuentu lunæ. Quando in media signiferi linea, per quam sol semper currit, corpus lunæ inter solem & terram positum fuerit, tunc lumen solis aufertur à terris. Non enim potest per corpus lunæ uenire ad eos, qui tunc sub luna sunt, & hoc est solis eclipis. Sin autem circa illam lineam mediam aut hinc aut inde transtium fecerit, lumen à sole accipiens defectum solis non facit: non enim inter solem & terram positam tunc, sed ex latere solis esse manifestum est. Interuentu lunæ, id est, interpositione, non tamen ut perdat lumen suum sicut luna, lunamq; id est, luna opposita inter solem & terram, terræ obiectu, id est, obiectione terræ inter solem & lunam. Sol enim fit tunc sub terra, luna uerò supra, uel terræ obiectu, id est, umbra terræ altiora luna petente post solis occasum. Nam sol umbram terræ in suam lineam mittit. Nobis, id est, ab hominibus perhibent occultari. Deficere sol abusu dicitur, quia nullum detrimentum patitur: luna autem uerisimili ratione deficit, quia aufertur per omnia ab ea lumen, non tamen nisi cum plena fuerit. Sed, scilicet perhibent solis defectum. Nouissima, id est, trigesima, uel uigesima nona, uel prima. Et hoc non omnibus agit mensibus, sed quando totum sui. Lunæ autem, scilicet coitum, id est, defectum dicunt, non fieri nisi plena, id est, nisi plenilunio. Non posse, scilicet perhibent adimi, id est, subtrahi, uel abscondi terris, scilicet ab intercedente luna, id est, interueniente, id est, dum interponitur luna. Si terra maior esset quàm luna. Sed luna maior est quàm terra, ideo potest abscondere lumen solis, ut non uideatur in terra. Martianus luna terram esse maiorem incertis sic approbat argumentis: luna nanq; deficiente in australibus mundi partibus, id est, in Aegypto & Aethiopia, umbra eius non amplius quàm quatuor obscurat climata, id est, primum clima diameoeris, secundum diasenes, tertium dialexandrias, quartum diarrhodu. Sed Ptolemei regis geometræ decimam octauam partem totius terreni ambitus in his quatuor climatibus contineri confirmant: sed quia illa umbra minor sit lunari corpore sub triplo (luna enim umbram suam triplo superat, ut nouenarius ternarium) sequitur ut quia lunaris umbra decimam octauam partem totius terre tenuit, ipsa luna cuius umbra est, sextam eiusdem terræ tenere necesse sit. Terra igitur sexies maior est ipsa luna, umbram autem eius lunam terræ decies & octies superare manifestum est. Hinc est quod umbra lunæ decima & octaua pars sit totius terre: ipsa uerò luna sexies terra pars est. Fieri perhibent utriusq; sideris, scilicet solis & lunæ defectus. Statutis, id est, prædictis diebus & horis sub terra, non sursum, sed subter. Nec tamen ubiq; id est, ex omnibus terræ partibus cerni, scilicet possunt uel perhibent, cum supernè fiant, scilicet illi defectus. Supernè aduerbialiter, id est sursum, id est supra terram: quia aliquando fiunt sub terra. Propter nubila, scilicet, non possunt cerni: quia quando tegitur nubibus, & si fiat ipse defectus, non uidetur à nobis. De luna, sed non de sole dicit. Globo terræ sepius obstante, scilicet perhibent non ubiq; cerni. Conuexitatibus, id est, obliquitatibus: & est datius casus, quia obsto tibi dicimus: & lunæ defectum, scilicet perhibent aliquando, scilicet fieri. A priore, id est, à Martio, uel ab illo in quo fuerit defectus. Solis uerò, scilicet defectum, septimo, scilicet mense à priori, id est, Septembri. Eundem, scilicet solis & lunæ defectum, bis in triginta diebus su-

De effectiua lunæ potentia beatus antistes Ambrosius in libro quarto Hexameron, ita commemorat: Similia de lunæ ratione cõueniunt, quæ de consorte ac fratre eius memorauimus. Beatus dicitur quasi bene auctus, scilicet ab habendo quod uelit, & nihil patiendi quod nolit. Ille autem uerè beatus, qui & habet omnia, quæ uult bona, & nihil uult mali. ex his enim duobus beatus homo efficitur. Antistes, quasi ante stans, id est ante aram: unde quidam antestis dicere uolunt. Melius tamen dicitur à uerbo antisto anti-stas, quod significat emineo, & superexcello, eo quod uniuersum populum dignitate & honore supereminet. Consors dicitur sol luna, quia compartiuntur totum mundum equaliter.

Quoniam caput meum repletum est rore, & crines mei guttis noctium. Caput Christi Deus est pater, cincinni uerò sunt intima sanctorum cogitationes, quæ non laxæ & dissolutæ fluunt, sed uinculo timoris & amoris Dei colligantur. Ros uerò & guttæ noctium, hoc loco tenebrosæ & infidelitate frigidæ mentes significant. Caput ergo sponsi plenum est rore, cum secularis quicquid à Dei charitate torpescunt: & iuxta quod Dominus dicit, Abundante iniquitate refrigescet charitas multorum. Et cum tales sanctos Dei cœlestia meditantés persequantur & odiunt, quasi cincinni sponsi pleni sunt guttis noctium. Nam & defectui eius cõpatiuntur elementa, & processu eius quæ fuerint exinanita, cumulantur, ut animantium cerebrâ maritimorum humida.

Siquidem pleniores ostreae reperiri feruntur, multaq; alia, cum globus lunaris adolefcit. Ostreae sunt pisciculi cochleis circumdati, qui in mari tantum inueniuntur: qui etiam cum crudi ab hominibus comeduntur, sanitatem corporum præstant.

Euriporum quoq; meatus refluus hoc indicat, uel etiam reciprocatio syrtium, quæ uicinæ habentur oceano, quas pro lunæ schematibus concitari locorum accolæ prodiderunt. Syrtis sunt arenosa in mari magna loca, multum terribilia & metuenda, eo quod ad se omnia trahere atq; diripere soleant, & appropinquanti uadoso mari hæreant. Hæ autem ad mare Aegyptium uicinæ sunt, & pariter admiscuntur. Euripus ductus fontium interpretatur. Euripi sunt meatus aquarum, qui magis ebulliunt & æstuant nascente luna.

Qui hoc quoq; seruant. Architecti præcipiunt materiam esse cœdendam à primo autumno ad id tempus, quod est antequam incipiant flare fauonij. Vide Vitruuium de Architectura, lib. 2. capite nono.

Sed & lapis Selenites. Hic habet nomen à luna, quam Attici σελήνη uocant. Nascitur auctore Plinio in Arabia, cuius uerba adscribam ex fine ultimi libri: Selenites ex candido translucet colore, melleo fulgore, imaginem lunæ continens, redditq; eam in dies singulos crescentis minuentisq; numero, nasciq; putatur in Arabia. Multa quoq; de hac gemma apud Marsillum Ficini, in libello de Vita cœlius comparanda scripta sunt. Meminit quoq; eiusdem Dioscorides, cap. 995. Item Albertus Magnus libro secundo de Metallis.

Euriporum quoq; meatus. Euripum accipit pro quolibet aestu maris. Euripus peculiare nomen illius nobilissimi æstus, qui est inter Atticam & Eubœam, in quam quidam se præcipitem dedisse Aristotelem scribunt, estq; eius æstus maxime mira natura, ut passim constat apud historicos & phisicos.

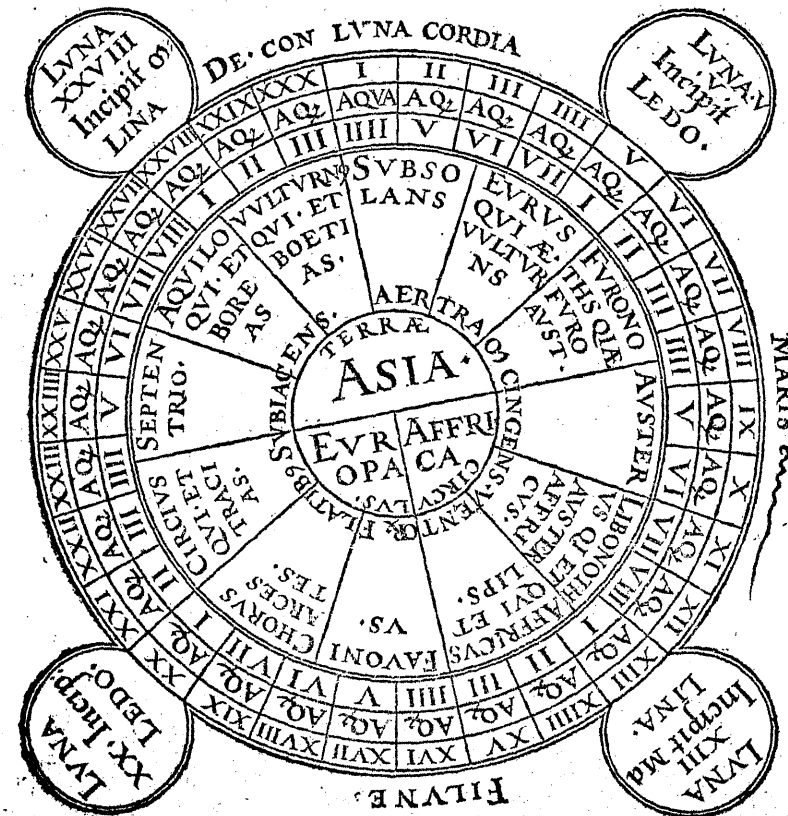
Maxime autem præ omnibus admiranda tanta oceani cum lunæ cursu societas, qui ad omnem eius ortum omnemq; occasum ipse quoq; emissio sui feruoris, quod Græci βύμα uocant, impetu litora late contegat, eodemq; reuocato detegat, ac dulces fluminum occurfus salis abunde commisceat simul & accumulât undis. nec mora prætereunte luna recedens & ipse, nativæ has dulcedini mensuræq; relinquat, tanquam lunæ quibusdam aspirationibus inuitus protrahatur, & iterum eiusdem uel cessante in mensuram propriâ refundatur. Sicut enim luna, iuxta quod & supra docuimus, 1111. punctorum spacio quotidie tardius oriri, tardius occidere quam pridie orta est uel occiderat solet, ita etiam maris æstus uterq; siue diurnus sit, siue nocturnus, seu matutinus, siue uespertinus eiusdem penè temporis interuallo tardius quotidie uenire, tardius redire non desinit. Punctus autem quinta pars horæ est, quinque enim puncti horam faciunt. Vnde fit, ut quia luna in duobus suis mensibus, id est, diebus LIX. quinquagies & septies terræ orbem circuit, æstus oceani per tempus idem geminato hoc numero, id est, CXXIII. uicibus exundet ad superiora, & totæque uicibus suum relabatur in alueum: quia luna in CXXIX. diebus uicibus octies terræ ambitum lustrat: & in XII. horis, quæ ad naturalis usq; mensis plenitudinē superfunt, dimidium terræ circuit orbem: ut quæ, uerbi gratia, præterito mense super terram meridie, nunc meridie nocte sub terra solem accendenda consequatur, per tantūdem temporis geminatis æstus sui uicibus, quinquagies septies.

— Maria alta tumescant, Obicibus ruptis, rursusq; in seipsa residunt.

Quia luna in dimidio mensis spacio, hoc est, XV. noctibus ac diebus quater decies terram circumlabitur, in super & dimidium terræ semel. Vnde fit ut orientem plena uespere teneat, quæ pridem noua uespere occidentem tenuerat. Mare per id temporis uicies nouies adfluit simul & re-

meat;

meat: & sicut luna per dies XV. ut diximus, naturali cursus sui tarditate de occidentem in orientem uespertina refunditur: & quæ matutina hodie orientem tenebat, post dies XV. matutina in occidente uidebitur, ita etiam æstus oceani nunc uespertinus post dies XV. fit matutinus, ac contra matutinus, quotidiano detractus impedimento uespertinus adfurgit. Et quoniam luna per annum, id est, menses XII, suos qui sunt dies CCLIII, duodecim uicibus minus, hoc est, trecentis quadragies & bis terræ ambit orbem, æstus oceani tempore eodem DCLXXXIII. uicibus & ipse terras adluit ac refilit. Imitatur autem lunæ cursum mare non solum communi accessu & recessu, sed etiam quodam sui status profectu defectuq; perenni, ita ut non tardior solum quam pridie, uerum etiam maior minorque quotidie redeat æstus.

Et crescentes quidem Malinas, decrecentes autem placuit appellare Lædonas: qui alternante per septenos octonosue dies successu, mensem inter se quæque quadriformi suæ mutationis uarietate dispersiunt. Sæpe quidem aqua uterq; sorte septenis diebus ac dimidio cursum consummantes: sæpe uel uentis impellentibus, aut repellentibus, uel alia qualibet accedente siue naturali uel cogente tardius citiusue uententes, aut minus ampliusue solito feruentes, ita ut aliquoties ordine turbato Malina plures sibi æstus hoc mense, pauciores uindicet in alio: unde uterq; motus nunc uespertino nasci, nunc matutino consuevit in æstu. Et siquidem æstu uespertino uel nocturno, uel plenilunio instante Malinam nasci cõtingit, idem æstus quotidie per VII. Malinæ dies subsequentes siue maior & uiolentior æstu matutino. Similiter matutino si fuerit Malina orta sub æstu, matutinus iam maiori per dies contegat aquore terras. Porro uespertinis hinc quos matutinus æstus cõperat contētus, ulterius cursum extendere negligit: quamuis quibusdam in mensibus uterq; æstus in dissimili per omnia clementa proficit. Quanto autem plus æstus maior littora terrasq; contexerit, & fluuios ac freta compleuerit, tanto facius recedens eadem littora maris exhaurire atq; enudare consueuit. Vnde uideat qui potest, an uerum sit quod Philippo teste ferunt quidam atq; confirmant, illam immensam maris oceani effusionem per omnium regionum ac patriarum fluuios ituram, uno puncto temporis fieri. Scimus enim nos qui diuersum Britannici maris littus incolimus, quod ubi hoc æquor æstuaræ cõperit, ipsa hora aliud incipiat ab æstu deferuere: & hinc uidetur quibusdam, quia recedens aliunde aliorum unda recurrit, iterumq; relictis quos adierat sinibus, priores festina repetat, ideoq; se ad tempus maior Malina his littoribus abiens amplius abducatur, ut alibi adueniens amplius exundare sufficiat: quod ex lunæ cursu potest facillime deprehendi. Verbi gratia: hoc mare, posita circa brumalem solis ortum, uel solstitialem eius occasum luna, cuiuscunq; ætatis, siue super terram, seu sub terra sit, æstum solet atollere: at posita circa brumalem solis occubitum, uel solstitialis eius exortum, reflectere. Porro alijs in partibus ab ea cœli plaga recessum maris luna, qua hic signat accessum: non solum autem, sed & in uno eodemq; littore quo ad Boream mei habitant, multo me citius æstum maris omnem: qui uerò ad austrum, multo serius accipere pariter & refundere solent, seruante quibusq; in regionibus luna semper regulâ societatis ad mare quamcunq; semel acceperit. Ergo Malinam quæ

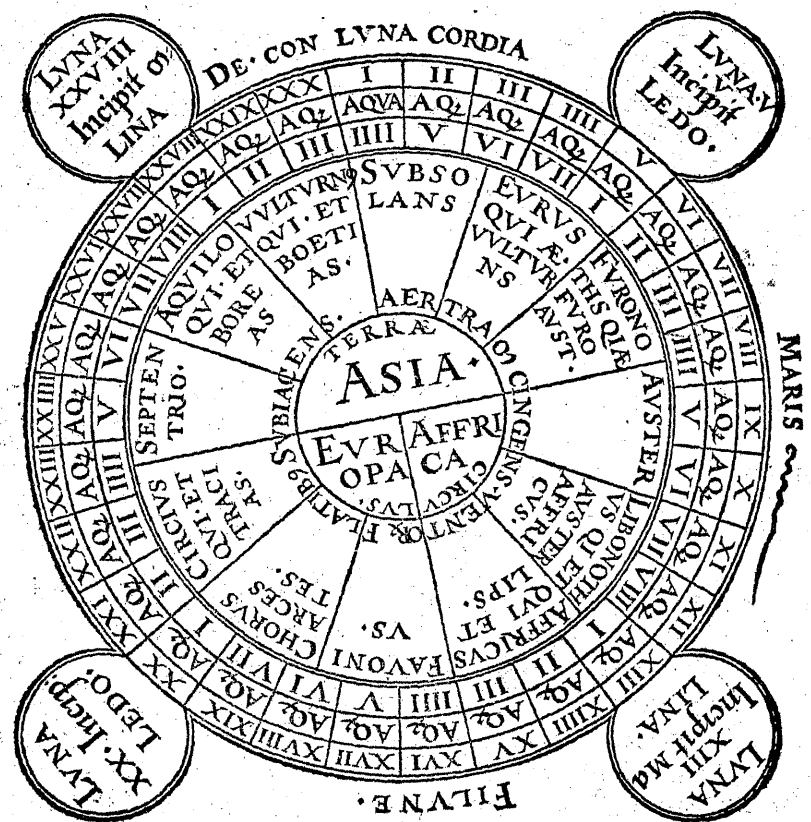
que ferè ante nouam siue plenam lunam diebus Lædonem totidem ante diuiduam sæpius inci-
pere comperimus. & circa æquinoctia duo maiores solito æstus adfurgere, inanes uerò brumæ,
& magis solstitio, semperq; luna in Aquilonia, & à terris longius recedente mitiores, quàm cum
in Austro digressa proprie nisu uim suã exercet, æstus adfluere naturalis ratio cogit. Per denos
autem & nouenos annos iuxta lunaris circuli ordinem, etiam maris cursus ad principia motus,
& paria incrementa recurrit.

GLOSSAE IN CAP. XXVII. BEDÆ PRESBYTE-
ri, De temporum ratione: authore Bridefero Ramesiensi.

Nec mora, pretereunte luna, recedens & ipse natura hæc dulcedini mensuræq; relinquat, tanquam lunæ quibusdam aspirationi
bus inuitus protrahatur: & iterum eiusdem ui cessante, in mensuram propriam refundatur. Aestus oceani lunam sequitur, tanquam
eius aspiratione retrorsum trahatur, eiusq; impulsu retracto refundatur. Qui quotidie bis affluere & remeare unius semper horæ
doci ante & senuncia transmissa uidetur, eiusq; omnis cursus in ledones & malinas, id est, in minores æstus diuiditur & maiores.
Sed ledona quinta & uigesima luna inchoans, quot horis accurrat, tot & recurrit: malina autem à XXI. & uigesima octaua in-
cipiens, citior in accessu, sed tardior in recessu. Septem diebus & duodecim horis perseverat, in medio sui semper lunam primam &
decimam quintam ostendens, & per æquinoctialis solstitia solito ualidius exæstiuans. Per octonos autem annos, ad principia motus
& paria incrementa, certissimo lunæ reuocantur ambitu.

Illæ semper aquilonia tenente mitiores: quàm cum in austro digressa propiore nisu uim suam
exercet. Maris enim accessus atq; recessus, malina etiam & lædon naturali consequentia, &c.]
Hæc igitur glossa iam superius in 15. cap. est scripta, quia hic & ibi satis conuenit.

ITEM DE CONCORDIA MARIS ET LVNAE.

Sicut luna per dies duodecim naturali cursu sui tarditate de occidente in orientem uespertina refunditur, ita etiam æstus oceani
nunc uespertinus per dies quindecim sit matutinus, aut matutinus quotidiano detractus impedimento, uespertinus assurgit. Et
sicut luna quatuor punctorum spacio quotidie tardius oriri, tardius occidere quàm pridie orta est uel occiderat solet: ita etiam ma-
ris æstus siue diurnus sit & uespertinus, seu matutinus & uespertinus, eiusdem penè temporis interuallo, tardius quotidie uenire, tar-
dius redire non desinit. Quæstio, quare luna in quinquaginta nouem diebus, quinquagesies nouies non circuit terræ orbem, que sic
soluitur. Duos cursus facit luna: unum cum firmamento, quod uoluitur circa terram in uiginti quatuor horis, alterum contra firm-
amentum. Firmamentum enim in quinquaginta nouem diebus, quinquagesies nouies terræ circuit orbem: luna autem
quia unum cursum non cessat facere contra firmamentum, necesse est ut in uno suo mense unum, in
duobus uerò mensibus duos expleat contra firmamentum cursus: unde fit ut in
duobus suis mensibus à quinquaginta nouem diebus, non am-
plius quàm quinquies septies terræ
ambiat orbem.

SCHOLIA

SCHOLIA IN CAP. XXVII. BEDÆ PRESBYTE-
ri, De temporum ratione: authore Ioanne Noufomago.

Maximè autem præ omnibus admiranda natura Oceani. Sunt & horum pleraque ex Plinij capite 97.
lib. 2. Distinguit autem Beda æstum maris in duas species, quarum una Malinam uocat à maiore luna, corruptis uocibus: tunc enim
accidit. aliam Lædonem seu Lædonam (nam utrunq; inuenio apud Bedam) quasi læsam undam. Verum hæc uocabula alibi non legi.

DE AEQUINOCTIIS ET SOLSTITIIS.
CAPVT XXVIII.

DE æquinoctiis, quod octauo Calendarum Aprilium, & octauo Calendarum Octobrium: &
de solstitiis, quod octauo Calendarum Iuliarum, & octauo Calendarum Ianuariarum die sint
notanda, multorum late & sapientium seculi, & Christianorum sententia claret. Deniq; Plinius
secundus, idem orator & philosophus, in libro secundo Naturalis historiae: Sol autem, inquit, ipse
quatuor differentias habet: bis æquata nocte diei, uere & autumno in centrum incidens terræ,
octauis in partibus Arietis ac Librae: bis permutatis spacijs in auctum diei brumæ octaua in par-
te Capricorni: noctis uerò solstitio totidem in partibus Cancræ. Inæqualitatis causa obliquitas
Signiferi est, cum pars æqua mundi super subterq; terras omnibus fiat momentis. Sed quæ recta
in exortu suo consurgunt signa, longiore tractu tenent lucem: quæ uerò obliqua, ocyore transe-
unt spacio. Sed & Hippocrates ægyptiæ & Antigonæ regi scribens, per anni spacium qualiter ad
præcauendas imbecillitates se obseruare deberet, ita dicit: Itaq; exordium incipiamus à solstitio,
id est, v. III. Calendarum Ianuariarum, ex qua die humor corporibus crescit usq; ad æquinoctium uer-
num, qui sunt dies x. c. Hoc tempus auget hominis phlegma, ex quo frequenter nascitur homi-
nibus catarrus, & distillatio uuarum, & punctio laterum, caligo, & tinnitus aurium, & odorari nihil
possunt. Tali igitur tempore utere calidis & aseratis, & optimis cibus pipere habentibus & sina-
pi, raro lana, caput uero line intermissione purga: uino indulge, Veneri non parcas dies x. l. v.
proxime. Sequentes autem sunt ex supra dicto die usq; ad æquinoctium uernum dies x. c. ex supra
pradicto die v. III. Calendarum Aprilis usq; ad v. III. Idus Maias sunt dies x. l. v. His diebus auge-
tur hominibus humores dulces, id est, sanguis. Vtere bene olentibus cibus & acerrimis. Item ex
die octauo Idus Maias usq; in diem octauum Calendarum Iulias x. l. v. His diebus crescit bilis ama-
ra, id est, cholera rubea. Vtere cibus dulcibus, uino indulge, Veneri parce, ieiunia minime exe-
quere. Item incipit tempus æstiuum ex die octauo Calendarum Iulias, ipso momento incrementa
fellis rubei amittuntur, & cholera nigra ad crescit, quod esse constat usq; ad æquinoctium autum-
ni, id est, usq; ad tempora frigoris. Vtere cibus dulcibus, cunctis, & bene olentibus, & frigidiori
bus, & qui uentrem molliant per dies x. c. Ab æquinoctio autem autumnali, quod est ex die v. III.
Calendarum Octobrium usq; in diem octauum Calendarum Ianuariarum, delinunt nigri fellis ama-
ritudo, & humoris crassitudo augetur. Vtere cibus calidis & acerrimis omnibus, & abstine Ve-
nere, & minus lauabis. Ex die supra scripto usq; in occasum uergiliarum, hoc est, in diem sextum
Idus Februariarum sunt dies x. l. v. in occasum Pleiadum. De hac hora hominibus sanguis ad cre-
scit. Cõuenit ergo comedere lætissimos cibos, & indulgere uino & Veneri: dies sunt ij hyberni
x. l. v. Hæc quidem Gentiles, quibus non dissimilia de tempore etiam per plures ecclesiæ tradi-
dere magistri, dicentes: v. III. Calendarum Aprilis in æquinoctio uerno Dominum conceptum &
passum, eundem in solstitio brumali v. III. Calendarum Ianuariarum natum. Item beatum præcurso-
rem & baptistam Domini v. III. Calendarum Octobris in æquinoctio autumnali conceptum, & in æstiuo
solstitio v. III. Calendarum Iulias natum: addita insuper expositione, quod autor em lucis æternæ
cum cremento lucis temporariæ concipi simul & nasci deceret. Pœnitentiæ uerò præconem, quæ
oportebat minui, cum inchoata minoratione lucis generari pariter & concipi. Verum quia sic
ut in ratione paschali didicimus æquinoctium uernale duodecimo Calendarum Aprilium die
cunctorum Orientalium sententijs, & maximè Aegyptiorum, quos calculandi esse peritissimos
constat, specialiter adnotatur: ceteros quoq; tres temporum articulos putamus aliquanto
priusquàm uulgaria scripta continent esse notandos. Vt enim de æquinoctio uerno, quod caput
esse memoratarum quatuor mutationum annalium mundi origo docet, breuiter loquamur, regu-
la tenet ecclesiastica obseruationis, à Nicæno confirmata Concilio, ut Paschæ dies ab x. I. Calen-
das Aprilis usq; in v. III. Calendarum Maias inquiratur. Item catholice institutionis regula præci-
pit, ut ante uernalis æquinoctij transgressum Pascha non celebretur. Qui igitur v. III. Calendarum
Aprilium die putat æquinoctium, necesse est idem aut ante æquinoctium Pascha celebrari licitum
dicat, aut ante octauum Calendarum Aprilium diem Pascha celebrari licitum neget. Ipsum quo-
que Pascha, quod Dominus pridie quàm pateretur, cum discipulis fecit aut i. x. Calendarum A-
prillium die non fuisse, aut ante æquinoctium fuisse confirmet: non enim nostri tantum temporis,
sed etiam legalis & Moisaica decernit institutio, non ante transcensum huius æquinoctij diem fe-
sti paschalis esse celebrandum, sicut attestat ante Anatholio euidenter docet Philo & Iosephus, sic
ut eorum antiquiores AGATHOBOLVS, & ab eo eruditus ARISTOBOLVS ex Panæa-
de, qui unus ex illis lxx. Senioribus fuit, qui missi fuerunt à Pontificibus ad Ptolemæum regem,
Bedæ tom. 2. 1 Hebræo,

conditis

Aegyptij arithmetice peritissimi.

tu sol dexter oritur, umbra in meridiem cadunt: Septentrionem ibi Alexandro morante adnotatum, prima tatum parte noctis aspici. Onescritus dux eius scripsit, quibus in locis India umbra non linc, septentrionem non conspici, ex eo loca appellari Afcia, nec horas dinumerari ibi. Et tota Troglodytice, umbras bis XLV. diebus in anno Eratosthenes in contrarium cadere prodidit. Sic fit, ut uario lucis incremento in Meroe longissimus dies XII. horas æquinoctiales, & VII. partes unius horæ colligat. Alexandria uerò XIII. horas: in Italia XV. in Britannia XVII. ubi æstate lucidæ noctes haud dubie repromittunt, id quod cogit ratio credi, solstitij diebus acceden te sole propius uerticem mudi, angusto lucis ambitu subiecta terræ continuos dies habere senis mensibus, noctesq; è diuerso ad brumam remoto. Quod fieri in Insula Thyle Pythias Mafsilien sis scribit. VI. dierum nauigatione in septentrionem à Britannia distante. Hæc de longitudine dif pari solstitialium dierum Plinius intexendo, etiam brumalium dierum quæ sit in partibus longi tudo subintelligendum reliquit. Sed & noctis utroq; tempore quæ sit mensura, æque clarum red didit, quia necesse est cuiuscunq; sint longitudinis dies, simul & nox XXI. horarum spacium compleant. Sed notandum quod Thyle aliter scripsit Solinus: Thyle, inquit, ultima, in qua æsti uo solstitio, sole de cancri sidere faciente transitum, nox nulla: brumali solstitio perinde nullus di es. Quod Plinius quoq; in libro septimo non prætermisit. Ultima, inquit, omnium quæ memo rantur Thyle, in qua solstitio nullas esse noctes indicauimus. Cancrî signum sole transeunte, nul losq; contra per brumam dies. Hoc quidam senis mensibus fieri arbitrantur.

GLOSSAE IN CAP. XXIX. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Bridefero Ramensi.

In parte Italiae quæ Venetia appellatur, isdem horis umbra gnomoni par fit. Quanto magis à sole longius disceditur, tanto sol ipsi terræ uicinior apparet, & umbrae longiores excrescunt. Deniq; in Italia, sicut & antiqui scripserunt, circa diem natalis Domini, nouem pedes in umbra stature humanae hora sexta metiuntur. Ego autem in Gallia in loco qui Teotonis uilla dicitur, constitutus, status mei umbram metiens, nouendecim pedes & semis inueni. Sic quoq; contrario modo quanto propinquius meridiem uersus ad solem acceditur, tanto semper umbrae breuiores uidentur, in tantum ut solstitium æstiuale respiciente sole de medio caeli in Aegypto & Hierosolymis, & in eorum ciuitate constitutis locis nullæ uideantur umbrae. In Arabia uerò hoc ipso tempore sol supra in medio caeli ad partem aquilonis cernitur, umbraeq; uersa uice contra meridiem uidentur. Rursum in Meroe insula hæc quæ caput gentis Aethiopum Asinae ciuitas in anne Nilo habitat.

Vmbilici, quem gnomonem appellant, umbra in Aegypto meridiano tempore æquinoctij, die paulo plus quam dimidia gnomonis mensuram efficit. In urbe Roma nona pars gnomonis deest ab umbra. In oppido Ancona superest quinta trigesima. Simili modo qui dem est super Alexandriam quinq; milibus stadium solstitij die medio nullam umbram iaci, sicut & in India supra flumen Hypasim. Quod & apud Troglodytas quadragesimo quinto ante & post solstitium die fieri dicunt, medijs nonaginta diebus in meridiem umbra ista. Sed & in Meroe insula Nili quinq; milibus stadium Asinae, bis in anno absumi umbras, sole duodecimam partem tauri, & decimam quartam leonis obtinente.

Meroe maxima est omnium insularum, in qua est ciuitas Syenes, habens puteum quem olim philosophi foderunt, uolentes probare utrum sol ima illius penetraret: in quem descendentes, uiderunt radios solis ima illius meridiano tempore illustrantes, per quod deprehenderunt, ipso tempore super ipsum locum consistere solem, XLV. scilicet die.

BREVIS RECAPITULATIO.

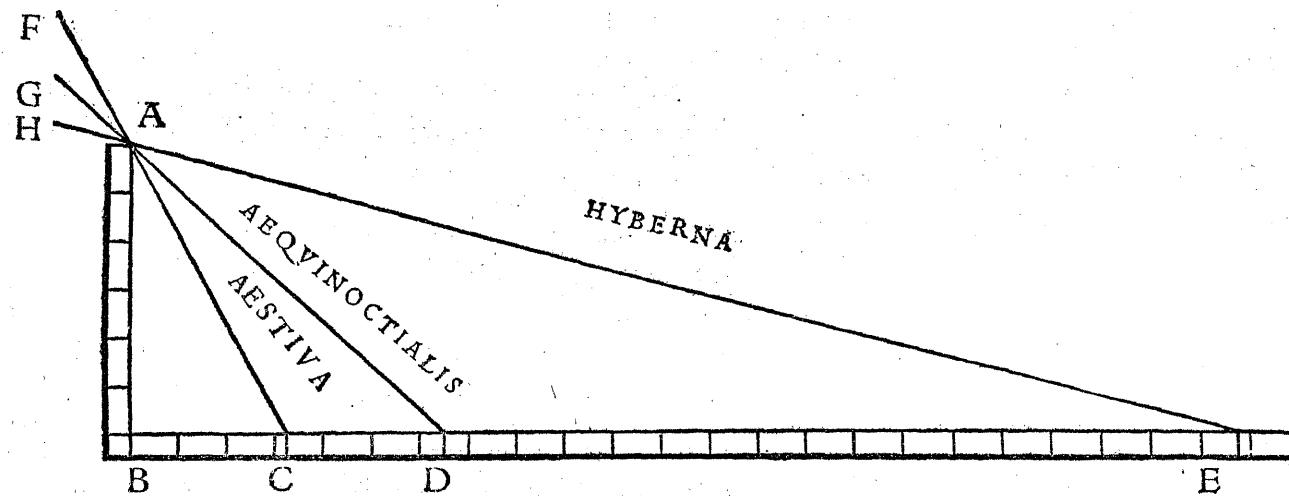
Siquidem æquinoctialis dies omni mundo æqualis & una est, &c. & post pauca: Vasaq; horoscopi non eadem sunt usui in trecentis stadijs, aut ut longissime in quingentis mutantibus semet ipsis solis. Vasa horoscopi, id est machina quædam in uasis ex aquis conchaq; quo certam horam scire possint, id est, similia non sunt in unaquaq; regione. Scopon graece, intentio latine, horoscopus compositum nomen est ex horologio & scopon. Horoscopus est horologica intentio. Non eadem sunt usui, id est, non æqualia sunt. Eratosthenes geometra subtilissimus per interualla tocorum, uasa horoscopi posuit, atq; una die in omnibus umbram meridiani temporis obseruare notariq; fecit, quantæ esset longi tudinis: & sic comperit quod ultra quingenta stadia, ad unius longitudinis gnomon umbra non respondit. Stadium graeca est mensura. Et dicitur stadium à stando, eo quod ibi Hercules uno anheliu currens CXXXV. passus steterit. Qua mensura graeci metiebantur loca, in quibus ludos exercebant, ibiq; ludentes spaciando, & ludicra exercendo deambulabant.

SCHOLIA IN CAP. XXIX. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Equidem æquinoctialis dies. Aequinoctialis dies quem sol facit sub æquinoctiali circulo currens, qui ex eo nomen habet, quod noctes diebus equat: quemadmodum & æquidialis eadem ratione, quod dies facit noctibus parces. Quemadmodum & apud graecos ἰσημερινός & ἰσημερινός dicitur. Dicitur & equator, propterea quod hic circulus in sphaera sic ordinatur, ut à polis æquidistans, uniuersam diuidat in partes duas æquales. Hic cum medio spacio sit inter septentriones & austros, necesse est omnibus gentibus tantundem lucis fieri, sole existente sub hoc circulo: ut constat ex sphaerae conuersionibus apud Euclidem. Cum uerò sol est in partibus signiferi, quæ ad austrum uergunt, lux nobis est breuior, longior uerò nox: quemadmodum contra fit, quando idē sidus est in his partibus caeli, quæ citra æquinoctialem, iuxta uerticem nostrum sunt. Ex hac diuersa solis sublimitate, sequitur & umbrarum diuersitas. Nam humili sole, quemadmodum fit dum terris uicinior est, prolixæ sunt corporum umbrae, & sublimi breues, ueluti

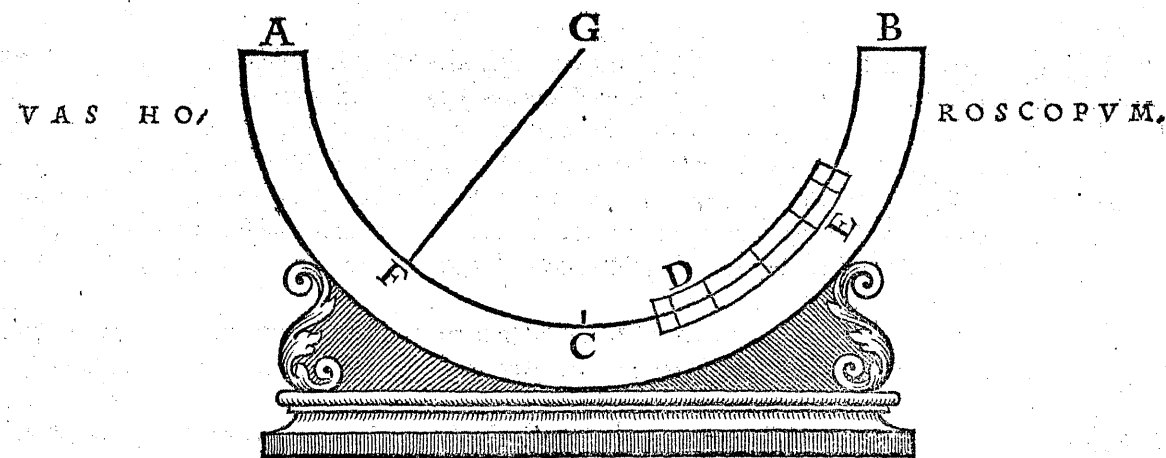
ueluti in meridiem: quæ res probationis non eget. Verum sciendum est, scriptores quando de umbrarum ratione loquuntur, semper intelligendas esse umbras meridianas: reliquæ enim negliguntur, nisi umbrarum incrementa tradantur per singulos dies horas, ut fit apud scriptores rerum rusticarum. Et nos quoq; in hoc loco tale schema subijcimus, quod reperimus in exemplari scripto. Verum umbrarum ratio, quæ gnomonica dicitur, in cosmographia meridianas umbras intelligit: ut Germania semper habet umbras dextras, id est, uersus septentriones iacentes. Septentrio namq; apud poetas dextra pars mundi est, uertunt enim faciem ad occasum. Atque in ipso meridiem sol existens, non semper eandem habet sublimitatem, nam hyberno tempore humilis est etiam in meridiem, æstate uerò sublimis, & singulis diebus aliam habet meridianæ lucis altitudinem. hinc igitur umbrarum uarietas oritur: atqui eruditi homines toto anno tres duntaxat umbras obseruant, brumalem, æquinoctialem, & æstiuam, idq; diuersis in regionibus: nam cum die quolibet sol meridianus altior sit Romæ, quam eodem die Coloniae, aut in Britannia, efficitur, ut eodem tempore umbra gnomonis, id est, magnitudinis, uerbi gratia, decem pedum ad perpendicularum erectæ, breuiores sint umbrae, quam Coloniae: Coloniae breuiores, quam in Britannia. Hanc gnomonicam rationem Cosmographi tradunt, ut istinc regionum ad caeli partes possumus sitas deprehendere. Alia est umbrarum ratio per singulos dies & horas, unde in agris homines, tempora & momenta deprehendunt: eam tradunt qui scripserunt de re rustica. Subiecti schema unde deprehendere facile possis umbrarum rationem. Est autem accommodatum ad situm Coloniae Agrippinae.

UMBRAE GNOMONVM, QVALES SVNT COLONIAE AGRIPPINAE.

Gnomon est AB, diuisus per pedes LX. sol æstiuus H, umbra à contactu gnomonis æstiuæ BC, pedum XXXI. cum triente. Sol æquinoctialis G, umbra gnomonis BD, pedum LXXXV. & semis, hybernus sol F, umbra gnomonis BE, pedum CCXXXIX. cum besse. In alijs diuersa ratio est: nam si propius ad meridiem inclinant, quia ibi sol sublimior est meridianus, umbrae sunt breuiores, si ad septentriones relicto sole crescunt statim.

Vnde & ἰσημερινός dicitur graece.] Umbrarum uarietas quatuor facit locorum discrimina. Ασκητινία enim loca sunt, quibus sol aliquando fit in uertice, i. ubi sol supra ambulantium capita directè ex perpendicularo pendet, quod dum fit, umbras manifestum est absumi, & magnitudines erectas circumquaq; collustrari sole. Horum locorum in Europa est nihil, in Asia tantum India maritima, in Aphrica omnia interiora. Est autem talium locorum initium ubi circulus solstitialis est in uertice, finis ubi circulus brumalis. Inter hos fines media loca bis singulis annis solem habent in uertice, in partibus scilicet antijis (sic enim graeci uocant, quæ habent eandem sublimitatem super locorum fastigia) extrema semel tantum, alia solstitio ut Syene, alia die brumali, ut ultima Aphricæ. Secunda sunt amphiscia quæ umbras habent dextras & sinistras, ut Arabia cognomento Felix, & omnia quæ iam diximus subesse torridæ zonæ: eadem enim loca & ascia sunt, & amphiscia, sed diuersa ratione. Tertia sunt heteroscia quæ dextras habent, aut sinistras tantum: ut omnia, quorum uerticem sol non superat: tale est, quicquid inter æstus & frigora medijs spacijs commodè habitatur. Quartæ sunt, qui solem habent diebus aliquot seu etiam mensibus, noctibus nullis interpositis, super finitorem omnem caeli regionem ambientem: quemadmodum loca ad extremum septentrionem posita, quæ propter frigoris magnitudinem ægrè habitantur.

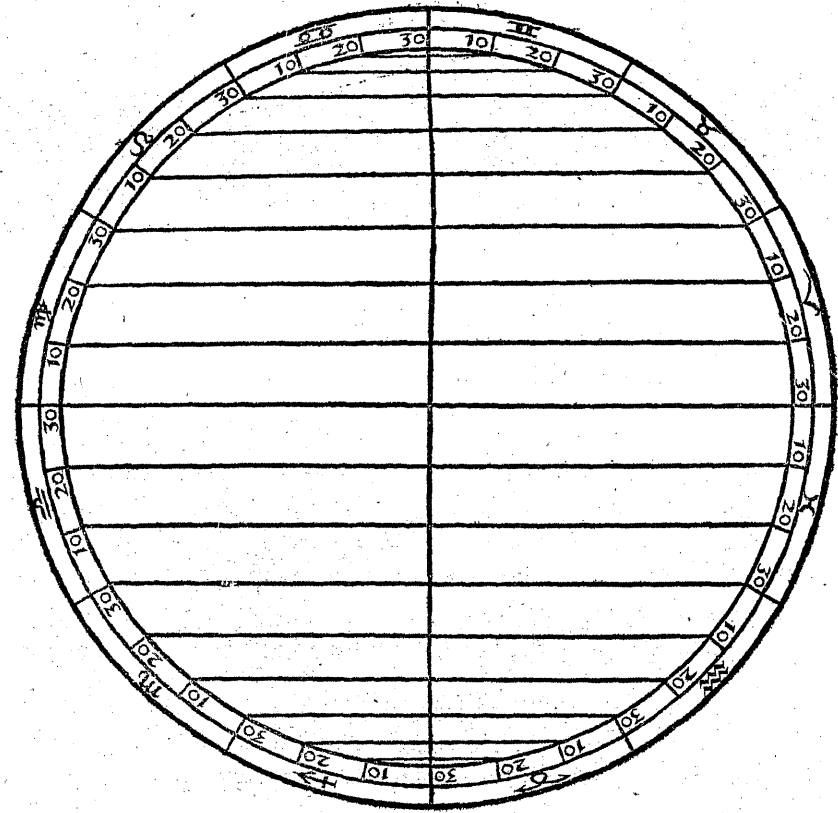
Vasaq; horoscopi.] Apud Plinium non horoscopi, sed appositius legitur uasa horoscopa. Sunt autem uasa horoscopa, Bedæ tom., 1 3 quæ

quæ ad formam hemisphærii excavaata, iuxta circinationem intus sphaere imaginem continent, accõmodata ad temporum ac celestium cursuum observationem: cuius inuentionem Vitruuius refert acceptam Aristarcho Samio, uocans Scaphem & hemisphærium. Huiusmodi fuit, quod memor sum me annis aliquot ab hinc (cum primum operam huius à me requireret) magnifico ac integerrimo uiro D. Rheimardo Comiti à VVestemburch, maiori ecclesie Coloniensis Decano, inuastasse: habet enim harum rerum ut singularem intelligentiam, ita & magnam uoluptatem. Ego formam (ut potui) eius in plano descripsi.

Intelligendum est A b esse labrum seu orificium planum superius materia excavaata, s. g. stylum erectum, cuius extremitas g. ostendit polum arcticum, s. antarcticum, c. centrũ interioris cauari, cui respondet punctus subterraneus quod nadir uocant, d. e. signiferum, per parallela signorum in interiora cauitura descriptum, adhibito ad id quadrante indicis uice.

In Syene.] Est enim sita sub tropico Cap. in ingressu torridæ zonæ. Vide Plin. Mel. Strab. & Solinum.

Rursus in Meroe insula, quæ est caput, &c.] Sunt isthæc omnia ex Plinio libro secundo, capite septuagesimo primo, secundo & tertio: quid autem sit absimi umbras, quibusq; locis accidat id, & quare, superius aperuimus. Verum quod ait umbras absimi sole existente in duodeuicesima parte tauri, deinde rursus in quartadecima parte leonis: intelligendæ sunt iam, non ut supra imaginum partes dodecamorij: antisios enim est pars decima octaua tauri, decima quarta leonis, quod cuiusmodi sit, non graua bor explicare. Intelligendum est itaq; ex astrologia, esse signa & partes sibi mutuo respondentia. Quemadmodum & menses paritate sunt antisij, in umbrarum & dierum ratione: ut gemini, cancer, sunt antisia seu equalia signa: nam quantum dies post primam canceri partem decrescunt, tantum deinde uicesima creuerunt. Sunt itaq; (ut ceppi) antisia, gemini, cancer, taurus, leo, item aries & uirgo, item pisces & libra, deinde aquarius & scorpio, postremo capricornus & sagittarius. Hæc signa habent lucis & umbrarum eundem modum, hoc pacto tamen, ut prioris finis cum sequentis principio conferendus sit, & media signorum inter se conueniant. Verbi gratia: taurus & leo (ut diximus) antisia sunt hoc modo, ut ultima tauri, & secunda leonis, æquales sint: proinde cum sol in duodeuicesima parte umbras absimit semel, facit id secundo in parte antisia: atque illa erit, quemadmodum constat ex his que iam diximus, leonis decima quarta pars, hæc enim in sphaera sunt æque sublimes: quæ res ut clarius intelligi queat, figuram subiicit, in qua spectabitur, quæ partes quibus erunt antisia.

In India gente Oretum mons est, &c.] Adhuc ex Plinio citantur, sed consuse satis, opus igitur fuerit ex ipso fonte hæc cognoscere. Quod autem statim sequitur, Septentrionem ibi tantum quindecim diebus cerni, ex ijs quoq; locis unus est, qui non ad Plinij sententiam referendi sunt, sed eorum, quorum authoritatem magis quam fidem sequitur: nec enim adduci possum, ut existimem Plinium tam delirasse, qui id ex conuersione sphaere non uiderit esse falsum. Proinde existimo rectius legendum esse, appositam negationem Non, expuncta particula Tantum: nam reliquis nationibus septentriones semper super horizontem perdurant: nec ulla est dies, quin aliqua parte noctis cernantur, præterquam in torrida zona, ubi oriuntur cum sole mense Augusto, quibus diebus uideri nequeunt. Verum huius generis plurima loca deprehendunt passim studiosi, quæ si mutare liceret pro arbitrio legentium, non esset unquam in hoc authore castigandi finis.

Septentrionem ibi Alexandro morante, adnotatum prima tantum noctis parte aspici.] Vide in hunc locum commentarios Ziegleri, super secundum librum Plinij, capite septuagesimo tertio. Sequentia usq; ad finem capituli, sunt ex eodem Plinij loco.

Quod fieri in insula Thyle Pythias Mafsiltenis scribit.] Verior est Strabonis sententia, & Plinij alibi, septimo uidelicet libro, de Thyle: non enim polum in uertice habet, quod necessarium foret, si aut nox aut dies semestris esset. Est locus apud Strabonem cap. 35.

CAVS

CAUSA INAEQUALITATIS DIERVM EORVM
RVNDEM. CAPVT XXX.

Causa autem inaequalitatis eorundem dierum terræ rotunditas est: neq; enim frustra & in scriptura diuina, & in comunium literarum paginis orbis terræ uocatur. Est enim reuera orbis idem in medio totius mundi positus, non in latitudinis solum gyro, quasi instar scuti rotundus, sed instar potius pilæ undiq; uersum æquali rotunditate persimilis: neq; autē in tantæ mole magnitudinis, quamuis enormem montium ualliumq; distantiam, quantum in pila ludrica unum digitum, tantum addere uel demere crediderim. Talis ergo schematis terra mortalibus ad inhabitandum data, solis circuitus in hoc mundo lucentis certa ratione constitutionis Dei, alibi diem exhibet, alibi noctem relinquit. Et quia sicut Ecclesiastes ait, Oritur sol, & occidit, & in locum suum reuertitur, ibiq; renascens gyrat per meridiem, & flexitur ad aquilonem, necesse est circumiens orientalibus quibusq; prius quam occiderit sub eadem linea positus mane meridiem uesperam adducat, eiusdem tamen longitudinis dies utrisq; toto anno, sicut & noctes faciat. Item necesse est omnibus sub aquilonis & austris plaga contra inuicem & eadem linea positus, per totum annum uertentis circuitum, uno eodemq; temporis puncto

Sol medium cœli conscendat igneus orbem.

Nec tamen eodem utrisq; puncto uel hora oriatur, aut occidat, sed cum plagam austris circūiens hyberno tempore peruehitur, eos qui meridianum terræ latus inhabitant, ante oriens adit, sed serius dimittit occidens, quam nos, qui ad septentrionem positi, globo terrarum obstant, tardius eius ortum, sed citius fortimur occasum. At contra idem in æstiuo degenis circulo multo nobis qui sub eodem habitamus ante ortum apparet: multo diutius uidetur occasurus, quam eis qui in meridiano terræ sinu conuersati, & prius illum eiusdem terræ obiectu cernere uetantur, & post ocyus amittere coguntur. Ideoq; illi breuiores nobis dies æstate, longiores habent in hyeme. Quod non de solari gyro tantummodo, sed de stellarum quoq; omnium, sub diuersis poli plagis currentium potest situ cognosci: eadem scilicet facit terræ rotunditas, ut nonnulla etiam clarissima australis sidera climatis nobis nunquam parent, contra nostra septentrionalia illis non parua ex parte celentur. Deniq; ipsos Septentriones, qui nobis supra uerticem ascendant, neq; occidunt unquam, non cernit Troglodyce, & confinis Aegyptus. Porro ipsorum sidus per maximum, & Dei quondam nomine cultum, non solum nos Britannii, sed nec Italia quidem potest uidere Canopum: non quia lux stellarum longinquoibus paulatim minorando subtrahitur & deficit, sed quia terræ moles apposita spacium precludit aspectandi. Quæ cuncta de monte quo libet pergrandi undiq; circumhabitato ualent facillime probari.

GLOSSAE IN CAP. XXX. BEDAE PRESBYTERII,
De temporum ratione: authore Bredfero Ramesiensi.

Cœlum superioris circuli proprio discretum termino, & æqualibus undiq; spacijs collocatum, uirtutes continet angelicas, quæ ad nos exeuntes, ætheria sibi corpora sumunt, ut possint hominibus etiam in edendo similari, eademq; ibi reuersa deponunt. Hæc Deus aquis glacialibus temperauit, ne inferiora succenderentur elementa. Dehinc inferius cœlum non uniformi, sed multiplici solidauit, nuncupans eum firmamentum propter sustentationem superiorum aquarum.

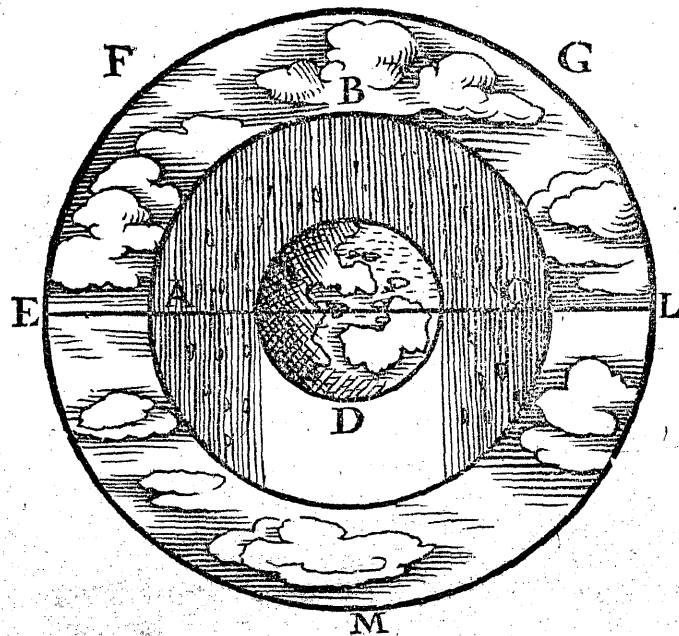
Cœlum subtilis igneæq; nature, rotundumq; & à centro terræ æquis spacijs undiq; collectum. Vnde & conuexum mediumq; quacumq; cernatur, inenarrabili celeritate quotidie circumagi sapientes mundi dixerunt, ita ut rueret, si non planetarum occursum moderaretur: argumento siderum nitentes, quæ fixo semper cursu circumuolant, septentrionalibus breuiores gyros circa cardinem peragentibus. Cuius uertices extremos, quos circa sphaera cœli uoluitur polos nuncupant, glaciali rigore tabentes, horum unus ad septentrionalem plagam consurgens boreus, alter de uexus in austrum, terræq; oppositus, australis uocatur, quem interiora austris scriptura sancta nominat.

Cœlum, id est, firmamentum subtilis nature, utpote ex aquis & igneæ nature, id est, qualitatis, propter sidera igneam naturam habentia, quæ in eo collocata sunt. Rotundumq; scilicet est. Rotundum non in modum pilæ, sed à parte polorum in longitudine porrectum, & à centro, id est, à medio puncto, uel medietate terræ. Undique, id est, declinum collectum illud cœlum, quantum est ab hoc loco terræ ad cœlum, tantum ex utraque parte terræ spacium ad cœlum protenditur. Est enim orbis terræ in medio totius mundi, id est, cœli positus, non in latitudinis solum gyro, quasi instar scuti rotundus: sed instar potius pilæ undiquaque uersum, id est, diuexum, æquali rotunditate persimilis. Neq; enim in tantæ mole magnitudinis quamuis enormem, id est, grandem montium ualliumq; distantiam, quantum in pila ludrica, unum digitum addere uel demere crediderim, Omnia enim elementa supra terram sunt, & quasi ab ea sustinentur, terra autem à nullo sustinetur elemento, quia terra humillimum tenet locum. Psalmista dicit: Extens dens cœlum sicut pellem. Ad litteram: Extendit Deus cœlum sicut pellem, quia sicut pellem animalium totum corpus tegit, sic cœli totam terram supra & infra circumdat. Vnde, scilicet quia rotundum est & conuexum, propter inclinatiorem partem austrini poli. Conuexum, id est, curuum in modum camerae. Mediumq; scilicet est. Medium est ipsum cœlum quacumq; cernatur, sicut circinus in quacumq; sui parte consideretur, medius est. Ipsum quoq; cœlum medium omnibus uidetur, quia medietas illius super terram est semper. Et uidetur etiam conuexum, id est, inclinatum. In quacumq; enim parte terræ stetur, medium putatur in cœlum esse. Quacumq; id est in quacumq; partem. Et ubiq; cernatur ipsum cœlum, semper medietas eius uidetur. Circumagi, scilicet ipsum cœlum, id est, circumferri. Sapientes, id est, philosophi. Rueret, id est, caderet. Planetarum. Planetæ enim contra mundum feruntur, ideo mundus temperatur & retinetur. Moderaretur, id est, tardaretur, uel temperaretur. Argumento uel ostensione, id est, exploratione. Quid sit & quare dicatur argumentum, iam supra scriptum est.

14

Est enim

Est enim reuera orbis idem in medio totius mundi positus, non in latitudinis solum gyro, quasi instar scuti rotundus, sed instar potius pile undiq; uersum equali rotunditate persimilis. Macrobius in prima libri sui parte ita commemorat: Cœlum enim ab omni parte terræ equaliter distat. Et ut à nostra habitatione, ita & à lateribus & à parte quæ ad nos habetur, inferiori pari altitudinis immensitate suspicitur. Nisi ergo omnia pondera ferrentur in terram, imbres qui extra latera terræ defluunt, non in terram, sed in cœlum caderent. Quod uilitatem iocis scurrilis excedit. Esto enim sphaera terræ, cui ascripta sunt, A B C D. Circa hanc sit æris orbis, cui ascripta sunt, E F G L M. & utrunq; orbem, id est terræ & æris, diuidat linea ducta ab E usq; ad L. erit superior ista quam possidemus, & illa sub pedibus. Nisi ergo caderet omne pondus in terram, paruam nimis imbrium partem terra susciperet ab A usq; ad C. Latera uerò æris, id est ab E usq; ad E, & à G usq; ad L, humorem suum in aerem cœlumq; deijcerent. De inferiori autem hemisphaerio pluuia in exteriora, & ideo naturæ ignota deflueret, sicut ostendit subiecta descriptio.

De cœli autem nomine sic dicit sanctus Ambrosius in libris quos scripsit de creatione mundi: Cœlum Græco uocabulo *ἄνωδος* dicitur. Apud Latinos autem propterea cœlum appellatur, quia impressa stellarum lumina ueluti signa habens, tanquam cælatum dicitur, sicut argentum quod signis eminentibus resurgens cælatum uocatur. Huius enim esse subtilem naturam etiam scriptura demonstrat, dicens, quod firmauerit cœlum sicut firmum. Partes autem eius, eous, axis, clima, cardines, conuexa, poli, hemisphaeria. Eous est, quo cœlum continetur. unde & Ennius: Vix solum compleuere Eoum, cum terroribus cœli. Axis, est septentrionalis linea recta, quæ per mediam pilam sphaeræ tendit: & dicta axis, quod in ea sphaera ut rota uoluitur, uel quia ibi plaustrum est. Clima, cardo uel pars cœli. Climata cœli, id est, plagæ uel partes: quatuor sunt, ex quibus prima pars orientalis est, unde aliqua stellæ oriuntur, secunda occidentalis, ubi nobis aliqua stellæ occidunt, tertia septentrionalis, ubi sol peruenit in diebus maioribus, quarta australis, ubi sol peruenit noctibus maioribus. Oriens autem ab ortu solis est nuncupatus: occidens, quod diem faciat occidere atq; interire, abscondit enim lumen mundo, & tenebras superinducit. Septentrio autem à septem stellis axis uocatur, quæq; in ipso reuolutæ rotantur. Hic propriè & uertex dicitur, eo quod uertitur. Meridies autem uocata, uel quia ibi sol facit medium diem, quasi medietas: uel quia tunc purius micat æther, merum enim purum dicitur, cardines cœli extreme partes sunt axis, & dicti cardines eo, quod per eos uertitur cœlum, uel quia sicut cor uoluntur. Gregorius papa: Dico rogo si nosti gyros cœli, terræ cardines, quarum abyssus ubi finiuntur, ubi suspensi sunt. Semus autem, quia quod ex nihilo factum est, pendet in nihilo. Sed si est aliquid quod dicitur nihilum, iam nihilum non est. Si autem nihilum est nihilum, nusquam mundi moles dependet, nec est ubi sit quo d. creatum est ut sit. Quomodo ergo nusquam est, quod nouimus quia est? Conuexa autem cœli extrema eius sunt, à curuitate dicta, ut est illud:

Conuexum quoties claudit nox humida cœlum.

Conuexum enim curuum est, quasi conuersum seu inclinatum, & admodum circumflexum. Poli sunt circuli, qui currunt per axem. Horum alter est septentrionalis, qui nunquam occidit, appellaturq; boreus: alter australis, qui nunquam uidetur, & austronotus dicitur. & dicti poli, quod sint axium cycli, ex usu plaustrorum à poliando scilicet nominati. Sed polus boreus uidetur semper, austronotus nunquam: quia dextra cœli altiora sunt, pressa austri. Sphaera est equalis rotunditas undiq; ita.

Sphaera cœli species est quædam in rotundum formata, cuius centrum terra est, ex omnibus partibus conclusa. Hanc sphaerâ nec principium habere dicunt, nec terminum, pro eo quod rotunditate sui quasi circulus unde incipiat, uel ubi desinat, non facile cõprehenditur. Aequaliter enim ex omni parte fertur esse collecta, & ad omnia similiter respiciens, atq; à centro terræ spacijs æquis distinetur. Aequalitate ita stabilis, ut eam in nullam partem declinare undiq; equalitas collecta permittat, ac nullo fulcramento sub uecta sustentetur. Hemisphaeria dimidia pars sphaeræ est. Hemisphaerion super terram est ea pars cœli, quæ à nobis tota uidetur: hæmisphaerion sub terra est, quæ uideri non potest, quamdiu sub terra fuerit.

Sphaeræ motus duobus axibus uoluitur, quorum unus est septentrionalis, qui nunquam occidit, appellaturq; boreus: alter australis, qui nunquam uidetur, & austronotus dicitur. His duobus polis moueri sphaeram cœli dicunt, & cum motu eius sidera fixa in ea ab oriente usq; in occidentem circuire, septentrionibus breuiores gyros iuxta cardinem peragentibus.

Sphaera cœli ab oriente & occidente semel in die & nocte uertitur uiginti quatuor horarum spacijs, quibus cursum suum super terras & sub terras sua uolubilitate concludit. Hæc igitur super aquas esse posita fertur, ut in ipsis uoluatur, eiusq; incendium temperent. Si forte aliquis requirit, qualiter cœlum tam magnam reuolutionem in uiginti quatuor horis agere possit, uideat quomodo Abacuc in

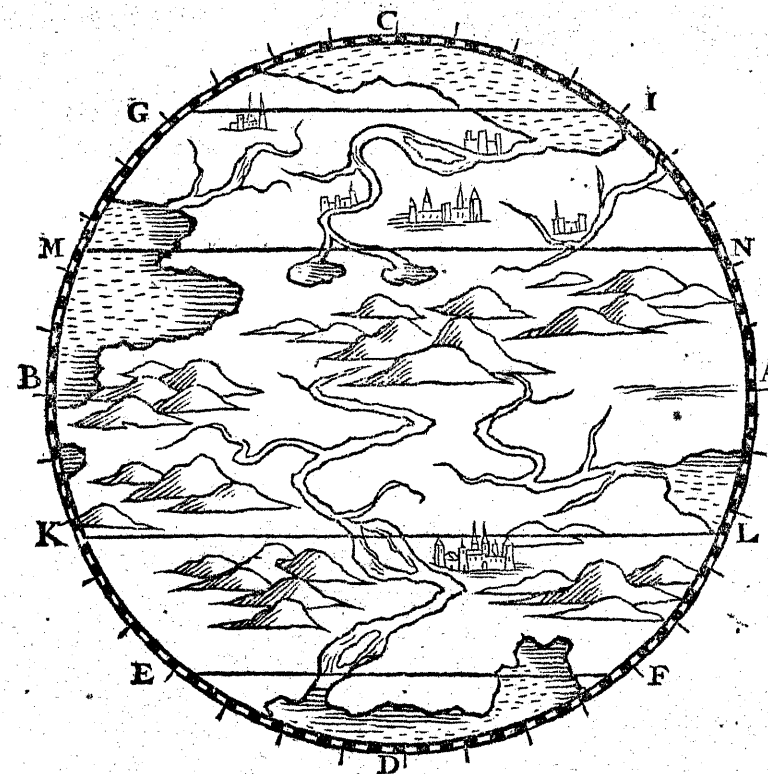
eue in puncto horæ tanta terrarum spacia bis transire potuit. Cœlum igitur qua magnitudine uel qua materia constet, incertum tenemus: scimus tamen quia incredibili celeritate uoluitur. Tanta celeritate sphaera cœli dicitur currere, ut nisi aduersus eius præcipitem cursum astra currerent, quæ eam remorarent, mundi ruinam faceret. Vnde & Lucanus locutus est:

Sideribus quæ sola fuga moderantur Olympi,
Occurruntq; polo diuersa potentia cursu.

Nam tantus illic sonus est, tantæq; dulcedinis, ut beatus Isidorus ait, ut si humanæ aures ualere illum audire, ab oriente in occidentem transirent, sequentes motum sphaeræ cœlestis. Cuius perfectionem sphaeræ uel circuli multis argumentationibus tractans Plato, rationabile fabricatoris mundi opus insinuat: primò quod ex linearum quinque angulis zodiacus ductus ex una linea constat: secundò, quod sine initio est, & sine fine: tertio, quod à puncto efficitur. Denuò quod motum ex se habeat, deinde quod careat iudicio angulorum, & quod in se stellarum figuras omnes includat, & quod motum inenarrabilem habeat: si quidem sex alij motus errabiles sint ante, à tergo, dextra laeuq;, sursum deorsumq;, postremum & quod necessitate efficiatur, ut hæc linea ultra circulum duæ ci non possit.

Cœlum spiritualiter ecclesia est, quæ in huius uite nocte sanctorum uirtutibus quasi claritate siderum fulget. Pluraliter autem cœli nomine, sancti omnes uel angeli intelliguntur. Siquidem cœlos etiam prophetas & apostolos accipere debemus, qui pluuui uerbis, coruscant miraculis, & de quibus dictum est: Cœli enarrant gloriam Dei: utiq; quia ipsi aduentum & mortem, ipsi quoq; resurrectionem Christi uelut gloriam mundo annunciauerunt. Beatus Ambrosius in libro Hexameron sic eloquitur dicens: Legimus in David, Laudate eum cœli cœlorum. Vtrum enim unum sit cœlum an plures, contentio est: dum alij qui multos asserunt, alij præter unum esse negant. Philosophi autem mundi, septem cœlos, id est, planetas globorum consono motu introduxerunt, quorum orbibus conuexa memorant omnia, quos sibi innoxos & uelut insertos uersari retro, & e contrario ceteris motibus ferri arbitrantur. Siquidem & in ecclesiasticis libris & cœli cœlorum leguntur, & apostolus Paulus usq; ad tertium cœlum fuisse se raptum intelligit: sed de numero eorum nihil sibi presumat humana temeritas. Fecit autem eos deos, non in firmes uel confusos, sed ratione quadam ordine suo distinctos, nam superioris circuli cœlum discretum termino, æqualibus undiq; spacijs collocatum extendit, atq; in eo uirtutes spiritualium creaturarum constituit. Cuius quidem cœli naturam artifex mundi aquis temperauit, ne conflagratio superioris ignis inferiora elementa succenderet. Dehinc cœlum inferioris cœli non uniformi, sed multiplici motu solidauit, nuncupans eum firmamentum, propter sustentationem solidarum superiorum aquarum. Iulianus Pomerius uir sanæ prudentiæ, primum cœlum dicit esse æarium, à quo & aures cœli uocantur. Secundum siderum, ubi cõtinentur duodecim signa ceteraq; astra præter septem planetas, quod & firmamentum appellatur. Tertium intelligit spirituale siue mentale, ubi angeli & anime sanctorum in contemplatione Dei sunt posite, contemplantes super se Deum omnipotentem: qui omni creaturæ præsidet, ut præsidendo omnia sustineat, suscitando circumdet, circumdando impleat.

MACROBIUS IN SECUNDA LIBRI SVI
PARTE ITA COMMEMORAT.

Quia animo facilius illabitur concepta ratio quàm fermone descriptio: esto orbis terræ cui ascripta sunt A B C D, & circa A ascribantur N & L, circa B autem M & K: & circa C G & L, & circa D, B & F, & ducantur lineæ rectæ à signis ad signa: id est, à G in L, ab M in N, ab E in F. Spacia igitur duo aduersa sibi, id est à C usq; ad lineam quæ in L ducta est, alterum à D usq; ad lineam quæ in F ducta est, intelligantur primum obriguisse perpetua. Est enim superior septentrionalis, inferior australis extremitas: medium uerò ab N usq; in L zona sit torrida. Restat ut cingulis ab I usq; ad N de subiecto calore, & superiore frigore temperetur. rursus zona quæ est inter L & F, accipiat de superiore calore, & subdito rigore temperiem, Et licet sint hæc duæ

hæc duæ zone temperate, non tamen ambæ hominibus nostri generis indultæ sunt, sed sola superior quæ est ab I usq; ad N, incolitur ab omni quale scire possumus hominum genere, Romani Græci ut sint, vel barbari cuiusq; nationis. Illa uero ab L usq; ad F, sola ratione intelligitur, quod propter similem temperiem, similiter incolatur: sed à quibus, neq; licet unquam nobis, nec licebit agnoscere. Interiecta enim torrida utriq; hominum generi, commercium ad se denegat commeandi. Manifesta est igitur causa, cur hæc zona stans sit semper obnoxia, quippe quam sol totius ætheriæ flammæ, & fons & administrator nunquam relinquat. Ergo ambæ partes ultime, id est septentrionalis & australis, ad quas nunquam solis calor accedit, necessariò perpetua premuntur pruina, duas uero ut diximus, temperat hinc atq; illinc, uicina caloris & frigoris. Deniq; in hac ipsa zona quam incolimus, que tota dicitur temperata, partes tamen quæ perusto cingulo uicina sunt, cæteris calidiores sunt, ut est Aethiopia, Arabia, Aegyptus, & Libya, in qua calor ita circumfusi aeris corpus extenuat, ut aut nunquam aut raro cogatur in nubes, & ideo nullus penè apud illos usus est imbrü: rursumq; ad fines frigidus prescius accedunt. Adeò premuntur pruina, ut non facile explicetur quantà sit illic frigide nimietatis iniuria: loca uero quæ in medio temperata sunt, quoniam ab utraq; nimietate longe recedunt, ueram tenent salutaremq; temperiem.

SCHOLIA IN CAP. XXX. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Causa autem inæqualitatis. Adhibita sphaera facilis est huius intellectus: demonstratur enim ex terræ rotunditate fieri (tam enim constat esse globum) & quod sol gentibus ad orientem positus, citius oritur, tardius ad occidentem. Quemadmodum iudeis ante sit dies, quam nobis, nobiscum, quam Hispanis, tum etiam quod pro climatum diuersitate, dies hyberni & æstiu, alibi sint breuiiores & longiores, quorum prius illud, uulgò etiam notum est: posterius uero doceatur ex mundi inclinatione. Nam profici scintibus ad meridiem, continuo sidera quedam uidentur uersus austrum oriri, quemadmodum Canopus insignis stella in temone Argonautis, nusquam in Italia conspicitur: Rhodi tantum emicat ex inferiore parte mundi super horizontem, Alexandria iusto tempore perdurat supra finitorem. Ex eo fit ut hybernos dies, gens meridionalis habeat quam nos longiores. Nam & illis sidera quedam decem horis super terram feruntur, quæ nobis uix dum octo. Aestiuos autem illi habent breuiiores: quod enim citra æquatorem est arctois, diutius super horizontem manet, quemadmodum docetur apud Euclidem in sphaeræ conuersionibus, seu phenomèna inscriptis. Ad hanc rem Cosmographi indicandam excogitarunt duo genera circulorum, alios qui per polos ducti dicuntur meridiani, à septentrione uersus austrum: quorum officium est distinguere horarum discrimina, ac orientales ab occidentibus: alij sunt in sphaera circuli $\alpha\beta\gamma\delta\epsilon\zeta\eta\theta\iota$, qui diuidunt meridianos prædictos, distinguuntq; climata, ac dierum temporumq; inæqualitatem, de quibus dicitur capite sequenti.

Sed nec Italia quidem. De Canopo uide caput septuagesimum secundi libri C. Plinij, unde hæc desumpta sunt, qui locus tamen istic non caret menda.

QUIBUS IN LOCIS PARES SINT VMBRAE
VEL DIES. CAPVT XXXI.

ET quia supra distantiam dierum solstitialium inter eos, qui ad meridiem & septentrionem ab inuicem sunt remoti, Plinij secundi dictis ostendimus: uidetur opportunum & eadem nunc latius, & consonantiam quoq; dierum inter eos, qui in quacunq; mundi parte sub eadem ab oriente in occidentem ducente linea commorantur, eiusdem declarare sermonibus. Igitur in sexto Naturalis historiarum libro de his scribens: Plura sunt, inquit, segmenta mundi, quæ nostri circulos appellauere, Græci $\alpha\beta\gamma\delta\epsilon\zeta\eta\theta\iota$: principium habet India pars uersa ad austrum, patet usq; Arabia, & rubri maris accolæ continentur Gedrosi, Carmani, Persæ, Elymaei, Parthi, Sianæ, Aria, Sufiane, Mesopotamia, Seleucia, cognominata Babylonia, Arabia ad petras usq; Syriacæ, Pelusium Aegypti: inferiorq; ora quæ Cora uocatur, Alexandria Africa maritima, Cyrenaica oppida omnia, Tapfus, Hadrumetum, Clupea, Carthago, Utica, utraq; Hippo. Numidia, Mauritania utraq; Atlanticum mare, columna Herculis. In hoc cœli circumplexu æquinoctij die meridiana umbilicus, quem gnomonem uocant, septem pedes longus, umbram non amplius quatuor pedes longam reddit. Noctes uero diesq; longissima spacia quatuordecim horas æquinoctiales habent, breuissima e contrario decem. Sequens circulus incipit ab India uergente ad occasum, uadit per Medos, Parthos, Persopolin, citima Persidis, Arabiam citeriorem, Iudæam, Libani montis accolæ. Amplectitur Babylonem, Idumæam, Samariam, Hierosolimam, Acalonem, Ioppen, Cæsaream, Phœnicen, Ptolemaidem, Sidonem, Tyrum, Berytum, Botrin, Tripolin, Byblin, Angiochiam, Laodiceam, Seleuciam, Ciliciæ maritima, Cypri austrina, austrinam Cretam, Lilybæum in Sicilia, septentrionalis Africa & Numidia. Umbilicus æquinoctio triginta quinque pedum, umbram triginta tres pedes longam facit. Dies autem noxq; maxima quatuordecim horarum æquinoctialium est, accedente bis quinta parte unius horæ. Tertius circulus ab Indis Imao proximis oritur. Tendit per Caspias portas Mediæ proximæ, Cataoniam, Cappadociam, Taurum, Amanum, Issum, Cilicias portas, Solos, Tarsum, Cyprium, Pisidiam, Pamphiliam, Siden, Lycaoniam, Lyciæ Patarum, Xanthum, Caunum, & hodum, Coum, Halicarnasum, Guidin, Dorida, Chium, Delum, Cycladas medias, Cythium, Maleam, Argos, Laconiam, Elin, Olympiam, Messaniam, Peloponnelli Syracusas, Catinam, Siciliam mediam, Sardinia austrina, Cartegiam, Gades. Gnomonis cunctæ umbram $xx\ xvi$ unciarum faciunt. Longissimus dies est æquinoctialium horarum quatuordecim, atq; dimidia cum tricesima unius horæ. Quarto subiacent circulo, quæ sunt ab altero latere Imai, Cappadociæ austrina, Galatia, Mysia, Sardis, Smyrna, Sipy-

lus, Tmolus mons Lydia, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Ephesus, Miletus, Chios, Samos, Icareum mare, Cyclades septentrionales, Athenæ, Megara, Corinthus, Sycion, Achaia, Patrae, Isthmus, Epirus, septentrionalia Sicilia, Narbonensis Gallia exortiu, Hispania maritima à Carthagine noua, & inde ad occasum gnomoni xxi pedum, respondet umbra xvi pedum. Longissimus dies habet æquinoctiales horas $xiiii$, & tertias duas unius horæ. Quinto continentur segmento ab introitu Caspij maris, Bactria, Iberia, Armenia, Mysia, Phrygia, Hellepontus, Troas, Tenedos, Abydos, Scepsis, Ilium, Ida mons, Cyricum, Lampfacum, Sinope, Amisum, Heraclea in Põto, Paphlagonia, Lænus, Imbrus, Thassus, Cassandria, Thessalia, Macedonia, Larissa, Amphipolis, Thessalonice, Pella, Edesus, Berœa, Pharsalia, Caristum, Eubœa, Bœotum, Chalcis, Delphi, Acarnania, Aetolia, Apollonia, Brundisium, Tarentum, Thurij, Locri, Rhegium, Lucani, Neapolis, Puteoli, Thufcum mare, Corsica, Baleares, Hispania media. Gnomoni vii pedes, umbra vi . Magnitudo diei summa, horarum æquinoctialium xv . Sexta comprehensio, qua continentur urbs Roma, amplectitur Caspias gentes, Caucasum, septentrionalia Armenia, Apollonia supra Rhyndacum, Nicomediam, Nicæam, Chalcedonem, Byzantium, Lyfiamachiam, Cheronnesum, Melanensium, Abderam, Samothraciam, Maroneam, Oenum, Bessicam, Thraciam, Mediam, Pæoniam, Illyrios, Dyrrachium, Canusium, Apuliae extrema, Campaniam, Hetruriam, Pisas, Lunam, Lucam, Genuam, Liguriam, Antipolin, Mafsiliam, Narbonem, Tarraconem, Hispaniam, Tarraconensem mediam, & inde per Lusitaniam. Gnomoni pedes ix , umbra $viii$. Longissima diei spacia, horarum æquinoctialium xv , addita nona parte unius horæ, aut ut Nigidio placuit quinta. Septima diuisio ab altera Caspij maris ora incipit, uadit super Callatim, Bosphorum, Borysthenem, Tomos, Thraciæ auersa, Triballo, Illyrici reliqua, Adriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Vicentiam, Patauium, Veronam, Cremonam, Rauennam, Ancoranam, Picenum, Marfos, Pelignos, Sabinos, Vmbriam, Ariminum, Bononiam, Placentiam, Mediolanum, omniaq; ab Apennino, transq; alpes, Galliam Aquitaniam, Viennam, Piræneum, Celtiberiam. Umbilicus $xxxv$ pedum, umbra $xxxvi$. Ut tamen in partem Venetiæ exæquetur umbra gnomoni, amplissima dies horarum æquinoctialium xv , & quintarum partium horarum trium. Hactenus antiquorum exacta celebrauimus. Sequentium diligentissimi quod superest terrarum tribus assignauere segmentis. A Tanai per Mæotium lacum, & Sarmatas usq; Borysthenem, atq; ita per Dacos partemq; Germaniæ, Gallias oceanii littora amplecti, quod esset horarum xvi . Alterum per Hyperboreos & Britanniam, horarum xvi . Postremum Scythicum à Riphæis iugis in Thylen, in quo dies continuarentur, ut diximus, noctesq; per uices. Idem & ante principia quæ fecimus, posuere circulos duos. Primum per insulam Meroen, & Ptolemaidem, in rubro mari ad elephantorum uenatus conditam, ubi longissimus dies xii horarum esset, dimidia hora amplior. Secundum per Syenen Aegypti euntem, qui esset horarum $xiii$. Hæc de Plinij Secundi scriptis excerpta, hunc in nostris opusculis habeant locum.

GLOSSÆ IN CAP. XXXI. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: authore Brediferto Ramensi.

Octo circulis terra pro dierum uarietate distinguitur. Primus ab India parte australi per rubri maris incolas, & Africæ maritima ad columnas Herculis peruenit. Quo æquinoctij die medio gnomon septem pedum, umbram quatuor pedes longam reddit. Dies uero longissimus quatuordecim horas æquinoctiales habet. Secundus, ab occasu Indiae per Medos uadit, & Persas, Arabiam, Syriam, Cyprium, Cretam, Lilybæum, & septentrionalia Africa contingens. Umbilicus æquinoctio trigintaquinque pedum, umbram uiginti tres pedes longam facit. Dies autem maxima quatuordecim horarum est, accedente bis quinta parte unius horæ. Tertius oritur ab Indis Imao proximis, tendit per Caspias partes, Taurum, Pamphiliam, Rhodum, Cycladas, Syracusas, Catenam, Gades, gnomonis cunctæ umbram triginta octo unciarum faciunt. Longissimus dies horarum quatuordecim, atq; dimidia, cum trigesima unius horæ. Quartus ab altero latere Imai per Ephesum mare Cycladum septentrionalia Siciliae Narbonensis Gallia exortiu, uadit ad occasum, gnomoni uiginti unum pedum, respondet umbra sex pedum. Longissimus dies habet horas quatuordecim, & tertias duas unius horæ. Quinto circulo continentur ab introitu Caspij maris Bactrij, Armenia, Macedonia, Tarentum, Thufcum mare, Baleares, Hispania media. Gnomij septem pedum, umbris sex. Maximus dies horarum quindecim. Sextus amplectitur Caspias gentes, Caucasum, Samothraciam, Illyricos, Campaniam & Ruriam, Mafsiliam, Hispaniam Tarraconensem mediam, & inde Pelusianam gnomoni, pedes nouem, umbra octo. Longissimus dies horarum quindecim, addita nona parte unius horæ. Septimus ab altera Caspij maris ora incipit, uaditq; per Thraciæ auersa Venetiam, Cremonam, Rauennam, Transalpinam Galliam, Pyrenæum, Celtiberiam. Gnomoni triginta quinque, umbræ triginta sex. Amplissima dies horarum quindecim, & quintarum partium horæ trium. Octauus à Thanai per Mæotium lacum, & Sarmatas, Dacos, partemq; Germaniæ Gallias ingreditur. Longissimus dies horarum sexdecim. His circulis antiqui duos præponunt: unum per insulam Meroen, & Ptolemaidem rubri maris urbem, ubi longissimus dies duodecim horarum est, dimidia hora amplior: alterum per Siciliam Ægypti, quem horarum tredecim duosq; subiiciunt. Primum per Hyperboreos & Britanniam, horarum xvi . Alterum Scythicum, à Riphæis iugis in Thylen, in quo dies continuantur, noctesq; per uices.

Et quia supra distantiam dierum, &c.] Agitur hoc capite de regionum latitudine, quam distinguunt lineæ par...

Concordia duodecim mensium per umbram, cuius gnomon erit humani corporis longitudo.

Table with 4 columns: Month (e.g., Ianuarius & December), Hour (e.g., Hora I.), Roman numerals, and Pedes (e.g., xxix).

VMBRARVM

De temporum ratione, Liber. 131 Vmbrarum ratio gnomica, per quadrantem mundi septentrionalem.

Table titled 'VMBRA GNOMONIS' with columns for Parallelorum ordo, Horæ cum partibus, Distantia ab equatore, and various seasonal/latitude categories (Aestiuâ, Aequinoctialis, Hyberna) and locations (Loca per quæ scribuntur).

DE QVINQVE CIRCVLIS MVNDI, ET SVB TERRA NEO SIDERV M MEATV. CAP. XXXII.

SAnè quoniam de temporibus loquentes, necesse habuimus aliquoties æquinoctialis, uel solstitialis, uel brumalis meminisse circuli, uel zonæ, de ijs paulo latius dicendum putauimus.

Bedæ tom. 2. m utiq

utiq; discrimine sub Boreas partes occultus, quanto uisus iter suum deflectens ad austras. Porro in bruma tantum sub terræ inferiora longe lateq; circumfertur, quantum in solstitia supra terram edita, longo latoq; circumlabitur flexu. Similiter æstiuo, id est, solstitiali decurrens in circulo, tã breuem sub aquilonia terræ loca noctu facit digressum, quàm super meridia eius loca diebus hybernis breuem facit ascensum. Sicut enim quælibet anni uertentis nox illam habet longitudi nem, quam ante VI. menses habuit, & post VI. menses habitura est dies: ita omni nocte sol tantu agit iter sub terrâ, quantum ante VI. menses egit, & post VI. menses acturus est super terram: & tantum nunc noctu ad aquilonem, quãtum tunc interdiu gyrans ad meridiem. Sed & stellæ om nes expleto VI. mensium curriculo, illam cœli plagam interdiu, quam noctu antea lustrando cir cum eunt, eandem replicato totidem mensium tempore repetentes, solitis noctu transigunt ex cubijs, tanto latiore quæque sub terris, quanto angustior supra: itemq; tãto breuiorem sub tus, quanto productiorem supra terras cursum peragentes. Vnde fit, ut in anno solari, Arcturus, Oriõ, & canis, sed & lacteus circulus, cæteraq; militia cœli una uice plus terræ orbem, quàm sol ipse circumeat. Extra hos sanè circulos solis tres, duos utrobq; circulos, septentrionalem ponit & australem: quorum septentrionalis semper nostris uisibus apparens, non solis, sed Arcturi, & quæ circa eum sunt stellarum ambitu conficitur: & quia uicinitate caret solis, frigidus esse non cessat. Cui similis est australis, & ipse ob longinquitatem solis gelidus, obq; terræ obiectum no bis semper absconsus. De quo utroq; in Dei laude dicitur: Qui facit arcturum & Oriõna, & Hyadas, & interiora Austri. Et alibi: Qui extendit aquilonẽ super uacuũ. Meminit horum & Poeta.

Quinq; tenent cœlum zonã, quarum una corusco Semper sole rubens, & torrida semper ab igni.

Ipsa est æquinoctialis, quam quia semper sol aut præsens, aut hinc uel inde uicinus illustrat, ni mirum subiecta terrarum exusta flammis & cremata, cominus uapore torrentur.

Quam circum extremæ dextra læuaq; trahuntur Ceruleæ glacies concretæ, atq; imbribus atris.

Septentrionalem dicit & australem, quibus subiecta omnia ob solis, molliorumq; siderum ab sentiam, infesta rigore, & gelu premuntur æterno, teste ipso mari congelato; quod ab insula Thy le diei unius nauigatione distat ad Boream.

Has inter mediamq; duæ mortalibus agris Munere concessa Diuum.

Solstitialem & brumalem significat, quæ uicina utrinq; feruentis & gelidarum sunt uel temperata: ideoq; ambas dicunt habitabiles, id est, habitationi habiles, & nec frigidis immanitate, nec caloris mortalium à se repellentes accessum: quamuis unam solummodo probare possunt habitata. Neq; enim uel Antipodarum ullatenus est fabulis accomodandus assensus, uel aliquis re fert Historicus uidisse, uel audisse, uel legisse se, qui meridianas in partes solem transferunt hyber num, ita ut eo post tergum relicto trãsgressis Aethiopum feruoribus, temperatas ultra eos hinc calore, illinc rigore, atq; habitabiles mortalium repererint sedes. Deniq; solertissimus naturaliu inquisitor Plinius Secundus qui non negat terram, etsi sit figuræ pineæ nucis, nihilominus undi que incolit, uide quid de ijs scribens zonis dicat. Circa, inquit, duæ tantum inter exustam & ri gentes temperantur, eaq; ipsæ inter se non peruiæ propter incediũ sideris. Facillimum sanè ha rum zonarum dant exemplum, qui gelidissimo hyemis rigore ad focum oblongo schemate fa ctu sese calefaciunt, ubi ignis ipse quasi media zona, & proxima quæq; illi prorsus intangibilia sunt ob ardorem: quæ uero sunt longius à flammis hinc uel inde remota, communi frigore torpēt. Porro quæ inter hæc utrinq; temperata sunt, & ad calefaciendum accõmoda, siue ex una, siue ex utraq; ignis parte stare uoluerint, qui hunc sibi algidæ noctis in tenebris sub diuo ad lucẽ fortunẽq; pararũ. Quisli circumire ignis in modum solis posset, quinq; nimirũ circulos redderet: quia uerõ stat, lineas quinq; facit, unam in medio feruidã, duas circũ gelidas, totidẽ inter has temperatas.

GLOSSAE IN CAP. XXXII. BEDAE PRESBYTE/ ri, De temporum ratione: auctore Brîdeferto Ramesiensi.

Quinque circulis mundus diuiditur, quorum distinctionibus quædam partes temperie sua incoluntur, quædam immanitate fri goris aut caloris inhabitabiles existunt. Primus est septentrionalis, frigore inhabitabilis, cuius sidera nobis nunquam occidunt. Se cundus solstitialis, à parte signiferi excelsissima nobis ad septentrionalem uersus, temperatus, habitabilis. Tertius æquinoctialis, me dio ambitu signiferi orbis incedens, torridus, inhabitabilis. Quartus brumalis, à parte humillima signiferi ad austrinum polum uer sus, temperatus, habitabilis. Quintus australis, circa uerticem austrinum, qui terra tegitur, frigore inhabitabilis. Tres autem medi j circuli, in æqualitates temporum distinguunt, cum sol hunc solstitio, illum æquinoctio, tertium bruma teneat. Extremi enim semper sole carent. Vnde & à Thyle insula unius diei nauigatione ad aquilonem mare congelatum inuenitur.

ISIDORVS IN MINORI LIBELLO, QVEM scripsit ad Sisubotum regem.

Solent enim philosophi in æqualitates temporum uel cursuum solis annuorum his distinguere uocabulis. Formatio mundi ita de monstratur:

monstratur: nam quemadmodum erigitur mundus in septentrionalem plagam, ita declinatur in australem. Caput autem quasi facies orientalis regio est: ultima pars septentrionalis. Nam partes eius quatuor sunt. Prima pars mundi est oriens, secunda meridiana, ter tia occidens, ultima uerò atq; extrema septentrionalis. De qua Virgilius sic ait: Quam circum extrema dextra læuaq; trahuntur, Cæ ruleæ & glacie concretæ. Et Lucanus sic ait: Mundi pars ima iacet, quam zona niualis, Perpetuæq; premunt hyemes.

ITEM DE QVINQVE CIRCVLIS MVNDI.

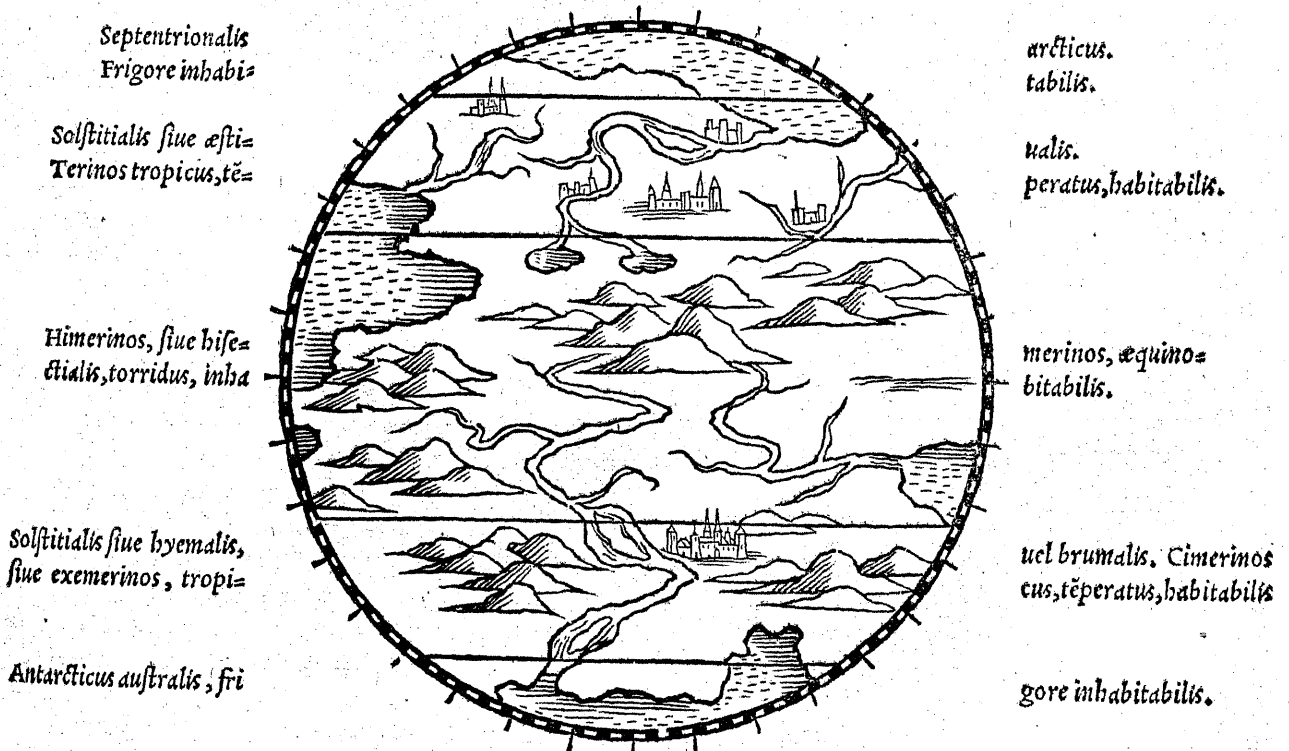
In diffinitione autem mundi circulos aiunt philosophi quinq;, quos Græci parallelos, id est zonas uocant, in quibus orbis terræ. Has Virgilius in Georgicis ostendit, dicens: Quinq; tenent cœlum zone. Quæ ideo zone uel circuli appellantur, eo quòd in circum ductione spheræ existunt. Sed fingamus eas in modum dexterae nostræ, ut pollex sit circulus articos frigore inhabitabilis. Secundus circulus terinos, temperatus, habitabilis. Medius circulus hifemerinos, torridus, inhabitabilis. Quartus circulus exemerinos, tempe ratus, habitabilis. Minimus circulus, antarticos, frigidus inhabitabilis. Horum primus septentrionalis est, secundus solstitialis, tertius æquinoctialis, quartus hyemalis, quintus australis, de quibus Varro ita dicit:

Et quinq; ætherius zonis accingitur orbis,
Ac uastant imas hyemes mediamq; caloris;
Sic terræ extremas inter mediamq; coluntur,
Quam solis ualido nunquam ut auferat igne.

Quorum circulorum diuisiones ideo zone uel circuli appellantur, eo quòd in circumductione spheræ existunt. Sed ideo æquinoctialis circulus inhabitabilis est, quia sol per medium cœlum currens, nimum his locis facit feruorem, ita ut nec fruges ibi nascantur propter exustam terram, nec homines propter nimium ardorem, habitare permittantur. At contra septentrio nalis & australis circuli ibi coniuncti ideo non habitantur, quia à cursu solis longè pōsti sunt, nimumq; cœli frigore, uentorumq; ge lidis statibus contabescunt. Solstitialis uerò circulus, qui in oriente inter septentrionalem & æstiuum est collocatus, uel iste qui in oc cidente inter æstiuum & australem positus est, ideo temperati sunt eo quòd ex uno circulo frigus, ex altero calorem habeant. De quibus Virgilius ait: Has inter mediamq; duæ mortalibus agris, Munere concessa diuũ. Sed qui proximi sunt æstiuo circulo, ipsi sunt Aethiopes nimio calore perusti.

ISIDORVS IN LIBRO ETYMOLOGIARVM tertio, capite uigesimo secundo.

Arcticos appellatur, eo quòd intra eum arctorum signa inclusa prospiciuntur, quæ magis in urstarum speciem ficta, se ptentriones appellantur. Terinos tropicus iccirco dicitur, quia in eo circuiens sol aquilonis finibus æstatem facit, & ultra eum cir culum non tranfit, sed statim reuertitur, & inde tropicus appellatur. Himerinos uel hifemerinos, à latinis ideo æquinoctialis appella tur, eo quòd sol cum ad eum orbem peruenerit, æquinoctium facit. Himerinos enim latinè dicitur dies atq; nox, quo circulo dimidia spheræ pars constituta prospicitur. Cimerinos tropicus siue exemerinos, propterea hyemalis siue brumalis à latinis appellatur, quod sol cum ad eum circulum peruenerit, hyemem his qui ad aquilonem sunt, facit, æstatem autem his qui ad austri partes comoran tur. Antarticos uocatur, ex eo q; cõtrarius sit circulo, què arcticũ nominamus. Quorũ circulorũ diuisiones, talis demonstrat figura.

Qui facit arcturum & oriona & hyadas, & interiora austri, Græco quippe eloquio ueròs pluuia uocatur. Et hyades nomẽ à pluuijs acceperunt, quia ortæ proculdubio imbres ferunt. Necnon & oriona, in ipso pondere temporis hyemalis oriuntur, suoq; or tu tempestates excitant, & maria perturbant. Hæc nomina stellarum dum in scripturis legimus, uanis deliramentis poetarum assen sum

sum non præbentibus, qui falsis opinionibus uocabula ista in astris ex hominum nominibus, uel aliarum creaturarum uocabulis im-

Qui extendit aquilonem super uacuum. Gregorius. Aquilonis nomine in sacro eloquio appellari diabolus so-

Arcturus ille est quem latini septentrionalem dicunt, qui septem stellarum radijs fulgens in seipso reuolutus rotatur: qui ideo

In libro de Ciuitate Dei decimo sexto, capite nono sic dicitur, scilicet Augustinus: Quod uero Antipodas esse fabulantur, id est ho-

SCHOLIA IN CAP. XXXII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Sanè quoniam de temporibus loquentes. Sunt quinque circuli in sphaera mundi, seu (ut recentiores uocant) materiali sphaera mundi, de quibus, iametsi apud alios passim sit obuium, uolui tamen isto loco, ut Beda uel à quolibet intelligatur, hos

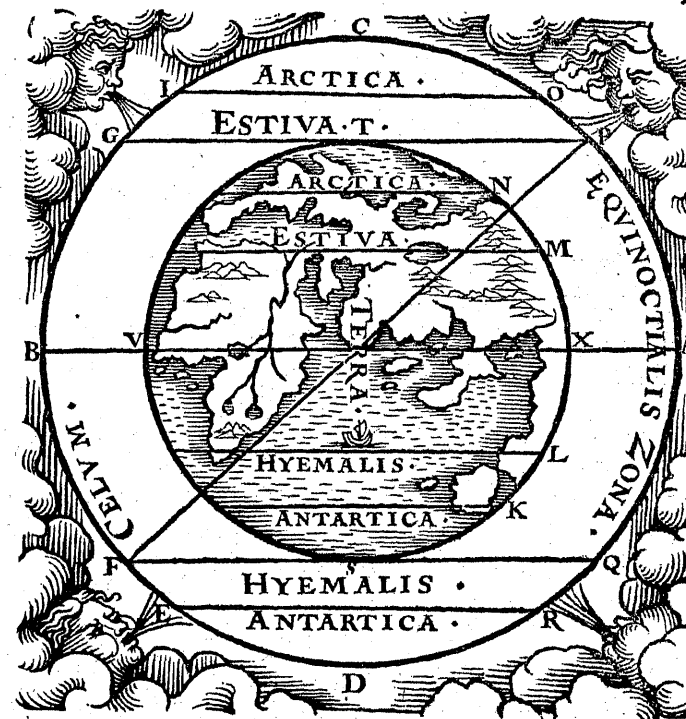
Diuisio est mundi per zonas, cui hoc loco adscripte sunt literæ A B C D. Quomodo uero ducatur linea inter literas, uides: nam

Vnde fit ut in anno solari arcturus Orion, &c. Singuli planetarum orbis contra cælum ab occasu in exortu mouentur, unde dum ipsi integrum cæli circulum absolunt, semel minus quam ipsum firmamentum terram circumuehant.

cum Saturnus tricenis unum circuitum perdidit, sol fin- gulis annis (quotidie enim it cõtra cælum unam partem) luna uiginti septem diebus & triente semel minus quam ipsum firmamentum circa mundum uersa est: quod nisi est

Arcturus. Arcturus, stella est primæ claritatis intra pedes Bootæ. Orion magnitudine (inquit Aristoteles) & multitudine stellarum sidus maximum est, uulgo quoque notum, propter asterismi claritatem. Canis inter

Neque enim Antipodarum. Antipoda seu Antipodes (utroque enim modo Latini possunt inflectere, teste Prisciano) à Laetantio & Augustino negantur. Verum his à recentioribus satis est responsum. Si enim pro-

DE QUATVOR TEMPORIBVS, ELEMENTIS, HVMORIBVS. CAPVT XXXIII.

Tempora sunt anni quatuor, quibus sol per diuersa cæli spacia discurrendo subiectum temperat orbem: diuina utique procurante sapientia, ut non semper eisdem commoratus in locis, feruoris ariditate mundanum depopuletur ornatum, sed paulatim per diuersa commigrans, terrenis fructibus nascentis maturandisque temperamenta custodiat. A quo temperamento uidetur temporibus inditum nomen, uel certe quia quadam suæ similitudine qualitatis ad inuicem con-

sum sequentium Calendis approximentur, unumquodq; tamen medium temporum, id est, uer-
 ni & æstatis, autumnii & hyemis teneat, & non exinde temporum principia inchoentur, unde mē-
 sum Calendæ initiatur, sed ita unumquodq; tempus inchoandum est, ut à prima die ueris tem-
 pus æquinoctiū diuidat, & æstatis 1 X. Cal. Iul. & autumnii V IIII. Calēdas Octob. & hyemis V IIII.
 Calēdas Ian. similiter diuidat. Vbi autem Dei populus in lege temporum faceret initia, testa-
 rur scriptura, quæ præcepit dicens: Obserua mensem nouarum frugum, & uerni primum tempo-
 ris, & facies Phase domino Deo tuo. Quæ secuti esse Aegyptij uidentur, ex eo quod eruditissimus
 eorum Antistes Protercus ait: Illud etiam oportet attendere, quod errent nimium, qui primū mē-
 sis initium lunaris cursu à xxv. diē mensis Phamenoth, qui est xii. Calēdas April. omnino
 esse constituunt, eo quod tunc initium uerni temporis, ab ijs qui hoc inuenire uoluerūt, cum om-
 ni diligentia præfixum esse uideatur. Vocatur autem uer, quod in eo cuncta ueruent, hoc est ui-
 rescant. Aestas ab æstu, qui in ea maturādis fructibus datur. Autumnus, de automatione fructuum,
 qui in eo colliguntur. Porro hyems à doctoribus frigus interpretatur, & sterilitas. Et hæc quidem
 nostris partibus temporum uocabula congruunt. Verum Indos, ubi alia cœli facies, alij sunt or-
 tus siderum, binas æstates in anno, binas habere perhibent menses, media inter illos hyeme Ete-
 liarum flatu, nostra uerò brumali lenes ibi auras, & mare nauigabile narrant. Sed & Aegyptus
 nostra hyeme media, maximè campos herbis floreos, & syluas fertur habere pomis onustas.

GLOSSAE IN CAP. XXXIII. BEDAE PRESBYTERI,
 De temporum ratione: auctore Bridefero Ramelsensi.

Tempora sunt uices mutationum, quibus sol accedendo uel recedendo anni temperat orbem. Hyems enim illo longius morante,
 frigidus est & humidus, uer illo redeunte humidum & calidum: æstas illo superferente, calida & sicca, autumnus illo decedente sic-
 cus & frigidus. Hæc antiqui sexto die ante idus Februarias & Maias, Augustasq; & Nouembres inchoabant, ut solstitia & æquino-
 ctia in medio essent temporum. Ver autem orienti comparatur, quia tunc ex terris omnia oriuntur. Aestas meridiano, eo quod pars
 eius calore flagrantior sit. Autumnus occiduo, eo quod ob confinium caloris & frigoris graues morbos habeat. Hyems septentrio-
 ni, eo quod frigore torpeat.

Tempora sunt anni quatuor, quibus sol per diuersa cœli spacia discurrendo, subiectum tem-
 perat orbem. Tempus iuxta Hebræos integer annus est: secundum illud in Daniele: Tempus & tempora, & dimidium tempo-
 ris. Per tempus, annum significat: per tempora, duos annos: per dimidium, menses sex. Iuxta Latinos autem unius anni quatuor tem-
 pora ascribuntur: hyemis, ueris, æstatis atq; autumnii. Iuxta allegoriam, hyems temporalis intelligitur tribulatio, quando tempesta-
 tes & turbines seculi incumbunt. Aestas est fidei persecutio, quando doctrina perfidie ariditate siccat. Ver est nouitas fidei siue
 pax, quando post hyemis tribulationem, tranquillitas ecclesie redditur, quando mensis nouorum, id est pascha agni celebratur: quan-
 do terra floribus, id est ecclesia sanctorum cœtibus decoratur. Item ueris & autumnii, cum pleiades media ferē die uel nocte oriun-
 tur uel occidunt, ponentes ingressum. Pleiades sunt multe iuges stelle, quas etiam botrum appellamus à multitudine stellarum. Nane
 & ipse septem esse dicuntur, sed amplius quam sex nullus conspiciere potest. Hæc ab oriente surgunt, & appropinquante diei clari-
 tate stellarum eius ordo distenditur. Pleiades autem à pluritate uocate sunt, quia pluralitatem Græci τὸ πλῆθος appellāt. Hæc
 Latini uergilius appellauerunt, eo quod post uer exoriuntur: & eo magis cæteris prædicantur, quod his orientibus æstas significa-
 tur: occidentibus uerò hyems ostenditur, quod alijs penitus non est traditum signis. His autem stellis ab eo quod septem sunt, & splen-
 dide micant, sancti omnes septiformis spiritus uirtute fulgentes significantur: ab eo autem quod sibi uicinantur, sed non se contin-
 gunt, charitate proximos, sed tempore diuisos Dei prædicatores ostendunt.

SCHOLIA IN CAP. XXXIII. BEDAE PRESBYTERI,
 De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

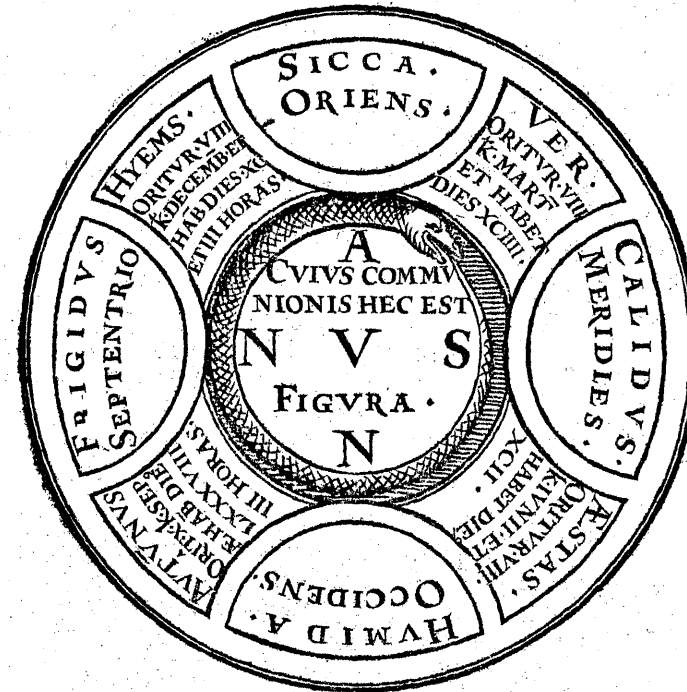
Horum autem temporum principia. Iam supra meminimus, auctores uariare in ratione horum temporum, ple-
 rique respiciunt eorum qualitates, quæ sunt ex calido frigido, humido & sicco: quæ ubi natura primum mouet atq; excitat, manifesta
 stis operationibus inde subsequentiibus, statuuntur ex eo temporum discrimina: sed quia omnibus annis pari ratione non accidit, dis-
 tincta sunt tempora ex ortibus stellarum fixarum. Habent autem singule partes qualitates elementares: ut uer, humidum & calid-
 um, aeris naturam sortitum est: æstas, sicca est & calida uelut ignis: autumnus, frigidus & siccus: hyems, frigida & humida, qualis
 & natura humoris est. Nam & hyems ab uer dicitur, quod est pluer.

Media inter illos hyeme Eteliarum flatu. Et hæc, uenti sunt quos anniuersarios quidem uocant, qui stant post
 exortum canis spacio quadraginta dierum ex septentrionibus, quorum status ualidiores sunt in austrinis quam in arctois regioni-
 bus. Vide libro secundo μετεωρολογ.

Figuras quas hic subieci, sic pictas inueni in exemplari scripto, quæ quia nonnihil ad hoc caput faciebant, uidebantur non esse
 omittendæ. Prior figura sic fuit adscriptum.

DE TEM

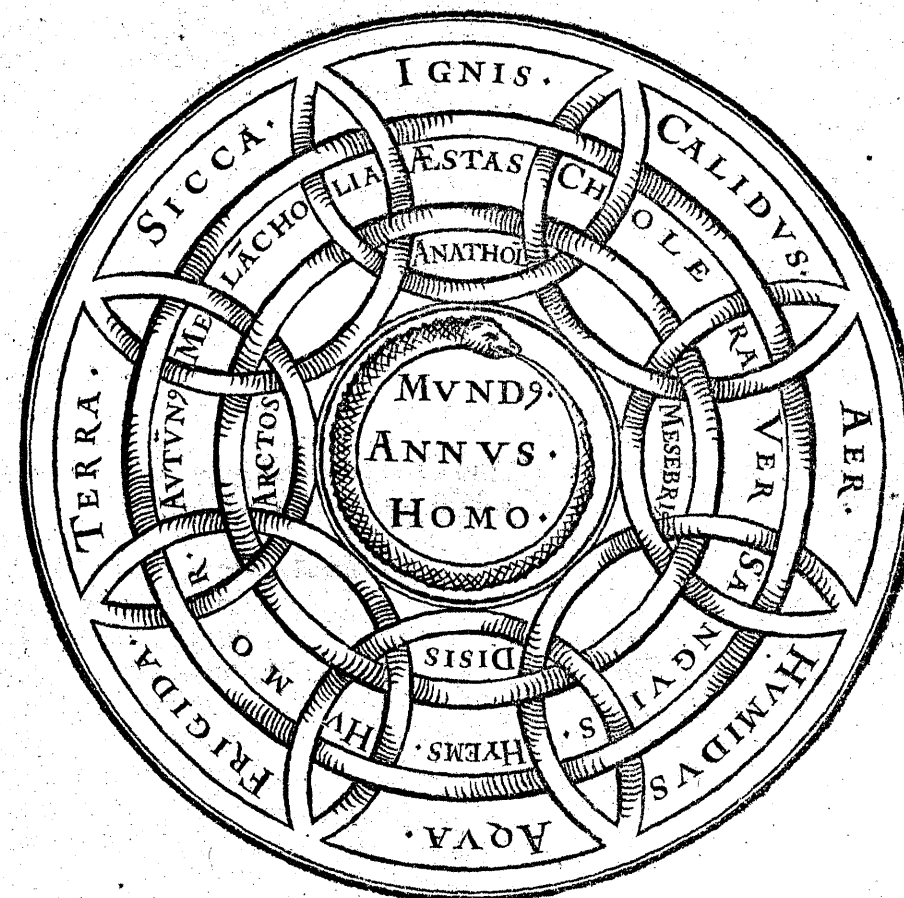
DE TEMPORIBVS AC PARTIBVS EIVS, ET
 QUALITATIBVS ANNI, SCHEMA.

Signum semis significat, quælibet enim dictio mensuræ, seu in partibus asis suam quandam characterem, de quibus & apud Be-
 dam de partibus asis, & pleroseq; alios uetustiores grammaticos: sed descriptorum inscitia uel negligentia corruptæ sunt, neq; enim
 cuiusmodi apud Bedam ponuntur, respondent antiquitatibus sculptis aut pictis.

Subieci hic alteram figuram, quam in codice uetustissimo sic ad literam inueni, cui hoc adscriptum fuit.

DE CONVENIENTIA COSMI, MICROCOS-
 MI, ET ANNI.

m 4

DE AN

Plinius secundus cum commemorasset, &c.] Locus est apud Plinium de spacijs vite longissimis, libro septimo capite quadragesimo octavo.

Arcades inquit, quorum anni trimestres faciunt.] Arcades primi mortalium putantur, primumq; obseruasse tempora ex luna cursu, unde fabula uulgatum est eos fuisse luna antiquiores. Est et luna species crescentis (quæ uero eius dicitur) etiamnum in signe et Arcadie et Græciæ, quod sibi usurpat natio Turcarum.

DE RATIONE BISSEXTI. CAP. XXXVI.

De ratione bissexti non noua nunc cudere, sed quæ in epistola roganti amico quondã dixi, etiam ijs inserere opusculis placuit, ubi post præfationem cõgruam ita subiicit. Sicut, inquam, saltum lunæ quem dicunt, locus & hora citior incensionis eius per x. & 1x. annos efficit: ita eodẽ trario bissextum non alia causa, quam tarditas solaris cursus generat. Sunt enim nonnulli qui facilitate computandi absq; labore comprehendant, quanta bissexti crescentis particula per singulos annos, uel menses, uel etiam septimanas, & dies incessantes adimpleatur. Nec tamen dicere nouerint, qualiter eadem particula crescat, uel quæ sit causa, quæ ue ratio cremeti ipsius, quid uenasceret erroris infesti, si non ipse dies bissexti suo iuxta morem necessarium intercalaretur in ordine. Bissexus igitur ex quadrantis ratione per quadriennium conficitur. Quadrantem namque solẽt appellare quartam partem cuiuslibet rei, uerbi gratia, pecuniæ, temporis, loci: & ideo quarta pars diei, qui xxxiiii. horis cum sua nocte completur, id est, horæ vi. quadrans consueuo uocatur. Quadrantis autem huiusce per quadriennium in diem integrum colligendi, & in loco suo intercalandi hæc est ratio, quia sol annum cœli ambitum, id est, xii. signa circuli Zodiaci notissima, non in cccclxv. diebus, sed superadditis vi. horis adimplere cognoscitur: unde fit, ut si uerbi gratia, nunc æquinoctialem cœli locum mane oriens intrauerit, in hunc anno sequente meridie, tertio uespere, quarto media nocte, quinto rursus in exortu diei, utpote completo diei totius circuitu recurat, siq; necessario diem superfluum admoneat ubilibet interponendum, anniq; quartiplenitudini esse copulandum. Quem Aegyptij anno suo solenniter expleto, id est, 1111. Calendarum Septembrium, Romani autem vi. Calendarum Martiarum die, unde & bissextum uocant, intercalare consuerunt. Quod si quis calculatorum facere negligens ccc. solũ ac lxxv. diebus omnes se annos agere debere putauerit, magnum sibi mox inueniet annui circuitus occurrisse dispendium, ita ut post aliquot annorum uertentium currícula, æstiuis mensibus uernum tempus, uernis brumale, brumalibus autumnale, autumnalibus æstiuum se offendisse peruersus cõputator horrescat. Si cui sanè quæ de Signifero & cœli ambitu paucis diximus, forte habentur incognita, huic uulgari, & fortassis compendioso, ac manifestiori ratione satis facere curauimus, ut qui cœli signis intendere puerili in schola non didicit, saltem horologij lineis in terra, quæ necessaria quærit apprehendat. Et hic ergo sciat, solem morulis suis & tarditate quotidianæ quadrantis huius annui disponente opere Creatoris esse ministrum, quem diligentior inquisitio declarat, non ad eandem horologij lineam per cccclxv. dies posse plene reduci, sed si, uerbi gratia, præsentis anno in æquinoctio uernali, quod iuxta Aegyptios, qui calculatorum palmam tenent, xii. Calendarum Aprilium die solet uenire, a medio orientis surrexerit, eadem die post annum aliquanto inferius oriri, & tertio, quarto, quintoq; anno eandem diminutionem in tantum naturali sui cursu augere temperantia, ut nisi dies bissextilis antea iuxta morem intercaletur, iam xi. Calendarum Aprilium die facturus æquinoctium a medio surgat orientis, eandem nihilominus tarditatis suæ constantiam in cæteris quoq; per totum annum seruaturus exortibus simul & occalibus.

GLOSSAE IN CAP. XXXVI. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Bridefero Rameliensi.

Quia sol annum cœli ambitum, id est, duodecim signa circuli zodiaci notissima, non in cccclxv. diebus, sed superadditis sex horis, adimplere cognoscitur. Si uis scire unde oritur bissextus, scito quia sol stat in unoquoq; signo triginta diebus et decem semis horis. Quapropter multiplicata duodecies triginta, fiunt cccclxx. Iterum quia stat decem horis, multiplicata duodecies decem, et fiunt cxxx. horæ. Hæc igitur diuide per uiginti quatuor. Viginti quatuor horæ faciunt unum diem. xl. et viii. duos. xcvi. quatuor. cxxx. quinq;. Ecce cccclxxv. dies. Iterum quia stat decem semis horis, multiplicata duodecies semis, et fiunt sex horæ. E quibus bissextus annuatim subcrescere solet. Primo igitur anno præparationis bissexti, prima hora noctis quæ diem xv. Cal. April. præcedit, intrat sol in arietem. Hæc igitur glossa iam superius plenter est scripta.

Bissextus ex quadrantis ratione per quadriennium conficitur, dum sol ad id signum ex quo egressus est, non in cccclxxv. diebus, sed quarta diei parte superaddita reuertitur. Verbi gratia, si nunc æquinoctialem cœli locum sol oriens intrauerit, in hunc annum sequente meridie, tertio uespere, quarto medio noctis, quinto rursus in exortu recurrens: necessario diem præmonet augendũ, ne si forte non addatur per cccclxxv. annos æquinoctium uernale, solstitiali die proneniat. Quem Aegyptij anno suo expleto, id est, quarto Calend. Septemb. Romani sexto Calend. Mart. unde et nomen accepit, interponunt. Breuiori autem et uulgari ratione, bissextum

bissextum retardatio generat solis, non ad eandem lineam per cccclxxv. dies plene redeuntis, quem si uerbi gratia in æquinoctio uernali, quod iuxta Aegyptios xii. Calendarum Aprilium die prouenit, surgentem a medio orientis diligenter annotaueris: hunc anno sequente die uidelicet eodem, aliquanto inferius oriri, et tertio, quarto, quintoq; anno eandem diminutionem in tantum augeri reperies, ut nisi diem ante superaddicias, undecimo Calend. April. æquinoctium facturus sol a medio surgat orientis, eandem scilicet tarditatem in cæteris quoq; seruaturus exortibus.

SCHOLIA IN CAP. XXXVI. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Sunt enim nonnulli qui facilitate computandi.] Non est difficilis computandi hic modus, fit enim sectione partium dodecamorij, præterea distributione minorum in singulos dies, quibus annus solaris constat, quot minutis uidelicet sol quotidie minus promoueat in signifero, quam integram partem tricesimã dodecamorij portionem, de qua et supra cõmeminimus. Sed hoc loco indicem subijcere libuit motũ solis ac lunæ, quantum scilicet singulis temporũ momentis in signifero spaciũ conficiat.

Table with 10 columns: Sol qualibet hora, Sol quolibet die, Sol quolibet anno, Sol anno et horis 6., Luna qualibet hora, Luna quolibet die, Luna diebus 27. et 8. horis, Sig., P., M.P., M.S., Ter., Quar., Quin., Sext., Sept.

In hac figura primus ordo ostendit quot signa sidus per id tempus in cœlo transcat; secundus partes tricesimas dodecamorij: tertius quot minuta prima: dicuntur autem minuta prima sexagesimæ partes uniuscuiusq; partis tricesimæ seu gradus: quartus minuta secunda: quintus minuta tertia. Progrediuntur enim Mathematici in infinitum hac sectione, quæ fit per minuti antegressi sexagesariam diuisionem.

Constat ex hoc indice, per computationem additionis aliquanto plus intercalari, quam uerus solis motus exigat: ob id contingit solstitium, et brumam et æquinoctia citius uenire (quod ad computationem mensum atinet) etate nostra, quam Ciceronis, aut Plinij: de qua re superius plura sunt dicta.

Quem Aegyptij anno suo solenniter expleto.] Tamest Aegyptij aliter intercalent quam Romani, eadem tamen utrobique ratio. Vterq; enim diem intercalarem ultimo mensi apponunt, quia adiectione crescere debent extreme magnitudinis partes. Romanis autem fuit primus Martius, antequam intercalabant. Sic Aegyptij circa autumnum exeunte anno.

Saltem horologij lineis in terris.] Horologium intelligendum est quale superius descripsit, uas scilicet horoscopi, quam scaphen Vitruuius uocat: in alijs namq; nescio, quo pacto id deprehendi possit.

DE MENSURA CREMENTI ET BISSEXTI, LIS. CAPVT XXXVII.

Sed & de mensura cremenit bissextilis ne tenostralateat sententia, dicimus quadrantem eius diei, id est, sex horas per annũ ad crescere, horam autem per duos menses, dimidium uero horæ per unum mensem, solis dico naturalem. Porro quartam partem horæ, id est, punctum per medium mensis, quia solẽ nouimus Zodiacũ circulũ, id est, duodecim signa horoscopi per cccclxxv. dies, & vi. horas ambire. Singula autem signa eiusdem Zodiaci per xxx. dies, & x. horas, ac semissem naturali cursu peragere: dimidium uero signi cuiusq; per xv. dies v. horas & quadrantem unius horæ percurrere. Nec omnino putamus eorum suscipiendam esse sententiam, qui quæsi nocti nihil tribuentes, tres tantum horas per annum bissexto ad crescere confirmant. Quod si ita esset, non ante annorum viii. circuitum dies, qui creuerat totus compleretur: diem namq; totum, id est, cum sua nocte xxxiiii. habere horas, etiã uulgus ignobile nouit. Qui dum totus per quadriennium non negetur impleri, qua ratione quarta pars eius per singulos 1111. annorum negatur impleri? Verum si quis nostram in hoc sperendam putat assertionem, legat beati Aurelij Augustini quartum de sancta trinitate libellum, ubi de senarij numeri, in quo mundus factus est, perfectione differens, etiam huius quadrantis mentionem facere, imo & eum certi mysterij gratia per omnipotentem conditoris sapientiam prouisum factumq; docere non omisit. Vnum em, inquit, & duo & tria, sex fiunt: qui numerus propterea perfectus dicitur, quia partibus suis comple

completur. Habet enim eas tres, sextam, tertiam & dimidiam, nec ulla pars alia, quæ dici possit quæ sit inuenitur in eo. Sexta ergo eius unum est, tertia duo, dimidia tria. Vna autem, & duo & tria consummât eundem senarium, cuius perfectionem nobis scriptura sancta commendat in eo maxime, quod Deus VI. diebus fecit opera sua, & sexto die factus est homo ad imaginem Dei, & sexta ætate generis humani, filius Dei uenit, & factus est filius hominis, ut nos reformaret ad imaginem Dei. Annus etiam unus, si XII. menses integri considerentur, quos tricenari dies complent, talem quippe mensem ueteres obseruauerunt, quæ circuitus lunaris ostendit, senario numero pollet. Quod enim ualent sex in primo ordine numerorū, qui constat ex unis ut perueniatur ad X. hoc ualent LX. in secundo ordine, qui constat ex denis, ut perueniatur ad centum. Sexagenarius ergo numerus dierum, sexta pars anni est. Et paulo post: Proinde, inquit, per senarium primi uersus multiplicatur, tanquā senarius secundum uersus, & fiunt sexies sexageni trecenti & sexaginta dies, qui sunt integri XII. menses. Sed quoniam sicut mensem circuitus lunæ ostendit horis, sic annus circuitu solis animaduersus est: restant autem V. dies, & quadrans diei, ut sol impleat cursum suum, annumque concludat: quatuor enim quadrantes faciunt unum diem, quem necesse est intercalare ex cursu quadriennio, quod bissextum uocant, ne temporum ordo turbetur. Etiam ipsos V. dies & quadrantem si consideremus senarius numerus in eis plurimum ualet: ut quadrans ille accipiatur pro die. Inde quia in ipsis quinq; diebus sexta pars mensis est, ipse autem quadrans VI. horas habet: totus enim dies, id est, cum sua nocte XXXIIII. horæ sunt, quarum pars quarta, qui est quadrans diei, VI. horæ inueniuntur. Ita in anni cursu senarius numerus plurimum ualet. Hæc de tanti authoris excerpte dixi libuit, ut de natura bissexti meæ pusillitatis sensum relegens, non solum hunc per senas horas annuatim crescere, sed & multiplicem eiusdem senarij numeri perfectionem, qua & annus ipse constat ex ore doctissimi Tractatoris intelligas.

GLOSSAE IN CAP. XXXVII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferro Rameliensi.

Senario numeropollet, &c.] Sex enim particuli sunt. Primus ordo numerorum est, ab uno usque ad decem: secundus, a decem usque ad centum: tertius, a centum usque ad mille: quartus, a mille usque ad decem milia: quintus, a decem milibus, usque ad centum milia: sextus, a centum milibus, usque ad nongenta milia. Hoc ualent sexaginta in secundo ordine. Sicuti senarius numerus continetur in sex, in primo ordine numerorum, sic & senarius numerus continetur in sexaginta, in secundo ordine. Sexies enim unus, sex, sexies decem, sexaginta.

QVARE SEXTO CALENDAS MARTIAS INTERCALATVR. CAPVT XXXVIII.

OB hoc autem bissexti diem in mense Februario placuit intercalare Romanis, quia hic breuior cæteris, & extremus anni mensis erat. Verum ideo nondum expleto eo, quemadmodum Aegyptij & Græci decurso totius anni sui curriculo facere uolebant, ne omnino discissa lege sua ueteri, initium Martij mensis à Februario sine se iungerent. Ideo non ante sextum Calendarum Martiarum diem, quia Deum Terminum colentes, Terminalia sacra, quæ uicissim tertio mensis eiusdem die semel instituerant, in alium diem mutare prorsus non audebant: sed ipsi rite celebratis, sic tandem necessarios aliquandiu per plures, crescente autem per ætates seculi peritria, unum quadrantis interponebant diem. Heu miseri desipientes, qui nescientes eum, cuius regni non erit finis, qui dixit: Ego sum principium, quod & loquor uobis, Terminum diuino cultu honorandum, & ei sacra ac sacrificia credebant agenda. Sed multo miserius dementes, qui habentes promissionem regni coelestis, his potius, quæ termino sunt obnoxia adherere perituri, quam ad æterna uolunt properare, sine fine uicturi.

QVOD ET LVNA QVADRANTEM HABEAT. CAPVT XXXIX.

INter hæc autem meminisse debet calculator, ut lunam mensis Februarij cæteris annis XXX. dierum, anno autem bissextili computet XXX. siue illam ante intercalatum quadrantem, seu postmodum terminari contingat. Cuius adiectione diei efficitur, lunarem tunc annum, si communis sit, CCLV. si embolismus, CCLXXXV. diebus compleri. Palam namque apparet quadrantem, de quo sermo est, non ad solis tantummodo, sed ad lunæ cursum æque pertinere: quia si lunæ quoque quadrantem accommodare negaueris, sed bissextili anno eiusdem quantitatis mensem lunarem Februario, cuius & antea solebas aptaueris, sit profecto ut & quarta decima luna paschalis eiusdem anni, pridie quam debuerat adueniat. Ideoque paschalis ratio uacillet, & totius mox anni cursus titubet, statusque ille semper inuolabilis circuli decennouenalis magis magisque turbatus euertatur. Quare oportet, ut sicut distante quadrantis ratione, quarto anno, quem bissextilem dicimus in una eademque sexta Calendarum Martiarum linea, uerbi gratia, tertiam quartamque solemus

solemus ponere feriam, ita etiam tunc ibidem lunam, uerbi gratia, tertiam simul ac quartam computare meminerimus. Hac semper industria peruigiles, ut cum lunam mensis Februarij tunc uno die plus quam solebat habere fecerimus, in diebus tamen Calendarum Martiarum excepto solum undecimo circuli decennouenalis anno, ipsam quam & ante consueuerat luna seruet ætatem. Nam & ideo maxime lunæ quadrantem dandum monemus, ne maior solito in Calendas Martias existendo, ratum paschalis obseruantia cursum recto à tramite desleat. Quibus autem quæ sit ue temporum particulis idem lunæ quadrans ad crescat, maiore quasi indiget: namque cum ipso quadrante etiam crebra embolismorum interruptio, & saltus quoque ratio, ne tota discursus lunaris mensura ad purum dinosci queat, oblitit.

GLOSSAE IN CAP. XXXIX. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferro Rameliensi.

Quare oportet, ut sicut distante quadrantis ratione quarto anno, quem bissextilem dicimus, in una eademque sexta Calendarum Martiarum linea. Verbi gratia, tertiam quartamque solemus ponere feriam, ita etiam tunc ibidem lunam: uerbi gratia, tertiam simul ac quartam computare meminerimus: hac semper industria peruigiles, ut cum lunam mensis Februarij, tunc uno die plus quam solebat, habere fecerimus: in diebus tamen Calendarum Martiarum, excepto solum undecimo circuli decennouenalis anno, ipsam quam & ante consueuerat luna seruet ætatem. Quisquis istud argumentum legerit, & forte illam falsidicam glossam inuenierit, quæ uanam ætatem lunæ bis in una luna, scilicet in sexto Calend. Mart. hodie, & similiter in sexto Calend. Mart. crastina die: id est, primam hodie, & primam crastina die (turbato ordine computare docet) caueat ut nequaquam illam credat, sed recto atque ordinato tramite eam pronunciet, uidelicet hodie primam, cras secundam, uel si hodie secundam, crastino tertiam: aut si hodie tertiam, mane quædam quartam. Sic & de cæteris ætatibus suis à primâ usque ad trigessimam intelligendum est, quia aliter Februarius bissextili anno tricesimam lunam habere non potest, & aliter decima quarta luna in termino paschali non erit: sed potius quod nefas est dicere, quintadecima.

DE SALTU LVNAE. CAPVT XL.

DE quo tamen saltu uerisimile apparet, quod eum citior quam uulgo putatur lunaris incensio loci & hora procreet. Nam quomodo fieri posset, ut per annos denos & nouenos unum necesse esset solito dierum lunæ numero auferri, si non hoc uelocitas aliqua lunaris gyri paulatim toto circuli decennouenalis tempore procuraret? Quomodo econtra tarditate cursus solaris agi probatum est, ut unus per quadriennium eius cursui dies augeatur. Huius autem uelocitatis, & ut ita dicam, anticipationis, tamen si ordo non facile patet, mensura nequaquam latet. Constat enim quia diminutio illa, atque ablatio diei unius, quæ quoquo modo agitur, per denos & nouenos annos tota cõficitur, hora per annos singulos, & uno puncto, & nonadecima parte unius puncti augetur. Dies namque XXXIIII. habet horas, è quibus cum XXX. totidem annis circuli decennouenalis distribueris, remanent V. has per IIII. multiplica, quia uidelicet hora quatuor punctis constat, sunt XX. da singulos annis singulis, & remanet unus: hunc diuide per XXI. & uidebis quod ad saltum lunæ complendum, ut diximus, annuatim, hora & punctus, & nonadecima pars puncti unius ad crescit. Non ergo unis isdemque uel articulis temporum, uel cæli climatibus lunæ celebratur accensio, sed semper aliquanto citius quam præcedenti mense prouenerat, ut sit unde unus anno nonodecimo transiliatur dies. Diuersis autem locis circuli decennouenalis, diuersi quoque calculatores hunc eundem lunæ saltum interponendum, id est, mensem lunarem, qui cæteris annis tricenos dies habere consueuerat, unde triginta dierum esse faciendum putauerunt: & ratio quidem naturalis in promptu est, cuncta huiusmodi crementa, uel detrimenta solis & lunæ in partibus æquinoctiorum, ubi primo creata sunt, initium finemque sortiri: solis quidem in uerni, lunæ uero in autumnalis loco æquinoctij. Denique Anatholius, qui uerissime in æquinoctio uerno initium mensium, & caput circuli totius, terminumque decernit, non ipse hanc in capite uel fine sui circuli decennouenalis, sed decimo quarto eius anno, qui est ultimus ogdoadis, mutationem lunæ posuit, faciens illam ascendere in æquinoctio de octaua in uicesimam. At contra Victorius tertio ad finem ogdoadis anno, hanc interserendam censuit lunam Calendarum Ianuariarum, de quarta in sextam decimam conuertens. Porro Aegyptij, in quorum sententiam catholica nunc consentit ecclesia, eandem mutationem primo anno circuli decennouenalis adfigunt, facientes epactas lunæ annuas, quarum locus est in XI. Calendas Aprilis, de octaua decima in nullam facere saltum. Ideoque annum eundem, si non bissextus adsit, diebus trecentis quinquaginta tribus consummantes. Quod etiam Dionysius in epistola tangere uidetur, cum ait: A decima quinta luna paschalis festi, anni, uerbi gratia, præcedentis, usque ad decimam quartam sequentis, si communis annus est CCLIII. dies habebit: si embolismus, CCLXXXIII. Quod si unus dies plus minusue contigerit, euident error est: excepto uidelicet anno primo saepe dicti decennouenalis cycli, quem à decima quarta luna paschæ ultimam, id est, nonidecimi anni usque ad quartam decimam lunam eiusdem primi numerare curamus. Propter quod idem ultimus Epactas, id est, adiectiones lunares XV. tunc retinens, primo anno non XI. ut in cæteris annis fieri solet, sed XII. dies accommodat. Et quia XXX. dierum sine uoluntur, nulla epacta in principio ipsius cycli ponuntur. Secundus autem annus epactas XI. suscipit. Et ideo sicut diximus, à quinta decima luna paschæ

primi cycli usque ad finem eius in communibus & embolisimis annis praefixos dies nos inuenire non dubium est. Huiusmodi ergo cogit diuersitas, sex solum primos circuli decennouenalis annos aequali nobiscum aetate lunam putare Victorium. Nam deinceps inserta mutatione saltus, una semper die maiorem nobis eam usque dum etiam nos finito eam circulo roto inferimus habere non cessat: qui profecto saltus non alibi aptius quam XXI. Calendarum Aprilium die uidetur anno reddendus, propter originem uidelicet quam praefati sumus conditionis siderum, ut luna mensis Martij, quae eo fit die uicesima nona, de hinc uertatur in nonam. Sed sunt qui hoc nobis in luna Nouembris mensis agenda magis autument: quatenus huiusmodi impedimentis cum praecedentis anni sine absolutis, nouum de caetero annum libero possint computo ingredi, iuxta exemplum uidelicet Aegyptiorum, qui hoc in penultimo anni sui mense, qui est noster Iulius facere perhibentur. Sed siue hic, siue illic, siue alibi feceris, necesse est ibidem nisi fallor tres pariter menses undetricenorum computare dierum.

GLOSSAE IN CAPVT. XL. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brediferto Ramesiensi.

Saltum lunae, locus & hora citior incensionis eius per nouendecim annos efficit. Quamuis enim quidam singulas lunas uiginti nouem semis diebus computantes, incensiones earum medio diei & medio noctis semper alternent: non in hoc tamen ueritatem naturae, sed calculandi facilitatem inquirunt. Nam si naturam quaeratis, luna primi mensis quae nunc meridie, & secundi quae in medio noctis accenditur, anno futuro, hora & decem momentis, & dimidio momenti, & nonadecima parte dimidij momenti, ante medium diu uel noctis illustratur. Haec tamen distinctio, non ad certum embolisimi uel communis anni terminum, sed ad aequam diuisionem nouendecim tendit annorum. Sicq; enim per nouendecim annos paulatim lunaris accensio sese praecipuando unius diei spacium amittens, ultimum decennouenalis cycli annum CCCLXXIII. diebus facit computari. Quod si facere negligas, per XV. decennouenales cyclus XV. tibi luna, ubi prima putatur occurret.

Saltum lunae, sicut unus dies propter retardationem solis interponitur: ita unus dies propter uelocitatem lunae praetermittitur, quem saltum lunae calculatores uocant. Incensionis eius, scilicet lunae. Singulas lunas, id est, unamquamq; lunam XXIX. semis, id est, duodecim horis. Computantes, scilicet illi, incensiones earum, scilicet lunarum. Computatores dicunt, uel media die, uel media nocte, semper accendi lunam, non obseruantes in hoc ueritatem naturae. Nam licet aliquando hoc fiat, non tamen semper media nocte uel media die accenditur. Si naturam, scilicet incensionis lunae quaeratis, luna in circulo lunari primi mensis post saltum, id est Augusti, quae nunc meridie accenditur. Secundi mensis post saltum, id est Septemb. luna, quae nunc medio noctis accenditur, anno futuro, id est, secundo uel sequente, hora una & decem momentis, quod est unus punctus, & decimanona parte unius puncti ante medium diei uel noctis illustratur, scilicet, sic omni anno citius ac citius. Distinctio, id est, diuisio communis anni terminum, scilicet pertinet, nouendecim tendit annorum, scilicet solarium, non communium uel embolisimorum.

ITEM VNDE SVpra.

Primo sciendum est, quod in toto decennouenali circulo unus dies saltus lunae accrescat, deinde quaerendum est, quomodo paulatim per singulas lunationes augetur ad integrum diem perueniat. Nam in decem & nouem annis CCXXXV. lunationes sunt cum embolisimis. Et ideo necesse est, ut praefatum diem in tot diuidas partes, quot in decennouenali cyclo sunt lunationes. Hoc autem nullo compendiosius agere potes modo, quam si horas dici uiginti quatuor diuidas per minuta. Vna hora decem minuta recipit. Multiplica ergo decem minuta uicies & quater, & habebis CCXL. minuta. Ex his CCXL. minutis, da supradictis CCXXXV. lunationibus totidem minuta, scilicet unicuique lunationi minutum, & erunt quinque minuta residua. Quae uero quinque minuta faciunt medietatem unius horae, id est, uiginti momenta, partem unumquodq; momentum per duodecim uncias, & inuenies CCXL. uncias. Unciae namque duodecim uncias multiplicatae, praefatum complent numerum, & remanent adhuc de praedictis CCXL. uncias, quinque. has quinque iterum diuide per atomos ducentos triginta quinque. Tot enim sunt lunationes circuli decennouenalis, sicut supra annotauimus, & inuenies quod in unaquaque lunatione iam dicti circuli, crescit saltus lunae minutum, & unciam unius momenti, & atomum. Praecipuando, praeueniendo & praecedendo. Amittens, perdens. Ultimum decennouenalis cycli annum CCCLXXIII. diebus facit computari, scilicet quartus, ratione saltus absumitur. Quod si facere negligas, id est, si saltum non feceris per quindecim decennouenales cyclus, id est, CCLXXV. annos, cum debeas lunam computare primam, occurret XV.

ITEM VNDE SVpra.

Si quis calculator subtilius de saltu lunae inuestigare uoluerit, scire debet quod in uiginti & septem diebus, & octo horis luna zodiacum circum perliustrat: sed ut ad incensionem eius usque perueniat, necesse est duos dies & quatuor horas addi, hoc est ut dies uiginti & nouem, & duodecim horas habeat. Sed antequam perficiat duodecimam horam, perdit ex ea quatuor momenta, unciam unam, & quingentesimam sexagesimam quartam partem momenti. siquidem momentum quingentis & sexaginta quatuor atomis constat. Idcirco si hoc nosse desideras, collige per unumquemque mensem lunarem, id est, de incensione ad incensionem, momenta quatuor, & duodecimam partem momenti, & atomum unum: quae anticipant incensionem lunae, & inuenies in decem & nouem annis uiginti quatuor horas, id est, diem integrum, in quo saltus lunae perficitur. Collige supradictos menses per decem & nouem annos, ex quibus duodecim sunt communes, quorum unusquisque habet menses duodecim, & dies CCCLIII, & septem sunt embolisimi, qui habent menses tredecim, dies uero CCCLXXIII. Quapropter multiplicata momenta quatuor integra duodecies, id est per duodecim menses in anno communi, sunt momenta quadraginta & octo. Item quadraginta & octo duodecies secundum numerum communium annorum multiplicata, sunt DLXXVI. Similiter per tredecim lunares embolisimi anni menses, id est tredecies milia

cies multiplicata quatuor momenta, & sunt quinquaginta duo. Item quinquaginta duo septies, hoc est per septem embolisimares annos multiplicata, & CCCLXIII. momenta. Quae cum DLXXVI. supradictis iuncta simul, sunt DCCXL. Quae diuisa per quadragenarium, quia hora quadraginta momentis constat, uiginti tres reddunt quadragenarios, id est horas uiginti tres, & insuper per unum uicenarium, qui est medietas uiginti quatuor, hoc momenta uiginti. Sicq; ex solis integris momentis, per decem & nouem annos, horae XXIII. & semis uicesime quarta conficiuntur. Restat ut medietas horae uicesime quarta, quae remansit, ex partibus momentorum atq; atomorum suppleatur. Sciendum ergo est, quod in decem & nouem annis inter communes & embolisimos, menses CCXXV. continentur lunares. Quot menses, tot duodecimas partes momenti, tot deniq; atomos sumere necesse est. Quae partes per duodenarium diuisae, decies nouies duodenos, id est CCXXVIII. reddunt, quae sunt momenta decem & nouem: quia in anni circulo, qui CCCLIII. constat diebus, per has partes integrum momentum efficitur: & restant adhuc partes septem de CCXXV. mensibus, quae propter illos septem embolisimos accidunt annos. Habes itaq; momenta decem & nouem integra ad uiginti tres horas, ex partibus momentorum collecta per decem & nouem annos. Haec iunge ad superiora uiginti, & habebis triginta nouem momenta, & adhuc deest unum momentum. Sume igitur illas septem duodecimas partes, quas superesse praediximus, & de sex partibus fac dimidium momentum, & remanent septem. Sume ergo atomos decem & nouem annorum per singulos menses, id est, CCXXV. & diuide per quadraginta septem, quae est duodecima pars momenti, & inuenies quingies quadraginta septem. Hos iunge ad septimam partem supradictam, quae remanserat, fac dimidium momentum. Cui alterum dimidium supra inuentum adde, & habes integrum momentum, quod habet atomos DLXIII. Quod momentum ad supradicta triginta nouem momenta conueniens, habebis quadraginta momenta, quae faciunt horam integram tibi. Hanc horam ad supradictas uiginti & tres horas adiunge, & habebis integrum diem uiginti quatuor horarum.

ITEM VNDE SVpra.

Si uis scire quomodo dies lunae, quae dicitur saltus, praeparatur & crescit per decem & nouem annos, & quantum de hoc augmento crescit in unaquaque lunatione: hoc est, in unoquoque lunari mense, per CCXXV. (tot enim menses lunares sunt in cyclo decem nouenali) multiplica ducenta triginta quinque, quater, siue quatuor ducentes trigestes quingies, quia quatuor momenta in unoquoque mense cresunt, propterea omnes menses ducentos triginta quinque multiplicatur quater, qui faciunt noningenta quadraginta momenta. Hic autem totus numerus per quadraginta septem partitus fuerit, reddit uiginti tres quadragenos, & uiginti momenta: hoc est, uiginti tres horas & dimidiam. Illa autem altera dimidia hora, quae deesse uidetur, si scire uolueris quomodo colligitur, & quomodo crescit, sine dubio ita intelligitur. Non solum enim quatuor momenta in unoquoque mense de hoc augmento lunari cresunt, uerum etiam duodecima pars momenti insuper & atomus, id est, quingentesima sexagesima quarta pars momenti crescit in omni mense lunari, & sic in duodecim mensibus unum momentum colligitur. Interim illos atomos dimitte, de quibus postea dicemus: & ita per decem & nouem annos quasi fuissent omnes communes septem embolisimi interim deferentes, cresunt decem & nouem momenta. Vnum autem momentum, quod deesse cernitur, colligitur ex septem mensibus embolisimis, & atomo uniuscuiusque mensis. Ex sex enim mensibus embolisimis, dimidium momentum colligitur, in quo sunt atomi ducenti octuaginta duo, & aliud dimidium momentum colligitur ex uno mense embolisimi, hoc est duodecima pars momenti, in qua parte sunt atomi quadraginta septem. Collige ergo atomum uniuscuiusque mensis, qui sunt ducenta triginta quinque, mitte simul cum quadraginta septem, sunt ducenta octuaginta duo: hoc est, aliud dimidium momentum. Mitte simul CC. & CC. sunt CCC. Item octuaginta & octuaginta, centum sexaginta. Duo & duo, quatuor: & ita simul DLXIII. atomi, hoc est unum momentum. Quod super decem & nouem additum, uiginti momenta efficit, hoc est altera dimidia hora. Mitte super uiginti tres horas & dimidiam, sunt uiginti quatuor, hoc est, unus dies naturalis, qui dicitur saltus lunae.

RECAPITVLATIO HVIVS ARGVMENTI.

Nam quomodo fieri posset, ut per annos denos & nouenos unum necesse esset solito dierum lunari numero auferrit, si non hoc ue locitas aliqua lunaris gyri paulatim toto circulo decennouenalis tempore procuraret? Aufertur enim luna una dies per nouem & decem annos, quia in fine decennouenalis cycli, II. Calend. August. ubi debuisset trigesima esse, fit prima. hoc igitur secundum Aegyptios, quorum sententiam in hac ratione nos sequimur. Similiter secundum quosdam septimo Calend. Decemb. ubi debuisset esse trigesima, fit prima: & ubi prima, fit secunda: & ubi secunda, fit tertia: & reliqua usque ad finem anni.

Deniq; Anatholius qui uerissimo in aequinoctio uerno initium mensium, & caput circuli totius terminumq; decernit. Anatholius autem non eo ordine facit cyclum suum quo nos, nam ubi apud nos est octauus annus, scilicet odo. as, apud illum est decimus quartus annus cycli sui. Ergo luna quae fuit anno praeterito, id est anno decimotertio, octaua, non adijcit XI. sed XII. ut fit saltus: & fit sequenti anno, id est decimoquarto, in aequinoctio uicesima: apud illum enim octauo Calend. April. aequinoctium est. Est ergo inter nos & illum una luna semper, quoniam ille a meridie ad meridiem computat lunam. Itaq; septimo anno cycli nostri est luna undecimo Calend. April. sexta: decimo Calend. septima: nono Calend. octaua: octauo Calend. nona, quam ille octauam facit: adijcensq; illi duodecim sequenti anno, hoc est odo. adis, est uicesima. Et ideo dixit, De octaua in uicesimam, dum apud nos est de nona in uicesimam, qui non adhuc fecimus saltum. At contra Victorius tertio ante finem odo. adis anno, hanc interferendam censuit lunam Calend. Ianuar. de quarta in decimam sextam conuertens. Contra, scilicet sententiam Anatholij. Altero, scilicet anno. Calend. Ianuar. de quarta in decimam sextam conuertens, scilicet dum nos de quarta in quintam conuertimus lunam Calend. Ian. qui in fine decennouenalis facturi sumus saltum, & ideo minorem aetatem lunae habemus, ille enim de quarta in decimam sextam conuertit, ut quae fuerat quarta, in quinto anno in Calend. Ian. sequenti, id est septimo anno in isdem Calend. quae debuerat computari decima quinta, propter saltum computabitur decima sexta. Et ideo dixit, De quarta in decimam sextam, dum apud nos est de quarta in decimam quintam, qui non fecimus adhuc saltum. Porro Aegyptij, in quorum sententia catholica nunc consentit ecclesia, eandem mutationem primo anno circuli decennouenalis affigunt, facientes epactas lunae annuas, quarum locus est in undecimo Calend. April. de decima octaua in nullam facere saltum, Ecclesia graecum est, quod in latinum uertitur conuocatio, pro

propter quod omnes ad se uocet. Catholica, uniuersalis siue generalis interpretatur. Non enim sicut conuenticula hereticorum in aliquibus regionibus paribus coarctatur, sed per totum terrarum orbem dilatata diffunditur: pro peregrinatione autem presenti ecclesie Syon dicitur, eo quod ab huius peregrinationis longitudine posita, promissionem rerum caelestium speculetur, & idcirco Syon, id est, speculationem accipit: pro futura uero patrie pace Hierusalem uocatur, quia Hierusalem pacis uisio interpretatur. Item, De decima octaua in nullam facere saltum. In nullam, id est, trigessimam. In fine enim decennouenalis cycli fit luna in Calend. Mart. per argumentum XCVII. computa illam, & inuenies in ipso anno in undecimo Calend. April. lunam decimam octauam: adde ad XCVII. non undecim sicut in ceteris annis, sed duodecim propter saltum, & inuenies in primo decennouenalis circuli anno in undecimo Calend. April. lunam tricesimam. Et hoc est quod dicit, De XCVIII. in nullam, id est, in tricesimam. Annus lunaris est minor solari in undecim diebus, & ideo ut annus lunaris conueniat ad solarem, epactæ sequentis anni supra epactas antecedentis anni in duodecim diebus. Et propterea ascendunt in ipso anno de decem & octo, in nullam, scilicet epactam, id est, in triginta, duodecim ad dies. Semper enim quando saltus est, adduntur duodecim etates lune, in alijs uero annis undecim. Qui saltus naturaliter in ultimo anno decennouenalis circuli ponitur, & ideo Anatholius & Victorius non in congruo loco ponunt saltum, dum in alijs annis eum ponunt, ideoque annum eundem, si non bissextus asit, diebus CCLIII consummantes, Subaudi, si uero bissextus ipso anno fuerit, tunc recipit ipsam lunam causa bissexti, quam perdidit causa saltus: quia in bissextili anno una etas lune crescit, scilicet in mense Februarii, & habet ipse annus dies CCLV. Et in ipso anno ubi saltus fit, una etas lune decrescit, & habet ipse annus trecentos octuaginta tres dies: quartus uero ratione saltus absumitur. Qui profecto saltus non alibi aptius quam duodecimo Calendarum Aprilium die, uidetur anno reddendus, scilicet in illa natura: tamen non ponitur ibi saltus, propter terminum paschalem. Quem a decima quarta luna pasche ultimi, id est, decem & nouem anni, usque ad decimam quartam eiusdem primi numerare curamus. ideo Dionysius prædictum annum a decima quarta luna, & non a decima quinta inchoat, ne propter saltum lune unus eidem anno dies deesse uideatur. Sed tamen talis compositio, id est, ut unus dies pro duobus computetur, nil prodest: quia nullo modo CCLIII, sed reuera CCLII, constat diebus. Non enim mouere hoc quempiam debet, quod dominus Beda saltum lune duodecimo Calendarum Aprilium die aptum esse dicit: quia ipse quoque statim subiungit, siue hic, scilicet duodecimo Calend. April. siue illic, scilicet in luna Nouembri, siue alibi, scilicet tertio Calend. August. sicut Aegyptij fecerit, & c. iuxta exemplum uidelicet Aegyptiorum, qui hoc in penultimo anni sui mense, qui est noster Iulius, facere perhibentur. Aegyptij enim in suo penultimo mense, id est in Iulio, dum a Septembri annum incipiunt, ponunt saltum sicut quidam in penultimo faciunt nostro, id est in Nouembri. & ideo in decimonono anno, quando saltum faciunt, non ascendit luna Iulij trigesima: una luna uidelicet causa saltus amissa, sed uigesima nona: & ob id luna Calendarum Augustarum tertia redditur, quæ iuxta argumentum secunda computatur. Tertio Calend. August. apud Aegyptios saltus ponitur, id est, prima luna loco tricesimæ: inde uenit tertia luna in Calend. August. ipso anno, illi autem qui saltum ponunt in septimo Calend. Decemb. id est primam lunam loco tricesimæ, computant septimam lunam in Calend. Decemb. ipso anno. Et ab Augusto usque ad Decembrem discordant cum Aegyptijs, qui calculatorum tenent palmam, eo quod simul tertio Calend. August. non faciunt saltum, post hæc autem ad unam concordiam. Sed tamen rectius Aegyptij, quam illi terminant saltum, quia illi in Calend. Septemb. & Octob. necnon & Nouemb. discordant cum epactis: Aegyptij uero in unis tantum, id est, in Calend. August. ut supra dictum est.

SCHOLIA IN CAPVT XL. BEDAE PRESBYTERI,
De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Luna saltus hæc ratio est, quod plus temporis per embolismos intercalatur in lunaribus temporibus, quam ipsa requirit: uelocior enim est paulò, quam computatur. Exiguam namque id quo citius ad solem redit, propter minutam sectionem non potest facile animaduerti: quæ temporis superfluitas tollitur anno decimonono, à prima detractione. Eodem modo, ut supra docuimus, plus intercalari in annis bissextilibus, quam omnino sol requirit: unde fit ut bruma nostra etate ante idus Decembres proueniat, quæ ferebat Ciceronis temporibus iuxta Calendarum Ianuarij: sed hic temporis redundancia, saltu non tollitur propter tarditatem.

QVARE LVNA ALIQUOTIES MAIOR QVAM
COMPUTATUR, APPAREAT.
CAPVT XLI.

Notandum sanè, quod huius ratio saltus lunaris, longa sui facit exundantia clementi lunam aliquoties maiorem quam putatur uideri, adeo ut etiam die tricesima uesperascente illa non gracilem in cælo apparere cõtingat, & quãto circuli decennouenalis terminus amplius instat, tãto hoc crebrius patiaturs causa existente perspicua, quod saltus ille, de quo loquimur iam maxima tunc sit ex parte perfectus. Sed in naturalis assertione ueritatis, quæ & Niceno Concilio probata firmatur, hæc est specialiter regula tenenda, ut lunæ ætatem non iuxta quosdam à meridia, na uel dimidia post meridiem, sed à uesperina potius hora mutare nouerimus: quia nimirum luna quæ uespere primum mundo exorta est, uesperinis ex eo semper horis necesse est aliam aliamque sumat ætatem, singulas quasque uicenis & quaternis explicans horis, sicut è contrario sol qui mane primo ortus est, teste Genesis scriptura, à mane usque ad mane diem compleuit unum. Quid enim rationis est, lunæ mutationem meridianis computari ab horis, cum nec imposta tunc in cælo, nec sit regressa super terram, sed nec ulla legis solennia meridianis uel pomeridianis, sed omnia uesperinis incipient simul & consummentur in horis? Nisi forte quia Adam peccans ad auram post meridiem increpatus à Domino, & de paradisi gaudijs est pulsus, ad remunerationem cælestis uitæ, quam seculi huius ærûna mutauimus, mutatio lunaris, quæ clementis decrementisque perennibus labores nostros imitatur, in ea specialiter qua exulare cepimus debuit hora notari: ut ex ipsa lunaris hora mutationis quotidie uersiculi illius admoneremur; quia stultus ut luna

mutatur;

mutatur: nam sapiens cum sole permanebit, suspiraremusque ad illam ardentius uitam pacæ æternæ beatissimam, quando erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis septemplex sicut lux VII. dierum. Verum quia sicut scriptum est, à luna signum diei festi, & quo modo prima lunæ lux à uespere mundum irradiauit, ita omnis dies festus in lege à uespere initiari, in uesperam perfici debere præcipitur, congruentius ætas lunaris à uesperina hora quam aliunde noua computabitur: eandemque ætatem quam uespere inchoat, sequentem usque seruabit ad uesperam. Et siquidem eam paulo ante uesperam accendi à sole contigerit, mox sole occidente primam computari & esse necesse est: quia uidelicet illam temporis horam, qua primum terris fulgere cepit, adiit. Sin autem post occubitum solis accendatur, non tamen primam priusquam uespera uiderit, sed tricesimam potius oportet æstimare. Etiam si XXIII. horas post occasum solis accensa suppleuerit, illam tamen quam occidente sole habuerat, ne primæ conditionis ordo turbetur, usque ad alium eius occasum retinere debet ætatem. Nec mirum lunam cum tot horas noua transegerit manifestam in cælo monstrari, cum aliquoties etiam sexta uel septima post accensionem appareat hora. Sæpe namque euenit, maxime posita ea in Ariete, una eademque die illa mane simul & uespere cerni, motu uidelicet ac ascensionis circa meridiem facto. Quod si qui grauius huic insistenti quæstioni, dixerit se nouam lunam eo anno quo saltus inserendus est, hoc est, ultimo circuli decennouenalis bido priusquam prima caneretur multis cum testibus uidisse, id est, quarto Nonarum Aprilium die, cum eiusdem anni XXXIII. luna paschalis in circulo memorato XV. Calendarum Maiarum sit adnotata, ideoque non nisi pridie Nonas Aprilese esse prima ualeat, rationemque à nobis huius causæ exegerit, hic nostra pusillitas, ne sui fragilitate deficiat, ad paternam, imo diuinam auctoritatis auxilium cõcurrat. Paternæ etenim auctoritatis subsidio fulcimur, dum Nicænæ Synodi scita sciamur, quæ quartasdecimas festi paschalis lunas tam firma stabilitate præfixit, ut decennouenalis earum circuitus nusquam uacillare, nunquam fallere possit. In quo uidelicet circuitu, lunam paschalem anni de quo agitur II. Nonas Aprilis fieri primam nulli calculantium in dubio est. Ideoque hanc aliter definire nulli fidelium fas est. Quid enim? nunquid credendum est quia illam quam nos IIII. Nonas Aprilis nouam uidimus lunam, nemo uiderit de illis CCCXXVIII. Pontificibus qui in Nicæno Concilio residebant? Nemo de minorum cœtu graduum, qui illorum consilijs aderant & statutis? Et non potius intelligendum, quia cum lunam anni illius paschalem à pridie Nonas Aprilis incipere signabant, aliud maius periculum per hoc declinauerint, ne uide licet si aliter decernerent, indissolubilis ille communium annorum & embolismorum status solueretur, quem inuolabiliter obseruandum diuinæ legis auctoritate Hebræis tradentibus agnouerant. Sed & specialibus diuinæ auctoritatis indicijs obseruatiam lunarem quam tenemus defendimus. Legimus namque scribente B. Cyrillo Alexandriæ Episcopo, quia Bachomius monachus insignis factis apostolicæ gratiæ, fundatorque Aegypti cœnobiolorum ediderit ad monasteria quæ regebat literas, quas angelo dictante perceperat, ut non errorem incurrerent in solennitatis paschalis ratione, scirentque lunam primi mensis in anno communi & embolismo. Legimus eodem referente Cyrillo, quia si non scripsisset Synodus Nicæna cyclum lunarem primi mensis, sufficeret cyclus lapidis Silenitis in Perlide ad exemplum rationis paschalis, cuius candor interior cum luna primi mensis crescit & decrescit. Legimus item scribente sancto Paschasino Lylibæo Antistite ad beatissimum Papam Leonem, quia tempore Zosimi Papæ cum esset ultimus circuli decennouenalis annus, & declinarent quidam decimo Calendarum Maiarum die Pascha tenere, celebrantes octauo die Calendarum Aprilium, id est, pro embolismo communem tenentes annum, quæ esset paschalis obseruatia ueritas multiplici miraculo supernæ uirtutis claruerit. Quædam, inquit, uilissima possessio Melthinas appellatur, in montibus arduis ac syluis densissimis constituta, illic per parua atque uili opere constructa ecclesia est, in cuius baptisterio nocte sacrosancta paschali, baptizandi hora, cum nullus canalis, nulla sit fistula, nec aqua omnino uicina, fons ex se se repletur, paucisque qui fuerint consecratis, cum deductorium nullum habeat, ut uenerat aqua, se sese discedit. Tunc ergo sub sanctæ memoriæ Papa Zosimo usque ad lucem aqua non ueniens, non consecrati qui baptizandi fuerant recesserunt. Illa uero nocte que lucebat in diem Dominicam decimo die Calendarum Maiarum, fons sacer hora competenti repletus est, euidenti ergo miraculo claruit, occidentalium partium fuisse errorem. Liqueat itaque quia uetus hæc de hac ætate lunari quæstio est, etiam olim beati Papæ Leonis industria diligenter exquisita, ipsa est quæ longam inter orientis & occidentis ecclesias grauemque controuersiam fecit. Hæc & Hilarium papam post tot Nicæni concilij tempora nouum cyclum petere, & Victorium Paschalem nouum condere persuasit. In huius certamine præfatus papa Leo, adnitente Prospero utroque doctissimo ac disertissimo uincere sedulus, instans tandem unanimitate eorum, qui Nicænæ synodi decretis inuincibiliter adhærebant, laudabiliter uinci gaudebat. Unde mihi meisque in eadem quæstione nil melius agendum, nil dicendum reperio, quam quod illum fecisse comperio, qui nobis intantum scientia, merito, auctoritate præcellit, certam uidelicet patrum reuerentissimorum sententiam in eis quæ nobis dubia sunt & incerta sectari. Neque enim putandum est, nos uel acutius antiquis diuersitatem lunaris discursus deprehendere, uel salubrius posse dinoscere, quæ in eadem diuersitate potissimum sit uia sequenda.

Bedæ tom.

n 3

GLOS

GLOSSAE IN CAPVT XLII. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: auctore Bridefero Ramensi.

Quid enim rationis est lunæ mutationem meridianis computare ab horis, cum nec imposita tunc in caelo, nec sit egressa super terram. Sed nec ulla legis solennia meridianis uel post meridianis, sed omnia uesperinis incipiunt, simul et consummentur in horis: nisi forte quia Adam peccans, ad auram post meridiem increpatus à Domino, et de paradiso est gaudijs pulsus: qua exulare cepimus, debuit hora notari: ut dum dicimus lunæ initium in meridie, quæ defectiuam habet naturam, recolamus et nos eadem hora de paradiso expulsos, et defectum inchoasse. Gregorius. Neq; enim Adam post culpam in diuinitatis substantia uidere Dominum potuit, sed increpationis uerba per angelum audiuit. De quo scriptum est: Cum audisset uocem Domini deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se inter ligna paradisi. Quid est enim quod post peccatum hominis, in paradiso Dominus non iam stat, sed deambulat: nisi quod lux seruientior abscesserat, et peccatricem animam culpa suæ frigora constringebant, et terrepauit ergo Adam deambulans, ut cæcis mentibus nequitiam suam non solum sermonibus, sed etiam rebus aperiret, quatenus peccator homo, et per uerba quod fecerat audiret, et per deambulationem amisso eternitatis statu mutabilitatis suæ inconstantiam cerneret: et per auram feruore caritatis expulso, torporem suum animaduerteret: et per declinationem solis cognosceret, quod ad tenebras propinquaret. Lege in moralibus librum uigesimum nonum, in quo hæc sacra uerba inueni. Remigius: Plantauerat autem Dominus Deus paradysum uoluptatis à principio, id est, in initio remotis aquis à superficie terræ, et in unum collectis. Vbi autem nos habemus, paradysum à principio: quidam codices habent, Eden ad ortum. Ex quo possumus conijcere, paradysum in oriente situm. In quacunque autem orbis parte sit, scimus eum terrenum esse, et interiecto oceano et montibus oppositis, à nostro orbe longè remotissimum. Est enim in altissimo loco situs pertingens usq; lunarem circum, unde et illic aquæ diluuij minime peruenisse dicuntur.

In quo posuit hominem.] Ex hoc quod postus in paradysum homo dicitur, datur intelligi, non ibi eum fuisse conditum, sed in hac nostra mortali terra, quia præuidit illum diuina præscientia illic peccaturum, et ob hoc ab illa sancta terra in hanc conuallē miserie propellendum. Allegoricè autem paradysus præsentem significat ecclesiam, quæ rectè hortus deliciarum dicitur, dum nobis in ea spirituales deliciae administrantur. Lignum uitæ in medio paradisi, Christus est in medio ecclesiæ, de quo per quendam sapientem dicitur: Lignum uitæ est bis qui apprehenderint eum. Ipse est etiam fons, qui de patris substantia descendens, ad irrogandam suam sanctam uenit ecclesiam, de quo per Zachariam dicitur: Erit fons patens domui Dauid, in abluitionem peccatoris et mensuratus. Domus Dauid, sancta est ecclesia, cui, id est, ad cuius salutem patet fons, id est, Christus in abluitionem peccatoris. Peccator est, qui malum quod mente cogitat, operibus exequitur. Menstruata est, quæ alienam carnem non tangit, sed propria sedatur: significat peccatricem animam, quæ malum quod cogitat, nequaquam effectu explet: unde non extrinsecus quasi aliena carne detur batur, sed intrinsecus uelut propria carne suis cogitationibus inquinatur. Suspendemus itaque ad illam ardentius uitam æterna pace beatissimam, quando erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis septempleriter, sicut lux septem dierum. Esaias: Et erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis septempleriter, sicut lux septem dierum. Quando erit istud? Tunc cum fuerit caelum nouum, et terra noua. Omnia quæ omnipotens Deus per spacia sex dierum operatus est, propter hominem facta sunt, in cuius lapsu omnia elementa detrimentum sustinuerunt. Nam terra antea spinas et tribulos non proferebat. Aer iste non tanta crassitudinis erat, sed purus erat. Sic sol, et luna et sidera detrimentum sui luminis sustinuerunt. In die autem iudicii, determinato illo examine, cum fuerint omnes reprobi, una cum diabolo in inferno conclusi, sustollent se Dominus Iesus pariter cum corpore suo, quod sunt omnes electi in caelum: et tunc mutabit sibi luna splendorem solis, et sol septempleriter lucebit quàm modo, sicut lux septem dierum, hoc est multipliciter: et recipiet lumen et splendorem solis, quem amisit peccante primo homine. Dicit etiam beatus Isidorus in libro Creaturarum, quod neque sol neque luna ad occasum uentura sint postea, sed in loco quo creata sunt, sine fine manebunt iuxta illud Abacuc: Sol et luna steterunt in habitaculo suo: pro eo quod est, stabunt. Et quare hoc? Ne claritate solis siue lunæ illi qui apud inferos erunt, perfuerantur. De hoc etiam statu dicit Esaias: Non occidet tibi ultra sol tuus, et luna tua non minuetur. Item Esaias: Et erubescet luna, et confundetur sol, cum regnauerit Dominus in Syon et in Hierusalem. Erubescet luna, id est, tabescet in die iudicii, et confundetur sol. Nunquid ita confundentur ut cadant de caelo? Non. Ipse Dominus ait: Sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et uirtutes caeli mouebuntur. Dicit enim beatus Augustinus, quia neque sol, neque luna, neque stellæ lumen suum amittent: sed ad comparationem ueræ lucis quæ est Christus, omnia sidera et luminaria uidentur obscurari. Quem enim splendorem præstat lumen cerei, si positum fuerit in medio radio solis, aut quid luminis auget cernentibus illud? Nullum. Iob 1. Sol conuertetur in tenebras, et luna in sanguinem. Hoc in passione Domini partim factum, partim ante diem Domini magnum, id est, iudicii futurum creditur. Tunc enim sol obtenebratus est, sed luna in sanguinem uersa palam hominibus apparere non potuit: quæ tunc, ut puta in pascha decima quinta existens, interdum fuerat mortalium uisibus obiectu telluris occulta. Aliter, Sol conuertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam ueniat dies Domini magnus et horribilis: hoc est, splendor quorundam fidelium ultima tribulatione deficiens obscurabitur, et ecclesia martyrum sanguine cruentabitur. Sin autem post occubitu solis accendatur, non tamen prima prius quàm uesperanti uiderit, sed trigesiman potius oportet æstimari. Si enim ante uesperam accendatur luna, non propter hoc ante uesperam computatur prima, sed in uespera. Similiter si post uesperam, id est, post occubitu solis accendatur, non computabitur propter hoc prima, donec ad aliam uesperam uenerit, et ibi uideatur, id est, in uespera, scilicet propter primam conditionem. Quod si quis grauius huic uisus questionis, dixerit se nouam lunam eo anno, quo saltus inferendus est, hoc est, ultimo circuli decennouenalis biduo, prius quàm prima caneretur, multis cum testibus uidisse, id est, quarto nonarum Aprilium die. Ex hoc autem probatur, quia naturaliter in ultimo ocellu decennouenalis anno ponitur saltus, quod penè omnes lunæ ipsius anni uidentur biduo antequam dicentur primæ, quod in alijs annis nullo modo fit. Et hoc solitum est fieri in appropinquatione saltus: in elongatione uerò sicuti uidentur, ita computatur. Patet etenim auctoritatis subsidio scilicet, dum Nicæna synodi scita sectamur, quæ decimas quartas festi paschalis lunas tam firma stabilitate præfixit, ut decennouenalis earum circuitus nusquam uacillare, nusquam fallere possit. Nicæna, ciuitas est metropolis Bithyniæ, in qua Constantinus imperator, sicut decimus liber Ecclesiasticæ historie narrat, congregauit synodum, CCCXXVII. episcoporum, ubi Arrius anathematizatus est. Inde dicitur Nicæna synodus, quæ in Nicæa facta est. Synodus autem ex greco interpretari potest, conuentus uel coetus: coetus autem est uel congregatio, à coeundo, id est, conueniendo in unum, unde et conuentum est nuncupatum, sicut conuentus coetus uel concilium, à societate multorum in unum, scita sunt, quæ plebes tantum constituunt:

402

et uocata scita, quod ea plebs sciat, uel quod sciscitatur et rogat ut fiat. Quid enim? Nunquid credendum est, quia illam quam nos quarto nonas Aprilis nouam uidimus lunam, nemo uiderit de illis trecentis decem et octo pontificibus, qui in Niceno concilio residerant? Viderunt ergo illi accendi lunam in quarto nonas Aprilis, nec tamen primam dinumerauerunt eam, ne contrarietas communis et embolismi regula inde nutrireretur. Tunc ergo sub sanctæ memoriæ papa Zosimo, usq; ad lucem aqua non ueniente, non consecrati, qui baptizandi fuerant recesserunt. Tunc idem octauo Calend. April. die, quando ipsi sanctum pascha celebrandum esse putabant. Baptizandi graecè, latinè tinctio interpretatur. Quæ ideo tinctio dicitur, quia ibi homo spiritu gratiæ in melius immutatur, et longè aliud quàm erat efficitur. Nam sicut aqua purgatur exterius corpus, ita latenter eius mysterium per spiritum sanctum purificatur et animam, cuius sanctificatio ita est: Inuocato enim Deo, descendit spiritus sanctus de caelis, et medicatis aquis sanctificat eas de fetetipso, et accipiunt uim purgationis, ut in eis et caro et anima delictis immundata mundetur.

Laudabiliter uinci gaudebat.] Gaudebat enim superari ab orientibus, qui secundum Niceni concilij definitionem faciebant, quamuis suis occidentalibus fauere uideretur.

SCHOLIA IN CAPVT XLII. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Notandum sane.] Facile hoc liquet ex superiori capite, uni nanq; mensi detrabitur, quod singulis (si fieri posset) oportuit. Subita igitur detractio facit, ut lunæ fulsio maiorem ostendat ætatem, quàm computatur, facta unius diei detractio.

Bachomius monachus in lignis.] Huius Bachomij, seu ut alij scribunt, Pachubij libellum nuper nactus sum à studio suo quodam, qui dum mihi copiam faceret, propter antiquitatem et pietatem iudicauit dignum esse editione.

DE CIRCVLO DECENNOUENALI.
CAP. XLII.

Decennouenalis circuli ordinem primus Eusebius Cæsareæ Palæstinae Episcopus, ob quartas decimas lunas festi paschalis, ipsumq; diem paschæ inueniendum composuit, et quod luna cuiuslibet ætatis post tantum temporis ad eundem redeat anni solaris diem: non quod Aegyptus, uel cætera per orientem Christi ecclesia uerum eatenus lunæ cursum, uel diem nescierit ritè inuenire paschalem, sed quia ea quæ ipsis temporibus annuatim cum labore inuestigata, et per orbem mandata sæpius in quæstionem uenire solebant, facilius præfixa semel regula circulari semper obseruari, et sine scrupulo ambigendi poterant edisci. Deniq; fertur antiquitus Alexandrinæ ecclesiæ antistiti delegatum, ut officiosè operam curamq; inuestigationi computi paschalis impenderet, quatenus Pontifici apostolicæ sedis adnuncians, per eum diem paschæ solennem cæteros ecclesiarum principes agnoscere faceret. Vnde beatissimus Papa Leo Martianum principem postulas, ut Alexandrino Antistiti delegaret, quatenus Paschale sancti Theophili, in quo uisum. Calendarum Maiarum die pascha uideretur affixum, diligenter perscrutaretur examine, arbitratus ab eo non rectè memoratum diem fuisse conscriptum, inter alia hæc dicit. Studuerunt quidem sancti patres occasionem huius auferre, omnem hanc curam Alexandrino Antistiti delegantes, quoniam apud Aegyptios huius supputationis antiquitas tradita uidebatur esse periticia, per quem quotannis dies prædictæ solennitatis sedis apostolicæ indicaretur, cuius scripti ad longinquiores ecclesias indicium generare percurreret. Verum ut huiusmodi labor aliquando quiesceret, composuit memoratus uir circulum nunc longe lateq; notissimum, quo decimas quartas lunas primis mensis ex ordine comprehendendo, diem paschæ, qui mox sequenti dominica futurus erat, facillime cuiuslibet inueniendum relinqueret. Cuius circuli Proterius Alexandrinæ urbis Antistes, ad inquisitionem sancti Papæ Leonis, luculentissimam reddēs rationem, talis rescripti ab eo meruit tenore prædicari. Latificauerunt me literæ dilectionis tuæ, quas frater et coepiscopus noster Nechtarius pio adportauit officio. Oportebat enim ut ab Alexandrinæ ecclesiæ Præfule talia scripta ad sedem apostolicam mitterentur, quæ ostenderent magisterio beatissimi Petri apostoli hoc ab initio per beatum Marcum eius discipulum didicisse Aegyptios, quod constat credidisse Romanos.

GLOSSAE IN CAPVT XLII. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: auctore Bridefero Ramensi.

Cyclum decennouenalem, propter quartas decimas lunas paschales Nicæna synodus instituit, eo quod ad eundem anni solaris diem, unaquæque luna per decem et nouem annos, ducentis triginta quinque circumacta uicibus, inerrabili cursu redeat, qui diuiditur in ogoadas et hendecadas: hoc est, in octo et undecim annos. Octo enim anni lunares, totidem annos solares duobus tantum diebus transcendunt, quorum alter ad explementum accurrit hendecadis, alter ratione saltus absimitur. Alioquin hendecadas solaris uno die transcendunt lunam, licet quidam uolenter hos dies, ex bissexto octo annorum supplere nitantur, cum bissextus soleat in mense Februuario soli supersus, et lunæ futuro tempore nihil præiudicare, et ipsi nullam hendecadi bissexto addant. Ut ergo apertius dicam, duo lunæ dies, qui supersunt in ogoade, duos qui desunt in hendecade supplebunt.

Circulum decennouenalem.] Cyclus lunaris et cyclus decennouenalis penè idem sunt, nam decem et octo annis ambo implentur. Sed in hoc distant, quia per cyclum lunarem, qualis sit luna in Cal. Ian. reperitur, ubi et initium est anni, et ubi ipse circulus inchoatur: per cyclum uerò decennouenalem, quomodo pascha debeat pronunciarī, deprehenditur. Eius initium 14. luna paschali fit.

n 4

Dicitur

Dicitur autem decennouenalis, quia decem et nouem expletur annis, estque compositum nomen, ex decem, et nouem, et anno. Eo quod, id est, propter eam institutionem decennouenalem, ad eundem, scilicet terminum paschalem, in quo semper fit luna paschalis XIII. qui terminus semper à duodecimo Calend. April. usque in decimum quartum Calend. Maias.

Decennouenalis circuli ordinem Eusebius Cæsareæ Palæstinæ episcopus ob quartas decimas lunas festi Paschalis, ipsumque diem Paschæ inueniendum composuit. Quod autem superius dominus Beda dicit, cyclum decennouenalem propter quartas decimas lunas paschales à Nicena synodo institutum fuisse: uerum dicit, et sic intelligendum est. Multi autem prius in hoc multis modis laborauerunt, sicut prædictus Eusebius, Hippolytus episcopus, Theophilus Alexandrinus, Propher quoque natione Aquitanus, atque Victorius, necnon et Cyrillus Alexandrinæ urbis episcopus, qui multiplicatis eiusdem festiuitatis rationibus, multiplices circulos ediderunt. Postea uero quicquid de hac re ipsa synodus firmius reperit, confirmare studuit, sicut liber decimus Ecclesiasticæ historiæ in hunc modum refert. Igitur cum de his prout diuinarum legum reuerentia poposcerat, decreuissent, sed et de obseruatione paschæ antiquum canonem, per quem nulla de reliquo uarietas oriretur, ecclesiis tradidissent, omnibus ritè dispositis ecclesiarum pax et fides, in orientis atque occidentis partibus una atque eadem seruabatur. Cyclus autem uocatur, eo quod in orbem digestus sit, et quasi in circulo dispositus, ordinem complectitur annorum sine ulla uarietate, et sine ulla arte.

SCHOLIA IN CAPVT. XLII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Decennouenalis circuli Eusebius. Decennouenalis circulus ad lunæ computationem factus est, constans nouem numerorum ordinibus, quorum primus continet annos Domini, secundus, indictiones, tertius, epactas, quartus, concurrentes, quintus, cyclos lunares, sextus, decimas quartas lunas, septimus, dies Dominicos paschæ, octauus, lunæ ætatem eiusdem diei: nonus, octo das et hendecadas, quorum deinceps Beda rationem reddet.

DE EMBOLISMIS ET COMMUNIBVS ANNIS. CAPVT XLIII.

Diuiditur autem circulus idem in embolismos, annosque communes, quos Hebræorum quoque priscorum autoritate constat obseruatos: communes quidem annos, id est, C C C L I I I I. dierum X I I. embolismus autem, id est, C C C L X X I I I I. dierum, continens VII. Primus namque & secundus communes: tertius est embolismus: quartus & quintus communes: sextus embolismus: septimus communis: octauus embolismus: nonus & decimus communes: undecimus embolismus: duodecimus & tertiusdecimus communes: quartusdecimus embolismus: quintusdecimus & sextusdecimus communes: septimusdecimus embolismus: octauusdecimus communis: nonusdecimus embolismus. Qui utriusque, sicut & supra dictum est, ab exordio primi mensis, quem Hebræi Nisan uocant, hoc est, ab accensione lunæ paschalis initium sumunt, cuius exordium mensis hac regula debet obseruari, ut nunquam luna paschæ XIII. uernum præcedat æquinoctium, sed uel in ipso æquinoctio, hoc est X I I. Calendarum Aprilium die, uel eo transgresso legitima procedat. Unde fit, ut ab octauo Iduum Martiarum, usque in Nonarum Aprilium diem lunaris anni sint querenda primordia. Ipsa autem luna decima quarta, cum primum XII. Calendas Aprilis, cum nouissimè XIII. Calendas Maias occurrendo, diem festi paschalis ab XI. Calendas Aprilis, usque in VII. Calendas Maias faciat inquirendum. Embolismorum autem, sicut Dionysius ait, ista ratio probatur existere, quod annorum communium uidetur damna supplere, quatenus ad solare tempus lunaris exequetur excursio. Quamuis enim solis annuum cyclum per singulos menses luna circumeat, tamen eius perfectionem duodecim suis mensibus implere non preualet. Denique in annis communibus ad rationem solaris anni undecim dies lunæ deesse cernuntur. In embolismis uero decem & nouem diebus eundem annum uidetur solarem luna transcendere. Et Hebræi quidem, qui solos lunares in lege nouerant, & obseruabant menses, iuxta naturalem lunæ cursum tricenis, undetricenisque diebus communium annorum menses duodenos explicabant, & tertio uel secundo ubi decebat anno, tertiumdecimum in fine anni mensem triginta dierum apponebant embolismum. Porro Romani qui dispares habent menses, non unoquoque, libet in loco embolismos computando interponere uoluerunt, sed potius ubilibet medijs anni temporibus uacuum congruumque inter Calendas locum inuenire potuissent. Primam igitur embolismorum lunam quarto Nonas Decembris, secundam quarto Nonas Septembris, tertiam pridie Nonas Martias, quartam pridie Nonas Decembris, quintam quarto Nonas Nouembris, sextam quarto Nonas Augusti, septimam tertio Nonas Martias, nasci dixerunt: solertissimè quantum poterunt curantes, ut cuiuscunque ætatis luna in Calendas occurrisset, ipsa eiusdem mensis luna diceretur esse putanda. Quod tamen non usquequaque ualuerunt obtinere propter præfixum paschalis lunæ cursum, cuius cum extrema nonnunquam in Calendas Maias incurrant, & secundum quoque uel etiam tertium post Calendas diem teneant, non tantum Maij mensis, sed potius Aprilis lunæ, sicut semper esse dicenda est.

GLOSSÆ

GLOSSÆ IN CAP. XLIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideserto Ramesiensi.

Diuiditur autem circulus idem in embolismos annosque communes, quos Hebræorum quoque priscorum autoritate constat obseruatos. Emblema, uarietas pauimenti, uel abundantia, inde embolismus annus dicitur superabundans. Embolismi autem anni & communes sic inueniuntur. Si enim à decima quarta luna paschæ precedentis, usque ad decimam quartam sequentis C C C L X X I I I I. dies fuerint, embolismus annus est: si uero C C C L I I I I. communis. Denique in annis communibus ad rationem solaris anni undecim dies lunæ deesse cernuntur: in embolismis uero decem & nouem diebus eundem annum solarem uidetur transcendere. Annus autem lunaris minor est solare diebus undecim. Qui colliguntur per tres annos, et fiunt triginta tres dies, unde tertio anno embolismus fit: hoc est, augetur tunc annus lunæ triginta diebus, quomodo undecim ter ducti, triginta tres faciunt. Tres autem qui supersunt, adiectis tribus trium annorum sequentium qui supersunt, etiam triginta sex fiunt. Quos sex, duobus annis adijce, qui habet uiginti duos dies, ex undecim bis solaris anni, et fiunt dies uiginti et octo. Propterea septimum annum non sequitur communis, quomodo adijciuntur statim uiginti et octo dies, unde unus mensis fit: licet duo desint dies, qui tamen ex hendecade solare complentur. Sciendum præterea eos errare, qui putant quod annus solaris simul et communis uel embolismus incipiant. Nam in initio anni decennouenalis circuli in accensione lunæ, mensis Aprilis finis est embolismi. Verbi gratia. Presenti anno, qui est septimus circuli decennouenalis, finis erit embolismi in accensione lunæ April. quoniam anno præterito, id est sexto decennouenalis ab accensione lunæ Aprilis initium sumpsit. Commemorandum quoque, quod luna embolismi nullius mensis est. Porro Romani qui dispares habent menses, non uno quolibet in loco embolismis computando interponere uoluerunt, sed potius ubilibet medijs anni temporibus uacuum congruumque inter Calend. locum inuenire potuissent. Primam igitur embolismorum lunam, quarto Non. Decemb. tertiam, pridie Non. Mart. quartam pridie Non. Decemb. quintam, quarto Non. Nouemb. sextam, quarto Non. August. septimam, tertio Non. Mart. nasci dixerunt.

ARGUMENTVM DE SEPTEM LVNA/ tionibus embolismorum.

In primo igitur anno embolismi, hoc est in octoade tertio, sunt epactæ uiginti duæ, et ideo est luna in Calend. Septembr. et Octob. uigesima septima: in Calend. Nouemb. et Decemb. uigesima nona. Ipsa autem luna quæ uigesima nona est, in Calend. Decemb. et extinguitur illic, sua luna est. Illa uero luna, quæ in quarto Non. Decemb. incipit, et terminatur trigesima, secundo Calend. Ian. embolismi est: quæ autem in Calend. Ian. est prima, luna ipsius est, quam et ipsam trigessimam terminare debes. Ecce inuenisti lunam embolismi in primo anno embolismi, secundo Calend. Ian. trigessimam.

DE SECVNO ANNO EMBOLISMI, hoc est, in octoade quinto.

In secundo anno embolismi, id est in octoade sexto, sunt epactæ uiginti quinque, luna uero in Calend. Septemb. trigesima: et extinguitur illic, quia luna ipsius est. Illa autem luna quæ incipit prima in quarto Non. Septemb. et finitur trigesimo in Calend. Octob. embolismi est: et illa quæ incipit prima in sexto Non. Octob. et in tertio Calend. Nouemb. finitur, uigesima nona luna Octob. est. In Calend. Nouemb. et Decemb. fit luna secunda, in Calend. Ian. quarta, sicut ordo est.

DE TERTIO ANNO EMBOLISMI, hoc est in octoade octauo.

In tertio anno embolismi, id est in ultimo anno octoadis, sunt epactæ septendecim, luna uero in Calend. Septemb. et Octob. uigesima secunda. In Calend. Nouemb. et Decemb. uigesima quarta. In Calend. Ianuar. uigesima sexta. In Calend. Februar. uigesima septima. In Calend. Mart. uigesima sexta. In Calend. April. et Maij, uigesima septima. In Calend. Iunij et Iulij, uigesima nona. In Calend. Augusti, prima. In Calend. Septemb. tertia. Quaræ facit unam ætatem lunæ in Calend. April. et in Calend. Maij, quia nusquam sic in calculo reperitur: ideo quippe, quia luna quæ secundo nonas Mart. incipit, et uigesima septima est in Calend. April. in quarto non. April. uigesima octaua. In tertio non. April. uigesima nona. In secundo non. April. trigesima, embolismi est, et extinguitur illic. Et illa quæ incipit prima in Non. April. ipsa est Paschalis, et uenit decima quarta, decimo quarto Calend. Maij, et terminatur uigesima nona, V. non. Maij. Luna uero quæ est prima in quarto Non. Maij, et finitur trigesimo, in III. Non. Iunij, luna Maij est. Luna enim quæ incipit prima, tertio Non. Iunij, finitur, uigesimo nono in Calend. Iulij, luna Iunij est. Luna namque quæ incipit sexto Non. Iulij, terminatur, trigesimo secundo Cal. Augusti, luna Iulij est. Postea autem fit luna in Calend. August. prima, Septemb. tertia, sicut ordo est. Nam si non fecisset unam ætatem lunæ in Calend. April. et in Calend. Maij, euenisset tibi in ipso anno in termino paschali, qui est decimo quarto Calend. Maij, non XIII. sed XV. et fuisset error in paschæ, et in ætatibus lunæ.

DE QVARTO ANNO EMBOLISMI, in hendecade primo.

In primo igitur anno embolismi in hendecade, sunt epactæ uiginti, et idcirco est luna in Calend. Septemb. et Octob. uigesima quinta. In Calend. Nouemb. et Decemb. decima septima. Illa autem luna quæ pridie Non. Decemb. incipit prima, et extinguitur, tertio Non. Ian. trigesima, embolismi est. Illa uero quæ tertio Non. Ian. incipit, et extinguitur trigesima in Calend. Febr. Ianuarij est. Et illa quæ quarto Non. Febr. prima incipiens, et finitur sexto Non. Mart. XXIX. Februarij est. Et si bissextus ipso fuerit anno, tunc ipsa luna Februarij trigesima computatur, sicut et in alijs bissextilibus annis. Porro luna Mart. V. Non. ipsius incipit, et finitur trigesimo, in Calend. April. illa enim quæ quarto Non. April. incipit, et finitur uigesimo nono, secundo Cal. Maij, luna April. est: quæ

quæ autem in Calend. Maij euenit prima, ipsius luna est. Cætera uerò ordinem suum sequuntur. Huius igitur embolismi lunam, quæ nos secundo Non. Decemb. ideo dico, ut quicumq; utrumq; legerit, utrumq; firmum esse sciat.

DE QVINTO ANNO EMBOLISMI, in hendecade sexto.

In ipso autem anno sunt epactæ uiginti tres. Luna enim in Calend. Septemb. & Octob. uigesima octaua. In Calend. Nouembr. & Decemb. trigesima. Illa autem luna quæ in Calend. Nouemb. trigesimo terminatur, luna ipsius Nouemb. est: & illa quæ quarto Non. Nouemb. incipit, & in Calend. Decemb. trigesimo finitur, embolismi est. Quæ uerò prima quarto Non. Decemb. inchoat, finiturq; XXIIX, tertio Calend. Ian. ipsa est Decemb. In Calend. Ian. II. in Calend. Feb. III. cætera uerò ordinem suum sequuntur.

DE SEXTO ANNO EMBOLISMI, in hendecade nono.

In ipso enim anno sunt epactæ uiginti sex, nullatenus tamen lunam embolismi per ipsas epactas reperies, nisi ad epactam anni communi superioris reuertaris. Nam in anno communi preterito, fuerunt epactæ quindecim. ideo autem luna in Calend. August. uigesimo nono, ibiq; terminatur, quia luna ipsius est. Illa uerò quæ quarto Non. August. inchoat prima, finiturq; trigesimo in secundo Calend. Septemb. embolismi est. In Calend. igitur Septembr. & Octobr. per epactas uiginti sex, fit luna prima: cætera uerò deinceps ordinem suum sequuntur.

DE SEPTIMO ANNO EMBOLISMI, QUI EST ultimus cycli decennouenalis.

Sunt namq; epactæ in ultimo embolismo hendecadis octodecim. In Calend. Septemb. & Octob. luna uigesima tertia. In Calend. Nouemb. & Decemb. uigesima quinta. In Calend. Ian. uigesima septima. In Calend. Feb. uigesima octaua. In Calend. Mart. uigesima prima. In Calend. April. uigesima octaua. & in Calend. Maij trigesima. In Calend. Iulij prima. In Calend. August. tertia, propter saltum. In Calend. Septemb. quinta. ideo namq; facimus unam ætatem lune in Calend. April. & Maij, quia luna quæ tertio Non. Mart. incipit, & in Calend. April. est uigesima nona. In quarto Non. April. uigesima nona. In tertio Non. April. trigesima embolismi est. Illa enim luna quæ secundo Non. April. incipit prima, & extenditur usq; in sexto Non. Maij, uigesima nona April. est: & ipsa est paschalis, & euenit decimoquarto in decimo sexto Calend. Maij. Et nisi ita fecisses, euenisset tibi in termino paschali luna decima quinta, & fuisset error in pascha & in ætatibus lune. Luna uerò quæ incipit in quinto Non. Maij, & finitur trigesimo. In Calend. Iunij, luna Maij est. Iunij quoq; luna, quarto Non. ipsius initium sumpsit, finiturq; in Calend. Iulij uigesimo nono. Quæ ergo in Calend. Iulij est prima, & extinguitur uigesimo nono, quarto Calend. August. luna Iulij est. Et quamuis tertio Calend. August. trigesima uia terminari debuisset, unum, id est trigessimum amittit diem, propter rationem saltus, & computatur luna August. in Calend. ipsius III. cum hanc ratio argumenti secundā existere doceat. Quæ etiam XXIIX. VI. Cal. Sept. finitur, & cætera ordinē suū sequuntur.

DE OGDODE ET HENDECADE. CAPVT XLIIII.

Est & alia præfati circuli diuisio, qua in ogdoadem & hendecadem id est in VIII. & in XI. diuisiuitur annos, eò quod octauo & undecimo anno luna paschalis supremas suæ natiuitatis metas subeat, & utrumq; eorum solito embolismis more unus communis præcedat annus: uel certe quia antiquis uisum est VIII. annos solares totidem lunaribus annis dierum numero æquari, quod ab eruditioribus æuo sequente doctoribus expertum est, nisi annis XI. adiectis, nequaquã fieri possit, ad indicium utriusq; obseruationis ogdoadibus est & hendecadibus tota lunæ digesta conuersio. Nam & Græci quondam, quos & antiquissimi Romanorum perhibentur imitari, cū ad lunæ cursum adhuc annos computarent, VIII. annis communibus pari ratione confectis, embolismos trium mensium pariter intercalabant. Si enim octies undecim, & quartam partem uolueris supputare, XC. dies, hoc est, tres menses effices. Verum etiam nunc sunt qui solis octo annos totidem annis lunaribus, itemq; solis XI. totidem putant annis lunaribus dierum æqualitate componi. Vbi primo dicendum, quod absq; ulla contradictione est: Si octoni anni utriusq; fide ris aliquando longitudine concordant, semper idem facere habebunt, neq; ullum undenorum annorum æqualitas locum inueniet. Si autem uel femel XI. anni amborum simul incipiunt, si mulq; terminantur, semper ipsum facturi sunt, nec erit quando octonorum concordia redire possit annorum. Deinde numerus ipse pulsandus, uidentumq; quia octo anni solares habent dies, exceptis bissextis, IIMDCCCCXX. octies enim trecenteni sexageni & quini, faciunt IIMDCCCCXX. At lunares anni totidem uide quot habeant dies, octies trecenteni quinquageni & quaterni, faciunt IIMDCCCCXXII. adde XC. trium mensium embolismorum dies, fiunt IIMDCCCCXXII. Sed duo qui minus habentur in ogdoade solari duorum bissextorum sperant adiectione suppleda. Videamus & hendecadem utriusq; sideris, si forte ibi sol bissextile quarat auxiliium. Vtrumq; enim tēpus necesse est una regula cōplectatur, undecies trecenteni sexageni & quini, fiunt IIIIMXXXV. Item undecies trecenteni quinquageni & quaterni, fiunt IIIIMDCCCCXIII. Adde embolismorum mensium dies CXX. fiunt IIIIMXXXIII. Tolle unum saltus diem, remanent IIIIMXXXII. Vide

Vide igitur si hic opus habeat hendecas solis subsidio bissextili, ut additis uideletet duobus uel tribus diebus, lunarem compensare sufficiat hendecadem. Non utiq; eget quadrantili iuuami ne ad æquiparandam lunæ hendecadem, quam duobus in super diebus exuperare probatur, sed suis potius superabundat diebus, quod minus est in ogdoade solis adimplet. Liquidòq; patet in horum concordatione temporum nihil præiudicare bissextos, sed quotquot in circulo decennouenali incurrerint, omnes utroq; sideri, iuxta quod supra docuimus, æqualiter esse proficuos. Denique ut rei ipsius euiceremus interna, primo anno circulo decennouenalis nullæ sunt epactæ, quia in XI. Calendas Aprilis lunæ finitus est cursus. Item nono eiusdem circuli anno, id est, post dies, IIMDCCCCXXII. nono Calendarum Aprilium die trigesima est luna, quod etiam epactarum quæ tunc XXVIII. sunt, ordo manifeste testatur. Quid ergo opus erit ad completionem lunaris ogdoadis duos solaris cursus superadijere dies. i. decimum & nonum Calendarum Aprilium, si hoc duo bissextiles poterant perficere dies? Non ergo duos dies, qui in ogdoade solis à lunari ogdoade minus sunt, duorum intercalatione bissextorum, sed duorum magis qui in hendecade eius à lunari plus sunt adiectione suppleuntur. Nec nocet quod saltum lunæ, quem quidam in ogdoadis initio ponunt, in hendecade ponendum memorauimus. Vbiq; enim interposueris, eodē propolita quæstio sine soluetur, & habet circulus decennouenalis menses solares CXXXVIII. lunares CXXXV. dies exceptis bissextis IIMDCCCCXXV. decies nouies enim duodeni CXXXVIII, adde VII. fiunt CXXXV. Item decies nouies trecenteni sexageni & quini IIMDCCCCXXV: Decies nouies trecenteni quinquageni & quaterni IIMDCCCCXXVI, adde embolismorum VII. mensium dies CXX. fiunt IIMDCCCCXXVI. subtrahe unum saltus lunaris diem, & uno eodemq; dierum numero solis & lunæ cursum decennouenalem cyclum includere probabis. Item ogdoas solis habet menses XCVI. lunæ autem XCIX. hendecas uerò solis menses habet CXXXII. lunæ autem CXXXVI. De numero dierum supra dictum est.

GLOSSAE IN CAP. XLIIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Bredeserto Ramesiensi.

Est & alia præfati circuli diuisio, qua in ogdoadem & hendecadem id est in octo & undecim diuisiuitur annos, eò quod octauo & undecimo anno luna paschalis supremas suæ natiuitatis metas subeat. Supremas, id est inferiores, id est decimo quarto Calend. Maij. Metas, id est fines. Subest, intrat. Vltra illum terminum non ascendit luna paschalis, qui est octauo & undecimo anno, qui est ultimus decennouenalis cycli: ibi enim tenet ultimum terminum suæ natiuitatis. In octauo enim anno in Non. April. prima luna paschalis, & decimo quarto Calend. Maij, fit decima quarta. In undecimo uerò anno fit prima secundo Non. April. & decima quarta in decimo quinto die Calendarum Maiarum. Octies CCC sexageni & quini, faciunt IIMDCCCCXX. Ogdoas solis habet dies IIMDCCCCXX. Ogdoas autem lunæ habet dies IIMDCCCCXXII. Hendecas solis habet dies IIIIMXXV. Hendecas autem lunæ habet dies IIIIMXXXIII. Tolle unum saltus diem, & remanent IIIIMXXXII. Habet enim plus hendecas solaris hendecade lunari in duobus diebus. Quos duos dies quibus abundat hendecas solaris super hendecadem lunarem, tribuit ogdoadi solarari, qui minor est ogdoade lunari in duobus diebus. Et sic tandem lunæ cursus & solis, ad unam concordiam ueniunt in fine hendecadis: adde embolismorum dies CXX. fiunt IIIIMXXXIII. Tolle unum saltus diem, remanent IIIIMXXXII. Centum, uiginti & unus dies crescunt in hendecade ex undecim annis diebus, & in super unus, id est, centum uiginti duo. Quia in decimonono anno non tantum undecim ut in cæteris annis, sed duodecim dies accrescunt, propter saltum, quod ita probari potest, nam hendecas solis habet dies IIIIMXXV. Diuide illos per CCCLIII. id est per lunares annos. Undecies CCCLIII. fiunt IIIIMDCCCCXIII. Ex his subtrahe unum, eò quod ultimus in cyclo decennouenali lunaris annus CCCLIII. constat, remanent IIIIMDCCCCXIII. Et adhuc restant ex hendecade solare, centum uiginti duo dies, & quibus quatuor embolismos, & in super duos dies, quorum auxilio ogdoas solaris indiget suppleri. Non dubium est, liquidòq; patet in horum concordatione temporum nil præiudicare bissextos, sed quotquot in cyclo decennouenali incurrerint, omnes utroq; sideri, iuxta quod docuimus, æqualiter esse proficuos. In octo annis, id est in ogdoade, fiunt duo bissexti: in undecim uerò, id est in hendecade, fiunt duo bissexti, & octodecim horæ de quinto, scilicet bissexti. In solari uerò cyclo, id est in uiginti & octo annis, septem bissexti fiunt. Primo anno circuli decennouenalis, nullæ sunt epactæ: quia in undecimo Calend. April. lunæ finitus est cursus. Tricesima est ibi luna, & ideo finitus est cursus eius: quia semper in undecimo Calend. April. finitur cursus lunæ, si trigesima luna inueniatur ibi. Item nono eiusdem circuli anno, id est post dies IIMDCCCCXXII. nono Calend. April. die, trigesima est luna, quod etiam epactarum quæ tunc uiginti octo sunt, ordo manifeste testatur. Si æqualitas dierum solaris cursus & lunaris esset in fine ogdoadis, sicuti est in fine hendecadis, esset ibi luna trigesima in undecimo Calend. April. sicuti est in fine hendecadis. Nunc autem, quia ogdoas lunaris superat duobus diebus ogdoadem solarem, est ibi luna trigesima in nono Calend. April. non in undecimo Calend. April. Et est necesse addere ogdoadem solarem decimæ & nonum Calend. April. diem, qui fiunt post XI. Calend. ut conueniat solaris cursus ad lunarem. Decimus & nonus Calend. April. dies adduntur ad lunas, quæ crescunt super ogdoadem solarem.

EREVIS RECAPITVLATIO.

Claret enim, duos dies plus habere ogdoadem lunarem, quam solarem: & hendecas lunaris duobus diebus minor est hendecade solari, sicut ogdoas solaris minor est duobus diebus ogdoade lunari. Sume ergo duos dies de ogdoade lunari, suoq; hendecadi tribue, & tunc inuenies ogdoades & hendecades utriusq; sideris per omnia æquales.

PRimo decennouenalis circuli uersu temporū ordo præfigitur, quē Græci calculatores à Diocletiani principis annis obseruauerunt. Sed Dionysius uenerabilis abbas Romæ urbis, & utriusque linguæ, græcæ uidelicet ac latinæ non ignobili præditus sciētia paschales scribēs circulos, noluit ei, sicut ipse testatur, memoriā impij & persecutoris innectere, sed magis elegit ab incarnatione domini nostri Iesu Christi annorū tempora prænotare, quatenus exordij spei nostræ notius nobis existeret, & causa reparationis humanæ, id est, passio redemptoris nostri euidentius eluceret. Qui in primo suo circulo quingentesimum tricelimum secundum dominicæ incarnationis annum in capite ponendo, manifeste docuit secundum sui circuli annum ipsum esse, quo eiusdem sacrosanctæ incarnationis mysteriū cœpit. Quia enim lunaris circulus decennouenalis est, solaris autem xx. & viii. conficitur annis, multiplicatis per se inuicem ambobus, summa dxxx. & ii. colligitur annorum. Quæ tādē replicata, totus solaris lunarisque recursus ordo in se sua per uestigia reuoluitur, eandemque decennouenalis lunarisque cycli annum, eandem epactas lunæ, solis quoque dies concurrentes, eandem quartamdecimam lunam, eundem dominicæ Paschæ diem ac lunam ipsius ex ordine restituens. Quod etiam Victorius, quamuis alterius institutionis paschalem condens, descripto tot annorum circulo manifeste probauit. Quia ergo secundo anno circuli quem primum Dionysius scripsit, quingentesimus tricelimus tertius ab incarnatione Domini completus est annus, ipse est nimirum iuxta concursus siderum ille, in quo incarnari dignatus est: quia hic secundus annus decennouenalis octauusdecimus est cycli lunaris, x. habet epactas, v. concurrentes septimanæ dies, lunam paschæ decimam quartam v. l. i. Calendas Aprilis, omnia tunc fuere similia, & si esset quæ tunc Pascha more nunc ecclesiis usitato die dominica faceret, ipsa nimirum dies quo modo hic adnotatum est v. i. Calendas Aprilis ueniret, ac lunam haberet decimam sextam. Denique Dionysius ipse nobis quodammodo tacite quæ dicimus in paschali bus quæ scripsit argumentis ostendit, ubi ad inueniendum quorū sit annus circuli decennouenalis, sumere annos Domini, & priusquam hos per x. & ix. partiamur unum præcipit adijcere, significans illo incarnato unum circuli decennouenalis annum tam fuisse completum. Item ad sciendum quotus sit annus cycli lunaris, sumere annos Domini, & subtrahere semper duo, ac sic per x. & ix. partiri, ut uidelicet duobus qui reliqui tunc erant, annis sublati, ceteros calculatos per nonamdecimam partem diuidens, quod reliquum foret teneret. Porro ad inuestigandum quot sint epactæ lunares, annos Domini ritè sumere, diuidere, multiplicare. Item diuidere, sed nullo dempto uel addito iubet: quia nimirum secundo decennouenalis cycli anno, incipientes epactæ ad inueniendum suū statum, addi quid uel demi de annis Domini qui secū inchoauerant, minime poscebant. Item si uelimus scire adiectiones solis, id est, concurrentes septimanæ dies, sumere annos Domini iubet, & addita quarta parte, iiii. insuper regulares semper adijcere docet, ac sic tandem per vii. partiri, quia nimirum v. erant concurrentes anno quo natus est Dominus, ut & computandi fixa series procurrere posset, necesse habeat cōputator iiii. quæ præcesserunt annegere. His igitur ita se habentibus, annum passionis dominicæ diligenter inquirere nec ignota quærendi uia est, si nō computus errat alicubi. Habet enim, ni fallor, ecclesiæ fides, Dominum in carne paulo plus quam dxxxiii. annis usque ad sua tempora passionis uixisse, quia uidelicet dxxx. annorum fuerit baptizatus, sicut euangelista Lucas testatur, & tres semis annos post baptisma prædicauerit, sicut Iohannes in Euangelio suo non solum commemorato redeuntis Paschæ tempore perdocet, sed & idem in Apocalypsi sua. Daniel quoque in suis uisionibus propheticè designat. Sancta siquidem Romana & Apostolica ecclesia hanc se fidem tenere & ipsis testatur indiculis, quæ suis in cereis annuatim scribere solet, ubi tempus dominicæ passionis in memoriā populis reuocans, numerum annorum triginta semper & tribus annis minorē quam ab eius incarnatione Dionysius ponat, adnotat. Denique anno ab eius incarnatione iuxta Dionysium septingentesimo primo, Indictione quartadecima, fratres nostri qui tunc fuere Romæ, hoc modo se in natali Domini in cereis sanctæ Mariæ scriptum uidisse, & inde descripsisse referēbat: A passione Domini nostri Iesu Christi anni sunt dclxviii. Quoniam igitur, ut supra memorauimus, dxxxii. annis circulus paschalis circūagitur. His adde dxxxiii. uel potius dxxxii. ut illum ipsum quo passus est Dominus attingere passis annum, fiunt dclxvi. Ipse est ergo annus dominicæ passionis & resurrectionis à mortuis. Quia sicut quingentesimus tricelimus tertius primus, ita quingentesimus sexagesimus sextus tricelimus quarto per uniuersos solis & lunæ concordat discursus. Et ideo circulis beati Dionysij apertis, si quingentesimum sexagesimum sextum ab incarnatione Domini contingens annum, quartamdecimam lunam in eo ix. Calendarum Aprilium quinta feria repperis, & diem Paschæ dominicum vi. Calendarum Aprilium luna decimaseptima, age Deo gratias, quia quod quærebās, sicut ipse promisit, te inuenire donauit. Nā quod Dominus xv. luna feria sexta crucem ascenderit, & una sabbatorum, id est, die dominica resurrexerit à mortuis, nulli licet dubitare catholico, ne Legi, quæ per agnum Paschalem decima quarta die primi mensis ad uesperam immolari præcipit, pariter & Euangelio, quod Dominum eadem uespera tentum à ludæis, & mane sexta feria crucifixum ac sepultum, prima sabbati resurrexisset.

rexisset perhibet, uideatur incredulus. Quod autem viii. Calendarum Aprilium crucifixus, vi. Calendarum earundem die resurrexerit, multorum latè Doctorum ecclesiasticorum cōstat sententia uulgatum. Quamuis Theophilus Cæsariensis, antiquus uidelicet uicinusque apostolicorū temporum Doctor, in epistola synodica, quam aduersus eos qui decima quarta luna cum ludæis Pascha celebrabant, unā cum cæteris Palæstine episcopis scripsit, ita dicit. Et impium non est, ut passio dominica tanti sacramenti mysterium foras limitem excludatur. Passus namque dominus ab xi. Calendas Aprilis, qua nocte à ludæis est traditus, & ab viii. Calendas Aprilis resurrexit. Quomodo tres dies foras terminum excludentur? Constitutumque est in illa synodo, ut ab xi. Calendas Aprilis usque in viii. Calendas Maias Pascha debeat obseruari, ut in eodem libro superius scriptum est. Nam Galli quacumque die viii. Calē. Aprilis fuisset, quando Christi resurrectio fuisse tradebatur, pascha semper celebrabāt. Sin uerò annū qualē quærebās, in loco quē putabas inuenire non poteris, uel Chronographorum incuria, uel tuæ potius tarditati culpam adscribe, tantum diligentissime cauens, ne Chronicorum scripta defendendo intemerabile legis uel Euangelij testimonium uidearis impugnare, dicendo dominum saluatorem uel xv. uel xvi. imperij Tyberij Cæsaris, uel dxxx. aut dxxx. suæ ætatis anno sacrosanctum crucis subisse mysterium, cum Euangelia manifeste significant, xv. anno Tyberij Præcursores Domini prædicare cœpisse, ipsumque mox inter alios baptizasse Iesum, incipientem iam fieri quasi dxxx. annorum.

GLOSSAE IN CAPVT XLV. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Bridefero Ramesiensi.

PRimo decennouenalis circuli uersu, temporum ordo præfigitur, quem Græci calculatores à Diocletiani principis annis obseruauerunt. Et post pauca: Quia enim lunaris circulus decennouenalis est, solaris autem uiginti octo conficitur annis, multiplicatis per se inuicem ambobus, summa quingentorum triginta duorum colligitur annorum. Ista enim luna, quæ in præfati appellatione est, non erit in eadem appellatione usque ad decem & nouem annos, & ideo circulus decimanona luna est. Solaris autem annus uiginti octo annis conficitur, quia non ante potest consummari, quam bissexus cunctos septimanæ dies contingat. His igitur ita se habentibus, annum passionis dominicæ diligenter inquire. Nec ignota quærendi uia est, si non computus errat alicubi. Nec ignota quærendi uia est, si non computus errat alicubi. Errat tamē, & ideo ignota est uia quærendi annos à passione Domini: quia si cœperis ab ipso anno numerare, ubi Dionysius incarnationem Domini esse putauit, non inuenies per ipsum in trigesimo quarto anno, decimam quartam lunam: & nono Calend. April. in quinta feria, & diem paschæ dominicum, & lunam decimam septimam in sexto Calend. April. Habet enim ni fallor ecclesiæ fides, Dominum in carne paulo plus quam triginta & tres annos usque ad sua tempora passionis uixisse: quia uidelicet triginta annorum fuerit baptizatus, sicut euangelista Lucas testatur: & iiii. semis annos post baptismum prædicauerit, sicut non solum euangelio suo Iohannes commemorato redeuntis paschæ tempore perdocet, sed & idem in Apocalypsi sua, Daniel quoque in suis uisionibus propheticè designat. Triginta annorum fuerit baptizatus, sicut euangelista Lucas testatur, scilicet capite tertio, ubi dicit: Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur filius Ioseph. Dominus & saluator noster Iesus Christus triginta annorum erat, quando ad Iohannem baptizatum aduenit, tunc etenim initium Euangelicæ prædicationis instituit. Refert autem eum diuina scriptura omne doctrinæ suæ tempus exegisse sub pontificibus Anna & Caipha: quomodo scilicet Annæ pontificatus tempore incipiente, docere cœpit, eiusque ad initium Caiphae pertenderit, in quibus spatijs nec toti quatuor concluduntur anni. Et tres semis annos post baptismum prædicauerit, sicut non solum in Euangelio suo Iohannes commemorato redeuntis paschæ tempore perdocet, scilicet cap. 18. ubi dicit: Cohors, & tribunus & ministri Iudeorum comprehenderunt Iesum, & ligauerunt eum, & adduxerunt ad Annam primum: erat enim socer Caiphae, qui erat pontifex anni illius. Sed & idem in Apocalypsi sua, scilicet 12. ubi dicit, Et mulier fugit in solitudinem, ubi habebat locum paratum à Deo, ut ibi pascat eam diebus m cclxx. Et paulo post: Et datae sunt mulieri due alæ aquilæ magnæ, ut uolaret in desertum, ubi alitur per tempus, & tempora, & dimidium temporis à facie serpentis. Si huius uersuuli expositionem te audire delectat, ad tractatum Haimonis recurre, qui inter cætera sic dicit: Nam sicut Antichristus mille cclxx. diebus regnabit, ita & Christus mille cclxx. diebus, id est tribus annis & dimidio prædicauit. Ideoque totum præsens tempus possumus accipere per hunc numerum, à quo diuina prædicatio cœpit, in quo & per nouissimos prædicatores terminabitur. Daniel quoque in suis uisionibus propheticè designat, scilicet cap. 9. ubi dicit: Et tradentur in manus eius usque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis. Tempus in lo hoc annum significat. Tempora iuxta Hebraicæ sermonis proprietatem, qui & ipsi, dualem habent numerum, duos annos præfigurant. Dimidium autem temporis sex menses, quibus sancti potestati Antichristi permittendi sunt, ut damnentur Iudæi, qui non credentes ueritati susceperunt mendacium. de quo tempore & saluator in Euangelio loquitur: Nisi abbreviati essent dies illi, nequaquam salua esset omnis caro. Et ipsis testatur indiculis, quæ suis in cereis annuatim scribere solet, scilicet quia triginta tres anni sunt minus à passione, annuatim in uigilia paschæ. Numerum annorum, scilicet Domini, triginta semper & tribus annis minorem, scilicet à passione Domini. Septingentesimo, indictione decima quarta, in tempore Bedæ fuit hoc. In cereis, sanctæ Mariæ scriptum uidisse se, & inde descripsisse referēbat. A passione Domini nostri Iesu Christi, anni sunt dclxviii. Dum in septingentesimo primo anno fuerunt ibi, & uiderunt annos à passione Domini dclxviii. scriptos in cereis sanctæ Mariæ, apparet, quia triginta & tres anni minus sunt à passione. Triginta tres à natiuitate usque ad passionem Domini. Ipse est ergo annus dominicæ passionis & resurrectionis à mortuis, id est, dclxvi. quia sicut quingentesimus triginta tribus primo: ita dclxvi. tricelimo quarto, scilicet à natiuitate Domini, quo fuit passus & resurrexit, per uniuersos solis & lunæ concordat discursus. Sicut fuit concursus siderum in trigesimo tertio uel in trigesimo quarto post reuolutionem: id est, post primum circulum Dionysij finitus erit, scilicet concursus siderum. Sicut dxxxiii. concordat primo scilicet anno natiuitatis Domini: ita quingentesimus sexagesimus sextus scilicet annus Domini, concordat trigesimo quarto à principio Dionysij post primum circulum finitum. Et diem paschæ dominicum sexto Calend. April. luna decimaseptima, scilicet ipsius diei, ita fuerunt omnia ista ipso anno, quando passus fuit Dominus. Age Deo gratias, quia

quod querebas, sicut ipse promissit te inuenire donauit. Ironia est sententia, per pronuntiationem contrarium habens intellectum. Et ironia est species, quæ laudando aliquem deridet, ut Helias dicebat: Clamate uoce maiore, Deus enim Baldæ, et forsitan loquitur, et in diuersorio est, aut dormit ut excitetur. Hanc enim nisi grauitas pronuntiationis adiuuerit, confiteri uidebitur, quod negare contendit. Nam quod Dominus decimaquinta luna feria sexta crucem ascenderit, et una sabbatorum, id est Dominica, resurrexerit à mortuis, nulli licet dubitare catholico. Vnam sabbatorum, primam sabbati intelligere debemus, id est, primam diem post sabbatum, quam ob honorem et reuerentiam Dominice resurrectionis, Dominicam nominamus. Sicut enim nos prima feria, secunda feria, tertia feria, et ceteros per ordinem dicimus: sic Iudei prima sabbati, secunda sabbati, tertia sabbati nominabant.

Quamuis Theophilus Cæsariensis, antiquus uidelicet, uicinusque apostolicorum temporum doctor, in epistola Synodica, &c. Synodica, scilicet quam fecit in synodo aduersus eos qui decimaquarta luna cum Iudeis pascha celebrabant. Illam igitur epistolam hic ponere nolui, quia magis irrisorem præstat insipientibus, quam edificationem sapientibus, eo quod Dominum nostrum Iesum Christum undecimo Calend. April. fuisse passum, et octauo Calend. April. resurrexisse pronuntiat, quod nimis absurdum est. Et impium non est, ut passio Dominica tantum sacramenti mysterium, foras limitem excludatur, scilicet multum est impium Interrogatiue legendum. Theophilus dicit Dominum undecimo Calend. April. fuisse passum, et octauo Calend. resurrexisse: sed non est uerum, quia non iacuit quatuor dies in sepulchro. Et miror quare aliqui tam absurdam rem ad memoriam reduxerint. Beatus Augustinus in libro de sancta trinitate 4. dicit eum octauo Cal. April. fuisse conceptum, quo et passum. Et beatus Hieronymus in martyrologio testatur, dicens: Octauo Cal. April. Hierosolyma Dominus crucifixus est, et sexto Calend. April. Hierosolyma resurrectio Domini nostri Iesu Christi celebrata est. Quomodo tres dies foras terminum excluduntur? Videntur enim Theophilo excludi tres dies Dominice passionis ab occidentalibus, qui octauo Cal. April. die dicunt Christum fuisse passum. Si octauo Cal. April. celebratur passio, quomodo tres dies, id est, XI. X. et IX. foras terminum excluduntur? Contra nos hoc dicit, qui octauo Cal. April. celebramus Dominicam passionem. Constitutumque est in illa synodo, ut ab undecimo Cal. April. usque in XI. Cal. Maias pascha debeat obseruari, scilicet dum apud nos ab XI. Cal. April. usque in VII. Cal. Maii obseruatur.

Nam Galli quacunq; die octauo Calend. April. fuissent, quando Christi resurrectio tradebatur, pascha semper celebrabant. Non enim ad diem Dominicam, neque ad regulam decimaquarte lune attendebant, sed in quacunq; die octauo Cal. April. fuissent, pascha celebrabant. Quem ritum sancti patres in Nicea synodo prohibuerunt, constituentes non solum lunam paschalem, et mensis inquirere, sed etiam diem resurrectionis Dominicæ obseruare. Sim uero annuam qualem querebas, scilicet à passione, id est, D L X V I. in loco quem putabas inuenire non poteris: uel chronographorum, id est, temporum scriptorum incurie, id est, negligentia, uel tua potius tarditati culpam ascribe: dicendo Dominum saluatorem uel decimo quinto, uel decimosexto imperij Tiberij Cæsaris, uel uigesimo nono, aut trigesimo sue ætatis anno, sacrosanctum crucis subijisse mysterium. Non enim in decimoquinto anno Tiberij Cæsaris, uel trigesimo sue ætatis anno fuit crucifixus, sed baptizatus.

DE INDICATIONIBVS. CAPVT XLVI.

Secundus ordo circuli decennouenalis complectitur Indictiones, XV. annorum circuitu in sua semper uestigia reduces, quas antiqua Romanorum industria comperimus ad cauendum errorem, qui de temporibus forte oboriri poterat institutas. Dum enim, uerbi gratia, quilibet Imperator medio anni tempore uita uel regno decederet, poterat euenire ut eundem annum unus historicus eiusdem regis adscriberet temporibus, eo quod eius partem regnaret: alter uero historicus eundem successori illius potius attributum putaret, eo quod & hic partem æque eius haberet in regno. Verum ne per huiusmodi dissonantiam error temporibus inoleferet, statuerunt Indictiones, quibus uterque scriptor, imo etiam uulgus omne, temporum cursum facillime seruari et quas pro facilitate quoque calculandi XV. esse uoluerunt, ut planissimum numero, & ad multiplicandam præcipuum compendiosius transacti temporis status in memoriam possit reduci. Quidam autem putant, quia quondam in republica post censum quinto anno peractum Vrbs Roma lustrabatur, ad indicium ternæ lustrationis & census Indictiones esse conditas. Incipiunt autem Indictiones ab VIII. Calendas Octobris, ibidemque terminantur.

GLOSSAE IN CAP. XLVI. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brideserto Ramesiensi.

Secundus ordo circuli decennouenalis, complectitur Indictiones XV. annorum circuitu, in sua semper uestigia reduces. Id est, reuertentes: quia reducuntur post quindecim annorum circuitum. Industria, id est, diligentia, prudentia.

Quidam autem putant, quia in re quondam publica. Res publica quasi popolica, eo quod ad omnem populum pertinet. Indicare, est præcipere. Inde indicium, uel edictum, imperiale præceptum. Indicare, est generale præceptum tributario rum, quod generaliter omnibus per uniuersum orbem imperabatur. Peragebatur autem Indictio per quindecim annos, et primo quinquentio nummus indicebatur aureus, secundo argenteus, tertio lustro soluebatur aeneus.

ARGUMENTVM INVENIENDI QUOTA SIT INDICTIO. CAPVT XLVII.

Hoc autem argumento quota sit anno quocunq; computare uolueris Indictio reperies: sume annos ab incarnatione Domini quotquot fuerint in presenti: uerbi gratia, DCCXXV. adde semper

semper tria, quia quarta Indictione secundum Dionysium natus est Dominus, fiunt DCCXXV. hæc partire per XV. quindecies quadragenis, sexcentis, quindecies octonibus centum uices, remanens octo: octaua est Indictio. Si uero nihil remanserit, decimaquinta est.

DE EPACTIS LUNARIBVS. CAPVT XLVIII.

Tertia præfati circuli linea continet epactas lunares, quæ ad cursum solis annuatim undenis diebus accrescere solent, inde epactæ græco uocabulo, id est, adiectiones dicuntur, quod per annos singulos XI. dierum, ut diximus, accumuluntur augmento. Vel certe quia ad inueniendas quotæ sint lunas Calendarum XI. per totum adijciuntur annum, ut supra docuimus: epactæ iure, id est, adiectiones uocantur, & quidem per totum anni uertentis orbem suos quæque dies habet adiectiones lunares, XI. Nam, uerbi gratia, si hodie cum scribo quinta est luna, isto ipso die post annum decimasexta erit luna, post duos annos uigesima septima: post tres, octaua: nec eadem huc quæ nunc est priusquam XXXIX. annorum peracto circulo redit. Sed proprie quæ in circulo decennouenali annotatæ sunt epactæ, lunam quota sit in XI. Calendas Aprilis, ubi paschalis est festi principium signant: hanc præfixam sui cursus regulam semper obseruantes, ut quoties minus XV. numerum habent, paschalem lunam præferant: quoties autem maiorem, in sequentem lunam pascha querendum præmonstrant. Quia nimirum lunæ paschalis plenitudo non æquinoctium prætere, sed sicut in principio creaturarum ordinatum est, sequi potius debet, quando primus ortus est sol inchoatione diei uernum tenens æquinoctium, deinde orta est luna in inchoatione noctis autumnalis æquinoctij tenens ipsa particulam. Vnde multum errare constat eos, qui lunam paschalis initium à tertio Nonarum Martiarum die querendum definiunt: quia uidelicet ibi nata luna ante tempus æquinoctij plenilunium ostendit. Ideoque solennitati paschali inhabilis est, in qua, sicut diximus, primum solem primitiue creationis statum, ac deinde lunam necesse est ascendere, ut & hic per æquinoctij transgressum longitudinem noctis superet, & illa per plenilunium totam eius quantitatem est longitudinem illustret. Quod ad Christi & ecclesiæ sacramentum respicere, nemo est ferè qui ambigat: de quo & in primordijs huiusce opusculi aliqua perstrinximus, & nunc paucis replicemus. Quia licet luna & stellæ non à se ipsis, ut perhibent, sed à sole habent ut luceant, sic & ecclesia, sanctique omnes non suæ merito uirtutis, sed gratia largitoris habent bonum quo uiuunt. Et sicut non nostri uigore arbitrij fortitudinem hostram, sed illo nos suscipiente, illius misericordia præueniente custodimus, nec sufficientes sumus cogitare aliquid à nobis quali ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est, ita etiam in tempore quo nostræ redemptionis insignia celebramus, solaris perfectio splendoris quæ illuminat, lunarem quæ illuminatur antecedere debet.

GLOSSAE IN CAP. XLVIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brideserto Ramesiensi.

Nam uerbi gratia, hodie cum scribo, si quinta est luna est luna, isto ipso die post annum decimasexta erit luna, post duos annos uigesima septima, post tres octaua. Huius igitur uersiculi glossa iam superius est scripta, cuius initium est: Si uis scire qualis luna fuerit in transacto anno in unoquoque datarum. Hodie, quasi hoc die. Quotidie, non coto die, ut sit quot diebus. Cras, quod est postea. Extremum est pridie, et dictum extremum ab eo, quod iam dies ipse sit à nobis extraneus, et prætereundo alienus. Pridie autem, quasi priori die. Perendie, id est, per ante diem, uel in antecessum, id est, prius. Hanc præfixam sui cursus regulam semper obseruantes, ut quotiens minorem decimum sextum numerum, habent paschalem lunam, præferant. Si enim maiorem numerum habuerint epactæ, XV. in XI. Calend. April. non ostendunt ille epactæ lunam paschalem. Per epactas igitur in hoc loco ætatem lunæ intellige. Talis est ratio: Si decimaquinta fuerit luna in undecimo Calend. April. decimaquarta luna paschalis non debet prætere æquinoctium, sed sequi, aut aliquando in ipso æquinoctio XIII. fieri. Vnde multum errare constat eos, qui lunæ paschalis initium à tertio nonarum Martiarum die querendum definiunt: quia uidelicet ibi nata luna ante tempus æquinoctij plenilunium ostendit. Prima igitur ætas lunæ, quæ fuit in initio mundi, sic fuit: decimoquarto uero Calend. April. quasi octauo idus Martij fuisset nata: propterea errant, qui lunæ paschalis initium à tertio nonarum Martiarum die requirunt.

Quia sicut luna & stellæ non à se ipsis ut perhibent, sed à sole habent ut luceant: sic & ecclesia sanctique omnes non suæ merito uirtutis, sed gratia largitoris habent bonum quo uiuunt. Stella lumen à sole mutuantes cum mundo uerti, ut puta uno loco fixæ, et non stante mundo uage ferri dicuntur, exceptis his quæ planeæ, id est, errantes uocantur, easque diei aduentu celari, nec unquam coelo decidere, fulgor plenilunij et solis probat deliquium: quæ uis uideamus igniculos ex æthere lapso portari uentis, uagisque lumen sideris imitari trucibus orientibus uentis. Sidera autem alia sunt in liquorem soluti humoris secunda, alia concretum in primas, aut coacti in niues, aut glaciati in grandines: alia status teporis, alia uaporis, alia roris, alia frigoris. Nec solum errantia, ut Saturnus, cuius transitus imbriferi sunt: sed et quædam fixa polo cum errantia fuerint accessu, uel radijs impulsæ, ut succulæ in fronte tauri, quas ob id Græci pluuio nomine hyadas appellant. Quæ et sua sponte quædam statutisque temporibus, ut hoedorum exortus, et arcturi, qui per idus Septemb. cum procelloso grandine surgit: et nimbus orion, et canicula, quæ nimum feruens XV. Calend. Augusti emergit.

Stelle lumen à sole, scilicet sicut sancti à Christo mutuantes, id est, accipientes. Stelle omnes et luna, à sole lumen accipiunt. Licet enim sint igneæ nature, et licet ex eadem luce sint factæ, quæ et sol: tam non tantæ uirtutis sunt, ut possint per se lucere sine sole. Illuminatur enim cuncta radijs solis, quod exhibetur nobis in figura Christi: sanctorumque illius: qui quod uirtutis habet, ab ipso accipiunt.

Stellæ non habere proprium lumen, sed à sole illuminari dicuntur: nec eas unquam de cœlo abscedere, sed ueniente sole celari. Omnia enim sidera obscurantur sole oriente, & nō cadunt. Nam dum sol ortus sui signa premiserit, omnis stellarum ignis sub eius luminis fulgore euasit, ita ut præter solis ignem nullius sideris splendor uideatur. Hinc etiam sol appellatur, eo quod solus appareat obscuratis cunctis sideribus. Nec mirum hoc de sole, cum etiam plena luna & tota nocte fulgente, pleraque astra non luceant. Esse autem per diem stellæ in cœlo, probat solis deliquium: quod quando sol obiecto orbe lune fuerit obscuratus, clariora in cœlo astra uidentur. Stellæ dicuntur à stando, quia fixæ stant semper in cœlo. Stellæ immobiles sunt, & cum cœlo perpetuo motu feruntur. Feruntur quæ cœlo fixæ sunt, & cum cœlo uoluntur: mouentur uero quedam, sicut planetæ, id est erraticæ, quæ cursus suos uagos certa diffinitione consueunt. Stellæ, & sidera & astra inter se differunt. Nam stellæ, est quælibet singularis: sidera uero sunt stelle plurimæ facta, ut hyades, pleiades. Astra autem stellæ grandes, ut orion, bootes. Sed hæc nomina scriptores confundunt, dum & astra pro stellis, & stellæ pro sideribus ponunt. Stellæ autem secundum mysticum intellectum sancti uiri intelliguntur, de quibus dictum est: Qui numerant multitudinem stellarum, sicut enim omnes stellæ à sole illuminantur, ita sancti à Christi gloria cœlestis regni clarificantur. Et sicut præ fulgore solis & uis maxima luminis eius sidera obtunduntur: ita & omnis splendor sanctorum in comparatione gloriæ Christi quodammodo obscuratur. Et quemadmodum stellæ sibi differunt claritate, ita istorum diuersitas meritorum discretione.

Q V O M O D O E R R E N T Q U I D A M I N P R I M I
M E N S I S I N I T I O . C A P V T X L I X .

Sed error eorum qui aliter sapiunt, uide an ipsis saltem qui huiusmodi condunt lege iniquas, & scribentes iniustitiam scribunt, ratus ac ueritate uideatur esse suffultus. Victorius qui illorum circulos scripsit, dicit in prologo eiusdem operis inter alia sic: Latini namque à III. Nonarum Martiarum usque ad IIII. Nonas Aprilis, diebus scilicet XXXIX. obseruandum maxime censuerunt, ut quocumque eorum die luna fuerit nata efficiat primi mensis initium, cuius luna decima quarta si feria sexta prouenerit, subsequens dominicus, id est, luna decima sexta festiuitati paschali si ne ambiguo deputetur. Sin autem die sabbati plenilunium esse contigerit, & consequenti dominico luna decima quinta reperiri, eadem hebdomada transmissa, in alterum diem dominicum, id est, lunam uigesimalam secundam transferri debere Pascha dixerunt: ne minus eiusdem dominici peragendo mysterio destinarent quam sextamdecimam, nec amplius quam uigesimalam secundam lunam aliquando reciperent, eligentes potius in lunam uigesimalam secundam diem festi paschalis extendi, quam dominicam passionem ante lunam quartamdecimam ulla tenus inchoari. Quartasdecimas porro lunas mensis eiusdem à XV. Calendarum Aprilium, usque in XVI. Calendarum Maias adserunt esse seruandas. Item in fine eiusdem prologi. Cum uero contigerit, inquit, lunam uigesimalam septimam sabbato, uel maxime die Calendarum Ianuariarum prouenire absque bissexto, nouerit Sanctitas uestra, quod Pascha XIII. Calendarum Aprilis secundum Latinos haud unquam celebrandum, etiam si luna conueniat, penitus inuenitur. Aut VIII. Calendarum Maias secundum Aegyptios, quod aliquoties obseruandum est, reperiri non posse. Videamus ergo Latinos suos quomodo commendat Victorius. Dicit eos maxime censuisse à III. Nonas Martias namque lunam efficere primi mensis initium, & decima sexta luna die dominico Pascha celebrandam. Et iterum dicit, nunquam XIII. Calendarum Aprilis, etiam si luna conueniat, Pascha celebrandum secundum Latinos, sed magis secundum Aegyptios VIII. Calendarum Maias. Constat autem lunam III. Nonas Martias natam, XIII. Calendarum Aprilis esse sextamdecimam. Obsecro te sancte frater Victorius, si III. Nonas Martias nata luna facit primi mensis initium, quid rationis est, ut non in eo Pascha celebremus, sed potius alium differamus in mensem? cum lex toties imperet, ut omnes qui possint in primo mense Pascha faciant, soli autem qui in uia fuerint & immundi secundum hoc mense celebrent? Quid est, rogo, quod addis, absque bissexto? An forte quia quando Calendarum Ianuariæ sabbato sunt, tertiadecima Calendarum Aprilium dies in dominicum occurrit, si bissextilis annus non est, si autem bissextus intercesserit, eadem dies secunda feria prouenit, docere uis cum secunda feria fuerit XIII. Calendarum Aprilis in luna decima sexta, sequenti dominica VIII. Calendarum Aprilis luna uigesimala secunda Pascha rite celebrari? Cum uero eadē dies XIII. Calendarum Aprilis lunam decimam sextam dominica die habuerit, non posse in ea Pascha celebrari: quia necdum æquinoctium transierit? Sed nec in sequenti dominica, quia luna superadulata, hoc est, uigesimala tertia illam incidat in diem, atque hac cogente necessitate in secundi tempora mensis Paschæ differenda solennia? Mirus calculandi præceptor, qui principaliter doceas, lunam III. Nonas Martias natam efficere primi mensis initium. Et rursum ratione ipsa superatus compelleris fateri, nisi interueniente bissexto nullatenus lunam hac die natam, sed potius eam quæ post XXXIX. dies fuerit accensa, paschalibus festis congruam. Si uero adfuerit bissextus, tunc efficit lunam sequentis anni primam, quæ absque illo fieri poterat extrema transacti. Et quid est quod ais: etiam si luna conueniat, XIII. Calendarum Aprilis nunquam Pascha celebrandum penitus inueniri? Quomodo enim potest luna conuenire paschalibus solennijs, ubi nunquam paschalia sunt celebranda solennia? Et si nunquam XIII. Calendarum Aprilium Pascha celebrandum, etiam si sextadecima prouenerit, errant profecto Latini, qui lunam paschalem à III. Nonas Martias inchoare decernunt: in qua decimo sexto & decimo septimo eo quod æquinoctium non transierit, non licet pascha fieri. Et merito illorum contempna obseruatione, cum Aegyptijs potius eo anno

anno in octauo Calendarum Maij Pascha differendum suades. Si autem magis obseruandum quod Aegyptijs docent autumas, quare non illorum per omnia scientiam sectaris? Verum quia hoc facere non uis, sed inter utroque mediis incedens, magis Latinorum quos uituperas, quam Aegyptiorum quos præfers, calculum tuis legendum sequendumque contradis, nos Aegyptiam calculandi disciplinam, quæ & tuo iudicio, & uniuersalis ecclesiæ consensu uerior apparet, omnibus sequendam nouimus, initium uidelicet primi mensis ab octauo Iduum Martiarum usque in Nonarum Aprilium diem. Quartasdecimas uero lunas Paschæ, à duodecimo Calendarum Aprilium usque in decimum quartum Calendarum Maias. Porro diē Paschæ dominicum ab undecimo Calendarum Aprilium usque in septimum Calendarum Maiarum: & hoc in luna decima quinta usque ad uigesimalam primam esse querendum. Verum ne nos amatores Victorij temere illum aggressos esse lacerent, legant librum doctissimi & sanctissimi uiri, Victoris uidelicet Capuani Episcopi de Pascha, quod quindecimo Calendarum Maias putabatur celebrari debere. Indictione autem decima tertia nouies Proconsule Basilio, & quantà prudentibus, & catholicis ecclesiæ Doctoribus æstimatedus sit suus magister inuenient, cuius principium libri est. Cum paschalis ueneranda solennitas, qua nam die potissimum proueniret per anni præsentis Indictionem tertiadecimam à nobis sollicitè quereretur, & iuxta patrum uenerabilium constituta octauo Calendarum Maiarum diceremus resurrectionem Domini procul dubio celebrandam. Aliquibus minime rationabilis uisa est nostra responsio, eo quod Victorius quidam in circulo Paschali quem edidit aliter diem dominicæ resurrectionis adixerit, licet & hunc designauerit quem nos celebrandum pariter proferimus. Et in processu operis. Sed nunc, inquam, ordo expetit, ut cyclosum quos Victorius edidit patefaciam euidenter errores, dum nescit legitimum diem definire Paschalem, ut cum in præteritis ostensus hoc modo fuerit deliquisse, in præsentibus ac futuris & autoritate careat, & occasionem prauæ persuasionis amittat.

G L O S S A E I N C A P V T X L I X . B E D A E P R E S B Y T E /
ri, De temporum ratione: auctore Bridéferto Ramefensi.

Quantum Dominicam passionem, id est, sextam feriam ante lunam decimam quartam. Quantum Dominicam, scilicet diem ante lunam decimam quintam, id est, in lunam decimam quintam.

Initium uidelicet primi mensis ab octauo iduum Martiarum, usque in Nonarum Aprilium diē: quartasdecimas uero lunas paschæ à XII. Cal. April. usque in XIII. Cal. Maij. Constat igitur quod primo anno decennouenalis cycli, quando nulla epacta in capite ponitur, in Calen. Mart. luna nona, & in octauo idus Martij decima sexta occurrit. Hanc deducit trigesimalam, & incipit primam, & Non. April. occurrit decima quarta, qui est terminus primus decennouenalis. Iterum eiusdem XVI. quos anno prior in octauo idus Mart. habuisti, adde XI. occurrit eodem die XXVII. Hanc cum trigesimalam deduxeris, occurrit sequens decima quarta luna octauo Calend. April. qui est terminus secundus. Sicque lunationibus singulis usque decimam nonum annum, eodem die octauo idus scilicet Martij, addendo semper XI. ad præcedentem eiusdem diei lune etate, anni præcedentis quotalibet infra trigesimalam fuerit, deducit eam trigesimalam, & deducit sequentem usque XIII. & ubicumque decima quarta fuerit, ibi sine ulla ambiguitate terminus paschalis erit. Porro si eodem die XXX. incidit, quod tamen non nisi semel per decem & nouem annos fit, deducit more solito sequentem, & ubi XIII. occurrerit, ibi & terminus erit. Prima uero cum octauo idus occurrerit eadem procul dubio paschalis erit. Et hoc certissime caue, ne prius natam lunam quam octauo idus Mart. deputes paschalem, sed quotacumque eodem die occurrerit, aut trigesimalam eodem die teneas, aut triginta deducas, & sequentem quotalibet loco XIII. occurrerit, paschalem esse non dubites. Iste ordo & hæc ratio nunquam ex eodem die quo statuta sunt, turbari ab ullo potuit, aut poterit: sed potius ille concussus erit, qui eam concutere nisus fuerit. Expleto igitur anno decimonono, statutoque eiusdem anni termino nouissimo, si iterum probare uolueris quod hæc ratio ratione constet, & hæc auctoritas digna auctoritate subsistat: adde de eodem sæpe dicto die octauo idus Mart. præcedentis lune etate non undecim ut prius, sed propter saltum luna duodecim: & iterum occurrerit tibi luna, sicut in principio eodem die decima sexta, atque ita sequentia eodem quo prius ordine cuncta proueniant. Verum ne nos amatores Victorij, temere illum aggressos lacerent, legant librum doctissimi & sanctissimi uiri Victoris, uidelicet Capuani Episcopi de pascha, quod XV. Calend. Maij putabatur celebrari debere, indictione decimatercia, nouies post consulatum Basiliij Gregorius. Fertur apud ueteres mos fuisse, ut quisquis consul existeret, iuxta ordinem temporum honoris sui locum teneret, ut si quis posterius ad consulatum ueniret, consul non semel, sed bis fortasse aut tertio fieret, etiam illos laude & honore transcenderet, qui non plus quam semel consules extitissent. Consules appellati à consulendo, sicut reges à regendo, & sicut leges à legendo, eo quod consulerent, hoc est prouiderent rei publicæ. Nam cum Romani regum superbam dominationem non ferrent, imperia annua, bimosque consules sibi fecerunt. Nam factum regium non beneuolentia consulentis, sed superbia dominantis erat. Hinc igitur consules appellati, uel à consulendo ciuibus, uel à regendo cuncta consilio: quos tamen ideo mutandos per annos singulos elegerunt, ut ne insolens diu maneret, & moderatior citò succurreret. Inde enim duo pares, quorum unus rem ciuilem, alter enim rem militarem ministrabant. Regnauerunt enim annis quadringentis sexaginta septem. Proconsules subiecti erant consulibus, & dicti proconsules, eo quod uice consulibus fungerentur: sicut procurator curatoris, id est, actoris. Exconsules autem dicti, qui iam à consulatu exierunt siue discesserunt, peracto uicis sue anno. Si ergo aliquis ex consulibus suo tempore bene rem publicam administraret, licet deponeretur de ipso consulatu, ad eiusdem tamen dignitatis officium administrandum decreto senatus reducebatur. Vnde de supra lectum est nouies post consulatum Basiliij.

ARGUMENTVM QVOT SINT EPACTÆ
LVNARES. CAPVT L.

SI autē uis cognoscere per annos singulos quot sint epactæ, sume annos Domini quot fuerint, utputa in presenti octaua Indictione DCCXXV. hos partire per XIX. decies nouies tricenid. LXX. decies nouies octoni, cenquinquais dipondius, remanent III. hos itē multiplicā per XXI. fiunt XXXIII. tolle XXX. remanent III. Tres sunt epactæ, id est, adiectiones lunares.

DE EPACTIS SOLIS. CAPVT LI.

Quarto decennouenalis circuli tramite designantur epactæ solis, id est, concurrentes septimanæ dies unius semper ternos per annos, duorum autem per annum bissextilem usq; ad septimum numerum adiectione crescentes, quarum circulus habet annos quater septenos, id est, XXVII, quia nimirū non ante potest cōsumari, quā bissextus, qui quarto redire solet anno cōstos septimanæ dies contingat, dominicam uidelicet, sextam feriam, quartam feriam, secundam feriam, sabbatum, quintam feriam, tertiam feriam: hoc etenim illos ordine percurrit. Cumq; suas quæq; anni dies habeat concurrentes, hæ quæ in circulo adfixæ concurrentes sunt, specialiter quæ sit nono Calendarum Aprilium feria designant, uidelicet ut propius festiuitatis Paschalis exordio positæ, facillime diem epactarum, uel decimæ quartæ lunæ quota sit feria pandant, ac per hoc ad Paschalis inuentionem diei dominici planum faciunt iter. Contingit autem eadem concurrentium annua dies, quod calculatorem meminisse iuuat, etiā II. Calendas Aprilis, VII. Idus Aprilis, XV. Calendarum Maiarum, & XI. Calendarum earundem. Cuius circuli talis est cursus, ut quæcunq; bissextili anno sunt concurrentes, ipsæ & ante quinquennium fuerint, & post annos VI. futuræ sint. Quæ primo post bissextum anno sunt, eadem & ante annos XI. transierint, & post VI. redeant. Quæ secundo post bissextum, eadem & ante annos VI. transierint, & post XI. remeant. Quæ tertio post bissextum, ipsæ & ante VI. annos præterierint, & post V. reuertantur. Et huius ordo discretionis cunctos annorum uertentium complectitur dies. Notandū sanè quod huius gyri solaris, qui XXVII. annis peragitur, causa facit decennouenales circulos XXVII. debere compleri, priusquam idem per omnia paschalis obseruantia cursus in seipsum redeat, ut omnis nimirum huius circuli annus caput circuli decennouenalis instituat. Itemq; annus quisq; circuli decennouenalis huius caput adsequatur, ac per hoc tota paschalis obseruantia series nō minus quingentis trigintaduobus annis explicetur.

GLOSSAE IN CAPVT LI. BEDAE PRESBYTERI,
De temporum ratione: auctore Brideserto Rameiensi.

Quarto decennouenalis circuli tramite, designantur epactæ solis, id est, concurrentes septimanæ dies. Concurrentes, hoc est, nonus dies Calend. April. Quoniam si diuidas annum in septem, remanet unus dies, qui turbat, ut non semper in istis diebus fiant Calende, & alij dies: quia uerbi gratia, si prima feria fuerint Calende Ianuarij, sequenti anno non in prima, sed in secunda erunt: tertio autem anno in tertia feria erunt. Quarto igitur anno non in quarta, sed in quinta, propter bissextum. Circulus solaris ideo usq; ad XXVII. annos extenditur, ut singulis ferijs bissextus proueniat.

ARGUMENTVM QVOT SINT EPACTÆ SOLIS,
ET QUANDO BISSEXTI ANNI
NVS. CAPVT LII.

Quoniam uerò communis atq; indiscretus epactarum, id est, adiectionum solis, cum bissexto cursus est, amborum pariter qui sit status argumento condiscere. Si ergo uis scire quando bissextus dies sit, sume annos domini DCCXXV. partire hos per IIII, & si nil remanserit bissextus est: si uerò unum, aut duo, uel tria remanēt, primus, aut secundus, aut tertius est annus à bissexto, utputa quater centeni, CCC. quater octogeni, CCCXX. quater esse quarta, remanet unum, quia primus est annus à bissexto. Si uis nosse adiectiones solis, id est, concurrentes septimanæ dies, sume annos ab incarnatione domini quot fuerint, utputa DCCXXV. per indictionem octauam, & annorum qui fuerint quartam partem semper adijce, id est, nunc CLXXXI. qui fiunt simul DCCCVI. his adde IIII. fiunt DCCCX. Hos partire per VII. septies centeni DCC. septies triceni CCX. & nō remanet aliquid, quia VII. sunt epactæ solis, id est, concurrentes septimanæ dies.

DE REDITV ET COMPTV ARTICVLARI
VTRARVNQVE EPACTARVM. CAP. LIII.

Verum quia facillime diem Paschæ, uel cæteros temporum recursus comprehendit, qui solis & lunæ circulum memoriter tenet, excepto eo quod eisdem circulos per decem & nouem, & per uiginti octo multiplicandos partiendosq; nouit, omnis calculator meminisse debet, eisdem concurr.

cōcurrentes solis tricesimo ab hinc anno, quas & proximo secuturas, easdem sexagesimo quas & quarto, easdem nonagesimo, quas & sexto, easdem centesimo uigesimo, quas & octauo, easdem centesimo quinquagesimo, quas & decimo: & cæteras in hunc modum esse redituras. Quocunq; enim numero annorum transacto concurrentes scire desideras, eundem numerum uide quoties habeat XXX. & tricesima parte geminata concordiam uertentium cognoscas annorum. Verbi gratia, trecenti decies habent XXX. & propterea eadē concurrēt CCC. anno quæ XXX. sunt futura, si quid residui fuerit & hoc adijcies. Eodem modo etiam in præterita tempora concurrentium ordo respicit. Item quia circulus lunaris decennouenalis est presentis anni epactæ uicesimo anno redeunt, sequentis ab hinc quadragesimo, tertij sexagesimo, quarti octuagesimo, quinti centesimo, sexti centesimo uigesimo, septimi centesimo quadragesimo, octaui centesimo sexagesimo, noni centesimo octuagesimo, decimi ducentesimo, & cætera similiter. Quod & de luna decimaquarta Paschæ, cæterisq; quæ decennouenali circulo includuntur æque sentiendum est. Poterit diligens calculator hoc modo etiam prolixiores sibi temporum sequentium annotare recursus, quibus semper meminerit etiam præteriti aui congruere statum. Memoratu autem dignum uidetur, quia quidam ob compendium calculandi utriusq; ordinem circuli, & solaris uidelicet & lunaris transferunt in articulos: nam quia manus humana articulos habet adiunctis unguibus X. & IX. singulis his singulos aptates annos, lunarem cursum in læua manu, intrinsecus à radice pollicis incipiunt, & in ungue minimi digiti intrinsecus eundem consummant. Itē quia manus binæ articulos, exceptis unguibus, habent XXVII. ijs singulos annos singulis aptant, inchoantes à minimo læuæ digito, & in dexteræ pollice complentes, non ut in lunari cyclo linguarum ex ordine digitos expedientes ad numerum, sed ob rationē quadrantis per quaternos transuersim digitos quadriennium, omne signantes, ita ut minimorum bis terni articuli digitorum totidem bissextilis contineant annos. Item proximorum à minimis bis terni articuli digitorum proximos à bis ternis bissextilis annos totidem explicent, secundi similiter secundos, & tertij digiti tertios totidem annos æqua ratione complectantur. Porro septimus bissextilis cum tribus sequentibus annis bis binos sibi pollicum uindictet articulos. Hoc siue alio quisq; sibi calculator ordinare uoluerit modo, nihilominus circulum utriusq; sideris libenter capient manus. Sed innumera huiusce disciplina, sicut & cæterarum artium, melius uiuæ uocis alloquio quam stilis signantis traduntur officio.

GLOSSAE IN CAP. LIII. BEDAE PRESBYTERI,
De temporum ratione: auctore Brideserto Rameiensi.

Verbi gratia, trecenti decies habent XXX. Et propterea eadem concurrentes trecentesimo anno, quæ uigesimo sunt futurae. Verbi gratia, decem trigesima pars est trecentorum annorum: gemina decem, sunt uiginti. Et ideo concurrentes, quæ erunt uigesimo anno futuro, fuerunt in trecentesimo anno retro. Si quid residuum fuerit, scilicet post tricenas partes, id est, post XXX. Talis est sensus. Si remanserit aliquid ultra triginta. Exempli causa. Diuide centum per triginta, remanent decem. Gemina tres. Quare? Quia ter triginta habuisti, sunt sex, hos iunge ad residuum numerum, qui post tricenariam diuisionem remansit, id est, ad decem, sunt sexdecim. In hoc apparet quod ille concurrentes, quæ erunt in decimosexto anno, similiter fuerunt in centesimo retro. Quod & de luna decimaquarta paschæ, cæterisq; quæ decennouenali circulo includuntur, æque sentiendum est. Quod si à presenti post aliquot annos: uerbi gratia, post centum paschæ scire uelis, epactas tantum & concurrentes solis dies inuenire sufficit. Partire autē centum per decem & nouem, & remanent quinq;. Illas ergo epactas scito centesimo, quas quinto anno futuras. Eodem modo centū per uiginti octo diuidens, eas centesimo, quæ sunt decimosexto anno, concurrentes solis inuenies.

Hæc siue hoc siue alio quisq; calculator sibi ordinare uoluerit modo. Si enim id ipsum alio modo uis agere, pone in prima feria primum concurrentem cum bissexto: in secunda secundum, in tertia tertium, in quarta quartum, in sexta sextum cum bissexto: & sic deinceps usq; in finem. Hoc tantum caue, ut in quarto semper loco unum intermittas, quatenus bissextus cunctos septimanæ dies contingat.

DE CYCLO LVNARI. CAP. LIIII.

Quinto circuli decennouenalis, regione lunaris cyclūs includitur, à quarto eas incipiens, & tertio completur in anno, qui proprie Romanorum est: & ad mensem Ianuariū pertinēs: nam sicut annus quisq; decennouenalis circuli propter legalem Hebræorum obseruationem à paschali mense inchoat, ibidemq; finitur: ita & hic Romanorum institutione à luna Ianuarij mensis inchoat, atq; ibi desinit, sicut ille, sic & iste, primum & secundum communes annos, tertium habet embolismum, quartum & quintum communes, sextum embolismum, septimum commune, octauum embolismum. Hendecas quoq; cycli lunaris instar decennouenalis circuli VII. annos communes, & IIII. habet embolismos. Et habent communes anni menses lunares X. id est, dies trecetos quinquaginta tres. Embolismi autem menses tredecim, dies uidelicet trecetos octuaginta quatuor, præter unum duntaxat septimumdecimum cycli huius annum, qui est decennouenalis primus, in quo unus dies ratione saltus lunaris intercipitur. Quod ut manifestius fiat, singulorum ex ordine cursum uideamus annorum, & quod Dionysius in mense paschalis, nos in Ianuario facere curemus.

Anno lunari primo, decennouenali quarto, à Calend. Ianuar. usq; in 13. Calendas Ianuarias, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 2. decennouenali 5. à 12. Calendas Ianuarias usq; 5. Idus Decembris, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 3. decennouenali 6. à 4. Idus Decembris, usq; in 5. Calendas Ianuarias, quia embolismus est, fiunt dies 384.

Anno lunari 4. decennouenali 7. à 4. Calendas Ianuarias, usq; in 16. Calendas Ianuarias, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 5. decennouenali 8. à 15. Calendas Ianuarias, usq; in 8. Idus Decembris, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 6. decennouenali 9. à 7. Idus Decembris, usq; in 8. Calendas Ianuarias, quia embolismus est, fiunt dies 384.

Anno lunari 9. decennouenali 10. à 7. Calendas Ianuarias, usq; in 19. Calendas Ianuarias, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 8. decennouenali 11. à 18. Calendas Ianuarias usq; in 4. Nonas Ianuarias quia embolismus est, fiunt dies 384.

Anno lunari 9. decennouenali 12. à 3. Nonas Ianuarias, usq; in 11. Calendas Ianuarias, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 10. decennouenali 13. à 10. Calendas Ianuarias, usq; in 3. Idus Decembris, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 11. decennouenali 14. à 2. Idus Decembris, usq; in 3. Calendas Ianuarias, quia embolismus est, fiunt dies 384.

Anno lunari 12. decennouenali 15. à 2. Calendas Ianuarias, usq; in 14. Calendas Ianuarias, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 13. decennouenali 16. à 13. Calendas Ianuarias, usq; in 6. Idus Decembris, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 14. decennouenali 17. à 5. Idus Decembris, usq; in 6. Calendas Ianuarias, quia embolismus est, fiunt dies 384.

Anno lunari 15. decennouenali 18. à 5. Calendas Ianuarias, usq; in 17. Calendas Ianuarias, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 16. decennouenali 19. à 16. Calendas Ianuarias, usq; in Nonas Decembris, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 17. decennouenali 1. à Nonis Decembris usq; in 10. Calendas Ianuarias, quia embolismus est, fiunt dies 384.

Anno lunari 18. decennouenali 2. à 9. Calendas Ianuarias, usq; in 2. Idus Decembris, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 19. decennouenali 3. ab Idibus Decembris, usq; in 2. Calendas Ianuarias, quia embolismus est, fiunt dies 384.

Idcirco autem septimidecimi lunaris anni computus ab ipso quo prior explicitus est annus die incipit, & non à se sequente ut cæterorum, ne propter saltum lunæ, quem dicunt, unus eidem anno dies deesse uideatur. Quod ipsum Dionysius decennouenalem cyclum huiusmodi ordine percurrere edocuit, ab eodè die quo ultimi conclusit anni metas primi inchoando principium.

GLOSSAE IN CAP. LIIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Bredfero Ramensi.

Quinta circuli decennouenalis regione lunaris cyclus includitur, à quarto eius incipiens, & tertio completur in anno. Qui tertius est secundum solem, quartus autem secundum lunam. Nam primus annus secundum solem, secundus est secundum lunam: restant tamen duo menses adhuc de anno lunari. Primus annus est cycli lunaris, prima luna in Calend. Ianuarij, tertius annus est decennouenalis usq; ad decimam quartam lunam paschæ, & incipit quartus decennouenalis à decima quinta luna paschæ, manente eodem primo anno lunari, usq; ad Calend. Ian.

Et quod Dionysius in mense Paschali, nos in Ianuario facere curemus. Hunc igitur ordinem Dionysius ita profecit.

Anno decennouenali primo, lunari decimo septimo, à decimo quinto Calend. Maij, usq; nonas Aprilis, quia communis annus est, fiunt dies 354.

Anno decennouenali secundo, lunari decimo octauo, ab octauo idus April. usq; in octauo Calendas April. quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennouenali tertio, lunari decimo nono, à septimo Calendas April. usq; in idus April. quia embolismus est, fiunt dies 384.

Anno decennouenali quarto, lunari primo à decimo octauo Calendas Maij, usque in quartum non. April. quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennouenali quinto, lunari secundo, à tertio Nonas April. usque in undecimum Calendas April. quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennouenali 6. lunari 3. à 10. Calend. April. usq; in 4. Idus April. quia embolismus est, fiunt dies 384.

Anno

Anno decennouenali septimo, lunari 4. à tertio idus April. usq; in tertium Calend. April. quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennouenali 8. lunari 5. à 2. Calend. April. usq; in 14. Calend. Maij, quia embolismus est, fiunt dies 384.

Anno decennouenali 9. lunari 6. à 13. Calend. Maij, usq; in 7. idus April. quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennouenali 10. lunari 7. à 6. idus April. usq; in 6. Calend. April. quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennouenali 11. lunari 8. à 5. Calend. April. usq; in 7. Calend. Maij, quia embolismus est, fiunt dies 384.

Anno decennouenali 12. lunari 9. à 6. Calend. Maij, usq; in 2. Non. April. quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennouenali 13. lunari 10. à Non. April. usq; in 9. Calend. April. quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennouenali 14. lunari 11. ab 8. Calend. April. usq; in 2. idus April. quia embolismus est, fiunt dies 384.

Anno decennouenali 15. lunari 12. ab idus April. usq; in Calend. April. quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennouenali 16. lunari 13. à 4. Non. April. usq; in 12. Calend. April. quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennouenali 17. lunari 14. ab 11. Calend. April. usq; in 5. idus April. quia embolismus est, fiunt dies 384.

Anno decennouenali 18. lunari 15. à 4. idus April. usq; in 4. Calend. April. quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennouenali 19. lunari 16. à 3. Calend. April. usq; in 15. Calend. Maij, quia embolismus est, fiunt dies 384.

ARGUMENTVM DE EO, QUOTA SIT LVNA IN CALENDIS IANVARIIS. CAPVT LV.

Potest qui uult à cyclolunari facere argumentum, ad inueniendum quota sit luna Calendarum Ianuariarum. Sume enim cyclum lunæ quemlibet, ut puta quintum, multiplica per XI. fiunt LV. adde unum semper regularem, fiunt LVI. partire per XXX. remanent XXVI. uicesima sexta est luna in Cal. Ian. anno quinto cycli lunaris. Itē sume octo, multiplica per XI. fiunt LXXXVIII. adde unum regularem & partire per XXX. remanent XXIX. uicesima nona est luna in Calendarum supra scriptas anno cycli lunaris octauo. Tantum memor esto, septimodecimo, octauodecimo, & nonodecimo cycli memorati anno non unum, ut in reliquis, sed duos adijcere regulares, & lunam Cal. Ian. sine errore reperies.

ARGUMENTVM QUOTVS SIT ANNVS CYCLI LVNARIS, VEL DECENNOUENALIS. CAP. LVI.

Ipsæ autem cyclus lunæ si uis nosse quotis agat annum, sume annos domini, ut puta DCCXXV. & subtrahere semper duo, remanent DCCXXIII. hos partire per X. & LX. remanet unum, primus annus est cycli lunaris. Quoties autem nihil remanet, nonus decimus est. Et quia decennouenalis circulus communem cum lunari uiam quamuis ocyor currit, si uis scire & eius quotus sit annus, sume annos Domini, ut puta DCCXXV. & unum semper adijce, fiunt DCCXXVI. hos partire per X. & IX. remanent 1111. quartus est annus cycli decennouenalis. Quod si nihil remanserit, ultimus est.

DE XIII. LVNA PASCHAE. CAPVT LVII.

Sextus saepe dicti circuli locus, amplectitur lunas XIII. primi mensis, quæ paschalis dominicæ diem singulis annis absq; omni ambiguitate demonstrant: nam quæ post XIII. lunam dominicæ dies occurrit, ipsa est paschalis dominicæ resurrectionis dies. Quæ quidem decima quarta luna primum in æquinoctio, id est, duodecimo Calendarum Aprilium, ultimum uicesimonono ab hinc die, id est, XIII. Cal. Maiarum suum uespere processum terris ostendit, quibus terminis per annos denos & nouenos legali tempore paschalis obseruantia discursus constat esse comprehensos: & si fieri posset, ut eadem omnibus anni sabbati die luna decima quarta contigisset, nihil nostræ paschalis obseruantia tempus à legali discreparet. Nam & ipsi iuxta legis edicta semper decima quarta luna primi mensis ad uesperam immolantes, & comedentes agni immaculatam carnem, sanguinemq; illius ad repellendum exterminatorem nostris postibus aspergentes, id est, aquam baptismi, & paschaliu celebrantes solennia missarum, spiritalem superaremus Aegyptum, atq; illucescente mane in luna decima quinta eiusdem mensis primum azymorum diem intraremus, septemq; dies eiusdem celebratit legitimos à mane quintidecimi diei usq; in uesperam uicesimi primi mensis, ipsius, id est, à dominico paschæ usq; in dominicæ octauarum paschæ debita cum ueneratione completemus. Sed quomodo lunæ dies eadem diuersas septimane de uoluit inferias, inde fit, ut qui propter resurrectionem nostri redemptoris in dominicum diem paschæ initium referuare docemur, aliquoties nostra festiuitas septimo post legalium azymorum exordium die sumat ingressum: non tamen unquam contingat, ut non nostra solennitas paschalis aliquem legalium paschæ dierum, saepe autem omnes intra se complectatur. At contra hi qui dominicum paschæ diem à decima sexta luna, usq; ad uicesimam secundam celebrandum arimant, duplici miseria laborant, quia & legitimum paschæ principium nunquam habent, & crebro euenit, ut nullum dierum, qui in lege præscripti sunt, in sua paschali obseruatione consequantur: diu & uesperam quartidecimi diei, quo pascha initiari statutum est, & mane quintidecimi, quo septima azymorum dierum solennitas inchoari præcepta, à sua prorsus festiuitate repudiant. Atq; in super in huiusmodi peccati uicesimum secundum diem, qui in tota paschali institutione per Moysen nec semel appellatus inuenitur, frequenter in sui paschæ principium sanciri præcipiunt.

Suna

Sunt qui in alteram partem à uia ueritatis, sed non minore labantur errore, cum scriptura præcipiat uia regia gradiendum, & neq; ad dexteram, neq; ad sinistram ab ea diuertendum. Qui à tertio decima luna usq; uigesimali dominicum paschæ obseruandum decernendo, præoccupat sepius initium paschæ legalis, dum quod ipsa in decima quarta luna fieri statuit, illi in decima tertiam conuertunt; & quod de uigesima statuit, sanctam eam & celeberrimam consecrans, quia si hæc ad pascha minime pertineat, funditus contemnunt. Quos inter alios fidei & actionis catholice defensores, etiam beatus Theophilus Alexandrinæ antistes ecclesiæ manifesta ratione deuincit, scribens imperatori Theodosio maiori. Sed quia accidere, inquit, interdum solet, ut occasione decima quartæ lunæ mensis primi nonnulli in errorem cadant, si decima quarta ipsa luna in dominicum diem ueniat: quo facto, necesse est iam ieiunium solui sabbati die, quando decima tertia luna uenire monstratur, & incipimus legi contraria facere. Conuenit itaq; diligenter aduertere, ut quoties decima quarta luna in dominicum incurrit diem, in sequentem septimanam paschalem diem potius differamus, duplici hoc modo. Primum quidem, ne decima tertia luna in uenta in sabbati die soluamus ieiunium, quod consequens non est, quod nec ipsa lex præcipit, maxime cum & lumen ipsius lunæ imperfectum adhuc in proprio globo esse uideatur. Deinde, ne dominica die luna decima quarta constituta ieiunare cogamur, indecentem rem illicitamq; facientes: hoc enim Manichæorum sectæ consuetudo possedit. Quoniam igitur nec decima quarta luna ueniente in dominicum diem ieiunare debemus, neq; consequens est, ut si in sabbati die decima tertia eueniat soluamus ieiunium, necessario asserimus hoc in septimanam sequentem debere differri, sicuti paulo superius comprehendimus: non tamen ex hac dilatione præuaricatione aliqua circa paschalem calculum perpetrata: quemadmodum enim decimus numerus complectitur nonnum, sic & quoties decima quarta luna in dominicum incurrit diem, eo quod in eo ieiunare non liceat, in proximam septimanam differri necesse est diem paschæ: nulla enim ex hoc immutatio fieri paschæ uidetur, quia ipsi sequentes dies complectuntur & reliquos.

ARGUMENTVM INVENIENDI EAM.
CAPVT LVIII.

Oportet autem calculatorem quæperitum decimas quartas lunas primi mensis, sicut & epactas lunæ annuas retinere memoriter. Sed & si quis has quoq; argumento inuenire desiderat, uideat quot epactæ lunares anni cuiuscunq; computare uoluerit, & siquidem XIII. aut XV. sunt, XI. Calendarum Aprilium uel XII. Calendarum earundem die decima quartam lunam uenire cognoscat: quia nimirum XI. Calendarum supra scriptarum, sicut sæpe dictum est, proprius est omnium locus epactarum. Sin autem pauciores sunt epactæ, dimittat eas crescere per dies usq; dum quartum decimum impleant numerum, & ibi se lunam paschæ decima quartam habere non dubitet. Porro plures quindenario numero si habuerit epactas, & has usq; ad tricesimum numerum, id est, ipsius terminum mensis per dies crescere sinat, & sic à noua luna inchoans, atq; usq; ad decima quartam ex ordine percurrens, diem uotis paschalibus aptum rite reperiet. Sed & hoc notandum quia decima quarta luna si communis est annus XI. diebus prius: si uero embolismus, XI. tardius quam præcedente anno transierat semper redire consueuit, excepto uno duntaxat primo circuli decennouenalis anno, in quo propter rationem saltus lunaris XII. diebus annorum cursum præcurrere solet.

GLOSSAE IN CAP. LVIII. BEDAE PRESBYTERI.
De temporum ratione: auctore Brediferto Ramensi.

Oportet autem calculatorem quæperitum decimas quartas lunas primi mensis, sicut & epactas lunæ annuas retinere memoriter. Sed & si quis hos quoq; argumento inuenire desiderat, uideat quot epactæ lunares, anni cuiuscunq; computare uoluerit. Si uis inuenire terminum paschalem, uide epactam ad ipsum terminum paschæ respicientem: quam si minorem quam quindecim inuenierit, perfice ei eundem numerum XV. computando ab undecimo Calend. April. & in quo Calendario idem numerus completus fuerit, proculdubio ibi terminus erit. Quando autem XV. inuenieris epactam, duodecimo Calend. April. habebis terminum paschalem: si uero epacta maior fuerit, quam XV. perfice eundem numerum quadragesimum quartum, computando similiter ab undecimo Cal. April. & in quo Calendario ipse numerus fuerit perfectus, ibi erit terminus. Quando autem nulla fuerit epacta, ab undecimo Calend. April. semper computandum est, donec decimus quintus numerus expleatur, uidelicet usq; ad Non. April.

DE DIE DOMINICO PASCHAE. CAP. LIX.

Septimo decennouenalis circuli titulo dies paschæ Dominicus comprehenditur, qui de Dominica nostri Saluatoris resurrectione à mortuis exordium cepit: nam cum in ueteri testamento tribus argumentorum indicis paschale tempus sit obseruari præceptum, uidelicet ut post æquinoctium, ut mense primo, ut tertia eius septimana, id est, à uespera decimæ quartæ lunæ, quod est initium decimæ quintæ, usq; in uesperam, id est, terminum uigesimali primæ celebretur, quarta in eiusdem obseruatione regula

regula est nobis à tempore dominicæ resurrectionis imposita, ut cum æquinoctio transcensio lunam primi mensis decimam quartam uespere ortum facere uiderimus, non statim ad faciendum pascha profiliamus, sed dominicum diem quo ipse pascha, id est, transitum de morte ad uitam, de corruptione ad incorruptionem, de pœna ad gloriam resurgendo facere dignatus est, expectantes, in ipso tandem congrua paschæ solennia celebremus. Quod si quis obiecerit, non æquinoctij memoriam, sed tantum primi mensis & tertiæ in eo septimanæ posuisse legisserum. Sciat, quia et si æquinoctium nominatim non exprimit, hoc tamē ipso quod à plenilunio primi mensis pascha faciendum præcipit, æquinoctij transcensum plenaria ratione deprimit: quoniam absq; ulla dubietate constat, eam quæ prima transitu æquinoctio plenum suum globum ostenderit, primi mensis existere lunam. Quoties ergo diem dominicum mox aduentante decima quinta luna habemus, nil nostrum tempus paschale à legali dissonat, quamuis alijs sacramentorum generibus eiusdem paschæ solennia colimus. Quoties uero secundo, uel tertio, uel quarto, uel quinto, uel sexto, uel septimo, ab hinc die idem dominicus occurrerit, ne sic quidem legē aut prophetas soluimus, sed euangelicæ potius gratiæ sacramentis adimplemus: quia enim & saluator noster, sicut Theophilus cuius supra memini, uenerabilis Alexandriæ episcopus scribit, decima quarta quidem est traditus luna, hoc est, quinta post sabbatum: decima quinta autem crucifixus die tertia resurrexit, hoc est, decima septima luna, quæ tunc in dominica die uidetur inuenta, sicuti & ex euangeliorum obseruatione comperimus. Habemus ergo solatium quo recte facere pascha possimus, etiam si dilatio fuerit consecuta propter incurrentem necessitatem, ut si decima quarta primi mensis in sabbato eueniat luna, aut si in alijs ante sabbatum diebus septimanæ sequentis acciderit, si ne dubitatione pascha celebremus. Si uero in dominicum inciderit, omni modo in septimanam sequentem, ut sepius dictum est, differamus, propter eas quas præfati sumus causas. His ergo demonstratis atq; patēfactis, hoc etiam considerandum est, quod & lex frequenter causa necessitatis eos qui constrictione temporis quadam non potuerunt in primo mense pascha celebrare, secundo idem facere præcipit: melius enim est in necessitate positos superiora quam inferiora sectari: quoniam inferiora à superioribus continentur, superiora autem ab inferiori numero non includuntur. Illud iterum quod iam posuimus declarantes, quod decimus numerus nonnum intra se contineat, nonus autem decimum continere non possit. Quod si lex ad secundum mensem transire nos præcipit, si non possimus sanctum pascha primo mense celebrare propter quasdam necessitates, non intelligo cur non si decima quarta in dominicum diem incurrit luna, in septimanam sequentem rationabiliter dilationem paschæ facere debeamus, manente & primo mense & decima quinta luna in qua saluator crucifixus est, manente etiam & septima decima quando post triduum resurrexit. Vbi autem primum dominicus resurrectionis Christi dies fuerit, uariè refertur: & quidem, ut supra memorauimus, quidam VII. Calendarum Aprilium, sed alij VI. nonnulli V. Calendarum earundem die fuisse adfuerant. Vbi notandum, quia si octaua Calendarum memoratarum, ut antiquiores scripsere, resurrectio domini facta est, quintus profecto circuli decennouenalis tunc agebat annus, habens concurrentes VII. & lunam decimam quartam, sicut tempore XI. Calendarum Aprilium. Si autem VI. Calendarum Aprilium dominus resurrexit, tertius decimus circuli præfati annus exiit, V. habens concurrentes, & lunam decimam quartam, ut semper nono Calendarum Aprilium. Porro si quinto Calendarum supra scriptarum resurrectio celebrata est Christi, secundus circuli decennouenalis existens annus concurrentes habebat quartam & lunam decimam quartam: sicut semper octauo Calendarum Aprilium, quæ cunctæ decimæ septimæ lunæ, in qua die dominica prima sacrosanctæ resurrectionis sunt acta mysteria, cursu præduntur indubio: tantum diligentissime cauendum, ne hanc decima sexta luna, ut quidam patratam confirmando, non solum inuitabile nostræ calculationis dispendium, sed & grauissimum catholicæ fidei incurramus periculum.

GLOSSAE IN CAPVT LIX. BEDAE PRESBYTERI.
De temporum ratione: auctore Brediferto Ramensi.

Septimo decennouenalis circuli titulo dies paschæ Dominicus comprehenditur, qui de Dominica nostri Saluatoris resurrectione à mortuis exordium cepit. Quia enim saluator noster, sicut Theophilus, cuius supra memini, uenerabilis Alexandriæ episcopus scribit, decima quarta quidem est traditus luna: hoc est, quinta post sabbatum: decima quinta autem crucifixus, die tertia resurrexit: hoc est, decima septima luna, quæ tunc in dominica die uidetur inuenta, sicuti & euangeliorum obseruatione comperimus. Matthæus ita dicit, Prima autem azymorum, acceperunt discipuli ad ressum dicentes: Vbi uis paremus tibi comedere pascha? At Iesus dixit: ite in ciuitatem ad quendam, &c. Marcus dicit, Et prima die azymorum, quando pascha immolabant, dicunt ei discipuli: Quo uis eamus & paremus tibi ut manduces pascha? Et mittit duos ex discipulis suis, &c. Hieronymus: Prima azymorum decima quarta die mensis primi est, quando agnus immolatur, & luna plenissima est, & fermentum abijcitur. Beda primum diem azymorum XIII. diem primi mensis appellat, quando fermento abiectio immolare, id est, agnū occidere solebant ad uesperam. Quod exponens apostolus ait: Etenim pascha nostrum immolatus est Christus. Qui licet die sequenti, hoc est, decima quinta luna sit crucifixus: hac tamen nocte, qua agnus immolabatur, & carnis sanguinisq; suis discipulis tradidit mysteria celebranda, & à iudeis tenus & ligatus, ipsius immolationis, hoc est, passionis suæ sacrauit exordium. Item Marcus dicit: Et cum iam sero esset factum (quia erat Parasceue, quod est ante sabbatum) uenit Ioseph ab Arimathia, nobilis

nobilis decurio: qui et ipse erat expectans regnum Dei, et audacter introiit ad Pilatum, et petijt corpus Iesu. Et Lucas dicit: Et est et uir nomine Ioseph, qui erat decurio, uir bonus et iustus. Hic non consenserat consilio et actibus eorum, ab Arimathia ciuitate Iudæe, qui expectabat et ipse regnum Dei. Hic accessit ad Pilatum, et petijt corpus Iesu, et depositum in uoluit sindone, et posuit eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat. Et dies erat Parasceue, et sabbatum illucebat. His igitur dictis apparet, quia Dominus noster Iesus Christus decima quarta luna fuit traditus, decima quinta crucifixus, decima sexta iacuit in sepulchro, et decima septima resurrexit a mortuis. Quicquid adhuc de presenti capitulo ad exponendum restat, scilicet de æquinoctio, et de mense primo, necnon et tertia septimana decimæ quartæ lune, in ante sufficienter inuenies.

Primo mense decima quarta diem mensis comedetis azyma. Fermentum Græco uocabulo dicitur zyma: inde latine uocatur azymus panis, sine zyma, id est sine fermento: a sine: zyma, fermentum.

DE LVNA IPSIVS DIEI. CAP. LX.

VLtima sæpè memorati circuli meta panduntur lune Dominici paschæ propter uariantem eiusdem Dominici occursum septem dierum ambitu inclusæ, id est, à decimo quinto usque ad uigesimum primum: qui pro certo dies creberrima legis sunt adnotatione præfixi, dicente Domino: Primo mense decima quarta die mensis comedetis azyma, usque ad diem uigesimum primum eiusdem mensis ad uesperam: septem diebus fermentatum non inuenietur in domibus uestris. Cuius primi mensis septemque eius dierum azymorum nunc regula talis est, ut quæ post æquinoctium decima quinta luna occurrerit, primi mensis intelligatur, et hæc quemcumque septem dierum usque ad uigesimum primum Dominicum acceperit, paschalis festi gaudijs aptum porrigat. Quod ideo toties repeto, quia fuit quidam qui Dominicum paschæ diem, uerbi gratia, septimo Calendas Aprilium die, luna uicesima notantes, dicerent: Et quid peccare nos ostenditis in constituendo tempore paschæ, cum nullus unquam calculator ueterit septimo Calendas Aprilis pascha celebrari: omnibus æque confitentibus tunc æquinoctium esse transcensum, nullus negauerit lunam uigesimam Dominico paschali aptam: Quibus respondendum, quia et septimo Calendas Aprilis, ubi luna congruerit, et luna uigesima, ubi dies opportunus arriuerit, Dominicum pascha ritè aditabitur. Sed quia luna, quæ septimo Calendas Aprilis die xx. est, plenilunium ante æquinoctium habuit, non licet luna existente uicesima septima Calendas Aprilis Dominici cum paschæ diem celebrari. Quæ uero in æquinoctio, uel post æquinoctium plena est, mox ubi Dominicus adierit dies, pascha legitimum dabit. Idem error, eadem est responsio, cum memorati calculatores undecimo Calendas Aprilis, luna decima sexta: decimo Calendas Aprilis, luna decima septima: nono Calendas Aprilis, luna decima octaua: octauo Calendas Aprilis, luna decimam nona: septimo Calendas Aprilis, luna uigesima: sexto Calendas Aprilis, luna uigesima prima: quinto Calendas Aprilis, luna uigesima secunda, pascha faciendum decernunt. Quod eo scilicet pius anno faciunt, cum in Calendas Ianuarias uigesimam quintam habuerint lunam. Cum uero hanc ibi uigesimam septimam habuerint, tunc longius à ueritate deuiant: quia nimirum primo mensis deputant lunam, quæ tertio Nonas Martias nata, triduo ferè ante æquinoctium plena existeret monstratur. Et quia luna decima quinta, decima sexta, et decima septima diem paschæ Dominicum facere non ualet, eo quod has ætates decimo quarto, decimo tertio, et duodecimo Calendas April. die tenuerit, profectio nec reliquas suas ætates quamuis æquinoctium sequentes, eiusdem Dominicæ resurrectionis conuenientes, potest habere solennijs.

QUID INTER PASCHA ET AZYMA DISTET. CAPVT LXI.

ET quoniam de paschæ obseruatione aliquanta perstrinximus, etiam hoc intimare placuit, quod iuxta legis scripturam alia paschæ, alia solennitas est azymorum. Vna quippe dies paschæ, id est, transitus est, quartadecima uidelicet primi mensis, in quo uesperascete agnus immolari iussus est: et mox sequenti nocte transiit Dominus Aegyptiorum primogenita percussus, et signatas agni sanguine domus filiorum Israel liberans: sequentes uero dies septem, id est, à decimo quinto usque ad uigesimum primum mensis eiusdem, azymorum proprie uocantur: scriptum namque est in Exodo, ubi agnus immolari decimo quarto die primi mensis ad uesperam mandatur: Et comedetis festinantes, est enim pascha, id est, transitus Domini. Et: Transibo per terram Aegypti nocte illa, percussamque omne primogenitum in terra Aegypti. Et paulo post: Et cum dixerint uobis filij uestri: Quæ est ista religio: dicetis: Victimam transitus Domini est, quando transiit super domos filiorum Israel in Aegypto, percussus Aegyptios, et domus nostras liberans. Item in Leuitico: Mense primo, inquit, decimo quarto die mensis ad uesperam, phase Domini est, et decimo quinto die mensis huius solennitas est azymorum Domini: septem diebus azyma comedetis, dies primus erit uobis celeberrimus sanctusque. Omne opus seruire non facietis in eo, sed offeretis sacrificium in igne Domino septem diebus. Et ne nos quisquam uerba legis aliter quam ueritas habet, intellexisse autemet, uideat doctissimus legalium literarum, et sacerdos, quid de his sentiat Iosephus. Scribit in libro Antiquitatum in hunc modum: Decima quarta luna primi mensis agnus immolatur, decima quinta autem succedit festiuitas azymorum, quæ septem diebus ce-

bus celebratur. Secunda uero azymorum die, quæ est sextadecima, frugum primitias quas metunt, offerunt. Quem legalium morem sacrorum etiam nunc ecclesiæ consuetudo non ignobiliter imitatur, unam uidelicet noctem transitus dominici, id est, resurrectionis eius à mortuis, * quam primum triumphando fideles saluare dignatus est, principaliter obseruans, in cuius exortum sanguis, ipsius uidelicet agni immaculati, populum eius fonte regenerationis ablutum mundat ab omni peccato. Ac deinde alios septem dies in memoriam eiusdem dominicæ resurrectionis congrua festiuitate subiungens. Verum quia ipsa quoque dies paschæ à fermento castigari præcipitur, hæc euangelij scriptura aliquando primam azymorum cognominat. Et primo, inquit, die azymorum quando pascha immolabant dicunt ei discipuli: Quo uis eamus et paremus tibi ut manducemus Pascha? Item die xv. mensis primi, à qua vii. dies azymorum inchoant, propter uiciniam paschæ nomine uocat illius cum dicit: Et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed manducarent pascha: non quia legi contraria est euangelica scriptura, sed quia sacramentum quod decebat hac nobis societate uocabulorum uicacius inculcare curauit. Salua enim subtiliore discussione, possumus intelligere quod mystica paschæ solennia singuli nostrum in die baptismatis egerint: spiritalem uidelicet exterminatorem signo preciosi sanguinis euadendo, spirituales transeundo tenebras, toto autem uitæ proficientes tempore, quod deinceps in hac peregrinatione gerimus, septem dies azymorum celebremus: quibus sicut Apostolus edocet, non in fermento malitiæ et nequitia, sed in azymis synceritatis et ueritatis epulari debemus. Et quia nos in baptismo, ut de potestate satanæ in partem sortis sanctorum transire queamus, synceritatem ac ueritatem necesse est tenere, itemque toto nostræ peregrinationis tempore, quod septenario dierum numero uoluitur, quotidiano profectu ad meliora transire præcipimur, quasi et in pascha azymis ueluti, et in diebus azymorum pascha spiritualiter agere cognoscimur.

TYPICA PASCHAE INTERPRETATIO. CAPVT LXII.

NAM sicut tota paschalium obseruantia ceremoniarum, ita etiam tempus quo agi præcepta est totum mysterio sacro redolet. In primis namque æquinoctium transgredi in dominicæ paschæ celebratione iuxta legis decreta curamus, ut uidelicet solennitas, in qua mediator Dei et hominum destructa potestate tenebrarum mundo lucis iter aperuit, etiam temporis ordine foris quid intus habeat ostendat. Et quæ nobis æternæ beatitudinis lumen promittit, tunc maxime celebretur, cum solis lumen annuo proficiens incremento, primam sumit de noctis umbra uictoriam. Deinde mensem primum anni, qui et Nouorum uocatur, in quo pascha celebremus attendimus. Ipse autem est mensis, in quo mundus iste formatus, et homo est primus in paradisi sede locatus. Quia per huius mysteria solennitatis primam nos stolum recepturos, primum supernæ beatitudinis regnum, à quo in longinquam regionem discessimus, nos repetituros esse speramus. De cuius gloria regni beatus apostolus Petrus: Coelos autem nouos, inquit, et terram nouam, et promissa ipsius expectamus, in quibus iustitia habitat. Sed et Iohannes in Apocalypsi sua: Et dixit qui sedebat in throno. Ecce noua facio omnia. Deinde etiam tertiam mensis eiusdem septimanæ in pascha obseruamus, quod resurrectionis dominicæ gaudijs aptissime congruit. Quia et eadè sacrosancta eius resurrectio tertia die facta est, et tertio tempore seculi, id est, cum gratiæ cœlestis aduentu tota eius in carne dispensatio, quæ per resurrectionis consummata est gloriam, mundo apparuit. Prima seculi namque tempora lege naturali per patres, media lege literali per prophetas, extrema charismate spiritali per seipsum ueniens illustrare dignatus est. Sed et ipsa tunc luna conuersio pulcherrimum nobis sacramenti cœlestis spectaculum præbet: namque luna, quæ rotundi facta schematis, à sole lumen: ut supra diximus, accipit: ideoque semper ex dimidio orbe, quæ ad solem habet, lucida est: ex altero autem dimidio semper obscura, à prima usque ad xv. lucis crementum ad terras, defectum uero habet ad coelos. A xv. autem usque ad nouissimam crementum eiusdem sue lucis à terrenis auersum, paulatim ad cœlestia reuertitur. Quia nimirum eius conuersio rectè paschalis gaudijs mysteria signat, quibus omnem mentis nostræ gloriam à uisibilibus auertere delictis, caducisque fauoribus, atque ad solam cœlestis gratiæ lucem suspendere contemplando docemur. Vel si utranque eius conuersionem in bonum delectat interpretari, possumus intelligere, quod crescens ad oculos humanos lumen luna uirtutum gratiam, quibus apparens in carne Dominus mundo illuxit, insinuet, de quibus dicitur: Et Iesus proficiebat sapientia et ætate, et gratia apud Deum et homines. Recrescens uero ad coelos, resurrectionis ascensionisque illius gloriam designet, quæ in se quidem ipsa mox perfecta prouenit, sed in animo fidelium quibusdam lucis suæ profectibus usque ad finem seculi crescere non desinit. Resurgens enim Dominus à mortuis primo singulis ac binis, ac deinde pluribus, modò septem, modò undecim, modò duodecim, modò plus quam quingentis fratribus simul, ad ultimam discipulis omnibus apparuit: quibus uidentibus ascensus in cœlum, præcepit eos suæ dispensationis esse testes in Hierusalem, et in omni Iudæa, et Samaria, et usque ad ultimum terre. Et bene luna cum nostros crescit ad oculos, paulatim à sole recedit: cum uero ad coelos, paribus ad eum spacijs redit. Hoc enim est quod ipse dixit: Exiui à patre, et ueni in mundum, iterum relinquo mundum et uado ad patrem. Et quod de

ipso psalmus: A summo cœlo egressio eius, & occurfus eius usq; ad summum eius. Quia ergo luna eo sive lucis incremento, quod exiens à sole ad nostros reuoluit obtutus, domini saluatoris in carne, usq; ad tempora passionis doctrinam uirtutesq; significat, eo autem quod ad solem rediēs paulatim ad inuisibilem nobis cœli faciem recolligit, resurrectionis illius ac posterioris gloriæ miracula demonstrat, merito à decima quinta paschalis uoti gaudijs apta prædicatur. His quidē paschalis temporis à legis obseruatione sumptis indicijs, hæredes noui testamenti etiam diem dominicam, quam scriptura unam siue primam sabbati cognominat, adnectimus: nec immerito, quæ & conditione primitiæ lucis excellens, & triumpho dominicæ resurrectionis insignis, & nostra quoq; nobis resurrectione manet semper exoptabilis. Septem quoq; dies lunæ, id est, à xv. usq; ad xx. i. per quos eadem dominica naturali ordine discurrit, uniuersitatem ecclesiæ, quæ per totum mundum paschalibus est redempta mysterijs, aperte denuntiant. Nam & septenario saepe numero uniuersitatem designare scriptura cōsueuit. Vnde quod ait Propheta: Septies in die laudem dixit tibi, nil melius intelligitur, quàm quod alibi ait: Semper laus eius in ore meo. Et speciatim aliter totam catholicæ ecclesiæ perfectionem eo figurari Iohannes testatur, qui ad septem Asiæ scribens ecclesiis, uniuersalis per orbem ecclesiæ mysteria patefecit. Vnde & per omnia quæ singulis septem scribit hortamēta, hunc uersiculum intexere curauit: Qui habet aures audiat quid spiritus dicat ecclesiis: quod unicuique dixerat, hoc omnibus se dixisse palam probās ecclesiis. Nec minus etiam moralem nobis commendat paschalia tempora sensum. In nomine quidem paschæ, ut de uitijs ad uirtutes transitum quotidie faciamus spiritalem. In mense autem nouorū, in quo adulti fructus aduentu suo pronunciant ueterum cessationem, ut exuentes ueterē hominem cum actibus eius, renouemur spiritu mentis nostræ, & induamus nouum hominem qui, & cetera. Et ut uegetati diuersarum uarietate uirtutum, earumq; folijs ueluti amœna arboris ad umbratione uelati, tanquam lætæ atq; fructiferae segetes pullulemus in plenilunio, ut perfectū splendorem fidei & sensus gerentes, à peccati tenebris segregemur. In reuera eadem luce lunari ad cœlos, quod à quinta decima luna fieri incipit, ut quanto magni sumus humiliemur in omnibus, dicētes cum Apostolo singuli: Gratia autem Dei sum id quod sum. Quæ profecto gratia muneris superni, quia tertio tempore seculi manifestus effusa est, pulcherrima figurarū consequentia tertia luna habdomade, lumen ipsius quod eatenus ad terras creuerat, ad cœlestia iam crescere inchoat, pulchre hanc in pascha obseruare præcipimur, ut gratiæ quam accipimus nunquā oblitū, per singulos gradus spiritalis transitus largitori illius obediendo uicem rependere meminerimus: uel certe crescente ad homines luna, uitæ nobis actiua, in reuera uerò ad cœlos speculatiua typus ostenditur. Vel in hac nobis conuersione dilectio proximi, in illa nostri signatur authoris. Aut huc conuersus lucis eius profectus, ut bona foris operemur admonet, porro illuc, ut eadem bona opera solo supernæ mercedis intuitu geramus. Huc, ut luceat lux nostra corā hominibus, & uideant bona nostra opera, illuc, ut glorificent patrem nostrum qui in cœlis est. In unā sabbati, quæ noui testamenti propria solennitas est, instrui mur, ut spe futuræ nostræ in Christo resurrectionis patienter in præsentī omnia aduersa pro Christo, & ipsam mortis toleremus inturiam, audientes ab Apostolo: Quia si spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis habitat in nobis, qui suscitauit Iesum à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora nostra, per inhabitatē spiritum eius in nobis. Cuius spiritus quia septiformis est gratia, potest eadem vii. dierū lunarium numero, quo præfata una sabbati, id est, dies dominica circumfertur intimata, non inconuenienter intelligi. Verum de mysterio temporis paschæ, si quis plēnius scire uult, legat beati Aurelij Augustini ad Ianuarium epistolam de ratione paschali.

GLOSSAE IN CAPVT LXII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Bridefero Ramensi.

Nam sicut tota paschalium obseruantia ceremoniarum, ita etiam tempus quo agi præcepta est totum, mysteria sacra redolet. Et post pauca: Deinde mentem primum anni, qui & nouorum uocatur, in quo pascha celebremus, attendimus, &c.] In libro Deuteronomij, capite 16. sic dicit beatus Moyses ad populum Israeliticum: Obserua mensem nouarum frugum, & uerni primum temporis, ut facias phase Domino Deo tuo: quoniam in isto mense eduxit te Dominus Deus tuus de Aegypto nocte, immolabisq; phase Domino Deo tuo, de ouibus & bobus in loco quē elegerit Dominus Deus tuus, ut habitat nomen eius ibi. Mensem nouarum frugum, appellat primum mensem Hebræorum, qui apud eos appellatur Nisan: apud Græcos uerò *Ἰαββίωνος*, & apud Latinos Aprilis. Ideo autem mensis nouarum frugum dicitur, quia in eo manipuli spicarum, hoc est primitiæ mensis à messore per sacerdotem Domino offerbantur: sicut in Leuitico legitur, Dominum præcepisse filiis Israel, Cum ingressi, inquit, fueritis terram, quam ego dabo uobis, & messueritis segetem, seretis manipulos spicarum primitias mensis uestre ad sacerdotem: qui eleuabit fasciculum coram Domino, ut acceptabile sit pro uobis. Ideo quoq; facere phase, hoc est pascha à Domino iubentur, ut redemptionem eorum de Aegypto festiuitate congrua celebrent. Sic & nos per hoc exemplum instrui mur, ut qui per gratiam Dei de spiritali Aegypto liberati sumus, nouum hominem indui, deinceps in nouitate uitæ ambulemus, consecrantes Deo primitias bonorum operum, ac religiose uitæ gratum munus illi semper exhibentes: simulq; semper memores, unde & appellata sit ipsa solennitas paschæ, quod nos transitum possimus uocare: scilicet ut de peioribus ad meliora pergētes, tenebrosam Aegyptum derelinquamus, & ad terram promissionis feliciter peruenire contendamus.

Ideo autem pascha non ad eundem redit anni diem, sicut tempus dominicæ natiuitatis, quod ibi natiuitatis ipsius memoria tantum

tum solennis habeatur: hic uerò uitæ uenturae, & mysteria celebrentur, & munera capiantur. Vnde & nomen ipsum paschæ, transitum de morte ad uitam significans, congruum quoq; mysterijs tempus inquiri. Primo, ut equinoctio transsenso, tenebræ mortis à uera luce uincantur: deinde ut primo mense anni, qui dicitur mensis nouorum, uitæ nouæ gaudia celebrentur: tertio, ut resurrectio die tertio facta, & tertio tempore seculi, id est sub gratia manifestata, cum iam ante legem & sub lege in propheticis lateret enigma te, in tertia luna septimana ueneretur: cum & ipsa tunc lunæ conuersio mentis gloriam de terrenis ad cœlestem doceat mutari conuultum, atq; ad ultimum, ut dies Dominica conditione lucis insignis, & triumpho Christi ueneranda: nostra quoque resurrectione nobis exoptabilis in memoriam reuocetur.

DE CIRCVLO MAGNO PASCHAE. CAP. LXIII.

Circulus paschæ magnus est, qui multiplicato per inuicem solari ac lunari cyclo, DXXXII. conficitur annis. Siue enim decies nouies uiceni & octoni, seu uicies & octies deni ac noueni multiplicentur, DXXXII. numerum complent. Vnde fit, ut idem circulus magnus decennouenalis, lunæ circulos XXVIII. Solis autem, qui uicenis octonisq; consummari solent annis, X. & IX. habeat circulos: bissextos decies nouies septenos, id est, CXXXIII. Embolismos CXCV. menses solares, uicies octies, CCXXVII. id est, VIM. CCLXXIIII. Menses autem lunares, uicies octies CXXXV. id est, VIM. DLXXX. dies: exceptis bissextis, uicies octies VIM. DCCCXXXV. id est, CXCVIIII. CXXX. appositis autem bissextis CXCVIIII. CCCCXXXIII. Qui ubi memoratam ex ordine mēsum dierumq; summam compleuerit, mox in seipsum reuolutus, cuncta quæ ad solis uel lunæ cursum pertinent, eodem quo præterierant semper tenore restaurat: tantum anni dominicæ incarnationis suo certo tramite proficiunt in maius, & Indictiones quoquoferantur in ordine, nil liderum cursum, atq; ideo nihil paschalis calculi ordinem mouēt. Quod ut aperius clarescat, placuit eundē plenario ordine circulum præsentī opusculo præponere, sumpto exordio à quingentesimo tricesimo secundo dominicæ incarnationis anno, ubi primum Dionysius circulum cœpit, & perducto opere usq; ad millesimum sexagesimum tertium eiusdem sacrosanctæ incarnationis annum: quatenus legentes quicq; non solum præsentem uel futurum prospicerent, sed & præteritum omnem paschalis statum temporis inenarrabili possent intuitu respicere, atq; ad dilucidationem præfate lectionis annos omnes, qui aliquando in quæstionem uenerant, quando uel quales fuerint euidentius agnoscant.

SCHOLIA IN CAP. LXIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Placuit eundem.] Hos circulos quotquot ex Beda & Dionysio reliquos inuenimus, subiecimus libro huic ad finem: per fecimus autem ut essent ab initio incarnationis dominicæ, usq; ad annum DC. quo exacto non decernunt & alij studiosi, qui eundem ad suam quoq; etatem & longiorem producent.

DE SEX HUIVS SECVLI AETATIBVS. CAPVT LXIIII.

DE sex huius mundi aetatibus, ac septima uel octaua quietis, uitæq; cœlestis, & supra in comparatione primæ hebdomadis, in qua mundus ornatus est, aliquanta perfrinximus, & nunc in comparatione æui unius hominis, *μικρόκοσμος*. Græcè à philosophis, hoc est, minor mundus solet nuncupari, de eisdem aliquanto latius exponemus.

Prima est ergo mundi huius ætas, ab Adam usq; ad Noe, continens annos iuxta Hebraicam ueritatem, I M. DCLVI. iuxta Septuaginta interpretes I M. CCLII. generationes iuxta utranq; editionem numero X. Quæ uniuersali est deleta diluuiō: sicut primā cuiusq; hominis obliuio demergere consueuit ætatem: quotus enim quisq; est qui suam recordetur infantiam.

Secunda ætas à Noe usq; ad Abraham, generationes iuxta Hebraicam autoritatem complexa X. annos autem CCXII. Porro iuxta Septuaginta interpretes annos I M. LXXXII. generationes uerò XI. Hæc quasi pueritia fuit generis populi Dei, & ideo in lingua inuenta est, id est, Hebræa. A pueritia nanque incipit homo nosse loqui post infantiam, quæ hinc appellata est, quod dari non potest.

Tertia ab Abraham usq; ad Dauid, generationes iuxta utranq; autoritatē quatuordecim, annos uerò DCCCXLI. complectens. Hæc uelut quædam adolescentia fuit populi Dei, à qua ætate quia incipit homo posse generare, propterea Matthæus euangelista generationē ex Abraham sumpsit exordium, qui etiam pater gentium constitutus est, quando mutatum nomē accepit.

Quarta à Dauid usq; ad transmigrationem Babylonis, annos habens iuxta Hebraicam ueritatem CCCCXXXIII. iuxta Septuaginta translationē XII. amplius generationes iuxta utrosq; quæ codices XVII. Quas tamen Euangelista Matthæus certi mysterij gratia quatuordecim ponit. A qua uelut iuuenili ætate in populo Dei regum tempora cœperunt. Hæc nanq; in hominibus ætas apta gubernando solet existere regno.

Quinta quali senilis ætas, à transmigratione Babylonis, usq; in aduentum Domini saluatoris in carnem, generationibus & ipsa XIIII. Porro annis DLXXXIX. extenta, in qua ut grauis ætate fessa, malis crebrioribus plebs Hebræa quassatur,

Bedæ tom.

p.

Sexta

Sexta, quæ nunc agitur ætas, nulla generationum uel temporum seriè certa est, sed ut ætas de crepita ipsa totius seculi morte consummanda. Has ærumnosas, plenasq; laboribus mundi ætates quicq; felici morte uicerunt: septima iam sabbati perennis ætate suscepti, octauam beatæ resurrectionis ætatem, in qua semper cum Domino regnent, expectant.

DE CURSV AETATVM EARVNDEM.
CAPVT LXV.

Prima etia. **P**rima igitur ætate seculi nascentis prima huius die, fecit Deus lucem quam appellauit diem. Secunda firmamentum cœli in medio librauit aquarum, ipsis aquis ac terra, cum cœlo superioribus, ac uirtutibus quæ in eo conditorem laudarent, ante horum sex dierum exordium creatis. Tertia die congregatis in suum locum aquis, quæ cuncta cõtexerant, aridam iussit apparere. Quarta sidera in firmamento cœli posuit, quæ nunc, quantum æquinoctij coniectura colligimus, duodecimus Calendarum Aprilium uocatur. Quinta, natatilia & uolatilia creauit animantia. Sexta animalia terrestria, & ipsum hominem formauit Adam, de cuius latere dormientis, matrem omnium uiuentium produxit Euam, quæ nunc quantum mihi uidetur esse credibile, decima Calendarum Aprilium dies appellatur. Vnde merito creditur, si non uerior sententia uincit, quod beatus Theophilus cum cæteris, non solum Palæstinæ, sed & permultis aliarum regionum episcopis de pascha disputans scripsit, eodem decimo Calend. April. die Dominum fuisse crucifixum. Decebat enim una eademq; non solum hebdomadis, sed & mensis die, secundum Adam pro generis humani salute uiuifica morte sopitum, de productis è latere suo sacramentis cœlestibus ipsam sibi sanctificare ecclesiam: qua uidelicet die primū Adā, patrē uidelicet humani generis ipse creauerat, eiq; de latere costā tollēs edificauit mulierē, cuius adiutorio genus ppagaret humanū.

DE RELIQUIIS SEXTAE AETATIS.
CAPVT LXVI.

Chronographia. **H**æc de cursu præteriti seculi ex hebraica ueritate prout potuimus elucubrare curauimus, æquum rati ut sicut græci LXX. translatorum editione uerentes, de ea sibi suisq; temporum libros condidere, ita & nos qui per beati interpretis Hieronymi industriam puro hebraicæ ueritatis fonte potamur, temporū quoq; rationem iuxta hanc scire queamus. Quod si q; laborem hūc nostrum culpauerint esse superfluum, accipiant hi quicunq; sunt iustum salua charitate responsum, quod præfatus Hieronymus prisca* cosmographiæ calumniatoribus reddit, ut si displicet non legant. Cæterum cunctis in commune suademus, ut siue quis ex hebraica ueritate, quæ ad nos per memoratum interpretem pura peruenisse etiam hostibus Iudæis in professo est: siue ex LXX. Interpretum translatione quæ uel minus sollicitè primo edita est, ut multi adstruunt, uel post à Gentilibus corrupta ut beato Augustino uidetur: seu certe ex utriusq; commixto opere co dicibus, ut sibi uisum fuerit temporum cursum notauerit: & siue prolixiora, seu breuiora transacti seculi tempora signauerit, aut signata repererit, nullatenus tamen ex hoc longiora uel breuiora quæ restant seculi tempora putet, memor semper dominicæ sententiæ: Quia de die ultima & hora nemo scit, neq; angelis cœlorum, nisi pater solus. Neq; enim ullatenus sunt audiendi, qui suspicantur huius seculi statum sex milibus annorum ab initio fuisse definitum, & ne contra sententiam domini uenire uideantur, addunt, incertum mortalibus quoto anno sextæ millenariæ partis uenturus sit dies iudicij: cuius tamen aduentus maxime circa terminum sexti millenarij debe at sperari. A quibus si queris, ubi hæc putanda uel credenda legerint: Mox stomachantes, quia aliud quid respondere non habent. An non legisti, inquit, in Genesi, quia sex diebus mundum fecerit Deus? Vnde merito credi debet eum plus minus sex milibus annorum esse statum. Et quod est grauius, fuere qui propter septimum diem, in quo requieuit Deus ab operibus suis, sperarent post sex annorū milia sanctorū laboris in hac uita mortali, septimo mille annorū cursu riculo eos post resurrectionē in hac ipsa uita immortales in delicijs & multa beatitudine regnatos esse cum Christo. Verum his, quia hæretica sunt & friuola, funditus omisis, intelligamus sincere & catholice sex illos dies, in quibus mundi huius ornatum perfecit Deus: & septimum, in quo ab omni opere suo requieuit, quem ob id perpetuæ quietis benedictione sanctificauit, nō sex annorum milia seculi laborantis, & septimum regni beatorum in terra cum Christo, sed sex potius ætates significare mundi labentis, in quibus sancti laborant in hac uita pro Christo, & septimam perpetuæ quietis in alia uita, quam soluta à corporibus percipiunt animæ sanctæ cum Christo. Quod animarum sabbatum tunc inchoasse rectè creditur, cum primus Christi martyr carne occisus à fratre, mox anima est æternam translatus in requiem. Tunc autem perficitur, cum in die resurrectionis animæ etiā corpora incorrupta receperint. Et quia nulla ætatum quinque præteritarum mille annis acta reperitur, sed alia plures annos, alia pauciores habuere, neq; ulla alteri similem habuit summam annorum, restat ut parī modo hæc quoq; quæ nunc agitur, incertum mortalibus habeat suæ longitudinis statum: soli autem illi cognitum, qui seruos suos ac cinctis lumbis, lucernisq; ardentibus uigilare præcepit, similes hominibus expectantibus dominum suum, quando reuertatur à nuptijs.

DE

DE TRINA OPINIONE FIDELIUM, QUANDO VENIAT
AT DOMINVS. CAPVT LXVII.

Cuius quidem aduentus horam merito sancti omnes diligunt, & citius adesse desiderant: sed periculose satis agunt, si qui hanc prope an lōge sit putare uel prædicare præsumunt. Vnde pulcherrime beatus Augustinus remoto illo seruo nequam qui dicit in corde suo: moram facit dominus meus uenire: iste quippe proculdubio domini sui odit aduentum, dat exemplum de tribus seruis optimis, aduentum domini sui sitienter desiderantibus, uigilanter expectantibus, fideliter amantibus, quorum unus dicit: uigilemus & oremus, quia citius uenturus est dominus. Alter dicit, Vigilemus & oremus, quia breuis & incerta est ista uita, quamuis tardius uenturus sit dominus. Tertius dicit, Vigilemus & oremus, quia & breuis atq; incerta est ista uita, & nescimus tempus quando uenturus sit dominus. Proinde si hoc factū fuerit quod prædixerat primus, gaudebunt cum illo secundus & tertius. Si autem factum non fuerit, metuendum est ne perturbetur qui illi crediderant, & incipiant aduentum domini non tardū putare, sed nullum. Qui autem credunt quod dicit secundus, tardius esse dominum uenturum, si falsum fuerit inuentum, citius domino ueniente, nullo modo qui ei crediderat turbabuntur in fide, sed inopinato gaudio perfruentur. Quapropter qui dicit dominum citius esse uenturum, optabilis loquitur, sed periculose fallitur. Qui autem dicit dominum tardius esse uenturum, & tamen credit, sperat, amat eius aduentum, profecto de tarditate eius etiam si fallitur, feliciter fallitur. Habebit enim maiorem patientiam, si hoc ita erit, maiorem lætitiā si non erit: ac per hoc ab eis qui diligunt manifestationē domini ille auditur suauis. Iste creditur tutius. Qui autem quid horum sit uerum ignorare se con fiteatur, illud oprat, hoc toleret, in nullo eorum errat, quia nihil eorum aut infirmat aut negat.

DE TEMPORIBVS ANTICHRISTI.
CAPVT LXVIII.

Duo sane certissima necdum instatis diei iudicij habemus indicia, fidem uidelicet Israeliticæ gentis, & regnum, persecutionemq; Antichristi, quam uidelicet persecutionem trium semis annorum futuram fides ecclesiæ tenet. Sed ne hæc improuisa ueniens, omnes passim quos imparatos inuenerit inuoluat, Enoch & Heliam maximos prophetas & doctores ante huius exortū uenturos in mundum, qui Israeliticam plebem ad fidei conuertant gratiam, atq; ad pressuram tanti turbini in parte electorum insuperabilem reddant. Qui cum ipsi primo tres semis annos prædicauerint, & sicut de uno eorum Helia propheta Malachias prædixit, conuenterint corda patrum in filios, id est, antiquorum fidem dilectionemq; sanctorum in eorum qui tunc uicuri sunt mente plantauerint, tunc excandescens illa horrenda persecutio, ipsos imprimis martyrii uirtute coronet: deinde cæteros fideles corripiens, uel martyres Christi gloriosissimos, uel damnatos apostatas faciat. Quod significare uidetur apostolus Iohannes, ita scribens in Apocalypsi: Atrium autem quod est foris templum eijce foras, & ne metieris illud, quoniam datum est gentibus, & ciuitatem sanctam calcabunt mensibus XLII. id est, eos, qui nominatenus fideles sola exteriora diligunt, ab electorum sorte separatos ostende: quia & ipsi ad persequendam ecclesiam conuertentur nouissima illa persecutione trium semis annorum. Et dabo, inquit, duobus testibus meis, & prophetabunt diebus M C C L X. annis, id est, archaisimis continentia & pressurarum laboribus accincti prædicabunt. Et paulo post: Et cum finierint, inquit, testimonium suum, bestia quæ ascendit de abyssu faciet aduersus illos bellum, & uincet eos, & occidet illos, & cætera. Quibus ministros eiusdem bestia, id est, Antichristi, de occisione horum duorum testium, id est, martyrum, laturos, eisdemq; etiam mortuis insulturos esse commemorat idem alio loco: Et uidi, inquit, de mari bestiam ascendentem, & dedit illi draco uirtutem suam, & potestatem magnam, id est, uidi hominem sauisimi ingenij de tumultuosa impiorum stirpe progenitum, cui mox nato, & per magicas artes à pessimis imbuto magistris, adiungens se diabolus, totā uirtutis suæ potentiam, per quam magicæ cæteris omnibus maiora patraret, indiuiduus comes attulit. Et data est, inquit, illi potestas facere menses XLII. id est, annos tres & dimidium. Percusso autem illo perditionis filio, siue ab ipso domino, siue à Michaele archangelo, ut quidam docent, & æterna ultione damnato, non continuo dies iudicij secuturus esse credendus est: alioqui scire possent homines illius æt tempus iudicij, si post tres semis annos inchoatæ persecutionis Antichristi confestim sequeretur. Nunc autem quia ante consummatum tempus persecutionis illius dies iudicij non ueniat, scire omnibus licet. Post quantum uerò tempus consummata eiusdem persecutionis uenturus sit, nemini prorsus scire conceditur. Deniq; Daniel propheta, qui regnum Antichristi M C C X C. diebus futurum describit, ita concludit: Beatus qui expectat & peruenit ad dies M C C C X X X V. Quod Hieronymus ita exponit: Beatus, inquit, qui interfecto Antichristo supra M C C X C. dies, id est, tres semis annos, dies quadraginta quinque præstolatur, quibus est Dominus atque Saluator in sua maiestate uenturus. Quare autem post interfectionem Antichristi quadraginta quinque dierum silentium sit, diuinæ scientiæ est, nisi forte dicamus: Dilatio regni sanctorum patientiæ probatio est.

Bedæ tom. 2.

P 3

DE

Adueniet autem dies Domini sicut fur, quia sicut ipse testatur, nescimus quando ueniat Dominus. sero, an media nocte, an gallicantu, an mane in quo coeli, inquit, magno impetu transierunt, elementa uero à calore soluentur. Qui autem sint coeli qui transierunt, paulo superius docet idem apostolus Petrus dicens: Coeli erant prius, & terra de aqua, & per aquam consistens uerbo Dei, per quam ille nunc mundus perijt. Coeli autem qui nunc sunt & terra, eodem uerbo repositi sunt, igni reseruati in die iudicij. Non ergo firmamentum coeli, in quo sidera fixa circumeunt, nõ coelum æthereum, hoc est, inane illud maximum à cœlo sidereo usq; ad aera turbulentum, in quo puro & quieto, diurnaq; lucis semper pleno, errantia septem sidera uaga ferri creduntur. Sed cœlum hoc aereum, id est, terræ proximum, à quo aues cœli, quod in eo uolent, appellantur, quod aqua quondam diluuij delictis terrestribus transcendendo perdidit, hoc ignis extremi iudicij eiusdem mensuræ spacio procrefcens occupando disperdet. Nec sola hæc beati Petri sententia, quæ illos dicit cœlos igne iudicij perdendos, qui aqua diluuij perierant, testatur sidereum cœlum igne illo quamuis maximo non esse tangendum, sed etiam Domini sermo qui dicit: Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo. Neq; enim sol obscurari, luna suo lumine priuari, stellæ poterant cadere de cœlo, si cœlum ipsum, locus uidelicet eorum, igne uoratum transibit. Nunc autem cœlum quidem aereum igne marcescet, sidereum manebit illæsum. Porro sidera obscurabuntur non suo lumine uacuata, sed maioris uel luminis ad aduentum superni iudicij, ne uideantur oblecta, quod in hac uita lunam stellasq; omnes à potiore lumine solis interdum pati cunctis in promptu est. Cum autem peracto iudicio fuerit cœlum nouum, & terra noua, id est, non alia pro alijs, sed hæc ipsa per ignem innouata, & quasi quadam resurrectionis uirtute glorificata claruerint, tunc, ut Esaias prædixit, erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis septemplex sicut lux septem dierum. Quod autem Ioannes in Apocalypsi cum dixisset: Vidi cœlum nouum, & terram nouam: primum enim cœlum, & primam terram abierunt: adiunxit, atq; ait: Et mare iam non est, utrum maximo illo ardore sicceretur mare, an & ipsum uertatur in melius non facile patet. Cœlum quippe nouum, & terram nouam: nõ autem, & mare nouum usquam legimus futurum. Nam & typicè potest intelligi quod dictum est: & mare iam non est, quia iam tunc non erit hoc seculum uita mortalium turbulentum, quod sepius in scripturis maris nomine figuratur. Vbi autem ipsum extremi & uniuersalis iudicij sit discrimen habendum, inter multos sæpe queritur. Constat namq; quia cum descendente ad iudicium Domino, in istu oculi fuerit omnium resurrectio celebrata mortuorum, sancti confestim rapiantur obuiam illi in aera. Hoc enim Apostolus intelligitur indicare, cum ait: Quoniam ipse Dominus in iussu & in uoce archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde nos qui uiuimus, qui relinquitur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Domino in aera. Vtrum autem & reprobi tunc sublimi us à terra leuentur obuiam iudicij uenturo, an meritis peccatorum ita prægrauentur: ut quamuis immortalia corpora habentes, ad altiora nequeant eleuari: & præsertim ad iudicandum Dominum, sancti in sublimi à dextris eius. Ipsi autem in inferioribus adstant à sinistris, tunc potius apparebit. Si uero tunc ignis ille maximus & altissimus uniuersæ terræ superficiem operit, & resuscitati à mortuis, iniusti nequeant in sublime raptari: constat eos utpote in terra politos igni circumdatos iudicij expectare sententiam: sed an illo urantur qui non per illum castigandi, sed æterno potius sunt igne damnandi, quis præiudicare audeat? Nam aliquos electorum eo purgari à leuoribus quibusdam admisis. Et beatus Augustinus in libro de Ciuitate Dei uigesimo, ex prophetarum dictis intelligit. Et sanctus Papa Gregorius in Homelijs Euangelij exponens illud Psalmographi: Ignis in conspectu eius ardebit, & in circuitu eius tempestas ualida: districtiõnem quippe inquit tantæ iustitiæ, tempestas ignisq; comitantur, quia tempestas examinat, quos ignis exurat. Satis autem clarum est, quia raptis ad uocem tubæ obuiam Domino in aera perfectis seruis illius conflagratio mundana non noceat: si trium puerorum mortalia adhuc corpora circumpositus camini ignis tangere nequirit. Verum in his omnibus utilius est cuiq; castum se districti iudicij præbere conspectibus, quam de iudicij illius modo loco ue discutere. Sanè quod Apostolus cum dixisset: Rapiemur cum illis in nubibus obuiam Domino in aera, subdit dicens: Et sic semper cum Domino erimus. nõ sic accipiendum est, tanquam in aere nõs dixerit semper cum Domino esse mansuros: quia nec ipse ibi utiq; manebit, quia ueniens transiturus est. Venienti quippe ibitur obuiam, non manenti, sed ita cum Domino erimus: id est, sic erimus habentes corpora sempiterna ubicunq; cum illo fuerimus.

ET hæc est octaua illa ætas semper amanda, speranda, suspiranda fidelibus, quando eorum animas Christus incorruptibilium corporum munere donatas, ad perceptionem regni cœlestis, contemplationemq; diuinæ suæ maiestatis inducat: non auferens gloriam quam ex utroq; corporibus, à suæ quoq; egresionis tẽpore beata in requie perceperant, sed maiore illas gloria etiã

corporum redditorum accumulans: in cuius continuata, & non interrupta beatitudinis typum, Moyses cum sex illos dies primos, quibus factus est mundus, à luce & mane inchoatos, ad uesperum terminatos dixisset: in septimo, quo requieuit Deus ab operibus suis, solius mane, non autem & uespere fecit mentionem. Sed cuncta quæ de eo commemoranda putauit, æternæ requiei & benedictionis luce conclusit. Quia sicut & supra meminimus, cunctæ huius seculi ætates sex, in quibus iusti Domino cooperante bonis operibus insistent, ita sunt superna ordinatione dispositæ, ut in primordijs suis singulæ aliquid lætationum rerum habentes, non paruis ærumnarum tenebris, pressurarumq; consumantur. Requies uero animarum, quam pro bonis operibus in futuro seculo percipiunt, nulla unquam curæ alicuius anxietate turbata deficiet, sed ubi tempus iudicij & resurrectionis aduenierit, gloriosiore perpetuæ beatitudinis perfectione cõplebitur. Comparatur ijs ætatibus sacratissimum Dominicæ passionis, sepulturæ, & resurrectionis tempus. Legimus enim scribente Euangelista Iohanne, quia Christus ante sex dies paschæ uenit Bethaniam, ubi deuotæ mulieris officio Iudas offensus, prodidit eum sacerdotum principibus. In crastinum autem ipse ueniens in asino Hierosolymam cum turba Deo laudes canentium, per continuos quinque dies insidiosos eorum quæstionibus appetitus, sexta demum die crucifixus est: septima requieuit in sepulchro, octaua autem, id est, una sabbati, resurrexit à mortuis. Quia præteritis quinque mundi huius ætatibus, sancti nõquam reproborum insidias & odia pati cessarunt. At in sexta, quam Dominus sua incarnatione confirmare in fide, sua passionè redimere ab inferis, sua resurrectione & ascensione ad spem & dilectionem regni cœlestis ascendere dignatus est, eximior beatorum martyrum uirtus atrociora ab infidelibus persecutiouum helia tolerauit. Sed hæc tanto fortius uicere, quanto certius nouere pro illo se pati, qui secum passo prius latroni, sed tunc confessori, promisit: hodie mecum eris in paradiso. Quæ beatissima paradisi requies, quia non alium finem quam glorificæ resurrectionis habet initium, hoc significare uolens euangelista Matthæus, cum Dominum sexta feria passum, & sabbato sepultum esse scripisset, diciturus de resurrectione sic incipit: Vespere autem sabbati, quæ lucefcit in prima sabbati, uenit Maria Magdalene & altera Maria uidere sepulchrum. Vesperam quippe sabbati, quo Dominus in sepulchro quieuit, non in nocte tenebreferre, sed lucefcere dicit in una sabbati, quia uidelicet idem eius sepulchrum non corruptione suscepti corporis atraminandum, sed sicut Isaias ait. Et erit sepulchrum eius gloriosum, cõto resurrectionis erat uirtute sublimandum: quia nostrarum quoq; requies post exuta corpora animarum non aliquibus angorum est obscuranda tenebris, sed solis ueræ & perpetuæ lucis suscipienda & accumulanda in sine muneribus. Hæc est magna illa & singularis octaua, pro qua factus & undecimus Psalmi scribitur: cuius & uerba dierum ita recordantur. Porro Matathias & Heliphalu & alij Leuitarum in citharis pro octaua canebant Epinicion, id est, uictori Domino in perpetuum uenturæ Ogdoadis, atq; iudicij laudes canebant. Epinicion quippe triumphum, palmamq; significat. Vel de resurrectionis Christi mysterio prophetabāt, quæ merito singularis & magna uocatur octaua, quia omnis labentis seculi dies octaua ita est post septimum sabbatū octaua, ut ipsa sit etiam prima septimanæ sequentis. Quomodo autem prima totius seculi dies ita fuit prima, ut non haberet aliquos VII. præcedentes quibus esset octaua, & ideo singulariter prima est, ita singulariter nõ solum magna, sed & octaua est dies futuræ resurrectionis, quia sic post septimam sabbati proxima uentura est octaua, ut non aliquos habeat dies sequentes, quibus possit fieri prima, sed ipsa una maneat cœlesti luce perennis. Vnde bene propheta uisionem huius diei sitiens, unam eam uocat dicens: Quia melior est dies una in atrijs tuis super milia. Cum ergo octaua in scripturis legimus, sciamus mystice & diem & ætatem posse intelligi, quia & dominus octaua die, id est, post septimam sabbati resurrexit à mortuis. Et nos non solum post septem uolubilis huius seculi dies, sed etiam post sæpe memoratas septem ætates in octaua ætate simul & die resurgemus. Quæ uita dies in se quidem ipsa mansit semper, manet & manebit æterna, sed nobis tunc incipiet, cum ad eam uidentam meruerimus intrare, ubi quo actu occupentur sancti, perfecta spiritus & carnis immortalitate renouati, testatur Psalmista, qui Deo per laudem amoris canit: Beati qui habitant in domo tua domine, in seculum seculi laudabunt te. Quo uisu delectentur, idem consequenter exponit: etenim benedictionem dabit, qui legem dedit, ambulabunt de uirtute in uirtute, uidebitur Deus deorum in Sion. Quales ad hanc uentire possint, ipse qui est uia, ueritas & uita testatur Dominus: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. Ergo noster libellus de uolubili ac fluctu uago temporum lapsu descriptus, opportunum de æterna stabilitate, ac stabili æternitate habeat finem. Quem rogo si qui lectio dignum rati fuerint, meis suis in precibus Domino commendent, piæq; apud Deum & proximos, quantum ualent, agant industria, ut post temporales cœlestium actionum sudores, æternam cuncti cœlestium præmiorum mereamur accipere palmam.

VENERABILIS BEDÆ

presbyteri, Anglosaxonis, de sex ætati-
bus mundi, siue Chronicon,
libellus.

Homo minor
mundus.

Dixit huius mundi ætatibus, ac septima uel octaua quietis, uitaq; coelestis, & supra in comparatione primæ hebdomadis, in qua mundus ornatus est, aliquanta perstrinximus, & nunc in comparatione æui unius hominis, *μικρονομία*. Græcè à philosophis, hoc est, minor mundus solet nuncupari, de eisdem aliquanto latius exponemus.

Prima est ergo mundi huius ætas, ab Adam usq; ad Noe, continens annos iuxta Hebraicam ueritatem, *ΙΜ.Δ.ϸΛ.Ϸ.Ι.* iuxta Septuaginta interpretes *ΙΙΜ.ϸϸ.ϸ.ΙΙ.* generationes iuxta utranq; editionem numero *X.* Quæ uniuersali est deleta diluuiō: sicut primam cuiusq; hominis obliuio demergere consueuit ætatem: quotus enim quisque

est qui suam recordetur infantiam.

Secunda ætas à Noe usq; ad Abraham, generationes iuxta Hebraicam autoritatem completa *X.* annos autem *ϸϸϸ.ϸ.ΙΙ.* Porro iuxta Septuaginta interpretes annos *ΙΜ.ϸϸ.ϸ.ΙΙ.* generationes uerò *XI.* Hæc quasi pueritia fuit generis populi Dei, & ideo in lingua inuenta est, id est, Hebræa. A pueritia nanque incipit homo nosse loqui post infantiam, quæ hinc appellata est, quod fieri non potest.

Tertia ab Abraham usq; ad Dauid, generationes iuxta utranq; autoritatē quatuordecim, annos uerò *ϸϸϸϸ.ϸ.ΙΙ.* complectens. Hæc uelut quædam adolescentia fuit populi Dei, à qua ætate quia incipit homo posse generare, propterea Matthæus euangelista generationū ex Abraham sumpsit exordium, qui etiam pater gentium constitutus est, quando mutatum nomē accepit.

Quarta à Dauid usq; ad transmirationem Babylonis, annos habens iuxta Hebraicam ueritatem *ϸϸϸϸ.ϸ.ΙΙ.* iuxta Septuaginta translationē *XII.* amplius generationes iuxta utrosque codices *XVII.* Quas tamen Euangelista Matthæus certi mysterij gratia quatuordecim ponit. A qua uelut iuuenili ætate in populo Dei regum tempora cœperunt. Hæc nanq; in hominibus ætas apta gubernando solet existere regno.

Quinta quasi senilis ætas, à transmiratione Babylonis, usq; in aduentum Domini saluatoris in carnem, generationibus & ipsa *XIII.* Porro annis *ϸϸϸϸ.ϸ.ΙΙ.* extenta, in qua ut graui senectute fessa, malis crebrioribus plebs Hebræa quassatur.

Sexta, quæ nunc agitur ætas, nulla generationum uel temporum serie certa est, sed ut ætas de crepita ipsa totius seculi morte consummanda. Has ærumnosas, plenasq; laboribus mundi ætates quicq; felici morte uicerunt: septima iam sabbati perennis ætate suscepti, octauam beatę resurrectionis ætatem, in qua semper cum Domino regnent, expectant.

Prima ætas. Prima igitur ætate seculi nascentis, prima huius die, fecit Deus lucem quam appellauit diem. Secunda firmamentum cœli in medio librauit aquarum, ipsis aquis ac terra, cum cœlo superiore, ac uirtutibus quæ in eo conditorem laudarent, antehorum sex dierum exordium creatis. Tertia die congregatis in suum locum aquis, quæ cuncta cõtexerant, aridam iussit apparere. Quarta sidera in firmamento cœli posuit, quæ nunc, quantum æquinoctij coniectura colligimus, duodecim Calendarum Aprilium uocatur. Quinta, natatilia & uolatilia creauit animantia. Sexta animalia terrestria, & ipsum hominem formauit Adam, de cuius latere dormientis, matrem omnium uiuentium produxit Euam, quæ nunc quantum mihi uidetur esse credibile, decima Calendarum Aprilium dies appellatur. Vnde merito creditur, si non uerior sententia uincit, quod beatus Theophilus cum cæteris, non solum Palæstina, sed & permultis aliarum regionum episcopis de pascha disputans scripsit, eodem decimo Calend. April. die Dominū fuisse crucifixū. Decebat enim una eademq; non solum hebdomadis, sed & mensis die, secundum Adam pro generis humani salute uiuifica morte sopitum, de productis è latere suo sacramentis celestibus sponfam sibi sanctificare ecclesiam: qua uidelicet die primū Adā, patrē uidelicet humani generis ipse creauerat, eiq; de latere costā tollēsdificauit mulierē, cuius adiutorio genus ppagaret humanū.

Anno mundi. Adam annorum centum & triginta, genuit Seth, cui superuixit annis *ϸϸϸ.* Verum Septuaginta interpretes ante natum Seth posuere annos *ϸϸϸϸ.* postea *ϸϸϸ.* Seth interpretatur resurrectionis, significans resurrectionem Christi à mortuis, cuius mortem illatam à Iudæis significat. Abel, qui dicitur luctus, à fratre Cain occisus.

335. Seth annorum *ϸϷ.* genuit Enos, cui superuixit annis *ϸϸϷ.Ϸ.ΙΙ.* Porro Septuaginta ante natum Enos annos *ϸϷ.Ϸ.* postea posuere *ϸϷ.Ϸ.Ι.* Enos interpretatur homo, de quo bene dicitur: iste

Anno mundi. iste cœpit inuocare nomē Domini: quia hominū est propriū, ut suæ fragilitatis memores inuocēt cōditoris auxilium, eorū duntaxat qui in fide Christi uiuentes filij resurrectionis esse lætantur.

335. Enos annorum *X.* genuit Cainan, cui superuixit annis *ϸϸϸϷ.Ϸ.* Sed *LXX.* ante natum Cainan *ϸϸϸ.* annos, postea *ϸϸϷ.Ϸ.* posuere.

395. Cainan annorum *LXX.* genuit Malaleel, post cuius ortum uixit annis *ϸϸϸϸ.ϸ.ϸ.* ante natum Malaleel *ϸϸϸ.* postea dixere *ϸϸϸ.ϸ.*

460. Malaleel annorum *LXV.* genuit Iareth, cui superuixit annis *ϸϸϸϸϸ.ϸ.ϸ.* ante natum Iareth *ϸϸϷ.* postea posuere *ϸϸϸϸϸ.*

622. Iareth annorum *ϸϸ.Ι.* genuit Enoch, cui superuixit annis *ϸϸϸ.* In hac generatione nusquā utriq; codices discrepant. Hunc Enoch nonnulla diuine scripsisse, Iuda Apostolo attestante comperimus. Sed ut beatus Augustinus dicit: Nō frustra nō sunt in eo canone scripturarū, q̄ seruabatur in templo Hebræi populi succedentium diligentia sacerdotum, nisi quia ob antiquitatem suspectæ fidei iudicata sunt, nec utrū hæc essent quæ ille scripsisset poterat inueniri. Vnde illa quæ sub eius nomine proferuntur, & continent illas de gigantibus fabulas, quod non habuerint homines patres, recte à prudentibus iudicantur non ipsius esse credenda.

687. Enoch annorum *LXV.* genuit Mathusalam, post cuius ortum uixit trecentis annis & ambulauit cum Deo. Septuaginta ante natum Mathusalam posuere *ϸϸϷ.* annos, postea *ϸϸ.* Et bene in septima generatione Enoch, qui interpretatur dedicatio, tulit à mortalibus Deus, quia ciuitas electorum in sex huius seculi pro Deo laborans ætatibus, in septima sabbati futuri gloriam dedicationis expectat. At quia reprobī sola præsentī sunt felicitate contenti, Cain ciuitatem quæ statuit non in septimana generatione, sed in primogenito Enoch filio consecrat.

874. Mathusalam annorum *ϸϸϸϷ.Ϸ.Ϸ.Ϸ.* genuit Lamech, cui superuixit annis *ϸϸϸϸϸ.ϸ.Ϸ.Ϸ.Ϸ.Ϸ.* id est, usq; ad diluuium. *LXX.* ante natum Lamech *ϸϸϷ.Ϸ.* ponunt annos, postea *ϸϸϸ.* & *Ϸ.Ϸ.* Qui uermerus, ut lector facillime uidebit, iuxta Hebraicam ueritatem *XX.* annis, iuxta ipsorum uerò authoritatem *XIII.* annis diluuij tempora trāsit. De qua famosissima quæstione doctissimi patres, Hieronymus in libro quæstionum Hebræicarum, Augustinus in libro de ciuitate Dei quindicesimo plenissime disputant.

1056. Lamech annorum *ϸϸϸϸϷ.Ϸ.Ϸ.Ϸ.* genuit Noe, cui superuixit annis *ϸϸϷ.Ϸ.Ϸ.Ϸ.* ante natum Noe ponunt annos *ϸϸϸϷ.Ϸ.Ϸ.Ϸ.* & postea *ϸϸϷ.Ϸ.* In hac sola generatione summa uniuersitatis discrepat, quia *XXIII.* annis plus uixisse Lamech in Hebræis, quàm in *LXX.* translatorum codicibus inuenitur.

1656. Noe anno *ϸϸ.* uenit diluuium mense secundo, *XVII.* die mensis. Sane de differentia annorum inter Hebræam & *LXX.* interpretum autoritatem, ne quis nos laceret nouas mouisse quæstionis, legat præfatorum patrum memorata opuscula, & intelliget hanc iam olim notissimam fuisse distantiam, cuius originem distantia cum beatus Augustinus solertissime quæssisset, dixit in libro supra scripto capitulo *XIII.* inter alia sic: Credibilis ergo quis dixerit, cum primo de bibliotheca Ptolemæi describi ista cœperit, tunc aliquid tale fieri potuisse in codice uno, sed primitus inde descripto, unde iam latius emanaret, ubi potuit quidem accidere etiam scriptoris error. Et hoc in illa quæstione de uita Mathusalæ non absurdum est suspicari. Et post aliquanta: Recte fieri, inquit, nullo modo dubitauerim, ut cum diuersum aliquid in utriq; codicibus inuenitur, quædoquidem ad fidem rerum gestarum utranq; esse non potest uerum, eilinguæ potius credatur, unde est in aliam per interpretes facta translatio.

Secunda seculi ætate prima huius die, quæ est uicesima septima mensis secundi, egressus est Noe de arca, in qua pauci, id est, *VIII.* animæ saluæ factæ sunt per aquam. Quod commemorans in epistola beatus apostolus Petrus mirifice statim exponere curauit, cum subiūxit, quod & nos nunc similis formæ saluos fecit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientie bonæ interrogatio in Deum, per resurrectionem Iesu Christi qui est in dextera Dei. In aqua diluuij baptismum, in arca & ijs quæ continebat, ecclesiam & fideles illius, in octonario animarum numero, mysterium dominicæ resurrectionis in cuius fide baptizamur, docens esse figuratum.

1658. Sem *C.* annorum genuit Arphaxad biennium post diluuium. Ab Arphaxad Chaldaeos originem duxisse Hieronymus scribit. Superuixit autem Sem nato Arphaxad *D.* annis, id est, usq; ad quinquagesimum annum natiuitatis Iacob.

1693. Arphaxad annorum *XXV.* genuit Sale. Hic *LXX.* interpretes una generatione plus quàm Hebraica ueritas posuere, dicentes quod Arphaxad cum esset annorum *CXXV.* genuerit Cainan. Qui cum *CXX.* annorum fuerit, ipse genuerit Sale. Quorum translationem euangelista Lucas hoc in loco uidetur esse secutus. Verum Chronographi Græcorum cum generationem seriem ad autoritatem hebraicam castigassent, ablata una generatione Cainan, nec tamen numerum annorum in generationibus, quas cum eis habuere communes, ad eorum autoritatem castigare curassent, propriam secuti autoritatem dederunt huic ætati annorum summam minorem quidem *LXX.* translatorum editione annis *CXX.* sed hebraica ueritate annis *ϸϸ.* & *L.* maiorem, id est, annis *ϸϸϸϸ.* & *XLII.* Vixit autem Arphaxad post natum Sale annos *ϸϸϸ.* & *III.* cui tamen *LXX.* post natum Cainan scribunt annos *ϸϸϸϸ.* & Cainan post natū Sale *ϸϸϸϸϸϷ.*

Sale

- Anno mundi. Sale annorum xxx. genuit Heber, cui superuixit annis ccccliii. lxx. ante natum Heber Anno mundi. 1723. posuere annos cxxx. postea trecentos & triginta. Ab hoc Heber Hebræorum nomen & 1723. genus oritur.
1757. Heber annorum xxxiiii. genuit Phalech, cui superuixit annis cccclxxx. lxx. ante na 1757. tum Phalech annos posuere cxxxiiii. postea cclx. Phalech interpretatur diuisio, cui propterea tale nomen imposuere parentes, quia tempore natiuitatis ipsius terra per linguarum cōfusione diuisa est. Cuius diuisionis Arnobius rhetor in expositione psalmi ciiii. ita meminit: Sem primogenito Noe pars facta est à Persida & Baçtris usq; in Indiam longe & usq; Rhinocoruras. Quæ spacia terrarum habent linguas sermone barbarico xx. & vii. In quibus linguis Gētes sunt patriarum cccc. & vi. non diuersarum linguarum, sed ut dixi, diuersarum patriarum. Verbi gratia, cum una lingua latina sit, sub una lingua diuersæ sunt patriæ Brutiorum, Lucanorum, Apulorum, Calaborum, Picentium, Thuscorum. Et ijs atq; huiusmodi similia si dicamus.
- Cham uerò secundus filius Noe à Rhinocoruris usq; Gadira habens linguas sermone Punico à parte Garamantum, latino à parte Boreæ, Barbarico à parte Meridiani Aethiopum & Aegyptiorum, ac barbaris interioribus uario sermone xx. duabus linguis in patrijs cccxc. & iiii. Iapheth autem tertius, à Media usq; Gadira ad Boream. Habet autem Iapheth flumen Tigridē, qui diuidit Mediā & Babyloniam in patrijs ducentis, sermone uario, in linguis xx. & iiii. Fiunt ergo omnes simul linguae lxxxii. patriæ autem generationum m. quæ in tripartito seculo hoc ordine sitæ sunt. Habet, ut diximus, Iapheth flumen Tigridem, qui diuidit Mediā & Babyloniam, Sem autem Euphraten, Cham uerò Geon, qui uocatur Nilus.
1787. Phalech annorū xxx. genuit Reu, cui superuixit annis ccix. lxx. ante natū Reu cxxx. 1787. annos ponunt, postea ccix. His temporibus primum templa constructa, & quidam principes gentium tanquam dii sunt adorati.
1819. Reu annorum xxxii. genuit Seruch, cui superuixit annis ccvii. lxx. ante natū Seruch 1819. cxxxii. annos ponunt, postea ccvii. Scytharum regnum dicitur exortum, ubi primus regnauit Tanaus.
1849. Seruch annorum xxx. genuit Nachor, cui superuixit annis cc. lxx. ante natum Nachor 1849. ponunt annos centum triginta, postea cc. Aegyptiorum imperium dicitur inchoare, primo eis regnante * Zoues.
1878. Nachor annorum xxix. genuit Thare, cui superuixit annis cxix. lxx. ante natum Thare 1878. reponit annos lxxix. postea cxxxix. Assyriorum Sicyoniorumq; regnum nascitur: his primum Belo, illis Aegialo regnante.
1948. Thare annorum lxx. genuit Abraham, cui superuixit annis cxxxv. Hactenus secunda seculi ætas protenditur, cuius tora serie recensita beatus Augustinus in libro de ciuitate Dei xvi. capitulo decimo, hoc modo conclusit. Fiunt itaque anni à diluuiō usq; ad Abraham mlxxxii. secundū uulgatam editionē, hoc est, interpretum lxx. In hebræis autem codicibus longe pauciores annos perscribent inueniri, de quibus rationem aut nullam aut difficillimam reddunt.
- Tertia mundi ætas à natiuitate cepit Abraham patriarchæ, qui lxxv. annorum cum esset, 2023. relicta gente patriæ, ad imperium Dei uenit in terram Chanaan, accipiens promissionem nascituri de suo semine Saluatoris, in quo benedicerentur omnes gentes, simul & seipsum in gentem magnam esse futurum, quarum una spiritalis, altera est promissio carnalis. His temporibus Ninus & Semiramis Assyrijs regnant.
2034. Abraham annorum lxxxvi. genuit Ismael, à quo Ismaelita: genuit autem Ismael xii. duces, & uixit annos cxxxvii. 2034.
2048. Idem Abraham annorum c. genuit Isaac, qui primus & solus in toto testamento ueteris serie legitur octaua die circumcisus. Quod non sine magno mysterio priuilegium est filio promissionis donatum. 2048.
2108. Isaac annorum lx. genuit Esau & Iacob Patriarchas Idumææ & Israeliticæ gentis, post quorum ortum uixit annos cxx. His temporibus primus apud Argos regnauit Inachus annis l. cuius filia Io, quam Aegyptij mutato nomine Isidem colunt. 2108.
2238. Iacob annorum cxxx. descendit in Aegyptum in animabus lxxx. Huius temporibus Memphis in Aegypto ab Ape Argiuorum rege condita. Sparta quoq; à Sparto filio Phoronæi regis Argiuorum conditur. 2238.
- Habitatio filiorum Israel qua manserunt in Aegypto fuit cccxxx. annorum, quibus exple 2453. tis eadem die egressus est omnis exercitus domini de terra Aegypti, ut scriptura testatur Exodi: quorum tamen summam annorum chronographi à septuagesimo quinto anno natiuitatis Abraham, quando terram repromissionis intrauit computant, sequentes editionem lxx. interpretū, quæ dicit: Habitatio autem filiorum Israel qua habitauerunt in Aegypto & in terra Chanaan, ipsi & patres eorum, anni cccxxx. Quam necessario sequendam & ipsa habraica ueritas ostendit, quæ narrat Chaath filium Leui, quem natum esse constat in terra Chanaan, uixisse annos cxxxiiii. & filium eius Amram patrem Moïsis annos cxxxvii. & ipsum Moïsem octuaginta fuisse annorum, tempore egressionis de Aegypto. Quia nimirum horum summam anno.

Exodi 12.

- Anno mundi. annorum constat cccc. & xxx. implere non posse. Annuit autem horum translationi & Apostolus cum ait: Abraham dicitur sunt promissiones & semini eius, non dicit, & seminibus, quali in multis, sed quasi in uno, & semini tuo qui est Christus. Hoc autem dico testamentum confirmatū à Deo, quæ post cccc. & xxx. annos facta est lex, non irritum facit ad euacuandas promissiones patrum.
2453. Moïses annis xl. educum ex Aegypto regit populum Israel in deserto, quorum primo anno tabernaculum domino construit, & vii. mensibus opus perficiēs, mense primo anni secundi prima die mensis erexit. Hucusq; ut Eusebius commemorat, quinque libri Moïsis continent gesta annorum iiii. m. d. cccxxx. secundum lxxx. Seniorum interpretationem. Quot uerò annos huius temporis hebraica ueritas contineat, Iosephus in primo contra Appionem grāmaticum libro ita cōmemorat: Neq; igitur innumera apud nos habentur uolumina inter se inuicem discordantia, sed ii. tantum & xx. sunt libri, qui omnium temporum seriem continent, qui & iuste creduntur diuinitus inspirati. Ex quibus quinque sunt Moïsi, continentes leges uitæ, & successio nis humanæ profapiam, usq; ad ipsius Moïsi terminum pertendētes. Qui paulo minus ad tria milia annorum continentiam gerunt.
2493. Iosue annis xxvi. regit populum Israel, ut Iosephus docet: nam scriptura sancta quot fuerint anni ducatus illius tacet. Quare uerò Eusebius in Chronicis xxvii. posuerit, infra dicemus. Primo autem sui ducatus anno, Iosue primo mense decima die mensis populum patescō Jordanis alueo in terram repromissionis induxit, quo uidelicet anno, ut in Chronicis præfati Eusebii reperimus, principium erat quinquagesimi primi Iubilei secundum Hebræos, id est, iiii. m. d. anni erant ab initio mundi completi, singulis Iubileorum ordinibus per quinquagenos annos deputatis. At uerò hanc temporis huius esse summam nostra inquisitio nequaquam inuenire ualuit, cōstat enim quia mdclvi. ad diluuium usq; fuere anni. Inde ad Abraham cccxcii. qui lxxxv. erat annorum quando promissionem Dei accepit. Promissionis anni cccxxx. ducatus Moïsi anni xl. qui profecto numerus non iiii. m. d. sed vii. minus, id est, iiii. m. cccxciii. ut prano tauimus, annos implet.
2519. Othoniel annis xl. de tribu Iuda primus Israeli Iudex Domino iubente constituitur. Huius temporibus primis filij Israel seruiere Chufan Rasathaim regi Mesopotamiæ vii. annis.
2559. Aoth annis lxxx. filius Gera, filij Gemini, qui utraq; manu utebatur pro dextera, cuius in principijs seruiuit Israel Eglon regi Moab annis xviii. donec eum ipse percusso Eglon liberauit. Hoc tempore Cyrene ciuitas condita est in Libya.
2639. Debbora annis xl. prophetissa de tribu Ephraim, cum Barach de tribu Neptalim, cuius in initio ducatus oppressit filios Israel Iabin rex Chanaan xx. annis, qui regnauit in Asor. Sed occiso ab Israel principe militiæ eius Sifara, humiliatus tandem ac deletus est. Hoc tempore Miletus condita.
2689. Gedeon annis xl. ex tribu Manasse. Sub quo seruiuit Israel Madianitis & Amalechitis vii. annis, sed Gedeon pugnantem liberatus est. Tyrus condita est ante templum Hierosolymorum annis cccxl. ut scribit Iosephus.
2719. Abimelech annis tribus, filius Gedeonis, qui regnabat in Sichem. Hercules Ilium uastat.
2722. Thola annis xxxiii. filius Phoa patris Abimelech, uir de Isachar, qui habitabat in Sanir montis Ephraim. Bellum Lapitharū & Centaurorū, quos scribit Palephatus primo de incredibilibus libro nobiles fuisse equites Thessalorū. In Troia post Laomedontē regnauit Priamus.
2745. Iair annis xxxii. ex tribu Manasse. Hercules agonem olympicum constituit, à quo usq; ad priam Olympiadem supputantur anni cccxxx.
2767. Iepte Galaadites annis sex. Philistini & Ammonitæ depriment Israel, ex quibus Ammonitæ debellantur ab Iepte, qui in libro Iudicum ab ætate Moïsis usq; ad semetipsum ait supputari annos trecentos.
2773. Abesan de Bethleem annis septem. Agamemnon imperat Mycenis annis xxxv. cuius anno xv. Troia capitur.
2780. Achialon Zabulonites annis x. Hic cum annis decem suis in lxxx. Interpretibus non habetur, pro quorum damno supplendo Eusebius Iosue filio Nun, Samueli & Sauli, quorum annos scriptura non dicit, plures annos quam in Iosepho legebat adnotauit, quatenus ab egressu Israel ex Aegypto usq; ad adificationem templi cclxxx. annorum summam quam scriptura prædicat haberet.
2790. Labdon de tribu Ephraim annis viii. Huius anno tertio Troia capta est, completis à primo anno Cecropis, qui primus apud Atticam regnauit, annis cccclxxxv. A quadragesimo autem & tertio regni Nini Assyriorum regis annis dcccxxxv. Mortuo Labdon seruiuit Israel Philistæis annis xl.
2798. Samson de tribu Dan annis xx. Hactenus liber Iudicum tempora signat, habens annos cccxcix. Iudices autem xii. Latinis, qui postea Romani nuncupati sunt, post tertium annum captiuitatis Troiæ, siue ut quidam uolunt octauū, regnauit Aeneas annis tribus, post quem Ascanius annis xxxviii. Ante Aeneam Ianus, Saturnus, Picus, Faunus, Latinus in Italia regnarunt annis circiter cl. Ascanius Aeneæ filius Albam urbem condidit.

Heli

- Anno mundi. Heli sacerdos annis quadraginta. In Hebræorum libro quadraginta anni inueniuntur. In Septuaginta autem interpretatione uiginti. Hec toris filij Ilium receperunt, expulsis Antenoris posteris, Heleno sibi subsidium ferente. Latinorum tertius Syluius Aeneæ filius, regnat annis uiginti nouem: qui quod post mortem patris editus, ruri fuerat educatus, & Syluij, & Posthumi nomē accepit: à quo omnes Albanorum reges Syluij uocati sunt. Reges Sicyonijs defecerunt, qui ab Aegealeo usq; ad Zeuxippum regnauerunt annis noningentis sexaginta duobus. Post quos sacerdotes Carni constituti sunt.
2870. Samuel annis duodecim, ut docet Iosephus. In scriptura enim sacra quàm diu præfuerit, minime patet. Ab hoc tempora Prophetarum incipiunt. Latinorum quartus Aeneas Syluius, regnauit annis xxxi.
2890. Saul primus Hebræorum rex annis xx. Et huius quia in Canonica scriptura non habetur, de antiquitate Iosephi tempus regni notauimus. In Lacedæmone regnauit primus Euristheus annis xlii. Corinthi primus Alethis annis xxxv.
- Quarta etas. Quarta mundi etas non solum cum inchoato Iudææ gentis imperio, sed & cum innouata promissione, quæ patribus olim data est, imperij Christiani sumit exordium, iurante domino Dauid ueritate, de fructu uentris eius sedere super sedem eius.
2930. Dauid primus ex tribu Iuda rex, annis xl. Latinorum quintus Latinus Syluius annis l. Euphefus condita ab Andronico. Carthago condita est, ut quidam uolunt, à Charcedone Tyrio: ut uerò alij, à Didone filia eius anno cxlii. post Troianum excidium.
2970. Solomon filius Dauid annis quadraginta. Qui quarto regni sui anno, mense secundo templum Domino ædificare cepit in Hierusalem, collectis ab egressu Israelis ex Aegypto annis ccc. lxxx. ut Regum quoq; liber testimonio est: quod in figuram uniuersi temporis, quo in hoc seculo Christi ædificatur ecclesia, quæ in futuro perficitur, septem annis perfecit, & septimo octauo anni mense dedicauit. Latinorum sextus Alba Syluius, Syluij Aeneæ filius, regnauit annis triginta nouem. Regina Saba uenit audire sapientiam Solomonis.
2987. Roboam filius Solomonis annis xvi. Hieroboam de tribu Ephraim, separauit decem tribus à domo Dauid & à Domino, in figuram hæreticorum, qui suos sequaces à Christo & ecclesia segregant. Huius quinto anno Sefac rex Aegypti ueniens Hierosolymam, templum spoliauit. Latinorum septimus Aegyptus Syluius, Albæ superioris regis filius regnauit annis xlii. Samus condita, & Smyrna in urbis modum ampliata.
2990. Abia filius Roboam annis lli. Hic pugnantē contra se Hieroboam superauit, occisis de exercitu eius millibus quingentis, eo quod sperasset in Domino.
3031. Afa filius Abia annis xli. Ab hoc conductus Benedab rex Syriæ Damasci contra Israel, percussit omnem terram Neptalim. Latinorum octauus Capys Syluius Aegypti superioris regis filius, regnat annis xxviii. Afa idola destruit, templum mundat, egredientem contra se Zarahæthiopem cum suo sternit exercitu. Ambri rex Israel emit montes Samariæ à Somer duobus talentis argenti, & ædificat eam. Ahiel de Bethel Hiericho instaurat.
3056. Iosaphat filius Afa annis xxv. Helias Thesbitis tres semis annos pluuiam continuit propter peccata Achab & populi Israel, & inter cetera magnalia Helisæum filium Sophath, qui erat de Abel in aula, pro se unxit prophetam. Latinorum nonus Carpentus Syluius, superioris regis Capys filius, regnauit annis xlii. Post quem filius eius Tiberinus Syluius annis vii. à quo & fluius appellatus est Tyberis, qui prius Albulæ dicebatur. Post quem Agrippa Syluius filius eius annis xl. Iosaphat fecit rectum coram Domino.
3064. Ioram filius Iosaphat annis octo. Helias curru igneo rapitur quasi usq; in cælum, & Heliseus hæres prophetiæ derelictus, primo miraculo aquas Hiericho sanat. In diebus Ioram recessit Eudom ne esset sub Iuda, & constituit sibi regem. Ambulauit autem Ioram in uis domus Achab, filia quippe Achab erat uxor eius.
3065. Azarias filius Ioram anno uno. Ionadab filius Rechab clarus habetur. Azariam cum filio suo Ioas & nepote Amasia ob enormitatem scelerum, & quia nec patrem filium uel quispiam eorū bonum habebat, Euangelista Mattheus à domini Saluatoris genealogia secludit.
3071. Athalia mater Azariæ annis vi. quæ uidēs interfectum ab Hieu rege Israel filium suum Azariam, interfecit omnem stirpem regiam domus Ioram, præter solum Ioas filium Azariæ, quem Iosabeth soror Azariæ uxor Ioadæ Pontificis surata est de medio filiorum regis, cum interficeretur. In Lxx. interpretibus vii. annis regnasse Athalia narratur.
3111. Ioas filius Azariæ annis xl. Iste bono principio, & sine usupersimo, in principijs sui regni templum innouat, in extremis inter cetera facinora Zachariam quoq; filium Ioadæ, tutoris quondam ac regnificatoris sui, inter templum & altare lapidari præcepit. Quem ob meritum gratiam Dominus in Euangelio filium Barachia, id est, benedicti Domini cognominat. Latinorum xii. Aremulus Syluius Agrippæ superioris regis filius regnauit annis xix. qui præsidium Albanorum inter montes, ubi nunc Roma est posuit. Huius filius fuit Iulius, proauus Iulij Proculi, qui cum Romulo Romam commigrans fundauit Iuliam gentem.
3140. Amasias filius Ioas annis xxxix. Heliseus propheta defunctus sepelitur in Samaria. Azahel rex Syriæ adflixit Israel. Latinorum xlii. Auentinus Syluius Aremuli superioris regis maior filius,

- Anno mundi. lius, regnauit annis xxxvii. atq; in eo monte qui nunc pars urbis est mortuus & sepultus, æternum loco uobabulum dedit.
3140. Azarias qui & Ozias, filius Amasia annis lli. Assyriorum xxxvi. Thonos concoleros, qui uocatur græce Sardanapalus, Tharsum atq; Anchialem condidit, & in prælio uictus ab Arbace Medo semet incendio concremauit. Usq; ad id tempus reges fuisse Assyriorum historia refert, mcccxl. Latinorū xlii. Procas Syluius Auentini superioris regis filius regnauit annis xxxiii. Post quem xv. Amulius Syluius annis xlii. Arbaces Medus Assyriorum imperio destructo regnum in Medos transtulit, ubi primus ipse regnauit annis xxviii. Macedonum regnū inchoat, primum habens regem Caranum annis uigintiocto. Lacedæmoniorum reges deficiunt, Lydorum incipiunt.
3192. Ioatham filius Ozia annis xvi. Olympias prima ab Eliensibus constituitur post annos Trojanæ captiuitatis ccccv. Remus & Romulus generantur Marte & Ilia. Ioathan inter cetera uirtutum bonarum opera portam domus Domini sublimissimam ædificauit, quæ in Actibus apostolorum Speciosa uocatur. Omnes siquidem portæ templi in terra fuerunt, excepta Speciosa quæ pendeat, quæ ab Hebræis porta uocabatur Ioathan.
3208. Achaz filius Ioathan annis xvi. Ab hoc conductus Theglath Phalasar rex Assyriorum Ram regem Syriæ interfecit, & habitatores Damasci transtulit Cyrenen. Roma condita in monte Palatino xi. Calendas Maij à geminis Remo & Romulo filijs Rheæ Syluiæ, quæ erat filia Numitoris fratris regis Amulij, uirgo uestalis, sed constuprata. Consulibus ludis Sabinae raptæ anno ab urbe condita tertio. Remus rastro pastorali à Fabio Romuli duce occisus est.
3244. Ezechias filius Achaz annis xxxix. Huius anno vi. Salmanasar rex Assyriorum captus Samaria transtulit Israel in Assyrios, cuius regnum à primo Hieroboam steterat annis cclxx. Mortuo Romulo, qui xxxviii. regnauit annis, per quinos dies Senatores rempublicam rexerunt, atq; ita unus expletus est annus. Post quos Numa Pompilius annis xli. qui Capitolium à fundamentis ædificauit.
3253. Manasses filius Ezechia annis lv. Hic ob scelera sua catenatus, & compeditus in Babylonia adducitur, sed ob penitentiam & preces restituitur in regnum. Romanorum tertius Tullus Hostilius regnauit annis xxxii. Qui primus regum Romanorum purpura & fascibus usus est, & adiecit monte Cælio urbem ampliavit.
3308. Amon filius Manasse annis li. In Hebraica ueritate li. annis: in Lxx. legitur regnasse xlii. Histrus ciuitas in Ponto condita. Amon à seruis suis interfecit.
3310. Iosias filius Amon annis xxxi. Hic mundata Iudæa & Hierusalem, templo etiam innouato, post abiectas idololatriæ sordes Pascha Domino celeberrimum facit xxxviii. anno regni sui, & cum Nechaone Aegyptiorum rege congressus occiditur in campo Mageddo, quæ nunc Maximianopolis uocatur. Romanorum quartus Ancus Martius Numa ex filia nepos, regnauit annis xxxii. Qui Auentinum montem & Ianiculum Urbis addidit, & supra mare sextodecimo ab urbe militario Hostiam condidit. Post quem Tarquinius Priscus annis xxxviii. Qui circum Romæ ædificauit, numerum Senatorum auxit. Romanos ludos instituit, muros & cloacas ædificauit, Capitolium extruxit. In Hebræo xxxi. annis regnasse Iosias legitur. In Lxx. Interpretibus xxxii. Sed & Eusebius inter regnum eius & Ioachim alium de suo adiecit annum, propter menses bis ternos, quibus Ioachaz, uel Ioachim regnauerat. Verum quid ueritas habeat Hieremias pandit, qui se à decimo tertio anno Iosia usq; ad annum quartum Ioachim xxxiii. annis propheta perhibet, & Nabuchodonosor quarto anno Ioachim regnare cepisse. Nonodecimo autem regni eius anno Hierosolymam fuisse destructam.
3341. Ioachim filius Iosia annis xi. Post Iosiam regnauit Ioachaz filius eius tribus mensibus: quæ Nechao uinctum ducens in Aegyptum, Ioachim constituit regem. Huius anno tertio Nabuchodonosor capta Hierusalem, & plurimis captiuitatis, in quibus erant Daniel, Ananias, Azarias, & Misael, partem uasorum templi Babyloniam transfert. A quarto Ioachim anno scriptura Regnum Nabuchodonosor computat, quia ex eo non solum Chaldaeis & Iudæis, sed & Assyrijs, Aegyptijs, Moabitibus, alijsq; innumeris gentibus incipit regnare. Ioachim qui & Iechonias filius Ioachim, mensibus tribus, & diebus x. Hic circumdata à Chaldaeis Hierusalē exijt ad regē Babyloniae & mater eius, & ductus est in Babylonē cū populo suo anno vii. regni Nabuchodonosor.
3351. Sedechias qui & Mathias filius Iosia annis xi. Huius anno xi. Regis autē Babyloniae xi. Iudæa captiuata in Babylonia, & templum domini incensum est, anno ex quo fundari cepit cccxxx. Qui autem reliqui fuerant Iudæi transfugerunt in Aegyptum, qua post annos v. percussa à Chaldaeis, in Babylonia sunt & ipsi transmigrati.
- Quinta mundi etas ab exterminio cepit regni Iudæici. Quod iuxta prophetam Hieremias Quinta etas Lxx. annis permansit.
3377. Anno xlii. postquam percussa est ciuitas, qui est uicesimus quintus annus transmigratio nis regis Ioachim, cum quo & Ezechiel captiuatus est, ipse Ezechiel in uisionibus Dei adductus in terram Israel, uidit renouationem ciuitatis ac templi, ceremoniarumq; eius. Romanorum sextus Seruius regnauit annis xxxii. qui tres montes Urbis addidit, Quirinale, Aesquilinū, &

Anno mundi. 3389. **Anno mundi.** 3389. **Hiere. 25.** **Anno mundi.** 3423. **Anno mundi.** 3432. **Anno mundi.** 3468. **Anno mundi.** 3474. **Anno mundi.** 3488. **Anno mundi.** 3514. **Anno mundi.** 3518. **Anno mundi.** 3524.

Viminalem. Fossas circum muros duxit. Censu Romanorum civium primus instituit. Anno **xxxvi.** post eversionem Hierosolymorum, qui est annus **xxxvii.** transmigrationis regis Iochim, subiecit Euilmerodach rex Babylonis anno quo regnare coeperat caput Iochim regis Iudæ de carcere, & posuit thronum eius super thronum regum qui erant cum eo in Babylone. Meminit huius temporis adhuc futuri propheta Hieremias ita scribens: Ecce ego mitram & adsumam uniuersas cognationes Aquilonis. ait Dominus, & ad Nabuchodonosor regem Babylonis seruum meum, & adducam eos super terram istam, & super habitatores eius, & super omnes nationes, quæ in circuitu illius sunt, & interficiam eos, & ponam eos in stuporem, & in sibilum, & in solitudines sempiternas, & seruient omnes gentes istæ regi Babylonis **Lxx.** annis. Cumq; impleti fuerint anni **Lxx.** uisitabo super regem Babylonis, & super gentem illam, dicit Dominus. iniquitatem eorum, & super terram Chaldaeorum, & ponam illam in solitudines sempiternas. Et alibi scribens ad transmigrationem, quam transduxerat Nabuchodonosor de Hierusalem in Babylonem cum Iechonia rege. Cum coeperint, inquit, impleri in Babylone **Lxx.** anni, uisitabo uos, & suscitabo super uos uerbum bonum, & reducam uos ad locum istum, ait Dominus. Rursus eiusdem temporis iam præteriti uerba dierum ita recordantur: Si quis euaferat gladium, ductus in Babylonem seruiuit regi & filiis eius donec imperaret rex Persarum, & completeretur sermo Domini ex ore Hieremias, & celebraret terra sabbata sua. Cunctis enim diebus desolationis egit sabbatum, usq; dum complerentur **Lxx.** anni. Anno autem primo Cyri regis Persarum, ad complendum sermonem Domini, quem locutus fuerat per os Hieremias, suscitauit Dominus spiritum Cyri regis Persarum, & cætera. Quibus uerbis ostenditur, quia uastata Chaldaei Iudæa, non ut Assyrii in Samariam alios misere colonos, sed desertam reliquere terram, donec ipsi post annos **Lxx.** in eam redire Iudei. Consentit his Iosephus in decimo Antiquitatum libro, scribens templum & Hierusalem, & omnem Iudæam **Lxx.** annis permanisse desolatam: qui rursus enumerando reges Babylonis (si tamē ipse sic scripsit, & non codex fallit mendosus) c. fere annos ab euerfa Hierusalem usq; ad eversionem regni Chaldaeorum facit colligi. Scribit enim, post Nabuchodonosor, qui est scriptura sacra, **xxv.** post eversam Hierusalem uixit annis. Euilmerodach filium eius regnasse annis **xviii.** Post quem Egesar filium eius **xl.** cui successisse filium eius Labosordoch mensibus **ix.** Hoc defuncto ad Balthasar, qui Naboan nuncupatur, transiit imperium. Quicum iam **xviii.** regnauerit annis, captam à Cyro Persarum, & Dario Medorum rege Babyloniæ exequitur. Darius autem Astyagis filius, qui Babyloniæ destruxit imperium cum Cyro cognato suo, agebat annum sexagesimum & secundum, cum Babylonem inuasa, qui tamen alio nomine uocabatur à Græcis, quicq; Danielem Prophetam sumens ad se in Mediam duxit, & omni eum honore celebrauit. Huius Darij Daniel ipse ita meminit: In anno primo Darij filij Aueri de femine Medorum, qui imperauit super regnum Chaldaeorum. Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Hieremiam prophetam, ut complerentur desolationis Hierusalem **Lxx.** anni. **Evsebius** in temporum libro, **xxx.** annos ab euerfione Hierusalem usq; ad initium Cyri regis Persarum, Iulius autem Africanus **Lxx.** computat. Porro Hieronymus in expositione Prophetæ Danielis ita dicit: Tradunt Hebraei huiuscemodi fabulam usq; ad septuagesimum annum, quo Hieremias captiuitatem populi Iudæorum dixerat esse soluendam. De quo & Zacharias in principio uoluminis sui loquitur: Irritam putans Dei pollicitationem Balthasar, falsumq; promissum, uersus in gaudium fecit grande conuiuium, insultans quadammodo spei Iudæorum, & uasis templi Dei. Sed statim ultio consecuta est.

3423. Persarum primus Cyrus regnauit annis **xxx.** Hic ut impleretur uerbum Domini ex ore Hieremias, primo sui regni anno laxata Hebræorum captiuitate, quinquaginta ferme hominum milia regredi fecit in Iudæam, restituens eis uasa templi Domini aurea & argentea **vmccc.** Q. i. congregati in Hierusalem mense septimo adificauerunt altare, & à primo die mensis eiusdem coeperunt offerre holocaustum Domino. Anno autem secundo aduentus sui mense secundo tempus fundamenta iecerunt, anno incensionis eius iuxta Africanum **Lxxxi.** iuxta autem Chronica **Evsebius** **Lxxxi.** Sed impediētibus Samaritis, intermissum est opus usq; ad annum Darij secundum, qui etiam in regno Aueri & Artaxerxis scripserunt accusationem aduersum Iudæos. Et rescripsit Artaxerxes ne adificaretur Hierusalem. Romanorum septimus Tarquinius regnauit annis trigintaquinque, qui causa Tarquinij iunioris filij sui, qui Lucretiam corruerat, à regno expulsus est.

3432. Cambyfes Cyri filius annis **viii.** Hic deuicta Aegypto cunctam eius religionem abominatus, ceremonias eius & templa depofuit. Babylonem in Aegypto adificauit. Hunc aiunt ab Hebræis secundum Nabuchodonosor uocari, sub quo Iudith historia conscribitur.

3432. Fratres Magi mensibus septē Iesus sacerdos magnus & princeps gentis, Zorobabel, Aggeus, Zacharias, & Malachias propheta clarescūt. Pythagoras physicus philosophus clarus habetur.

3468. Darius annis **xxxi.** Inter Darij & Cambyfen regnasse duos fratres Magos in libris Chronicorum Eusebij reperimus. Verum Hieronymus in expositione Danielis scribit post Cambyfen Smerden magnū regnasse, qui Pantapthen, inquit, filiam Cambylis duxit uxorem, qui cum à septem Magis iussit occisus, & in locum eius Darius suscepisset imperium, eadem Pantapthes nupsit

Anno mundi. 3488. **Anno mundi.** 3488. **Anno mundi.** 3514. **Anno mundi.** 3518. **Anno mundi.** 3524. **Anno mundi.** 3548. **Anno mundi.** 3588. **Anno mundi.** 3594. **Anno mundi.** 3618. **Anno mundi.** 3624. **Anno mundi.** 3629.

nupsit Dario, & ex ea Xerxen filium genuit. Secundo anno Darij septuagesimus captiuitatis Hierusalem annus impletur, ut uult Eusebius, testem adhibēs Zachariam prophetam, apud quē secundo Darij anno loquitur angelus: Domine exercituum usq; quo tu non misereberis Hierusalem & urbium Iuda quibus iratus es? iste septuagesimus annus est. Item quarto Darij regis anno dicit idem Propheta: Cum ieiunaretis & plangeretis per hos **Lxx.** annos: nunquid ieiunatum ieiunastis mihi? Sexto Darij anno templi adificatio completur, die tertia mensis Adar, qui est quadragesimus sextus annus, ex quo eius sub Cyro fundamenta sunt iacta. Vnde in euangelio dicunt Iudæi: Quadraginta & sex annis adificatum est templum hoc. Coeperunt autem adificare anno secundo Darij, mense sexto, die uicesima quarta: & anno sexto, ut dictum est, mense duodecimo, die tertia compleuerunt. Ex quo apparet opus templi & antea non parua ex parte peractum: annos autem **Lxx.** à destructione illius usq; ad perfectam restaurandi licentiam esse computandos. Pulsis urbe regibus, qui imperauerunt annis **ccxliiii.** uix usq; ad decimum quintum lapidem Roma tenebat imperium. Romæ post exactos Reges primum consules à Bruto esse coeperunt. Deinde Tribuni plebis ac Dictatores: & rursus Consules rempublicam obtinuerunt per annos ferme **cccclxxiiii.** usq; ad Iulium Casarem, qui primus singulari arripuit imperium Olympiade **clxxx.** * **iii.**

3468. Xerxes filius Darij annis **xx.** Hic Aegyptum quæ à Dario discefferat capit, & aduersus Græciam pugnaturus, septingenta milia armatorum de regno, & trecenta de auxilijs, rostratas etiā naues mille ducentas, onerarias autem tria milia numero habuisse narratur. * Attamen uictus patriam refugit. Herodotus historiarum scriptor, Zeuxis pictor agnoscitur. * Artabanus mensibus **vii.** Socrates nascitur.

3488. * Artaxerxes, qui & Longimanus, id est, μακρόχεις, annis **xl.**

3488. * Huius anno **vii.** prima die mensis primi Esdras sacerdos & Scriba legis Dei ascendit de Babylone cum epistolis regis, & in prima mensis quinti uenit in Hierusalem cum uiris **mdccc.** Et inter alia strenue gesta castigauit filios transmigrationis ab uxoribus alienigenis. Eiusdem anno uicesimo Neemias pincerna de Susis castro adueniens, murum Hierusalem **lii.** diebus restituit, & ducatum genti **xii.** annis præbuit. Huc usq; diuina scriptura temporum seriem continet. Quæ autem post hæc capud Iudæos sunt digesta, de libro Machabæorum & Iosephi atq; Africanis scriptis exhibētur, qui deinceps uniuersam historiam usq; ad Romana tempora prosecuti sunt. Et quidem Africanus in quinto temporum uolumine huius temporis ita meminit: Mansit itaq; imperfectum opus usq; ad Neemiam & uicesimum annum regis Artaxerxis, quo tempore regni Persarum **c.** & **xv.** anni fuerunt euoluti: Captiuitatis autem Hierusalem centesimus octogelimus & quintus annus erat. Et tunc primum Artaxerxes iussit muros extrui Hierusalem, cui operi præfuit Neemias, & adificata est platea, & muri circumdati. Et ex illo tempore si numerare uelis, **Lxx.** annorum hebdomadas usq; ad Christum poteris inuenire. Xerxes menses **ii.** Post quē Sogdianus menses **vii.** Plato nascitur. Hippocrates medicus insignis habetur.

3514. Darius cognomento Nothus annis **xxi.** Aegyptus recessit à Persis. Reuersis de captiuitate Iudæis, non reges, sed Pontifices præferunt usq; ad Aristobolum, qui cum dignitate Pontificis etiam regale sibi cepit usurpare uocabulum.

3518. Artaxerxes, qui cognominatus est Mnemon, Darij & Parisatidis filius, annis **xl.** Sub hoc rege uidetur Hæster historia completa. Ipse quippe est qui ab Hebræis Auerus, & à **Lxx.** Interpretibus Artaxerxes uocatur. Athenienses **xxiiii.** literis uti coeperunt, cum antea **xvi.** tantū literas haberent. Carthaginensium bellum famosum. Galli Senones duce Brenno Romam inuasunt, excepto Capitulo, & incensam **vi.** mensibus. uastauerunt. Tribuni militares pro Consulibus esse coeperunt. Aristoteles auditor est Platonis, octauumdecimum ætatis annum gerens.

3588. Artaxerxes, qui & Ochus, annis **xxvi.** Ille Aegyptum suo iunxit imperio, Nectanabore in Aethiopia pulso, in quo Aegyptiorum regnum destructum est. Demosthenes orator omnium rumore celebratur. Romani Gallos superant. Plato moritur. Post quem academiam Speusippus tenuit.

3614. Arses Ochi filius annis **iiii.** Iudæorum Pontifex maximus Iaddus clarus habetur, cuius frater Manasses templum in monte Gaziri construit. Speusippus moritur: cui succedit Xenocrates. Quarto Ochi anno Alexander Philippi & Olympiadis filius, uicesimum ætatis annum gerens Macedonibus regnare incipit.

3618. Darius Arsami filius annis **vi.** Alexander aduersum Illyricos & Thraces feliciter dimicās, subuersis Thebis in Persas arma corripuit, & apud Granicum flumen regis ducibus oppressis, urbem Sardis capit. Idem capta Tyro Iudæam inuadit, à qua fauorabiliter exceptus Deo uictimas immolat, & pontificem templi Iaddum honoribus plurimis prosequitur, Andromacho locorum custode dimisso. Septimo regni sui anno Alexandriam in Aegypto condidit. Nec mora Babylonem obtinuit, interfecto Dario, in quo Persarum regnum destructum est, quod steterat annis **ccxxxii.** Quo tempore etiam Latini à Romanis perdomiti sunt.

3624. Alexander post mortem Darij annis **v.** regnauit: nam antea **vii.** Alexander Hircanos & Mardos capit, reuertensq; in Hammone condidit Paretonium. Idem Indicum usq; Oceanum uictoribus potius quam bellis peruenit, ac Babylonē reuersus **xxxii.** uita, regni autem sui **xii.** anno

- ueneni haustu perijt. Post quem translato in multos imperio, Aegyptum Ptolemeus Lagi filius tenuit. Macedonas Philippus, qui & Arideus, frater Alexandri. Syriam & Babylonem, & omnia regna orientis Seleucus Nicanor. Asia regnauit Antigonus. Qui apud Danielem per quatuor hirci, qui Arietem contereret, cornua delignantur.
3669. Aegyptio primus regnauit Ptolemeus Lagi filius annis XL. Appius Claudius Cæcus Romæ clarus habetur, qui aquam Claudiã induxit, & uiam Appiam strauit. Ptolemeus Hierosolymis & Iudæa in ditionem suam dolo redactis, plurimos captiuorum in Aegyptum transtulit. Iudæorum pontifex maximus Onias Iaddi filius clarus habetur. Tertio decimo Ptolemæi anno Syriã & Babylonem, & superioribus locis regnare incipit Seleucus Nicanor, à quo tempore Machabæorum Hebræa historia Græcorum supputat regnum, à quo & Edesseni sua tempora computant. Seleucus Seleuciam, Laodiciam, Antiochiam, Apamiam, Edessam, Beroeam & Pellam urbes condidit. Iudæorum pōtifex maximus religiosissimus ac piissimus Simon Oniæ filius clarus habetur. Post quem Eleazarus frater eius suscepit templi ministerium, filio eius Onia paruo admodum derelicto. Seleucus in eas urbes quas extruxerat Iudæos transfert, ius eius ciuium, & municipalem ordinem cum Græcis æquali honore concedens.
3707. Ptolemeus Philadelphus annis XXXVIII. Sostratus Cnidius Pharum in Alexandria construxit. Ptolemeus Iudæos qui in Aegypto erant liberos esse permisit, & Eleazaro pontifici multa Hierosolymam & in templi donaria uasa transmittens, LXX. Interpretes petit, qui scripturam sanctam in græcum uerterent eloquium. Aratus agnoscitur. Iudæorum pontificatum post Eleazarum auunculus eius Manasses accepit. Tanta autem potentia fuisse narratur Ptolemeus iste Philadelphus, ut Ptolemeum patrem uinceret. Narrant autem historiae, habuisse eum peditum CCC. millia, equitum XX. millia, curruum duo millia, elephantos, quos primus adduxit ex Aethiopia, quadringentos, & cætera his similia.
3731. Ptolemeus Evergetes frater superioris regis annis XXVI. Qui inde Evergetes ab Aegyptiis est uocatus, quia capta Syria & Cilicia, & propemodum uniuersa Asia, inter innumera argenti pōdera ac uasa præciosa quæ cepit, etiam Deos eorum quos Cambyses capta Aegypto in Persas portauerat, retulit. Iudæorum pontifex Onias Simonis Iusti filius clarus habetur, cuius item filius Simon non minore gloria fulget, sub quo Iesus filius Syrach sapientia librum componens, quem uocant Panareton, etiam Simonis in eo fecit mentionem.
3750. Ptolemeus Philopator filius Evergetis annis XV. Antiochus rex Syriæ uictio Philopatore Iudæam sibi sociat. Iudæorum pontifex maximus Onias filius Simonis insignis habetur, ad quem Lacedæmoniorum rex Arius legatos mittit.
3774. Ptolemeus Epiphanes filius Philopatoris, annis XXXIII. Secundus liber Machabæorum apud Iudæos huius temporis gesta continet. Onias sacerdos adsumptis Iudæorum plurimis fugit in Aegyptum, & à Ptolemæo honorifice susceptus, accepit eam regionem quæ Heliopoleos uocabatur, & concedente rege templum extruxit in Aegypto simile templi Iudæorum, quod permansit usque ad imperium Vespasiani annis CCL. Sub occasione igitur Oniæ pontificis infinita examina Iudæorum in Aegyptum confugerunt, eo tempore & Cyreneorum multitudine repleta est. Hæc autem uel Oniæ uel ceteris fuit causa Aegyptum petendi, quia pugnantibus contra se magno Antiocho & ducibus Ptolemæi, posita in medio Iudæa in contraria studia scindebatur, alijs Antiocho, alijs Ptolemæo fauentibus.
3809. Ptolemeus Philometor annis XXV. Aristobolus natione Iudæus, Peripateticus philosophus agnoscitur, qui ad Philometorem Ptolemæum explanationum in Mosen commentarios scripsit. Antiochus Epiphanes, qui post Seleucum cognomento Philopatorem annis XI. regnauit in Syria, Iudæorum legem impugnans, omniaque foribus idolorum complens, in templo Iouis olympij simulacrum ponit. Sed & in Samaria super uerticem montis Garizi Iouis Peregrini delubrum ædificat, ipsis Samaritanis ut id faceret precantibus. Verum Mathathias sacerdos leges patrias uindicta, aduersus Antiochi duces arma corripens, quo mortuo ducatum Iudæorum suscepit filius eius Iudas Machabæus, anno CXLVI. regni Græcorum: uicelimo autem Ptolemæi, Olympiade CLV. Qui mox Antiochi duces de Iudæa expellens, & templum ab idolorum imaginibus emundans, patrias leges post triennium suis ciuibus reddidit. Vnde post secessum Oniæ sacerdotis in Aegyptum, de quo supra diximus, & mortem Alchimi, qui effugato Onia Pontificatum indignus euadere tentabat, omnium fauore Iudæorum Machabeo sacerdotium decernitur, quod post mortem eius frater Ionathas sortius, XXI. annos summa ministravit industria.
3838. Ptolemeus Evergetes annis XXX. Ionathas dux Iudæorum & pontifex cum Romanis & Spartiatis amicitias facit, quo à Triphone interfecto, in sacerdotium frater Simon assumitur, anno regni Evergetis VII. quod VIII. annis strenue gerens filio Iohanni reliquit. Hic aduersus Hircanos bellum gerens Hircani nomen accepit, & à Romanis ius amicitia postulans, decreto senatus inter amicos relatus est. Samaria, quæ nostro tempore Sebaste uocatur, oblidioe capta solo coæquauit, quæ postea Herodes instauras Sebasten in honore Augusti appellari uoluit.
3855. Ptolemeus Phiscō, qui & Soter, annis XVII. Cicero Arpini nascitur matre Heluia, patre equestris ordinis ex regio Volscorum genere, Hircano in pontificatum quem ipse XXVI. annis tenuit, Aristobolus annu unū succedit, qui rex pariter & pōtifex primus apud Iudæos dīadema

- anno mundi. tis sumpsit insigne post 484. annos Babylonicæ captiuitatis, post quæ regnauit Iannæus, cognomeno Alexander, annis XXVII. qui pontificatum quoque administrans, crudelissimè ciuib. preiuit.
3855. Ptolemeus qui & Alexader, annis X. Huius anno VII. Syria in Romanã ditionem celsit, capto Philippo & Gabino. Expulsus de regno Ptolemeus Phiscō p matrem Cleopatram in Cypru secedit.
3865. Ptolemeus, qui à matre fuerat eiectus annis VIII. regressus de fuga regnum obtinuit, quia Alexander qui ante eum fuerat, ob interfectionem matris ciues pepulerat. Sylla Athenienses uastat.
3873. Ptolemeus Dionysius annis XXX. Ab huius anno quinto Alexandra uxor Alexandri pontificis post mortem eius regnauit Iudæis annis IX. ex quo tempore Iudæos rerum confusio & uaria clades oppresserunt. Post cuius mortem Aristobolus & Hyrcanus filij eius contra se de imperio dimicantes, occasionem præbuere Romanis ut Iudæam inuaderent. Itaque Pompeius Hierosolymam ueniens, capta urbe, & templo referato usque ad sancta sanctorum accedit, Aristobolum uinctum secum abducit, pontificatum confirmat Hircano, deinde Antipatrum Herodis Ascalonitæ filium procuratorem Palæstinæ facit, mansitque in Pontificatu Hircanus annis XXXIII. Virgilius Maro in pago qui Andes dicitur, haud procul à Mantua nascitur, Pompeio & Crasso Consulibus. Pompeius captis Hierosolymis tributarios Iudæos facit. Virgilius Cremonæ studiis eruditur. Cæsar Germanos & Gallos capit, & Britannos quoque, quibus ante eum ne nomē quidem Romanorum cognitum fuerat, uictis oblidibus acceptis stipendiarios fecit.
3903. Cleopatra soror Ptolemæi annis XXXII. Orto enim bello ciuili inter Cæsarem & Pompeium, uictus Pompeius Alexandriam petit, ibique ab ipso à quo sperabat auxilia Ptolemæo percussus interijt, mox Cæsari ubi Alexandriam uenit, ipse quoque Ptolemeus parere uoluit insidias, unde bello ei inlato, uictus in illo perijt. Cæsar Alexandria potius regnum Cleopatram dedit, cum qua consuetudinem stupri habuerat: cuius tertio regni anno ipse primus Romanorum singulare obtinuit imperiū, à quo Cæsares Romanorum principes appellati. Cleopatra regio comitatu urbem ingressa.
3905. Cæsar ab insolentiam morum coniuratis in eum LX. uel amplius Senatoribus equitibusque Romanis in curia confossus interijt, post annos V. & VI. menses quam regnare cœperat. Cæsar us Iudæa capta templum spoliat.
3910. Octavianus Cæsar Augustus Romanorum secundus, regnauit annis LVI. & mensibus VI. à quo Augusti appellari reges Romanorum, quorum XV. uiuente Cleopatra, XL. & unum postea uixit annos. Undecimo Augusti anno deficiente in Iudæa pontificatum principatu, Herodes nil ad eum pertinens, utpote Antipatri Ascalonitæ & matris Cypridis Arabicæ filius, à Romanis Iudæorum suscepit principatum, quem tenuit annos XXXVI. qui ne ignobilis forte & à Iudæorum semine argueretur extraneus, combussit libros omnes: quibus nobilitas gentis Iudææ in templo seruabatur adscripta, ut deficiens probarentis, & ipse ad hanc pertinere putaretur. Insuper etiam ut suam sobolem regio illorum generi commisceret, profecta Doside formina Hierosolymitana, quam priuatus acceperat uxorem, & nato ex ea filio Antipatro, sociat sibi Mariamne filiam Alexandri, neptem Aristoboli fratris Hyrcani, qui ante eum rex erat Iudæorum. Hæc quinquæ ei genuit filios, quorum duos alexandrum & Aristobolum ipse necauit in Samaria: nec mora, post etiam matrem illorum, qua nil charius nouerat, simili scelere peremit. E quibus Aristobolus Herodem ex Beronice suscepit filium, quem in Actibus Apostolorum ab angelo percussum legimus. Tertio inter Augustum & Antonium orto bello, quod Antonius, qui Asiam & Orientem tenebat, repudata sorore Augusti, Cleopatram duxisset uxorem, Antonius & Cleopatra uicti, semet interficiunt. A quo tempore quidam primum annum Augusti monarchiæ supputant. Hæcenus qui uocabantur Lagidæ in Aegypto regnauerunt annis CCCV.
3917. Anno Cæsaris Augusti XLII. à morte uero Cleopatram & Antonij, quando & Aegyptus in prouinciam uersa est anno XXVII. Olympiadis CXCIII. anno tertio: ab urbe autem condita anno DCCCLII. id est, eo anno, quo cōpressis cunctarum per orbem terrarum gentium motibus, firmissimam uerissimamque pacem ordinatione Dei Cæsar composuit, Iesus Christus filius Dei sextam mundi ætatem suo consacrauit aduentu. Anno imperij Augusti XLVII. Herodes morbo intercutis aque, & scatentibus toto corpore uermibus miserabiliter & digne moritur, pro quo substitutus ab Augusto filius eius Archelaus, regnauit annis IX. id est, usque ad ipsius Augusti finem. Tunc enim non ferentibus ultra, sed accusantibus apud Augustum ferocitatem eius Iudæis, in Viennam urbem Galliarum relegatur, & ad minuendam Iudæici regni potentiam, insolentiamque domandam, quatuor fratres eius pro eo sunt Tetrarchæ creati, Herodes, Antipater, Lyfias & Philippus: quorum Philippus & Herodes, qui Antipas prius nuncupabatur, etiam uiuente Archelao Tetrarchæ fuerat ordinati.
3966. Tiberius priuignus Augusti, hoc est Liuiæ uxoris eius filius ex superiore genitus coniuge, regnauit annis XXXIII. Huius anno XI. Pilatus Iudææ procurator ab eodem dirigitur. Herodes Tetrarcha, qui Iudæorum principatum tenet annis XXXIII. in honorem Tiberij & matris eius Liuiæ Tiberiadem condidit & Libiadem.
3981. Anno XV. imperij Tiberij Dominus post baptismum, quod prædicauit Iohannes, mundo regnum celorum annunciat, peractis à principio mundi secundum Hebræos annis, ut Eusebius in Chronicis suis signat, quatuor millibus: adnotando quod XVI. Tiberij anno principium fuerit LXXXI. Iubilei, secundum Hebræos. Quare autem nostra supputatio undeiginti minus ponendos æstimaauerit annos, facile qui superiora libelli huius legerit, inueniet. Iuxta uero Chronica eadem

- quæ ipse Eusebius de uera ædificatione, ut sibi uidebatur, composuit, anni sunt VMCCXXVIII. Anno mundi.
3984. Anno XVIII. imperij Tiberij Dñs sua passione mundū redemit, & prædicaturus in Iudæa regionem Apostoli, Iacobū fratrem Domini Hierosolymis ordinat episcopū, ordinat & septem diaconos, & lapidato Stephano, ecclesia per regiones Iudææ & Samariæ dispergitur. Agrippa cognomēto Herodes, filius Aristoboli filij Herodis regis, accusator Herodis Tetrarchæ Romæ pfectus, à Tiberio in uincula cōjicitur, ubi plurimos sibi adscituit adamicitā, & maxime Germanici filij Caii.
3993. Caius cognomēto Caligula, regnauit annos IIII. & menses X. dies VIII. Hic Herodem Agrippam amicum suum uinculis liberatū, regem Iudææ facit, qui permanet in regno annis VII. id est, usq; ad quartum Claudij annum: quo ab angelo percusso, successit in regnum filius eius Agrippa, & usq; ad exterminium Iudæorum XXVI. annis perseuerat. Herodes Tetrarcha & ipse Caii amicitiam petens, cogente Herodiade Romam uenit, sed accusatus ab Agrippa etiam Tetrarchiam perdidit, fugiensq; in Hispaniam cum Herodiade, mœrore periit. Pilatus qui sententiam damnationis in Christum dixerat, tantis irrogante Caio angoribus coarctatus est, ut sua se manu peremerit. Caius in deos se referens, Iudæorum loca sancta sordibus idolorum prophanat. Matthæus in Iudæa prædicans Euangelium scripsit.
4007. Claudius annos XIII. menses VII. dies XXVIII. Petrus apostolus cum primus Antiochie nam fundasset ecclesiam, Romam pergit, ibiq; XXV. annis cathedram tenet episcopalem, id est, usq; ad ultimum Neronis annum. Marcus Euangelium quod Romæ scripserat, Aegypto Petro mittente prædicat. Quarto Claudij anno fames grauissima, cuius Lucas meminit, facta est. Eodē anno ipse Britanniam adiens, quam neq; ante Iulium Cæsarem, neq; post eum quisquam attingere ausus fuerat, sine ullo prælio ac sanguine intra paucissimos dies plurimam infulę partem in ditionem recepit. Orcadas etiam infulas Romano adiecit imperio, ac sexto quam profectus erat mense, Romam redijt. Nono regni sui anno Iudæos tumultuantes Roma expulit, quod & Lucas refert. Sequenti anno fames maxima Romam corripit.
4021. Nero annos XIII. menses VII. dies XXVII. Huius secundo anno Festus Iudææ procurator successit Felici, à quo Paulus Romam uinctus mittitur, & biennium in libera manens custodia: post hæc ad prædicandum mittitur, necdum Nerone in tanta erumpente scelera, quanta de eo narrant historiæ, Iacobus frater Domini cum XX. annis Hierosolymorum rexisset ecclesiam, septimo Neronis anno lapidatur à Iudæis uindicantibus in illo, quod Paulum interficere nequiuerunt. Festo in magistratu Iudææ succedit Albinus, Albino Florus. Cuius luxuriam & auaritiā ceteraq; flagitia non ferentes Iudæi, contra Romanos rebellauerunt, aduersum quos Vespasianus magister militiæ transmissus, plurimas urbes Iudææ cepit. Primus Nero super omnia scelera sua etiam Christianos persequitur, quorum eximios Romæ, Petrum cruce, Paulum occidit gladio. Hic in re militari nihil omnino ausus, Britanniam penè amisit: nam duo sub eo nobilissima oppida illic capta atq; uersa sunt.
4031. Vespasianus annos IX. menses XI. dies XXII. Hic apud Iudæam imperator ab exercitu appellatus, & bellum Tito filio commendans, Romam per Alexandriam proficiscitur: qui Titus secundo anno Iudææ regnum subuertit, templumq; solo strauit, post annos primæ ædificationis eius MLXXXIX. Consummatum est hoc bellum annis IIII. duobus quidem Nerone uiuente, & duobus alijs postea. Vespasianus inter alia magnorum operum in priuata adhuc uita in Germaniam, ac deinde in Britanniam à Claudio missus, tricies & bis cum hoste conflixit. Duas ualidissimas gentes, XX. oppida, infulam Vectam Britannia proxima, imperio Romano adiecit. Colossus erigitur, habens altitudinis pedes CVII.
4033. Titus annos II. menses II. uir omnium uirtutum genere mirabilis, ad eum amor & delicta humani generis diceretur, hic amphitheatrū Romę edificat, & in dedicatione eius V. ferarū millia occidit.
4049. Domitianus frater Titi iunior annos XVI. menses V. Hic secundus post Neronem Christianos persequitur: sub quo Apostolus Ioannes in Pathmū infulam relegatus est. Et Flauia Domitilla, Flauij Clementis consulis ex sorore neptis, in infulam Pontianam ob fidei testimoniū exiliatur. Qui & ipsum Ioannem fertur in feruentis olei dolium misisse, sed Ioannem tam immunē reddisse à poenis, quàm à corruptione carnis manebat semper immunis.
4050. Nerua annum I. menses IIII. dies VIII. Hic primo edicto suo cunctos exules reuocauit, unde & Ioannes Apostolus hac generali indulgentia liberatus, Ephesum redijt. Et quia concussam se absente per hæreticos uidit ecclesiæ fidem, confestim hanc descripta in Euangelio suo uerbi Dei æternitate stabilijuit.
4068. Traianus annos XIX. menses VI. dies XV. Ioannes apostolus sexagesimo octauo anno post passionem Domini, ætatis autem suæ nonagesimo octauo Ephesi placida morte quieuit. Traiano aduersum Christianos persecutionem mouente, Simeon qui & Simon filius Cleophae, Hierosolymorum episcopus crucifigitur: & Ignatius Antiochiæ episcopus Romam perductus, bestijs traditur. Alexander quoq; Romanae urbis episcopus martyrio coronatur, & septimo ab urbe msiario uia Numentana ubi decollatus est, sepelitur. Plinius Secundus Noudecimensis orator & historicus insignis habetur, cuius plurima ingenij opera extant. Pantheum Romæ quod Domitianus fecerat, fulmine concrematum: cui nomen inde datum est, quod omnium deorum sit ipsa domus habitaculum. Iudæi per diuersas terrarum partes seditionem mouentes, digna ca-
- desse-

- de sternuntur. Traianus Romani imperij, quod post Augustum defensum magis fuerat quàm nobiliter ampliatum, fines longe lateq; diffudit.
4069. Adrianus consobrinus Traiani filius annos XXI. Hic per Quadratum discipulum Apostolorum, & Aristidem Atheniensem, uirum fide sapientiæq; plenum, & per Serenum Granium legatum, libris de Christiana religione compositis instructus, præcepit per epistolam Christianos sine obiectu criminū nō damnari. Idē Iudæos secundo rebelles ultima cæde perdomuit, etiā intro eundi eis Hierosolymam licentia ablata, quam ipse in optimum statum murorum extructione reparauit, & Aeliam uocari de nomine suo præcepit. Idem eruditissimus in utraq; lingua bibliothecam Athenis, miri operis extruxit. Hierosolymæ primus ex gentibus constituitur Episcopus Marcus, cessantibus his qui fuerant ex Iudæis, qui sunt numero XV. & præserunt à passione Domini per annos fere C. & VII.
4090. Antoninus cognomēto Pius, cum filijs suis Aurelio & Lucio annos XXII. menses III. Iustus philosophus librum pro Christiana religione compositum Antonino tradidit, benignumq; eum erga Christianos homines fecit. Qui non longe post suscitante persecutione Crescente Cynico pro Christo sanguinem fudit sub Pio Romæ Episcopo. Hermes scripsit librum qui dicitur Pastoris, in quo præceptum angeli continet, ut Pascha die dominico celebraretur. Polycarpus Romam ueniens, multos ab hæretica labe castigauit, qui Valentini & Cerdonis fuerant nuper doctrina corrupti.
4119. M. Antoninus Verus cum fratre Lucio Aurelio Commodo annos XVIIII. mensem unum. Hi primum æquo iure imperium administauerunt, cum usq; ad hoc tempus singuli Augusti fuerint: bellum deinde contra Parthos admirabili uirtute & felicitate gesserunt. Persecutione orta in Asia Polycarpus & Pionius fecere martyriū in Gallia quoq; plurimi gloriose pro Christo sanguinem fudere. Nec multo post uindictæ scelerum lues multas late prouincias, Italiam maxime Romanq; uastauit. Defuncto Commodo fratre, Antoninus Commodum filium suum confortē regni facit. Antonino Imperatori Melito Asianus Sardēsis Episcopus Apologeticū pro Christianis tradidit. Lucius Britanniæ rex missa ad Eleutheriū Romę Episcopū epistola, ut Christianus efficiatur impetrat: Apollinaris Asianus Hierapoli, & Dionysius Corinthi clari habentur Episcopi.
4131. L. Antoninus Commodus post mortem patris regnauit annos XII. Hic aduersum Germanos bellum feliciter gessit, ceterum ipse per omnia luxuriæ & obscenitati mancipatus nihil paternæ uirtutis & pietatis simile gessit. Irenæus Episcopus Lugdunensis insignis habetur. Commodus Imperator Colossi capite sublato suæ imaginis caput ei iussit imponi.
4144. Aelius Pertinax menses VI. Hic Iuliani iurisperiti scelere occiditur in palatio, quem mense septimo postquam cœperat imperare Seuerus apud pontem Miluium bello uictum interfecit. Victor decimustertius Romæ Episcopus datis late libellis constituit Pascha die dominico celebrari, sicut & prædecessor eius Eleutherius à XV. luna primi mensis, usq; in XXI. Cuius decretis fauens Theophilus Cæsareæ Palestinæ Episcopus, scripsit aduersus eos qui decimaquarta Iudæa cum Iudæis Pascha celebrant, cum ceteris qui in eodem Concilio aderant Episcopis Synodicam, & ualde utilem epistolam.
4145. Seuerus Pertinax annos XV. Clemens Alexandrinæ ecclesiæ bresbyter, & Panthenus Stoicus philosophus in disputatione dogmatis nostri disertissimi habentur. Narcissus Hierosolymorum Episcopus, & Theophilus Cæsariensis, Polycarpus quoq; & Bachylus Asianæ prouinciæ Episcopi insignes habentur. Persecutione in Christianos facta plurimi per diuersas prouincias, inter quos & Leonides pater Origenis martyrio coronati sunt. Clodio Albino, qui se in Gallia Cæsarem fecerat, apud Lugdunum interfecto, Seuerus in Britannias bellum transfert, ubi ut receptas prouincias ab incurione barbarica faceret securiores, magnam fossam firmissimumq; ualium crebris insuper turribus communitum per CXXXII. millia passuum à mari usq; ad mare duxit, & Eboraci obiit. Perpetua & Felicitas apud Carthaginem Africa in castris bestijs deputatæ pro Christo Nonis Martijs.
4163. Antoninus cognomēto Caracalla Seueri filius annos VII. Alexander Episcopus Cappadocia, cum desiderio locorum sanctorum Hierosolymam uenisset, uiuente adhuc Narcisso eiusdem urbis Episcopo, perueniens ætatis uitro, & ipse ibi ordinatur Episcopus, Domino ut id fieri deberet per reuelationem monente. Tertullianus Afer Centurionis Proconsularis filius omnium ecclesiarum sermone celebratur.
4170. Macrinus annū unum. Abgarus uir sanctus regnauit Edessa, ut uult Africanus. Macrinus eū filio Diadumeno, cum quo imperium inuasit, apud Archilaidem militari tumultu occiditur.
4171. M. Aurelius Antoninus annos IIII. In Palestina Nicopolis quæ prius Emmaus uocabatur urbs condita est, legationis industriam pro ea suscipiente Iulio Africano scriptore temporum. Hæc est Emmaus, quam domitius post resurrectionem suo ingressu, sicut Lucas narrat, sanctificare dignatus est. Hippolytus episcopus multorum conditor opusculorum temporum canonem quem scripsit huicq; perduxit: qui etiam sedecennalem Paschæ circulum reperiens, Eusebio, qui super eodem pascha decennouenalem circulum composuit, occasionem dedit.
4175. Aurelius Alexander annis XIII. Hic in Mammeam matrem suam unice pius fuit, & ob id omnibus amabilis. Urbanus Romæ episcopus multos nobilium ad fidem Christi & martyrium

- Anno mundi. perduxit. Origenes Alexandria, imò toto orbe clarus habetur. Deniq; Mammea mater Alexan- Anno mundi.
dri eum audire curauit, & Antiochiam accitum summo honore habuit.
4191. Maximinus annis 111. Hic aduersus ecclesiarum sacerdotes & clericos, id est doctores, perse- 4188.
cutio. cutionem exercet, maximè propter Christianam Alexandri cui successerat, & Mammeæ matris
eius familiam: uel præcipue propter Origenem presbyterum. Pontianus & Antherus Romane
urbis episcopi martyrio coronati, & in cemeterio Calixti sunt sepulti.
4197. Gordianus annis 11. Iulius Africanus inter scriptores ecclesiasticos nobilis habetur: qui in 4191.
Chronicis quæ cõscripsit, refert se Alexandriam properare, Heraclie opinionem celeberrimam pro
uocatũ, quæ & in diuinis, & in philosophicis studijs, atq; omni Græcorũ doctrina instructissimũ
fama loqueretur. Origenes in Cæsarea Palæstinae Theodorum cognomento Gregoriũ, & Athe-
nodorũ adolescentulos fratres, Ponti postea nobilissimos episcopos diuinæ philosophiæ imbuunt.
4204. Philippus cum Philippo filio annis 111. Hic primus imperatorum omnium Christianus fuit, 4197.
ac post tertium imperij eius annum millesimus à conditione Romæ annus expletus est, ita ma-
gnificis ludis augustissimus omnium præteritorum, hic natalis annus à Christiano imperatore
celebratus est. Origenes aduersus quendam Celsum Epicureum philosophum, qui contra nos
libros conscripserat, octo uoluminibus respondit: qui ut breuiter dicam, tam scribendi sedulus fu-
it, ut Hieronymus quodam loco, v. librorum eius milia se legisse meminerit.
4205. Decius anno 1. mensibus 111. Hic cum Philippo patrem & filium interfecisset, ob odium eo- 4204.
rum in Christianos persecutionem mouet, in qua Fabianus in urbe Roma martyrio coronatus,
Septima perse- sedem sui episcopatus Cornelio dereliquit, qui & ipse martyrio coronatus est. Alexander Hie-
cutio. rosolymorum episcopus apud Cæsaream Palæstinae & Antiochiæ Babylas interficiuntur. Hæc
persecutio, ut Dionysius Alexandria episcopus refert, non ex præcepto imperatoris sumptis ex-
ordium, sed anno, inquit, integro principalia præuenit edicta minister demonum, qui dicebatur
in ciuitate nostra diuinus, superstitiosum contra nos exagitanus uulgius.
4207. Gallus cum Volusiano filio annis 11. mensibus 111. Huius imperij Dionysius Alexandriae An- 4205.
tistes ita meminit: At ne Gallus quidem malum Decij aut uidere potuit, aut cauere, sed in eun-
dem lapidem offensionis impedit: cuius cum regnum florere in initio, & cuncta ei ex sententia ce-
derent, sanctos uiros qui pro pace regni eius Deo summo supplicabant persecutus est, cum qui-
bus & prosperitatem suam fugauit & pacem. Origenes LXX. ætatis anno non ad integrum im-
pleto defunctus, & in urbe Tyri sepultus est. Cornelius Romæ episcopus rogatus à quadam ma-
trona Lucina, corpora apostolorum de catacumbis leuauit noctu, & posuit Pauli quidem uia Ho-
stiensi, ubi decollatus est: Petri autem iuxta locum ubi crucifixus est, inter corpora sanctorum e-
piscoporũ in tẽplũ Apollinis, in mote * Aurelio, in Vaticano Palatijs Neronianis, 111. Cal. Iul.
4222. Valerianus cum filio Gallieno annis xv. Hic in Christianos persecutione commota statim 4207.
à Sapore Perfarum rege capitur, ibiq; luminibus orbatus seruitute miserabili consensescit. Vnde
Octaua perse- Gallienus tam claro Dei iudicio territus pacem nostris reddidit, sed ob meritum tamen uel pro-
cutio. priè libidinis, uel paternæ theomachia innumera à Barbaris adurgentibus Romani regni detri-
menta sustinuit. Hæc persecutione Cyprianus Carthaginensis episcopus, cuius doctissima extat
opuscula, martyrio coronatur: cuius uitæ & passionis uolumen egregium reliquit Pontius Dia-
conus eius, qui usq; ad diem passionis eius cum ipso exilium sustinuit. Theodorus, cuius supra
meminimus, cognomento Gregorius, Neocæsariae Ponti episcopus, magna uirtutum gloria cla-
ret. E quibus unum est, quod ut ecclesiæ faciendæ locus sufficeret, montem precibus mouit. Ste-
phanus & Xistus Romæ episcopus martyrium passi.
4224. Claudius anno 1. mensibus 1x. Iste Gothos iam per annos xv. Illyricum Macedoniamq; ua- 4222.
stâtes, superat: ob quæ in curia clypeus ei aureus, & in Capitolio statua aurea collocata est. Mar-
cion disertissimus Antiochenæ presbyter ecclesiæ, quippe qui in eadẽ urbe rhetoricã docuerat,
aduersus Paulũ de Samosata, qui Antiochiæ episcopus, dogmatizabat Christũ communis natu-
ræ hominem tantum fuisse, accipientibus notarijs disputauit, qui dialogus usq; hodie extat.
4229. Aurelianus annos v. menses v. Hic cum aduersum nos persecutionem mouisset, fulmen an- 4224.
te eum magno pauore circumstantium ruit: ac non multo post à militibus occisus est itineris me-
Nona persecu- dio, quod inter Constantinopolim & Heracliam est, stratae ueteris locus Cenofrurium appella-
tio. tur. Eutyrius Romæ episcopus martyrio coronatus, in cemeterio Calixti sepelitur, qui & ipse
cccxxiii. martyres manu sua sepeliuit.
4230. Tacitus mensis sex. Quo apud Pontum occiso, obtinuit Florianus imperium diebus Lxxx 4229.
viii. & sic apud Tharsum interficitur. Anatholius natione Alexandrinus, Laodiceæ Syriae epi-
scopus, philosophorum disciplinis eruditus, plurimo sermone celebratur. Cuius ingenij magni-
tudo de libro quem super pascha composuit, & de decem libris arithmeticae institutionis potest
aperitissimè cognosci. Infana Manichæorum hæresis his temporibus oritur.
4235. Probus annis sex, menses 111. Hic Gallias iam dudum à barbaris occupatas, permulta & gra- 4230.
uia prælia, deletis tandem hostibus ad perfectum liberauit. Secundo huius anno, ut in Chroni-
cis Eusebii legitur, iuxta Antiochenos cccxxv. annus fuit: iuxta Tyrios ccccl. iuxta Lao-
dicens cccxxiiii. iuxta Edessenos dlxxxviii. iuxta Acalonitas cccclxxx. secundũ
Hebræos initium Lxxxvi. Iubilei, quod significat annos 1111m ccl. Archelaus Mesopota-
mia

- Anno mundi. miæ episcopus, librum disputationis suæ quam habuit aduersus Manichæum exeuntem de Per- Anno mundi.
sida. Syro sermone composuit, qui translatus à Græcis habetur à multis.
4236. Carus cum filijs Carino & Numeriano annis 11. Caius Romanae ecclesiæ fulget episcopus, 4238.
qui à Diocletiano martyrium passus est. Phierius presbyter Alexandriae, sub Theone episcopo
florentissimè populos docuit, & tantam sermonis diuersorumq; tractatum, qui usq; hodie ex-
tant, inuenit elegantiam, ut Origenes iunior uocaretur: uir miræ parsimoniae, & uoluntariæ pau-
peratis appetitor, qui post persecutionem omni tempore uitæ Romæ uersatus est.
4238. Diocletianus cum Herculio Maximiano annis xx. Carausius sumpta purpura Britannias 4237.
occupauit. Narseus rex Perlarum Orienti bellum intulit. Quinquegentiani Africam uastau-
erunt. Aegyptũ Achilles obtinuit. Ob quod Constantius & Galerius Maximinus Cæsares affu-
runt in regnum. Constantius priuignam Herculij Theodoram accepit, ex qua postea v. libe-
ros Constantini fratres habuit Galerius filiam Diocletiani Valeriam. Post x. annos per Acle-
piodotum Præfectum prætorio Britannia receptæ, xi. anno Diocletiani ipse in oriente Maxi-
mianus, Herculius in occidente uastari ecclesias, affligi, interficij Christianos præcipiunt. Se-
cundo autem persecutionis anno Diocletianus Nicomedia, Maximianus Mediolani purpurã
deposuerunt. Attamen cœpta semel persecutio usq; ad septimum Constantini annum feruere
non cessat. Constantius xv. imperij anno, summa mansuetudinis & ciuilitatis uir, in Britan-
nia diem obiit Eboraci. Hæc persecutio tam crudelis & crebra flagrabat, ut intra unum mensem
xviii. milia martyrum pro Christo passa inueniatur. Nam & oceani limbũ transgressa. Albanũ, Aa-
rõ, & Iulij Britannia, cũ alijs pluribus, uiris ac feminis felici cruore dånauit. Passus est hæc Paphi-
lus presbyter, Eusebii Cæsariensis episcopi necessarius, cuius uitã ipse tribus libris cõprehendit.
4238. Tertio anno persecutionis, quo & Constantius obiit, Maximinus & Seuerus à Galerio Maxi- 4239.
miano Cæsares facti, è quibus Maximinus maleficia & stupra sua Christianorum persecutionibus
accumulat. Passus est ea tempestate Petrus Alexandria episcopus, cum pluribus Aegypti episco-
pis. Lucianus quoq; uir moribus, & eruditione præcipuus, Antiochenus presby-
ter passus est, & Timotheus Romæ x. Calendas Iulias.
4239. Constantinus Constantij ex concubina Helena filius, in Britannia creatus imperator regna- 4238.
uit annis xxx. & mensibus x. Ab anno persecutionis quarto Maxentius Herculij Maximiani
filius Romæ Augustus appellatur. Licinius Constantia sororis Constantini uir, Carnunti Impe-
rator creatur. Constantinus de persecutore Christianus efficitur. In Nicæno Concilio fides ca-
tholica exponitur, anno post Alexandrum dcccxxvi. die mensis secundum græcos Desii no-
nodecimo, quod est x. Calendarum Iuliarum, Consulatu Paulini & Iuliani v. c. c. Constanti-
nus fecit Romæ, ubi baptizatus est, basilicam beati Iohannis Baptistæ, quæ appellata est Con-
stantiniana. Item basilicam beato Petro in templo Apollinis: nec non & beato Paulo corpus utri-
usq; ære Cyprio circumdans quinque pedes grosso. Item basilicam in palatio Sessoriano, uel potius
Sessoriano, quæ cognominatur Hierusalem, ubi de ligno crucis domini posuit. Item basilicam
sanctæ martyris Agnes, ex rogatu filia suæ: & baptisteriũ in eodem loco, ubi & baptizata est so-
ror eius Constantia cum filia Augusta. Item basilicam beato Laurentio martyri, uia Tiburtina
in agro Verano. Item basilicam uia Labicana inter duas lauros beato Petro & Marcellino mar-
tyribus: & Mausoleum, ubi matrem suam posuit in sarcophago purpureo. Item Basilicam in ci-
uitate Hostia iuxta portum urbis Romæ, beatorum apostolorum Petri & Pauli, & Ioannis Bap-
tistæ. Item basilicam in ciuitate Albanensi sancti Ioannis Baptistæ. Item basilicam in urbe Nea-
poli. Idem Constantinus Depranam Bithynia ciuitatem in honorem martyris Luciani ibi con-
diti instaurans, ex uocabulo matris suæ Helenopolim nuncupauit. Idem urbem nominis suis ta-
tuens in Thracia sedem Romani imperij, & totius caput orientis esse uoluit. Idem statuit citra ul-
lam hominum cædem Paganorum templa claudi.
4239. Constantius cum Constantino & Constante fratribus, annos xxiiii. menses v. dies xiiii. Ia- 4239.
cobus Nisibenus episcopus cognoscitur, ad cuius preces sepe urbs discrimine liberata est. Impie-
tas Arrianorũ Constantij regis sulca præsidio, exilijs, carceribus, & uarijs afflictionũ modis primũ
Athanasium, deinde omnes non suæ partis episcopos persecuta est. Maximinus Treuironum epi-
scopus clarus habetur, à quo Athanasius Alexandria episcopus, cum à Constantio quæreretur
ad pœnam, honorifice susceptus est. Antonius monachus cv. ætatis anno in eremo moritur. Re-
liquia apostoli Timothæi Constantinopolim inuectæ. Constantio Romã ingressõ, ossa Andreae
apostoli & Lucae Euangelistæ, à Constantinopolitanis miro fauore suscepta. Hilaris Pictauien-
sis episcopus, qui pulsus ab Arrianis in Phrigia exulauerat, cum apud Constantinopolim librum
pro se Constantio porrexisset, ad Gallias redit.
4239. Iulianus annos 11. menses v. Iulianus ad idolorum cultum cõuersus, Christianos prosequi 4239.
rur. Paganis apud Sebasen Palæstinae urbem sepulchrum Ioannis baptistæ inuadunt, ossa disper-
gunt, eadem rursum collecta & cremata, latius dispergunt. Sed Dei prouidentia assuere quidam
ex Hierosolymis monachi, qui mixti colligentibus quæcũq; ipsi poterant abiata, ad patrem suum
Philippum pertulere. Ille questum hæc (supra se enim ducebat tantum thesaurum proprijs ser-
uare uigilijs) ad pontificem maximum, tunc Athanasium per Iulianum diaconum suum mittit.
Quæ ille suscepta paucis arbitris, sub cauato sacrarij pariete inclusa prophetico spiritu profutu-
ra ge-

ra generationi posteræ conferuauit: cuius præfagium sub Theodosio principe per Theophilum eiusdem urbis episcopum completur, qui destructo Serapis sepulchro, sancti Iohannis ibidem consecrauit ecclesiam.

4316. Iouianus mensibus VIII. Synodus Antiochiæ à Melitio & suis facta, in qua *δμοδοσία* uel *δμοδοσία* relecto, medium inter hæc *δμοδοσία* Macedonianum dogma uindicauerunt. Iouianus lapsu Constantij prædecessoris admonitus, honorificis & officiosissimis literis Athanasium requirit, ab ipso formam fidei & ecclesiarum disponendarum suscepit modum. Sed eius pia lætæq; principia mors immatura corrupit.

4317. Valentinianus cum fratre Valente annis XI. Apollinaris Laodiceus episcopus multimoda nostræ religionis scripta componit, qui postea à fide deuians hæresim sui nominis instituit. Damasus Romæ episcopus fecit Basilicam iuxta theatrum sancto Laurentio, & aliam in Catacumbas, ubi iacuerunt corpora sancta apostolorum Petri & Pauli. In quo loco platam ipsam ubi iacuerunt corpora sancta, uersibus adornauit. Valens ab Eudoxio Arianorum episcopo baptizatus, nostros persequitur. Gratianus Valentiniani filius tertio eius anno Ambianis imperator factus est. Constantinopoli apostolorum martyrium dedicatur. Post Auxentij seram mortem Mediolani Ambrosio episcopo constituto, omnis ad fidem rectam Italia conuertitur. Hilarius episcopus Pictaui moritur.

4331. Valens cum Gratiano & Valentiniano, Valentiniani fratris sui filius, annis IIII. Valens lege data, ut monachi militarent, nolentes fustibus iussit interfici. Gens Hunorum diu inaccessis reclusa montibus, repentina rabie percita, exarsit in Gothos, eosq; sparsim conturbatos ab anti quis sedibus expulit. Gothi transito Danubio, fugientes à Valente sine armorum depositione suscepti mox per avaritiam Maximii ducis fame ad rebellandum coacti sunt, uictosq; Valentis exercitu per Traciam sese miscentes simul omnia cædibus, incendijs, rapinisq; fuderunt.

4337. Gratianus cum fratre Valentiniano annis VI. Theodosius à Gratiano imperator creatus, maximas illas Scythias gentes, hoc est, Alanos, Hunos & Gothos magnis multisq; prælijs uincit: cuius concordiam non ferentes Ariani, post XL. annos ecclesias quas ui tenere, reliquerunt. Synodus CL. Patrum congregatur urbe Augusta aduersus Macedonium sub Damaso Romæ episcopo. Theodosius Arcadium filium suum consortem facit imperij, à secundo Gratiani anno ipso sexies & Theodosio c o s s. Theophilus paschalem computum scribit. Maximus, uir qui dem strenuus & probus, atq; Augusto dignus, nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emersisset, in Britannia inuitus propemodum ab exercitu imperator creatus, in Galliam transit, ibiq; Gratianum Augustum dolis circumuentum apud Lugdunum occidit, fratremq; eius Valentinianum Italia expulit: qui tamen iustissimam cum matre sua Iustina poenam luit exilij, quæ & ipsum Ariana polluit hæresis, & eminentissimam catholicæ fidei arcem Ambrosium perfida oblatione uexauit, nec prius quam prolatis beatorum Gerualdij & Protasij martyrum Deo reuelante reliquijs incorruptis, nefanda cœpta deseruit.

4348. Theodosius, qui Gratiano uiuente VI. annis iam orientem regebat, post mortem eius regnat annis XI. ipse & Valentinianus, quem Italia expulsus benigne susceperat. Maximum tyrannum tertio ab Aquileia lapide interficiunt: qui quoniam Britanniam omni penè armata iuuentute, copijsq; militaribus spoliauerat, quæ tyrannidis eius uestigia secuta in Gallias, nunquam ultra domum rediere. Videntes transmarinæ gentes saeuissimæ, Scotorum à Circio, Pictorum ab Aquilone destitutam milite ac defensore insulam, adueniunt, & uastatam direptamq; eam multos per annos opprimunt. Hieronymus sacræ interpret historiae librum, quem de illustribus ecclesiæ uiris scribit, usq; ad decimum quartum totius imperij Theodosii annum perduxit.

4361. Arcadius filius Theodosii cum fratre Honorio annis XIII. Corpora sanctorum Abacuc & Michæe prophetarum diuina reuelatione produntur. Gothi Italiam, Vandali atq; Alani Gallias aggrediuntur. Innocentius Romæ episcopus dedicauit Basilicam Gerualdij & Protasij martyrum beatissimorum, ex deuotione testamenti cuiusdam illustis feminae Vestinæ. Pelagius Brito Dei gratiam impugnat.

4376. Honorius cum Theodosio minore, fratris sui filio, annis XV. Halaricus rex Gothorum Romam inuasit, partemq; eius cremauit incendio, IX. Cal. Septembres, anno conditionis eius millesimo centesimo sexagesimo quarto, ac * sexto die quam ingressus fuerat, deprædata urbe egressus est. Lucianus presbyter, cui reuelat Deus septimo Honorij principis anno, locum sepulchri & reliquiarum beati protomartyris Stephani, & Gamalielis ac Nicodemi, qui in euangelio & in Actibus apostolorum leguntur, scripsit ipsam reuelationem græco sermone ad omnium ecclesiarum personam. Quam reuelationem Auitus presbyter, homo Hispanus genere, in latinum uertit eloquium, & adiecta epistola sua per Orosium presbyterum occidentalibus dedit. Qui etiam Orosius ad loca sancta perueniens, quo eum Augustinus ad Hieronymum pro discenda animæ ratione miserat, reliquias beati Stephani accepit, & patriam reuersus primus intulit occidenti. Britanni Scotorum Pictorumq; infestationem non ferentes Romam mittunt, & sui subiectione promissa contra hostem auxilia flagitant, quibus statim missa legio magnam barbarorum multitudinem sternit, cæteros Britannia finibus pellit, ac domum reuertura præcepit socijs * ad ar cendos hostes murum trans insulam inter duo maria statuere, qui absque artifice magistro magis

Sic tertio Lucianus.

magis cespit e quam lapide factus nil operantibus profuit. Nam mox ut discessere Romani, aduectus nauibus prior hostis, quasi maturam segetem obuia quæq; sibi cedit, calcat, deuorat. Iterum petiti auxilia Romani aduolant, & cæsum hostem trans maria fugant, contuncisq; sibi Britannis murum, non terra ut ante * puluerem, sed saxo solidum inter ciuitates, quæ ibidem ob metum hostium fuerant factæ, à mari usq; ad mare collocant. Sed & in litore meridiano maris, quia & inde hostis timebatur, turres per interualla ad prospectum maris statuunt, sic ualedicunt socijs tanquam ultra non reuersuri. Bonifacius Romæ episcopus, fecit oratorium in cœmiterio sanctæ Felicitatis, & ornauit sepulchrum eius, & sancti Syluani Hieronymus presbyter obiit duodecimo Honorij anno, pridie Calend. Octob. anno ætatis suæ 91.

4376. Theodosius minor Arcadij filius annis uiginti & sex. Valentinianus iunior Constantij filius Rauennæ imperator creatur. Placidia mater eius Augusta nuncupatur. Effera gens Vandalorum, Alanorum, & Gothorum, ab Hispanijs ad Africam transiens, omnia ferro, flamma, rapinis, simul & Ariana impietate sædauit. Sed beatus Augustinus Hipponensis episcopus, & omnium doctor eximius ecclesiarum, ne ciuitatis suæ ruinam uideret tertio obsidionis eius mensē migrā uit ad Dominum, quinto Calendas Septembres, cum uiuisset annis septuaginta sex: in clericatu autem uel episcopatu annos ferme quadraginta compleisset, quo tempore Vandali capta Carthagine, Siciliam quoq; deleuerunt. Cuius captiuitatis Paschalinus Lilybitanus antistes in epistola, quam de ratione paschali papa Leoni scripsit, meminit. Ad Scotos in Christum credentes, ordinatus à papa Celestino, Palladius primus episcopus mittitur. Anno Theodosii octauo, redeunte à Britannia Romano exercitu, cognita, Scoti & Picti reditus denegatione, redeunt ipsi, & totam ab Aquilone insulam pro indigenis murotenus capeffunt. Nec mora, cæsis, captis, fugatis custodiibus muri, & ipso interrupto etiam intra illum crudelis prædo grassatur. Mittitur epistola lachrymis arumnisq; referta ad Romanæ potestatis uirum, Aetium ter consulem, uicelimo tertio Theodosii principis anno, petens auxilium, nec impetrat. Interea fames dira ac famosis salibus strenuè repugnabant, ac strages hostibus dabant. Reuertuntur Scoti domum, post non multum tempus reuersuri. Picti extremam insulæ partem tum primū & deinceps inhabitari detinent. Famam præfatam magna frugum opulentia, opulentiam luxuria & negligentia, negligentiam lues acerrima, & acrior mox hostium nouorum, id est, Anglorum, plaga secuta est: quos illi unanimo consilio cum rege suo Vvertigerno quali defensores patriæ ad se inuitandos elegerunt: sed exceptos mox impugnatores atq; expugnatores senserunt. Xistus Romæ episcopus, fecit basilicam sanctæ Mariæ matris Domini, quæ ab antiquis Liberi cognominabatur. Eudoxia uxor Theodosii principis ab Hierosolymis remeauit, beatissimi Stephani primi martyris reliquias, quæ in basilica sancti Laurentij positæ uenerantur, secum deferens. Bleda & Attila fratres, multarumq; gentium reges Illyricum Thraciamq; depopulati sunt.

4401. Martianus & Valentinianus annis septem. Gens Anglorum siue Saxonum Britanniam tribus longis nauibus aduehitur, quibus dum iter prosperatum domi fama referret, mittitur exercitus fortior, qui * iunctus prioribus, primo hostes quos petebat, abegit: deinde in socios arma uertens, totam propè insulam ab orientali eius plaga, usq; ad occidentalem igni uel ense subegit, conficta occasione, quod pro se militantibus, Britones minus sufficienter stipendia darent. Ioannes Baptista caput suum duobus monachis orientalibus, qui ob orationem uenerant Hierosolymam, iuxta Herodis quondam regis habitaculum reuelat, quod deinceps Emisam Phœnicia urbem perlatum, & digno honore cultum est. Hæresis Pelagiana Britannorum turbat fidem, qui à Gallicanis episcopis auxilium quærentes, Germanum Altiodorensis ecclesiæ episcopum, & Lupum Trecafenum æquè Apostolicæ gratiæ antistitem, fidei defensores accipiunt: confirmant aduersus Britones eo tempore iunctis uiribus susceptum diuina uirtute retundit. Cum Germanus ipse dux belli factus, nō tubæ clangore alleluia totius exercitus uoce ad sidera leuato, hostes in fugam uertit immanes: qui deinceps ad Rauennam perueniens, & summa reuerentia à Valentiniano & Placidia susceptus, migravit ad Christum: corpus honorifico agmine comitantibus uirtutum operibus Altiodorum defertur. Aetius Patricius magna occidentalis reipublicæ salus, & regi quondam Attilæ terror, à Valentiniano occiditur, cum quo Hesperium cecidit regnum, neq; hæcenus ualuit releuari.

4409. Leo annos decem & septem. Hic pro Tomo Chalcedonense per uniuersum orbem singulis orthodoxorum episcopis singulas consonantesq; milit epistolas, quid de eodem Tomo sentirent, rescribi sibi postulans. Quorum adeo consonantia de uera Christi incarnatione suscepit omnium rescripta, ac si uno tempore unoq; dictante fuissent uniuersa conscripta. Theodoretus episcopus ciuitatis, quæ à Cyro Persarum rege condita Cyria nomen habuit, scribit de uera incarnatione domini saluatoris aduersus Eutychen & Dioscorum Alexandria episcopum, qui huiusmodi in Christo carnem negant. Scripsit & historiam ecclesiasticam à sine librorum Eusebij usq; ad suum tempus, id est, usq; ad imperium Leonis huius, sub quo & mortuus est. Victorius iubente papa Hilario scripsit paschalem circulum DXXXII. annorum.

4426. Zenon annos XV. Corpus Barnabæ apostoli, & euangelium Matthæi eius stylo scriptum ipso

Anno mundi.

puluerem

4401.

4401.

iunctis

4426.

4443.

Anno mundi. Hadrianus abbas, uir æque doctissimus, à Vitaliano missi Britanniam plurimas ecclesias Anglo rum doctrinæ ecclesiasticæ fruge fecundauerunt. Constantinus post plurimas & inauditas de prædationes prouincijs factas occisus in balneo perijt, indictione xii. Nec longo post tempore etiam Vitalianus Papa cœlestia regna petijt.

4639. Constantinus filius Constantini superioris regis annis xvii. Saraceni Siciliam inuadunt, & præda nimia secum ablata, mox Alexandriam redeunt. Agatho Papa ex rogatu Constantini Heraclij & Tiberij principum pijsimorum, misit in regiam urbem legatos suos, in quibus erat Iohannes Romanæ ecclesiæ tunc Diaconus, non longe post episcopus, pro adunatione faciendâ sanctarum Dei ecclesiarum. Qui benignissime suscepti à reuerentissimo fidei catholicæ defensor Constantino, iussi sunt re missis disputationibus philosophicis pacifico colloquio de fide uera perquirere, datis eis de bibliotheca Constantinopolitana cunctis antiquorum patrum quos petebant libellis. Adfuerunt autem & Episcopi c. l. prædente Georgio Patriarcha regis urbis, & Antiochiæ Macario. Et conuicti sunt, qui unam uoluntatem & operationem astruebant in Christo falsæ patrum catholicorum dicta per plurima, finito autem consilio Georgius correctus est. Macarius uerò cum suis sequacibus, simul & prædecessoribus Cyro, Sergio, Honorio, Pyrrho, Paulo & Petro anathematizatus, & in locum eius Theophanius abbas de Sicilia Antiochiæ episcopus factus. Tantaq; gratia legatos catholicæ pacis comitata est, ut Iohannes Por tuensis episcopus, qui erat unus ex ipsis, dominica octauarum Paschæ missas publice in ecclesia sanctæ Sophiæ coram principe & patriarcha latine celebraret. Hæc est sexta Synodus uniuersalis Constantino poli celebrata, & græco sermone conscripta, temporibus papæ Agathonis, exequente ac residente pijsimo principe Constantino intra palatium suum, simulq; legatis apostolicæ sedis & episcopis c. l. residentibus. Prima enim uniuersalis Synodus in Nicæa congregata est contra Arium, cccxviii. patrum, temporibus Iulij papæ sub Constantino principe. Secunda in Constantinopoli c. l. patrum, contra Macedonium & Eudoxium, temporibus Damasi Papæ & Gratiani principis, quando Nestorius eidem urbi est ordinatus episcopus. Tertia in Ephe so c. c. patrum contra Nestorium Augustæ urbis episcopus, sub Theodosio magno principe & papa Cœlestino. Quarta in Chalcedone, patrum dccc. sub Leone papa, temporibus Martiani principis, contra Eurychen nefandissimorum præfulem monachorum. Quinta item Constantinopoli, temporibus Vigilij papæ, sub Iustiniano principe, contra Thodorum & omnes hæreticos. Sexta hæc de qua in præsentibus diximus. Sancta & perpetua uirgo Christi Edilthrada filia annæ regis Anglorum, & primo alteri uiro permagnifico, & post Efrido regi coniunx data post quam duodecim annos thorū incorrupta seruauit maritalem, post reginâ sumpto uelamine sacro uirgo sanctimonialis efficitur. Nec mora etiam uirginum mater & nutrix pia sanctarum, ac cepto in construendū monasteriū loco, quem * Aeilge uocant, cuius merita uiuacia testatur etiã mortua caro, quæ post xvi. annos sepultura cum ueste qua inuoluta est, incorrupta reperitur.

Eylege.

4649. Iustinianus minor filius Constantini annos x. hic constituit pacem cum Saracenis decennio terra mariq; Sed & prouincia Africa subiugata est Romano imperio, quæ fuerat tanta à Saracenis, ipsa quoq; Carthagine ab eis capta & destructa. Hic beatæ memoriæ Pontificem Romanæ ecclesiæ Sergium, quia erraticæ suæ Synodo, quam Constantinopoli fecerat, fauere & subscribere noluisse, misso & Zacharia Protospatrio suo iussit Constantinopolim deportari. Sed præuenit militiæ Rauennatæ urbis, uicinarumq; partium iussa principis nefanda, & eundem Zachariam contumelijs & iniurijs ab urbe Roma repulit. Idem papa Sergius ordinauit uenerabilem uirum Vuisibrordum cognomine Clementem Fresonum gēti Episcopus, in qua usq; hodie pro æterna patria peregrinus (est enim de Britania gentis Anglorum) innumera quotidie diabolo detrimenta & Christianæ fidei facit augmenta. Iustinianus ob culpam perfidiæ regni gloria priuatus exul in Pontum secedit.

4652. Leo annos lvi. Papa Sergius in sacrario beati Petri apostoli capsam argenteam, quæ in angulo obscurissimo diutissime iacuerat, & in ea crucem diuersis ac preciosis lapidibus adornatam, domino reuelante reperit, de qua tractis lvi. Petallis, quibus gemmæ inclusæ erant, miræ magnitudinis portionem ligni salutiferi dominicæ crucis interius repositam inspexit, quæ ex tempore illo annis omnibus in Basilica Saluatoris, quæ appellatur Constantiniana, die exaltationis eius ab omni osculatur atq; adoratur populo. Reuerentissimus ecclesiæ Lindisfarnensis in Britannia, ex anachorita antistes Cuthbertus, totam ab infantia usq; ad senium uitam miraculorum signis inclytam duxit: cuius dum xl. annos maneret corpus humatum incorruptum, post hæc quali eadem hora defuncti simul cū ueste qua tegebatur inuentū est sicut in libro de eius uita ac uirtutibus, & prosa nuper & hexametris uerbis scripto, ante aliquot annos ipsi signauimus.

4659. Tiberius annos vii. Synodus Aquileiæ facta ob imperitiam fidei, quintum uniuersale Concilium suscipere diffidit, donec salutaribus beati Papæ Sergij monitis instructa, & ipsa huic cum cæteris Christi ecclesijs adnuere consentit. Gisulphus dux gentis Longobardorum Beneuenti Campaniam igne, gladio & captiuitate uastauit, cumq; non esset qui eius impetui resisteret, apostolicus Papa Iohannes qui Sergio successerat missis ad eum sacerdotibus, ac donarijs per plurimos, uniuersos redemit captiuos, atq; hostes domum redire fecit. Cui successit alius Iohannes, qui inter multa operum illustrium fecit Oratorium sanctæ Dei genitricis, opere pulcherrimo, intra

intra

Anno mundi. intra ecclesiam beati apostoli Petri. Hereberchtus rex Longobardorum multas cortas & patri monia alpium Cottiarum, quæ quondam ad ius pertinebant Apostolicæ sedis, sed à Longobardis multo tempore fuerant ablata, restituit iuri eiusdem sedis, & hanc donationem aureis scriptam literis Romam direxit.

4659. Iustinianus secundo cum Tiberio filio annos vii. hic auxilio Trebelli regis Vulgarorum regnum recipiens, occidit eos qui se expulerant Parritios, & Leonem qui locum eius usurpauerat, necnon & successorem eius Tiberium, qui eum de regno eiecit, toto quo ipse regnabat tempore in eadem ciuitate in custodia tenuerat. Callinicū uerò Patriarcham, erutis oculis misit Romam, & dedit episcopatum Cyro, qui erat abbas in Ponto, eumq; alebat exulem. Hic Constantinum Papam ad se uenire iubens, honorifice suscepit, ac remisit, ita ut eum die Dominica missis sibi facere iubens, communionem de manu eius acceperit: quem prostratus in terra pro suis peccatis intercedere rogans, cuncta ecclesiæ priuilegia renouauit. Qui cum exercitum miseret in Pontum, multum prohibente Papa Apostolico ad comprehendendum Philippicum, quem ibi relegauerat, conuersus omnis exercitus ad partem Philippici, fecit eum ibidem imperatorem, reuersusq; cum eo Constantinopolim, pugnauit contra Iustinianum, ad duodecimum ab urbe miliarium, & uicto atq; occiso Iustiniano, regnum suscepit Philippicus.

4665. Philippicus anno uno, mensibus sex. hic eiecit Cyrum de pontificatu, eumq; ad gubernandū abbatis iure monasterium suum Pontum redire præcepit. Idem Constantino Papæ misit literas præui dogmatis, quas ille cum Apostolicæ sedis concilio respuit: & huius rei causa fecit picturas in porticu sancti Petri, quæ acta sex sanctarum Synodorum uniuersalium cōtinerent. Nam & huiusmodi picturas cum haberentur in urbe regia, Philippicus iusserat auferri, statuitq; populus Romanus, ne hæretici imperatoris nomen, aut chartas, aut figuram solidi susciperent: unde nec eius effigies in ecclesiam introducta est, nec nomen ad missarum solennia prolatum.

4667. Anastasius annis lvi. hic Philippicum captum oculis priuauit, nec occidit. Idem literas Constantino papæ Romam per Scholasticum patritium & Hexarchum Italiæ direxit, quibus se fauorem catholicæ fidei, & sancti Sexti Concilij prædicatorem esse docuit. Liudbrandus rex Longobardorum donationem patrimoniij alpium Cottiarum, quam Hereberchtus rex fecerat, & ille repetierat admonitione uenerabilis Papæ Gregorij confirmauit. Echerchtus uir sanctus de gente Anglorū, & sacerdotium monachica uita etiam pro cœlesti patria peregrinus exornans, plurimas Scotticæ gentis prouincias ad canonicam palchalis temporis obseruantiam, à qua diutius aberrauerant, pia prædicatione conuertit, anno ab incarnatione Domini dcccxvi.

4670. Theodosius anno uno, hic electus in imperatorem, Anastasium apud Nicæam ciuitatem graui præliouicit, datoq; sibi sacramento, clericum fieri ac presbyterum fecit ordinari. Ipse uerò ut regnum accepit, cum esset catholicus, mox in regia urbe imaginem illam uenerandam, in qua sanctæ sex Synodi esset depicta, & à Philippico fuerant deiecæ, pristino in loco erexit. Tyberis fluuius alueum suum egressus, multa Romanæ fecit exitia ciuitati: ita ut in uia lata ad unam & semis staturam excreceret, atq; à porta sancti Petri usque ad pontem * Moluium aquæ descendentes coniungerent. Mansit autem diebus septem, donec agentibus latanijs crebras ciuibus, octauo demum die reuertit. His temporibus multi Anglorum gentis nobiles & ignobiles, uiri & femina, duces & priuati, diuini amoris instinctu de Britannia Romam uenire consueuerat: inter quos etiam reuerentissimus abbas meus Ceolfridus annos natus septuaginta quatuor, cum esset presbyter annis quadraginta septem. Abbas autem xxxv. ubi Lingonas peruenit, ibi defunctus, atq; in ecclesia beatorum geminorum martyrum sepultus est, qui inter alia donaria, quæ adferre disposuerat, misit ecclesiæ sancti Petri Pandecten, à beato Hieronymo in latinū ex Hebræo uel Græco fonte translatum.

4671. Leo annis nouem. Saraceni cum immenso exercitu Constantinopolim uenientes, triennio ciuitatem obsident, donec ciuibus multa instantia ad Deum clamantibus, plurimi eorum fame, frigore, pestilentia perirent, ac sic pertasi obsidionis abscederent, qui inde regressi Vulgarorū gentem, quæ est super Danubium bello aggrediuntur: & ab hac quoq; uicti refugiunt, ac naues repetunt suas. Quibus cum altum peterent, ingruente subita tēpestate, plurimi etiam meris siue con fractis per littora nauibus sunt necati. Liudbrandus audiens quod Saraceni depopulata Sardinia etiam loca fœdarent illa, ubi ossa sancti Augustini episcopi propter uastationem Barbarorū olim translata, & honorifice fuerant condita, misit: & dato magno precio accepit, & transtulit ea in Ticinensibus, ibiq; cum debito tanto patri honore recondidit.

Huic annorum numero consentiunt Chronica Hermanni Contracti, qui tot annos mundi cōtineri dicit Bedæ libro maiori de Temporibus, siue de Ratione temporum.

SCHOLIA IN CHRONICON, SEU LIBRVM DE SEX mundi atatibus, quem Beda Anglosaxo cognomento Venerabilis, Britannus presbyter, ad sua usq; tempora breuiter est completus, auctore Ioanne Nouiomago.

EXACTAM temporum rationem, ut se se solet rerum à nostra memoria remotarum, non credo usquam ad unguem extare, neque facile est de his pronunciare: præsertim cum plurimi atq; uetusti scriptores ambigant, pauci inter se conueniant: seu ex eo quod regum aliorum ue Bedæ tom. 2. magis

magistratum & dignitatum per quas computatum est, quorundam obscurior fama fuerit: seu (quod citius crediderim) propter doctorum hominum, qui tunc ætatis res obseruarent ordine an-
 norum, indigentiam. Propterea qui longo temporum interuallo præteriti temporis acta respe-
 xerunt, necesse habuerunt coniecturis quisque suis, hanc rem indagare, ubi dum alias alij sequun-
 tur, sit ut pro hac uarietate non omnes inter se conueniant. Sic Eusebius, Orosius & Beda, ab A-
 dam usque ad Caroli imperium, sub quo nos sumus, quod nunc ad XXXVII. annum tenuit, anno
 à Christo nato MDXXXVI. adiectis annis postea actis, fluxerint anni VI. M. DCCXXXIII. se-
 cundum Hebræos, & Ioannem Picum V. M. XLIII. secundum primos ecclesiæ patres VII. M.
 XXXV. secundum Alphonsum regem Hispaniæ VIII. M. DXX. uerum recētiore Bedæ opinio,
 nem ut plurimum sequuntur. Præterea admonendum & illud duximus, quod in ordine impera-
 torum nonnunquam omittuntur hi, quorum plures simul uix annum unum aut alterum exple-
 runt: nonnunquam quos alij omittunt ex eadem causa. hic recenset. Est & nominum uarietas pro
 illa multiplici forma nominum apud grammaticos annotata, quæ Lectorem facile turbare pos-
 set, ut Merentium apud alios dictum, Beda Constantinum uocat: & qui apud Bedam Heraclor-
 nas, alijs Heraclion dictus est: pari modo Philippus & Philippicus. Tum & illud sciendum est,
 quod Leo ille postremus imperatorum apud Bedam, hic nouem annos habet, intellige dum Be-
 da hæc scriberet, nondum expleto imperio: imperauit enim annos uiginti quatuor.

QVAE SEQVNTVR, DECERPSIMVS EX

OPTIMIS QUIBUSQUE SCRIPTORIBVS, NARRATIO-
 ne quantum potuimus, accommodata ad Bedæ breuitatem, seruato ordine temporū,
 usque ad Pium IIII. Pontificem maximum, & Ferdinandum Impera-
 torem. Bene uale, & nostram quantulamcunque
 opellam boni consule.

CONSTANTINVS huius nominis quintus, Leonis superioris filius ana-
 nis tribus & triginta imperat, paternæ crudelitatis utique imitator, sub quo
 monarchia Imperij Romani primum ac deinceps continenter inclinari ab
 orientalibus principibus, & ad occidentales transferri cœpit. Nam postea
 quam Constantinus omni scelere imbutus, tyrannus & sacrilegus, Chri-
 stianos passim persequitur, ac diuorum imagines è templis eijs abolerique
 iubet. Stephanus Romæ pontifex maximus, omnes titulos ac dignitates
 Francorum regibus cō. eis, atque Pipinum Caroli patrem (qui postea Ma-
 gni à rebus egregie gestis cognomen accepit) suosque qui ab ea stirpe descenderet, reges authori-
 tate Romanæ ecclesiæ instituit, orientalibus uero ac cæteris eam imperij dignitatem abrogauit.
 Eodem tempore defuncto Stephano pontifice Maximo, Constantinus imperator Constanti-
 num ex plebe in pontificatum sustulit. Romani & ipsi uicissim coorta discordia Philippum eli-
 guat. Verum paulo post rebus compositis, & ambo se pontificatu abdicare sunt coacti, quæ inijt
 Stephanus natione Siculus. Mortuo Pipino circiter XXVI. annis imperij Constantini, Carolus
 filius cognomine Magnus, successit in regnum Gallorum, regnauitque annis XLVII. qui supera-
 to ac expulso Himoldo rege Aquitanicæ ac Saxonum gente, & ea quæ Vuestphalia nomen ha-
 bet, summa difficultate ac triginta duorum annorum bello ad fidem Christianam adducta, felici-
 ter contra Hunnos, Hispanos, Britannos, & alias quasdam in Italia nationes pugnauit. Deinde
 Hadriani pōtificis rogatu in Italia Longobardos uicit, totaque Italia expulsi, qui eam circa CCIII.
 propè annos occuparunt. Hinc bellum aduersus Saxones redintegrat.

Leo Constantini filius in oriente annis V. imperat, qua tempestate imperium continuè id oc-
 cupantibus Barbaris ad occasum tendit, ad Gallos maxime Romanis spectantibus, Carolus Ma-
 gnus nobiles aliquot Hispaniæ urbes uastat, eo quod fidem Christianam recusarent.

Constantinus proximi Leonis filius, cum matre Hyrene imperat annis duodeuiginti, sed ni-
 hilo maiore gloria quam pater. At Carolus Magnus superatis Hunnis Pannoniam ac reliquas
 uicinas regiones uastantibus, onustum magnis spolijs, exercitum in Italiam reduxit, ut reliquas
 Hunnorum, qui Græcorum præsidio istuc redierant, deleteret. Ad Menapios in Galliam reuertit-
 tur, & Aquisgran, quo loco propter aquas calidas plurimum est usus, ad eam sacram uirgini Ma-
 tri constituit, multisque donarijs Roma Rauennaque aduectis insignie reddidit. Constantinus ma-
 tre Hyrene per uin electa, nobiles aliquot, quali cum matre conspirassent, trucidat. Deinde Hy-
 rene Constantinum filium captum oculis priuat, ac sola regnat annis quatuor, usque ad Caroli im-
 perium. Verum duo proximi Leo & Constantinus, inter imperatores à multis non numeran-
 tur: uel propter nominum similitudinem, seu quod gesta eorum intra famam nec gloriæ nec opi-
 nionis alicuius fuere, seu quod à temporibus Caroli Magni imperatores orientales in Chroni-
 cis prætermisi sunt, imperio translato ad Gallos, non desierunt tamen continuo post Carolum
 Magnum

Magnum imperatores in oriente. Nam proximo Constantino successit Nicephorus annis VIII.
 Hinc Stauratus anno I. cui successit Michael annis II. post quæ Leo Bardæ filius annis octo, dein
 de Michael alter annis IX. deinde Theophilus annis X. deinde Michael & Theodorus simul
 annis II. Deinde Basilus XV. Deinde Leo XVII. deinde Constantinus cum Alexandro. Po-
 stremo plures, quorum ultimus cōputatur usque ad Othone tertium. Verum hos multi prætermi-
 runt, quod imperij à Carolo M. potior pars & celebrior ad Gallos, deinde uniuersum ad Germa-
 nos translato sit. Rectius igitur numeratur post Constantinum Hirænæ filium Carolus, quam
 alij. Quod ob id apposui, ne turbet quenquam, si forte plures numeret ab hoc Constantino usque
 ad Othones quam nos posuimus: hic enim ordo ad temporum rationem magis est idoneus.

Carolus Magnus postquam triginta tres annos à morte Pipini patris, Gallos, Hispanos, Ger-
 manos, Britannos, reliquasque gentes (quas partim armis, partim humanitate, partim uirtute ad
 se traxit) imperio tenuisset, à Leone Pont. Max. eius nominis tertio, quem per iniuriam à Roma-
 nis electum, in pristinam dignitatem restituit, Augusti nomen acceptum renouauit, ac assum-
 pto imperio in Italia primus occidentalium regum imperauit Romæ annis XIII. Deinde finis
 belli quod aduersus Saxones per tres & triginta annos gessit, in quo uicti tandem fidem Christia-
 nam accipiunt. Ab hoc principe primum institutum est, ut imperatores à Romano pontifice im-
 perij insignia accipiant. Ipse tradito imperio filio Ludouico, regno Gallicano Bernhardum ex fi-
 lio nepoti Aquisgran moritur, dum uixisset summa cum laude & gloria annos LXXII.

Ludouuicus Caroli filius cognomine Pius, cum filio imperauit annos XXVII. Bernhardum
 ex fratre nepotem affectantem regnum Mediolani oppressit, filium uero Lotharium Italiae im-
 perare iubet, qui patre adhuc uiuente & id agente, à pontifice Paschasio coronatus, insignia im-
 peratoris accepit. Pater interea Aquitanos & Dalmatas parantes defectionem sub iugum egit.
 Deinde à filio Carolo in uincula coniectus aliquot annis, ac inde rursus liberatus, uno anno post
 Moguntiaci moritur. Eodem anno prodigiosa grando ac glacies è cælo delapsa, magna fru-
 gum & pecorum calamitate fuit. Saraceni Romam diripiunt, omnia prophanantes, ac hostili-
 ter diuorum reliquias dissipantes.

Ludouuicus per fraudem suorū imperio pellitur, atque à Lothario filio in custodiā traditur: sed
 mox concordia facta, restituitur Ludouico imperio. Lotharius ad Italiae gubernationē redit.
 Pater moritur, relictis Lothario, Carolo & Ludouico filijs, qui de regni successione dissidentes,
 milia aliquot hominū perdiderunt. Qua de causa diminutis ut sit uiribus ac bonis intercedenti-
 bus, conuenit ut Lotharius imperium, Carolus Galliam, Ludouicus Germaniam obtineret.

Lotharius annis aliquot patris socius in imperio, deinde solus annis decem, deinde cum filio
 Ludouico quinq. Imperij insignie accepit à Sergio, qui primum nomen commutauit, quod ei
 ante fuit, os porci. Aphri Italiam ac Romam diripiunt. Andulphus Britannicæ rex studiosus ec-
 clesiæ Romanæ, eam insulam Romano pontifici uectigalem reddidit, ut quotannis singulæ do-
 mus singulos nummos argenteos penderent.

Lotharius senex filijs regnum diuisit, Ludouicum imperatorem relinquens, Prumiæ mona-
 sticam profitetur, ac paulo post obiit. Quo tempore Ioannes Anglicus pontificatum rex, quem
 fama est foeminam fuisse, atque è familiari grauidam peperisse.

Ludouuicus Lotharij filius, annis uno & uiginti. Cum Carolo Caluo fratre apud Heluetios
 propter imperij successionem dissidet: sed mox sublata dissensione, Ludouico laboranti pro-
 pter Saracenorum in Italiam eruptionem, cum exercitu auxiliij gratia rogatus, subuenit Lotha-
 rius frater, sed statim improuisa morte perijt Placentiæ. Andulphus dux Beneuentorum iunctis
 sibi Campanis, Lucanis & Samnitibus imperium oppugnat, sed tandem uictus profugit in Sar-
 diniam. In Vocontiorum agris tribus diebus sanguine pluit, annonæ defectu, deinde Galli Cis-
 alpini premuntur. Beneuentani adiunctis uicinis populis, iterum rebellant, atque paulo post
 superati, imperio sese subdiderunt.

Carolus Caluus filius Ludouici Pij imperat annis sex, qui non sine largitionis suspicione,
 qua Romanos & Pontificem Iohannem corruerat, imperium obtinuit, pugnat aduersus nepo-
 tes Ludouici regis Germanorum filios. Sarracenis Sicilia aufertur, Imperator in Galliam pro-
 ficiscens in Alpibus ueneno sublatus, relicto Ludouico Balbo filio, quem uiuus sibi imperij
 socium acciuerat.

Ludouuicus cognomento Balbus rex Gallorum Caroli Calui filius, à Iohanne Pontifice im-
 perij titulis insignitur: sed electione hac facta Romani non acceperunt, quin Carolum cogno-
 mento Crassum imperatorem designant. Qui ambo imperij nomen tenuerunt biennium: at sub
 lato per uenenum Ludouico, alter solus regnat annis XI.

Carolus Crassus, seu ut alij Grossus Lodouici regis Germanorum filius, annis XII. Cepit eam
 Gallia partem, quam Nortmanni habitant, qui unā cum Cimbris uniuersam ferè Galliam igne
 & ferro depopulantur, fames ingens per Italiam. Gerit deinde bella aliquot in Pannonia, post
 quæ licet animo & corpore est debilitatus, ut imperio abdicato, ac in priuatū sese redigens modicè,
 ab Arnulpho patre uel Germanorum rege aleretur. Remigijs Antiodorensis scriptor claret.

Arnulphus filius Caroli Magni II. & nepos Caroli Calui, rex Germaniæ regnat post Caro-
 lum proximum annis XII. Formosum Romanum pontificem ab æmulis iniuria magna affectū,

ad pristinam dignitatem reduxit: à quo deinde imperij titulus insignitus. Stephanus pontifex antecessori suo intentus, contra concessiones eius concilium conuocat, & coram cadauer Formosi omni dedecore affectum, in Tyberim projicitur. Saraceni iterum Sicilia occupant. Arnulphus postquam Moguntiacos debellasset, Nortmannos in Aquitania bello aggreditur, in quo interijt phihiriali. Mortuo Arnulpho imperatore, dolentibus plurimum Romanis atq; uniuersis Italiae populis, quod ad Germanos imperium translatum esset, Transalpini imperatores nulli à Romanis pontificibus imperij dignitate insigniuntur usq; ad Othonem. Per id tempus Berengarij duo, Rudolphus, Hugo regnum in Italia occuparunt.

Ludouuicus Arnulphi filius à Germanis imperator creatur, qui regnauit annis sex: quo tempore Berengarius à Longobardis creatus, in Italia imperat: itaq; hic finis Imperij Gallicani esse cœpit, quod circiter annos c. & xx. durauit.

Conradus in Germania imperium tenuit annis vii. Interea apud Romanos Berengarius alter. Pannonij uicinas regiones multum depopulantur, & Saraceni Aphricani Apuliam occupant. At Pontifex Iohannes auxilio Alberici, qui in agro Pyceno dominabatur adiutus, eos iterum Italia exterminat: ultimus hic fuit e progenie Caroli Magni.

Henricus comes apud Saxones Othonis filius, annis regnauit xviii. qui magna dissidia excitauit regni cupiditate quæ post sexaginta annos uixdum tolluntur, à tempore scilicet Ludouici usq; ad Othonem primum. Interea Hugo regnum occupat in Italia: hic regnum Francorum initium habet monarchiæ Gallicanæ: quorum primus fuit Rodolphus dux Burgundionum. Pannonij duce Alberico, Hetruriam depredantur. Lotharius Hugonis filius imperium accipit post patrem, & tenet annis ii. Hac tempestate sol diebus aliquot sanguine manare est uisus, maxima peste ac morborum grassatione subsecuta.

Otho primus Henrici superioris filius ex Saxonum ducibus primus Germaniæ, deinde & Italiae regnum tenuit annis xxx. Hic primus fuit ex Germanis Imperator agnitus, coronatus Aquisgranum ab Hildiberto Moguntinensi Episcopo. Hinc Imperium ad Germanos translatum computatur, Pannonos seu Hungari Germaniæ superiorem regionem occupantes, exterminantur tribus eorum ducibus ex arboribus suspensis. Berengarius tyrannidem in Italia exercens, ab Othone rogatu Romanorum regno deijcitur. Apud Ticinum uxorem eius captam redimit, ac tibi eam coniugem sociat, nomine Adalindam. Iohanne Pontifice in omnem luxum dissoluto, Otho à Romanæ ecclesiæ patribus euocatus Germania, ut corruptos Pontificis mores emendaret, Romam proficiscitur: in qua urbe amplissimis honoribus ueneratus, Imperij titulos & dignitates suscepit. Pontifex uero ad honestam uitam sepius exhortatus, cum de eius emendatione tandem esset desperatum, præsentem Othone Pontificatu sese abdicare cogitur. Postea discordiæ ingentes de Pontifice delegendo sunt ortæ, alium plebe, alium patribus creantibus Pontificem. Imperator in terra obiit Viennæ apud Pannonos.

Otho alter superioris Othonis filius imperat annis xvi. paternæ uirtutis & stemmatis imitator, Iohannem pontificem captum & in exilium missum restituit. Qui reuersus diuersæ factionis principes grauius puniit, atq; ob remunerationem collati beneficii Othonem filium Othonis huiusce Augustum appellat: ipse imperatorem Nicephoram Constantinopolitanum à Græcis pulsatum restituit, uxorem accipit sororem Nicephoræ. Mox Græcos magna strage Italiâ inuadentes superat. Moritur deinde Romæ, ac in Basilica B. Petri amplissimo funerali honore sepelitur.

Otho iiii. Othonis secundi filius imperat annis xix. & ipse paternæ gloriæ illustrator & imitator. Coronatur à Gregorio Pontifice anno imperij sui xi. Carolo filio Lotharij rege Gallorum mortuo, successit Hugo cognomento Caputius ex genere comitum Parisiensium: & finem habuerunt reges Gallorum ex genere Caroli magni eius nominis. Hugoni successit filius Robertus annis xxx. Variâ sub hac tempestate uisa sunt in cœlo prodigia, imbribus quoq; mista grana tritici & minuti aliquot pisciculi misti ceciderunt. Moritur deinde Imperator in Italia, corpus Aquisgranum perlatum sepelitur.

Henricus dux Boariorum per principum Germanorum electionem primus creatus imperat annis xix. sub quo primum institutum est, ut non liberorum successione imperium per manus hæreditario iure traaderetur, sed Germaniæ proceres una cum duce Bohemorum imperatores eligendi potestatem haberent, quod etiamnum obseruatur. Arduinum Cimbrorum ducem imperium usurpantem Henricus superat: deinde à Benedicto Imperij insignia accepit. Sub quo Pontifice maximè fuit in ecclesia schisma: hinc Saracenos iterum Italia pellit, dioceses instituit. Pabmburchi Argentorati Machdeburgi Hyllethemi, & apud Marcomannos. uir in primis religiosus, cum coniuge Cunegunde continenter eum quidam uixisse scribunt. Uniuersus propemodum orbis maxima pestilentia uexatur. Pannonos hac tempestate publice fidem Christianam recipiunt. Heribertus Archiepiscopus Coloniensis moritur, cui succedit Peligrinus seu Peregrinus. Antegressu terramotu Henricus Pabmburchi moritur, sepultus in æde diui Petri à se instituta. Vacat dehinc imperium annis ii. quod Zeno Sueuus affectans repudiat: quare electionem biennio prorogant, quamuis Conradum Henricus successorem sibi reliquisset.

Conradus è Sueuorum ducibus Imperator electus, imperat annis xv. à Iohanne Pontifice insignia accepit, Romæ Gallorum proceribus ante superatis: qui simul, ut eum impedirent conuenerant. Venetos præterea & Longobardos passim Italiam depredantes repressit. Francis regnat

gnat Henricus Roberti superioris filius. Pilgrino Episcopo Coloniensi mortuo succedit Herimannus. Bello cõtra Pannonos & Dalmatas feliciter gesto, Spire diē obiit Imperator. Sub hæc tēpora maxima in cœlo & terra uisa sunt prodigia, subsecuta immani peste, maximaq; fame per Gallia.

Henricus Conradi superioris filius magna uirtutum laude cumulatus, imperat annos sex. Romam profectus imperialium insignium gratia maximas contentiones sustulit: quæ fuere, uno tēpore tribus Pontificibus inter se de Pontificatu contententibus. Concilium deinde Vercillense, in quo Berengarius noui cuiusdam erroris de S. eucharistia author, reuocare hæreticum dogma compellitur. Hinc apud Florentiam synodus celebratur, in qua Episcopi aliquot propter Simoniam incontinentiamq; damnantur.

Henricus alter Henrici superioris filius annis l. imperat uaria ac ancipite fortuna: Quicum patre defuncto adhuc puer esset, propter patris uirtutem à Germaniæ ducibus Imperator designatus, sub matris tutela adhuc regnare cœpit, paternæ gloriæ & uirtutis nequaquam imitator: nam statim cum adhuc minor annis xx. matris consilium negligeret, flagitiosis aliquot cogitationibus eum seducentibus ad omnem luxum lasciuiaq; ac tyrannidem est conuersus. Hinc Saxones primum aduersus eum bella mouent magna, multis utriusq; & nobilissimis quibusq; uiris pereuntibus. Deinde propter alieni iuris usurpationem tantam in se excitat inuidiam, ut Gregorius Pontifex eius nominis septimus, Henrico Imperatori imperij dignitatem abrogaret, principibusq; Germanis nouum Imperatorem eligendi potestatem fecit, qui Rodolphum Saxonum ducem Imperatorem elegerunt: aduersus quem & pontificem longa bella gessit. Verum dum Rodolphus à suis forticibus moritur, publice acta pœnitentia Imperator Pontifici ac ecclesiæ reconciliatur. Sed nō multo post Pontificem denuo oppugnat. Postremo à filio captus interijt post uarias fortunas. Fuit hac tēpestate ingens fames & pestis, cometa quoq; in cœlo uisi, Cisterliensis religio cœpit. Et Godefridus à Billion, magnæ famæ dux Hierosolymam capit, quo mortuo Hierosolymis regnat Balduinus frater Godefridi annis xviii.

Henricus proximi Henrici filius capto patre imperiū assumpsit, ac tenuit annis xx. patre nihilo præstantior. Nam profectus Romam ubi benigne & summo honore urbis receptus esset, Paschalem Pontificem & uniuersos ecclesiæ prælatos per fraudem interceptit, ac eorum bona depredatur. Postea cū aduersantibus patribus inaugurationem imperij obtinere nequiret, Maritimum suæ partis Archiepiscopum eius officij gratia euocauit. In Francia post Philippum regnat Ludouuicus annis xx. Hierosolymis Balduino succedit Balduinus alter, rex iiii. ex nostris. In agro Flaminiario & Aemiliano mense Iunio sanguine pluit. Secuta est hyems asperissima, in qua & fruges & plurimæ quadrupes necnon & homines periire.

Lotharius secundus eius nominis filius Gerhardi ducis Saxonum, imperauit annis xi. bonum uirum ac Imperatorem agens: quippe qui sic imperium administrauit, ut facile laudem apud omnes inueniret. Innocentium Pontificem propter Romanorum factiones qui Anacleto fauebant, sua sponte in Galliam digressum restituit. A quo & imperij auctoritatem suscipiens coronatus est. Bohemos defectionem molientes coercuit. Hierosolymis regnat Fulco superioris Balduini Gener annis xi. rex iiii. Maximus in Gallia æstus, unde syluæ aliquot & nemora magnis incēdijs absumpta sunt. Imperator ex Italia in patriam reuertens Veronæ moritur.

Conradus Henrici Imperatoris v. ex filio nepos Sueuus, electus Confluentiæ in Germania, imperauit annis xiiii. exercitum duxit Constantinopolim, exceptus Emanuelis simulata amicitia & fide, ut euentus, docuit. Nam cum ad profecionem quam parabat polliceretur ei comitatum sese præstiturum, cuncta ueneno infecit. Vnde exercitus ad summam calamitatem est adductus. Fulcone mortuo Hierosolymam, succedit Balduinus filius: qui regnum tenuit annis xx. Mesopotamij ad fidem Christi conuertuntur magno promiscui sexus numero.

Fridericus proximi Conradi frater, cognomento Barbarossa Sueuorum rex, annis imperat xx. Bohemos ad regni formam redegit. Cum Alexandro pontifice grauisimas (à cuius antecessore insignia imperij accepit) inimicitias gessit, à quo & excommunicatur. Mediolanum post decennouenalem obsidionem captum, magna ex parte subuertit, captum post septemnalē obsidionem. Turcis Iconium ac armeniam armis ademit. Quo bello dum in Syria quodā flumine lauaretur, aqua suffocatus imprudēs interijt. Amaricus fratre Balduini Hierosolymis regnat annis xii. Corpora trium Magorum Mediolanū ante Persiā aduecta, à Rodolpho Agrippinensi Archiepiscopo Coloniā transferuntur. Anno sequenti Nonis Septemb. uisi sunt in cœli regione occidua tres soles duabus horis, & nocte quæ sequentem diem est infecuta, tres luna. Terræ motus infecutus est, quo ciuitates aliquot in Syria ac Sicilia absorptæ sunt multæ labefactæ. Petrus Lombardus author Sententiarum clarus habetur. Parisiensis episcopus, & Petrus Comestor qui scripsit historiam ecclesiasticam. Amarici superioris filius Balduinus Hierosolymis regnat annis vi. rex vii. Hic lepra infectus uxorem non duxit: quare cum finem uitæ suæ intellexisset: Sybillam sororis suæ filium puerum adhuc sub tutela Tripolitani comitis regnare iussit. Sybilla mater, quæ matrimonium reperiit, Guidonem maritum regnare curauit, inter quem & Tripolitano perniciofa dissentio exoritur, in qua comes Saladino Aegyptiorum regi adhaerens, maximum detrimentum nostris comparauit. Ille enim per nostrorum discordias uires adeptus, post maximam Christianorum stragem Hierosolymam capit. Quam urbem post Godefridum Christiani reges per duodenonaginta annos cum magna gloria possederunt.

Henricus Frederici superioris filius, imperat annis x. Coronatus Aquisgrani. Siciliam hic cepit, in qua aliquandiu commoratus, moritur. Panormi hac tempestate pluit imbre lapideo, magnis coortis tempestatibus in agro Bononiensi.

Philippus Henrici proximi frater, ab Henrico imperator designatus, electoribus creantibus Othonem fratrem ducis Saxonum, quem Innocentius III. confirmavit. Quod ubi Philippus intellexit, collecto ualido exercitu, Othonem bello persequitur, ac fugientem Coloniam Agripinam, eum istinc longa ac graui obsidione tandem fugat. Colonia logo bello fatigata Philippum Imperatorem agnoscit, reliquis principibus (quod ad eam uim exercitus tunc parati non essent) permittentibus. Pace itaq; facta, imperat annis IX. Postremo tamen à Palatino comite oppugnatur, ac Bampergæ, seu ut alij Spiræ, interficitur. Galli una cum Venetis Constantinopolitanum regnum occupant: quorum primus Balduuinus imperium arripit, qui ecclesiam Constantinopolitanam & Romanam in unionem redigicurauit. Tartari sub hac tempestate cum uxoribus ac filiis ab India montibus ac syluis egressi per uicinas regiones prædas (quibus assueti) agunt, deinde Parthos petunt, ac pari terrore Mediam, Assyriam, Persiam, Armeniamq; uastates, Sarmatas deinde peruadentes apud Meotim paludem circa septentrionalis oceani littora sedes firmant. Per hæc tempora Innocentius Decretales composuit, atq; iussit per ecclesiam obseruari. Dominicus Calcagura Hispaniæ pago natus, & Franciscus in Italia uitæ sanctitate clari habentur. Veneti Cretam & Corinthum capiunt.

Otho Saxonum dux ab principibus electoribus designatus Imperator, atq; ab Innocentio Pontifice Imperij insignibus donatus, regnat annis III. Hic statim cum Romanis dissidens urbe pelitur, atq; præter fas plura oppida capit. Siciliam quoq; suæ ditioni subiecit: quapropter pontifex Innocentius cōuocato cōcilio Othonem excommunicat, & imperij titulo priuat. Itaq; Romani neque hunc neq; superiorē inter imperatores numerant: hoc enim tēpus ad interregnum referūt.

Fridericus huius nominis secundus, ab Honorico III. Imperator confirmatur, Imperatorum omnium (quos adhuc habuit Germania) potentissimus: tamen plus quam principem decet elatior ac insolentior. Pontificibus Romanis supra modum infestus, uir ad omnia (nisi nimium sibi indulisset) egregie idoneus, præsertim in re militari: in qua dubites, peritior ne fuerit an fortunator, cum in utroq; genere parem gloriam sit assecutus. Linguam Latinam, Græcam, Gallicam, Germanicam, Persicam iuxta calluit. Liberalitate ac magnificentia nulli secundus. Ex nati omnibus omnibus ad res Sueuorum propensior: ex his enim oriundus fuit. Priusquam à Pontifice Romano & Aquisgrani ex more imperij titulos nactus esset, humanior ac melior multis uisus est. Verum post eam inaugurationem, insanire cœpit aduersus ecclesiam Romanam. Cum Honorio grauissimas gessit inimicitias, atq; multos Romanæ ecclesiæ truculenter interfecit. Galliam uniuersam Cisalpinam depopulatur, præter Bononiam & Parmam. Cum autem diu Pontifices persecutus, magnis calamitatibus Romanam ecclesiam affecisset, tandem ab Innocentio in consilio Lugdunensi damnatus, atq; imperij titulis priuatus est: quo peracto, imperium uacat annis XXV. Verum ille deiectus ab imperio, aduersus Pontificis studiosos rabie & crudelitate insanens, per uniuersam Italiam magnas discordias disseminat, ac tandem sub graui censura pontificis Tarenti in Apulia moritur. Conrado filio superstiti, alterum enim suspectum affectu tregnilongo carcere occidit. His temporibus Germaniæ principes de Imperatore designando contententes, bifariam secantur, dum alia pars alium eligit: quorum neuter confirmatus, inter regnum adhuc annos aliquot prorogatur. Accursius Florentinus in Italia, & Albertus cognomento Magnus Colonia apud Agrippinates, paulo post Thomas Aquinas suæ ætatis primi nominis & peracutus theologus clarent. Graue prælium inter Bohemos & Pannonicos. Ludouico regi Gallorum in expeditione contra Saracenos morienti una cum filio, succedit in regnum Philippus filius alter Ludouici annis xv. Henricus, Conradus, Carolus, à Romanis, quod à Pontifice non essent confirmati, non numerantur inter Cæsares.

Rodolphus comes Hapsburchus annis xix. Imperator eligitur post interregnum, pertesitam principibus Germanis multarum dissensionum: præsertim cum id maxime cuperent ecclesiæ & Romanæ proceres magnis calamitatibus affecti, ex hac decertatione ad obtinendum imperium. His igitur conditionibus Imperator creatur, ut sine bellico apparatu eodem anno in Italiam ac Romam proficiscatur, ac imperij authoritatem à Pontifice iuxta imperij fas ac consuetudinem accipiat. Id quod ad hunc modum factum est: magnis discrimenibus ac laboribus imperium retinet. Bohemiæ regem atroci prælio superatum captum abducit: uerum aliquanto post eum sibi generum facit. Synodus Lugdunensis celebratur, in qua de processione spiritus sancti cum Romana ecclesia Græci cōuenere. Philippo regi Fræcorū mortuo succedit Philippus filius cognomine Pulcher annis xxi. Fœmina quedam Romana parit puerū, crinibus & unguibus similem urfæ: quidam autem hæc fuisse Nicolai pontificis cōcubinā. Post Rodolphum interregnum fuit uno anno.

Adulphus comes à Nashau principibus Germaniæ Imperator decernitur, cū magna inuidia Alberti Rodolphi proximi Imperatoris filij: seu quod patri per electionē suo non esset iussus, seu quod inferiori loco natus ac minore populorum ac fortunarum frequentia infirmior, contempti or haberetur. Orto bello inter hunc & Albertum, cum quo principes alij aliquot egerunt in prælio. Superatus militum indigentia occiditur, anno ab electione sexto apud Vuormaciam.

Albertus

Albertus filius Rodulphi imperatoris Austriæ dux, regnat annis decem. Hic cum superato Adulpho electus audiret se imperatore non magna concordia principum (apud quos eius rei potestas esset) creatum, fecit eis potestatem iterum eligendi, ne armis magis quam principum consilio imperium arripuisse diceretur. Postea igitur consentientibus electoribus imperator fit, uir ad rem militarem gerendam planè factus. Bonifacius pontifex primum instituit Iubileum. Magna seditio in Gallia coorta infimæ conditionis hominum: & superiores facti Francorum copias superant & crudelissimè interficiunt. Franciscus Petrarca clarus habetur. Albertus nauim descendens, à nepote interficitur.

Henricus Francofurdia electus imperat annis v. Ad Italiam profectus Mediolani coronatur. Hinc Romam pergens, per contentionem coronatur. Hinc ad Florentinos conuersus, ad ædem Saluianam sub ipsis penè urbis mœnibus castra ponit. Deinde Pisis comparato exercitu, Robertum Apuliæ regem bello petit. In qua expeditione moritur ueneno, ut quidam uolunt, quod ei porrigeret (curantibus Florentinis) monachus quidam Dominicanus. Rhodus nobilibus insula in mari Carpathio, in Christianorum potestatem uenit. Apparuerunt hac tempestate noctibus plures lunæ. fax ardens per cœlum ferriuisa est. Interregnum factum anno uno propter cōtentionē de Imperatore diligēdo, in qua alij Ludouicum, alij Fredericum elegerūt: quamobrem inter eos pugnatū est annis VII. sed Ludouicus tādē superior regnauit solus annis XXIIII.

Ludouicus dux Boariorū seu Bauarorū, in uniuersum imperat annis XXXII, solus XXXIIII. Cum Frederico in armis annis VII. Contemptor sedis Romana: ob id Iohannes Pontifex ei ecclesiæ communionem interdixit, & uarijs multisq; censuris publice condemnauit. Ludouicus tamen magnis uiribus in Italiam ire perrexit, ac Romam ueniens contra phas & Pontificis uoluntatem, à Scarra Columensi solennitate aut ceremonijs consuetis obseruatis coronatur, & sua sententia Pontificatum Iohanni abrogat, & Petrum Corbonensem ordinis Minorum Pontificem creat. A quo iterum sibi coronam imponi iubet, & sibi mutuo falsæ dignitatis falsi sunt auctores. Hunc Corbonensem pontificem Pisani, apud quos eum imperator in Germaniam transiens reliquerat, capiunt: & ad Iohannem pontificem tūc Auinione agentem mittunt, apud quē seu temeritatem seu errorem confessus atq; mortem deprecatus, donec honesto carcere triennio post interijt. Ludouici Philippi regis filius regnat Fræcis annis duobus & mensibus tribus. Huic succedit Iohannes filius eius puer, diebus XX, post quem Philippus Ludouici frater annis quindecim. Deinde regnat Carolus filius Philippi annis sex. Auinione moritur Iohannes pontifex, anno ætatis suæ XC. qui reliquit decies centena XXVM. nec legitur alijs temporibus Romana ecclesia fuisse locupletior. Christiani Turcas superant, & Smyrnam capiunt.

Carolus Bohemus Iohannis Lutzenburchi filius imperat annis XXXI. Imperij competitor strenuus habuit, Eduardum Britannicum & Guntherum Suuartsenburgum, Romæ solenni celebratione inunctus ab Innocentio X. summa tranquillitate Imperij insignia accipit. Pragmaticiuitatem unam omnium maxime coluit ac studijs celebrem reddidit, circa imperij res indiligentior paulo. Hic auctor fuit tabularum Imperialium, quam bullam auream uocant, in qua continentur ceremoniæ, quibus utuntur principes electores ad regem ac Imperatorem Romanum creandum. Statuit quoq; ne quisquam ad electionem Imperatoris admitteretur, qui non esset literarum atq; linguarum peritus, ut quiret legatis amicis simul atq; hostibus, quemadmodum Mitridates faciebat, ipse respondere. Idem decies centena milia obtulit principibus Germaniæ, ut unanimiter regem facerent filium suum Vincislaum, qui regnauit cum patre annis octo. Sub hac tempestate regio cœli inter occidentem & Septentriones magno incendio arsit, quod cum magno murmure atq; horribili spectaculo longe lateq; per uniuersum cœlum est sparsum, eisdē noctibus ad quatuor menses flagrante cometa, subsecuta pestis per totum orbem longe funestissima. Vrbanus pontifex uir natura inquietus, sex simul cardinales Nuceriæ necat. Patribus indignè eam crudelitatē ferentibus, electus fuit alius Pontifex nomine Clemens: itaq; duobus assumptis Pontificibus principum schismatis, quod durauit ad nouem & triginta annos.

Vincislaus proximi Caroli filius imperium tenuit annis XXII. Hic à patre degenerat, nihil Imperatore dignum egit, nisi quod monachum quendam Bombardarū inuentorem capite punxit, ad luxum & lasciuiam composuit. Qui dum negligentia sua res Imperij delabi sinit, primum ab Bohemis carcere custoditur, quo sese paucis mensibus liberat, paulo post iterum à fratre Sigismundo Hungarorum rege captus, Alberto Austriæ duci custodiendus traditur. Viennæ in Palatio: sed & hinc custodem negligentia elapsus, rursus regnum arripit. Cæterum cum ab inna sua prauitate non decedit, electores facta sibi à Pontifice copia, Imperium ei solenniter abrogant, atq; Rubertum Palatinum inuitum regem deligunt, quem ciuitates imperiales præter Norenbergam agnoscunt: hi enim iureiurando obstricti erant Vincislaui, quo tamen postea soluuntur, datis denis milibus aureorum solidorum Vincislaui. Hac tempestate Hussitarum rabies modicis inijs ad summam insaniam maxima hominum clade peruenit.

Rupertus Imperator Vincislaui imperio publice abrogato annis decem imperat. Tamburlanus apud Tartaros humili loco & obscuris parentibus ortus, primum præfectus militibus, deinde dux suorum factus maximis crudelissimisque cædibus nulli ætati aut sexui parcens, plurima oppida Sarmatiæ, Asiæ, Iudææ, Aegypti expugnat, iram Dei in terras esse se missam prædicans.

Habuit

tulit. Pontifices duo eodem tempore, qui deponuntur Pisis per concilium assumpto Iohanne Cretensi ad Pontificatū Parisiis necantur per plebis seditionē studentes, & clerus ad duo milia.

Sigismundus Caroli IIII. filius alter, Hungariæ atq; Bohemiæ rex, Francfordiæ Imperator designatur à principibus electoribus: uaria fortuna annis imperat xxvii. Constantiense conciliū celebratur per triennium ingenti principum ac prælatorum frequentia. Iohannes pontificatu sese abdicauit. Similiter & Gregorius, qui ante Pisanum concilium pontifex factus fuerat, Benedictus uero qui sese constanter autoritate concilij pontificem affirmabat, damnatur. Hulsitarum hæresis per id temporis in Germania, furoribus ac cædibus hominum supra quam credi possit per uicinas regiones acta debachatur, primo auctore Iohanne Huls, qui aduersus decretum Romanæ ecclesiæ Eucharistiæ sacramentum populum sub utraq; specie summere iussit, quo sublato per concilium, aduersus clerum summa uir armantur Hulsitarum partes: deinde in omnes, qui eorum dogma recipere nollent, primum proxima quæq; deinde uicinarum regionum oppida plurima cædibus & incendijs crudelissimè depopulati sunt. Aduersus hos semel atq; iterum infeliciter pugnatum: tandem auxilio eorum qui in Bohemiâ hæreticum dogma non assumpserant, superatur. In hac hæresi extirpata, multa hominū milia utrinq; ceciderunt. Cometa magnus sub fine imperij Sigismundi apparuit. Leodienses ciuili discordia & magnis seditionibus æstant.

Albertus mortuo Sigismundo qui & Hungariæ regnum obtinuit, rex primum eligitur, sic poscente bello Turcarum, qui magnis uiribus in Hångaros eruperant. Paulopost imperator factus, intra biennium morbo ex itinere (dum aduersus Turcas proficiscitur) contracto, non procul à Vienna moritur in pago. Iudæis recusantibus fidem Christi suscipere, utraq; Pannonia interdicitur. Florentiæ concilium factum, in quo Græci, Armenij, Indi, Græcorum imperator, de sancto spiritu iterum cum Romana ecclesia unitatem redintegrarunt, clari in hoc concilio habentur Ambrosius Camaldulensis, & Nicolaus Euboicus uterq; Latine & Græce perdoctus, & omnibus bonis disciplinis ornatus.

Fredericus Austriæ dux, post Albertum imperat annis LIII. magna uirtute multisq; ingenij dotibus locupletatus, religiosus in primis, & æquus erga omnes, Hierosolymam religionis causa profectus sacra loca deoscularis incolumis reuersus est. Coniugem habuit Leonoram regis Portugalorum filiam, forma ac probitate iuxta laudatam, liberos ex ea sustulit Christophorum, morte immatura absumptum, Maximilianum & Margaretam. Principum conuentus in Germania ab eo primum sunt instituti. Multa bella partim ab eo, partim sub eogesta sunt, imperauit enim diutissime. Bellum aduersus Turcas geritur, in quo supra xxxm. Turcarum perierunt, ex nostris rex Hungarorum ipse Ladislaus, Cardinalis Iulius Casarinus, & ipse dux belli à Romano Pontifice emissus. Constantinopolis Romanæ sedis semper æmula, à Mahometo imperatore Turcarum obsessa, & per dies L. summis uiribus oppugnata, & tandem crudelissimis cædibus expugnata. Constantini imperatoris caput è longo stipite supra mœnia collocatum, extra omnem humanitatem atq; misericordiam in quoslibet est sæuitum. Heluetij aduersus gentem peregrinam quandam, quam Delphinus filius Ludouici regis Gallorum eduxit, uario Marte pugnatum est: bellum renouatur inter Hungaros & Turcas, ingenti numero utrinq; cadente. Turca iterum à Rodomagna magna tamen nostrorum clade pellitur. Frederico mortuo in Lintz, Maximilianus eius filius succedit, qui cum patre imperauit septem annis.

Maximilianus post mortem patris annis imperat xxvi. Mariam filiam Burgundionum ducis coniugem habuit, ex qua sustulit binos liberos, Philippum huiusce nostris imperatoris Caroli V. patrem, & Margaretam, quæ ex equo delapsa mortua est. Vir ingenio admodum placido, ingenio bonorum liberalis cultor, prudens ac exquisiti consilij, parcus humani sanguinis, ingenio nihil feroci, sed cunctantior paulo: bella tamen aduersus Venetos diu gessit. Franciscus à Sickingen genere militari ortus, ciuitates aliquot obsedit, regni (ut creditum fuit) auidus, superatur à principe Palatino, Treuirēsi & Hesso, iustus bombardam interijt in castro suo ab superioribus obsessus Nansfal. In Dalmatiæ & Pannoniæ finibus magna rusticorum aduersus principes & magistratus eruptio. Erasmus Roterodamus literarum decus primum in Germania, deinde per uniuersum orbem clarus habetur, moritur Basileæ anno domini MDxxxvi. Paulo pontifice Romæ imperante. Martinus Lutherus Saxo monachus Augustinensis aduersus indulgentias Romæ missas, pauca quedam mouens, mox liberius Romano pontifici sese opponit, deinde paulatim plura & maiora ab ecclesia dogmata diu obseruata reprehendit, nunc per uniuersam Europam pene nō incognitus, magna in ecclesia dissensio. Velit Deus ut per spiritū eius cordiæ ac unitatis largitorē post has dissensioes aliquādo in fidei ac religiōis unitatē redigamur.

Carolus huius nominis v. Hispaniæ ac Siciliæ rex, &c. Maximiliani ex filio nepos, Francfordiæ electus ac huc usq; (qui annus est à Christo nato miliesimus quingentesimus trigentesimus sextus) annis imperauit xxxvi. à Leone pontifice Imperator declaratus, postea Aquisgranī solēni principum conuentu inunctus: uir magna animi fortitudine ac ingenij dotibus cumulatus, quem Deus diu imperio suo seruet. Bellum gessit in Gallia Cisalpina maximum ac diuturnum, in quo Franciscus Gallorum rex superatur ac captus, dein datis oblidibus filijs rex ipse dimittitur, ac datis pacis conditionibus, regi sororem suam Imperator sociat uxore. Anno MDxxxi. Turcarū imperator Solimon aduersus Rodum insulam bellum redintegrat, in qua ciuitatem eiusdem nominis post

post grauissimam oppugnationem, magna multitudine hominū utrinq; cadentiū tandē uincit. Ferdinandus rex Bohemorum ac Hungarorum, Archidux Austria, anno MDxxxii. Coloniæ præsentibus principibus electoribus, ac fratre Carolo, rex Romanorum est creatus. Bellum gessit in Pannonia aduersus Ioānem comitem à Vueda, qui Turcarum imperatori adhæsit, quo bello oppida atq; castra munitissima aliquot cepit.

Rusticorum magna eruptio primum apud Pannoniam ac Dalmatiam, deinde per totam ferre Germaniam omnia crudelissimè concursu indies maiore facto ex hominum colluuiē, multo, obruerentur.

Imperatoris exercitus Italiā obsidens annis aliquot, duce Borbonio (quem nuper Franciscus Gallorum rex à se ob dissensionem dimiserat) Romam capit, atque omnia insolenter deprædatur, cruciatibus, cædibus passim inhumaniter grassans, captus ipse Pontifex hoc bello, à quo tamen postea Carolus imperij insignia accepit.

CATALOGVS CAESARVM ATQVE IMPERATORVM ROMANI IMPERII, EX Eusebio, Hieronymo, Prospero, Palmerio, diligenter desumptus.

Annus Domini.	Numerus Imperatorum.	Nomina.	Annus Imperij.	Menses.	Annus Domini.	Numerus Imperatorum.	Nomina.	Annus Imperij.	Menses.
ante Christū.	1.	Iulius Cæsar	5.	7.	286.	35.	Caius cum filio		
	2.	Octavianus Augustus	56.	7.	288.	36.	Diocletianus.	2.	0.
	3.	Tiberius Augustus	23.	0.	308.	37.	Galerius	20.	0.
post Christū.	4.	Caius Caligula	3.	10.	312.	38.	Constantinus	2.	0.
	5.	Claudius	13.	9.			Constantinus II.	30.	10.
	6.	Nero	14.	7.	347.	39.	Constantius	} 24.	5.
	7.	Galba	0.	7.			Constans		
	8.	Otho	0.	3.	365.	40.	Iulianus	2.	8.
	9.	Vitellius	0.	7.	366.	41.	Iouianus	0.	8.
	10.	Vespasianus	9.	11.	367.	42.	Valentinianus	12.	5.
	11.	Titus	2.	8.	377.	43.	Valens	4.	0.
	12.	Domitianus	15.	5.	382.	44.	Gratianus	6.	0.
	13.	Nerva	1.	4.	388.	45.	Theodosius	11.	0.
	14.	Traianus	19.	6.	398.	46.	Arcadius	13.	0.
	15.	Hadrianus	21.	0.	411.	47.	Honorius	16.	0.
	16.	Antoninus Pius	23.	3.	427.	48.	Theodosius II.	30.	0.
	17.	M. Antoninus	19.	1.	453.	49.	Martianus	7.	0.
	18.	Commodus	13.	0.	460.	50.	Leo	16.	0.
	19.	Aelius Pertinax	0.	6.	476.	51.	Zeno	17.	0.
	20.	Seuerus	18.	0.	493.	52.	Anastastus	26.	0.
	21.	Antoninus Caracalla	6.	0.	718.	53.	Theodosius III.	1.	0.
	22.	Macrimus	1.	0.	719.	54.	Leo II.	24.	0.
	23.	M. Aurel. Ant.	4.	0.	743.	55.	Constantinus III.	35.	0.
	24.	Alexander	13.	0.	778.	56.	Leo III.	5.	0.
	25.	Maximinus	3.	0.	783.	57.	Constantinus IIII.	18.	0.
	26.	Gordianus	6.	0.	802.	58.	Carolus Magnus	14.	0.
	27.	Philippus	7.	0.	816.	59.	Ludouicus	25.	0.
	28.	Decius	1.	3.	841.	60.	Lotharius	15.	0.
	29.	Gallus cum filio	2.	4.	856.	61.	Ludouicus II.	21.	0.
	30.	Valer. & Gali.	15.	0.	877.	62.	Carol. II. Cal.	6.	0.
	31.	Claudius II.	1.	9.	883.	63.	Carolus III. Craff.	12.	0.
	32.	Aurelianus	5.	6.	895.	64.	Arnulphus	12.	0.
	33.	Tacitus	0.	6.	907.	65.	Ludouicus III.	6.	0.
	34.	Probus	6.	4.	913.	66.	Conradus	7.	0.

Table with 5 columns: Anni Imperij, Nomina, Numerus Imp/peratorum, Anni Domini, and Menses. Lists Roman emperors from 910 to 1245.

Table with 5 columns: Anni Pontificij, Nomina, Numerus Pontificum, Anni Domini, and Menses. Lists Roman popes from 444 to 1586.

CATALOGVS OMNIVM SVMMORVM PONTIFICVM, EX EVSEBIO, HIERONYMO, PROSPERO, & PALMERIO DESVMPTVS: CVM ANNORVM AC MENSIVM ADDITIONE VSQ; AD PIVM IIII.

Table with 5 columns: Anni Pontificij, Nomina, Numerus Pontificum, Anni Domini, and Menses. Continuation of the papal list from 444 to 1586.

Annus Domini.	Numerus Pontificum.	Nomina.	Annus Pontificij.	Menses.	Annus Domini.	Numerus Pontificum.	Nomina.	Annus Pontificij.	Menses.
1048.	157.	Clemens II.	1.	0.	1277.	195.	Nicolaus III.	3.	9.
1049.	158.	Damasus II.	0.	1.	1283.	196.	Martinus IIII.	4.	2.
1049.	159.	Leo IX.	5.	6.	1287.	197.	Honor. IIII. Rom.	1.	0.
1054.	160.	Victor II.	2.	8.	1288.		Vacat VI.	0.	10.
1059.	161.	Stephanus IX.	0.	10.	1289.	198.	Nicol. IIII. Longo.	4.	7.
1059.	162.	Benedictus X.	0.	9.	1292.		Vacat VII.	2.	3.
1060.	163.	Nicolaus II.	3.	0.	1294.	199.	Celestinus V.	0.	5.
1063.	164.	Alexander II.	11.	8.	1294.	200.	Bonifacius VIII.	8.	9.
1074.	165.	Gregorius VII.	12.	0.	1304.	201.	Benedictus XI.	0.	9.
1085.	166.	Victor III.	2.	9.	1305.		Vacat VIII.	2.	0.
1089.	167.	Vrbanus II.	12.	4.	1306.	202.	Clemens V.	8.	5.
1100.	168.	Paschalis II.	18.	5.	1315.		Vacat IX.	2.	3.
1118.	169.	Gelasius II.	1.		1317.	203.	Ioannes XXII.	18.	4.
1119.	170.	Calistus II.	6.	0.	1335.	204.	Benedictus XII.	7.	0.
1125.	171.	Honorius II.	5.	2.	1342.	205.	Clemens VI.	12.	0.
1130.	172.	Innocentius I.	12.	8.	1354.	206.	Innocentius IX.	10.	0.
1144.	173.	Celestinus II.	0.	5.	1364.	207.	Vrbanus V.	8.	0.
1144.	173.	Lucius II.	0.	11.	1372.	208.	Gregorius XI.	7.	5.
1145.	174.	Eugenius III.	8.	7.	1380.	209.	Vrbanus VI.	11.	8.
1153.	175.	Anastafius IIII.	1.	5.	1391.	210.	Bonifacius IX.	14.	9.
1155.	176.	Hadrianus IIII.	4.	10.	1406.	211.	Innocentius VII.	2.	0.
1160.	177.	Alexander III.	22.	0.	1408.	212.	Gregorius XII.	2.	7.
1182.	178.	Lucius III. Thufc.	4.	2.	1411.	213.	Alexander V.		11.
1186.	179.	Vrbanus IIII. Longob.	2.	0.	1412.	214.	Ioannes XXIII.	5.	10.
1188.	180.	Gregorius VIII.		2.	1417.		Vacat X.	2.	6.
1188.	181.	Clemens III. Rom.	3.	5.	1419.	215.	Martinus V. Rom.	13.	3.
1192.	182.	Celestinus III.	6.	8.	1433.	216.	Eugen. IIII. Venet.	16.	0.
1199.	183.	Innocentius III. Cap.	17.	0.	1448.	217.	Nicolaus V.	8.	0.
1216.	184.	Honorius III. Rom.	10.	2.	1456.	218.	Calixtus III.	3.	3.
1227.	185.	Gregorius IX.	14.	0.	1459.	219.	Pius II. Senenfs.	6.	0.
1241.	186.	Celestinus IIII.	dies 17.		1465.	220.	Paulus II. Venet.	7.	2.
1248.		Vacat	1.	9.	1472.	221.	Sixtus IIII. minor.	13.	0.
1248.	187.	Innocentius IIII.	11.	3.	1485.	222.	Innocentius V III.	7.	13.
1254.		Vacat II.	2.	0.	1493.	223.	Alexander VI. Hispan.	11.	0.
1256.	188.	Alexand. IIII. Camp.	6.	6.	1503.	224.	Pius III.	dies 27.	
1262.	189.	Vrbanus IIII. Gallus	3.	7.	1503.	225.	Iulius II. Ligur.	10.	0.
1265.		Vacat III.	0.	5.	1513.	226.	Leo X. Florentinus	9.	9.
1266.	190.	Clemens IIII.	3.	9.	1522.	227.	Hadrianus VI. Bata.	1.	7.
1270.		Vacat IIII.	2.	0.	1523.	228.	Clemens VII.	11.	0.
1272.	191.	Gregorius X.	4.	0.	1534.	229.	Paulus III. Rom.	11.	7.
1276.	192.	Innocentius V.	0.	6.	1549.	230.	Iulius III.		
1276.	193.	Hadrianus V.	0.	1.	1554.	231.	Marcellus II.	dies 27.	
1276.	194.	Ioannes XXI.	0.	8.	1554.	232.	Paulus IIII.	4.	2.
1277.		Vacat V.	0.	6.	1558.	233.	Pius IIII.		

LIBRI DE SEX AETATIBVS MVNDI, FINIS.

VENERABILIS

VENERABILIS BEDAE Presbyteri, Anglosaxonis, de Temporibus, Liber.

ARGVMENTVM IN LIBRVM BEDAE DE TEMPORIBVS.

Superiore libro de mundo & praecipuis eius partibus, breuibus ac perspicuis rudimentis, in Cosmographia lector institutus est, quandoquidem ad temporu ac historiariu cognitionem quibus hoc argumentum est destinatum, ea disciplina parascue est. Hoc autem uolumine quod de temporibus inscribitur, temporu partes, species & discrimina cursim tantum exponit, praecedente enim idem argumentum copiosius tractat. Ordinis enim fuit & quidem secundum naturam, ut posteaquam temporis causam unde proueniat, id est, mundum, explicasset, nunc de effectibus & consequentibus oratio institueretur, quae quia praecedenti libro fusius traduntur, explicationem locorum difficultum illi argumento referuauimus.

TEMPORIS DIVISIO. CAPVT I.

Tempora momentis, horis, diebus mensibus, annis, seculis & aetatibus diuiduntur. Momentum est minimum atq; angustissimum tempus, a motu si derum dictum. est enim extremitas horae in breuibus interuallis, cum aliquid sibi cedit atq; succedit. Hora graecum nomen est, & tamen latinum sonat: ora enim finis est temporis, sicut & ore sunt fines maris, fluuuorum, uerstimetorum. Constat autem hora quatuor punctis, decem minutis, quindecim partibus, XL. momentis. Et notandum propter errorem cauendum, quod computus partim natura, partim autoritate uel consuetudine, nra natura, ut annum communem duodecim menses lunares habere: consuetudine, ut menses triginta diebus computari: autoritate, ut hebdomadam septem ferijs consistere.

GLOSSAE SVPER LIBRVM BEDAE PRESBYTERI, De temporibus: incerti authoris. Cap. I.

Tempora dicuntur a temperamento, quod se inuicem temperent calore & frigore: momentis, horis, diebus, mensibus, annis, seculis, aetatibus. Seculis, scilicet unius hominis. Seculum secundum quosdam sunt ducenti & uiginti anni: sed Seruius dicit, uniuscuiusque hominis aetatem uel uitam secundum posse dici. Beatus Ieronymus sic dicit in libro Hebraicarum questionum: Non igitur humana uita, ut multi errant, in centum uiginti annis contracta est, siquidem inuenimus quod post diluuium Abraham uixerit annos centum septuaginta quinque, & ceteri amplius ducentis & trecentis annis.

Sol cedit.] Sol cursum suum agendo & cedit & succedit sibi. Cedit quidem, dum ab uno in alterum sui circuli transit locum: succedit autem, dum eiusdem semper partes quasi sese sequendo recurrit. Vel cedit, dum prima pars est, uenit ultima. Siue cedit in ascendendo usq; ad meridiem: succedit in descendendo usq; ad occasum.

Breuibus interuallis.] Breue interuallum est de momento ad aliud momentum.

Cum aliquid.] Id est, aliquid sidus, ubi soli cedit ab hominibus: id est, cum locum dat atq; succedit aliquid sidus hominibus, non ut transeat, sed tantum se moueat.

SCHOLIA IN CAPVT I. BEDAE PRESBYTERI, De temporibus: auctore Ioanne Nouiomago.

Hora graecum nomen est.] Hora aspiratur, latine uero ora, quae non tempus significat, sed spacia cuiusque aut magnitudinis extremitatem ut locorum regionum uestium etiam, lenem habet: non igitur idem est, spiritu namq; distinguitur Graecum & Latinum. Horas autem Graeci uocant quatuor anni trimestria spacia nota uulgo uer, aetatem, autumnum & hyemem, quas partes auctor est Eustathius Homerum intelligere in Iliade, ubi quatuor deas horas introducit, quarum duae caelum aperiant, reliquae claudant. Aperitur autem caelum, ut tradunt & physici, & probat Aristoteles lib. 2. de Generatione & corruptione, a bruma usq; ad solstitium, quod tempus est generationis: clauditur uicissim a solstitio usq; ad brumam, quod tempus uocant corruptionis. Toto enim hoc tempore sol decedit: sed uulgatiore significatione temporis momentum quoddam significat diei ciuilis partem uicesimam quartam scriptores equinoctiales uocant, & sunt toto anno aequales, quae dum fiunt, oritur mundi semuncia, id est, uicesima quarta pars aetatis diei naturalis, quae a nocte distinguitur, partem significat duodecimam, haec sunt inaequales. aetate namq; longe sunt huius generis hora, hyberna itaq; nox quia prolixa est, nocturna habet longiores horas.

Bedæ tom. 2.

DE

DE DIE. CAPVT II.

Dies vulgaris est solis præsentia super terras, qui proprie **xxiiii.** horis impletur. Hunc Hebræi, Chaldei & Persæ inter duos solis exortus: Aegyptij inter duos occasus numerant: Romani à medio noctis in medium. Vmbri & Athenienses à meridie computant ad meridiem. Moses autè à mane usq; ad mane unū diē appellat: sed Domino surgente uespera sabbati, luce scbat in primam sabbati, ut homo de luce lapsus in tenebras, deinceps à tenebris rediret ad lucem.

SCHOLIA IN CAPVT II. BEDAE PRESBYTERI, De temporibus: auctore Ioanne Nouiomago.

Dies vulgaris est solis.] Diem hunc uulgo artificialem improprie nominant: alij, ut iam sumus sepius testati, naturalem: nomen certe habet à Ioue, quem Græci *Ἰὼν* uocant, intelligunt autem phisici Iouis nomine solem, ueluti ex notissimo Orphei & Ennij uersiculo constat, atqui sol est auctor diei.

Huc Chaldei & Persæ inter duos solis exortus.] De uario dierū initio uide Gellij, & Cælij lectiōes antiquas.

DE NOCTE. CAPVT III.

NOX, est solis absentia terrarum umbra conditi, mortalibus ad requiem facta, ne opere diutino auida deficeret humanitas: ubi rigidior, ibi & ad opera minuenda membra fouenda prolixior. Cuius partes sunt septem: Crepusculum, id est, dubia lux inter lucem & tenebras. nam creperum, dubium dicitur. Vesperum, apparente stella huius nominis. Conticinium, quando omnia silent. Intempetum, quod est medium & inactuosum noctis tempus. Gallicinium, quando gallus resonat. Matutinum, inter abscessum noctis, & auroræ aduentum: & diluculum, quasi iam incipiens parua diei lux, hæc & Aurora, solem præcedens.

SCHOLIA IN CAPVT III. BEDAE PRESBYTERI, De temporibus: auctore Ioanne Nouiomago.

Nox est solis absentia.] Nox è græca dictione est literæ unius mutatione. Græci enim *νὺξ* noctem significat, hunc Aristoteles definit primo libro *ἡ μετὰ τὴν ἡμέραν*, id est, umbram terræ. necesse nanq; ut ex phisica atq; optice constat, corpore in lumine posito umbram fieri in aduersa lucis regione. Itaq; dum sol infra finitorem (quem Græci *ὄριζοντα* uocant) de currit, necesse est umbram terræ latè per aera aspergi cælo, non autem penetrare usq; ad ultimum cælorum, ut docent Astrologi & phisici. est aut umbra hic, quod ad figuram attinet, metæ similis seu pyramide, de qua re uide schemata quedam superius descripta, ubi hæc ipsa copiosius.

Mortalibus ad requiem facta.] Nox rebus agendis inepta est, ob id quidam à nocendo dictam scribunt, faciunt poetæ hanc Terræ prolem (cuius ratio deprehenditur ex his quæ modo diximus) hæc statim genuit *ὕπνος* deus *ὕπνος*, id est, Somnum & Mortem germanos fratres: tum quia nox somnū conciliat, qui dimidium uitæ hominibus aufert, hoc est semimortuos reddit, lepide itaq; excogitatum mortem fratrem esse somnum, ut apud Senecam in tragedia: *Dixit frater languide mortis.*

Ubi nox rigidior.] Frigidus somnus produciuntur, calidis autem conciliantur, uide Aristotelem in libello de Somno & uigilia. Itaq; natura pronisum est, ut hyberne noctes æstiuis sint longiores & eo quidem magis, quo regio ipsa septentrionibus extra solis uiam propius subiecta est, ueluti Britannia noctem hyemalem habet horarum **xxvii.** Germania **xxvi.** Italia uerò **xxv.** Hybernia autem **xxiiii.** Porro Thyle, quæ terrarum ultima est, mensibus pluribus una nox durat, sed uicissim in his solstitiales dies totidem horis perdurant, itaq; lucis & tenebrarū ratio in omnibus regionibus æqualis est, facta inter sese collatione æquali & inæquali.

Apparente stella huius nominis.] Hæc Veneris stella est, quæ dum solem sequitur, & sub noctem in occasura cæli parte cernitur, uesper & heesperus, & uesperugo dicitur: si uerò idem sidus mane solem anteuertat, lucifer & Græcè *phosphoros* dicitur, omnium stellarum quæ in cælo sunt maxima ac luculentissima, umbram enim reddit tanto luna minorem, quantum ipsa solis umbra uincitur.

DE HEBDOMADA. CAPVT IIII.

HEBDOMADA septem diebus constat, octauus autem dies idem primus est, ad quem reditur, eoq; rursus hebdomada orditur. His nomina gentilitas à Planetis indidit, habere se credentes à Sole spiritum, à Luna corpus, à Marte sanguinem, à Mercurio ingenium & linguam, à Ioue temperantiam, à Venere uoluptatem, à Saturno tarditatem. Sed Syluester Ferias appellare constituit, primum diem Dominicum nuncupans, imitatus Hebræos, qui primam sabbati, secundam sabbati, & sic cæteros à numero nominant: apud quos hebdomada totidem etiā annis peragitur: qui hebdomadam quoq; hebdomadarum in diebus similiter habebant & annis, quinquagesimum diem Pentecosten, annum uerò Iubileum, id est, libertatem uocantes.

SCHOLIA IN CAPVT IIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporibus: auctore Ioanne Nouiomago.

Hebdomada seu septimana] tempus est septem dierum, unde & nomen habet etiam apud Latinos, nam septimanam uocamus. Quos non ex conuersione astrorum, unde reliqua ferè colliguntur, sed auctoritate Dei (qui sex diebus,

diebus, ut antè dictum est, mundi creationem compleuit, & septimo quieuit) primum Iudæi ordinarunt, quorum sex uacationibus rerum prophandarum tribuerunt, septimum religioni & quieti, unde sabbatum dictum est. Quod inde gentiles & Christiani, diuersa tamen ratione sunt imitati, & primum quidem à sabbato diem, primam sabbati, deinde sequentem secundam sabbati: & ita deinceps, pro quibus ecclesia utitur feriarum ordine. Nam religio uctui hos dies gentilitijs dijs inscribere, quales sint, dies Veneris, Martis, &c. De cuius facti ratione alibi est dictum copiosius.

His nominibus gentilitas à planetis indidit.] De affectionibus corporalibus, quas poetæ largiuntur nascentibus, si scire cupis exactè, lege Pontani de rebus cælestibus librum quartum.

DE MENSE. CAPVT V.

MENSIS lunaris incremento lunæ senioq; conficitur, dum **xxix.** & semis diebus paulò plus quàm Zodiacum peragit: sed facilitas computandi trigenis & undetrigenis diebus lunæ menses alternat. Solaris aut mensis **xxii.** horis est amplior, ex quibus **xi.** epactarum dies accrescunt, quibus sol lunæ cursum singulis annis exuperat. Duodecies enim uiceni & bini **ccclxiiii.** faciunt, & undecies uiceni & quaterni eundem numerum complent. Sed Hebræi menses à luna nascente, Romani à Calendis incipiunt, Aegyptij à quarto diē Calendarum Septembrium, usq; in nonum Calendarum earundem, **xxx.** diebus suos menses putantes: residuos uerò dies intercalares appellant. Qui primi ad solis cursum menses terminare cœperunt, ne lunæ uelocior & dubius curus impedimentum calculandi eis faceret.

SCHOLIA IN CAPVT V. BEDAE PRESBYTERI, De temporibus: auctore Ioanne Nouiomago.

Dum xxix. diebus & semis paulò plus quàm Zodiacum peragit.] Rectè dictum, Paulò plus. Nam hoc dierum numero significerum integrum peremitur, & duodecimam eius ferè partem. Mensis enim est, non dum luna ad eandem partem signiferi, unde præcedente mense exibat, reuertitur: sed quod est inter duos eius à sole synodos, Latini cœtus uocant, Præcedenti autem libro de mensibus nostris & peregrinis plura differuimus.

DE MENSIBVS ROMANORVM. CAPVT VI.

ROMANI auctore Romulo **x.** mensibus annum ordinatum agebant, diebus **cccliiii.** qui primum mensem genitori suo Marti dicauit: secundum ab apertione frugum nominauit Aprilē: tertium Matæ matri Mercurij: quartum Iunoni sacrauit: Quintili & Sextili, qui nunc à natiuitate Iulij Cæsaris, & Augusti triumpho nuncupantur, & cæteris sequentibus à numero nominē imposuit: quorum initia Calendas appellauit, quia tunc calata, id est, uocata in Capitolium plebe, dicto quinquies uel septies uerbo calo, id est, uoco, quot dies superessent ad Nonas pronunciabatur. Nonas autem, quod nono ante Idus die confluerent in urbem, scitaturi quid esset eo mense faciendum. Porro Idus diem qui medium diuidit mensem: iduare enim Hetrusca lingua diuidere est. His Numa duos menses adiciens, Ianuariū à Iano, Februariū à Februo deo Iustrationum nominando, **cccliiii.** diebus annum ad cursum lunæ disposuit, quem Iulius Cæsar undecim diebus adiectis, sicut hodie seruat, instituit.

SCHOLIA IN CAPVT VI. BEDAE PRESBYTERI, De temporibus: auctore Ioanne Nouiomago.

Romani auctore Romulo.] Romulus quod sic prima gentis suæ conditio exegerit, disciplina militaris studiosior fuit, quàm rerum cælestium, quemadmodum peruulgato Ouidij uersiculo inestitur: Scilicet arma magis quàm sidera Romule noras. Traçtauit hoc argumentum copiose Macrobius in Saturnalibus. Porro Quintilis, Sextilis, Septembris, Octobris tantū à numero dicitur, nam propter uocabuli formam appositæ sunt syllabæ *tilis* & *ber*, nihilo plus significantes quàm in medullis Tullius.

Secundum ab apertione frugum Aprilē nominant.] Alij malunt deducere à Venere, quæ Græcè *Aphrodite* nuncupatur, estq; hic mensis Veneris, quod & astrologi docent. Nam Taurus, in quem mense Aprilis sol transitum facit, domicilium est Veneris.

Iduare enim Hetrusca lingua diuidere est.] Sic & Festus docet & Macrobius, unde adhuc manserunt *uiduus* & *uidua*, quasi diuisi à coniugibus.

DE SOLSTITIO ET AEQUINOCTIO. CAPVT VII.

SOLSTITIA & æquinoctia bina putantur, **viii.** Calend. Ianuarij & Iulij, Aprilisq; & Octobris, octauis scilicet partibus Capricorni & Cancrj, Arietis & Libræ. Sed æquinoctialis dies omni mundo æqualis est. Varius autem lucis incremento in Meroe longissimus dies **xxii.** horas æquinoctiales, & octo partes unius horæ colligit: Alexandria uerò **xxiiii.** horas: in Italia **xxv.** in Britannia

tannia xvii. Vbi æstate lucidæ noctes haud dubiè testantur, id quod cogit ratio credi: solstitij diebus accedente sole propius uerticem mundi, angusto lucis ambitu subiecta terræ continuos dies habere senis mensibus, noctesq; è diuerso ad brumã remoto, quod fieri in insula Thyle Pythias Mafsiensis scribit, sex dierum nauigatione in Septentriones à Britannia distante.

SCHOLIA IN CAP. VII. BEDAE PRESBYTERI, De temporibus: auctore Ioanne Nouiomago.

Octauo Calendas Ianuarij & Iulij.] Ciceronis etate alia fuit ratio solstitiorum & æquinoctiorum: nunc enim propter motum firmamenti, seu noni orbis tardius proueniunt. Quod autem scribitur, temporum momenta prouenire in octauis partibus signorum, cum concordia sententia omnium astrologorum, hæc eueniant in primis signorum partibus, referendum est ad ueterem partium computationem: aliter enim partiti sunt signa ueteres, de qua re eruditè differuit Zieglerus in Commentarijs super secundum Plinij.

Sed æquinoctialis dies omni mundo æqualis est.] Extat huius rei demonstratio in Phenomenis Euclidis de Conuersionibus spherarum. Omnes enim in sphaera circuli maximi secant sese in duas partes æquales, ueluti Horizon & equator: reliquos uero circulos, quos sol mundi ambitum describit, inæqualiter Horizon diuidit præterquam sub æquinoctiali. De dierum & noctium uario incremento libro superiore actum demonstrationibus aliquot: & rursus libro de Natura rerum, de gnomonice & rationibus umbrarum.

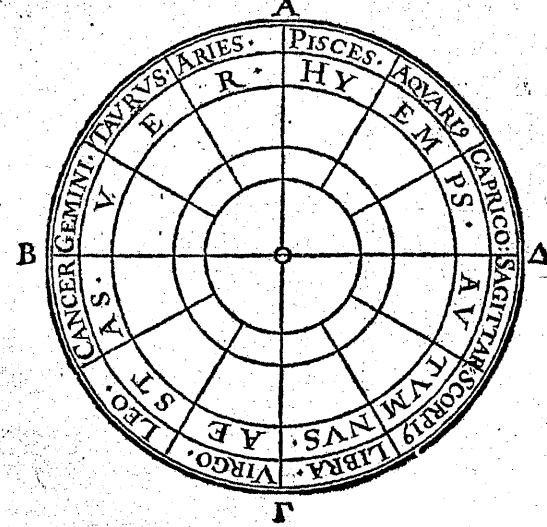
DE TEMPORIBVS. CAPVT VIII.

Tempora sunt uices mutationum, quibus sol accedendo uel recedendo anni temperat orbem. Hyems enim illo longius morante, frigida est & humida: uer, illo redeunte, humidum & calidum: æstas uerò, illo superferuente, calida & sicca: autumnus, illo decedente, siccus & frigidus. Hæc autem antiqui septimo die ante Idus Februarias, & Maïas, Augustasq; & Nouembres inchoabant, ut solstitia & æquinoctia in medio essent temporum. Ver autem orienti comparatur, quia tunc ex terris omnia oriuntur: æstas meridiano, eo quod pars eius calore fragrantia sit: autumnus occiduo, eo quod ob confinij caloris & frigoris graues morbos habeat: hyems septentrioni, eo quod frigore torpeat.

DE ANNIS. CAPVT IX.

Annus solaris uel ciuilis est, dum sol cccclxv. diebus & quadrante Zodiacum peragit, quæ Romani à bruma, Hebræi ab æquinoctio uerno, Græci à solstitio, Aegyptij inchoant ab autumno. Annus lunaris communis xii. lunis, id est, diebus ccccliiii. Embolismus tredecim lunis, & diebus trecentis octuaginta quatuor implètur, à luna paschali fumentes initium. Annus magnus est, dum omnia sydera certis cursibus exactis ad locum suum reuertuntur, quem sexcentis annis solaribus Iosephus dicit impleri.

DIVISIO ANNI

Sit Zodiacus circulus ABΓΔ, in cuius medio sit Θ quasi terra, per quam duæ lineæ diriguntur: utraq; diametros intelligatur, ab A in Γ, & à B in Δ. Ergo sol accedens ad A, facit unum æquinoctium: & ad Γ, autumnale, ad B autem conuersionem æstiuam, & Γ ad Δ hyemalem.

SCHOLIA IN CAPVT IX. BEDAE PRESBYTERI, De temporibus: auctore Ioanne Nouiomago.

Annus solaris uel ciuilis.] Ciuilis apponi solet diebus, non annis, sunt enim dierum alij ciuiles, qui constant spacio diei & noctis uiginti quatuor horarum: alij naturales, qui sunt inter solis exortum & occasum, alias hi anni uertentes dicuntur, ut apud

apud Ciceronem lib. 6 de repub. quod fiant solis conuersione per circulum zodiacum: unde & Græci eadem similitudine ducti, annum quædam uocant, quod ueluti in seipsum conuertatur, quæ natura est motus circularis. Verum de magno anno, quem etiam Platonicum uocant, uariè sunt dictionum sententiæ.

DE BISSEXTO. CAPVT X.

Bissexto ex quadrantis ratione per quadriennium conficitur, dum sol ad id signum, ex quo egressus est, nō in cccclxv. diebus, sed quarta diei parte superadiecta reuertitur. Verbi gratia: si nunc æquinoctialem cœli locum sol oriens intrauerit, in hunc anno sequenti meridie, tertio uespere, quarto medio noctis, quinto rursus in exortu recurrens, necessario diem præmonet augendum: ne si forte non addatur, per cccclxv. annos æquinoctium uernale brumali die proueniat. Quem Aegyptij anno suo expleto, id est, iiii. Calendarum Septembrium, Romani vi. Calendarum Martiarum, unde & nomen accepit, interponunt. Breuiori autem & uulgari ratio ne bissexto retardatio generat solis, non ad eandem lineam per cccclxv. dies plene redeuntis: quem si, uerbi gratia, in æquinoctio uernali, quod iuxta Aegyptios xii. Calendarum Aprilium die prouenit, surgentem à medio orientis diligenter adnotaueris, hunc anno sequenti, die uidelicet eodem, aliquanto inferius oriri, & tertio, quarto, quintoq; anno eandem diminutionem in tantum augeri reperies, ut nisi diem ante superadiicias, xi. Calendas Aprilis æquinoctium facturum sol è medio surgat oriētis, eadē scilicet tarditatē cæteris quoq; seruaturus exortibus.

DE CIRCULO DECENNOVENALI. CAPVT XI.

Cyclus decennoenalem propter xiiii. lunas paschales Nicæna Synodus instituit, eo quod ad eundem anni solaris diem unaquæq; luna per xix. annos cccxxv. circumacta uicibus, inerrabili cursu redeat, qui diuiditur in ogdoadas, & hendecadas, hoc est, in viii. & xi. annos. Octo enim anni lunares totidem annos solares duobus tantum diebus transcendunt: quorum alter ad explementum occurrit hendecadis, alter ratione saltus absimitur, alioqui hendecas solaris uno die transcenderet lunarem. Licet quidam uiolenter hos dies ex bissextilis octo annorum supplere nitantur: cum bissexto soleat in mense Februario soli superfluis & lunæ, futuro tempore nihil præiudicare, & ipsi nullum hendecadi bissexto addant. Ut ergo apertius dicam, duo lunæ dies, qui superfluis in ogdoade, duos qui desunt in hendecade complent.

DE SALTU LUNAR. CAPVT XII.

Saltum lunæ locus & hora citior incensionis eius per xix. annos efficit: quamuis enim quidam singulas lunas xxix. semis diebus computantes, incensiones earum medio diei, & medio noctis semper alternent, non in hoc tamen ueritatem naturæ, sed calculandi facilitatem uel compendium inquirunt. Nam si naturam quæras lunæ primi mensis, quæ nunc in meridie: & secundæ, quæ nunc in medio noctis accenditur, anno futuro hora, & uno puncto, & decem momentis, & nonadecima parte unius puncti ante medium diei uel noctis illustratur. Hæc tamen distinctio non ad certum embolismi, uel communis anni terminum, sed ad æquam diuisionem xix. tendit annorum, sicq; per xix. annos paulatim lunaris accensio sese præoccupando unius diei spaciū amittens, ultimū decennoenalis cycli annum cccclxxxiiii. diebus facit cōputari. Quod si facere negligas, per xv. decennoenales cyclos xv. tibi luna ubi primā putatur, occurret.

CONTINENTIA CIRCULI EIVSDEM. CAPVT XIII.

Cyclus idem paschalis viii. est lineis communis. Primus ordo continet annos ab incarnatione domini, unius singulis annis augmento crescentis. Secundus indictiones Romanorū, quæ in se semper xv. annorum cursu reuoluuntur. Tertius Epactas xi. lunares, quæ per singulos annos solares ad cursum lunæ succrescunt, & ad lunam Calendarum quærendam semper adijciuntur politæ xi. Calendas Aprilis. Quartus concurrentes septimanae dies, quæ politæ ix. Calendas Aprilis, propter dispendium bissexti necessario xxviii. annis implentur: quarum ratio cogit cyclos decennoenales xxviii. describi, ut singulæ concurrentes singulos cyclos inchoent, totaq; summa paschalis calculi dxxxii. annis explicetur. Quintus cyclum lunarem, quem tribus annis decennoenalis præcedit: xix. annis etiam ipse cōprehensus. Sextus xiiii. lunas, quibus ueteres pascha faciebant, quæ à duodecimo Calendas Aprilis, usque in xiiii. Calendas Maïas uario discursu uagantes, tempus incensionis ab viii. Idus Martias usq; in Nonas Aprilis accipiunt: A xiiii. autem luna usq; ad xiiii. anni sequentis dies sunt cccliiii. si communis annus est. Si embolismus, cccclxxxiiii. Septimo, dies dominicæ Paschæ reperiuntur ab xi. Calendarum Aprilium usq; in vii. Calendas Maïas, obrationē embolismorū licet extēdi. Ultimo ordine luna festi paschalis à xv. usq; in xxi. propter diē dominicū uariata: *adi mit enim saltus noctē, addit uero atate, quæ per omnē cyclū adoleuit. Sed in hoc nox admittitur, quod

quod ante luna deficit, quod putatur, naturaliter uerò nox ipsa perseverat, quæ nox initium est futuri anni, & cycli incipientis exordium: propter quod idem ultimus annus Epactas XVIII. tunc retinens, primo anno non XI. ut in cæteris annis fieri solet, sed XII. dies accommodat. Et quia XXX. dierum sine reuoluuntur, nulla Epacta in principio cycli ponitur.

SCHOLIA IN CAP. XIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporibus: auctore Ioanne Nouiomago.

Redditur hic ratio illorum indicum, qui libro ultimo ad finem sunt adiecti, qui constant annis DXXXII. quibus exactis omnia redeunt eadem ut sunt ab initio, quemadmodum alibi pluribus dictum est. Reduximus hos circulos in pristinam dignitatem, erant enim in exemplaribus quæ hæcenus fuerunt in usu supra modum deprauati.

ARGUMENTA TITVLORVM PASCHALIVM. CAPVT XIII.

SI nosse uis quot sunt anni ab incarnatione Domini, scito quot fuerint ordines Indictionum, utputa quinto anno Tyberij principis XLVI. hos per XV. multiplica, fiunt DCXC. Adde semper regulares XII. quia quarta Indictione secundum Dionysium, Dominus natus est, & Indictionem anni cuius uolueris, utpote in præsentis septimana, fiunt DCCIII. Isti sunt anni natiuitatis Domini. Si uis scire quanta sit Indictio, sume annos Domini, & adijce tria, partire per XV. & quod remanserit, ipsa est indictio anni præsentis. Si uis scire quot sint Epactæ lunares, partire annos Domini per XIX. & quod remanet, multiplica per XI. Item partire per triginta, & remanent Epactæ. Si uis scire concurrentes septimanæ dies, sume annos Domini, & eorundem quartam partem adijce. His quoque quatuor adde, quinque concurrentes fuerunt anno natiuitatis Domini, hos partire per septem, & remanent Epactæ solis. Si uis scire quotus sit annus circuli de cennouenalis, sume annos Domini, & unum adijciens, quia eiusdem anno secundo natus est Dominus, partire per XIX. & quod remanet, ipse est annus cycli de cennouenalis. Si uis scire quotus cyclus lunaris est, sume annos Domini, & duo subtrahens diuide per XIX. & quod remanserit ipse est annus circuli lunaris. Si uis nosse bissextilem annum, partire annos Domini per IIII. quantum remanserit, tot sunt anni à bissexto. His ergo ad certum inuentis, facile diem paschæ lunamque reperies. Quod si à præsentis post aliquot annos, uerbi gratia post C. pascha scire uelis, Epactas tamen, & concurrentes solis dies inuenire sufficit, partire autem centum per XIX. remanent V. Illas ergo scito Epactas centesimo quinto anno futuras. Eodem modo centum per XXVIII. diuidens, eas centesimo, quas XVI. anno concurrentes solis inuenies.

DE SACRAMENTO TEMPORIS PASCHALIS. CAPVT XV.

IDEO autem pascha non ad eundem redit anni diem, sicut tempus Dominicæ natiuitatis, quod ibi natiuitatis ipsius memoria tantum solennis habeatur: hic uerò uitæ uenturæ & mysteria celebrantur, & munera capiuntur: unde & nomen ipsum Paschæ transitum de morte ad uitam significans, congruum, quoque mysterij tempus inquiri. Primum ut æquinoctio transenso, tenebræ mortis à uera luce uincantur. Deinde, ut primo mense anni, qui dicitur mensis Nouorum, uitæ nouæ gaudia celebrentur. Tertio, ut resurrectio die tertio facta, & tertio tempore seculi, id est, sub gratia manifesta, cum iam ante legem, & sub lege in prophetico lateret ænigmate, in tertia lunæ septimana ueneretur, cum & ipsa tunc lunæ conuersio mentis gloriam de terrenis ad cœlestē doceat mutari contuitū. Atque ad ultimum, ut dies Dominica conditione lucis insignis, & triumpho Christi ueneranda, nostra quoque resurrectione nobis optabilis in memoriam reuocetur.

DE MVNDI AETATIBVS. CAP. XVI.

SEX ætatibus mundi tempora distinguuntur. Prima ætas ab Adam usque ad Noe continens generationes X. annos uerò M. DCLVI. Quæ tota perijt diluuitio, sicut infantiam mergere solet obliuio. Secunda à Noe usque ad Abraham generationes similiter complexa X. annos autē CCXCII. Quæ in lingua inuenta est, id est, Hebræa. A pueritia namque homo incipit nosse loqui post infantiam, quæ & nomen inde accepit, quod fari non potest, id est, loqui. Tertia ab Abraham usque ad Dauid generationes XIII. annos uerò DCCXLIII. continens. Et quia ab adolescentia incipit homo posse generare, Matthæus generationum ex Abraham sumplit exordium, qui etiam pater gentium constitutus est. Quarta à Dauid usque ad transmigrationem Babylonis generationibus æque iuxta Matthæum XIII. annis autem CCCCLXXXIII. porrecta, à qua Regum temporibus cœperunt. Iuuenilis enim dignitas regno est habilis. Quinta deinde usque ad aduentum Saluatoris in carnem generationibus & ipsa XIII. annis DLXXXIX. extenta, in qua ut graui senectute fessa malis crebrioribus plebs Hebræa quassatur. Sexta, quæ noue agit, nulla generationum uel temporum serie certa, sed ut ætas decrepita ipsa totius seculi morte finienda.

CVRSVS

CVRSVS ET ORDO TEMPORVM. CAPVT XVII.

PRIMA ergo ætas continet annos iuxta Hebræos M. DCLVI. Iuxta septuaginta interpretes MII CCXLI. Adam annorum CXXX. genuit Seth, qui pro Abel natus est. Seth annorum CV. genuit Enos. Iste incepit inuocare nomen Domini. Enos annorum XC. genuit Cainā. Cainan annorum LXX. genuit Malaleel, qui interpretatur plantatio Domini. Malaleel annorum LXV. genuit Iareth. Iareth annorum CLXII. genuit Enoch, qui est translatus à Deo. Enoch annorum LXXV. genuit Mathufalam. Concupiscunt filij Dei filias hominum. Mathufalam annorum CLXXXVII. genuit Lamech. Gigantes nati sunt. Lamech annorum CLXXXII. genuit Noe, qui arcam ædificauit. Noe anno DC. uenit diluuium.

DE SECUNDA AETATE. CAP. XVIII.

SECUNDA ætas continet annos iuxta Hebræos CCVCII. Iuxta Septuaginta Interpretes DCCCXLI. uel adiectio Cainan MLXXXII. Sem anno II. post diluuium genuit Arphaxat, à quo Chaldaei. Arphaxat annorum XXXV. genuit Sale, à quo Samaritæ & Indi. Sale annorum XXX. genuit Heber, à quo Hebræi. Heber annorum XXXIII. genuit Phalech. Turris ædificatur. Phalech annorum XXX. genuit Reu. Dii primum adorantur. Reu annorum XXXII. genuit Seruch. Regnum Scytharum inchoat. Seruch annorum XXX. genuit Nachor. Regnum Aegyptiorum nascitur. Nachor annorum XXI. genuit Thara. Regnum Assyriorum & Sicyoniorum exortur. Thara annorum LXX. genuit Abraham. Semiramis condidit Babyloniam.

Chaldaei.
Samaritæ.
Indi.
Hebræi.

DE TERTIA AETATE. CAP. XIX.

TERTIA ætas continet annos DCCCXLI. Abraham annorum LXXXV. uenit in Chanaan. Abraham annorum C. genuit Isaac. Nam primò genuit Ismael, à quo Ismaelitæ. Isaac annorum LX. genuit Iacob. Regnum inchoat Argiuorum. Iacob annorum XC. genuit Ioseph. Memphis in Aegypto conditur. Ioseph CX. annos uixit. Græcia sub Argo segetes habere cœpit. Hebræorum seruitus annorum CXLIII. Cecrops Athenas condit. Moses annis XL. rexit Israel. Lacedæmon conditur. Iosire annis XXVI. Iudices à Mose usque ad Samuel presuerunt annis CCCCV. Othoniel annis XL. Cadmus Thebarum rex Græcas literas inuenit. Aorh annis LXXX. Amphion musicus claruit. Debhora annis XL. Primus Latinis regnat Picus. Gedeon annis XL. Orpheus Linusque musici claruerunt. Abimelech annis III. Iste fratres suos septuaginta interfecit. Thola annis XXIII. Priamus regnat in Troia. Iair annis XXII. Carmentis Latinas literas reperit. Iepthe annis VI. Hercules seflammis iniecit. Abeslan annis VII. Bellum Troiæ decennale surrexit. Achialon annis X. Hic in LXX. Interpretibus non habetur. Labdon annis VIII. Aeneas uenit in Italiam. Samson annis XX. Ascantius Albam condidit. Heli annis XL. Regnum Sicyoniorum finitur. Samuel & Saul annis XXXII. Lacedæmoniorum regnum exortur.

DE QUARTA AETATE. CAP. XX.

QUARTA ætas continet annos iuxta Hebræos CCCCLXXXIII. Translatore Septuaginta XII. adijciunt. Dauid annis XL. Carthago à Didone conditur. Solomon annis XL. Qui templum ædificauit anno CCCCLXXX. egressione ex Aegypto. Ex quo apparet Samuel & Saul XXXII. annis non XL. præfuisse. Roboam annis XVII. Regnum Israel & Iuda diuiditur. Abia annis III. Pontifex Abimelech insignis habetur. Afa annis XI. Hic prophetes occiditur ab Afa rege Israel. Iosaphat annis XXV. Helias & Abdias Michæasque prophetant. Ioram annis VIII. Edom defecit à regno Iudæ. Ochozias anno I. Helias rapitur. Ionadab filius Rechab sacerdos claruit. Athalia annis VI. Ioas annis XL. Zacharias Ioadæ filius lapidatur. Amazias annis XXXIX. Amos propheta in Israel. Ozias annis LII. Assyriorum regnum in Medos transfertur, quod à Belprius principio steterat, annis M. CCV. Ioathan annis XVI. Ozee. Iohel, Esaiasque prophetant. Achaz annis XVI. Roma conditur, & Israel in Medos transfertur. Ezechias annis XXXIX. Romulus centum Senatores constituit. Manasses annis LV. Numa duos menses adiecit. Amon annis II. Tullius in republica censum egit. Iosias annis XXXI. Thales physicus claruit. Ioaachim annis XI. Huius anno tertio Nabuchodonosor Iudæam cœpit. Sedechias annis XI. Templum Hierosolymitanum incensum est.

DE QUINTA AETATE. CAP. XXI.

QUINTA ætas continet annos DLXXXIX. Hebræorum captiuitas annis LXX. Iudith historia conscribitur. Darius annis XXXVI. Huius secundo anno templum Hierosolymis extruitur. Primus autem regni eius inter septuaginta annos captiuitatis Iudæicæ concluditur. Xerxes annis

nis

nis xx. Herodotus historiographus agnoscitur. Artabanus mensib. vii. Socrates nascitur. Artaxerxes annis xl. Eldras legem, Neemias Hierosolymam restaurat. Darius, qui & Nothus, annis xviiii. Plato nascitur. Artaxerxes annis lx. Hester historia cõpletur. Artaxerxes, qui & Ochus, annis xxvi. Demosthenes, & Aristoteles prædicatur. Xerxes Ochi filius annis liiii. Xenocrates claruit. Darius annis vi. Hucusq; regnum Persarum, dehinc Græcorum. Alexander annis v. Nam vii. eius anni cum Persarum regibus supputantur. Ptolemæus Lagi filius annis xl. Machabæorum liber inchoat. Primus Philadelphus annis xxxiiii. Septuaginta interpretes claruerunt. Euergetes annis xxvi. Iesus sapientiæ librum composuit. Philopater annis xvii. Machabæorum liber secundus inchoat. Epiphanes annis xxxiiii. Romani Græcos obtinuerunt. Philometor annis xxxv. Hunc Antiochus superans Iudæos oppressit. Euergetes annis xxxix. Brutus Hispaniam subegit. Soter annis xvi. Varro Cicerosq; nascuntur. Alexander annis x. Syria per Gabinium ducem subijcitur Romanis. Ptolemæus Cleopatæ filius annis vii. Salustius historiographus nascitur. Dionysius annis xxx. Pompeius Iudæam cepit. Cleopatra annis xxxii. Hucusq; regnum Græcorum, nunc Romanorum. Iulius Cæsar annis v. Ab hoc Cæsares appellati.

DE SEXTA AETATE. CAPVT XXII.

Sexta ætas continet annos præteritos dccviii. Octavianus annis lvi. Huius anno xlii. Dominus nascitur, completis ab Adam annis iimdcclii. Iuxta alios vmcxcix. Tiberius annis xxxiii. Huius anno xviii. Dominus crucifigitur. Gaius annis quatuor. Matheus Euangelista scribit. Claudius annis tredecim. Petrus Romam, Marcus Alexandriam petit. Nero annis quatuordecim. Petrus & Paulus cruci gladioq; traduntur. Vespasianus annis x. Huius secundo anno Hierosolyma subuertitur. Titus annis ii. Hic facundus & pius fuit. Domitianus annis xvi. Ioannes in Pathmon relegatur. Nerua anno i. Ioannes Apostolus Ephesum rediens Euangelium scripsit. Traianus annis xix. Simon Hierosolymorum episcopus crucifigitur, & requiescit Ioannes Ephesi. Hadrianus annis xxi. Aquila interpretis habetur. Antoninus Pius annis xxii mensibus quatuor. Valentinus & Marcion agnoscuntur. Antoninus minor annis xix. Cataphrygarum hæresis exoritur. Commodus annis tribus. Theodotion interpretis habetur. Aelius Pertinax anno i. Seuerus Pertinax annis octodecim. Symmachus interpretis habetur. Antonius Caracalla annis vii. Quinta æditio Hierosolymis inuenitur. Marrianus anno i. Aurelius Antoninus annis quatuor. Sexta æditio Nicapoli reperitur. Alexander annis tredecim. Origenes Alexandria claruit. Maximinus annis tribus. Hic persequitur Christianos. Gordianus annis septem. Fabianus Episcopus Romæ celebratur. Philippus annis septem. Hic primus Christianus imperator fuit. Decius anno uno. Antonius monachus claruit. Gallus & Volusianus annis ii. Nouatiana hæresis exoritur. Valerianus annis xv. cum Galieno. Cyprianus martyrio coronatur. Claudius annis ii. Paulus Samosatæ hæresim condidit. Aurelianus annis v. Hic persequitur Christianos. Tacitus anno i. Probus annis vii. Manichæorum hæresis exorta est. Carus annis ii. Ille de Persis triumphauit. Diocletianus & Maximianus annis xx. Ille persequitur Christianos. Maximinus Seuerusq; annis ii. Constantinus annis xxxi. Nicæna synodus congregatur. Constantius & Constans annis xxxiiii. Ossa Andrea & Luca Constantinopolim transferuntur. Iulianus annis ii. Hic ex Christiano paganus persequitur Christianos. Iouianus anno i. Hic cum omni exercitu Christianus efficitur. Valentinianus annis *xiii. qui à Iuliano ob fidẽ Christi militia fuerat priuatus. Valens annis iii. Gratianus annis vi. Ambrosius & Martinus episcopi clarescunt. Valentinianus cum Theodosio annis ix. Hieronymus in Bethleem prædicatur. Theodosius annis iii. cum Arcadio & Honorio. Anachorita Ioannes claruit. Arcadius annis xiiii. cum fratre Honorio. Ioannes Chrysothomus & Augustinus episcopi prædicatur. Honorius annis xv. cum Theodosio minore. Cyrillus Alexandria claruit. Theodosius minor annis xxvi. Ephesina synodus Nestoriũ condemnat. Martianus annis vii. Chalcedonense concilium geritur. Leo maior annis xvii. Aegyptus errore Dioscori latrat. Zenon annis xvii. Corpus Barnabæ apostoli reperitur. Anastasius annis xxvi. Fulgentius episcopus prædicatur. Iustinus annis ix. Acephalorum hæresis abdicatur. Iustinianus annis xxxix. Huius vi. anno Dionysius paschales circulos inchoat. Iustinus minor annis xi. Armenij fidem Christi suscipiunt. Tiberius annis vii. Herminigildus rex Gothorum martyrio coronatur. Mauritianus annis xxi. Gregorius Romæ floruit episcopus. Phocas annis viii. Saxones in Britannia fidem Christi suscipiunt. Heraclius annis xxvi. Iudæi in Hispania Christiani efficiuntur. Heraclionus cum matre fra Martina annis ii. Constantinus filius Heraclij mensibus vi. Constantinus filius Constantini annis xxviii. Eclipsis solis facta est indictione septima, quinto Nonas Matas. Constantinus filius Constantini superioris annis xvii. Hic sextam synodum composuit. Iustinianus filius Constantini annis x. Africa restaurata est imperio Romanorum. Leo annis iii. Tyberius dehinc quintum egit annum. Reliquum sextæ ætatis Deo soli patet.

LIBRI DE TEMPORIBVS, FINIS.

VENE

VENERABILIS BEDÆ

Presbyteri, authoritatum generalium aliquot Philosophorum, tabula:
cum Commentariolo
incerti auctoris.

A dependet cœlum & tota natura, duodecimo Metaphysicorũ.] Illa auctoritas sic intelligitur, quod cœlum & tota natura dependent à Deo: & hoc quoad conseruari & non inferri uel produci. Et sic illa auctoritas non est contra philosophum in primo Physicorum, ubi sic dicit: Omne quod fit, fit à subiecto præsupposito.

Actus separat & distinguit. 7. Metaphys. & 3. de Anima.] Et intelligitur sic, quod actus materialiter existens separat & distinguit modo, quamuis sint plures materie materialiter distincte in distinctis subiectis: tunc utiq; uidetur quod materia in se includit actum, quod est contra philosophum in primo Physicorum: qui dicit, quia materia habet se pure passiuè, & nullo modo actiuè. Respondetur, quod materia bene separat & distinguit per actus inclusos, quia materia ex sui natura nullius est actiuitatis.

Auctoritas arguendo ab esse ad posse, est bona consequentia, & communis regula.] Et intelligitur sic: arguendo affirmatiuè, & sine distributione & sine dictione includendo negationem. Vnde non sequitur, A est maximum corpus, quod est ergo A, est maximum corpus, quod potest esse consequentia, nõ ualeat, quia antecedens potest esse uerũ sine consequente.

Album fit ex nigro, mulicus fit ex non. Primo Physicorum.] Ibi dicitur quod ex debet dicere circumstantiam ordinis. Sed quando dicitur lignum debet componi ex suis mediocritatibus, ibi Ly ex debet dicere circumstantiam temporis.

Album de per accidens est, quantum per philosophum, in Prædicamentis.] Ibi dicitur quod philosophus uult quod ille terminus Album ponitur in Prædicamento quantitatis, de per accidens.

Agente eodem modo existente, & materia eadem erit idem effectus. 2. Metaphys.] Intelligitur sic, tam de agentibus principalibus quam instrumentalibus, ita quod sit omnino idem agens & idem passum eodem modo dispositũ, tunc non sunt diuersi effectus, sed unus tantum.

Appetitus materiæ, non est nisi motus materiæ ad formam. Commentator primo Physicorum.] Respondetur quod commentator capit motum ualde large sue proprie, uidelicet pro naturali inclinatione.

Aliqua res naturalis distinguitur ab artificiali. 2. Physicorum in principio.] Dicitur ibi, quod philosophus loquitur ibi indefinite uel particulariter: & sic illa est uera, uel dicitur quod solum uoluit quod res naturales differant ab artificialibus ratione & non re, quia eadem est res.

Alchimistę dicunt quod ex ferro uel cupro potest fieri aurum per eorum artem.] Vbi dicitur quod ex ferro uel cupro fit aurum uel argentum apparenter, & non autem existenter, & ratio est, quia per nullam artem forma substantialis potest poni in esse speciuoco alterius formæ.

Ars simpliciter facit materiam, primo Physicorum.] Dicitur quod intelligitur de materia secunda, non autem de materia prima: quia materia prima non est facta, quia est ingenerabilis & incorruptibilis, ut patet ibidem.

Accidens non est accidens, quarto Metaphys.] Intelligitur sic, accidens non est accidens tanquã subiecti originalis: & sic stat bene, quod albedo est in superficie, quæ etiam est unum accidens, & linea habet rotunditatem & corruptibilitatem. Sed hoc non tanquam subiectum originale, quia originaliter est in substantia.

Accidens diffinitur per subiectum suum, septimo Metaphys.] Et sic album est subiectum, habens sufficientem albedinem per sui denominationem. Et intelligitur sic de diffinitione descriptiua, non autem essentiali: quia oportet quod tale detur per uerum genus, & per differentiam essentialem. Et talis indicat quid est esse rei, ut patet primo Topicorum.

Anima quantum ad partem intellectuam, nullius corporis est actus. 2. de Anima.] Respondetur secundum commentatorem, quod debet intelligi de intellectu diuino, & non humano.

Actui repugnat accidere actum, per philosophum in substantia orbis.] Respondetur quod actus substantialis non potest recipere alium actum substantialem, sed bene accidentalem.

Arca non est lignum. 2. Metaphys.] Respondetur quod philosophus ponit modum loquendi uulgarium. Vel potest dici quod ipse uult quod totum compositum non uerificatur de sua materia. Et ideo uult quod arca non est lignum tanquam sua materia, quia aliàs totum esset sue partis, & e conuerso. Vel potest dici, quod philosophus uult quod materia non dicitur de toto composito in abstracto, sed bene in concreto: ut, arca est lignea.

Actus sunt suppositorum. 2. Metaphys.] Respondetur quod philosophus uult quod actus sunt suppositorum denominatiuè, cum hoc tamen bene stat, quod non sunt suppositorum effectiue.

A primis namq; substantijs nulla erit prædicatio, per philosophum in Prædicamentis.] Respondetur quod intelligitur à primis substantijs, nulla erit prædicatio, quæ est superioris de inferiori, quia primæ substantiæ non habent inferius saltem essentialiter in prædicatione uera, directa & affirmatiua.

Animal est animatibus planta, per autorem sex principiorum dicitur.] Quod intelligitur sic: Animal est

mal est perfectius animatum quam planta. Vel dicitur quod animal plures habet potentias anime quam planta: quia animal habet potentiam uegetatiuam & sensitiuam, planta autem caret sensitiuam.

Anima uegetatiua est animalium prima. 1. & 2. de Anima.] Ibi dicitur quod philosophus loquitur de communitate prioritate, & uult quod in pluribus reperitur anima uegetatiua, quam sensitiuam uel intellectuam.

Actus actiuorum sunt in patiente prædisposito, in secundo de Anima.] Intelligitur sic: Si aliquid actiuum uel agens debet actum agere, uel etiam producere aliquem effectum in ipso patiente, tunc oportet ipsum patientem esse bene dispositum ad illum actum suscipiendum. Etiam est uera uniuersaliter & hoc, si mutaretur numerus in numerum: ut sic, Omnis actus actiuus est in patiente prædisposito.

Ab insufficiente nihil fit. 1. Physic.] Intelligitur ab insufficiente nihil fit de solo, sed cum addito superiorum & insufficienti bene aliquid fit.

Anima est abstracta à corpore, per Commentatorem 3. de Anima.] Et uidetur quod non est subiectum in libro de Anima, quia tunc non consideratur secundum rationem adæquatam, secundum quam ponitur esse subiectum in libro de Anima. Quia inde anima consideratur prout est principium operationum corporis animati, & prout illa principaliter se tenet ex parte anime. Item notandum, quod illa autoritas secundum Commentatorem, secundum unam uiam tenetur. Vel quod commentator non est locutus assertiuè. Aliter potest dici, Licet anima est abstracta à materia secundum esse, est tamen coniuncta materie secundum operationem. Sed diceret aliquis, Anima etiam alia à corpore consideratur, 2. Physic. & sic uidetur quod non debet considerari in libro de Anima, quia sunt distincte materie. Respondetur quod hoc non est secundum rationem adæquatam, secundum quam ponitur esse subiectum in libro de Anima, quia in Physicorum consideratur, prout est principium mouendi & quiescendi: sed in libro de Anima consideratur prout est principium operationum corporis animati, & prout illa principaliter se tenet ex parte anime.

Accidentia magnam partem conferunt ad cognoscendum, quod quid est. 1. de Anima.] Illa autoritas secundum Theophrastum de accidentibus per se proprijs intelligitur, quia dicit: Non enim cognosco ignem per sumum, sed per calorem. Etiam intelligitur de accidentibus communibus secundum se sumptis, & ad inuicem combinatis: ut, Cognosco Socratem, per illa accidentia simul sumpta & combinata, scilicet habens rufos crines, & est albus, nigrum caputium, blueam tunicam.

Accidentia non cognoscuntur demonstratiuè. 1. Poster.] Respondetur, quod hoc uerum est à priori, quam uis à posteriori fieri potest, quia utiq; propria accidentia demonstrantur de suis subiectis, & sic faciunt demonstrationem & cognitionem subesse. Sic de proprijs accidentibus dicitur, quod non immediatè notificant demonstratiuè substantiam, sed bene mediata: quia ex pluribus accidētibus cōmunit. discernitur accidēs propriū, & sic mediata notificat substantia: secus est de accidētibus cōmunit.

A proportione minoris aequalitatis non fit actio.] Notandum quod duplex est proportio. Una est proportio quantificatiua mediantè, quæ unum extensiuum quantum alteri proportionatur: alia est proportio actionis, & de illa intelligitur autoritas. Unde corpus ad non corpus bene est proportio secunda, secundum aliquam uirtutem, sicut inter corpus & animam.

Anima non habet aliquam operationem propriam, quam non communicet corpori, primo de Anima.] Intelligitur de anima intrinseca, quæ est in corpore, sicut quando est totum compositum, & sic excluditur anima exuta à corpore.

Ars & scientia distinguuntur. 6. Ethic.] Et debet intelligi capiendū scientiam strictè solum pro habitu specifico, & etiam capiendū artem strictè solum pro habitu pratico. Sed capiendū illos æquè communiter tam pro habitu pratico quam specifico, tunc non distinguuntur.

A maiori debet fieri denominatio. 6. Physic.] Intelligitur de qualitibus positivis, & maxime intensius: non autem oportet de priuatiuis fieri denominationem, sicut tenebræ denominatum tenebrosū. Et ualet tantum, sicut à maiori, id est à digniori debet fieri denominatio.

Actus & potentia sunt maxime opposita, per Commentatorem, primo de Anima.] Intelligitur sic uno modo, quod sunt maxime opposita siue contraria, id est, communissime opposita, quia dicit, quod circumuicunt omnia prædicamenta, & sic non uult quod sint contraria proprie dicta. Alio modo dicitur, quod per actum intelligitur essentialem actualem: & per potentiam, essentialem potentialem. Et uult quod actu esse & secundum potentiam esse, opponuntur: & hoc sic est uerum, capiendū ad oppositionem largè.

Ab hoc quidem ente omniū diuinatum est esse uiuere, primo de Cælo.] Intelligitur quod philosophus loquitur ibi particulariter: ut sit sensus, Ab hoc ente, id est à primo ente: id est à Deo deriuatum est omnibus esse & uiuere. Alio modo dicitur, quod philosophus loquitur uniuersaliter de omnibus. Sed dicitur, si sic tunc sequeretur, quod materia prima & cælum essent generata & deriuata à primo ente. Respondetur quod aliquid dicitur esse deriuatum dupliciter. Vno modo inchoatiuè, & sic omnibus non est esse deriuatum uiuere naturaliter à primo ente, sicut materia cæli & materia prima. Alio modo consignificatiuè uel gubernatiuè, & sic omnia alia à primo ente habent esse & uiuere. Et sic materia prima & cælum habent deriuatum esse à primo ente, cum purum ens significat & gubernat omnia mundi uiuentia.

Ad corruptionem subiecti sequitur corruptio scientiæ, primo Posteriorum.] Respondetur quod hoc intelligitur de subiecto inhesionis, & non attributionis.

Animal est prius homine, per Porphyrium.] Intelligitur in suppositione materiali: ut, Ly animal est prius homine, id est, ille terminus animal est communior quam homo.

Accidentis non est esse, sed inesse. 7. Metaphysic.] Intelligitur propriissime capiendū esse, & non communiter, ut extendit se ad inesse.

Accidens non migrat de subiecto in subiectum, 7. Metaphysic.] Intelligitur de subiecto inhesionis, & non attributionis seu denominationis. Vel dicitur quod uerum est secundum numerum, non autem secundum speciem.

Aburdum est simul quærere & acquirere scientiam & modum sciendi. 2. Metaphysic.] Illa autoritas dupliciter intelligitur: uno modo, ut in uerbis sit simpliciter, & sic est uera sine glossa. Alio modo, si per scientiam intelligitur metaphysica, & per modum sciendi logicam, tunc sensus est: Absurdum est simul acquirere metaphysicam & logicam, quia metaphysica præsupponit logicam: ergo logica debet præfieri.

Ad agens

Ad agens uniforme sequitur actus & effectus uniformis. primo de Cælo.] Intelligitur dummodo agens totale concurrat uniformiter, tunc talis effectus saltem principaliter intentus manet uniformis.

Ab eodem non possunt produci diuersa specificè distincta. 2. de Generatione.] Intelligitur, Ab eodem ente naturali non possunt procedere diuersa & specificè distincta.

Aurum est incorruptibile, secundum alchimistas.] Intelligitur sic, aurum est incorruptibile, id est, ualde duratiuum inter omnia alia metalla, quia durat ultra ordinationem humanam.

A uoluntate antiqua non procedit actio noua. Commentator 8. Physic.] Intelligitur sic, A uoluntate antiqua, id est, à Deo non procedit actio noua, id est, in nouum uoluntatem: quia Deus non incipit aliquid de nouo uelle: quia quicquid Deus uoluit, ab æterno uoluit. uel sic: A uoluntate antiqua non procedit actio noua sibi similis, quæ non processit in specie.

Ad productionem effectus sufficiunt duo, scilicet uoluntas & potestas, per Boetium in de Consolatione Philo. profa 2. libri 4.] Intelligitur non absolute, sed limitatè referuntur uoluntas & potentia ad actionem, tunc autoritas habet ueritatem. Sed si referuntur ad actionem & ad tempus æternum, tunc non sufficiunt nisi sint uelata ad idem tempus. Unde Grammatica, Ego uolo & possum legere, ergo lego absolute, non ualet. Sed bene ualet, Ego nunc & pro nunc possum legere, ergo nunc lego.

A priuatione in habitum impossibile est regressio, per philosophum in Prædicamentis.] Intelligitur de illa priuatione, quæ priuat actum & potentiam simul: non autem de illa, quæ priuat solum actum, quia ibi bene est possibilis regressio.

Anima quæ est intellectus, forsitan manet post suum conceptum. 2. Metaphysic.] Respondetur quod ibi philosophus loquitur dubitatiuè, sed non assertiuè. Et ideo dicit, Forsitan: quæ dicitio est nota dubitationis.

Actio & passio sunt actus diuersarum potentialiarum. 2. de Anima.] Ibi dicitur quod diuersarum potentialiarum sunt actus. potentia enim non distinguuntur per actus: sed quia actio & passio sunt diuersarum potentialiarum, igitur sunt distinctæ: quod est contra philosophum 3. Physic. qui dicit quod omnis actio est passio: patet quia actio est actus potentia actiua, passio uero dicitur actus potentia passiua. Ibi dicitur quod autoritas intelligitur particulariter, & non uniuersaliter: quia actio & passio sunt idem materialiter, sed differunt formaliter.

Ab abstracto ad concretum est bona consequentia. 2. Topico.] Ibi dicitur quod uerum est in prædicationibus quiditatis & essentialibus, non autem in accidentalibus, igitur, &c.

À simili causa in specie non procedunt diuersi effectus. per Commentatorem 8. Metaphysic.] Respondetur quod Ly idem capitur multipliciter: scilicet idem in numero, idem in specie, idem in genere: modo aliqua tamen bene procedunt ad eodem effectus in genere, ergo sunt idem.

Animal est substantia hominis & equi, secundum naturam communem. per Commentatorem primo Methaphysic.] Et sic tunc natura communis esset ponenda, ibi dicitur quod Ly est capitur in actu signato, sic quod ille terminus Animal significat substantiam hominis & equi, secundum naturam communem: id est sub ratione generis, uel sub concepto communi illi termini animali correspondente.

Aqua alit ignem. 3. de Anima.] Vbi dicitur quod aqua non capitur pro humido simpliciter, sed capitur pro humido pingui & subtili, quia hoc nutrit ignem, sicut uidemus ad experientiam, ut butirum, oleum subtile, uinum combustum. Et ultra debet intelligi de nutritione improprie dicta, quia nullum purum elementum nutrit.

Accidentia dicuntur entia ad aliquid. primo Ethico.] Intelligitur quod accidentia non habent esse per se, nisi in comparatione ad aliquid, & ad subiectum: quia accidens est mensura substantiæ.

Accidentia a simulantur propagini. 1. Ethic.] Intelligitur sic, quod propago non est arbor, sed aliquid arboris, à qua deriuatur arbor: ita accidentia non sunt entia, sed entis, id est, substantiæ, à qua propagantur & oriuntur.

Accidentia non sunt entia, sed entis, primo Ethic. & 7. Metaphysic.] Intelligitur quod non sunt entia proprie capiendū Ly ens, quæ sunt in subiectis: sed communiter capiendū Ly ens, bene sunt entia.

Animal constituitur ex corpore & anima tanquam à regente & recto. primo Politic.] Intelligitur quod in animali anima habet se ut regens, & corpus habet se ut reatum: quia est instrumentum anime.

Animalia mansueta digniora sunt alijs animalibus non mansuetis. primo Politic.] Intelligitur in quantum animalia, nam mansueta participantur aliquater regimine: sed si oppositum inuenitur, secus est.

Abstinentia cibi confert febricitanti sanitatem. 5. Ethico.] Respondetur ideo, quia abstinentia est summa medicina. Et est communis regula medicorum & uulgarium.

Actio & passio non continentur sub inuicem. 6. Ethico.] Intelligitur, quod unum non prædicatur de alio: quia illa prædicatio non est bona, actio est passio.

Ars imitatur naturam in quantum potest. 2. Physicorum.] Item illa autoritas uera est, dummodo natura est fundamentum illius artis.

Ars acquisitiua cibi est naturalis animalibus. primo Politicorum.] Intelligitur quod natura est sollicita ad prouidendum de cibis animalibus cum primo generat. Vel sic, quando aliquis aliquid acquirit, illud quod natura acquirit, tale acquirere est naturale.

Actiones principantes non sunt bonæ de se. 7. Politic.] Intelligitur quod non sunt bonæ, nisi principans differat ab alijs in bonitate naturali & acquisita, in tantum, quantum uir differt à muliere, seruus à domino.

Actiones iusticiæ necessariae sunt in ciuitate, sed non eligibiles, secundum se. 7. Politic.] Ibi dicitur, quod per actiones iusticiæ intelliguntur sententiæ & supplicia condemnatorum, & necessariae sunt in ciuitate: & tamen secundum se non sunt eligibiles, sed ut eo melius ciuitas gubernetur & saluetur.

Actiones quæ sunt circa diuitias & honores, sunt simpliciter eligibiles. 2. Physic.] Ratio est, quia sunt quedam dispositiones ad bonum, & ad operationem bonarum, ut patet septimo Politicorum.

Animalia omnia alia ab homine (sola naturali intentione) habent suas actiones, ut patet ibidè:

Bedæ tom. 2.

&

& quædam animalia parua habent suas actiones ex consuetudine, ut canes, sed homo inter animalia dirigit actiones suas in rationem.

Accusans debet esse melior accusato. secundo Polit.] Ratio, quia officium accusantis est ostendere causas in aduersario seu accusato. Etia ideo, quia accusans habet se ut agens, accusatus ut patiens, modo omne agens præstantius est suo passio.

Actus intellectus & appetitus sunt adinuicem concordæ. 4. Ethic.] Respondetur, hoc est uerum de uirtutibus moralibus.

Affirmatio & negatio sunt in mente. 4. Ethic.] intelligitur sic, quod in mente, id est, in intellectu pratico sunt affirmatio & negatio, sed in appetitu est persecutio & fuga.

Agricolæ magis appetunt lucrum quam honores. sexto Ethic.] intelligitur, quod delectabilis est eis laborare quam principari & dominari.

Agriculturæ possessio est maxime naturalis & iusta. primo Oeconomicorum.] Et hoc est duplici de causa. Prima est, quia ipsa non fit inhumaniter & bestialiter, uel cum peccato & uiolenter, scilicet cum offensione proximi. Alia causa, quia ab agricultura sumitur nutrimentum tanquam à materia, & tale nutrimentum est naturale. Alia potest esse ratio, quia agricultura confert sanitatem & superfluos & malos humores expellit.

Amatio generatur ex quadam consuetudine. nono Ethicorum.] Ratio est, secundum Albertum, quia amatio importat impetuofam inclinationem amoris, & in ipsum appetitum, quia inclinatio causatur ex consuetudine.

Amicitia paterna maior est quam filialis. octauo Ethicorum.] Ratio est, quia parentes magis cognoscunt quam filij qui sunt ex eis procreati propter imperfectionem & cognitionem filiorum quam habuerunt quando nasebantur filij.

Amicitia coniugalis non solum est propter creationem filiorum, sed etiam propter uirtutem. octauo Ethicorum.] intelligitur quod amicitia coniugalis non est solum propter creationem filiorum, hoc est uerum, si ambae sunt uirtuose.

Amicus est alter ego. nono Ethicorum.] Hoc est uerum, non quo ad essentiam, sed sic quod ea bona quæ sibi homo uult & amio suo. Vel, secundum effectum dilectionis representat quandoq; alterum: quia homo est condolens sibi in aduersis, gaudet in prosperis sicut sibi ipsi.

Amicus debet se tenere ad amicum, sicut genu ad tibiam. nono Ethicorum.] Hoc est uerum, prout Ly sicut importat aliqualem consuetudinem.

Amicorum omnia sunt communia. nono Ethicorum, & secundo Polit.] Hoc est uerum ex consensu & favore, non autem ex iure, uel aliter: Amicorum omnia sunt communia, id est, necessaria solum in necessitate, capiendo Ly omnia distributiue, quod tantum ualeat: quod quolibet commune utile est commune illi qui est in necessitate positus, sic quod unus non potest ei prohibere. Vel intelligitur de utili uictuali, quo ad eius sufficientiam, non autem intelligendo, quoad alium usum.

Amore uenereo non est aliquem hominem possibile plures mulieres uehementer amare. 8. Ethicorum.] Hoc est uerum de amore qui attenditur in coitu, sed de uero amore dilectionis non habet ueritatem.

Amor diuinarum crescit in infinitum. primo Polit.] Hoc est uerum, quo ad manifestationem actus: uel est uerum de amore inordinato, non autem ordinato.

Appetitus sensitiuus objicit rationem. decimo Polit.] Verum est, quantum ad manifestationem actus, puta in quantum elicit actus, siue elicitur, secundum formam rationis non ultra progrediendo, nec ultra suspiciendo.

Animal uigilans semper laborat. septimo Ethicorum.] intelligitur in aliqua operatione, non curando aut talis operatio sit magna uel parua, bona uel mala.

Actus & operationes animalis circa animam ponimus. primo Ethicorum.] Ibi uult quod pertinent ad operationes anime effectiue.

Ambobus existentibus amicis sanctum est præhonore ueritatem. primo Ethicorum.] intelligitur de amicitia uera & speciali.

Accidens & suum subiectum sunt idem numero. decimo Ethicorum.] intelligitur de accidente reali denominationis, & non inessentialis.

Album solum qualitatem significat. per philosophum in Prædicamentis.] illa est uera in significatione formali, non autem in significatione materiali, quia ut sic significat substantiam connotare qualitatem.

Accidentis non est definitio. septimo Metaphys. & sexto Topi.] Hoc est uerum de diffinitione quiddiua & essentiali proprie dicta, cum hoc tamen stat quod ad minus accidentis adhuc bene sit diffinitio descriptiua.

Auarus & iniustus sunt circa bona, quæ sunt simpliciter bona. quinto Ethicorum.] Ibi dicitur quod bona exteriora simpliciter sunt bona, quod tamen est falsum, Respondetur quod illa auctoritas uult quod bonum simpliciter, prout tantum ualeat sicut, secundum se, non est malum, quamuis ratione abusonis sit malum.

Actio natura semper agit eodem modo. secundo Phys.] Et sic uidetur quod sensus nunquam decipiatur circa proprium sensibile, eo quod sensatio est operatio natura. Ibi dicitur quod philosophus ponit differentiam inter operationem naturalem & fortuitam. Nam dicitur quod actio naturalis semper fit eodem modo: & illud dictum est, intelligendum, quod natura agendo circa eandem speciem cæteris paribus semper producit eundem effectum, sed actio fortuita nunc fit sic, nunc aliter.

Aliqua anima nullius corporis est actus. secundo de Anima, tractatu primo.] intelligitur sic uno modo, quod anima nullius corporis est actus, qui est e ductus de potentia materiae, & hoc sic est uerum de potentia intellectiua. Vel nullius corporis est actus tanquam instrumentum proprium, quia intellectus non indiget instrumento proprio uel organo corporali, uel sic nullius corporis est actus, secundum inherentiam.

Agens et patiens debent communicare in materia. secundo de Generatione] intelligitur de agente proprio & paciente proprio, sed intellectus proprie non patitur, sed improprè, quia passione saluatiua.

Ad principia non est ratio. per commentatorem, secundo Topi.] Hoc debet intelligi de principijs immedicatis, uel ad principia non est ratio approbatiua à priori, licet ibi bene sit ratio à posteriori.

Album

Album est in ligno per se. Post.] Ibi dicitur quod non uult, quod illa sit per se uera, lignum est album: sed uult quod ibi sit directa predicatio. Vel hec est per se denominatiua, Album est lignum, quia predicatum denominat subiectum accidentaliter.

Album non est substantia, sed quale. quarto Topi.] Dicitur quod uerum est, quod album non sit substantia, id est, terminus substantialis quo ad significatum formale, sed quo ad significatum materiale.

Animalia non est genus per Boetium in Topi.] intelligitur quod ille terminus pluralis numeri Animalia, non est genus ad terminos singularis numeri, sed bene ad terminos pluralis numeri.

Ad idem non sequitur duo opposita. primo Priorum.] intelligitur quod ad idem contingens non sequitur duo opposita, sed bene ad idem impossibile. Et debet addi ad auctoritatem copulatiue uel coniuictiue, quia ad unam propositionem bene sequuntur duo opposita disiunctiue: ut bene sequitur, Homo currit, ergo homo currit uel non currit.

Anima est rationalis. per Anaxasium in Symbolo.] Respondetur, pro intellectu Ly rationale capitur dupliciter, uno modo prout est differentia constitutiua hominis, & sic conuertitur cum illo termino Homo. Alio modo capitur prout non est differentia animalis, sed pro rationali: & sic anima non est rationalis, sed rationalitas.

A pluribus terminis simpliciter sumptis ad plures terminos, secundum magis & minus communiter est bona consequentia. secundo Topi.] Ex illa auctoritate elicitur illa: Sicut simplex ad simplex, sic magis ad magis, sic proximum ad proximum. Et intelligitur sic, quod debet argui à terminis simpliciter sumptis ad terminos minus sumptos, secundum magis & minus, sic quod antecedens & consequens sunt propositiones categorice, & sic bene sequitur, iustus est uirtuosus, ergo iustus est magis uirtuosus & maxime, iustus est maximè uirtuosus. Et illo modo ualeat septem conditionibus additis. Prima, quod termini simpliciter sumpti sunt totalia extrema consequentis: propter hoc non sequitur. Album est dulce, ergo magis album est magis dulce. Secunda conditio, quod utrumq; extremum sit predicabile, secundum magis & minus, ergo non sequitur. Homo est animal, ergo magis homo est magis animal. Tertia conditio, quod in antecedente sit predicatio per se, ergo non sequitur. Bibere est bonum, ergo magis bibere est magis bonum. Quarta, quod ibi sit predicatio proprie passionis de suo subiecto. Quinta, quod utrobique sit predicatio directa. Sexta, quod sumatur constantia subiecti. Septima, quod præcise sit eadem copula in antecedente & consequente, & predicatum antecedentis restringetur per subiectum consequentis, uel per aliquod sibi proportionabile.

Arguendo ab affirmatiua de predicato finito ad negatiuam, de predicato infinito ualeat consequentia. secundo Topi.] Vi Socrates est albus, ergo non Socrates est non albus. Et intelligitur materialiter, formaliter non ualeat, quia arguitur à non distributo ad distributum: sed si argumentum debet ualere, secundum regulam, tunc semper à parte subiecti debet poni terminus singularis, uel terminus consequentis restrictus ad unum suppositum, ergo consequentia non ualeat, Homo est albus, ergo homo non est non albus, quia oppositum consequentis non repugnat antecedenti: sed stat in ueritate cum antecedente.

Arguendo de negatiua predicato finito ad affirmatiuam de predicato infinito, ualeat consequentia. secundo Topi.] Vi Socrates non est niger, ergo Socrates est non niger, illa regula solum tenet ueritatem, sed magis tribus conditionibus saluis. Prima, quod arguatur in propositionibus de est, 3. adiacente. Secunda quod non arguatur à non distributo ad distributum, ergo non sequitur: Omne animal non est asinus, & omne animal est, ergo omne animal est non asinus. Tertia, quod semper in antecedente distribuatur predicatum, ergo non sequitur: Omne animal non est, ergo omne animal est non animal, quia predicatum non distribuatur in antecedente.

Arguendo ab affirmatiua de predicato infinito, ad negatiuam de predicato finito ualeat consequentia, 2. Topi.] Vi, Homo est non iustus, ergo homo non est iustus, illa regula tenet ueritatem saluis tribus casibus. Primus, quando tam in affirmatiua quam in negatiua predicatum distribuatur pro qualibet differentia temporis: quia si hoc non fieret, stante illo casu quod Socrates pro una medietate temporis alicuius hora non sit albus, & pro alia medietate eiusdem temporis sit albus, tunc arguendo sic: Socrates est non albus, ergo Socrates non est albus: consequentia non ualeat, quia antecedens conuenit Socrati, & tamen sibi non conuenit consequens: sed si deberet ualere, oportet quod sic arguatur secundum Marst. Socrates est non albus pro qualibet parte temporis presentis, ergo Socrates non est albus. Secunda conditio, quod solum totale predicatum infiniteatur, ergo non sequitur: Hoc est predicabile non essentialiter, ergo non est predicabile essentialiter, quia stat quod idem sit predicabile essentialiter & accidentaliter respectu diuersorum. Similiter patet per hoc quod omnes rationes authoris consequentiarum, quod non ualent in nominibus adiectiuis: & similiter in alijs, ut ibi habetur, quia semper deficit illa secunda conditio. Tertia conditio, quod arguatur in propositionibus categoricis de inesse, & non in modalibus: ergo non sequitur, Socrates potest esse non albus, ergo Socrates non potest esse albus. Si autem negatio ponitur modo in secunda propositione, tunc bene sequitur, ut sic: Socrates potest esse non albus, ergo Socrates potest esse non albus, & sic bene ualeat.

Arguendo à diuisis ad coniuicta, est bona consequentia, 2. Topi.] Ibi sciendum, quod per coniuictum siue per predicatum, coniuictum debet intelligi, aggregatum ex determinatione & determinabili, & predicatum diuisum est unum illorum. Illa regula habet ueritatem seruatis duabus conditionibus. Prima quod illa duo predicata diuisa, non sint accidentia alicuius Ly. Vel quando unum de per accidens uidetur inesse alteri, tunc consequentia non ualeat, quia non sequitur: Socrates est albus, & Socrates est monachus, ergo Socrates est albus monachus. Etiam non sequitur, Socrates est magnus, & Socrates est monachus, ergo Socrates est magnus monachus: supposito quod sit parue stature, & magnus in scientia, quia antecedens potest esse uerum sine consequente. Secunda conditio, quod unum predicatum non includat aliud, ne committatur nugatio, quare non sequitur: Socrates est homo, & Socrates est animal, ergo Socrates est homo animal.

Arguendo à coniuictis ad diuisa, est bona consequentia etiam, 2. Topi.] Et habet ueritatem seruatis quatuor conditionibus. Prima, quod predicata accidentalia debent determinare idem in antecedente & consequente: & quando hoc non est, tunc regula non ualeat. Secunda conditio, quod unum predicatum non sit dictio distrabens respectu alterius: ergo non sequitur, Socrates est albus ut carbo, ergo Socrates est albus. Tertia conditio, quando arguitur cum dictione ampliatiua, sic quod ampliatio non uarietur: & ergo non sequitur, Chymera est ens ampliatiuum imaginabile, ergo Chymera est ens, & Chymera est ampliabilis: consequens autem est una copulatiua, cuius una pars est falsa, ergo tota. Quarta, quando unum predicatum est æquinocum, tunc non ualeat, quia non sequitur: Hoc est canis latrabilis, ergo hoc est canis, & hoc est latrabilis: quia prima pars consequentis est propositio plures.

Bedæ tom. 2.

t 2

Anima

Anima est substantia in subiecto, actu existens, per Commentatorem. 6. Metaphysic.] Ibi dicitur, quod uult per subiectum commentator. & per substantiam in actu intelligere subiectum organisatum, quia omne animal requirit subiectum organisatum. Vnde subiectum organisatum est illud, quod habet partes diuersimodè complexionatas, ad diuersa officia exercendo deputatas.

Aliud est magnitudo & magnitudinis, & caro & carnis esse, 3. de Anima.] Illa auctoritas debet sic intelligi, quod philosophus uult ostendere modum intelligendi ipsius intellectus, & sic per magnitudinem & carnem intelligit uniuersaliter intelligere, uel sub ratione communis conceptus; sed per 3. magnitudinis & carnis esse, intelligere debet singulariter, scilicet sub conditionibus indiuiduantibus, uult ergo tantum, quod aliud est intelligendum uniuersaliter, & aliud est intelligendum singulariter. Et hoc est uerum, & ponuntur duplicia exempla metaphysica, ut magnitudinem & magnitudinis esse & naturalia: ut aquam esse aquam, modò cognitione sensitiua possimus cognoscere aqua esse similiter magnitudinis. Sed per intellectum possumus solum cognoscere magnitudinem, quae est uniuersaliter cognoscere. Sed tamen philosophus dicit, quod non est idem caro & carnis esse in quibusdam, & in quibusdam est idem, modò nequaquam est idem intelligere uniuersaliter & singulariter. Respondetur quod philosophus uult quod ipse intellectus non solum cognoscit uniuersaliter, sed etiam particulariter, sed sensus cognoscit singulariter solum. Et ergo sensitiua cognitio conuenit solum intellectui materiae coniuncto, & sic quando dicit Aristoteles, quod in quibusdam est idem caro & carnis esse, uult tantum quod sint eiusdem potentiae ipsius intellectus.

Accidentia non habent materiam, 7. Metaphysic.] Respondetur quod uerum est de materia, ex qua quia illam non habent, sed bene inquam habent, scilicet in qua sunt subiectiue.

Actus & potentia circunt omnia prædicamenta, per Commentatorem primo de Anima.] Intelligitur uno modo sic, quod in quolibet prædicamento sunt termini uerificabiles de prima substantia, mediante illo uerbo Est, uel potest. Vel ponuntur prædicabilia cum illis uerbis est, potest, & sic est uera: quia uerum est dicere in genere substantiæ. Homo est uel potest esse animal, & sic de alijs prædicamentis. Alio modo intelligitur sic, quod in quolibet genere prædicamentali inuenitur aliquid, quod habet rationem actus, & quod habet rationem potentiae. Sic iterum est uera, quia in quolibet genere reperiuntur genera & differentiae, & sic ibi sunt actus & potentiae, eo quod habent rationem materiae. ut patet per Porphyrum. & etiam reperiuntur forma uel differentia, quæ est actus, qui distinguit & separat, ut patet per philosophum 3. de Anima. Alio modo sic, Actus & potentia in quolibet prædicamento reperiuntur, id est, termini magis & minus communes, & sic magis commune habet se, ut potentia: minus commune, ut actus. Vel dicitur, quod tantum uult quod isti termini Actus & potentia in communi non sunt in aliquo prædicamento, sed bene modo restricto.

Anima componitur ex intellectu agente & possibili, 3. de Anima.] Intelligitur sic rectè, sicut sensus ad intellectum concurrunt quandoq; actiue, quandoq; passiue: sic intellectus concurrunt quandoq; actiue, & tunc dicitur intellectus agens: quandoq; passiue, & sic dicitur intellectus patiens, scilicet quando recipit illas passiones siue species. Sed non debet intelligi secundum realem compositionem, sed dicitur actus agens, quando actu format intellectum.

Anima est corruptibilis, 3. de Anima.] Intelligitur secundum essentiam, & non secundum quasdam compositiones potestatis inbringibiles, de quibus dicitur 2. de Anima, quod anima est corruptibilis, & hoc est secundum quandam operationem instrumentalem.

Anima prædicatur æquiuocè de animalibus, per Commentatorem 3. de Anima.] Intelligitur analogice sic, quod omnia per prius dicitur de anima intellectiua, & hoc prioritate dignitatis, & per posterius de alijs animalibus, scilicet sensitiua & nutritiua. Etiam potest intelligi de intelligentijs secundum analogiam perfectionis.

Accidentia solum sunt sensibilia, 2. de Anima.] Intelligitur, quod solum sunt sensibilia per se & directe, cum hoc tamen fiat quod substantia per accidens, & indirectè sunt sensibiles.

Animal est animal propter sensum tactus, 2. de Anima.] Intelligitur quod 3. propter non debet importari causam efficientem: sed, secundo modo intelligitur, quod sensus tactus non est sufficientis causam animalis, & hoc si quo ad cognitionem. Sed debet importare conuertibilitatem, ita quod omne quod est animal, habet sensum tactus, & econuerso, omne quod habet sensum tactus est animal.

Animal habens unum sensum, est imperfectissimum, 1. Metaphysic.] Intelligitur quo ad totam speciem, non autem quo ad certum indiuiduum.

Ablata anima auferitur & sensus, per philosophum in Prædicamentis.] Intelligitur ablata anima, &c. id est, dispositio qualificatiua organi sensus.

Anima est in corde, sicut aranea in sua tela, in de Sensu & sensato.] Intelligitur quod anima sedet in corde principaliter & originaliter, & minus principaliter in alijs membris. Sed 3. aranea non est in qualibet parte tele, igitur anima non est in qualibet parte corporis. Respondetur quod philosophus loquitur opinatiue de illis, qui dixerunt animam tantum esse in corde, & dirigere suas operationes per omnia membra, sic quod illæ operationes regerent tota membra. Sed illa opinio reprobatur per philosophum ibidem, quia nullum agens instrumentale potest producere aliquam operationem, non coagente agente principali. Alij dicunt quod intelligitur sicut & prius.

Anima est in corpore, sicut monacha in ciuitate bene disposita, philosophus in libro de Motibus naturalium.] Intelligitur ad sensum improprium, quod 3. sicut debet importare non omnimodam similitudinem, sed aliqualem & sufficientem, sic quod anima est regens ipsum corpus sicut monacha in ciuitate.

Aliquid participat prius secundum magis, & aliquod secundum minus.] Intelligitur ad sensum improprium sic, quod reliquum indiuiduum communicat primo enti secundum magis, id est, diutius quam ad indiuiduum.

Alia qualitas non est actiua, 2. de Generatione.] Intelligitur, non quod aliqua qualitas, scilicet siccitas & humiditas nullo modo sit actiua: sed sic, quod sit minus actiua quam alia, quia siccitas & humiditas, sunt qualitates minus actiua quam caliditas & frigiditas, quia illæ sunt magis & minus.

Aliud est uidere per uisum, & aliud discernere, 2. de Ani.] Ibi dicitur, quod philosophus non innuit duos sensus exteriores uisus, sed duos sensus uisus: unum exteriorè, aliu interiorè: & per hoc q; dicit, aliud est per uisum, discernere tagit sensum interiorè, scilicet sensum comunè interiorè: sed per hoc q; dicit, aliud uidere, tagit sensum uisus exteriorè: et hoc uult philosophus.

Anima

Anima est species specierum, 3. de Anima.] Intelligitur sic, Anima est species specierum, id est, forma formarum, quia dignissima forma in istis inferioribus est anima humana. uel sic anima est forma omnium specierum, id est, formarum intelligibilium scilicet receptiue, quia est recipients species intelligibilium omnium rerum.

Anima est locus, 2. de Anima.] Ibi dicendum est, quod locus dupliciter capitur. Uno modo proprie, & sic ultima superficies locati dicitur locus, sic est pars integralis alicuius. Alio modo locus capitur pro continente, & sic anima est locus specierum, quia continet in se species, id est, scientias & uirtutes.

Accidētis esse, est inesse, 7. Metaphysic. & 1. Physic.] Intelligitur capiēdo esse proprie, pro illo quod per se existit.

Ad philosophum pertinet inuenire prima principia medicinae scientiæ, ex de Sensu & sensato.] Ibi dicitur, quod ubi philosophus dimittit, ibi medicus incipit, & ergo necessarium est medicum esse philosophum.

Alimentum est contrarium alio, 2. de Anima.] Intelligitur sic, quod capiēdo contrarietatem improprie, scilicet licet quod tantum ualeat sic dissimile.

Apes & canes sunt prudentiora ceteris animalibus brutis, 2. Metaphysic.] Intelligitur quod maiorem habent industriam quam alia animalia bruta, quia possunt sibi discernere conuenientiam, & fugere disconuenientiam: & capiēdo 3. Prudentiam proprie, pro ut est recta ratio rerum agibilium, ut est habitus intellectualis, tunc solum conuenit hominibus, & non apibus uel canibus.

Anima sensitiua est in corpore extensa, 2. de Anima.] Intelligitur quo ad organa uel ad dispositiones requisiti ad actum sentiendi, sic quod requirit organa extensa.

Aliqua animalia solum habent unum sensum, & aliqua tres, 3. de Anima.] Ibi dicitur, quod philosophus est locutus de animalibus imperfectis.

Arguendo à positio ad comparatiuum, est bona consequentia, 2. Topi.] Intelligitur quod arguendo negatiue & non affirmatiue, & capiēdo comparatiuum proprie, ut sic Socrates non est albus, ergo Socrates non est albior.

Alia est materia omnium liquefactibilium, 5. Metaphysic.] Ibi respondetur, quod materia non capitur proprie: sed uult quod omnia liquefactibilia conueniunt in materia aliqua, quia in humiditate.

Anima ut prius uiuit uita animalis, quam uita hominis, ut dicit philosophus in de Animalibus.] Intelligitur quod anima prius apparet exercere operationes animalis quam hominis, & ex hoc non sequitur, anima sensitiua sit plus in homine quam intellectuua.

Ab uno simplici non possunt plura dependere, 12. Metaphysic.] Intelligitur quod ab uno simplici immediate & sine ordine non possunt plura dependere, licet bene mediātè & cum ordine: & tali modo omnia à primo ente dependunt.

Ad unitatem motus requiritur unitas dispositionis, 5. Physic.] Intelligitur de dispositione totali, uel de unitate speciei, & non de unitate numerali.

Ad res successiuas non requiritur quod partes eius sunt simul in eodem tempore adæquate.] Intelligitur capiēdo adæquate aduerialiter & non nominaliter, scilicet prout est nomen adiectiuum.

Aliquis motus est æternus, 8. Physic.] Intelligitur capiēdo æternum improprie, prout tantum ualeat sicut eternitas: & non communiter, prout extendit se ad perpetuum.

Ad interrogationem factam per quid, de prima substantia conuenientius respondetur species quam genus, philosophus in Prædicamentis.] Intelligitur pro ut 3. Conuenientius non ualeat in tantum, sicut magis notius, quia tunc fit econuerso: sed uult, prout conuenientius ualeat tantum, sicut magis determinate.

Actiū & passiuū, secundum potentiam dicuntur ad aliquid, 2. & 5. Metaphysic.] Intelligitur quod adicibilia importantia actionem & passionem, includunt terminos ratione, quorum ordinantur, secundum dici in Prædicamento ad aliquid, non autem secundum esse & proprie.

Acomparatiuo ad positiuū est bona consequentia, 2. Topi.] Intelligitur, dummodo non superueniat aliqua negatio uel dictio habens uim negationis, & quando tenetur proprie.

Arguendo ab interpretatione ad interpretatum ualeat consequentia & econuersio, per philosophum in Topi.] Ibi dicitur quod dictum philosophi intelligitur negatiue, non autem affirmatiue. Etiam ualeat illa consequentia, capiēdo ab interpretato ad interpretatum affirmatiue: ut sequitur bene, ille est officialis, ergo ponitur loco episcopi.

Anima non est alterabilis, 7. Physic.] Ibi dicitur, quod anima non alteratur alteratione corruptiua, sed bene saluatiua ab ignorantia in scientia.

Actus non parum distat à potentia, 1. de Anima, & 9. Metaphysic.] Ibi dicitur quod uerum est capiēdo actū pro actu potentiae, & sic omne illud dicitur in actu potentiae, quod actualiter est, & uocatur actus obiectiualis, huic opponitur potentia obiectiua. Vnde potentia obiectiua uocatur illud quod non est, sed potest esse: & sic actus & potentia sunt maxime opposita.

Appetitus est ratione carentia, 1. Physic.] Intelligitur non respectu rei habendæ, sed respectu rei habitæ, quæ fit per modum uoluptatis & determinationis sine complacentia, & sic materia prima appetit formam quam actū habet.

Ad substantiam non fit motus, 5. Physic.] Et ratio est, quia substantiæ nihil est contrarium, sed omnis motus fit de contrario in contrarium.

Ab experientia singularium accipimus uniuersalem scientiam, 7. Physic.] Intelligitur quod ex ueritate singularium inferitur ueritas uniuersalis.

Anima intelligitur, quando uult: sed non sentit, quando uult, 2. de Anima.] Et ratio est, quia obiectus intellectus est in anima, & uult uera: sensus est extra animam ut singulare.

Aquæ magna plus fluunt de nocte quam de die, tertio Meteororum.] Et hoc est ideo, propter absentiam humoris solaris.

Amor sociorum melior est quam amor pecuniarum, 1. Rhetoric.] Intelligitur de fidei socio, & non de quolibet socio.

Artifex est sapientior experto, & architector manuali artifice, 1. Metaphysic.] Ad sapientem pertinet

Bedæ tom. 2.

c 3

net,

net, omnia in uniuersali scire, & difficilia, & habere scientiam quæ sui ipsius tantum causa est, & non causa alterius.

Anima mouet corpus ad omnem differentiam positionis, scilicet sursum & deorsum, antere, tro, dextro & sinistro, 2. de Anima.] Et hoc est uerum affirmatiue.

Audire fabulas, est impedimentum cognitione ueritatis, 2. Met.

Antiqui philosophi acquisitis uitæ necessarijs, primo ceperunt philosophari, 1. Metaphys.

Anima est causa corporis uiuentis in triplici genere causæ, scilicet formalis, efficientis & finalis, 2. de Anima.

Artifex, secundum possessum intendit se assimilare naturæ, commentator, 2. Metaphys.

Animalia audiuntur magis dormiendo quàm uigilando. In de Somno & uigilia.

Animalia respirantur in humido. in de Morte & uita.

Apes habent regem, qui non exit nisi cum omnibus apibus. ibidem.] Similiter uera.

Anima infunditur corpori iussu dei. in libro de Proprietatibus elementorum.] Similiter uera.

A mulieribus non regitur ciuitas, 1. Polit.] Simpliciter uera.

Anima præciosior est corpore in omni possessione, 7. Polit.

Ars separat defectum naturæ. ibidem.

Amor, odium & proprium cōmodum, sæpè faciunt iudicem non uidere uerum, 1. Rhetor.] Simpliciter uera.

Amicus gaudet de bonis, & dolet de tristibus sui amici, 2. Rhetor.

A luxuriæ feruore student se discipuli alienare. per Boetium in Disciplina scholarium.

B

Bonum est adulterari cum uxore tyranni tempore belli.] Intelligitur sic, utile seu expediens est tempore belli adulterari cum uxore tyranni, ut ipsa reuelat secreta: & sic bonum non debet dici bonitatem moris, quia non est bonum morale, sed malum, sed importat utilitatem, ut dictum est.

Bonum & malum sunt contrarie opposita. per philosophum in Prædicamentis.] Intelligitur sic prout bonum & malum sunt differentie entis, non sunt opposita contrarie, sed contradictorie: quod malum entis non est ens, sed bonum entis est ens. Sed tunc ad philosophum dicitur, quod loquitur de bonitate moris, & non de bonitate entis. Alio modo potest aueritas intelligi sic: Si unum contrariorum est in rerum natura, sic etiam est reliquum, id est, si unum oppositorum non est determinatum à natura, modo natura determinat sibi ens sue bonum entis, & abhorret non ens, ut patet.

Bonum utile non est melius bono honesto, per Senecam.] Intelligitur de bono utili, in quantum non est bonum honestum, quia idem bene potest esse bonum utile & bonum honestum.

Bonum connumeratum bono facit ipsum melius, 1. Ethic.] Intelligitur sic, si bonum infinitum connumeratur bono finito, facit ipsum melius, id est, nobilius: sed si bonum finitum comparatur bono infinito, non facit ipsum melius, quia omnia bona cum primo motore & totum uniuersum non facit ipsum magis bonum quàm primus motor seorsum, eo quod est bonum infinitum.

Bis tria non sunt sex, 5. Metaphys.] Ibi notandum est, quàm illa propositio bis tria non sunt sex, est distinguenda. Nam Ly Bis dupliciter sumitur. Vno modo capitur copulatiue, ita quod coniunctio inclusa in Ly Bis, causat propositionem hypotheticam copulatiuam: & illo modo tantum ualet, Bis tria non sunt sex, & tria non sunt sex, & sic est uera. & illo modo eam capit philosophus. Alio modo capitur ut coniunctio inclusa in Ly Bis, scilicet sit, & tunc tenetur copulatiuam, & facit propositionem categoricam de conditionato extremo: & tunc tantum ualet, Tria & tria non sunt sex, & sic ipsa est falsa.

Bonum anima est optimum bonum, 7. Polit.] Intelligitur comparatiue scilicet, quod bonum quod est bonum hominis, est optimum respectu illorum duorum, scilicet boni utilitatis & boni delectabilis.

Bonum reperitur in quolibet prædicamento, primo Topi.] Intelligitur de bono entitativo, & non de bono morali, quia illud non reperitur in quolibet prædicamento.

Brutum est animantius arbore, per authorem sex principiorum.] Intelligitur quod animal habet plures uirtutes uel potentias animæ quàm arbor.

Bonum de quanto communius, de tanto diuinius, 1. Ethicorum, & secundo Topi.] Verum est de bono eiusdem speciei. Etiam quando minus bonum includitur in maiori bono, propter esse monachum & esse uxoratum, quamuis enim uxoratum esse, communius est quàm esse monachatum, tamen quia dicitur, esse monachum non includitur in esse uxorato, ergo adhuc esse monachum est melius & diuinius, uel quando per communem usum non derogatur habenti propter hoc, quamuis habere equum cum decem socijs, est communius quàm se solo habere: tamen non est diuinius, quia derogat habenti.

Basiliscus solo uisu interficit hominem, per commune dictum.] Respondetur quod non est intelligendum, quod per actum per se & per speciem uisibilem interficit hominem: sed est intelligendum ad istum sensum, quod basilisci sunt aquei & humidi, & maxime porosi, & per eos fiunt euaporationes, quæ inficiunt aerem, & ille aer attractus ab homine interficit hominem. Et sic simili modo dicitur de muliere menstruosa, quæ solo uisu maculat speculum.

Bonum & malum sunt in rebus, uerum & falsum sunt in anima, 6. Meta. & 3. de Anima.] Ibi dicitur, quod hoc est intelligendum exclusiue sic, quod uerum & falsum sunt solum in anima: quia si non esset anima, nunquam esset ueritas nec falsitas, sed bonum & malum sunt in rebus & ratione ad actum sunt in anima, quia si nulla esset anima, adhuc res esset bona uel mala: & sic bonum & malum non sunt in rebus, sed etiam in anima.

Bonum cum uoluntate est magis eligendum, quàm bonum sine uoluntate.] Intelligitur ad omnia finita bona cum uoluntate, Recta regula copulatiue regulata, illa magis sunt eligibilia cum uoluntate, quàm bona sine uoluntate.

Bona

Bona sine tristitia sunt eligibilia bonis cum tristitijs, 3. Topi.] Intelligitur quod bona sine tristitia, & sic dummodo præ eminentia bonitatis non conuenit bonis cum tristitijs. Dicitur notanter Bona, propter crapulose uiuere, & temperate uiuere: quia crapulose uiuere, non est bonum: ergo non est plus eligendum quàm temperate uiuere. Dicitur etiam, Dummodo præ eminentia, quia temperate uiuere sine tristitia non est eligendum, quàm facere iustitiam cum tristitia. Respondendum est, quod bonum cum tristitia querit bonitatis uim cum præ eminentia ueri: sed facere iustitiam, cum tristitia est potentia.

Bonum ex circumstantijs est eligibilius bono necessario, 3. Topi.] Intelligitur quod bonum ex circumstantijs, ut sic est eligibilius bono necessario, ut bono nature naturate: ut sic dicitur notanter Nature propter bonum moris, quod etiam est necessarium: tunc etiam additur, Nature naturate propter Deum, & additur ut sic, quia stat idem esse bonum ex circumstantijs, & bonum nature naturate, ut, Bonum uiuere est bonum ex circumstantijs, & etiam est bonum nature.

Bonum simpliciter est eligibilius bono particulari, 3. Topi.] Intelligitur de quocumque est, uerum est dicere quod sit bonum sine addito, & sic auctoritas debet intelligi cum reduplicatione.

Bonum nobilius est eligibilius bono minus nobiliori, 3. Topi.] Et sic sequitur quod latro nobilis esset melior rustico bono moraliter: similiter etiam quod tyrannus esset eligibiliter comite bono moraliter. Respondetur quod sic intelligitur, quod omne nobilius, ut sic in eadem specie nobilitatis est magis eligendum suo minus nobiliori, uel nobili ceteris paribus, scilicet dummodo alteri non ueniat una alia nobilitas aliam excedens.

Bonum proprium est magis eligendum quàm bonum commune, 3. Topi.] Et sic queritur quod proprium bonum est magis eligendum quàm summum bonum, quod tamen falsum est. Ibi sciendum, quod bonum est duplex. Quoddam est bonum commune, propter cuius communitatem derogatur habenti, & illud bonum commune non est melius bono proprio, sed de quanto magis proprium, de tanto magis est eligendum, ut est equus uel tunica. Aliud est bonum propter communitatem, quod nullo derogatur, ut splendor solis uel candelæ in domo. Et hoc bonum de quanto communius, de tanto diuinius & melius, de illo intelligitur dictum philosophi, primo Ethic. Sed de primo bono communi præsens auctoritas intelligitur, & intelligitur cum speciuo catione, scilicet dummodo cetera sunt paria, & dummodo bono communi conuenit præ eminentia.

Bonum in tempore quod magis ualet, est magis eligendum, 3. Topi.] Et sic quæ plus ualet in hyemem quàm in estate, quod tamen falsum est. Respondetur quod aliquid plus ualet alteri dupliciter intelligitur. Vno modo in sua natura, & sic omne animatum plus ualet quàm esse inanimatum. Alio modo intelligitur quo ad usum nostrum, & sic tempore determinato qua plus ualet in estate quàm in hyeme, quia fortificant naturam plus uno tempore determinato quàm alio.

Bonum & ens conuertuntur, 4. Meta.] Intelligitur de bonitate entis, & non de bonitate artis, de quo loquitur philosophus primo Ethic. dicens quod in diuersis artibus est aliud & aliud bonum, & sic qualibet ars designat aliquid bonum: & etiam auctoritas intelligitur de bonitate moris, de qua loquitur in Ethic. quod bonus est honorandus secundum uirtutem. Etiam nos debet bonum capi pro bonitate perfectionis, ita quod illud dicitur bonum, quod alterum perficit. Et de illo loquitur philosophus, cum dicit, Tempus est quoddam bonum. Sequuntur nunc auctoritates simpliciter ueræ.

Babylonia erat tantæ latitudinis, quod cum capta esset una pars ciuitatis, tertia die nesciebatur in alia parte, 3. Polit.

Bonum uniuersi consistit in ordine, 12. Metaph.] Quia omnia ordinem habent ad primum bonum.

Bonum uoluntarium est, quod simpliciter est bonum, 2. Ethic.] Illa auctoritas est simpliciter uera.

Benefactores plus amant beneficatos, quàm amentur ab eis, 9. Ethic.

Bona fortuna est impetus naturaliter factus à Deo, mouente totam naturam, philosophus in libro de Fortuna.

Bonam uitam scientia perfecta efficit. Seneca ad Lucillum discipulum suum.] Simpliciter uera.

Bonum ens nec accommodatur nec emitur, si uenalis esset, non haberet emptorem: sed malum ens quotidie emitur. ibidem epistola 4.] Simpliciter uera.

Beneficiorum memoria senescere non debet, id est, perire. Seneca in de Beneficijs.] Simpliciter uera.

Beatitudo est præmium humanorum actuum, sicut probitas ipsa est præmium, ita in alijs nequitia est supplicium, 4. de Consolatione.] Etiam simpliciter uera.

Bonitas Dei fuit causa factionis mundi & originis omnium rerum. Plato in Timæo.] Simpliciter uera.

Beata est respublica, cui princeps sapiens dominatur, 1. de Consolatione.] Simpliciter uera.

Bonum est laudari, sed dignius est laudabile. Seneca in lib. de Morib.] Illa est simpliciter uera.

Bona consuetudo excutere debet, quod mala introduxit. ibidem.

Bona domina est, quæ non fuit imperfecta, id est, maculata grauibus operationibus. in libro de Pomo & morre.

Bonus animus & rectus te facit parem Deo, & non poena. Seneca ad Lucillum discipulum.

Bonum est pueros esse sine uitio, septimo Politicorum.

C.

Corporeum non est elementum, ex quibus componitur, septimo Metaphys.] Intelligitur quod partes materiales non sunt solum partes, ex quibus componitur solum compositum: sed ultra hoc requiritur forma, dans esse & uiuere illis partibus, ut patet per philosophum.

Collectiuum enim multorum in unam naturam, species est, & magis id quod genus est. Porphy.] Intelligitur sic, quàm terminus speciuocus communiter representatiuus multorum, id est, plurimum in unam naturam sub uno conceptu uel naturali similitudine: & magis illud quod genus est, illud genus sub conceptu communiore sua significata representat quàm species, quia genus est superius ad speciem.

Circa compositionem & diuisionem ueritas & falsitas propositionum consistit, 1. de Interpretatione.]

Beda tom. 2.

Intelligit

Intelligitur quod circa compositionem, id est, circa propositionem affirmatiuam & negatiuam, ibi est ueritas & falsitas, hoc tamen non est obiectiue.

Corpora cœlestia non habent materiam, per Commentatorem 1. Physic.] Ibi dicitur quod philosophus capit materiam proprie, scilicet quod cœlum non habet materiam eiusdem rationis cum materia inferiorum, quia si sic tunc cœlum esset generabile & corruptibile.

Cœlum est corpus simplicissimum, primo Cœli.] Vno modo cœlum est simplicissimum, id est, nullo modo compositum, & sic ipsa est falsa. Alio modo intelligitur cœlum esse simplicissimum, quia non est compositum ex substantia & accidente, uel accidentibus corruptiuis; quia cœlum sic non suscipit peregrinas impressiones, ut patet 1. Meteor. & non suscipit corruptiuas qualitates, licet saluatiuas, sicut splendorem & solem, lunam uel stellas, quæ omnia cœlum capit.

Carnis non est determinata quantitas in magnitudine & paruitate, 1. Physic.] Ibi uidetur quod entia sunt ad unum. Respondetur quod uult, quod entia naturalia sunt determinata ad unum qualibet specie entium separatorum, ad inuicem est danda quantitas ita parua, quod indiuiduum eiusdem speciei sub illa quantitate non potest dare diuisibilitatem, quæ est danda ad corruptionem; & hoc sic, quod non potest permanere per notabile tempus.

Cor est primum uiuens, & ultimum moriens, in de Morte & uita.] Intelligitur quoad operationes uitales, quæ prius apparent in corde quam in alijs membris.

Cor, hepar, cerebrum, sunt principia intrinseca animalis, ut dicunt medici.] Hoc uidetur contra philosophum, qui dicit quod tantum tria sunt principia rei naturalis, scilicet materia, forma, & priuatio. Ibi respondetur, quod medici non proprie loquuntur de principijs simplicibus, sed magis de principijs principatis, modo autoritas philosophi intelligitur de principijs essentialibus & intrinsecis.

Cuiuslibet transmutationis naturalis principia intrinseca sunt contraria, primo Physicorū.] Intelligitur sic, quod cuiuslibet transmutationis naturalis principia diffinitiuua sunt contraria, largè capiendò contraria. Secundo modo sic intelligitur cuiuslibet transmutationis naturalis, id est, ad exprimendum quid est transmutari, siue quid est transmutatio naturalis, oportet nos uti terminis contrarijs supponentibus pro principijs rei, quæ naturaliter transmutantur, uel ad exprimendum quid nominis huius, quod est transmutatio naturalis; tunc transmutatio naturalis est subiectum, habere uel recipere aliquam formam, quam prius non habuit. Modo utimur illis terminis habere formam, & non habere formam, supponentibus pro principijs rei quæ sunt contraria, largè capiendò contrarietatem.

Certissimum sensum tactus habet homo, 2. de Anima.] Intelligitur dupliciter. Vno modo secundum facilitatem intelligendi, iudicandi & apprehendendi, & sic aranea habet certioremodum tangendi siue tactum, quam homo. Alio modo quo ad modum discernendi differentias tangibilem, & sic homo habet certioremodum tactum; & non uult Aristoteles quod homo habet certissimum tactum per comparisonem ad alios sensus exteriores, quia nos iudicamus certius per uisum; sed uult quod nos habemus certissimum tactum per comparisonem ad alia animalia bruta, & hoc quo ad modum discernendi.

Color est proprium obiectum uisus, 2. de Anima.] Intelligitur dupliciter. Vno modo quicquid uidetur, hoc uidetur ratione, quo habet colores in se. Alio modo intelligitur, quod Ly Est capitur in actu signato, & sic color est proprium obiectum uisus, id est, color significat proprium obiectum uisus, & adequatum. Vel dicitur quod philosophus uoluit illam proprium obiectum uisus est color, sic quod Ly Color stat confuse tantum, & sic non oportet dari certum colorem.

Causa materialis & efficiens nunquam coincidunt, 2. Physic.] Verum est de materia propria dicta, quæ uocatur materia ex qua, sed non de materia in qua, scilicet improprie dicta.

Conceptus non sunt æquiuoci, 1. 2. de Egu. 1. 2. 5.] Intelligitur quod conceptus uerum non sunt æquiuoci ad illa, quorum sunt naturales similitudines.

Conuertibile non probat suum conuertibile, per communem regulam.] Intelligitur de conuertibili ignotiori, ut sunt exponentes unius expositæ.

Circulariter diffinire est impossibile, 1. Poster.] Intelligitur de absolutis in eodem genere diffinendi, non est in conueniens saltem à priori uel à posteriori secundum respectus & in diuersis generibus diffinendi.

Contingit plura scire, unum solum uero intelligere, 3. Topi.] Intelligitur sic, ad scientiam requiruntur obiecta scibilia. Sed intellectus fit quandoq; circa unum, quandoq; circa plura, uel aliter sic, contingit plura scire in habitu, & tamè non contingit plura simul intelligere in actu; quia stat quod aliquis sit habitus pluribus scientijs, & tamen unum solum intelligit actualiter. Aliter sic, contingit solum unum intelligere de se & determinate; cum hoc tamen stat, quod intellectus intelligit plura indistincte siue confuse. Aliter sic, glossatur secundum Loduicum, id est, scientia solum est uniuersalis, quia singularia non sciuntur, ut patet 1. Poster, sed intellectus bene potest singulariter intelligere.

Cuiuslibet innata est scientia & notitia, 1. Poster.] Intelligitur formaliter uel uirtualiter secundum suas causas, & eo quod intellectus à natura assentit uera.

Cœlum est indiuisibile & inalterabile, 1. Cœli.] Intelligitur secundum separationem; est tamen diuisibile secundum assignationem partium, quia in cœlo diuersæ possunt partes assignari. Et sunt differentie positionum, & est alterabile alteratione saluationis.

Cessante motu cœli, cessat motus inferiorum, 2. Cœli.] Intelligitur sic, cessantibus illis tribus, scilicet motu lunæ, & influentia, cessat motus inferiorum; quia stare quod influentia in inferiora influeret cessante motu cœli, & hoc per suam influentiam, sicut sol per suum lumen, & planetæ per influentias, & tunc motus non omnino cessaret in istis inferioribus, eo modo quo iam dictum est.

Contraria ambo debent esse positia, 1. Metaph.] Intelligitur de contrarijs proprie dictis, prout contrarietas distinguitur contra oppositionem priuatiuam.

Cœlum est ligatū inter generabilia & ingenerabilia, 1. Cœli.] Respondetur quod philosophus loquitur secundum opinionem Platonis, & ponit eam assertiue. Alio modo dicitur, quod philosophus loquitur de medio continente, sic q. sub cœlo sunt entia generabilia & ingenerabilia, extra cœlum sunt entia optimam uitam dicentia, ut inquit Philosophus ibidem.

Causa

Causa finalis habet rationem optimi, 3. Physic.] Ibi dicitur quod philosophus loquitur in illa autoritate diuinæ gratiæ, cuius & non gratiæ quo.

Causa est ad cuius essentiam siue esse sequitur aliud, 2. Physic. & per authorem causarum in de causis.] Intelligitur de causa totali & sufficienti, quia posita tali causa, etiā statim sequitur effectus, sed sic nō est de causa partiali.

Corpus est genus supremum ad substantiam, per commentatorem, 2. de Anima.] Intelligitur sic, quod corpus sit genus generalissimum inter omnia genera subalterna, sed non simpliciter.

Cuius finis bonum est, ipsum quoq; bonum est, 3. Topi.] Intelligitur de bonitate morali & particulari, ut patet; sic cuius finis particularis cum debitis circumstantijs debet persecutus est bonus, ipsum quoq; moraliter est bonum. Alio modo intelligitur de fine uniuersali, & de bonitate entis, & sic iterum est uera.

Circulū demonstrare est impossibile, 1. Poste.] Intelligitur demonstrando in eodē genere, sed in diuersis bene est causa finalis & causa idem sunt, per commentatorem, 1. Metaphysic.] Ibi dicitur quod philosophus capit causam propriissimè solum pro causa finali, quia talis est potissima causa, siue causa causarum, ut patet ibidem.

Cœlum non suscipit peregrinas impressiones, 1. Meteor.] Intelligitur quod cœlum non suscipit corruptiuas qualitates, cum hoc tamen bene stat quod capit qualitates saluatiuas, sicut sunt lumen & motus, quia cœlum mouetur.

Causa est præstantior suo effectu, per authorem de causis, 5. Metaph. & 2. de Anima.] Intelligitur de causis subordinatis, sic quod subordinans præstantior est subordinato suo. Vel sic, quod omnis causa nobiliori modo habet se in causando, quam effectus in prædicando; cum hoc tamen stat, quod aliquando dignitates uel bonitates potest conuenire cum effectus, quas tamen non habet causa.

Casus & fortuna sunt posteriores intellectu, 2. Physic.] Si hoc intelligitur de uirtute sermonis, non est uerum; quia quandoq; casus, fortuna & intellectus sunt eadem res. Respondetur quod sic debet intelligi, quod casus & fortuna sunt causæ per accidens; sed intellectus & natura sunt causæ per se, secundum prius & posterius, non autem secundum rem.

Causa & causatum sunt simul, 2. Physic. & 7. Metaphysic.] Intelligitur de causa in facto esse, & non in fieri; siue de causa actuali, & non potentiali.

Corrupto subiecto corrumpitur & suum accidens, philosophus in Prædicamentis.] Sed dices, si sic tunc corrupto homine corrumpitur & felicitas hominis, ex quo felicitas est accidens hominis. Pro quo nota, quod felicitas hominis habet duo subiecta. Vnum totale, & illud est homo. Aliud est partiale, & illud est anima. Aliter dicitur quod homo est subiectum denominationis felicitatis, quia homo denominatur felix à felicitate; sed anima est subiectum inhesionis felicitatis, modo prius corrumpitur, secundum uerum manet. Et sic conceditur, quod accidens denominationis migrat de subiecto in subiectum, & hoc non est inconueniens, nec contra philosophum, sepitimo Metaph. uel dicitur, quod corrumpitur subiectum totale, & adhuc tamen manet partiale quod est anima, ut dictum est.

Causa efficiens est principium motus & quietis, 2. Physic.] Intelligitur, causa est principium motus, scilicet secundum operationem; & est principium quietis, scilicet, secundum operis cessationem. Et sic habetur, quod causa efficiens dicitur principium productionis per suam operationem, quia est causa efficiens in producendo. Ratio, quia uocatur principium quietis per sui operis cessationem, quia quando causa efficiens cessat laborare, tunc etiam cessat transmutatio, patet de carpentario, qui est causa efficiens domus.

Cuius effectus bonus, ipsum quoq; bonum, regula in Topi.] Intelligitur cuius effectus particularis bonus est, ipsum efficiendo erit bonum efficiens, id est, agentis; & loquitur tam de bono entis, quam de bono moris.

Cuius corruptio uel obiectio per contrarium est magis fugienda, illud est magis eligendum, 3. Topi.] Et si sic, tunc sequeretur quod aer esset magis eligendus quam domus; quia corruptio eius est magis fugienda. Respondetur quod corruptio capitur dupliciter. Vno modo pro infirmitate alicuius, ut aeris uel alterius rei. Secundo modo sumitur proprie pro mutatione rei, quæ tunc dicitur de esse ad non esse, & illo modo scilicet ultimo capitur hic. Et dices, si sic, tunc sequeretur quod prodigalitas magis esset eligenda quam parcitas. Ibi dicitur, quod intelligitur, cuius bonum contrarium est bonum uel eligibile, modo parcitas non est bona, eo quod est uicium.

Causa finalis est gratia, cuius aliquid fit; & finis aliarū, quæ est potissima causarum, 2. Physic.] Intelligitur sic, causa finalis est gratia, cuius aliquid fit, id est, propter quam aliquid fit, scilicet effectus. Tunc addit unam conditionem, & dicit, quod causa finalis est potissima causarum, id est, optima, quia omnes aliæ causæ ordinantur ad ipsum tanquam ad finem. Sed dices, Omnis causa debet esse principium; causa finalis non est huiusmodi, ergo non est causa. Maior est philosophi, quare to Meta. Respondetur, secundum commentatorem, quod causa finalis consideratur dupliciter, uno modo ut generalis, & sic non est principium, sed ultimum. Alio modo consideratur ut perfectio, quia finis perfectior est omnibus quæ sunt ordinata ad finem. Et sic illo modo est principium.

Causæ sunt sibi inuicem causæ, 2. Physic.] Intelligitur quod causæ possunt ad inuicem demonstrari, non tamen in eodem genere causæ, sed in diuersis causis.

Cuiuslibet syllogismi altera præmissarum debet esse uniuersalis, 1. Priorū.] Verum est de syllogismo, de medio communi existente in modo & in figura.

Continua sunt, quorum ultima sunt simul, 1. Cœli, & 3. Physic.] Intelligitur de continuis quo ad destinationem; quia continua quoad inceptionem, non habent ultima simul, & talia ultima secundum destinationem dicuntur ultima, secundum quid.

Coloratum non est genus ad Ly album, 2. Topi.] Item Ly coloratum capitur dupliciter. Vno modo particulariter, & sic capitur in prædicta autoritate; alio modo nominaliter, & sic adhuc dupliciter, uno modo quo ad significatum materiale solum, tunc etiam non est genus, quia tunc est predicatio denominatiua siue accidentalis. Alio modo capitur quoad significatum formale, & sic est unum purum syncategoremæ, & tale nō predicatur. Alio modo capitur pro utroq; simul, prout ambo significata significant sub conceptu confuso, & consimiliter capitur Ly album; & sic coloratum predicatur de Ly albo, tanq; genus de sua specie.

Compositum intelligit, sed non anima, 1. de Anima.] Vbi philosophus uult, quod anima non intelligit, secundum corpus; & sic uult quod non habet operationem proprie, quam non communicet corpori, id est, non habet intelligere per species abstractas à rebus sensibilibus, ad quas non concurrat corpus tanquam instrumentum intelligendi.

Corru-

Corruptibile & incorruptibile sunt contraria, 1. Metaphys.] Hoc est uerum capiendū contrarietatem communiter, prout extendit se ad oppositionem priuatiuam.

Contraria maximè distant, philosophus in Prædicamentis.] Verum est loquendo de graduali distantia, non autem perfectionali seu logicali.

Causa finalis & agens coincidunt, 2. Phyl.] Intelligitur uno modo, secundum aliquos, quod illa non sit simpliciter uera, secundum autem alios dicitur quod causa finalis & agens coincidunt in causis per se: sed in causis per accidens non oportet. Alio modo dicitur, quod causa finalis & agens idem sunt sine reduplicacione: sed cum reduplicacione non oportet quod coincidunt.

Contraria debent esse in eodem genere, 7. Metaphys.] Intelligitur quod debent esse in eodem genere prædicamentali, quia si non, tunc non essent contraria, ut patet ex eorum diffinitione.

Contrarietas in omnibus prædicamentis est quælitata, in sola qualitate reperta, per Boetium.] Intelligitur capiendū contrarietatem strictissimè: sed capiendū contrarietatem largè, tunc etiam conuenit relationi, actioni & passioni: & intelligitur quod contrarietas per se conuenit qualitati, & per accidens relationi, passioni & etiam actioni, scilicet in ordine ad qualitatem.

Corpora physica sunt maximè in substantia, 2. de Anima.] Illa est intelligenda, quod corpora physica habent magis uel plus de entitate quàm alie substantie: sed dicuntur maximè substantie, quia sunt manifeste substantie. Et plus apparent sensibus nostris esse substantie, quàm alie quæ non sunt physice scilicet artificialis: quia tales solè sunt substantie propter materiam, physice autem substantie sunt non solum propter materiam, sed etiam ratione forme, modo philosophus ibidem dicit, Corpora naturalia sunt principia artificialium.

Cuius priuatio est peius ens, habitus est melior, 2. Topi.] Et sic sequeretur quod anima uegetatiua esset melior quàm intellectiua, ut patet quia priuatio uegetatiua est peior. Probatur, quia ad priuationem anime uegetatiue tolluntur omnia animalia tam homines quàm alia animalia: sed ad priuationem anime uegetatiue tolluntur omnia uiuentia non solum homines, sed etiam alia animalia. Respondetur quod illa auctoritas non est uniuersaliter uera, sed intelligitur de illis, ubi unum non præsupponit alterum, modo potentia intellectiua præsupponit potentiam uegetatiuam.

Contra negantem principia, non est amplius disputandum, 1. Phyl.] Intelligitur quod non est amplius disputandum contra illum in illa scientia, cuius talia principia sunt. Quare etiam dicit, quod nullus artifex habet stabilire sua propria principia, sed metaphysicus habet stabilire omnia.

Consilium non est de præteritis, sed de futuris, 6. Ethi.] Ratio quia quod factum est non potest esse non factum, quia facere genitum & non genitum hoc solo posse priuatur, ut patet per philosophum ibidem.

Communiore sunt faciliore, 1. Phyl.] Et dicens, metaphysicus desiderat pura communissima, ergo erit faciliore, quod tamen uidetur falsum: ubi dicitur quod licet metaphysicus desiderat pura certissima & communissima, tamen quia specialiter tractat de substantijs separatis, scilicet de Deo & intelligentijs, ideo dicitur difficiliore, quia scientia capit suam denominationem à fine, patet per illud commune dictum: Omnia à fine sunt denominanda.

Causa & principium conuertuntur, 5. Metaphys.] Si sic sequeretur conclusio talis, quod Deus habeat causam, quæ etiam habet principium, patet hoc, quia Deus habet causam finalem, quia habet opus, modo opus est finis operantis, secundo Cæli. Ibi dicitur quod Deus non habet causam finalem gratia cuius, sed bene gratia quo.

Circa idem uersatur logica & metaphysica, 4. Metaphys.] Intelligitur quod tam logica quàm metaphysica sunt scientie communes, quo ad applicationem.

Cæcitas est priuatio actus & potentie, Aristoteles in Postprædicamentis.] Intelligitur de potentijs instrumentabilibus & non qualificatiuis, sed de formali: quia est humor glacialis, quia stat aliquid habens oculos claros, & tamè ipsum nihil uidere, ut patet per experientiam.

Contrariorum contraria sunt causæ, 2. de Generatione.] Ibi dicitur, quod idem particulare non est causa oppositorum, & non intelligitur de agente uniuersali, quia tale potest esse causa oppositorum, ut patet secundo Phyl. & secundo Metaphys. in tractatu de Causis.

Caro est organum tactus, 2. de Anima.] Respondetur quod per carnem sentimus tanquàm per mediū. Dicitur etiā quod tactus est in carne tanquàm in medio, uel dicitur quod tactus est infra carnem, & hoc etiam dicit philosophus, 2. de Anima.

Cuius usus malus, ipsum quoque malum, regula Topi.] Intelligitur, cuius usus per se est malus, ipsum quoque est malum.

Consilium non est de fine, sed de his quæ sunt ad finem, 3. Ethi.

Consulto oportet uelociter operari, consiliaria autem tardè, 6. Ethi.

Circa uoluptates & tristitias est moralis uirtus, 2. Ethi.

Cognitio finis utilis est in arte, 1. Ethi.

Coitus est destructio corporis, & abbreviatio uitæ, Aristoteles in Secretis secretorum.

Cum illis cōuersari debes, qui te meliorem facturū sunt: illos autem dimitte, quos tu meliores facere posses. Seneca ad Lucillum dif.

Cottidie moriuntur, cottidie enim dabitur aliqua pars uitæ, ibidem epistola.

Cogitatio tua nunquam recedat à uero, id est, à bono, Seneca in de Forma uitæ.

Consilium oportet esse de his quæ possunt aliter habere, 6. Ethi.

Cum consideratione præmitte, & plenius quàm promiseris præsta, ibidem.

Casus est incombinatæ rei euentus, ex causis confluentibus in his quæ generantur, Boetius quinto de Consolatione.

Consuetudo est altera natura, 7. Ethi.

Consilium mulierum est inualidum, pium autem imperfectum, 1. Polit.

Ciuēs sunt socij unius ciuitatis, 2. Polit.

Contu,

Contumelia est causa iræ, 5. Polit.] Simpliciter uera.

Compositum ex materia & forma, non dicitur unum, nisi quod sua forma est una, Commentator secundo de Anima.

Cæcus à natiuitate sapientior est furdo & muto, in lib. de Sensu & sensato.] Simpliciter uera.

Castrati plus uiuunt quàm non castrati, & ideo propter paucitatem coitus plus uiuunt mulus, quàm equus: & foemine plus quàm masculi, in lib. de lōgitudine & breuitate uitæ.] Simpliciter uera.

Cum exuolatur rex apum, uolatu fert secum turbam apum, in octauo libro de Historijs animalium.] Illa est uera.

Ceruus eiecit cornua sua, regratia est inuenire, Vnde dicitur in prouerbio, Ceruus eiecit cornua, ibidem.] Simpliciter uera.

D

De infinito habetur scientia, 3. Topi.] Ibi dicitur, Verum est priuatiue, & per propositiones negatiuas & conditionales, non autem positiue & affirmatiue, & per propositiones categoricas.

Descendentem à generalissimis ad specialissimas, necesse est ire per multitudinem, per Porphyrium.] Ibi dicitur quod auctoritas in sensu diuino est falsa, quia non est necesse ipsum descendentem ire per multitudinem: sed debet concedi in sensu composito, ut necesse est descendentem ire per multitudinem à generalissimo ad specialissima.

Dans formam, dat omnia consequentia formam, 8. Phycorum.] Intelligitur uno modo, Dans formam dat omnia consequentia necessaria ad formam, modo scire & uirtutes non sunt necessaria ad formam: quia sunt de bene esse ipsius forme, eo quod sint formæ accidentales perfectientes ipsum intellectum. Alio modo sic intelligitur, & melius: Dans formam dat sibi formaliter uel uirtualiter omnia consequentia formam, nam sic Deus dat scientiam uirtualiter, quia creauit formam intellectiua, sic quod habet naturalem inclinationem ad acquirendum scientiam.

Deus est infinitus, ibidē.] Intelligitur quod Deus est infinitus in uigore & perfectione, sed non extēse siue in quantitate.

De multiplicibus seu æquiuocis non est scientia, 2. Poste.] Vbi dicitur, quod secundum sanctum Thomam de æquiuocis & multiplicibus in tota sua communitate manentibus, non est scientia. Et ratio est, quia intellectus est uirtus immaterialis, ut patet tertio de Anima, & non potest simul & semel ad plura se diuertere, sed capiendū aliquid æquiuocum in certa eius significatione, tunc de eis bene potest haberi aliqua scientia.

De ente per accidens non habetur scientia, 6. Meta.] Intelligitur quod de propositione per accidens, uera non habetur scientia, tanquam de scibili propinquo, sed bene de re significata per conclusionem.

De corruptibilibus & possibilibus aliter se habentibus non est scientia, primo Poster.] Intelligitur quod de propositionibus singularibus categoricis non est scientia tanquam de scibili propinquo: cum hoc tamen stat, quod de talibus est scientia tanquam de rebus significatis per propositiones, siue tanquam de scibili remotissimo.

De subiecto scientia debent demonstrari passionis principalissimæ in tali scientia considerata, primo Posterio.] Verum est de illis passionibus, quæ sunt de per se nota de illo subiecto.

Demonstratio circularis est impossibilis, ibidē.] Intelligitur in eodem genere demonstrandi respectū eiusdem generis cause, non de multis, scilicet demonstrantibus ad eandem conclusionem, & secundum idem genus cause pertinentibus.

Diffinitum est notius suis partibus diffiniētibus, primo Phyl.] Ibi dicitur quod philosophus uult, quod facilius sit habere cōceptus diffinīti, quàm conceptus diffinitionis, cum tamen stat quod conceptus diffinitiuus sit notior conceptu diffinībili: unde ad habendum conceptum diffinitionis non sufficit concipere conceptum generis uel differentie ut dicit Biridanus, Sed ad habendum conceptum diffinīti sufficit habere conceptum speciei.

Decem prædicamenta sunt decem rerum principia naturalium, Porphyrius.] Intelligitur de principijs diffinitiujs supponentibus pro rebus naturalibus, & non loquitur de principijs essendi.

Dicens species esse separatas, rectè dicit, 7. Metaphys.] Et sic uidetur quod ultima realia sunt ponenda, si essent separata à singularibus, ubi dicitur quod philosophus comparat ubi uniuersale primo modo & secundo modo dictum ad inuicem, quia qui ponunt uniuersalia realia esse à singularibus separata, melius & notabilius dicunt, quàm illi qui dicunt ea esse coniuncta: & sic non uult quod talia sint ponenda, sed uult quod Plato cum suis sequentibus magis notabilius dixit.

Deus & studiosus possunt facere mala, & agere, 4. Top.] Pro quo sciendum, quod ille terminus Deus uno modo capitur substantiue, & illo modo capitur, duodecimo Metaphys. Vbi dicitur quod Deus est animal optimum & sempiternū, & sic non capitur hic, Alio modo capitur adiectiue, & sic idem est quod deificus & studiosus, id est, uirtuosus, & sic tunc capitur in prædicta auctoritate, & primo Polit.

Deus est anima mundi, primo Cæli, & similiter uocat ibidem omnes intelligentias animas.] Respondetur quod anima capitur ibi improprie, secundum quandam similitudinem, quæ talis est: quia sicut anima proprie dicta agit & distinguit & mouet corpus, sic etiam intelligentia facit suo orbi cui appropriabitur.

Diuisum ex differentijs diuisiuis alieius generis conuertitur cum tali genere, ut uult Boe. in libro Diuisionum.] Verum est sumptis illis differentijs in numero singulari, quia in numero plurali non habet ueritatem.

Diffinitio est in prædicamento, 2. Topi.] Respondetur quod philosophus loquitur ibi figuratiue, ponendo totum pro parte, & uult quod diffinitio ponitur in prædicamento non secundum se totam, sed solum secundum suas partes.

Diuisibile non est indiuisibile, 1. Cæli.] Ibi dicitur quod nullum diuisibile quantificatiuum seu extensum est, uel potest esse indiuisibile.

Differentia sumitur à forma, per Porphy.] Dicitur quod forma debet in tantum ualere, sicut conditio formalis seu perfectionalis.

Discti,

Disciplina est quæ in sola speculatione consistit, per Hugonem & sanctum Thomam.] Respon-
detur quod capit scientiam se uelutiam communiter pro scientijs, quorum obiecta non possunt facere speculationem.

Dialectica non est scientia, 12. Metaphys. & 1. Topic.] Ibi dicitur quod uult quod dialectica non est scientia
specialis, sed est scientia communis.

Duo habitus contrariæ non sunt simul in eodem, 2. Posterior.] Ibi dicitur quod licet uerum sit, quod non
sunt in eodẽ actualiter, cum hoc tamen stat, quod unus actualiter, & alter potentialiter siue habitualiter stant simul in eodem.

Dicimus enim Deum esse animal optimum & sempiternum, 12. Metaphys.] Ibi dicitur quod philo-
sophus loquitur secundum opinionem uulgariam, qui dixerunt, deos esse animalia, & posuerunt plures deos uniuersaliter, dicitur
quod per Deum intelligitur corpus celeste: ut sit sensus, Deus, id est, corpus celeste est animal optimum & sempiternum.

Dabilis est minimus ignis, per commentatorem, 7. Phys.] Respondetur inter ignes actuales, & quod in
certo ordine est dare minimum ignem, sed respectiue non est minimum ignem simpliciter dare.

Diffinitum est notius diffinitione, 7. Topi.] Intelligitur, secundum rationes utiles apprehensas per intellectum,
& intelligitur acquisitione imperfecta, & quo ad nos: sed de acquisitione perfecta non est uerum, ut patet inuenti.

Diffinitio totius conueniens parti, non est bona, 6. Topi.

Diuturniora sunt meliora, 1. Ethic.] Intelligitur uno modo scilicet, aliqua sunt diuturniora ratione actus & potentia, &
sic conceditur quod illud quod est bonum & diuturnius, est melius. Si autem ratione materie, tunc est falsum, quia tunc lapis esset
melior quam homo: quia lapis diuturnior est quam homo. uel, secundum Rupertum intelligitur de illis quæ sunt eiusdem speciei, uel
etiam dummodo minus diuturniori non sit annexa melior conditio, propter quod non oportet materiam primam melioris esse con-
ditionis & dignioris forme substantiali.

De diffinitionibus potest esse scientia, 12. Metaphys.] Intelligitur, secundum rationes uniuersales, & per in-
tellectum apprehensas.

Deus nihil intelligit extra se, 12. Metaphys.] Et sic sequeretur quod Deus non intelligat ista inferiora. Respon-
detur quod Deus nihil intelligit extra se tanquam per aliquod quod est extra Deum, cum hoc tamen stat quod Deus intelligit extra
se per suam nudam essentiam. Vel dicitur quod non intelligit extra se per medium & phantasma, sed aliterate & secundum suam
simplicem essentiam, sed dices tamen, dicitur tertia de Anima, oportet quamcumque intelligentem phantasmata speculari. Re-
spondetur quod hoc intelligitur de intellectu humano siue dependente, & non de diuino.

De partibus autem animæ dicimus 2. de Anima.] Vbi uidetur uelle quod habeat partes. Respondetur quod
philosophus loquitur de partibus subiectiui seu de potentijs animæ, quæ sunt partes animæ, & hoc secundum rationem, & non
secundum rem.

De uacuo & infinito est scientia 3. Topi.] Ibi dicitur quod de eis est scientia improprie dicta, quæ est de necessa-
rijs, & tanquam de propinquis.

De rebus per accidens non habetur scientia, 7. Metaph.] Ibi dicitur quod de per accidens uel contingen-
ter ueris, de illis non habetur scientia per propositiones categoricas de inesse & de presenti.

Demonstratio debet fieri ex puris ueris, immediate necessarijs, prioribus notioribusque causis
conclusionis, 1. Poster.] Intelligitur de demonstratione propter quid, quæ procedit ex propositionibus primis & immedia-
tis: propter hoc non sequitur, Demonstratio non procedit ex primis immediatis, ergo non est bona.

Duo accidentia non possunt esse in eodem subiecto, 12. Metaphys.] Intelligitur quod duo accidentia
naturalia & extensa non possunt esse in eodem subiecto præcise & adæquate, & secundum eandem partem subiecti, licet tamen ac-
cidentia spiritalia possunt esse in eodem subiecto.

Deus est substantia æterna, & actus simplex, mouens sicut intelligibile, appetibile, causa agens,
& finalis totius uniuersi, summa delectatio & optima, & omnimodo immutabilis, inalterabilis,
impassibilis, intransmutabilis, duodecimo Metaphys.] Vbi philosophus uult, quod omnia perfecta perfectio-
nalia, nullam perfectionem includentia, omnia conueniunt Deo, & sunt Deus. Nam quicquid conuenit Deo, est Deus. Et intelligitur
sic, Deus est substantia incorporea, capiendõ Ly corpus quouis modo, scilicet tam pro corpore composito quam substantiali: &
æterna, id est, non habens principium neque finem: & actus purissimus nullam potentiam includens, simplex, id est, non compositus,
mouens sibi omnia mobilia sicut intelligibile & appetibile: & non sunt ut sensibile, causa finalis, semper gubernans, totius uniuersi,
qui est finis secundum Commentatorem primo de Cælo, primarius intentione dictus agens, id est causa actiua totius uniuersi, &
sic de alijs particulis.

Deus est ens quo melius excogitare non potest, 4. Physic.] Ex illo habetur quod Deus est ens perfectissi-
mum, & hoc est simpliciter uerum & optimum.

De futuris contingentibus non est determinata ueritas, 1. 2. de Interpretatione.] Dicitur quod hoc est uerum
de futuro contingente, cuius ueritas non dependet ex propositione, quæ est de presenti determinatè uera, modò ueritas illius propo-
sitionis, Homo mouebitur, dependet ex ueritate illius, de presenti scilicet, Homo mouetur.

Ditiores sunt magis fideles communitati ad communiora, tertio Politicorum.] Intelligitur quod
ut in plurimum sunt magis fideles, non quo ad commune bonum procurandum, sed magis ad conuentores. In illis enim magis cre-
ditur diuitibus quam pauperibus.

Diuitiæ sunt uirtutes animæ, per Alanum.] Ibi dicitur quod uerum est de diuitijs animæ, quæ sunt scientia &
uirtutes: sed hoc non intelligitur de diuitijs corporalibus seu corporis, quia tales diuitiæ perturbant animam.

Duo corpora non sunt in eodem loco, 4. Physic. & 2. de Anima.] Intelligitur de loco proprio, non autem
communi: quia locus proprius est, qui continet solum locatum, sicut est aer.

Dimensiones in materia prima sunt perpetuæ, per Commentatorem.] Ibi dicitur quod uelut perpe-
tua sunt dimensiones ut prima materia, sic quod Ly dimensiones stat confuse tantum, & sic non oportet dare certum suppositum.

Disposito medio inter agens & patiens respectu agentis dicitur actio, & patientis passio, per
Com-

Commentatorem, 9. Metaphys.] Intelligitur sic, quod res quæ est actio in ordine ad agens, dicitur actio: & in ordine
ad patiens, dicitur passio. cum hoc stat quod actio & passio non sunt proprie ad aliquid, nam reciprocatio & denominatio non suffi-
cit ad hoc, quod aliquid sit proprie in relatione, sed ultra hoc requiritur quod talia dicibilia prædicentur de se inuicem mediante Ly
Ad aliquid essentialiter: modo sic, non est de Ly Agens & patiens.

Diffinitio non debet dari per opposita, 6. Topi.] Ibi dicitur, uerum est in quantum sunt opposita modo, licet
actus & potentia ponuntur in diffinitione motus, tamen ibi non ponuntur opposita. Sed tunc opponuntur, quando actus ponitur pro
actu, & potentia pro illo quod non est, sed potest esse.

Deus solum simplex est, 6. Metaphys.] Et uidetur quod forma substantialis nõ est simplex uirtute illius signi ex-
clusiui solum. Respondetur quod simplex capitur dupliciter. Vno modo ut priuat compositionem partium inter se, & non aliunde:
& sic anima intellectiua dicitur simplex, ex quo non est composita ex partibus, sed tamen æque bene est componibilis cum materia.
Alio modo simplex, ut unum solum priuat inter se compositionem partium. Sed extra compositionem partium aliunde, id est, quod
non sit cum altero composito, & sic solus Deus est simplex: quia non est compositus, nec tamen aliquo modo componibilis. Et de illo
Ly Simplex capitur in præsentia auctoritate.

De æqui pollutibus idem est iudicium, regula communis.] Intelligitur quo ad sequelam, scilicet ab uno
ad alium est bona consequentia, non autem oportet quo ad omnia: quia quo ad modum significandi, non oportet, ut patet de Ly Ho-
mo & Risibile, quia Ly Homo significat sua significata absolute, sed Ly Risibile connotat.

Deus & anima nihil faciunt frustra, 3. Cæli, & 3. de Anima.] Intelligitur quod uerum est, secundum totam
speciem, uel ut in pluribus indiuiduis: sed natura bene facit aliquid frustra, secundum unum indiuiduum, ut producendo unum homi-
nem cum sex uel octo digitis.

Dubitare de singulis non est inutile, per philosophum in Prædicamentis.] Intelligitur dubitare per
rationes de singulis non per se manifestis, & sufficienter determinatis hoc non est inutile.

Dimittere sensum, & sequi rationem, debilitas est intellectus.] Intelligitur, si aliquis certè nouerit
sensus, & tamen propter modicam rationem quam habet per intellectum, aliter diffinit per intellectum, hoc est bene debilitas intel-
lectus, quam male indicat.

De ratione materiæ est abijcere formam, & aliam requirere, 1. Physic.] Hoc intelligitur de ratione infe-
riorum generabilium & corruptibilium.

Diuersæ operationes arguunt diuersas formas, per commentatorem, 12. Metaphys.] Intelligitur
diuersis suppositis, non autem in eodem supposito.

Deus non intelligit simplicia, per Auicennam.] Intelligitur quod Deus non intelligit eodem modo per spe-
cies, sicut nos intelligimus.

Deus est innominabilis aliquo nomine, per commentatorem de causis.] Intelligitur Deus est inno-
minabilis aliquo nomine perfecto, omnem perfectionem importans seu exprimens, quæ homo in eo cognoscere potest, propter quod
multa nomina attribuuntur Deo, ut est sapientia, prudentia, saluator & consimilia.

De natura contrariorum est se mutuo expellere, 1. Metaphys.] Intelligitur quod contraria non possunt
esse in eodem subiecto inhesiue & formaliter, sed bene apprehensiue & contentiue, quia ab eodem continentur.

De quanto aliquis est maioris passibilitatis, de tanto est minoris posse.] Intelligitur de posse actiui,
stat tamen cum hoc quod sint inuicem potentia passiuæ, ut est materia prima: sicut patet primo Physic.

Diaphanum est inuisibile, 2. de Anima.] Intelligitur quod uix et difficulter est uisibile. Et ratio est, quia non uide-
tur per speciem propriam: sed per speciem extrinsecam, uel per colorem.

Diuisio debet dari per opposita, secundum Boetium.] Intelligitur quo ad species mediatas, non autem in-
telligitur quo ad species immediatas.

Denarius est mensura omnium rerum, quia est fideiussor in qualibet re, qua indigemus in om-
ni necessitate, 5. Ethic.

Deterius semper est gratia melioris, 7. Polit.

Duplex est ius, scilicet legale & naturale, naturale est, quod habet eandem potentiam apud
omnes homines: legale uerò est, quod est statutum ex lege.

Difficile est resistere consuetudini, quia assimulatur naturæ: facilius est tamen transmutare
consuetudinem, 7. Ethic.

Delectationes bestiarum prauæ sunt ex natura, sed prauorum hominum est consuetudo, ibidem.

Delectatio conseruat operantem in opere suo, 10. Ethic.

Duplex est uita, scilicet contemplatiua & politica, inter quas contemplatiua est melior: quia
ipsa est diuina, alia humana, ibidem.

De exemplo non requiritur uerificatio, sed manifestatio, Commentator, 2. de Anima.

Deceptio & ignorantia plus proprie sunt animalibus quam scientia, 2. de Anima.

Duplex est appetitus, scilicet intellectiuis, & ille dicitur uoluntas. Alius est sensitiuus, & ille
dicitur concupiscibilis, 3. de Anima.

Dentes equorum cum senescunt, albescunt, in libro de Historijs animalium.

Dentes canum iuuenum sunt albi & acuti, senum uerò obtusi & nigri, ibidem.

Desiderium dubium uadit ad infinitum, 1. Polit.

Doctrina naturaliter procedit ab homine secundum operationem, quam habet doctrina ad
discipulum, in primo lib. Poet. Arist.

Dirige semper cogitationes tuas in bonum, in libro de Regimine principum.

Discipulus debet esse docilis, attentus & beneuolus. Docilis cum ingenio, attentus in ex-
ercitio:

exercitio: bene uolens animo ad audiendum. in Boetio de Disciplina scholarium.

Dilectus est ille, qui discurret per uicos, tabernas & per plateas meretricum, per cellulas, publica spectacula, per choreas & campos. ibidem.

Deus est summum bonum super omnem substantiam, omnemque naturam, quem cuncta perunt. cum ipse sit plena perfectionis, & minus societatis indignus. Plato in Timæo.

Doctes nos natura edidit, & rationem nobis dedit imperfectam, quæ tamen perfici potest. Seneca ad Lucillum.

Disciplina bonos mores facit, & ergo illud sapiat unusquisque quod dedit. Seneca de Moribus.

Diuitijs utendum, sed non est eis abutendum. Seneca de Moribus.

De dubijs non diffinites, sed suspensam teneas sententiam. Seneca de Formali uita.

Deum amabis, sed illi in hoc imitaberis, ut nobis omnibus prodesse, & nulli nocere possit. ibidem.

Deus malum facere non potest, sed nihil quod Deus facere non potest, ergo malum nihil est. uerum est politice. Boetius, 3. de Consolatione.

Diuina prouidentia rebus generandis non imponit necessitatem, quia si omnia euenirent ex necessitate, præmia bonorum, & poena malorum periret. ibidem.

Dabo egentibus, non ut ego ipse egeam: succurro perituro, non ut ego ipse peream. Seneca in de Beneficijs.

E

Eadem sunt principia essendi & cognoscendi. secundo Metaphysicis.] Respondetur quod philosophus uult quod principia sunt eadem in eadem demonstratione propter quid generis: quia sicut res habet esse in demonstratione per suam rationem propter quid, sic etiam habet cognosci, ut patet ex quid nominis demonstrationis propter quid. Vel intelligitur de principijs intrinsicis & essentialibus.

Ex eo quod res est uel non est, oratio uera uel falsa dicitur. per philosophum in Prædicamentis.] Intelligitur quod omnis propositio affirmatiua de presenti de inesse categorica de terminis non ampliatiuis, quod si ita est, sicut per eam significatur, secundum eius significationem totalem & propositionalem, tunc illa dicitur uera: si autem non, tunc dicitur esse falsa.

Ex duobus entibus in actu non fit unum tertium, 7. Metaphysicis.] Intelligitur quod quorum quodlibet est in actu formali, tunc ex eis fit unum tertium: cum hoc tamen stat, quod ex duplicibus entibus, quorum unum est in actu, & aliud in potentia sit unum tertium, sicut ex materia & forma fit unum compositum. Vel intelligitur de heterogenijs, quia duæ guttæ diuersæ faciunt unum tertium per se, scilicet aquam.

Ex puero fit uir, 2. Metaphysicis.] Intelligitur quod Ly Ex dicit circumstantiam ordinis: alij tamen dicunt, quod Ly Ex debet importare circumstantiam causæ efficientis.

Entia uolunt male disponi, 2. Metaphysicis.] Ex illa auctoritate sequeretur, quod omnia entia totius mundi seu uni uersi sunt bene & optime disposita. Sed diceret quis tunc, Quid de monstris dicendum, ibi licet monstrum, secundum se non sit bene dispositum, tamen in ordine ad decorem uniuersi est dispositum bene, & ex tali relucet decor uniuersi.

Ens & unum conuertuntur, 4. Metaphysicis.] Verum est capiendum Ly Ens participialiter, & unum aggregatiue: non autem uerum est, capiendum Ly ens nominaliter.

Effectus gerit similitudinem suæ causæ. per authorem de causis.] Intelligitur de causis particularibus: sed non de uniuersalibus, ut est Deus & intelligentia, de quibus non oportet.

Entia metaphysicæ sunt abstracta à sensibus, 2. Physicis & 6. Metaphysicis.] Ibi dicitur quod Aristoteles non uult, quod sunt realiter distincta, sed quo ad modum considerandi: sic quod Metaphysicus considerat de illis quæ non habent respectum ad modum, uel quo ad materiam, uel quo ad qualitates sensibiles. Et per hoc consideratio Metaphysici differt à consideratione physici.

Ex ente & ente non fit ens per se, nisi secundum accidens, 2. Physicis.] Intelligitur sic quod ex ente & ex ente non fit ens per se uniuersaliter, uel in quantum est ens, id est, absolute. Vel intelligitur sic, quod ex ente & ente non fit ens, & hoc est uerum, quod ambo entia sunt entia in actu formali.

Essentia prædicamentorum sunt impermixta, per Themistium, secundo de Anima.] Intelligitur quod terminus unus prædicamenti non prædicatur essentialiter de termino alterius prædicamenti, cum hoc tamen stat quod prædicatur de tali termino accidentaliter: ut, Homo est albus.

Efficiens & materia non coincidunt, 2. Physicis.] Intelligitur de materiali causa ex qua, efficienti: sed non prohibet quod materia in qua ut subiectum scientiæ & causæ efficiens, scilicet intellectus possunt coincidere.

Eadem numero sunt, quorum materia est una, 5. Metaphysicis.] Ibi dicitur, quod illi termini sunt idem numero, qui supponunt pro eodem, & quorum idem est significatum materiale. Alio modo intelligitur, Eadem numero sunt quorum idem est significatum materiale.

Ex nihilo nihil fit, 1. Physicis.] Intelligitur, quod philosophus uult illud, nihil fit ex nullo ente realiter, & hoc est uerum physicè. Aeterni non est aliqua causa, 8. Physicis.] Intelligitur primo modo sic, quod aeterni non est causa aliqua, à qua est prodis & tanquam ex materia. Alio modo intelligitur, aeterni non est causa, & c. uidelicet affirmatiue & consignificatiue, & sic est falsa.

Entia, non mota, sunt physice considerationis, 2. Topici.] Intelligitur sic, entia quæ non considerantur sub ratione motus, uel tanquam causæ ad effectus, uel tanquam principia ad principia, ista non sunt physice considerationis, modo animæ reducitur ad eis mobile tanquam ad causam efficientem.

Aeternum

Aeternum est quod non habet principium neque finem.] Intelligitur de principio diuinationis, habet tamen principium conseruationis dependentiæ.

Ex non quanto, fit non quantum, 2. Cœli.] Verum est, quod ex non quanto non fit quantum continuum, licet bene discretum: & licet tres conclusiones grammaticæ scientiæ non sunt quantitas continua, quia simplices qualitates in anima: sunt tantum quantitas discreta, quia numerus.

Ex uno nihil sequitur, secundo Priorum.] Intelligitur quod ex una propositione nihil sequitur syllogisticè, sed ex una bene sequitur enthymematicè.

Eadem sunt principia compositionis & resolutionis, 1. de Generatione.] Intelligitur de resolutione separatiua, quæ est partium aliquarum à se inuicem separatio. Vel intelligitur de resolutione reali, & non logicali.

Eadem est ratio partis & rotius.] Intelligitur in naturalibus & non in artificialibus, & licet propositio sit subiectum Petri Hispani, non tamen ex hoc sequitur quod sit subiectum secundi uel tertij tractatus.

Eiusdem effectus non sunt diuersæ causæ, per autorem de Causis.] Intelligitur sic, quod eiusdem effectus non sunt diuersæ causæ subordinatæ: ergo etiam non sequitur, intellectus infert, ergo non præmissæ, quia præmissæ & intellectus sunt causæ subordinatæ tanquam ad efficiens & ad instrumentum.

Ens nec est uniuocum, nec æquiuocum, 4. Meta.] Intelligitur quod ens non est æquiuocum à casu, sed bene à consilio, seu per analogiam: quia per prius dicitur de substantia, & per posterius de accidente.

Entis diuersæ sunt species, 1. Physicis.] Intelligitur capiendum species pro terminis minus communibus.

Aequale est de esse quantitatis, 1. Cœli, & in Prædicamentis.] Intelligitur de quantitate finita, non autem infinita. Ex uero nil nisi uerum, 2. Priorum.] Intelligitur quod in consequentia bona & formali, ex antecedente uero nil aliud sequitur nisi uerum.

Aeterno nihil est prius, octauo Physicorum.] Hoc est uerum secundum tempus, cum hoc tamen stat quod aliquid sit prius secundum naturam.

Eadem differentia non sunt diuina inferioris & superioris, in Prædicamentis.] Intelligitur de differentijs essentialibus, sed non accidentalibus, ut quantitas diuiditur in finitum & infinitum.

Aeterna non sunt in tempore, 4. Physicorum.] Intelligitur commensuratiue, ad æquatem commensurationem temporis non conuenit aeternis.

Ea quæ scimus, sunt minima, quæ ignoramus, per Themistium.] Verum est, quod ea quæ scimus determinate & in speciali, & non in uniuersali seu confuso modo: quia in uniuersali scimus omne ens per istam propositionem, Omne ens uel est, uel non est.

Excellent sensibile corrumpit sensum, 2. de Anima.] Et si sic, tunc unum illorum non est alterum, quorum unum contingit pati corruptiue, & aliud non. Sed sensum contingit pati corruptiue ex autoritate, intellectum uero non: ergo sensus & intellectus sunt idem. Ibi dicitur quod sic intelligitur, quod excellens sensibile corrumpit sensum, quoad dispositionem, non autem quoad essentiam: & sic sensus materiam, sed non materiam sensus corrumpit propter appellationem. Similiter in 2. Ethicis dicitur, quod sensus contrariatur rationi: sic iterum sequitur, quod sensus & ratio non sunt idem. Ibi dicitur quod hoc demonstratum sit intelligitur, quod sensus, id est, iudicium potentie sensitiue contrariatur rationi in iudicio rationis, & sic illa autoritas est uera.

Embryo primo uisit uita uegetatiua, & postea sensitiua.] Intelligitur quod prius apparent in embryone operationes potentie uegetatiue quam potentie sensitiue.

Eligibilis est bonum circumstantionatum quam necessariorum, & sine circumstantia, philosophus in Ethicis.] Intelligitur de bono naturæ naturate, & non de bono naturæ naturantis: quia primum est bonum simpliciter, & summum bonum est maxime eligendum.

Esuries est calidi & sicci, & sitis est frigidi & humidus, 2. de Anima.] Intelligitur sic: Esuries est appetitus calidi & sicci nutritiui ad confortandum calorem naturalem, sed sitis est appetitus frigidi & humidus, & hoc ad restaurandum humidum radicale, in quod agit calor naturalis.

Echo differt specie à sono primario, per Commentatorem 2. de Anima.] Intelligitur quod echo & sonus differunt specie secundum rationem speciuocam, cum hoc tamen stat quod sit unus & idem sonus in re: uel dicitur quod differunt secundum apparentiam auditus.

Aeternaliter nunquam fuit nec stat aliqua frustra potentia.] Verum est de potentia obiectiua, non autem subiectiua: uel si fuerit potentia ad corruptionem sui, & non alterius.

Ex non homine fit homo, 1. Physicis.] Intelligitur quod ex non debet dicere circumstantiam causæ materialis, sed circumstantiam temporis, id est, post non hominem fit homo.

Eiusdem rei non debent esse plura principia, 1. Cœli, & 1. Physicis.] Intelligitur in eodem genere causandi, non autem in diuersis, quia prima causa est causa omnium in genere causæ efficientis seu conseruantis, & etiam forma: uel anima est causa in genere causæ formalis.

Ens est prius Deo, philosophus in Prædicamentis.] Intelligitur quod ens est prius quoad sequelam, non autem quoad naturam essendi.

Effectus non est causa, 5. Metaphysicis.] Intelligitur cum reduplicatiue, quod effectus ut sic non est causa.

Eiusdem non sunt plures actus, Commentator de substantia orbis.] Verum est inter se speciuoci, & essentialiter distincti.

Aeternæ sunt species rerum.] Intelligitur sic formaliter uel uirtualiter secundum esse, uel secundum eius causas.

Ea quæ uolumus agere ad amicos, sunt eligibilia quam ad quoscunque alios, 3. Topici.] Intelligitur de uera amicitia, id est, de illa quæ fit propter bonum honestum: & sic illa amicitia amicitia non est uera amicitia, eo quod non fit propter bonum honestum.

Ex non ente nihil sequitur, in Prædicamentis.] Intelligitur dupliciter. Vno modo capiendum Ly Ens intelligitur dupliciter. Vno modo capiendum Ly Ens intelligitur dupliciter. Vno modo capiendum Ly Ens intelligitur dupliciter.

Bedæ tom. 2.

u 2

participa

participaliter, tunc autoritas in se est uera. Alio modo capiendū Ly Non ens improprie, pro non uera siue pro falsa, & sic ex non ente bene sequitur aliquid.

Ex æqualitate scitorum arguitur æqualitas scientiarum, per communem animi conceptionem. Respondetur quod hoc simpliciter non est uerum. Sed intelligitur ex præcise æqualitate scitorum & modorum sciendi, quæ perfecte arguitur æqualitas scientiarum, & ergo illa consequentia non ualeat: Intellectus humanus scit tot sicut Deus, ergo est sciens sicut Deus.

Ens extra animam diuiditur in decem prædicamenta, 5. Metaphysic. Vbi uidetur uelle, quod nullum ens in anima sit in prædicamento, & per consequens uidetur quod grammatica, logica, rhetorica, non sunt in prædicamento. dicitur quod nullum ens in anima est, quod existit nisi obiectiue & imaginariè, cum hoc tamen stat quod ens est in anima existens in hæstus, ut scientia.

Ens & uerum conuertuntur simpliciter falsum, & non ens conuertuntur, 6. Metaphysic. Dicitur quod uerum est, prout sunt passionis entis: sed non tenet ueritatem, prout sunt passionis propositionis.

F

Forma humana introducitur sicut qualitas in alteratione, per Commentatorem 1. Physicorū. Intelligitur conditionaliter ad hunc sensum, Si forma hominis suscipit participationem cum qualitate, id est, si passiuè introducitur, tunc habet se rectè sicut qualitas in alteratione: si uero non tunc contingit oppositū, & tunc forma non introducitur successiuè.

Flamma est magis ignis quàm carbo, per Philosophum in Topicis. Intelligitur quod flamma plus lucet quàm carbo, non autem quoad essentiam est perfectior seu magis ignis, sed quoad lucem est perfectior.

Finis est principium in intentione, & ultimum in executione, 1. Physic. Intelligitur de agentibus à proposito & cum deliberatione, non autem in agentibus merè naturaliter seu in actione nature.

Forma est agere, materia uero pati, 1. de Generatione. Verum est principialissime, non autem subiectiue, quia solius compositi est agere subiectiue.

Famam quam omnes homines famant, non de toto deperditur, 7. Ethic. & in de Somno & uigilia. Dicitur illud quod plures famant, præstat fidem. Et dicit Commentator ibidem, quod aliquod dictum famosum, secundum se totum esse falsum, est impossibile. Et intelligitur de sapientibus omnimode fide dignis, si plures sapientes dicerent & famarent, illud præstaret fidem.

Forma non est forma, septimo Metaphysicorum, per autorem sex principiorum. Intelligitur quod forma non est forma essentialiter & compositiue, sic quod una forma non componit aliam essentialiter, sed bene accidentaliter, sicut scientia sunt forma ipsius anime.

Forma est simplex & indiuisibilis, per autorem sex principiorum. Intelligitur quod forma est simplex, id est, non componitur ex partibus diuersarum rationum diuisibilium: & intelligitur quod non est in partes diuersarum rationum diuisibilis.

Finis est melior ordinatis in finem. Intelligitur de fine gratia cuius, & non de fine gratia quo, quia si sic sequeretur quod finis esset melior Deo, quod non est dicendum.

Felicitas humana est quid optimum, delectabilissimum, eligibilissimū, 1. Ethic. Intelligitur quod felicitas humana inter operationes humanas est quid optimum, inter operationes humanas ergo est quid optimum, quia consequens uerum capiendū superlatiuum assertiue.

Falsum est non ens, 5. & 6. Metaphysic. Intelligitur capiendū non ens improprie, scilicet pro non uero.

Frustra est potentia quæ non reducitur ad actum, 1. Coeli, 3. de Anima. Intelligitur de potentia rei quæ tenet se ex parte rei, & modo significandi.

Forma est infinita & immanifesta, 2. Physic. Intelligitur quod forma est immanifesta, quod effectus siue quoad suas operationes.

Fortuna est causa felicitatis, 2. Physic. Intelligitur de felicitate subiectiua, quæ est intellectus, non autem obiectiua: uel dicitur quod philosophus capit felicitatem improprie, scilicet pro successu prospero.

Finis mouet causam efficientem, 2. Physic. Ibi dicitur quod philosophus uult quod finis & causa distinguuntur realiter, licet modo Deus mouet propter aliquem finem, tamen finis non mouet eum, quia est immutabilis.

Finis est eligibilior ijs quæ sunt ad finem, 3. Topic. Intelligitur omnis finis, qui per se est bonus gratia cuius, ut sic est eligibilior ordinatis ad finem seu in ipsa primaria intentione: & secundum dictum recte rationis dicitur per se, propter finem per accidens. Dicitur bonus, propter malum finem: dicitur gratia cuius, propter finem gratia quo. Dicitur ut sic, quia idem agens, est finis gratia sui ipsius, & sic tunc licet idem non sit eligibilior seipso, tamen idem gratia cuius est eligibilior seipso: ut agens dicitur ordinatū in seipsum, quia non oportet quod omnis finis gratia cuius sit melior ordinatus in aliū finem, & maxime si alius finis sit melior illo. Dicitur secundum dictam recte rationis, quia secundum peruersam rationem avarus ordinat primam causam in pecuniā.

Forma est prior materia, septimo Metaphysicorum. Et si sic tunc sequeretur, quod forma esset in generabilis & incorruptibilis, quod est falsum, & contra philosophum primo Physicorum, eo quod forma est generata. dicitur quod philosophus uult quod forma est prior, id est dignior quàm materia.

Forma est quæ dat esse, 1. Politic. Intelligitur quod forma substantialis quæ non est intrinseca & essentialis rei naturalis, illa dat esse formale rei, id est mediā. Dicitur forma substantialis, propter formam accidentalem: dicitur rei naturalis, propter rem inde pendente, quæ est Deus. Dicitur causa intrinseca, propter extrinsecas, ut sunt corpora supercoelestia: dicitur essentialis, propter qualitates primas, quæ sunt causæ qualitatis accidentales, sicut sunt caliditas & frigiditas, humiditas, siccitas. Dicitur, quæ dat esse rei, scilicet formale propter materiam, quæ est de esse entitatio.

Fortuna est causa per accidens eorū quæ fiunt propter hoc extra, semper & frequenter in non habentibus propositum, secundo Physic. Intelligitur quod fortuna est causa propter effectum fortuitum, qui effectus non est causa, & per consequens non est fortuna. Dicitur per accidens causa, id est, in determinata, ad denotandū quod fortuitus effectus

effectus non procedit ex causis determinatis. Et ideo dicit philosophus quod fortuna est causa in determinata & immanifesta. Dicitur eorum quæ fiunt, &c. id est, respectu effectuum non intentionum: & dicitur hoc idem propter effectus intentos, qui non sunt fortuna. Et sunt duplices effectus, qui ueniunt præter intentionem. Quidam primò sunt ociosi, & sunt illi qui non sunt alicuius bonitatis uel malicie, ut fractio barbe & huiusmodi. Alij sunt præter intentionem per oppositum, uidelicet non ociosi, & in talibus debet fieri fortuna. Tunc dicitur etiam semper & frequenter, id est, quod fortuna habet fieri in effectibus contingentibus ut raro. Et dicit Albertus Magnus, si aliquem euentem ad forum contingeret semper inuenire aurum, hoc non diceretur fortuna, nec fieri à fortuna. Et nota quod aliquid dicitur fieri extra semper & frequenter dupliciter. Vno modo ex raritate temporis, ut ecliphs solis. Alio modo ex causis, quia raro eueniunt ex determinatis causis, & de illo intelligitur autoritas: & sic patet quod ecliphs solis non dicitur fortuna, quia non fit ex raritate cause, sed ex raritate temporis. Dicitur in agentibus à proposito, ad denotandū quod fortuna solam habet fieri in agentibus ex deliberatione: propter hoc casus non est fortuna, quia fit in non habentibus propositum. Et ex illo patet quod infantes & animalia bruta non habent aliquam fortunam.

Forma recipit materiam primò uniuersalem, & deinde minus uniuersalem, 10. Metaphysic. Intelligitur quod forma primò recipit materiam uniuersalem, id est, elementarem seu confusam, & deinde minus confusam seu mixtam, & sic autoritas est uera.

Forma est quodammodo priuatio, 2. Physic. Intelligitur quod duplex est forma, scilicet positua & priuatiua, modo priuatio bene potest esse forma priuatiua, sed nunquam compositiua siue positua.

Forma non est separabilis à materia, 12. Metaphysic. Intelligitur quod accidentalis forma non est separabilis à materia, quod ipsa per se existat, quia talis forma accidentalis est accidens. Et licet potest separari à materia, non tamen potest permanere per se, cum accidens non potest stare sine subiecto: non autem intelligitur de forma substantiali siue essentiali.

Formæ substantiales elementorum suscipiunt magis & minus, per commentatorem, 1. Coeli. Intelligitur de formis accidentalibus, uel dicitur, quod commentator fuit locutus improprie, non autem assertiue.

Figura est, quæ termino uel terminis clauditur, 1. Metaphysic. & primo Euclidis. Intelligitur per se ad excludendum substantia, quæ termino uel terminis clauditur per accidens, scilicet mediāte magnitudine, ut patet primo Meteor.

Finiti ad infinitum nulla est proportio, 1. Coeli. Intelligitur determinate, licet bene indeterminate, tamen hoc non est inconueniens.

Falsum semper est in compositione, 3. de Anima. Intelligitur sic, secundum Egidium, quod falsum ad intellectum componentem spectat.

Finitum & infinitum soli quantitati conueniunt, 3. Physic. Intelligitur de quantitate proprie dicta & exarsa, non autem de quantitate communiter dicta, secundum uigorem, potentiam & dominationem.

Forma est tota quiditas hominis, 7. Metaphysic. Intelligitur quod forma est perfecta quiditas hominis, & qui ditas formalis perfectior est quàm quiditas materialis.

Forma est magis substantia quàm materia, 1. Physic. Intelligitur prout Ly Magis dicit perfectionem & non prout dicit intentionem.

Fit autem quodlibet à quolibet, ibidem. Ibi dicitur quod philosophus non loquitur assertiue, sed tanquam receptum ab antiquis, quia Anaxagoras dicit, quod forme latitent in materia: uel dicitur quod philosophus uult iam, quod quodlibet ens naturale, quod fit uel quod aptum natum est fieri à quolibet alio, id est, à materia, quia eadem est materia in omnibus generabilibus & corruptibilibus.

Forma est quoddam diuinum, optimum & appetibile, 1. Physic. Intelligitur sic, quod forma est principium intrinsecum & essentialiter existens, & quoddam diuinum, secundum assimulationem, quia assimulatur primo enti, & capiendū Ly diuinum non essentialiter, quia ut sic solus Deus est diuinus.

Phantasia est uirtus actiua, 2. de Anima. Id est uirtus reseruatua plurimum phantasmarum, potens se referre super illa quotiescunq; uult.

Forma simplex, nullius est subiectum, secundum Boet. Intelligitur de forma simplici simpliciter prima, sicut est Deus qui nullius est subiectum.

Forma est compositione contingens, simplici & inuariabili essentia subsistens, author sex principiorum. Intelligitur de forma non diuisibili in partes diuersarum rationum, quia quælibet pars formæ est forma: quia sicut quælibet pars quantitatis est quantitas, ita quælibet pars qualitatis est qualitas.

Fortuna est infinita & immanifesta, 2. Physic. Intelligitur sic, quod est infinita, id est, certa quia non certè cognoscimus unde euenit effectus fortuitus: quia dicitur, 2. Physic. quod infinita uni accidunt, & ergo infinitæ sunt causæ effectus fortuiti.

Forma corporeitatis nunquam separatur à materia, per Commentatorem, 1. Physic. Et sic tunc materia prima esset ens in actu formali substantiali, quod est falsum, & contra philosophum, primo Physic. Respondetur quod commentator, primo Physic. dicit, quod forma corporeitatis nunquam separatur à materia, uult quod corporeitas sit una forma inclusa in essentia materie: & uult quod materia nunquam stat, nisi sit corporea uel dimensionata, secundum consuetudinem nature, quia perpetuæ sunt dimensiones in materia prima.

G

Generare sibi simile est naturalissimum operum in uiuentibus, 2. de Anima. Respondetur quod generare sibi simile inter operationes potentie uegetatiue est perfectior, & hoc quo ad illas operationes, quæ sunt nutritio & augmentatio. Et uult philosophus finaliter, quod uiuens est in nobiliori & perfectiori statu, quando est in potentia propria, quo ad generare sibi simile, quàm quando solum est in potentia ad generandum: & sic dicitur, quod generare sibi simile non est prædicatum, dicens perfectionem distinctam à sua essentia, & ergo non conuenit Deo, nec Deo est attribuenda.

Generationis non est generatio, 2. de Genera.] intelligitur quod generatio terminata non est generatio alterius generationis terminatiue, habet partem post partem, quia una forma non est subiectum alterius formæ: cum hoc tamen fiat bene, quod generatio, id est, formæ substantialis sit generatio productiua.

Genus est, quod prædicatur de pluribus specie differentibus in eo quod quid, per Porphy.] intelligitur sic, quod genus in prædicamento supponit pro pluribus, sic quod Ly Pluribus capitur positiuè & non comparatiuè, in eo quod quid, id est, affirmatiuè & essentialiter, uel aptè respondetur ad interrogationem factam per quid.

Gaudet uniuersalia, quæ si sunt, monstra sunt, ibidem.] Respondetur quod Porphyrius loquitur ironicè & subsumatiuè contra Platonem, qui ponit uniuersalia realia, distincta à singularibus, ut equum communem & hominem communem, à quibus singularia haberent esse.

Generatio & corruptio sunt motus contrarij, 5. Physf.] Hoc intelligitur de generatione & corruptione rei permanentis, & non successiuè: & licet motus, secundum unam eius partem corrumpitur, & secundum aliam generetur, tamen hoc non est inconueniens, cum sit res successiua.

Genus est materia speciei, Porphy.] intelligitur similitudinariè, non autem propriè: quia sicut materia prima est indifferens in se, & quancumq; formam, sic etiam ipsum genus est indifferens ad quancumq; speciem.

Genus infinitatum est species, 4. Topi.] intelligitur quod genus infinitatum est terminus minus communis, sicut Ly ens sumptum cum negatione infinitatum, est terminus communis. Et ratio est, quia de quanto terminus finitus fuit generabilior, si fuerit infinitatus, erit specialior.

Generans non congregat inter diuersa, per commentatorem, 12. Metaphysf.] Dicendum est, quod uerum est, quorum quodlibet ens est ens in actu.

Generans & generatum debent esse eiusdem speciei, 7. Metaphysf.] intelligitur de generatione uniuersali & particulari, non autem de generatione uniuersali & equiuoca.

Generare est generans, 1. Physf.] Respondetur quod generare capitur dupliciter. Vno modo concretiuè, & sic generatio est generans: alio modo abstractiuè, & sic non est uerum.

Generatio unius, est corruptio alterius, 1. de Generatione.] intelligitur quod ad generationem unius sequitur corruptio alterius, quia quando generatur cadaver, corrumpitur ipsum animal: & sic etiam habet ueritatem de generatione elementorum. Et debet addi ad minus, quia quandoq; ad generationem unius sequitur generatio multorum, ut patet in diuisione anguilla, & talis generatio multorum potest fieri artificialiter: & ergo debet dici, quod autoritas principaliter habet intelligi de generatione naturali, & non artificiali.

Graue mouetur in medio ratione medij, sicut homo in naui, per commentatorem, 1. Coeli.] Ibi dicitur, quod philosophus uult rectè, sicut homo mouetur in naui non per se, sed ad modum nauis: sicut etiam graue simplex existens in medio non mouetur, nisi medium mouebitur cum eo.

Graue existens, sursum mouetur, deorsum à grauante suam grauitatem, uel à remanente prohibens etiam, ibidem.] Respondetur quod tantum uult, quod si aliquid, secundum naturam suam esset graue & quiesceret uiolenter sursum, & tale debet incipere deorsum moueri: tunc necessarium est uel erit remanere prohibens, scilicet grauitatem sic, quod illud graue post quietem non possit inchoare suum motum, nisi per aliquod grauens grauitatem & remanens prohibens, & sic illa auctoritas est uera.

Generatio substantialis non habet ens in actu, 1. de Generatione.] Respondetur quod uult nihil, quod prohibet ultimam formam habere ens in actu, sed primæ formæ repugnat.

Generans non facit formam siue substantiam, 7. Metaphysf.] intelligitur quod non facit formam nec subiectum capiendò generare per se, scilicet pro illo quod solitariè generat, prout est de non esse ad esse productum.

Generatio est productio à non esse ad esse, 4. Physf.] intelligitur à non esse completè ad completum.

Generatio fit propter formam, & non propter materiam, 2. Physf.] Et ratio est, quia forma est magis natura quàm materia, id est, perfectior quàm materia.

Grammatica debet esse prior in acquisitione scientiarum, secundum Isidorum in libro Etymologiarum.] intelligitur de grammatica positiuè, & talis non est scientia, capiendò scientiarum propriè, & non intelligitur de grammatica regulari seu doctrinali quia illam præcedit logica, ut inquit Petrus Hispanus in tractatu suo.

Grammaticæ fructuositas nullo modo est admittenda, quia per eam cuiuslibet scientiæ reddi tur commentabilis passio, Boetius in libro de Disciplina scholasticorum. (sato.)

Gratioli medici incipiunt considerationē suā ab his quæ demonstrat naturalis, in de Sensu & sententibus diuersificantur duplicibus modis. Vno modo naturaliter, secundum uirtutes eorum, & etiam secundum eius propriam naturam suis regionibus. Secundo secundum leges suas, secundum quas receperunt finem à natiuitate, scilicet de primo principio ab angelis & resurrectione, commentator in libro de Somno & uigilia.

Gallus uociferat post prælium & uictoriam, in libro quarto de Historijs animalium.

Gemelli inueniuntur in ouis, in quibus sunt duo uitelli, 6. libro de Historijs animalium.

Genitorē difficile est totius uniuersi inuenire, quā inuentū digno prophetari, Plato in Timæo.

Gratissima sunt beneficia, quæ sunt parata facilliter occurrentia, in quibus nulla mora fuit nisi in accipientis uerecundia, Seneca in de Beneficijs.

H

Homo est maximus intellectus, 9. Ethic.] intelligitur quod intellectus est nobilior & principalior pars hominis, uel dicitur, quod ille homo magis propriè dicitur homo, qui uiuit secundum rationem & intellectum, quàm ille homo quæ uiuit

uiuit secundum sensum, &c. quia dicit Commentator de uniuersali contra illos qui uiuunt secundum sensum, Væ uobis qui de numero bestiarum computati estis, diuinum & optimum ignorantes, quod in uobis est.

Homo est sua anima, ut dicit Vuilhelm. Parisiensis.] intelligitur quod homo denominatur ab intellectu siue ab anima tanquam à parte nobiliori & principaliori.

Historiam de anima in primis ponimus, 1. de Anima.] Primò est ponenda inter scientias naturales, non autem inter scientias mathematicales, & historia non capitur hic in autoritate communiter pro traditione notatoria solum, sed capitur propriè pro scientia uel pro traditione scientifica.

Homines ut in plurimum attingunt ueritatem, 1. Rhetor.] Verum est in factis particularibus, non autem uniuersalibus.

Hoc est ens in anima, ergo hoc est ens, consequentia non ualet, 1. Elench.] intelligitur sic si aliquid opinatur esse in anima, non sequitur ergo quod hoc sit ens extra animam: quia non sequitur in simili, Hoc est homo, secundum opinionem, ergo hoc est homo, consequentia non ualet ex eo quod esse hominem, secundum opinionem, est esse hominem secundum quid.

Habitus est perfectior priuatione, 2. Coeli.] intelligitur cum reduplicatione, ut sic omnis habitus ut est perfectior priuatione.

Homo albus est ens per accidens, 5. Metaphysf.] ubi uidetur quod illi termini non sunt ponibiles in prædicamento, quod tamen falsum est: quia nullum ens per accidens est ponibile in prædicamento, duodecimo Metaphysf. Respondetur quod philosophus, quinto Metaphysf. uult, quod hæc sit per accidens uera, Homo est albus, & non uult quod sit ibi per accidens.

Homo et unus homo conuertuntur, 1. Elench.] intelligitur sic, unus homo simpliciter & homo, conuertuntur.

Hoc melius est, quod diuturnius manet, 3. Topi.] intelligitur de ijs quæ sunt eiusdem speciei, & hoc per actione actuali.

Homo solitarius, aut Deus est, aut bestia, 2. Polit.] intelligitur, homo solitarius aut deificè aut bestialiter uiuit: & hoc est uerum de quocumq; homine, in quocumq; statu.

Homo bestialis centies milesies peior est bestia, 7. Ethic.] intelligitur quod homo uiuens ut bestia, secundum sensum & non rationem, est centies milesies peior asino uel aliquo animali irrationali.

Homo & alius non possunt habere eandem diffinitionem, secundo Priorū.] Respondetur quod Aristoteles uult idem, quod species disparatæ non possunt habere eandem diffinitionem propinquam, sed bene remotam: ut illam, Substantia animata, corpea, sensitiua.

Homo est quodammodo finis omnium, 2. Physf.] Respondetur quod philosophus uult, quod homo est finis omnium siue animalium, quia omnia animalia sunt in morte præter homines. Aliter dicitur, quod Aristoteles uult illam, Omnis homo est finis, prout Ly homo stat confuse tantum: aliter dicitur, quod homo est finis omnium scilicet artium, quia omnes artes sunt inuenta propter hominem.

Homo generat hominem, & sol, secundo Physicorum.] intelligitur ad hominis generationem concurrunt uirtus solis, & uirtus hominis.

Homo est certissimum omnium animalium, in libro de Respiratione.

Homo in comparatione ad animalia alia habet paruam os in sua quantitate, secundo libro de Historijs animalium.

Homines ualde pingues raro generant, in libro de Generatione animalium.

Honor maior est in honorato quàm in honorante, 1. Ethic.]

Homo semper indiget aliqua delectatione, quasi quadam recreatione propter multos labores, qui sibi occurrunt, 7. Ethic.]

Homines unius gentis naturaliter sunt magis amici quàm alterius, 8. Ethic.]

Homo sapiens siue felix indiget aequaliter rebus exterioribus, quia natura non est sufficiens per se speculari, sed oportet quod habeat corpus sanum, cibum bonum & reliquum famulatum: non tamen indiget multis rebus, quia non oportet felicem uel philosophum esse dominum terræ & maris, decimo Ethic.]

Homo secundum intellectum operis, & habens curam optime dispositus est, & ideo amantissimus esse uidetur, decimo Ethic.]

Homo sapiens, maxime est felix, ibidem.]

Homo naturaliter est animal politicum, 1. Politicorum.]

Honestum & magnum genus uindictæ est, ignoscere, Seneca de Formula uitæ.]

Humiditas cibi ueniens ad cerebrum, infrigidata facit hominibus rheuma, in libro de Sen, su & sensato.]

I

Impossibile est continuum esse compositum ex indiuisibilibus, 6. Physf. & 1. Coeli.] intelligitur in a possibile est continuum componi ex indiuisibilibus tanquam ex partibus integralibus modo: quamuis est quoddam continuum compositum ex indiuisibilibus, scilicet ex materia & forma: hoc est tamen ex partibus essentialibus, & non integralibus.

Infinitum, secundum quod infinitum, est ignotum, 1. Physf.] intelligitur quod si infinitum esset in magnitudine uel multitudine, ipsum, secundum quod tale, esset nobis ignotum.

Innata est nobis uia cognoscendi & procedendi è notioribus nobis ad notiora naturæ, 1. Physicorum.] intelligitur secundum sanctum Thomam sic, quod à natiuitate nobis inest una potentia cognoscitiua, in qua inchoatur ad hoc procedendum, uidelicet à notioribus nobis ad notiora naturæ. Vel sic, quod naturalis ordo dicendi est, quod addiscimus minus nota pro notioribus.

Indiuidua sunt infinita. per Porphy.] intelligitur secundum sanctum Thomam sic, quod non simul & semel in actu secundum continuam generationem & corruptionem sunt infinita.

Ignis per appositionem combustibilium crescit in infinitum. 2. de Anima.] Ibi dicitur quod Aristoteles per ignem intelligit calorem naturalem, nisi intelligentia primo impediant. Alio modo dicitur, quod uerum est, si infinita combustibilia apponerentur, quæ non possunt apponi. Tertio intelligitur sic, quantum est de per se & per appositionem combustibilium, nisi natura communis impediret: uel dicitur, quod augmentaretur ultra modum.

In unoquoque prædicamento sunt quædam generalissima, & specialissima quædam. per Porphy.] intelligitur quod in unoquoque prædicamento sunt generalissima, non sic, quod quodlibet prædicamentum haberet plura generalissima, sed referendo singula singulis.

In parte enim animæ non est alteratio. 1. Phyl.] intelligitur quod in parte animæ non est alteratio corruptiua, licet ibi sit alteratio saluatiua: & quando ipse intellectus alteratur de ignorantia in scientiam, de malo ad bonum.

Intellectus scit singula. 3. de Anima.] Notandum quod intellectus scientiæ scit singula, dupliciter intelligitur. Vno modo realiter, & sic est falsa. Alio modo intelligitur receptiue sic, quod potest recipere species omnium sensibilibus: & sic intelligitur præfens autoritas. Nam sicut pupilla est quoddam omnium colorum receptiua, sic anima est species omnium intelligibilium, quia potest in se recipere species omnium intelligibilium.

Intellectus est phantasma. 3. de Anima.] intelligitur secundum Egidium, quod Aristoteles est ibi locus secundum opinionem antiquorum, qui dixerunt quod intellectus esset uirtus organica.

Intellectus infinita intelligibilia cognoscit. ibidem.] Respondetur quod intellectus in propositione uniuersali, infinita intelligibilia cognoscit: uel dicitur quod Aristoteles loquitur de cognitione confusa & generali, non autem de discretâ & determinatâ.

Infinita relinquenda sunt ab arte. per Porphy.] Et etiâ allegatur, quod infinitorum non est scientia. Respondetur quod uno modo intelligitur de infinitis secundum illam rationem, secundum quam sunt infinita, & sic de eis non habetur scientia. Alio modo sic, infinitorum singularium non est scientia, neque diffinitiuâ, neque demonstratiua: quia termini singulares non sunt diffinitiuæ: siue diffinitione, quæ est stabilis mansiua. & hoc est uerum tanquam diffinitiuæ propinquum.

Intelligere est pati. 3. de Anima.] intelligitur de intellectu acquisitione per phantasmata, non autem per nudam essentiam. Et illo modo Deus intelligit, quia omnia intelligit per suam nudam essentiam.

Iustitia per se est in genere, iustum autem per accidens. 4. Top.] intelligitur quod iustitia est per se in genere morali, iustum autem per accidens: & philosophus non loquitur de genere prædicamentali.

Ita est propositio affirmatiua, Socratem contingit non esse. 2. 7. de regulis.] intelligitur sic, quod illa propositio habet affirmatiuam ueram, hoc est de modo, est tamen negatiua de dicto.

In omni consequentiâ bona & formali, oppositum consequentis repugnat antecedenti. est consequentis regula logicorum.] intelligitur de opposito contradictorio, uel etiam aliquando de opposito contrario: non autem semper habet ueritatem de subcontrariis. Vel dicitur quod oppositum consequentis repugnat antecedenti, quoad stare simul in ueritate, ut patet intuenti.

Idem non sequitur ad utrumlibet contradictorium.] intelligitur quod ad idem contingens non sequuntur duo contradictoria copulatiue adiuuicem.

In omni esse quod mouetur, necesse est imaginari materiam. 12. Metaph.] Respondetur quod materia capitur hic improprie pro subiecto motus, & non capitur pro altera parte totius compositi.

Impossibile est esse unum principium rei naturalis. 1. Phyl.] intelligitur exclusiue sic, quod sit tantum unum principium, & non plura.

In perpetuis non est ponenda pluralitas indiuiduorum sub eadem specie. 12. Metaph.] Et sic sequeretur, quod tantum unus esset intellectus in omnibus indiuiduis speciei humanæ. Respondetur quod intelligitur de perpetuis materialibus, cum hoc tamen stat quod plures sunt intellectus humani perpetui, quia in quolibet supposito est unus intellectus: sed intellectus non est materialis, sic etiam materia prima est perpetua, ut patet 1. Phyl. Et in quolibet supposito est alia & alia materia prima, secundum numerum, & non secundum speciem.

In perpetuis non differt esse à posse. 2. Phyl.] ibi notandum quod in perpetuis duplex est posse. Vnum intrinsecum, & illud respicit quidditatem & essentiam æternam, & tale non differt ab esse. Aliud est posse extrinsecum, & illud respicit operationes intrinsecas æterni, & tale differt ab esse essentiali, & non accidentaliter: sic quod est æternum, potest esse.

In Deo sunt omnia. 12. Metaphyl.] intelligitur causatiue, ordinatiue & conseruatiue, non autem inherentiue.

Indiuidua substantiæ sunt species. 7. Metaphyl.] intelligitur speciuatiue, quia per terminos communes speciuocant, ut magister.

Idem accidens non est in diuersis subiectis. 4. Meta. & 1. Phyl.] intelligitur uno modo sic, quod unum simplex accidens non est in diuersis subiectis, quorum unum non est pars alterius pro eadē parte, & pro eodem tempore. Alio modo sic, unum & idem accidens non est in diuersis subiectis, sed bene in diuersis subiectis essendi, in qua scientia est in homine denominatiue: in anima inherentiue, in libro autem obiectiue.

Intellectus est ens in pura potentia. 3. de Anima.] Sciendum quod intellectus capitur dupliciter, uno modo, secundum se & absolute, & sic est ens in pura potentia, & habet se tanquam tabula rasa, in qua nihil est depictum. Alio modo consideratur ut habet in se aliquas species, & sic potest esse in actu.

Illud quod est nobis innatum, non potest tolli à nobis. 2. Ethic.] Respondetur quod philosophus intelligit sic illud, quod est nobis innatum potest tolli, sed bene quod est nobis innatum priuatiue, hoc difficulter potest à nobis tolli.

Impossibile est unum subiectum habere plures formas, per authorem.] Inde substantia orbis intelligitur de formis substantialibus & totalibus, & non de accidentalibus nec partialibus, uel tenendo illam opinionem, quam tenet sanctus

sanctus Thomas, quod plures forme substantiales sunt in eodem composito, tunc intelligitur authoritas sic, quod impossibile est in uno & eodem composito esse plures formas non subordinatas. Sed non tenendo illam opinionem, tunc authoritas simpliciter est uera.

Idem aptum est facere idem. 2. de Gener.] intelligitur quod idem in quantum idem & eodem modo se habens respectum eiusdem materie, eodem modo dispositæ & mediante, eodem subiecto aptum natum est facere idem.

In generatione substantiali nullum sensibile debet præexistere. 2. de Generatione.] intelligitur quod non debet manere idem subiectum præexistens hoc aliquid ex actu formali & substantiali.

In neutro genere causarum processus est in infinitum, secundo Metaphysicorum.] Verum est, in essentialiter subordinatis.

Intellectus non potest simul & semel plura intelligere. 2. Metaphyl.] Verum est, distincte & determinate, potest tamen intelligere modo confuso, ut patet in reatiuis: quia intellectus intelligendo pater intelligit filium.

Idem non est in se ipso. 2. Phyl.] intelligitur inherentiue uel interrogatiue Sed idem bene est in se ipso denominatiue sicut risibile est in homine, quia denominat ipsum hominem ridentem: & sic est idem in se ipso.

Impossibile est multitudinem esse actu infinitam. 3. Phyl.] intelligitur sic quod impossibile est entium separatorum realiter abiuuicem esse multitudinem infinitam actualiter, sed non negatur quod de multitudine entium continuatorum ad iuuicem, quia in continuo sunt infinite partes.

In dictis per accidens non est idem ipsum & esse ipsum. 7. Metaphyl.] Ibi dicitur quod Aristoteles uult quod in prædicationibus accidentalibus non est idem ipsum, id est, significatum materiale, pro quo terminus supponit & esse ipsum, id est, significatum formale, quod terminus connotat.

In somno perfecti animalis, sensitiua potentia quiescit, & uegetatiua laborat. per philosophum in Somno & uigilia.] Ibi dicitur, quod debet intelligi quod anima sensitiua in somno perfecti animalis quiescit ab operationibus suis, quæ sibi deberent conuenire, in quantum est sensitiua: sed non cessat ab his operationibus, quæ sibi debentur ut uegetatiua.

In mobilibus uelocitas sequitur proportionem uirtutis mouentis. 6. Phyl.] Ibi dicitur quod mouentia sunt duplicia: quædam sunt naturalia, & talia agunt secundum ultimum sui posse, & de illis intelligitur authoritas. alia sunt mouentia uoluntaria, & de illis non est opus modo, primum mouens est mouens uoluntarium & liberum, & ergo non oportet quod mouet primum mobile in finita uelocitate.

In mathematicis non est bonum neque finis. 3. Metaphyl.] intelligitur quod mathematica non docet qualiter se debet habere homo moraliter neque finis, id est, non demonstratur simpliciter neque per causam finalem, sed solum per causam materiale, uel dicitur quod mathematicus non considerat ea quæ sunt sub ratione boni, uel sub ratione finis, sed considerat ea sub mensuræ ratione.

Intellectus nullius corporis est actus. 3. de Anima.] Ibi dicunt aliqui quod intelligitur de intellectu diuino agente. Vel dicitur quod non est aliquid corporis actus tanquam sui determinati organi. Tertio dicitur quod intellectus nullius corporis est actus tanquam subiecti adequati & determinati, quia non determinatur certo obiecto partiali & adequato.

Intellectus est phantasia uel non phantasia, uel sic intelligere est phantasmata uel sine phantasmate. 1. de Anima.] Ibi philosophus loquitur notanter distinctiue sic phantasia uel non phantasia, & sic ibi capitur communiter pro organo uel potentia uel pro operatione phantasticæ uirtutis. Et uerificatur ita distinctiue pro prima parte, sed pro secunda necesse est quemlibet intelligente phantasmata speculari.

Intellectus est uerorum. 3. de Anima.] Et sic sequeretur quod non possumus intelligere falsa. Ibi dicitur, quod ibi philosophus capit uerum pro uero entis, & non uero propositionis.

Idem est scientia & una scientia. 1. Elen. & 4. Metaphyl.

Idem est locus unius totius terræ, & unius globi. 4. Phyl.] intelligitur de loco communi & proprio.

Intellectus humanus non est separatus à magnitudine. 3. de Anima.] Sciendum intellectum habere magnitudinem dupliciter intelligitur. Vno modo, secundum eius essentiam, sic quod ipse intellectus essentialiter sit magnitudo, & sic est falsa. Alio modo intelligitur inherentiue, & tunc intellectus habet magnitudinem tanquam subiectum inherentiue cui inheret.

Idem non mouetur diuersis moribus. 4. Phyl.] intelligitur de principalibus moribus, licet bene uno modo principaliter & alio modo instrumentaliter idem possit moueri diuersis moribus, ut patet in pedibus.

Idem est locus partis & totius. 2. Phyl.] intelligitur de loco communi naturali, non autem proprio.

Impossibile est idem esse in diuersis locis. 4. Phyl.] intelligitur, secundum se totam simul & semel, & secundum quamlibet partem sui esse in diuersis locis propriis, non communicantibus est impossibile.

Infinitum non potest pertransiri. 6. Phyl.] intelligitur de infinito in actu, non autem in potentia, quia aliquando potest pertransiri unum spacium, quod est continuū, & tunc pertransitur infinitum, cum quodlibet continuū sit infinitū diuisibile.

In magnitudine finita non est potentia infinita. 4. Phyl.] intelligitur quod non in magnitudine finita actiue & inherentiue non est potentia infinita. Dicitur actiue, quia in magnitudine finita bene est potentia passiue infinita. Dicitur inherentiue propter potentiam non inherentiue, quæ est Deus gloriosus.

Infinita uni accidunt. 2. Phyl.] Hoc intelligitur, secundum successionem, & non omnia simul.

Impossibile est unum elementum esse. 2. Cœli.] intelligitur exclusiue sic, quod impossibile est tantum unum elementum esse sic, quod etiam non essent plura elementa.

Illud quod non determinat se ad unum oppositorum, non est in potentia ad reliquum. per unam maximam illa maxima absolute non est uera.] Et ratio, quia nec in priuatiue oppositis nec contrariè oppositis ualet, quia non sequitur, Deus non determinat se ad Socratem, ergo est impotentia ad non Socratem. nam Deus ad nihil est impotentia. Sed hoc bene sequitur, illud quod non determinat se ad unum oppositorum, & est impotentia ad alterum eorum: ergo ipsa est impotentia ad reliquum, & sic authoritas est uera.

Idem non reducit se ipsum de potentia ad actum. 4. Metaphyl.] intelligitur de potentia essendi uel generandi, sic quod nihil reducit, id est, producit se uel generat se, cum hoc sit impossibile.

Idem

Idem est subiectum motus & termini motus. 3. Phys.] Intelligitur sic, idem est subiectum motus, & terminus motus in materia prima: & non intelligitur de termino proprio subiecti motus.

Intellectus patitur ab intelligibili. 3. de Anima.] Intelligitur de intellectu creato, qui respicit species ab intelligibili & de intelligibilibus per intellectionem superadditam, modo intellectus primi motoris non respicit species, ut intelligat de terminatione superaddita. Ideo sua intellectio est suamet essentia.

Intellectus non est corpus nec uirtus in corpore. commentator, 3. de Anima.] Ibi expositores dicunt, quod commentator non tenetur quo ad illam partem aliter dicitur, quod intellectus non est uirtus in corpore, id est, non uirtus adducta de potentia mere ad actum.

Intelligentia Dei est appetitus Dei. 12. Metaphys.] Intelligitur quod in Deo intelligentia Dei est prior natura quam appetitus, id est, ratio secundum quam Deus dicitur intellectus, dicitur prior quam ratio, secundum quam dicitur appetitus.

Impossibile est Deum esse ternum & unum. per commentatorem, 12. Metaphysicor.] Ad illam authoritatem respondetur dupliciter. Vno modo, quod commentator ibi non tenetur, ex quo fuit paganus. Alio modo dicitur, quod loquitur de ratione naturali, quod non est cognoscibile nec predicabile, quod aliquid sit ternum & unum. Sed diceret, Anima est terma & una, ergo Deus est ternus & unus, consequentia tenet, quia necessarium sequitur ad quodlibet. Respondetur uerum esse naturaliter, non autem formaliter uel uniuersaliter.

Iusticia est præclarissima uirtutum. 5. Ethic.] Intelligitur de iusticia perfecta, non autem imperfecta: quia iusticia perfecta includit in se omnes uirtutes.

Illud quod alitur, non patitur à nutrimento uel ab alimento, sed e contra. 3. de Anima.] Notandum quod illa authoritas dupliciter intelligitur. Vno modo, quod alimentum non patitur à nutrimento per se & primarie, cum hoc tamen bene stat quod patitur secundarie & per accidens: quia omne agens in agendo repatitur, ut habetur primo de Generatione. Alio modo respondetur, quod alimentum non patitur ab alimento, secundum sui partem formalem, sed bene patitur in quantum est corpus physicum subiectum qualitatibus primis, & sic intendit Aristoteles.

In quolibet genere latent æquiuocationes. 7. Phys.] Dicitur quod Aristoteles non uult, quod genera essent æquiuoca proprie, sed capit æquiuocationem ualde communiter, & intendit quod in quolibet genere sunt species, quæ habent inter se diuersas rationes speciuosas, sed non in ordine ad genus. Vel dicatur quod uult, quod genera magis amplè significant sua significata quam species.

In quibus contingit magis amicos participare, sunt magis eligibilia, quam in quibus non. 2. Topi.] Et sic sequeretur quod pisa amicorum essent magis eligibilia quam pulli aliorum, similiter sequeretur quod artes mechanicæ amicorum essent eligibiliores, quam scientie liberales aliorum. Intelligitur ergo primo de bonis per se & honestis propter primam instantiam. Et hoc intelligitur, dum modo alijs bonis non conueniat præ eminentia bonitatis propter secundam instantiam. Sed secundum alios intelligitur cum restrictione siue cum reduplicatione, ut omnia bona in quibus participant amici, ut sic sunt eligibilia, & sic, quamuis artes liberales absolute non sunt eligibiliores, tamen in quantum eis participant amici, sunt eligibiliores. Sic etiam dicitur de alia instantia.

Illud quod per se est eligendum, est magis eligendum eligendo per accidens. 5. Topi.] Intelligitur reduplicatiue sic, illud quod per se est eligendum, est magis eligendum in quantum tale.

Idiotæ ununtur sophistria. 1. Elencho.] Respondetur quod philosophus capit sophistria pro logicali naturali, prout est habitus, cum quo quis promptificatur ad discurrendum physice. Et talis non est scientia Aristotelis uel doctrinalis, sed est scientia naturalis seu quedam inclinatio natura.

Illud quod malum est additum alteri, facit ipsum peius. 3. Rhet.] Ibi dicitur quod si illud malum de per se facit ipsum peius, cui additur, tunc ipsum etiam est malum. Et sic scientia non facit hominem peiorem, licet homo quandoque efficiatur peior propter scientiam.

Intellectus est lumen, quod à Deo infunditur. ibidem.] Ibi dicitur, intellectus capitur improprie pro actu cognoscitiuo.

Illud est melius, cuius priuatio est peior. 3. Topi.] Illa authoritas non est simpliciter uera, nam datur instantia de sentire & intelligere. Nam priuatio huius quod est sentire, est peior quam priuatio huius quod est intelligere. Et tamen in ueritate habitus huius quod est sentire, est melior quam habitus huius quod est intelligere: patet quia ad priuationem sensus sequitur priuatio intellectus, eo quod nihil intelligitur nisi quod prius fuit in sensu: & etiam priuatio materie primæ est peior quam ipsius compositi, tamen ipsius non est melior habitus. Respondetur quod intelligitur ubi unum non includit aliud.

Idem non opponitur pluribus. 1. 2. de Interpretatione.] Verum est de eadem specie oppositionis, uel eodem genere.

Illud quod ostensiuè concluditur, per impossibile syllogizatur. 2. Priorum.] Respondetur quod hoc est uerum, sed non oportet quod fiat in eadem figura: & sic potest dici quod propositio uniuersalis potest syllogizare ostensiuè & per impossibile, sed non in eadem figura, quia in prima figura bene ostensiuè syllogizatur, non autem per impossibile.

Ignis non est uisibilis. author sphaeræ. Intelligitur secundum Marfilium.] Sic ignis in prima sphaera non est uisibilis, quia ut sic est maxime perspicuitatis & subtilitatis, ut patet, quia astra cœli per ipsum uidentur. Sed ignis est uisibilis solum, prout est permixtus materia aerea, sicut est ignis circa nos.

Intellectus passibilis non est in potentia passiuæ. 2. de Anima.] Intelligitur respectu suarum specierum, cum hoc tamen stat quod secundum se & absolute consideratus est actus materie.

Idem non est scitum & opinatum. 2. Poster.] Hoc est uerum eodem modo, cum hoc tamè fiat, quod aliquid sit uno modo scitum, alio modo opinatum.

Iusticia est habitus mediante, quo uolumus & operamur iusta. 4. Ethic.] Intelligitur de iusticia perfecta. Et ponitur solum in uoluntate, cum hoc tamen stat quod iusticia imperfecta sit in sensitiuo. Aliter potest intelligi, quod iusticia principaliter ponitur in uoluntate, sed secundarie in appetitu, & non oportet quod sensitiuus appetitus uelit secundum istam iusticiam.

Idem non agit in corruptionem sui ipsius. 2. Phys.] In oppositum uidetur esse semen, quia forma seminis facit esse

esse corporis animatum: & quam citò est corpus animatum, tam citò desinit esse forma seminis, ergo semen agit ad sui ipsius corruptionem. Respondetur quod authoritas intelligitur in sui primaria actione & per se, cum hoc nihil prohibet, quod idem per accidens agere potest in sui corruptionem: patet quia organisatio corporis illa fit à forma seminis una cum influentia corporis cœlestis: & tamen quando illa fit, tunc desinit esse forma seminis, & sic semen agit de per accidens ad sui corruptionem.

In nobis non est odoratus. Commentator, 2. de Anima.] Et uidetur quod nos deficiamus in uno sensu. Respondetur quod uult odoratus, non est ita certus in nobis, secundum iudicium iudicandi, sicut est in alijs animalibus.

Illud quod est difficilis cognitionis spectat ad Metaphysicam. 1. Metaphys.] Videtur quod confidè rare de ipsa anima pertineat ad ipsam Metaphysicam. Respondetur scientiam de anima esse difficilem, intelligitur dupliciter. Vno modo quo ad quidditatem anime, & talis scientia est difficilis. Alio modo in ordine ad suas operationes, & sic scientia de anima est de numero facillimorum, & primo modo spectat ad Metaphysicum & physicum.

Intellectus recipit indifferenter omnes formas substantiales. per commentatorem, 3. de Anima.] Intelligitur dupliciter. Vno modo sic, quod intellectus recipit formaliter omnes formas materiales, & sic est falsa. Alio modo intelligitur secundum speciem, & tunc sensus eius est, quod intellectus recipit indifferenter species omnium rerum formarum materialium.

In perpetuis non est potentia. 9. Metaphys.] Et uidetur non in pura potentia non est contra philosophum, tertia de Anima. Respondetur quod intelligit dictum suum de potentia contradictionis sic, quod in æternis siue in perpetuis non est potentia contradictionis.

Intelligere non est motus, secundum sanctum Thomam.] Intelligitur sic, intelligere non est motus, id est, actus imperfectus, in quantum est actus entis existentis in actu formali.

Indiuisibile non potest esse æquale. 1. Phys.] Et uidetur quod intellectus non potest esse formati scientiis & uirtutibus. Respondetur quod uerum est, quod indiuisibile non potest esse æquale qualitate corporali, sicut est caliditas & frigiditas: sed potest esse æquale qualitate spiritali, & hoc non est inconueniens.

Indiuisibile ad quodcumque se diuertit, totaliter se diuertit. 3. de Anima.] Illa authoritas dupliciter intelligitur. Vno modo sic, indiuisibile ad quodcumque se diuertit, id est, quod indiuisibile non est secundum unam partem in uno, & secundum aliam in alio: & sic simpliciter est uera, quia indiuisibile non habet partes. Alio modo sic, indiuisibile quocumque se diuertit, id est, secundum quamlibet partem se diuertit, & sic tunc authoritas est falsa eo quod presupponit indiuisibile habere partes, quod non est uerum.

Idem corruptum in numero, non reuertitur potest. 2. de Generatione, & 2. de Anima.] Vbi dicit, Animalia mortua surgere, non est possibile. Intelligitur sic, quando est facta separatio forme substantialis à corpore, tunc dicitur incorruptum non potest reuertitur in numero sub eadem materia in numero & pro stando uia numerali, tamen ad esse sui bene potest.

Illæ quæ differunt numero & specie, non sunt unum. 2. de Anima.] Intelligitur sic, unum non est reliquum, & sic est simpliciter uera. Alio modo intelligitur, quod non sunt unum, id est, non sunt unum tertium: & sic est falsa, quia materia & forma differunt specie & numero, & tamen sunt unum tertium, scilicet compositum.

Intelligentiæ non sciuntur nisi per motum.] Ibi dicitur quod proprie loquendo intelligentiæ non sciuntur per motum, sed capiendò scire generaliter, tunc bene sciuntur per motum.

Intellectus diuinus speculatur omnia. per Boetium, 5. de Consolatione.] Et per consequens uidetur, quod intellectus diuinus speculatur phantasmata, consequens est falsum & contra philosophum, duodecimo Meta. ubi dicit: Intellectus diuinus est pure actiuus, illa authoritas intelligitur dupliciter. Vno modo obiectiue, alio modo instrumentaliter. Respondetur ergo, quod intellectus diuinus intelligit phantasmata obiectiue & non instrumentaliter, & hoc uult Boetius.

Inter accidentia non est ordo. 4. Metaphys.] Et si sic, sequeretur quod Metaphysica non esset prior alijs scientiis, eo quod anima est accidens, cuius oppositum patet in proemio Meta. Pro quo notandum, quod aliqui dicunt, in quantum sunt in subiecto, tunc non est ordo inter accidentia: sed loquendo de accidentibus, in quantum in subiecto sunt, tunc inter ea est ordo, eo quod tunc unum dependet ab alio.

Illud quod predicatur de pluribus in quid, & in plus difficulter est absoluerè, quin sit genus. 3. Metaphys. & 3. Topi.] Intelligitur illud quod predicatur de pluribus uniuocè, secundum unum nomen & eandem rationem difficulter est absoluerè quin sit genus.

Inter uisibile debet cadere. 2. de Anima.] Intelligitur, secundum Egidium de usu exteriori, non autem de interiori, sicut est sensus communis.

Ignis est principium augmentationis. ibidem.] Intelligitur sic, ignis, id est, calor naturalis est principium, scilicet instrumentale augmentationis.

Illæ est prædicatio immediata, in qua terminus unius prædicamenti prædicatur de termino alterius prædicamenti. 1. Poster.] Intelligitur quod talis prædicatio non est essentialis, sed accidentalis uel disparata.

Idem non reducit se de potentia ad actum. 9. Meta. & 2. de Anima.] Intelligitur quod idem non potest esse totale agens & totale patiens, uel sic nullum idem reducit se de potentia essentiali ad actum essentiali: quia hoc est impossibile, quando aliquid non esset & faceret se ipsum. Et intelligitur de uirtute propria, quia de uirtute aliena idem reducit se de potentia ad actum, ut patet de intellectu.

Idem non est agens & patiens. 9. Metaphys.] Intelligitur respectu eiusdem.

Intellectus est potentia libera. 3. de Anima.] Intelligitur quo ad secundam & tertiam operationes, quæ sunt diuidere uel componere, sed quo ad primam operationem, scilicet quo ad simplicium apprehensionem, tunc non est possibile.

Intellectus est denudatus ab omnino eo quod intelligit. 3. de Anima.] Et sic uidetur quod non potest intelligere se ipsum. Respondetur quod intelligitur, dummodo intelligit diuè per species proprias & distinctas, & non dum intelligit per species reflexas reflexè, & alias. & illo modo intelligit se ipsum.

Intellectus & intelligibile debent esse proportionata. ibidem.] Verum est, secundum quandam assimilationem

tionem, uel secundum rationem intelligibilis, non autem secundum rationem quantitatis.

Intellectus humanus habet materiam, 2. Metaphys.] Intelligitur secundum Thomam & Vuiridanum sic, id est, habet in se quandam uirtutem receptiuam specierum materialium. Vel sic dicitur, quod per materiam intelligit aliquam operationem, per quam intellectus humanus differt ab intellectu diuino. Et sic dicit Albertus, quod omnis res ultra Deum habent materiam uel aliquid proportionabile materie.

Intellectus est separatus à corpore, 3. de Anima.] Intelligitur, id est, non est alligatus aliquo organo corporeo. Infinito nihil est magis, 3. Phyl.] Intelligitur de infinito, quo ad extensionem: quia illo modo nihil potest esse magis, quo ad quantitatem.

Idem non est causa oppositorum, 2. Phyl.] Intelligitur idem agens particulare, non est æque primo causa oppositorum, speciuocè distinctarum, dicitur particulare, propter agens uniuersale, ut est Deus uel sol. Dicitur æque primo, quia idem bene potest esse causa unius per prius & alterius per posterius, etc. Dicitur speciuocè distinctarum, quia pater habens filium, est causa oppositorum, quia patris & filij: quia quicquid est causa causæ, est causa causati, ut patet secundo Phyl. Sed loquendo de oppositis priuatiuè uel contradictoriè, tunc non est necesse ut addatur speciuocè distinctarum.

In multiplicibus uel æquiuocis diuilio debet præcedere diffinitionem. Boeth. in libro Diuisionum.] Intelligitur, quando tale æquiuocum diuiditur in sua æquiuocata: sed quando non, tunc non est necesse.

Idem non mouetur sursum & deorsum, 6. Topi.] Intelligitur non per se, sed bene per accidens: quia idem bene potest moueri sursum & deorsum, ut patet de Anima, in manu & pede existente.

Ignis, aqua, terra, aer sunt ex se idem, 1. Meteor.] Intelligitur secundum suas partes, & non secundum suum totum.

Intellectus est potentia irrationalis, uoluntas uero rationalis, 9. Metaphys.] Intelligitur sic, quod intellectus non est potentia libera, quia non potest intelligere uniuersa: uoluntas est potentia libera, qua potest non uera assentire.

In mathematica non est finis, 3. Metaphys.] Intelligitur quod demonstratio mathematica non habet causam finalem, licet habet causam materialem.

Ignis in sua sphaera corrumpitur, ut inquit Egidius.] Et licet sibi non potest implicari contrarium formaliter, eo quod aliqua non ascendit, sed tamen potest sibi applicare uirtualiter, quia ignis potest considerari aliquo modo per constellationem frigidam: & si sic, tunc descendit, quia graue mouetur deorsum, & sic per talem modum corrumpitur ignis. Unde ignis non est corruptibilis naturaliter loquendo, secundum se totum, sed solum secundum partes, tamen per potentiam diuinam potest corrumpi.

Intellectus sequitur rem intelligendo, 3. de Anima.] Intelligitur de intelligendo aliquo simplici conceptu & non discursiuo.

- Impossibile est indigentem bona operari, 1. Ethic.
- In infortunis uirtus relucet, ibidem.
- In obscuris oportet uti apertis testimonijs, 2. Ethic.
- In re frequenti cognoscitur habitus, 3. Ethic.
- Iactator maxime est uituperandus, 4. Ethic.
- Iuuenis non potest esse sapiens, quia prudentia requirit experientiam, quæ indiget tempore, 6. Ethic.
- Impossibile est prudentem non esse bonum, ibidem.
- In infortunis refugiendum est ad amicos, 8. Ethic.
- In actibus humanis minus creditur sermonibus quam operibus, 10. Ethic.
- Impossibile est indigentem bene principari, & studio uacare, 2. Polit.
- In ciuitate sunt tres species: scilicet diuites, pauperes, mediocres, inter quos optimi sunt mediocres, quia semper medium est optimum, 2. Polit.
- In magnis negotijs oportet unum ordinari ad unum opus, quia melior est cura quæ incensa est circa unum quam circa plus, quarto Polit.
- Iuuenem coitus est malus & prauus ad puerorum procreationem, similiter & senum, septimo Politicorum.
- Iuuenes custodiendi sunt, ut non dicant aut audiant aliquid turpe: quia ex dicere aut audire aliquid turpe, saepe facere contingit, idem ibidem.
- Iustum est auxiliari pauperi, 1. Rhetor.
- Ira est appetitus cum tristitia propter apparentiam sui ipsius uel suorum, 2. Rhetor.
- Ira est factiua inimicitia & odij, ibidem.
- Infirmi coeuntes & bellantes & amantes, scientes & uniuersaliter aliquid desiderantes, & non assequentes, illi de facili irascuntur, 2. Rhetor.
- In quolibet genere: id est, in qualibet congregatione est dare aliquid bonum: & licet in ea inueniantur aliqua mala, in 2. libro Poetria Aristotelis.
- Inferiora à superioribus reguntur, in li. de Regimine principum.
- Initium salutis, est noticia prima, ibidem.
- Ille est beatissimus & securus possessor sui, qui sine solitudine expectat, ibidem.
- Ille non tollit minus gratis, qui cum rogasset, accipit: quia optimum est præuenire desiderium rogantis, Seneca de Beneficijs.
- Ingratus est ille qui se beneficium accepisse negat, quod accepit, ibidem.
- In dando beneficia eligendus est uir simplex & integer, memor & gratus, alicui abstinens: id est, non avarus, ut Seneca de maximè beneuolis, ibidem.
- In omni tractatu fieri decet, ut inter initia consideretur quid sit de quo agatur, Plato in Timæo.
- Illud quod est simplex, secundum se immobile, à nullo potest moueri, in libro de Moribus animalium.

malum. In ossibus leonum & porcorum modica uel nulla est medulla, in 1. lib. de Hist. animalium. In omnibus animalibus est appetitus coitus, in libro sexto de Historijs animalium. Inter animalia longissime uitæ est homo & elephas, in libro de Longitudine & breuitate uitæ. In bonis exterioribus non est felicitas, quia ipse felix nullo bono exteriori indiget, 7. Politico. Inter omnia animalia solus homo habet rationem, 7. Polit. Intellectus nihil aliud est quam humanum corpus diuini spiritus pars immensa, 7. Polit. In minimis rebus auxilium debet implorari, inuocandus enim est pater omnium rerum, quo prætermissio, nullum ritè fundatur exordium, Boeth. 3. de Consolatione. In plantis est una anima in actu, plures uero in potentia, & ideo pars earum abscise uiuunt, secundo de Anima.

L

Lumen non est corpus, 2. de Anima.] Intelligitur lumen non est corpus substantiale: sed bene est corpus quantificatum concretiuè, uel lumen non est corpus resolutum à corpore lucido, uel sic lumen non est corpus extensum seu extensiuè, sed ue extensione propria.

Lumen non est reflexio corporum, sed corporis: & ibidem uerum est, non est lamina reflexio corporum resolutorum à omalium ab alio corpore, sicut dixit Empedocles.

Locus à coniugatis non ualet nisi in terminis quantificatiuis, per regulam topicalem: quia non sequitur, Actio est passio, ergo agens est patiens: sed bene sequitur, Albedo est color, ergo album est coloratum.

Logica est scientia speculatiua, per Commentatorem, 3. Metaphys.] Intelligitur sic quod logica uis est habitus, quo utimur in scientijs speculatiuis, puta in scientia metaphysicali.

Locus communis est, qui continet omnia, 4. Phyl.] Intelligitur qui continet omnia alia à se præter coelum, quod continet omnia, non tamen se ipsum.

Locus non est in loco, ibidem.] Id est, non est de ratione loci, quod sit in locato per se, sed bene per accidens.

Locus est æqualis locato, ibidem.] Verum est de loco proprio, non autem de loco communi.

Loco termini descripti licet quandoque uel descriptione, 7. Phyl. & 7. Metaphys.] Intelligitur quod loco descriptionis quidam tamen licet uti termino diffinitiuo.

Litera & syllaba carent sensu, Priscianus primi minoris.] Intelligitur carent sensu, id est, significatione ut timata, non tamen sic quod non essent sensu exteriori perceptibiles.

Lapides sunt maxime fortunati, ex quibus fiunt altaria, 3. Phyl.] Intelligitur similitudinariè & metaphorice, quia sicut homines promoti ad dignitates & honores dicuntur fortunati, sic etiam lapides quando ornantur pannis preciosis & alijs ornamentis, dicuntur fortunati, & hoc improprie.

Laus est sermo elucidans necessarium uirtutum, 1. Rhet.

Litera est simplicissimum eorum, de quibus fit sermo, in libro secundo poetria Aristoteles.

Logica est scientia, ueri falsiq; indagatrix, Boetius in de Disciplina scholarium.

Locus medius, est locus principantis, in libro de Iuuentute & senectute.

Lupus gulofus comedit sine masticatione, & tantum uno tempore quod sufficit sibi ad tres dies, in 5. lib. de Historijs animalium.

Luna est inferior planeta sine Luna, Mercurius sine Mercurio, Venus sine Venere, sol sine sole, Mars sine Marte, Iupiter sine Ioue, Saturnus sine Saturno, omnia alia orbis stellarum, in libro de Proprietatibus elementorum.

Linguam habet animal ut communicet aliquid alteri, 3. de Anima.

Laus & gratiarum actio debentur danti, & non accipienti, 4. Ethic.

Lex prohibet se ipsum interficere, 5. Ethic.] Item omnes illæ autoritates incipientes ab illa, Laus est sermo, sunt simpliciter ueræ.

M

Materia non est ens, primo Phyl.] Intelligitur sic, materia prima non est ens in actu formali substantiali, cum hoc tamen stat bene, quod sit ens deriuatum quo ad esse, sic est in rerum natura.

Motus & tempus sunt infinita, 6. Topi.] Intelligitur sic quod capièdo Ly infinitum syncategorematicè, sic quod Ly motus & tempus stant consue: tantum alio modo conceditur, secundum successionem & potentiam, sic quod motus, secundum successionem est infinitus.

Motis nobis mouentur omnia quæ in nobis sunt, 6. Phyl. & 2. Topi.] Intelligitur per se uel per accidens in huius uel permanenter. Dicitur per se, propter animam: dicitur in huius uel, propter Deum. Dicitur permanenter propter motum, qui mouetur secundum successionem.

Materia nec est quid nec quale nec quantum, 7. Metaphys.] Intelligitur materia prima secundum se, nec est quid, id est, hoc aliquid, quia hoc aliquid est substantia per se existens: nec est quale, id est, secundum suam essentiam: non est quale secundum aliquam qualitatem per se & proprie, nec est quantum, id est, non est quanta quantitate continua.

Materia prima est mediū inter esse, & non esse, 1. Phyl.] Sed hoc uidetur falsum, quia si sic sequeretur quod inter duo contradictoria esset dare medium. Respondetur quod sic intelligitur, quod materia prima est mediū inter esse simpliciter, & inter non esse in actu formali substantiali: modo esse simpliciter, & non esse in actu formali substantiali non sunt contradictoria, & per consequens instantia non habet locum.

Materia prima generatur per accidēs. Cōmentator 1. Phyl.] Intelligitur per accidēs, id est, secundū qd. Materia prima in rei ueritate generatur, 1. Phyl.] Respondetur quod uerum est subiectiue, sic quod incipit esse subiectum formæ, non autem generatur terminatiue.

Mensura & mensurarum debent esse homogenia, 12. Metaphys.] Intelligitur de illis quæ mensurantur de se inuicem, secundum certam proportionem, & non de illis quæ mensurantur de se inuicem, secundum diffinitionem in partes æquales.

Malum entis destruit se ipsum, & uidetur uelle quod malicia nominaliter sit aliquid, quod est tamen contra philosophum, 2. de Anima.] Illa dupliciter intelligitur. Vno modo conditionaliter, ut sic si malum entis esset, tunc destrueret se ipsum, id est, malū entis significat destructionem sui ipsius. Alio modo sic intelligitur, malum entis destruit se ipsum, quia ad malum sequetur destructio sui ipsius entis, & sic tunc idem destruit se ipsum: & hoc est uerum per accidens, non autem per se.

Melius est pauperem ditari quam philosophari, 3. Topi.] Intelligitur dupliciter. Vno modo indigentia, quo ad corpus, non autem quo ad animam melius est philosophari. Alio modo sic intelligitur, melius est pauperem ditari quam philosophari, id est, intellectum ignarum ditari sibi per alios primo & in principio, quod philosophari, id est, studere philosophiam. Quia philosophia non potest haberi sine artibus & principaliter sine logica, quia illa est uia & semita dirigens ad omnes sciētias.

Materia prima primò recipit formam uniuersalem, deinde minus uniuersalem. commentator 12. Metaphys.] Respondetur quod sic intelligitur, quod materia prima primo recipit formas uniuersales, id est, dispositiones accidentales pro forma introducenda, & postea minus uniuersalem, id est, formam mixtam & compositam.

Mouens debet esse simul cum motu, 7. Phyl.] Verum est de mouente naturali propinquo & immediato, hoc debet esse simul tempore cum motu, quia nunquam mouens est simul cum motu, secundum locum: quia si sic, tunc sequeretur quod duo corpora essent simul in eodem loco, quod est impossibile.

Materia remanet in re facta, priuatio uerò non, 1. Phyl.] Intelligitur quod materia remanet in re facta sub illa materia: sed priuatio forma adueniente non manet sub illa ratione uel denominatione. Et est sciendum quod illa est falsa, materia est priuatio formæ: quia negatio inclusa in illo termino priuatio præcedit Ly formæ, & sic distribuitur cum. Et sic tunc sensus est, materia cuiuslibet formæ est priuatio, modo illa est falsa: & ergo omnes tales propositiones sunt negandæ, materia caret forma materia priuatur formæ. Sed illæ sunt cōcedendæ, materia forma caret, & materia forma priuatur, sic quod Ly forma stat determinatè.

Motus in quantitate dicitur augmentatio uel diminutio, 5. Phyl.] Intelligitur quod motus est ad quantitatem propriam, quia necesse est uariare responsores terminorum de predicamento quantitatis propter ipsum motum.

Materia prima nunquam est sine morpheis passionibus.] Intelligitur quod materia prima nunquam est sine formis substantialibus siue accidentalibus, ut patet secundo de Anima.

Materia prima non est, 1. Phyl.] Intelligitur materia prima non est in actu formali, quia materia prima non est forma cum hoc stat, tamen quod materia prima sit in actu potentie uel essentie.

Magis & minus non diuersificant speciem per unam maximam, 2. Topi.] Intelligitur de specie essentiali sic, quod magis & minus non diuersificant speciem essentialem, sed bene accidentalem.

Medium componitur ex extremis, 5. Phyl.] Intelligitur de oppositione similitudinaria, id est, quod medium in aliquo gerit similitudinem unius extremi, & in alio alterius extremi.

Minimo nō potest dare minus, 1. Phyl.] Intelligitur in sensu cōposito, ut sic non minimo possibile est dare minus.

Materia prima non est in potentia ad formam, per commentatorem & philosophum, 5. Metaphys.] Intelligitur de potentia actiua & instrumentali, & non de potentia principali.

Magnitudo & multitudo non sunt accidentia quantitatis, 5. Metap.] Intelligitur capiēdo ea respectiue, tunc non sunt species quantitatis: sed capiēdo ea absolute, tunc sunt species quantitatis.

Mundus est æternus, 6. Phyl. & 12. Metaphys.] Intelligitur absolute, quia si sic, tunc esset contra fidem: sed uult Aristoteles, quod rationibus naturalibus non potest aliter ostendi, nisi quod mundus sit æternus.

Minus bonum coniunctum alteri, facit ipsum magis bonum, 1. Ethic.] Et sic sequeretur, quod corpus animatum esset nobilius ipsa anima. Intelligitur, dummodo unum bonum non includit aliud, propter Deum qui est infinitus.

Manifestum est, quod Deus non habet genus nec qualitatem nec quantitatem, per Auicennam.] Et uult quod ille terminus Deus non est substantia nec terminus substantialis. Vnde nota, substantia capitur dupliciter. Vno modo, ut nō dicitur à substādo, & illo modo nō Deus habet genus. & hoc intēdit Aristoteles. Alio modo substātia dicitur à per se stare, uel à per se stando: & illo modo habet Deus genus, etiam Ly Deus est terminus substātia in predicamento substātie ponibilis, ut ibidem Auicenna dicit, noīo Metaphys. quod Deus non sit contentus sub genere, nec sub diffinitione, nec sub demonstratione substātie, sed est ex per se qualitatis & quantitatis & quiditatis, uel est aliquid sibi simile, nec secum conueniendum. Et dicit beatus Augustinus, quod Deus non est substantia, ut dicit Boetius, quod relictis extremis incidit in mediū, id est, in substātia, cōpositas, etiam Albertus Magnus dicit, Deus non est in genere substātie, nisi supra genus. & Themistius dicit, termini significantes substātia siue essentias, simplices non sunt in genere predicamentali. Pro illis autoritatibus est sciendum, quod Ly substātia potest esse imposta ad significandum dupliciter. Vno modo, ut solum significat essentiam, quæ esset subiecta accidentibus. Et sic dicitur à substādo, & si Ly substātia illo modo esset imposta, & caperetur pro generalissimo substātie, tunc staret autoritas in ueritate. Alio modo potest esse imposta non solum ut significat rem substāntem accidentibus, sed indifferenter quamlibet rem per se existentem, non curando an illa res accidentium sit subiectum aut non: & si Ly substātia esset illo modo imposta ad significandum, & esset genus in predicamento substātie, tunc autoritas non haberet ueritatem. Et respondetur quo ad omnes autoritates sub distinctiōne, quia si Ly substātia capitur primo modo, tunc procedunt autoritates, & hoc idem intendunt: si autem secundo modo, tunc nō sunt contra illos tenentes, quod Deus sit terminus predicamentalis.

Materia prima appetit formam, sicut fœmina uirum, turpe bonum, 1. Phyl.] Intelligitur de appetitu materiali, & non animali. Vel sic, materia prima appetit formam, id est, perfici à forma.

Motus

Motus est tempus, 4. Phyl.] Respondetur quod philosophus uult quod illa non est predicatio essentialis, sed accidentalis: ut etiam, hic homo est risibilis.

Materia prima nullius est actiuitatis, 1. Phyl.] Intelligitur assertiue, & per se: cum hoc tamen bene stat, quod sit alicuius actiuitatis coactiue, quia materia prima non agit per se, sed bene coniuncta formis.

Materia prima est sine formis, 1. de Generatione.] Intelligitur quantum est de per se, tunc est sine formis, id est, nullam certam formam determinat: cum hoc tamen stat, quod habeat formam in potentia.

Materia non est in potentia ad formam generandam, 1. Phyl.] Intelligitur de potentia instrumentali, non autem principali.

Materiæ manente una potentiæ eius fiunt multiæ, commentator ibidem.] Intelligitur secundum Aristoteliū sic, quod de materia predicantur uerè plura predicata potentialia: uel dicatur quod loquitur de potentia instrumentali, eo quod sunt multiæ dispositiones accidentales habitantes & disponentes ipsam materiam ad formam recipiendam.

Metaphysicus & Dialecticus considerant circa unum subiectum reale: & sic uidetur quod logica sit scientia realis.] Respondetur quod per Dialecticam non intelligit logicam docentem, sed utentem quæ uersatur circa omnem scientiam, eo quod logica utens de per se, non habet aliquas conclusiones.

Medium promouet ipsum motum, 3. Cœli in oppositum est philosophus, 4. Phyl.] Vbi dicit quod medium est resistentia successiua, & per consequens est in pedimentum motus. Respondetur quod autoritas, tertio Cœli intelligitur scilicet, quando medium est subtile, & sic per accidens promouet motum, scilicet ratione ueritatis & utilitatis: sed de per se medium semper resistit motui, eo quod in esse appetit esse indiuisum.

Mensura debet esse quid minimum, 12. Metaphys.] Respondetur quod intelligitur quo ad sufficientiam notificationis, id est, quod non debet deficere ad minimum in notificatione mensurati.

Motus circularis cœli est prius motuum, 8. Phyl.] Intelligitur, est prius motuum, id est, diuturnior motuum. Vel sic est prius motuum, id est, perfectior motuum.

Metaphysica est de omnibus entibus mundi, 1. Phyl.] Intelligitur quo ad quiditatem eorum ex quo metaphysica res considerat sub ratione quiditatis.

Metaphysica est scientia nobilissima & difficillima, 1. Metaphys.] Intelligitur non exclusiue sic, quod solius metaphysici sit considerare difficillima, sed etiam alterius artificis: sed uult quod principaliter solius metaphysici sit considerare difficillima.

Melius est habere animam habentē scientiā, quam habitum corporis. Seneca ad Alexandrū.

Melius est mori quam facere contra bonum uirtutis, 3. Ethic.

Medicinæ sunt per contraria, 2. Ethic.

Malum est facere facile, bonum autem difficile, ibidem.

Medium in omnibus rebus est laudabile, 2. Ethic.

Minus malum est eligibilis magis malo, 5. Ethic.

Maximum bonorum exteriorum est honor, 4. Ethic.

Maior amicitia existens bonum utile, maxime uidetur fieri in senibus, quia tales non curant delectabile, sed tantum utile, 6. Ethic.

Mares plus amant filios quam patres, quia certiores sunt de eis, & plures labores habent circa eos, 6. Ethic.

Maiores datur honor, minoribus autem lucrum: quia honor est tributio uirtutis & beneficii, lucrum autem est auxilium indigentia, 8. Ethic.

Magistris, dijs & parentibus nemo potest reddi æquiualens, 9. Ethic.

Magis tenemur amicis largiri bona quam extraneis, ibidem.

Melius est cum amicis, & præcipue quam cum extraneis & quibuscumque commorari, ibidem.

Multo grauius alicui fert, si honore priuatur, quam si bona sua auferantur, 2. Oecon.

Masculinum genus dignius est fœminino, 1. Polit.

Melius est iudicare secundum leges & literas, quam secundum propriam sententiam, 2. Polit.

Multi serui quandoque deterius seruiunt paucioribus, ibidem.

Melius est ciuitatem regi ab uno optimo uiro, quam ab una optima lege, 3. Polit.

Maximum fortunium est omnes ciues mediocrem substantiam habere, tanquam sufficienter eis, quia per tales bene regitur ciuitas, 4. Polit.

Minores ut fiant æquales, faciunt seditiones: æquales uerò, ut fiant minores, 5. Polit.

Mors est recessus anime à corpore, in libro de Pomo & morte.

Monstro similis est auaritia. Seneca in libro de Moribus.

Mihi crede, auarus non potest esse diues nec felix, ibidem.

Multum plus prodest, si pauca præcepta sapientiæ teneas, & illa promptè & in usu tibi sint, quam si multa disceres, & illa non habeas in animo. Seneca de Beneficijs.

Mali puniti feliciores sunt, quam impuniti: quia pœna bona est ratione iustitiæ, Boet. quarto de Confolatione.

Mancipiorum raro est clementia. Boetius in de Disciplina schol.

Miserum est eum esse magistrum, qui nunquam nouit se esse discipulum, ibidem.

Musica ualet ad recreationem & ad delectationem, & ideo pueris bene ualet studere in musica, octauo Politicorum

Magnæ ciuitates sunt plus, quam parua, 5. Polit.

Bedæ tom. 2.

Masculi

Nobilitas est laus, proveniens ex meritis parentum. ibidem.
 Nullum malum præermissum, nullum bonum irremuneratum. ibidem.
 Non est fas homini cunctas divini operis machinas vel ingenio comprehendere, uel sermo, ne explicari. ibidem.
 Nulla est rationalis creatura, quin ei sit libertas arbitrii. s. ibidem.
 Non est dignus dulcoris acumine, qui amaritudinis nequit repleti grauamine. Boetius in de Disciplina scholarium.
 Nulla est res magis nociva discipulo, quam uita contumeliosa magistri. ibidem.
 Non decet rem esse antiquiorem à primo genitore. Plato in Timæo.
 Nihil est ortum sub sole, cuius causa legitima non præcesserit. ibidem.
 Nihil est similius & gratius Deo, quam perfecta anima. Bonus qui in tantis cæteros homines excellit, in quantum ipse à dijs immortalibus excellitur. Apuleius in libro de Deo Socratis.
 Non est aurum unius speciei, ut se comedant, in libro de Historijs animalium.
 Nulla femina recipit coitum post imprægnationem, nisi mulus & equa. s. lib. de Hist. animal.
 Nunquam oportet dominum esse sine custodia, sic nec ciuitatem. in Oeconomicis.
 Non est dignus scientia, qui scientiæ infurgit præceptor. Boetius in de Disciplina scholarium.
 Nullus potest propriè sibi ipsi materiam facere. s. Ethic.
 Non te mouet dicentis autoritas, ne quis dicat: sed quid dicatur, attēde. Seneca de forma uitæ.
 Non semper in actu sis, sed interdum animo tuo requiem dato: & ipsa requies sit plena sapien tia, studijs & bonis cogitationibus. ibidem.
 Natura modicis minimisque contenta est, cuius satietatem si uolueris urgere superfluus, aut in fucundum erit quod infuderis, aut noxium. Boetius 2. de Consolatione phi.
 Nec quæstus uestimentorum, nec forma, nec aurum, nec multitudo tantum ualeat ad mulieris uirtutē, quantū modestia in quolibet opere, & desiderii honestæ atq; cōpositæ uitæ. in Oeconom. Arist.
 Non debet homo sanæ mentis ubicunque & ad quamlibet mulierem accedere. ibidem.
 Nihil sit quod te à philosophia remoueat, nec paupertas, nec indigentia alicuius rei. Seneca ad Lucillum.
 Non irasci in quibus oportet, insipientis est. 4. Ethic.
 Nisi parentes exemplum probitatis uitæ dederint, incusabilem adinuicem possint habere causam. in Oeconomicis.

Omnne unū est indiuisibile. 10. Meta.] intelligitur cū reduplicatiōe, ut sit: Omne unū in quantū tale est, indiuisibile.
 Omne quod est, ideo est, quia unū numero est. per Boetiū.] intelligitur uno modo sic, Omne quod est, ideo est, quia habet se extra animam modo uniuersale, non habet se extra animam: ergo non oportet quod sit unum numero, uel singula: quia uniuersale est terminus intentionis. Alio modo dicitur, quod uniuersale quo ad suum esse, est bene singulare, quo ad significationem, sed quo ad representationem, dicitur cōmune siue singulare, & per consequens nō potest fieri in ista de uniuersali.
 Omnis causa est prior suo effectu. per Cōmēt. in de Causis.] Responderet q. prioritas est duplex, scilicet tēporis et naturæ: modo autoritas debet intelligi de prioritate naturæ, et nō tēporis, et Ly Natura in tantū debet ualere, sicut naturaliter.
 Omnis conceptus naturalis sumendus est à forma. 7. Metaphys.] Verum est de substantijs habentibus formam, si fuerint simplices & immateriales, sicut Deus & angeli, tunc eorum conceptus essentialis sumendus est à propriā perfectione, & à propriā essentia eius.
 Omnis effectus est in sua causa.] illa autoritas ex uerborum sermone falsa est. Sed intelligitur ad hunc sensum, quod quælibet res que potest esse causa, potest de se producere aliquem effectum.
 Omne quod inest meliori & nobiliori, est magis eligendum. 2. Top.] Et sic sequeretur, Ultra modum bibere, & crapulose uiuere, & uicia essent magis eligenda, eo quod inest melioribus & nobilioribus, scilicet hominibus. Dicitur q. sic debet intelligi, Omne bonū qd est in nobiliori, ut sic est magis eligendū, q̄ illud qd inest minus bono. & ut sic dicitur primo bonū propter primas instātia, scilicet bibere ultra mēsurā. Et ulterius dicitur, ex hoc debet intelligi de bono naturali, ut sic omne illud qd est in meliori bono, naturaliter est melius secundū nos, uel quo ad nos in genere eligibiliū moraliter, uel de bono intellectuāli, sic intelligitur: Omne illud qd est intelligibile in meliori, est magis eligendū simpliciter, uel quo ad nos in genere eligibiliū intelligibiliū.
 Omne intelligere, est pati. 3. de Anima.] intelligitur acquisitē per phantasiam, quia hoc est pati saluatiuē: nō autem intelligitur de intellectu, quæ sit per nudam essentiam, quod dicitur propter Deum, qui per nudam essentiam intelligitur.
 Omne alterabile est corruptibile. 1. de Generatione.] Responderetur quod loquitur ibi de alteratione, quæ alteratur corruptiuē, non autem de illa quæ alteratur saluatiuē.
 Omne proprium melioris, est magis & melius eligendum quam peioris.] intelligitur capiendū Ly Melius pro bono propriē, & Ly Peius pro malo simpliciter. Vel capiendū Ly Melius pro bono simpliciter, & Ly peius pro minus malo, tunc etiam autoritas habet ueritatem.
 Omnis diffinitio quæ datur per negationē uel disiunctionē est uituperanda. 6. Ethic.] intelligitur de diffinitione essentiali & quiditatiua, cum hoc tamen fiat quod diffinitio accidentalē siue descriptiua datur per disiunctionem.
 Omnis qualitas habet denominare suum subiectum. in Prædicamentis.] intelligitur de illo subiecto, cui inheret qualitas denominatiuē.
 Omne quod fit, fit à sibi simili. 7. Metaph.] intelligitur sic, Omne quod fit generatione uniuoca & particularē, quod fit à sibi simili, per hoc quod dicitur, Generatione uniuoca, excluduntur uermes & alia similia animalia, quæ sunt & generantur ex

tur ex pitrofactione uirtute solis, per hoc quod dicitur particulari, excluditur Deus, qui est causa uniuersalis omnium rerum.
 Omne principium debet esse propositio necessaria. 1. Phys.] intelligitur de principio complexo, & non simpliciter primo alicuius scientiæ, & non intelligitur de principio incomplexo.
 Operatio arguit formam, sicut transmutatio materiam. 1. Phys.] Respondetur, uerum est loquendo particulariter, & non uniuersaliter, quia non est uerum in eodem supposito: sed habet ueritatem in diuersis suppositis. Unde aliqua supposita sic se habent, quod unum illorum potest in aliquam operationem, & alterum non potest in illam operationem, nec in sibi similem: per hoc arguimus huiusmodi supposita esse diuersarum specierum, & habent formas & potentias distinctas secundum speciem: sed etiam ex diuersitate operationum in eodem supposito apparentium non arguimus diuersitatem formarum.
 Omnis substantia dignior est accidente. 7. Metaphys.] Verum est de dignitate essentiali, non autem accidentali, quia accidentale accidens est dignius substantia, ut patet in scientijs & uirtutibus, quæ accidentia sunt digniora lignis & lapidibus, quæ tamen sunt substantia.
 Omnis differentia debet sumi à forma. per Porphy.] intelligitur, Omnis differentia debet sumi à forma cōposita rando compositū ad compositum: sed comparando simplex ad compositum, tunc debet sumi materia, ut refert S. Thomas de Aquino.
 Omnis propositio in qua prædicatur uniuersale, uniuersaliter sumptam, est falsa. 2. Topic. & 1. 7. 8. & 2. 2. 7. 8.] Respondetur quod hoc intelligitur de propositionibus affirmatiuis propter illam, Nullus homo est asinus. Secundo intelligitur, dummodo prædicatum non distribuitur mediante signo uniuersali negatiuo propter illam, Aliquis homo est nullus asinus. Tertio, dummodo tales termini in tali propositione positi, habent plura supposita actiue propter illam, Omnis sol est sol. Quarto intelligitur, dummodo uniuersale capitur uniuersaliter distributiuē, propter illam tantum decem sunt omnia prædicamēta. Quinto, dummodo totum significatum distribuitur à tali signo uniuersali, aut non propter illam, Ioannes est uidens omnem asinū. Sexto, dummodo talis non sit una propositio modalis: & intelligitur, dummodo à parte subiecti non ponitur signum exclusiuum, faciē subiectum stare confuse tantum, & prædicatum confuse distributiue, ut tantum, Animal est homo. Vbi prædicatum prædicatur uniuersaliter sumptum, & tamen est propositio uera.
 Omnia futura de necessitate eueniunt. 1. 7. 8. & 2. 2. 7. 8.] intelligitur uno modo, ut Ly Necessitate tenet se à parte subiecti, & tunc est uera, quia ualeat illam, Quod est futurum, de necessitate eueniet. Alio modo habet sensum, quia Ly Necessitate determinat copulam, quia tunc ualeat tantum: Omnia futura de necessitate sunt ueniētia, & hoc est falsum.
 Omnis differentia debet connotare alteram partem rei. per Porphy.] intelligitur de rebus essentialiter compositis, non autem simplicibus.
 Omne quod est quando est, necesse est esse: & omne quod non est quando non est, necesse est non esse. 1. 7. 8. & 2. 2. 7. 8.] Respondetur secundū Buridanū, quod ille propositiones sunt concedende in sensu cōposito, non autē in sensu diuiso, ut sic omne quod est, necesse est esse quando est. Sed dicit philosophus, quod illa autoritas est multiplex, quia unum sensum habet, quando Ly Quando tenet se ad subiectum, sic omne quod fit quando est, necesse est esse, & est falsa. Alium sensum habet, quando Ly Quando tenet se ad prædicatū, ut sic omne quod est necesse est esse, quando est, & sic philosophus cōcedit illā autoritatē.
 Oppositorum eadem est disciplina. 4. Metaph.] Respondetur quod philosophus uult propositiones oppositæ contrariæ & contradictorie pertinent ad eandem essentiam materialiter, quæ constituuntur ex isdem terminis.
 Omne prius potest esse sine posteriori, per autoritatem in de Causis.] intelligitur dummodo unum non dependet ab alio, non habet ueritatem.
 Obiecta mouent intellectum. 3. de Anima.] Responderetur quod obiecta per se immediatē, & per species intelligentes mouent intellectum.
 Omne ens habet aliquam propriā operationē. 4. Meteor. & 1. de Anima.] intelligitur de entibus in actu formali existentibus, propter materiā primā: & etiam intelligitur de suppositaliter distinctis, propter animam intellectuam.
 Omne agens præstantius est suo passo. 2. de Anima.] illa autoritas simpliciter nō est uera, sed ueritatem habet de agente principali, quia lapides agunt in intellectu. Secundo intelligitur sic, quod agere est nobilior conditio quam pati. Tertio, omne agens in quantum tale est, nobilius est passo. Quarto intelligitur de illo, quod agit effectiue & non formaliter: & sic albedo facit stum album formaliter, sed non effectiue: non tamen sequitur quod stum sit nobilius, sed pictū facit stum albū effectiue.
 Omnis propositio in qua unum generalissimorū negatur de alio, est immediata. 2. Poster.] intelligitur si unū generalissimorū negatur de alio cū reduplicatiōe, ut sic nulla substantia in quantum talis est, quæitas in quantum talis.
 Optimi est optimum facere. 2. Cæli.] intelligitur quo ad essentialia, & sic omnis res producta à Deo, producit optimum quo ad essentialia & substantialia.
 Omnium transmutationem habentium ad se inuicem eadem est materia. 1. de Generatione.] intelligitur de identitate speciueca, scilicet quod in specie est eadem materia omnium: & sic uidetur ulterius, quod materia est in omnibus formis subiectiuē, in compositis uerò integratiuē, quæ est ultra partem.
 Omne totum est maius sua parte. communis propositio.] illud principium intelligitur de partibus integralibus quantificatiuis, & non integralibus essentialibus, & hoc capiendū Ly Totum categorematice.
 Omne totum supra tria ponimus. 1. Cæli.] illam autoritatem circa illud sophisma, Omnis senex est. Albertus sic glossat, & dicit, quod philosophus tantum præterdit, quod huic signo Omnis in plurali numero non competenter additur signum distributiuum, nisi terminus cui additur, habeat tria supposita: & hoc est uerum; quando tantum unus homo currit uel duo, tunc non dicitur competenter, Omnes isti currunt. Alij autem exponunt illam autoritatem sic, Omne scilicet ens, & totum scilicet uniuersum ponimus supra tria, id est, consistit in tribus, scilicet materia, forma & toto composito: quia omne ens mundi, uel est materia, uel forma, uel totum compositum.
 Omnis effectus gerit similitudinem sui.] Autor dicit in de Causis. Verum est de causa particulari, & non uniuersali propter Deum.
 Omne agens naturaliter in agendo repatitur, & omne patiens in patiendo reagitur. 1. de Generatione.] intelligitur sic, Omne agens communicans cum passo in materia, & hoc dicitur propter Deum; & agens actione reali,

reali, propter agens spirituale, illa autoritas est uera saluis tribus conditionibus. Prima, quod tale agens non sit minoris uirtutis in resistendo, quam patiens in re agendo, ut patet in scintilla ignis proiecta in mari. Secunda conditio, quod tale agens non sit in tanta distantia à passio, ad quantum passum pergere potest. Tertia conditio, quod uirtus agentis sit sine debilitatione extrinseca, scilicet naturæ.

Omne determinatū agens quocūq; alio agente habet aliquā operationē propriā, 4. Meteor.] Respondetur, Verum est de ente, quod aptum est ad hoc quod à seipso potest operari sine omni alio: sic autem non est de anima.

Omne ens uel est ens in anima uel extra animam, 6. Metaphys.] Respondetur quod hoc simpliciter non est uerum, quia datur instantia de anima, ex quo idem non est in seipso neq; in seipsum. Sed philosophus uult quod omne ens aliud ab anima, aut est in anima, aut extra animam.

Omnis scientia est à posteriori uel à priori, per commune dictum logicorum.] Respondetur, Verū est de notitia unius conclusionis, quia datur instantia de scientia, de anima quæ est partim à posteriori, et partim à priori: in de Anima aut proceditur ab actibus ad potentias.

Omnia causa facit à priori cognoscere suum effectum, per authorem in de Causis.] Respondetur quod illa autoritas habet ueritatem in de causis per se, et non de causis secundum accidens.

Obiectū uoluntatis non est nisi bonū, 3. Ethic.] Respondetur, uerū est de bono appetiti, non autem de bono existenti.

Oppositio contradictoria maxima est oppositio, 1. Ethic.] Respondetur, uerum est de illis quæ sunt contradictorie opposita, quantum ad hoc quod sunt sibi inuicem incompatibilia, scilicet quantum ad ueritatem et falsitatem.

Omnia transmutatio est uelox uel tarda, 6. Phys.] Intelligitur de transmutatione quæ distinguitur à suis terminis. Vel dicitur quod intelligitur de transmutatione successiua et temporali.

Omnia scientia est de numero perpetuorū impossibiliter, uniuersaliter se habentū, 1. Post.] Intelligitur sic, omnia scientia est de scibili propinquo debet esse perpetuarum propositionum, id est perpetua ueritatis.

Opposita sunt in eodem genere, per Porphyrum.] Est uerum potentialiter siue in potentia, non autem in actu.

Omne habens contrarium, suscipit magis & minus, ex Prædicamentis.] Intelligitur sic, Omne habens contrarium in eodem subiecto et in diuersis gradibus intentionis et remissionis, suscipit magis et minus.

Omnia scientia capit nobilitatem à suo subiecto, in Proæmio de anima.] Respondetur, uerū est, capit nobilitatem à subiecto signato, non autem signi.

Omne intelligibile præcedit actum intelligendi, siue mouet ipsum.] Intelligitur de intelligibili principi, ut sunt res extra animam, quæ ipsum intelligibile naturaliter præcedunt: licet non in tempore, sed intelligibile minus principiale, scilicet de operatione ad intellectum non ualet.

Omne quod corrumpitur, à suo contrario corrumpitur, 5. Ethic.] Intelligitur, omne quod corrumpitur directe, formaliter et per se, à suo contrario corrumpitur. Dicitur notanter per se, et directe propter substantiam, quæ licet corrumpitur, non tamen per se, sed per accidens: quia qualitas primò per se corrumpitur, ad quorum corruptionem consequenter sequitur corruptio substantiæ, et hoc per accidens corrumpitur.

Omnia propositio per se est necessaria uel impossibilis, per Boetium in libro Posteriorū.] Intelligitur, omnia propositio per se uera, est necessaria: et omnia propositio per se falsa, est impossibilis.

Opposita contraria habent fieri circa idem, 7. Metaph.] Et sic uidetur, quod bonū et malum habent fieri circa ipsum diabolium, intelligitur, dummodo illud subiectum non est determinatum ad unum solum, siue ad alterum solum: quia tunc opposita contraria habent fieri circa idem, modo diabolus determinat se solum ad malum, et non ad bonum.

Omne certius eligibile est incerto, 3. Top.] Intelligitur, Omne bonū certius plus est eligendum, quā minus bonū incertū, dummodo ambo sunt eiusdem speciei, et dummodo minus certo bono non conuenit una conditio præterquam sit prælectio.

Omne perfectum est in tribus, per commentatorem 1. Coeli.] Intelligitur uerius numerus, quem ponimus in numero plurali, est ternarius, et ergo de duobus non uerè dicitur, quod sit numerus, sed de eis bene dicitur, quod sint duo, scilicet entia.

Omnia perfectio est in Deo, per commentatorem 5. Metaphys.] Sed dicitur tamen generare sibi simile, est perfectio: et generare sibi simile, est in Deo, et per consequens Deus per generare Deum, est sibi simile. Respondetur quod solum intelligitur ordinatiue sic, quod perfectio Dei excolet omnem perfectionem creaturarum.

Oportet animal considerare & inchoare à superioribus usque ad individua, 3. Top.] Respondetur quod Ly usque debet capi exclusiue: et ulterius dicitur, quod Ly indiuiduum debet capi pro minus consequenti.

Omnia motus naturalis est in fine uelocior quam in principio, 1. Coeli.] Intelligitur, omnia motus naturalis in eodem medio equaliter disposito, ceteris paribus uno impetu ab eodem reproductus, est uelociter in fine quam in principio, dicitur in eodem medio, quia stat quod aliquod mixtum in igne uelocius mouetur quam in aere. Dicitur equaliter dispositus, quia si medium esset in principio subtilius, et in fine densius, non oporteret motum esse in fine uelociorem.

Omnia quæstio quærit inter opposita, 1. Meta.] Illa autoritas simpliciter non est uera et uniuersaliter, quia aliqua quæstio quærit solum unū oppositum: sed est uera ad illum sensum, quod quæstio ut problema propositionis quærit inter duo opposita, ut est ista quæstio, An mundus sit æternus, an non.

Omnia quod in Deo est, est Deus met, 6. Metaph.] Intelligitur, Omnia quæ sunt in Deo formaliter et essentialiter, sunt ipse Deus met: non autem illa quæ sunt in Deo effectiue, et subordinatiue et conferuatiue.

Omnia nostra cognitio procedit ex sensatis, per Linconensem supra 1. Post.] Intelligitur mediate uel immediate, et etiam de illo intelligitur illud, Nihil est in intellectu, quin prius fuit in sensu.

Omnia medium est medium contrariorum, 6. Phys.] Intelligitur de qualitibus medijs et secundis. Vel sic, Omne mediū cōpositiue uel successiue est contrariorū, uel sic, Omne mediū diuersorū uel cōmuniter dictorū, est mediū contrariorū.

Omnia qui dicit quodlibet, quodam modo dicit multa, 2. Top.] Ex quo elicitur secunda regula, qui dicit unum antecedens, multas dicit consequentias, supple formaliter uel uirtualiter: quia qui dicit, Homo uirtualiter est, dicit animal est, corpus est, substantia est, et sic de singulis.

Omnia quod est ex prioribus, hoc est magis eligendum, 3. Topic.] Si sic, tunc dicitur, aqua esset nobilior

rior uino, et materia nobilior forma, et uestis antiqua esset nobilior noua. Intelligitur ergo sic, Omne quod est bonum ex prioribus secundum perfectionem, hoc est melius, sed dicitur, Priora sunt nobiliora et meliora. Dicitur quod omne prius perfectione essentiali est melius suo posteriori secundum se, et proprie, et dicitur secundum se, quia secundum usum nostrum non oportet quod florenus est prior et perfectior scientia, quia est substantia, scientia autem accidens. Dicitur perfectione essentiali propter materiam, quæ non est perfectior forma essentialiter. Dicitur etiam essentiali propter prioritatem naturæ, et aqua temporis, et uestis antiqua.

Omnia uoluptas est mala, 4. Ethic.] Sciendum quod uoluptas est duplex, quia quædam est uoluptas corporis, et quædam anime, uoluptas corporis est duplex, quia quædam est contra dictamen rectæ rationis, et illa semper est mala. Alia est subiecta rationum, et illa semper est bona. Voluptas anime est duplex, quædam est appetitus rectæ regulatus ratione, et ille appetitus semper est bonus. Alia est secundum appetitum priuatum, et illa semper est mala, modo dicitur quod loquitur de uoluptate, quæ est contra dictamen rectæ rationis.

Omnia quod est propinquius bono, hoc est magis eligendum & melius, 3. Top.] Et sic sequetur, quod camilla esset melior tunica. Ad illam autoritatem dicitur quod duplex est propinquitas. Quædam est localis, alia uero perfectionis. modo autoritas intelligitur de autoritate perfectionis, quia alias instantia probaret uerum.

Omnia difficilius est magis eligendum, & nobilius minus difficilius, 3. Top.] Et sic, sequitur quod diuinitas esset nobilior et melior scientijs et uirtutibus. Similiter ars fabrilis esset eligibilior scientia grammaticali, et nigromantia esset eligibilior scientia logicali. Sciendum quod aliquid dicitur difficilius tribus modis. Uno modo in conferuando, et sic diuinitas sunt difficiliore scientijs. Alio modo in exercendo, et sic ars fabrilis est difficilior grammatica, quia difficilius est fabricare, quam orationem congruam facere. Tertio modo quoad oppositionem, et de ista difficultate debet intelligi autoritas. Et etiam intelligitur de ijs quæ sunt eiusdem speciei, dummodo minus difficili non conuenit præeminentia bonitatis.

Omnia generabile est corruptibile, 1. Coeli.] Respondetur, uerum est, omne quod generatur completiue, est corruptibile, et hoc propter intellectum qui generatur intellectu, ergo non obstat de intellectu similiter de materia prima, quia talis generatur subiectiue.

Omnia rerum species stabiliuit creator creatorum, per autorem 6. Principiorū.] Intelligitur sicut stat illud, idem approbat Algorismus dicens: Omnia quæ à primæua rerum origine processerunt.

Omnia quod est, naturaliter bonum est, eligibilis eo quod non est naturaliter bonum, per Albertū.] Intelligitur sic, Omne quod est naturaliter bonū, ut sic est magis eligēdū, eo quod non est bonū moraliter per acquisitionem.

Omnia unum est indiuisibile, 12. Metaphys.] Illa autoritas multipliciter intelligitur. Uno modo sic, Unitas est in diuisibilis, id est, non est diuisibilis in plura, quorum quodlibet est unum. et hoc est uerum, secundum quantitatem distinctam, secunda do, Omne unū ut sic est indiuisibile, in quantum tale. Alii dicunt quod debet subintelligi, omnia res est una propter formam. Sed talis forma una, est ergo.

Omnia magno dato contingit dare maius, per regulam Metaphys.] Intelligitur sic, Contingit dare maius, id est, imaginari maius.

Omnia partes diffinitionis sunt formæ, dicit Orpheus in libro de Intentionibus circa diffinitionis primæ intentionis declarationem.] Hoc tamen uidetur esse falsum, quia in diffinitione ponitur genus, quod habet rationem materiæ: et ergo si omnes partes diffinitionis essent formæ, tunc materia esset formæ. Respondetur quod sic intelligitur, quod omnes partes diffinitionis ipsius accidentis aliquo modo habent naturam formæ.

Omnia motus est de extremo in extremum per medium, 4. Phys.] Intelligitur de motu qui fit naturaliter, nam motus qui fit in uacuo, non est naturalis, quia natura abhorret uacuum. Similiter dicitur quod motus qui fit per uacuum, non fit per uerum medium, sed solum imaginari, ergo autoritas habet ueritatem de motu, qui fit cum resistentia medij.

Omnia rerum uaturalium existentium idem est tempus, 4. Physicorum.] Intelligitur commensuratiue, et non absolute.

Omnia quod mouetur, est diuisibile, 6. Phys.] Intelligitur omne quod mouetur per se de loco ad locum circumscriptiue et commensuratiue, est diuisibile. Dicitur omne quod mouetur per se, propter animam intellectuam, quæ licet mouetur ad motum corporis, tamen hoc non est per se, sed per accidens. Dicitur circumscriptiue, quia licet angelus mouetur per se, non tamē de loco ad locum circumscriptiue. Sed dicitur tamen, Cælum mouetur per se, et tamen non est diuisibile, ut habetur primo Cæli. Respondetur, uerum est de diuisione reali, diuiditur tamen secundum assignationem partium, scilicet orientis et occidentis.

Omnia quod mouetur localiter, describit sibi spaciū æquale precise in eodem instanti, ex 6. Phys.] Et sic uidetur, quod indiuisibilia sicut angeli essent diuisibilia. Respondetur quod autoritas intelligitur de illo quod mouetur de loco ad locum circumscriptiue.

Omnia quod mouetur, est partim in termino à quo, & partim in termino ad quem, 6. Phys.] Et sic uidetur quod mobile nunquam fit in spacio sibi æquali, quod est contra authorem uel autoritatem præcedentem. Respondetur quod sic intelligitur, Omne quod mouetur interim quod mouetur, particulariter attingit terminum ad quem, et terminum à quo: id est, quod nec est perfecte nec complete in termino à quo, nec in termino ad quem.

Omnia actus distincti se habent, quod unus potest conferuari sine alio, 7. Metaphys.] Respondetur quod habet ueritatem, ubi unus non dependet in esse ab alio, quia actus Socratis et Dei sunt actus distincti, et tamen unus non potest esse cum alio: sic etiam scientia est in anima, similiter operationes uitales sunt distinctæ ab anima, et tamen unum potest conferuari sine alio, ut prius dictum est.

Omnia quod mouetur, mouetur ab alio, 7. Phys.] Et sic uidetur quod intellectus non potest moueri obiectiue, quia anima non est ab intellectu. Respondetur quod impossibile est moueri se ipsum per se, ut habetur tertio de Anima, et cum hoc moueri et sic impossibile est rem aliquam esse agens totale, et mouens totale, quin ad minus concurrat Deus aut materia prima.

Omnia intellectum oportet esse possibilem, per commentatorem 3. de Anima.] In oppositum est philosophus ibidem in principio, ubi dicit quod intellectus sit uirtus passiva. Respondetur quod commentator uult quod oportet intellectum esse impassibilem passione corruptiua, licet sit passibilis passione saluatiua.

Omnia

- Omne incorruptibile est nobilius corruptibili. 1. Phys.] Intelligitur sic, si incorruptibile non est melior cōditio annexa quā in corruptibile.
- Omnis finis est melior ordinato in finem. 3. Topi. & 2. Phys.] Intelligitur de fine gratia cuius, quia talis semper est melior ordinato in finem, ex quo talis finis est gratia cuius.
- Omne ens aut est substantia aut accidens. 12. Metaphys.] Intelligitur de ente simpliciter uno, & non aggregatio. Vel capiendo L^y Ens nominaliter, & non participialiter, quia exercitatus unus est ens, id est, existens, & tamen non est substantia, sed plures substantie.
- Omnino illud quod fit, ab aliqua eius parte præexistit. 7. Metaphys.] Et per consequens formaliter habet se in materia ante eius productionem: quod est contra philosophum primo Phys. Intelligitur ergo sic, omne quod fit completiue ut compositum, habet partes præexistentes ut materiam & formam.
- Omne quod mouetur, habet partes integrales. 6. Phys.] Intelligitur de illo quod per se, & non de eo quod mouetur secundum accidens.
- Omnis motus est de contrario in contrarium. 4. Phys.] Intelligitur de motu naturali, & non uiolento.
- Omne ens in suo loco naturali quiescit à motu. 4. Phys. & 1. Cœli.] Intelligitur quod omne ens in loco naturali quiescit à motu locali, non autem est uerum de alijs motibus, sicut de motu alterationis & augmentationis.
- Omne corpus est in loco. 1. Phys.] Clara est per se.

P

Particulæ & singularia semper in multitudine ex contrario diuidunt illud quod unū est per Porphy.] Respondetur quod ibi per particula & singularia debet intelligi minus commune, ut sit sensus, Particularia & singularia, id est, minus communia diuidunt, id est, in diuidendo contrahunt ex contrario illud quod unum est genus.

Particularis in materia naturali æquipollet suo uniuersali. 1. 1. Regi. 1. 1. Phys.] Intelligitur de particulari simpliciter dicta, & de predicatione directa, cuius copula est de illo uerbo Sum de presenti cum terminis non ampliatiuis, illa æquiualent in ueritate & falsitate suæ uniuersali.

Particularis negatiua non est conuertibilis. 2. 1. 1. 1. Phys.] Intelligitur quod particularis negatiua non est conuertibilis formaliter in aliam particularem negatiuam, de modo loquendi consueto: cum hoc tamen stat, quod est conuertibilis in unam de modo loquendi in consueto.

Proprium de uno solo prædicatur per Porphy.] Intelligitur uno modo sic, quod proprium sub ea ratione qua stat, prædicatur de pluribus subiectis adæquatè. Alio modo dicitur quod Porphy, uult proprium prædicatur solum de primo subiecto conuertibiliter, licet bene de pluribus non conuertibiliter: quia risibile prædicatur de homine conuertibiliter. Sed de animali & corpore prædicatur non conuertibiliter.

Priuatio est forma materiæ.] Intelligitur sic, Priuatio est forma materiæ, & connotat carentiam formæ in materia.

Priuatio per se non est ens. 1. Post.] Intelligitur quod materia existens priuatio non est ens in actu formali per se, & per formam cuius est priuatio.

Principia oportet semper manere. 1. Phys.] Dicendum quod sic debet poni, semper oportet manere principia, sic quod L^y principia stabit confuse, tantum ratione L^y Semper, & sic est uera.

Proprium est substantiæ in subiecto non esse per philosophum in Prædicamentis.] Dicitur quod loquitur de terminis, & sic capit hic esse in subiecto logicaliter, quod prædicatur denominatiue.

Plato non maledixit in eo quod sermonem sophisticium sub non ente locauit. 6. Metaphys.] Respondetur quod philosophus capit non ens improprie pro ente, quod gerit similitudinem alicuius: quod tamen non est.

Penetratio dimensionum non est possibilis. 4. Meteor.] Respondetur, quod duplices sunt dimensiones, quædam sunt quarum una habet se per modum actus, & alia per modum potentiæ, ut albedo uel materia prima, tunc dicitur quod in talibus dimensionibus penetratio est possibilis. Sic etiam est, quando due habent se per modum actus ad tertiam, quod habet se per modum potentiæ, sicut albedo & dulcedo in lacte. Alie sunt dimensiones, quarum una non habet se per modum potentiæ, nec ambo habent se per modum potentiæ, & sic penetratio dimensionum est possibilis.

Processus in infinitum est prohibitus. 2. Phys.] Intelligitur in predicatis essentialiter subordinatis, & prædicata essentialiter subordinata sunt homo & alia res particularis, scilicet cœlum & Deus: & sic intelligitur in sursum & deorsum, non autem in latum, & sic est in differentijs à latere positjs, ubi præceditur in infinitum, tenendo quod ille differentie inter se sunt genera & species, & sic habet ueritatem.

Potentia opponitur actui. 9. Metaphys. & 1. de Anima.] Dicitur quod intelligendum est de terminis sic, quod ille terminus potentia opponitur huic termino Actus.

Principia non fiunt ex alterutris. 1. Phys.] Sic quod unum non fit ex reliquo, & hoc est uerum, prout L^y Ex non dicit circumstantiam partis: sed prout dicit circumstantiam totius, ut forma illud principium fit ex materia, & habet pro subiecto materiam.

Potentia accidit materiæ per Commentatorem 1. Phys.] Intelligitur quod ille terminus potentia prædicatur accidentaliter de illo termino materia, licet tamen potentia materiæ fit in ipsam materiam.

Politici est considerare de anima. 1. Phys.] Et sic uidetur quod non est sciētia libri de Anima. Respondetur quod philosophus primo Phys. uult, quod politicus considerat practicè de anima, sed in libro de Anima consideratur de anima speculatiue.

Priuatio & materia differunt speciuocè & ratione. 1. Physicorum.] Intelligitur quod isti termini priuatio & materia habent diuersas rationes, secundum quid nominis, cum hoc tamen stat quod habent uel significant eandem rem in numero, per quam non distinguuntur.

Pueri beatificantur propter spem. 1. Ethicorum.] Intelligitur pueri beatificantur, id est, dicuntur beati propter spem futuræ beatitudinis uel felicitatis, licet actu non sunt tales. Sed dices, Quare hoc est? respondetur secundum Eustachium, quod ideo coniecturamus in eis futuram spem ex naturali dispositione eorum: uel ideo, quia uidemus nos inclinari ad bona, & fugere mala: uel ideo, quia sunt procreati ex bonis.

Præter uerum non est affirmatio uel negatio. 2. 1. 1. 1. Phys.] Ratio, quia uerum habet se in propositione sicut forma, modo nihil potest esse absq; forma.

Propositio in toto est falsa, quæ nullum singularem habet ueram. 1. Poster.] Intelligitur sic, in qua generalissimum unius prædicamenti prædicatur de genere generalissimo alterius prædicamenti cum reduplicatiōe in toto, est falsa, ex quo nullam habet singularem ueram.

Plura bona sunt eligibilia principioribus bonis. 3. Topi.] Intelligitur sic, Plura bona possibilia sunt bonis paucioribus, composibilibus eligibilia, dummodo unum illorum eligibilium non fit propter aliud, & dummodo præeminentia bonitatis tenet se ex parte pluralitatis, & non ex parte materiæ. Dicitur, Dummodo unum illorum non sit eligibile propter aliud tanquam propter finem, quia propterea sanum fieri & sanitas non sunt eligibilia sanitate. Etiam dicit Rupertus, quod intelligitur, Dummodo ista bona sunt eiusdem, propter hoc non sequitur quod quatuor grossi essent eligibiliores florenis, licet tamen sint plura bona. Dicitur etiam, Dummodo illa bona sunt composibilia, propter hoc non sequitur bonum esse monachum, & esse bonum coniugatum, essent eligibilia simul quàm esse monachum solum. Similiter uiuere caste, & generare sibi simile, debent esse eligibilia, quia plura sunt quàm uiuere caste solum: quod tamen est falsum, quia sunt plura bona incomposibilia. Etiam intelligitur de bonis finitis propter Deum, qui est bonum infinitum.

Posita propositione de disiuncto prædicata cum altera pars inest determinatè subiecto, tunc ostensa una inesse ostenditur, & reliqua non inesse. 2. Topi.] Intelligitur posita propositione de disiuncto prædicato in terminis supponentibus, ubi partes disiuncti non ordinantur uel conuertuntur, tunc ostensa una parte inesse subiecto, ostenditur & reliqua non inesse particulariter. Dicitur, Vbi partes disiuncti non ordinantur, propter illud argumentum, Homo est animal uel corpus, sed homo est animal, ergo homo non est corpus, quia illa consequentia non ualet. Etiam dicitur, Nec conuertuntur propter illam consequentiam, Homo est homo uel risibile: sed homo est homo, ergo homo non est risibile, quia consequentia iterum non ualet. Similiter oportet, quod partes disiuncti non repugnant propter illam, Homo est asinus uel leo. Etiam dicitur, Ostenditur & reliqua pars inesse particulariter, propter illud argumentum: Omnis propositio est uera uel falsa, sed omnis propositio est uera, ergo omnis propositio est falsa. Sed debet concludi particulariter, ut sic ergo aliqua propositio est falsa.

Passiuus quidem intellectus corruptibilis, ex eo quod nihil intelligit. 3. de Anima.] Ille textus secundum commentatorem potest sic intelligi, quod per intellectum passiuum intelligitur potentia cognitiua, quæ esteducta de potentia materiæ, & nominant eum intellectum in ordine ad alios sensus propter excellentiam. Alij uerò dicunt, quod intellectus passiuus, id est, phantasticus intellectus est corruptibilis, siue potentia phantastica est corruptibilis, quo ad corruptionem specierum in phantasmatis post separationem, quia tunc ipsa phantasia corrumpitur, & sic non intelligitur per species. Alio modo intelligitur hoc de intellectu, qui non est informatus speciebus intelligibilibus, aptus tamen informari ad denominationem.

Possibili posito inesse nullum sequitur inconueniens.] Illa autoritas taliter intelligitur, si sustineatur propositio possibilis tanquam uera, tunc adhuc nullum sequitur inconueniens, & sic eam intelligendo super istam autoritatem fundantur omnes regulæ syllogisticæ. Et secundum hoc sic intelligitur possibili posito inesse, &c. id est, si propositio possibilis uel dispositibilis ponitur inesse, tunc ad illam de inesse nullum sequitur inconueniens. Vel sic, si propositio de possibile mutatur in suam de inesse, tunc sua de inesse non erit impossibilis. Etiam sic potest intelligi, Possibili posito, id est, ponatur ita esse sicut propositio possibilis significat, tunc nullum sequitur impossibile. Et pro ulteriori intellectu illius autoritatis est notandum adhuc, quod aliquæ propositioes posibles ponuntur inesse requiruntur tres conditiones. Prima conditio, Si aliqua propositio uniuersalis possibilis de possibili de beat ponitur inesse, non debet hoc fieri per uniuersalem, sed potius singularem: ut ista, Omne producibile Deus potest producere, non debet sic poni inesse producibile, Deus producit: sed sic, Hoc producibile Deus producit, & hoc producibile Deus producit, & sic de alijs. Secunda conditio, Quando in propositione de possibili subiectum & prædicatum impugnant, tunc ponendo illam inesse & loco unius extremi debet poni pronomen demonstratiuum: ut, Omne album potest esse nigrum, ponitur sic inesse, Hoc est nigrum, demonstrando per L^y Hoc illud quod prius fuit album. Tertia conditio est, Quando in propositione de possibili ponuntur aliquæ terminationes uel termini priuatiui, qui uel quæ in illa de inesse possunt facere aliquam repugnantiam, tunc ponendo illa inesse tales terminationes sunt obmittendæ: ut, Socrates habens oculos potest esse sine oculis, ponitur sic inesse, Socrates est sine oculis, sicut illa: Socrates potest cras legere, non potest sic poni inesse, Socrates legit cras, sed sicut Socrates legit.

Posita forma substantiali ponitur etiam aliud, cuius est forma substantialis. 1. Metaphys.] Intelligitur sic: Posita forma substantiali actuali, & illo modo quæ est forma, ponitur illud cuius est forma, modo post mortem alicuius hominis forma illa non est forma eius actualis.

Propter unum quodq; tale, & ipsum magis tale. 1. Poster.] Et confirmatur illud idem primo Metaphysic. ubi philosophus sic dicit, Quicquid est causa aliorum ut sunt, illud maxime est tale: ut ignis est causa caloris, & maxime est talis. Illa autoritas ut sonat, uidetur esse falsa, quia in nullo genere causarum est uera, & primo de genere causæ efficientis: quia non sequitur, Socrates est ebrius propter uinum, ergo uinum est magis ebrius. Et tamen arguitur hic per regulam in genere causæ efficientis, ergo non est uera. Secundo non sequitur, Socrates est homo propter patrem suum, ergo pater suus est magis homo. Tercio non sequitur, Cœlum mouetur propter intelligentiam sibi absistentem, igitur intelligentia magis mouetur: quia antecedens est uerum, & consequens falsum, quia dicitur duodecimo Metaphys. intelligentia mouet orbem, & tamen ipsa est immobilis, cum non est diuisibilis neq; corpus. Quarto non sequitur, Aer est calidus propter solem, igitur sol est magis calidus: quia sol non est calidus formaliter, similiter non sequitur, ista inferiora alterantur propter corpora cœlestia, ergo corpora cœlestia magis alterantur, patet, quia non sunt alterabilia alteratione corruptiua, quia non sunt receptiua peregrinam impressionem, & tamen arguitur semper per regulam in genere causæ efficientis. Deinde etiam probatur, quia illa autoritas non habet ueritatem in genere causæ formalis. Nam non sequitur, Paries est albus propter albedinem, igitur albedo est magis alba: quia antecedens est uerum, & consequens falsum. Secundo non sequitur,

quitur, Homo est rationalis propter animam intellectuam, igitur anima intellectuata est magis rationalis: quia antecedens est uerum, & consequens falsum. Nam Ly Rationalis est differentia essentialis & substantialis hominis adæquatè & conuertibiliter superponens pro homine, & non pro alio similiter, non habet ueritatem in genere cause materialis: quia non sequitur, Homo est corruptibilis propter materiam primam, igitur materia prima est magis corruptibilis, cum materia prima est magis incorruptibilis & in generabilis, quamuis est causa corruptionis compositi. Tertio modo non sequitur in eodem genere cause, Socrates est generabilis propter materiam appetentem aliam formam, igitur illa forma est magis generabilis. Ultimo arguitur de causa finali, ubi etiam presens auctoritas non habet ueritatem, quia non sequitur: Clericus uadit Romam propter beneficium, igitur beneficium magis uadit Romam. Item non sequitur, intelligentia secunda mouet orbem finaliter propter primam intelligentiam, ergo prima intelligentia magis mouet orbem: quia antecedens est uerum, & consequens falsum. Nam dicitur duodecimo Metaphys. Primum ens, id est, prima intelligentia non mouet, nisi sicut animatum uel desideratum. Pro solutione istarum obiectionum notandum, quia ad hoc quod ista regula sit uera uniuersaliter, sex requiruntur conditiones. Prima est, quando illud in quo fit comparatio, uniuocè conueniat utriusque comparatorum, & propter defectum illius conditionis non sequitur, Socrates est ebrius propter uinum, ergo uinum est magis ebrius. Secunda conditio est, quod illud in quo fit comparatio, suscipiat magis & minus: ergo non sequitur, Socrates est homo propter patrem, ergo pater est magis homo, &c. Tertia conditio, quod effectus talis uel tantus sit propter talem causam uel causatam: & propter hoc non sequitur, Paries est albus propter pictorem, ergo pictor est magis albus. Quarta conditio est, quod regula intelligatur in genere cause particularis & non uniuersalis, & præcipuè in genere cause efficiens: propter hoc non sequitur, Socrates est homo corruptibilis propter materiam, igitur materia plus est corruptibilis: tamen ista instantia soluitur per primam conditionem, eo quod esse corruptibile non conuenit Socrati & materiæ uniuocè. Quinta conditio est, quod causa post productionem effectus non sit remissa in esse tali uel tanto, ut si b post generationem esset in sua caliditate remissum ipso a in sua intensione manente, constat quod quamuis a esset calidior propter b, non tamen esset calidius quam a, imo minus calidum. Sexta conditio, quod effectus talis uel tantus sit, quod non propter aliquam causam particularem affirmatiuam. Unde propter hoc non sequitur, Socrates diligit Platone[m] propter equum suum, scilicet Platone[m], ergo Socrates magis diligit equum suum, scilicet Platone[m] Nam in casu in quo Socrates diligeret Platone[m] adhuc propter multas alias causas: antecedens est uerum, & consequens falsum. Istis sic notatis facilliter potest responderi ad obiectiones in oppositas factas.

Plantæ penitus sunt simplices. 2. de Anima.] Intelligitur in organo suis sunt simplices, quia non habent tantam diuersitatem in suis organo, sicut alia animalia habent in suis partibus.

Potentia sensitua contrariatur intellectuæ. 1. Ethic.] Respondetur quod philosophus uult quod iudicia harum potentiarum sunt contraria, quia iudicium unius non potest se ita alte ostendere, sicut iudicium alterius, etiam sensualitas repugnat semper rationi.

Principium sensituum est in corde. 2. de Anima.] Et sic uidetur q. organū sensus cōmunitis sit in corde, eo quod est principium sensituum. Respondetur quod sensus cōmunitis, quæ est differentia sensibilium secundum proprias rationes cognoscendi est in corde tanquam in organo, secundum philosophos: quia est sibi perfectum etiam, quia cor principiat omnes sensus, sed secundum medicos residet in prima parte concauitatis anticipatis. Sed hoc est uerum, quantum ad receptionem & collectionem specierum, non autem ad iudicium perfectum: quia quantum ad illud, habet locum in corpore, utiq. stat quod sensus cōmunitis residet in capite, sed residet in corde, quantum ad perfectionem & iudicium.

Primus motus est in oriente. 4. Polit.] Respondetur uerum est antonomasticè, id est, per excellentiam, quia ibi reuolunt nobiliores effectus.

Potentia & uoluntas sunt causa finalis in uoluntariis ad effectum producendum. 4. de Con-solatione. profa secunda.] Intelligitur sic, dummodo referuntur ad actionem certitudinè, & dummodo sunt relati ad idem tempus: ergo non sequitur, Ego sum & possum legere, ergo lego, sed bene sequitur, Ego sum & uolo legere, & possum legere, ergo nunc lego.

Principium & causa conuertuntur. 1. Metaphys.] Intelligitur de principio essendi, quod est quadruplex, scilicet secundum quatuor causas, ut efficientem, finalem, formalem & materialem: & capiendo principium sic, tunc principium & causa conuertuntur.

Particularibus autem unus, communis uero plures. per Porphy.] Intelligitur de particularibus & singularibus huius speciei homo conuenit unus, id est, quodlibet in diuiduum huius speciei homo significat simpliciter unum hominem singularem, & communis plures homines communiter, & representat omnes homines sub conceptu communi.

Participatione speciei plures homines sunt unus homo. per Porphy.] Intelligitur secundum sanctum Thomam realiter, plures homines sunt unus homo participatione speciei, id est, sunt unum in specie, et non sequitur, sunt unum in specie, ergo sunt unum, quia omne unum in specie est esse unum secundum quid. alij sic dicunt, plures homines sunt unus homo participatione speciei, id est, conueniunt unam speciem humanam, & sic species humana est perpetua. Alio modo exponitur logicaliter, plures homines sunt unus homo, id est, plures homines significant per illum terminum Homo participatione speciei. Alio modo, id est, naturalis similitudo hominis uel unus conceptus communis hominis pluribus hominibus conuenit.

Perpetuum est corruptibile. Dicitur quod corruptibile dicitur hic potentiam corrumpendi, illud non est corruptibile, quod potest corrumpi modo stat aliquid perpetuè manere, & tamen esse corruptibile: ut, intellectus humanus est perpetuus, & tamen in æternum manet & manebit. Et tamen sicut eum Deus produxit ex nihilo, sic etiam potest redigere eum in nihilum. Sed quando dicitur, possibili posito inesse sequitur impossibile: dicitur quod non debet inesse poni in propria forma. Sed sic hoc non corrumpitur demonstrando, id est, uel potest esse perpetuum modo, licet talis anima potest corrumpi, tamè adhuc est illud quod est perpetuum.

Plantæ sunt omnia corpora simplicia. 2. de Anima, tractatu 10. cap. 1.] Dicitur quod plantæ sunt omnia non corpora simplicia, quod plantæ sunt magis perfecte quam corpora uiuentia, & non uult quod omnino sunt simplices.

Potentia naturalis est irrationalis. 2. 7. 8. & 9. Metaphys.] Respondetur quod uult quod bene ualeat consequentia cum speciuocatione: ut, potentia est, ergo ut sic est irrationalis, & non ualeat simpliciter sine speciuocatione, quia homo aliquando agit materiæ naturaliter, & aliquando secundum intellectum.

Quæcunq

Q

Quæcunq mouentia & non mota amplius non sunt physice considerationis. 1. Phys.] Et sic uidetur quod de Deo sit scientia, quia ipse est immobilis, ut patet 8. Phys. Respondetur quod auctoritas tantum uult, quod entia mouentia considerata non in ordine ad motum non sunt Physice considerationis, ita quod Physicus non habet aliquid considerare de ijs nisi per attributionem ad motum, cuius motus natura est principium.

Quælibet diffinitio non potest esse in prædicamento. 1. Topi.] Intelligitur quod quælibet diffinitio secunda dum suas partes & reductiue est ponibilis in prædicamento, non autem per se & proprie.

Quæstio quid non est non habet locum in simplicibus. 7. Metaphys.] Intelligitur de diffinitione quæditatiua, ubi diffinitio connotat essentiam ipsius diffiniti: sed quæstio simplex bene potest habere differentiam, quæ sumitur à diffinitione essentiali.

Quantitati nihil est contrarium. ex Prædicamentis.] Intelligitur de terminis, uel uerum est particulariter & non uniuersaliter.

Quot sunt species entis, tot sunt species motus. 1. Phys.] Intelligitur quotquot terminos inferiores habet motus, tot habet etiam ens.

Quod sit, non est quod sit. 1. 7. 8. 1. 9. Epulw. 1. 1. Metaphys.] Intelligitur, si aliquid ens permanens sit successiue, tunc interim quod sit non est, id est, non habet esse completum, sed fieri rei successiue est eius esse.

Quælibet propositio reduplicatiua, in qua reduplicatur prædicatum, est falsa & impossibilis. 1. Priorum.] Respondetur uerum est, ut patet de illa, Homo est animal in quantum animal: illa est falsa & impossibilis, ut patet ibidem.

Quæcunq uni & idem sunt, eadem illa inter se sunt eadem. 1. Phys.] Intelligitur, quæcunq diuisum sunt partia uni & eidem, eadem inter se sunt eadem, & hoc etiam debet intelligi, Quæcunq uni termino singulari sunt eadem, inter se sunt eadem, & sic excluditur species.

Quicquid potest causa prima cum secunda, hoc potest se solo. per auctorem in de Causis.] Intelligitur de causa simpliciter prima in genere cause efficientis, & secundum potentiam eius absolutam: sed in genere cause formalis siue materialis non oportet. potentia enim prima cause absolute est, quando agit sine concursu influentiarum.

Quando aliqua duo sunt idem in essentia, si unum per se est corruptibile, etiam & reliquum. 4. Metaphys.] Modo uidemus quod materia & compositum sunt eadem res in essentia, & sic uidetur quod materia esset corruptibile, & consimiliter potest probari de forma intellectuata. Respondetur quod uerum est, quando penitus sunt idem & unum secundum essentiam. Sed materia simpliciter & forma ipsius compositi sunt essentialia principia ipsius compositi, & partes essentielles quæ non possunt dici esse sicut compositum.

Quæcunq differunt genere, differunt numero & specie. 5. Metaphys.] Intelligitur dupliciter. Vno modo sic, Quæcunq genere & numero differunt realiter, differunt numero & specie realiter. Alio modo sic intelligitur, Quæcunq differunt genere prædicamentaliter, differunt numero & specie prædicamentaliter. Vel dicitur quod illa auctoritas intelligitur in genere substantiæ, & non in genere accidentium.

Quantitas non est de uirtutibus actiuis & passiuis ad inuicem. 4. Metaphys.] Respondetur quod philosophus uult quod esse actiuum & passiuum non attribuitur quantitati, sed bene attribuitur speciebus qualitatis.

Quid recipit esse post non esse est generabile. 4. Phys.] Respondetur quod uerum est de illo quod recipit esse à forma, quia forma est quæ dat esse rei, ut patet per philosophum primo Phys. Etia uerū est de esse formali, non autem entitatiuo.

Quæstio est dubitabilis propositio. per Boetiu.] Et sic uidetur quod quæstio sit propositio, quod tamè est falsum. Respondetur quod quæstio capitur uno modo pro signo interrogatio & oratione, cum qua interrogatur, & sic quæstio non est propositio, & hoc uult Boetius. Secundo sumitur pro oratione, cui signum interrogatorium additur, & sic quæstio est propositio: & sic illa oratio, Coelum habet materiam in tali oratione posita, Vtrum coelum habet materiam, est propositio, & hoc uult Boetius.

Quæcunq differunt plus quam numero, differunt specie. 5. Metaphys.] Respondetur quod philosophus uult, quod quæcunq differunt plus quam numero essentialiter, illa differunt specie, & sic non oportet quod uir & mulier differunt specie, ut Socrates albus & Plato niger differunt specie, quæ solum differunt specie accidentaliter.

Qui non unum intelligit, nil intelligit. 4. Metaphys.] Respondetur quod intelligitur sic, qui non unum intelligit ad minus, id est, nihil intelligit. Vel sic capiendū ē. Non infinitè, ut qui non unum intelligit, nihil intelligit, & hoc est uerū.

Qui in Dialectica solum terminos uniuersalia dictos, & non res, illum non Dialecticum sed Dialecticè hæreticum dicimus, quia uniuersalia realia sunt ponenda. per Anselmum.] Respondetur quod uult quod ille qui ponit solum uniuersalia in signis, & non res, non facit uniuersaliter intellectas per illa signa, illum dicimus Dialecticum hæreticum. Nam ille dicitur Dialecticè hæreticus, qui ponit aliquid falsum in Dialectica siue logica.

Quicquid caret operatione, caret & essentia. per commentatorem, 9. Metaphys.] Respondetur quod illa auctoritas uniuersaliter non est uera, quia datur instantia de materia prima, sed tamen communiter intelligitur de istis quæ sunt in actu formali, & non in potentia siue actu potentie.

Quod non est, contingit scire. 1. Post.] Verum est, quod uerum uel ueritatem entis, uel ueritatem propositionis non contingit scire tanquam scibile propinquum, sed bene remotum.

Quiditas rei, est forma rei. 7. Metaphys.] Respondetur uerum est in simplicibus, non autem in compositis.

Quæcunq habent differentiam in eodem subiecto, differunt speciuocè. 4. Metaphys.] Si igitur illi gradus in alteratione proprie dicta acquirantur successiue, & habent differentiam eodem subiecto, & ergo differunt speciuocè, ut uult auctoritas: & sic qualitas secundum quam fit alteratio, proprie dicta non esset simplex, sed diuersarum rationum. Respondetur quod uult, quod qualitas intensibilis & remissibilis existens in eodem subiecto, non faciens unam qualitatem partialem, ille differunt specie. Sed si ille qualitates facientes unam totalem qualitatem, tunc non oportet, uerbi gratia, albedo & nigredo sunt in eo

Bedæ tom. 2.

dem subiecto, & sunt intensibiles & remissibiles, & tunc in illo subiecto non faciunt unam qualitatem, ergo differunt speciuocè.
Quicquid est causa causæ, est causa causati. per authorem de Causis.] intelligitur quod quicquid est causa causæ, loquedo de causa essentiali & positiva, hoc est causa causati. dicitur positiva propter uiciam, quæ sunt causata priuatiuè.
Qui tollit à rebus proprias operationes, etiam tollit ab eis essentias, per commentatorem, 8. Meta.] intelligitur qui tollit operationes proprias à rebus, quæ ad actum & potentiam simul pertinet, ille tollit ab eis suas essentias.
Quicquid per superabundantiam dicitur, uni soli rei conuenit, 7. Topi. Ergo sequitur, quod superlatiuus est proprie qualitatis.] Respondetur uerum est, superlatiuum exponendo affirmatiuè & non negatiuè, & tunc dicitur exponi affirmatiuè, quando ultima exponens est affirmatiua.
Quicquid mouetur, hoc est diuisibile, 6. Topi.] Hoc simpliciter non est uerum, quia anima habet se in corpore tanquam nauta in nauis: sed nauta mouetur motu nauis, ergo anima mouetur motu corporis, & per consequens est diuisibilis, quia est mobile, quod tamen est contra philosophum. Respondetur quod sic debet intelligi, quod mouetur per se, hoc est diuisibile, modo anima non mouetur per se, sed per accidens.
Quæcunq; sunt eiusdem speciei, quicquid uni conuenit, conuenit & reliquo, est communis animi conceptio.] intelligitur essentialiter uel de prædicatis essentialibus. Dicitur essentialiter propter partem plumbi paruum & magnam, quæ sunt eiusdem speciei, & tamen quicquid conuenit uni, conuenit & reliquo: quia portare magnam partem plumbi, non conuenit sicut conuenit nobis portare paruum partem, similiter in accidentibus proprijs uerum est. Nam sicut Socrati conuenit esse susceptibilem discipline, sic & Platoni.
Quandocunq; extremitates conuertuntur inter se in cluuiè, tunc necesse est extremitates conuertere cum medio, 2. Topic.] Respondetur, uerum est arguendo in primis quatuor modis prima figuræ directè concludentibus propter argumentum in Darapti ut, Omnis homo est animal, & omnis homo est substantia animata, sensitiua: ergo substantia animata sensitiua est animal: ibi conclusionis extremitates conuertuntur, quia omnis substantia animata, sensitiua est animal, ergo etiam deberent conuertere cum medio, & per consequens sequeretur, quod homo esset asinus, sed hoc non oportet, ex quo iste syllogismus non est in aliquo modo prime figuræ, sed in tertia figuræ.
Quandocunq; signum uniuersale interimitur per signum exclusiuum, additum ad unam sui partem, si tunc exclusiua est uera, uniuersalis fuit uera, 2. Topi.] intelligitur dummodo tale signum uniuersale affirmatiuum additur termino, habenti actu plura supposita: si tunc exclusiua est uera, sua uniuersalis fuit uera.
Qui dicit animam gaudere uel tristari, dicit eam texere & edificare, 1. de Anima.] intelligitur, qui dicit se solo animam gaudere uel tristari, dicit eam texere, sic quod philosophus uult, quod non solum conuenit animæ, sed pro ut est coniuncta corpori, & dicit Egidius ibidem, uerum est ille minus proprie dicit, qui solum animam dicit gaudere uel tristari: sed magis proprie loquendo, tunc homo dicitur gaudere uel tristari, & hoc est uerum.
Quicquid potest in maius, potest in minus, 1. Cœli.] intelligitur per se & uirtute propria, & de illis quæ sunt eiusdem speciei.
Quod semel dictum est, amplius resumi non potest, in libro Prædicamentorum.] uerum est naturaliter & in numero, potest tamen idem resumi super naturaliter & in specie.
Quorum generationes sunt bonæ, & quorum effectus sunt boni, illa sunt bonæ, 2. Topi.] intelligitur cuiuscunq; generatio uel effectus uel generans particulare est bonum, illud est & erit bonum ex parte efficientis, si non erit impedimentum aliunde. Dicitur particulare, propter agens uniuersale: dicitur est uel erit, propter effectus, qui producantur successiue, quia illi non sunt boni, sed sunt uel erunt boni. Dicitur in quantum est, ex parte efficientis, quia stat patrem esse bonum, & filium non, & hoc propria uoluntate. Dicitur si non est aliud impedimentum, quia quilibet effectus propter malum uisum potest deuari.
Quorum corruptiones sunt bonæ, ipsa corrupta sunt mala.] intelligitur si corruptiones sunt bonæ, tunc corrupta sunt mala: & si corrupta sunt mala, tunc corruptiones sunt bonæ. & hoc est uerum de ijs quæ fuerunt bona uel mala. Alio modo intelligitur, quod corruptiones tales sunt malæ omnino moraliter, quia non torquens est malus, ergo fur est bonus, quia illa corruptio furis non est omnino mala. Tertio intelligitur, quando corruptum non habet se ut causa corruptionis: & ergo non sequitur, interficere tyrannum est malum, ergo tyrannus est bonus, ex quo malitia eius est causa corruptionis.
Quandocunq; aliqua duo sunt coniuncta & si unum reperitur sine aliquo, tunc est aliquod sine reliquo, 5. Phys.] intelligitur sic, quandocunq; duo sunt coniuncta secundum magis & minus, si tunc reperitur minus perfectum seorsum sine magis perfecto, tunc etiam magis perfectum potest reperiri sine minus perfecto, sed non e conuerso: & sic materia prima est minus perfecta quam forma, tamen forma reperitur sine materia, & non e conuerso.
Quod non est, nulli accidit, 1. Phys.] intelligitur uno modo sic, quod Ly est dicit inherentiæ accidentalem, & illo modo substantia nulli accidit. Alio modo intelligitur sic, ut Ly accidit dicat denominationem uel prædicationem accidentalem, & sic prædicta authoritas est falsa: ut, Album est substantia.
Quod omni tempore est utilius, hoc est eligibilius, 3. Topi.] Et sic sequeretur quod fortitudo sit intelligibilior temperantia uel iustitia, eo quod fortitudo omni tempore est utilis. Respondetur quod fortitudo capit dupliciter. Vno modo quo ad habitum, alio modo quo ad actum, & sic fortitudo est operatio fortitudinis, & illo modo semper est utilis actualiter: quia si omnes essemus iusti, fortitudinem non indigeremus.
Quicquid est in effectu, est in causa, communis propositio Metaphys.] Et sic sequeretur quod omnis imperfectio esset in Deo, & præcipue materia prima esset in Deo, cum sit perfectissima, consequens est falsum. intelligitur ergo sic, quicquid est perfectionis in effectu, hoc etiam est in causa non formaliter, sed uirtualiter uel reductiue uirtualiter, ut prima causa quæ habet uirtutum producendi omnem effectum uel perfectionem supereminentem, quia prima causa supereminet omnem perfectionem ordinatam, quia omnis perfectio ultimata ordinatur in primam causam.
Quicquid in uno est substantia, in alio non potest esse accidens, per Aucennam.] Et sic sequeretur, quod scientia quæ est in Deo substantia, non potest fieri in nobis accidens. Notandum quod aliquid in uno esse substantiam, & in alio non posse esse accidens, intelligitur dupliciter. Vno modo, quod ipsum capit utrobique uniuocè, & sic non est uerum. Alio modo.

modo capitur æquiuocè, dicitur & sic de Deo & de nobis. Ratio est, quia secundum philosophum duodecimo Metaphys. Sapientia dicitur æquiuocè de Deo & creaturis, ex quo in uno est substantia, & in alio accidens.
Quantitas non est de genere actiuorum, 4. Phys.] intelligitur uno modo, quod quantitas ut quantitas non est de genere actiuorum, & sic est uera: sed quantitas ut substantia, bene est de genere actiuorum. Alio modo dicitur, quod quantitas secundum suam essentiam non est de genere actiuorum, licet bene secundum suas dispositiones: sic simili modo dicitur, quod superficies secundum se non est de genere, licet secundum dispositiones corporis, cuius est superficies.
Quicunq; negat multitudinem idearum in mente diuina, est infidelis & hæreticus, per beatum Augustinum.] Et ex hoc uidetur quod plures sunt dii ponendi quod sic intelligitur: Quicunq; negat multitudinem idearum, id est, multitudinem personarum in mente diuinitatis, est hæreticus. Nā talis multitudo est ipse Deus met, qui est trinus & unus.

R

Rerum quædam sunt uniuersalia, & quædam singularia, 1. Phys.] intelligitur sic de numero rerum, quædam sunt singulares, & quædam uniuersales.
Ridiculosum est tentare seu demonstrare naturam esse, quia hoc est per se notum, 2. Phys.] Sed diceret, Tamen philosophus diffinit naturam ibidem: constat autem quod quelibet diffinitio est demonstrabilis de suo diffinito, & sic uidetur quod natura sit demonstrabilis. intelligitur dupliciter. Vno modo, quod philosophus non uult quod sit ridiculosum demonstrare naturam esse, & hoc bene est uerum. Sed ridiculosum est tentare demonstrare naturam esse, & hoc bene est uerum, quia tentare importat difficultatem, modo non est difficile, imò est facile demonstrare naturam esse. Alio modo dicitur, quod uult ridiculosum est demonstrare naturam esse, quo ad questionem si est, quia hoc est notum de se. Sed quia ad alia genera quæstiuina, scilicet quid est, non importat difficultatem.
Radices in plantis sunt similes ori in animalibus, 2. de Anima.] Ratio quia secundum philosophum ibidem, eam radicem quam os recipit alimentum, per quod res inesse individuali conseruatur.
Res naturales & artificiales sunt distinctæ, 2. Phys.] intelligitur secundum denominationem sic, quod denominatio artificialis est posterior naturali, & sic distinguuntur secundum rationem, non autem secundum rem.
Relictis primis substantijs, Aristoteles agit de medijs, per Boetium.] intelligitur sic, relictis primis substantijs tanquam extremis, id est, Deo, quia Deus non est in prædicamento, quia nec genus, nec species, nec differentia, ex quo est simplex, imò simplicissimus. igitur dicunt aliqui, quod non est limitabilis per positionem prædicamentalem. Similiter prima pars in autoritate datur intelligi, quia etiam non est in prædicamento: ideo Aristoteles agit de medijs, id est, de substantijs compositis, ita quod substantiæ compositæ ponuntur in prædicamento, forma etiam proprie non est in prædicamento, quia est altera pars compositi, quæ per se non stat, sed in hæret.
Relatiua sunt simul natura in Prædicamentis.] intelligitur, relatiua consequuntur se in consequentia bona cum uerbo conformi, sed non sunt simul, quo ad tempus: quia stat unum procedere, aliud in tempore manere.

S

Semper enim diuisio generis est in plures species, per Porphy.] intelligitur, quodlibet genus est semper diuisibile diuisio logicali, per differentias oppositas speciuocas in plures species actuales, aptitudine in genere existentes: & illarum specierum ad minus debent esse due, cum hoc tamen stat quod possunt esse plures.
Sunt ergo ea quæ sunt in uoce earum, quæ sunt in anima passionum notæ, 1. de Interpretatione.] Respondetur quod per ea quæ sunt in uoce, intelligit signa uocalia, & per passionem in anima intelligit terminos mentales & conceptus, & tunc sensus autoritatis est, quod signa uocalia sunt nota, id est, signum conceptuum seu terminorum mentalium: tunc ex illa autoritate colligitur commune dictum, quod uoces significant conceptus ad placitum ultimati, licet conceptus quibus subordinantur, significant naturaliter.
Sola species habet proprium, per Porphy.] intelligitur quod proprium magis attribuitur speciei quam alteri, quia proprium influit ab essentia rei, id est, spiritu. Vel dicitur quod ipse capit speciem communiter pro quolibet subiecto communi.
Sophista plus appetit apparenter esse sapiens & non existenter quam existenter & non apparet, 1. Elenchorum.] intelligitur quod philosophus uult tantum, quod proprii sophistice est apparere, & non existere.
Solius Metaphysici est de quiditatibus omnium rerum considerare, 6. Metaphys.] Respondetur uerum est absolute & immediate modo, quamuis naturalis philosophia considerat illos terminos homo uel terra, formando illas conclusiones. Homo est corruptibilis, terra est sphaera: tamen non considerat illos terminos absolute & immediate ut Metaphysicus, sed per respectum ad motum formando de ipsis conclusiones.
Si hoc uerbum Est, purum dixeris, ipsum quoq; nihil est, 1. de Interpretatione.] intelligitur si hoc uerbum Est purè dixeris, id est, solitariè, ipsum quoq; nihil est, id est, nec significat uerè nec falsè. Alij autem habent aliam autoritatem sic, Nec hoc uerbum Est purum dixeris: & tunc intelligitur sic, non ita quod si hoc uerbum purum dixeris, quod ipsum nihil sic significat, imò aliquid significat: quia significat quandam compositionem, quam sine extremis non est intelligere.
Singularia sunt sensu propinquiora, 1. Posteriorum.] Sed tamen dicitur ibidem, quod uniuersalia sunt notiora singularibus. Respondetur quod intelligitur de uniuersalibus in causando, & de singularibus uagis. Item singulare uagum, est terminus significans rem alteri rei equaliter, per oppositum est de simpliciter signato. Sed ad philosophum primo Phys. Dicitur quod intellectus prius cognoscit rem naturali ordine cognoscendi, sub conceptu magis uniuersali: sed ad secundam dicitur, quod intellectus cognoscit primo sub conceptu singulari magis uago, quia natura semper incipit à simplicioribus, à quibus solius est uerè inter pauca individua.
Simile non agit in simile, 1. de Generatione.] intelligitur merè naturaliter & principaliter, cum hoc tamen fiat quod unum simile agat in reliquum, ut patet de duabus negationibus mutuo se impediuntibus: ut, Non nullus homo currit.
Separatur autem hoc ab hoc, sicut perpetuum à corruptibile, 2. de Anima.] intelligitur sic, Potentia

Totum sapit naturam suarum partium, communis propositio. Verum est, quo ad significatum, non autem quo ad modum significanti.

Totum & perfectum sunt penitus idem, 2. Phyl. & 4. Metaphys. Intelligitur quando totum capitur categorematice, & non quando capitur syncategorematicè.

Tollelogica, & ablata est omnis scientia, & si aliquid remanet, est tanquam fabula, per Iliodorum in lib. Etymologiæ. Respondetur quod non est in se fabula, sed apparet habenti simile, & audienti tanquam fabula.

Termino singulari non conuenienter additur signum uniuersale, 5. Metaphys. Intelligitur inmediate. Sed tamen uidetur fore falsum, quia proprie dicimus, Omne ens quod est Socrates est risibile. Respondetur quod duplex est terminus singularium, uidelicet singularis, ut Socrates & Plato. Alius est circumlocutus, ut ens quod est Socrates mouetur. Dicitur quod signum uniuersale non potest proprie addi termino singulari in complexo, & hoc uult philosophus.

V

Vnius rei tantum una est natura, per commentatorem, 1. Cæli. Intelligitur quod natura productiua unius motus est, & non diuersorum secundum speciem distinctorum, licet unius rei sint plures nature, quarum una est productiua motus & forma, & alia subiectiua ut materia.

Vna & multa opponuntur, 2. Metaphys. Et sic sequeretur, quod termini de Prædicamento quantitatis contrariantur. Respondetur quod hic æquiuocatur oppositio pro qualibet repugnantia.

Uniuersale est unum in multis, & unum de multis, 1. Poster. Intelligitur sic, uniuersale est unum in multis, sicut inferius in suo superiori uel significanti: sic est uerum, & est unum de multis, id est, predicatur de pluribus.

Uniuersale nihil est, aut posterius est suis singularibus, 2. de Anima. Intelligitur uniuersale in essendo secundum imaginationem Platonis: nihil aut posterius est, aut est conceptus communis posterior rebus singularibus, à quibus causatur, & hoc est uerum, uel sic uniuersale, id est, conceptus uniuersalis nihil est, aut posterius est singularibus uagis: & quamuis illa expositio est uera, non tamen est de intentione Physici.

Vnius cause tantum unus est effectus, 1. Poste. Intelligitur, unius cause eodè modo se habentis, respectu eiusdè causati, est unus effectus: quia cause diuersimode se habent, aliquando sunt plures effectus, scilicet unus mediatus alicuius immediatus.

Uniuersale est ubiq; 1. Poster. Intelligitur de uniuersali in causando, & tale est Deus gloriosus, similiter dicitur quod uniuersale est ubi quod, id est, est aliqua res à quo potest fieri conceptus uniuersalis, & hoc est uerum.

Uniuersalia sunt formæ repertæ in quidditatibus rerum, à quibus res sunt illud quod sunt, per Lintoniensem. Intelligitur, uniuersalia sunt formæ, id est, modi intelligendi, uniuersaliter intellectæ, repertæ in quidditatibus rerum, & in conceptibus quidditates rerum notificantes, à quibus modi essendi & res sunt idem quod sunt.

Uniuersalia per se subsistunt, 2. Metaphys. Intelligitur quod uniuersale ille terminus significat res per se subsistentes. Aliter dicitur, quod uniuersalia per se subsistunt, id est, ex terminis communibus possunt constitui propositiones uniuersales.

Verba quidem secundum se dicta nomina sunt, 1. 2. de Interpretatione. Intelligitur sic, Verba materialiter capta, sunt nomina: & forte non intendit hoc philosophus, dicitur ergo aliter sic, id est, uerba sunt similia nominibus, quo ad esse uerum uel falsum: quia rectè, sicut nomina solitarie sumpta, nec significant uerum uel falsum, sic nec uerba solitarie sumpta.

Ubicunq; est sensus, ibi est appetitus, 2. de Ani. Intelligitur secundu Themist. de appetitu concupiscibili, qui est appetitus delectabilis & cõueniēs, & non intelligitur de appetitu irascibili & intellectuali, quia sensum uisus plura animalia nō habet.

Ubicunq; naturalis dimittit, medicus incipit, in de Sensu & sensato. Per quam auctoritatem Hugo de sancto Victore uult probare, quod medicina non sit speculatiua. Sed tenendo communem uiam, scilicet quod sit scientia speculatiua, tunc potest dici quod auctoritas intelligitur de medicina practica.

Uniuersale est causa suorum singularium, 1. Poster. Respondetur, quod philosophus ibi loquitur secundum opinionem Platonis, qui dixit quod uniuersale est quidditas singularium.

Uniuersale est æternum & incorruptibile, 1. Poster. Intelligitur, quod propositio uniuersalis posterioristica, est æternæ ueritatis: uel sic, quod ex terminis uniuersalibus potest constitui propositio æternæ ueritatis.

Vbi maximus intellectus, ibi minima fortuna, per Boet. Et ratio auctoritatis est, quia hominibus intelligentibus & magis sapientibus, minus ueniunt effectus fortuiti, quam in insipientibus, eo quod sapientes semper agunt cum deliberatione.

Verum & falsum præsupponunt congruum, 1. Poster. Respondetur, Verum & falsum præsupponunt congruum simpliciter uel figuratiuè quo ad esse, sic quod non potest esse uerum uel falsum, nisi sit congruum, sed non supponunt congruum quo ad cognoscendum, quia aliquis cognoscit ueritatem propositionis, & nullam ibi congruitatem ponit.

Uniuersalia sunt notiora singularibus, 1. Phyl. Respondetur quod philosophus loquitur ad hunc sensum, uia delictet quod uniuersalia, id est, magis confusa, doctrinæ sunt notiora singularibus, id est, minus confusa.

Visus & illuminatio sunt instanti, similiter & delectatio, 2. de Anima, & 10. Ethic. In oppositè est philosophus in libro Meteororum. Patet hac ratione, quia quando debet fieri illuminatio medij de nouo, oportet quod hoc fiat per applicationem lucidi ad medium, & per generationem noui lucidi & per priuationem obstaculi, modo nullum prædicatum potest fieri in instanti, & ergo ad philosophum dicitur, quod lumen in quantum est de se, tunc sibi repugnat producere in instanti sensus nec uisus nec delectatio. Unde si per impossibile lucidum mediū applicaretur in instanti, utiq; lumen in instanti producitur ab eo: sed quia lucidum nō potest ibidè per potētiam naturalem applicari, ideo per potētiam naturalem illuminatio mediij nō potest fieri in instanti.

Ubicunq; datur primum, ibi datur ultimum, per animi conceptionem. Respondetur ubicunq; datur ultimum in essentialiter subordinatis, ibi datur primum, sed non oportet in accidentaliter subordinatis: & per consequens non oportet quod ubi sit danda ultima pars, quod ibi data sit prima pars motus. Nam quicquid mouetur, mouebatur uel mouetur.

Vnum & idem ens est naturale & artificiale, 2. Phyl. Intelligitur respectu diuersorum, & sic stat, quod anima sit actus corporis, & etiam naturalis corporis: ergo etiam illa consequentia non ualet, Et consimilis anima est actus corporis artificialis, & ergo non est in actus corporis naturalis.

Virtutes

Virtutes sunt fortiores in dextra parte, quam in sinistra parte, per philosophum in Problem. Et super hoc problema fundatur ratio, quare anima incipit motum à parte dextera, & non sinistra, & etiam agit ex illa parte. dicitur est quod dictum intelligendum est de uirtutibus motiuis, non autem cognitiuis.

Virtus est habitus, quia habentem se perficit, & opus eius laudabile reddit, 2. Ethic. Ibi dicitur quod uirtus non reddit opus bonum principaliter, sed dispositiue: quia disponit uoluntate semper ad bonum & delectabile reijcere, nihilominus uoluntas ex sua potentia etiam potest elicere bonum, sed non potest tam prouidere sicut uirtus, & ita delectabiliter.

Virtus consistit in diuisibili, 2. Top. Respondetur quod philosophus loquitur de uirtute perfecta.

Virtus habet generationem instantaneam, 7. Phyl. Respondetur quod loquitur ibi de uirtute morali perfecta, si saltè sit aliqua talis: & uult q. illa quo ad uocè intentionis & remissionis consistit in diuisibili, sic quod nō potest remitti uel intendi.

Virtuosus & felix non operantur odibilia & mala, 1. Ethic. Respondetur quod philosophus non uult quod uirtuosus nullo modo possit operari mala & odibilia: sed uult quod raro ut de facili de tanto hoc facit, de quanto rarius & minus facili de tanto in uirtute & magis formatus & perfectus.

Vnus est tantum princeps, 12. Metaph. Ibi dicitur quod nō ualet pluralitas principum, & subdit philosophus: Sit ergo unus princeps sic naturaliter, id est, unus est motor uel una causa prima. Sed secundum fidem sic intelligitur, Vnus est tantum princeps, id est, unus est Deus singularis in essentia, & trinus in personis, à quo cunctis dominatum est esse, & uiuere bis quidè clarior, his obscurior, ut patuit in principio huius, ubi dicitur: Ab hoc quidem ente dependet cælum & tota natura ab hoc ente, id est, à Deo qui Deus est, & presentialiter eius nunc est, & in æuum, sit benedictus in secula seculorum, Amen.

SENTENTIARVM ARISTOTELIS, FINIS.

VENERABILIS BEDÆ

presbyteri, Anglofaxonis, ex selectissimis M. T. Ciceronis sententiis, Liber.

PRAEFATIO.

Nunc quoniam auctoritatum Aristotelis longitudo & magnitudo creuit, commodius est in secundo presentis opusculi tractatu de ceteris beatæ uitæ prouerbijs deinceps exponere, ne qua possit animum defatigatio retardare. Non est enim temere factum, eos addere flores, quibus imago uirtutis ante oculos locatur, quæ sole stemmatis addunt æternitatem, ut ille dicit: Sola nobilitas atq; unica uirtus est, profecto uehemens & constans animi militia uirtus, quæ fastidioso aditu excitata, inuida ingenia ad se penetrare patitur: quo euenit ut & humili loco nati, ad summam dignitatem consurgant, & generosissimi homines in aliquod reuoluti dedecus acceptam à maioribus lucem, in tenebras conuertant. itaq; maturabitur, & quod negotio diminutum fuerit, exaquarebitur industria, ut pro uestro in nos officio, & pro nostro uitæ studio munus hoc accumulatisime uestræ largiatur uoluntati.

Itaq; inter Aristotelis Ciceronisq; libros, quos de Republica utrunq; constituisse constat, hoc interesse prima fronte perspicitur, quod ille Rempublicam ordinauit, hic retulit: alter qualis esse deberet, alter qualis esset à maioribus instituta, disseruit. Aristotelis autem libros superioriori libro excerptos dedimus, nunc Ciceronis dare presentis est intentio, quem præterire turpe & extremū dedecus esset. Nam studij humanitatis maximus fuit cultor, qui ingenio ab adolescentia eruditus, & in dicendo plurimum exercitatus, facile & sine labore cogitationes suas mandare literis poterat. Hac igitur felicitate ingenij, hoc naturæ munere, hac deniq; sapientia & eruditione fretus, à pueritia ad exitum uitæ multa præscripsit: inter quæ quædam studiorum & doctrinæ sunt opera, quæ adolescentiam agunt, senectutem oblectant: secundas res ornant, aduersis profugium ac solatium præbent: delectant domi, non impediunt foris: pernoctant nobiscum, reddunt nos simillimos dijs immortalibus, & ob excellentem illarum artem & uenustatem uidemur omnino non mori posse debere. itaq; primo de omni officio humano ex Officiorum libris Marci Tullij Ciceronis deleguntur auctoritates.

Ex libro

Bedæ presbyteri
Ex libro primo Officiorum M. T.
Ciceronis.

VL L A enim uitæ pars neq; publicis, neq; priuatis, neq; forensibus, neq; domesticis in rebus, neq; si tecum agas quid, neq; si cum altero contrahas, uacare officio potest, in eoq; excolendo sita est uitæ honestas omnino, & negligendo turpitudine.

Omnis enim quæ à ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet à definitione proficisci, ut intelligatur quid sit id de quo disputatur.

Cum enim utilitas ad se rapere honestas e contra à se reuocare uideatur, sit ut distrahatur in deliberando animus, afferatq; ancipitem curam cogitandi.

Principio generi animantium omni est à natura tributum, ut se, uitam corpusq; suum tueatur, declinetq; ea quæ nocitura uideantur: omniaq; quæ sunt ad uiuendum necessaria inquirat & parat, ut pascuum & latibula, & alia eiusmodi generis.

Commune autem omnium animantium est coniunctionis appetitus procreandi causa, & cura quædam eorum est quæ procreata sunt. Sed inter hominem & beluam hoc maxime interest, quod hæc tantum quantum sensu mouetur, ad id solum quod adest, quodq; præsens est se accommodat, paululum ad modum sentiens præteritum aut futurum. Homo autem qui rationis est particeps, per quam consequentia cernit, causas rerum uidet, earumq; progressus & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, rebusq; præsentibus adiungit atq; annexit futuras: facile totius uitæ cursum uidet, ad eamq; degendam præparat res necessarias.

His enim rebus quæ tractantur in uita, modum quendam & ordinem adhibentes, honestatem & decus conseruabimus.

Omnes enim trahimur & ducimur ad cognitionis & scientiæ cupiditatem, in qua excellere pulcrum putamus: labi autem, errare, nescire, decipi & malum & turpe dicimus.

Quod in rebus honestis & cognitione dignis operæ curæq; ponitur, id iure laudabitur.

Virtutis enim laus omnis in actione consistit, à qua tamen sit intermissio. Sapere multiq; dantur ad studium redditus.

Omnis enim cogitatio motusq; animi aut in consilijs capiendis de rebus honestis, & pertinentibus ad bene beateq; uiuendum, aut in studijs scientiæ cognitionis uerfabitur.

Iustitia est, in qua uirtutis est splendor maximus, ex qua uiri boni nominantur: & huic coniuncta beneficentia, quàm eadem uel benignitatem uel liberalitatem appellari licet. Et iustitiæ primum munus est, ut ne cui quis noceat nisi iacessitus iniuria: deinde ut communibus pro communibus utatur, priuatis ut suis.

Præclarè scriptum est à Platone, Non nobis solum nati sumus, ortusq; nostri partem patriam uel dicat, partemq; amici.

Atq; ut placet Stoicis, ea quæ in terris gignuntur, ad hominum usum omnia creari, homines autem hominum causa esse procreatos, ut ipsi inter se alij alijs prodesse possint. In hoc naturam debemus ducem sequi communes utilitates asserre in medium, commutatione officiorum dando, accipiendo: cum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire hominum inter homines societatem: fundamentum autem omnis iustitiæ est fides, id est, dictorum conuentorumq; constantia & ueritas.

In iustitiæ duo sunt genera: unum eorum qui inferunt, alterum eorum qui ab ijs quibus inferuntur, si possunt, non propulsant iniuriam. Nam qui iniuste impetum in quempiam facit aut ira aut per turbatione aliqua incitatus, is quasi manus uidetur inferre socio: qui autem non defendit, nec obstitit si potest iniurij, tam est in uicio quàm si aut parentes, aut amicos, aut patriam deserat.

Experuntur autem diuitiæ tum ad usus uitæ necessarios, tum ad perfruendas uoluptates.

Delectant etiam magnifici apparatus, uitæq; cultus cum elegantia & copia: quibus rebus effectus est, ut infinita pecuniæ cupiditas esset. Nec uero rei familiaris amplificatio nemini nocens uituperanda est, sed fugienda semper iniuria est.

Maxime autem adducuntur pleriq; ut eos iustitiæ capiat obliuio cum in imperiorum, honorum, gloriæ cupiditatem inciderint. Quod enim est apud Ennium, Nulla sancta societas nec fides regni est: id latius patet. Nam quicquid eiusmodi est, in quo non possunt plures præcellere, in eo sit plerumq; tanta contentio, ut difficillimum sit seruare sanctam societatem.

In omni iustitiæ permultum interest, utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumq; breuis est & ad tempus, an consulto & cogitata fiat iniuria. leuiores enim sunt ea quæ repentinæ & motu aliquo accidunt, quàm ea quæ meditata & præparata inferuntur. hoc ipsum iam iustum est quod rectè fit, si est uoluntarium.

Est enim difficilis cura rerum alienarum,

Aequitas enim per se lucet,

Nec

Nec promissa seruanda sunt ea quæ sunt ijs quibus promissa sunt inutilia. Nec se plus tibi ea noceat, quàm illi pro sint cui promiseris. contra officij enim est, maius damnum anteponi minori. In Repub. maxime conseruanda sunt iura belli. Nam cum sunt duo genera decertandi: unum per disceptationem, alterum per uim, cumq; illud sit proprium hominis, hoc beluarum, confugendum est ad posterius, si uti non licet superiore. Quare suscipienda quidem bella sunt ob eam causam, ut sine iniuria in pace uiuatur: parta autem uictoria conseruandi sunt hi, qui non crudeliter in bello, neq; immanes fuerunt.

Mea quidem sententia paci, quæ nihil habitura sit insidiarum, semper consulendum putauit.

Et cum ijs quos ui deiceris, consulendum est, tum hi qui armis positis ad imperatoris fidem confugerint, quamuis murum aries percusserit recipiendi.

Etia si quid lingulis temporibus sacramento adacti hosti promiserint, in eo ipso fides seruanda est.

Meminerimus autem etiam aduersus infimos iustitiæ esse seruandam. est autem infima conditio & fortuna seruatorum. Cum autem duobus modis, id est aut ui aut fraude fiat iniuria: fraus quasi uulpeculæ, uis leonis uidetur, utrunq; ab homine alienissimum.

Totius autem iniustitiæ nulla capitalior, quàm eorum qui tum cum maxime fallunt, id agunt ut uiri boni esse uideantur.

Beneficentia ac liberalitate nihil est natura hominis accommodatius, sed habet multas cautiones. Videndum est enim primum, ne oblit benignitas & ijs ipsis, quibus benignè uidebitur fieri & ceteris, deinde ne maior sit benignitas quàm facultates: tum ut pro dignitate cuiq; tribuatur, id est enim iustitiæ fundamentum, ad quam referenda sunt omnia. Nam & qui gratificantur cuiuspiam, quod oblit illi cui prodesse uelle uideantur, non benefici neque liberales, sed perniciosi & assentatores iudicandi sunt. Et qui alijs nocent ut in alios sint liberales, in eadem sunt iniustitia, ut si in suam rem alienam conuertant. Sunt autem multi quidem cupidi splendoris & gloriæ qui eripiunt alijs, quod alijs largiantur. hiq; se arbitrantur beneficos in suos amicos uisum iri, si locupletent eos quacumq; ratione. Id autem tantum abest ab officio, ut magis officio possit esse contrarium. Videndum est igitur ut ea liberalitate utamur, quæ pro fit amicis, nemini noceat. Qui benigniores esse uolunt quàm res patiantur, primum in eo peccat, quod iniuriosi sunt in proximos. quas enim copias his suppeditari æquius est & relinqui, eas transferunt ad alienos. Inest autem in tali liberalitate cupiditas plerumq; rapiendi & auferendi per iniuriam, ut ad largiendum suppeditent copia. Videre enim licet plerosque non tam natura liberales, quàm quadam gloria ductos, multa facere ut benefici uideantur, quæ proficisci ab ostentatione magis quàm à uoluntate uidentur.

Talis autem simulatio uanitati est coniunctior, quàm aut liberalitati aut honestati.

Mores eius erunt spectandi, in quem beneficium conferetur, ut animus erga nos, & communitas ac societas uitæ, & ad nostras utilitates beneficia collata.

Nemo omnino est negligendus, in quo aliqua significatio uirtutis apparet.

Primum illud est in officio, ut & plurimum de amemus, à quo plurimum diligimur. Sed beneuolentiam non adolescentulorum more, ardore quodam amoris, sed stabilitate potius & constantia iudicemus.

Etenim si in eos quos speramus nobis profuturos, non dubitamus officia conferre, quales in eos esse debemus qui iam profuerunt.

Multi enim faciunt multa temeritate quadam sine iudicio, uel modo in omnes, uel repente quodam quasi uento impetu animi incitati: quæ beneficia ita æquè magna non sunt habenda, atq; ea quæ iudicio considerato constantiq; delata sunt. Sed in collocando beneficio, & in referenda gratia si cetera paria sunt, hoc maxime officij est, ut quisquis maxime opis indigeat, ita est potissimum opitulari, quod contra sit à pleriq;. à quo enim plurimum sperant, etiam si ille his non eget, tamen ei potissimum inferuiunt. Optime autem societas hominum coniunctioq; seruabitur, si ut quisq; erit coniunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferetur.

In Græcorum prouerbio est, Amicorum esse communia omnia.

Sanguinis aut coniunctio & beneuolentia deuincit homines charitate. magnum est enim eadem habere maiorum monumenta, eiusdem uti sacris, sepulchra habere communia.

Sed omnium societatum nulla præstantior est, nulla firmior, quàm cum uiri boni moribus similes sunt familiaritate coniuncti. Nihil enim amabilius nec copulatius, quàm morum similitudo honorum. In his in quibus eadem studia sunt, eadem uoluntates, in his fit ut æquè quisq; altero delectetur ac seipso. efficiturq; id quod Pythagoras uult in amicitia, ut unus fiat ex pluribus.

Est ea iocundissima amicitia, quàm similitudo morum coniugauit.

Sunt officia, quæ alijs magis quàm alijs debentur, ut uicinum citius adiuueris in fructibus percipiendis, quàm aut fratrem aut familiarem: at si li in iudicio sit, propinquum potius & amicum quàm uicinum defenderis.

Nemo qui fortitudinis gloriam consecutus est, insidijs aut malitia laudem adeptus est, itaque uiros fortes, magnanimos, eosdem bonos & simplices ueritatis amicos, minimeq; fallaces esse uolumus.

Sciëntia quæ est remota à iustitiâ, calliditas potius quàm sapientia est appellanda. Difficile est cum

cum præstare omnibus concupiueris seruare æquitatem, quæ est iustitiæ maximè propria. Nullum enim tempus est quod iustitia uacare debeat: fortes igitur & magnanimi sunt habendi, non qui faciunt, sed qui propulsant iniuriam.

Etenim qui ex errore imperitiæ multitudinis pendet, hic in magnis uiris non est habendus. Vix inuenitur qui laboribus susceptis, periculisq; aditis non quali mercedem rerum gestarum desideret gloriam.

Pecuniæ est fugienda cupiditas: nihil enim est tam angusti animi, tamq; parui, quam amare diuitias. Nihil honestius magnificentiusq; quam pecuniam contemnere, si non habeas: si uerò habeas, ad munificentiam libertatemq; conferre.

Cauenda est etiam gloriæ cupiditas. eripit enim libertatem, pro qua magnanimis uiris omnis debet esse contentio. Nec uerò imperia expetenda, ac potius non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam.

In omnibus negotiis prius quam aggrediare, adhibenda est præparatio diligens.

Parua enim sunt foris arma, nisi sit consilium domi.

Bellum autem ita suscipiatur, ut nihil aliud nisi pax quæsita uideatur: fortis uerò animi & constantis est, non perturbari in rebus asperis, nec tumultu animo uti ac consilio, nec à ratione discedere.

Temerè autem in acie uerfari, & manu cum hoste confligere, immane quiddam & beluarum simile est. Sed cum tempus necessitasq; postulat, decertandum manu est, & mors seruituti turpitudiniqu; anteponenda.

Fugiendum etiam illud, ne offeramus nos periculis sine causa, quo nihil potest esse stultius.

In tranquillo tempestatem aduersam optare, dementis est: subuenire autem tempestatibus quous animo, quauis ratione, sapientis est.

Omnino qui reipub. præfunt, duo Platonis præcepta teneant: unum, ut utilitatem ciuium sic tueantur, ut quicquid agant, ad eam referant, obliuiscuntur commodorum suorum. Alterum, ut totum corpus reipub. curent, ne dum partem aliquam tueantur, reliquas deserant. Vt enim tutela, sic procuratio reipub. ad eorum utilitatem, qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissa est, gerenda est. Qui autem partem ciuium consulunt, partem negligunt, rem perniciosissimam in ciuitatem inducunt, seditionem atq; discordiam. Ex quo euenit ut alij populares, alij studiosi optimi ciuiumq; uideantur, pauci uniuersorum.

Miserissima omnino est ambitio, honorumq; contentio. Nihil enim laudabilius, nihil magno & præclaro uiro dignius placabilitate atque clementia. Omnis autem animaduersio & castigatio contumelia uacare debet: neq; ad eius qui punit aliquem, aut uerbis castigat, sed ad reipublicæ utilitatem referri debet.

Cauendum est etiam ne maior poena quam culpa sit, & ne ipsidem de causis alij plectantur, alij ne appellentur quidem. prohibenda autem maximè est ira in puniendo. Nunquam tantum iratus qui accedet ad poenam, mediocritatem illam tenebit, quæ est inter nimium & parum.

Oprandum est ut hi qui præfunt reipublicæ, legum similes sint, quæ ad puniendum non iracundia, sed æquitate ducuntur. Atq; etiam in rebus prosperis, & ad uotum nostrum fluentibus, superbiam magnopere & fastigium arrogantiamq; fugiamus.

Nam ut aduersas res, sic secundas immoderate ferre leuitatis est. præclaraq; est æquabilitas in omni uita, & idem semper uultus eademq; frons. Rectè præcipere uidentur, qui monent ut quanto superiores sumus, tanto submissius nos geramus.

In secundissimis rebus maximè est utendum consilio amicorum, ipsiq; maior etiam quam ante est tribuenda autoritas: his temporibus cauendū est ne assentatoribus patefaciamus aures, neq; adulari nos sinamus, in quo falli facile est. Tales enim nos esse putamus, ut iure laudemur, ex quo nascuntur innumerabilia peccata, cum homines inflati opinionibus turpiter irritentur, & in maximis uersantur erroribus.

Nam negligere quid de se quisq; sentiat, non solum arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti.

Omnis autem actio uacare debet temeritate & negligentia, nec uerò agere aliquid cuius non possis causam probabilem reddere. Efficiendum est enim, ut appetitus obediant rationi, eamq; neque præcurrat propter temeritatem, nec propter pigrum aut ignauiam deserant: sintq; tranquillī, atque omni perturbatione animi careant, ex quo eluceat omnis constantia, omnisq; moderatio.

Appetitus omnes contrahendi sedandi q; sunt, excitandaq; animaduersio & diligentia, ut ne quid temerè ac fortuito inconsiderate negligenterq; agamus. Neq; enim à natura ita generati sumus, ut ad ludum & iocum facti esse uideamur: sed ad seueritatem potius, & ad quædam studia grauiora atq; maiora. Ludo autem & ioco uti illo quidem licet, sed sicut somno & quietibus careris, tum cum grauib; serijsq; rebus satisfecerimus. ipsumq; genus iocandi non profusum nec immodestum, sed ingenuum & factum esse debet. Vt enim pueris non omnem ludendi licentiam damus, sed eam quæ ab honestatis actionibus non sit aliena: sic in ipso ioco aliquid probi ingenij lumen eluceat.

Ludendi etiam est quidam modus retinendus, ut ne nimis omnia profundamus, elatiqu; uoluptate, in aliquam turpitudinem dilabamur.

Hominis

Hominis mens discendo alitur, & cogitando semper aliquid aut inquit aut agit, uidendiq; & audiendi oblectatione ducitur.

Si quis est paulo ad uirtutem erectior, quamuis uoluptate capiatur, occultat & dissimulat appetitum uoluptatis propter uerecundiam. Ex quo intelligitur corporis uoluptatem non satis esse dignam hominis præstantia, eamq; contemni & reijci oportere: si sit quispiam qui aliquid tribuat uoluptati, diligenter & tenendum esse eius fruendæ modum. Itaq; uictus cultusq; corporis ad ualitudinem referantur, & ad uires non ad uoluptatem. Atq; etiam si considerare uolumus quæ sit in natura hominis excellentia & dignitas, facile intelligimus quàm sit turpe diffluere luxuria, & delicate ac molliter uiuere, quamq; honestum parce, continenter, seuerè, sobrie.

Ut enim in corporibus magna dissimilitudines sunt, alios enim uidemus uelocitate ad cursum, alios uiribus ad luendum ualere: itemq; in formis alijs dignitate inesse: alijs uenustatem, sic in annis existunt etiam maiores uarietates.

Neq; enim attinet naturæ repugnare, neq; quicquam sequi quod assequi non queas.

Ideoq; ut aiunt, nihil decet inuita mernerua, id est, aduersante & repugnante natura.

Ad quas igitur res aptissimi erimus, in his potissimum elaborabimus. Si aliquando necessitas nos ad ea detruserit, quæ nostri ingenij non erunt, omnis adhibenda erit cura, meditatio, diligentia, ut ea si non decore, attamen minime indecore facere possimus. Nec tamen est enitendum, ut bona quæ nobis data non sint sequamur, quam ut uicia fugiamus.

Nam regna, imperia, nobilitates, honores, diuitiæ, opes & ea quæ sunt his contraria, in casu sita, temporibus reguntur & gubernantur. Ipsi autem quam personam gerere uelimus, à nostra uoluntate proficiscitur. Itaq; se alij ad philosophiam, alij ad ius ciuile, alij ad eloquentiam applicant, ipsarumq; uirtutum in alia alius mauult excellere. Quorum uerò patres aut maiores aliqua gloria præstiterunt, hi student plerumq; eodem in genere laudis excellere.

In primis autem constituendum est, qui nos & quales esse uelimus, & in quo genere uitæ, quæ deliberatio est omnium difficillima. Ineunte enim adolescentia, cum inest maxima imbecillitas consilij, tum id sibi quisq; genus ætatis degendæ constituit, quod maximè adamauit. Itaq; ante implicatur aliquo certo genere cursusq; uiuendi, quàm potuit quod optimum esset iudicare. Plerumq; parentum præceptis imbuti ad eorum consuetudinem moremq; deducimur. Alij multitudinis iudicio feruntur, quæq; maiori parti pulcherrima uidentur ea maximè exoptant.

Multo enim firmior est & constantior natura quam fortuna.

Amicitia quæ minus delectat, & minus probatur, magis decere censent sapientes sensum diluere, quàm repente præcidere. Commutato autem genere uitæ omni ratione curandum est, ut id bono consilio fecisse uideamur.

Est igitur adolescentis maiores natu reuereri, ex hisq; deligerè optimos & probatissimos, quorum consilio atq; auctoritate nitatur.

Maximè autem hæc ætas à libidinibus est arcenda, exercendaq; in labore patientiaq; & animi & corporis, ut eorum in bellicis & ciuilibus officijs utgeat industria. Atq; etiam cum relaxare animos, & dare se iocunditati uolent, caueant intemperantiam, meminerint uerecundia: quod facilius erit, si in eiusmodi quidem rebus maiores natu uelint interesse.

Senibus autem labores corporis minuendi, exercitationes animi etiam augendæ uidentur. danda uerò est opera, ut & amicos & iuuentutem, & maximè reipub. consilio & prudentia quam plurimum adiuuent. Nihil autem cauendum magis est senectuti, quam ne languori se dedidit de dant. Luxuria uerò cum omni ætate sit turpissima, tum senectuti est foedissima. Si autem libidinum intemperantia accesserit, duplex malum est, quod & ipsa senectus dedecus concipit, & adolescentium facit impudentiorem intemperantiam.

Est igitur proprium munus magistratus, intelligere se gerere personam ciuitatis, debereq; eius dignitatem & decus sustinere, leges seruare, iura distribuere, eaq; fidei suæ commissa meminisse.

Nihil autem est quod tam deceat, quàm in omni re gerenda, capiendiq; consilio seruare constantiam.

Duo maximè sunt fugienda, ne quid effoeminatum aut molle, & ne quid durum aut rusticum fiat.

Cum autem pulchritudinis duo genera sint, quorum in altero uenustas sit, in altero dignitas: uenustatem muliebrem dicere solemus, dignitatem uirilem. ergo & à forma remoueatur omnis, uiro non dignus ornatus, & huic simile uicium in gestu motuq; caueatur. formæ autem dignitas coloris bonitate tendenda est, & color exercitationibus corporis. Adhibenda est præterea munditia non odiosa neq; exquisita nimis, tantumq; effugiat agrestem & inhumanam negligentiam. Eadem ratio est habenda uestitus, in quo sicut in plerisq; rebus mediocritas optima est. Cauendum est autem ne aut tarditatibus utamur in ingressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse uideamur: aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates, quæ cum fiunt, anhelitus mouentur, uultus mutatur, ora torquentur, ex quibus magna significatio sit non adesse constantiam. Sed multo etiam magis elaborandum est, ne animi motus à natura recedant, quod assequimur si cauebimus ne in perturbationes atq; exanimationes incidamus, & si attenos animos

ad decoris conseruationem tenebimus. Curandum est ut cogitatione ad res optimas utamur, appetitum rationi obedientem præbeamus.

In omni uita rectissimè præcipitur, ut perturbationes fugiamus, id est, motus animi nimios rationi non obtemperantes.

Maximè curandū est, ut eos quibus cū sermonem conferimus, & uereri & diligere uideamur.

Ira procul ablit, cum qua nihil rectè fieri, nihil consideratè potest. Magna autem parte clemèti castigatione licet uti, grauitate tum adiūcta, ut seueritas adhibeatur, & contumelia repellatur. Quæ cū aliqua perturbatione sūt, ea nec cōstāter fieri possunt neq; ab his qui assunt approbari.

De formæ etiam de ipso prædicare falsa præfertim, & cum irrisione audientium imitari mitem gloriosum.

Ornanda est enim dignitas domo, at non ex domo tota quærenda; nec domo dominus, sed domino domus est honestanda.

Mediocritas ad omnem usum cultumq; uita transferenda est. In omni autem actione suscipienda tria sunt tenenda, primum, ut appetitus rationi pareant, quo nihil est ad officia conseruanda accommodatius. Deinde ut animaduertatur quanta illa res sit, quam efficere uelimus, ne ue maior minor ue cura & opera suscipiatur, quam causa postulat. Tertium ut caueamus, ut ea quæ pertinet ad liberalem speciem & dignitatem moderata sint. horum trium tamen præstantissimū est, appetitus obtemperare rationi.

Turpe enim ualdeq; uiciosum est in re seuera, conuersio dignum aut delicatum aliquem inferre sermonem.

Decet non solum manus, sed etiam oculos abstinentes habere.

Fit etiam nescio quomodo, ut magis in alijs cernamus quam in nobis ipsis si quid delinquitur. Sine uerecundia nihil rectum esse potest nihil honestum.

Omnium rerum ex quibus aliquid requiritur, nihil est agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius.

Studijs officijsq; scientiæ præponenda sunt officia iustitiæ, quæ pertinent ad hominum utilitatem, qua nihil homini debet esse antiquius.

Magnitudo animi remota iustitia humanaq; comitate & coniunctione feritas quædam sit, & immanitas. Omne officium quod ad coniunctionem hominum & societatem tuendam ualet, anteponendum est illi officio, quod coniunctione & scientia continetur.

Cogitationem prudentiamq; sequitur considerata actio. Ita fit ut agere consideratè pluris sit, quam cogitare prudenter.

Prima officia dijs immortalibus, secūda patriæ tertia parentibus. Deinde gradatim reliquias debeantur. Et hæc ex primo libro officiorum M. T. C. Sequitur nunc ex secundo.

Ex libro secundo Officiorum M. T. Ciceronis.

VID enim est per Deos optabilis sapientia, quid præstantius, quid melius, quid homine dignius. hanc igitur qui expetunt philosophi nominantur, nec quicquam aliud est philosophia, si interpretari uelis, præter studium sapientiæ.

Qui parum perspicunt, hi sæpe uersutos homines & callidos admirantes, malitiam sapientiam iudicant, quorum error eripiendus est, opinioq; omnis ad eam speciem traducenda, ut honestis consilijs iustisq; factis, non fraude & malitia se intelligant, eaq; uelint consequi posse.

Deos placatos pietas efficiet & sanctitas.

Proprium hoc statuo esse uirtutis, conciliare animos hominum, & ad suos usus adiungere.

Secundæ res, honores, imperia, uictoria: quanquam fortuna sint, tamen sine hominum operibus & studijs neutram in partem effici possunt.

Malè enim se res habet, cum quod uirtute effici debet, id renatur pecunia.

Atq; etiam subiiciunt se homines imperio alterius & potestati de causis pluribus. ducuntur enim aut beneuolentia, aut beneficiorum magnitudine, aut dignitatis præstantia, aut spe sibi uel futurum, aut metu ne uel parere cogantur, aut spe largitionis promissionisq; capti, aut postremo mercede conducti. Omnium autem rerum nec aptius est quicquam ad opes tuendas ac tenendas quam diligi, nec alienius quam timeri.

Malus enim cultus diuturnitatis metus, contraq; beniuolentia fidelis uel ad perpetuitatem.

Quod igitur latissimè patet, neq; ad incolumitatem solum, sed etiam ad opes, & potentiam ualet plurimum, id amplectamur, ut metus absit, charitas retineatur: ira facilime quæ uolemus & priuatis in rebus & in rebus consequimur. Etenim qui se metui uolunt à quibus metuitur, eosdem metuunt ipsi necesse est.

Nec uerò ulla uis imperij tanta est, quæ premente metu possit esse diuturna.

Certum

Certum igitur hoc sit, idq; & primum & maximè necessarium familiaritates habere fidæ animantium nos amicorum & mirantium nostra.

Vehementer autem multitudinis amor commouetur ipsa fama & opinione liberalitatis, beneficentiæ, iustitiæ, fideiq; omniumq; earum uirtutum quæ pertinent ad mansuetudinem morum ac facilitatem.

Fides autem ut adhibeatur, duabus rebus effici potest, si existimabimur adepti coniunctam cum iustitia prudentiam. Nam & his fidem habemus, quos plus intelligere quam nos arbitramur, quosq; & futura prospicere credimus. & cum res agat, in discrimenq; uentum sit, experire rem, & consilium ex tempore capere posse. Hanc enim uilem homines existimant, ueramq; prudentiam: iustis autem & fidis hominibus, id est, bonis uiris ita fides habetur, ut nulla sit in his fraudis iniuriæq; suspicio. itaq; his salutem nostram, his fortunam, his liberos rectissimè committi arbitramur. harum igitur duarum iustitia plus pollet ad fidem faciendam: quippe cum ea sine prudentia satis habeat auctoritatis, prudentia sine iustitia nihil ualet ad fidem faciendam. Quo enim quis uersutior & callidior, hoc inuilius & suspensior probabitur detracta opinione probitatis.

Popularibus enim uerbis est agendum & uisitas, cum loquimur de opinione populari.

Non enim omnes eos contemunt, de quibus malè existimant. Contemuntur autem hi qui nec sibi nec alteri, ut dicitur, profunt, in quibus nullus labor, nulla industria, nulla cura est. Admiratio autem afficiuntur hi qui anteire cæteros uirtute putantur, & cum omni carere decore, tum uerò his uitijs quibus alij non possunt facillè obistere.

Nemo iustus esse potest qui mortem, qui dolorem, qui exilium, qui egestatem timet, aut qui ea quæ sunt his contraria, æquitati anteposit.

Maximè admiramur eum qui pecunia non mouetur, quod in quo uirò perspectum sit, hunc dignum spectatu arbitramur. Omnis ratio atq; institutio uitæ hominum adiuuenta desiderat, in primisq; ut habeat quibus cum familiaribus possit conferre sermones, quod est difficile, nisi speciem per te boni uiri feras.

Iustitiæ tanta uis est, ut ne illi quidem qui maleficio & scelere pascuntur, possint sine ulla particula iustitiæ uiuere. Nam qui eorum cuiuspiam qui unà latrocinantur, furatur aliquid, aut eripit, is sibi ne in latrocinio quidem relinquit locum. Cum igitur tanta uis iustitiæ sit, ut ea etiam latro num opes firmet atq; augeat, quantum eius uim inter leges & iudicia & instituta fore putamus.

Omni igitur ratione colenda & retinenda iustitia est, tum ipsa per se, nam aliter iustitia non esset, tamen propter amplificationem honoris & gloriæ.

Præclare Socrates hanc uiam ad gloriam proximam & quasi compendiarium dicebat esse, si quis id ageret, ut qualis haberi uellet, talis esset. Quod si qui simulatione & inani ostentatione, & ficto non modo sermone, sed etiam uultu, stabilem se posse gloriam consequi, uehementer errant. Vera enim gloria radices agit atque etiam propagatur, ficta omnia celeriter tanquam flosculi decidunt.

Nec simulatum quicquam potest esse diuturnum. Qui igitur adipisci ueram gloriam uolet, iustitiæ fungatur officijs.

Si quis ab ineunte ætate habet causam celebritatis & nominis, aut à patre acceptam aut aliquo casu aut fortuna, in hunc oculi omnium conijciuntur, atq; in eum quid agat, aut quemadmodum uiuat inquiritur, tanquam in clarissima luce uersetur, nullum eius dictum aut factum potest obscurum esse. Quorum autem æras prima propter humilitatem & obscuritatem in hominum ignorantia uersatur, hi simul ac iuuenes esse cœperint, magna spectare, & ad ea rectis studijs debent contendere: quod eo firmiore animo facient, quia non modo non inuidetur illi ætati, uerum etiam fauetur. Vt reliquis in rebus multo maiora sunt opera animi quàm corporis, sic eæ res quas ingenio ac ratione prosequimur, gratiores sunt quam illæ quas uiribus.

Facillimè autem & in optimam partem cognoscuntur adolescentes, qui se ad claros, sapientes uiros, bene consulentes reipub. contulerunt, quibus cum si frequentes fuerint, opinionem asserunt populo, eorum fore se similes quos sibi ipsi delegerint ad imitandum.

Difficile dictu est quantopere conciliet animos comitas affabilitasq; sermonis.

Magna est admiratio copiose sapienterq; dicentis, quem qui audiunt, intelligere etiam & sapere plus quam cæteros arbitrantur. Si uerò inest in oratione mixta modestiæ grauitas, nihil ad mirabilius fieri potest, eoq; magis si ea sunt in adolescente.

Hoc præceptum officij diligenter tenendum est, ne unquam innocentem iudicio capitis arceffas, id enim sine scelere nullo modo fieri potest. Nam quid est tam inhumanum quam eloquentiam à natura ad salutem hominum & conseruationem datam ad bonorum pestem perniciemq; convertere. Ne tamen ut hoc fugiendum, ita est habendum religioni nocentem, quandoq; & ne pharium impiumq; defendere. Vult hoc multitudine, patitur consuetudo, fert etiam humanitas.

Iudicis est semper in causis uerum sequi, patroni uerò nonnunquam uerisimile, etiam si minus sit uerum defendere. Maximè autem & gloria paratur & gratia defensionibus, eoq; maior, si quado accidit ut ei subueniatur, qui potentis alicuius opibus circumueniri urgeriq; uideatur.

Præclare in epistola quadam Alexandrum filium Philippus accusat, quod largitione beneuolentiam Macedonum cōsecerat. Quod te malum, inquit, rationis in istam spem induxit, ut eos

Bedæ tom.

z

tibi

tibi fideles fore putares, quos pecunia corrupisses? An tu id agis Macedones non teregem suū, sed ministrum & præbitorem existiment? Quid sordidius regi, melius etiam, quam largitionem corrupelam esse dixit. fit enim deterior qui accipit, atq; ad idem semper expectandū paratior.

Nonnunquam tamen est largiendum, nec hoc benignitatis genus omnino repudiandum. & sæpe idoneis hominibus de re familiari impendendum est, sed diligenter atque moderate. Multi enim & patrimonia effuderunt inconsultè largiendo. Quid autem est stultius, quam quod libenter facias, curare ut id diutius facere non possis? Atq; etiam sequuntur largitionem rapinæ. cum enim dando egere cœperint, alienis bonis manus inferre coguntur. Ita cum benevolentia comparanda causa beneficij esse uelint, non tanta assequuntur studia eorum quibus dederunt, quanta odia eorum quibus ademerunt. Quamobrem nec ita claudenda est res familiaris, ut eam benignitas aperire non possit: nec ita referenda, ut omnibus pateat. Modus adhibeatur, isq; ad facultates referatur. Omnino meminisse debemus id quod à nostris hominibus sæpissime usurpatum est, iamq; in prouerbij consuetudinem uenit, largitionem fundum non habere. uitanda tamen suspicio auaritia est. Causa igitur largitionis est, si aut necesse est aut utile, in his autem ipsis mediocritatis regula optima est: propenior autem benignitas esse debet in calamitosos, nisi forte erunt digni calamitate.

Conueniet autem tum in dando munificum esse, tum in exigendo non acerbum: in omniq; re contrahenda, emendo, uendendo, conducendo, locando, ut cinitatibus & consinijs æquum & facilem, multa multis de suo iure concedentem: à litibus uerò quantum liceat, & nescio an & paulo plus quam liceat abhorrentem. Est enim non modò liberale, paululum nonnunquam de suo iure decedere, sed interdum etiam fructuosum. Habenda autem ratio est rei familiaris: quæ quod dilabi sinere flagitiosum est: sed ita, ut illiberalitatis auaritiaq; absit suspicio.

Rectè à Theophrasto est laudata hospitalitas. Est enim, ut mihi quidem uidetur, ualde decorum patere domus hominum illustrium illustribus hospitibus. Est autem etiam uehementer utile ijs, qui honestè multum posse uolunt, per hospites apud extraneos populos ualere opibus & gratia.

Nam in iure cauere, consilio iuuare, atq; hoc scientia genere prodesse multis, uehementer & ad opes augendas pertinet, & ad gratiam. Itaq; cum multa præclara maiorum, tum eisdem optime constituta iuris ciuilibus summo semper in honore cognitio fuit atq; interpretatio.

Cum autem omnes non possint, ne multi quidem aut iuris periti esse aut differri, licet tamen opera prodesse multis, beneficia petentem, commendare iudicibus aut magistratibus, uigilantè pro re alterius, aut eos ipsos qui consulunt aut defendunt rogando, quod qui faciunt, plurimum gratia consequuntur, latissimeq; eorum manat industria. Iam illud non sunt admonendi, est enim in promptu, ut animaduertant cum iuuare alios uelint, ne quos offendant. Sæpe enim aut eos laudant quos non debent, aut eos quos non expetit, si scientes, temeritatis: si imprudentes, negligentia est. Utendum est etiam excusatione aduersus eos quos inuitus offendas, quacumq; possis, quare id quod feceris necesse fuerit, nec aliter facere potueris. Melius apud bonos quam apud fortunatos beneficium collocari puto, danda tamen omnino opera est, ut omni genere satis facere possimus. Sed si res in contentionem ueniet, nimirum Themistocles est autor adhibendus, qui cum consuleretur, utrum bono uiro pauperi, an minus probato diuiti filiam collocaret: Ego uerò, inquit, malo uirum qui pecunia egeat, quam pecunia quæ uiro. Sed corrupti mores deprauatiq; sunt admiratione diuitiarum, quarum magnitudo quid ad unumquenque nostrum pertinet, illum fortasse adiuuat qui habet, nec id quidem semper.

Extremum autem præceptum in beneficijs operaq; danda est, ne quid contra æquitatem contendas, ne quid pro iniuria. Fundamentum enim perpetuæ conseruationis & fame, est iustitia, sine qua nihil potest esse laudabile.

In primis uidendum erit ei qui rempub. administrabit, ut suum quisq; teneat, neq; de bonis prætorum publicè diminutio fiat.

Hanc enim ob causam maxime, ut sua tuerentur, respublica ciuitatesq; constituta sunt. Nam & duce natura homines congregabantur, tamen spe custodia suarum urbium præstida quærebant.

Danda erit opera, ut omnes intelligant, si salui esse uelint, necessitati parendū. Atq; etiam omnes qui rempublicam gubernabunt, consulere debent ut earum rerum copia sit, quæ sunt necessaria.

Caput autem est in omni procuratione negocij & muneris publici, ut auaritia pellatur etiam minima suspicio. Nullum igitur uiciū tetrius est, ut eo unde egressa est, reuertatur oratio, quam auaritia, præsertim in principibus rempub. gubernantibus, habere enim quæstui rempub. non modò turpe est, sed sceleratum & nepharium.

Nulla autem re conciliare facilius benevolentia multitudinis possunt hi qui reipub. præsumunt, quam abstinentia & continentia.

Nam cui res erepta est, est inimicus: cui data est, etiam si dissimulat se accipere uoluisse, & maxime in pecunijs creditis, occultat suum gaudium, ne uideatur non fuisse soluendo. At uerò ille qui accipit iniuriam, & meminit & præ se fert suum dolorem.

Ea est

Ea est summa ratio & sapientia boni ciuis, commoda ciuium non diuellere, atq; omnes æquitate eadem continere.

Qui Rempub. tuebuntur, in primis operam dabunt ut iuris & iudiciorum æquitate suum quisque teneat, & neq; tenuiores propter humilitatem circumueniantur, neq; locupletibus ad sua uel tenenda uel recuperanda oblit inuidia. Res autem familiaris quæri debet ijs rebus à quibus abest turpitudine, conseruari autem diligentia & parsimonia, eisdem etiam rebus augeri. Hæc ex secundo Officiorum.

Ex libro tertio Officiorum M.T. Ciceronis.

UBITANDVM non est, quin nunquam possit utilitas cum honestate contendere. Detrahare autem alteri sui commodi causa, & ex hominis incommodo suum commodum augere, est magis contra naturam quam mors, quam paupertas, quam dolor, quam cætera cuncta quæ possunt aut corpori accidere aut rebus externis. Nam ut sibi quisq; malit quod ad usum uitæ pertineat, quam alteri acquirere, concessum est non repugnante natura. Illud quidem natura non patitur, ut aliorum spolijs nostras facultates, copias opesq; augeamus. Neq; hoc uerò solum natura, id est, iure gentium, sed etiam legibus populorum, quibus in singulis ciuitatibus respub. continetur, eodem modo constitutum est, ut non liceat sui commodi causa alteri nocere. Hoc enim spectant leges, hoc uoluit incolumen esse ciuium coniuunctionem, quam qui dirimunt, eos morte, exilio, uinculis, damno coercent. atque hoc efficit multo magis ipsa natura ratio, quæ est lex diuina & humana: cui parere qui uelit (omnes autem parebunt qui secundum naturam uolunt uiuere) nunquam committet ut alienum appetat, & id quod alteri detraxerit, sibi assumat. Etenim multo magis est secundum naturam excellentia animi & magnitudo, itemq; communitas, iustitia, liberalitas quam uoluptas, quam auaritia, quam diuitia. Quæ quidem contemnere & pro nihilo ducere, comparantem cum utilitate cõmuni, magni animi est & excelsi. Itemq; magis est secundum naturam pro omnibus gentibus (si fieri possit) conseruandis aut iuuandis maximos labores molestiasq; suscipere, imitantes Herculem illum, quem hominum fama beneficiorum memor in cõcilio cœlestium collocauit, quam uiuere in solitudine non modò sine ullis molestijs, sed etiam in maximis uoluptatibus, abundantem omnibus copijs, ut etiam excellas pulchritudine & uiribus. Quocirca optimo quisq; splendidissimoq; ingenio longè illa uita huic anteponitur. Ex quo efficitur, hominem naturæ obediens homini nocere non posse.

Qui autem rationem suorum ciuium dicunt habendam, externorum negant, hi dirimunt cõmunem humani generis societatem: qua sublata beneficentia, liberalitas, bonitas, iustitia, funditus tollitur. quæ qui tollunt, etiam aduersus deos immortales impij iudicandi sunt.

Iustitia enim una uirtus omnium est, domina & regina uirtutum.

Suum cuiq; incommodum ferendum est potius quam de alterius commodis detrahendum.

Nihil uerò utile, quod non idem honestum: nihil honestum, quod non idem utile: & ubi turpitudine, ibi utilitas esse non potest. ad honestatem enim nati sumus.

Satis enim nobis (si modo in philosophia aliquid profecimus) persuasum esse debet, si omnes deos hominesq; celare possimus, nihil tamen auarè, nihil iniuste, nihil libidinosè, nihil incontinentè esse faciendum.

Honesti enim bonis uiris occulta quærantur.

Nec nostræ nobis utilitates obmittendæ sunt, alijsq; tradendæ cū ijs ipsi egeamus: sed suæ cuiq; utilitati quod sine alterius iniuria fiat, seruiendum est.

Scite enim Chrysiippus, qui stadium (inquit) currit, eniti & contendere debet quàm maxime possit, ut uincat: supplantare eum qui cum certet, aut manu pellere nullo modo debet. Sic in uita sibi quemq; petere quod pertineat ad usum, non iniquum est: sed alteri diripere, ius non est.

Neq; contra tempus, neq; contra iulurandum ac fidem, amici sui causa uir bonus faciet. Nã si omnia faciendæ sint quæ amici uelint, non amicitia tales, sed conseruationes putandæ sunt. Nam cum id quod utile uidetur in amicitia, cum eo quod honestum est comparatur, iaceat utilitatis species, ualeat honestas. Cum autem in amicitia, quæ honesta non sunt postulant, religio & fides anteponatur iustitiæ.

Nihil q; crudele, utile, est em hominū naturæ, quæ sequi debemus, maxime inimica crudelitas.

Male etiam quæ peregrinos urbibus uti prohibent, eosq; exterminant. Nam esse pro ciue, qui ciuis non sit, rectum esse non licere: usu uerò urbis prohibere peregrinos, sanè inhumanum est.

Ex omni uita simulatio dissimulatioq; tollenda est. tollendum est igitur ex rebus contrahendis omne mendacium.

Ennius ait, nequicquam sapientem sapere, qui sibi prodesse non quærit. Est autem sapientis nihil contra mores, leges, instituta facere, habere rationem rei familiaris. neq; enim solum nobis

Bedæ tom.,

z 3

diuites

diuites esse uolumus, sed liberis, propinquis, amicis, maximeque reipub. Singulorum enim facultates & copia, diuitiæ sunt ciuitatis.

Nec ulla pernicietas uitæ maior inueniri potest, quam in malicia simulatio intelligentiæ. Mihi quidem etiam ueræ hæreditates non honeste uidentur, si sunt maliciosi officiorum blanditijs non ueritate, sed simulatione quaeruntur. atque in talibus rebus aliud utile interdum, aliud honestum uideri falso solet.

Homo iustus, quem sentimus bonum uirum, nihil cuiquam quod in se transeat, detrahet. hoc qui admiratur, is se quid sit uir bonus, nescire fateatur. At uerò si quis uoluerit animi sui complacitam notionem euoluere, iam seipsum doceat eum bonum uirum esse, qui pro sit quibus possit, & noceat nemini nisi lacessitus iniuria. itaque talis uir non modo facere, sed nec cogitare quidem quicquam audebit, quod non ualeat prædicare. Nec uerò turpe est philosopho, dubitare quæ nec rustici quidem dubitant. Cedit igitur in uirum bonum, mentiri emolumentum sui causa, criminari, eripere, fallere, nihil profectò minus. Est ergo ulla res tanti, aut commodum ullum tam expetendum, ut uiri boni & splendorem & nomen amittas. Quid est quod afferre utilitas ista possit, si boni uiri nomen arripuerit, & fidem iustitiæque detraxerit. Quid enim interest, utrum ex homine conuertat se quis in beluam, an hominis figura immanitatem gerat beluæ. Qui si omnia recta & honesta negligunt, dummodo potentiam consequantur, nonne immanitatem beluæ gerunt? Quid si tyrannidem occupare, si patriam prodere conabitur pater, silebit ne filius? Imò uerò obsecrabit patrem filius, ne id faciat: si nihil proficiet, accusabit, minabitur etiam ad extremum, si ad perniciem patriæ res spectabit, patriæ salutem salutem patriæ anteponeat.

Pacta & promissa semper seruanda sunt, quæ nec uin nec dolo malo (ut prætore dicitur solent) facta sunt.

Nec semper deposita reddenda sunt. Si gladium quis sana mente apud te deposuerit, & repetat insanus, reddere peccatum, officium non reddere. Quod si quis qui apud te pecuniam deposuerit, bellum inferat patriæ, pactum ne reddes depositum? non credo. facies enim contra rem pub. quæ debet esse charissima. Sic multa quæ honesta uidentur natura, temporibus fiunt non honesta. Facere promissa, stare conuentis, reddere deposita commutata utilitate fiunt non honesta.

Peruertunt homines ea quæ sunt fundamenta naturæ, cum utilitatem ab honestate seungunt. Omnes enim expetimus utilitatem, ad eamque rapimur: nec facere aliter ullo modo possumus. Nam quis est qui utilia fugiat, aut quis potius est qui ea non studiosissime prosequatur? sed quia non possumus nisi laude, decore, honestate utilia reperire, propterea illa & prima & summa habemus. Utilitatis uerò nomen non tam splendidum quam necessarium putamus, unde omnium regula una est: quam tibi cupio esse notissimam: Aut illud quod utile esse uidetur, ne turpe sit: aut si turpe, ne uideatur esse utile.

Est enim iusiurandum, affirmatio religiosa: quod autem affirmando quasi Deo teste promiseris, id seruandum est. Non enim falsum iurare, periurare est: sed quod animi tui sententiam iuraueris, sicut uerbis concipitur in ore nostro, id non facere, periurium est. nam nullum uinculum adstringendam fidem iure iurando nostri maiores esse arctius uoluerint. Est autem ius etiam bellicum fideique iusiurandi sæpè cum hoste seruanda.

Non debet ratum esse, quod actum est per uim, quasi uerò forti uiro uis non possit adhiberi. Et hæc ex libris Officiorum M. T. C. Sequitur nunc de amicitia eiusdem.

Ex M. T. Ciceronis libro de Amicitia.

EXISTIMARE debes hominum oculos in te esse coniectos, unum te sapientem & appellant & existimant, non solum natura & moribus, sed etiam studio & doctrina: nec sicut uulgus, sed ut eruditi solent appellare sapientem. hanc esse sapientiam in te existimant, quod omnia tua in te posita esse ducas, humanosque casus uirtute inferiores putes.

Tu autem quod mihi tantum attribui dicis, quæ ego nec agnosco nec postulo, facis amice. Nullo casu arbitror hoc constanti homini posse contingere, ut ulla intermissio fiat officij.

Suis incommodis grauius angitur, non amicum, sed seipsum amat. Quid dicam de moribus facillimis, de pietate in matrem, libertate in sorores, bonitate in suos, iustitia in omnes: hæc omnia nota sunt nobis.

Quam autem hic ciuitati charus fuit, moerore funeris iudicatum est. Quid ergo paucorum annorum accessio hunc iuuare potuisset. Quamobrem uita quidem talis fuit uel fortuna uel gloria, ut nihil ultra posset accedere, moriendi autem sensum celeritas abstulit.

Ego uerò uos hortari tantum possum, ut amicitiam omnibus rebus humanis anteponat. Nihil est tam natura aptum, tamque conueniens ad res uel secundas uel aduersas: sed hoc in primis censeo, nisi inter bonos amicitiam esse non posse.

Nos

Nos autem ea quæ sunt in usu uitæque communi, non ea quæ finguntur aut optantur spectare debemus. Agamus igitur pingui (ut aiunt) minerua, qui ita se gerunt, ita uiuunt, ut eorum probetur fides, integritas, æquabilitas, liberalitas: nec sit in eis ulla cupiditas, libido, auaritia, sitque magna constantia: hos uiros bonos ut habiti sunt, sic etiam appellandos putemus, qui assequantur quantum homines possunt naturam optimam bene uiuendi ducere.

Sic enim perspicere uideor mihi, ita natos esse nos, ut inter omnes societas quædam sit maior, aut ut quisque proximè accedit, itaque ciues potiores quam peregrini, propinqui quam alieni, cum his enim natura ipsa peperit amicitiam, sed ea nihil non habet firmitatis. Namque hoc præstat amicitia propinquitati, quod ex propinquitate beneuolentia tolli potest, ex amicitia non potest: sublata enim beneuolentia, amicitia nomen tollitur, propinquitatis manet.

Quanta autem uis amicitia sit, ex hoc intelligi potest maxime, quod ex infinita societate humani generis, quam conciliauit ipsa natura, ita contracta res est, in angustumque deducta, ut omnis charitas aut inter duos aut paucos coniungeretur.

Est enim amicitia nihil aliud, nisi omnium diuinarum humanarumque rerum cum beneuolentia & charitate consensus. Qua, quod haud scio an excepta sapientia quicquam melius sit hominibus à dijs immortalibus datum. diuitias alij præponunt, bonam alij ualitudinem, alij potentiam, alij honores, alij quædam uoluptates corporis. Beluarum hoc quidem extremum est, illa autem superiora & caduca & incerta, sunt posita non tam in nostris consilijs quam in fortunæ temeritate. Qui autem in uirtute summum bonum ponunt, illi quidem præclare agunt: sed hæc ipsa uirtus amicitiam & gignit & continet, quia nec sine uirtute amicitia ullo pacto esse potest. Tales igitur inter uiros amicitia tantas oportunitates habet, quantas uix queo dicere. Principio qui potest esse uita uitalis, ut ait Ennius, qui non in amici mutua beneuolentia conuiescat? Quid dulcius quam habere qui cum omnia audeas sic loqui ut tecum? Quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes qui illis æque ac tu ipse gauderet? Aduersas uerò res ferre, difficile esset sine illo qui grauius etiam quam tu ferret. Denique catera res quæ expetuntur, opportuna sunt singule rebus serè singulis. Diuitia ut utare, opes ut colare, honores ut laudare, uoluptate ut gaudere, ualetudo ut dolore careas, & muneribus fungare corporis. Amicitia res plurimas continet, quocumque te uerteris præsto est, nullo modo, nullo loco excluditur: nunquam intempestiua, nunquam molesta est, itaque non aqua, non igne (ut aiunt) locis pluribus magis utimur quam amicitia. Nec ego de uulgari aut de mediocri, quæ tamen & ipsa delectat & prodest: sed de uera & perfecta loquor, qualis eorum qui pauci nominantur, fuit. Nam & secundas res splendidiores facit amicitia, & aduersas patiens communicansque leuiore. Cumque plurimas & maximas communitates amicitia contineat, tamen illa nimirum præstat omnibus, quod bonam spem præluceat in posterum, nec debilitari animos aut cadere patitur: uerum etiam amicum qui intuetur, tanquam exemplar aliquod intuetur sui. Quocirca & absentes adsunt, & egentes abundant, & imbecilles ualent: & quod difficilissimum est dictu, mortui uiuunt. Tantos eos honos memoria desiderium prosequitur amicorum, ex quo illorum beata mors uidetur, horum uita laudabilis. Quod si exemeris ex rerum natura beneuolentiæ coniunctionem, nec domus ulla, nec urbs stare poterit, nec agricultura permanebit. Id si minus intelligitur, quanta uis amicitia concordiaque sit, ex dissensionibus atque discordijs percipi potest. Quæ enim domus tam stabilis, quæ tam firma ciuitas est, quæ non odijs & dissidijs funditus possit euertere: ex quo quantum boni sit in amicitia, iudicari potest.

Amor enim ex quo amicitia nominata est, princeps est, ad beneuolentiam coniungendam. Nam utilitates quidem etiam ab his percipiuntur sæpè, qui simulatione amicitia coluntur, & obseruantur temporis causa.

In amicitia autem nihil fictum est, nihil simulatum, & quicquid est id, uerum est & uoluntarium. Quapropter à natura mihi uidetur potius quam ab indigentia orta amicitia, applicatione magis animi cum quodam sensu amandi, quam cogitatione quantum illa res utilitatis esset habitura. Quod quidem quale sit, etiam in bestijs quibusdam animaduerti potest, quæ ex se natos ita amant ad tempus, ab eisque amantur, ut facile earum sensus appareat, quod in homine est multo euidens. Primum ex ea charitate, quæ est inter natos & parentes, quæ dirimi nisi detestabili scelere non potest. deinde consimilis sensus extitit amoris, si aliquem nati sumus, cuius & moribus & natura coniugamus, ita quod in eo quasi lumen aliquid probitatis & uirtutis perspicere uideamur.

Nihil enim est uirtute amabilius, nihil quod magis alliciat ad diligendum, quippe cum propter uirtutem & probitatem etiam eos quos nunquam uidimus, quodam modo diligamus. Quod si tanta uis probitatis est, ut eam uel eos quos nunquam uidimus (uel quod magis est etiam) in hoste diligamus, quid mirum est, animi hominum moueantur cum eorum quibuscumque usu consueti esse possunt, uirtutem & probitatem conspicerent uideantur. quantum confirmatur amor & beneficio accepto, & studio perspecto, & consuetudine adiuncta. quibus rebus ad illum primum motum animi & amoris adhibitis, admirabilis quædam exardescit beneuolentiæ magnitudo, quam si qui putant ab imbecillitate proficisci, ut res sit per quam assequatur quod quisque desideret, humilem sane relinquunt & minime generosum (ut ita dicam) ortum amicitia, quam ex inopia atque indigentia notam uolunt.

Ut enim

Ut enim benefici liberalesque sumus, non ut exigamus gratiam (neque enim beneficium foeneramur) scilicet natura propensi ad liberalitatem sumus: sic amicitiam non spe mercedis adducti, sed quod eius omnis fructus in ipso amore inest, expetendam putamus. Nam si utilitas amicitiam conglutinaret, eadem commutata dissolueret: sed quia natura mutari non potest, idcirco uera amicitia sempiterna sunt. Scipio nihil difficilius esse dicebat quam amicitiam, usque ad extremum uitæ diem permanere. mutari etiam mores hominum sepe dicebat: alias ex diuersis rebus, alias ætate ingrauescente, atque earum rerum exemplum ex similitudine ineuntis ætatis capiebat, quod summi puerorum amores sepe unã cum prætexta uel toga deponerentur. Sin autem longius in adolescentiam produxissent, dirimi tum interdum contentione uel luxurie, uel conditionis uel commodi alicuius, quod idem adipisci uterque non posset. Quod si qui longius in amicitia prouecti essent, tamen sepe labefactari, si in honoris contentione incidissent, pestem enim nullã maiorem esse in amicitia, quam in plerisque pecuniæ cupiditatem in optimis quibusque honoris certamen & gloria, ex quo inimicitias maximas sepe inter amicissimos extitisse: magna etiam dissidia plerumque iuxta nasci dicebat, cum aliquid ab amicis quod rectum non esset, postularetur, ut aut libidinis ministri, aut adiutores essent ad iniuriam, quod qui recusarent quamuis honeste id facerent, ius tamen amicitia deserere arguerentur ab his quibus obsequi nolent. Illos autem qui quiduis ab amico auderent postulare, postulatione ipsa profiteri omnia se amici causa esse facturos eorum querela inueterata, non modo familiaritates extinguere solere, sed etiam odia gigni sempiterna, item dicebat Scipio.

Nulla enim excusatio peccati si amici causa peccaueris, nam cum conciliatrix amicitia uirtutis opinio fuerit, difficile est amicitias permanere, si à uirtute deflexeris. Quod si rectum statuerimus uel concedere amicis quicquid uelint, uel impetrare ab his quicquid uelimus, perfecta quidem sapientia sumus si nihil habeat res uicij. Hæc igitur in amicitia lex sancitur, ut neque rogemus res turpes, neque faciamus rogati. Turpis enim excusatio est & minime accipienda, cum in cæteris peccatis, tum si quis contra rempub. se amici causa fecisse fateatur.

Mihi non minor cura est qualis res publica post mortem meam futura sit, quam qualis sit hodie.

Hæc igitur prima lex in amicitia sancitur, ut ab amicis honesta petamus, & amicorum causa honesta faciamus: nec expectemus quidem dum rogemur, studium semper adsit, cunctatio absit: consilium uerum dare gaudeamus libere. Plurimum in amicitia amicorum bene suadentium ualeat autoritas, eaque adhibeatur ad monendum non modo aperte, sed etiam acriter si res postulat, & adhibita pareatur.

Solem enim è mundo tollere uidentur, qui amicitiam de uita tollunt, qua nihil à dijs immortalibus melius habemus, nihil iucundius.

Uideas rebus iniustus iustos maxime dolere, imbecillibus fortes, flagitiosis modestos, ergo hoc proprium est animi bene constituti, & letari bonis rebus, & dolere contrarijs. Quamobrem si cadit in sapientem animi dolor, qui profecto cadit nisi ex eius animo extirpetur, humanitatem arbitramur, qui causa est cur amicitiam funditus tollamus è uita, ne aliquas propter eam suscipiamus molestias.

Quid enim tam absurdum est quam delectari multis rebus inanibus, ut honore, ut gloria, ut ædificio, ut uestitu cultuque corporis, animo autem uirtute prædito, atque eo uel qui amare, uel ut ita dicam, remunerari possit non admodum delectari. Nihil est enim remuneratione beneuolentia, nihil uicissitudine studiorum officiorumque iucundius, quod si etiam illud addimus, quod recte addi potest, nihil esse quod ad rem se ulla tam allicitat & tam attrahat, quam ad amicitiam similitudo. Conceditur profecto uerum esse, ut bonos boni diligant, accersentque sibi quasi propinquitate coniunctos atque natura.

Nam quis est pro deorum atque hominum fidem, qui uelit ut neque diligat quemquam, neque ipse diligatur ab ullo, circumfluere omnibus copijs, atque in omni rerum abundantia pauperrime uiuere. Nec enim in tyrannorum uita, in qua nulla fides, nulla charitas, nulla stabilis potest beneuolentia esse fiducia, omnia semper suspecta atque sollicita sunt, nullus amicitia locus. Quis enim aut eum diligat quem metuat, aut eum à quo se metui putat. Coluntur tamen simulatione duntaxat ad tempus: quod si forte (ut fit plerumque) ceciderint, tum intelligunt quam fuerint inopes amicorum.

Non solum ipsa fortuna caeca est, sed eos etiam plerumque cecos efficit, quos complexa est. Itaque illi effertur ferè fastidio & contumacia, nec quicquam insipiente fortunato intolerabilis fieri potest. Quid autem stultius quam cum plurimis copijs, facultatibus, opibus possint cetera parare, quæ parantur pecunia, equos, famulos, uestem egregiam, uasa preciosa: amicos uero parare optimam & pulcherrimam uitam (ut ita dicam) supellectilem. Et enim cætera cum parant cui parantur nesciunt, nec cuius causa laborant. Eius enim est istorum quodque qui uincit uiribus. Amicitiarum sua cuique permanet stabilis & firma possessio, ut etiam illa maneant, quæ sunt quasi dona fortunæ, tamen uita inculta & deserta ab amicis non possit esse iucunda.

Quam multa enim quæ nostri causa nunquam faceremus, amicorum causa facimus: precari pro amico indigno, supplicare, tum in aliquem acerbius inuehi, insectarique uehementius, quæ in nostris rebus non satis honesta, in amicorum sunt honestissima. Multaque sunt res in quibus de suis commodis uiri boni multa detrahunt, detrahique patiuntur, ut his amici potius quam ipsi fruatur.

fruantur. Beneuolentiam ciuium blanditijs & assentando colligere turpe est, uirtus quam sequatur charitas minime repudianda est.

Sunt igitur firmi & stabiles & constantes eligendi, quos amicitiam idoneos iudicamus, cuius generis est magna penuria, & iudicare difficile est sanè, nisi prius sit expertum. Experiendum est autem in ipsa amicitia, ita præcurrit amicitia iudicium, tollitque experiendi potestatem.

Vbi eos inueniemus qui honores, magistratus, imperia, potestates, opes, amicitia non anteponant: ut cum ex altera parte proposita hæc sint, ex altera uis amicitia non multi illa malint. Imbecilla est enim natura ad contentendum potentiam. Vbi enim istum inuenies qui honorem amici anteponat suo? Itaque uerè amicitia difficilime reperuntur in his qui in honoribus reipub. uersantur. Qui omni in re grauem, constantem, stabilem se in amicitia præstitit, hunc maxime ex raro hominum genere debemus iudicare, & penè diuino. Firmamentum autem stabilitatis constantiaque eius quam in amicitia quærimus, fides est. Nihil enim stabile, quod infidum est. Simplicem præterea & communem & consentientem, qui rebus eisdem moueatur, elegi par est: quæ omnia pertinent ad fidelitatem. Neque enim fidum potest esse multiplex ingenium & tortosum.

Neque uero qui non eisdem rebus mouetur, naturæ consentit aut stabilis aut fidus esse potest. Addendum eodem est, ut ne criminibus aut inferendis delectetur amicus, aut credat oblati, quæ omnia pertinent ad eam quam dudum tracto constantiam: ita sit uerum illum quod dicitur, amicitiam nisi inter bonos esse non posse. Est enim boni uiri, quem eandem sapientem licet dicere, hæc duo tenere in amicitia, primum ne quid fictum sit, ne uerè simulatum. Aperte enim amare uel odisse magis ingenuum est, quam fronte occultare sententiam. Deinde non solum illatas ab aliquo criminaciones repellere, sed ne ipsum quidem esse suspiciosum, semper aliquid existimantem ab amico fuisse uiolatum. Accedat huc suauitas quædam sermonum oportet, atque morum haud quoque mediocre condimentum amicitia. Tristitia quidem & in omni re seueritas absit: habent illa quidem grauitatem, sed amicitia remissior esse debet & liberior & dulcior, & ad omnem comitatem facilitatemque procliuor. Non enim debent esse amicitiarum sicut aliarum rerum societates. Verrima quæque ut uina quæ uetustatem ferunt, esse debent suauissima. Verum illud est quod dicitur, multos modios salis simul edendos esse, ut amicitia munus expleatur. Nouitates autem in specie offerant, ut tanquam in herbis non fallacibus fructus appareat, non sunt illæ quidem repudiandæ, uetustas tamen suo loco conseruanda est.

Maxima enim uis est consuetudinis, atque in ipso equo si nulla res impediatur, nemo est qui non eo quo consueuit libentius utatur quam intacto & nouo. Nec uero in hoc quod est animal, sed in his etiam quæ sunt in animata, consuetudo ualeat cum locis ipsis delectemur motuosis & syluestribus, in quibus diutius commorati sumus. Sed maximum est in amicitia superiorè esse inferiori.

Fructus enim ingenij & uirtutis, omnisque præstantia tum maximus capitur, cum in proximum quemque confertur. Ut igitur qui sunt in amicitia conjunctionisque necessitudine superiores, ex æquitate se cum inferioribus debent sic inferiores non dolere se à suis amicis aut ingenio, aut fortuna, aut dignitate superari. Odiosum sanè genus hominum officia exprobrantium, quæ memisse debet is potius in quem collata sunt, non commemorare qui contulit.

Disparis mores disparia studia sequuntur, quorum dissimilitudo separat amicitias: nec ob aliã causam ullam boni improbis, improbi bonis amici esse non possunt, nisi quod tanta est inter eos, quanta maxime potest esse morum studiorumque distantia.

In omni re considerandum est, & quod postules ab amico, & quod patiare à te impetrari.

Nihil est enim turpius quam cum eo bellum gerere quo cum familiariter uixeris. Quamobrem primum danda est opera, ne qua amicorum dissidia fiant, tumque etiam cauendum est, ne in graues inimicitias amicitia se conuertant ex quibus iurgia, maledicta contumeliaque gignuntur: quæ tametsi tollerabiles fuerint, ferendæ erunt, & is honos ueteri amicitia tribuendus est, ut is in culpa sit qui faciat, non is qui patitur iniuriam. Omnino omnium uiciorum horum atque incommodorum una cautio est atque una prouisio, ut ne nimis citò diligere incipiant, ne uerè non dignos, digni autem amicitia sunt, quibus in ipsis inest causa cur diligantur. Charum genus equidem omnia præclara rara, nec quicquam difficilius quam reperire quod sit ex omni parte in suo genere perfectum. Sed plerique neque in rebus humanis quicquam bonum norunt, nisi quod fructuosum est, & amicos tamquam pecudes eos potissimum diligunt, à quibus sperant se maximos fructus esse capturos. Itaque pulcherrima illa & naturali maxime carent amicitia per se & propter se expetenda, nec ipsi sibi exemplo sunt. Verus igitur amicus nunquam reperitur. Est enim is quidam tanquam alter idem, qui & se ipse diligat, & alterum acquirat, cuius animum ita cum suo misceat, ut efficiat penè unum ex duobus. Sed plerique peruersa, ne dicam imprudenter, talem amicum uolunt, quales ipsi esse non possunt, quæque ipsi non tribuunt amicis, hæc ab ipsis desiderant. Par est autem, primum ipsum esse uirum bonum, tum alterum similem sui querere. In talibus enim stabilitas amicitia confirmari potest, cum homines beneuolentia coniuncti primum cupiditatibus his quibus ceteri feruunt, imperabunt: deinde æquitate iustitiaque gaudebunt, omniaque alter pro altero suscipiet, nec quicquam unquam nisi honestum & rectum alter ab altero postulabit, neque solum colent inter se ac diligant, sed etiam uerebuntur. Nam maximum ornamentum amicitia tollit, qui ex ea tollit uerecundiam: itaque perniciosus error est in his, qui existimant libidinum peccata.

peccatorumq; omnium patere in amicitia licentiam. Virtutum amicitia adiutrix à natura data est, non uiciorum comes, ut quoniam solitaria non possit uirtus ad ea quæ summa sunt peruenire, coniuncta & confociata cum altera perueniret.

Cum iudicaueris, diligere oportet: non cum dilexeris, iudicare.

Multi diuitias despiciunt, quos paruo contentos tenuis uictus cultusq; delectat: honores uerò, quorum cupiditate quidam inflammantur, quam multi ita cōtemnunt, ut nihil minus, nihilq; esse leuius existiment. Itemq; cetera quæ quibusdam admirabilia uidentur, permulti sunt qui pro nihilo putent. De amicitia omnes ad unum idem sentiunt. & hi qui ad rempub. se contulerunt, & hi qui in rerum cognitione doctrinaq; delectantur, & hi qui suum negocium gerunt ocio si: postremo hi qui se totos uoluptatibus tradiderunt, sine amicitia uitam esse nullam sentiunt, si modò aliqua uelint ex parte liberaliter uiuere. Serpit enim nescio per omnium uitas amicitia, nec ullam ætatis degendæ rationem patitur esse expertem sui, quin etiam si asperitate ea est alius, & inhumanitate nature, ut cōgressus hominum fugiat atq; oderit, tum is pati nō posset, quin noscet aliquem, apud quem spiritum suæ acerbitalis euomeret.

Natura nihil solitariū amat.

Est enim uarius & multiplex usus amicitia, multaq; causæ suspicionum offensionumq; dantur, quas tum euitare, tum eleuare eum uelle ferre, sapientis est. Vnā illa subleuanda est offensio, ut & utilitas in amicitia & fides retineatur.

Nam & monendi amici sæpè sunt & obiurgandi: & hæc accipiēda sunt amice, cū beneuolè sūt.

Sed nescio quomodo uerum est, quod in Andria meus familiaris dixit: Obsequium amicos, ueritas odium parit. Molesta est enim ueritas, siquidem ex ea nascatur odium, quod est uenenū amicitia: sed obsequium multo molestius, quod peccatis indulgens, præcipitem animum ferri sinit: maxima autem culpa in eo qui & ueritatem aspernatur, & in fraudem obsequio impellitur. Omni igitur hac in re habenda est ratio & diligentia, primum ut monitio acerbitate, deinde ob iurgatio contumelia careat.

In obsequio autem communitas adsit, assentatio uiciorum adiutrix procul amoueat: quæ non modò amico, sed ne libero quidem digna est. Aliter enim cum tyranno, aliter cum amico uiuitur. Cuius autem aures ueritati clausæ sunt, ut ab amico uerum audire nequeat, huius salus de speranda est. Scitum enim est illud prouerbium Catonis: multo melius acerbos inimicos de qui busdam mereri, quam eos amicos qui dulces uideantur. Illos uerum sæpè dicere, hos nunquam: atq; illud absurdum est, quod dum mouentur, eam molestiam capiant, qua debent uacare. peccasse enim se non anguntur, obiurgari moleste ferunt, quod contra oporteret: ut igitur & mone re & moneri proprium est ueræ amicitia, & quidem alterum liberè facere, non asperè: alterum patienter accipere non repugnante. sic habendum est nullam in amicitia pestem esse maiorem, quam adulationem, blanditiā & assentationem.

Cum autem omnium rerum simulatio uiciosa est (tollit enim iudicium ueri, idq; adulterari) tum amicitia repugnat maximè. delet enim ueritatem, sine qua nomen amicitia manere nō potest. Nam cum amicitia uis sit in eo, ut unus quasi animus fiat ex pluribus, quomodo id fieri poterit, si non in uno quoq; unus animus erit, idq; semper: sed uarius, commutabilis & multiplex. Quid enim potest esse tam flexibile, tamq; deuium, quam animus eius qui ad alterius non modò sensum atq; uoluntatem, sed etiam uultum atq; nutum conuertitur. Negat quis, nego: ait, & aio: postremo imperaui egomet mihi, omnia assentari, ut Terentius ait.

Secerni autem blandus amicus à uero, & internosci tam potest adhibita diligentia, quam omnia fucata & simulata à sinceris atq; ueris.

Assentatio quamquam perniciosa sit, nocere tamen nemini potest nisi ei qui eam recipit, atq; in illa delectatur. Virtute enim ipsa non tam multi præditi esse quam uideri uolunt, hos delectat assentationis uictus: ad eorum uoluntatem sermo cum adhibetur, orationem illam uanam testimonium esse laudum suarum putant. Nulla est igitur hæc amicitia, cum alter uerum audire non uult, alter ad mentiendum paratus est. Nec paralitorum nobis assentatio in comœdijs faceta cōmendaretur, nisi essent milites gloriosi. Semper enim auget assentator id, quod is ad cuius uoluntatem dicitur, uult esse magnum. Quamobrem quamquam ista blanda uanitas apud eos ualeat, qui ipsi illam alleciant & inuitant: tamen etiam grauiores constantioresq; admonendi sunt, ut animaduertant ne callida assentatione capiantur. Apertè enim adulantem nemo non uidet, nisi qui admodum est excors. Callidus ille & occultus adulator, ne se insinuet, studiose cauendū est: nec enim facilliter agnoscitur, quippe qui etiā assentando sæpè aduersetur, & litigare se simulans blanditur, atq; ad extremum det manus, uinciq; se patiat, ut is qui illulus sit, plus uicisse uideatur, quid autem turpius quam illud, quod ne accidat, magis cauendum est.

Virtus & conciliat amicitias, & conseruat. In ea est enim rerum & morum convenientia, in ea est stabilitas, in ea constantia, quæ cum se extulit & ostendit suum lumen, & idem aspexit & agnouit in alio, ad id se admouet, uicissimq; accipit illud quod in altero est, ex quo exardescit siue amor siue amicitia. utrunq; enim ab amando dictum est. Amare enim nihil aliud est, nisi eum ipsum diligere, quem amas nulla utilitate quæsitā: hac nos adulescentes beneuolentiā senes dileximus, hæc etiam magis elucet inter æquales. Sed quoniam res humanæ fragiles caduæq; sunt, semper

Omnia breuia tolerabilia esse debent, etiam si magna sint.

Vos autem hortor, ut ita uirtutem loceris, sine qua amicitia esse non potest: ut ea excepta, nihil amicitia præstabilius putetis. Et hæc sufficiant de Amicitia, sequitur de Senectute.

Ex M. T. Ciceronis libro de Senectute.

NON QUAM fatis digne laudari philosophia poterit, cui qui pareat, omne tempus ætatis suæ sine molestia possit degere. Quibus enim nihil est in ipsis opis ad bene beatq; uiuendum, his omnis ætas grauis est.

Qui autem omnia bona à se ipsis perit, is nihil potest malū uideri, quod naturæ necessitas afferat. quo in genere in primis est senectus, quam ut adificiantur omnes optant, eandem accusant adeptam. tanta est inconstantia, stulticia atq; peruersitas. Obrepere quidem eam aiunt, & citius quam putauissent.

Pares cum paribus ueteri prouerbio, facillimè congregantur.

Moderati enim & non difficiles, nec inhumani senes tolerabilem agunt senectutem.

Importunitas autem & inhumanitas omni ætati molesta est.

Propter opes & copiam & dignitatem tolerabiliorem senectutem uideri, aiunt nonnulli. Neque enim in summa inopia leuis esse senectus potest, nec sapiētī quidem, nec insipienti senectus in summa quoq; copia nō grauis. Aptissima omnino nō sunt arma senectutis, artes scilicet exercitationesq; uirtutum, quæ in omni ætate cultæ, cum diu multumq; uixeris, mirificos afferunt fructus: non solum quia nunquam deserunt, ne in extremo quidem ætatis tempore (quanquam id quidem maximum est) uerum etiam quia conscientia bene actæ uitæ, multorumq; beneficiorū recordatio iucundissima est.

Non omnes possunt esse Scipiones aut Maximi, ut urbium expugnatores ut pedestres nauales ue pugnas, ut bella à se gesta, ut triumphos recordentur. Est etiam quiete & pure atq; eleganter actæ ætatis, placida ac leuis senectus, qualem accepimus Platonis, qui uno & octuagesimo anno scribens, mortuus est. qualem Isocratis, qui eum librum qui Panathenæicus inscribitur, quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur. uixitq; quinquennium postea, cuius magister Leontinus Gorgias centum & septem compleuit annos, neq; unquam in studio suo atq; operè cessauit. Qui cum ex eo quæreretur, cur tam diu uelit esse in uita, nihil habeo, inquit, quod accussem senectutem, præclarum responsum, & docto homine dignum. Sua enim uicia insipientes, & suam culpam quam in senectutem conferunt. Ennius iam annos LXX. natus, ita ferebat duo quæ putantur maxima onera, paupertatem & senectutem, ut eis penè delectari uideretur.

Etenim cum complector animo, quatuor causas reperio, cur senectus misera uideatur. Vnā, quod auocet à rebus gerendis: alteram, quod corpus faciat infirmus: tertiam, quod priuè ferè omnibus uoluptatibus: quartam, quod haud procul ablit à morte. A rebus gerendis senectus abstrahit: à quibus, an his quæ geruntur in iuuentute & uiribus? Nulla ne igitur res sunt seniles, quæ uel infirmis corporibus, animo tamen administrantur? Nihil igitur afferunt: qui in re gerenda cessare senectutem negant, similes sunt, ut si qui gubernatorem in nauigando nihil agere dicant, cum alij malos scandunt, alij per fores cursent, alij sentinam exhaustant: ille autē manu clauum tenens, sedeat quietus in puppi. Non facit ea quæ iuuenes, at uerò multa maiora & meliora facit. Non uiribus, aut uelocitate, aut celeritate corporum res magnæ geruntur: sed consilio, auctoritate, sententia: quibus non modò orbari, sed etiam augeri senectus solet.

Nam manet memoria senibus, modò permaneat studium & industria. memoria enim minuitur, nisi eam exerceas.

Nemo est tam senex, qui se annum non putet uiuere posse: sed idem in his elaborant, quæ sciūt omnino nihil ad se pertinere. serunt arbores, quæ alteri seculo profiunt, ut ait Statius noſter in Senephebis. Aedepol senectus si nihil aliud quicquam uicij appōrtet secum cum aduenit, unum id fatis est, quod diu uiuendo multa quæ non uult, uidet.

Ut enim adolescentibus bona indole præditi sapientes senes delectant, leuiorq; sit senectus eorum qui à iuuentute coluntur & diliguntur: sic adolescentibus senum præceptis gaudent, quibus iuuenes ad uirtutum studia ducuntur.

Solonem ueribus gloriantem uidimus, qui se quotidie aliquid addiscentem dicit senē fieri.

Nec hunc quidem uires. is enim erat locus alter de uicij senectutis, plus quam adolescens uires tauri aut elephantis desiderabā. quicquid est, eo uti decet: & quicquid agas, agere pro uiribus.

Nec ulli bonarum artium magistri non beati putandi, quamuis consenserunt uires, atq; deserunt. & si ipsa ista deflexio uirium adolescentiæ uicij sæpius efficitur quam senectutis. libidinosa etenim & intemperans adolescentiæ effœtum corpus tradit senectuti.

Cursus est certus ætatis & una uia naturæ, eaq; simplex, suaq; propria. Cuiq; partitē pestiuitas est data: ut est infirmitas paucorum, & ferocitas iuuenum, & grauitas iam conitantis ætatis: sic & senectutis maturitas naturale sibi quidem habet, quod suo tempore percipi debeat.

Potest

Potest exercitatio & temperantia etiam in senectute conseruare aliquid pristini roboris. Nō sunt in senectute uires, nec postulantur quidem uires a senectute. Ergo & legibus scriptis & institutis uacat etas senum, & muneribus his quæ possunt sine uiribus sustineri. Itaq; nō modo quod non possumus, sed ne quantum possumus quidem cogimur. Atq; ita multi sunt imbecilles senes, ut ullum officium omnino aut munus exequi possunt, ad id quidem non proprium est uicium senectutis, sed commune in ualeitudinis & senectutis.

Quid mirum igitur in senibus, si infirmi sunt aliquando, cum id nec adolentes quidem effugere possint. Resistendum senectuti est eiusq; uicia diligentia compensanda. pugnandum nanq; sicut contra morbum, sic contra senectutem. habenda est ratio ualeitudinis: exercitationibus utē dum modicis: tantum cibi & potionis adhibendum, ut reficiantur uires, non opprimantur. nec uero corpori solum subueniendum est, sed etiam menti atq; animo multo magis. Nam hæc quoque nisi tanquam lumini oleum instillaritis, extinguuntur senectute. & corpora quidem defatigatione exercitationum ingrauescunt, animi autem se exercendo leuantur. Senilis ista stulticia, quæ deliratio appellari solet, senum leuissimum est, non omnium. Nam quatuor filios robustos, & quinque filias tantam domum, & tantas clientelas Appius regebat & senex & cæcus. Intentum ei animum tanquam arcum habebat, nec languescens succumbebat senectuti. Tenebat non solum auctoritatem, sed & imperium in suos, metuiebant serui, reueriebantur liberi: charum omnes habebat, uigebat in ea domo mos patrius & disciplina. Itaq; senectus honesta est, si seipsam defendit, si ius suum retinet, si sine uicio, si nulli mancipata est, si usq; ad extremum spiritum dominatur in suos. Ut enim adolentem, in quo senile aliquid: sic senem in quo aliquid adolentia sit probo. quod si sequetur, senex esse corpore poterit, animo nunquam erit. hæc sunt exercitationes ingenij, hæc mentis curricula, in his defundans atq; laborans corporis uires non magnopere desiderat. neq; intelligit, quando obrepit senectus.

Senectutem uituperant quidam. & hæc quidem tertia obiurgatio senectutis, quod eam carere dicunt uoluptatibus: sed o præclarum munus ætatis, si quidem id aufert nobis, quod est in adolentia uiciosissimum. Archyta enim Tarentinus nullam capitaliorem pestem, quam uoluptatem corporis hominibus dicebat a natura datam, cuius uoluptatibus auidæ libidines temerè & effrenatè ad potiendum incitantur. hinc patrie proditioes, hinc rerum publicarum euerfiones, hinc cum hostibus clādestina colloquia nasci dicebat. Nullum deniq; scelus, nullū malū facinus esse, ad quod suscipiendum non libido uoluptatis impelleret. Stupra uerò & adulteria & omne tale flagitiū nullis alijs illecebris incitari nisi uoluptatibus. Cumq; homini siue natura siue quis Deus nihil mente præstabilius dedisset, huic diuino muneri ac dono nihil esse tā inimicū quam uoluptatem. Neq; enim libidine dominante temperantia locum esse, neq; omnino in uoluptatis regno uirtutem posse consistere. Quod quo magis intelligi posset, fingere animo iubebat tanta incitatum aliquem uoluptate corporis, quanta percipi posset maxima, nemini censebat fore dubium, quin tamdiu dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione consequi posset. Quocirca nihil esse tam detestabile, tamq; pestiferum, quam uoluptatem, si quidem ea cum maior esset atq; longior, omne animi lumen extingueret. impedit autem consilium uoluptas rationi inimica. ac mentis (ut ita dicam) perstringit oculos, nec habet ullum cum uirtute commercium. Quorsum igitur tam multa de uoluptate, quia non modo uituperatio ulla, sed etiam summa laus senectutis est, quod eas uoluptates nullas magnopere desiderat & caret epulis, extructisq; mensis & frequentibus poculis. caret ergo uinolentia, cruditate & insonnijs.

Quamquam autem immoderatis caret epulis senectus, modicis tamen conuiuijs delectari potest. Neq; ipforum conuiuiorum delectationem uoluptatibus corporis magis quam cœtu amicorum & sermonibus metiri debemus.

Si uerò senectus habet aliquid tanquam pabulum studij atque doctrinae, nihil est ociosa senectute iucundius.

Quæ sunt igitur epularum, aut ludorum, aut scortorum uoluptates cum his uoluptatibus comparandæ: atq; hæc quidem studia doctrinae, quæ prudentibus & bene institutis pariter cum ætate crescunt: qua uoluptate animi nulla certè maior esse potest.

Uoluptates agricolarum, quibus maxime delector, nulla impediuntur senectute, & mihi ad sapientis uitam proximè uidentur accedere. habent enim rationem cum terra, quæ nunquam sine usura reddit quod accepit: quamquam me quidem non fructus modo, sed etiam ipsius terræ uis ac natura delectat. neq; uerò segetibus solum, & pratis, & uineis, & arbustis res rustica læta sunt, sed hortis etiam & pomarijs: tum pecudum pascuis, tum apum examinibus, & florum omnium uarietate. Agro nanq; bene culto nihil potest nec usu esse uberius, nec specie ornatus, nec natura pulchrius, ad quem fruendum non modo retardat, uerum etiam inuitat atq; oblectat senectus. Mea quidem sententia haud scio an ulla uita possit esse beator. Neq; solum quidem officio hominum cultura agrorum est salutaris, sed delectatione & saturitate copiaq; rerum omnium quæ ad uitam hominum, ad cultum etiam deorum pertinent. hæc igitur fortuna senibus frui licet, nec eos impedit, quo minus & carerarum rerum studia teneant, usq; ad tempus ultimū senectutis.

Curio ad focum sedenti, magnum auri pondus Samnites cum attulissent, repudiati sunt. Non enim aurum habere præclarum duxit sibi uideri, sed aurum habentibus imperare. poterat ne
tantus

tantus animus iucundam non efficere senectutem.

Extrema ætas hoc beator est, quam media, quod auctoritatis habeat plus minus uel laboris. Apex est autem senectutis auctoritas, habet præsertim senectus honorata tantam auctoritatē, ut ea pluris sit quam omnes adolentia uoluptates. Sed in omni oratione memento te me eam senectutem laudare, quæ fundamentis adolentia constituta sit. Ex quo illud efficitur, miseram esse senectutem, quæ se oratione defendit. Non cani non rugæ repente auctoritatē eripere possunt, sed honeste acta superior ætas fructus capit auctoritatis extremos. hæc enim ipsa sunt honorabiliora, quæ uidentur leuia atq; communia, scilicet salutaris, appeti, decedi, assurgere, deduci, reducti, consulti: quæ & apud nos & in alijs ciuitatibus, ut quæq; res optime morata est, ita diligentissime obseruatur.

In fragili corpore odiosa omnis offensus est.

Vt enim non omne uinum, sic non omnis ætas naturæ uetustate coalescit.

Auaricia senilis quid sibi uelit non intelligo. potest enim quicquam esse absurdius, quam quo minus uita restat, eo plus uaticini querere. Quarta restat causa, quæ maxime angere, atq; sollicita habere nostram ætatem uidetur, appropinquo mortis, quæ a senectute non potest longè abesse.

Omiserum senem, qui mortem contemnendam esse in tam longa ætate non uiderit, quæ aut plane negligenda est, si extinguit omnino animū: aut etiam optanda multo magis, si aliquo eum deducit, ubi sit futurus æternus. atqui certè tertium nihil inueniri potest. Quid igitur timeam, si aut non miser post mortem, aut beatus etiam futurus sim. Quamquam quis est tam stultus, tam suusidens, quam uis adolens, cui sit exploratum se ad uesperum esse uicturum: quin etiam ætas illa multo plures quam nostra mortis casus habet. facilius in morbos incidunt adolentes, grauius ægrotant, tristicius curantur. Itaque perpauci ueniunt ad senectutem, quod accideret, si melius & prudentius uiuerent. Mens enim & ratio & consiliū in senibus est. Omni inquit Scipio ætati mortem esse communem. At sperat adolens diu se esse uicturum, quod sperare idem senex nō potest, insipienter sperat. Quid enim stultius quā incerta pro certis habere, falsa pro ueris? At se nex ne quidem habet quod sperat. at est eo meliore conditione, quam adolens, cum id quod ille sperat sit consecutus: ille uult diu uiuere, hic diu uixit. quamquam o dij boni, quid est in uita hominis diu.

Mihi quidem nec diuturnum quicquam uidetur, in quo est aliquid extremum. cum enim id aduenit, tum illud quod præterit effluxit, tantum remanet, quantum uirtute & benefactis consecutus sis. Horæ quidem cedunt & dies & menses & anni, nec præteritum tempus unquam reuertitur. nec quid sequatur sciri potest. quod cuiq; temporis ad uiuendū datur, eo debet esse cōtensus.

Breue enim tēpus ætatis satis longum est ad bene honesteq; uiuendum: sin processeris longius, nō magis dolendū quā agricola dololet præterita uerni temporis suauitate, æstatem autumnūq; uenisse. Ver enim tanquam adolentiam significat ostenditq; fructus futuros. Reliqua autem tempora demetendis fructibus & percipiendis accommodata sunt. fructus autem senectutis est ante partorū honorū copia & memoria. Omnia uerò quæ secundum naturā sunt, sunt habēda in bonis. quid est aut tam secundū naturam, quā senibus emoritur quod idem cōtingit adolentibus aduersante ac repugnante natura. Itaq; adolentes mori mihi sic uidentur, ut cum aqua multitudine flammis opprimitur. Senes autem sic cū sua sponte nulla ui adhibita consumptus ignis extinguitur. Et quasi poma ex arboribus cruda si sint, ui auelluntur, si matura & decocta, decidunt: sic uitam adolentibus uis auferit, senibus maturitas, quæ tam mihi tam iucunda est, quo propius ad mortem accedam, quasi terram uideri uidear, & aliquando in portum ex longa nauigatione uenturus. Senectutis autem nullus certus est terminus, recteq; in ea uiuitur, quoad minus officij exequi possis & tueri, & tuto mortem contemnere, ex quo fit, ut animosior etiam sit senectus, quam adolentia & fortior.

Sed uiuendi est finis optimus, cum integra mente certisq; sensibus opus ipsa suum eadem quæ conglutinauit natura, dissoluit, ut nauem & ædificium facillimè idē destruit, qui cōstruxit: sic hominem eadem optime quæ composuit natura, dissoluit. iam omnis cōglutinatio recens ægrè, in ueterata facillimè dissoluitur. Ita fit ut facile illud breue uitæ reliquum nec auidè appetendum senibus, nec sine causa differendum sit: uetatq; Pythagoras iniussu imperatoris, hoc est Dei de præsidio & statione uitæ discedere.

Solonis quidem sapientis eulogium est, quo se negat uelle suam mortem dolore amicorum, & lamentis uacare. Sed haud scio, an melius Ennius: Nemo me lachrymis decoret neq; funera fleat, Faxit cur uolito uiuus per ora uirum. non censet lugendam esse mortem, quam immortalitas consequatur.

Hoc præmeditatum ab adolentia debet esse, mortem ut negligamus, sine qua meditatione tranquillo esse animo nemo potest. Moriendum enim certum est, & incertū an hoc ipso die. mortem igitur horis singulis impendentem metuens, quis poterit animo securo consistere?

Dum sumus inclusi in his compagibus corporis, munere quodam necessitatis & graui opere perfungimur. Est enim cœlestis animus ex altissimo domicilio depressus & quasi demersus in terram, obtinens diuinæ naturæ locum æternitatisq; contrarium. Sed credo deos immortales sparsisse animos in corpora humana, ut essent qui terras tuerentur, quicq; cœlestium ordinem con-

templantes imitarentur eum, uita modo atq; constantia. Nec me ratio impulit ut ita crederem, sed disputatio etiam & autoritas ueterum & nobilium philosophorum, & in primis Pythagore, qui ex uniuersa mente diuina delibatos nos animos habere demonstrauit. praterea Socratis, qui supremo uite die de immortalitate amicorum differuit. Quid multa: sic persuasi mihi, sic sentio, cum tanta celebritas animorum sit, tanta memoria prateritorum, futurorumq; prudentia, tot artes, tantę scientię, tot inuenta: non posse eam naturam quę restantas contineret, esse mortalem. Plato etiam noster apud Xenophontem moriens hæc dixit: Nolite arbitrari õ mihi charissimi filij, cum à uobis discessero, me nusquã aut nullum fore. Nec enim dum eram uobiscum, eũ uidebatis animum, qui hos artus regebat: sed esse eum in hoc corpore ex his rebus quas gerebam, intelligebatis: eundem igitur esse creditote, etiam si nullum uidebitis. Mihi quidem persuaderi nunquã poterat, animos dum in corporibus essent mortalibus uiuere: cũ exissent ex eis, mori. Nec uero eum animum esse insipientem, cum ex insipienti corpore euassisset: sed cum admixtione corporis liberatus, purus & integer esse cepisset, tunc esse sapientẽ. atq; etiam cũ natura hominis morte dissoluitur, ceterarũ rerum perspicuum est, quo neq; discedat. Ab eunt enim illuc omnia, unde orta sunt. Animus aut̃ solus, nec cũ ad est, nec cũ discedit, apparet. Iam uerò uidetis nihil esse morte similis quã somnum, atq; dormientium animi maximẽ declarant diuinitatẽ suam: ex quo intelligitur facile, quales futuri sint, cum se planẽ uinculis corporũ relaxauerint. nõ enim multi prestantes uiri, quos numerare non est necesse, tanta essent conati, quę ad posteritatis memoriam pertinerent, nisi iudicassent animos immortales post defunctum corpus existere. Nõne melius multo fuisset ociosam ætatem & quietam sine ullo labore maximo & contentione traducere? Quod quidem nisi ita se haberet ut animi immortales essent, non optimi cuiuscq; animus maximẽ ad immortalitatis gloriam niteret. Quid? quod sapientissimus quisq; ac quisq; animo moritur, stultissimus iniquissimorũ? Nonne uidetur uobis is qui plus cernit, & longius uidet, nõ se ad meliora proficisci? Ille aut̃, cuius obtusior sit acies, non uidere? Non libet enim mihi deplorare uitam, quod multi indocti sæpe fecerunt: neq; me uixisse poenitet, quoniam ita uixi, ut nõ frustra me natum existimẽ: & è uita ita discedo tanquam ex hospitio, non tanquã è domo. Commorandi enim natura diuersorum nobis, nõ habitandi dedit. O preclarũ diem, cũ ad illud diuinorũ animorũ conciliũ coetumq; proficiscar. Et si quis Deus mihi largiat, ut ex hac ætate repuerascã, nec uerò uelim quasi decursio spatio à calce iterũ ad carceres reuocari. Quid enim habet uita comodi? quid nõ potius laboris? Leuis est senectus, nec solum non molesta, sed etiã iucunda. Quod si non sumus immortales futuri, tamẽ extingui homini suo tẽpore optabile est. Nã habet natura, ut altiarũ omnium rerum, sic uiuendi modum. Senectus autem ætatis est peractio tanquã fabule, cuius defatigationem fugere debemus, præsertim adiuncta societate.

Et hæc de ienectute, ad quã utinã perueniamus, ut ea quę dicta sunt, re experti probare possimus. Sequitur de Paradoxis eiusdem Marci Tullij Ciceronis.

Ex M. T. Ciceronis libro de Paradoxis.

Nihil est tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile: nihil tam horridũ, nihil tam incultum, quod non splendet oratione.

Nunquã me hercule neq; pecunias, neq; tecta magnifica, neq; opes, neque imperia, neq; uoluptates in bonis rebus experendis esse duxi. (nus.)

Potest ne bonũ cuiq; malo esse, aut potest quisq; in abudãtia honorũ ipse esse bonus?

Irrideat si quis uult, plus apud me uerã ratio ualebit, quã uulgi opinio. Neq; ego unquã dicam illum bona perdidisse, si quis pecus aut supellectilem amiserit. Nec non sæpe laudabo illũ sapientem Biantem, cuius cum patriam Prienen cepisset hostis, ceteriq; ita fugerẽt, ut multa de suis rebus secum asportarent, cũ esset admonitus à quodã, ut ipse idem faceret. Ego uerò inquit, facio. Nam omnia mea mecum porto. ille hæc ludibria fortunę nec sua quidem putauit, quę nos etiã appellamus bona.

Quid est igitur (quæret aliquis) bonum? Si quid recte sit, & honeste, & cum uirtute, id solũ optior bonum. Illud arctẽ quidam tenent, accurateq; defendunt, uoluptatem esse summũ bonum: quę quidem mihi uox pecudum uidetur esse, non hominum. Tu cũ tibi siue Deus siue mater (ut ita dicam) omnium rerum natura dederit animũ, quo nihil est præstantius neq; diuinius, sic te ipse abijciet atq; pfernes, ut nihil inter te & quadrupedẽ putes interesse: ut enim quisq; maximẽ est boni perticeps, ita & laudabilis maximẽ. Neq; est ullũ bonũ, de quo is qui id habeat, honeste nõ possit gloriari. Quid nam horum est in uoluptate, meliorẽ ne efficit, aut laudabiliorem uirum, an quisquam in potiõdis uoluptatibus gloriando in prædicatione se efferet? Atque si uoluptas, quę plurimum patrocinijs defenditur, modo in rebus bonis habenda non est: eaq; quo maior est, eo magis mentem ex sua sede & statu dimouet: profecto nihil est aliud bene & beate uiuere, nisi honeste & recte uiuere.

Nemo

Nemo potest non beatissimus esse, quiq; in se uno sua ponit omnia. Cui spes omnis & ratio & cogitatio pendet ex fortuna, huic nihil potest esse certi, nihilq; quod exploratum habeat per m̃surum sibi unum diem.

Mors terribilis his quorum cum uita omnia extinguuntur, non his quorũ emori laus non potest. Exilium terribile illis quibus quali circumscriptus est habitandi locus, non his qui omnem orbem terrarum unam orbem esse dicunt.

Ut peccata non rerum euentu, sed uicij hominum metienda sunt.

Quę uis est quę magis arceat homines ab omni improbitate, quã si senferint nullum esse in delictis discrimen.

Modum rerum fingere non possumus, animorum modum tenere possumus.

Nihil neq; meum est neq; cuiuscpiam, quod auferri, quod eripi, quod amitti potest.

Quomodo igitur & cui tãdem hic libero imperabit, qui nõ potest suis cupiditatibus imparare? Refrenet primũ libidines, spernat uoluptates, iracundiã teneat, coerceat auaritiã, & ceteras animilabes repellat. Tunc incipiet alijs imperare, cũ ipse improbitissimis dominis dedecori aut turpitudini parere desierit: dũ quẽ his obediet, nõ modo imperator, sed liber omnino habendus nõ erit.

Dicitur est ab eruditissimis, nisi sapientẽ liberum esse neminẽ. Quid est enim libertas, nisi potestas uiuendi ut uelis. Quis igitur uiuit ut uult, nisi qui recta sequitur: qui gaudet officijs, cui uiuendi uia considerata atq; prouisa est, qui legibus quidẽ nisi propter metu parat, sed eas sequitur atq; tollit, idq; salutare maximẽ iudicat esse. Qui nihil facit, nihil dicit, nihil cogitat deniq;, nisi libenter ac libere, cuius oia consilia resq; oes quas gerit ab ipso proficiscatur, eodemq; feruntur. Nec est ulla res quę plus aquã eũ polleat, q̃ ipsius uoluntas atq; iudiciũ. cui etiã qui uim maximã habere dicitur, fortuna cedit ipsa. Sicut sapiens dicit poeta, Suis quisq; fingitur moribus. Soli igitur hoc contingit sapienti, ut nihil faciat inuitus, nihil dolens, nihil coactus. Vnde illud breue cõfiteõdũ est, nisi qui ita effectus sit, esse liberũ neminẽ. Serui igitur improbi omnes, nec hoc tãre est q̃ dictu inopinatũ atq; mirabile. Nõ enim ita dicunt eos esse seruos ut micipia, quę sunt dominorũ facta nexu aut aliquo iure ciuili: sed sic seruitus sit, sicut est obedientia fracti animi atq; abiecti, & arbitrio carentis suo. Quis neget, licet reges oes leues, oes cupidos, omnes deniq; improbos esse seruos. An ille mihi liber uidetur, cui mulier imperat, cui leges imponit, præscribit, uetat, iubet quod uidetur? qui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audeat: si poscit, dandum est: si uocat, ueniendum est. eijcit abeuntem, minatur extimescendum. Ego uerò non istum modo seruũ, sed nequissimum seruum, etiam si in amplissima familia natus sit, appellandum puto. An etiam eorum seruitus dubia est, qui peculiũ cupiditate nullam conditionem recusant durissimã seruitutis: hæreditatis spes quod iniquitatis in seruendo non suscipit, quẽ nutum locupletis orbi se uis non obseruat. loquitur ad eius uoluntatem, quicquid denunciatur sit, facit, assentatur, absidet, inuitat. Quid horũ est liberi, quid deniq; serui nõ inertis? Quid iam illa cupiditas, quę uidetur esse liberalior honoris & imperij prouinciarum, q̃ dura est domina, quã imperiosa, quã uehemens? Iudex uerò quantũ habet dominatum, quo timore nocentes afficit, an non est omnis metus seruitus? Omnis animi debilitas, & humilitas & fracti timiditas seruitus est.

Nihil quisquã debet, nisi quod est turpe non reddere. Quã enim intelligimus diuitem, at hoc uerbũ in quo homine ponimus? Opinor in eo, cui tanta possessio est, ut & liberaliter uiuendum facile cõtentus sit. Qui nihil quærat, nihil appetat, nihil optet, animus oportet tuus se iudicet diuitẽ, non hominũ sermo. neq; possessiones tuas: qui nihil deesse sibi putes, nihil curet amplius, faciat usq; aut contentus etiã pecunia, concedo diues est. Sin aut̃ propter auiditatem pecunię nullum quæritum tempẽ putas, cum isti ordinẽ nõ honestus quidẽ possit esse ullus, si quotidie fraudas, decipis, poscis, pacifceris, aufers, rapis, si socios spoliās, granarium expilas, si testamenta amicorum expectas quidem, atq; te ipse supponis: hæc utrum abundantis, an egentis signa sunt? Animus hominis diues, non arca appellari solet, quamuis illa sit plena, dum te inanem uidebo, diuitem non putabo. Etenim ex eo quantum cuiq; satis est metiuntur homines diuitiarum modum. Filiam quis habet, pecunia opus est. duas, maiore: si plures, maiore etiã. At si (ut aiunt) Danaĩ quin quaginta sint filia; alicui, tot dotes magnã quærunt pecuniam. quantũ enim cuiquã opus est ad id accomodatur, ut ante dixi, diuitiarum modus. Qui igitur non filias plures, sed innumerabiles cupiditates habet, quę breui tempore magnas copias exhaurire possint: hunc ego quomodo appellabo diuitem, cum ipse egere se sentiat? Etenim diuitiarum fructus in copia est, copiam aut̃ declarat facietas rerum, atq; abundantia. Quis igitur (siquidẽ ut quisq; quod plurimi sit possideat, ita ditissimus sit habẽdus) dubitet, quoniam in uirtute diuitiã sit, quoniam nulla possessio, nulla uis auri & argenti pluris quã uirtus estimanda est.

O dij immortales, non intelligunt homines quã magnum uectigal sit parsimonia. Vter igitur est ditior, cui deest an cui superat, qui eget an qui abudat: cui possessio quo maior est, eo plus requirit ad se tuendam, an qui suis uiribus se sustinet. Non aestimatio ne census, uerum uiciũ atq; cultu terminatur pecuniã modus. Non esse cupidum pecuniã, non esse tenacem uectigalis, contentum uerò suis esse rebus, maximẽ sunt certissimi meq; diuitiã. Etenim si isti callidi rerum aestimatores prata & areas quasdam magni aestimant, quod ei generi possessionum minime quasi noceri possit: quã estimanda uirtus, quę nec eripi nec surripi potest, neq; naufragio neq; incendio

Beda tom. 2.

A 2 amittitur.

amittitur, nec tempestatum nec temporū perturbatione mutatur: qua præditi qui sunt, soli sunt diuites. soli enim possidēt res & fructuosas & sempiternas, soli quod est proprium diuitiarum, contenti sunt rebus suis: satis esse putant quod est, nihil appetunt, nulla re egent. nihil sibi deesse sentiunt, nihil requirunt. Improbī autem & auarī quoniam incertis atq; casu positas possessiones habent, & plus semper appetunt, nec eorum quisquā adhuc inuentus est, cui quod habet satis est: non modo non copiosi ac diuites, sed etiam inopes ac pauperes æstimandi sunt. Et hæc de Paradoxis, sequitur nunc de quæstionibus Tusculanis.

Ex primo libro Tusculanarum quæstionum M. T. Ciceronis.

FACILE est uincere non repugnantes, bonos alit artes omnesq; incēdimur ad stitū gloriā laudis, tacētq; ea semper quæ apud quos improbantur.

Homīnis est intemperantis, abutentis & ocio & literis.

Moriendum est omnibus. Quæ enim nobis in uita potest esse iocunditas, cum dies & noctes cogitandū sit famiā esse moriēdū. Antiquitas quo propius aberat ab ortu & diuina progenie, hoc melius ea fortasse quæ erant uera cernebat.

Nulla gens tam fera, nemo hominum tam immanis, cuius mētem non imbuerit deorū opinio. Multi de dijs praua sentiunt, id enim uiciofo more effici solet. Omnes nō esse uim & naturā diuī nā arbitrantur: nec uerō id colluio hominū aut consensus efficit: non institutis opinio est confirmata, non legibus. Omni autem in re consensu omnium gentium lex naturæ putanda est.

Quæ est melior in hominum genere natura, quā eorum qui se natos ad homines iuuandos, tuandos, conseruandos arbitrantur. Abijt ad deos Hercules, nunquam abijt nisi cum inter homines esset, eam sibi uiam muniuisset.

Nemo unquā sine magna spe immortalitatis se offeret pro patria ad mortem.

Magni autem est ingenij, reuocare mentem à sensibus, & cogitationē cōsuetudine abducere.

Quam quisq; norit artem, in hac se exerceat.

Nihil est animo uelocius, nulla est celeritas quæ possit cū animi celeritate cōtendere: q̄ si permanet incorruptus, suiq; similis, necesse est ita teratur, ut penetret & diuidat omne cœlum: à quo quidē animo philosophia, tanquā ab oculis caliginē dispulit, ut omnia supera, infera, prima, media, ultima uideremus, prorsus hæc diuina mihi uidetur uis, quæ tot res efficiat, & tantas.

Nec uerō Deus ipse qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædā & libera segregatione ab omni concretionē mortali.

Socrates cum penē in manu iā mortiferū illud teneret poculū, locutus ita est, ut non ad mortē trahi: uerū in cœlū uideretur ascendere, ita enim censebat, itaq; disseruit duas esse uias duplicesq; cursus animarum corpore excedentiū. Nam qui se humanis uitij cōtaminaissent, & se totos libidinib; deditissent, quibus cęcati uel domesticis uitij atq; flagitijs se inquinauissent, uel in republica uiolanda fraudes inexplabiles cōcepissent, ijs deuit quoddā iter esse seclusum à cōtūlio deorum. Qui autem se integros castosq; seruauissent, quibus fuisse minima cū corporibus cōtagio, seseq; ab his semper reuocassent, essentq; in corporibus humanis uitam imitati deorū, his ad illos à quibus essent profecti, reditum facile patere.

Cato autem sic abijt ē uita, ut causam moriēdi nactum se esse gauderet. Tota enim philosophorum uita, cōmentatio mortis est. Nam quid aliud agimus cū à uoluptate, id est à corpore, cū à re familiari quæ est ministra & famula corporis, cū à repub. cū à negotio omni reuocamus animū, quid in quā, tum agimus? nisi animū ad seipsum aduocamus, secū esse cogimus, maximeq; à corpore seducimus: secernere autē à corpore animū, nec quicquā est aliud, nisi emori discere. Quare hoc cōmentemur mihi crede, distūgamusq; nos à corporibus, id est cōsuecamus mori. hoc & dū erimus in terris, erit illi cœlesti uitæ simile: & cū illuc ex his uinculis emissi feremur, minus tardabitur cursus animorum. Quò cum uenerimus, tum deniq; uiuemus. Nam hæc quidē uita mors est, quā lamentari posses si liberet.

Tanta charitas est patriæ, ut eam non sensu nostro, sed salute ipsius metiamur. Itaq; non deterret sapientē mors, quæ propter incertos casus quotidie imminet, & propter breuitatē uitæ nunquam potest longē abesse, quo minus in omne tempus reipubl. suisq; consulat, & posteritatem ipsam cuius sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere.

Natura sic se habet, ut quomodo initium nobis omnium rerum ortus noster affert, sic exitum mors: quæ ut nihil pertinuit ad nos ante ortum, sic nihil post mortem ad nos pertinebit.

Quæ uerō ætas lōga est, aut qd omnino homini longū? Nōne modò pueros, modò adulescētes in cursu à tergo insequēs, nec opinātes affecuta est senectus? Sed quia nihil ultra habem⁹, hoc lōgū dicimus, omnia ista perinde ut cuiq; data sunt, pro rata parte à uita lōga aut breuis dicuntur.

Si expactādo & desiderādo pendemus animis & cruciamur & angimur, proh dij immortales, q̄ optabiliter illud iter inēdū esse debet, q̄ cōfecto nulla reliqua cura, nulla sollicitudo sit futura.

Non

Non miserabiliter uir clarus emoritur. Nec enim unquam bono quicquā mali euenire potest, nec uito nec mortuo, nec unquam eius res à dijs immortalibus negligentur. Nos autem teneamus, ut nihil censeamus esse malum, quòd sit à natura datū omnibus, intelligamusq; si mors malum sit, esse malum sempiternū. Nam uitæ miseræ mors finis esse uidetur. Mors si est misera, finis nullus esse potest.

Quantquam sensus abierit, tamen summis & proprijs bonis laudis & gloriæ, quamuis non sentiant, mortui non carebunt.

Non enim tam cumulus bonorum iucundus esse potest, quā molesta discessio.

Homines mortem uel optare incipiant, uel timere desistant. Nam si sumnus ille dies nō extirpationem, sed cōmutationem affert loci, quid optabilius? sin autem perimit & delet omnino, quid melius quā in medijs uitæ laboribus obdormiscere, & ita conueniente somno consopiri sempiterno. Quod si fiat, melior est Ennij quā Solonis oratio. hic enim noster: Nemo me lacrimis decorat, inquit, nec funera fletu, Faxit. At uerō ille sapiēs: Mors mea ne careat lacrimis, linquamus amicis Mœrorem, ut celebrēt funera cum gemitu. Nos uerō si quid tale acciderit, ut à Deo denūciatum uideatur, ut exeamus ē uita læti, & agentes gratias pareamus, emittiq; nos ē custodia & leuari uinculis arbitremur, ut aut in æternam & planē in nostram domum remigremus, aut omni sensu molestiq; careamus. Sin autem nihil denunciabitur, eo tamen sumus animo, ut illū horribilem diem alijs nobis faustum putemus, nihilq; in malis ducamus, quòd sit uel à dijs immortalibus uel à natura parente omnium constitutum. Non enim temerē nec fortuito facti & creati sumus. Portum itaq; nobis paratum & profugium putemus, quo uinā uelis passis peruehi liceat. Si enim resstantibus uentis reijciemur, tamē eodem paulo tardius referamur necesse est. Quòd autem omnibus necesse est, id ne miserum unū esse potest.

Agamus ea potissimum, quæ leuationem habeant agritudinum, formidinum, cupiditatū, qui in omni philosophia est fructus uberrimus.

Ex libro secundo Tusculanarum quæstionum M. T. Ciceronis.

DIFFICILE est enim in philosophia pauca esse ei nota, cui nō sint aut pleraq; aut omnia. Nam nec pauca nisi ē multis eligi possunt, nec qui pauca percepit, non idē reliqua eodem studio persequetur.

Nam qui id quod uitari nō potest metuit, is uiuere animo quieto nullo modo potest. Sed qui non modo quia necesse est mori, uerum etiam quia nihil habet mors quòd sit horrendum, mortem non timet, magnum is sibi præsidium ad beatam uitam comparat.

Effectus eloquentiæ est audientium approbatio.

Efficit hoc philosophia, scilicet medetur animis, inanes sollicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. fortes enim non modo fortuna adiuuat, ut est in ueteri prouerbio, sed multo magis ratio, quæ quibusdam quasi præceptis confirmat uim fortitudinis.

Nam ut ager quāuis fertilis sine cultura fructuosus esse nō potest, sic sine doctrina animus. Cultura autē animi philosophia est, hæc extrahit uera radicitus, & preparat animos ad fata suscipiēda: eaq; mandat his, & ut ita dicam, serit, quæ adulta fructus uberrimos ferant.

Firmandus est animus ad dolorem ferendum.

Sine prudentia ne intelligi quidem ulla uirtus, nedum esse potest.

Temperantia non sinet te quicquam immoderatē facere.

Consuetudo enim laborum, perpersionem dolorum efficit facilitorē. Nam ferre laborē, contēnere uulnus consuetudo docet. Cōsuetudinis enim magna uis est. Qui bene instituti sunt, accipere plagam malunt quàm turpiter uitare.

Appellata est à uiro uirtus: uiri autem proprium maxime est fortitudo, cuius munera sunt maxima duo, scilicet mortis dolorisq; contemptio. Utendum est igitur ijs si uirtutis cōpotes, uel potius si uiri uolumus esse: quoniam à uiris uirtus nomen est mutuata.

Nihil habet natura præstantius, nihil quòd magis exspectat, quā honestatem, quā laudem, quā dignitatē, quā decus.

Nos si pes condoluūt, si dens, sed fac totū dolere corpus ferre non possumus. Opinio est quædam effeminata ac leuis, nec in dolore magis quā eadem in uoluptate. Hoc enim maxime in dolore est prouidendum, ne quid abiectē, ne quid timide, ne quid ignauē, ne quid seruiliter muliebriterq; faciamus. Ingemiscere nonnunquam uiro concessum est, idq; raro: eiulatus ne mulieri quidem. Nec uerō unquam ingemiscit uir fortis ac sapiens, nisi forte ut intendat se ad firmitatem, ut in stadio cursores exclamant quā maxime possunt, faciunt idem cum exercentur athletæ. pugiles uerō etiā cū feriant aduersariū in iactandis cęstib; ingemiscunt, nō quod doleāt animo ne succubant, sed quia pro fundēda uoce omne corpus intēditur, uenitq; plaga uehemētior. Cū autē nihil imminuat doloris, cur frustra turpes esse uolumus? Quid etiam est fieri muliebri uiro turpius?

Bedæ tom. 2.

A 1 Sapē

Sæpe enim multi qui aut propter uictoriae cupiditatem, aut propter gloriae amorem, aut etiam ut ius suum & libertatem tenerent, uulnera exceperunt fortiter, & tulerunt: idem omnia contentione, dolore morbi ferre non possunt. neque enim illum quem facile tulerant, ratione aut sapientia tulerant, sed studio potius & gloria. Si omnia fugienda turpitudinis, adipiscendæque honestatis causa faciamus, non modo stimulos doloris, sed etiam fulmina fortunæ contemnamus.

Ex libro tertio Tusculanarum quaestionum M. T. Ciceronis.

VNT enim ingenijs nostris semina innata uirtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam uitam natura perduceret. Nunc autem simulatque editi in lucem & suscepti sumus, in omni continuo prauitate, & in summa opinionum perueritate uersamur, ut penè cum lacte nutricis errorem suxisse uideamur: cum uerò parentibus redditi, deinde magistris traditi sumus, tum ita uarijs imbuimur erroribus, ut uanitati ueritas, & opinioni confirmata natura ipsa cedat.

Animus æger, ut ait Ennius, semper errat, neque pati neque perpeti potest: cupere nunquam desinit, profectio animi medicina, est philosophia. Non autem omnes qui curare uolunt se sunt, continuo etiam conualescunt: animi autem qui se sanari uoluerunt, præceptisque paratum paruerint, sapientum sine ulla dubitatione sanantur. Et nisi sanatus sit animus, quod sine philosophia fieri non potest, finis miseriarum nullus est.

Munus animi est, ratione bene uti: & sapientis animus ita semper affectus est, ut ratione optime utatur. Videntur enim omnia repentina grauiora.

Premeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum, quæ uenientia longe ante uideris. Anaxagoram ferunt nunciata morte filij dixisse, Sciebam me genuisse mortalem, quæ uox declarat ipsi esse hæc acerba, à quibus non fuerant cogitata.

Ergo id quidem non dubium, quin omnia quæ mala putentur, sint improuisa grauiora. Multa itaque possunt prouisio animi, & præparatio ad minuendum dolorem. Nihil enim est quod tam obtruncat eleuatis egritudinè, quàm perpetua in omni uita cogitatio, nihil esse quod accidere non possit, quam meditatio conditionis humanæ, quàm uite lex commetatioque parendi, quæ non hoc affert, ut semper moereamus, sed ut nunquam, neque enim qui rerum naturam, qui uite uarietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, moeret cum hæc cogitat: sed facilius fert, cum accidit quod posse accidere diu cogitauerit: quæ cogitatio una maxime molestias omnes extenuat & diluit.

Quid est aut nequius aut turpius effeminato uiro? Hostium repentinus aduentus magis aliquando conturbat, quàm expectatus: & maris subita tempestas, quæ ante prouisa terret nauigantes uehementius, & eiusmodi sunt pleraque. Sed cum diligenter nec opinatorum naturam consideres, nihil aliud reperies nisi quidem omnia subita uideri maiora.

Sensim enim & pederentim progrediens extenuat dolor, non quo ipsa res immutari soleat aut possit, sed id quod ratio debuerat, uisus docet minora esse, quæ sint uisa maiora.

Tolerabilis feret incommodum, qui cognouerit necesse esse homini tale quid accidere. Ea enim lege nati sumus, ut nemo in perpetuum esse possit expers mali. Nam mortalis nemo est, quem non attingit dolor morbusque.

Acta ætas honeste ac splendide tantam affert consolationem, ut eas qui ita uixerint, aut non attingat aegritudo, aut leuiter pungat animi aut dolor.

Pueros uerò & matres & magistris etiam castigare solent, nec uerbis solum, sed etiam uerberibus, si quid in domestico luctu hilaris ab ipsis factum est aut dictum, plorare cogunt.

Theophrastus moriens, accusasse naturam dicitur, quod ceruis & cornicibus uitam diuturnam, quorum id nihil inter esset: hominibus, quorum maxime interuisset, tam exiguam uitam dedisset. Quorum si ætas potuisset esse longinquior, futurum fuisse ut omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum uita erudiretur. Querebatur igitur se tunc, cum illa uidere coepisset, extingui.

Præclarum illud est, & si quaris, rectum quoque & uerum, ut eos qui nobis charissimi esse debent, æque ac nosmetipsos amemus: at uerò plus fieri nullo pacto potest. Ne optandum quidem est in amicitia, ut me ille plus quam se amet, & ego illum plus quam me. Perturbatio enim uite, si ita sit, atque officiorum omnium consequetur.

Est enim proprium stultitiæ aliorum uicia cernere, obliuisci suorum. Hæc officia sunt consolantium, tollere aegritudinem funditus, aut sedare aut detrahere quam plurimum, aut suppressere: nec pati manare longius, aut ad alia traducere. Sumendum tempus est non minus in animorum morbis quam in corporum.

Quid autem præclarum, non idem arduum? Hæc ex tertio Tuscul. sequuntur ex quarto.

EX

Ex libro quarto Tusculanarum quaestionum M. T. Ciceronis.

VT bona natura appetimus, sic à malis natura declinamus. Omnium perturbationum natura fontem esse dicunt intemperantiam, quæ est à tota mente & à recta ratione defectio. Nam quemadmodum temperantia sedat appetitiones omnes, & efficit ut hæc recte rationi pareant, consumatque considerata iudicia mentis: sic huic inimica intemperantia omnem animi statum inflamat, conturbat, incitat. Itaque & aegritudines & metus & reliquæ perturbationes omnes gignuntur ex ea.

Omnibus enim quorum mens abhorret à ratione, semper aliquis alijs dolor, alijs terror impedit. Homo frugi omnia recte facit.

Quid enim uideatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis totiusque mundi nota sit magnitudo. Nam quid aut in studijs humanis aut in tam exigua breuitate uite magnum sapienter uideri potest, qui semper animo sic excubat, ut ei nihil improuisum accidere possit, nihil inopinatum, nihil omnino nouum: atque idem acerrimam in omnes partes aciem intendit, ut semper uideat sedem sibi ac locum sine molestia, atque angore uiuendi, ut quemcumque casum fortuna inuenerit, hunc apte & quiete ferat. quod qui faciet, non aegritudine solum uacabit, sed etiam perturbationibus omnibus reliquis. his autem uacans animus perfecte atque absolute beatos efficit: idemque concitatus & abstractus ab integra certaque ratione, non constantiam solum amittit, uerum etiam sanitatem.

Impunitas peccatorum data uidetur eis qui & ignominiam & infamiam ferunt sine dolore: morderi est melius conscientia.

In omnibus fere rebus mediocritatem esse optimam existimant.

Neque est enim ulla fortitudo, quæ rationis est expers. Contemnendæ sunt humanæ res, negligenda mors est, patibiles & dolores putandi. hæc cum constituta sint iudicio atque constanti sententia, tamen est robusta illa & stabilis fortitudo.

Vtile est enim uti motu animi, qui uti ratione non potest. Non enim suscipere ipsi aegritudines propter alios debemus, sed alios si possumus leuare egritudine. Adhibita ratio cernit quid optimum sit, neglecta multis implicatur erroribus.

Est autem utilis ad persuadendum ea quæ acciderunt ferri & posse & oportere, enumeratio eorum qui tulerunt.

Sint sanè ista bona quæ putantur, honores, diuitiæ, uoluptates ceteraque: tamen in eis ipsis potius exultans gestiensque lætitia turpis est. Ut si irridere concessum sit, uituperetur tamen cachinnatio. Eodem enim uicio est effusio animi in lætitia, quo in dolore contractio: eademque leuitate cupiditas est in appetendo, qua lætitia in fruendo. & ut nimis afflictum molestia, sic animi elati læticia iure iudicantur leues. Et ut turpes sunt qui efferunt se lætitia, tum cum fruuntur ueneris uoluptatibus: sic flagitiosi qui eas inflammato animo concupiscunt. Hæc ex quarto, sequuntur nunc ex quinto & ultimo libro.

Ex libro quinto Tusculanarum quaestionum M. T. Ciceronis.

MNIUM uiciorum peccatorumque nostrorum omnis à philosophia petenda correctio est, cuius in sinum cum à primis temporibus ætatis nostræ uoluntas studiisque conpulisset, his grauissimis calibus in eundem portum ex quo eramus egressi, magna iactantia tempestate confugimus. O uite philosophia dux, o uirtutis indagatrix, expultrixque uiciorum. Quid non modo nos, sed omnino uita hominum sine te esse potuisset: tu urbes peperisti, tu dissipatos homines in societatem uitæ conuocasti, tu eos inter se primo domesticis, deinde coniugij, tum literarum & uocum communiōne iunxisti: tu inuentrix legum, tu magistra morum & disciplinæ fuisti. Ad te confugimus, à te opem petimus: tibi nos ut antea, magna ex parte sic nunc penitus totosque tradimus. Est autem unus dies bene & ex præceptis uis actus, penè toti immortalitati antepōendus. Cuius igitur potius opibus utamur quam tuis, quæ & uite tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis sustulisti. Caue enim putes ullam in philosophia uocem emissam clariorem, uisum uel esse philosophiæ promissum uberius aut maius, quàm hæc uox est, uirtutem satis posse ad beatè uiuendum.

Motus turbulenti iactationesque animorum incitatae, & impetu inconsiderato elatae rationem omnium repellentes, uitæ beatæ nullam partem relinquunt. Quis enim post mortem aut dolorem metuens, quorum alterum semper adest, alterum semper impendit, esse non miser? Quod si idem quod plerumque sit, paupertatem, ignominiam, infamiam timet, si debilitatem, cæcitatem: si denique quod non linguis hominibus

A 4

lis hominibus

lis hominibus, sed potentibus populis sæpe contingit seruitutem. Potest ea timens esse quisquã beatus? Quid qui non modo ea futura timet, uerum etiam fert sustinetq; presentia? adde eodem exilia, luctus, orbis, qui rebus his fractus ægritudine etiam eliditur, potest tandem esse nō mi ferrimus? Quid uerò illum quem libidinibus inflammatum & furentem uidemus, omnia rapide appetentem cum inexplebili cupiditate, quoq; assuetius uoluptates undiq; hauriat, eo grauius ardentiusq; licentem, nonne recte miserrimum dixeris? Quid elatus ille leuitate, inaniqu; lætitia exultans, & temere gestiens, nonne tanto miserior, quanto sibi uidetur beator? Ergo ut hi miser, sic contra illi beati, quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ fuitiles lætitiæ exultantes languidis liquefaciunt uoluptatibus. Quod si est qui uim fortunæ, qui omnia humana, quæ cuiq; accidere possunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat, idemq; si nihil concupiscet, si nulla efferatur animi inani uoluptate, quid est cur beatus non sit? Et si hæc uirtute efficiuntur, quid est cur uirtus ipsa per se non efficiat beatos?

Nec enim finem unquam inuenit libido.

Acute disputantis illud est, non quid quisq; dicat, sed quid cuique dicendum sit, uidere.

Omnibus enim uirtutibus instructos & ornatos, tum sapientes, tum uiros bonos dicimus.

Non ex singulis uocibus philosophi spectandi sunt, sed ex perpetuitate atq; constantia.

Rem enim opinor spectari oportere, non uerba.

Nam cui uiro ex se ipso apta sunt omnia, quæ ad beatè uiuendum ferunt, nec suspensa aliorum aut bono casu aut contrario pendere ex alterius euentis, & errare coguntur, huic optimè uiuendi ratio comparata est. Nec enim lætabitur unquã nec merebit nimis, qui semper in se ipso omnem spem reponit sui.

Humanus animus decerptus ex mēte diuina cum alio nullo, nisi cum ipso Deo, si hoc fas est dictu, comparari potest. Hic igitur si est excultus, & si eius acies curata ita est, ut ne cæcetur erroribus, sit perfecta mens, id est absoluta ratio, quæ idem est quod uirtus. Et si omne beatū est cui nihil deest, & quod in suo genere expletum atq; cumulatū est, id uirtus est proprium, certè omnes uirtutis compotes beatæ sunt.

Quid enim deest ad bene beatèq; uiuendum ei, qui confidit suis bonis, aut qui diffidit, beatus esse quis potest? Volumus enim eum qui beatus sit, tutum esse, inexpugnabilem, septum atq; munitum: non ut paruo metu præditus sit, sed ut nullo.

Non sunt bona dicenda nec habenda, quibus abundantem licet esse miserrimum. An dubitas quin præstans ualitudine, uirtibus, forma, acerrimis integerrimisque sensibus: adde etiã si libet, pernicitatem & uelocitatem, da diuitias, honores, imperia, opes, gloriã: si fuerit is qui hæc habet, inuisus, intemperans, timidus, hebeti ingenio atq; nullo, dubitabis ne tu eum miserrimum diceret?

Sic princeps ille philosophiæ disserēbat, qualis cuiusq; effectus esset, talem esse hominem: qualis autem homo ipse esset, talem esse eius orationem: orationi autem facta simillima, factis uita. Affectus aut animi in bono uiro laudabilis, & uita igitur laudabilis boni uiri & honesti, ex quibus bonorum beatam uitam esse concluditur.

Vir temperatus, constans, sine metu, sine ægritudine, sine acritate ulla, sine libidine, nonne beatus? Beata uita laudabilis, nec quicquam sine uirtute laudabile. Beata igitur ita uita uirtute conficitur.

Etenim ut stultitia, etsi adepta est quod concupiuit, nunquam se tamen satis consecutam putat: sic sapientia semper eo contenta est, quod ad est, neq; eum unquam sui pœnitet. Sic se res habet tua, me delectant mea.

Nunquam naturam mōs uincit, est enim ea semper inuicta.

Sapientis est enim proprium, nihil quod pœnitere possit facere: nihil inuitum, splendide, constanter, grauitate, honeste omnia: nihil ita expectare quasi certò futurum: nihil cum acciderit, admirari, ut inopinatum aut nouum accidisse uideatur: omnia ad suum arbitriū referre, suis stare iudicijs: quo quid sit beatus, mihi certè in mentem uenire non potest. Ne mente quidē uti possimus, multo cibo & potione repleti, nec unquam mihi placuit bis in die saturum fieri.

Quomodo iocunda uita esse potest, à qua absit prudentia, absit moderatio?

Dies deficiet, si uelim paupertatis causam defendere: aperta enim res est, & quotidie nos ipsa natura admonet, quã paucis, quã paruis rebus egeat, quã uel uilibus. Num igitur ignobilitas aut humilitas aut etiam popularis offensus sapientem beatū esse prohibebit? uide ne plus cōmendatio in uulgo, & hæc quæ expetit gloria, molestiæ habeat, quã uoluptatis.

An tibicines hiq; qui fidibus utuntur, suo non multitudinis arbitrio, cantus numerosq; moderantur: uir sapiens multo maiore arte præditus, non quid uerissimum sit, sed quid uelit uulgus exquiret.

Iniurias fortune quas ferre nequeas, diffugiendo relinuas. Et hæc sufficiant ex quæstionibus Tusculanis Marci Tullij Ciceronis.

EX

Ex libro sexto De republica M. T.
Ciceronis.

IT enim sæpe fere ut cogitationes sermonesq; nostri pariãt aliquid in somno, quare de Homero scribit Ennius, de quo uidelicet sapiissime uigilans solebat cogitare & loqui.

Omnibus qui patriam cōseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cœlo diffinitum locū, ubi beati sempiterno æuo fruuntur. nihil est enim illi principi Deo, qui omnē mundum regit, q; quidem in terris fiat acceptius, q; consilia cœtusq; hominum iure sociati, quæ ciuitates appellantur, harum rectores & cōseruatores hinc profecti huc reuertentur.

Hi uiuant q; e corporū uinculis tanq; e carcere euolauerūt, uestra uerò qui dicis uita, mors est.

Nisi enim Deus is cuius hoc templum est omne quod conspicias, istis te corporis custodijs liberauerit, huc tibi aditus patere non potest. homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quē in hoc templo medium uides quæ terra dicitur, hiq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis, quæ rotundæ & globosæ, diuinis animatę mentibus, circulos suos orbisq; cōficiūt celeritate mirabili. Quare tibi Publi & pijs omnibus retinendus animus est in custodia corporis, nec in iussu eius à quo ille est nobis datus, ex hominis uita migrandum est, ne munus humanum assignatum à deo defugisse uideamini. Sed sic Scipio iustitiam cole, & pietatem quæ cum magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima est, ea uita uia est in cœlum.

Hæc celestia semper spectato, illa humana cōtemnito. Tu enim quam celebritatem sermonis hominum, aut quã expetendam consequi gloriam potes, uides habitari raris & angustiis in locis, & in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, uastitas solitudines interiectas, hosq; qui incolunt nō modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab alijs ad alios manere possit: sed partim obliquos, partim transuersos, partim omnes aduersos stare uobis, à quibus spectare gloriam certè nullam potestis.

Non modo non æternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus.

Igitur altè spectare, si uoles atq; hanc sedem & æternam domum contueri, neq; te sermonibus uulgi dederis, nec in premijs humanis spē posueris rerum tuarum, suis te illecebris oportet ipsa uirtus trahat ad uerum decus. Quod de te alij loquantur, ipsi uideant, sed loquentur tamen. Sermo enim ille omnis & angustijs cingitur his regionum, quas uides. Nec unquã de ullo perennis fuit, obruitur hominum interitu, obliuione posteritatis extinguitur.

Cum pat eat igitur id æternum esse quod à se ipso moueatur, quis est qui hanc naturam animis esse tributum neget? Inanimatum uel inanimatum autem est omne, quod pulsu agitur externo. Quod enim est animal, id motu cietur interiore & suo, nam hæc est propria natura animæ atque uis, quæ si est una ex omnibus quæ se moueat, neq; nata certè est & æterna est: hanc tu exerce optimis in rebus. Sunt autem hæc optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitur & exercitatus animus uelocius in hanc sedem & domum suam peruolabit. Idq; ocuis faciet, si iam tum cum inclusus erit in corpore, eminebit foras, ut ea quæ extra erunt contemplans, quã maxime se à corpore extrahat. Namq; eorum animi qui se uoluptatibus corporis dederunt, earumq; se quasi ministras præbuerunt, impulsuq; libidinum uoluptatibus obedientium, deorum & hominum iura uiolauerunt, corporibus elapsi circum terram ipsam uoluantur. Nec hunc in locum, nisi multis exagitati seclis reuertuntur.

QUAM ATROX M. T. CICERONIS FVERIT MORS, HIS
uerbis Valerius Maximus de ingratis docet.

Marcus Cicero Gneum Pompiliū Lenatem Picenæ regionis, rogatu Marci Cælij non minori cura quã elegantia defendit, eumq; causa admodum dubia fluctuantem, saluum ad pernates suos remisit. hic Popilius postea nec re nec uerbo à Cicerone laesus, ultro Marcum Antonium rogauit, ut ad illum proscripsum mitteretur persequendum & iugulandum. Impetratisq; detestabilis ministerij partibus gaudio exultans Caietam cucurrit, & uirum, omisso quod amplissime dignitatis certè salubri studio & præstantis officij priuatim sibi uenerandum, iugulum præbere iussit. ac protinus caput Romanæ eloquentiæ & pacis clarissimam dexteram per summum & securum ocium ampurauit, eaq; sarcina tanquam opimis spolijs alacer in urbem reuersus est. Neque ei seclisum portanti onus succurrit illud se caput ferre, quod pro capite eius quondam perorauerat, inualide ad hoc monstrum iugillandum literę, quæ obrem qui talem casum Ciceronis satis digne deplorari queat, alius Cicero non extat.

EPITAPHIUM.

EPITAPHIUM M. T. C. QUOD STATVA EIUS PER-
plexum est, in æde magni Iouis apud Tullorum monumentum.

Hic iacet Arpinas manibus tumulatus amici,
Qui fuit orator summus & eximius:
Quem nece crudeli maculavit ciuis & hostis,
Nil agis Antoni scripta diserta manent.
Vulnere nempe uno Ciceronem conficis, at te
Tullius æternis uulneribus lacerat.

Corpus in hoc tumulo magni Ciceronis humatum
Contegitur, claro qui fuit ingenio:
Quicq; malis grauis erat, tutorq; bonorum,
Quo penè indigne consule Roma perit.
Sed uigili cura detectis hostibus, urbem
Supplicioq; datis, præstitit incolumen.

Eloquij princeps magnis mirabilis actis,
Tullius indigna cæde peremptus obit:
Sed terras omnes impleuit nomine claro,
Ingenium caelo corpore morte caret.
Viuit, & ingenij pollet uirtute per orbem,
Cuius in hoc tumulo membra sepulta iacent.

SENTENTIARVM CICERONIS,
FINIS.

Venerabilis Bedæ presbyteri Pro- uerbiorum liber.

PROLOGVS.

VM nuper illa quæ dicuntur Senecæ Prouerbia per alphabeti ordi-
nem distincta legissem, primo quidem mirabar tantam cuiquam infi-
delium prudentiam inesse potuisse, quanta in quibusdam eorundem
prouerbiorum dictis reperitur. deinde non parum incitabar ad hoc,
ut eum aliquo simili studio imitarer, colligendo scilicet tam ex secula-
ribus quam ex sacris literis, tum etiam ex nostris prouerbia aliqua
ad ædificationem fidelium congrua. Si enim idem Seneca nullam fidem
uel spem pro æterna uita obtinenda habens, sed tantummodo in hac
uita morum probitate delectatur, studuit & se corrigere, & alios ad correctionem instruere:
quanto magis ego qui credo Deum ubiq; esse presentem, æternamq; uitam diligentib. se pro-
mittentem, quicq; scio omnibus dictum, qui audit dicat, Veni. & Clama ne cesses, & Annuncia
populo meo scelera eorum. & iuxta Euangelicam parabolam alij quidem quinque talenta ad u-
suram data, alij uero duo, alij autem unum, patrefamilias dicente, Negociamini dum uenio. ali-
quos per concessa scientiæ dona ad ædificationem trahere debeo? Et quã iocundum ac suauem ui-
deri debet unicuiq; ut aliqua sententiã breuissimæ uerbula, per quæ emendari ualeat in mente me-
moriaq; sua iugiter teneat, quando quidem sceleratum latronem paucis uerbis Domino supplicã-
tem & dicentem, Memento mei domine, dum ueneris in regnum tuum: scimus omnium ueniam
peccatorum suorum impetrasse. Quem rogo intelligentiæ donum à Deo postulantem edocere
non potest, qualiter hoc obtineat, si illum uersiculum sæpius secum ruminat, Intellectus bonus
omnibus facientibus eum? Certè si tantummodo sensum eorundem uerborum sciat, ueritatemq;
in his esse credat, sufficere ei possunt ad salutem. Docent namq; illum, quod si id bonum quod iam
intelligit faciat, amplior ei intellectus ueniat. Nõne huiusmodi doctrina & promissio amplectẽ-
da est omni modo? Similis quoq; doctrina potest inueniri in multis sententijs, quas hic posui. Sed
prædictam

prædictam sententiolam in hoc Prologo solummodo exposui, ut lectoris animum ad legenda non
solum ista quæ hic collegi, sed etiam ad omnia sacre scripturæ dicta incitare. Nulli enim ad sa-
lutem sufficit, quod sacra uerba sine intensione cordis audit, uel legit. Unde & Dominus noster
in Euangelio auditores suos sæpius admonet dicens: Qui habet aures audiendi, audiat. Ac si
diceret: Qui habet uoluntatem & intentionem illam, ut præceptis diuinis obediens, bona quæ
intelligit faciat, docentem me audiat. alioquin nihil ei prodest uerba mea audire. Prouerbiorum
autem hic collectorum dictis paruuli quilibet scholastici, si ita cuiquam uideatur, possunt post Psal-
terij lectionem aptè instrui. Sunt enim multo breuioris & planioris sententiæ, quã illa fabulo-
sa Aniani dicta: sed & utiliora quã quædam Catonis uerba, quæ utraq; omnes penè magistri
legere solent ad prima puerorum documenta, non attendentes quod tam paruulis quam seni-
bus Christi fidelibus sacra potius quã gentilia rudimenta primitus sint exhibenda, ut in his ali-
quatenus instructi, postea seculares literas arti Grammaticæ congruas securius discant. Nam
licet paruuli minus capaces sint discernere inter bonum & malum, facilius tamen & tenacius
eis inhæerere solet malum quã bonum. Ideoq; qui studiosi esse uelint pro bono instruendorum par-
uulorum exitu, studeant etiam aliquid pro bono eorum introitu, sciantq; quia difficillimū est ho-
mini recedere à malo, quod usu comprehendit diuturno. Præterea attendendum est, quia cū De-
us prospicit super filios hominum, ut uideat si est intelligens aut requirens Deum: cernit etiam
quæ sit cura uel intentio magistrorum in doctrina discipulorum, utrum eos doceant pro appetẽ-
da gloria seculari an pro spiritali. Hæc uos discipuli, pariterq; notate magistri.

Prouerbia.

ADIVTORIUM nostrum in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram.
Alleuat Dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos.
Apud Dominum gressus hominis dirigitur, & uiam eius uolet.
Apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio.
Apprehendite disciplinam, nequando irascatur Dominus, & pereatis de uia iusta:
Arra & angusta uia est, quæ ducit ad uitam.
Anima quæ peccauerit, ipsa morietur.
Anima iusti, sedes est sapientiæ.
Audiens sapiens sapientior erit.
Auersio paruulorum interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos.
Argentum electum lingua iusti.
Amicus stultorum efficietur similis.
Ambulans recto itinere, & timens Deum, despicitur ab eo qui infamiam graditur uia.
Agnum quocunq; ferit sequi, specialiter congruit uirginitati.
Auarus non impletur pecunia, & qui amat diuitias fructum non capit ex eis.
Accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia & timore Christi, & præpara animam tuam ad tentationem.
Ante ruinam exaltatur cor, & ante gloriam humiliatur.
Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem.
Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei.
Abel esse renuit, quem Cain malitia non exercet.
Amor Dei nunquam est ociosus.
Abiciens disciplinam, cito sentiet ruinam.
Amicus in necessitate probatur.
Amor seculi contemptus est Dei.
Amor seculi thesaurizat morti.
Alia percussio est qua peccator quilibet corrigitur, alia qua condemnatur.
Ad magna gaudia perueniri non potest, nisi per magnos labores.
Ad mortem properat, qui cito de quoquam iudicat.
Amare filiorum, timere est seruorum.
Apud homines cor ex uerbis, apud Deum uero uerba pensantur ex corde.
Aqua nobis in uinum uertitur, quando sacra historia in spiritalē nobis intelligentiã cõmutatur.
Auarus proprie causa est miseris, ingerens sibi sitim auaritiæ.
Amicum res secundæ parant, aduersa probant.
Auarus nihil recte facit, nisi quod moritur.
Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet.
Auaritia semper odiosos, largitas claros facit.

Auaritia

Auaritia desideratis opibus non extinguitur, sed augetur.
 Ante conuersionem præcedit turba peccatorum, post conuersionem sequitur turba temptationum.
 Alterius uirtutis ope uirtus indiget omnis.
 Amare recta non poteris, nisi pro Christo humiliaris.
 Ad humilitatem non potes peruenire, nisi magna utriusque hominis contritione.
 Ardua fides robustos exigit annos.
 Affectus carnis nisi mentis iure demantur, unumquemque hominem ducunt ad perditionem.
 Ardua res nimium famulari post dominatum.
 A Domino cuncta bona sunt omnino petenda.
 Actio uirtutum constat perfectio morum.
 Ante Dei uultum nil prauum constat inultum.
 Apertius & melius per opera quam per uerba insinuat uia uitæ.
 Ambitio multos mortales falsos fieri coegit.

B

Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata,
 Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus.
 Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Deus.
 Beatus qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram.
 Brachia peccatorum conterentur, confirmat autem iustos Deus.
 Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis.
 Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.
 Benedictus uir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius. (& thesauris.)
 Beatus uir qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non ambulat, nec sperauit in pecunia.
 Beatus homo qui semper est pauidus: qui uero mentis est duræ, corruet in malum.
 Bene confurgit diluculo, qui bona querit.
 Bonum est uiro cum portauerit iugum ab adolescentia sua.
 Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum.
 Breuis omnis malitia super malitiam mulieris.
 Beatus qui habet partem in resurrectione prima.
 Beatus uir qui suffert temptationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ.
 Bene loqui & male uiuere, nihil est aliud nisi seipsum damnare.
 Bonum intellectum habet, qui quod recte intelligit, facit.
 Beneficium qui dare nescit, iniuste petit.
 Bonorum mens quo duriora pro ueritate tolerat, eo certius æternitatis præmia sperat.
 Beatius est dare quam accipere.
 Bonum si facere nequeas, non tamen culpes uel prohibeas.
 Bona conscientia in tenebris splendorem proprium tenet,
 Breuitas uitæ presentis pensanda est ab uniuersis.
 Bellum optimum agitur, cum spiritus carni aduersatur.
 Bellator fortis qui se poterit superare.
 Bis gratum tribuit, qui quod debet cito reddit.
 Blandus mansuetis sis, districte superbis.
 Bestia crudelis est, cor prauæ mulieris.
 Bibere & manducare nulli concessum est ad gulam explendam, sed ad famem sitimque restringendam.
 Bonus non est, quem malorum improbitas non probauit.

C

Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.
 Cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris.
 Cor contritum & humiliatum Deus non despiciet.
 Considerat peccator iustum, & querit mortificum eum.
 Calix in manu Domini uini meri plenus mixto.
 Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.
 Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini.
 Custodit Deus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet.
 Cum facis elemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextra tua.
 Cœlum & terra transibunt, uerba autem Dei non transibunt.
 Cæcus si cæco ducatum præbeat, ambo in foueam cadunt.
 Cogitatio humani cordis prona est in malum ab adolescentia sua.
 Curatio cessare facit peccata maxima.
 Cum placuerint Domino uitæ hominis, inimici quoque eius conuertentur ad pacem.

Cogitationes

Cogitationes iustorum iudicia.
 Cor regis in manu Dei, ubi cunq; uoluerit inclinatur illud.
 Considera opera Dei, quod nemo possit eum corrigere, quæ ille despexerit.
 Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua.
 Cor hominis disponit uiam suam, sed Domini est dirigere gressus eius.
 Cor sapientium ubi tristitia est, & cor stultorum ubi lætitia.
 Cor quod nouit amaritudinem anime sue, in gaudio eius non miscebitur extraneus.
 Conuertere ad Dominum, & relinque peccata tua.
 Cani sunt sensus hominis, & ætas senectutis uita immaculata.
 Cui multum datur, multum ab eo exigitur.
 Confortamini in Domino, & in potentia uirtus eius.
 Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.
 Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem.
 Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit sensum multa cogitantem.
 Corruptunt mores bonos colloquia mala.
 Confitemini alterutrum peccata uestra, & orate pro inuicem ut saluemini.
 Cum Deus omnia facere possit, malum tamen quia nihil est, facere non potest.
 Credens Deum omnia posse præstare, perita citius meretur obtinere.
 Contra Deum consilium nec magnum nec minimum.
 Causa quæ non prauidetur, non permittit quenquam ad meliora proficere.
 Coactum seruitium Deus non querit.
 Custos castitatis est uirtus humilitatis.
 Cito in crimina maiora corrui, qui parua pro nihilo ducit.
 Caput est discordiæ, qui ex communibus propria studet facere.
 Continentia non corporis, sed animi est uirtus.
 Consilio opus est factio.
 Concordia paruæ res crescunt, discordia maximæ dilabuntur.
 Comoda quæcumque habentur, parua uidentur: cum uero defuerint, apparent quanta fuerunt.
 Carnis uirginitas quamuis sit cœlica uirtus, non prodest cuiquam sine mentis uirginitate.
 Consuetudo mala uix aut nunquam superatur.
 Cœlum non animum mutant, qui trans mare currunt.
 Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.
 Confer opem miseris quamcumque uales, & egenis.
 Copia uirtutum constat corpus uelut unum.
 Crimen æquale committunt, & is qui alicui detrahit, & qui detrahentem libenter audit.
 Cum dolore abscondenda sunt, quæ leuiter sanari non possunt.
 Cuius quisque facit opera, eius uocatur filius.
 Cui gratum sit uocari filius Dei, ueneretur Deum ut patrem, faciens eius uoluntatem.
 Captiuitas est maxima, ubi animæ captiua ducuntur.
 Cadens apertos oculos habet, qui recte quidem loqui scit, sed recte uiuere contemnit.
 Cupiens agnoscere quanta Deigratia sit circa se, inspiciat alios: & quantiscunq; plus habere se
 fenerit in sopitate uel intelligentia uel in possessione alicuius rei, tantis sciat se esse ditio-
 rem in gratia Dei.
 Communis morbus communiter est abigendus.
 Corrige te primum, qui rector sis aliorum.
 Conueniens quid sit perpendere conuenit omni.
 Compatitur nulli qui non sibi scit misereri.
 Cum caput ægrotat, corpus simul omne laborat.

D

Dominus de cœlo prospicit super filios hominum, ut uideat si est intelligens aut requirēs Deū.
 Dominus interrogat iustum & impium: qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.
 Dominus dabit uerbum euangelizantibus uirtute multa.
 Dominus uirtutem populo suo dabit. Dominus benedicit populo suo in pace.
 Dominus scit cogitationes hominum, quoniam uanae sunt.
 Dulcis & rectus Dominus, propter hoc legem dabit delinquentibus in uia.
 Deus iudex iustus, fortis & patiens.
 Dominus uirtutum ipse est rex gloriæ.
 Deus manifeste ueniet, & non libebit.
 Diuites eguerunt & esurierunt: inquirentes autem Dominum, non minuentur omni bono.
 Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.
 Declina à malo, & fac bonum.
 Dare & dabitur uobis.

Bedæ. tom. 2.

B

Dimitte

Dimittite & dimittetur uobis.
 Deus non est mortuorum, sed uiuentium.
 Dignus est operarius mercede sua.
 Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo & ex tota anima tua, & proximum tuum sicut teipsum.
 Deus fidelis & absq; ulla iniquitate.
 Dominus pauperem facit & ditat, humiliat & sublimat.
 Dominus mortificat & uiuificat, deducit ad inferos, & reducit.
 Deum time, & mandata eius obserua, hoc est omnis homo.
 Disciplinam Domini ne abijcias, nec deficias cum ab eo corripis.
 Diligite iusticiam qui iudicatis terram.
 Diuitiæ salutis sapientia & scientia.
 Doctrina uiri per patientiam nocetur.
 Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.
 Deus charitas est, & qui manet in Charitate, in Deo manet, & Deus in eo.
 Deum nemo uidit unquam.
 Dilectio proximi malum non operatur.
 Dies Domini sicut fur in nocte ita ueniet.
 Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.
 Dum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei.
 Deum querens, gaudium querit.
 Discretio est mater uirtutum.
 Disciplina uel misericordia multum destituitur, si una sine altera teneatur.
 Difficile corrigitur nequitia, quam concipit quis in pueritia.
 Deo nihil mali est imputandum, quandoquidem ipso malo utitur ad bonum.
 Difficile est cuiquam agnoscere sanitatis gratiam, nisi per infirmitatis disciplinam.
 Delicia & epularum uarietas, fomenta sunt luxurie.
 Dolentem non potest consolari, qui non concordat dolori.
 Duplici reatu constringitur, qui & in se ipso praua committit, & alios prauitate sua corrumpit.
 Diu iacens in peccatis, diu quoq; si cõuertit uoluerit, diabolicæ tentationis molestias sustinebit.
 Deus ideo dicitur creans mala, quia & pro peccatis nostris immittit flagella.
 Diuinus sermo sicut mysterijs prudentes exercet, ita superficie simplices refouet.
 Deo magis placet, qui sibi puras quam qui plenas manus præbet.
 Difficilius arrogantia, quam auro & gemmis caremus.
 Duplicis peccati reatus est, & non esse sanctus quod crederis, & simulare quod sanctus sis.
 Dum iniusti sequuntur, iusti purgantur.
 Difficillimum est hominem seipsum uincere.
 Diurna quies uitij alimenta ministrat.
 Dapsilis & largus cunctis placet mortalibus.
 Dimidium facti perfectum dicere noli.
 Discere semper habet, qui Christum uult imitari.
 Doctrinæ uerba paucis profunt sine factis.
 De rebus dubijs noli contendere uerbis.
 Discordes reuoca, fautor merentibus in sta.
 Diuitiæ uerè sunt uirtutum bona quæq;
 Diues dicendus cui paruus suppetit usus.

E

Excelsus super omnes gentes Dominus, & super cœlos gloria eius.
 Expecta Dominum, uiriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum.
 Ecce quam bonum & quam iocundum habitare fratres in unum.
 Ex abundantia cordis os loquitur.
 Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.
 Estote misericordes, sicut & pater uester misericors est.
 Ex uerbis tuis iustificaberis, & ex uerbis tuis condemnaberis.
 Eadem mensura qua mensi fueritis, remetietur uobis.
 Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses.
 Execratio peccatori cultura Dei.
 Egestas & ignominia ei qui deserit disciplinam, qui autem acquiescit arguenti, glorificabitur.
 Est uia quæ uidetur homini iusta, nouissima autem eius deducunt ad mortem.
 Equus paratur ad bellum, sed à Domino uictoria datur.
 Ex studijs suis agnoscitur puer.
 Est confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gloriam.

Esto

Esto fidelis usq; ad mortem, & dabo tibi coronam uitæ, dicit Deus omnipotens.
 Emendemus in melius, quod ignoranter peccauimus.
 Ebrietas & crapula omni Christiano est detestanda.
 Escarum copia carnem incendit ad desideria noxia.
 Eleemosynam illam Deus execratur, quæ ex rapina præbetur.
 Erubescere malum sapientiæ est, erubescere uerò bonum fatuitatis.
 Errat facillimè, qui non curat quo rectius pergat.
 Egens equè est is qui non satis habet, & is cui copia nulla sufficit.
 Eadem uelle & eadem nolle, ea demum firma amicitia est.
 Eo tempore quisq; incipit malus esse, quo potest bonus fieri.
 Ex alieno periculo sapiens se corrigit & emendat.
 Effectum precibus tribuit pro uita precantis.
 Egregius doctor faciens bona, quæ docet ipse.
 Eloquium sanctum preciosum fit super aurum.
 Esse Deo proprium cunctis est iure sciendum.
 Expers doctrinæ tenebras patietur ubiq;
 Electi pauci, multi sunt uerò uocati.
 Est quasi uas uacuum, cui cura deest animarum.

F

Fidelis Dominus in omnibus uerbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.
 Firmamentum est Dominus timentibus eum.
 Flumen Dei repletum est aquis.
 Filius hominis non uenit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis.
 Filij huius seculi prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt.
 Facilius est camelum per foramen acus intrare, quam diuitem intrare in regnum Dei.
 Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula.
 Fur non uenit nisi ut furetur & macet & perdat.
 Frange esurienti panem tuum, & egenos uagosq; induc in domum tuam.
 Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum.
 Fauus stillas labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius, nouissima autem illius amara quasi absinthium.
 Fallax gratia & uana est pulchritudo, mulier timens Deum, ipsa laudabitur.
 Flagellat Deus omnem filium quem recipit.
 Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis.
 Fugit impius nemine persequente, iustus autem quasi leo confidens absq; terrore erit.
 Fiducia magna erit coram Deo eleemosyna omnibus facientibus eam.
 Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus.
 Fidelis sermo & omni acceptione dignus, quod Christus Iesus uenit in hunc mundum peccatores saluos facere.
 Fides sperandarum substantia est rerum, argumentum non apparentium.
 Fides sine operibus mortua est.
 Fornicatores & adulteros iudicabit Deus.
 Frater si fratrem adiuuat, ambo consolabuntur.
 Febris corporis calor, febris uerò animi est auaritia & libido.
 Fortissimum ieiunium est panis & aqua.
 Flagellum Dei tunc diluit culpam, cum mutauerit uitam.
 Fraudem Deo facere uidetur, qui proposito spiritualis uitæ relicto ad seculum reuertitur.
 Futura prouidere specialiter pertinet ad illos, quibus cura commissa est super alios.
 Frigus & fames simplici uestitu cibosq; expelli potest.
 Fidelibus nox in diem mutatur, infidelibus autem ipsa etiam lux tenebrosa efficitur.
 Formam mulieris non animus prius quam corporis oculus concupiscit.
 Frequenter superantur prosperitate, qui superari non poterant aduersitate.
 Fortitudo iustorum est carnem uincere, delectationem uitæ presentis extinguere.
 Fortitudo reproborum est, transitoria sine cessatione diligere, contra flagella conditoris insensibiliter perdurare.
 Formidari diabolus non debet, qui nihil nisi permissus ualet.
 Frustra niti, nec aliud se fatigando, nisi odium quære, extreme dementiæ est.
 Frustra pro salute corporis laboratur, nisi salus animæ obtineatur.
 Facilius sacculos, quam nosmetipsos abnegamus.
 Fidelis & gratus obsequium est, quod amore magis quam metu geritur.
 Ferreas mentes libido domat.

Bedæ. tom. 2.

B 2

Flammæ

Flammæ inextinguibili quandoque tradetur, qui hic auaritiæ & malitiæ suæ incendia extinguit.
 Facilis uenia huic est danda, qui non peccat ex industria. (re neglexit.)
 Fortior est qui cupiditates, quam qui hostes subiicit.
 Ferox atq; inquietus linguam semper litigijs exercens cani comparatur.
 Fornicatur à Domino, quando adultèrinis cogitationibus ab eius amore casto deuiamus.
 Fœdis immundisq; libidinibus deditus, sordidè suis uoluptatem imitatur.
 Facile offendit qui non optimis, sed pessimis placere cupit.
 Fortia gesta tuæ ne demonstres citò uitæ.
 Felix qui requiem poterit captare perennem.
 Felices oculi qui cernunt gaudia cœli.
 Ferrea mens dictis crebrò superatur iniquis.
 Fructibus ex proprijs arbor cognoscitur omnis.
 Finis præcepti constat dilectio Christi.

G

GVitate & uidete quoniam suauis est Dominus: beatus uir qui sperat in eo.
 Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.
 Gratiam & gloriam dabit Dominus.
 Generatio rectorum benedicetur.
 Gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiã agente, quã super nonaginta nouè iur-
 stis, qui non indigent pœnitentiã.
 Graue est saxum & onerosa harena, sed tra stulti utroq; grauior.
 Gloria patris filius sapiens est.
 Gloria & honor & pax omni operanti bonum. Iudæo primum & Græco.
 Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.
 Gemina dilectio homines facit proximos Deo.
 Grandis offensa nolle placare, quem offenderis.
 Grandis ecclesiæ destructio neglecta cœnobiorum prouisio.
 Gestu corporis habitus demonstratur mentis.
 Gladius utraq; parte acutus est uerbum Dei, penetrans animam & corpus.
 Grauisimum inimicitia genus, labijs benedicere, & corde maledicere.
 Gloriarì & superbiere pro temporalibus commodis, indicium est animi insipientis.
 Gloriosius est iniuriã tacendo tolerare quam respondendo uindicare.
 Gaudia integra nusquam sunt in terra.
 Gulæ & luxuriæ deditus, comparatur iumentis insipientibus.
 Gratis à Deo data, gratis etiam sunt hominibus danda.
 Græuis animus dubiam non habet sententiã.
 Graue est peccatum, unde aliquis peccandi sumit exemplum.
 Generalia commoda nemo facere debet sibi propria.
 Grata Deo dona fert, qui frangit mala uota.
 Gaudens in Domino, gustat suauissima mella.
 Grande scelus grandi studio debet superari.
 Gloria mundana nullis est prorsus amanda.
 Gratia sola Dei quos uult facit alta mereri.

H

HOmo sicut foenum, dies eius tanquam flos agri.
 Homo cum in honore esset, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.
 Homo uanitati similis factus est: dies eius sicut umbra prætereunt.
 Habe fiduciã in Domino ex toto corde tuo.
 Homo uidet in facie, Deus autem intuetur cor.
 Hæreditas ad quam festinatur in principio, in nouissimo benedictione carebit.
 Honora Dominum de tua substantia, & de primitijs frugum tuarum da pauperibus.
 Humilia mini sub potenti manu Dei, ut uos exaltet in tempore uisitationis.
 Hilarẽ datorem diligit Deus.
 Hora est iam nos de somno surgere.
 Homo nascitur ad laborem, auis ad uolatum.
 Hæreticum hominem post unam & secundam correptionem deuita.
 Horrendum est incidere in manus Dei.
 Humanum est peccare, diabolicum uerò est perseverare.
 Hoc studio conuerti quisq; debet ad bona, quo operatus est mala.
 Hærebat iugiter in malis, conuersus faciat idem in bonis.
 Honestas & sobrietas in cunctis rebus sunt appetendæ.

Honor

Honor Deo exhibitus, exhibentes æterna gloria dignos facit.
 Honorem & imperium si uis habere, dabo tibi magnum, impera tibi.
 Honorare parentes, ad omnes pertinet homines.
 Humilibus & fidelibus diuinæ legis mysteria patent, superbis autem & infidelibus latent.
 Hoc est funditus à malo recedere, ex amore Dei iam nolle peccare.
 Homines plusquam Deum timere, non est religionis Christianæ.
 Hæres & propinquus est spiritalis amicus.
 Hactenus extremi sunt sepissimè primi.
 Hos quos lesisti, citius placare memento.
 Horrida bella gerit, qui pacis fœdera spernit.
 Hostem per Dominum, sed & in se dilige charum.
 Heu quam rara fides reperitur nunc apud omnes.

I

INitium sapientiæ timor Domini.
 Intellectus bonus omnibus facientibus eum.
 Iuxta est Dominus his qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabit.
 In circuitu impij ambulat.
 Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet.
 In Deo faciemus uirtutem, & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.
 Immittit angelos Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.
 Iudicia Domini uera iustificata in semetipsa.
 Iustus ut palma florebit, ut cedrus libani multiplicabitur.
 In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala non timebit.
 Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.
 In patientia uestra possidebitis animas uestras.
 Iustorum semita quasi lux splendens procedit, & crescit usq; ad perfectam diem.
 Iudicium durissimum in his qui præsumunt fiet.
 Impius cum in profundum peccatorum uenerit, contemnet.
 In maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.
 Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum.
 Infernus & perditio coram Domino, quanto magis corda filiorum hominum.
 Inter superbos semper iurgia sunt, qui autem cuncta agunt consilio, reguntur sapientia.
 In omnibus operibus tuis memorare nouissima, & in æternum non peccabis.
 Iustus ex fide uiuit.
 In fine hominis denudatio operum eius.
 In die honorum ne immemor sis malorum.
 Initium omnis peccati superbia.
 In desiderijs est omnis ociosus.
 In multiloquio non deerit peccatum.
 In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos.
 In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros.
 In hoc ipso peccat homo, quod peccare uellet, si inultè potuisset.
 Intenta supplicatio dormire cor mundum uetat.
 Inuocandus est Deus iugiter, ut uoluntatem simul & facultatem bene agendi nobis præsta-
 re dignetur.
 Ideo omnes diabolicæ tentationis molestias pati permittimur, ut omnibus easdem molestias pa-
 tientibus compati & condolere sciamus.
 Iter longum agentes maiori prouidentia indigent, quam propè proficiscentes.
 Ita & monachi iugiter Deo seruientes, magis egent prouideri, quam cæteri liberè uiuentes.
 Infinito labori finitus quantuscunq; sit comparari nequit.
 Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur.
 Infirma mundi elegit Deus ut confundat fortia.
 Initium honorum confessio est malorum.
 Incassum caro affligitur, si mens uoluptatibus non reluctatur.
 Iusti uocabulum non amittit, qui per pœnitentiã semper resurgit.
 Innocentia uera est, quæ nec sibi nec alijs nocet.
 Ieiunium non est perfecta uirtus, sed multarum uirtutum fundamentum.
 Iustitia humana tã fragilis est, ut potius remissione peccatorũ cõstet, quã perfectione uirtutum.
 Iracundus cum irasci desierit, tunc sibi met maxime irascitur.
 Iracundus etiam si mortuum suscipit, nulli placet.
 Infeliciores sunt mali cum cupita perfererint, quam si ea quæ cupiunt implere non possent.
 Infeliciores sunt qui faciunt, quam qui patiuntur iniuriã.

Bedæ. tom. 2.

B 3

Ignis

Ignis concupiscentiæ carnalis quanto diutius ardere permittitur, tanto difficilior extinguitur.
 Ingratus unus multis miseris nocet.
 Inopi beneficium bis dat, qui dat celeriter.
 Inopi parua, auaritiæ defunt omnia.
 Inimicos diligere graue quidem est præceptum, sed grande premium.
 Improuidus miles fortem se in pace gloriatur.
 Illis dimittuntur minima, qui maiora disricte fleuerunt peccata.
 Iugiter attendendum, quanta Dei gratia sic nobiscum.
 In malis sperare bona, nemo nisi innocens solet.
 In multis frustra laborat, qui sua magis quam se ipsum Deo offerre studet.
 In uanum laborat, qui cæcum honorat.
 Iniuriam magnam creatori facit, qui creaturam ullam plus quam illum diligit.
 Imperat aut seruit collecta pecunia cuiq;
 Inuidus alterius marcescit rebus opimis.
 Impedit ira animum ne possit cernere uerum.
 Impia queq; studens, nequit in Christo fore prudens.
 Inuidiæ plenum super omnes constat egenus.
 Indurare Dei nihil aliud est, nisi non misereri.
 Incrassata caro gustat cœlestia raro.
 Inter epulas difficile seruatur castitas.
 Infirmi pene omnes se quidem ab alijs tolerari uolunt, ipsi uerò alios tolerare renuunt.
 Infirmitas carnis si patienter sustineatur, est quasi purgatorius ignis.
 Illos expectat gloria, qui laboriosa gerunt certamina.

K

Karitas non est ab ullo extorquenda, sed cum beneficijs exquirenda.
 Karitas patiens est, benigna est.
 Karitas operit multitudinem peccatorum.
 Karos nemo suos Christo præponere debet.

L

Lætetur cor quærentium Dominum.
 Lex Domini immaculata, conuertens animas.
 Latabitur iustus in Domino, & sperabit in Domino, & laudabuntur omnes recti corde.
 Lux orta est iusto, & rectis corde latitia.
 Lapidem quem reprobauerunt edificantes, hic factus est in caput auguli.
 Labores manuum tuarum qui manducabis, beatus es & bene tibi erit.
 Lata & spaciota uia est, que ducit ad mortem.
 Luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in cœlis est.
 Lex per Moysen data est, gratia & ueritas per Iesum Christum facta est.
 Lenemus corda nostra cum manibus ad Deum.
 Leo rugiens & rursus esuriens princeps impius super populum pauperem.
 Lingua sapientium ornat scientiam.
 Lampas contempta apud cogitationes diuitem parata est ad tempus statutum.
 Lingua placabilis lignum uitæ.
 Litera occidit, spiritus autem uiuificat.
 Laudet re alienus, & non os tuum.
 Loquimini ueritatem unusquisq; cum proximo suo, quoniam sumus inuicem membra.
 Lingua si non restringitur, nequaquam ubi cecidit iacet, sed semper ad deteriora labitur.
 Lupus adueniens indicat, quo animo quilibet pastor super gregis custodiam stabat.
 Lucerna corporis est oculus, lux autem mentis sapientia spiritalis.
 Lachrymæ ueniam non postulant, sed merentur.
 Laudis humanæ audus, diuinæ retributionis respuit munus.
 Labor improbus omnia uincit.
 Læta magis quam tristitia quosdam homines corrumpunt.
 Labor assiduus carnales deprimit æstus.
 Liber est dicendus, in quo nullum regnat uitium.
 Longo usq; discendum est, quid cuiq; loqui uel tacere conueniat.
 Lucrum turpe ut dispendium fugito.
 Leuis atq; inconstans nihil aibus differt.
 Licet multis uita tua placeat, tibi placere non debet,

Lucrum

Lucrum sine damno alterius fieri non potest.
 Libidinis imperus abstinentiæ expellit uirtus.
 Latentem superbiam nil magis cõprimat, quã culpa patens.
 Lasciuus iuuenis eget, ut crebro moneatur.
 Leges antiquas ne transgrediendo resoluas.
 Laudat rite Deum, qui uere diligit illum.
 Laude manet dignus, qui nititur esse benignus.
 Lumbos præcingit, qui carnis uota restringit.
 Languor insolitus insolitum etiam quærit medicinæ genus.

M

Magnus Dominus noster, & magna uirtus eius, & sapientiæ eius non est numerus.
 Mirabilis Deus in sanctis suis.
 Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.
 Misericordia Domini plena est terra.
 Magna opera Domini, exquisita in omnes uoluntates eius.
 Misericordia Domini ab æterno, & usq; in æternum super timentes eum.
 Mutuabitur peccator, & non soluet: iustus autem miseretur, & tribuet.
 Misericordiam & ueritatem diligit Deus.
 Multa tribulationes iustorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus.
 Multa flagella peccatoris, sperantem autem in Domino misericordia circumdabit.
 Misericors & misericors Deus, patiens & multum misericors.
 Mors peccatorum pessima: & qui oderunt iustum, delinquent.
 Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas.
 Maiorem charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.
 Mercenarius uidet lupum uenientem, & dimittit oues, & fugit.
 Melior est obedientia, quam uictimæ.
 Meliora sunt uulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis.
 Melior est patiens uiro forte: & qui dominatur animo suo, expugnatore urbium.
 Melior est buccella sicca cum gaudio, quam domus plena uictimis cum iurgio.
 Musica in luctu, importuna narratio.
 Melior est iniquitas uiri quam benefaciens mulier.
 Melius est humiliari cum mitibus, quam diuidere spolia cum superbis.
 Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij.
 Melius est a sapiente corripit, quam stultorum adulatione decipi.
 Memoria iusti cum laudibus, & nomen impiorum putrescet.
 Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ.
 Militia est uita hominis super terram, & sicut dies mercenarij dies eius.
 Mors & uita in manibus lingue.
 Multum ualet deprecatio iusti assidua.
 Modicum fermentum totam massam corrumpit.
 Mundus transit, & concupiscentia eius: qui autem facit uoluntatem Dei, manet in æternum.
 Melius est non habere quod tribuas, quam impudenter petere quod des.
 Melius est bene uinci, quam male uincere.
 Melius est prius facere quod euenit, quam postea mali facti poenitearis.
 Mendacium non est, cum de rebus insensibilibus quasi de sensibilibus mystice loquimur.
 Mirandum simul & dolendum, quod plures quasi religiosi a cibis quibusdã abstinentes, mox quasi scelerati pessima queq; agere omni modo student.
 Mirandum dolendumq; nihilominus & illud, quod plurimi simulantes se pro peccatorum ueniam uisitare sancta & procul posita loca, cum fuerint reuersi multo peiores fiunt quam antea, i
 Mores & studia rectorum & subiectorum qualitate inspicuntur.
 Maiora crimina & tarde credenda sunt cū audiuntur, & citius puniēda cū ueraciter agnoscuntur.
 Melius est rusticitatem habere sanctam, quam eloquentiam peccatricem.
 Mollis & dissolutus non uir, sed mulier est dicendus.
 Mulier dans operam uirtuti, uir potest dici.
 Melius est facere diuortium cum homine, quam cum Deo.
 Manus pauperis, gazophylacium Christi est.
 Male sabbatum celebrat, qui a bonis operibus uacat.
 Magna pars intelligentiæ scire quid nescias.
 Magna securitas est cordis, aliena non appetere.
 Militis cuiuslibet fortitudo non agnoscitur, nisi in bello.
 Mala mors putanda non est, quam bona uita præcessit.
 Malus ubi se simulat bonum, ibi est pessimus.

B 4

Male

Male imperando summum imperium amittitur.
 Mala conscientia nusquam requiescit secunda.
 Mortuus huic mundo, nil scit nisi uiuere Christo.
 Magnum cerramen iuuenilem uincere carnem.
 Maxima fit pestis, cum pastor erit puerilis.
 Mens leuis ac fragilis cito perfert scandala carnis.
 Mens assueta malis, uix eripietur ab illis.
 Mors & perditio dicenda est cæca libido.
 Maxime quærendum, quod semper erit retinendum.

N

NOuit Dominus uiam iustorum, & iter impiorum peribit.
 Noli emulari in eo, qui prosperatur in uia sua, in homine faciente iniusticias.
 Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.
 Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere.
 Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat qui custodit eam.
 Non saluatur rex per multam uirtutem.
 Nolite considerare in principibus, in filijs hominum, in quibus non est salus.
 Nemo bonus nisi solus Deus.
 Non in solo pane uiuet homo, sed in omni uerbo quod procedit de ore Dei.
 Non est opus sanis medicus, sed male habentibus.
 Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei.
 Nemo potest duobus dominis seruire.
 Non potest arbor bona fructus malos facere, neq; arbor mala fructus bonos facere.
 Necesse est ut ueniant scandala, uæ autem homini illi per quem scandalum uenit.
 Non est discipulus super magistrum.
 Nihil opertum, quod non reueletur: & occultum, quod non sciatur.
 Nemo mittens manum suam ad aratrum, & aspiciens retro aptus est regno Dei.
 Ne tardes conuerti ad Dominum.
 Non est speciosa laus in ore peccatoris.
 Noli negligere disciplinam Domini, & ne fatigeris cum ab eo argueris.
 Noli arguere derisorè, ne oderit te: argue sapientem, & diligit te.
 Non est homo iustus super terram, qui facit bonum, & non peccet.
 Nouit iustus animas iumentorum suorum, uiscera autem impiorum crudelia.
 Non agnoscitur in bonis amicus, nec absconditur in malis inimicus.
 Ne coram cæco ponas offendiculum.
 Non uult Deus mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat.
 Nihil in terra fit sine causa.
 Nouit Dominus qui sunt etus.
 Non solum rei sunt qui faciunt mala, sed qui consentiunt facientibus.
 Nemo coronabitur, nisi qui legitime certauerit.
 Noli uinci à malo, sed uince in bono malum.
 Nolite diligere mundum, neq; ea quæ in mundo sunt.
 Nolite mirari si odit uos mundus.
 Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius tantummodo.
 Non diligamus uerbo neq; lingua, sed opere & ueritate.
 Non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timet Deum, & operatur iusticiam, acceptus est illi.
 Nihil infelicis felicitate peccantium.
 Nitens cutis sordidum demonstrat animum.
 Non est secunda latitia in diuinis paginis multa cognoscere, sed cognita custodire.
 Nosse & posse bona prius incognita atq; impossibilia, demonstrat gratiæ superne dona.
 Nil est tam facile, quod noui fiat difficile, si inuitus facias.
 Nemo in alium priusquam in se ipsum peccat.
 Nunquam Deus mentem deserit, quæ peccata sua ueraciter agnoscit.
 Nescit pene quid labor sit, qui nunquam circa spirituales nequitias certare studuit.
 Negligentia & ociositas hominem trahunt ad interitum.
 Nisi quis in fide & spe fundatus fuerit, ad charitatis ueræ cultum non ascendit.
 Nulli uel male uel bene contingit propter se solum, sed ut simul alij corrigantur aut consolentur per illum.
 Nequitia diaboli qualis in Iob fuisse legitur, talis in omnes homines erit, si tantum permittatur.
 Nemo in ecclesia amplius nocet, quam qui peruersè agens regimen tenet,

Non

Non multitudo peccatorum, sed impietas hominem ducit ad desperationem.
 Non est in hominis potestate uita illius.
 Nil cuiquam proderit æstimari sanctus, cum non sit.
 Nil petas quod negaturus es.
 Nimis dolenda præsumptio, quod ea mala facere præsumunt Christiani, quæ execratur pagani.
 Nam Christiani Dei sui sanctorum quæ suorum destruunt monasteria, pagani autem sua uenerantur idola.
 Non uiuas aliter in solitudine, aliter in foro.
 Nil scire uel curare, hoc est moriuum uiuere.
 Negat sibi ipse, qui quod difficile est petit.
 Nulli imponas, quod ipse pati non possis.
 Nemo periculosius peccat quam qui peccata defendit.
 Nemo nobilis nisi quem nobilitat uirtus.
 Nisi quis timorem amorisq; Dei ante se iugiter ponat, cito in aliquod peccatum labitur.
 Nemo se satis metiri præualet, nisi alterum consideret.
 Nil magnum est in rebus humanis nisi animus magna despiciens.
 Non homo non aurum poterunt dare quæq; beatum, Sed uirtute Dei consistit uita beati.
 Nil peccat oculi, si mens uelit his dominari.
 Non poterit dici quam multa sit ars inimici.
 Nil credas actum, cum quicquam restat agendum.
 Nil prodest didicisse bonum, nisi feceris illud.
 Ne tardare uelis, si quem conuertere possis.
 Non est multa sciens laudandus, sed bene uiuens.
 Nisus stultorum par semper amat sociorum.

O

OCuli Domini super iustos, & aures eius in preces eorum.
 Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium.
 Obseruabit peccator iustum, & stridebit super eum dentibus suis.
 Omnia quæcunq; uoluit Dominus fecit in cælo & in terra, in mari & in omnibus abyssis.
 Omne regnum in seipso diuisum desolabitur.
 Omnis plantatio quam non plantabit pater cælestis, eradicabitur.
 Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati.
 Omnis qui petit, accipit: & qui querit, inuenit, & pulsanti aperietur.
 Omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur.
 Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.
 Omni habenti dabitur, ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo.
 Omne peccatum & blasphemia reuertitur hominibus, spiritus autem blasphemia non remittetur.
 Orate ne fuga uestra fiat hyeme uel sabbato.
 Omnia possibilis sunt credenti.
 Omni tempore benedic Deum, & pete ab eo ut uias tuas dirigat.
 Omni custodia serua cor tuum, quia ex ipso uita procedit.
 Omni negotio tempus est, & opportunitas.
 Omnia fac cum consilio, & post factum non pœnitebis.
 Omnis sapientia à Domino Deo est, & cum illo fuit semper.
 Odium suscitatur rixas, & uniuersa delicta operit charitas.
 Omnia operatur unus atq; idem spiritus, diuidens singulis pro ut uult.
 Omne quodcunq; facitis in uerbo aut in opere, omnia in nomine Domini Iesu, gratias agentes Deo & patri per ipsum.
 Omnes unanimes in oratione estote, compatiens, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles.
 Omne gaudium existimate cum in tentationes uarias incideritis.
 Omnis qui odit fratrem suum, homicida est.
 Obedire oportet Deo magis quam hominibus.
 Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre lumine.
 Oculus non uidit, & auris non audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentijs se.
 Omnia munda mundis, coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum.
 Omnia licent, sed non omnia expediunt.
 Omnis infidelium uita, peccatum est.
 Ociositas inimica est animæ.
 Omnis dies uelut ultimus tractandus est.
 Ociosum uerbum est, quod aut ratione iustæ necessitatis, aut intentione piæ utilitatis caret.

Obsequium

Obsequium amicos, ueritas odium parit.
 Occasiones deesse non possunt perituris.
 Omnino errat, qui per pacem & ocium se assequi triumphum putat.
 Omnis diuina percussio aut purgatio est uitæ presentis, aut initium pœnæ sequentis.
 Oratione continua superantur uitia.
 Opere melius quam uerbis Deus laudatur & prædicatur.
 Oculi petulantes cordis luxuriosi sunt proditores.
 Occultæ & iugiter perpetratæ culpæ merentur, ut reges pastoresq; peruersi constituantur.
 Omnia fidei argumenta à præteritis rebus sunt assumenda.
 Omne quod est iustum, merito dici ualet unum.
 Orandum semper, ne seducamur ab hoste.
 Omni prælato subiectus sis quasi Christo.
 O quantis curis mens indiget omnibus horis.
 Os quod menti ir, animam iugulare refertur.

P

PRope est Dominus omnibus inuocantibus eum in ueritate.
 Preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.
 Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum.
 Patientia pauperum non peribit in finem.
 Petite, & dabitur uobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur uobis.
 Perfectus omnis erit, si sit sicut magister eius.
 Potens est Deus de lapidibus suscitare filios Abraham.
 Percute filium tuum uirga, & liberabis animam eius à morte.
 Plus proficit correptio apud prudentem, quàm centum plagæ apud stultum.
 Peruersi difficile corriguntur.
 Princeps qui libenter audit uerba mendacij, omnes ministros habet impios.
 Per quæ quis peccat, per hæc & torquetur.
 Pondus & pondus, mensura & mensura: utrunq; abominabile est ante Deum.
 Probata uirtus corripit insipientes.
 Propter peccata populi regnare facit Dominus hypocritam.
 Peccator uel puer centum annorum maledictus erit.
 Pugnabit orbis terrarum contra insensatos.
 Post concupiscentias tuas non eas.
 Probate spiritus, si ex Deo sint.
 Prudentia carnis, mors est: prudentia autem spiritus, uita & pax.
 Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis.
 Plenitudo legis est dilectio.
 Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.
 Peccantes coram omnibus arguantur, ut cæteri metum habeant.
 Positi in delicijs attendere nequeunt, quanta sit pœna perennnis.
 Pax uera est dicenda, cum spiritus & caro conueniunt omni modo.
 Pacificus homo filius Dei meretur uocari.
 Parentes in tantum diligendi sunt & honorandi, quantum illi subiecti sunt summo patri.
 Prælati ac senioribus suis inobediens, meretur ut si ipse prælatus fuerit aliquibus, ab eis eadem patiatur.
 Pastor qui libet fugit, cum subiectis solacium subtrahit, aut iniusticiam uidens non contradicit.
 Par supplicium subibunt, qui pariter peccauerunt.
 Pœnitentia uera est & perpetrata mala plangere, & plangenda non perpetrare.
 Publica culpa, publica etiam indiget pœnitentia.
 Pœnas grauissimas quandoq; sunt passuri, qui nō pro sceleribus suis renuunt parua flagella pati.
 Plenus uenter facile disputat de ieiunijs.
 Perfectum odium est, quod nec iusticia nec ratione caret.
 Peccatum peccato adijcitur, cum id quod nequiter gestum est, nequiter etiam defenditur.
 Probatio bonæ uoluntatis, nolle peccare cum possis.
 Prouidendū est cunctis pro Dei amore licita relinquuntib. ne tepide uiuētes ad illicita corruāt.
 Pro qualitate audientium formari debet sermo doctorum.
 Præuis moribus semper grauis est uita bonorum.
 Peccata quædam animam polluunt, quædam uerò extinguunt.
 Priusquam promittas delibera, ne post promissa minime expleta mendax dicaris.
 Periculum nunquam sine periculo uincitur.
 Prudentia rerum exitus metitur.

Plus

Plus sunt laudandi benefacientes quàm benedicentes.
 Pecunia tunc fit preciosa, cum pro Dei amore translata in alios desinit possideri.
 Plurimi infamiam, pauci uerò uerentur reatus conscientiam.
 Pacem cum hominibus habeas, bellum cum uitijs.
 Pecuniæ imperare oportet, non seruire.
 Paupertas animæ maior quam corporis extat.
 Peccans quotidie studeat mox se reparare.
 Perfectus miles pensat sapissime uires.
 Peruersæ menti sua culpa est maxima pœna.
 Præceptum ad risum, præceptum quoq; fertur ad iram.
 Promptus uel facilis ad risum schemata nescit.
 Pluribus intentus minor est ad singula sensus.
 Præfens uita breuis, sed uita futura perennis.

Q

Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde.
 Quærite Dominum, & confirmamini: quærite faciem eius semper.
 Quærite Dominum, & uiuet anima uestra.
 Qui timetis Dominum, laudate eum.
 Qui diligitis Dominum, odite malum.
 Quomodo miseretur pater, filiorum, misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognouit signum nostrum.
 Qui non accepit in uano animam suam, nec iurauit in dolo proximo suo, hic accipiet benedictionem à Domino.
 Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terra.
 Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent.
 Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur uobis.
 Qui perseuerauerit usq; in finem, hic saluus erit.
 Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum.
 Qui est ex Deo, uerba Dei audit.
 Quid prodest homini, si in uersum mundum lucretur, animæ uerò suæ detrimentum patiat.
 Quam dabit homo commutationem pro anima sua.
 Qui dixerit fratri suo Fatue, reus erit gehennæ ignis.
 Qui odit animam suam in hoc mundo, in uitam æternam custodit eam.
 Quod Deus coniunxit, homo non separet.
 Qui infidelis est in minimo, & in maiori infidelis est.
 Quasi scelus idolatriæ est, Deo nolle acquiescere.
 Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est.
 Qui sequitur iustitiam, diligitur à Domino.
 Qui abscondit scelera sua, non dirigitur: qui autem confessus fuerit & reliquerit ea, misericordiam consequetur.
 Qui diligit disciplinam, diligit & sapientiam.
 Qui offert sacrificium ex substantia pauperis, quasi qui uicimat filium in conspectu patris sui.
 Qui auertit aurem suam ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.
 Quali tempesta impius pertransit.
 Quæ non congregas in iuuentute, quomodo ea habere poteris in senectute.
 Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur.
 Qui fratri suo parat foueam, ipse incidet in illam.
 Qui modica spernit, paulatim decidet.
 Qui sibi nequam est, cui bonus erit.
 Quodcunq; potest manus tua facere, instanter operare: quia nec opus nec ratio nec sapientia erūt apud inferos, quo tu properas.
 Qui parcat uirgæ, odit filium.
 Qui timent Deum, non erunt incredibiles uerbo illius.
 Qui mollis & dissolutus est opere suo, frater est sua opera dissipantis.
 Quod timet impius, ueniet super eum.
 Qualis rector est ciuitatis, tales inhabitantes.
 Qui custodit os suum, custodit & animam suam.
 Qui obdurat aurem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur.
 Qui docet fatuum, quasi qui glutinat testam.
 Qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stella in perpetuas æternitates.
 Qui in uno offendit, multa bona perdit.
 Quanto magnus es, humilia te in omnibus,

Qui

Qui timet pruina, ueniet super eos nix.
 Qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit brauium.
 Quicumque uoluerit amicus esse seculi huius, inimicus Dei constituitur.
 Qui se existimat stare, uideat ne cadat.
 Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesiis.
 Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore uiae suae, saluabit animam eius a morte.
 Qui non manducat, manducantem non iudicet.
 Qui suorum & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior.
 Quicumque spiritu Dei aguntur, hi filij sunt Dei.
 Qui uiderit fratrem suum necessitatem patientem, & clauerit uiscera sua, quomodo charitas Dei manet in eo.
 Qui parce seminat, parce & metet.
 Qui gloriatur, in Domino gloriatur.
 Quanto altior gradus, tanto profundior casus.
 Quod tibi non uis fieri, alij ne feceris.
 Qui ignorat, ignorabitur.
 Qualis sit quilibet pastor, lupus adueniens indicat.
 Qualis apud se quisque lateat, illata contumelia probat.
 Quam laudem merebimur de pallore ieiunij, si inuidia sumus liuidi.
 Quid uirtutis habet uinum non bibere, & ira atque odio inebriari.
 Quid prodest attenuari corpus abstinentia, si animus intumescat superbia.
 Quali in sacculum pertusum res suas ingerit, qui & bona aliqua agit, & tamen nulla prauitatis solita studia deserit.
 Qui se meminit illicita plurima perpetrasse, debet etiam pro poenitentia a licitis abstinere.
 Quisquis cogitat quid Deo uoueat, se ipsum uoueat & reddat.
 Quantum bonum habeat sanitas, ostendit infirmitas.
 Qui succurrere perituro potest, si non succurrat, reus mortis eius erit.
 Qui uerbis lenibus potest corrigi, non debet increpatione exasperari.
 Qui casti perseverant & uirgines, angelis Dei efficiuntur aequales.
 Quisquis iugiter tractat ut bona aliqua faciat, sine intermissione orat.
 Quaecumque mensuram excedunt, daemonia suggerunt.
 Quantum quis in humilitate & castitate profecerit, tantum Deo appropinquabit.
 Quod omni modo necesse est pati, patienter sustine.
 Quae facere turpe est, etiam dicere turpe est.
 Quanto mens sit diuisa ad multa opera, sit minor ad singula.
 Quae modo quisque legit, haec habiturus erit, seu bona siue mala semper habebit ea.
 Quousque homini non displicent mala a se facta, regnant in eo uitia.
 Qui nunquam didicit subesse, nulli potest rite praesse.
 Quid infelicis quam conspecta felicitate aliorum affici.
 Quod unusquisque non expertus est in semetipso, difficile credit in alio.
 Quis diues? qui nil cupit, & quis pauper? auarus.
 Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet.
 Quid stulti proprium? non posse & uelle nocere.
 Quod prudentis opus? cum possit nolle nocere.
 Quam prope sit litus, in corde maris labyrinthus.
 Quantum plus ualeas, tantum summmittere Christo.
 Qui tibi dat multum, de te quoque quaerit id ipsum.
 Quam bonus est Dominus cunctis quaerentibus illum.
 Quam tenebrosus amor quo lucis spernitur auctor.

R

Regnum tuum Domine, regnum omnium seculorum.
 Rectos decet laudatio.
 Redimet Dominus animas seruorum suorum, & non delinquet omnes qui sperant in eo.
 Reuela Domino uiam tuam, & spera in eum, & ipse faciet.
 Recte iudicate filij hominum.
 Regnum caelorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud.
 Risus dolore miscetur, & extrema gaudij luctus occupat.
 Responso mollis frangit iram.
 Regnantibus impijs ruina hominum erit.
 Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo.
 Rex qui iudicat in ueritate pauperes, thronus eius in aeternum firmabitur.

Rex

Rex iustus erigit terram, uir auarus destruet eam.
 Regnum a gente in gentem transfertur propter iniusticias.
 Renouamini spiritu mentis uestrae, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iusticia & sanctitate ueritatis.
 Religio munda & immaculata apud Deum patrem haec est: uisitare pupillos & uiduas in tribulatione eorum.
 Radix omnium malorum, cupiditas.
 Religiosus homo, si cito irascitur, facile etiam ad poenitentiam mouetur.
 Recte iudicare aliena merita non ualet, cui conscientia innocentiae propriae nullam iudicij regulam praebet.
 Rectius sequitur agnum coniugati humiles, quam uirgines superbientes.
 Robusti corpore nisi Deo, a quo uires habent, deuote famulentur, pro hoc poenas patientur.
 Referendum est pietati diuinae, quicquid homo iumentis amplius habet.
 Regnum Dei tantum ualet, quantum habes.
 Ruina populi, sacerdotes mali.
 Ratio humana quot peruerlis cogitationibus renititur, tot coronas caelestes promeretur.
 Regimen animarum ars est artium.
 Raptores alienarum rerum, ipsi quandoque rapiuntur ad interitum.
 Repentinus furor nil rationis recipit.
 Rebelles diuinae pietati traduntur diabolicae potestati.
 Res quaelibet obscura per similitudinem est explananda.
 Remissio & lenitas nimia coram Deo reputatur pro crudelitate magna.
 Reprobis & in hoc seculo fatigantur desiderijs, & in futuro tormentis.
 Rustica lingua uiri mansuetum cor retinentis, Gratius est Domino quam lingua perita superbi.
 Rara fides homini tribuenda est pro dolor omni.
 Rex pius & iustus studet hoc quod dicitur esse.
 Regis enim nomen monet ut commissa regantur.
 Rebus in aduersis ne morus destituaris.

S

Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.
 Sacrificium Deo spiritus contribulatus.
 Sit gloria Domini in seculum seculi.
 Sit nomen Domini benedictum ex hoc nunc & usque in seculum.
 Salus iustorum a Domino, & protector eorum in tempore tribulationis.
 Suauis Dominus uniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.
 Spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis: sed non scis unde ueniat, & quo uadat.
 Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet adorare.
 Si manus tua uel pes tuus scandalizet te, abscinde illum & projice abs te.
 Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat uitam aeternam.
 Si peccauerit in te frater tuus, uade & corripe eum inter te & ipsum solum.
 Sanctus spiritus disciplinae fugiet fictum, & auferit se a cogitationibus, quae sunt sine intellectu.
 Sapientis oculi in capite eius.
 Sentite de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis quaerite illum.
 Stultus uerbis non corrigitur.
 Sapiens cor & intelligibile abstinet se a peccatis.
 Stultitia colligata est in corde pueri, & uirga disciplinae fugabit eam.
 Stratera dolosa abominatio est apud Deum, & pondus equum uoluntas eius.
 Sapiens ut sol permanet, stultus autem ut luna mutatur.
 Semel loquitur Deus, & secundo non repetit.
 Sapientiam omnium antiquorum exquirat sapiens.
 Sapientia abscondita & thesaurus inuisus, quae utilitas in utrisque.
 Sapiens uerbis innotescit paucis.
 Septies cadit iustus, & resurget: impij autem corruent in malum.
 Sermo durus sulcat furorem.
 Somnia extollunt imprudentes.
 Secura mens quasi iuge conuiuium.
 Secreta regis celare, bonum est: magnalia autem Dei reuelare, honorificum est.
 Stultus in risu exultat uocem suam.
 Si diligamus inuicem, Deus in nobis manet, & charitas eius in nobis perfecta est.
 Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est.

Bedæ tom. 2.

C Spiritualis

Spiritalis homo djudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur.
 Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur.
 Sapientia huius mundi, stultitia est apud Deum.
 Sine penitentia sunt dona & uocatio Dei.
 Scientia inflat, charitas ædificat.
 Si uiuimus spiritu, spiritu & ambulemus.
 Siue uiuimus siue morimur, Domini sumus.
 Sic diligendi sunt homines, ut eorum non diligantur errores.
 Speculator altat de super, qui nos diebus omnibus actusq; nostros prospicit.
 Scire Dei, approbare est: nescire uerò, reprobare.
 Summa apud Deum est nobilitas, clarum esse uirtutibus.
 Subiectorum uitia aliquando sunt dissimulanda, sed post hæc quia dissimulabantur indicanda.
 Satana inuidias euadere, non est uolentis neq; currentis, sed miserentis Dei.
 Simulatores & callidi prouocant iram Dei.
 Solitudinem querit, qui cum innocentibus uiuere cupit.
 Similitudines rerum uariarum ad ædificationem nostram iugiter proponendæ sunt.
 Sicut canis reuertit ad uomitum suum, sic imprudens stultitiam suam iterat.
 Sicut aqua extinguit ignem, ita elemosyna peccatum.
 Sanctitatis nomen habere sine operibus, nulli prodest.
 Sapiens est, qui factis plus quam uerbis alios docet.
 Salus est diuitum, subuenire necessitatibus pauperum.
 Sagittas contumeliæ uirtus repellit patientiæ.
 Scorpiones dici possunt, qui bonis quidē in facie nō resistunt, sed mox cum recesserint detrahūt.
 Semetipsum abnegat, qui relicto carnalis uitæ homine, induit spirituale & nouū hominē, id est
 Stultum ualde est, si his placere querimus, quos non placere Deo scimus. (Christum.)
 Sufficit unicuique sic disputare uel dicere, ut intelligatur.
 Superfluitas tam uerborum quam rerum uitanda est.
 Sicut ex uarijs floribus colliguntur mella, ita ex uarijs hominib. uirtus quælibet est colligenda.
 Secularibus literis intentus, sacræ scripturæ arcana capere non potest.
 Scripturam sacram legens attendere debet quid mysticè uel iuxta literā, quid pro parte uel pro
 toto dictum sit.
 Scripturæ sacræ meditatio mentem retrahit à cogitatu noxiō.
 Sicut plurimi cibi nihil prosunt absq; sale, ita omnes uirtutes absq; charitate.
 Sicut fistula absq; inspirante nullum reddit sonum, ita & cor hominis absque inspiratione diuina
 nullum recipit bonum.
 Sicut equi cuiuslibet cursus in loco spaciofo, ita & hominis uoluntas probatur in arbitrio dato.
 Sicut oculi omnium in capite, ita etiam in Christo consistere debet omnis intentio fidelium.
 Sine fine cruciari meretur, qui nullum peccandi finem in corde suo statuit.
 Summi principis ministri in primis sunt prouidendi.
 Sic alijs ignosce, ut tu tibi peccanti illos ignoscere cupis.
 Sanguis sanguinem tangit, cum peccata peccatis adijciuntur.
 Superbia sola corrumpit omnia bona.
 Stulta uota frangenda sunt.
 Sine doctrina uita est quasi mortis imago.
 Si ames dici pater & princeps, nomen cum honore serua, moribus imple.
 Sæpius uentis agitur ingens pinus, & celsæ turres grauiore casu decidunt.
 Stanibus & lapsis par sollicitudo tenenda est, his ne retrò cadant, illis ut concite surgant.
 Sermo datur multis, animi sapientia paucis.
 Si nequeas plures, uel te solummodo cures.
 Si quid uouisti Domino, ne reddere tardes.
 Solius est Domini bona de prauis operari.
 Semper auarus eget, hunc nulla pecunia replet.
 Si uis saluari, nil huic prepone saluti.
 Spiritus est uita, mors carnis philosophia.

T

TE decethymnus Deus in Syon, & tibi reddetur uotum in Hierusalem:
 Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis.
 Tibi Domine detestatus est pauper, orphano tu eris adiutor.
 Timere Dominum omnes sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum.
 Theaurizare uobis thesauros in cœlo, ubi nec ærugo neq; tinea demolitur, & ubi fures nō effo-
 diunt nec furantur.

Timor

Timor Domini expellit peccatum.
 Totum spiritum suum profert stultus, sapiens autem differt & reseruat in posterum.
 Tempus omni rei sub cœlo.
 Turris fortissima nomen Domini, ad ipsum currit iustus, & exaltabitur.
 Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis.
 Timenti Deum, bene erit in extremis.
 Triplex funiculus difficile rumpitur.
 Testis falsus non erit impunitus.
 Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem.
 Turpe est, ut qui nescit tenere moderamina uitæ suæ, iudex fiat aliene.
 Tanto subtilius quisq; de tenebris iudicat, quanto eum uerius claritas lucis illustrat.
 Tentator peruigil hos acrioribus pulsat insidijs, quos maxime uiderit abstinere à peccatis.
 Tenax & prodigus nimium, ambo in unum nimitatis confluunt uitium.
 Timendus est præ cunctis, cuius potestas est super omnes.
 Tenege nimis mentes asperioribus formandæ sunt studijs.
 Temperatum omne tam Deo quam hominibus est acceptabile.
 Tormenta quorundam alijs profunt ad correctionem.
 Tantum quisq; proximum portat, quantum amat.
 Tanto peiora sunt uitia, quanto uirtutum specie celantur.
 Tandiu quis errat in fide, quousq; omnia à Deo inspici & regi diffidit.
 Tecta odia peiora sunt, quam aperta.
 Tale genus est uitiorum, ut nisi præteritum celeri penitentia deleatur, alia exinde orientur.
 Tales simus intus, quales nos foris ostendimus.
 Tacere qui nescit, nescit & loqui.
 Tacentib. difficile subuenitur, consistetes aut languoris sui qualitatē, facilius recipiēt sanitatem.
 Turpe est doctore, cum culpa redarguit ipsum.
 Tunc te lapsurum formida, cum ruit alter.
 Tutus erit nunquam, qui suspitione laborat.
 Tristantur facile, quorum spes extat in imis.
 Tempestas grandis est indignatio regis.
 Testis ueridicus uero regi manet aptus.
 Totus ubiq; manens, tota est uirtute colendus.
 Timor Dei & oratio assidua, hominem uolare faciunt ad cœlestia.
 Tolerabilius mundi mala suscipimus, si contra hæc præscientiæ clypeo munimur.
 Tepide uiuentes Christiani, difficilius corriguntur quam pagani.

V

VNiuerse uia Dñi misericordia & ueritas requirentib. testamentum eius, & testimonia eius.
 Vultus Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.
 Veritatem requirit Dominus, & retribuet abundanter facientibus superbiam.
 Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum.
 Vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorum.
 Vana salus hominis.
 Viriliter agite, & confortetur cor uestrum omnes qui speratis in Domino.
 Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos.
 Vir linguosus non dirigeur in terra.
 Virum iniustum mala capient in interitu.
 Vobis qui decimatis mentam & anetū, & cuminum, & quæ maiora sunt reliquistis, id est misere-
 ricordiam & iudicium.
 Vigilate & orate ne intretis in tentationem.
 Vigilate omni tempore, orantes ut digni habeamini fugere, quæ uentura sunt.
 Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.
 Vnaquæq; arbor ex fructu suo cognoscitur.
 Verba sapientium quasi stimuli, & quasi clauis in altum defixi.
 Vani sunt omnes homines, in quibus non est scientia Dei.
 Vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis.
 Vinum apostatare facit etiam sapientes.
 Væ ciuitati cuius rex iuuenis est, & cuius principes mane comedunt.
 Vbi fuerit superbia, ibi erit & contumelia.
 Vir iracundus prouocat rixas: qui autem patiens est, mitigat suscitatas.
 Væ soli, quia cum ceciderit, non habet subleuantem se.
 Væ qui dicunt bonum malum, & malum bonum.
 Virum stultum interficit iracundia, & paruulum occidit inuidia.

Bedæ. tom. 2.

C

Via

Via impiorum tenebrosa, nesciunt ubi corruant.
 Vita carniū, sanitas cordis: putredo oſium, inuidia.
 Via uitæ custodienti diſciplinam, qui autem increpationes relinquit, errat.
 Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis.
 Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos.
 Unus Dominus, una fides, unum baptiſma, unus Deus & pater omnium.
 Vnusquisq; propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem.
 Vnicuiq; datur manifeſtatio ſpiritus ad utilitatem.
 Virtus in infirmitate perficitur.
 Verbum bonum ſuper datum optimum.
 Vir duplex animo, inconfans eſt in omnibus uijs ſuis.
 Vbi ſpiritus Domini, ibi libertas.
 Vbi eſt charitas & dilectio, ibi ſanctorum congregatio.
 Voluntas integra benefaciendi, à Deo reputabitur pro opere beneficii.
 Vera diſcretio non niſi uera humilitate acquiritur.
 Voluptas omnis ad inſtar apum, ubi grata mella ſudit, morſu corda ferit.
 Vehementior eſt animi quam corporis febris.
 Virtutis fructum ſapiens in conſcientia, minus perfectus ponit in gloria.
 Vigilat qui ad aſpectum ueriluminis mentis oculos apertos tenet.
 Vicus ab uno quolibet uitio citò labitur in alia.
 Virtus ſemper inuidia patet.
 Vanæ gloriæ ſectator ei qui ſemina ſua uento diſpergenda committit, aſſimilatur.
 Valens retinere fanitatem, nullius deſpiciat uel irrideat infirmitatem.
 Vitanda eſt ſuperbia, quæ & angelos decepit, & uirtutes omnes deſtruit.
 Vitia prius extirpanda ſunt in homine, deinde uirtutes inferendæ.
 Virgines & monachi ſic temperent ieiunium, ut ſemper fortes ſint ad Dei ſeruitium.
 Voluptas habet pœnam, & neceſſitas parit coronam.
 Vnaquæq; uirtus tanto minor eſt, quanto deſunt cetera.
 Vbi non eſt timor Dei, ibi regnum peccati.
 Vnde bonus proficit, inde inuidus tabeſcit.
 Vitijs dediti, non poſſunt uirtutibus ditari.
 Ut uolunt reges, ita ualent leges.
 Valde imperitus eſt medicus, qui nulla niſi lenia medicina dare nouit.
 Vitra modum ſunt delicati, qui nulla aduerſa uolunt pati.
 Verecundiam abiiciens, omnes ſimul uirtutes abiicit.
 Vix quiſquam in bonum tranſit, niſi ex malo.
 Variam dant oſia mentem.
 Vilius argentum eſt auro, uirtutibus aurum.
 Viuere ſi recte nescis, decede peritis.
 Utilitatis amor citò ſuadet, quid ſit agendum.
 Utilitas grandis latet in rebus quoq; paruis.
 Virtutes uariæ pariter poſſunt habitare.
 Virtus eſt grandis, benedicere pro maledictis.
 Ut lapis omnis homo, niſi mollis agatur ab alto.
 Vis ingens animi, nullius laude moueri.

PROVERBIORUM LIBRI,
 FINIS.

Venerabilis Bedæ presbyteri De ſubſtantiis libellus.

PROLOGVS.

SANCTÆ eccleſiæ munuſculum aliquod offerre cupiens, ſed in manu mea nil reperiens præter paruam dictandi atq; ſcribendi notitiam, hanc ipſam in eius ſeruitium uolo coaptare, quantum Dominus dignatur adiuuare. Scribere enim geſtio pro admonitione cunctorum fidelium admonitione duntaxat indigentium, diuidēs eos in duas perſonas clericorum & laicorum, aſſumensq; ad hoc utriq;

utriq; perſonæ congrua monita, per quæ à carnalibus ad ſpiritualia, à uiſibilibus ad inuiſibilia poſſint animum ſuſpendere, & ſuperna conſpicere, ſicut & Apoſtolus dicit: Inuiſibilia enim Dei per ea quæ facta ſunt, intelleſta cõſpiciuntur. Cuius ſtudij oblatio precor ne cui indigna uideatur, quia ut legitur ad templum Domini quondã inter inſignia & preciõſſima dona offerbantur etiam uiles pili caprarum: & duo minuta uiduæ pauperculæ oblata Deo ipſius Domini noſtri Jeſu Chriſti teſtimonio approbantur. Precor & illud ut ſi quiſquam in hijs quæ dicantur melius ſentiat, uel aptius eadem proferre ualeat, non idcirco ruſticitatis meæ uerbulo citò reprehendat: quia ut quidam ſapiens dicit, Non omnia poſſumus omnes. Nam ſi ille eandem ſententiam iuxta ingenij ſui uires melius quam ego proferre poſſet, forſitã & alter aliquis illo ſapientior excellentius proferre noſſet. Vnusquisq; ergo in ſuo ſenſu abudet, tanto maiores Deo agens gratias, quanto excellentioris ſcientiæ talentum ab eo accepit: ſimulq; attēdat, quia Deo magis placent ruſtica humilium dicta, quam eximia uerboſitas arrogantium, & in ſeculariſ literaturæ pompa gloriantium.

De ſubſtantiis.

SUBSTANTIA igitur, quæ per ſe ſine ullius adminiculo ſubſiſtere ualeat, Deus ſolummodo eſt. Illa autem ſubſtantia, cuius totum eſſe in alterius conſiſtit poteſtate, creatura proſecto eſſe probatur. Sed ſicut diuina ſubſtantia in tribus conſtat perſonis, patris, & filij & ſpiritus ſancti: ita & creatura omnis in tribus diſtat differentijs. Aut enim eſt rationalis, ut angelici ſpiritus & homo: aut animalis, ut omnia quæ ſtat uitali ſine ratione potiuntur: aut neutrum eſt, habens tantummodo eſſe, ut arbores & lapides. Vnde omnino patet, quia omnis creatura Deo, à quo omne quod eſt habet, ſe quoq; ſubdere debet. Cuius nimirum ſubiectioſis ratio & obſeruantia ad ſolam rationalem creaturam pertinet, id eſt ad angelos & homines. Sicut enim hi ſoli cæteris creaturis excellentiores ſunt conditi, ita etiam ab hijs ſolis exigitur ſubiectio & cultura Dei, & aut pro ſubiectioſis ſtudio remunerantur, aut pro repugnantia atq; ſuperbia puniuntur. Sed quia huiuſmodi iudicium in angelicis ſpiritibus iam factum eſt. nã quidã eorum pro obedienciæ ſuæ meritis ita ſempiternæ beatitudini ſunt deputati, ut nihil aliud quã bonũ uelle poſſint: quidam uerò pro ſuperbia in æternas pœnas proiecti, ad nulla niſi ad mala rationem datã flectere queunt: ſoli homines adhuc reſtãt, qui conſeſſam rationis & arbitrij facultatem ad utrunq; diuertere ualeant. Vnde & ipſi ſolummodo inſtruendi & admonendi ſunt, ut ſibi iugiter proponentes utroſq; bonos ſcilicet & malos ſpiritus eligant potius bonorum merita ſequi, præceptis diuinis obediendo, quam malorum pœnis aſſociari ei reſiſtendo, ſine quo nemo poteſt ſaluari. Hoc igitur ſit primũ, quod omnes homines hortamur, intentione maxime conſiderare. Sanæ nanq; menti integræq; rationi ipſum ſolum ſufficere poſſet, etiam ſi nulla alia tremendi iudicij exempla noſſet. Sed quia aduerſarius noſter diabolus tanquam leo rugiens circuit iugiter, quærens quem deuoret, pluresq; inter tot milia hominum pro dolor fragiles quam contra eundem aduerſarium modo inueniuntur: opus eſt cunctis fidelibus ut & ipſi circueuntes quærentesq; qualiter tanto reſiſtant aduerſario, inuicem ſe uarijs modis inſtruant & admoneant, ne eccleſia ſancta ſub temporis præteriti patribus bene fundata & ſuffulta, penitus deſtruatur ſub temporibus noſtris, in quibus mille annis impletis iuxta prophetiam in Apocalypſi prædictam, ſatanas ſolutus eſſe uidetur. Non enim ſolummodo occultis ut antea inſidijs quoſq; decipit, ſed etiã aperte prorumpit peritiſſimos ſubuertens, & ad peſſima queque inſtigans. Quid rogo peius eſſe poterit, quam monaſteria ad laudem Dei ſanctorumq; ſuorum uenerandam memoriam ab antiquis principibus conſtructa, nunc ob inexplebilem quorũdam auaritiã deſtrueret? Quis namq; fidelium religioſorum attendens, quanta modo cum omnia diuina præcepta & miracula ſanctorumq; patrum documenta ſint plurimis notiſſima, cœnobiorum deſtructio fiat non ſolum à laicis geſtientiſſibus & rapientiſſibus prædia eorum: ſed etiam à clericis ipſiſq; abbatibus ultrò offerentibus quali quædam uenalia ſibi met commiſſa bona, unde alendi forent non ſolum monachi, ſed etiam familia commiſſa, nec non pauperes & peregrini aduenientes, non ſtatim poſſit cõſpicere deſtructionem ſanctæ eccleſiæ, non ſtatim doleat quod hoſtis antiquus tantam malitiã & perſecutionem potuerit exercere in Chriſtianos per alios Chriſtianos, & per eos maxime qui cõſtituti ſunt paſtores eccleſiæ? Nã ſi talis deſtructio locorũ ſanctorum à barbaris ageretur, Chriſtianoſ bello eſſent reprimendi, ſi aliter nequirent corrigi. Sed pro dolor tanta pax & concordia in huiuſmodi habetur nequitia, ut pauciſſimis exceptis non inueniantur, qui de tante perſecutionis curent miſeria, quali Chriſtianiſ religionis ignari, & tanquam hoc quod monaſteria cuncta pro Chriſti ſanctorumq; honore conſtructa ſint obliſti. Quod dico miſerabile quidem eſt dictũ, ſed multo miſerabilius actu, cum hi qui ad hoc ſpecialiter electi ſunt ut in cœnobijs ſub religione diſciplinæq; ſpirituali uiuentes, Deo ſeruiret, & pro

eorum salute qui à secularibus pompis adhuc se continere nequeunt, iugiter intercederent, substantia qua ad quotidianum uictum uestitumque indigerent priuantur, quāto enim quis possessio nes proprias pro Dei amore contempserit, tanto magis ex communi statu cœnobij, quo cōfuge rit necessaria quæq; sibi met dari indiget: quia quādiu in præsentī uita subsistit, nullus homo uictu & uestitu quotidiano carere poterit. Vnde qui cœnobitis aufert prædīa unde sunt procuran di, & diuini seruitij & totius monasticæ religiōis destructor esse cōuincitur. Ad hæc etiā reus effi citur, quia abstulit unde pauperes, peregrini & hospites sancta loca uisitantes, recreandi forent iuxta sancti Benedicti statutum, immò iuxta ipsius Domini nostri præceptum dicentis, Date e lemofynam, & omnia munda sunt uobis. Ipse quoq; his qui nunc eum in pauperibus & hospiti bus suscipiunt, in extremo iudicio diciturus est: Hospes fui, & suscepistis me.

Hæc igitur de illo solo peccato, quod in destructione cœnobiū agitur, breuiter commemo rari. Si quis uerò diligenter considerare uoluerit cætera Christianæ religionis statuta, inueniet ex eis plurima pari Christianorum persecutione destructa. Quis enim locus est modo sine rapina aut bello? Vbi sunt iura Christianæ legis, & protectio metuendi regis? Vbi quæso sunt pastores & defensores ecclesiarum, qui resistent deuastatoribus pauperum & uiduarum? quā immò ip si qui dicuntur pastores & defensores, quicq; animam suam dare deberent pro cōmissis ouibus, facti sunt persecutores, nulli parcentes, dum modo ipsi in delicijs uiuant, diuitijsq; affluant. Non ne hæc atq; his similia persecutionis sunt studia? Quam uidelicet miserandam persecutionem e go in simus iugiter audiens & dolens, cum non possem aliquos sermone communi corrigere, tra ctari uel scriptis eos admonere talibus, quorum sententiam tam laici quā clerici possint agnosce re. Nōne solem aliāq; elementa aliquo sensu capere, & quid officij gerat omnes simul agnosce re? Ipse profectō corporali uisu priuatus nequit se excusare à solis agnitione. Si enim non illius splē dorem, certè uel eius calorem sentire ualeat. Præterea cum aliquos audierit de splendoris solaris immensitate loquentes, potest utiq; aduertere interiori uisu simul & auditu. Ipse enim ab homi ne nullo poterit euellī, dummodo huiusmodi aciem & auditum malicia nulla impediāt. Vnde & Dominus noster auditores suos admonet dicens: Qui habet aures audiendi audiat. Et Ioannes in Apocalypsi: Qui habet, inquit, aures, audiat quid spiritus dicat ecclesijs. Sed huiusmodi uerba ideo more prologi præmittimus, ut quia de carnalibus spiritalia, de uisibilibus inuisibilia colli gere scribendo uolumus: lectorum simul & auditorum aures spirituales ad attendenda eadem aliquantulum excitemus.

Primo igitur dicendum, quod & in primis credere, & præ omnibus nosse debemus, in quo sci licet elemento sanctæ trinitatis & unitatis mysterium contemplari possimus. Deniq; ut mihi uide tur, in nulla scriptura apertius quam in sole edoceri possumus, qualiter sanctæ trinitatis fidem attendere debeamus. In sole namq; tria inseparabilia inesse scimus: hoc est ipsum corpus uel rotā solis, & splendorem atq; calorem. In rota quippe ipsius, quam in firmamento cœli semper positā nouimus, personam patris: in splendore uerò, personam filij, quia & Apostolus de Christo Dei fi lio dicit, Qui cum sit splendor gloriæ, &c. in calore autem, personam spiritus sancti significari credo. Moxq; etiā illud subiungo, unde talia credo. Sicut enim rotam solis nunquā uidimus uel au diuimus de cœlo in terram demissam, sed splendorem qui in ipso est, & ab ipso semper ortus emit titur super omnem terram: demitti calorem etiam qui tam ab ipsa solis rota, quam à splendore eius procedit, licet in omni loco & tempore non æqualiter sentiamus, ab utroq; tamen æqualiter procedentem in quibusdam prouincijs maius, in quibusdam uerò minus feruere propter aliquā occultam diuini iudicij dispositionem scimus. ita & de singulis personis sanctæ trinitatis credo. de Deo patre quidem, quia nunquam missus uenerit in terram, sed splendorem eius, id est filium ad quoslibet illuminandos mittat. de Deo autem Dei filio, quod sicut splendor solis in quolibet corporalia mittatur, uisibilis fiat: ita & ipse incarnatus, uisibilis apparuerit, & super omnem ter ram doctrinæ eius claritas illuxerit. ut de eo legitur: Exortum est in tenebris lumē rectis. De spi rito sancto etiam, quod sicut terra à splendore solis illustrata tantum, nō autem calore eius pene trata nullū fructū dare solet: ita & quisq; licet diuini uerbi notitia illuminatus sit, cunctaq; Dei mi racula uel legendo uel audiendo agnouerit, tamen nisi calorem, id est amorem bene agendi ab ip sius dono percipiat, frustra totius scientiæ lumine perfruatur. Quod profectō ita esse non solū fide percipi, sed etiam experimento ipso potest probari. Nam nonnullos sapientes, & in lege di uina omnimodo instructos frequenter uidemus, in quorum actione si quam diuinæ scientiæ noti tiam habeant, uel si quid de æternis gaudijs & supplicijs credant parumper agnoscere ualemus. Quid itaq; de talibus existimandum est, nisi quia splendore, id est uerbo Domini nostri satis qui dem illuminati sunt, sed spiritus sancti calorem minime senserunt? Si enim cum splendore calor pariter spiritualis eis aduenisset, nequaquam ita tepidos & negligentes illos reliquisset.

Vt autem calor tantum mysterium non solum ex coniectura propria, uerum etiam sacre scri pturæ testimonio approbem, nonne spiritus sanctus in igne super Apostolos uenisse, eosq; tanto feruore accendisse legitur, ut nullam seculi potentiam, nulla humane seuitiæ tormenta formidar rent? De eodem calore & igne credo Dominum dixisse, Ignem ueni mittere, & quid uolo nisi ut ardeat? Sed & hoc quod Dominus dicit, Ecce sto ad ostium, & pulso, &c. in quolibet homine so lis splendore circumdato mysticè intueri ualemus. Sicut enim splendor solis omnem ad lucis sue radios

radios uenientem non repellit, sed illustrat: ita Saluator noster omnes ad se uenientes clemēter suscipit. Vnde ad se uenire hortatur dicens: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Item, sicut splendor solis exteriores cuiuslibet domus parietes undiq; illustrat, nequit in eos qui interiori sunt clausi lucem suam immittere, ostio autem aperto mox in eos effun dit: ita etiam Dominus noster per diuinitatis suæ potentiam iugiter respiciens super filios homi num, ut uideat si est intelligens aut requirens Deum, quærit quasi pulsans, quis ei ianuam cordis aperiat. Ianuam autem cordis, mens est. Vbi ego Dominus ianuam clausam, id est mentem infide lem & in deuotam ad totius religionis studium inuenit, dolens inde recedit. dolens uidelicet per humanitatem susceptam: sicut & in Euangelio legitur, quia cum appropinquaret Hierusalē, fle uit super illam. Nam diuinitati nullus dolor accidit. Vbi autem ianuam apertam, mētem scilicet fidelem & deuotam ad implenda diuinæ institutionis præcepta inuenit, mox intrat, & cum ho spiti ipsius habitatore cœnat, infundens ei per inspirationem spiritus sancti cōpunctionem atq; pœnitentiam peccatorum suorum, seu ei referens sacre scripturæ arcana: uel etiam, quia eius ci bus est, ut faciat uoluntatem patris sui, cœnat cum eo, faciens illum contemnere cuncta caduca, & sola perennis uitæ desiderare gaudia. Huiusmodi ergo conuiuū agit Dominus nobiscum, quā do eum permittimus intrare ad cor nostrū. Potest etiam per idem solis mysterium illud aliquatenus inspicere, quod Dominus dicit: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diligit eum, & ad eum ueniet, & mansionem apud eum faciemus. Vbi cumq; enim solis splendor apparet, sol pariter cum eo lucens manet: quia indiuidua est utriusq; operatio. Ad hæc etiā si calor ex utroq; procedens, sine cuius aduentu frustra quilibet illuminatur, simul adesse sentitur, tūc ibi tria pariter in una operatione habentur. quod nimirum in prædictis Domini uerbis nō dissi milititer posse intelligi credo. Si enim duæ personæ intelliguntur in patre & filio, qui adueniunt, tertia persona (ut mihi uideatur) in illius qui diligit cooperatore, & ad hoc ut diligeret quasi præ uio inuentore intelligi potest.

Deniq; in multis sacre scripturæ locis hoc inuenitur, quod bona aliqua non solum non facere, sed nec uerbum bonum proferre possimus absq; spiritus sancti dono. ut est illud: Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. & Omnia operatur unus atq; idē spiritus, diuidens sin gulis pro ut uult. Vt autem tanti mysterij profunditas facilius intelligatur, libet adhuc in sole il lius similitudinem quærere. Scimus namq; omnes quoniam in æstate, quādo calor solis magnus terram occupare solet, sapissimè non solum in die, qua sol pariterq; eius splendor uidetur, sed etiam in nocte eū neuter apparet, tantū calorem ab utroq; procedentem sentimus, ut uix eum sustineamus. Quapropter quia tantus calor longè prius quā ipse sol splendorq; eius appareat sen titur, præcedere eum dici potest, licet ab illo nunquam recedat. eadem de aromatum quorūlibet odorifera suauitate sentiri ualent. Vbi cumq; enim incenditur thus uel myrrha uel alia huiusmo di species, eorum qui procul absunt nares prius quam uisum dulci odore contingit, nec tamē ab incensus sui substantiā recedit. Si ergo tāta uis est utriusq; calor is uidelicet & odoris, ut præcedē res aduentū eorum, à quibus procedunt, demulcētesq; sensus eorū quibus ingerūtur, substantiā propriam non relinquunt: cur non multo magis credenda est uirtus sancti spiritus quoslibet il lustrare, & præcedendo eorum corda aduentū diuino preparare, nunquā tamen ab essentia pro pria recedēs? Qui enim totus est ubiq; locus esse nequit ubi desit, nisi quo tenebris malitiæ & in sipientie fugatur, sicut scriptum est: Sanctus enim spiritus disciplinæ fugiet fictum, & aufert se à cogitationib; quæ sunt sine intellectu, & corripietur à superueniente iniquitate. Vbi autē idē spiri tus requiescat, Dominus per prophetam indicat dicens: Super quem requiescit spiritus meus, nō si super humilem & quietum, & trementem sermones meos.

Libet adhuc per propositum solis mysterium ascendere, & illa Euāgelica uerba considerare: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Omnes namq; sere nam aciem habentes intueri aliquo modo, quantum reuerberatus uisus permittit, possunt: quia ipse solis splendor, qui terram totam ambit, nunquam solem relinquunt, sed in illo semper est lu men de lumine micans. Si tanta facultas in creatura oculis corporalibus uideri potest, multo ma gis in creatore & omnipotēte Deo inesse credenda est. Sicut nāq; solis splendor semper in eodē sole est, & quorsum micando tendat, semper apud eum perseverat: ita semper in principio, id est in patre erat uerbum, & uerbum erat apud Deum: semper scilicet Dei filius in patre manēs, sem per Deus de Deo, lumen de lumine splendens. Sed nec ipsa rotūda species solis à mysterio uacare uidetur. Omne enim rotundū nec finē habet, nec initium. Idē de Deo omnipotēte credere edoce mur: quia dum illo nihil superius, nihil inferius, nihil latius inuenitur, nullo termino cōcluditur. Prolato itaq; illo quod in sole tantummodo reperitur sanctæ trinitatis mysterio, libet adhuc duo doceantur in quibusdam elementis eandem fidem inuestigare. In aqua igitur, quam tribus per sonis appellare solemus, dicentes ille fons, ille riuus, illud stagnum trinitas, sed unius elementī substantia inesse comprobatur. Licet enim in personis fons & riuus atq; stagnum differant, in u na tamen substantia conueniunt. Vbi quiddam quod & de sole dixi, potest inueniri. Nullus de niq; riuus absq; fontis sui substantia defluit, quo usq; fons ebulliendo subsistit. Caterū si fons exic catur, & fontis persona priuatur. Sed & stagnum satis cōuenit personæ spiritus sancti, quoniam sicut

fontes & riuus in stagnum confluentes, unius elementi substantiam habent: ita & pater & filius in unitate spiritus sancti conuenientes, unum sunt, & unam substantiam efficiunt. In accensa quoque candela inueniri potest (ut reor) idem sanctæ trinitatis mysterium. Nam cum ardens elementis consistet tribus, id est stippa, cera, igne: personarum trium figuram tenet, sed unam substantiam. Et sicut nulla candela utilitas in stippa & cera confectione absque incensione erit: ita etiam illi qui in patrem & filium credens, spiritus sancti ignem ab eis separat, nil proderit huiusmodi fides. His igitur exemplis de sancta trinitate prolatis, quæ ut arbitror omnibus, plana sunt, iam cupio alia exempla ad moralem sensum pertinentia, sparsim colligere, primo quidem de parabolis quibusdam, quæ in Euangelio ipsius Domini nostri ore leguntur prolata: per has scilicet clericos specialiter admonens, ut tantæ doctrinæ uerba legentes uel audientes, mentem aliquatenus ab illecebris & pompis secularibus retrahant. Deinde uerò ex uariis rebus quæ in hoc seculo per uisum uel auditum tam à laicis quàm clericis sentiri possunt, ut apium defloratio in uariis locis, ut immensus solis splendore, ut ornatus & pulchritudo facturæ, ipsaque uilitas quæ in humana natura consistit, ut facultas & difficultas operandi in quibusdam temporibus, ut necessitas quotidiani usus, ut abundantia & penuria substantiæ uictualis. Ex his ergo omnibus laicos specialiter admonendos esse decerno, quia si semel eis quid significet referatur, postea coram Deo nullam habent excusationem pro ignorantia literarum, dum quotidie ab his quæ possident, & cum quibus uersantur, ad creatoris notitiam instruuntur.

Sed his interim omisis ad clericos, quos per scripturam sanctissimam Euangelicæ lectionis instruere statui, prius admonendos aggredior. Apostolus namque dicit: Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Quæ nimirum uerba ad eos specialiter pertinent, qui literarum notitiam habentes, in eis iugiter agnoscere possunt, qualiter & se & commissos regere debeant. Unde etiam clericis opus est, ut summopere attendentes, quod scriptum est, Cui plus committitur, plus ab eo excigitur: studeant perceptæ scientiæ talentum non in terra fodere, hoc est, in terrenis curis expendere, sed in eius seruitium, à quo sibi met constat tributum. Recolat nihilominus & illud, quia quanto maiori scientia sunt ditati, tanto nequioribus spiritibus iudicio diuino permittuntur impugnari. Esca namque diaboli, ut legitur, electa est: quo significatur, quia peritos & sanctos quoque maxime impugnans, eos uentre malitiæ suæ nititur deuorare. Huiusmodi autem impugnatione iugiter præoccupanda est lectio librorum illorum, in quibus detegantur fraudes inimici, maximeque Euangelii, ubi à Domino unumquodque uitium uel uirtus prænunciatur per parabolas. Quia propter ex Euangelica lectione breue cõmonitorium hic facere uolo, ut in promptu habeatur quæ cuiuslibet uitio opponenda sit lectio.

Cum igitur in animo doctoris assidua diuinæ institutionis negligentia sentiatur, legat parabolam illam, Exiit qui seminat seminare semen suum: quia in eadem ipso Domino differente, & per hoc etiam omnes doctores ad parabolarum caterarum solutionem instruente memorantur omnia, quorum effectu diuini uerbi negligentia oritur. Quod enim homines plurimi ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt, quodque à sollicitudinibus, & diuitiis & uoluptatibus uitæ huius suffocantur, seu quolibet modo impediuntur ne diuini uerbi referant fructum: hoc maxime ex illa negligentia euenit, qua timorem amoremque Dei spernentes, credunt se temporalia & æterna bona uno dilectionis genere posse adipisci: seu ideo, quia cum pro certo sciant utraq; discernenda esse in dilectione, proponunt sibi longum uitæ spacium, diuinamque pietatem, quæ cunctis ad se licet sero conuersis ueniam promittit: & hac promissione abutentes, credendo scilicet, quia quancumque uoluerint, cito conuerti possint: quasi conuersionis tempus in potestate sua habeant, interim toto nisu terrenis solummodo curis & uoluptatibus occupantur. Cuius de die in diem, de mense in mensem, de anno in annum conuersionis tempus differtur, aut uix demum conuertuntur, aut quali catenati à consuetudine pessima sine conuersione moriuntur. Nam ex peccati poena, quæ in longa conuersionis dilatione promeruerunt, uidetur eis quædam impossibile, quod quondam uisum fuerat facile. Ad expellendam ergo tam periculosam tamque tremendam negligentiam, satis iuuat, si parabola iam commemorata, eiusque expositio sepius intenteque legatur. si tamen simul adsit cura orationis iugis, ut expellatur. Ipsam enim diuinorum uerborum lectionem & intentionem nimirum formidans diabolus fugit à legentibus & meditantibus diuina.

Item si quis ex superflua tenacitate nimioque preciosarum uestium uel ciborum appetitu laborare se senserit, attendat iugiter parabolam de diuite, qui pro eo quod indutus est purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide, quodque de substantia sua nec micæ de mensa sua lapsas mendicanti Lazaro dare uoluit, in inferno sepultus est, & proculdubio ab hoc uitio aliquantum abstinens efficitur. Ut autem quibuslibet lapsis cõpatiens, & super eorum emendatione doctor discretus esse possit, attendat parabolam de illo referentem, qui ab Hierusalem in Hiericho descendens, incidit in latrones, & ab eis uulneratus relinquitur semiuuus. Cumque à prætereuntibus quibusdam minime uisitaretur, Samaritanus quidam iter faciens suscepit eum sanandum, infundensque oleum & uinum reddidit sanum. Infusio enim olei & uini necessariam pietatis & seueritatis cõmixtionem significat, sine qua nullus peccatorum uulneribus, plenus sanari poterit. Hinc ergo doctores uniuersi possunt satis instrui, quia nec pietas sine seueritate, nec seueritas sine pietate in peccatoribus curandis tenenda est. Quod uerò necessarium sit cunctis fidelibus substantiam terrenam possiden-

possidentibus æterna gaudia mercari & exquirere, cum temporalibus bonis, satis indicatur per parabolam illam. Homo quidam erat diues, qui habebat uillicum: quia in fine lectionis eius, cur illam protulerit Dominus manifestat dicens, Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, &c. In qua etiam parabola Dominus argumentum à contrario sumens de uillico fraudem faciente, inuuit nobis quia tam à contrariis quam à consequentibus rebus possint exempla ædificationis proponi. Fraus enim res est contraria omni Christiano, & ideo hanc facere licet nulli, sed tamen aliquo modo possumus exinde ædificari, attendentes scilicet, quia si aliquis secularium per fraudem suam utilitati prospexit in futurum: multo magis nos debemus per eleemosynam iuste acquisitam prouidere, quæ nobis in futura uita expediunt. Cui nimirum exemplo simile est, si aliquis religiosus uidens meretricem, omni modo ornata amatoribus suis, mox optet dicens, Utinam ego ita studeam placere Christo, sicut ista meretrix studet placere mundo, uel si quis spiritualis doctor discipulos suos admonet dicens, Sicut multi studiosi sunt ad obtinendam prudentiam carnis: ita & uos studete ut spiritualem prudentiam obtineatis, cum neutrum bonum sit uel meretrix uel prudentia secularis. Ex quibus colligitur, quia pessima quæque ad ædificationem assu-

mi possunt. Rursum ne propter aliqua opera bona humanæ laudis appetitu impulsus superetur, attendat illam parabolam: Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, &c. Nisi enim actio bona interdum abscondatur, à malignis spiritibus uel à latronibus, pecunia ostensa aufertur. Itene durus & immitis sit erga eos qui in eum aliquo modo peccant, attendat illam parabolam: Simile est regnum cœlorum homini regi, qui uoluit rationem ponere cum seruis suis, &c. In qua satis aperte monstratur, qualiter debeamus esse clementes erga debitores nostros, si uolumus nobis relaxari à Domino debita nostra. Superbia quoque quæ omnes uirtutes destruit nititur, ne in quolibet domineatur, attendat illas duas similitudines, quarum quidem una est, Duo homines ascendebant in templum ut orarent: altera uerò, Cui inuitatus fueris ad nuptias, recumbe in nouissimo loco. Ex utraque ergo possunt omnes edoceri, quanta ruina uel confusio superbiam soleat sequi. Utraque etiam una eademque sententia terminatur, quia scilicet omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Item ne concessis & licitis rebus intemperanter utamur, seu in eis plus quam liceat inuitamur, attendenda est iugiter illa parabola: Homo quidam fecit cenam magnam, & uocauit multos. Quod enim ibi dicitur cena magna facta, & uocati multi, sed quidam propter uillæ emptæ, quidam propter agrorum emptorum probationem, quidam uerò propter uxorem nouiter ductam se excusantes uenire noluerunt: significat maximam quidem multitudinem fidelium ad superna gaudia à Domino inuitatam, sed dum plurimi nimiam possessionum obtinendam ambitionem, multi autem coniugio licito intemperanter dediti inueniuntur, pauci sunt qui uocationi diuinæ obediunt ad regna cœlorum perueniant. Verum tamen eo plus metuenda est huius parabolæ sententia, quo minus à multis timetur, qui quotidie non solum ob nimiam uillarum & agrorum precio condigno acquirendorum ambitionem, & propter intemperatam uxoris dilectionem: sed etiam ob eos agros, quos fraude aliqua acquirere uel auferre student de locis sanctis seu pauperibus, & propter meretricis inductionem se conantur excusare à uocatione diuina. Si enim hi qui rebus iuste acquisitis, & à Deo concessis intemperanter utuntur, à regno cœlesti excluduntur: quid credendum est de illis qui per uim & fraudem aliquam aliena rapientes, & meretricibus semet iungentes, in his usque ad finem uitæ perseuerant? Hinc credat quisque quod uelit, ego credo quia cœlum & terra transibunt, uerba autem diuina non transibunt, nisi ut impleantur sicut prædicta sunt. Hæc igitur pauca exhortationis uerba ad clerum dicta, idcirco ex sanctissimo Euangeliorum libro proferre decreui: quia talis liber clericis penè omnibus notissimus est, ut apote qui sæpius legitur & auditur ab eis.

Possunt etiam studiosi quilibet clericorum ex uaria scriptura tam ueteris quàm Noui testamenti satis instrui: & non solum ex bonis, sed etiam ex malis ædificari. Si enim attendere studuerint Abel iustitiam, Iob patientiam, uenerandam Abraham, Isaac & Iacob benedictionem, à Deo sibi factam: Dauid humilitatem, Danielis & trium puerorum constantiam, Susannæ castitatem, utriusque Tobias, patris scilicet & filij religionem, aliorumque patrum in ueteri Testamento perfectionem: si in quâ attendere uoluerint talium uirorum exempla, ædificari omni modo possunt. Rursum si e contra malorum gesta replicare uoluerint, quantum uidelicet malitiam Cain in fratrem suum egerit, pro quibus peccatis Sodomitæ subuersi sunt: qualiter Nabuchodonosor Holofernicus superbia cõtrita sit, quam uariis modis murmurantes filij Israel afflicti sunt, quid Heli sacerdotis filij peccantes pertulerint, quomodo Salomon sapientissimus ceciderit, quantumque ruinam Absalon & duo iudices contra Susannam infantes meruerunt: quæ frustra Herodis & Iudæorum dolus in Christum insanierit, quanta malitia Symon magus obsecratus perierit: quid aliud per tanta mala inuuitur, nisi ut audientes timeant, & timentes caueant, ne in similia cadant? Plurimi namque nisi timore cõpellerentur, nullo modo ad salutem traherentur. Patet igitur quia tam per mala quàm per bona ædificari possumus, si ea ita ut à Domino ordinantur, pensamus. Nam ut Deum amemus, per bona trahimur: sed ut eum timeamus, per mala aliqua compellimur. Unde quæso, ut & ea quæ iam protulimus, & alia his similia in Euangelii scripta intentione summa legantur, & quæ nobis sunt facienda, ex eorum lectione aliquatenus inspiciantur. Deinde exhortans & laicos non eos ad ullius scripturæ lectionem,

lectionem, quia illis ignota est, adduco: sed ut à clericis quædam pro quotidianis experimentis cognita similitudines aperiantur obsecro. Dicatur itaq; eis, Ne pro eo quod literas nescitis, excusationem aliquam coram Deo uos habere credatis: intimamus uobis quædam, in quibus uelut in libris quotidie legendo agnoscere potestis, quid agere debeatis. Sicut igitur apes in uarijs locis & in uarijs floribus mellis liquorem colligere solent: ita & uos colligere debetis cuiuslibet uirtutis dulcedinem. Ab alio enim colligenda est humilitas, ab alio charitas: ab alio fides, ab alio patientia: ab alio largitas, ab alio castitas: ab alio discretio, ab alio eleemosynarum studia, pauperumq; cura: ab alio alia quælibet uirtus. Quæ dum sic collectæ in unius hominis mentem ueniunt, quasi in unum aluearium ex uarijs floribus excerpta mella congeruntur. Non solum autem ex hominibus, sed etiam ex quibuslibet creaturis quas quotidie uel uidetis uel auditis, & de rebus quas aliquo modo sentitis, mella uirtutum colligere debetis. Nam fidem, quæ fundamentum est uirtutum omnium, primo colligere & ponere debetis in aluearium cordis uestri: credentes scilicet Deum omnipotentem ubiq; esse presentem, & omnium quæ à nobis geruntur uel etiam cogitantur inspectorem. Hanc autem fidem hoc modo colligere debetis: Attendite igitur in solem, qui cum uniuersum mundum splendore suo circumdans illustret, tamen quia creatura est, & omnis creatura nimis inferior est creatore, exinde instructi facile potestis credere solem longe minus splendere quàm creatorem. Nam sol dumtaxat tantum potest splendere, quantum permittitur obstaculo terræ uel alicuius rei: creatoris uero splendor est incomprehensibilis & inuisibilis eius intuitus, quo omnia præterita, præsentia & futura simul quasi uno ictu oculi comprehendit: quo etiam respicit super filios hominum, ut uideat si est intelligens aut requirens Deum. Qui scilicet splendor non nisi toto cordis affectu credi uel agnoscere ualeat, eiusq; lucis tanto quisq; capax erit, quanto in fide & dilectione Dei profecerit, ipsiusq; iustitiæ esuriet ac sitis eum accenderit. Unde de his tribus in Euangelio Dominus dicit: de fide quidē, Omnia inquit, possibilia sunt credenti: de dilectione autē, Qui diligit me, diliget à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum, de esurie uero & siti: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Huic etiam simile quid quotidianis experimentis colligere potestis. Quis enim agricola agriculturam exerceat, nisi aliquatenus profectuosum sibi fore speret & credat: Aut quomodo aliquod studium potest exerceri, nisi cooperit amarit: Aut quis sine tædio ipsum uitium corporalem cunctis uiuentibus, necessarium percipere ualeat, nisi aliqua esurie ac siti ad hoc incitetur? Sed nec ipse somnus, nisi cum delectamento aliquo percipitur. Cum ergo hæc omnia ita corporaliter esse sciatis, petite intima intentione Dominum, ut uobis ea spiritualiter imitari cõcedat. primo quidem, ut in eum recte credatis: deinde, ut eum tota uirtute, tota mente diligatis: postremo, ut iugiter teneatis esuriam sitimq; uerbi diuini, sine qua uero potest iustitiam ullam amare. Qui autem non amat iustitiam, animam illius fatuus desperatur: sicut etiam corporis eius salus, qui cibi carnalis fastidium patitur. Nã de utroq; spiritali, uidelicet & corporali cibo Dominus dicit: Nõ in solo pane uiuet homo, sed in omni uerbo, quod procedit de ore Dei. Si igitur imitantes esuriam sitimq; corporalem, spiritalẽ quoq; obtinueritis, nunquam à bona uoluntate uacabitis, colligentes instar apum undiq; alicuius uirtutis & sapientiæ mel: sicut & de immenso solis splendore, de quo interim disputamus, diuinæ presentia immensitatem colligendam esse diximus.

Ergo quotiescunq; eundẽ solis splendorem tam immensum inspexeritis, mox reminiscetes diuinæ presentia & scientia, toto mentis affectu inuocate Dominum, ut aliquod lumẽ sapientiæ suæ cordibus uestris infundere dignetur. His igitur dictis de sole, qui licet unus flos uideatur, uariarum tamen uirtutum mella inde colligenda esse tam audistis: audite etiam qualiter aliuunde eadẽ mella desorare debeatis. Neq; enim unquã defunt illa prata, illi flores, unde possint colligi huiusmodi mella, si tantummodo sint qui colligant. Attendite ergo nunc generaliter in totius mundi ornatu, quomodo omnia inuicem conueniant & temperentur, calida scilicet frigidis, frigida calidis: tempora diurna nocturnis, æstiuæ hyemalibus. Dehinc specialiter in singula quæq; in ornatu uidelicet cœli & terræ, cœli quidem per solem, lunam & stellas: terræ uero per uarios flores amœnos, & herbas atq; arbores & fructus, unde humanum genus alimenta suscipit, pulchritudinem quoq; preciosorum lapidum, uarias picturas tam in pallijs quàm in cæteris preciosis pannis delectabiliter intextas, uariosq; colores quibus conficiuntur, dulcem cantilenam cordarum atq; organorum, nitorem aurum & argenti cæteri q; metalli: amœnos decursus aquarum, qui necessarij sunt tam ad naues deferendas, quàm ad molas præparandas: myrrham aromatum fragrantiam, postremo etiã decoros hominum quorundam uultus. Cumq; hæc omnia miro quodam & ineffabili ornatu composita exterius perspexeritis, attendite etiã quantum ornatu interiori, id est spiritualiter habeant, & quid nos per significationem admonent. Significant enim præcipua quædam, unde uos magnæ uirtutis & sapientiæ mella colligere ualeatis. Deniq; omnis ornatu & pulchritudo creaturæ, quæ in presentia uita nobis famulatur, hoc nos instruit, hoc nos admonet, ut attendamus: quia si temporalia bona tam delectabilia uisu uel auditu consistunt, multo delectabiliora & pulchriora esse æterna probantur.

Est & aliud quod in temporalium bonorum pulchritudine debemus attendere. Quoniam enim omnis homo probandus est in hac uita, utrum Deum magis diligat quàm creaturam decoram, uel æterna potius quàm temporalia bona: opponitur ei iugiter aliqua species decora & delectabilis

uel mulierum uel uestium uel metallorum seu aliarum rerum, ut in eis tentatus experimentum sui capiat, qualiter scilicet Deum timeat & diligat. Nemo quippe certus esse ualeat quis sit, nisi in huiusmodi tentatione probatus fuerit. Cuius nimirum rei exemplum notissimum in unoquoq; milite potestis agnoscere. Militis namq; cuiuslibet peritia & fortitudo non agnoscitur nisi in bello. Si enim sibi omnia cautè egerit, se ipsum muniens, aduersarios uero cedens, tunc demum merito laudatur, fortisq; miles prædicatur. Bellum quoq; nõ incongruè uocatur ille conflictus, quẽ iugiter agere debemus contra diabolum, salutis nostræ inuidum. Ipse enim non cessat nos ad hoc illicere tentando, ut temporalia magis quam æterna bona diligamus, & ut spem nostram in caducis solummodo rebus ponamus: sed nos memores æternæ uitæ, ad quam conditi, redempti & inuitati sumus, debemus resistere illecebris & concupiscentijs, quas in corda nostra mittit, attendentes quod scriptum est: Post concupiscentias tuas non eas. Et iterum alia scriptura indicat, quanta corona per tentationis pugnam proueniat dicens: Beatus uir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ. Si igitur hæc duo quæ iam diximus de pulchritudine temporalium uisibiliumq; rerum intelligenda, qualiter scilicet per eam considerare debeamus æternorum bonorum qualitatem, quodq; per eandem tentandi simus, utrum Deum plusquàm preciosa quæq; carnalia diligamus: si inquam hæc utraq; sedulo recolitis & tractatis, magnam uariarum uirtutum dulcedinem omnino corporali melle suauiore colligere poteritis.

Ad hæc etiam sciendum, & pro spiritali melle in uascula cordium uestrorum recondendum: quia quæcunq; in creaturis aduersitas, uel in ipsa humana natura habetur utilitas, ex hominum primorum præuaricatione accidit. Postquã enim illi præceptum diuinum cõtempserunt, mox & in semetipsis & in omni creatura libimet contraria habere meruerunt. In semetipsis quidem, quia illa honestissima beata immortalitatis gloria, in qua & ipsi conditi sunt, & quam omnes electi quandoq; recepturi sunt, exuti: in honesta quædam uerecunda carnis indicia in se senserunt, unde & nudos se esse erubuerunt: in creaturis uero tot aduersa, quot ipse sunt creaturæ. Nulla quippe inuenitur creatura, quæ peccati homini per aliqua nequeat obistere aduersa. Sed hæc omnia Deus omnipotens in aliqua utilitatem conuertit. Aut enim castigat per hæc homines, ut à prauitatibus suis conuertantur: sicut sæpe agitur per aeris intemperiem, per pestilentiam & famem, nec non per alia flagella, aut in his occasione dat unicuiq; ut habeat unde qualitas eius probetur: sicut sæpe contingit per hos qui diuitijs & potentia abutuntur, seu in quarundam bestiarum ferocitate demonstrat diaboli malitiam, ut in leone & lupo. Nonne in cunctis aduersitatibus iam commemoratis utilitas magna habetur? Nunquid utile non erit, ut homines per prospera quæq; deprauati, per aduersa aliqua corrigantur? Nunquid utile non erit, quod latentes ecclesiæ hostes in deo accepta potestate permittuntur dominari, ut & hoc appareat quales ipsi sint, & alios persecutione sua uelut aurum in fornace probatos efficiant? Nunquid utile non erit, quod hostis inuisibilis ferocitas & malitia per aliquas bestias feroces demonstratur? Sicut enim leo & lupo uisibiliter insidiatur animalium gregibus: ita & diabolus quærens quem deuoret, & ad perditionem trahat, inuisibiliter insidiatur cunctis fidelibus. Et quomodo uos qui libros nescitis, aliter malitiam diaboli inuisibilis agnoscere possitis, nisi in aliqua creatura uisibili, uobisq; cognita doceremini? Talia ergo de elementorum cunctiorum aduersitate credentes, sentite de Domino (ut scriptum est) in bonitate, qui tam aduersa quàm prospera cuncta pro alicuius utilitatis uel pietatis dispositione decernit, fieri in mundo. Quæcunq; uero utilitas humanæ naturæ ex parentibus primis accidit, in tantum bonum uersa est à Deo, ut omnis superbie morbus, qui hominibus instar angelicæ naturæ posset oriri, ex hac comprimeretur. Deniq; opus omne præcedens insinuat factori suo, quomodo facere debeat sequens. Sic & Deo omnipotenti angelicæ dignitatis factura ex parte per superbiam lapsa, & per hoc quasi quoddam siguli uas in terram cadens fracta: ostendit alio modo aliud uas esse fingendum, non quasi ignaro tantæ fracturæ, sed ut nobis nota fierent quæ facta sunt. Ipse quippe prænoscentis omnia antequàm fiant, insinuat nobis ex præcedentibus qualiter futura pensare debeamus. Quod enim uel angelos quosdam uel homines primos cadere permisit, ad cautelam nostri fecit, ut per hoc nos instructi nihil de nobis præsumamus. Fecit ergo Deus in homine lapsus, sicut aliquis peritissimus medicus facere solet in agroto. Si enim languoris eius qualitatem agnoscens sperauerit eum posse sanari, suscipit eum sanandũ. Tunc si infirmitas exigit, imponit illi emplastra, materia quadam uisibilis interdum confecta, ad eum de animalium uel aurum stercore misceantur, carnibus quoq; canum uel uulturum seu serpentium agatur. Præterea si opus est adustionem medicus addit, quod scilicet medicamen quamuis ad sanitatem carnis, sicut hi qui experti sunt testantur, utilissimum sentiatur, causa tamen foetoris & utilitatis suæ contegitur.

Quo etiam nos mysticè instrui mur, ut omnẽ utilitatẽ qua circumdati sumus, similiter contemamus: quia non omnia utilia constant honesta. Vtrunq; igitur medicamen corporale, emplastrum uidelicet & adustionis quamuis utilissimum uideatur, magnum tamen in se habet argumentum spiritalis medicinæ, unde necessaria imitanda moralitatis mella colligere potestis. Nihil enim, ut ait Scriptura in terris sit sine causa: & quæ carnaliter uidentur uisita, cõstant ex significatione preciosa. Nam si per sordidum uel foetidum medicamen corpora sanantur, nec qualitas medicaminis, sed sanitas exinde procedens pensatur: cur mirum uel incongruum uideatur, si Deus omnipotens

præficius omnium futurorum, medicus & saluator omnium in se credentium simile aliquid in ægrotis animabus fecit, sanans eas, uel potius præueniens earum languorem, ut quidam sapientes medici agunt cū aliquo ignobili antidoto: Quod tamen nos decet contingere, sicut & primi patres leguntur fecisse, quando se nudos esse erubuerunt, ne uel nobis confusione, uel conditori nostro qui per huiusmodi uilitatem humiliare nos decreuit, uideamur iniuriā facere, & secreta cogitatione eum per hoc incusare, quod nos potentia sua magis quā ex iusticia tam uiles fieri permiserit. Talia autem de Deo cogitare, est aliquatenus contra eum superbire. Quicquid enim illud est, quod uel parentes primos peccare permisit, uel nos per eorum præuarcationem uilitate aliqua circumdedit, hoc totum pro salutis nostræ causa fecisse credendus est. Et licet in hoc diuinæ sapientie profunditas nequeat penitus inuestigari, quærenda sunt tamen aliqua uisibilia rerum argumenta, quibus eidem diuinæ sapientie intellectus noster doceatur concordare. Vnde & ea quæ iam diximus de uilissimo genere medendi, in argumentū simplicissimum huius rei.

Si ergo ex medicina uili potest acquiri ulla sanitas corporalis, credenda est etiam eodē modo prouenire sanitas spiritalis. Omnis namq; decor carnalis facile humana corda illicit ad elationem, sed uilitas reprimat ad humilitatem. Ideoq; placuit Deo, ut hominem qui in maximū superbia languorem ex conditionis suæ decore incurrit, imposta sibi causa remedij aliqua uilitate perduceret ad humilitatis sanitatem. Sanitas enim spiritalis, non nisi remedio acquiritur humilitatis: humilitas autem humana, non obtinetur nisi contritione aliqua.

Ex quibus omnibus aperte potestis intelligere, quia ut scriptum est, fidelis Dominus in omnibus uerbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis, qui talibus remedijs superbiam humanam præuidit esse reprimendam, quicq; remedia spiritalia, quæ multis sunt incognita, ex corporalibus figuris & exemplis, quæ omnibus penè sunt nota, docet esse quærenda. Sed satis hinc dictum, iam progrediamur & ultra, ad ea scilicet quæ posthac proximè dicēda proposuimus. Illud enim propositus ordo exigit, ut iam dicamus uobis quid significet uarietas temporum, quæ aliquando congrua sunt ad quælibet operanda ut uer, æstas, autumnus: nunc uerò incongrua ut hyems. Triamq; priora in quibus facilius operari possumus, significat omne præsentis uitæ tempus ad obtinendam ueniam concessum. De quo & Apostolus dicit: Ecce nunc tēpus acceptabile, ecce nūc dies salutis. Hyems autem, quæ maximè inepta est ad operandum, significat extremi iudicij tēpus, quo nulla fructuosa poenitentia opera exerceri possunt. Vnde & Dominus in Euangelio admonet dicens: Orate ne fuga uestra fiat hyeme uel sabbato. Quasi diceret: Estote semper solliciti, ne concessum tempus ueniam perdetes, tunc cum nullus locus est ueniam cā frustra quærat. Eadem quoq; sensum alibi apertius profert dicens: Vigilate itaq; omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere quæ uentura sunt uobis. Pro eiusdem tēporis cura adhibenda Esaias propheta admonet dicens: Quærite Dominum, dum inueniri potest: inuocate eum, dū prope est. Quasi enim procul aberit, cum nullius peccatoris preces exaudit. Sabbatū autem quod additū est hyemi, quia apud Iudæos festiuus est dies, quo homines quā maximè gaudere solent: significat occitū quodlibet inutile, uel tempus incongruæ laticia. Quamobrem Dominus admonet ne in sabbato fuga nostra fiat: hoc est, ne in præsentis uitæ delicijs positi futura gaudia postponamus.

Quia igitur audistis per hyemem quibusdam laboribus incongruam iudicij extremi tempus præsignari, attendite quod modo faciendum sit uobis, dum bene possitis, & uitæ lumen habetis. Neq; enim uobis excusatio restat ulla pro literarum ignorantia, cum in hyemenotissima legere ualeatis, quæ sunt uobis facienda. Deinde uerò dicendum, quid quotidiani esus necessitas uobis innuat agendum. Vndiq; enim illos flores habetis, ex quibus alicuius edificationis mel colligere ualeatis. Quod ergo cogimur quotidie corpus reficere, ut robustiores simus ad quæq; corporalia studia: significat nobis quotidie opus esse refici cibo spiritali, id est doctrina cœlesti, ne deficiamus in labore, quem iugiter sustinere debemus, & pro seruitute diuina, & pro peccatorū nostrorum indulgentia. Nisi enim Deus omnipotēs cū refectioe carnali spiritalē uellet significari, decreuisset utiq; in præsentis uitæ idē fore, quod & in futura. Ibi namq; nullus inuenitur, qui corporalis cibi refectioe pascatur. Adhuc dicendum restat, quid copia & penuria substantiæ corporalis innuat. Nam per utrāq; magna & necessaria cunctis doctrina monstratur. Et copia quidem hoc edocet, quia sicut ipsa lætitiā uitæ præsentis auget, sollicitudinem minuit: ita & spirituales diuitiæ, id est uirtutes animæ omnem futuræ calamitatis & miseriæ sollicitudinem minuunt, æternæq; beatitudinis augent gaudia. Penuria uerò hoc indicat, quia sicut ipsa patientibus eam mœrorem ingerit multiplicem, utpote qui ignorant unde sibi uictum quærāt, sine quo uiuere nequeunt: ita spiritalis uitæ damna æternæ damnationis præfigurant lamenta. Cum igitur uobis o fratres charissimi uarijs modis dictum sit qualiter sine literis religiosæ uitæ tramitem exquirere, & in ea incedere ualeatis: attendite iugiter ad singula quæ iam diximus, & ea in cordibus uestris sedula tractate cura.

Ut autem eadem facilius recolatis, & tenacius inhæreant cordib; uestris, libet ipsa breuiter retere. In primis namq; diximus uobis, quomodo studia apum imitari debeatis, colligentes ex uarijs hominibus uel rebus uelut ex floribus dulcedinem uirtutum. Deinde quid immensū solis splendor significet: deinde diximus de trifaria intelligentia in rebus uisibilibus retinenda. Præma quidem est, quæ ex temporalium honorum pulchritudine docet nos cōsiderare, quā speciosa

sine

sine æterna bona, secunda insinuat ex eadem pulchritudine probandos esse homines, utrum Deū diligant plus quā terrena quælibet, tertia indicat quod creaturæ totius aduersitas, ipsaq; humanæ naturæ uilitas ex hominum primorum præuarcatione euenerit, sed eandem aduersitatem & uilitatem Deus in aliquam utilitatem hominis conuerterit. Deinde etiam quid hyemale tēpus ad opera quædam ineptum, & quid quotidiani esus necessitas: quid q; copia & penuria corporalis substantiæ significant, protulimus. Quæ nimirum omnia, quia ex quotidianis experimentis possunt uobis esse notissima, attendite iugiter quantam ædificationem exinde possitis capere, imitantes scilicet opus apum in collectione uirtutum. Iam enim nulla excusatio remanet uobis pro literarum ignorantia, quandoquidem in his rebus quas quotidie uidetis seu auditis, uel aliquo modo sentitis, diuinæ religionis notitiam uelut in libris agnoscere ualeatis.

Hæc quidem monita ad laicos specialiter dicta sunt. Deinde uerò tam clericos quā laicos admonens precor, ut attendentes continuam aeris intemperiem, quæ peccatis nostris exigentibus ita per annos iam multo imminēbat, ut aut immensum frigus uel immensa pluuia uel inempta rarisitas fructus terræ corrumpens, famē miserandam efficeret: atq; formidantes ne corrupta iniquitate terra necessaria alimēta penitus denegeret, uel aliquos homines absorbeat, sicut in quibusdam locis pro dolor, nouiter euenisse dicitur, abstineant se aliquatenus à solita auaritia & rapina, nec non lasciuia, multiplicibusq; nugis, quas stolidissimi quidam ab exteris nationibus in has regiones per insolitam rasuram & monstruosum uestitum detulerunt. Nisi ergo huiusmodi stultitia relinquatur, non solum in eos qui faciunt, sed etiam qui consentiunt, diuinitus uindictur.

DE SUBSTANTIIS,
FINIS.

VENERABILIS BEDÆ presbyteri πρὸς διδασκαλίας, siue elementorum philosophiæ, libri quatuor.

PROOEMIUM.

VIT Tullius in Prologo Rhetoricorum: Eloquentia sine sapientia nocet, sapientia uero sine eloquentia est parum, tamē aliquid, cum eloquentia tamen maximè prodest. Errant qui postposito proficiente & non nocente, adhærent uocenti, & non proficiente. Id namq; agere, est Mercurij & Philologiæ coniugium, tanta cura uirtutis & Apollinis quæsitum omni conuentu deorum probatum soluere. Idē etiam est gladium semper acuere, sed nunquā in bello percutere. Multos tamen nomen magis sibi usurpantes, non solum hoc agentes, sed etiam alijs sic esse agendum iurantes, nihil quippe de philosophia scientes, aliquid se nescire confiteri erubescētes, siue imperitiæ solatium quærentes, ea quæ nesciunt esse utilitatis minus charius prædicant. Sed quia, ut ait Terentius, Non est mirum si mulier meretrix impudenter agit, impudentia illorum postposita, de philosophia aliquid dicere proposuimus, ut diligentius ipsam pro posse nostro perficiamus, non diligentes ad diligentiam excitemus. Incipientes igitur à prima creatione rerum, usq; ad hominem continuabimus, tractando de ipso homine multa dicētes: illud ante principium dictionis petentes, ut si aliquid in hoc opere imperfectū inueniatur: humanæ imperfectioni deputent, nec ideo quod in eo utile erit, uituperent. Neq; enim propter unum maledictū, bona sunt uituperanda: neq; propter unū benedictum, mala laudanda. Quandoq; enim uigilat Iheresites, & dormit Ulysses, & longo operi fas est obrepere somnū. De philosophia igitur tractare incipientes, quid sit philosophia dicamus.

Catalogus Libri I.

QUID sit philosophia.
Quæ sunt, & non uidentur.
Quæ sunt, & uidentur.

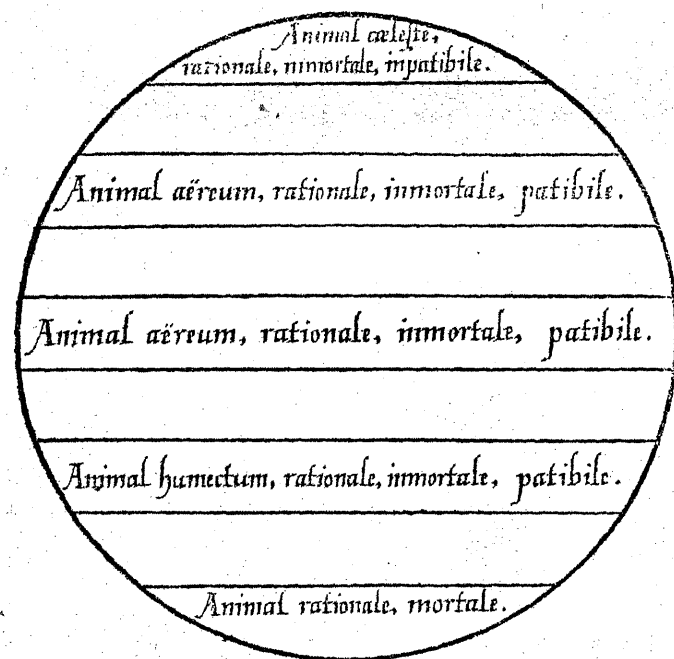
Quid sit & perfectē aliquid cognoscere.
Quid perfectē ignorare.
De dæmonibus.

Bedæ tom. 2.

D

Quibus

Et aliquos generat: unde & incubi, quia sic cōcumbunt, dicuntur: qui ab alijs differunt demonib. quia duo primi ordines dicuntur cacodæmones: id est, bonū scientes. καλοῦ bonum, δαίμων sciens dicitur. Isti uero dicuntur cacodæmones, id est malum scientes. κακοῦ enim malum est, & non ab horreas nominis communitatem, quia & illi & isti dicuntur dæmones, quasi scientes, cum & isti & illi angelī dicantur, unde dicitur malus angelus. Inferiorem partē mundi homo habitat, id est, terram, animal rationale, mortale, de quo in suo loco dicemus. De prædictis dæmonib. quæritur, utrū corpora habeant, an non, cū sint animalia, & omne animal corpus dicatur, an sint spiritus, ut ait propheta: Qui facit angelos suos spiritus. Inde dicit quidā quod corpora sint, tñ ita subtilia, q̄ sensu percipi nō possunt. Vnde respectu nostrorum corporū, quæ spissa sunt & grossa, spiritus dicuntur, quemadmodū aer quāuis corpus sit, tñ propter subtilitatē sui spiritus uocatur, quod cōfirmat beatus Gregorius, qui in Moralibus loquens de angelis ait, Comparatione nostrorū corporū spiritus sunt, sed cōparatione illius summi & incircumspecti spiritus, corpora sunt dicenda. Hoc iterū probant autoritate beati Augustini, qui in Enchiridio quoddā ponit capitulū, qualia corpora angeli habeant. Alij dicunt illos nō esse corpora, sed spiritus scilicet, quia ubiq̄ nō sunt, de loco ad locū mouētur, cōparatione summi spiritus, q̄ ubiq̄ totus est & integer. à beato Gregorio corpora dicti sunt, nec inde sequit̄ q̄ corpora sint, sicut illud est, Sapientia huius mūdi stultitia est apud Deū, non q̄ Deus sapientia huius mūdi stultitiā reputet: sed q̄ ad cōparationē diuinę sapientię stultitia est, nec inde sequitur q̄ sit stultitia. De illo uero capitulo beati Augustini, qualia corpora angeli habeant, dicunt beatū Augustinum ibi loqui de corporib. quę assumunt, quando hominib. apparent, utrum uera sint corpora an non, nec tñ dicit illos esse corpora. Nos aut̄ plus illorū sententię concedimus, qui dicunt illos esse spiritus: nec uideatur alicui esse inconueniens, quod Plato duo genera dicit esse cacodæmonum, cum diuina scriptura nouem dicat esse ordines angelorum. Plato enim diuisit secundum loca, sed diuina pagina iuxta officia. In duobus igitur illis generibus continentur nouem ordines, & econuerso.

Post tractatum de creatore & anima mūdi & dæmonibus restat tractare de anima hominis. Sed quia de homine locuti sumus usq̄ ad illū locū, loqui de eius anima differamus, ut sit unus & cōtinuus de homine tractatus. Hactenus de illis quę sunt, & nō uidentur, nostra differuit oratio, nunc ad ea quę uidentur, stylus cōuertatur. Sed antequā initiū loquēdi de illis faciamus, petimus, ut si loquentes de uisibilibus aliquid probabile, & nō necessariū dicimus, uel necessariū, & non probabile ponimus, non inde uituperemur, ut physici enim tantum probabile ponimus: ut uero philosophi probabile, & si nō necessariū adiungimus, sed illud uideatur si aliquid probabilius inter modernos inde tractauerint. Tractaturi igitur de eis quę sunt & uidentur, quod illa corpora sunt, & omnia corpora ex elementis constant: ab elementis sumamus exordium, ostenden-

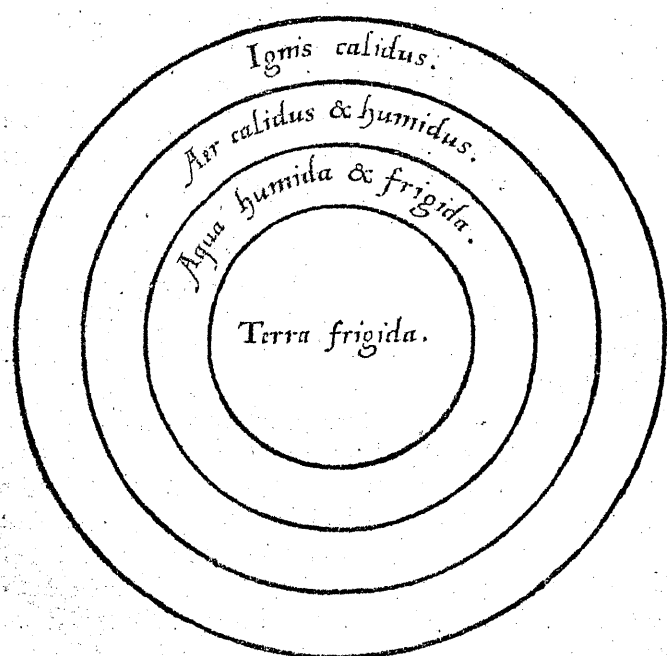
do quid sit elementum, quare quatuor sint elementa, nec pauciora, quod fuit chaos elementorum, qualiter solutum.

Elementum uero ut definiunt philosophi, est simpla & minima alicuius corporis particula: simpla ad qualitatem, minima ad quantitatem. Cuius exemplum tale est: Elementum est pars simpla, id est cuius non sunt contrarię qualitates. Sed quia hoc totum uidetur habere ossa & similia, ut remoueat illa, addit minima: id est, quia ita est pars alicuius, quod nihil est pars eiusdē, unde litera per simile dicuntur elementa, quia sunt partes simillimę, ita quod nihil est pars illarum. Volunt autem philosophi ex elementis quatuor constare humores, ex humoribus partes tam homiomeras, id est conuiles, ut est caro & ossa, quā organicas, id est officiales, ut sunt manus & pedes, & cetera. Ex utrisque uero partibus humana constare corpora. Ergo secundum eum nullum ex his quatuor quę uidentur, & à quibusdā elementa reputata sunt, est elementum simplicum uidelicet, nec terra nec aqua, nec aer, nec ignis. Nullum quippe eorum est simplicum qualitate, nec minimum quantitate: & ut in terra aliquid est calidi, aliquid frigidī, aliquid siccī, aliquid humidī: quod quia cuiuslibet est patens, probationem illius prætermittamus. Neque enim aperte uera, neque aperte falsa sunt probanda, sed de quibus est aliqua dubitatio. Non est ergo terra simpla qualitate, nec minima quantitate, cum ex tam magnis partibus constet: sunt enim quatuor illius partes uel quinque zonę, nec ergo est elementum. Similiter de aqua & igne

& igne & aere probari potest. Elementa ergo sunt simpla & minima particula, quibus hæc quatuor constant quę uidentur. Hæc elementa nunquam uidentur, sed ratione diuisionis intelliguntur. Diuiditur enim ut figuratim dicatur humanum corpus in organica, ut in manus, &c. organica in homiomera, id est, conuiles, scilicet in partes carnis & ossa. Homiomera autē in humores, melancholiam, &c. humores autē in elemēta, id est in simplas & minimas particulas. Cuius diuisionis pars actus, pars sola ratione & cogitatione fieri potest. Corpus enim humanū in membra, membra in homiomera actū diuidere potest, sed homiomera in humores, humores in elemēta solus intellectus diuidere potest: quia ut ait Boethius in commento super Porphyrium, Vis est in intellectu coniuncta diuidere, & diuisa coniungere. Sed quæret aliquis, ubi sunt elementa? Nos dicimus in compositione humani corporis & aliorum, sicut litera in compositione syllabar, & si non per se. Sed quidam sunt, qui ut rustici nesciunt aliquid esse, nisi sensu illud possint comprehendere: quia animal nō percipit quę sunt spiritus, cū sapienti plus inquirenda sint insensibilia, quā sensibilia. Cum ergo simpla & minima particulae sint elementa, quę sunt frigida & sicca, dicuntur terra. Quæ frigida & humida, aqua: quæ calida & humida, aer: quę calida & sicca, ignis. Cū autē hæc quatuor quę uidentur, ex illis cōposita sint, illud de his in quo duæ particulae frigida & sicca dominatur, nomine illarum dicitur terra: in quo frigida & humida, aqua: in quo calida & humida, aer: in quo calida & sicca, ignis. Si ergo illis digna uelimus imponere nomina particulas prædictas, dicamus elementa ista quatuor, quę uidentur elementata. Sunt quidā qui neq̄ philosophorū scripta, nec physicorū unquā legerunt, ex superbia ab aliquo discere dedignant, ex arrogantia, quę nesciunt confingere, non nihil dicere uideantur, dicunt esse istorū quatuor, quę uidentur qualitates: calorem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem. Sed istis physicam uelut & partē per de detrahentibus, reclamatione eodem ore Platonis, uocantes elementa materias, cum nullę qualitates materia alicuius esse possint. Est enim materia, quæ accepta forma transit in aliud. Reclamatione item ore illius philosophi, qui in isagogis suis ait: aliud esse elementa, aliud eorum cōmixtiones, quę sunt calida & sicca, & sic de alijs. Iterum reclamatione ore Macrobij dicitur: Cū in singulis elementis diuersę essent qualitates, talē unicuiq̄ dedit, ut in eo cui adhaeret, cognatam & similit̄ reperiret, ut aqua cū terra frigiditatem, aer cū aqua humiditatem, ignis cū aere calorem. Vide ubi dixit elementa non esse qualitates, sed qualitates in elementis. Si ergo quod alicui inest, diuersum est ab eo cui inest, nō est ipsum quod est ipsum cui inest. Sunt alij qui dicunt, ista quę uidentur esse elementa, auctoritate Iuuenalis hoc probantes, qui de gulosis ait, Gustus per omnia elementa querunt: in terra uenationes, in aqua pisces, in aere aues, quę sententia quia uera est, nec sententia philosophorum contraria, qualiter cum ista stare possit exponam. Philosophus igitur tanq̄ physicus de naturis corporum tractans, simplas illarū & minimas particulas elementa quasi prima principia uocauit. Philosophi uero de creatione mundi agentes, non de singulorū corporum naturis, ista quatuor quę uidentur, elemēta mundi esse dixerunt, quia ex istis cōstant: & ista prima creata sunt, deinde ex his ut ex elementis cetera omnia facta sunt, ut in sequentibus ostēdetur. Nulla est ergo inter eos cōtrarietas, sed dicunt contrā, Nullū istorum elementum est, quia nullū est eorum quod ex quatuor elementis factum non sit, quod sic probant: In terra est aliquid de aqua, quia aliquid humiditatis uidemus exire. In eadem est aliquid aeris, quod probat fumus in de euaporans, & aliquid caloris, quod tactu percipimus. Similiter de alijs probant hoc idē auctoritate Platonis dicitur: Cum terra transeat in aquā, & aqua in terram, quare magis dicatur aqua q̄ terra. Nos uero contradicimus in unoquoq̄ illorum de alijs aliquid esse, nec tamen ea inde esse facta, quia non substantialiter, sed accidentaliter inest. Cum enim terra porosa sit, & aquis circumdata, aliquid humoris aqua subintrat, & aliquid aeris. Cum ergo in medio mundi sit, & ignis ab omni parte æqualiter distet terræ, quid mirū si aliquid caloris inde recipiat? In sunt igitur ista terra accidentaliter, non naturaliter, nec ex istis cōstat. Similiter de alijs licet probare, sed quia breuitatē in hoc opere sectamur, quid in alijs de alijs sit, & qualiter in eis accidat, ingenijs aliorum inquirere dimittamus. Etenim principium à magistro, perfectio autē debet esse ab ingenio & studio. Quoniam iterum Platonem dicunt quæsisse, quare magis dicatur aqua q̄ terra, uel e cōuerso cū sic dissoluitur, sic intelligimus illum loqui nō de elemento ibi, sed de parte elementis, quæ sic dissoluitur. Nunquā enim totum dissoluitur elementum. Dicit enim id q̄ dissoluitur non esse terrā, sed terreum, id est partem terræ, sed quod remanet retinens proprietatē terræ, dicit terram & elementū. Sed de hoc Deo annuente uitā satis dicemus. Sunt ergo elemēta prædictorū corporum particulae, ut dicunt philosophi. Sunt autē elementa mundi, ut dicunt philosophi, quę uidentur, de quibus huiusmodi tractatus habendus erit.

Quare unumquodq̄ factum sit, quare quatuor nec pauciora, sed quia firmior est sententia, quę auctoritate sapientis utitur, quid inde Plato senserit dicamus. Diuini inquit decoris ratio postulabat talem fieri mundum, quæ & uisum pateretur & tactum. Ac si diceret: Cum Deus sola bonitate non indigentia, quippe qui perfectum & summum bonum est, mundum creauit, talem uoluit illum fieri, qui uideretur & tangeretur, ut homo etiam oculis in rerum creatione & gubernatione diuinam potentiam & bonitatem percipiens, potentiam timeret, sapentiā ueneraretur, bonitatem imitaretur. Deinde subiungit: Constabat autē nihil posse uideri nisi ignis beneficio, neq̄ tangi sine solido, nec solidū esse sine terra. Quomodo uisus non possit esse sine igne, nec tãgibile

sine terra, loquentes de sensibus corporis ostendemus. Postea addit: Idcirco fecit Deus quasi fundamenta ignem & terram. Sed quoniam in eis sunt contrariæ qualitates, quippe terra est corporata, obtusa, immobilis. Ignis subtilis, acutus, mobilis: uideat Deus sine medio ea iungi non posse, ideoque inter ea medium creauit, de quorum coniunctione quia fecimus mentionem, dicamus quod sit coniunctio, quid commixtio contrariorum. Commixtio ergo contrariorum est, quando ex duobus ita fit unum, ut neutrum remaneat, id quod ante fuerat: ut si calidissimum frigidissimo miscetur, sit tepidum, neque frigidissimo neque calidissimo remanente: coniunctio uero contrariorum est, quando ex duobus ita fit unum, quod utrumque remanet id quod ante. Quod in contrariis habentibus agentes qualitates sine medio esse non possunt. Sunt autem agentes qualitates, calor, frigiditas, sed quare? loquentes de homine dicemus. Si enim alterum alteri adponatur, repugnant, & alterum ab altero dissoluitur: ut ergo subsistat, oportet medium esse. Id si tale fuerit, quod plus ad unum quam ad aliud se habeat, paulatim in illud ad quod se plus habet, transibit, sicut illa coniunctio dissoluetur: ueluti si inter calidissimum & frigidissimum aliquid plus habens se ad calidum quam ad frigidum ponatur, illo in naturam calidi transeunte, & frigiditate pereunte, dissoluetur illa coniunctio. Sin autem tale fuerit medium, quod ad utrumque se æqualiter habeat, non plus in naturam unius quam alterius transiens, illorum obseruabis coniunctionem. Volens ergo prædicta duo elementa non commisceri, sed coniungere, ut utrumque id quod est remanet, medium inter illa creauit, non unum tamen, sed duo, aquam scilicet & aerem. Si enim solam aquam inter ea posuisset, tum plus ad terram quam ad ignem se haberet. habet enim commune cum terra corpulentiā, obtusitatem, cum igne mobilitatem: coniunctio illa non duraret. Similiter si solum aerem habet enim commune subtilitatem & mobilitatem cum igne, cum terra obtusitatem. Sed dicit aliquis: Et si unum istorum non sufficit, potuit tamen Deus facere aliud quod sufficeret. Ad quod dicimus, nos non ponere rem in diuina potentia, sed dicimus nullum de his que sunt, potuisse sufficere, nec iuxta rerum posse esse aliquid quod sufficeret. Ostendo igitur quod unum de istis solum non sufficeret, quod nullum aliud quod ad hoc sufficeret, esse non posset, aperiamus. Sum igitur inter aliqua duo, duæ sunt contrariæ qualitates, quia binarius in duo æqua diuidi non potest, aliquid inter illa poni potest, quod unam ab uno quoque proprietatem recipiens, inter illa sufficiat: ut cum terra & aer duas contrarias habeant qualitates. Est enim terra frigida & sicca, aer calidus & humidus, aqua habens commune cum terra frigiditatem, cum aere humiditatem, inter illa sola sufficit. Similiter ignis & aqua contrarias habent qualitates, est quippe ignis calidus & siccus, aqua frigida & humida. Sed quia aer habet commune cum aqua humiditatem, cum igne calorem, inter utrumque solus sufficit. Si uero inter aliqua sunt tres contrariæ qualitates, sicut nec ternarius in duo æqua diuidi potest, nec mediū quod ad ea æqualiter se habeat, potest inueniri. Oportet enim quod de uno accipiat unam, duas de altero, sic enim nec aliter potest in integrum diuidi ternarius.

ra frigiditatem, præter hæc (ut opinor) nihil potest confingi. Sed impossibile est aliquid esse calidum & frigidum. Cum enim sint quatuor elementa & quatuor illorum complexiones, inde fiunt sex complexiones, quarum quatuor sunt possibiles, duæ impossibiles. Sunt autem quatuor possibiles, calidum & siccum, calidum & humidum, frigidum & humidum, frigidum & siccum. Duæ uero impossibiles, calidum & frigidum, humidum & siccum. Duo igitur elementa creator in medio posuit, quia unum prædictis rationibus non sufficeret. Elementorum uero talis est dispositio, quod inferior loco obtinet terra, deinde est aqua, postea aer, superior est ignis. Si enim aliquid

inferius

inferius terra esset, quia naturaliter grauis est, ad illud tenderet, grauiam enim naturaliter deorsum tendunt. Si uero aliquid supra ignem esset, ex leuitate sua ad illud tenderet, & dissolui ab alijs cōtenderet. Iuxta terram posita est aqua, quia naturaliter grauis est, & si non quantum terra, & secū dum locum obtinere debuit. deinde est aer grauior igne, & leuior aqua, merito inter utrumque ponitur. Et quoniam quid sit elementum docuimus, & quod sint, & quare plura non sint, & causam ordinationis significauimus, de Chaos, quod in principio mundi fuit, dicamus, communem sententiam præponentes, deinde illam improbant, ad ultimū nostram rationibus confirmantes. Dicunt oēs fere, Elementa in prima creatione certa loca non obtinuisse, imò in unā massam mixta fuisse, in qua erant grauiam & leuiam, modo ascendebant, modo descendebant. Subiungunt etiam rationem, quare tanta confusio rerum foret, nisi sua potentia, sapientia & bonitas res ordinaret. Deinde hoc probant autoritate Platonis, qui in Timæo ait, Deum ex inordinata iactatione elementa redegisse in ordinem. Nos uero dicimus falsam esse quam proponunt, nec conuenientem esse rationem, quam inducunt, nec bene esse intellectuam autoritatem quam præcedunt. Prius ergo probemus sententiam esse falsam, postea rationem non esse conuenientem, deinde non bene esse intellectuam autoritatem. Dic ergo quisquis hoc affirmas: Massa illa quæ constabat ex quatuor elementis, maior erat uel minor uel æqualis elementis, quæ modo sunt. Si maior erat, non ergo omne corpus in quatuor elementis continetur, uel aliquid de ea perijt. Si minor, tunc creator post eam aliquam nouam materiam creauit, ex qua elementa augmentauit. Si æqualis, omnem locum, quæ illa modo implet, implebat, non igitur quod ascenderet uel descenderet, habebat. Falsa est ergo sententia. Inconueniens est ratio quæ inducunt, scilicet Deum ad hoc fecisse, ut ostenderet quantam confusio rerum foret, nisi sua bonitas eas ordinaret. Cui ostenderet? Angelis? Sed angelus ex natura & gratia naturas rerum cognoscit. Homini? Sed nondum erat homo, & si ut homini ostenderetur, facta esset, usque ad hominem seruaretur. Sed ante hominis creationem ordinata sunt elementa. Autoritas Platonis non bene est ab his intellecta. Cui enim dicit Plato, ex inordinata iactatione Deum elementa reduxisse in ordinem: non ideo dicit, quod unquam inordinata iactarentur. Quis enim ullus locus relictus esset inordinationi, Deo cuncta disponente? Sed quia essent nisi sic, ut nunc sunt, à Deo esse ordinata. Cum enim terra naturaliter deorsum tendat, ignisque sursum, nisi illa inferiorem locum obtineret, ille uero superiorem: hæc semper quæreret inferiorem, hic superiorem, & sic esset inordinata iactatio. hanc redexit creator in ordinem, cōferendo terræ locum, scilicet inferiorem, igni superiorem: ut hæc non haberet quod descenderet, neque hic quod ascenderet. Ex inordinata igitur iactatione, non quæ fuit, sed quæ esse potuit, Deus elementa in ordinem redexit: ueluti si monitu alicuius nostri amici aliquid quod contingeret, nisi ipse moneret fugiamus, dicimus. Ille liberauit nos ab hoc malo: non quia hoc malum prius fuisset, & postea nos inde liberasset: sed quia nisi iste fuisset, nobis accidisset. Fuerunt igitur in prima creatione, ubi nunc sunt elementa, sed non qualia nunc sunt. Etenim terra omnino erat cooperta aquis, aqua uero spissior quam modo sit, & ad magnam partem aeris eleuata. Aer autem spissior quam modo sit, & obscurus: quippe cum neque sol neque luna, neque alia stella essent, quibus illuminaretur. Ignis similiter spissior erat, quam modo sit. Id autem quod terra erat omnino aquis cooperta, nec aliquo lumine illustrata, nec ædificijs distincta, nec suis animalibus repleta, quod aqua & aer spissi & obscuri erant, quod in superioribus stellæ non apparebant, chaos, id est confusionem elementorum uocauerunt. Unde Moses: Terra erat inanis & uacua, & tenebræ erant super faciem abyssi. hoc chaos sic dissolutum est, cum aqua usque ad maximam partem aeris esset eleuata: aer uero spissus, & ignis similiter in illa spissitudine aliquid terreæ & aqueæ substantiæ inerat, quæ ex calore ignis, & siccitate coagulata & durata, corpora stellarum uisibilia & lucida creauit. Quod autem in cōpositione stellarum & de superioribus elementis est, dominante tamē supremo, ex hoc potest probari, quod uisibilia sunt & splendida & mobilia. Quod enim uisibilia sunt, ex inuisibili uel uisibili habent: at ex inuisibili nihil potest esse uisibile. unde Lucretius: Ex inuisibili ne credas sensibile nasci. & Macrobius: Omnis qualitas geminata crescit, nunquam contrarium operatur. Non ergo ex igne uel aere habent quod uisibilia sunt: hæc quippe sunt inuisibilia. Ex uisibili ergo, id est ex terra & aqua. Similiter quod splendida sunt & mobilia, ex obscuro & immobili non habent: ergo ex splendido & mobili, scilicet aere & igne. Facta sunt ergo ex quatuor elementis, scilicet de inferioribus, dominatur in eis aqua, de superioribus ignis, quod effectu probari potest. Calor enim terris cōferunt, & ad nutrimentum sui humorē attrahunt. Similia namque similibus congaudent. Hic subiicit aliquis: Cui in aere sit humor spissior quam in igne, & calor quamuis non tantus, quare in aere corpora stellarum facta, non sunt? Nos uero dicimus, quod quamuis aer sit calidus, est tamen & humidus: non ergo potuit desiccando spissare, & sic corpus lucidum & uisibile creare. ueluti si aqua spissa superponatur, ut aquæ bullienti, ita ut ab illo solo calore recipiat, non spissabitur. uel secundum Constantinum: Cum in uno de istis quatuor duæ sint qualitates, singulatim unam habet ex se, alteram ex alio. Ignis ex se calidus est, siccus ex motu uel ex terra. Aer est humidus ex se, calidus ex igne. Aqua humida ex aere, frigida ex se. Terra uero ex se sicca est, sed frigida ex aqua. Quod uero in uno quoque est ex se, plus in eo ualet, quam ex alio. Cui ergo in aere humiditas sit ex se, calor ex igne, præualuit in eo

D 4 humiditas

humiditas, nec potuit desiccando corpora stellarum creare. Iterum quod maius est, non fuit diuina uoluntas stellas esse in aere. Cum enim aer terre sit uicinus, si in eo essent stellæ, ex uicinitate sua terram incenderent, nec aliquid in ea uiuere posset. Corporibus stellarum sic creatis, quia igne sunt naturæ, coeperunt se mouere, & ex motu subditum aera calefacere. Quo mediata aqua calefacta est, ex aqua calefacta & spissata, diuersa genera animalium sunt creata: quorum quædam quæ plus habuerunt superiorum elementorum, aues sunt. Vnde aues modo sunt in aere ex leuitate superiorum, modo descendunt in terram ex grauedine inferiorum. Alia uero quæ plus aqua habuerunt, pisces sunt, inde est quod in hoc solo elemento uiuere possunt. Sic igitur aues & pisces ex aqua creati sunt, unde scriptum est: Magnæ Deus potentia, qui ex aquis ortum genus partim remittit gurgiti, partim leuas in aera. Istis sic creatis ex aqua effectu superiorum, ubi aqua tenuior fuit: ex calore & creatione prædictorum desiccata est. Apparētq; in terra quasi quædam macule, in quibus homines & alia animalia habitabant. Sed cum terra ex superposita aqua esset lutosa, ex calore bulliens, ex se diuersa genera animalium creauit, & si in aliqua parte terræ abundauit ignis, cholericæ nata sunt animalia, ut leo. Si terra melancholica, ut bos & alinus. Si aqua, phlegmatica, ut porcus. Ex quadam uero parte, in qua elementorum qualitates, æqualiter conuenerunt, humanum corpus factum est. Et hoc est quod diuina pagina dicit, Deum fecisse hominē ex limo terræ. Non enim credimus animam, quæ spiritus est, & leuis & munda, ex limo esse factam, sed à Deo homini inspiratam, unde ait scriptura: Formauit Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ. Vnde cum diuersa melancholica animalia creata sunt, infinita phlegmatica & cholericæ. Vnus solus homo creatus est: quia ut ait Boetius, Omnis æqualitas pauca est & finita: inæqualitas uero numerosa & multiplex. Sed quoniam est proximum temperato, & si minus, tamen aliquanto est temperatum: ex uicino limo corpus mulieris esse creatum, uerisimile quibusdā uidetur, & ideo nec penitus idem est quod homo, nec penitus diuersum, nec ita temperata: quia calidissima frigidior est frigidissimo uiro. Et hoc est quod diuina pagina dicit Deum fecisse feminam ex latere Adæ. Non enim ad literam uolumus Deum primū hominē ex costa esse. Sed dicet aliquis, eadem ratione plures homines & foeminas tūc posse creari, & adhuc posse. Nos dicimus uerum esse, si diuina uoluntas esset: quia ut aliquid sit natura operante, necesse est diuinam uoluntatem præcedere. Iterum dicet, hoc esse diuinæ potestati derogare, sic esse factum hominem dicere. Quibus respondemus è contrario: Immodicū est ei conferre, quia ei attribuisimus, & talem rebus naturam dedisse, & sic per naturam operantem humidū corpus creasse, nam in quo diuinæ scripturæ contrarij sumus, si quod illa dicit factū, nos qualiter factum sit explicemus. Si enim modò unus sapiens dicat aliquid esse factum, & non explicet qualiter: alter iterò hoc idem dicat & exponat, quæ in hoc est contrarietas? Sed quoniam ipsi nesciunt uires naturæ, ut ignorantia suæ omnes socios habeant, nolunt aliquē eas inquirere, sed ut rusticos nos credere, nec rationem quærere, ut iam illud propheticū impleatur: Erūt sacerdotes sicut populus. Nos autem dicimus in omnibus rationem esse quærendam, si potest inueniri. Si enim alicui deficiat, quod diuina pagina affirmat, spiritui sancto & fidei est mādandū. Non enim ait Moses, Si agnus non potest comedi, statim igni comburatur: sed prius conuocet uicinum, qui coniunctus est domui suæ, & si nec ita sufficiunt ad efum agni, tunc demum igni comburatur: quia cum de diuinitate aliquid quærimus, si ad illud comprehendendum non sufficimus, uicinum domui nostræ conuocemus, id est manentem in eadem fide catholica inquiramus. Sin autem nos neq; ille ad id comprehendendum sufficimus, tunc illud igne fidei comburamus. Sed isti multos habentes uicinos domui suæ coniunctos, ex superbia nolunt aliquem conuocare, maluntq; nescire quā ab alio quærere: & si aliquem inquirere sciant, illum esse hæreticum clamant, plus de suo caputio præsumentes, quàm sapientia suæ confidentes. Sed quæso ne habitui credas, iam enim in eis impletum est, quod ait Satyrus: Fronti nulla fides, quis enim nouicus abundat, Tristibus obscenis. & iterum: Rarus sermo est ille, & magna libido tacendi, Atq; supercilio breuior coma. Et quoniam de prima creatione rerum fecimus mentionem, quam diuersi diuersis temporibus dicunt esse factā, doceamus in quo tēpore & quibus rationibus dicūt esse factam. Hebræi ergo & latini dicūt in uere principium mundi fuisse. Vnde Virgilius de diebus ueris loquens ait: Non alios credidit in prima origine mundi, Illuxisse dies, alium ue habuisse tenorem, deinde subiungit: Ver illud erat, uer tempus agebat. Horum talis est ratio: Quicquid creatur, æqualitate proportionum creatur: sed nullum tempus præter uer temperatum est: in uere ergo creatio mundi facta est. Aegyptij uero in Iulio illam esse factam dicunt. Quos secutus Macrobius, dicit in natali die mundi cæcum gestasse lunam, leonem solem. Quorum hæc est ratio: In prima creatione tātus fuit humor, quod terra erat aquis circumdata, tantus uero humor sine mixto calore temperari non potuit. Ergo in tempore anni, in quo maximus calor est, id est in æstate, creatio mundi facta est.

LIBRI PRIMI,
FINIS,

VENERA

Venerabilis Bedæ presbyteri Wieland de Adelung, siue elementorum philosophiæ, Liber II.

P R O O E M I V M.

In superiore particula de eis quæ sunt & non uidentur, & elementis, quæ quidem uisibilia, quidam inuisibilia docuerunt, pro paruitate nostri ingenij, summam perstrinximus: nunc uero de unoquoq; & eius ornatu dicere satagamus. Sed quamuis multos ornatu uerborum quærere, paucos ueritatem, scientia cognoscamus, nihil tamē de multitudine, sed de paucorum probitate gloriantes, soli ueritati insudamus. Maluimus enim nudam ueritatem prætere, quam palliatam falsitatem. Sed quis nam est, cui ariditas nostri sermonis displiceat, si nostri animi occupationes cognouerit, ornatum sermonis non quaeserit, sed de illo quod agimus stupebit. Quis enim ullus reliquus locus potest esse ornatu, cū oporteat quid & qualiter legamus cogitare: deinde legendo exponere, in disputationibus contra falsa declamare, de aliorum inuentis iudicare, contra inuidorum detractores linguam acuere: ut iam impletum sit in nobis illud de filiis Israel, qui reedificantes templum, in una manu gladium, in altera lapidem habebant. Sed hæc hæcenus. Nunc de singulis elementorum & uniuscuiusq; ornatu dicamus, à superiori, id est ab igne incipientes.

Catalogus Libri II.

QUID sit æther.
Vnde aquæ congelatæ sint super æthera.
Quod non est bona ratio dicere hoc, quia Deus facere potest.
Quid sit quod in modū pellis extēsa uidetur.
Quot modis fiat sermo de superioribus.
Quare ignis dicatur firmamentum.
De infixis stellis.
Quot circuli dicantur esse in firmamento.
Qui uisibiles: qui item inuisibiles.
Vnde incipiat galaxias, & quomodo extendatur.
Qualiter zodiacus distendatur, & quare sic sit nominatus.
Quomodo in zodiaco sint signa disposita.
De quinq; parallelis.
De duobus coluris.
De horizonte & meridiano circulo.
De motu firmamenti.
De Saturno.
Quare aliqua stella dicatur frigida.
Quare non omne igneum sit calidum.
Quot modis nomina qualitatum rebus attribuant.
De Ioue.
De Marte.

De Venere.
Quomodo eadem stella dicatur lucifer & heesperus.
De Mercurio.
De sole.
Quare retrogradæ & stationariæ uideantur.
Vnde uisum sit quibusdā quod sol sit quartus, quibusdā quod secundus à luna.
Quæ sententia magis inde sit sequenda.
Vtrum moueatur sol cum firmamento, uel contra.
Quæ necessitas fuit, ut sol obliquè moueretur.
Quas diuersitates operatur ascendēdo uel descendēdo.
Quæ sint qualitates temporum, & quibus elementis quibus ætatibus consimilia sint.
Quare citius moriantur infirmi in uere & autumno.
Quid sit naturalis dies, & de eius partibus.
Quid sit dies usualis.
Vnde inæqualitas & æqualitas dierum.
Vnde eclipsis solis.
Quare in singulis non contingat.
De luna.
Quare luna non habeat proprium splendorem & calorem.
Quare splendor in luna crescat & decrescat.

De eclipsi lunæ.

Quare singulis mensibus non contingat.

Quæ sit umbra conoides,

Quæ cylindroides.

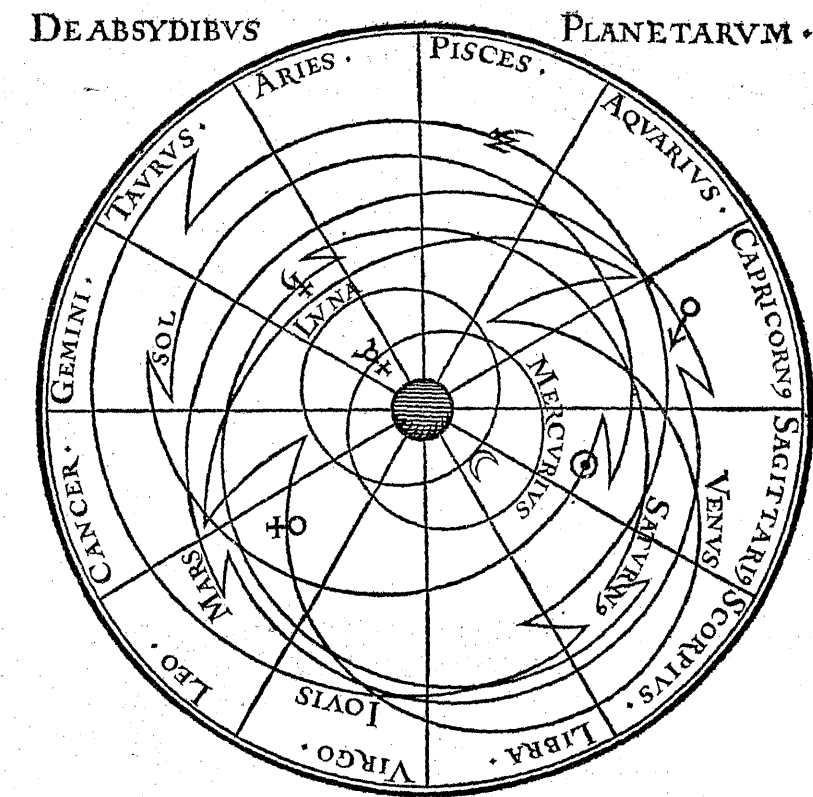
Quæ calathoides.

Quid sit umbrosum q. in medio lunæ apparet.

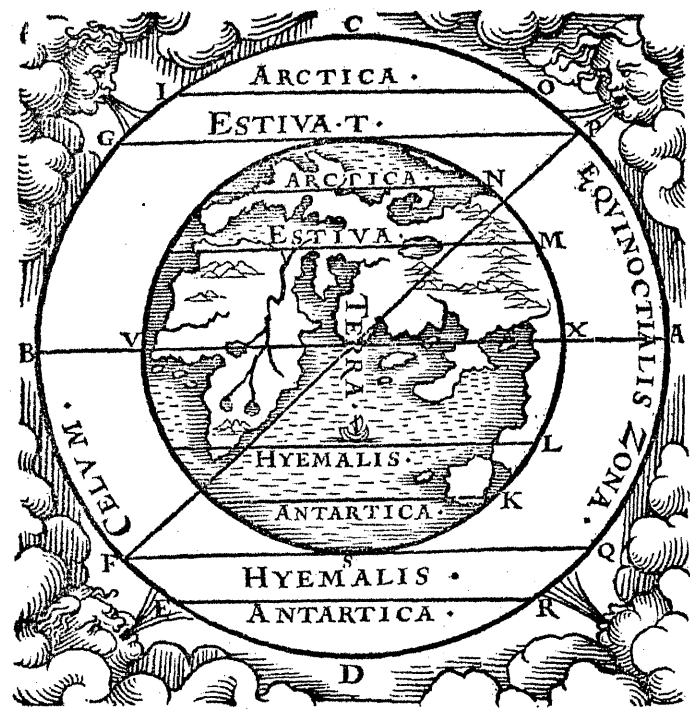
Liber secundus.

LIGNIS est spacium à luna sursum, quod idem æther dicitur, cuius ornatus est, quicquid super lunam uidetur, scilicet stellæ tam infixæ quàm erraticæ. Sed quare et aliquid: Est ne super lunam nisi æther & stellæ & prætaxati spiritus, an ibi sunt aquæ congelatæ, supra quas sunt aliæ? Dicunt inde quidam super æthera esse aquas congelatas, quæ in modum pellis extensæ oculis nostris occurrunt, super quas sunt aquæ, autoritate diuinæ paginæ hoc confirmantes, quæ ait: Posuit Deus firmamentum in medio aquarum. & iterum: Dimisit aquas quæ erant sub firmamento, ab his quæ sunt super firmamentum. Sed quoniam istud contra rationem est, quare sic esse non possit ostendamus, & qualiter diuina pagina in prædictis intelligenda sit. Si ibi sunt aquæ congelatæ, ergo aliquid ponderosum & graue. Sed proprius locus ponderosorum & grauium terra est. Si iterum sunt ibi aquæ congelatæ, coniunctæ sunt igni, uel non. Si igni coniunctæ sunt, cum ignis calidus sit & siccus, aqua uero cōgelata, frigida & humida, contrarium suo contrario sub medio est coniunctum: nunquam ergo ibi cōcordia, sed contrariorum est repugnantia amplius. Si aqua congelata coniuncta est igni, uel dissoluitur igne, uel extinguit ignem. Cum ergo ignis & firmamentum maneat, non sunt aquæ congelatæ igni. Si non sunt igni coniunctæ, est aliquid inter eas & ignem. Sed quid erit? Elementum. Sed nullum est superius igne, factum ex elementis. Visibile ergo. Vnde igitur non uidetur? Restat igitur, ibi non esse aquas congelatas. Sed scio quid dicent: Nos nescimus qualiter hoc sit, sed scimus Deum hoc posse facere. Miseri, quid miserius, quàm dicere istud est, quia Deus illud facere potest, nec ostendere rationem, quare hoc sit: nec utilitatem, ad quam hoc sit. Non enim quicquid Deus facere potest, facit. Vt enim uerbis rustici utar, Potens est Deus de trunco facere uitulum. Fecit ne unquam? Vel igitur ostendat rationem, quare hoc sit, uel utilitatem, ad quam hoc sit, uel desinat iudicare sic esse. Si ergo nec aquæ congelatæ ibi sunt, nec super eas sunt aliæ. Cum autem diuina pagina dicit, Dimisit aquas quæ sunt sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum. Aera firmamentum uocauit, quia firmat & temperat terrena. Super hunc sunt aquæ uaporiter, in nubibus suspensæ, quemadmodum in sequentibus ostendetur, quæ diuersæ sunt ab his quæ sunt sub aere. Similiter exponatur, Posuit firmamentum in medio aquarum. Quamuis hoc plus allegoricè, quàm ad literam dictum esse credamus. Iterum dicatur: Quid est quod ibi uidemus spissum, & aquei coloris? ignis enim non est. Si enim aer ex nimia sui subtilitate uideri non potest, multo minus ignis, qui est subtilior, deinde talis color igneorum non est. Ad quod dicimus, nihil ibi uideri, sed uisum ibi deficere, & ex defectu uisus, hominem ibi quoddam spissum confingere. Cum enim radius ille interior qui uisum operatur, ad superiora dirigitur, nec est ibi obstaculum, quo repercutiatur, deficit, deficiendoq; spissatur. Sed quia per oculum, in quo est aqueus humor, & cristalleidos transit, quod de compositione oculi loquentes ostendimus: cū deficit, nec alius color sibi occurrat, talem, id est aqueum sibi confingit. Hic subiicient: Si nihil ibi uidetur, imò uisus ibi deficit, quomodo dictum est, Cælum tegit omnia, stellæ esse infixas in firmamento, in eodem undecim esse circulos, in uno quorum duodecim sunt signa. dicemus ne eis: tar de respondeamus. Tribus igitur modis loquitur autoritas de superioribus fabulose, astrologicè, astronomice. Fabulose loquitur inde, Nemroth, Higinus, Aratus, taurum illuc esse translatus, & in signum mutatum dicentes, & sic de alijs. Quod genus tractandi maxime est necessarium. Nō enim scimus de unoquoq; signo, in qua parte cœli sit, & quot stellæ in eo sint, & qualiter dispositæ. Astrologicè uero tractare, est ea quæ uidentur in superioribus dicere, siue ita sit, siue non. Multa enim ibi uidentur esse, quæ nō sunt: quia uisus fallitur, sic tractat Marcianus, Hipparchus. Astrologicè tractat Iulius Firmicus, Ptolemeus. Cum ergo dictum est, Cælum tetigit omnia. Astrologicum est, quia sic uidetur: uel æther dicitur cælum, quia est diuersis stellis cælatum. Dicitur firmamentum, quia suo effectu & calore stellarum, quæ in eo sunt, firmat & temperat subdita. Cælum igitur tegit omnia, quia in æthere & sub æthere omnia cōtinentur. In hoc dicuntur stellæ infixæ, non ut gemma in auro: sed quia in illo existentes, semper in eadem parte illius uidentur. & quoniam de infixis fecimus mentionem, quæramus utrum moueantur, an omnino careant motu: & si mouentur, qualiter moueantur. Sunt qui eas non moueri asserunt, sed à firmamento, & in eo fixas ad ortum & occasum referri. Alij dicunt eas proprio motu moueri, quia igneæ sunt naturæ, neq; aliquid in æthere uel in aere sine motu posse sustentari, sed semper in eodem loco & circum se moueri. Tertij dicunt eas etiam de loco ad locum moueri, nullum tamen earum motum oculis nostris sentire: quia tantum spacij in peragracione sui circuli consumunt, quod uita humana, quæ breuis est, etiam ad breue punctum tam tardæ accessionis comprehendendæ non sufficit. Quamuis uero huius sententiæ quod de loco ad locum moueantur consentimus, aliam tamen rationem

tionem quare motus earum non sentiat præ tendimus: quæ talis est, Omnis motus discernitur per immobile, uel per minus mobile. Cum enim aliquid mouetur, si aliquid immobile uel minus mobile uideatur, cum aliquid præterire uel propinquare uideamus, motum sentimus. Sin autem aliquid moueatur, neq; aliquid extra ipsum, uel immobile uel minus mobile uideatur, motus nō sentitur. Quod per nauem currentem in mari probari potest. Motus ergo stellarum per immobile uel minus mobile superpositum, sentitur, nunquam superpositum, ut per signa motum planetarum discernimus: quia modo sub hoc signo, modo sub alio uidentur. Super prædictas autem stellæ nihil est uisibile, nec ideo est quo motus earum discerni possit. Mouentur ergo, sed infixæ dicuntur, quia motus earum non sentitur. In eodem firmamento undecim dixerunt esse circulos, quorum duo sunt uisibiles, alij inuisibiles. de uisibilibus ergo prius, deinde de inuisibilibus disseramus. Duo ergo uisibiles, galaxias, id est lacteus circulus. Gala eni lac. *χ*ios circulus, & zodiacus: & incipit galaxias iuxta septemtrionem ex parte orientis, & ab obliquo per cancrum & capricornum transiens, ad idem reuertitur principium. Dicitur autem sic propter notabilem sui claritatem. Si quis uero, unde sit ille in illa parte cœli notabilis splendor, scire desiderat, Macrobius legat. Zodiacus uero à capricorno per arietem ad cancrum ascendens, de cancro per libram ad capricornum descendit. Descendere uero & ascendere iuxta nostrum situm, intellige hic duodecim æquas partes, ut refert Macrobius, per fluxum aquæ diuisus est, quarum una quæq; dicitur signum, quia eis signamus in qua parte cœli sit sol & alij planetæ & ad quam exierint, & ad quam debeant peruenire. Quæ signa quia nominibus animalium titulata sunt, ut aries, taurus, &c. Circulus qui ea continet, zodiacus dicitur. *ζ*oni enim est animal. Si quis autem causas nominum quærat, Hespericum legat. Signorum uero talis est dispositio, quod propinquus nobis est cancer, scilicet in confinio nostræ habitabilis & torridæ. Deinde leo obliquando descendit uersus orientem, post uirgo: deinde libra, in medio torridæ zonæ existens: ultra quam est scorpius, deinde sagittarius: post quem est capricornus, à nobis remotissimus: deinde obliquè descendendo est aquarius, postea pisces: deinde aries, in medio torridæ zonæ libræ suppositus. supra est taurus, postea gemini, deinde cancer.

Hanc

Hanc figuram subiicemus, non ut obli-
quitatē signorum uel ascensum uel descen-
sum, uel remotionē uel propinquitatē no-
tarem: sed ut dispositionem illorum, &
quod cuius planetæ primum secundarum
uel solum domiciliū dicatur, manifestare-
mus: quod signum cuius mensis sit, & qua-
re, tractando de sole dicemus. Nouem alij
circuli inuisibiles sunt, quorū quinque sunt
paralleli: unus quorum equinoctialis dici-
tur, hic est qui per medium torridæ zonæ
uadens per arietem & libram, in duo he-
misphæria cœlum diuidit. Dicitur æquino-
ctialis, quia quando sol ad ipsum uel ascen-
dendo uel descendendo peruenit, dies &
noctes æquat, de quo in sequentibus doce-
bimus. Alter de parallelis dicitur coniu-
ctio nostræ habitabilis & torridæ. Tertius
coniunctio eiusdem & frigidus. Quartus
ex altera parte, coniunctio torridæ & alte-
rius habitabilis. Quintus eiusdem coniu-
ctio & frigidus ut hic apparet. Sed quia au-

thoritas dicit quinque zonas esse in cœlo, utrum in aethere uel in aere sint, tractantes de aere dice-
mus. Isti circuli paralleli, id est æqui distantes dicuntur, quia à medio, id est æquinoctiali æqualiter
distant. Tantum enim distant coniunctio nostræ habitabilis & frigidæ alterius. Post hos sunt duo
colori, quorum principium in medio septentrionis est, sed alter inde ascendit per cancrum, & descen-
dens per capricornum, ad idem redit principium. Alter inde per orientem reuertitur, per occidē-
tem & libram, ad idem principium: & ita in summo septentrionis se interfecit, & cœlum in qua-
tuor quadrantes diuidunt. Dicuntur autem color, quasi colon urti: id est, membrum bouis sylue-
stris. Colon enim est membrum, urus bos syluestris: dicitur sic propter imperfectionem, non quia in
se sint imperfecti, sed quia illa pars alterius poli quam interfecant, non quæ à nobis uidetur. Duo
qui ad prædictum numerum supersunt, meridianus est & horizon. Meridianus uero circulus est
linea intelligibilis, illam partem cœli designans, in qua sol existens æqualiter ab ortu & occasu
distat. Horizon uero ubi uidetur cœlum, cum terra iungi: dicitur horizon, quasi limitans. Isti duo
ultimi non scribuntur in sphaera, quia pro diuersitate habitantium, uel circumspicientium uariatur.
Motus uero aetheris uel ignis, quod prædictis rationibus dicitur firmamentum uel cœlum, talis
est. Cum ignis naturaliter sit in motu, nec supra ipsum sit, quo ascendat, ut ostendimus: nec descē-
dere potuit, quia hoc contra suam naturam est, & omnia inferiora loca ab inferioribus elemen-
tis occupata erant. Iterum inutile fuit illum descendere, descendēdo nēpe terram incēderet, nec
aliquid in ea uiuere posset. Ergo in quo potest & habet mouetur, id est, in circuitu, & est in circui-
tu, non occupādo diuersa loca se mouere est, partes aliter suas in eodem loco habere. Sic uero in
circuitu se uertendo, ab ortu per occasum, ad ortum refert secum stellas tam erraticas quàm insi-
xas. Quamuis tamen sic super terram uoluatur non recto modo, sed oblique circa nostram habi-
tabilem mouetur, quod per polos uideri potest. Est autem polus stella immobilis, una in hoc ca-
pite, altera in alio. Axis uero est linea intelligibilis, de polo ad polum per medium terræ directā,
circa quam uoluitur firmamentum. Si ergo recto modo uolueretur firmamentum, unus de polis
recto modo esset super terram, & alter sub terra, uel in lateribus terræ. Cum igitur unus sit inter
medium cœli, & latus ex nostra parte, & similiter alter ex alia linea, quæ dicitur axis obliquata
est, & circa ipsam oblique uoluitur firmamentum. Et quoniam falsam sententiā quorundā de
firmamento satis improbauimus, nostram uero ponētes probauimus, & de stellis fixis in eo, &
de circulis & motu eiusdem non tacuimus, de planetis dicere incipiamus: & quia à summo ele-
mentorum incepimus, à summo planetarum incipiamus.

Summus itaque planetarum Saturnus dicitur in peragratiōe zodiaci, ferè triginta annos consu-
mens, unde in fabulis senex fingitur. Hæc stella frigida & nociua dicitur esse, de cuius frigiditate
primum, deinde de nocitate disseramus. Stellam istam esse frigidam sic antiqui astrologi proba-
uerunt: cum scirent solem existentem in cancro terras adurere, uidebant in aliquo anno hoc mi-
nus contingere: scientes autem ex natura solis hoc non esse, quaesierunt quis planeta esset in eodē
signo cum sole, reperientesque Saturnum, dixerunt in eo causam frigiditatis esse. At dicit aliquis:
Cum omne corpus stellarum igneæ sit naturæ, quod probat motus & splendor, unde una stella
dicitur frigida & alia calida. Non enim illam probamus rationem, qua dicunt quidam ex uicini-
tate aquæ & terræ. Probauimus enim aquas congelatas in superioribus esse non posse. Sunt qui
inde dicunt plures esse qualitates ignis, quæ in quibusdam corporib. sunt coniunctæ, in quibusdā
diuisæ. Ut igitur est quoddam igneum & calidum, & non splendidum: ita est quoddam splendidum,
& non

& non calidum. Dicunt quod ignea non sunt calida, nisi quæ alicui spissæ & humidæ materiæ,
quam in sui substantiam transmūtent sunt uicina. Vnde si alicui igneo desit uicinitas spissi hu-
moris, in eo calor deficit. hoc uero per solē probat, qui in conuallibus, ubi aer spissior est, magnū
exercet calorem. in altissimis uero montibus propter aeris subtilitatem non exercet. Cuius rei
sunt indicium niues perpetuo ibi existentes, de quo loquentes de situ terre, satis dicemus. Volūt
etiam isti super lunam feruorem esse, præ nimia aeris subtilitate. Nos uero dicimus no-
mina qualitatum tribus modis rebus attribui, uel propter effectum: ut uinum dicitur calidum, quia
calorem efficit, & si frigidus sentiatur: uel propter sensum, ut cū dicimus aquā bullientem esse ca-
lidam, & si naturaliter sit frigida: uel propter signum, ut cum dicimus, Sanum est bene dormire,
sine difficultate spirare. Cum igitur aliqua stella dicitur frigida, effectui deputetur. Quamuis er-
go in se calida sit, si efficiat frigus, dicitur frigida. Inde quia Saturnus iunctus soli, minuit calorem,
propter effectum dicitur frigidus, & si in se sit calidus. Sed dicit aliquis: Si corpora stellarum sunt
ignea, unde accidit quod quædā de illis frigus efficiunt? Omnes non in omnibus posse inueniri
rationē, sed in quibusdam recurrendum esse ad creatorem, quāuis possimus hanc inde rationem
reddere, quod diuersa ignea ex propinquitate & remotione magis & minus calefaciūt. Vnde Satur-
nus, quia à nobis est remotior non calefacit terrā. Sol uero quia est terre propinquus, magis eā incē-
dit. Vel dicamus, quod quāuis aliqua stella sit calida, sunt in ea aliquæ qualitates nobis ignotæ,
propter quas calor non potest descēdere: sed quia in medio quæstionē proposuimus, nec oia pos-
sumus omnes, erit ingenij uniuscuiusque inquirere, quid pro soluenda hac quæstione possit inueni-
re. Hæc eadem stella ex frigiditate dicitur nociua, maximè quando est retrograda. Inde in fabulis
falcem deferre dicitur. Deferens enim falcem, plus nocet recedendo quàm accedendo.

Post Saturnū est Iupiter in peragratiōe zodiaci, duodecim annos consumens. Hæc stella est
beneuola, quippe ut temperata in qualitatis, quod per coniunctionē eius cū sole probatū est. Sed
quoniam inter Saturnū & Martē est media, si in superiori uel inferiori abside sui circuli existat, tē-
peratur eorū nociuitas, sed minoratur eius beneuolentia. Inde est quod in fabulis dicitur, Iouem
patrē Saturnū regno expulisse, quia Saturno uiciniore factus, naturalē aufert ei nociuitatē. Dicit
etiam adulterando diuersos genuisse, quia coniungendo se prædictis, diuersa in terrenis efficit.

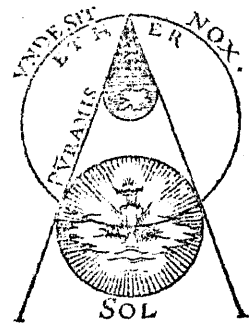
Tertius est Mars, stella scilicet calida & sicca, & inde nociua in biennio zodiacū peragrās: sed
inter Iouem & Venerem positus, quæ stellæ sunt beneuolæ, ex eorum uicinitate suam minuit no-
ciuitatē, & illorum beneuolentiam. In præliis dicitur dominari, quia calorem & siccitatē, ex qui-
bus est animositas, confert. calidi enim & sicci sunt animosi.

Quartus autem secundum Platonicos est Venus, stella calida & humida: & inde beneuola, in
anno ferè zodiacum circuiens. Dicitur adulterata cum Marte, quia in superiore abside sui circuli
existens, facta uicina Marti, minus est beneuola. Dicitur dea luxuriæ esse, quia confert calorem &
humorem ex quibus est luxuria. Ut enim propter Venerē breuiter dicamus quod proluxius loquē-
tes de homine exponemus: calidi & sicci multum appetūt ex calore luxuriam: sed ex siccitate non
sustinent effectum. Frigidi uero & sicci nec appetunt, nec effectum habent, nisi raro: & si faciūt,
maximè eis nocet. Frigidi uero & humidus est contrariū malè appetunt, sed sustinent effectum: calidi
uero & humidus appetūt & effectum habent, maximèque corporibus illorum prodest. Hæc eadē stel-
la lucifer & hesperus dicitur. Sed lucifer tantum in mane ante solem uidetur: hesperus quādoque
potest in uespere. Vnde est quæstio, An in eodē anni tēpore possit esse lucifer & hesperus. Dicit
quidā hoc esse non posse. Cū enim par sit uelocitatis cū sole, & ferè in eodē spacio tēporis cursū
suū perficiēs, quomodo in una eadēque nocte, in uespere sequetur solē, & in mane precedet? In uno
igitur tēpore anni præcedet solē, & tunc est lucifer: in altero sequetur, & tūc est hesperus. Alij di-
cunt illū ante solis ortum uideri, & post occasum eiusdē, non tamen illū precedere & subsequi. hoc
nāque impossibile est. Dicunt autē stellā illā altiorē esse sole, unde diutius uidetur in uespere: & si non
sequatur solem, citius in mane, & si non præcedat. In eodem igitur tempore anni lucifer & hespe-
rus dicitur, non quia præcedat solē, & subsequatur solem: sed quia ante ipsum, & post ex sui alti-
tudine uidetur. Tertij dicunt Venerē & Mercuriū esse ferè eiusdē coloris & quātitatis, semperque
solē comitari. Cū ergo sic illū comitantur, quæ altera præcedit & altera sequitur, præcedēs in uespe-
re propter splendorem solis non uidetur, sed subsequens post eius occasum apparet. Cōtra autē est
in mane, præcedens etenim uidetur, sed sequens splendore diei occultitur: sed quia unius coloris
sunt & quantitatis, una & eadem stella reputata sunt.

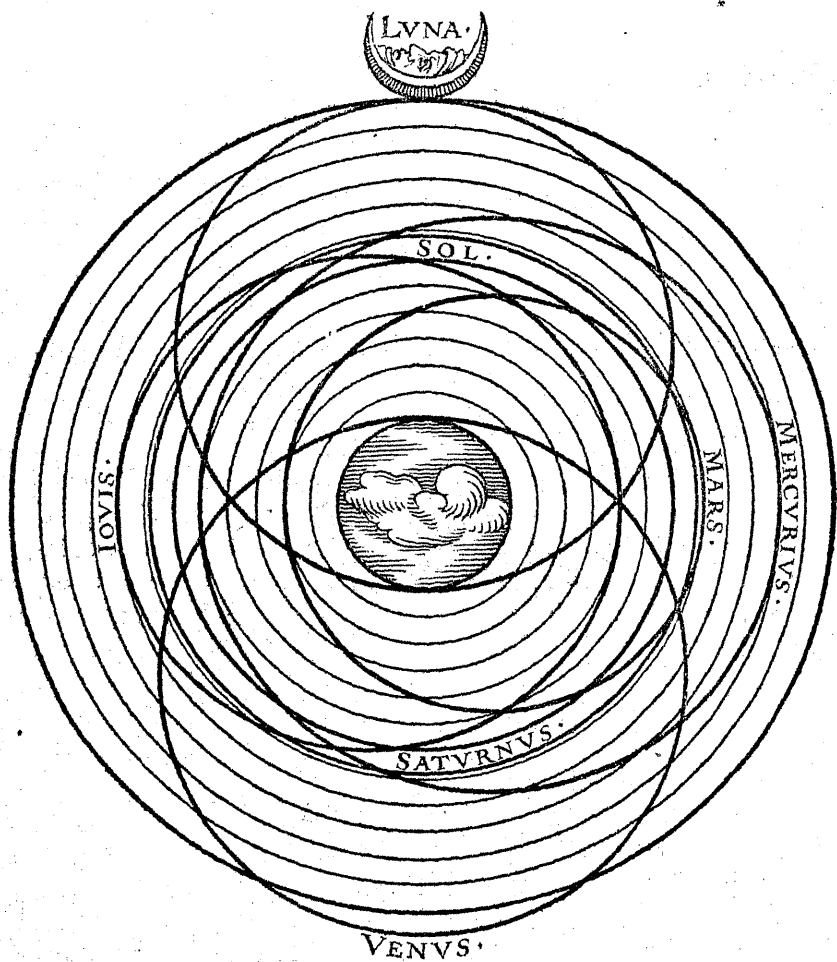
Quintus est Mercurius, ferè in anno similiter cursum suū perficiens, cū quo Venus adultera-
ta dicitur: quia quando est in inferiori abside sui circuli, qualitatis illius se commiscet.

Sextus est sol, sed antequam de eo dicamus, de statu & retrogradatiōe omnium prædictorum doceam-
us: deinde cū Chaldæi & eorum sequaces dixerint solē esse in medio planetarū, super Venerē
& Mercuriū: Aegyptij uero, quos secutus est Plato, eundē sextum dixerunt, Mercurioque & Ve-
neri suppositum. Dicunt igitur quidam solem esse attractiue naturæ. Si igitur illæ præcedant so-
lem, si propinquæ sunt, attrahit eas ad se: si autem remotæ, saltē cogit eas stare, donec eas tran-
sierit: quod ostendunt per similitudinem adamantis & ferri. Alij dicunt eas nunquam stare, sed
tamen uideri quod stent: quia cum sint igneæ naturæ, necesse est quod semper sint in mo-
tu. Videntur tamen aliquando ex arsi & theli stare. Constat enim inter omnes Astrologos,

unumquodque de prædictis planetis plus solito remoueri à terra, & tunc eleuatur. Aliquando plus solito uersus terram descendere, quod primi dicimus. Cum ergo eleuantur & deprimuntur, si recto modo hoc fiat: quia dum eleuantur, sub eadem parte signi uidentur, & stare credunt: sin autè retrò obliquando, retrò ire uidentur.

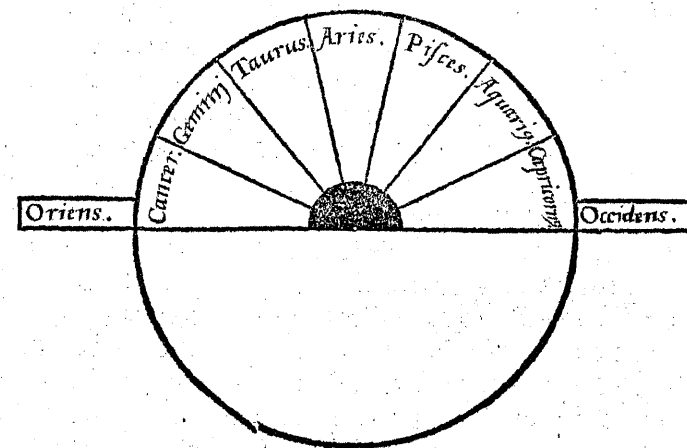

Huius eleuationis & depressionis causa est sol. Cum enim sit fons totius caloris, aliquando plus solito desiccatur superiora & inferiora. Vnde corpora stellarum desiccata, plus solito leuia ascendunt. Si iterum ad nutrimentum sui plus solito attrahant humorem, plus solito humida & graui reddunt ea, unde plus solito descendunt. Quod ergo dicuntur stare, Astrologicum est, quia sic uidentur. Deinde dicendum est, cur Chaldei dicant solem quartum, Aegyptij uerò & Plato sextum. Verum est solem esse sub Venere & Mercurio iuxta lunam. Cum enim luna sit frigida & humida, necesse fuit, ut sol qui est calidus & siccus, esset ei uicinus, quatenus ex calore solis, frigiditas lunæ, & ex siccitate humiditas temperaretur: ne cum uicina sit terræ, & inde magis ei dominans, si distemperata ad eam ueniret, distemperatam eam redderet. Iterum cum luna proprio careat splendore (ut ostendimus) & à sole accipiat, necesse fuit ut fonti sui luminis, sine medio sit subiecta. Sed quamuis hoc ita esse uerum sit, Chaldeis tamen aliter uisum est, ex hoc quod dicemus. Sol & Mercurius & Venus ita conuertiuntur, quod ferè in eodem spacio temporis suos perficiunt cursus, scilicet in anno. Ferè ergo æquales sunt circuli eorum, si iuxta quantitatem circulorum planetarum breuius uel prolixius tempus in peragratiōe zodiaci consumunt. Cum ergo ferè æquales sint, unus ab alio totus non contineatur. Interfecant ergo sese ita, quod circulus Venere in inferiori sui parte interfecat superiores partes circulorum Mercurij & Solis, plus comprehendens de Mercuriali quàm de solari. Circulus uerò Mercurij superiori parte sui interfecat Venereum, inferiori solarem. Circulus autem solis superiori parte sui interfecat Mercurialem & Venereum, plus Mercurialem, minus Venereum. Sed quia facilis elabitur animo, oculis subiecta descriptione, intersecationem illam ostendimus, circulos aliorum planetarum, & zodiacum adiungentes, hos omnes in duodecim partes diuidendos, ut appareat cum signa sint eiusdem quantitatis, quare plus moueatur sol in geminis quàm in alijs.

Cum igitur circulus solis in superioribus partibus illorum circulorum ambiatur, iuste inferior illis dicitur. Sed quia contingit aliquando solē per superiora sui circuli currere, illas uerò stellas per inferiora suorum, & tunc liberius apparent. Sol enim non tantum obscurat subiecta, quāntum superposita reputatus est illis superior. Sed iam tractatum ad solem transferamus. Sed quoniam ceteri

ceteri planeta, quemadmodum sol mouentur, de motu solis dicamus, ut de alijs similia intelligantur. Generalis ergo sententia ferè omnium philosophorum fuit, firmamentum ab ortu ad occasum uolui: solem uerò & alios planetas contrario motu ab occasu ad ortum moueri, quod ostendunt oculis per signorum dispositionem. Cū enim aries sic sit positus, quod quando in medio cœli est, inter illum & orientem est taurus, deinde gemini, post cancer. Inter eundem & occidentem sunt pisces, post aquarius, deinde capricornus, ut in hac figura apparet.

Si ergo sol uersus occidentem tederet de ariete in signum uersus occidentem positum, id est in pisces, transiret, deinde in cætera. Cū ergo sol in signa uersus orientem posita, scilicet in taurum, &c. de ariete transeat, sine dubio de occidente in orientem moueretur. Subnectunt etiam rationem, quare sit necesse sic esse. Cum firmamentum ab ortu in occasum uoluitur, si planetæ similiter mouerentur, tantus esset impetus, quod in terra nihil stare nec uiuere posset. Vt ergo rapido motui firmamenti obuiarent, impetumque illius temperarent, in contrarietate motu retorti sunt. Sed quamuis contra firmamentum deferrantur, firmamentum tamen refert eos se cum ad ortum & occasum: ut si aliquis existens in nauis, contra quam nauis currat, se moueat: tamē à nauis quocumque uadit, refertur, nō ideo à contrario motu quiescens. Ergo quod paulatim uadit ad orientem, naturalis est motus: quod quotidie ad ortum & occasum, ex firmamenti impetu. Quidam tamen aiunt hoc esse non posse. Cū enim sol nō sit de infixis stellis in firmamento, qualiter refertur ab ipso? Si enim aliquis extra nauem est, qualiter à nauis defertur? De eo uerò quod dicunt, solem ad signa aduersus occidentem posita transire: dicit sic uideri, non tamen ita esse. Cum enim ait firmamentum & sol naturali motu ab ortu ad occasum tendant, ita quod sol est sub prima parte arietis, quia firmamentum aliquāto uelocius est sole, transit eū in tricesima parte unius signi. Cū igitur sol uenit ad ortum, nō illa pars signi, quæ antè uidebatur super solem uidetur, sed posterior, & ita per singulos dies transeundo uidetur, quod ad signa posteriora eat, cum tamen non eat. Quod per simile lune probari potest. Cum enim certum sit, lunam ad septentrionem non currere, si super ipsam nubes currant, quando transeunt lunam, uidetur contra nubes ad septentrionem currere. Sed quia prior sententia doctissimus omnium philosophorum consentit, & uera est, illi concedamus: contraque hoc quod ille dicit solem à firmamento non posse referri, cum in eo non sit. Et si possumus dicere, quod est in firmamento iuxta nostram sententiam, quia dicimus athera firmamentum uocari: tamen dicimus, & si nō sit in firmamento, posse referri ab eo. Vt enim in eodem exemplo de nauis persistamus, si aliquid leue iuxta nauem sit, impetu illius refertur, & si in ea non sit. Ergo sol cum leuis, & ignea sit natura, à firmamento & si in eo non sit, potest referri. Mouetur ergo sol & alij planeta ab occidente in orientem non recto modo, sed obliquando, sed modo descendendo ad australia, modo ad nostram habitabilem, ascendendo iuxta prædictam signorum dispositionem. Sed dicit aliquis, Quare necessitas fuit quod sol obliquando, & non recto modo uolueretur.

Responsio. Magna, quam ut ostendamus, prædoceamus quas diuersitates obliquè meando operetur, à remotiori, id est à capricorno incipientes. Cum ergo sol intrat capricornum, quod in medio Decembris contingit. Semper enim sol in medio mensis intrat signum, & in medio sequentis mensis exit, eique mensi attribuitur, in quo sol illud intrat, quia tunc remotissimus est à nobis, & nostra habitabilis frigore astringitur. Terra enim & aqua naturaliter sunt frigida, nisi sole calefiant. Iterum cum non sit quo arescat aer, spissatur in nubes, quæ in pluuias dissoluuntur, inde fit quedam anni uarietas, quæ hyems uocatur. Est autē hyems frigida & humida, extenditurque donec sol transeat aquarium & pisces, quorum primum intrat medio Ianuarij, secundum medio Februarij: constat ergo in tribus mensibus. & hoc est uerum de quatuor anni temporibus. In hoc constringuntur pori superficie terre, nec potest calor euaporare, qui remanens nutrit radices herbarum & arborum, uicemque matris pregnantis obtinet, crementum autem non confert: quia nec calor nec humor, ex quibus est augmentum, potest ascendere propter frigoris constringentiam. Sed unde gelu, unde niues, unde grandines, unde pluuia, unde tonitrua & fulmina contingant, transientes de aere dicemus. Huic tempori consimilia sunt, aqua, phlegma, decrepita atas. hæc etenim frigida sunt & humida. In eodem se melius habent cholericæ, peius phlegmaticæ: melius iuuenes, peius decrepiti. Pessima est infirmitas, quæ est ex phlegmate, ut febris quotidiana mi-

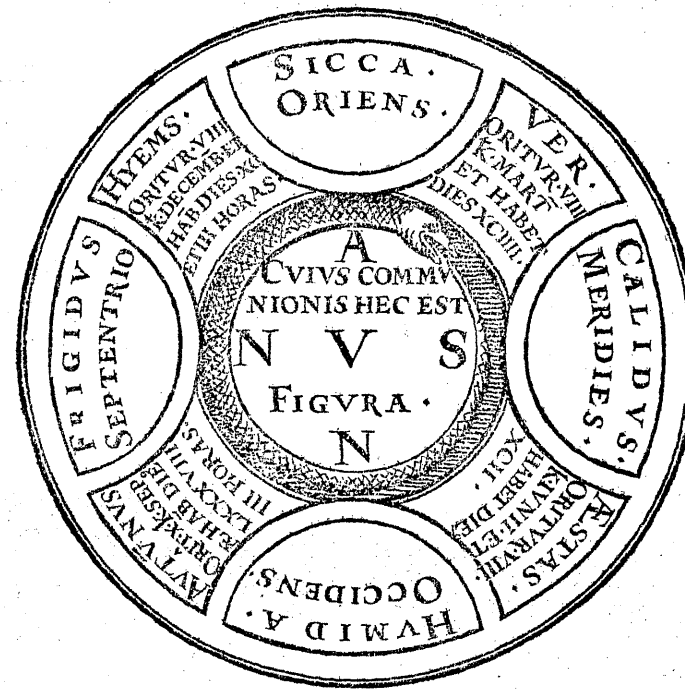
nus mala, quæ est ex cholera, ut tertiana. Vtile est in eodem augmentare cibum. pori enim humani corporis ex frigiditate constringuntur, nec potest calor euaporare, qui intus remanens plus consumit: contra igitur interiorum decoctionem necesse est infundere exteriorum refectioem. Inde est quod apud antiquos Deus hyemis pinguis ventre pingebatur, & ab immundicia paludis Spurius appellabatur. In eodem bonum est uti calidis & siccis.

Tunc igitur sol ascendendo usque ad arietem peruenit, qui in medio Martij intrat, nec nimis remotus, nec propinquus, utpote in medio torridæ zonæ positus. Vnde aer nostræ habitabilis nec nimis calidus est, nec frigidus, nec nimis humidus, nec siccus: sed inter quatuor qualitates temperatus. Ex qua temperie pori aperiuntur, euaporatque fumus humidus, per radices herbarum & arborum ascendens, confert eis augmentum & uegetationem. Vnde quidam mensis huius temporis dicitur Aprilis, quasi aperilis: quia tunc terra aperitur in flores. Estque proprium eius, quod inconstans sit, modo siccitatem pluuiosum ex uicinitate hyemis, modo siccum ex uicinitate æstatis: modo eadem ratione calidus modo frigidus. Inde est quod in Martio sepe infirmantur homines, quia cum corpora humana modo aperta sunt ex calore, statim corrumpuntur subito frigore. Sed si quis in hoc tempore se conseruaret tardius, prius in illo quam in alijs infirmitatem incurreret. Hic subiicit aliquis: Vnde ergo est, quod si aliquis intret hyemem cum aliqua infirmitate, non tam sepe moritur in hyeme quam in uere? Cum infirmitates oriuntur ex malo humore, per membra se diffundente, ex frigiditate hyemis constringuntur humores, nec possunt diffuere: ex calore autem ueris idem dissoluuntur, quibus discurrentibus per membra succumbit homo, & moritur. Hæc temperies ab ariete incipiens, extenditur dum sol est in tauro, & in geminis primū, quorum intrat medio Aprilis, secundū medio Maij. Huic temporis consimiles sunt aer, sanguis, pueritia: quia calidi & humidus sunt. In eodem melius habent melancholici, peius sanguinei: melius senes, peius pueri. Pessima est infirmitas, quæ uenit ex sanguine, ut synoca: minus mala quæ est ex melancholia, ut quartana. In eodem est conueniens uti frigidis & siccis.

Cum autem sol usque ad cancrum ascendit, ex propinquitate sui terram incedit & desiccatur. Vnde est æstas calida & sicca, quæ incipiens in medio Iunij, quando sol intrat cancrum, extenditur dum sol est in leone, quem medio Iulij intrat: dumque est in uirgine, quam intrat medio Augusti. Huius temporis est herbarum & arborum radices desiccare. Consimile est igni, cholera, iuuentuti. hæc etenim calida & sicca sunt. In eo se melius habent phlegmatici, peius cholericus: melius decrepiti, peius iuuenes. Pessima est infirmitas, quæ uenit ex cholera, ut tertiana: minus mala, quæ est ex phlegmate. In eodem uile est uti frigidis & humidis. Augmentandus est potus, cibus minuendus. Etenim ex calore aperti sunt pori corporis, euaporat calor naturalis: unde non ita cibus digeritur. Sed quia potus cito transit in sanguinem, augmentandus est. Hic oritur quæstio: Cū istæ diuersitates in prædictis temporibus, ex propinquitate & remotione solis habeant contingere, sol uero existens in leone tantum distat à nostra habitabili, quantum existens in geminis: in uirgine quantum in tauro, in libra quantum in ariete: quare in illis temporibus operatur calorem & humorem, in duobus istorum calorem & siccitatem, in tertio frigiditatem & siccitatem? Cui respondendum est, quod existens in tribus uernalibus, ex quo propinquus est operatur calorem, ex uicinitate hyemis præcedentis humorem. Cum uero est in leone & uirgine, ex propinquitate operatur calorem: sed quoniam ex calore ueris & æstatis iam est humor desiccatus, non est quo temperetur calor, nec est unde sit humiditas: unde est tempus calidum & siccum. Cū uero est in libra, quia iam omnino desiccatus est humor, & extinctus calor, oritur autumnus frigidus & siccus, in quo fructus intus habentes humorem, ut racem, ex gemina siccitate, scilicet autumnus, maturi colliguntur. Incipit autem autumnus medio Septembris sole intrante libram, durans dum sol est in scorpione & sagittario, primū quorum intrat medio Octobris, secundum medio Nouembris. Assimilatur huic tempore terra, melancholia, senectus: quia frigidæ & sicca sunt. In eo se melius habent sanguinei, peius melancholici: pueri melius, peius senes. Pessima est infirmitas, quæ nascitur ex melancholia: minus mala, quæ ex sanguine. Vt enim generaliter dicamus, in omni tempore anni pessima est infirmitas, quæ fit ex humore simili tempore. Qualitatibus enim temporis augetur materia morbi. Minus est mala, quæ fit ex humore contrario tempore. Minuitur nempe qualitate temporis materia morbi. In eodem est uile, uti calidis & humidis. Inæquale est hoc tempus ex uicinitate præcedentis æstatis, & subsequenter hyemis. Ex quo & ex succis fructuum tunc abundantium, periclitantur indifferenti homines. Hic oritur quæstio similis præcedenti: Cum sol existens in scorpione, tantum distat à nobis, quantum in piscibus: in sagittario, quantum in aquario: quare alias in istis operetur qualitates, alias in istis? Huius facilis est solutio. In præcedentibus id est in scorpione & sagittario, quia ex æstate desiccatus est humor, iamque sol mediū torridæ trahit, est frigidus & siccus. In alijs similiter remotus est, ex quo est frigiditas: sed quia iam dudum defecit calor, qui aera desiccatur, paulisper spissatur aer in nubes, fitque tempus humidum. Quamuis ergo, ut prædictum est, hyems sit frigida nimis & humida, in fine magis humida, minus frigida, in medio æqualiter. Verum autem in principio magis humidum, minus calidum: in fine magis calidum, minus humidum, in medio æqualiter. Notandum uero est, quod quamuis istæ sint quatuor temporum proprietates ex accidente, tamen uariantur: ut si cum sole in hyemalibus signis sit aliquis calidus & siccus planeta, ut Mars, est præter naturam calida & sicca: similiter si in æstate sit aliquis

aliquis frigidus & humidus cum sole, id est præter naturam frigida & humida. Ideo prudenter physico semper prouidendum est, quæ signa obtineat sol, & quis planeta cum eo sit in eodem signo, ut sciat qualis futura sit æstas, uel alia tempora, ut contra futuram qualitatem præsto sit medicina. Cum igitur has diuersitates operetur sol oblique ascendendo & descendendo, uideamus quid mali sequeretur, si semper recto modo uolueretur. Sed de hoc nullus dubitat, quod si semper ita propinquus nobis uolueretur, ut est in æstate, semper estum haberemus, nec aliquid crescere posset. Similiter si semper remotus, ut est in hyeme, rigor frigoris semper esset, nec ex terra fructus & herbarum nascerentur. Sed dicit aliquis: Si ita se moueret, ut est in ariete, quod æqualiter semper à nobis distaret: semper temperiem ueris faceret, nec aliquid mali inde proueniret. Nos uero contra dicimus, pessimum malum inde prouenire. nunquam enim terra intus conciperet, quod agit in hyeme: neque fructus si aliqui nascerentur, ad maturitatem tenderent, sine quibus nullus animalium uiuere posset. Sed quia diximus elementa, tempora anni, humores, complexionem, ætates similes esse, sub oculis in figura, quod cui sit simile, ostendamus.

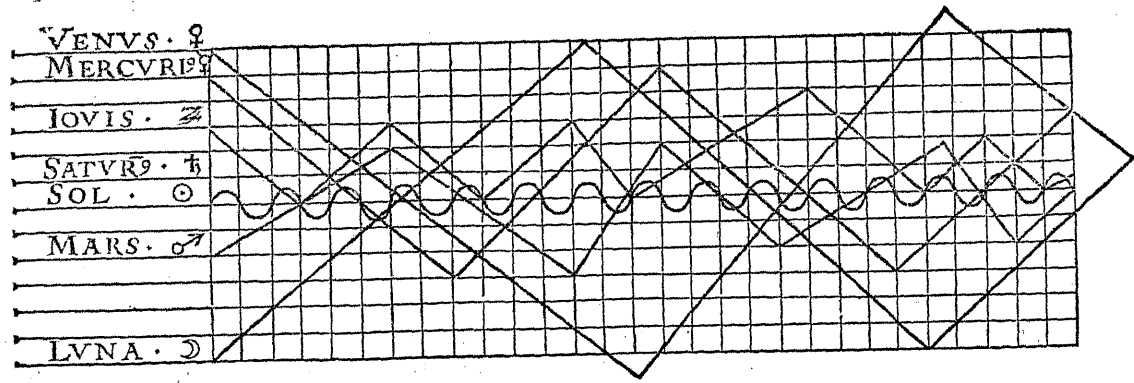
Quonia de naturali motu solis & de eis quod agit oblique ascendendo & descendendo, satis docuimus: consequens est, quatenus de eis quod agit relatus à firmamento dicamus. Cū igitur sol naturali motu ab occidente in orientem contra firmamentum nitatur, quoti die tamen à firmamento ad occasum refertur, existensque super terram, agit splendorem, qui dicitur dies. Eodem uero existente sub terra, in superiori parte est obscuritas, quæ nox uocatur. Attendendumque est, quod dies alius naturalis, alius usualis: de naturali ergo prius, deinde de usuali differamus. Naturalis uero dies est spacium uiginti quatuor horarum, continens uisalem diem & noctem. Vnde dicimus triginta dies in mense, cū in eo sint dies & noctes. Hunc philosophi in quatuor diuiserunt, à nona parte noctis usque ad tertiam diei usualis, calidum & humidum dicentes: à tertia diei usualis usque ad nonam calidum & siccum: à nona eiusdem usque ad tertiam noctis, frigidum & siccum: à tertia noctis usque ad nonam, frigidum & humidum. Inde contingit quod quædam infirmitates in diuersis partibus eiusdem peius & melius secundum prædictam rationem de temporibus, se habent. Usualis uero dies est spacium, quo sol ab ortu ad occasum refertur: hunc uero naturalem in quatuor diuiserunt. Prima enim parte illius sol rubet, deinde splendet, postea calet, ad ultimum descendit & temperatur. Inde est quod in fabulis quatuor equi phœbo attribuuntur, nomina prædictis proprietatibus conuenientia obtinentes. Primus nempe Erytheus, id est rubeus dicitur: secundus Acteus, id est splens: tertius lampas, id est ardens: quartus Philogeus, id est amans terram. In istis usualibus diebus tres in anno coniungunt diuersitates. Aliquando namque sunt æquales noctibus, aliquando prolixiores, aliquando breuiores, quarum diuersitatem hæc est causa. Cum sol est in hyemalibus signis tumor terræ, qui est in medio torridæ zonæ inter nos & ipsum positus, auferunt nobis illum, ne cito uideamus. & causa est, quare cito ab oculis nostris auferatur: inde breuis est splendor apud nos super terram, & sic dies breuis: umbra prolixa, & sic nox. Sed quando est in cancro & in alijs æstivalibus signis: quia citra tumorem nascitur, cito in mane uidetur, & tarde ab oculis nostris auferatur. Inde prolixus est splendor super terram, & breuis umbra. Eodem uero in ariete uel libra existente, quia æqualiter distat à nobis, æqualiter super terram & sub terra est. Inde æqualis est splendor, & æqualis obscuritas. Enumeratis effectibus solis tam ex naturali quam ex accidentalibus motu, de eclipse eiusdem dicamus, unde & quoquo tempore contingat: ad cuius euidenciam prædicamus, quod quemadmodum longitudo zodiaci in duodecim partes, quæ signa dicuntur, diuisa est, ita & latitudo in duodecim, quæ dicuntur euagitationes, has duodecim partes latitudinis tangit luna, sol uero per meridiem transit, ut monstrat subiecta descriptio.

Bedæ tom. 2.

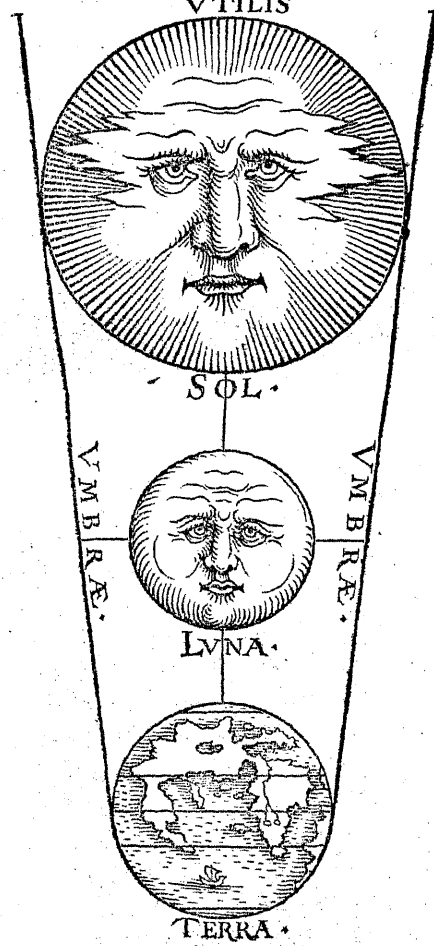
E 1

Cum

Cum ergo sol per mediū latitudinis semper curret, si in die conjunctionalis gradus hoc contingat, luna sit in medietate eiusdem latitudinis, tunc est, si recto modo posita inter terram & solē: quod si linea à terra dirigeretur, & per mediū lunaris & solaris corporis iret, ut in hac figura.

DE ECLYPSI SOLIS FIGVRA VUTILIS

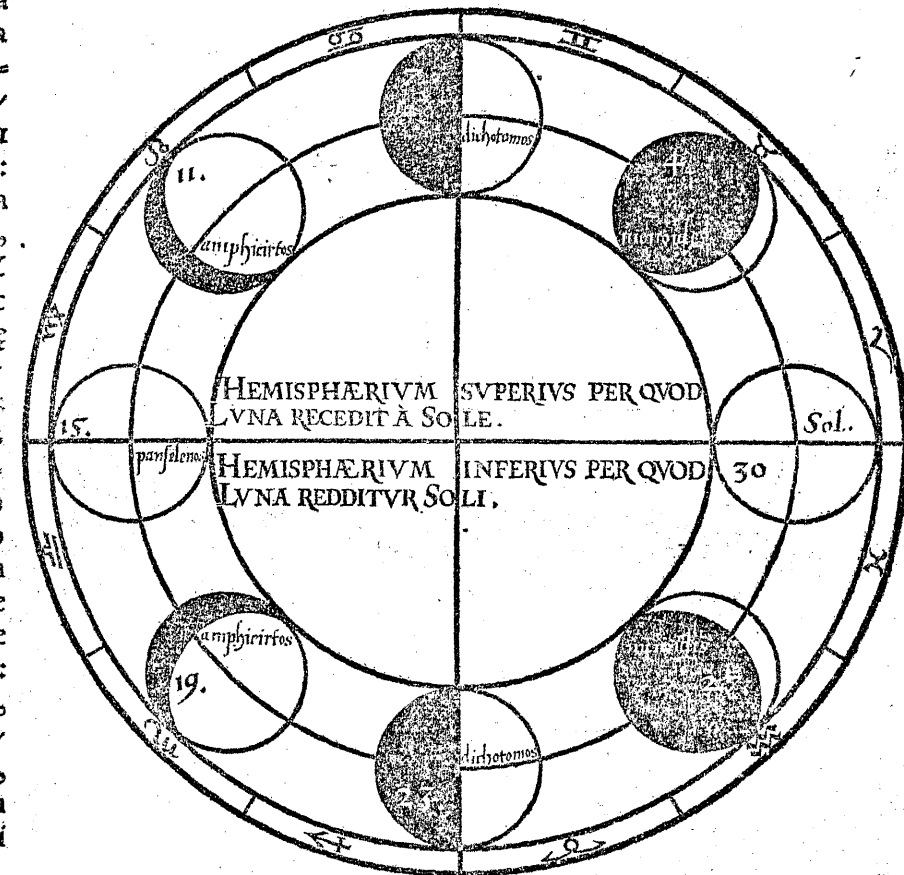

Sic igitur luna interposita facit radios solis elidi, quod obiectu eiusdem ad terram non possunt descendere. Inde est quod nunquam nisi in tricesima luna, uel uigesima nona hoc cōtingit, quia alia die non est cum sole in conjunctionali gradu, non tamen in omni tricesima uel uigesima nona hoc contingit: sed quando sit, in eis contingit. Si enim inde conjunctionali luna non sit in medio latitudinis zodiaci, sed citra uel ultra (ut monstrat subiecta descriptio) non potest luna uisum uel descensum radiorum nobis auferre. Sed quia de sole pro posse nostro differuimus, deinceps de luna differamus.

Luna igitur ex propinquitate aquæ & terræ spissius habet corpus quā ceteræ stellæ: unde nō habet proprium splendorem neq; calorem, sed à sole accenditur. Si enim proprium haberet calorem, cū uicina sit terræ, & per singulos menses ascendat ad cancrum, descendatq; ad capricornum: per singulos menses æstus caloris & frigus hyemis in terram ageret, tamq; continuus inæ qualitatib. nihil uiuere posset. Caruit ergo splendore & calore: à sole tamen superposito illustratur, non tamen semper æqualiter, quantum ad nos: sed modo est nouilunium, modo plenilunium, modo interlunium. Vnde ergo hoc contingat uideamus. Quidā dicunt, quod quando est supposita soli in eodē signo, præ nimio splendore solis eam obscurari, nec posse apparere: sed quando elongatur à sole, in parte incipit splendor apparere, Vnde cū plus remouet à sole, maior in ea splendor apparet:

apparet: quanto illi propinquior, est minor. Sed si inde, quia propinquior est soli, minor in ea splendor apparet: quanto remotior, maior in parte opposita soli prius apparet splendor. Cū ergo primum appareat ex parte solis, falsa uidetur illorum sententia. Nobis uero uidetur, quod omne luminosum corpus supposito aliquo obscuro, in opposita parte sui iacet umbram, in parte sui splendor. Cū ergo luna, que (ut prædiximus) naturaliter est obscura, soli est supposita in parte sui: id est, supra ponit sol splendor in opposita parte, id est uersus terrā iacet umbram, unde à nobis non uidetur luna. Sed quando elongatur à sole, incipit parum splendoris ad modū gracilis cornu apparere, diciturq; monoides: quanto plus elongatur à sole, plus splendor descendit, ita q; septimo die dichotomos, id est diuisa per mediū uidetur. & notandum est, quod quantum splendor descendit, tantum umbra ascendit, & e conuerso. Post septimā uero diem usq; ad decimā quartam est amphicitus, id est minor plena, maior dimidia. Quartadecima uero die, quia per diametrum remota est à sole, quod potest probari ex hoc, quod sole occidente illa oritur, iam tota umbra ascendit, totusq; splendor descendit, estq; panselinus, id est plenilunium. Post ea uero incipit soli propinquare, & umbra descendere, splendorq; ascendere: & sit primū descendendo amphicitus, deinde dichotomos, deinde monoides. Hæc omnia aperiōra erunt tali figura posita ante oculos.

Eclipsis lune talis est ratio. Sole & luna in prædicta ecliptica linea sic dispositis, quod sol est in inferiori hemisphærio, luna in superiori, terra in medio sic: quod si dirigeretur linea à medio lunaris corporis, trāiret per mediū terræ & solaris corporis ad hunc modum, tunc tumor terræ interpositus alicuius dirigeret umbrā, scilicet usq; ad ipsam lunā: unde solis radij eam non possunt accedere, patiturq; eclipsum donec mouendo se, tumor retrāserit, splendorq; in ea apparere cœperit. Inde est quod nō deficit, nisi de cima quinta uel 14. luna: quia tunc soli opponitur, non tamen in omni quinta decima hoc contingit, sed quando sit, in ea cōtingit. Vnde ergo in omni non cōtingat, doceamus.

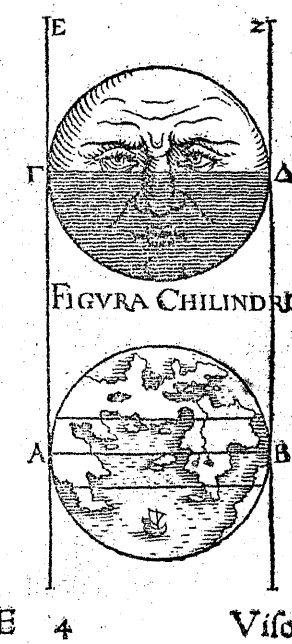

Sed hoc contingit ex figura umbræ terræ. De figuris umbrarū, quæ ex aliquo rotundo corpore opposito splendido eiusdem quantitatis fiunt, prædoceamus.

Omnis ergo talis umbra corporis, uel est cylindroides, uel calathoides uel conoides. Et est cylindrus, figura longa uel teres, æqualiter crescens, neq; lineas infumū contingens. Inde dicitur cylindroides umbra, que talis est figura: que sit, quoties luminosum corpus & obscurum eiusdem quantitatis ad hunc modum.

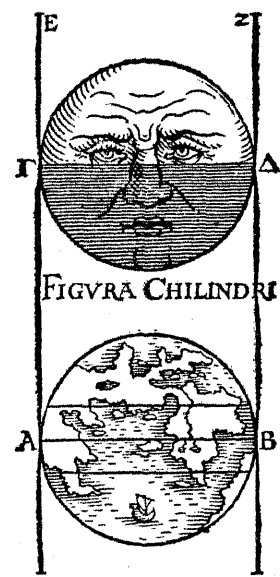
Cum ergo corpus & luna æqualia non sint, quippe cum sol octies maior sit terra, umbra terræ cylindroides esse non potest. Calatus uero est figura, ab acuto in latum tendens, unde calathoides dicitur huiusmodi figura umbra: hæc fit, quando luminosum corpus minus est obscuro, sic figura umbræ terræ calathoides esse non potest: quia ut probat Macrobius, sol est maior terra. Conus uero est figura, à lato in acutum tendens, contra riam calato. Conoides uero umbra dicitur, quæ ex lato in acutum tendit: quæ fit, quando luminosum corpus maius est obscuro sic. Ergo quia solare corpus maius est terra, umbra illius est conoides. Cū ergo sol & luna, ut prædiximus, sunt disposita: conus umbræ terræ, recto modo ad lunam tendit, eamq; inficit, nec radios à sole recipit, donec conum umbræ terræ tranierit. Si aut quintadecima luna nō sic sit disposita, sed alterū sit aliquantum uersus septentrionē, alterum uersus austrum: conus umbræ non recto modo ad lunam dirigitur, nec eam inficit, sed iuxta illā est in hunc modum.

DE ECLYPSI LVNE

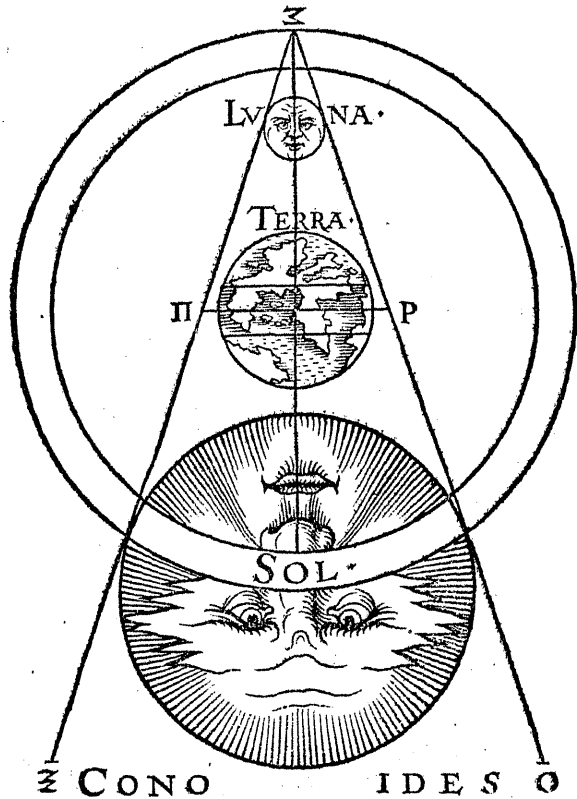

E 4 Viso

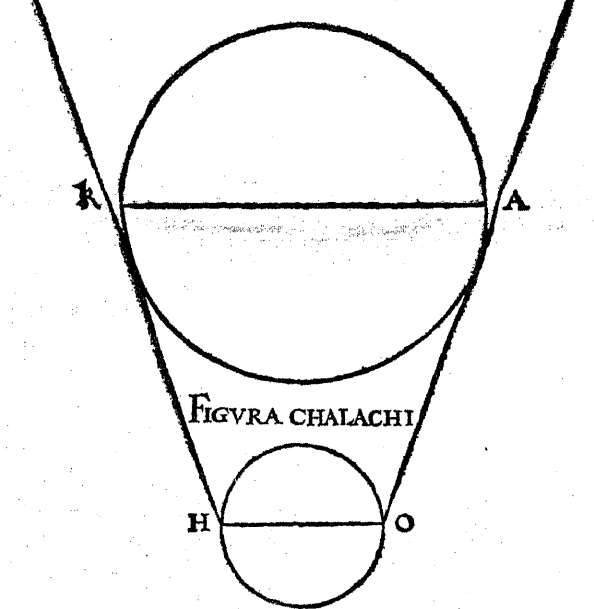
DE ECLYPSI LVNE

DE LVNA SOLE ET TERRA

DE ECLYPSI OMIVM PLANETARVM

Viso unde eclipsis lunæ contingat, & quare non in singulis mensibus de umbra, quæ semper in medio eius videtur: quid nobis inde videatur, dicamus. Quamuis corpus lune naturaliter sit obscurum, tamen in quibusdam partibus suis est tunc & politum ad modum speculi: in quibusdam scabrosum & rubiginosum. Vbi igitur politum est, ex radijs solis splendet: sed ubi scabrosum, naturalem obscuritatem retinet.

SECUNDI LIBRI, FINIS.

Venerabilis Bedæ presbyteri *weð Aðalæfowp*, siue elementorum philosophiæ, Liber III.

PROOEMIUM.

ITSI studijs docendi occupati parum spacij ad scribendū habeamus, quoniam tamen multos uestes philosophiæ abscondentes, & cum panniculis arreptis, totā sibi eam cessisse credentes, abiisse cognoscimus. Voce ipsius reclamantis excitati ne nuda remaneat particulas abscessas stylo nostræ paruitatis consumimus: non ignari morsibus inuidiæ nos subiacere, quia hodie est periculum & nosse & habere. sed quoniam, ut ait quidam, Iustius inuidia nihil est quæ protinus ipsum Actorem rodit, excrucians animum & horum. Inuidia Siculi non inuenere tyranni, Tormentum maius. de tormento illorum certi, & si de multis morsibus uenatorum non dubitantes, quasi Catonem per æstum Lybiæ, ueritatem seclantes, rationibus diuersis, ut lingujs pusillorum muniti, ad sequentia transeamus. Et quoniam de æthere, & ornatu eius

eiusdem satis docuimus, de aere illi coniuncto & subdito doceamus, quæ & unde in illo contingant ostendentes.

Catalogus Libri III.

DE aere. Quare quinque zonæ sint in aere, & non in æthere. Quare superior ignis non sit feruens. Unde sint pluuia. Quare sol calefaciat terrā, ignis superior non. Qualiter sursum eleuet humorem. Unde uideatur quod sanguis pluatur. De arcu cæli. Unde grando. Unde nix. Quare niues in æstate non contingant, sed grando. De tonitruis & fulminibus.

Quare in æstate contingant fulmina. De hoc quod stellæ uidentur cadere. De cometa. De situ aquæ. De reflexionibus oceanis. Unde fluctus maris. De ortu uentorum. Unde quædam aqua dulcis, quædam salsa. Unde sint fontes. Unde putei. Unde aqua putei & fontis sit in æstate frigida, in hyeme non. Unde exustio. Unde diluuium. Unde sit quæ in lunatione crescunt humores, &

Liber tertius.

AER igitur est à luna usque ad terram, qui quanto est terræ propinquior, tanto humidior & spissior: quanto remotior, siccius & splendidior. Hic cum sit suppositus soli, ex eo calorem & lucem accipit. Sed quoniam sol terminos torridæ zonæ nunquam excedit, illam partem aeris ex uicinitate sui accendit: remotas uero expertes sui feruoris relinquit, sicutque ex uicinitate aquæ & terræ frigida. Posita uero in medio, ex utraque parte intemperie hinc & illinc temperantur. Sunt ergo in aere quinque diuersitates, quæ ab antiquis quinque zonæ dictæ sunt, non ut quidam æstimant, super lunam. ibi nempe sunt omnia immutabilia, quia ibi nulla est contrarietas. Cum enim ibi sit æther, qui ignis dicitur, corporaque stellarum ignea, unde in aliqua parte erit frigus. Sed scio istos ex uerbis philosophorum errasse, qui quinque zonas in cælo esse pronunciat, ut Virgilius: Quinque tenent cælum zonæ. Contra hæc geminam habemus defensionem. Prima est, quod aer sepe uocatur cælum, unde dicitur, Aues cæli. Secunda est, quod quinque partes ætheris, quinque partibus aeris superpositæ sunt, uocaturque pars ætheris, nomine partis aeris sibi suppositæ, diciturque pars supposita frigida, frigida: quamuis in ea nullum sit frigus. Pars superposita torrida, torrida: non quia in æthere sit aliquis feruor caloris. Est enim superior tam subtilis, quod accendere aliquid non potest, donec humido se misceat & spisso. Istæ eadem diuersitates ex aere supposito in terra sunt, qualitas quippe aeris terram inficit. Sunt ergo quinque in terra, quinque zonæ in aere, de aere igitur nostræ habitabili superposito differamus, ostendentes quæ in eo & unde sint diuersitates, à pluuia quæ omni tempore est communis incipientes.

Pluuiarum igitur diuersæ sunt causæ. aliquando namque spissus fumus euaporat, & humidus, qui ut ascendit, minutissima guttæ se inuoluunt, quæ grossiores & graues factæ cadunt, sicut pluuia. Aliquando uero aer ex frigiditate terræ & aquæ spissatur, trahitque in aqueam substantiam, quæ calore solis ut glaciæ igne dissoluta, per minutas cadit particulas. Aliquando ad nutrimentum sui, solem attrahere humorem contingit, & quod in eo liquidius est, in igneam transit substantiam: quod uero grauius, deorsum cadit. Unde post acutissimum calorem, uidemus contingere pluuie inundationem. Habetur autem questio, cum sit proprium ignis tendere sursum, unde sit quod radij solis, & calor ad terram tendunt. Ad quod dicimus, quod sol igneæ naturæ, non quia ex solo igne consistet, sed quia in eo dominatur. Prædocuimus enim corpora stellarum ex quatuor elementis facta, dominante tamen igne. Cum ergo ex quatuor consistent elementis, quamuis igne dominante, quod in eo ex aqua & terra est, ad simile tendit. Sed quia à caloris fonte procedit, se cum defert aliquid caloris, quo terra & aqua calefiunt: & quoniam natura est caloris ascendere, calor qui prædicto modo descenderat, reuertens aliquid humoris secum trahit, quod bulliando in sui substantiam transmutat. Si ergo proprie uelimus loqui, dicemus quod sol humorem sursum eleuat, non attrahit, ideoque fons dicitur caloris, quia sic subdita calefacit: ignis uero superior non.

Cum

Cum enim sit elementum non ex elementis factum, nihil est in eo quod ad inferiora descendat. in de uerò est, quod pars aeris & terræ soli subdita, est feruida: remotæ autem frigida, & si sint atheri subiecta. Sed dicit aliquis: Nonne ignis ubicunq; est, calidus est? cui dicimus, non nisi spisso & humido mixtus. Quamuis igitur super lunam sit ignis, non est inferior. defecit enim humida & spissa materia qua ignis accendatur, neq; frigus neq; obscuritas, sed unus & continuus splendor, neq; aliqua mutabilitas. Sed dicent quod Aristoteles, impossibile est ignem non calere. Dicimus Aristotelem ibi locutum esse de hoc inferiori igne, qui semper alicui spissæ materiae mixtus, nunquam calere desinit. Vel dicamus, quod dicit igne calere non actu, sed natura. Quarta causa pluuiarum, est uentus eleuans humorem de stagnis & fluuijs & lacubus. inde est quod ranunculi & pisces à multis uisunt de aere cadere. Cum enim ut prædiximus, aqua uento sustollatur, contingit quod ranunculos & pisces secum eleuat, quibus ex naturali grauedine descendentibus, stupent ignorantes. Nullum ergo tēpus anni immune est à pluuiâ. In omni nāq; uel fumus humidus euaporat, uel aer ex frigiditate spissatur, uel humor calore, uel uento eleuantur. Hæc pluuiâ quæ doq; plus solito spissata, & ex nimio calore incensa, fit admodum sanguinis rubea & spissa: quod uidentes, physicam ignorant, dicunt sanguinem plueri. Inde uerisimile dictum est, quod ante finem huius seculi guttæ sanguinis cadent: quia cum debeat exuisione finire, ut testatur scriptura, quæ dicit, Ignis in conspectu exardescet. Aqua enim ex calore in nubibus suspensa ex feruore spissabitur, quæ incensa rubea; effecta ad similitudinem sanguinis cadet: & quoniam in pluuioso tempore arcus discolor in nubibus apparet, unde existat, & unde tot in eo appareant colores doceamus. Cum diximus calor solis humorem eleuat, uel fumus humidus euaporat, aqua in nube illustrata ut in uitreo uase ex splendore solis, ubi est tenuior & calidior, rubeum ostendit colorem: ubi spissior, purpureum uel nigrum. Inde est, quod arcus ille nunquā nisi in opposita parte solis reuocet. Aer enim utcinus soli ex eius splendore ita irradiatur, quod diuersi colores in eo non apparent. Visis ergo pluuiarum causis, & arcus cœlestis, de grandinibus differamus. Cum ergo prædicto modo humor eleuetur, contingit sæpe in superioribus esse uentum frigidum & sic cum, qui guttas aquæ ex siccitate & frigiditate congelas, transmutat eas in lapideam substantiâ: & quia guttæ rotundæ sunt, quod potest probari per rotunda foramina, quæ agunt in lapide asiduitate cadendi, quando rotunda descendit. Niuēs uerò fiunt, si prædictæ guttæ, antequam grossæ sint, spissantur & congelantur. Hic subiicient: Cum in æstate grandio sæpe contingat, quare in eadem circa inferiora montium nunquam niues contingunt? Contra hoc dicimus, in æstate humorem ex calore alterius eleuari, eleuandoq; guttas inuolui, quæ grossiores factæ, frigoreq; congelatæ grandinem gignunt. In hyeme uerò frigus circa terram est, & contingit guttas aquæ anteq; grossæ factæ sint, ex frigiditate temporis astringi, & in niuem transmutari: in æstate uerò quia frigus circa terram non est, donec eleuetur in altum grossæ & spissæ fiant, non congelantur. Nunquā ergo nix est in æstate, licet in ea sæpe sint grandines. De tonitruis & fulminibus, unde & qualiter contingant, differamus. Fumo ergo humido, ut prædiximus, ad superiora ascendente, cum ad summum aeris peruenit, ex ponderatione humoris mouetur summitas aeris, cuius particulae ad modum undarum aque sibi occurrentes fragorem tonitruum faciunt. Ex motu uerò aer calefactus, in igneam transit substantiam, fitq; coruscatio: quæ quamuis cum fragore fiat, citius ad nos peruenit, quia uisus uelocior est auditu. Cum igitur sit prædictarum particularum occursum, generatur impetus, qui si ascendit sursum, est fragor sine fulmine: si autem impetus ille deorsum tendat, tamen tantus non sit, quod usq; ad obstaculum perueniat, nondum est fulmen: cū uerò ad obstaculum peruenit, obstantia findit. Sed quia proprium est motus aeris tendere sursum, nulla materia exire uetante, reuertitur, sparsosq; recolligit ignes. Si uerò in hac inferiori parte aeris multus sit humor, aer existens in illo impetu, urere non potest, fitq; fulmen findens & non urens. Est ergo fulmen, pars aeris aliqua collisione usq; ad obstaculum cū impetu ueniens. Tonitruum uerò est partium aeris diuersa incurtio. Non est ergo fulmen lapidea substantia, ut quidam asserunt. Si enim lapidea esset substantia, non huc & illuc discurreret, nec sursum reuertetur, & cum aliquid feriret, carnem & ossa comminueret. Ideo fulmen sæpius alta sternit, quia cum oblique aliquando descendit, citius alta repetit. Sed quia quorundam est sententia, quoddam fulmen lapideam esse substantiam, ne ex ignorantia uel inuidia uideamur eam uituperasse uel tacuisse, breuiter eam ponemus. Aiunt isti quod cum fumus humidus ad superiora ascendit, cum eo eleuatur aliquid terrenæ substantiæ, quod ex calore solis in lapideam spissatur substantiam, contineturq; in nubium concauitate, donec impetu aliquo nubes diuiditur, unde lapis ille impulsus, altum aliquid percutit. Hic dicit aliquis: Cum in omni tempore anni fumus humidus, ut prædiximus, ascendat, quare in omni non contingunt fulmina & tonitrua? Cui dicimus: Etsi ex humido fumo ascendente habere fieri, non sunt tamen inde, donec ad summum aeris perueniat: quod per similitudinem probari potest. Cū enim mari ex fumo terræ ascendente in fundo remouetur ex spissitudine, tamen non potest huc & illuc impelli: sed cū usq; summū commotio illa peruenit, huc & illuc undæ impelluntur, fitq; tempestas. Quod uerò à fundo maris tempestas incipiat, ex hoc potest probari, quod phocas undas agitates ante uidemus. Vt enim ait Plinius, naturæ sunt dormitoria, fumo tamen ut prædiximus fundum maris commouente, excitati ad summum ascendunt: quod uidentes nauæ experimento certū, & si de physica incertū, tempestatem futurā prædicunt,

dicunt, quippe iam incipit tempestas in fundo. simile uerò est in aere. Dum enim aeris inferiora partes obtinet fumus, ex spissitudine non potest huc & illuc impellere aera, sed cum ad summum peruenit, huc & illuc ex labilitate eius impellit, fitq; tonitrua & fulmina. In hyeme uerò cū aer spissus sit, non est tantus calor, quia spissus fumus usq; ad summum possit erigi, nec etiam in uere. Remanens ergo in superiori parte aeris, uentos & pluuias gignit. In æstate uerò cū maximus est feruor, usq; ad summum eleuatur, fitq; partium aeris diuersa incurtio, unde contingunt tonitrua & fulmina. In autumno uerò, quia frigidus & siccus, neque humor est qui eleuetur, neque calor qui eleuet.

In eodem aere uidentur stellæ cadere, nulla cadente. Cum enim igneæ sint naturæ, & prius locis stellarum sit ather, nunquam ad terram descendunt. Iterum cum maxime sint, etsi ex remotio ne parua uideantur, si aliqua ex illis caderet, totam terram, uel maximam partem eiusdem occu paret. Non cadunt ergo, sed cadere uidentur. Sæpe etenim in superioribus partibus aeris est uentus & commotio, etsi non sit in inferioribus, ex qua commotione aer ignitus & splendens per aera discurret: qui cum iuxta aliquam stellam splendere incipit, splendore suo uisum illius stellæ nobis aufert, uideturq; quod stella ceciderit. Sed dicit aliquis: Vnde ergo quod postea stellā ipsam non uidemus? Huic dicimus, stellam eandem postea à nobis uideri, sed eam esse nesciri. Cum enim, ut prædiximus, aer ignitus decurrat, aer spissior, & inde tarde subsequitur, qui inter nos & stellam illam positus, uisum eiusdem nobis aufert: sed ante transeat stella illa, & appareat firmamentum, quod semper ad occasum tendit, & stellam illam ad ulteriora secum detulit, cumq; apparet, quia in alio loco quam ante esset, uidetur, alia stella putatur.

De cometa uerò, quæ in mutatione imperij apparet, hoc sentimus, quod stella non est, quia neque de infixis est, neq; aliquis planeta: quod uerò de infixis non est, ex hoc apparet, quod motus illius sentitur. Planeta uerò non est, cum extra zodiacum sæpe uidetur, nec motum planetarum sequitur. Si iterum stella esset, in aliquo hemisphærio esset. Cum ergo stellæ eiusdem hemisphærij apparent, unde ista quæ maior uidetur, non apparet: Non est ergo stella, sed ignis iuxta uoluntatem creatoris accensus, ad aliquid designandum.

Quoniam de aere, & his quæ in aere contingunt, pro affectata breuitate transcurramus, de aqua & situ eiusdem dicere incipiamus. Sapientia igitur diuina nihil posse uiuere sine calore & humore percipiens, terram & aquam frigidam esse, ut aliquid in eis uiuere posset, fontem totius caloris, id est solem, ut æqualiter hinc & illinc terrā calefaceret, super mediū terræ posuit: sed quia ex solo calore nihil uiuere posset, in medio eiusdem fontis caloris, fontem humoris supposuit, ex quibus hinc & illinc terra temperatur. Est ergo fons humoris in medio torridæ zonæ in modum æquinoctialis circuli terram circundans, uerumq; mare appellatur: hoc uerò mare cum ad occidentem uenerit, duas reflexiones ibi agit: quarum una ad austrum, altera ad septentrionem uertit, latera terræ sequentes. Similiter in oriente facit duas ad prædicta se uergentes: cum uerò hæc occidentalis reflexio, & illa orientalis ad septentrionem se uergentes sibi et occurrunt, ex re percussione ingurgitur mare retrò, fitq; famosa accessio & recessio oceani, quæ fluctus maris dicitur. Similiter alæ duæ in alio capite terræ sibi occurrentes. Sunt alij qui dicunt, fluctus maris causam esse montes subditos mari. Cum enim usq; ad ipsos mare peruenit, retrò cadit, & ingurgitur, impleturq; retrò alueus, sed ante expletur: cum iterum reuertitur, expletur retrò, sed impletur ante. Prædicta occidentalis reflexio ad septentrionem uergens, cum iuxta latera terræ, tãgens Africam: ad finem eius peruenit, inter Calpen & Atlanta usq; Hierusalē mediterraneū mare uocatur, diuersa ex diuersis regionibus nomina accipiens. Qualiter uerò ascendat & descendat, si quis scire desiderat, & quæ nomina ex quibus regionibus contrahat, mappam mundi consulat. Sed quia facilius illabitur animo, oculis subiecta descriptione (id quod dicimus) subiiciamus.

Prædicta occidentalis reflexio ad septentrionem se uergens, ex Atlante monte adiacente, uocatur Atlanticum mare, in qua est Anglia, & uicina insula. Ex orientali reflexione ad septentrionem se uergente nascitur Indicum mare, similiter in alijs reflexionibus ad austrum se uergentibus, credendum est diuersa maria nasci: sed hæc describi nostra attestatio non debuerunt, quia per torridam interiorem situm illarum nobis incognitus perseverat. Et quia nostra sententia est, ex illis reflexionibus uentos nasci, de ortu uentorum differamus tam cardinalium quam collateralium. Cum igitur (ut prædiximus) in occidente ex fonte totius humoris duæ reflexiones: una ad austrum, altera ad septentrionem diuidantur, illa separatione aquarū mouetur aer: sed sitatus fuerit impulsus, quod usq; ad nos peruenerit, generat uentum, qui zephyrus appellatur. Duæ uerò orientales sua diuisione & motu, generant uentum, qui eurus nominatur. Cum uerò orientalis & occidentalis ad austrum uergentes, in medio sibi occurrunt, mouetur aer, fitq; uentus septentrionalis, qui Boreas dicitur, qui ideo frigidus est, quia in frigida zona oritur: siccus uerò, quia nubes de hoc angulo terræ ad medium fugat: estq; inde pluuiosus, iuxta fines torridæ zonæ. Cum uerò transit torridam zonam, calefit: & si nobis sit frigidus, ibi tamen est calidus. Similiter cū duæ uergentes ad austrum, in medio sibi occurrunt, aufer generatur, qui etsi ultra torridam zonam frigidus & siccus, ut apud nos Boreas: quippe cum in frigida zona oriatur, quia tamen per torridam zonam transit, calefactus ad nos peruenit calidus: fugandoq; ante se nubes usq; ad angulum terræ, in quo habitamus, generat nobis pluuias: estq; nobis ex accidente calidus & humidus, etsi in sua

sua regione frigidus & siccus. Viso unde quatuor cardinales uenti orientur, uideamus unde sin quatuor collaterales. Si in duabus prædictis refluxionibus ad septentrionem uergentibus, boreamq; prædicto modo generantibus, hoc contingat, quod orientalis ex aliquo accidente uelocior, ultra medium septentrionis occidentali occurrat, nascitur uentus collateralis inter boream & zephyrum. Si uero occidentalis ultra medium, modo hinc modo illinc sibi occurrant, duos collaterales uentos generant: unum inter eorum & austrum, alterum inter eorum & zephyrum. Sed quia oculis subiiciendo figuram, minuemus laborem, unam similem præcedenti faciamus, in qua non in medio refluxiones sibi occurrant, ut in illa cardinales, ex hac collaterales intelligamus. Sed quia non in una figura plus quam duos potuimus ostendere, per simile istorum de alijs intelligatur. Quare si ex prædictis contingant uenti, cum quotidie refluxiones diuidantur, sibiq; occurrant: quod testatur quotidiani fluctus maris, quare quotidie uenti non contingant. Cui dicimus, Quod etsi quotidie contingant, non tamen impetum faciunt, quod usq; ad nos perueniat. Sæpe uero contingit, quod non putamus uentum esse, cum in alijs regionibus uel in superioribus aeris partibus sit, non tamen a nobis sentitur. Sunt qui dicunt, cauernas causas esse uentorum. Cui enim eas subintrant, partes aeris ex labilitate una intrante, alia nititur exire: fitq; conflictus, quo aer commotus generat uentum. Inde est, quod Æolia, quæ cauernosa est, regio uentorum dicitur. Alij dicunt fumum humidum ascendente, ex ponderatione sua aera mouere, uentumq; generare: nos uero & secundum & primum & tertium, causam esse uentorum dicimus.

Postquam de fonte totius humoris, & ortu uentorum docuimus, unde aqua salua sit doceamus. Naturaliter ergoapor aquæ insipidus est, unde naturale phlegma insipidum est, ex accide te tamen fit salum. Cuius ratio talis est: Cum mare, ut prædiximus, torrida zona sit suppositum, ex calore spissatur, fitq; salum. certum nempe est, per ebullitionem aquam trahere in salum. Sed dicit aliquis: Cum hoc principio saluo nascantur omnes aquæ, & ad id reuertatur, testante Salomone, qui ait, Ad loca unde exeunt, aquæ reuertuntur. neq; enim annihilari credendum est aquas, sed circulariter reuerti. Vnde est quod quedam aquæ sunt dulces, quedam salæ. Huius hæc est solutio: Cum terra cauernosa sit, aqua ex labilitate sua subintrat, quæ per catarrhactas transiens, colatur & tenuatur, salumq; amittit saporem, quæ ad terræ superficiem erumpens, fontes & riuulos dulcis saporis gignit.

Sed de puteis unde humorem habeant, discussio est. Si enim a catarrhactis haberent principium, implerentur & decurrerent. Contra quod dicimus: Etsi a catarrhactis habeant principium, non implentur tamen, contingit enim catarrhactas ibi non finire, sed hinc & illinc esse. Vnde ultra transit aqua putei, sed non sursum ebullit. Vbi uero est fons, finitur catarrhacta, inde aqua putei propter spissitudinem terræ non ualens ultra desuere, cogitur superebullire. Sunt alij qui dicunt non esse ex catarrhactis principium putei, sed ex sudoribus terræ. Cum enim terra aliquid humoris contineat, si perforata est, descendunt guttæ aquæ ad modum sudoris hominis: inde est aqua putei. Nobis uero uidetur ex utroq; esse causam putei: quod enim ex catarrhactis sint, ex hoc probatur, quod iuxta flumina statim reperitur aqua putei, & quod sæpe contingit uno puteo post alterum facto, aquam de primo auferri. Quod uero ex sudoribus terræ sint probatur, quod in siccis & editis locis aqua putei reperitur.

Quod uero aqua putei & fontis in hyeme sit calida, in æstate frigida, sic contingit. Cui hyems naturaliter sit frigida, ex frigiditate poris terræ constringuntur, nec potest calor euaporare: qui remanens intus, terram calefacit, & aquam. In æstate uero poris superficiei terræ ex calore aperti, fumus euaporat, minuiturq; calor. inde aqua abintus erumpens exit frigida. Est ergo aqua putei in æstate frigidissima, aqua uero fontis, quia propinquior calido aeri, minus est frigida: minus ad huc aqua fluuio rum, minus pluuiarum. Si ergo dulcis aqua colando per catarrhactas terræ sit, sed aquæ illæ quæ prædicto humoris fonte exeunt per superficiem terræ, non per catarrhactas, spissæ sunt & salæ, mariaq; uocantur.

Et quoniam communis fuit sententia philosophorum, terrena modo diluuium, modo exustione finire, unde utrunq; contingat uideamus. Cum aqua, ut prædiximus, fonti caloris sit supposita, contingit humorem paulisper crescere, caloremq; superare, donec ad id creuerit, quod nullis litoribus detentus per terram se diffundens, terram submergit. Qui cum ex calore solis & siccitate terræ deliccatus sit, contingit calorem paulisper crescere, humoremq; superare, donec ad id creuerit, quod per terras diffusus eas adurat. Sunt qui dicunt ex communi planetarum eleuatione uel depressione hoc contingere. Si enim omnes planetæ simul eleuentur, plus solito a terra remoti, minus de humore consumunt, unde humor crescens per terras se diffundit, fitq; diluuium. sed si unus uel duo uel tres sine alijs eleuentur, non tamen humor excreuit, quod enim crescit ex istorum eleuatione, deliccatur ex aliorum propinquitate. Si uero omnes simul deprimantur, ex uicinitate adurant terras, fitq; exustio: quia quod isti ex propinquitate magis faciunt, alij remoti minus.

Est attendendum, quod diluuium aliud commune, aliud particulare. Commune uero continuum esse non potest, aliud esse potest, sicq; alternatim pereunt temporalia. Vnde quia in tempore Noe per diluuium fuit mundi destructio, per exustionem mundus iste finietur.

Sed quoniam in fine huius uoluminis de mari habitus est tractatus, unde in primis septem diebus lunationis fluctus illius decreuant, in alijs septem crescant, in tertia septimana decreuant, in quarta

quarta crescant, uideamus. Cum ergo interlunium est, quia totus splendor solis qui eam accendit est super aera, subditum non potest attenuare neq; humorem deliccare: est ergo tunc plenus fluctus, sed cum splendor incipit descendere, accenditur luna, deliccaturq; aera, minuitq; humorem: quantoq; plus descendit splendor, deliccatur humor. & hoc usq; ad septimum diem: septimo uero die quia tota medietate accensa est, mediante aere calefacit humorem, qui bulliens super eleuatur, & sic usq; ad decimam quartam diem crescit fluctus: sed quia in tertia hebdomada calor eleuans in ea minuitur, fluctus maris minoratur: in quarta uero quia splendore ascendente calor deficit, spissatur aer, humorq; crescit, & inde fluctus maris usq; ad nouilunium.

LIBRI TERTII,
FINIS.

Venerabilis Bedæ presbyteri *πρεβ. δ. δαξ. τω. γ.* siue elementorum philosophiæ, Liber III.

P R O O E M I V M.

SUPERIORVM uoluminum series a prima causa rerum orta usq; ad terram fluxit, prurium aurium non continens, sed utilitati legentium deseruiens, atq; ideo animis stultorum minus cedens. Iam enim illud Apostoli impletum est, Erit cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad desideria sua coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus. Quæ igitur studij reliqua libertas potest, cum magistros discipulorum palpones, discipulos magistrorum iudices, legemq; loquendi & tacendi imponentes cognoscamus. In paucis enim fronte magistri, sed adulantis uultum & uoces percipies, & si sit aliquis qui magistri seueritatem sequatur, ut insanus a meretricibus scholarium fugitur, crudelis & inhumanus uocatur, ut iam uerbis Umbecij possit uti. Atq; ideo nulli comes ex eo tanquam mancus extinctæ corpus non utile dextera. Vnde ergo deberentur diligere, fugiuntur magistri, secundum illud Ouidij: Per quas nos petitis sæpe fugatis opes. Sed quoniam probi est animum ad peiora non flectere, sed melioribus conformare, remoto animo a peioribus, conformatoq; melioribus, ad cetera transcurramus: & quia in alijs elementis & ornatu illorum sectates compedia satis diximus, de terra & eius ornatu dicere incipiamus.

Catalogus Libri III.

DE terra *Aphricæ*.
De habitatoribus eius.
De diuersis qualitatibus terræ.
De terminis *Asiae* & *Europa*.
Vnde in quibusdam montibus sint perpetuæ niues.
Quas qualitates contrahat terra ex diuersis uentis.
De insertis arboribus.
De spermate.
De tempore conueniente coitui.
De matrice.
De causa sterilitatis.
Verum uirile sperma solū cōceptioni sufficiat.
De menstruo.
Vnde cum animalia ex quo nata sunt, uadant:

Bedæ tom. 2.

homo uero non.
Vbi concipiatur masculus, ubi foemina.
De operationibus.
Qualiter puer pascatur in utero.
De natiuitate.
Quare nati in septimo mense uiuant, in octauo non.
De infantia.
De naturali uirtute.
De spiritali uirtute.
De animali uirtute.
Vnde sit incrementum.
De somno.
Vnde somnia.
De capite.
De cerebro.

F

De

De oculis.

Qualiter uisus fiat.

De contuitione.

De intuitione.

De detuitione.

De auditu.

Quid sit anima.

Quæ actiones sint animæ: quæ item corporis.

Qualiter anima sit in compositione hominis.

De uirtutibus illius.

De tempore coniunctionis eius cum corpore.

Quare puer non discernat & intelligat.

De iuuentute.

De senectute.

De senio.

Qualiter querendus sit magister.

Qualiter discipulus.

Quæ complexio, cuius doctrinæ: quæ atas.

Quis ordo discendi.

Liber quartus.

ST ergo terra elementum in medio mundi positum, atq; ideo infimum. mundus nempe ad similitudinem oui dispositus est. Namq; terra est in medio, ut meditullium est in ouo: circa hanc est aqua, ut circa meditullium est albumen: circa quam est aer, ut panniculus continens albumen. Extra uero cætera concludens est ignis, ad inodum testæ oui. Hæc terra in medio mundi sic posita, & inde omnia recipiens pondera: & si naturaliter sit frigida & sicca in diuersis partibus suis, ex accidēte diuersas continet qualitates. Pars em̄ illius torrida parti aeris subiecta, ex feruore solis torrida est, & inhabitabilis: sed duo eiusdem capita duabus frigidis partibus subdita, frigida sunt, & inhabitabilia. pars uero temperata parti aeris subiecta, temperata est & habitabilis. Sed quia ut prædiximus, duæ partes illius tēperatæ sunt, duæ in terra sunt temperatæ, & habitationes patientes. Vna citra torridam zonam, altera ultra: sed quamuis sint habitabiles, unam tamen tantum ab hominibus habitari credimus, sed tamen nec totam. Sed quia philosophi de habitatoribus utriusque non quia ibi sint, sed quia esse possint, loquuntur, de illis quos nos credimus esse per intellectum lectionis philosophicę dicamus.

Pars ergo terræ habitabilis, in qua sumus, in duo diuiditur. Cum enim temperies aeris ex omni parte terræ sit, ex omni parte terræ quædam pars temperata est & habitabilis. sed quoniam reflexiones oceanī, latera terræ iuxta quantitatem horizontis cingunt, in duo illam diuidunt. Cuius superiorem inhabitamus partem, antipodes nostri inferiorem: nullus tamen nostrum ad illos, neq; illorum ad nos peruenire potest. Ex parte enim septentrionis frigus & reflexiones transitum perhibent: ex parte uero orientis & occidentis solę reflexiones. Similiter alia habitabilis in duo diuiditur. superius quorum obtinent nostri anthei, & antipodes illorū inferius. Sunt ergo in duabus habitabilibus quatuor habitationes, quarū habitatores alij cum alijs, in quibusdam tēporibus conueniunt, in quibusdam differunt. nos enim & nostri antipodes simul habemus æstatem & hyemem, & alia anni tempora: sed quando habemus diem, & illi noctem, & e conuerso. Si enim ex propinquitate solis est æstas, ex remotione hyems, ex mediocri distantia uer & autūnus. Signa uero nobis æqualiter & illis distant, quippe terram seruantiā naturalem locum obertuntia, in quocunq; signo sit sol, æqualiter nobis erit, & illis, idq; efficiet. Merito ergo habemus simul anni diuersitates, non tamen simul diem & noctem. Cum enim ex splendore solis sit dies, ex umbra terræ nox. umbra uero semper est in parte splendori solis opposita, cū in inferiori parte terræ est splendor diei, in superiori umbra: & cum in superiori est splendor, in inferiori est umbra. Nulla est ergo hora, qua in aliqua parte terræ non sit dies, & in aliqua nox. Sed quare si nos & ipsi simul habeamus æstatem simul hyemem, sed quando nos diem, & ipsi noctem. In æstate uero dies nobis sunt longissimi, breues autem noctes. habebunt ergo ipsi sua æstate dies breues & noctes longas, quod contra naturam ætatis est. Contra quod dicimus, Et si quādo nos habemus diem & ipsi noctem, non tamen quā cito habemus diem, illi noctem, imō in quodam tēpore dies est nobis & illis communis. sed alteri in uespere, alteri in mane. Cum enim sol est nobis in ortu, adhuc est illis in occasu: habemusq; mane & illi uespere, ut circa primam nondum eis sit nox. Similiter in occasu postquam sol incipit nobis descendere, & incipit illis apparere, & tunc est illis mane, & nobis uespere. Inde est ergo quod habemus & nos & illi dies æquales & noctes, & si non simul. Similiter & in hyeme, sed qualiter hoc sit, ingenijs legentium discutendum permittimus. Nos uero & anthei, simul habemus splendorem, simul umbram: sed quando sol est nobis propinquus, illis est remotus: quando nos habemus æstatem, & illi hyemem, & e conuerso. Sed hic oritur quæstio similis priori, ad quam si quis superioribus instructus accesserit, illius solutionem facile inueniet. Nos uero & antipodes antheorum neq; simul æstatem neq; hyemem, neq; diem uel noctem habemus. Anthei uero & sui antipodes se habet ut nos & nostri anthei, & nostri antipodes ut nos & sui. Et quoniam de tribus habitationibus, & eorū habitatoribus

satis

satis docuimus, de nostra dicere incipiamus. Nostra ergo habitatio ab oriente ad occidentem, à meridie ad septentrionem extenditur. Quamuis temperata dicatur, non æqualiter tamen in omnibus suis partibus temperata est. Pars enim torridæ zonæ propinquior est libra, Æthiopia calida est & sicca. uicina frigida, frigida est, & humida: orientalis uero calida & humida, occidentalis frigida & sicca. Aequaliter uero distans, æqualiter est temperata. Huius iterum tres sunt partes principales, Asia, Aphrica, Europa: & incipit Asia ab oriente, extenditurq; lateraliter usq; ad septentrionem, & usq; ad torridam zonam, terminaturq; Tanai & Nilo, mediam partem habitabilis obtinens. Europa uero & Aphrica duas alias obtinent. Sunt autem termini Africa, Nilus ex parte orientis, à meridie torrida zona, à septentrione mediterraneū mare, ab occidente refluxio, à septentrione frigida zona hoc modo.

In hac igitur sunt montes, in quorū summitatibus sunt perpetuę niues, in conuallibus maximus calor. Sed quare cum calor sit ex sole & superioribus, montes uero qui sunt illi propinquiores, quā suę conualles: quare in superioribus illorum sunt niues, in conuallibus non? Contra hoc dicimus, quod in superioribus breuiter tetigimus, quod quamuis ex sole sit calor, qui idē est calidę nature, donec tamē humido, quod in sui naturā tranmutet, se cōmiscet, nihil calefacere potest. unde in prædictis mōtib. quia aer subtilis est ex remote a terra, à sole non potest accendi: sed ex sui leuitate huc & illuc impulsus, frigidus efficitur. In conuallibus uero quia aer est spissus, & inde fertur immobilis, cito incenditur & calefit: quod per hanc similitudinē potest probari, quia si aer in æstate sit immobilis, accenditur, & est calidus: sed si uentus uentat, qui illum moueat, frigidus sentitur. Hic oritur quæstio: Si aer in superioribus montium est ita subtilis, unde ergo spissatur in nubes & in niues? Nos uero dicimus, quod ille nō spissatur, sed fumus humidus, qui ex conuallibus ascendit, ex frigiditate superiorum spissatur in nubes, & cōstringitur in niues. Hęc eadē habitabilis diuersis uentis exposita, diuersas contrahit qualitates. Si enim aliqua pars eiusdē montibus oppositis orienti, septentrioni clausa sit, & occidit, exposita uero meridie, est calida & sicca. In hyeme habitationi bona, in æstate pessima. Si uero ex cōtrario, in hyeme mala, in æstate bona: pars uero orienti exposita, & alijs clausa, est calida & humida, & inde bona. Ecōtrario frigida & sicca, in autūno mala, in uere bona. Quod uero de partibus terræ dicimus, probari potest per fenestras domus. Austrinæ namq; in æstate sunt male, in hyeme bone: septētrionales ecōtrario. Inde erat quod antiqui inter limina australia & borealia faciebant, ut in australi in hyeme, in boreali æstate discumberent. Et quoniam de hoc elemento & partibus suis satis diximus, de herbis & fructibus arborum consequens est ut dicamus: sed quoniam Macer & Dioscorides satis de illis aperte docent, de illis taceamus, unam solam quæstionem cum sua solutione de incertis ponentes, quæ talis est. Cum alterius sit truncus, alterius surculus, causaq; crescendi de terra per radices & truncum ascendit, quomodo transeunt in naturam surculi, rami & fructus? Huius talis est solutio: Ex terra fumus calidus & humidus ascendit per poros radices, secum aliquid terreæ naturæ & aqueę substantiæ trahens, causamq; uiuendi, augmētandi fructusq; conferens. Hic per truncum ascendit, truncus quod suæ naturæ est, conuallibus retinet, naturaliq; calore illud digerens, in medullam truncum & corticem tranmutat: quod uero ad surculum ascendit, similiter in sui naturam digerit. Restat ergo ut de terreno animali dicamus, quod cum omne sit mortale, quoddam tamen rationale, quoddam irrationale. Sed quoniam irrationalia infinita sunt, nec lectioni philosophorum multum pertinentia, de naturis illorum, & unde quædam ruminant, quædam non: quædam mugiant, quædam nō, dicere postponamus. & de rationali & mortali scilicet homine, quod dignius est differamus: quod ex duobus, id est, anima & corpore constat. prius de humano corpore, quod prius cogitationi nostræ occurrit, deinde de anima, & eius uirtutibus doceamus. Sed quoniam de compositione primi hominis & formę, qualiter ex limo terræ homo factus sit, in primo uolumine docuimus, de quotidiana hominis creatione, formatione, natiuitate, ætatis, membris, de officijs & utilitatibus membrorū doceamus. Cum igitur ex spermate conceptio hominis fiat, de ipso aliquid dicamus.

Sperma igitur est uirile semen, ex ipsa substantia omnium membrorum compositum. Quod uero ex substantia omnium membrorum illud sit compositum, ex hoc apparet, quod omnia mēbra inde formantur, naturaq; est ut similia ex similibus nascantur. Aliud ad hoc argumentum: quod si pater in aliquo membro aliquam incurabilem infirmitatem obtineat, ut chiragram uel podagram, filius in eodem membro eandem obtinebit infirmitatem: & quia de spermate fecimus mentionem, quod in matrice recipitur pro tempore conueniente coitui, & de matrice parturum dicamus. A decimo quarto anno tempus coitus incipit. Sed quare cum ex calore & humore sperma causam contrahat, pueritia uero calida sit & humida, quare in ea coitus non contingat. Cui dicimus, quod in illa ætate stricti sunt pori meatus, huic ad hoc deseruientes, unde sperma exire non potest: in alijs uero aperti sunt, & apti coitui. In senectute uero & senio coitus uix contingit propter frigiditatem. Post comestionem uero ante somnum, molestum est, & minuitur hoc opus. Minuitur enim calor naturalis, qui cibum debet digerere: post somnum uero, quia cibum digestus est in sanguinem, tempus illius est. quæ uero complexio huic operi conueniat, secunda particula queratur.

Bedæ tom. 7.

F 2

Matrix

Matrix uerò est cista seminis susceptrix, intus uillosa, ut melius semen recipiat, septem obtinens cellulas, humana figura ut moneta impressa sunt. Inde est quòd septem nec unquam plures mulier uno lecto parere potest. Et quia ex matrice aliquando causa sterilitatis contingit, de illa aliquid dicamus. Causa ergo sterilitatis est nimia siccitas, nimia humiditas, nimius calor, nimium frigus. Cum enim sperma ex temperato, id est ex sanguine conuertitur, ut inde aliquid sit con simile, requirit. Aliquando nimia pinguedo est causa, quare nihil concipiatur. ex ea enim omnes folliculi obtruduntur, ne semine intrare possit. Vnde Virgilius dicit in tempore coitus, equas macie esse extenuandas. deinde subiungit physicam, ne pinguior usus sulcos oblimet inhærentes. Iterum frequentia coitus, eiusdem rei causa est. Delinitur enim matrix intus, ad modumque marmoris iuncti, nihil potest retinere. Si uerò in muliere nulla sit causa sterilitatis, ueniatque sperma geniturae conueniens in matricem, clauditur statim matrix, ita ut dicat Hippocrates, quòd nec etiam acus possit iungi, facta est conceptio. Ideo conueniens genitura diximus, quia si minus sit frigidum uel calidum uel siccum uel humidum, non est aptum geniturae. Sed quaeritur si solum sperma sit utile si non muliebri ac geniturae sufficiat. Dicunt quidam illud solum sufficere, cuius rei hæc est probatio: quòd sæpè homo aliquis cum aliqua nolente concumbit, eaque silente aliquid quando gignit, ubi nullum semen mulieris potest esse. Non est enim sine uoluntate seminis emissio. Nos uerò dicimus etiã muliebri in conceptione esse, quod per infirmitatem, quæ puer contrahit in simili membro à matre probari potest. Quod uerò dicunt, aliqua nolente puerum concipi, dicimus quòd si in principio displicet, in fine tamè ex carnis concupiscentialis fragilitate placet. Sed quia facta conceptione menstruum cessare solet, unde contingat, & quare tunc cesset edisseramus. Cum mulier omnis calidissima naturaliter sit, frigidior frigidissimo uiro, cibum non bene potest digerere, remanet superfluitates, quæ per singulos menses purgantur, menstruumque inde uocatur: conceptione uerò facta geminatur calor ex foetu. Vnde melius cibus digeritur, nec tantæ superfluitates oriuntur. Iterum quia ex sanguine matris nutritur foetus, non indiget purgatione. Inde est quod cetera animalia ex quo nata sunt gradiuntur homo non graditur, quia ex sanguine mestruato in utero nutritur. Sed unde mulieres post conceptionem feruentiores sunt libidine, bruta uerò animalia omnino ab ea cessant. Vnde cum mulieres sunt frigidiores uiris, luxuriosiores tamen illis sunt. Vnde post coitum leprosi mulier non lædatur, antecedens uerò uir leprosus efficiatur, dicere proposuimus, ne corda religiosorum si forte hoc opus nostrum in manus acceperint, diu loquendo de tali re offendamus, omittimus. Spermate igitur in matrice locato, oreque clauso, eiusdem si in dextera parte maneat, quia epar est in dextera parte matrici uicinus, meliori & calido sanguine nutritur foetus, masculusque efficitur: si autem in sinistra, quæ à fonte caloris est remota. i. ab epate, est foemina. Si uerò non bene in sinistra, sed aliquantulum uersus dexteram mulier est uirilis. Cum igitur in una prædictarum trium partium semen est locatum, incipit uirtus digestiua operari, quæ calefaciendo à calore matris illud spissat, sed ex siccitate folliculum intra se continet conceptum creat. ne aliqua superfluitates illi se commiscuentes illum corrumpant. Hic folliculus cum puero crescit & oritur. Septimo die conceptus, ut refert Macrobius, gutta sanguinis in superficie folliculi incipiunt apparere, tertia septimana ad ipsum conceptionis humorum demergunt, quarta in quadam liquida soliditate, uelut inter carnem & sanguinem, coagulatur. quinta si puer septimo mense nasci debeat, si autem in nona septimana incipit uirtus formatiua, cuius est officium humanam figuram conferre: hæc sequitur uirtus assimilatiua, cuius est officium, quod frigidum & siccum est, in frigida & sicca membra mutare, ut sunt ossa: quod frigidum & humidum in phlegmatica, ut est pulmo: quod est calidum & siccum, in cholericum, ut est cor: quod calidum & humidum in sanguinea, ut est epar. Deinde sequitur uirtus concuatiua. huius est manus concuare, nares perforare, &c. Formatis uerò membris assimilatis & concuatis, incipit fumus humidus per uenas & arterias discurrere, motumque uitam conferre. Hi motus septuagesimo die à conceptu incipit, si puer septimo mense nasci debeat: si in nono. nonagesimo. Sed quia omnia quæ temporaliter uiuunt, indigent cibo aliquo, sequitur ultimo pascuatiua, quæ usque ad mortem extenditur. Sed quaeritur quomodo puer in utero pascatur. Dicimus quod quidam nerui qui in umbilico sunt, matrici coniunguntur, per quos puro sanguine ab epate matris descendente nutritur puer, & crescit. Vnde quia digestum recipit, non indiget egestione superfluitatis. Has prædictas uirtutes sequitur natiuitas, cuius duo termini sunt, septimus mensis & nonus. Quaeritur cur ante septimum mensem puer natus uiuere non potest, & cur in septimo mense natus uiuat, in nono. Dicunt inde physici, quòd ante septimum mensem non est in puero tatus motus: quod si nasceretur, uiuere posset. In VII. est motus uitæ sufficiens, unde puer se mouens, si debiles neruos, quibus matrici coniungitur habeat, frangens illos nascitur uitæ idoneus. In VIII. mense motu septimi debilitat, si nascitur, uiuere non potest, donec refectus, & in parte noni incipit moueri, rumpensque neruos idoneos uitæ nascitur: & quia in calido & humido nutritus est, nascens & ad dissimile prodians, contrarietatem sentit, uocemque ululationis emittit. & ideo prima hominis uox est doloris. A natiuitate uerò usque ad VII. annum est infantia, quia in quadam parte illius fari non potest: in altera uerò si loquitur, imperfecte loquitur. In hac ætate sensum habere potest, rationem tamen atque intellectum non. De sensu igitur aliquid dicamus. De ratione uerò atque intellectu qualiter in tali ætate habere non possunt, quia sunt de uirtutibus, deinde loquendo de anima offendemus; & quia ex animali uirtute, quam præcedit naturalis & spiritalis sensus, habet principium,

principium, de istis uirtutibus, à naturali quæ prior est, inchoando aliquid prælibemus. Cuius igitur homo ex quatuor constat elementis, ex calore & humiditate, contingit fumum humidum nasci & calidum, qui diffusus per membra, mouens illa, trinam digestionem operatur, uirtusque naturalis uocatur. Et quia de tribus digestionibus facta est mæritio, inquiramus quid sit & ubi sit, & qualiter fiat digestio. Digestio igitur est alicuius rei per ebullitionem facta mutatio. Prima uerò digestio fit in stomacho, secunda in epate, tertia in omnibus membris. ergo de prima primum dicamus. Cum humanum corpus incremento indigeat in quadam ætate, in omni uerò restauratione, quippe interiore & exteriori calore uel frigore deuantantibus, necesse fuit cibum & potum, ex quibus esset nutritio & incrementum subintrare. Sed quia cibus grossus est, necesse fuit ut priusquam intraret stomachum, tenuis & delicatus redderetur. Ad hoc enim dentes parati sunt, nati ex phlegmate per gingiwas descendente, ex frigiditate spissato & durato, ut cibum conerant. Lingua uerò ut ad modum manus molendinaria illum uertat, & sub dentes reducat: quæ ad hoc spongiosa est, ut cibi succum recipiens saporem discernat. Fit ergo mola quadam istius comminutionis comparatio: cibus uerò sic præparatus cum potu per œsophagum in stomachum, per portam cuius amplius est os, motus descendit, ibique decoquitur, & in speciem pituitam transmutatur. & hæc est prima digestio. De stomacho uerò utrum sit calidæ naturæ, est quaestio. Aium quidam, Oportet quòd calidæ sit naturæ: aliter enim cibum non posset concoquere. Scilicet ergo cibum coquat & transmutet, calidus est. Nos uerò dicimus stomachum frigidum esse naturaliter, calidum accidentaliter. est enim neruofæ naturæ, ut quando nimis solito homo comedat, extendatur: quando minus, contra hatur. Iterum necesse fuit, quòd esset neruofæ naturæ, ne cum aliquid durum nec commasticatum reciperet, læderetur. Cum igitur omne neruofum frigidæ sit naturæ, ergo & stomachus: sed ut melius cibum retineat, & idonee decoquatur, intus est uillosus: quamuis tamen naturaliter sit frigidus, ex accidente tamen calefit. suppositus est enim epati, ita quòd ferè totus ab eo includitur. Ex dextera uerò parte eiusdem est fel, ex sinistra cor, quæ calida sunt & sicca, & inde fit calidus stomachus, ut igne supposito coquitur cibus. Si ergo proprie uelimus loqui, in stomacho, non à stomacho cibus dicamus coqui. Cibus igitur sic in modum pituitam mutatus per inferius foramen, quod porta dicitur, exiens intrat duodecimum intestinum, sic dictum, quòd quantitatem duodecim digitorum, quales sunt digiti eiusdem in uno quoque obtinet. Relictum uerò in eo quod eius naturæ uel nutritur est conueniens, transit in aliud, quod ieiunum dicitur, quod nihil inde retinet. Huius ieiunio uenæ quædam ab epate uenientes sese coniungunt, per quas quod liquidius est, transit in infima epatis, melaica, quia ueniam mittunt dicta: quòd uerò feculentum est in longitudinem, id est, in secessum descendit, & primæ superfluitates digestionis. Illud uerò liquidum quod in infima epatis transit, calore eiusdem digeritur: quod quia in eo calidum & siccum est, transit in cholera, & per quasdam uenas ad cistam fellis transmittitur. & hæc est sedes cholerae. Inde quædam pars ad confortandam uim appetitiuam in stomachum transit. Quod uerò frigidum & siccum est, in melancholiam transit, & ad splenem sedem melancholice descendit: sed quædam pars ad stomachum ascendit, ad uim retentiuam confortandam. Quod frigidum & humidum in phlegma mutatur, & ad pulmonem sedem phlegmatis transit, quadam parte expulsua ut in stomachum transmissa: quod uerò calidum & humidum in sanguinem uersum remanet in epate, quæ sedes est sanguinis. In epate ergo quatuor gignuntur humores proprias sedes habitantes. Cholera fel, melancholia splenem, sanguis epar, phlegma pulmonem: quamuis dicant quidam, phlegma propriam sedem non habere, sed cum sanguine ut melius possit per membra discurrere, remanere. & hæc est secunda digestio. Quod ibi superfluum est, per illam uenam, quæ spleni adiacet, ad renes descendit: quod ibi liquidum est, ad sui nutrimentum retinentes, reliquum per uritides poros ad uesicam transmittunt. Idem per uirile membrum exiens, urina dicitur, & hæc est superfluitas secundæ digestionis: sed quia pueri habent poros uritides strictos, quod ibi pissum est, in lapideam transit substantiam. In alijs uerò etiam tibus quia pori aperti sunt, non generatur ibi lapis, sed circa renes. ergo pueris nascitur lapis in collo uesicæ, senibus circa renes. Sanguine uerò prædicto modo in epate generato, per uenas ad omnia transit membra, calore quorum digestus, in eorum similitudinem transit: superfluitas uerò partim per sudorem exit, alia uerò pars ad epar reuertitur, ibi decocta cum urina exit descendens, sedamque uocatur: sed si in fundo sit urina, dicitur hypostasis: si in medio, eneortim: si in summo, neaphele. Sed quid significat, & in diuersis locis existens, quid quando est continuum, quando diuisum quid ex substantia & calore, dicere non est nostrum. Si quis uerò hoc scire desiderat, Galenum de urinis legat. Huius iterum naturalis uirtutis est augmentum conferre, quod contingit ex humore & calore. Quod enim aliquando ascendit, est calor: quod uerò spissatur, humoris. Sed dicent: Si ex calido & humido est incrementum, unde cholericum & melancholicum, quorum alteri frigidum sunt & sicci, & alteri calidi & sicci, tantum crescunt: Nos uerò dicimus, nullum esse hominem, quod calidus non sit & humidus: sed tamen quidam plus, quidam minus. Verbi gratia, homo naturaliter est calidus & humidus, & in quatuor qualitates temperatus: sed quia corrumpitur natura, contingit illas in aliquo intendi & remitti: si uerò in aliquo intendatur calor, & remittatur humiditas, dicitur cholericus, id est calidus & siccus, non tamen est sine humiditate. Si uerò in aliquo intensus sit humor, & remissus calor, dicitur phlegmaticus: si autem intensa sit siccitas, remissus calor, dicitur melancholicus: si uerò æqualiter in sunt, dicitur sanguineus. Sunt ergo omnes natu

raliter calidi & humidī, sed propter diuersas qualitates intensas & remissas, incipiunt inter se, & nomen contrarij remisse. In omni ergo cōplexione potest homo crescere, plus tñ in una, minus in alia: in quadā in longū, in quadā in latū. Cholericī namq; graciles & lōgi sunt: lōgi ex calore, cuius est ascēdere, graciles ex siccitate. Sanguinei uerō lōgi propter calorem, pingues propter humiditatem: phlegmatici uerō propter frigiditatem parui, propter humiditatem pingues. Melancholici uerō propter frigiditatem parui, propter siccitatem graciles. Sape tñ naturales proprietates ex accidere uariantur. Nam cholericī & melancholici ex ocio uel comestione sunt pingues: sanguinei & phlegmatici ex abstinentia & labore graciles. Qd̄ uerō sanguinei & phlegmatici, &c. præter naturā breues sunt, ex paruitate matricis uel spermatis cōtingit. Hęc naturalis uirtus habet quedā principalia mēbra, quedam deseruentia & adiuuātia: quedam alterum, quedam neutrum. Sed quia hoc à physico in isagogis satis dictum est, illo postposito, ad somnum, qui ad naturalem uirtutem pertinet, transeamus.

Somnus est quies animalium uirtutum, cum intensione naturalium. Contingit autē sic. Fumo humido ad superiora ascendente implentur nerui, quibus animalis uirtus solet descendere. Desinit ergo animal uidere, audire, &c. donec naturali calore illo desiccato, naturalis spiritus incipiat descendere, & ad aliquid sensum animalis excitari. Somnia uerō ex reliquijs cogitationū, ex cibo & potu & tēpore, ex cōplexione, ex iacēdi qualitate, habent existere, & hæc nihil significant. Alia ex ministerio angelorū, alia ex mundi causa & libertate anime: quorū omnium prolaciones in prōptu habemus. Sed quoniam hoc nostro proposito multum nō attinet, ad finem uoluminis tendimus, illo prætermissō ad splenis uirtutem transeamus. Prædictus igitur fumus per diuersa foramina transeundo, subtilior ad cor ueniens, attrahendum aera illud dilatat, ut interior calor temperetur: ad expellendas uerō superfluitates, idem cōstringit, & tunc dicitur spiritalis uirtus, cui arteriæ deseruiunt: sed ad animale uirtutem ueniamus. Prædictus ergo fumus per neruos ascendens, colando efficitur ita subtilis, quod perueniēs ad cerebrum spiritus dicitur: descendens per diuersa instrumenta, diuersas animales uirtutes operatur, ut ostendimus. Quæq; à cerebro prodeunt, de ipso ante dicamus: deinde qualiter sensus inde prodeant, & quoniam in capite continentur, de illo exordiamur.

Caput est quadam spherica substantia, quæ in duobus digitis ante & retro est expressa. Rotunda, ut melius in ea cerebrum moueatur, & ne superfluitates in angulis sibi remanentes, illud corumpant. Ante & retro expressa per neruos inde procedentes, quorū priores sensus operantur, posteriores uerō motum corporis uoluntarium. In eius exteriori parte ex cranunculis pellicula adherent capilli, & ex fumo ascendente, & per poros exeunte nati. Fumus etenim ille exiens ex frigiditate siccī aeris cōstringitur, & in corpulentā substantiam transit. Alio uerō fumo exeunte impellitur sursum, & sic crescunt capilli. Sed quia naturale est ponderum descendere, curuantur & descendunt. Vnde quia nulli ætati desunt superfluitates, neq; alicui capillorū deest incrementum, neq; unguium, quia ex superfluitatibus cordis, per digitorum summitates exeuntibus, à frigiditate durati fiunt. Sed pili barbæ & peccoris cuidam grati desunt, barbæ uerō femine osesunt. Cum enim barba ex calore habeat existere in homine, propter geminum calorem cordis & testicularum potest esse. In muliere uerō propter frigiditatem esse non potest, nisi sit aliqua præter naturam calida. Eadem ratione non est barba in spadonib. In pueritia uerō esse non potest propter stricritatem pororum, & quoniam ex fumo ascendente fiunt capilli, iuxta cōplexiones uniuscuiusq; diuersi contrahuntur colores. De quibus quia in physica satis dicitur, ad cætera transeamus. Sub cranio duæ sunt pelliculæ minæ dictæ, quarum prior cerebro durior est, duraq; mater dicitur. Quæ propinquior uerō cerebro, ne lædat ipsum, tenuior est, diciturq; pia mater. Sub istis est cerebrum, cuius talis à Constantino dicitur definitio: Cerebrum est liquida & alba substantia, sine sanguine, de quo queritur, an sit frigidum an calidum. Dicimus quod naturaliter est frigidū, ne continuo motu desiccetur. Huius in capite tres sunt cellulæ: in prora, in medio, in puppe. Prima uerō cellula est calida & sicca, diciturq; phantastica, id est uisualis: quia in ea est uis uidendi & intelligendi. Hæc calida & sicca est, ut formas rerum & colores attrahat. Media uerō dicitur logistica, id est rationalis: quia in ea est uis discernendi. Quod enim phantastica attrahit, ad hanc trahit: ibiq; anima discernit, estq; calida & humida, ut melius discernendo proprietatib. rerum se conformet. Tertia uerō memoriales dicitur, quia in ea est uis retinendi memoriā. Quod enim in logistica cella discretum est, transit ad memorialem per quoddā foramen, quod claudit quidam panniculus, donec aperiatur, quando aliquid tradere memoriæ uel ad memoriā uolumus reducere. Ista est frigida & sicca, ut melius retineat. frigidū enim & siccū est cōstringere. Sed dicēt: Quo modo hoc unquam potuit probari? Dicimus, per uulnera in illis partib. accepta. Cū enim aliq; esset bonæ memoriæ, rationis & intelligentiæ, uiderunt physici, quod accepto uulnere in aliqua illarum cellularum, uim illius amittebat, uires aliarum retinens. Vnde Solinus in polyhistorijs narrat de quodam, qui accepto uulnere in occipitio, ad tantā deuenit ignorantiam, q̄ nesciebat se habuisse nomen. Ergo merito antiqui dixerunt in capite sedem esse sapientiæ. In capite enim habent sedem, quæ faciunt hominem sapientem, scilicet intellectus, ratio, memoria. Ab hoc cerebro prodeunt nerui ad oculos, per quos animalis spiritus exiens, uisum operatur, ut ostendimus: sed prius de substantia oculorum aliquid dicamus. Oculus igitur est quedam orbiculara & clara substantia,

substantia, sed in superficie aliquantulum plana, ex tribus humoribus & septē tunicis constans. Orbiculata est, ut huc & illuc uerti possit. In superficie plana, ut melius formas rerum in se possit recipere. Lucēs, ex humorib. constans, ut à uisuali spiritu possit penetrari. Ex tunicis septē, ut superfluitates expellat, ne illū lædant. Sed si quis nomen humorū & tunicarum dispositiones scire desiderat, Galenum legat. Duos uerō oculos constituit natura, ut si unus læderetur, alter remaneret. Deinde de uisu dicamus. Cum igitur animalis spiritus, per neruos à cerebro prodeunt, & ad oculos usq; peruenerit, exiens si aliquem exteriorem splendorem uel solis uel alterius receperit, usq; ad obstaculum dirigitur, quod offendens per ipsum se diffundit, formisq; illius & coloribus informatur per oculos, & per phantasticam cellā ad logisticam cellam transit, uisusq; efficitur. Inde est quod uisu figuras & colores rerum discernimus. Stoici tamen dicunt uisualē spiritum usq; ad rem non peruenire, sed oculum figuras rerum in se recipere, ad quas perueniens ille radius, similiterq; informat uisum operatur. Sunt alij qui dicunt, neq; illum usq; ad obstaculum peruenire, neq; oculo informari, sed medium aera inter uidentem & obstaculum, formis & coloribus informari, ad quem radius perueniens, informatusq; reuertens uisum operatur. Nobis uerō illa placet sententia, quod uisualis spiritus usq; ad rem perueniat. Cuius rei hæc est probatio, quod ex uisu lippientis alicuius saepe eandem cōtrahimus infirmitatem. & unde hoc, nisi quod uisualis spiritus ad corruptum oculum perueniente corrumpitur, reuertensq; oculos corrumpit. Eiusdem rei probatio est, quod sic contingit: Cum homines sint contrariarum complexionum, alij enim sunt frigidi, alij calidi, alij humidi, alij siccī, uisualis spiritus ab aliquo extens, qualitates illius se cum trahens, diffusus per faciem alterius cōplexionis contrariæ, illum corrumpit. Cōtraria namq; contrarijs læduntur. Inde est quod uetula lingentes faciem, & expuentes illo curantur. Quod em̄ est ibi nociturum, expuunt. Vt igitur uisus efficiatur, tria sunt necessaria: interior radius, exterior splendor, obstaculum rei. His igitur concurrentibus est uisus: aliquo autem istorum deficiente, deficit. Uisus autem species sunt tres: detuitio, contuitio, intuitio. Et est intuitio, quando aliquid uidemus in eo occurrente simulachro, sed ostendentes qualiter uisus fiat, de ea satis diximus. Contuitio est, quando aliquid uidemus, in cuius superficie aliquid occurrit simulachrum. Detuitio est, quando non in superficie, sed in profundo apparet, ut in aqua: diciturq; detuitio, quasi deorsum tuitio. Restat ergo de intuitionē, & detuitioē dicere, quarum quia eadem est causa, de intuitionē ne disputemus, ut quod de ea ostēderimus, de tuitioē intelligatur. Cum igitur uisualis spiritus ad aliquid uidendum dirigitur, ex labilitate huc & illuc impellitur, informatusq; formis circumstantium, si ad aliquid obscurum peruenerit, ex sui subtilitate uideri non potest. Si autem ad aliquid radiosum, ex splendore illius apparet. Aristoteles uerō dixit, nullū ibi apparere simulachrū, sed hominē se & posteriora uidere tali modo: Cum prædictus spiritus aliquid radiosum offendet, radijs illius elisus repercutitur, reuersusq; ad faciem uidentis, ipsum & posteriora percipit. Sed quia mediante speculo hoc contingit, uidetur hoc in speculo apparere. Sunt qui dicunt aera inter hominem & speculum diuersis formis insignitum & coloribus, unde si aliquid opponatur, splendidum appareat, sine contrariō non. Contingit autem sic auditus: Cum aer naturalibus instrumentis percussus, formam uocis acceperit, exiens primam partem aeris quam reperit, simili informat forma, & illa aliam, donec ad aures perueniatur ad modum tympani siccī & concaui: cui resonanti excitatur ille spiritus animalis, descendensq; ad aures per quosdam neruos informat se simili forma, sicq; informatus ad logisticam cellam reuertens, auditum operatur. Similiter alijs sensus fiunt eodem animalis spiritu ad illorum instrumenta, per neruos à cerebro descendente. His itaq; perceptis, de anima, & eius uirtutibus tempus est differere.

Anima est quidam spiritus coniunctus corpori, idoneitatem discernendi & intelligendi conferens. Quod enim ex anima sit discernere & intelligere, sic probatur: quod crescente cura corporis, oriuntur illæ uirtutes: decrescente illa & crescente cura animæ, crescūt illæ. Si enim ex natura corporis essent, crescente cura corporis crescerent. Augmentata namq; cura, augmentatur effectus. Iterum cum omnis creatura corporea uel spiritus sit, conueniens fuit, ut homo ex corpore & spiritu constaret, ut cum utroq; aliquam affinitatem haberet. Habet enim cum corporibus, uita carentibus, commune existere, cum herbis & arboribus uiuere, cum brutis animalibus sentire, cum spiritu discernere. Inde est quod in diuina pagina dicitur homo omnis creatura. Cū ergo ex corpore & anima constet homo, dominante tamen, anima in qua quippe similis est creatori, inconueniens esset, si hominis corpus suas haberet actiones, anima uerō nō. Sed dicet aliquis: Quomodo discernam quæ actiones in homine debeant iudicari animæ, quæ corpori? Dicimus quod illæ actiones, quæ sunt communes homini cum bruto animali, uel corporibus uita carentibus, etiam illas in homine anima operetur, non debent dici animæ, sed corporis: quæ uerō inueniuntur in homine, & in nullo alio corpore esse possunt, animæ sunt. Discernere ergo & intelligere, animæ est: sentire uerō, & similia, corporis. Sed dicet aliquis: Si actiones animæ non sunt, debent ne dici uel uirtutes uel uitia animæ, & quare propter illa damnatur uel remuneratur anima? Nos uerō dicimus, etiam illius non sunt actiones, eius possunt esse uitia. Cum enim ad hoc sit homini anima data, ut illicitos motus corporis corrigat, ignorantia uel negligentia eius cōtingit. Sicut ergo discipulus uel seruus negligentia doctoris uel domini peccet, magister & dominus extra culpā non est: sic nec anima illis contingentibus non est extra culpam, etiam illius actiones non sint. Cū igitur homo

homo ex anima & corpore confit, quæritur an sit appolita corpori, an concreta, an cõmixta, an coniuncta. Vni quippe istorum insunt, quæ insunt in alicuius compositione. Appolita non est, quia tunc extra corpus anima esset, nec æqualiter illud moueret. Omne enim appositum extra illud est, cui est appositum, & maiores vires habet in proximo, ut ignis alicui appositus. Concreta non est: concretum est id quod ex sua substantia transit in alterius substantiam, ut aqua per ebullitionem in salem. Cum ergo anima non trãseat in corporis substantiã, sed semper spiritus sit, concreta illi non est. Commixta non est illi: nullum enim commixtorum esse suum retinet, non sunt ergo commixta corpus & anima. Ergo sunt coniuncta, sed ita quòd tota anima in omnibus corporis partibus esse suum retinens, tota & integra. Hic subiiciunt: Si in omnib. partibus tota est, abscissa una parte corporis, ablata est tota anima à corpore. Nos uerò dicimus, animã non esse in aliqua parte corporis, nisi dum est coniuncta corpori idoneo uitæ. Separata igitur à corporis parte, remanet anima in alijs partibus, in quibus ante tota erat. Iterum quæritur, an anima & corpus sint ex eodem an ex alio? Nos uerò dicimus, nullã esse illius causam, præter solũ creatorem, qui omnibus dat esse. Vnde Plato omnium philosophorum doctissimus dicit Deum creatorem stellis à se creatis & spiritibus, causam formandi hominem inieçisse, ipsum uerò animam fecisse & illi tradidisse: quia ministerio spirituum, & effectu stellarum humana corpora existunt & crescunt, sed sola uoluntate creatoris anima existit. Iterum quæritur, an anima humana ante existat, quàm corpus, & quando illi coniungatur. Dicimus illam nõ ante existere, quod probari potest ratione & autoritate. Si enim ante esset, uel in miseria uel in beatitudine esset, nullo præcedente merito. Autoritate beati Augustini hoc probatur, qui dicit, Quotidie creat Deus nouas animas, tempus uerò coniunctionis illius cum corpore, à nullo definitur. Nobis tamen post operationem formatiua & concauatũ uirtutis uidetur: tunc non naturalis uirtus per umbram potest discurre, sine qua uita non potest esse, nec anima in corpore. Huius autem diuersæ sunt potentia intelligentia, ratio, memoria. Et est intelligentia, uis animæ, qua percipit hominẽ corporalia cõ certa ratione, quare ita sit. Ratio uerò est quædam uis animæ, qua percipit hominẽ quid sit res, & in quo conueniat cum alijs, & in quo differat. Memoria uerò est uis, qua firmè retinet hominẽ ante cognita. Sed quæritur cũ iste sint proprietates animæ, quare infans, in quo est anima, nõ discer nit, &c. Ad hoc dicimus, quod anima hominis à creatore habet principium, ex quo est perfecta in suo genere, sciret quæ ab homine fieri possunt, nisi grauitas carnis esset, quod per primũ hominẽ qui ante corruptionem humanitatis, ex quo fuit, perfectam habuit scientiam humanã, probari potest. Sed modo corrupta humanitate, ex quo coniungitur corrupto, corrumpitur: nec proprietates suas potest exercere, donec usus experientia, uel alicuius doctrina excitata incipit discernere. uelut cum aliquis subtili acie oculorum, tenebroso carceri deputatur, uidere tamen nõ potest nisi assuecat tenebris, uel lumen accendatur, unde Virgilius: Quantum non noxia corpora tardant. In prima uerò atate nec præcessit usus experientia, nec est tempus doctrinæ cõueniens. Cum enim illa ætas calida sit & humida tantũ, statim cibum digerit & appetit: unde frequẽti influxione indiget & effluxione, spissusq; fumus generatur, qui ascendens cerebrũ, in quo est uis discernendi & intelligendi, turbat. Hanc atate sequitur iuuentus, quæ est calida & sicca. Desiccatus est enim ille naturalis humor, quem cõtrahit homo ex matris utero. unde non ita spissus fumus generatur, neq; cerebrum ita turbatur, estq; ætas conueniens ad discendum, & maxime, si lampas diligentis doctrinæ accendatur. Sequitur senectus frigida & sicca. Extinctus est enim ille naturalis calor, unde in hac atate uiget memoria, sed vires corporis deficiunt: exsiccitate enim & frigiditate, cuius est confringere, est memoria. Ex calore, cuius est impetum facere, vires corporis eo deficiente deficiunt: hanc sequitur senium, frigidum & humidũ. Extincto enim naturali calore crescit frigidũ phlegma, unde in illa atate deficit memoria, fiuntq; homines pueriles. Est enim à phlegmate uis expulsiua, hanc sequitur animæ & corporis dissolutio. Non enim extincto naturali calore diu potest uiuere homo. Et quia de homine satis diximus, cuius est doceri dicamus, quales ut doceant, quarendi sint, quales ut doceantur, qualis cõplexio cõueniens sit doctrinæ, in qua atate sint incipienda, & quando finienda, quis sit ordo discendi. Talis igitur ut doceat quærendus est, qui neq; causa laudis, nec spe tẽporalis indumenti, sed solo amore sapere doceat. Si enim propriam laudem diligit, nunquã discipulũ ad sui perfectionẽ uenire uolet. Subtrahit enim doctrinam, ne in eo quòd plus diligit, æquetur uel superetur. Si iterum temporalis cõmodi spe inductus doceat, non curabit quid dicat, dum nimium extorqueat. Sæpẽ enim placet nugæ magis quàm utilia. Sed si amore scientiæ ad docendum accesserit, nec propter inuidiam doctrinam subtrahet: nec ut aliquid extorqueat, ueritatem cognitam fugiet: nec si deficiat multitudo sociorum, deficiet, sed ad instructionem sui & aliorum uigil & diligens fiet. Vt doceatur ergo, talis diligendus est, qui non sit doctrinæ strepens, nec superbus, ne uideatur aliquid esse, cum nihil sit: qui magistrum ut patrem diligit, uel etiam plus patre. A quo enim maiora & digniora accipi mus, magis diligere debemus. A patre enim rudes esse cœpimus, à magistro uerò esse sapientes, quod maius est & dignius. plus ergo diligendi sunt boni doctores quàm parentes, nec tamen est iustum quòd magis diligantur doctores, sed utile, ut scientiæ illius uerba nobis placeant: quia in eo quem non diligimus, sæpẽ etiam nobis bona displicent, illaq; fugimus, dum studemus non imitari illos quos non diligimus. Quamuis enim sanguinea complexio habilis sit ad doctrinam, quippe

quippe in omnibus temperata, tamen in omni aliquis perfectus esse potest, etsi cum labore: quia ut narrat Pamphilus. Labor improbus omnia uincit. Principium uerò doctrinæ ab adolescentia est conueniens, quia ut ait Plato: Aetas hominis similis est ceræ, quæ si nimis mollis sit, nec figuram recipit: nec retinet, similiter si sit dura. Ergo nec nimis tenera, nec nimis dura, cõueniens est doctrinæ. Terminus doctrinæ est mors, unde quidam sapiens, cum ab eo sic quæreretur, ubi est terminus discendi? Respondet, ubi & uitæ. Quidam philosophus cũ nonagenarius moreretur, & quæsitus à quodam discipulo suo, si de morte doleret: sic interroganti respõdet: quia nunc incipiebat dicere. Ordo uerò discendi talis est, ut quia per eloquentiam omnis sit doctrina, prius instruantur in eloquentia. Cuius tres sunt partes: rectè scribere, & rectè scripta pronunciare, probare id quod est probandum, quod docet Dialectica, ornare uerba & sententias, quod tradit Rhetorica. Initiãdi ergo sumus in Grammatica, deinde in Dialectica, postea in Rhetorica. Quibus instructi ut armis, ad studium philosophiæ debemus accedere. Cuius hic est ordo, ut prius in quatuor & in ipso prius in Arithmetica, secundo in Musica, tertio in Geometria, quarto in Astronomia. deinde in diuina pagina, quippe ut per cognitionem creaturæ, ad cognitionem creatoris perueniamus.

ἡ δὲ ἀπολύσις, Finis.

VENERABILIS BEDÆ presbyteri de Paschæ celebratione liber, siue de æquinoctio uernali iuxta Anatho- lium, Epistola.

REVERENDISSIMO AC SANCTISSIMO

FRATRI VVICHEDÆ PRESBYTERO, BEDÆ
optabilem in Domino, Salutem.

LIBENTER accepi literas tuas benignitatis, amantissime in Christo frater, & capitula quæ rogasti promptus describere, ac tibi dirigere acceleravi, memor familiaritatis ac dulcedinis, qua cum illo aduenirem, me suscepisti. Sed & quæstionem illam merito famosam de historia ecclesiastica, super qua me interrogasti presentem, cui tunc breuiter ut potui respondi, nunc latius explanare etiã studui, hoc est, de æquinoctio uerno, quod in libro præfato Anatholius antistes reuerendissimus, in undecimo Calend. April. die annotasse perhibetur, cum ceteri Aegyptiorum magistri hoc magis in duodecimo Calendarum earundem die annotandum esse decernant. Dicit namq; sanctus Proterius Alexandriæ antistes ecclesiæ, ad beatissimum papam Leonem scribens de pascha, & manifeste quidem secundum cursum solis, x. v. die mensis Famenoth, qui etiam x. i. Calendas April. æquinoctium esse cognoscitur. Sed non oportet ab hoc æquinoctio primi mensis exordium iuxta cursum lunæ prorsus affigere, alioquin per omnia solis circulo lunæ discursus concordare debuerat. Dicit & sanctus Cyrillus eiusdem præsul ecclesiæ: Sol enim ipse quotidie terra mariq; & clauditur in fine diei, & in diei initio aperitur, & finit sol cursum totius anni, in duodecimo Calend. Aprilis. Vnde te merito, sicut & ceteros, mouet studiosos, quomodo Anatholius cum sit & ipse eruditione ac genere Aegyptius, quasi contrarius Aegypti doctoribus, scribat æquinoctium idẽ in undecimo Calendas Aprilis occurrere solere. Est ergo, inquiens, in primo anno initium primi mensis, quando est decimo, & x. annorum circuli initium, secundum Aegyptios quidem menses famenoth uigelimo sexto die, secundum Romanos uerò undecimo Calendas Aprilis, in qua die inuenitur sol non solum conscendisse primam partem, uerum etiam quartam iam in eadem die habere, id est, in prima ex duodecim partibus. Hæc autem particulã, uernale est æquinoctium & ipsa est initium mensium, & caput circuli, & absolutio cursus stellarum, quæ ἡ ἀναστασις, id est, uergæ dicuntur, ac finis duodecimæ particulæ, & totius circuli terminus. Sed facillime ratione posse credo doceri, non eum ceteris Aegypti & orientis præceptoribus in hoc esse contrarium. Facit enim ratio quadrantis (quem bisextum uocant) ut sol æquinoctialem sui cursus locum in signifero circulo, nunc in primo exortu suo, nunc in meridie, nunc in occasu, nunc media nocte comprehendat, & quotiens mane uel meridie fieri æquinoctium contigerit, ad duodecimũ Calendarum Aprilium: quotiens autem uesperis, uel media nocte, ad undecimũ Calendarum earundem diem pertinet. Absq; enim contradictione nox omnis ex quo Dominus à mortuis resur-

Bedæ tom. 2.

G

rexit,

rexit, sequentis diei temporibus anteponitur, non autem præcedentis apponitur. Vnde consilium Anatholius non uetat in undecimū, sed ante XI. Calendarum Aprilium pascha celebrari, cum ipse in eodem libro diligenter ex antiquorum pariter & nouorum patrum scriptis affirmet, ante transcensum æquinoctij pascha agi non posse. Ipse enim sibi testis erat, quod scribens non prima sedis æquinoctialis tempora, sed ultima signauit, hoc est, ea quibus pasche celebrationem incipere posse nouerat. Cum enim secundo uel tertio anno post bissextum paschæ dies Dominicus in undecimo Calendarum Aprilium occurrerit, constat nimirum, quod cum æquinoctio paschæ tempus inchoatur. Cuius ceremoniæ partes celebrantur eiusdem prima noctis: quam uis illa mediante, uel etiam inchoante perfici æquinoctium nullus ambigit: eo quod profecto Dominicæ ipsam resurrectionis ritè celebrari horam, quæ diluculo facta est. Et ut patenter animaduertas, quod Anatholius uespertinum specialiter æquinoctium scribat, à quo pascha incipere potest, quod ad duodecimū Calendarum Aprilium regulariter respicit. Attende quid in sequentibus ex antiquorum sententiâ patrum annotat. Cum enim sint duo æquinoctia ueris & autumnalis, quæ quilibet spacij dirempta, & decimo quarto die primi mensis sit statuta solentitas post uesperam, quando luna soli apposita è regione deprehenditur, sicut etiam oculis probare licet: inuenitur utiq; uernalis æquinoctij partem sol obtinens, luna uerò autumnalis. Quid ergo mirandum si in XI. Calendarum Aprilium æquinoctium fieri dicat, cum de illa loquise hora declaret, quando occidente ad uesperam sole, luna e contrario suum attollit exortum. Vbi pariter intuendum, quod æquinoctia ueris & autumnalis quæ spacij dirempta. Et inde colligendum, quod ab æquinoctio ad æquinoctium dimidium anni computare debeamus, atq; autumnale XIIII. Calendarum Octob. annotare, centum uidelicet & octoginta duobus diebus à uernali discretū. Quod esse uerissimum etiam horologica docet inspectio, maxime cum hanc æquissimam anni inter æquinoctiorum diremptionem antiquissimi & eruditissimi doctoris Aristei uerbis astruat, qui fuit unus ex illis LXX. illustribus scripturæ sacræ interpretibus. Quod autem idem ait Anatholius, in qua die inuenitur sol, non solum conscendisse primam partem, uerum etiam quartam iam habere in ea die, id est, in prima & duodecim partibus, XII. partes XII. signa horoscopi nominat, quæ tricenis diebus & paucis insuper horis solem singula tenent. Vnde & Maro de hysdem dicit, Idcirco certis dimensum partibus orbem, Per duodena regit mundi sol aureus astra. quarum uidelicet partium prima iuxta naturam à loci æquinoctij uernalis incipit. Hæc autem prima ex duodecima uernale est æquinoctium, quia nimirum partis eiusdem initium, scilicet ubi sol primo positus est, ipsum tenet æquinoctium, rectè præmittit solem in ea die non solum conscendisse primam partem, uerum etiam quadram iam in ea die habere: quia quotiens æquinoctiale tempus iuxta rationem præfatam in undecimū Calendarum Aprilium incidit, totiens in ipso temporis momento illa quarta pars diei, quæ annuatim accrescere solet, secundum naturam perfecta esse dignoscitur. Nam cum duodecimo Calendarum earundem die contingit æquinoctium, tum in ipso æque die, & in ipsa æquinoctiali hora quadrans idem expletur. Ideo autem addimus Naturaliter, quia consuetudinis est humanæ, uarijs illum temporibus anni prout cuilibet generi placuit inferere. Naturalis uerò est rationis in completionem & circulis solis adijci, quam Cyrillus signauit in ea, quam ut supra proposuimus sententiâ, dicens: Et finit sol cursum totius anni, in duodecimo Calendarum Aprilium. & ne quis forte nos non contendat in hac Anatholij sententiâ, hoc quod ipse sensit intelligere potuisse, libet pauca annexere quæ de hysdem partibus & æquinoctio uir doctissimus Victor Capuanæ urbis antistes describat. Cœlestis, inquit, circulus, per quæ sol & luna & stellæ, quæ planetae appellantur, contra impetum totius cœli proprio motu feruntur, per duodecim partes, iudicio est sapientiæ distributus. Quibus peractis CCCCLXV. die, quo toto tempore annus expletur, dum sol repeterit circuli supradicti primæ partis initium, oritur anni principium, quod fit à duodecimo Calendarum Aprilium die usque ad undecimū. Sæpe enim uespere, interdum nocte, nonnunquam ipsa Calendarum XI. Aprilium die prouenire deprehenditur. Vicissima igitur sexta die Martij mensis secundū Alexandrinos, hoc est, iuxta Latinos duodecimo uel undecimo Calendarum Aprilij die fit, iuxta solis cursum primi mensis initium. Ne quis autem nos inconstantia uelit arguere, quod uelut sub ambiguo fluctuantes diem primi mensis minime definiamus, huiusmodi obiurgator aut potius inquisitor sciat, quod solertissime à septima diei hora, horam primam alterius diei docet incipere, & cum sit. XXXV. dies Martij mensis, XII. Calendarum Aprilium, si uespere eiusdem diei sol spacium primæ partis illustret, iam XXXVI. ascribitur, Aegyptiaca ut diximus traditione subtili, & sine dubitatione probabili, & post pauca: Igitur luna, inquit, si XIIII. reperitur, sole in prima parte sui circuli constituto, iure primi mensis ascribitur. Si uerò prius XIIII. luna hoc pleno lumine orbis effulserit, quam sol memoratam primam partem circuli sui contigerit, XII. mensis esse reperitur uel reputabitur. Et quotiens ita contigit, solennitas differtur ad alterum plenilunium, quam uenire necesse est adhuc sole in prima parte de duodecim circuli partibus constituto. Hæc de uerbis beati Victoris assumere placuit, quatenus sententiâ sancti patris Anatholij, quæ & in ipsius opere paschali, & in historia ecclesiastica plerisque obscura est, per eius tibi dicta clarior redderetur. Sed neq; hoc prætereundum, quod sunt qui contendunt Anatholium in hac sententiâ nequaquam undecimum, sed octauum Calendarum Aprilium diem posuisse, dicentes: cum hanc sententiâ in historia ecclesiastica poneret

poneret diem pro die mutasse, & Eusebium quod cætera bene ac philosophicè posita uideret, uo uerbo corrigere uoluisse, quod in ea minus perfecte dictum conspexerit, ne illum uidelicet quem laudare proposuerat, palam notabilem monstraret, si eius pura uerba & ut ipse scripserat suis inderet historijs. Sed mirum si Eusebius tam circumspectus sermone, & sensu scriptor, in tantum laudis aliorum potuit esse cupidus, ut eorum scripturis deflagrans, ea quæ non dixerant illos dixisse sineret, nec formidaret argui, postquam lectores sui integra eorum opuscula perscrutarètur, atque quæ ipse de his assumpserat, aliter in suis authoribus posita offendissent. Mirum si Victor, cuius dicta posuimus, uirum æquè eruditionis eximie talis impostura latuit, qui in alio opere scribens de pascha, hanc eandem sententiâ Anatholij de historia ecclesiastica, quasi iure laudabilem ac memorabilem assumens, ubi opportunum reprobatur inseruit, & ipse undecimū in ea non octauum Calendarum Aprilium scribens diem. Sed & Dionysius cognomento Exiguus, scientia præcipuus, mirum quare uel ipse in epistolis suis paschalibus Anatholij suffragium de historia ecclesiastica flagitaret, si eius ibi dicta sciret falsata, quem ut Græcè etiam linguæ peritissimum, qualiter hæc sint primo edita, latere non potuit attentio. Sed quia mensis hic unde summat exordium, uel ubi terminetur, euidenter in Moyli scriptis non colligitur: præfati uenerabiles CCCXVIII. pontifices antiqui moris obseruatiam, & exinde à sancto Moyse traditam, sicut in septimo libro ecclesiasticæ historiae fertur solertius inuestigantes, ab VIIII. Iduum Martiarum usq; in diem nonarum Aprilium natam lunam facere dixerunt primi mensis initium, & à duodecimo Calendarum Aprilium usq; ad XIIII. Calend. Mai. lunam XIIII. solertius inquirendam. Itaq; uerissimile uidetur, Eusebium quidem quod in Græca authoritate inuenerat, fideliter suis indidisse historijs. Ipsum uerò libellum Anatholij postmodum in aliquibus Latinorum exemplaribus esse corruptum, eorum nimirum fraude, qui paschæ uerum tempus ignorantes errorem suum tantipatris autoritate defendere gestirent. Sed quarunt illi qui Eusebium magis uerum emendasse sententiâ, quam alios quoslibet totum Anatholij putant infalsasse libellum, quomodo in illo libello sit scriptum. Sed quid mirum, si in undecima luna errauerint qui III. dies addiderunt ante æquinoctium, in quibus pascha immolari posse definiunt, quod certum omnimodis putari absurdum. Quibus respondendum, quia Anatholius potuerit nosse plurimos, qui sic uel sic de pascha senserint, nec tamen ad nostram notitiam peruenerint. Et e contra querendum ab eis, quomodo in ipso libello sit scriptum: Est ergo in primo anno initium primi mensis, quod est XIX. annorum circuli initium, secundum Aegyptios quidè mensis Faminoth XXVII. die, iuxta Macedones uerò Distri mensis XXXI. Secundum Romanos uerò Martij mensis XXV. die, id est, VIIII. Calendarum Aprilis, cum XXXVI. dies mensis Aegyptiorum Faminoth, & XXXI. dies mensis Macedonum Distri non sit VIIII. Calendarum Aprilium, sed IX. Calend. April. Nonne uerissimilimum apparet, quàm sit falsata sententiâ, ubi ipse qui VIIII. Calend. pro IX. Calend. April. mutauit, oblitus est etiam Aegyptiorum uel Græcorum mensium statum mutare. Sed his quæ minus nota erant manere permisis ut fuerunt, illud solummodo quod suis libiq; uisibile erat mutauit. Quid sane horum sit uerius, illi potius qui Anatholium græcum legunt, uideant. Verum siue Eusebius uenam sententiâ seu quilibet totum ipsum libellum à suo statu mutauerit, constat absq; ulla dubietate, quamuis plurima uerterit æquinoctium octaua Calendarum Aprilium die nequaquam posse reperiri. Quod in conspectione horologica ex aperta ratione probatur. Regula enim tenet ecclesiasticæ obseruationis, quæ & edictis patrum priorum & clarius est Niceno probata concilio, ut paschæ dies Dominicus ab XI. Calendarum Aprilium usq; in VII. Calendarum Mafarum diem quaratur. Item catholicæ institutionis regula præcipit, ut ante uernalis æquinoctij transcensum pascha non celebretur. Qui ergo VIIII. Calendarum Aprilium putat esse æquinoctium, necesse est idem aut ante æquinoctium pascha celebrari licitum dicat, aut ante VII. Calendarum diem pascha celebrari licitum neget. Ipsum quoq; pascha quod Dominus pridie quam pateretur, cum discipulis fecit, aut nona Calendarum Aprilium die non fuisse, aut ante æquinoctium fuisse confirmet.

Primo anno circuli decennouenalis XXX. est luna in XI. Calendarum Aprilium, eodemq; anno luna XIIII. quinta die Calendarum Aprilium, id est, Nonas Apriles: iungeq; ad XXX. & summe regulares mensis Aprilis, eo anno quo XIIII. luna Aprilem incurrat. Eo uerò quo mense Martij luna XIIII. incurrit, tardè Martij regulares triginta sex. Ex epactis utique agnoscis facillime, utrum in Martium an in Aprilem, luna decimo quarta eueniat. Si enim plus XV. aut minus V. epactis habes, Aprilij luna XIIII. computatur. Tene ergo regulares in Aprilij trigessimis quinta, & subtrahe epactas semper eius anni, & quod remanserit, ipsa est dies lunæ decimo quarta, ut puta tertio anno circuli decennouenalis XXXI. erunt epactas, tolle XXXI. de XXXV. & remanent XIIII. terdecima die mensis Aprilis, id est, Idus Aprilis luna decimo quarta occurrit. Si uerò seriam quæras XIIII. lunæ, adde concurrentes anni illius numero, qui relictus est, ut puta istis tredecim qui in præfenti sunt, in Aprilij quoque regulares VII. Hæc omnia collige & postea diuide per septenarium, & quod remanserit ipsa est feria lunæ decima quarta, & sic facillime ad diem Dominicum peruenies. Mense autem Martij tene regulares triginta sex subtrahe epactas anni illius, uerbi gratia, secundo anno circuli decennouenalis undecimo fiunt XXV. die mensis eiusdem, XIIII. luna aderit, id est, octauo. Calendarum Aprilium. Si uerò

feriam eiusdem diei requiras, adde numero præscripto cōcurrentes anni illius & regulares quatuor in Martio, is quoq; in unum collectis partitōq; per septenarium, & quod remāserit ipse est dies lunæ decima quarta, si nihil remaneret v. i. feria est. Igitur si detractis epactis triginta, remanent tamen quodcunq; super est, ipse est dies mensis, in quo xiiii. lunam reperies, ut eo anno quo quatuor epactæ sunt, abūme 1111. de xxxv. & remanent triginta unum. Tolle xxx. & remanent i. Prima die mensis xiiii. luna occurrit, id est, Calendas Apriles. Si deductis epactis xxx. tantum remanent xiiii. die mensis luna xiiii. euenit, quod semel intra xix. accidit annos, quando vi. epactæ ascribuntur, & iiii. Calendarum Aprilium xiiii. luna prouenit. Ut te exemplis ad inueniendam instruat feriam, qua xiiii. occurrat luna, ut puta anno præsentis Domīnicæ incarnationis d c c l x x v i. sume epactas huius anni x x v i. detractisq; eiusdem xxxv. regularibus & remanent ix. & ecce ix. die mensis xiiii. luna erit, id est, v. Idus April. Iunge etiam concurrentes anni præsentis, id est, i. ad ix. & fiunt x. & his adde vii. & fiunt xvii. hos partire per vii. bis vii. xiiii. & remanent iiii. tertia feria erit. Luna xiiii. iiii. xiiii. v. xvi. vi. xvii. vii. xviii. i. xix. qui est dies paschæ v. Idus April. xiiii. luna iiii. Idus xv. iiii. Idus xvi. ii. Idus xvii. Idus xviii. xviii. Calendarum Maias xix. Secundo anno post hunc vii. quia plus v. sunt & minus xv. ad Martiū pertinet xiiii. luna quam sic requiras. Summe regulares Martis mensis xxxvi. detrahe ab eis vii. & remanent xxxix. uicelimonono Martis mensis, id est, iiii. Calendarum April. decima quarta tibi luna occurrit. Ad inueniendā feriā, sume eandem xxxix. & adde eis concurrentes anni illius, id est, ii. fiunt xxi. In his quoq; adijce regulares quatuor, & erit ois summa xxxv. partire per vii. Quinquies em vii. fiūt xxxv. & nihil remanet, quia septima feria erit luna decimo quarta, quarto Calēd. April. & xv. tertio Calēd. April. ipse est dies Domīnicus paschæ, etiā per singulos circuli decennouenales annos. Sēper his regularibus & hac ratione annuis epactarum detractis diebus, decima quarta sine errore reperies lunam, & illis regularib; concurrente numero præscripto iunctis. Feriam quoq; decimā quartā lunæ reperies, & sic computatis ferijs, quæ supersunt septimanæ illius, lunæ quoq; ætatē crescentis singulis appone dieb; & tū simul locū lunæ, & ætatem certissimè inuenies. Hęc dilecte comes proprio argumenta labore descripsi tibi met, tu dic quo munere mecum certares hodie dum talia do tibi fessus.

Enarratio dodrantis & semuncie in partibus horarum, per quas lunaris luminis ratio cōputatur apud scriptores.

FRAGMENTVM.

Vnius semper horæ dodrante & semuncia transmissa, id est, diuisio unius horæ spacio, in uiginti quatuor semuncias, quia tot sunt semuncie in libra plena: iterumq; diuide uiginti quatuor in quatuor, hoc est quater sex, & ter vi. dodrans dicitur, semel uerò quadrans, & hoc est quatuor unius horæ dodrante, id est, tribus partibus x. & octo semuncijs. Quod uerò & semiuncta sex reliquarum semiunctarum, ad quadrantem pertinentiū unam uoluit adiungi dodrantē, ut essent xix. semiunctæ, quo ætus oceanī quotidie tardius ueniret, tardiusq; recederet.

DE ORDINATIONE FERIARVM PASCHALIVM PER THEOPHILVM EPISCOPVM CÆSARIENSEM AC RELIQUORVM EPISCOPORVM, SYNODVM.

ROST resurrectionem uel ascensionem Domini saluatoris, Apostoli quomodo pascha deberent obseruare, nihil ordinare potuerunt, quia dispersi erant per uniuersum mundum, & ad prædicandum occupati. Sed quacunq; die decima quarta luna mense Martio fuisset, pascha celebrabant. Post transitum ergo de hoc mundo omnium Apostolorum, per singulas prouincias diuersa tenebant ieiunia. Nam Galli quacunq; die octauo Calendarum Aprilium fuisset, quando Christi resurrectio tradebatur, semper pascha celebrabant: in Italia uerò alij xx. dies ieiunabant, alij septem. Orientales uerò sicut Apostolos uiderunt, ut super prædictum est, decima quarta luna, mense Martis pascha tenebant. Cum ergo hæc tales obseruationes per singulas prouincias tenerentur, unde mœror erat sacerdotibus, eo quod à quibus una fides recte tenebatur, eorum dissentirent ieiunia. Tunc papa Victor, Romanq; urbis episcopus direxit auctoritatem ad Theophilum Cæsariensis Palestinæq; antistitem, ut quomodo pascha recte iure à cunctis catholicis celebraretur ecclesijs, inibi fieret ordinatio, ubi Dominus & saluator mundi fuerat in carne uersatus. Percepta itaq; auctoritate prædictus episcopus non solum de sua prouincia, sed etiā de diuersis regionib; omnes episcopos euocauit. Vbi cum illa multitudo sacerdotum conuenit, tunc Theophilus episcopus protulit auctoritatem ad semissam Victoris papæ, & quid sibi operis fuisset iniunctum ostendit. Tunc pariter omnes dixerunt episcopi, Nisi prius quomodo mundus fuerit à principio inuestigatus, nihil potest de obseruantia paschæ salubriter ordinari. Dixerunt ergo episcopi: Quem credimus factum fuisse in mundo primum, nisi Dominicum diem? Theophilus episcopus dixit: Probate quod dicitis. Responderunt Episcopi: Secundum scripturæ auctoritatem factum est uespere & mane dies primus.

Deinde

Deinde secundus, tertius, quartus, quintus, sextus, septimus. In quo septimo requieuit Deus ab omnibus operibus suis, quem diem sabbatum appellauit. Ergo cum nouissimum diem signet sabbatum, quis potest esse primus, nisi dominicus dies? Theophilus episcopus dixit: Ecce de die dominico, quia primus sit probastis, de tempore enim quid dicitis? Quatuor enim mundi tempora accipiuntur: uer, æstas, autumnus, hyems. Quod ergo tempus primum factum in mundo? Episcopi responderunt, uernum. Theophilus Episcopus dixit, Probate quod dicitis. Et illi responderunt, Scriptum est: Germinet terra sœni herbam secundum genus suum & lignum fructiferum, ferens fructum suum. Hęc autem temporibus ueris accipitur. Theophilus episcopus dixit, In quo loco caput mundi esse creditis? In principio temporis, an in medio tempore, aut in fine? Episcopi responderunt, In æquinoctio octauo Calendarum Aprilium. Theophilus Episcopus dixit, Probate quod dicitis. Et illi responderunt: Scriptum est quia fecit Deus lucē, & uocauit Deus lucem diem, & fecit Deus tenebras, & uocauit tenebras noctem, & dixit inter lucem & tenebras æquas partes. Theophilus dixit: Ecce de die uel tempore probastis, de luna quid uobis uidetur? Vtrum crescentem ac iam plenam, an imminutam à deo fuisse consecratam. Episcopi responderunt, plenam. Et ille, Probate quod dicitis: Responderunt, Et fecit duo luminaria magna, & posuit ea in firmamento cœli ut luceant super terram. Luminare maius in inchoationē diei, luminare minus in inchoationem noctis, non poterat aliter nisi esset plena. Nunc ergo inuestigauimus, quomodo in principio factus fuerit mundus, id est, die dominico. Verno tempore in æquinoctio, quod est octauo Calendarum Aprilium, luna plena per ipsum tantummodo tempus & elementa resurgunt. Theophilus dixit: Nunc igitur agendum est de ordinatione, quomodo debeamus pascha tenere. Episcopi dixerunt, Nunquid potest dies dominicus præteriri, ut in eo pascha minime celebretur, qui tot & talibus benedictionibus sanctificatus est? Theophilus dixit: Dicit ergo quibus & quilibet benedictionibus eum esse sanctificatum asseritis, ut scribere possimus. Episcopi dixerunt, Prima illi benedictio est, quia in ipso tenebræ sunt remotæ, & lux apparuit. Secunda est illi benedictio, quod de terra Aegypti uelut de tenebris peccatorū quasi per fontem baptismi per mare rubrum populus fuisset liberatus. Tertia illi benedictio est, quia in eodem die cœlestis cibus manna hominib; datus est. Quarta illi benedictio est, qua Moyses mandat ad populum: Sit uobis obseruatus dies primus & nouissimus. Quinta illi benedictio est, ut in cxv. i. Psalmo dicit: Circumderunt me sicut apes, & exarserunt sicut ignis in spinis. De resurrectione autem domini dicit: Hęc est dies quā fecit Dominus, exultemus & letemur in ea, usq; ad cornu altaris. Sexta illi benedictio est quod in ipsa Dominus resurrexit. Vides ergo quia dies resurrectionis dominicus singulariter in pascha teneri possit. Theophilus dicit, De tempore autem ad Moysen mandatum est à Deo. Hic mensis erit uobis initium mensium, pascha facite in eo. Omnes ergo triginta dies à Domino consecrati sunt. Episcopi dixerunt, Iam superius dedimus responsum, principium mundi esse æquinoctium octauo. Calendarum Aprilium. Et ab octauo Calendarum April. usq; in octauū Calendas Maias, legimus esse consecratos. Theophilus dixit: Ecce impius non est, ut passio Domīnica, tantum sacramenti mysterium, extra limitem excludatur. Passus namq; Dominus ab undecimo Calendarum Aprilium, qua nocte à Iudæis traditus est, & ab septimo Calēd. resurrexit, quomodo ergo tres dies extra terminum excluduntur? Omnes Episcopi dixerunt, Nulla ratione fieri debet, tantum sacramentum extra limitem excludatur, sed hi tres dies intra terminum inducantur, & de subter retrahere constitutum est. Ergo in illa synoda ab undecimo Calendarum Aprilium usq; in undecimo Calendarum Maiarum, pascha debent seruare, & nec ante nec postea cuiusq; constitutum limitem transgredi liceat. Similiter & de luna præceptum diuinum teneatur. Mandatum est per Moysen: Sit uobis obseruatum à decima quarta luna usq; xxi. Has ergo vii. lunas similiter in pascha tenendo cōstat fuisse, consecrata sunt. Quando ergo sit intra suum limitem ab undecimo Calendarum Aprilium usque in undecimo Calendarum Maiarum, dies Domīnicus, & luna ex illis octaua sanctificata, Pascha nobis uisum est celebrare. Omnis paschalis luna cuiuscunque ætatis est, si detrahās ab ea septem, fiet tibi ætas lunæ, quæ sit in initio quadragesimæ. Verbi gratia: Si decima quinta luna est paschalis, tolle de quindecim duodecim, & remanent centum & undecim. Tertia est luna in initio quadragesimæ, eo anno quo decima quinta luna est die Domīnico paschæ, & cætera similiter. Memento quod anno bissextili lunæ Februarij mensis triginta dies, & tamen luna Martij mensis triginta dies habeat, sicut semper habet, ne paschalis lunæ ratio uacillet.

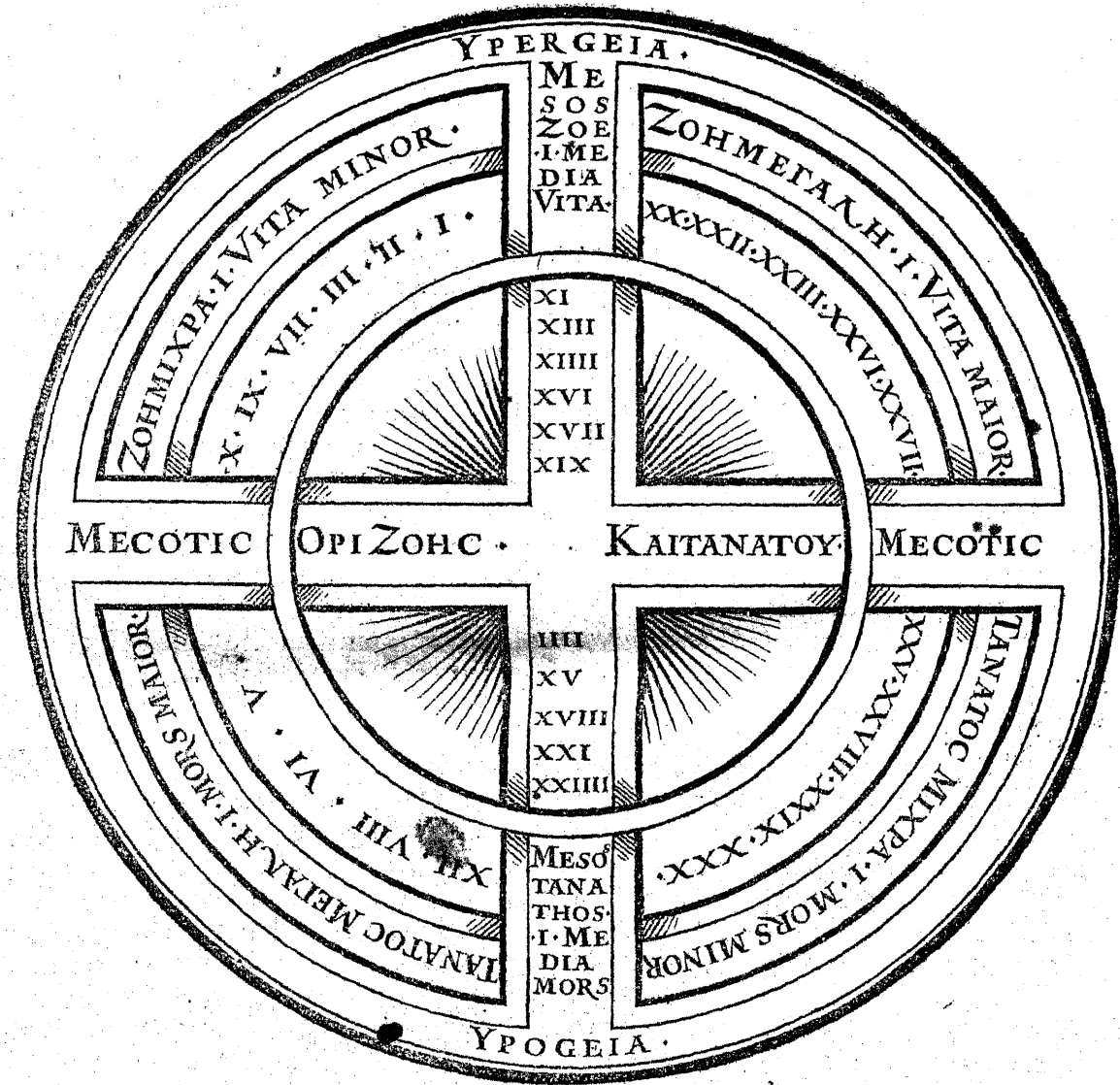
DE ÆQUINOCTIO UERNALI, FINIS.

Bedæ tom. 2.

G 3

DE DL

De diuinatione mortis & uitæ, Petosyris ad Necephum regem Aegypti Epistola.

DE his quæ à me ad humanæ uitæ cautelam inuenta sunt, unumquodque me tibi mittere non piguit. Superest ut tu in his per inspiratam tibi diuinitus prudentiam, operando laborem impendas, certus quod decumbentium uel fugitiuorum uel monomachorum, uel aliorum simi- lium euentibus, non fallacem poteris capere præscientiam. Si argumentum regulare quod huic scripturæ subiecti diligenter inspexeris, consulturus igitur sic facito: Sume nomen uel decumben- tis, uel in fugam lapsi, uel depugnaturi, uel alterius cuiuslibet de quo inquiris, & collige nume- ram eius, deinde lunam considera, quæ fuerit ea die, qua uel eger decubuit, uel fugitiuus ela- psus est, uel quæ futura sit cum monomachus depugnaturus est, & cætera huiusmodi: nume- rumq; regularem qui ei lunæ ascriptus est, numero nominis adiunge. Tū summā quæ ex his cō- ficitur, per uigintinouem diuide, & numerum qui super fuerit collige, inspectaq; figura, quo in loco idem numerus sit positus inquire. Si eum inuenieris in *ζωή μεγάλη*, & de ægro agitur, cito con- ualescet: si de fugitiuo, cito reuertitur: si de gladiatore, uincet. Si autem in *μείων ζωή*, omnia hæc difficiliter euent: si autem in *ζωή μικρά* licet prosperum, difficilem tamē exitum habitura: quod si in eo loco fuerit in *ζωή λανασ* & *μεγάλη* inscriptus est, æger post longam infirmitatē morietur: fugi- tiuus diu quæsitus non inuenietur, gladiator tamen difficile superabitur. Eadem in *μείων ζωή* celeriora fient, & in *μείων δανύτω* celerrima. Ponatur exempli gratia, pugna Hectoris & Achil- lis luna erit decima septima, quæ habet numerum regularem. M. C. C. LXXVI. Achillei nomen ha- bet. M. C. C. LXXVI. qui simul iuncti, faciunt M. C. C. LXXVI. Hos partitè per XXXIX. & quod super fuerit, id est, uiginti tria, quæ in forma regulari, & inuenies illud in eo loco ubi scri- bitur *ζωή μεγάλη*. Si idem de Hectore feceris, inuenies residuum numerum in *μείων ζωή*, quæ

positio

positio numerorum, uictorem Achillem, & Hectorem uictum significat absq; ambiguitate. Est & alius modus: Si numerus lunæ fuerit in *ζωή*, & numerus hominis in *μείων*, periclitabi- tur quidem homo. euadet tamen. Econtrariò, si hominis numerus in *ζωή*, lunæ uerò fuerit in *μείων*, sub specie prosperorum, aduersa cōtingent. At uerò si uterq; numerus, hominis uideli- cet ac lunæ, supra horizontem fuerit inuentus, proculdubio prospera pollicentur: sed si ambos infra horizontem esse constiterit, aduersa omnia prouenient.

DIES LVNAE CVM NVME- VIS diuisio. BVSDEM NVMERI diuisio per xxix.

Luna 1.	M. D. LXXXIX.	xxiij.
Luna 2.	M. C. XVI.	xiiij.
Luna 3.	M. C. XIX.	xvij.
Luna 4.	M. CCC. XV.	x.
Luna 5.	DCCC. XVIII.	vi.
Luna 6.	DC. XXIII.	xv.
Luna 7.	CCCC. III.	xxviij.
Luna 8.	DCCC. LXX.	xxix.
Luna 9.	DC. LXVI.	xxviij.
Luna 10.	DC. XXXIX.	i.
Luna 11.	DC. XCIII.	xxviij.
Luna 12.	M. CCC. XLIII.	xxij.
Luna 13.	M. DCCC. LXXX.	xxiiij.
Luna 14.	M. DC. LXXXIII.	ij.
Luna 15.	M. CX.	vij.
Luna 16.	D. XXXV.	xiiij.
Luna 17.	DCCC. XCIII.	xxiiij.
Luna 18.	M. DC. XCVII.	xv.
Luna 19.	DC. XIX.	x.
Luna 20.	M. D. LXVI.	xxix.
Luna 21.	M. M. XXXIX.	xxviij.
Luna 22.	M. D. LXVI.	xxix.
Luna 23.	M. CCC. LXVIII.	v.
Luna 24.	M. DCC. LXI.	xxi.
Luna 25.	M. CC. LXIII.	xviij.
Luna 26.	M. C. III.	ij.
Luna 27.	DCCC. LXXX.	x.
Luna 28.	DCCC. XVI.	xviij.
Luna 29.	M. C. XV.	xiiij.

ITEM DIVISIO PER XXXIX.

IN L. semel sunt XXXIX.	& remanent XXI.
In C. remanent XXVIII.	In CC. remanent XXVII.
In CCC. remanent X.	In CCC. remanent XXIII.
In D. remanent VII.	In DC. remanent XX.
In DCC. remanent VII.	In DCCC. remanent XVII.
In DCCC. remanent I.	In I. remanent IX.
In II. remanent XVIII.	In III. remanent XIII.
In III. remanent XVI.	In V. remanent XII.
In VI. remanent XXVI.	In VII. remanent XI.

DE DIVINATIONE, FINIS.

G 4

SIMILITVZ

SIMILITUDO ARCAE NOE.

Arca Noe sine dubio ecclesie typum tenuit, quia sicut illa super fluctus diluuij huc atq; illuc fatigata ferebatur, ita ecclesia in procelloso mundo diuersis tēpestatibus & calamitatib. huius seculi quatitur: & sicut in Arca Noe non solum munda, sed etiā immunda animalia fuerunt (habuit enim homines, habuit & serpētes) ita & in domo magna, id est Christi ecclesia uasa diuersa sunt, alia quidem in honorem, alia in contumeliam.

BEDÆ PRESBYTERI DE LIN-
guis gentium tractatus.

Linguarum diuersitas exorta est in ædificatione turris post diluuium. Priusquā superbia turris illius in diuersos signorum sonos, humanam diuisit societatem, una omnium nationū lingua fuit, quæ Hebræa uocatur, quæ patris hæ & prophetæ usi sunt non solum in sermonib. suis, uerū etiā in literis sacris. In initio autem quod gentes sunt, tot linguæ fuerūt. Deinde plures gentes q̄ linguæ, quia ex una lingua multæ sunt gentes exortæ: linguæ autem dicte in hoc loco pro uerbis, quæ quia per linguam sunt genere locutionis illo, quia his efficit, per id quod efficitur nominatur: sicut os dici solet pro uerbis, sicut manus pro literis. Tres sunt autem linguæ sacrę, Hebræa, Græca, Latina, quæ toto orbe maximè excellunt. His enim tribus linguis super crucem Domini à Pilato fuit causa eius scripta. Vnde & propter obscuritatem sanctarū scripturarum harū triū linguarum cognitio necessaria est, ut ad alterā recurratur, dum si quam dubitationē nominis uel interpretationis sermo unius linguæ attulerit. Græca autem lingua inter ceteras gentium clarior habetur. Est enim & latinis & omnibus linguis sonantior, cuius uarietas in quinque partibus discernitur. Quarum prima dicitur *κοινὴ*, id est mixta siue communis, quia omnes utuntur. Secunda Attica est, uidelicet Atheniensis, quæ usi sunt omnes Græciæ authores. Tertia Dorica, quā habent Aegyptij, & Syri. Quarta Ionica. Quinta Aeolica, quæ se Aeolij locutos dixerunt, & sunt in obseruatione Græcæ linguæ eius modi certa discrimina. Sermo enim eorum ita est dispersus. Latinas autem linguas quatuor esse quidam dixerunt, id est, præscam, Latinā, Romanam, mixtā. Præscam est, quæ uetustissimi Italiæ sub Iano & Saturno sunt usi incondita, ut se habent carmina aliorum. Latina quæ sub Latino & regibus Tusciæ ceteri in Latio sunt locuti. Ex qua XII. tabule fuerunt scriptę. Romana, quæ post reges exactos à populo Romano gesta est, quæ Neuius, Plautus, Ennius, Virgilius poetæ: Et ex oratorib. Græcus Cato & Cicero uel ceteri effuderunt. Mixta, quæ post imperium latius promotum simul cum moribus & hominib. in Romanam ciuitatem irrupit integritatem uerbi per solœcismos & barbarismos corrupens. Omnes autem orientis gentes in gutture linguam & uerba collidunt, sicut Hebræi & Syri. Omnes mediterraneę gentes in palato sermones ferunt, sicut Græci & Asiani. Omnes occidentales uerba in dentibus frangunt, sicut Itali & Hispani. Syrus & Chaldeus uicinus Hebræo est sermone, consonās in plerisque & literarum sono. Quidam autē arbitrantur linguā ipsam esse Chaldeam, quia Abraham de Chaldejis fuit. Quod si hoc recipitur, quomodo in Daniele Hebræi pueri linguam quā non nouerant, doceri iubentur. Omnem autem linguam unusquisq; hominū siue Græcam siue Latinā siue ceterarum gentium, aut audiendo potest tenere, aut legendo ex præceptore accipere. Cum autē omnium linguarum scientia difficilis sit cuiquam, nemo tam desidiosus est ut in sua gente positus siue gentis linguam nesciat. Nam quid aliud purandum est, nisi animalium brutorum deterior?

Illa

Illam enim proprie uocis clamorem exprimunt, iste deterior qui proprie linguæ caret noticia. Cuiusmodi autem lingua locutus est Deus in principio mundi, dum diceret, Fiat lux: inuenire difficile est: nondum enim erant linguæ. Item qua lingua insonuit postea exteriorib. hominum auribus. Maximum ad primum hominem loquens, uel ad prophetas uel dū corporaliter sonuit uox dicentis Dei: Tu es filius meus dilectus. Vbi à quibusdam creditur illa lingua una & sola, quæ fuit antequam esset linguarum diuisio. In diuersis quippe gentib. creditur q̄ eadem lingua illis Deus loquatur, quia ipsi homines utuntur ut ab eis intelligatur. Loquitur autē Deus hominibus nō per substantiam inuisibilem, sed per creaturam corporalem per quā etiā & hominibus apparere uoluit, quando locutus est. Dicit enim Apostolus: Si linguis hominū loquar & angelorū, ubi queritur qua lingua angeli loquantur. Non quod angelorum aliquę linguæ sint, sed hoc per exaggerationē & acurationem dicitur. Item queritur, qua lingua in futurum homines loquantur. Nusquam reperitur. Nam dicit Apostolus, Siue linguæ cessabunt. FINIS.

VENERABILI BEDÆ PRESBYTERO, ETIAM HÆC

SIBYLLINARVM VERBORVM INTERPRETATIO ADSCRIBITUR à nonnullis, quam ne desideraretur, adposuimus.

Ibylla generaliter omnes foeminae dicuntur prophetantes, quæ ob diuinā uoluntatē, omnibus interpretari, & uentura pronunciare solebant. Tradunt autē doctissimi authores, decem fuisse Sibyllas. Quarū prima, Persis: Secunda Libyca: Tertia Delphica est, q̄ ante Troiana bella uaticinata est: Quarta Cumea, in Italia: Quinta, Erietea, in Babylonia orta, dicta Erythrea, ab insula, in qua eius dicta sunt carmina. Sexta, Samiana, à Samo flumine Beneuentano uocata. Septima Almitia, uel Cūmana: Octaua, Hælespontica: Nona, Phrygia: Decima, Tiburtina Græcæ, Albunea Latine uocatur: ex cuius carminibus multa de Deo & Christo scripta continentur. Fuit igitur hæc Sibylla, Priamidis regis filia, & ex matre Hecuba procreata. Vocata est autē in Græco Tiburtina: Latine uerò Albunea nomine, uel Cassandra: & illa circūiens diuersas prouincias ac partes orbis, prædicauit Asiā, Macedoniam, Eroftachiam, Agagus deam, Ciliciā, Pamphiliā, & Galatiā. Quumq; mūdī partes uaticinij suis repleisset, inde uenit Aegyptū, Aethiopiā, Bragadā, Babyloniā, Aphricā, Libyam, Pentapolim, Mauritaniam, & Palarinū. In oēs has prouincias prædicauit, & spiritu prophetiæ repleta, prophetauit bonis bona, malis mala. Scimus nāq; quæ in præconijs suis annunciauit, & quæ in nouissimis erant uentura prædixit. Audientes igitur tamā eius Romani, statim nunciauerunt in cōspectu Senatorū. Mittentes ergo senatores legatos ad eam, fecerunt ipsam cum magno honore deduci Romam. Centū igitur uiri ex senatu Romano, somniū in una nocte uiderunt singuli. Videbant singuli quasi nouem soles esse in celo, qui singulim diuisi, diuisas in se figuras habebant. Primus sol erat splendidus & fulgens super omnem terrā. Secundus sol splendidior & magnus, ætheream habēs claritatē. Tertius sol sanguineo colore flammiger, igneus & terribilis, ac de mū splendidus satis. Quartus sol, quarta generatio est tēpore Christi. Quintus sol erat tenebrosus, sanguineus & lapsus, sicut in tonitruo tenebrosus. Sextus sol tenebrosus nimis, habebat aculeū stimulum scorpionis. Septimus uerò sol terribilis erat, & sanguineum iterū habens in medio gladium. Octauus autem sol erat effusus sanguineum habens colorem in medio. Nonus autē sol erat nimis tenebrosus, unum tamen habens radium fulgentem. Quumq; Romam ingressa esset Sibylla, uidentes eam ciues Romani, admirabantur nimis pulchritudinē eius: erat enim uenusto aspectu, decora uultu, eloquens in uerbis: atq; Dei pulchritudine satis benè cōposita, suis auditorib. dulce præbebat eloquium. Venientes autem uiri, qui somnia uiderant, dicunt ad eā, Magistra & domina, q̄ ad magnū decorem est corpus tuū, qualē nunq; in foeminis, præter te uidimus. Precamur ut somniū, q̄ oēs nos in una nocte uidimus, quid futurū præmonstret aperias. Respondēs Sibylla dixit ad eos: Non est æquū in hoc loco stercoreib. pleno, & diuersis cōtaminationibus polluto, sacramentū huius uisionis detegere. Sed uenire ascēdamus, ad Apenninū montē, & ibi ad nūncio uobis, quæ uentura sunt ciuib. Romanis. Et fecerunt, ut dixit. Quos interrogauit: & illi uisionem quā uiderant, narrauerunt ei. At illa dixit ad eos, Nouem soles quos uidistis, oēs futuras generationes præsignant. Quod uerò dissimiles eos uidistis, dissimilis erit uita in filiis hominū. Primus autē sol, prima generatio est: erunt homines simplices & clari, amantes libertatē, ueraces, mansueti, benignissimi, amantes cōsolationes pauperum, & satis sapientes. Secundus autē sol, secunda generatio est: erunt homines splendide uiuentes, crescentes multū, Deū colentes, sine malicia cōuersantes in terra. Tertius uerò sol, tertia generatio est: exurget gens cōtra gentē, & erunt pugnae multę in Roma. Quartus autē sol, quarta generatio est: erunt homines, quæ uerum est abnegantes: & in diebus illis exurget mulier de stirpe Hebræorum nomine Maria, habens sponsum nomine Ioseph, & procreabunt ex ea sine cōmixtione uiri, de spiritu sancto, nomine Iesus: & ipsa erit uirgo ante partū, & uirgo post partum: qui ergo ex ea nascetur, erit uerus homo, sicut oēs Prophetæ prædicauerunt: adimplebitq; legē Hebræorū, & adiunget sua propria insimul, & permanebit regnū eius in secula seculorū: nascentē autē eo, exercitus angelorū à dextris & à sinistris erunt, dicentes, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominib. bonę uolūtatis. Veniet nāq; uox super eum, dicēs, Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Erāt ibi ex sacerdotib. Hebræorū, qui audientes hæc uerba, indignati dixerunt ad eā: ista uerba, terribilia sunt: sicut hæc regina. Respo-

dens

dens Sibylla dixit eis: O Iudæi, necesse est ista fieri, sed uos non credetis in eum. Dixeruntque: Nos non credemus, quia uerbum & testamentum dedit Deus patribus nostris, & non auferet manum suam a nobis. Respondit eis iterum: Deus cœli sibi generaturus est filium, ut scriptum est: qui similis erit patri suo, & postea ut infans per ætates crescat, & insurgent reges in eum & principes terræ. In diebus illis erit Cæsari Augusto celebre nomen, & regnabit in Roma, & subiiciet omnem terram sibi. Non multi, uel non pauci: non tres, neque duo sunt dii, sed unus Deus, solus & immensus, qui fecit cœlum, solem, stellas & lunam, frugiferamque terram & mare. Qui autem illum honorant, æternam uitam hæreditabunt, perpetuum cuius ipsi hæreditabunt paradysum. Mortuorum uero simul resurrectio erit, & claudorum cursus uelocissimus erit: surdi audient, & caeci uidebunt: non loquentes, loquentur. ex quinque panibus, quinque millia hominum saturabit, & colligentur reliquiae fragminum duodecim cophini, exinde replentur in specie populorum. Ventos cõpescens uerbo, mare calcans, ambulans super undas, infirmitates omnibus soluet: surgere faciet mortuos, repellens multos dolores: & de pane uno, saturatio erit uiuorum. Sed quæ omnia fuerint perfecta quæ dixi, in ipso ois resoluetur lex, & impias manus infidelium postea inueniet. Post hæc conueniet sacerdotes Hebræorum contra Iesum, quia multa signa faciet cõprehendens eum, dabit Deo alapas manibus, incestis, & in uultu sacro expuet uenenata spuma. Dabit uerò ad uerbera factum dorsum simpliciter, & colaphos accipiet: tacebit, ne quis agnoscat unde uerbum uenit: corona spinea coronabitur: ad cibum autem fel, & ad sitim acetum dabunt, & suspendent eum in ligno, & occident. Templum uero uelum scindetur in medium, & dies erit tenebrosus per horas sex, & fortis mortis finiet tribus diebus somno suscepto, & tunc ab inferis regressus ad lucem ueniet. Et nihil ualebit eis, quia die tertia resurget, & ostendet se discipulis suis, & ipsis uidentibus in cœlum ascendet, & regni eius non erit finis. Dicunt me Iudæi insanam & mendacem. Sibylla: quæ autem facta fuerint omnia, tunc demum remiscuntur mei, & nullus postea me dicet insanam, sed Dei magnam Sibyllam. Dixitque principibus Romanorum, Quintus autem solgnta generatio est: eligit sibi Iesus duos piscatores de Galilea, & leges suas docebit eos, dicens: Ite, & doctrinam quam accepistis a me, docete omnes gentes, & per septuaginta & duas linguas subiicientur omnes nationes. Sextus autem sol sexta generatio est, & expugnabit istam ciuitatem annos tres & menses sex. Septimus uero sol, septima generatio est, & expurgat duo reges, & multas facient persecutiones in terra Hebræorum, propter Dominum. Octauus autem sol octaua erit generatio, & in desertatione erit Roma, & præpugnantes ululabunt in tribulationibus, & doloribus dicentes, Putas ne perierimus. Nonus autem sol, nona generatio est: & exurgunt principes Romani in perditione multorum. Tunc exurgunt duo reges de Syria, & exercitus eorum innumerabilis sicut arena maris, & obtinebunt ciuitates & regiones Romanorum usque ad Chalcedoniam. Et tunc multa erit sanguinis effusio. Omnia hæc quæ remiscunt, ciuitas & gens contremiscunt in eis, & disperdet Orientes. Et post hæc surgent duo reges de Aegypto, & expugnabunt quatuor reges, & occident eos, & omnem exercitum eorum, & regnabunt annos tres & menses sex. Et post eos alius rex per C nomine, potens in prælio, qui regnabit annis triginta, & ædificabit templum Deo, & implebit legem, & faciet iudicium propter Deum interea. Et post eum surget alius rex, qui regnabit paucis temporibus, & expugnabunt & occident eum. Post hæc uero erit rex per B nomine, & de B præcedet rex Audon, & de Audon egredietur A, & de A præcedet A, & de hoc generabitur A: & ipse secundus A, erit bellicosus nimis & præliator. Et de ipso A nascetur rex per R nomine, & de R nascetur L, & potestatem habebit super decem & nouem reges. Et post hæc surget rex Salicus de Fræcia, per K nomine: ipse erit magnus & piissimus, potens & misericors, & facies iustitiam pauperibus. Tanta enim erit in eo uirtutis gratia, ut per uiam gradientem arborum, contra eum inclinentur cacumina. Aqua enim occurrens, minime cursum eius tardabit. Similis autem imperio Romanorum rex ante non fuit, nec post eum futurus est. Et ueniet Rex post eum per L nomine, & post hoc regnabit L, & post L triginta, & de L egredietur A, & ipse A erit nimis bellicosus & fortis in prælio, & multus erit per terram suam per aquas, & non dabitur in manibus inimicorum, & morietur exul extra regnum, & in manu Dei anima eius erit. Tunc exurgit rex per V nomine, & ex una parte Salicus & alia Logobardus, & ipse habebit in terra potestatem contra pugnantem, & contra omnes inimicos. Et in diebus illis præcedet rex per O nomine, & erit potentissimus & fortis & bonus, & faciet iustitiam pauperibus, & recte iudicabit, & de ipso procedet alius O potentissimus, & erunt sub eo pugne inter paganos & Christianos, & sanguis Græcorum eorum effundetur, & cor eius in manu Dei, & regnabit annis septem, & de ipsa muliere nascetur rex per O nomine: hic erit sanguinarius & facinorosus, & sine fide & ueritate, & per ipsum multa erit malitia in terra, & multa sanguinis effusio, & destructæ erunt Ecclésiæ in ipsius potestate. In alijs namque regionibus, tribulationes erunt multa & prælia. Tunc surget gens contra gentem in Cappadocia, & Paphlagonia captiuabunt in illo tempore, eo quod non intrauit per ostium in ouile: hic namque rex regnabit per annos quatuor. Et post eum surget rex per H nomine, & in diebus eius pugnae multa erunt, Syria expugnabit, & Pentapolim captiuabunt. Ipse enim rex erit ex genere Logobardorum. Tunc exurgit alius rex Salicus per C nomine, & expugnabit Logobardos & erunt prælia & pugnae. Ipse autem Salicus erit fortis & potens, & paucis temporibus erit regnum eius. Tunc exurgit Agareni, & tyranni, & captiuabunt Tarentum & Barro, & multa ciuitates depre-dabuntur. Et etiam uolentes uenire Romam, & non est qui resistat eis, nisi Deus deorum, & Dominus dominorum. Tunc ueniens Armeni Persidæ disperdet, ita ut non recuperentur ciuitates, quas depre-dabunt, & accurrentes ipsi ponent fossas iuxta Orientem, & expugnabunt Romanos, & obtinebunt pacem aliquam tempus. Et intrabit rex Græcorum, uir belligerator in Aepolim, destruet templa idolorum: & ueniet lo-

niet locusta & bruchus, & comedent omnes fructus Cappadocia & Cilicia, ac fame cruciabuntur, & postea non erit amplius. Et consurget rex Salicus alius, scilicet H, uir fortis & belligerator, & indignabuntur contra eum multi uicini & pariter. In diebus illis tradet frater fratrem, & cum sorore commiscebit, & multa nephanda hominum erunt in terra. Senes cum uirginibus cubabunt, & sacerdotes mali cum deceptis puellis. Episcopi malefactorum sectatores erunt, & fiet effusio sanguinis in terra, & templa sanctorum polluet. Et erunt in populo fornicationes, immundicia, & Sodomiticum scelus, ita ut uilio ipso in contumelia eius appareat. Et erunt homines raptores, contumeliosi, odioses iustitiam & amatores falsitatis, & iudices Roma immutabuntur. Si hodie ad iudicandum admittuntur, alio die mutabuntur, propter pecuniam accipiendam, & non iudicabunt rectum, sed falsum. Et erunt in illis diebus homines rapaces, cupidus & periuri, & amatores falsitatis, & destruetur lex & ueritas, & fiet terræ motus per loca diuersa & insulares ciuitates, & regiones dimergentur. Et erunt per loca pestilentia hominum, & terra ab inimicis desolabitur, & non ualebit consolari eos uanitas deorum. Postea exurgit rex per L nomine. Et erunt sub illa bella & 2. annis regnabit. Et post hæc surget rex per F nomine, & ueniens obtinebit, & regnabit aliquanto tempore, & ueniet Romam, & captiuabit eam, & non mortificabitur anima eius in manu inimicorum ullis diebus uitæ suæ. Sed erit bonus & magnus, & faciet iustitiam pauperibus. & ipse uiuet multo tempore. Post hæc uero surget alius rex per H, nomine: & de ipso H, præcedet duodecim H & erit de genere Logobardorum & Teuthonicorum, & regnabit per annos centum. Tunc post eum exurgit rex H nomine, Salicus de Fræcia. Tunc initium dolorum erit, qualis non fuit ab initio seculi. Et erunt in diebus ipsius multe pugnae & tribulationes multorum & sanguinis effusio, & terræ motus per ciuitates & regiones, & terra multe captiuabuntur, & non erit qui inimicis resistat, quia Dominus iratus erit in terra. Roma in persecutione & gladio expugnabitur, & erit deprehensa in manu ipsius regis. Et erunt homines rapaces, cupidus, tyranni, odioses pauperes, opprimentes infonies, & saluantes noxios. Eruntque iniusti & nequissimi, & dominatores exterminij captiuabuntur: & non est in terra, qui pro eis resistat & eruat eos, propter malitias eorum & cupiditates. Et tunc exurgit rex nomine H animo contumax. H ille idem, cõstans erit rex Romæ & Græcorum, hic statura grædis, aspectu decorus, uultu splendens, atque per singula membra lineameta deceter compositus, & ipsius regnum 12. annis terminabitur. In illis ergo diebus erunt diuitiae magne, & terra abundanter dabit fructum suum, ita ut tritici modium denario uno uendatur, modium uini denario uno, modium olei denario uno. Et ipse rex Scripturam habebit ante oculos, dicentem: Rex Romæ omne sibi uendicat regnum Christianorum. Omnes ergo insulas & ciuitates paganorum destruet, & uniuersa idolorum templa destruet, & omnes paganos ad baptismum conuocabit, & per omnia templa crucis Christi Iesu erigetur. Tunc namque præueniet Aegyptus Aethiopia munus dare Deo. Qui uero crucem Iesu Christi non adorauerint, gladio punientur. Et cum completi fuerint 12. anni, Iudæi conuertentur ad Dominum, & erit ab omnibus sepulchrum eius gloriosum. In diebus illis saluabitur Israel, & habitabit confidenter. In illo tempore surget princeps iniquitatis de tribu Dan, qui uocabitur Antichristus. Hic erit filius perditionis, caput superbiae, magister erroris, plenitudo malitiae, qui subuertet orbem, & faciet prodigia & signa magna per falsas simulationes: deludet autem per artem magicam multos, ita ut ignis de cœlo descendere uideatur. Et minuuntur anni sicut menses, & menses sicut septimana, & septimana sicut dies, & dies sicut hora. Et exurgit ab Aglonæ spurcissimus gætes, quas Alexander rex inlustris, Goth uidelicet & Magoth. Hæc duodecim regna, quorum numerus est sicut arena maris. Cum autem audietur hæc rex Romanorum conuocato exercitu debellabit eos, atque persternet usque ad internecionem. Et postea rex ueniet Hierusalim, & ibi deposito capitis diamate, & omni habitu regali, regnum Christianorum Deo Patri relinquet, & filio eius Iesu Christo. Et quæ cessauerit imperium Romanum, tunc reuelabitur manifeste Antichristus, & sedebit in domo Domini in Hierusalim. Regnate autem eo, egredietur duo clarissimi uiri, Helias, & Enoch, ad annuncandum aduentum Domini: & Antichristus occidet eos, & post dies tres ad Dominum resuscitabuntur. Tunc erit persequutio magna, qualis non fuit antea, nec postea subsequetur. Abbreuiabit autem Dominus dies illos, propter electos, & occidetur uirtute Domini Antichristus a Michaele archangelo in monte Oliueti. Quumque hæc Sibylla & alia multa Romanis prædiceret futura, quibus etiam signis adiudicandum Dominus uenturus est, uaticinando, uersus intonuit, dicens:

VERSUS SIBYLLINI DE CHRISTO.

VDICHI signum, tellus sudore madescet,
E cœlo rex adueniet per secula futurus,
Scilicet in carne præfens, ut iudicet orbem:
Vnde Deum cernent, incredulus atque fidelis,
Cœlum cum sanctis iam terminus extat in ipso,
Sic anima cum carne aderunt, quas iudicat ipse,
Cum iacet incultus densus in uepribus orbis,
Reiciet simulachra uiri cum etiam quoque gazam,
Exuret terras ignis pontumque, poliumque:
Inquirens tetri portas effringet Auerni,
Sanctorum sed enim cunctæ lux libera carni,
Tradentur fontes, æterna que flamma cremabit.
Oculos actus manifestans quisque, loquetur,
Secreta atque Deus referabit pectora lucis,

Tunc erit & luctus, stridebunt dentibus omnes,
Eripitur solis iubar, & chorus interit astris,
Voluetur cœlum, lunaris splendor obibit,
Deiciet colles, ualles extollet ab imo:
Non erit in rebus hominum sublime uel altum,
Iam æquantur campis montes & caerulea ponti,
Omnia cessabunt, tellus contra cœta peribit:
Sic pariter fontes torrentur fluminaque igni,
Sed tuba per sonitum tristem dimittet ab alto,
Orbe genus facinus miserum uariosque labores,
Tartareumque chaos, monstrabit terra dehiscens,
Et coram hoc Domino reges sistentur ad unum,
Recidat de cœlis ignisque & sulphuris amnis.

Tunc iudicabit Dominus secundum uniuersumque opus, & ibunt impij in gehennam ignis æterni: iusti uero, uitæ æternæ premium recipient, & cœlum nouum, & terram nouam: & mare iam non erit. Et regnabit Dominus cum sanctis in secula seculorum, Amen.

TOMI SECVNDI, FINIS.